BIBLIOTECA
FVNDAȚIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

Nr. Inv. ~~4186 - 11591 B.~~
Secțiunea XXI.
Raftul J. 63364

58212 - J. V. Socecu, Bucureşci

N° 1280/R.T./5 Feb. 901
B260000(M)
B 268631(4)
Inv. 4186

MANUAL

DE

AGRICULTURĂ RAȚIONALĂ

VOLUMUL IV.

ECONOMIA RURALA

SAŬ

ORGANISAȚIUNEA ȘI ADMINISTRAREA

MOȘIILOR MARI ȘI MICI

Pentru usul ścólelor secundare și superióre de agricultură, învĕțămîntul particular și de consultat pentru agricultorii practicĭ.

DE

DR. GEORGE MAIOR

PROFESOR DE AGRICULTURĂ LA ȘCÓLA CENTRALĂ DE LA FERĂSTRĂŬ ȘI LA SEMINARUL NIFON MITROPOLITUL.

CU 35 FIGURĬ INTERCALATE ÎN TEXT.

EDITURA PROPRIE A AUTORULUI

FUNDAȚIUNEA UNIVERSITARĂ CAROL I

PREȚUL 10 LEI SAU 8 CORÓNE

C 106596

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
Furnisor al Curțiĭ Regale
16 STRADA DOAMNEI, 16
1900

65364
C/953
1956
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 65 364
RC 223/03

Casă românéscă din vremea veche din Șinca, com. Făgăraș.

B.C.U.Bucuresti
C106596

Excellenţei Salle

Domnului Nicolae Gr. Filipescu

Ministru al Agriculturei, Comerciului, Industriei şi Domeniilor, dedică autorul cu profund respect, în semn de omagiu, acéstă lucrare.

Casă românéscă modernă din Şinca-veche.

TÓTE DREPTURILE RESERVATE.

Tóte exemplarele vor purta semnătura autorului.

PRECUVÊNTARE.

Cu acésta dăm al IV-lea volum în mâna publiculuĭ român agricultor. El conţine ccea ce am învĕţat şi esperiat noĭ de la tată şi moşul nostru, care era un distins gospodar şi apoĭ le-am complectat sub conducerea unor distinşĭ marĭ agricultorĭ din strĕinătate, cărora le aducem aci tributul nostru de recunoscinţă, ca F. Knauer şi alţiĭ.

Am ales forma maĭ populară cu terminiĭ culeşĭ din însuşĭ graiul poporuluĭ muncitor, carĭ ni s'aŭ părut maĭ potriviţĭ şi maĭ de folos. Românul barbar n'a fost, cum le place la anumite cercurĭ să crédă şi să facă şi pe alţiĭ să crédă. El a avut tóte obiectele necesarĭ economieĭ sale marĭ şi micĭ, amĕsurat timpurilor şi a avut şi numirile luĭ propriĭ pentru fie-care lucru. A-ĭ contesta valórea sciinţifică a numirilor luĭ, este a-ĭ ignora şi contesta instituţiunile sale, şi că el 'şĭ merită sórtea sa.

Insă nu numaĭ în agricultură a avut de tóte şi cu numirile sale propriĭ ci şi la vite şi la pădure, deşi unora le place a introduce şi generalisa nisce terminĭ barbarĭ şi frînturĭ de limbă sub numirea de terminĭ sciinţificĭ cu ignorarea desăvîrşită a terminilor de miĭ de anĭ în graiul poporuluĭ muncitor, şi cea maĭ mare parte de origină curat latină. Aşa pe lângă ceĭ studiaţĭ de noĭ în lucrarea de faţă, despre agricultură, românul maĭ are privitor la pădure încă următórele numirĭ asupra cărora nu există nicĭ un dubiu şi carĭ încă e bine să se cunóscă, căcĭ puţine popóre posed calificative şi distincţiunĭ aşa de precise. Pădurile se împart în pădurĭ bĕtrâne şi în pădurĭ tinere—apoĭ acelea în codri, codri întunecoşĭ, codriĭ încă neatinşĭ de secure

(la ceea ce germanul dice Urwald, pădure primitivă); apoĭ pădure négră (de brad curat), pădure roşie (de fag) şi pădure de şleaŭ (amestecată după speciĭ)—apoĭ dumbravă, crâng, higiu şi huceag (pădure désă de tot prin care nu poţĭ străbate) tufe, tufar, tufiş, tuferiş, hatiş, zăvóe (pădure de salcie) zănógă, pléşă şi branişte. Apoĭ după situaţia şi posiţia loculuĭ pădurile sunt pe şes, la dél, coline, colnice, măgurĭ, póle, picior de munte, cóste, pripor şi priboiŭ plaiŭ—lanţ de munţĭ, curmătură, ciocrac, parĕŭ, văgăună, obîrşie, vale, rîpă, colţ, vîrf, plaiŭ, zare şi culme, dos şi faţă, pîlc şi cómă, islazurĭ, tăietură, poiéná etc.

Pe lângă numirea curat latină, a celor maĭ multe speciĭ de copacĭ şi arbuştĭ, ca fag, carpen, ulm, frasin, sânger, corn, este fórte interesantă calificarea grupăreĭ lor. Acelea carĭ formézá masive marĭ încheiate de sine stătătóre se exprimă tot-deauna prin suficsul de *et*: brădet (masiv de brad saŭ reşinóse pure faget pentru masive de fag curat, cerăt, pentru cer curat, frăsinet, cornet, mărăcinet; pentru cele carĭ se ivesc în masiv în grupurĭ dar amestecate cu alte speciĭ şi formézá uneorĭ esenţa predominantă, se exprimă prin suficsul *iş*: stejariş dela stejarul pedunculat şi sesiliflor, tuferiş de la tufă şi tufan, cărpiniş, teiş, aluniş, păltiniş, dar nu poţĭ dice nicĭ teiet saŭ păltinet etc; din contră, pentru esenţele carĭ se ivesc tot-déuna isolate, rĕsleţe şi împrăştiete printre alte esenţe, se întrebuinţéză singularul pur şi simplu--zadă, tisă, sneapăn—orĭ pluralul ulmĭ, arinĭ, moliḑĭ fiind în amestec cu bradul şi fagul dar se ivesce rĕsleţ şi în grupurĭ. Pentru îngrijirea şi menagiarea pădureĭ românul a avut pădurarĭ, gornicĭ, brănişterĭ, cu pădurĭ oprite, pădurĭ mereie şi pădurĭ slobode—a tăiat şi curăţit pădurea orĭ a islăzuit-o şi făcut curăturĭ şi poienĭ, loc de cultură în ea.

Şi cu toţĭ aceştĭ termenĭ multipli şi variaţĭ, dela civilisarea luĭ încóce i s'aŭ adaos, pepinieră, codri grădinăriţĭ, defrişărĭ, tăierĭ cu reserve şi cu seminţerĭ? apoĭ gard, (cu proptea ori fără?) brigadier, *raport susţinut, revoluţie,* s'a făcut şi lege despre *punerea pământuluĭ domenielor statuluĭ în valóre* etc. etc. Până acum românul auḑise de revoluţie şi rĕşmiriţă numaĭ între ómenĭ şi clase sociale, dar nu şi între copacĭ şi la pădurĭ, iar despre terminul de tăiere nu s'a pomenit a se numi revoluţie. Punerea unuĭ pămênt în valóre se obţine maĭ nimerit prin făcut de cărămidă, ţiglă, óle, căcĭ pămêntul atuncĭ se vinde cu metru

cub şi bucata, decât prin împăduriri din noŭ de rîpe şi ponóre şi stingeri de torenţi etc. La vitele domestice se întrebuinţéză cuvintele de furagiŭ, aplomb, tendóne etc. şi alţi termini de felul acestora ca termini zootechnici.

Termenul de lut şi humă cari sunt de mii de ani în gura poporului nostru, să nu fie termeni sciinţifici, când pe cel d'întâiŭ îl amintesce deja T. M. Plautus în Miles Gloriosus cu 254 ani a. Chr. iar cuvîntul de *humus* îl învaţă fie-care elev în clasa I gimnazială la cuvintele de declinarea a IV-a. Tot aşa şi jug de vite şi jug şi jugĕr şi jugĕre şi falce cu suprafaţă de teren, nutreţ, trifoiŭ, iarbă, păşune.

Nu scim deci dacă metóda alésă de noi este cea adevĕrată şi compatibilă cu sciinţa ori nu, şi dacă cartea nóstră perde din valórea ei sciinţifică prin aceia că am întrebuinţat terminii poporului ori ba? Greutăţile de a le schiţa şi fixa pe tóte aŭ fost în adevĕr mari, şi póte că lucrarea nóstră ca începĕtóre într'o ramură încă nebătută până aci să presinte unele lacune şi defecte. Pentru aceste cerem indulgenţa bine-voitóre şi scuza cititoruluĭ.

In fine, noĭ aducem aci viile nóstre mulţumiri d-luĭ D. Sturza Scheianul, care ne-a încuragiat şi ajutat la studierea şi resolvarea multor probleme încălcite, şi On. Consiliŭ judeţean şi reuniune agricolă a comitatuluĭ Făgăraş, şi On. Administraţieĭ a Domenielor Regale, cari ne-aŭ încuragiat la publicarea opuluĭ întreg.

Scris'am în Bucurescĭ, la 15 Septembre 1900.

Dr. George Maior.

ECONOMIA RURALA

Economia rurală este a patra parte a agronomieĭ. Ea complectéză și împreună pe cele 3 d'intâiŭ: agrologia, fitotechnia și zootechnia la o laltă. Baza eĭ o forméză solul, capitalul și munca. Ea are în vedere propriŭ ḑis exploatarea sistematică și rațională a moșieĭ, dimpreună cu tóte trupurile, anecsele și ramurile eĭ de venit, întru cât aceste nu forméză administrațiunĭ cu totul deosebite și independente: d. ex. exploatările de păduri vaste exploatațiunile de cărbunĭ și minereurĭ, de pescăriĭ întinse, carĭ numaĭ pot face parte din exploatarea moșieĭ propriŭ ḑis.

Economia rurală vine pusă maĭ des în opoziție cu economia domestică și cu economia forestieră, întru cât ea are a face esențialmente cu exploatarea moșieĭ saŭ cu plugăria propriŭ ḑis, cu cultura și producțiunea de plante și cu cultura vitelor, carĭ tóte 3 staŭ într'un anumit raport și se complectéză reciproc una pe alta, căcĭ moșia fără de vite multe și bune, nu se póte munci și nicĭ gunoiŭ nu produce suficient pentru îngrășarea terenuluĭ; și iarășĭ pe moșia sleită și stórsă și vitele se țin anevoe. Economia rurală decĭ combină lucrarea sistematică a pămîntuluĭ cu cultura plantelor și cu crescerea vitelor, astfel ca tóte 3 la o l-altă și fie-care din ele în legătură cu cele l alte să ne dea cel maĭ mare beneficiŭ posibil dar tot odată să menajeze și asigure pentru durata și fertilitatea soluluĭ.

Economia forestieră ne arată numaĭ producțiunea spontănee a natureĭ și utilizarea maĭ nimerită a produselor

pădureĭ — lemne — căcĭ pădurea maĭ nicĭ-odată nu se ară, nu se grapă, nicĭ se gunoesce de om, iar lemnele eĭ sunt maĭ mult un produs spontaneŭ și dar gratuit al natureĭ, de carĭ omul beneficiéză numaĭ la intervale maĭ micĭ saŭ maĭ marĭ, iar reproducerea lor o lasă de cele maĭ multe orĭ în grija natureĭ. Economia domestică ne învață chivernisirea și utilisarea nimerită a produselor ce se fac în casă și familie, în curte și grădină. Aceste din urmă, sunt maĭ tot-d'auna sub influența și de atribuțiunea femeiĭ de cât a bărbatuluĭ, și staŭ sub directa dependință, de ea.

In agricultură și în special în cultură mare scopul nostru este ca prin muncă și capital să silim pămîntul ca să ne producă plante și animale, pe carĭ nu le-ar produce de bună voie de sine în mod spontaneŭ, saŭ nu în cantitatea și calitatea dorită. Apoĭ trebue să maĭ avem în vedere ca nu numaĭ să producem, ci să avem și cuĭ să le vindem și desfacem, orĭ ca să le putem utilisa cu folos, căcĭ de cele maĭ multe orĭ produsele agricole nu se pot conserva timp îndelungat, fără să se altereze, iar prin utilisarea și desfacerea lor potrivită să obținem un preț maĭ mare peste costul lor de producțiune — să dea un beneficiŭ fie-care în parte. Si acésta o putem obține numaĭ punând producțiunea în legătură cu legile economice ale economieĭ politice.

In privința acésta în agricultură s'aŭ sĕvîrșit marĭ schimbărĭ pe terenul producțiuneĭ cât și al desfacereĭ produselor soluluĭ, de la introducerea aburuluĭ la mijlócele de comunicațiune și transport, care a apropiat între sine țărĭ și popóre, reducênd enorm taxele de transport și din timp. Aŭ trecut timpurile, când tot natul căuta și trebuia să'șĭ producă și cultive singur tóte cele necesare pentru susținerea caseĭ și familieĭ sale, în decursul anuluĭ; astădĭ marele ca și micul cultivator cultivă maĭ puțin pentru trebuințele și alimentațiunea caseĭ și familieĭ sale, și maĭ mult pentru vîndare și export; de ordinar pentru alimentarea de țĕrĭ și popóre, fórte îndepărtate de el. Succesul munceĭ sale și rezultatul definitiv al operațiuneĭ sale, depinde maĭ mult de circumstanțe externe de cât de cele

locale, cu alte cuvinte de preţurĭ, şi acestea de conjuncţiile pieţeĭ internaţionale, regulate prin cerere şi ofertă. De aceste încă trebue să ţie agricultorul sémă la munca şi producţiunea sa, dacă vrea să rĕuşéscă în întreprinderile sale.

Pe când agrologia şi fitotechnia ne învaţă cum să arăm şi să lucrăm pămîntul, cum se cultivă fie-care plantă în parte, iar zootechnia ne arată cum să crescem şi ţinem diferite soiurĭ de vite, economia rurală singură ne arată între diferitele plante şi soiurĭ de animale domestice, carĭ sunt maĭ avantagióse de ţinut şi de cultivat, sub raporturile, în carĭ ne găsim, şi pe carĭ din ele le putem cultiva şi desface cu maĭ bun profit.? ! Aşa bună óră la oĭ, dacă este maĭ nimerit să ţinem oĭ de lapte şi lână, orĭ numaĭ pentru lână, saŭ chiar ca să cumpĕrăm oĭ numaĭ vara după secere, berbecĭ şi sterpe pentru îngrăşat, şi să le vindem grase tómna; orĭ ca să renunţăm cu totul la oĭ şi să ţinem vite cornute? ! Tot aşa şi la plugărie, dacă este maĭ avantagios să cultivăm sfecle de nutreţ pentru vite, orĭ sfecle de zahăr în vederea alimentăreĭ uneĭ fabrice de zahăr orĭ de spirt? Adesea înfiinţăm fabricĭ aşa numitele industriĭ agricole, pentru utilisarea şi desfacerea produselor soluluĭ cu maĭ bun preţ de cât în stare brută. d. ex. clădim o móră sistematică de abur orĭ apă, pentru ca să măcinăm în ea bucatele nóstre şi să le vindem şi exportăm ca făină şi grişurĭ în loc de bóbe, saŭ construim o fabrică de spirt saŭ scrobélă pentru ca să le transformăm în fabricate şi semi-fabricate; în spirt brut şi rafinat, orĭ în scrobélă, ca sub o formă maĭ mică şi maĭ uşóră să represinte o valóre maĭ mare, şi ast-fel să reducem din taxele de transport; apoĭ de la producte ne rĕmân şi rĕmăşiţele saŭ drevele lor, cu carĭ ne ţinem vitele iarna întrégă într'un mod fórte eftin, şi acestea ne produc şi gunoiul necesar pentru îngrăşarea pămîntuluĭ.

Tóte aceste schimbărĭ şi modificărĭ ale produselor soluluĭ, sunt în stare să contribue la sporirea venitelor moşieĭ şi a beneficiuluĭ eĭ. Extensiunea agricultureĭ şi producţiunea maĭ mare să nu fie desavantagióşă moşieĭ ca să pregătéscă şi atragă după sine o stórcere şi sĕrăcire

progresivă a soluluĭ de substanțele sale, până în a nu maĭ putea produce nimica. Numaĭ minele și carierele de piatră, etc., existente pe moșie, le exploatăm până la sleirea totală de materie primă utilă, saŭ până unde încetéză rentabilitatea exploatăriĭ eĭ — adică până unde spesele de producțiune sunt în permanență maĭ marĭ, de cât ceea ce putem obține pe produs.

O exploatațiune agricolă care, după analogia exploatăriĭ minelor, ar căuta să extragă totul din pămînt și să producă o sleire totală a soluluĭ de forțele sale productive, aceea nu póte fi scopul uneĭ culturĭ raționale, atât de adînc tăietóre în organisațiunea statuluĭ și a societățiĭ; căcĭ sleirea moșieĭ de forțele eĭ productive, atrage tot-d'a-una după sine scăpětarea și ruina morală și materială a locuitorilor, și cu ele decadența satelor regiuneĭ și a țereĭ întregĭ. Până unde este permis de a usa de cultura rapace, fără de a restitui pămîntuluĭ materiile ce i le-am luat prin recolta de producte, aceea ne-o arată o altă sciință deosebită, numită *statica*.

Pentru exploatarea rațională și sistematică a moșieĭ se cere pămînt, indiferent dacă este proprietate, moșiă, orĭ luată în arendă—apoĭ capital și muncă. Capitalul se consideră ca munca adunată a generațiunilor trecute, d'impreună cu ceea ce a adunat și agonisit generația actuală. Decĭ și economia rurală pe lângă legile natureĭ necesare producțiuneĭ, trebuie să aibă în vedere și legile economice, după carĭ se forméză și conservă bunurile. Căcĭ se póte fórte bine ca unul să lucreze bine țérina sa, să semene și secere la timp, să țină și să îngrijéscă bine de vitele sale, și totuși să nu aibă resultat, deși a ținut bine sémă de factoriĭ naturalĭ aĭ producțiuniĭ. El n'a avut succesul dorit și a perdut în întreprinderile sale, maĭ cu sémă că n'a ținut în destul de bine socotélă de legile economice ale producțiuneĭ, căcĭ saŭ că a cumpĕrat orĭ închiriat moșia prea scump, saŭ că față cu mărimea și întinderea eĭ, el nu a dispus de mijlócele bănescĭ suficiente, orĭ că a căutat să introducă vite și plante nepotrivite cu solul și clima localităţiĭ. Altuia, în condițiunĭ bune de altfel, nu i-a lipsit nicĭ mijlócele bănescĭ -- capitalul cir-

culator și zestrea necesară și proporțională cu întinderea moșieĭ, dar i-a lipsit luĭ personal ca antreprenor energia și experiența proprie în afaceri, care s'a vĕḑut îndată de la început la organisarea și combinarea greșită a munceĭ cu brațele, vitele și mașinele, aplicând unele acolo, unde ar fi fost maĭ nemerite și maĭ avantagióse cele-lalte. In multe atarĭ ocasiunĭ, sistema introdusă a fost bună, dar a fost aplicată greșit.

Tóte aceste indicațiunĭ cum și în ce fel să procedăm maĭ nemerit în fie-care situațiune ca să nu greșim, ne spune Economia rurală saŭ sciința despre organisarea și exploatarea rațională a moșieĭ,—saŭ pe scurt despre portarea economieĭ în sens maĭ larg.

Economia rurală decĭ va trata:

1) Despre condițiunile și mijlócele necesarĭ ale orĭ-căreĭ exploatațiunĭ agricole.

2) Despre organisarea exploatațiuneĭ rurale.

3) Despre conducerea și direcțiunea exploatațiuneĭ.

Inrudite de aprópe cu economia rurală și carĭ fac parte tot din ea, însă în sens maĭ larg, maĭ sunt și alte sciințe carĭ încă vin în considerare: Sciința taxațiunilor, care se ocupă cu estimațiunile agricole — evaluarea moșieĭ d'impreună cu tóte cele ce sunt pe ea și se țin de ea; comptabilitatea, *statica* și politica agrară, pe carĭ încă este bine să le cunóscă agricultorul și e dator chiar. Ele încă sunt importante și contribue mult la buna rĕușită a întreprinderiĭ agricole.

Comptabilitatea este necesară să o aibă și pórte fie-care agricultor, fie mare fie mic, căcĭ el dă ḑilnic banĭ, trebue să fie în continuŭ cu mâna pe creion și hârtie, ca să însemneze ce a dat și ce a primit. In timpul modern, unde cultura se face maĭ mult în banĭ, de cât cu învoelĭ și cu servituțĭ, și agricultura întrégă a devenit așa de mobilă și capriciósă, sub influența joculuĭ burselor de cereale din afară, nicĭ agricultorul nu se maĭ póte ajutora cu memoria saŭ cu răbójele ce eraŭ în us înainte vreme. Astăḑĭ el trebue să calculeze exact până la centimă dacă voesce să se mențină, cât îl costă și ceea ce produce efectiv fie-care plantă, fie-care cap de vită mare orĭ mică, ca

în fie-care moment să 'şĭ pótă face bilanţul şi încheia socotelile, ca să cunóscă adevĕrata luĭ situaţiune. *Cum aŭ trăit şi aŭ muncit moşiĭ şi strămoşiĭ sĕĭ, el nu maĭ póte trăi.*

Sciinţa taxaţiunilor încă este de mare importanţă şi eminentă, căcĭ ea vine în considerare la luarea de ipotecĭ şi deschiderea de credite asupra moşieĭ sale, la vîndărĭ şi arendărĭ de moşiĭ, la împărţirea între fraţĭ şi eşirea din indivisiune, şi în atâtea şi atâtea alte casurĭ ale vieţeĭ de adĭ atât de agitate. Evaluaţiunea nimerită a moşieĭ d'impreună cu tóte ecaretele şi obiectele eĭ, este de cele maĭ multe orĭ pétra fundamentală a întregeĭ întreprinderĭ agricole; o evaluaţiune greşită atrage după sine tot-da'una ruina sigură a unuia dintre compactanţĭ.

Statica ne spune în ce stare se găsesce pămîntul într'un timp maĭ îndelungat de cultură, şi la luarea plantelor după el, cu alte cuvinte, ea ne dă balanţa între substanţele extrase din pămînt prin recolta de cereale şi între restituirea acelora sub formă de gunoiŭ şi îngrăşăminte chimice. Unde numaĭ luăm pămîntuluĭ an de an recolte şi îl frustrăm de substanţele sale productive, fără de a ne îngriji de restituirea acelora, aceea se numesce cultură *rapace* saŭ de despoiere. Ea se termină tot-da'una cu sleirea totală a pămîntuluĭ şi fatalmente duce la sĕrăcirea ţĕreĭ şi devastarea eĭ.

Şi în fine, agricultorul trebue să cunóscă întru cât-va şi politica agrară a ţĕreĭ sale, întru cât agricultura s'a bucurat şi a fost influenţată de politica economică şi legile statuluĭ şi guvernelor, în mod direct saŭ indirect, şi efectele marilor reforme agrare ale secoluluĭ al XIX, dacă ele aŭ favorisat saŭ nu desvoltarea şi consolidarea proprietăţiĭ şi cultureĭ micĭ saŭ marĭ din ţară, până în punctul în care se găsesc ele actualmente. Amintim aci şi trebue să ţinem cont în special de reformele marĭ sociale, ca emanciparea ţiganilor de la rolul de sclav; de ştergerea iobăgieĭ şi împroprietărirea ţĕranilor; de alungarea turcilor din ţară şi secularisarea averilor mănăstirescĭ; de rĕsboiul pentru neatârnare, etc. şi influenţa decisivă ce aŭ avut-o ele asupra desvoltăreĭ ulterióre a cultureĭ ţĕreĭ întregĭ şi a agricultureĭ în special, şi a consolidăreĭ lăuntrice şi externe a ţĕreĭ.

1. Despre moșie și mijlócele eĭ de exploatare, saŭ despre basele agricultureĭ.

Am vĕdut în agrologie, pag. 127 că în agricultură omul numaĭ puțin se póte folosi de darurile spontanee și gratuite ale natureĭ, și el trebue să muncéscă; de cele maĭ multe orĭ prin muncă și capital el îșĭ impune voința sa natureĭ, și o silesce să producă bunurĭ și să dea folóse, pe carĭ nu le-ar produce singură și cu de la sine putere. De forțele gratuite ale natureĭ ne folosim la ea numaĭ întru cât le putem subjuga și face utile trebuințelor nóstre. Numaĭ pastorul nomad, vênătorul, păstorul și silvicultorul beneficiază aprópe exclusiv de darurile gratuite ale natureĭ. In agricultură prevaléză decĭ munca și capitalul, deși factoriĭ natureĭ: solul și clima încă sunt de o importanță destul de însemnată.

Totușĭ nu tot-d'auna și pretutindenea munca și capitalul ce se depun în agricultură, sunt de aceiașĭ mărime și valóre, și nicĭ că aduc aceleașĭ beneficiĭ. Ele depind în mare parte de raporturile culturale, sociale, politice și economice. Sub raporturile cultureĭ extensive și în țĕrĭ puțin civilisate și cu puțină populațiune, munca și capitalul sunt puțin însemnate, față de factoriĭ și agențiĭ natureĭ. «*Dacă dă Dumnedeŭ se face*» orĭ unde aĭ arunca sĕmînță, *dacă nu, nu*, este refrenul ḑilnic al arendașilor noștri și al sistemeĭ lor de plugărie extensivă.

Nu tot așa consideră proprietariĭ și țĕraniĭ din alte țĕrĭ cu o agricultură maĭ înaintată, darurile gratuite ale natureĭ, căcĭ aceia rațimă maĭ mult în munca și în capitalurile lor. Acolo pămîntul lăsat de Dumnedeŭ dacă nu este bun și suficient de fertil, omul caută să-l amelioreze pe cale artificială prin așa numitele ameliorațiunĭ agricole și prin o cultură rațională; iar clima nefavorabilă o combate, orĭ paralisézā prin facerea de plantațiunĭ de protecțiune și tot felul de adăposturĭ pentru recolte, unelte și vite. Pentru cócerea și uscarea productelor, carĭ se usucă anevoie, posedă uscătoriĭ sistematice, și tot felul de clădirĭ și ecaretele necesariĭ, și proporționale cu întinderea mo-

șieĭ și a sistemelor eĭ de cultură; în contra seceteĭ a introdus irrigațiunile, iar în contra prea multeĭ ape și revărsărĭ de ape a introdus drenagiul, canalisările rîurilor și bălților, regularea tuturor cursurilor de apă marĭ și micĭ, prin înființarea de digurĭ, pe întreg parcursul lor pe ambe malurile, pentru a face imposibilă orĭ-ce deviare orĭ rĕvărsare a apeĭ din rîŭ. Valórea și prețul moșieĭ cresce și scade în raport cu capitalul și munca angajată în ea.

După cât are plugarul maĭ mult capital depus în înzestrarea moșieĭ sale, pe atât are el lipsă de maĭ puțină extensiune, și veniturile luĭ sunt maĭ sigure și maĭ constante. De aceea în strĕinătate în țĕrile culte, un proprietar cu 200 pogóne de moșie este considerat deja drept mare proprietar, rol pe care la noĭ nu-l póte avea unul nicĭ cu 2.000 pogóne de moșie, fiind-că acela pe lângă venitul propriŭ din terenul destinat agricultureĭ, maĭ are la dispositia sa cele-l'alte venite accesoriĭ ale moșieĭ: din vîndarea de fîn, arendĭ de pășunĭ, venitul din viĭ, grădinĭ cu póme, din tăierea pădureĭ, iar vitele îĭ aduc încă odată atâta venit, cât are din moșia întrégă. Acolo cultura pămîntuluĭ fiind variată, și dacă nu reusesce o plantă, douĕ, dar reușesce maĭ tot-d'auna vre-una din ele și rĕmân în ființă cele-l'alte venituri ale moșieĭ; acolo dacă o plantă nu reusesce situația agricultoruluĭ arare orĭ este sdruncinată, pe când la noĭ dacă n'a dat Dumnedeŭ să se facă *grâul și porumbul* desastrul este gata și omul este complect ruinat.

Arendașiĭ noștri cu tóte miile lor de pogóne de moșiĭ ce țin dînșiĭ în arendă și le cultivă cu grâŭ, eĭ nu se pot mĕsura nicĭ cu arendașiĭ din strĕinătate, dar nicĭ cel puțin cu un țĕran ghiabur bine situat materialicesce, cu cele 30—40 pogóne ale sale, fiind-că acela este de obiceiŭ un om cu frumósă posiție morală și materială, și în societate, comuna și în județul sĕŭ se bucură de multă vadă, pe când arendașul nostru cu tóte miile sale de pogóne ce a cultivat cu grâu și porumb este om sĕrac de multe orĭ, care nu are nimic al sĕŭ pe moșie și în sat, ci trăiesce de cele maĭ multe orĭ la oraș. Pentru

el *vitele* și *uneltele de muncă* sunt lucrurĭ necunoscute și considerate ca *neproductive*, carĭ numaĭ consumă, pe când pentru plugarul din strĕinătate ele sunt stîlpul economieĭ și absolut trebuincióse și fără de posesiunea cărora, nu póte face agricultură.

Omul cu cât pune maĭ multă muncă și capital într'un pămînt óre-care, cu atât va scóte maĭ marĭ folóse din el. Vênătorul, care trăesce numaĭ din uciderea sĕlbăticimelor, nu póte aduna nicĭ un capital; luĭ trebuiesce o suprafață de 5.000 ha. ca să-și aibă hrana cu îndestulare pentru susținerea familieĭ sale, și cu tóte aceste viéța luĭ este tare sbuciumată, trece din un prisos și abundență enormă, la lipsa cea maĭ mare; păstoruluĭ nomad 'ĭ trebuiesce la 150—200 pogóne de moșie ca să trăiască, și d'aceia mocaniĭ noștri trebue să peregrineze în continuŭ după anotimp: vara sunt sus la munte, primăvara și tómna la coline și câmp — și iarna la baltă, ducênd o viéță destul de nestatornică și sbuciumată. Țĕranuluĭ plugar cu agricultura luĭ basată pe muncă, îĭ este de ajuns 20—30 pogóne cultivate după sistema trienală să ducă o viéță mult maĭ liniștită decât aceia și 5—10 pogóne când le cultivă intensiv, în cultura alternă, 4—5 pogóne de vie saŭ de grădină cu pomĭ fructiferĭ și 1—2 pogóne de grădină de legume, pentru a-și scóte subsistența întrégă și hrană convenabilă pentru întreținerea uneĭ familiĭ. In statele culte se vine la 1,5—3,1 suflete un cap de vită mare, pe când la popórele nomade și cu pășunea nețărmurită 20—30 de vite marĭ abia daŭ existența și hrana necesară unuĭ om. Vedem d'aci că cu crescerea munceĭ și a capitaluluĭ depus, scade în raport invers suprafața de pământ necesară subsistenței omuluĭ și a familieĭ, și vice-versa.

Tot așa este și cu muncă. Munca și capitalul se complectéză și influențéză reciproc una asupra celeĭ-l'alte. Sub iobăgie fiul de clăcaș — flăcăul — nu era pus la muncă și nicĭ primit la boeresc, înainte de 17—18 anĭ, pe când astădĭ el este ocupat intensiv la munca câmpuluĭ deja după terminarea școleĭ rurale, la 14 — 15 anĭ și pus la tot felul de muncă. Plugurile vechĭ țĕrănescĭ, pe carĭ și le făcea țĕranul însușĭ, cereaŭ un om adult și expert ca să

le conducă, și să pótă lucra cu ele ḑiua întrégă, pe când plugurile de fabrică de astăḑĭ merg singure și fac arătura maĭ multă și în maĭ bune condiţiunĭ decât înainte. Aḑĭ se ară pretutindenea cu 2—4 vite marĭ și bine ţinute, și un singur om, pe când înainte trebuiaŭ 2—3 ómenĭ marĭ și 6—8 boĭ. Treeratul bucatelor cu mlăciul sĕŭ prin călcatul cu vitele, care înainte vreme ţinea cu lunile, și de obiceiŭ ocupa tótă tómna și o mare parte din iarnă pe agricultor, acum la lucrul cu maşinile s'a redus la câte-va ḑile și sĕptămânĭ: pentru ţĕran și micul proprietar la $^1/_4$—$^1/_2$ de ḑi saŭ la o ḑi cel mult; pentru proprietarul mijlociŭ la 1—2—3 ḑile; pentru marele proprietar și arendaș la 1—2 sĕptămânĭ, și el póte treera cu maĭ multe maşinĭ de odată, ca să îndoiască orĭ înḑecéscă lucrul, reducênd din timp, și spese și să câştige și la preţul produselor beneficiind de preţurile d'întâiŭ maĭ marĭ ale pieţeĭ. Preţul treerişuluĭ era înainte vreme a 10-a saŭ a 11-a, astăḑi este a 16-a și a 18-a parte din producte. Pe fermele model și domeniile marĭ bine exploatate actualmente se lucréză maĭ mult cu maşinile decât cu vitele și braţele: se ară cu plugul cu abur, saŭ electricitate; se sémănă cu maşinile, prăşesce cu maşinile, bucatele se seceră cu maşinile de secerat și legat și se treeră de o dată pe diferite ariĭ, cu ḑecĭ de maşinĭ de treerat cu abur; și la lumina electrică se póte treera nóptea neîntrerupt, schimbând numaĭ personalul de serviciŭ diminéţa și séra, ca pe cât timpul permite să nu contenéscă lucrul început, până ce nu l'aŭ dat gata și aŭ scos tóte bóbele din paie.

Cu perfecţionarea mijlócelor de muncă, datorite concursuluĭ capitalurilor adunate, munca se servesce astăḑĭ numaĭ cu $^1/_4$—$^1/_2$ din forţa ce era necesară maĭ nainte vreme, și munca se face la timp și în maĭ bune condiţiunĭ decât înainte; lucrătoriĭ specialiştĭ carĭ aŭ maĭ lucrat la anumite culturĭ: tutun, în, sfecle, sunt mult maĭ bine plătiţĭ decât ceĭ carĭ nu aŭ maĭ lucrat de loc la ele. Plăţile lor sunt maĭ marĭ, fiind-că sporul lor e maĭ mare și cultura obicinuită este maĭ rentabilă decât acolo, unde o introducem pentru prima óră.

Capitalul este considerat ca muncă prisósită și adunată

la o-laltă după maĭ multe generaţiunĭ ce s'aŭ succedat, dimpreună cu ceea ce a adunat şi a organisat generaţia actuală. Capitalul este basa buneĭ stărĭ materiale şi a progresuluĭ pe terenul economic. Munca de sine, fără de concursul capitaluluĭ nu póte da resultate satisfăcĕtóre. Vitele domestice şi animalele sĕlbatice orĭ şi cât se trudesc şi muncesc şi ele, nu aŭ nimic al lor propriŭ, fiind-că ele nu sunt ajutate de capital, şi nicĭ nu progreséză, ci conform instinctuluĭ lor de conservare şi propagarea specieĭ, fie-care din ele trebue să încépă din noŭ lucrul în acelaş chip, cum aŭ început şi făcut şi părinţiĭ lor. Rîndunica 'şĭ face cuibul eĭ din tină şi privighetórea din ramurĭ în acelaş mod ca şi acum 2.000 saŭ 4.000 de anĭ; la ele nu există progres şi perfecţiune, fiind-că nu adună prisósele munceĭ lor ca să formeze capital. Omul póte însă aduna prisosul munceĭ sale peste strictul necesar de viéţă şi esigenţele de tótă ḑilele, ca acest prisos de muncă să-ĭ servéscă la nouĭ producţiunĭ şi maĭ sporite, fiind începute cu mijlóce maĭ marĭ.

Capitalul la producţiune nu trebuesce confundat numaĭ de cât şi tot-d'auna numaĭ cu moneda sunătóre, cu baniĭ de care dispune cine-va la un moment dat. Se póte fórte bine ca cine-va să aibă capitalurĭ multe şi marĭ, şi totuşĭ la un moment dat să se afle în lipsă de parale. Altul n'are capital propriŭ dar are credit, deşi creditul se baséză maĭ tot-d'auna pe capital. Capitalul póte fi material, moral şi intelectual. Capitalul material póte fi afectat în moşiĭ cât şi în înzestrarea acelora cu tóte cele necesare: ecarete, clădirĭ, ameliorăţiunĭ agricole, drenagiurĭ, irrigaţiunĭ, digurĭ şi schele pentru apĕrarea moşieĭ de inundaţiunĭ, în lucrările de artă pentru a preveni surpărĭ şi măcinărĭ de ape, în plantaţiunĭ şi fixărĭ de malurĭ şi ponóre; în clădirĭ economice atât locuinţe pentru ómenĭ şi vite, cât şi ca adăposturĭ pentru producte, unelte şi maşinĭ contra intemperiilor. Apoĭ capitalul maĭ póte fi afectat în diferite instalaţiunĭ accesoriĭ, menite să măréscă valórea intrinsecă şi veniturile moşieĭ: fabricĭ de spirt şi de zahăr, lăptĕriĭ marĭ, morĭ de apă şi de abur, ferĕstrae, ateliere de repararea maşinelor şi unel-

telor agricole, fabricĭ de frânghiĭ și topile de cânepă și de in, în deschiderĭ de cariere de nisip și petriș orĭ de pétră de construcție, saŭ în cuptóre de var saŭ cărămidă și țiglă, nu numaĭ pentru acoperirea necesităților propriĭ, ci și pentru speculă. In fine capitalul fix maĭ póte fi angajat și în construirea de șosele și drumurĭ pe moșie, saŭ în deschiderea de căĭ ferate orĭ canale, menite de a înlesni scóterea și transportul ușor al productelor moșieĭ.

O altă parte din capital póte fi afectată în vite de muncă, de prăsilă orĭ pentru îngrășat și în alte animale domestice, saŭ în unelte și mașinĭ agricole, saŭ în diferite materiĭ prime și substanțe necesare pentru întreținerea și buna funcționare a acelora — d. ex. în bucate pentru ómenĭ, în fîn și paie și grăunțe pentru vite, uleiŭ și cărbunĭ pentru mașinĭ, piese de reservă pentru mașinĭ și unelte, pentru eventuale reparațiunĭ ale acelora, și în produsele eĭ bucate, nutrețurĭ, lemne etc. ce nu s'aŭ putut încă vinde. Urméză apoĭ capitalul circulator în numerar propriŭ dis, pentru cumpĕrarea de sĕminte și pentru plata și simbria muncitorilor și a ómenilor de serviciŭ și argații, pentru plata lefilor și salarielor personaluluĭ de control și administrativ, pentru cumpĕrarea de vite de specula: vacĭ pentru lapte orĭ vite de îngrășat, pe carĭ după câte-va lunĭ le vindem iarășĭ, și capitalul plasat în ele ni se întórce iarășĭ înapoĭ din vîndarea productelor saŭ a vitelor.

De obiceiŭ capitalul cel maĭ mic ce-l posedă plugarul, este cel în monedă umblătóre, ca un mijloc de schimb a tuturor obiectelor și valorilor.

Capitalul moral este stima și considerațiunea și încrederea, de care se bucură cine-va în societate și înaintea semenilor sĕĭ. Capitalul personal saŭ intelectual este desteritatea și experiența câștigată, și încrederea maĭ mare ce și-a câștigat cine-va prin reușita întreprinderilor sale înaintea semenilor sĕĭ. In negoț și industrie firma, localul cu clientela eĭ, orĭ debușeul, forméză ast-fel de capital inpersonal și nematerial, care adesea se plătesce fórte scump.

La fie-care întreprindere și lucrare maĭ mare saŭ maĭ mică, unde capitalul se întrebuințéză într'un mod produc-

tiv, venitul luĭ se subdivide în treĭ părțĭ proporționale: Prima parte a venituluĭ realisat privesce munca antreprenoruluĭ însușĭ, care 'șĭ merită și el pânea sa, și trebue să calculeze și să i se plătéscă munca luĭ, ca la or-care lucrător și argat al sĕŭ, și în raport cu serviciile aduse.

A doua este câștigul luĭ de antreprenor, pentru organisarea și conducerea munceĭ și pentru acoperirea eventualelor riscurĭ și perderĭ. A treia este dobânda banilor după suma întrebuințată. Ea se calculéză tot-d'auna la sută și se numesce procent și interese la sume maĭ marĭ.

Capitalul afectat saŭ necesar la exploatațiunea agricolă, îl deosebim în 1) *Capital fundiar* saŭ *funciar* propriŭ dis, care coprinde în sine moșia cu tóte produsele de pe ea, dimpreună cu zestrea și învestirile și beneficiile eĭ: clădirĭ, ecarete, instalațiunĭ technice și ameliorațiunile inerente soluluĭ, apoĭ embaticurile, drepturile regaliene și de propinațiune, întru cât ele nu sunt încă rescumpĕrate și formézà tóte la o-laltă o avere și daŭ un venit moșieĭ. 2) Capitalul de exploatațiune subdivisat în capital fix saŭ mort și în capital umblător saŭ de circulațiune; fix saŭ mort este cel afectat în unele îmbunătățirĭ maĭ micĭ carĭ se pot lua și transporta: în unelte și mașinĭ agricole, iar cel umblător este afectat în vite, sĕminte, îngrășăminte, hrana ómenilor și animalelor, combustibil, banĭ în numerar pentru acoperirea diferitelor trebuințe dilnice.

Beneficiul după capitalul afectat în agricultură pórtă diferite numirĭ: proprietarul are câștiul saŭ dobînda capitaluluĭ angajat în cumpĕrarea și zestrea moșieĭ: arendașul beneficiul seŭ de antrepenor și dobînda capitaluluĭ pus în exploatație și îndemnisația pentru eventuale perderĭ; vechilul trage salariul saŭ léfa de organizator și administrator al moșieĭ; argațiĭ, simbria și muncitoriĭ, plata munceĭ luată — dilnic sĕptămînal orĭ cu anul.

Deosebit de acestea, Riccardo a maĭ inventat în agricultură un beneficiŭ deosebit, pe care dînsul îl numesce *renta pămîntuluĭ*, și consideră de acésta diferința de producțiune între pămînturile cele maĭ rele carĭ se află la mar-

ginea culturei și putinței de a le cultiva și folosi și între pămînturile cele mai bune.

El explică renta pămîntului în st-fel că la prima ocupațiune și când era încă pămînt destul și brațe puține, în cât fie-care om își putea alege aceia ce el voia, omul a ales tot-d'auna pămînturile cele mai fertile ca mai sigure, și cari dădéu recolte mai abundente; când aceste nu aŭ mai fost de ajuns pentru hrana populațiunei sporite, ómenii aŭ trebuit să recurgă și să ia în cultură alte pămînturi mai puțin fertile, pămînturi de calitatea a II-a, și apoi mai târdiŭ când nici acestea d'impreună cu cele d'intâiŭ, cari dedeaŭ o producțiune mai mare, la o-laltă nu eraŭ în stare să hrănéscă populațiunea crescută, aŭ fost siliți să ocupe și să ia în cultură noui pămînturi de calitatea a III-a, care deși nu dedeaŭ un beneficiŭ propriŭ dis, dar résplăteaŭ încă cel puțin capitalul și munca depusă, de nu se lucraŭ cu pagubă, și așa mai departe.

Va să dică acéstă diferință de producțiune mai mare, a pămînturilor de calitatea I-a față de cele de calitatea a II-a, și a celor de calitatea a II-a față de cele de calitatea a III-a, etc la depunerea de aceiași muncă și același capital, Riccardo o numesce renta pămîntului și pretinde pentru posesorul pămînturilor de calitatea I-a și a II-a o despăgubire mai mare de cît pentru cel cu pămînturile de calitatea III-a. Prin urmare renta ar fi ceva cu totul deosebit, care nu se reduce nici la capital și nici la muncă ca la cele-l'alte ocupațiuni omenesci, și ea ar cresce încontinuŭ la infinit cu sporirea progresivă a populațiunei.

Ea a fost admisă de către alți economiști mai cu sémă germani ca Rau, Roscher Schmoller și de agronomi, deși nu în același înțeles și ordine ; iar de altii a fost combătută cu multă energie : de Settegast, francezul Bastiat și de americanul Carey.

Rau numesce rentă arenda saŭ câștiul propriŭ dis al pămîntului, când proprietarul nu-și cultivă singur moșia sa în regie pe contul și risicul séŭ, el însuși saŭ prin alții, ci o arendéză la alții; iar Roscher numesce rentă acea parte din venitul curat al unei moșii ori pămînt, care mai prisosesce după scóterea plăților indatinate pentru

munca depusă și dobînda pentru capitalul angajat în exploatare și foncieră.

Din contră Settegast și Carey ḑic că despre o rentă a pămîntuluĭ ca ceva supranatural, nu póte să fie vorba, căcĭ totul se reduce orĭ la muncă, orĭ la capital, și privesce exclusiv pe acestea. Și apoĭ după Carey modul de ocupare și colonisare a pămîntuluĭ nu a fost cel arătat de Riccardo, ci cu totul opus.

După el tóte colonisările și ocupațiile de teren nu aŭ început cu pămînturile cele maĭ fertile și maĭ bune întâiŭ, carĭ tot odată eraŭ cele maĭ grele de lucrat și cer un capital mult maĭ mare și muncă maĭ multă, ci cu terenurile intermediare, cu cóstele și pantele dulcĭ, carĭ eraŭ maĭ ușor de lucrat și apa de pe pante se scurgea de sine și terenul se svînta îndată, iar producțiunea era tot-d'auna sigură. Acestea decĭ eraŭ maĭ ușor de lucrat și cereaŭ maĭ puțină muncă și capital, și numaĭ după ce mijlócele de exploatare sporeaŭ, aŭ procedat locuitoriĭ la ocuparea și cultura pămînturilor grele argilóse dela câmp și de luncă, carĭ cereaŭ spese de regie maĭ marĭ, dar și dădeaŭ folóse maĭ marĭ. Prin urmare beneficiŭ maĭ mare se raportă la capitalul maĭ mare și la munca maĭ multă. Nouĕ ni se pare că el are dreptate. Dovadă despre aceste, este însăși istoria poporuluĭ nostru și a colonisațiuneĭ sale.

In tóte țĕrile locuite astăḑĭ de românĭ, colinele și pólele munteluĭ aŭ fost și sunt până astăḑĭ maĭ bine populate și cu agricultura relativ maĭ intensivă, și cu o agricultură fórte veche, cu sisteme practicate de miĭ de anĭ, iar câmpia cu pămîntul eĭ negru și fórte bogat în substanțe humice, adevĕrat *cerno zemlj*, era puțin cultivat și cu populațiunea fórte rară. Secuiĭ sunt în munțĭ, și sașiĭ colonisațĭ întâiŭ la obîrșia Tîrnavelor în Ardeal. Bărăganul plan și monoton, era până bine de curînd o vastă pășune de vite, deși este câmpia plană, fără de mărĕcineturĭ și cu pămînt destul de fertil. Ba vedem chiar lucru curios, că aprópe în toțĭ munțiĭ noștriĭ, pe tóte văile obîrșiile și plaiurile, terenul este fórte bine ocupat și populat, pretutindenea presărat cu case și economiĭ isolate și cătune marĭ și micĭ; în vechime, în evul mediŭ

agricultura nóstră se urca până la 1.600 m. înălțime, adĭ numaĭ până la 1.200 m., pe când Balta și Delta Dunăreĭ cu pămîntul de aluvion și cel maĭ fertil ce avem în țară, și cu transportul eftin pe apă în nemijlocita apropiere pentru tot felul de producte ale soluluĭ, nu suntem încă nicĭ astădĭ în stare să le cultivăm și scótem vreun folos potrivit din ele.

Un moșnén saŭ rădeș de la munte saŭ coline, cu cele 8—10 pogóne ale sale este maĭ bine situat materialicesce decât unul ohabnic cu 30 pogóne de la Baltă. Balta în general la noĭ maĭ nicăierĭ nu este încă ocupată și numaĭ câțĭ-va păstorĭ și pescarĭ trăesc vara în ea. Delta Dunăreĭ cu o suprafață de 3.041 Klm. pătrațĭ, unde pămîntul este fórte fertil și apt pentru tot felul de culturĭ de plante agricole horticole și industriale, iar sparceta și lucerna cresc pe alocurea la 2 m. înălțime, delta cea mănósă este aprópe cu totul pustie și până bine de curînd eraŭ numaĭ 2—3 cătune de pescarĭ, ce se hrăniaŭ pe ea din vênatul de pesce; o agricultură propriŭ disă în ea este chestia viitoruluĭ.

Că colonisațiunea la noĭ a fost tot-d'auna o descindere de la munte la vale, iar nu de urcare de la câmp la délurĭ și munte, ne póte servi ca dovadă și limbagiul popular; unde 2 saŭ 3 sate pórtă aceiașĭ numire dar se deosibesc între ele după posiția lor *de sus*, *de mijloc și de jos* tot-d'auna satul cu numirea de sus este cel maĭ vechiŭ și locuitoriĭ luĭ baștinașĭ, d. ex. Comana de sus, Veneția de sus se numesce până adĭ încă Comana pur și simplu, deși Comana de jos și Veneția de jos sunt sate maĭ bogate și maĭ marĭ și cu vază meĭ mare în tóte, fiind aședate maĭ jos în valea largă și mănósă a Oltuluĭ.

Va să dică noĭ nu ne-am apucat să facem întâiŭ plugărie nicĭ la câmp și nicĭ la Baltă, unde se muncesce pămîntul maĭ greŭ, recere unelte perfecționate și mașinĭ scumpe și seceta bântuie des, ci strămoșiĭ noștri s'aŭ apucat să facă plugărie întâiŭ la munte și apoĭ la coline unde eĭ puteaŭ ara și cu plugurile lor primitive, făcute de eĭ, și unde seceta nu se resimte fiind-că la pădurĭ și munțĭ plouă des, dar după plóie la un cés, douě, pămîntul se

svîntă și producțiunea era tot-d'auna sigură atât de intemperiĭ cât și de ochiĭ dușmanilor. Și nu ne-am scoborît la câmp și apucat să facem plugărie mare de cât numaĭ după ce am dispus de maĭ multe mijlóce, s'a consolidat țară, saŭ construit șosele, căĭ ferate, aŭ venit și pe la noĭ *plugurile de fer și oțel* și tot felul de mașinĭ agricole, și ca mâne poimâne, mărindu-se avuția națională, ne vom apuca și noĭ să facem diguri contra undelor furióse ale Dunăriĭ și irrigațiunĭ, ca să putem brăsda și cultiva delta Dunăriĭ și Balta întrégă, cu cereale, orez, sfecle, și să facem fînețe artificiale irrigate, utilisând deplin numerósele oștróve, eleștee și vaduri cu ape stătătóre, carĭ adĭ produc numaĭ stuf, șovar și pipirig.

Prin urmare, după ce noĭ am trecut tot-d'auna de la pămîntul ce se lucra maĭ ușor la pămîntul ce se lucra maĭ anevoie, și acésta tot-d'auna numaĭ în limita mijlócelor de producțiune maĭ marĭ, de carĭ dispuneam în acel moment, iar acest spor de producțiune privea și era datorit unic sporuluĭ maĭ mare de capital și de brațe, și nicĭ de cum în ordine inversă; evident decĭ că nu póte fi vorba de o rentă a pămîntuluĭ, în sensul cum o înțelegea Riccardo.

Câte localitățĭ și regiunĭ nu sunt în țările locuite de românĭ, unde cultura grîuluĭ era considerată până ierĭ alaltă-ierĭ ca nesigură și nerentabilă, dar ea a devenit sigură și rentabilă, și producțiunea a sporit enorm în urma lucrăreĭ maĭ sistematice și raționale a pămîntuluĭ. Moldova nicĭ-odată n'a cultivat orzul de bere, dar astă-dĭ îl cultivă pe o scară fórte întinsă, și orzul 'ĭ aduce frumóse beneficiĭ. Apoĭ este lucru cunoscut, că la anexarea Bucovineĭ de către Austria, pe acea vreme cultura cerealelor de tómnă aprópe că nu exista în Bucovina, și era considerată ca nesigură și nerentabilă, dar a devenit sigură și a luat o extensiune însemnată, îndată ce guvernul imperial a anexat Bucovina, care dispunênd de maĭ multe mijlóce de cât cel pămîntean, a pus îndată de aŭ secat bălțile, a regulat cursul apelor, a rărit crîngurile și pădurile, a ridicat ferme-model carĭ să introducă o cultură sistematică în țară. Crișiana și mare parte a Băna-

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
106596

tuluĭ Temișian de odinióră, tocmaĭ în părțile cele maĭ fertile de adĭ ale Ungarieĭ: comitatele Timiș, Torontal, întreg Cenadul, Bichiș, eraŭ înainte vreme nisce mocirle și mlaștinĭ nesfîrșite, carĭ numaĭ târdiŭ de tot aŭ putut fi luate în cultură, după ce statul și societățile riveranilor aŭ regulat și canalisat maĭ întâiŭ numerósele cursurĭ de ape, ce se revĕrsaŭ în ele, și infectaŭ atmosfera cu miasmele lor, devenind Alföldul mănos de astă-dĭ.

La noĭ în România, moșiile din Bărăgan aŭ sporit enorm în arendĭ și valóre în timpul din urmă, dar numaĭ după construirea căilor ferate și șoselelor naționale și județene, carĭ aŭ făcut posibilă scóterea productelor la schele. Inainte vreme ele eraŭ cele maĭ depreciate, fiind-că cu tótă apropierea Dunăriĭ și a măriĭ de ele, agricultura în partea loculuĭ era tare restrînsă și produsele soluluĭ local îșĭ căutaŭ debușeul lor spre Transilvania, Ungaria și Galiția sub formă de animale viĭ, pastramă, seŭ, lînă, etc. Privesce decĭ sporirea valoriĭ soluluĭ unic ridicarea renteĭ? Evident că nu! Ci valórea maĭ mare a moșiilor de astă-dĭ față de trecut, privesce maĭ mult capitalele învestite de stat și județe, cu construirea de căĭ ferate, șosele, schele, cu armată care a redat ordinea și siguranța persóneĭ și avereĭ, etc., cum și o bună parte revine asupra crescerii numĕruluĭ populațiuniĭ — brațelor de muncă, introducerii mașinelor în agricultura mare, etc., decĭ ea unic se rapórtă la capital și muncă, căcĭ proprietariĭ și arendașiĭ noștri puțin aŭ făcut pentru înzestrarea moșiilor lor; dînșiĭ se găsesc ceĭ maĭ mulțĭ în stadiele de ocupațiune primitivă a moșiilor.

După Riccardo renta are să créscă la infinit cu sporirea populațiuniĭ și cu scumpirea alimentelor de traiŭ, datorită fiind forțeĭ inepuisabile a pămîntuluĭ. Cum are să créscă la noĭ în actualele condițiunĭ de cultură, când producțiunea nóstră medie a scădut enorm la pogon și hectar din ceea ce era la începutul culturiĭ marĭ, iar mijlócele de exploatațiune: capitalurĭ și vite pe moșiile marĭ, aŭ fost reduse, vitele țĕranuluĭ pipernicite și degenerate ca rasă, talie și valóre, clima s'a înăsprit în urma devastăriĭ pădurilor, iar prețul cerealelor a suferit un a-

devĕrat dezastru, din ceea ce era înainte vreme. Ea are o tendință continuă spre scădere, datorită concurenței sporite a țĕrilor trans-oceanice și a taxelor prohibitive a statelor industriale, carĭ nicĭ unele nicĭ altele nu staŭ sub influența raporturilor nóstre! Ceea ce vedem cu toțiĭ ca lucru sigur și de nime contestat este, că țĕrile, regiunile și județele carĭ odinióră aŭ predominat unele piețe de grîne și aŭ decis prețul bucatelor și altor alimente, ele aŭ perdut întâietatea în urma slăbireĭ pămîntuluĭ lor și aŭ cedat'o altor regiunĭ și teritoriĭ. Peste munțĭ, Bănatul, care era considerat odinióră de grînarul întregeĭ monarhiĭ austro-ungare, este astă-dĭ întrecut de alte județe numite Alföld, județele limitrofe cu el, citate maĭ sus, situate pe malurile Tiseĭ; în România județele Bacăŭ și Roman, aŭ întrecut județele Botoșanĭ și Dorohoiŭ, carĭ odinióră eraŭ județele cele maĭ bine cultivate și maĭ productive ale Moldoveĭ, iar actualmente Bărăganul, județele Ialomița, Brăila și apoĭ Teleorman, aŭ întrecut în producțiunea de cereale Bacăul și Romanul, și ca mâine poimâine și acestea vor fi întrecute póte de Dobrogea, Delta Dunăriĭ și Balta când acestea vor fi secate și canalisate. In America de Nord teritoriile și regiunile carĭ pe la începutul sec. al XIX-lea eraŭ maĭ bine populate și cu agricultura cea maĭ intensivă, astă-dĭ se află în părăginire și dezolate și locul lor l'aŭ luat altele cu pămînt încă virgin.

In comerciŭ și industrie, exploatațiunea în mare este tot-deauna maĭ profitabilă, în agricultură din contra, cultura în mic angajéză maĭ mult capital și personal și dă ocupațiune la maĭ multă lume. Să luăm bună óră capitalurile ce sunt învestite și întrebuințate peste munțĭ, în Transilvania o țară cu proprietate mică covîrșitóre, la un sat săsesc cu locuitorĭ foștĭ tot-d'auna liberĭ cu un hotar de 5—6.000 pogóne, și în raport cu o moșie mare tot de 5—6.000 pogóne din România, unde proprietatea mare covîrsesce pe cea mică, și să vedem carĭ sunt capitalurile angajate în cultura și exploatațiunea lor la una și la alta!? Cu tóte aceste la proprietatea mare capitalurile pot fi maĭ bine întrebuințate în urma împărțireĭ munceĭ, și din prisósele ce rĕmân calculate la suprafață prin

acumularea lor, póte să se cumpere mașinĭ de mare valóre, să se facă ameliorațiunĭ costisitóre, să se ridice instalațiunĭ tecnice industriale pentru maĭ bună utilisare ale produselor soluluĭ, prin transformarea lor în fabricate și semi-fabricate. De ordinar proprietatea mică ține isonul și rivaliséză cu proprietatea mare, afară numaĭ de cazul când nu sunt la mijloc raporturĭ nesănĕtóse cum-va în favorul uneia saŭ alteia. Proprietatea mică încă póte beneficia de avăntagiul ce-l oferă capitalurile marĭ prin intermediul tovărĕșiilor, sindicatelor și a reuniunilor economice ale micilor cultivatorĭ.

Astă-dĭ grație întrebuințăreĭ forțeĭ aburuluĭ la transport și comunicațiune s'a făcut posibil un schimb de producte între țĕrile cele maĭ îndepărtate, la carĭ participă activ saŭ pasiv tóte țĕrile cunoscute. In urma lor, și țĕranul nostru se plânge adĭ de concurența Americeĭ în bucate și lînurĭ pe piețele marĭ din strĕinătate, care 'ĭ răpesce o parte din beneficiul sĕŭ. Insă prin adunarea de capitalurĭ marĭ în formă de monedă orĭ de producte, și micul cultivator, țĕranul póte participa la export și la comerciul internațional de grâne cu puținul produs al sĕŭ, ca să beneficieze de prețurile maĭ marĭ ce există acolo, și maĭ mulțĭ la o laltă iaŭ serios concurența cu marele producĕtor, pe când individual, fie-care în parte nu ar putea-o face

A). Proprietatea și moșia.

Basa agricultureĭ o forméză moșia saŭ pămîntul de cultivat, fie el proprietate, fie luat cu chirie, arendă, orĭ în parte saŭ cu dijmă. Moșia se consideră drept factorul cel maĭ sigur și maĭ stabil al producțiuneĭ. Fără de pămînt orĭ moșie nu este posibilă agricultura. Solul și clima sunt de mare valóre în agricultură și forméză óre-cum basa agricultureĭ, dar nu sunt singurele decisive.

Moșie însemnéză în limba română o suprafață de pămînt fie ea mare orĭ maĭ mică, care însă coprinde în sine tot felul de terenurĭ și de producțiunĭ variate, formând însă un ce întreg. *Moșia* este maĭ des transmisă

prin ereditate *moștenită* din tată în fiŭ, și maĭ rar câștigată orĭ agonisită. *Moș* în limbagiul vechiŭ juridic se numesce o cătime din moșia împărțită între ereḑĭ. Proprietatea rurală ca să capete numirea de moșie, trebue să fie prevĕḑută cu tóte cele necesare uneĭ exploatațiunĭ agricole: casă, curte, grădină de pomĭ și de legume, viĭ, teren de cultură propriŭ ḑis saŭ țérine, fînețurĭ, pășunĭ, etc. Decĭ pămînturile cumpĕrate isolat în loturĭ orĭ părțele singuratice, chiar și dacă se alipesc maĭ multe la olaltă, ele încă tot nu formézā o moșie ci trec sub numirea de proprietate, pămînturĭ, locurĭ, delnițe, laburĭ, etc. Din contra moșia mare saŭ mică împărțită în maĭ multe părțĭ, tot numirea de moșie saŭ fracțiunĭ de moșie pórtă fie-care din ele: o jumĕtate, un sfert saŭ ciosvîrtă de moșie, iar când ea este în fâșiĭ lungĭ și înguste, pórtă numirea de curea saŭ sfóră de moșie, iar o suprafață maĭ mică, un *petic de moșie*. Pămînturile cumpĕrate isolate saŭ cu d'avalma pórtă numirea de *pămînturĭ* pur și simplu.

Proprietățile rurale vechĭ ale moșnenilor și țĕranilor obabnicĭ sunt astă-ḑĭ maĭ tóte în sforĭ și curele, în urma împărțireĭ repețite a moșieĭ între frațĭ. Adesea însă ele aŭ fost delimitate de la început ast-fel în vederea cultureĭ vitelor saŭ a varietățiĭ terenuluĭ și producțiuneĭ variate a luĭ, pentru ca fie-care locuitor să pótă avea pe moșia sa, tóte cele trebuincióse și să nu fie nevoit a recurge la vecinĭ. In Moldova maĭ cu sémă, moșiile rădeșilor sunt tóte în sforĭ și curele și se întind «*din zare în zare*» trecênd peste delurĭ și văĭ pe 10—20—30 klm. lungime, și de multe orĭ nu aŭ decât câțĭ-va metri lățime. Tot așa în Muntenia la moșnenĭ și în Bărăgan moșiile de Baltă se întâlnesc cu cele de Ialomița pe o distanță 20—40 klm. Acolo și cele marĭ și cele micĭ sunt tóte în fâșiĭ lungĭ și destul de înguste. Moșiile însă date după legea rurală de la 1864 și ulteriore sunt micĭ și în forme maĭ regulate.

In Transilvania atât moșiile vechĭ proprietăricescĭ cât și cele ale foștilor moșnenĭ și clăcașĭ eraŭ tóte în dăvălmășie cu ale locuitorilor iobagĭ și eraŭ împărțite în loturĭ micĭ, avênd câte 30—50—200 parțele un singur proprie-

tar la 20—30 pogóne întindere totală. Și acolo maĭ naînte vreme ,fînețele se mĕsuraŭ și delimitaŭ în maĭ multe localităţĭ pentru fie-care an, ceea-ce căusa mare zăbavă și multe spese și perdere de timp.

Când moșia se află divisată în maĭ multe bucăţĭ isolate unul de altul, orĭ este întreruptă prin pămînturile date locuitorilor, orĭ prin alte moșiĭ maĭ marĭ orĭ micĭ, atuncĭ părţile eĭ pórtă numirea de *laburĭ*, și *trupurĭ de moșie*. Tablele lor saŭ suprafețe maĭ marĭ și maĭ micĭ carĭ se cultivă în o anumită ordine, cu anumite plante pórtă numirea de lanurĭ, și holde de ex., un lan de grâŭ, de orz, etc. Lan în acest sens conchide cu acel de tarla. Suprafețe maĭ micĭ pórtă numirea de *locurĭ*, și când sunt infundate *delnițe;* părţile micĭ de tot *straturĭ*, când sunt d forma triunghiulară *clinurĭ*

Mărimea și extensiunea moșiilor este tot-da-una în raport invers cu desimea populațiuneĭ. Unde populațiunea este désă, acolo moșiile sunt micĭ, și vice-versa, unde moșiile sunt maĭ marĭ, populațiunea este rară. *Domeniĭ* se numesc moșiile marĭ cu întinderĭ colosale, și carĭ de obiceiŭ se bucură de unele drepturĭ și beneficiĭ vechĭ asupra locuitorilor și comunelor numite *drepturĭ regaliene* drept de tîrg, de morĭ, cârciume și de podurĭ, scaune de tăiat, și de vîndut carne, embaticurĭ, etc. Aceste drepturĭ regaliene le-aŭ avut proprietariĭ maĭ în tóte statele asupra clăcașilor lor, dar în cele maĭ multe state ele aŭ fost saŭ desființate saŭ rĕscumpĕrate de stat orĭ comune.

In Transilvania țara muntósă și cu multe brațe, predomină proprietatea mică; în România, Ungaria pe șesul mănos-Alföld dar puțin populat, ca și Basarabia și Rusia meridională, cu vastele lor stepe și cu puțină populațiune, proprietatea mare cu moșiĭ vaste, este predominantă. In Transilvania se consideră de proprietate mare, moșia ce trece peste 200 pogóne întindere, iar în România cea care trece peste 2.000 pogóne, mediă între 3—4.000 pogóne; și în Ungaria pe șesul Tiseĭ sunt încă țĕranĭ ghiaburĭ, carĭ posed la 2.000 jugăre de pămînt proprietate, și tot de țĕranĭ se consideră.

In aceste țĕrĭ moșiile marĭ la câmp aŭ multe miĭ de

pogóne și domeniile decimĭ de miĭ. Domeniĭ marĭ sunt și la munte cu decimĭ de miĭ de pogóne, maĭ cu sémă păduri și munțĭ pentru pășune.

Tot acelașĭ raport există și în alte țĕrĭ: alta este moșia mare în Ungaria, și alta în Austria. In Germania de sud o moșie de 50 hect. este deja moșie mare, pe când în Germania de nord ea este încă o moșióră mică. Proprietatea mare în Meklenburg, ocupă în termen mediŭ, o suprafață de 700 hect. = 1.500 pogóne, iar în Saxonia 250 hect. — vr'o 550 pogóne. In Olanda, moșie mare este în termen mediŭ una de 25 hect. — în Brabant de 40—60 hect., în Anglia de 65 hect. etc., de unde vedem că numirea de moșie mare saŭ mică, este fórte elastică, și numaĭ starea generală de cultură a regiuneĭ saŭ țĕreĭ decide valórea eĭ. O moșie de 800 pogóne în Bărăgan saŭ Dobrogea, este mult maĭ puțin vrednică, de cât una situată în coline și lângă un oraș mare orĭ schelă, care are brațe multe și mijlóce de transport, și desfacerea productelor în apropiere.

Valórea lor maĭ mare orĭ maĭ mică o decide situațiunea și starea de populațiune și de cultură a regiuneĭ. La noĭ moșiile din Bărăgan, în genere sunt fórte marĭ, vaste chiar; tot așa și cele de la Baltă și unele de la munte. Cele maĭ multe din ele sunt adevĕrate domeniĭ, avênd multe decimĭ de miĭ de pogóne întindere. Dar moșiile de munte și de baltă aŭ multe pășunĭ, fînețurĭ și pădurĭ pe ele, și relativ puțin teren arabil. Moșiile de câmp aŭ numaĭ teren arabil, fără pășunĭ naturale și fără fînețurĭ și fără pădurĭ, dar de multe orĭ ele sunt fără brațe și fără apă. Aprópe pe tóte moșiile din Bărăgan, și în multe locurĭ și la câmp, apa lipsesce și se scóte de la marĭ adîncimĭ cu burdușe de piele trase cu vitele și cu multă trudă și muncă. Moșiile de deal posed de tóte: aŭ bun teren de cultură, aŭ fînețe și pășunĭ și pădurĭ, aŭ ape și brațe suficiente; de obiceiŭ viile formézā podóba și bogăția lor de căpetenie și obrațiile cu pomĭ roditorĭ, pe alocurea formézā pădurĭ de ceasurĭ întregĭ.

Moșiile cele marĭ din Bărăgan nu aŭ apă și brațe în prima linie, chestiunĭ de carĭ aŭ trebuință maĭ mare, și

transportul productelor se face cu multă anevoe până la schele—nefiind încă șosele împetrite. Aprópe pe nicĭ una din ele nu se găsesce ceva instalațiune pentru exploatarea eĭ, și clima în partea loculuĭ este fórte aspră, capriţiósă chiar. Moșiile de munte aŭ multe brațe și puțin teren apt de cultură, dar posed multă pădure care arare orĭ se póte exploata și extrage lemnul de pe ea, din lipsă de mijlóce. Pe cele maĭ multe din ele se dă pârjol lemnelor din codrul încheiat pentru a face curăturĭ și loc de pășune din ele, care se póte maĭ ușor utilisa și exploata.

Moșiile de baltă aŭ marĭ bălţĭ și eleșteie cu pesce, și pescuitul pe Dunăre și în brațele eĭ, carĭ de multe orĭ daŭ venitul principal al moșieĭ; aŭ schelele în apropriere și transportul eftin pe apă; aŭ pășunĭ de luncă în abundență, carĭ însă nu se pot folosi după merit, din causa inundațiunilor și a potmolireĭ lor, căcĭ după fie-care inundațiune, vegetațiunea ierbósă se schimbă. Pădurile lor sunt de ordinar de esențe moĭ — sălciĭ, rechită, anin, plop și puțină gârniță—carĭ aduc puțin venit, după suprafețele ce ocupă. Terenul arabil al lor este în mică proporție față de întinderea totală a moșieĭ. Apoĭ regiunea este insalubră. De ordinar populația suferă vara de friguri palustre —malaria, — vitele de la pășune, suferă din partea muscărieĭ; vara, iarna, tómna și primăvara ómenĭ și vite suferă de o potrivă, din causa înecurilor când 'ĭ surprinde fără veste puhoiul în Baltă, și 'i închide pe cele grindurĭ și grădiștĭ cu săptămânile, de trebue în urmă să scótă vitele cu înotul printre valurile furióse și sloiĭ de ghiață, pe distanțe de chilometri.

De aci urméză că aceiașĭ întindere a moșieĭ nu este egală nicĭ în valóre și nicĭ că póte aduce aceleașĭ venite. Moșia mare din Bărăgan abia se póte arenda cu 8—10 leĭ pogonul, pe când cea de la câmp și coline, unde sunt arate, se arendéză și cu 20—25 leĭ pogonul. Toțĭ arendașiĭ noștri întrébă la luarea uneĭ moșiĭ în arendă, dacă sunt brațe pe moșie orĭ nu, și în urmă licitéză, și ofer prețurĭ pe ea. O moșie de 800 pogóne la deal face cât una de 2—3.000 pogóne în Bărăgan orĭ la Baltă, și cât una de 5.000 pogóne în Dobrogea. Moșiile din Moldova sunt mult maĭ ieftine

decât cele din Muntenia, de și aŭ pămînt tot așa de fertil ca și ele, dar e maĭ variat și maĭ de folos decât acela, aŭ și brațe destule, și cultura este maĭ înaintată; dar sunt maĭ ieftine numaĭ din causă că în Moldova se face maĭ multă cultură în banĭ și cu vitele proprii, și decĭ arendașuluĭ ĭ trebuesce capital de exploatație mult maĭ mare, care în Muntenia nu este tocmaĭ așa tare de lipsă, fiind covârșitor lucrul cu învoelĭ cu locuitoriĭ. De aceia arendașii, carĭ aŭ făcut averĭ marĭ în Muntenia și aŭ cumpĕrat de uric moșiĭ marĭ în Moldova, făcênd agricultură în regie, mulțĭ aŭ pierdut și nicĭ unul nu progreséză. Chiar și armeniĭ, carĭ aŭ cumpĕrat moșiĭ marĭ și le-aŭ înzestrat binișor cu cele necesare, aŭ început să dea înapoĭ și mulțĭ le părăsesc în urma sleireĭ pămîntuluĭ prin cultura rapace și se desfac de ele. Moșie mare saŭ mică este decĭ un termen relativ și fórte elastic și nicĭ odată nu o decide numaĭ extensiunea ci capitalurile ce sunt învestite în ea. Moșie mică în România se numesce una de 800—1.000 pogóne, pe când în Transilvania ea trece între cele maĭ marĭ.

De alt-fel la noĭ, în România, proprietatea rurală se subdivide în 3 categoriĭ bine distincte: proprietatea mare veche boerésca, și domeniile statuluĭ, proprietate mijlocie este acea a moșnenilor și răzașilor și a țĕranilor ohabnicĭ, care se cifréză de la 20 pogóne în sus—și în termen mediŭ are la 30—200 pogóne, și proprietate infimă parcelară, de parcele este proprietatea delimitată clăcașilor după legea rurală de la 1864 în urma deselor împărțiri și proprietatea mică cea delimitată după 1877 încóce.

Maĭ interesantă de cât originea și desvoltarea eĭ istorică, este modul eĭ de cultură și valórea intrinsecă ce o represintă. Moșie saŭ sesiune țărănéscă, se numesce aceea a unuĭ țĕran independent, care are plug și vite proprii și posedă o moșie fostă liberă saŭ sesiune colonicală întrégă orĭ de jumĕtate, dar suficientă pentru întreținerea uneĭ familiĭ țĕrănescĭ pe lângă munca proprie, fără de a munci la alțiĭ; pe acésta o muncesce țĕranul singur cu membriĭ familieĭ sale, eventual maĭ ținênd încă o slugă douĕ lângă sine, dar este ocupat cu exploatarea eĭ anul întreg. De or-

dinar proprietarul eĭ este țĕran ghiabur și cel maĭ bun muncitor în satul sĕŭ.

Proprietate parcelară de toporaș, cioclaș saŭ codaș este, a țĕranuluĭ cu o ceosvîrtă (1/4) de moșie liberă, ohavnică orĭ colonicală (veche de colon), care posedă încă plug și vite propriĭ de muncă, posedă și ceva pămînt propriŭ de cultură, care însă nu este de ajuns pentru ocuparea și întreținerea familieĭ sale anul întreg, și el este nevoit să ia cu arendă, în dijmă, orĭ în parte pămînt de la alțiĭ, de la proprietar saŭ arendaș și să-l muncéscă și pe acela. De ordinar, eĭ sunt rĕĭ economĭ și rĕĭ muncitorĭ, căcĭ ca să lucreze la altul trebue să neglige pe al sĕŭ și căutând de al sĕŭ, neglije pe al altuia și cel în parte orĭ în dijmă. El este numaĭ un plugar și muncitor de jumĕtate. Aci se țin laturalniciĭ, lipiturile foștiĭ jelerĭ și convenționaliștĭ în Transilvania, și actualmente în România toțĭ foștiĭ clăcașĭ de odinióră, împroprietărițĭ după legea rurală de la 1864 și următórele. *Pălmașiĭ,* nu maĭ posed plug și vite de jug, nu aŭ nicĭ pămînt propriŭ de cât o delniță, douĕ, orĭ nu aŭ de loc pămînt de cultură, și muncesc cu brațele, cu ḑiua, cu luna și cu anul pe la alțiĭ. Eĭ ca posesorĭ de pămînt încă sunt rĕĭ muncitorĭ, căcĭ de multe orĭ se duc 2—3 familiĭ la un lucru saŭ loc, pe care l'ar putea lucra una singură. Tóte aceste 3 categoriĭ forméză proprietatea mică. Proprietate mijlocie, se numesce aceea, unde proprietarul eĭ lucréză maĭ puțin în persónă, ci este ocupat maĭ mult numaĭ cu direcțiunea și conducerea lucrărilor și numaĭ întîmplător ca să pună și el mâna la lucrările curente. De ordinar lucrările brute le face cu slugile saŭ argațiĭ și cu lucrătorĭ plătițĭ cu ḑiua, luna și anul — orĭ dându-le la alțiĭ cu învoélă în parte, pentru muncă și producte.

Proprietatea mijlocie ține și cultivă vite de rasă și de valóre maĭ mare și are și unele instalațiĭ industriale sistematice, pentru utilisarea productelor agricole.

Proprietatea mare, se numesce moșia aceia care oferă subsistința necesară uneĭ familiĭ cu pretențiĭ sociale și culturale maĭ marĭ, și fără de a contribui proprietarul cu munca proprie la exploatarea eĭ. Pentru organisarea și

administrarea eĭ se cere un om cu cunoscinţe teoretice şi practice, de specialitate. De obiceiŭ proprietarul conduce numaĭ exploatarea în persóná, o administréză singur, dar ţine pe lângă sine numaĭ unul saŭ doĭ logofeţĭ orĭ vătafĭ. Arare-orĭ îĭ dă mâna să ţină administrator deosebit şi un contabil de meserie.

Domeniŭ se numeşte moşia mare, care se administréză tot-d'auna de către persóne străine de diferite grade, tóte cu cunoscinţe de specialitate; de obiceiŭ în administrarea luĭ se află un personal de serviciŭ numeros, împărţit în diferite grade şi după specialităţĭ — ca director, inspector maĭ mulţĭ administratorĭ; contabilĭ, silvicultorĭ, grădinarĭ, vierĭ, şi apoĭ un personal inferior numeros.

Proprietarul luĭ arare orĭ 'şĭ reservă sie-şĭ direcţiunea, orĭ vr'o ingerinţă óre-care în ale administraţiuneĭ moşieĭ. De maĭ multe orĭ el este afectat pentru întreţinerea suveranuluĭ, a familielor fruntaşe ale ţăriĭ, orĭ e legat pentru vecie să rĕmână în stare nealterată în stăpînirea aceleaşĭ familiĭ prin instituţiunea *fideĭ comiselor*, şi proprietarul luĭ vremelnic, nu are de cât numaĭ usufructul. Atarĭ domeniĭ sunt la noĭ Domeniul Corónei, instituit prin o lege specială la 1848 ca dotaţiune a Corónei. Domeniĭ marĭ de tot, pórtă şi numirea de latifundiĭ.

Până acum aceste organisaţiunĭ şi divisiunĭ de moşiĭ la noĭ sunt puţin cunoscute, din cauza moduluĭ irraţional de exploatare a moşiilor marĭ şi micĭ, prin darea lor în arendă. Până acum numaĭ pe Domeniile Corónei există o atare administraţie de moşiĭ maĭ regulată, cu un personal cu cunoscinţe de specialitate ceva maĭ numeros. Incolo pe moşiile particulare cultivate în regie şi cu arendă fórte rar să se găséscă un admistrator saŭ contabil de meserie. Moşiile cultivate de arendaşĭ se administréză numaĭ cu *ómeniĭ de încredere*, cu *băeţĭ*, recrutaţĭ de ordinar dintre băeţiĭ de prăvălie.

In privinţa personaluluĭ diriginte aplicat în administraţiunea technică a moşiilor marĭ, în România suntem fórte înapoiaţĭ, în cât nu putem deduce nimic după ea.

Deosebirea ce există între proprietatea mare mijlocie şi mică este că proprietatea mare dispune de mult capi-

tal și maĭ multă inteligență, iar proprietatea mică de maĭ multe brațe și radimă maĭ mult în munca proprie a proprietaruluĭ eĭ. Proprietatea medie ocupă un loc intermediar între ambele. Rolul lor ese maĭ bine la ivélă când sunt tóte 3 egal de bine representate, și nicĭ una nu covîrșesce asupra celeĭ-alte. Proprietatea mare covîrșitóre, de ordinar are lipsă de multe brațe strĕine, și de debușeŭ pentru productele eĭ; proprietatea mică pentru sine este neputinciósă și maĭ puțin aptă de progres, iar față de cea mare, este prea debilă pentru a resista pentru durată. Ea 'și găsesce radimul firesc în proprietatea mijlocie. Proprietatea mare înconjurată de o populațiune sĕracă exclusiv, iarăși nu este de dorit în interesul conservăreĭ și siguranțeĭ eĭ. «Cu o dróie de lucrătorĭ flămândĭ și fără de proprietate, iarăși este puțin folosit agriculureĭ, căcĭ prea des se ivesce casul, unde trebue să-ĭ țiĭ de pomană, saŭ de milă, și să-ĭ hrănescĭ ca să nu piéră de fóme. De cele maĭ multe orĭ, după ce a trecut criza, eĭ te părăsesc și se duc la muncă în altă parte».

Despre repartiția proprietățiĭ rurale în țară pe categoriĭ, încă nu posedăm date sigure, neavênd încă un cadastru. Se scie însă că în România proprietatea mare este covîrșitóre până la $^2/_3$ din suprafață. In Transilvania și Ungaria poporul român a perdut proprietatea mare în decursul vécurilor al XIV, XV, XVI și XVII prin biserică și desnationalisare și parte prin încuscrire cu elementul maghiar protestant și catolic. Românii de acolo posedă însă proprietatea mijlocie și mică, care este destul de bine representată și consolidată. Proprietatea mare, ce o posed românii actualmente peste munțĭ, în afară de Bucovina, și cu excepțiune a familieĭ Mocionilor, este maĭ mult a corporațiunilor și institutelor de cultură, constatătóre la cele maĭ multe din păduri și munțĭ. Domeniul Beiușuluĭ, ca dotațiune a episcopieĭ române-unite de Oradea, cu 130 miĭ de jugere. Fondul religionar ort. din Bucovina cu 225.298 hect. întindere.

Blașiul posedă în total 11.353 jug. în valóre de 2.200.000 coróne, din care domeniul metropolitan 3.300 jug., fondul Basilitan 2.758, fondnl Șuluțan 3.170—al seminaruluĭ teo-

logic 480—al metropolituluĭ Vancea 700 — al internatuluĭ liceal 250 jug.

Comunitatea de avere din Caranșebeș are 253.098 jugere maĭ cu sémă pădurĭ și munțĭ. Fondurile grănicerescĭ de la Năsĕud posedă la o l-altă circă 12.684 jugere, pădurĭ și munțĭ.

Biserica Sf. Nicolae din Scheiŭ, Brașov posedă în țară moșiile Meteleu și Sudițiĭ, din jud. Buzĕŭ și un munte Sf. Ilie.

Divisiunea proprietățiĭ rurale.

In lipsa unuĭ cadastru regulat, nu putem sci nimic cu precisiune asupra proprietățiĭ rurale din România, și împărțirea eĭ pe categoriĭ; cele ce se daŭ sunt maĭ mult conjuncturĭ. Alt-fel pentru țĕrile limitrofe, carĭ aŭ un cadastru regulat și cărțĭ funduare sistematice, carĭ sunt de mare folos și particularilor și statuluĭ, căcĭ permit a face o statistică și impunere în fonciera maĭ regulată, și aŭ consolidat proprietatea rurală, sciind fie-care ce posedă, și ce plătesce în bir.

Proprietatea rurală se împarte după țĕrĭ în:

				în România	Transilvania	Ungaria
I. Propr. de parțele	de la	1—5	pog.	137,405	125,368 (1)	506,164
II. Proprietate mică	»	5—10	»	287,071	93,034	307,668
	»	10—20	»	105,137	81,346	244,940
III. Proprietate medie	»	20—50	»	1,617	41,431	122,805
	»	50—100			5,170	19,612
	»	100—200			1,175	4,972
IV. Proprietate mare	»	200—500			701	2,729
	»	500—1000			261	1,342
	peste	1000			257	1,732
					423,123	1.211,946

In procente, Transilvania posedă proprietatea de parcele 46,8%, proprietatea mică 52,44%, proprietate mijlocie 0,68%, proprietate mare 0,08%.

(1) Pentru Transilvania și Ungaria sunt jugere cadastralĭ = 0,57 hect.

In România se vine numaĭ 18% pe proprietatea mică țărănéscă, afară de acea a moșnenilor și a răzeșilor, saŭ 2.372,313 ha.

După posesorĭ proprietatea rurală se împarte:

	în România	Transilvania	Ungaria,
Statul și coróna		4,7%	6,1%
Așezămintele publice.		0,1 »	1,0 »
Comunele urbane și rurale		26,9 »	10,3 »
Bisericile		2,0 »	2,9 »
Fidei comise		0,2 »	1,2 »
Proprietate privată.		66,1 »	78,5 »

In România, afară de domeniile statuluĭ ca proprietarĭ marĭ de moșiĭ și domeniĭ sunt:

Domeniul Coróneĭ cu: 240.000 pogóne din care 140.000 pădure cu un venit de 1.600.000 leĭ.

Eforia Spitalelor Civile din Bucurescĭ, cu 126 moșiĭ marĭ carĭ aduc un venit anual de 2.714.979 leĭ.

Epitropia Sf. Spiridon din Iașĭ, ca 66 moșiĭ marĭ cu un venit anual de 876.154 leĭ.

Epitropia Aședămintelor Brâncovenescĭ, cu vre-o 18 moșiĭ marĭ carĭ aduc anual 926.521 leĭ.

Academia Română are 27.918 pog. Dintre particularĭ cel maĭ mare proprietar fondiar din țară este d-nu Gr. G. Cantacuzino, cu . . . miĭ de pogóne.

Insă nicĭ numĕrul și mărimea moșiilor, și a economiilor, și nicĭ calitatea soluluĭ și clima nu decid asupra stăreĭ sociale și economice a uneĭ regiunĭ și țĕrĭ, ci cu deosebire capitalurile afectate în cultura și la exploatarea pămîntuluĭ. Acésta vom dovedi-o cu un exemplu de peste munțĭ din 3 comitate mărginașe cu țara nóstră din care 2, Brașovul și Sibiul, cu populațiune în mare parte fosta liberă săséscă și română, si Făgărașul pur românesc aĭ căruĭ locuitorĭ însă până la 1848 aŭ fost iobagĭ și grăniceri și maĭ puținĭ ómenĭ liberĭ, boerĭ. După proprietate, teren și climă, Făgărașul este superior Brașovuluĭ și în unele privințe póte și Sibiuluĭ, dar este mult înapoĭ în cultura și buna stare a populațiuneĭ, în cât nicĭ că se pot compara la olaltă, pe când cele dintâiŭ pot lua concu-

rența, în cultura și buna stare a populațiuneĭ cu orĭ și ce județe și departamente ale Europeĭ din Germania și și Francia, inclusive regatul Saxonieĭ și provincia Silesia prusiană. Agricultura lor după ultima recensiune oficială se compune din următórele proprietățĭ particulare:

I. Comitatul Brașovuluĭ

proprietățĭ	arăturĭ jugăre	fîneațe cadastralĭ	pășunĭ	grădinĭ	vii	pădurĭ	vite corn. capete	caĭ	oĭ	porcĭ
1— 5 jug.	2.849	4.570	2.255	15	479	—	-	3.110	553	1.321	2.884
5— 10 »	1.521	6.862	3.540	17	300	—	6	4.097	905	1.223	2.686
10— 20 »	1.089	9.503	5.064	25	315	—	—	4.651	1 587	1.567	3.218
20— 50 »	440	7.127	4.906	6	227	—	104	2.725	1.364	567	2.119
50— 100 »	35	1.142	946	44	35	—	95	325	150	112	244
100— 200 »	7	331	184	240	6	—	97	24	14	5	22
200— 500 »	6	366	481	620	8	—	160	49	30	—	30
500--1.000 »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
peste 1.000 »	1	19	33	10	2	—	1.022	—	—	—	—
Suma . .	5.947	29.920	17.409	977	1.372	—	1.984	14.981	4.613	4.795	11.203

II. Comitatul Făgărașuluĭ.

1— 5 jug.	3.863	6.751	4.060	455	398	17	98	8.204	673	7.204	4.318
5— 10 »	4.971	19.411	13.662	1.631	855	48	504	16.749	1.635	14.190	7.916
10— 20 »	4.831	34.173	26.038	3.522	1.101	53	1.667	22.043	2.854	20.894	10.703
20— 50 »	1.539	19.698	14.082	3.706	590	28	2.916	9.365	1.946	11.028	4.754
50— 100 »	71	1.772	1.156	942	30	1	687	594	148	918	250
100— 200 »	6	236	216	191	3	—	83	59	12	7	20
200— 500 »	7	282	100	899	12	4	1.051	98	10	250	79
500--1.000 »	10	764	538	2.149	19	1	3.205	271	19	260	51
peste 1.000 »	5	2.644	1 657	1.417	43	—	6.946	871	55	718	51
Suma . .	15 303	85.731	61.509	14.912	3.051	152	17 157	58.254	7.351	55.469	28.142

III. Comitatul Sibiuluĭ.

1— 5 jug.	11.931	16.647	11.688	257	1.750	949	145	16.222	3.458	24.284	12.072
5— 10 »	6 048	23 507	15.584	371	1.393	904	525	17.898	3.666	21.092	10.060
10— 20 »	3.787	27.812	20.150	543	1.300	764	887	13.585	4 506	22.577	10.066
20— 50 »	1.491	22.755	16.645	635	735	425	442	8.698	3.659	12.335	7.094
50— 100 »	168	5 553	3.575	498	177	69	485	1.620	1.604	1.027	1.580
100— 200 »	21	1.329	730	209	29	20	602	419	107	132	220
200— 500 »	10	1.092	304	751	14	3	946	129	26	376	125
500--1 000 »	6	518	151	364	6	2	3.031	5	1	8	5
peste 1.000 jug.	1	7	4	2.741	2	1	5.632	—	—	--	—
Suma . .	23.463	99.220	68.881	6.369	5.416	3.137	12.695	58.576	17.026	81.831	41.222

Afară de proprietarii mari cu moșii de deci de mii pogóne, mai sunt arendașii mari, cari cultivă mai multe moșii de odată parte ca proprietate, și parte luate cu arendă câte 3—4—10 moșii și mai multe.

In diferitele plăși, județe și regiuni, concentréză și ei decimi de mii de pogóne, ca o siguranță mai mare de reușită. Noi cunosceam prin anii 1894 un mare arendaș grec de la Brăila, care luase în tovărășie cu unul cu altul la olaltă 18 moșii mari în arendă și care mai lua pe lângă ele și un alt domeniu vast de 80.000 pogóne în județul Brăila. La un atare domeniu vast de 80.000 pogóne cu 30.000 pogóne loc arabil avea însă numai 25 pluguri proprii — și vite de prăsilă vr'o 150 capete în total — încolo el il muncea cu locuitorii și-l folosea cu vitele de învoială. Marele arendaș Haracopol avea peste 200.000 pogóne efectiv în mâna sa — pe care le exploata și el aprópe exclusiv cu locuitorii, și se citează mult casul unui arendaș ovreu care a acaparat vr'o 80 moșii mari în nordul Moldovei în județele Botoșani și Dorohoiu etc., adevărate societăți de publicani. Fórte puține sunt la noi moșiile, cari să se cultive în bani, numai acolo unde nu sunt brațe de loc.

Pe moșiile din Bărăgan drept zestre și ori ce investire, arendașii aduc pluguri de la munte și muncitori din străinătate, pe cari vara și tómna îi concediază îndată după terminarea munceĭ. Găsesci de multe ori pe arendașul, care plătesce 60—80 mii de lei anual arendă, ședênd într'o casă de paiantă, ce stă în fie-care momensă se dărime și să cadă pe el, și moșia mare nu are casă de locuință nici pentru proprietar și nici pentru arendaș ori administratorul său. Magazii, pătule etc. încă nu sunt, ci 'și improvisézā arendașul unele, cum póte, vitele le ține iarna în *saivane*, vara sub cerul liber.

Acesta este aspectul obicinuit al moșiilor nóstre mari și mici, sub regimul arendășesc. Nu tot așa era însă când proprietarii înșiși căutau de ele, căci atunci era abundență în tote și de tóte pe moșii, și la 20—30 de familii cu óre-care pretențiuni de societate și comfort, trăiau pe fiecare moșie boerésca și pe lângă boer, deosebit de clăcași,

scutelnicĭ și țiganiĭ robĭ. — In Transivania numaĭ 3,82% din teren este actualmente dat cu arendă; în basenul Mureș-Tisa—4,65% iar în Ungaria din drépta Dunăreĭ 14,64%— și în unele comitate ca Somogy ajunge chiar la 21,66%— și Șopron la 23,47%.

In fine maĭ vine în considerare forma și figura în care este delimitată moșia, dacă ea este bine arondată orĭ nu, ci forméză trupurĭ și laburĭ isolate și deosebite de la olaltă. Acéstă calitate a fost la noĭ până acum puțin observată, din causa lucruluĭ cu învoelĭ, căcĭ spesele maĭ marĭ de cultură ale moșieĭ trunchiate față de a celeĭ rotunjite, le suporta tot-d'auna țăranul pentru pămîntul dat luĭ în folosință, cu învoélă și pentru pășunea vitelor, căcĭ el trebuia să facă munca acolo, unde i se cerea. Ea însă există și la noĭ ca orĭ și unde, unde se face plugărie. Cu cât tablele și trupurile moșieĭ sunt maĭ îndepărtate de la curte, cu atât cresc cheltuelile de exploatațiune și scade venitul. După Block depărtarea tablelor (tarlalelor) pe o distanță de 376,6 m. se consideră drept normală, iar o dublare a distanțeĭ tarlalelor de la curte, măresce spesele de regie cu 27% — iar la o depărtare de peste o milă = 7,5 klm. spesele de regie sunt așa de însemnate, în cât ele singure absorb beneficiul întreg.

In Transilvania s'a observat și să constată pe ḑi ce trece, tot maĭ mult progresele marĭ ale agricultureĭ pe moșiile și hotarele comasate, față de starea derăpănătóre de maĭ 'nainte, și carĭ trebue să le admită astă-ḑĭ ceĭ maĭ înverșunațĭ dușmanĭ aĭ comasăreĭ. Avantagele principale ale comasăreĭ și pămîntuluĭ comasat față de cel necomasat sunt: Reducerea a o mulțime enormă de drumurĭ și rozóre nefolositóre, se astupă și niveléză o mulțime de bălțĭ, rovine, mocirle, carĭ maĭ tot-d'auna eraŭ sterile, din causa stagnațiuneĭ apeĭ primăvara și tómna și la ploĭ îndelungate: învestirea de maĭ mult capital în pămînt cu tot felul de ameliorațiunĭ agricole canalisărĭ, drenagiurĭ irrigațiunĭ, clădirĭ nouĭ la locurĭ maĭ convenabile și reducerea considerabilă din spesele de regie prin suprimarea a o mulțime de drumurĭ și transporturĭ nefolositóre, supravegherea maĭ lesniciósă și comunicațiunea directă și apro-

piată. Pămîntul dat pentru cultură fiind delimitat în table maĭ late — pătrat și drept-unghiŭ se póte lucra maĭ sistematic, arându-l în cruciș și curmeziș ca să se rĕsbéscă maĭ ușor cu munca sub tóte raporturile, și plugarul fiind ocupat cu sĕptămânile pe acelașĭ loc la plug, sapă, secere și cósă, și avênd și vitele de muncă la îndemână, el póte să îngrijéscă maĭ bine de avutul sĕŭ. Tot odată la facerea comasareĭ se póte face prin bună învoélă schimbărĭ de pămînt pentru pămînt, între proprietate și locuitorĭ, saŭ între locuitoriĭ a douĕ comune învecinate, luându-șĭ fie-care pămîntul, care 'ĭ convine maĭ bine. Spesele făcute cu comasarea, de obiceiŭ se rebonifică în 3—4 anĭ de ḑile și se întorc cu prisosință înapoĭ.

Vom llustra casul prin câte-va exemple luate din practică. Comuna Șercaia (comitatul Făgăraș) cu un hotar de aprópe 6.000 pogóne a 5939 jugere cadastrale, à 1.600 stînjenĭ = 0,57 ha, în care era cuprinsă însă și pășunea comunală de 1.447 jugere, avea terenul de cultură și fînețe la o laltă împărțit în peste 36 000 parțele, carĭ prin comasarea incomplectă de la 1879 — 80 aŭ fost reduse la 4.800 ($^1/_9$) parțele. Din cele 36.000 parțele, $^5/_6$ părțĭ nu aveaŭ drumurĭ de comunicațiune directă, ci numaĭ indirectă trecênd cu carul și plugul peste locurile și semănăturile vecinilor, și carĭ nu se puteaŭ munci și folosi altfel de cât prin *sila de câmp și de cultură—cu obștea.* Prin comasare, statul a intrat în stăpânirea efectivă a domeniuluĭ sĕŭ, pe care îndată a ridicat fermă model cu bivolanie model, culturĭ sistematice, a canalisat și secat mlaștina; bisericilor și școlelor din comună li s'aŭ făcut frumóse donațiunĭ în pămînturĭ, iar locuitoriĭ aŭ câștigat pămînturĭ nouĭ de cultură din pășunea comunală; dar maĭ mult prin reducerea enormă de timp perdut și spese cu alergările cele maĭ multe fără de nicĭ un folos; pămîntul s'a îndreptat și ameliorat enorm, a crescut cu 30% în valóre. Alte comune vecine aŭ profitat la acea ocasiune de a face schimburĭ de pămînt pentru pămînt cu statul— locuitoriĭ comuneĭ Șona, cedând statuluĭ pămînturile lor carĭ se aflaŭ la extremitatea hotaruluĭ lor, distanță de 5—6 klm. și isolate peste Olt—și-aŭ luat pămînturĭ de

la stat de egală valóre și fertilitate, în fața satuluĭ lor, și nemijlocită apropiere — iar moșneniĭ din comuna Mândra, aŭ refusat concursul lor și permisiunea ca administrația domenielor statuluĭ să le canalizeze și sece o parte din mlaștina lor, pe spesele eĭ. Maĭ târdiŭ aŭ făcut'o eĭ pe spesele lor propriĭ. Comasarea a întâmpinat opoziție strașnisă din partea românilor transilvănenĭ atât la albăstrime cât și la locuitorĭ.

Nu tot așa aŭ procedat sașiĭ din țara Bârseĭ, căcĭ s'aŭ întrepus toțĭ fruntașiĭ pentru introducerea comasăreĭ și regulăreĭ din noŭ a proprietățiĭ rurale, de și acele comune n'aŭ fost nicĭ când clăcașe și nicĭ moșiĭ marĭ nu exista, însă aŭ făcut-o în interesul ameliorăriĭ agriculturiĭ județuluĭ. Seria comasărilor în țara Bârseĭ a deschis'o acolo comuna Feldióra (Marienburg,) care la un teritoriŭ de 10.291 jugĕre a spesat cu comasarea ceva peste 35.161 fl. 27 cr. care a durat de la 1888—94; la Hêlchiŭ (Heldsdorf) începută la 1890 și terminată la 1895, și din 12.186 parțele în dăvălmășie le-a redus la 3.900 parțele aparținĕtóre la 876 proprietarĭ; în Ghimbav-Weidenbach comasarea a fost terminată la 1896 și 4.282 jugere le-a redus la 1.254 parțele, aparținênd la 610 proprietarĭ.

Tot o-dată cu comasarea, s'a pus în executare și canalisarea vasteĭ mlaștine cu vr'o 2.100 jugere suprafață, și aparținĕtóre la vr'o 5 comune diferite, ce se întindea d'a lungul linieĭ ferate până la fabrica de zahăr de la Bodu-Brendorf, și care isolat nu se potea canalisa de fie-care comună în parte. Indată ce comasarea a fost săvîrșită în comunele singuratice, a intrat un noŭ spirit economic și și nouĭ tendințe ale agriculturiĭ, sistema trienală a fost abandonată, ogorul negru desființat cu totul și aŭ trecut la cultura alternă, basată pe o întinsă cultură a plantelor comerciale: sfecla de zahăr, orz de bere și sĕmînță de trifoiŭ; s'aŭ introdus vite roșcate de rasa Pinzgaŭ; economiile aŭ fost schimbate radical și refăcute. Comunele cele maĭ sĕrace și înglodate în datoriĭ de odinióră, s'aŭ ridicat la o stare de prosperare remarcabilă, și în scurtă vreme după comasare.

Urméză d'aci că comasarea este utilă și de folos pen-

tru orĭ-care popor și națiune. Ea ar merita o deosebită atențiune și din partea guvernuluĭ român, pentru a pune cât maĭ în grabă capět sforilor și curelelor de moșiĭ, cele interminabile, ce se întind pe câte 20—30—40 klm. lungime la 2 — 3 metri lățime, ale moșnenilor și răzeșilor. Chiar și moșiile marĭ rotundindu-le s'ar exploata mult maĭ ușor și ar câștiga considerabil în valóre, față de cele trunchiate. Dacă cadastrul este necesar pentru siguranța proprietățiĭ și înlesnirea creditului agricol, apoĭ nu maĭ puțin comasarea este indispensabilă pentru ameliorarea stăreĭ morale și materiale a claseĭ proprietarilor mijlocașĭ, moșnenĭ și răzeșĭ și pentru prosperarea agriculturiĭ țăriĭ.

Solul.

Am vĕdut maĭ sus, că moșia trebue să conțină și cuprindă în sine terenurĭ de diferite categoriĭ, care o face aptă pentru cultura a tot felul de plante, căcĭ alt-fel ea nu pórtă numirea de moșie, ci pe aceea maĭ restrînsă de *pămînt* și *pamînturĭ*. Mărimea și extensiunea eĭ póte fi diferită, însă variabilitatea pămînturilor eĭ este lucru de căpetenie și folósele diferite ce avem de la ea.

Factoriĭ principalĭ aĭ moșieĭ sunt: țarinele saŭ arăturile pămîntul arabil propriŭ dis, apoĭ grădinile de legume și pometurĭ, parcurĭ, viĭ, fînețe, pășunĭ, plantațiunĭ de protecțiune, gardurĭ viĭ și pădurĭ, arealurĭ improductive ca curțĭ, armane, ariĭ, drumurĭ, șosele, cursurĭ și vadurĭ de ape, d'impreună cu trecĕtorile și adăpătorile după ele, prundurile de scos nisip și pietriș, cariere de piatră de construcție și de făcut var, gropĭ de lut și argilă și margă, d'impreună cu instalațiile de utilisare a lor: cărămidăriĭ, țiglăriĭ, fie numaĭ pentru acoperirea necesităților și trebuințelor propriĭ, fie și pentru speculațiune; apoĭ clădirĭ și nemestiĭ de tot soiul, case de locuit pentru proprietar, casă de locuit pentru arendaș și familia luĭ, locuințe pentru administrator și contabil, locuințe propriĭ pentru personalul de serviciŭ și supraveghetor, al moșieĭ, grajdurĭ încăpĕtóre pentru vite, pentru vară și iarnă, șopróne pentru adăpostul

uneltelor și mașinilor, șurĭ și șopróne pentru adăpostul productelor în paie și a nutrețuluĭ, de plóie, magaziĭ pentru producte, coșare pentru porumbul în ștuleți saŭ ceea ce de comun se numesce inventarul saŭ *zestrea moșieĭ* propriŭ dis. Apoĭ maĭ sunt și cârciumĭ, hanurĭ, prăvăliĭ, scaune de tăiere, morĭ de apă și de abur, piue, velnițe, crame și pivnițe de vinurĭ, fabricĭ de zahăr și scrobélă, d'impreună cu embaticurile, otașnițele, și dreptul de bâlciŭ saŭ tîrg de săptămînă saŭ anual, cu un cuvînt tot ceia ce face dreptul și venitul moșieĭ.

Partea de căpetenie a moșieĭ însă, o forméză maĭ totd'auna pămîntul arabil, de și cele-l'alte terenurĭ încă pot fi destul de însemnate; moșiile de baltă aŭ multe fînețurĭ și pășunĭ; cele de munte multă pădure, carĭ covîrșesce agricultura. Moșiile lipsite de fînețurĭ și pășunĭ naturale, trebue să le compenseze prin cultura plantelor furagere și facerea de fînețurĭ artificiale, orĭ în lipsa de pășunĭ propriĭ să recurgă la introducerea stabulațiuneĭ. Moșiile lipsite de pădure trebue să compenseze lipsa de pădure, prin facerea de plantațiunĭ și prin împăduririĭ artificiale, orĭ prin înființarea de gardurĭ viĭ înalte și de arborĭ pe marginea drumurilor și șoselelor, carĭ să le procure lemnul necesar pentru foc și construcție și diverse alte serviciĭ. Unde nu sunt brațe de muncă, cel maĭ nimerit mod de a folosi terenul este ca pășune de vite orĭ prin împădurire. Natura terenuluĭ ne arată însă-șĭ modul de cultivare și de folosire a luĭ prin producțiunea spontanee și cea care rĕușesce maĭ bine. Prin muncă și capital, noĭ putem impune terenuluĭ voința nóstră, și să-l silim să ne producă și dea recolte pe carĭ nu le-ar produce de bună voie și de la sine. Totușĭ există o limită, aceea *a rentabilității*, peste care nu putem trece. Cu întinderea agriculture și a cultureĭ de cereale, fînețele, pășunele și pădurile aŭ fost reduse enorm în deceniile din urmă în favorul agriculture, și de multe orĭ fără vĕdită necesitate și în detrimentul moșieĭ și a regiuneĭ. De aceea în multe localităţĭ va fi necesar d'a chibzui fie-care proprietar și arendaș bine din noŭ, asupra întrebuințăriĭ și

destinațiunii fie-căruĭ teren în parte pentru o maĭ bună folosire a luĭ și a moșieĭ în complexul eĭ.

Este lucru cunoscut și sciut că nu orĭ-ce teren se potrivesce de o potrivă pentru tot felul de culturĭ și dă egale folóse, de și maĭ cu sémă la șes și coline pămîntul fertil de la noĭ se póte folosi la maĭ multe scopurĭ. Vom alege însă pentru fie-care cultură și mod de întrebuințare terenul cel maĭ nimerit cu ea, și care cu maĭ puține spese dă resultate maĭ bune și maĭ sigure.

Pentru grădinĭ de legumărie și ornament se cere un pămînt de composiție intermediară profund permeabil și humos, bogat de la natură, saŭ *rĕsbit cu gunoiul* și să aibă și apă în apropiere ca legumele și florile să pótă fi des udate saŭ irrigate; pentru grădină de pomĭ roditorĭ și viĭ, se cere cu deosebire ca ele să fie la o posiție bună: în bătaia sóreluĭ și ferite de vînturile recĭ; apa de udat e maĭ puțin necesară. Pe terenul accidentat ele se pun maĭ tot-d'auna în posiția de sud și sud vest, și maĭ rar în acea de sud est și nicĭ odată la dos, spre nord. Situația și posiția influențéză fórte mult asupra viilor și pomilor. De multe orĭ pe nisce cóste și stâncĭ arride și abrupte, carĭ de alt-fel ar trebui se rĕmână vecĭnic sterile, se află viile și grădinele cu pometurile cele maĭ delicate, cultivate în terațe pe pripóre și pante repedĭ, carĭ nefiind cultivate, plóia ar spăla tótă țĕrîna și petrișul de vale, și cóstele lor ar rĕmânea vecĭnic pleșuve.

Pentru țérine saŭ arăturĭ se cere un teren plan cu o climă moderată, și în suprafață maĭ mare, ca să ne putem întórce cu plugul saŭ cu carul pe ele; apoĭ pămîntul să fie svîntat, profund saŭ normal, humos și ravĕn, avênd o capacitate diferită de apă, așa ca să nu țină apă nicĭ odată, dar nicĭ de secetă să nu tînjéscă.

Pentru fînețe și livedĭ se cere un pămînt ceva maĭ ravĕn cu maĭ multă umedélă de cât pentru arăturĭ, — de la ravĕn până la jilav — fără însă ca să țină apa băltuită pe el, maĭ cu sémă primăvara și vara, dar nicĭ să tînjéscă de secetă. Solul póte fi profund saŭ superficial, puțin importă, numaĭ să fie ravĕn și humos, predispus de la natură de a se inerba ușor. Dacă el este prea secetos,

atuncĭ iarba rĕmâne rară și bĕțósă, cu mult păiuș uscat în ea, fără de vlagă. Terenul jilav și rece cu apă stagnantă pe timpul crescereĭ intensive a vegetațiuneĭ dă loc la eșirea de rogoz.

Pentru pășune se potrivesc de obiceiŭ cele maĭ multe terenurĭ, dacă sunt svîntate și sunt în stare să producă iérbă, fie plane, fie înclinate; terenurile jóse și umede daŭ o bună pășune pentru vitele cornute, bivolĭ și caĭ, iar locurile maĭ ridicate și uscate daŭ o bună pășune pentru oĭ și capre. Pășunile din baltă, din mlaștinĭ și rovine le place la porcĭ, gâsce și rațe, iar pentru cele-lalte animale domestice, ele sunt insalubre. Solul pentru pășunĭ în Baltă și luncĭ este profund și permeabil, la munte este superficial și cu stâncă compactă orĭ cu sdrob de pétră în subsol.

Cu pădurea și prin împădurire putem utilisa, și de obiciŭ utilisăm tóte terenurile, până chiar și cele maĭ sterile și greŭ accesibile, carĭ alt-fel ar fi în pericol să rĕmână vecĭniș sterile și nefolosite, fie din causa compositiuneĭ soluluĭ lor unilateral, fie din causa situațiuneĭ și positieĭ lor. Ca teren absolut de pădure am numit altă dată acela, pe care numaĭ plantele lemnóse — pădurea — cresce spontaneŭ saŭ plantată de om — terenurile petróse, prundurĭ, pripóre, délurĭ, vadurĭ, rîpĭ, ponóre, etc.

De multe orĭ producțiunea spontaneă și destinațiunea primitivă a terenuluĭ se modifică și schimbă după circumstanțele economice — distanța de la curte, posiția loculuĭ, clima, mijlóce de comunicațiune și de transportul productelor. Așa pămînturile de luncă, aluviónele bogate cu solul cel maĭ fertil și permeabil, apt pentru tot felul de culturĭ și folóse, îndată ce sunt expuse inundațiunilor, devin nesigure și improprii pentru arăturĭ, și se folosesc maĭ mult numaĭ ca fînețe și pășunĭ, iar unde și terenul este amenințat să fie măcinat și spălat de ape, acolo se folosesce numaĭ prin împădurire cu *zĕvóie*, și pădurĭ de salcie, rĕchităriĭ, etc. Regiunĭ întregĭ cu pămînturĭ virgine, unde maĭ nainte nu s'a făcut plugărie aprópe de loc, după construirea uneĭ liniĭ ferate, șosele și deschiderea de nouĭ debușeurĭ pentru producte, aŭ fost făcute în câmpiĭ mănóse,

și plugăria a luat o desvoltare enormă; vastele stepe cu suhaturĭ seculare de vite aŭ fost transformate în câțĭ-va anĭ în câmpiĭ cu lanurĭ mănóse de grîŭ și porumb, d. ex. Bărăganul. Tot așa și o mare parte din Baltă, cu suhaturile eĭ de vite și pădurile de salcie s'ar putea transforma în câmpiĭ roditóre, după facerea unor diguri de apĕrare de valurile furióse. Iezaturile și luncile se pot transforma adesea cu micĭ sacrificiĭ în grădinĭ de legumărie și în fînețe artificiale supuse irrigațiuneĭ, ca să dea folóse mult maĭ marĭ de cât ca arătură. Mlaștinile și mocirlele secate daŭ bune fînețe și bune terenurĭ de cultură.

Viile distruse de filocseră, grădinile părăginite și crângurile, aŭ fost prefăcute pe multe locurĭ în câmpiĭ roditóre. Fînețul uscat cu pămîntul prea slab pentru producțiunea de fîn și otavă se póte ara, orĭ se lasă de pășune și va da maĭ bune folóse, iar pășunea care nu póte nutri în deajuns vite marĭ, va nutri încă suficient vite mărunte: gonitóre, oĭ, porcĭ, etc. Terenul de pădure, dacă locul este plan și solul destul de adînc, pădurea póte fi izlăzuită și făcute poenĭ pentru arăturĭ și fînețurĭ din ea. Pădurea cu esențe moĭ și de puțină valóre, neglijată orĭ devastată prin pășunatul cu vitele, póte fi amenagiată încă prin oprirea vitelor din ea, prin tăierea rasă și lăsarea odraslelor să créscă neîmpedicate, orĭ prin repopularea cu esențe de valóre. In fine pămîntul steril și cu totul neproductiv care numaĭ cu greŭ póte fi muncit, dacă este ușor accesibil, póte fi încă exploatat și folosit prin deschiderea uneĭ cariere de nisip, petriș, pétră, lut pentru cărămidărie etc., orĭ că terenul nisipos și petros îl destinăm pentru curțĭ, șosele ariĭ, etc., prin care îl folosim deplin și avem și curțĭ tot-d'auna svîntate și curate.

După destinațiunea sa, fie-care teren trebue să întrunéscă în sine alte calităților, datorite cu deosebire compositieĭ sale mineralogice și geologice. Scim că pămîntul agricol este un ce amestecat, compus din sfărîmăturĭ de rocă maĭ marĭ saŭ maĭ micĭ — petricele și petriș — și din țĕrînă mĕruntă, nisip saŭ argilă, apoĭ din sărurĭ, substanțe organice saŭ *humus*, apă și gazurĭ, etc.

De composiția mineralogică a pămîntuluĭ, după rapor-

tul ce există între nisip și argilă, depind fórte mult calitățile fisice ale terenuluĭ, iar de acestea depind spesele luĭ de cultură dimpreună cu producțiunea. Afară de compositia mineralogică și calitățile fisice ale terenurilor, maĭ vine în considerare și situațiunea luĭ, posiția loculuĭ, depărtarea de la curte, orĭ înălțimea prea mare saŭ vecinătatea prea apropiată a unor bălțĭ marĭ și mocirle intinse, carĭ tóte pot să influențeze mult asupra aptitudineĭ luĭ de cultură. Terenul plan și fertil este de obiceiŭ apt pentru tot felul de culturĭ și orĭ-ce producțiune, dacă numaĭ clima permite desvoltarea și cócerea productelor. Cel maĭ bun teren însă, póte să pérdă mult din valórea sa prin o situațiune nepotrivită, când se află pe o cóstă piezișă, unde nu se póte lucra, orĭ că este la dosurĭ, saŭ în văgăunĭ și văĭ adîncĭ, unde nu se coc productele, și nicĭ că se pot scóte, orĭ că terenul bun este prea îndepărtat saŭ presintă dificultățĭ de comunicațiune, fiind întrerupt de délurĭ și văĭ adîncĭ, peste carĭ nu putem trece ușor cu carul și plugul. Vecinătatea unor munțĭ înalțĭ, bălțĭ și mlăștinĭ estinse, sunt tot-d'auna defavorabile agriculturei, fiind-că ele aruncă răcélă și fac ca plantele să nu se pótă desvolta normal. Afară de aceste și clima este un factor fórte important în agricultură, de care încă trebue să ținem sémă. Via se face pretutindenea, dar póma nu se cóce în orĭ-ce localitate.

Estimațiunea saŭ clasificarea pămînturilor de cultură este un lucru fórte greŭ și complicat, fiind-că la ea avem să ținem sémă de o mulțme de împrejurărĭ deosebite. De aceia nicĭ agronomiĭ nu sunt de acord asupra eĭ. Uniĭ ca Fallou, Girard, Orth, iaŭ ca punct de plecare pentru clasificarea terenurilor, compositia mineralogică-geognostică a lor, iar alțiĭ ca Fraas, Knop iaŭ în considerare numaĭ analisa chimică și calitățile fisice ale lor, pe când Thaer, Schübler, Settegast, aŭ în vedere raportul amesteculuĭ lor, și în fine alțiĭ plécă de la producțiunea lor, și daŭ atât venitul brut cât și pe cel curat, exprimat în recolta de grâŭ, secară și altele.

Faptul positiv este, că la o clasificare economică a terenurilor, trebue să ținem cont de toțĭ acești factorĭ deosebițĭ aĭ producțiuneĭ, după ce luațĭ fie-care în parte nu

ne satisfac, și de multe orĭ ne duc la conclusiunĭ greșite. Analisa chimică ne dă numaĭ dosarea elementelor și sărurilor aflătóre în pămînt, dar nu și gradul lor de solubilitate, pe care noĭ nu-l putem constata direct, ne putênd imita plantele, și nicĭ calitățile fisice ale terenuluĭ nu le cunóscem. Analisa mecanică și mineralogică ne dă raportul dintre nisip și argilă de o parte și huma de altă, dimpreună cu calitățile fisice, pe basa cărora noĭ ne putem face o idee aproximativă asupra speselor de cultură și a producțiuneĭ luĭ, dar nu și dosarea sărurilor din el. Analisa chimică este maĭ greŭ de făcut și migălósă, ea recere o mulțime de aparate, pe care agricultorul nu le póte avea tot-d'auna la sine; analisa mecanică prin lavigațiune de a separa argila de nisip prin spălare este maĭ ușóră și o póte face și agricultorul practic. Un bun annex al eĭ este și observarea vegetațiuneĭ spontanee, care încă ne dă une-orĭ deslușirĭ prețióse asupra calității și valoreĭ pămîntuluĭ. Agrologia, pag. 94.

In orĭ-ce cas, trebue să împreunăm maĭ multe raporturĭ și considerațiunĭ la olaltă, ca să obținem o clasificare economică, valabilă la pămînturile arabile. Clasificatorul să aibă în vedere atât solul saŭ terenul arător propriŭ dis, cât și subsolul până la 1,5 m. adîncime, întru cât și acesta are o mare influență asupra soluluĭ, la strecurarea apeĭ și desvoltarea rădĕcinelor plantelor, maĭ cu sémă a celor cu rădĕcinĭ lungĭ și pivotante.

La clasificarea economică terenurile se numesc, după folósele lor și după planta principală care reușesce maĭ bine pe ele: teren de grădină, teren de arătură, apoĭ teren de vie, teren de pădure, iar dintre terenurile arabile: teren de grâŭ, de secară, de orz, și de ovĕs. Tot odată ea trebue să ne dea un indiciŭ asupra speselor de cultură și despre producțiunea luĭ. In fine, maĭ avem să deosebim între teren absolut și relativ, de ex., teren absolut de pădure este acela unde numaĭ pădurea maĭ reușesce saŭ se póte încă planta, alt-fel rĕmâne locul steril, iar teren relativ de pădure este acela, unde din pădure putem face țérină cât și curăturĭ pentru fînețe, și islazurĭ de pășune pentru vite. Teren absolut de pășune sunt pășunile de munte, unde

nu cresc nicĭ brădiĭ din causa vînturilor violente, saŭ la baltă în terenul expus inundațiunilor, care numaĭ ca pășune se póte folosi. Apoĭ din terenurile de cultură propriŭ dise, un teren este maĭ propriŭ pentru o plantă de cât pentru alta, de ex., teren propriŭ de grâŭ, dar mediocru pentru secară și orz, iar terenurile lutóse sunt terenurĭ eminente pentru orz, și mediocre saŭ maĭ puțin potrivite pentru grâŭ și secară.

La producțiunea luĭ, venitul brut nu coincide tot-d'auna cu venitul curat; căcĭ la aceiașĭ producțiune venitul curat póte să varieze fórte mult, fiind spesele de cultură maĭ marĭ saŭ maĭ micĭ la unul de cât la altul, iar la producțiunea diferită a dóuĕ terenurĭ de diferite calitățĭ, de ex. argilă și nisip, venitul net póte să fie egal, căcĭ dacă pe terenurile argilóse venitul este maĭ mare de cât pe cel nisipos, apoĭ și spesele de cultură sunt maĭ marĭ.

De ordinar terenurile din jurul saŭ apropierea curților satelor și orașelor se consideră de o valóre maĭ mare de cât cele îndepărtate saŭ de cât restul moșieĭ, chiar dacă sunt de o calitate inferióră, fiind că ele se lucréză maĭ ușor, cu maĭ puține spese, apoĭ lor li se cară gunoiŭ maĭ mult și cu timpul pămîntul mediocru prin gunoiŭ și munca sistematică se amelioréză. Maĭ cu sémă tinărógele, țércurile, și grădinele de iérbă din apropierea satuluĭ, orĭ curțiĭ, ne aduc serviciĭ imense și sunt de neprețuit pentru cultura de nutrețurĭ verdĭ; lucernă, trifoiŭ, sfecle, etc., când ținem vara vitele la grajd, pe care trebue să le avem tot-d'auna la îndemână. De aceia ele se și plătesc maĭ scump de cât terenurile ordinare. De altă parte terenurile îndepărtate, situate la extremitatea moșieĭ orĭ pe cóste înalte saŭ pe délurĭ greŭ accesibile, perd mult din valórea lor prin depărtare și dificultățile de comunicațiune, maĭ cu sémă că nu ne dă mâna să cărăm gunoiŭ și să le gunoim, pe ele de cât cu bătătura de vite și cu îngrășăminte verdĭ, de unde terenul trebue să sĕrăcéscă și cu timpul să se sleiască din forțele sale productive.

Pe terenul accidentat, afară de greutățile de transport și comunicațiune, maĭ vine în considerare și împrejurarea că de pe cóste plóia și apa spală țérina și gunoiul de

vale și-l grămădesce la pólele déluluĭ, în urma căreia, stratul de țérină fiind subțire, pe cóstă producțiunea în genere este modică, iar gunoiul dat în cantitate maĭ mare este dus de apă în jos. Dacă panta este tare, de multeorĭ, petrișul se pune în mișcare și cósta rĕmâne sterilă, lipsită de orĭ-ce vegetație. Afară de aceste, pe terenurile înclinate și accidentate, posiția și clina déluluĭ încă face mult. Posiția spre sud și sud-vest este fórte favorabilă pentru grădinĭ de pomĭ și viĭ, ca și pentru cereale, carĭ aci se fac de mare valóre. Posiția spre sud întrece pe tóte cele-l'alte iar posiția de nord este cea maĭ defavorabilă între tóte, și potrivită maĭ mult numaĭ pentru pășune, și pădure. Ea este aprópe nepotrivită pentru agricultură, din causă că terenul aci se svîntă anevoe; tóte lucrările se întârdie și plantele ce produce sunt de puțină valóre. In posiția de est și sud-est plantele tînjesc uneorĭ de înghețurĭ târdiĭ și de vînturĭ violente și recĭ — Crivĕț. Inălțimea déluluĭ și cósteĭ încă face mult, căcĭ clima lor póte fi diferită de ex., la munte.

Și apoĭ valórea pămîntuluĭ în genere sporesce cu populațiunea. Unde sunt multe brațe, acolo pămîntul este divizat și bine populat. In țĕrile și regiunile cu populațiunea rară, predomină proprietatea mare și latifundinile, iar valórea pămîntuluĭ este mică.

Sub regimul cultureĭ moșiilor de către proprietarĭ, venitul brut era mare în raport cu sistema de cultură arendășéscă, care tinde unic la scóterea unuĭ venit net maĭ mare, prin reducerea cheltuelilor la ultima expresiune. De tóte aceste condițiunĭ trebue să ținem cont la facerea uneĭ evaluațiunĭ și clasificărĭ economice a moșieĭ.

Clasificațiunea economică a terenurilor trebuesce să fie cât se póte de exactă saŭ maĭ apropiată de adevĕr, — nu numaĭ la arendărĭ de moșiĭ și vîndărĭ, ci și la comasărĭ și schimburĭ de pămînt pentru pămînt, la luarea de ipotecĭ ca și la impunerea și regularea foncierei și impositelor. Un pămînt superficial și cu subsolul compact saŭ inert valoréză numaĭ pe jumătate din valórea celuĭ profund și permeabil. Diferința între venitul brut și net se calculéză tot-d'auna, scăděnd sĕmînța și valórea munceĭ

depuse, socotită după sistema trienală la noĭ încă deplin usuală aprópe pretutindenea: aratul de 2 orĭ, gunoitul, grăpatul, sĕmînța cu seměnatul, seceratul clăitul și treeratul, inclusive păstratul productelor până la vîndare și spesele de transport până la orașul, gara orĭ schela din apropiere. Pentru producțiunea de gunoiŭ necesară îngrășareĭ pămîntuluĭ cel puțin tot la 6 anĭ odată, trebue să avem în vedere dacă moșia maĭ dispune deosebit de țérine de fînațurĭ naturale și de pășunĭ bune pentru vite orĭ nu; în casul din urmă țérinile trebue singure să producă nutrețul necesar pentru vite; apoĭ dacă pămîntul este apt pentru cultura trifoiuluĭ și a lucerneĭ orĭ ba, ca în locul ogoruluĭ să se pótă cultiva trifoiŭ măzeriche, etc., și dacă cel puțin póte să producă paiele necesare la nutreț și așternut la vite.

Raportând aceste la producțiunea comparativă de maĭ jos și transformând tótă producțiunea în grâŭ, ca principalul aliment al populațiuneĭ nóstre — pâne de grâŭ—și dacă vom pune producțiunea maximă de pe terenurile cele maĭ bune = 100 vom avea după categoriĭ:

Teren de grâŭ	de calitatea	I-a	80—100
	» »	II-a	45—50
	» »	III-a	15—20
Teren de orz	» »	I-a	70—80
	» »	II-a	45—60
	» »	III-a	15—40
Teren de ovĕs	» »	I-a	10—13
	» »	II-a	7—8
	» »	III-a	4—5
Teren de secară	» »	I-a	20—35
	» »	II-a	10—15
	» »	III-a	2—4

De unde vedem că terenurile de ovĕs de cal. II-a și a III-a, și terenurile de secară de cal. III-a, sunt deja la limita extremă a cultivăreĭ pămîntuluĭ, de óre-ce ele abia maĭ rentéză munca depusă și nicĭ paie nu pot să producă în mĕsură suficientă pentru gunoirea lor. Ele maĭ pot fi cultivate numaĭ lăsându-le maĭ mulțĭ anĭ de a rîndul pîrlóge, saŭ ca pășune pentru oĭ.

Clasificarea terenurilor arabile după

Clasa	Calitatea	Adîncimea stratuluĭ arabil, solul	Calităţile fisice ale luĭ	Sub-solul
I	Teren argilos profund şi bogat saŭ humos.	21—26 cm.	cald activ şi permeabil.	omogen cu solul, saŭ presentând puţină diferinţă de el până la 0,8 m. adîncime.
II	Teren lutos şi humos.	de compoziţie intermediară şi cel puţin de 21 cm. grosime.	cald, activ, afînat şi permeabil.	omogen cu solul saŭ puţin diferit de el, fiind ceva maĭ sĕrac în humus.
III	Terenurĭ argilóse şi greóie,— saŭ argile compacte.	peste 60% argilă şi cu puţin var; solul de cel puţin 21 cm. grosime.	tenace predispus a se întărĭ la secetă şi a forma bulgărĭ marĭ; pămînt greŭ de lucrat.	sub-solul e şi maĭ tenace, nu lasă apa să se strecóre în jos; în aniĭ ploioşĭ, tinjesce de prea multă apă, şi ne întîrzie din lucrărĭ; adesea are lipsă de drenagiŭ.
IV	Teren lutos nisipos, şi humos, profund şi permeabil.	de cel puţin 16 cm. grosime.	teren afînat permeabil şi cald, cam tînjesce la secetă.	în sub-sol covîrşesce nisipul şi decĭ în jos sporesce permeabilitatea luĭ.
V	Lut nisipos saŭ mărgos.	de cel puţin 13 cm. grosime.	în genere solul puţin consistent, cald activ şi secetos.	în subsol covîrşesce nisipul şi decĭ ĭ sporesce şi permeabilitatea.

Settegast, Thaer, Schübler și alții.

PRODUCȚIUNEA MEDIE LA HA			Numirea economică a luĭ.
Grîŭ hl.	Secară hl.	Plantele carĭ încă reușesc pe el.	
26	—	Grîul se face fórte bine; cantitativ și calitativ; afară de grîŭ se fac pe el tóte plantele industriale și comerciale rapița, orzul, mazărea, cânepa, trifoiul și lucerna.	Teren de grîŭ de calitatatea I-a.
—	21,5	Orzul reușesce fórte bine; dar grâul de tómnă este nesigur și tóte cerealele în genere es ușóre la bob cu multe paie; afară de orz, se maĭ fac sfeclele, napiĭ, lucerna, trifoiul și tot fel de leguminóse.	Teren de orz de calitatea I-a.
23,5	—	Pentru grâŭ și ovĕz maĭ bun de cât pentru secară și orz. Se maĭ fac pe el și bobul, măzărichea și trifoiul roșu carĭ încă reușesc bine și sunt marĭ și pline în bóbe; sfeclele încă reușesc.	Teren de grîŭ de calitatea II-a.
21,5	—	Este maĭ potrivit pentru secară de cât pentru grâŭ, orzul se face fórte bine, d'asemenea și ovĕzul. In genere este potrivit pentru prășitóre apoĭ reușesc rapița, inul și leguminósele.	Teren de orz de calitatea a II-a.
—	17,5	Se face bine secara și cartofiĭ; de asemenea măzărichea, lintea, napul, trifoiul în amestec cu ierburĭ; se face orzul comun și ovĕzul.	Teren de secară de calitatea I-a.

Clasa	Calitatea	Adîncimea stratului arabil solul	Calităţile fisice ale luĭ	Sub-solul
VI	Argile ferruginóse şi sĕrace, pămînt de óle şi de ţiglă.	de cel puţin 13 cm. grosime.	pămînturĭ tenace şi recĭ, impermeabile jilave—plantele pe ele tînjesc vara de prea multă umedeală.	sub-solul inert şi rigid, greŭ de lucrat fiind impermeabil, forméză bulgărĭ marĭ şi tenacĭ; prin drenagiŭ şi adaos de var se póte ameliora; ogorul negru e indispensabil.
VII	Nisipurĭ lutóse, sfărîmicióse, uşóre şi sĕrace.	de cel puţin 11 cm. grosime.	pămînt afînat şi uşor; tînjesce des de secetă şi se pulberizéză uşor, nisipul fiind mărunt în grăunţe.	sub-solul constând din nisip aprópe curat şi fără de vr'o consistenţă; se póte ameliora prin adaos de margă, şi lăsându-l suhat de vite.
VIII	Lut galben sĕrac şi rece.	solul superficial nicĭ de 8 cm. grosime.	rece, tardiv şi compact, formând bolovanĭ marĭ şi greŭ de sfărâmat. Adesea tînjesce de prea multă umedeală, căcĭ nu lasă apa să se strecóre în jos. Adesiun. prea mare	Sub solul formând un strat de hlisă impermeabil se póte amenda cu var nestins şi cu mult gunoiŭ nedobit.
IX	Nisip şi pietriş serac.	superficial de 8--10 cm.	arrid şi sec din causă de prea mult petriş.	Sub-solul compus din petriş, nisip, mare şi sdrob de piatră. Se póte amenda prin adaos de margă, nămol de pe şosele şi din bălţi.
X	Terenurĭ diferite de puţină fertilitate, lut de óle, petrişurĭ sterile, nisipurĭ sburătóre, etc.	de 5—6 cm. str. arabil.	superficial şi greŭ de lucrat, prea jilav orĭ prea sec.	în sub-sol hlisă, orĭ bolovanĭ, de multe orĭ bulgărĭ şi nodule de limonită.

PRODUCȚIUNEA MEDIE LA HA:			Numirea economică a luĭ
Grîŭ hl.	Secară hl.	Plantele carĭ încă se fac pe el.	
17,5	—	Se face grîul și secara, dar ambele numaĭ în ogóre sterpe; trifoiul roșu încă rĕușesce în amestec cu ierburĭ; se face ovĕzul și meiul.	Teren de grîŭ de calitatea II-a.
15,0	—	Se face numaĭ secara, hrișca și ovĕzul; apoĭ dintre leguminóse se face lintea, lupinul; se fac cartofiĭ, dintre ierburĭ trifoiul alb în amestec cu graminee și trifoiul incarnat pur.	Teren de secară de calitatea II-a.
—	12,0	Se face încă grâul dar maĭ slăbuț, apoĭ măzărichea, bob, trifoiŭ roșu și ovĕz.	Teren propriŭ de ovĕz de cal. I-a.
—	9	Se maĭ face încă secara, ovĕzul, hrișca, cartofiĭ, lupinul. La munte e bun pentru pășune și pădure.	Teren de secară de calitatea III-a.
—	5	Câte o dată se face secara de primăvară, lupin, hrișcă, ovĕz și cartofĭ; dă ceva pășune de oĭ, e însă maĭ bun pentru împădurire, alt-fel, de multe orĭ, rĕmâne ca areal improductiv.	Teren de ovĕz de calitatea II-a, III-a, saŭ pășune de oĭ.

Cu privire la producțiunea de nutrețurĭ, Schönleitner împarte terenurile arabile în următórele clase:

1. Teren excellent pentru lucernă: Terenurĭ de luncă, humóse, calcaróse saŭ margóse și profunde; lucerna dă pe ele câte 4 cóse pe an și 115 q. de fîn uscat; lucerna duréză câte 10—15 anĭ pe ele.

2. Teren bun pentru lucernă. Teren diluvial cu nodule de calce în sub-sol, dar compact, orĭ maĭ nisipos; lucerna de pe el se cosesce numaĭ de 3 orĭ pe an, dă cu $^1/_3$—$^1/_4$ recoltă maĭ mică și duréză numaĭ 6—7 anĭ.

3. Teren fórte bun pentru trifoiul roșu: Terenurĭ lutóse și argilóse, profunde și fresche saŭ ravene și la posițiĭ bune. Trifoiul se cosesce de câte 2 — 3 orĭ pe an, și dă 62 — 78 q. fîn uscat. Pe aceste trifoiul se póte folosi 2 anĭ de ḑile și la urmă îĭ luăm și sĕmînța.

4. Teren potrivit pentru trifoiŭ: Terenurile lutóse și argilóse, însă maĭ superficiale de cât cele-l'alte, tenace și lipsite de calce; în situațiunĭ jóse ceva permeabile și afînate; în situațiunĭ înalte însă compacte și tenace. Trifoiul aci duréză și se póte folosi un singur an și produce 50—60 q. fîn uscat.

5. Teren bun pentru sparcetă. Calcarurile și margele în genere, profunde și calde. Sparceta reușesce și pe locul unde se află nodule de calce în sub-sol și duréză timp îndelungat. Pe aceste terenurĭ sparceta duréză cel puțin 10 anĭ și se póte cosi de câte 2 orĭ pe an.

6. Teren impropriŭ pentru sparcetă: Terenurile sĕrace arride și lipsite de calce. Sparceta abia duréză 5—7 anĭ și dă o singură recoltă pe an.

7. Teren impropriŭ de trifoiŭ: luturĭ galbene și recĭ, pe care trifoiul abia duréză un an de ḑile și dă numaĭ o singură recoltă.

8. Teren impropriŭ pentru trifoiŭ roșu, dar produce încă trifoiŭ alb, trifoiŭ corcit și ierburĭ de pășune: In genere terenurile lipsite de calce, — apoĭ terenul rovinos, marecagios și turbos.

9. Nu se face nicĭ trifoiul corcit nicĭ cel alb pe terenurile: turbóse uscate, pe nisip sburător și pietriș, dar póte să se facă încă trifoiul incarnat.

10. Nu se fac trifourile în genere de nicĭ un soiŭ: pe nisipurile sburătóre și cu turbă superficială.

Taxațiunile economice cu privire la impunerea în foncieră și impozite de tot soiul, încă iaŭ de bază venitul net. In Transilvania, Ungaria și Bucovina, există la arăturĭ 4 clase deosebite, iar venitul net variază după regiunĭ și provinciĭ. Cu privire la evaluațiunile diferitelor terenurĭ agricole vom lua un exemplu din Germania. La evaluațiunile pentru foncieră, făcute în provinciile prusiane d'inainte de 1866—după morgĕnul prusian, care correspunde cu o jumĕtate de pogon al nostru, saŭ $^1/_4$ din hectar, venitul net pentru arăturĭ era calculat cu 4,40 mărcĭ, pentru viĭ cu 13,70 mărcĭ, pentru grădinĭ de diferite soiurĭ cu 10,00 m., pentru fînețe cu 4,50 mărcĭ, pentru pășunĭ cu 1,40 mărcĭ, pentru crînguri și păduri cu 1,10 mărcĭ, eleștee 0,50 mărcĭ, arealul improductiv cu 0,20 mărcĭ.

După Buletinul statistic general, România din cele 13.102.000 ha, cât este suprafața țăreĭ întregĭ, agricultura a ocupat în aniĭ 1891—92 5.334.369 ha, ceea ce represintă circa 40,87% din suprafața țăreĭ întregĭ, care se împart pe diferitele culturĭ, ast-fel: 4.357.051 ha semĕnate cu cereale saŭ 81,37% din terenul arător, 139.276 ha, adică 2,60% cu plante oleióse, cu deosebire rapița și in de sĕmînță, 52,326 ha saŭ 0,98% cu plante leguminóse și tuberculóse; 7.499 ha saŭ 0,14% cu plante industriale; 606.720 ha saŭ 11,33% fînețe și 191.497 ha saŭ 3,58% viĭ și livedĭ cu prunĭ.

Pentru anul 1897/98 tóte culturile la o laltă afară de fînețele naturale și de viĭ, aŭ ocupat 5.021.638 ha saŭ 38,32% din întinderea țăreĭ, repartisate ast-fel: grâŭ s'a cultivat pe 1.661.360 ha ceea-ce represintă 12,6% din suprafața țăreĭ întregĭ, secara pe 189.340 ha saŭ 1,46% orzul pe 654.850 ha saŭ 4,9%, ovĕzul pe 305.950 ha saŭ 2,3%, porumbul bóbe pe 2.120.076 ha saŭ 16,1% din suprafața țăreĭ întregĭ, meiul pe 93,790 ha saŭ 0,7% așa că cultura cerealelor la o laltă ocupă 38% din suprafața țăreĭ întregĭ, aprópe cât este arătat ca teren arabil (40,8%). Și nicĭ nu se putea alt-fel, când teren de cultură este în ochiĭ arendașilor noștri tot ce póte fi arat

și seměnat cu grîŭ și porumb—iar cele-l'alte culturĭ afară de cereale în genere, sunt de puțină importanță în țară, în cât maĭ nu merită să ne ocupăm cu ele—de și ar fi de fórte mare valóre d. ex. cultura cartofilor abia 16.000 ha, între carĭ figuréză județele Dorohoiŭ cu 4.000 și Botoșanĭ cu 2.000 ha, unde cartofiĭ se întrebuințéză la fabricațiunea spirtuluĭ, iar județele Suceava, Roman și Tulcea cu câte o mie ha, cultivate maĭ mult de populațiile streine, iar populația română fórte puțin se îndeletnicesce cu cultura și consumația lor; cultura sfeclelor ocupă în total numaĭ 6.000 ha. Fînețele artificiale sub care se înțelege cu deosebire *cositura* de meiŭ, paring, mohor și măzăriche cu ověz ocupă în total 74.000 ha saŭ 0,5% iar plantele furagere propriŭ dise: lucerna, trifoiul, sparceta și ierburile seměnate după experiența nóstră, abia se pot evalua la câte-va sute de ha pentru țara întrégă; fînețe artificiale seměnate, crĭ irrigate noĭ n'am întâlnit încă nicăierĭ în țară și nu credem ca să se afle unde-va. Fînețele naturale ocupă 562.650 ha saŭ 4,3% din suprafața țăriĭ, pe când culta și industriala Germanie posedă încă 10,96% fînețe, iar Prusia 9,58% din suprațața țăriĭ. Pășunile naturale nu sunt încă nicăierĭ arătate, de și ar fi fórte de dorit să cunóscem extensiunea lor atât a celor de la Baltă cât și a pășunilor de munte. Tot așa ar fi necesar să cunóscem întinderea ogórelor sterpe și pârlógelor, carĭ încă servesc ca suhat de vite în prima linie la sistema nóstră trienală, căcĭ pășunele naturale propriŭ dise aŭ dispărut deja de la câmp.

Fînețele.

Pentru fînețe și pășunĭ, calitățile fizice ale terenuluĭ și grosimea soluluĭ vin maĭ puțin în considerare după ce pajiștea lor—țelina nu se sparge nicĭ odată, nicĭ că se ară și întórce vre-o dată. Totu-șĭ ele nu sunt fără de verĭ-ce importanță, după cum s'a vědut în Fitotechnie pag. 448 și urm. căcĭ fie-care teren și regiune 'șĭ are plantele eĭ spontanee deosebite, și forméză o vegetațiune diferită și bine

distinctă de a altor terenurĭ și zone climaterice; iar clasificarea fînețelor am arătat'o la pag. 500 și a pășunelor naturale de vecĭ la pag. 587 a Fitotechnieĭ.

Fînețele aŭ să servéscă la producțiunea spontanee de iarbă pentru fîn și otavă. Unele daŭ numaĭ o singură recoltă pe an — fîn, altele daŭ câte douĕ și treĭ folóse pe an: fîn, otavă și pășune. Producțiunea lor nu póte fi asemĕnată între ele nicĭ după cantitate și nicĭ după calitate. Altul este fînul de luncă, altul cel de muscele și coline, și altul cel rogozos și acid de mlaștină. S'ar putea compara numaĭ cantitatea produsă, și maĭ rar calitatea fînuluĭ, după plantele carĭ îl compun, după timpul de cosit și modul de uscare și conservare a luĭ.

Pentru fîneț se cere un teren ceva maĭ raven de cât pentru arăturĭ — de la svîntat până la umed — fără însă să stea apa băltuită pe el, maĭ cu sémă în timpul vegetațiuneĭ intensive. Solul póte fi adînc saŭ superficial, dar tot-d'auna este maĭ bine ca el să fie permeabil, căcĭ atuncĭ și plantele devin maĭ aromatice, maĭ gustóse. Fînețele naturale aŭ fost desconsiderate de către mariĭ cultivatorĭ aĭ noștri, din causă că eĭ nu țin vite propriĭ, și pe nedrept. «Fînețele sunt rézimul cultureĭ vitelor, ajutorul agricultureĭ și podóba și fala orĭ-căreĭ proprietățĭ rurale» dice Schwertz un distins agronom german. Fînețele bune ridică fórte mult valórea uneĭ moșiĭ, fie ea mare, fie mică, iar fînețele rele îngreunéză fără de folos exploatarea moșieĭ și pun în joc existența eĭ și a cultivatoruluĭ. Este lucru sciut că moșia cu multe fînețurĭ bune, are lipsă de maĭ puțin capital de exploatație și ea se exploatéză fórte des singură, căcĭ tot-d'auna póte da făcutul fînuluĭ în parte, eventual și pentru muncă, maĭ cu sémă în regiunile lipsite de nutreț.

In anumite împrejurărĭ, maĭ cu sémă în jurul orașelor marĭ și unde există o întinsă cultură de vite de soiŭ bun, fînețele pot să renteze mult maĭ bine pămîntul de cât însă-și țérinele, prin faptul arendeĭ lor maĭ marĭ și a venituluĭ lor tot-d'auna sigur. Moșia cu fînețurĭ bune nicĭ o dată nu ese în pagubă, și ne economisesce mult din spesele de exploatare a moșieĭ, căcĭ ne dispenséză de a semĕna multe nutrețurĭ de tot soiul, a căror semințe sunt

destul de scumpe; ea ne permite de a da o extensiune maĭ mare plantelor comerciale și industriale oleióse, cerealelor, etc., și tot odată și prăsim și crescem un contingent de vite fórte numeros și de mare valóre.

Spesele de exploatație la fînețe sunt minime, iar venitul net considerabil, și maĭ tot-d'auna un venit sigur. De seměnat noĭ, nu le seměnăm, și se mulțumesc cu maĭ puțină îngrijire de cât orĭ care altă cultură, căcĭ îngrijirea ce le o dăm noĭ, consistă numaĭ în curățirea lor de mușchĭ, pietre, lemne, împrăștierea moșuróielor de cârtiță, și apoĭ, pe la Sf. Gheorghe să îngrijim să scótem la timp vitele de la pășune de pe ele. Restituirea substanțelor luate prin recolta de fîn și otavă, se face de obiceiŭ prin inundațiune și revĕrsarea apelor, carĭ tot-d'auna lasă la retragerea lor un strat fin de nămol după ele. De gunoit, afară de gunoirea cu bătătura oilor, și de baligele ce cad de la vitele de la pășune, alt îngrâșămînt, și restituirea substanțelor luate, nu capătă. Dimpotrivă prea des, cu gunoiul astupăm bălțile și gropile, facem podurĭ și trecătorĭ peste ape, facem tizic pentru ars în foc, iar cu cenușa de lemne și de paie, care ar fi cel maĭ bun îngrășămînt concentrat pentru fînețe, noĭ astupăm văgășiile și gropile de pe strade și drumurĭ.

Arta irrigațiuneĭ și udăreĭ sistematice a fînațelor de tómnă, primăvară și vara, este puțin cunoscută la poporul român, afară de vr'o 15—20 comune din Transilvania, situate tóte la pólele munților Făgărașuluĭ, iar restul comunelor române dincóce și dincolo de munțĭ, se mulțumesc de a curăți cu apa gunoiul din curte, și lasă să se scurgă urină din grajd, și mustul din gunoiŭ cu sărurile luĭ fertilisante, pe pórtă afară, ca să se ducă în gârlă și rîurĭ, ca să îngrașă cu ea petrile și pesciĭ din rîurĭ.

In schimb sunt și folósele ce avem de la fînețe, de multe orĭ modice și insuficiente, și ele depreciate. La munte și coline, luncile fertile de odinióră, cu o floră fórte bogată și aromatică, zac astă-dĭ îngropate sub mormane de prund și petriș, orĭ că sunt transformate în vădurile enorme ale torenților, fiind surpate și spălate de undele furióse ale rîurilor, la fie-care inundațiune, din causa de-

vastăreĭ cumplite a pădurilor, prin islăzuire nechibzuită, saŭ prin păşunatul cu vitele. De fapt, locuitoriĭ noştri de la munte şi coline, vin la câmp să-şĭ facă fîn pentru trebuinţele lor, când eĭ 'şi-aŭ domiciliul în patria fînuluĭ prin excelenţă.

La câmp, fîneţele mănóse de odinióră, aŭ fost maĭ pretutindenea sparte şi prefăcute îu ţérine; aŭ rĕmas încă în fiinţă, numaĭ cele situate în nemijlocita apropiere şi în vadurile rîurilor, carĭ sunt direct expuse inundaţiuneĭ; dorere însă şi acestea, cele maĭ multe din ele sunt astă-dĭ numaĭ fîneţe acide, rogozóse, compuse din rogoz, pipirig, şovar, etc., şi alte plante acuatice de puţină valóre intrinsecă, din causa apeĭ ce stagnéză pe ele. Aşa numitele eleşteie, bălţĭ, şi padine, nu sunt de cât nisce băltóce şi mocirle hidóse, carĭ cu miasmile lor pestilente, otrăvesc aerul şi apa de bĕut a locuitorilor, şi forméză adevĕrate focare de friguri de baltă, şi cel maĭ fertil teren îl detrag din cultura şi folosinţa omuluĭ. Unde fînetul ar renta pămîntul, cu sută la sută, din causa lipseĭ totale de fîneţurĭ şi păşunĭ, ţinem adĭ balta cu rogózele, şovarul şi stufăriĭ le eĭ imense. Canalisarea şi secarea tuturor acestor eleşteie şi băltace, carĭ abundéză în câmpie şi deciméză populaţiunea cu miasmele lor, se impune ca un ce indispensabil în interesul igieneĭ şi salubrităţeĭ publice. Cu puţine spese, la cele maĭ multe terenurile mocirlóse, ocupate de ele, s'ar putea transforma în fîneţe naturale şi artificiale, irrigate de calitatea I-a, şi tocmaĭ acolo, unde nu există nicĭ fîneţe, şi nicĭ păşunĭ naturale bune, şi nicĭ că se pot crea uşor în alt mod, din causa seceteĭ şi lipseĭ de apă.

Ca un raport potrivit între fîneţe şi ţérine, este atuncĭ când fîneţele ocupă $^1/_4$—$^1/_5$ din suprafaţa destinată plugărieĭ, iar când fîneţele ocupă numaĭ a 6-a, 7-a saŭ a 8-a parte din ţérine, este nefavorabil şi trebue atuncĭ să compensăm lipsa, prin introducerea cultureĭ plantelor furagere pe o scară întinsă; iar dacă ele fac $^1/_3$ saŭ $^1/_2$, este fórte favorabil.

Păşunile. Păşunĭ se numesc pajiştele carĭ servesc exclusiv la producţiunea de iérbă, pentru a fi păscută cu vitele, tot-d'auna în stare verde, şi de pe însuşĭ acel teren. Sunt

pășunĭ accesoriĭ, și pășunĭ naturale de vecĭ. Aci ne vom ocupa numaĭ cu pășunile naturale de vecĭ, căcĭ pe cele accesoriĭ, le-am studiat deja, după folósele și valórea lor, în fitotechnie la pag. 574 și următórele.

Pentru pășunile naturale de vecĭ, terenul trebue să fie tot-d'auna ceva maĭ svîntat de cât pentru fînețe, dar să posédă încă destulă ravenélă ca să pótă cresce iarba pe el. Apoĭ și flora lor este în cât-va diferită de a fînețelor, căcĭ ea se compune precumpănitor din ierburĭ mĕrunte, carĭ se propagă cu deosebire prin stolonĭ și rhizomĭ, și produc arare orĭ sĕmînță. Terenurile propriĭ de pășune, sunt de obiceiŭ luncile situate în terenul de inundațiune, locurile maĭ jóse, găvanele și padinile, ca și terenurile accidentate: cóstele, délurile, locurile ridicate, și greŭ de străbătut la ele — munțiĭ ceĭ înalțĭ, unde nu se face alt ceva de cât iérba mĕruntă și désă. Pe terenurile jilave și umede, nu putem pășuna cu vitele marĭ, fiind-că ele cu corpul lor greoiŭ, și cu unghia și copita mare, prea ușor se cufundă pe pămîntul cel móle și înfoiat, și distrug pajiștea.

Pe cóste și délurĭ marĭ, cu pante repedĭ, dacă nu cresce o iarbă désă și încheiată, putem pășuna încă cu oile, unde arătura ar pune țérina și pietrișul în mișcare, iar vitele marĭ numaĭ cu greŭ pot să urce. Prin locurĭ jilave și rovinóse putem pasce unic cu vitele bovine și rîmătoriĭ și nicĭ odată cu caiĭ și oile, orĭ caprele. De aci pășunele se împart pe categoriĭ după soiul de vite cu carĭ voim să le pascem.

Sub raporturile economice extensive, pășunile naturale cuprind suprafețe vaste și pășunatul cu vitele este unicul mijloc de a utilisa pămîntul. In acéstă categorie, cad țĕrile puțin populate și fără căĭ de comunicațiune în genere, cum era la noĭ până în deceniile din urmă Bărăganul, stepă monotonă și lipsită de brațe și de apă, stepele Rusieĭ meridionale, pustele Ungarieĭ și maĭ sunt și astă-dĭ la noĭ, Dobrogea și Balta și teritoriĭ imense în Asia, America de sud și de nord și Australia, etc., sub numirea de Pampas Savane și Llanos. Tóte aceste regiunĭ și teritoriĭ plane, se exploataŭ unic prin pășunat și cultura vi-

telor — păstoria — forma singura ocupațiune a locuitorilor. Deosebit de acestea sunt folosite ca pășunĭ încă teritoriĭ vaste, situate în apropierea nemijlocită a tuturor rîurilor și fluviilor și mărilor, pe carĭ noĭ altă-dată le-am numit teren de inundațiune, care singur ca pășune de vite se póte folosi. In fine, sunt pășunile de munte din regiunea sub-alpină și alpină d'asupra arboretuluĭ, unde din causa ierneĭ îndelungate și a vînturilor violente, nu se póte desvolta altă vegetațiune înaltă de cât o iarbă měruntă și désă, dar fórte gustósă din causa acțiuneĭ îndelungate a razelor solare asupra eĭ.

In tóte aceste regiunĭ și zone climaterice, pășunea este producțiunea principală a pămîntuluĭ și păstoria ocupă locul prim între îndeletnicirile omenescĭ, și pămîntul se folosesce într'un mod cu totul extensiv.

Cu totul din alt punct de vedere, vin considerate pășunile naturale de vecĭ de pe moșiile particulare, și pășunile comunale în dăvălmășie ca un annex al moșieĭ și agricultureĭ. Acestea încă aŭ rațiunea lor de a fi, și póte pentru mult timp nu ne vom putea dispensa de ele.

Cu tótă agitațiunea făcută în jurul sistemeĭ d'a ținea vara vitele la grajd, și a le nutri din mână cu nutrețurĭ verdĭ și uscate, experiența de până acum n'a ratificat încă inutilitatea și dispariția pășunelor naturale. Din contră, ea a dovedit, că pășunile naturale și'aŭ rostul lor de a fi și destul de important și pentru cultura modernă. Trifoiul și lucerna, porumbul verde de nutreț și sfeclele sunt în adevěr nisce surrogate bune ale fînuluĭ de livade, însă ele nu pot să compenseze o pășune în adevěr bună pentru anumite vite. Stabulațiunea s'a dovedit până acum ca practică și de folos unic pentru vitele marĭ de muncă și pentru cele puse la îngrășat, une-orĭ și pentru vacile cu lapte, dar nu și pentru vitele tinere și în desvoltare. Oile nicĭ că se pot ținea vara la grajd. Pentru acestea, scóterea lor vara afară la pășune la o iarbă aromatică și suculentă, cum și petrecerea tótă ḑiua în libertate, la aerul curat și apa curgětóre, le face mult maĭ bine de cât ținêndu-le vara și iarna închise în nisce grajdurĭ întunecóse. Cum și ceea-ce mănâncă vita, în acelaș raport se și desvoltă. Vite tinere

de valóre mare, nicĭ odată nu se pot cresce sub regimul stabulațiuneĭ, ci tot-d'auna numaĭ avênd o pășune alésă, și cu îndestulare pentru fie-care sezon al vereĭ. De aci urméză sacrificiile enorme cu fînețele și pășunile naturale și artificiale, la tóte institutele publice și particulare, pentru crescerea de remonțĭ și a vitelor de rasă, de óre-care valóre.

Că o pășune bună prinde tuturor vitelor bine—tinere și bětrâne, — dovadă este îngrășarea, 'năpîrlirea și spălarea pěruluĭ lor, îndată ce le-am scos în câmp la iarba verde, ca și când le ar fi tot spělat cine-va cu săpun. Tot odată, se constată la vitele fětătóre o sporire considerabilă a secrețiuneĭ lapteluĭ, și o întremare și diregere în scurtă vreme a celor slabe și bolnăvicióse. Apoĭ, deosebit de aceste fenomene în de obște cunoscute, Dr. E. Weiske a dovedit, că vita cu gura eĭ póte să adune mult maĭ multă iarbă de cât póte tăia omul cu secerea și cósa, și ea o rupe într'un stadiŭ timpuriŭ de desvoltare, când ierburile sunt bogate în azotate și acid fosforic, iar celulosa lor este încă puțin înlemnită, de se póte digera aprópe totală în stomac, ceea-ce maĭ târdiŭ la înflorirea ierbeĭ și cu fînul, nu se maĭ întîmplă.

Speselo de exploatare ale pășunilor sunt maĭ micĭ de cât ale fînețelor și arăturilor, dar nu tot-d'auna și pretutindenea. Un singur om póte folosi cu vitele sale cu o cirédă de 2—300 capete de vite marĭ o suprafață de 4—500 pogóne și maĭ bine. Spesele de întreținere sunt minime.

In genere, venitul brut la pășunĭ este ceva maĭ mic de cât la fînețe și țérine, dar si venitul net al lor este proporțional maĭ mic de cât la acelea. Sunt însă împrejurărĭ, unde pășunile iaŭ concurența în privința rentabilităţiĭ lor cu cele maĭ bune fînețurĭ și terenurĭ arabile. Exemplul ni-l oferă actualmente Anglia, a căreĭ agricultură intensivă nu maĭ rentéză capitalul și munca depusă, și pe fie-care an sute și miĭ de pogóne se prefac în pășunĭ naturale și artificiale, ca să se servéscă la o întinsă cultură de vite.

In Germania, în părțile cele maĭ bine populate și industriale ale eĭ, în jurul orașuluĭ Düsseldorf, pășunile bune

sunt evaluate cu 78 mărcĭ de pogon venit net, față de 96 mărcĭ pogonul de grădinărie, 84 mărcĭ fînețea de cl. I, și 54 mărcĭ pogonul de arătură de clasa primă.

Maĭ cu sémă în jurul orașelor marĭ și micĭ, și în apropierea lor, unde există o populațiune numerósă și posibilitatea de desfacere ușóră și cu preț a producteler animalice, acolo fînețele și pășunile bune se închiriază și plătesc tot-d'auna, tare scump. Acésta o vedem și din grămădirea enormă de stânĭ de oĭ în jurul capitaleĭ Bucurescĭ pe o rază destul de mare, și unele din ele sunt venite din marĭ depărtărĭ — de la Baltă și de la munte — și carĭ desfac laptele dulce de óie, cașul și urda dulce cu bun preț în oraș, și cu maĭ bun folos de cát ar obține la eĭ acasă prin transformarea luĭ în brînzeturĭ dospite.

Este însă un rĕŭ, că acolo unde se cere și preferă maĭ mult numaĭ lapte de bivoliță și de vacă, țĕraniĭ noștri oferă maĭ mult lapte de óie, care e maĭ bun pentru caș și brînză de cât pentru consumațiune în stare dulce. De sigur că în acest prim cerc de rentabilitate al statuluĭ izolat a luĭ Thünen, nisce pășunĭ bune de vacĭ și ținerea unor vacĭ lăptóse și bivolițe bune de lapte, ar aduce mult maĭ marĭ folóse de cât prin ținerea de oĭ, a căror lînă și brînză, urdă și cașul dulce se póte produce mult maĭ ieftin în Bărăgan și la munte, și de maĭ bună calitate.

La noĭ în România, unde țĕranul este lipsit în genere de pășune proprie pentru vitele sale și nicĭ pășunĭ comunale și în dăvălmășie nu există, iar taxele de pășunat sunt fórte urcate, ca nicĭ într'un alt stat din Europa, de sigur că pășunele naturale bune ar renta fórte bine pămîntul ocupat de ele. Este lucru cunoscut, că la noĭ țĕranul ajuns în strîmtorare cu ținerea vitelor sale este tare exploatat și trebue să plătéscă cu una cu alta 20—30—40 leĭ de cap de vită mare, une-orĭ și maĭ mult, numaĭ pentru vărat de la Sf. George la Sf. Dumitru, iar d'aci înainte să facă alte nouĭ învoelĭ. Dar pentru aceste taxe exagerate și cu totul neproporționale cu starea de cultură extensivă a țăreĭ — țĕranuluĭ nostru nu i se dă o pășune naturală, în adevĕr bună, la care vitele sale să se îngrașe și dirégă și să capete și el folóse maĭ marĭ după ele, ci

maĭ mult numaĭ păşunele accesoriĭ din ogóre şi miriştĭ. In Bărăgan şi la Baltă, se plătesce în termen mediŭ 8—10 leĭ de cap de vită mare pentru vărat şi 1 — 2 leĭ pentru óie, plus alte angarale. De cele maĭ multe orĭ suhatul destinat locuitorilor este supra-încărcat cu vite, în cât arare orĭ găsesc vitele hrana suficientă.

De aceea, prefacerea unor terenurĭ ierbóse de la natură şi locurile îndepărtate în păşunĭ de durată, cu destinaţiunea d'a servi ca păşune de vecĭ pentru vite, ni se pare nimerită nu numaĭ d'a avea păşunĭ bune pentru vitele propriĭ ci şi pentru vitele cu învoială ale locuitorilor. Instituţiunea păşunilor comunale pentru vitele obşteĭ locuitorilor din comună, noĭ le credem de utile şi pentru România şi ele ar oferi locuitorilor posibilitatea de a ţinea şi cresce vite bune, de muncă şi de lapte. Chiar în Bărăgan şi alte locurĭ secetóse ale câmpieĭ, unde nu cresce iarba şi pajiştile se usucă pe timpul căldurilor tropicale, s'ar putea înfiinţa păşunĭ artificiale prin seměnatul de ierburĭ ca Bromus inermis în amestec cu lucerna sparcetă şi alte plante carĭ resistă bine la secetă şi uscaţiune. Prin detragerea acestor terenurĭ din cultură, cu braţele şi mijlócele disponibile, s'ar putea cultiva maĭ sistematic celel'alte terenurĭ, şi venitele şi producţiunea moşieĭ ar fi aceeaşĭ ca maĭ 'nainte, şi pe lîngă ea pe fie-care moşie şi în fie-care sat s'ar putea cresce un contingent de vite destul de numeros şi de o valóre maĭ mare de cât cele tigorite cu fómea şi mizeria de astă-ḑĭ.

Ţara nóstră nu este încă atât de populată, nicĭ agricultura eĭ aşa de înaintată, ca să ratifice dispariţia păşunilor din ţară. Moşiile marĭ şi micĭ, fără de vite propriĭ şi cu vite trăgĕtóre de învoélă, este tot-d'auna ceva ciuntit şi incomplet. Tot aşa ne-aŭ displăcut şi moşiile marĭ şi micĭ din străinătate, cu cultura fórte sistematică, carĭ ţineaŭ vara vitele la grajd, ca ceva nefiresc şi nesănătos. Noĭ preferim o cultură maĭ puţin desvoltată, ca cea industrială şi comercială, dar alăturĭ de ea am dori să vedem o întinsă crescere de vite la proprietar şi arendaş deopotrivă cu ale sătenilor, cum îĭ şéde bine agriculureĭ, şi orĭ şi căreĭ comune rurale, de a avea vite numeróse,

și bine hrănite la pășune. Nu scim dacă ar putea face cine-va obiecțiunĭ și recriminărĭ contra comunelor rurale de peste munțĭ, românescĭ, ungurescĭ și săsescĭ deopotrivă, carĭ și-aŭ conservat pășunile comunale, chiar după ce s'a efectuat comasarea, și cu ele și tamaslîcurile și cirediile lor frumóse de tot soiul de vite, carĭ una vin séra în sat după alta, de la pășune, și diminéța le scot păstoriĭ lor, iarăș în ordine inversă! Unul care póte critica acésta, nu cunósce nicĭ firea agricultureĭ, și nicĭ poesia viețeĭ de la țară.

Deosebit de aceste pășunĭ comunale și particulare în strînsă legătură cu agricultura, România are încă vaste pășunĭ naturale, care permit o întinsă cultură de vite și păstorie, cum Transilvania și alte țărĭ, nu le posedă — are Dobrogea, Balta și pășunile de munte. In Fitotechnie la pag. 587, noĭ am arătat că pășunile nóstre alpine, în privința calitățeĭ ierbeĭ lor, iaŭ concurența cu cele maĭ bune pășunĭ alpine din Elveția și alțĭ munțĭ aĭ Europeĭ, și că munțiĭ țăreĭ sunt maĭ bunĭ de pășune chiar de cât aĭ Transilvanieĭ, fiind-că aceștia sunt tot-d'auna dosnicĭ și stîncoșĭ, și mocaniĭ însușĭ recunosc, că munțiĭ ceĭ maĭ bunĭ de pășune în Carpațĭ, se află pe partea Românieĭ. Moșiile de Baltă și de munte, nu daŭ venituri suficiente din alte cause, de cât acelea ale vegetațiuneĭ, și le fac inferióre celor de câmp — dar prea ușor le-ar putea să le aibă și ele, prin introducerea altuĭ regim și mod de exploatațiune a lor, maĭ nimerit.

Grădinĭ, și cultura de grădinărie. Intinderea grădinilor, și a terenuluĭ destinat cultureĭ legumelor, nu este indicat încă nicăerĭ în statisticile nóstre oficiale, ci sunt arătate pentru 1898 numaĭ viile roditóre, care ocupă 139,220 hect. saŭ 1% și livedile cu prunĭ 56,170 hect., 0,4% din întinderea totală a țăreĭ.

Se scie însă, că grădinile cu pomĭ roditorĭ ce aŭ fost pe moșiĭ, aŭ fost lăsate în părăginire, iar viile sunt distruse mare parte (60.000 ha?) de filocseră și prea puține aŭ putut fi până acuma reconstituite. Tot așa aŭ căḑut pradă cultureĭ arendășescĭ și parcurile, și grădinile de lux și ornamentație de odinióră, ce existaŭ pe diferite

moșiĭ boerescĭ, a căror urme se maĭ văd pe alocurea, până astădĭ.

Ast-fel cultura legumelor și zarzavatuluĭ, care ocupă locul de frunte în cultura agricolă, a ajuns aprópe exclusiv în mâna bulgarilor și sêrbilor, carĭ vin primăvara, și se întorc tómna, încărcațĭ de banĭ greĭ în țara lor, scoșĭ din mâna țăranilor noștri, și de și eĭ plătesc câte 50—60 leĭ arendă de pogon pe an, dar în schimb iaŭ câte 2—3 recolte pe vară. Grădinăria artistică și de lux, este astă-dĭ monopolisată de câte-va familiĭ de francezĭ și germanĭ, și numaĭ 3 firme românescĭ există în țara întrégă, care se ocupă cu grădinăria de speculațiune.

Cultura de grădinĭ în general, este neglijată în țara întrégă, la orașe ca și la sate. In privința pomicultureĭ stăm rĕŭ de tot, cum maĭ rĕŭ nicĭ nu se póte, și ne plângem cu toțĭ că prin satele nóstre, saŭ nu sunt pomĭ de loc, saŭ dacă sunt, aceia sunt arborĭ și copacĭ de pădure: plopĭ, sălciĭ, salcâmĭ etc., așa că prin satele nóstre de la câmp, vara întrégă și tómna, nu se găsesce o pómă în comuna întrégă. In tóte țările, reuniunile pomologilor și a vierilor, ocupă un loc de frunte între societățile de cultură și de producțiune; la noĭ nu există așa ceva, nicĭ de pomenire. Preoțiĭ și învĕțătoriĭ noștri de la țară, se îndeletnicesc cu totul alt-ceva, deși cu deosebire întréga regiune a colinelor ar putea fi transformată în o adevĕrată grădină de pometurĭ și viĭ.

Este lucru cunoscut de tótă lumea, că la cultura de grădinarie, un pogon douĕ de pămînt, este suficient pentru a da hrana necesară pentru întreținerea uneĭ familiĭ pe anul întreg. Nicĭ românul nostru nu este atât de indolent, ca să nu pricépă acésta, și nicĭ că fuge de muncă productivă, când are o conducere bună. Acésta însă luĭ i-a lipsit. Lucru remarcabil și curios este de a vedea, cum peste munțĭ, la orașele și tîrgurile de acolo, unde populațiunea română este într'o însemnată minoritate, românii iaŭ parte activă pretutindenea la cultura grădinilor, și aprovisionéză mare parte eĭ orașele cu legume și fructe, pe când în România, la orașele odinióră pur românescĭ,

românul a perdut aprópe totul din mână, și este declarat de cătră streiniĭ parveniți de element *neproductiv*.

Cultura de grădinărie în legătură cu agricultura, și egal de desvoltată cu cea din strĕinătate, noĭ am vĕdut'o practicată de românĭ, pe o scară întinsă, cu bun succes până acum, cu deosebire la cătuna numită *Stupinile Brașovuluĭ*, carĭ formaŭ odinióră reșidențele de vară, și vilele familiilor patriciane săsescĭ din Brașov, iar românii eraŭ numaĭ ca lucrătoriĭ și pândariĭ lor, dar într'un interval de vr'o 50 de anĭ, aŭ ajuns cam $^2/_3$ din ele în stăpânirea și proprietatea absolută a românilor, foștiĭ lor vecinĭ de odinióră. Tot așa și românii din Scheiu — *trocariĭ* — în acelașĭ interval aŭ acaparat de la sașĭ cele maĭ multe grădinĭ cu pometurĭ alese, ce înconjóră orașul Brașov. Multe proprietăți *intravillane*, grădinĭ, stupinĭ și *maieriștĭ*, (maierĭ și maierište de la nemțescul Maierhof-Majorság), întregĭ aŭ cumpĕrat românii de peste munțĭ, de la sașĭ și mariĭ proprietarĭ unguri, prin cultura intensivă de grădină, și vor maĭ cuprinde și d'aci încolo, maĭ cu sémă acolo, unde pămînturile de cultură aŭ fost deja comasate.

Ea ar putea fi și maĭ potentată în viitor, prin deschiderea unor școle speciale de horticultură și agricultură, viticultură, etc., și maĭ cu sémă prin activitatea frumósă, ce aŭ început să desvolte pe terenul pomiculturei Reuniunile învĕțătorescĭ și agricole județene, ajutate de guvern. Pretutindenea, preoțiĭ de la sate și învĕțătoriĭ de la școlele rurale, daŭ contingentul cel maĭ mare a pomologilor și apicultorilor.

O cultură de grădină la câmp deschis, cum se practică ea în Belgia și în unele regiunĭ ale Germanieĭ, există în unele părțĭ și la românĭ; dar sunt terenurĭ anume destinate culturei legumelor, verdelor, bostănilor și pepenilor, la fie-care sat și comună în parte; se cultivă câte odată însă ceapa și păstăiósele în cultura mare și mică pentru speculațiune, verdele în verderiĭ, în alte părțĭ, alte legume, și atuncĭ pentru atarĭ terenurĭ se plătesce o arendă îndoit și întreit de mare cât pentru terenul pur agricol. Maĭ cu sémă terenurile de aluvion și vĕrsăturile, carĭ se pot ușor irriga, sunt des afectate culturei legumelor.

In România, încă s'ar putea face mult, dacă guvernul și fie-care proprietar de moșie particular s'ar interesa de aprópe de chestiune, și ar stărui, ca în fie-care sat și pe fie-care moșie în parte, să se înființeze câte o pepinieră și grădină școlară de legume și altoitul pomilor, ca să se găséscă legume și pomĭ roditorĭ în grădina și la casa fie-căruĭ sătean. Noĭ am găsit o grădină de pomĭ roditorĭ de tótă frumusețea chiar în mijlocul Bărăganuluĭ, unde clima este atât de aspră. La coline și la munte, multe din ponórele și dealurile ce se surpă actualmente și cu pietrișul lor, îngrópă terenurile fertile din vale, pe lîngă puțina muncă și capital, s'ar putea transforma cele maĭ multe în grădinĭ de pomĭ roditorĭ și viĭ mănóse, iar prin cultura grădinilor, satele nóstre ar căpăta cu totul un alt aspect și înfățișare și ar aduce altă bună stare în populațiune. Moșiile marĭ, fără de grădinĭ propriĭ, pentru diferite serviciĭ, sunt lipsite de podóba lor de căpetenie, și séméně maĭ mult a ruine de cât a stare de cultură. Grădina de lux și ornament și parcurile, de și nu aduc un venit propriŭ moșieĭ, ci reclamă cheltuelĭ de înființare și întreținere, totușĭ și ele sunt necesare, și n'ar trebui să lipséscă de la nicĭ o curte și moșie, fie grădinița numaĭ de câțĭ-va metri pătrațĭ. Florile și pomiĭ roditorĭ, și copaciĭ de umbră, sunt ceea-ce înveselesce ochiul, înseninéză fruntea, și distrage pe om, i-aduc o recreație. Tot ele sunt carĭ desvoltă sentimentul frumosuluĭ și gustul în om, și-i fac plăcută viéța la țară; și feresc pe adevěratul cultivator de avariție, ca să nu vadă singura fericire a sa, în a aduna și pune ban lângă ban.

Plantațiunĭ de protecțiune și pădurĭ.

Era odată, într'o vreme nu prea îndepărtată, când țara întrégă, afară de Bărăgan, era presărată cu pădurĭ, și pe fie-care moșie se aflaŭ pădurĭ seculare. Acele timpurĭ de bogăție încă aŭ trecut și lipsă de adăpost și de pădurĭ se simte actualmente în tóte părțile țăreĭ. Secetele din ce în ce maĭ grozave ne înspăimântă și ruinéză.

Sunt în țară moșiĭ marĭ și domeniĭ întinse de miĭ și

ḑecĭ de miĭ de pogóne, carĭ nu aŭ pe ele un copac măcar pentru umbră și adăpost de viscole, și nicĭ că produc un băț de lemn, o *codărişte* de biciŭ pe ele. Nu numaĭ că Bărăganul întreg este lipsit de acéstă podóbă și comóră firéscă a natureĭ, ci și alte județe se află în stare egală, și stepele se întind actualmente de la Brăila până departe către Craiova. Județele cele maĭ bogate în pădurĭ de odinióră, Teleormanul aŭ ajuns să fie aprópe cu totul lipsite de pădure. Dar nu numaĭ pe moșiile de câmp, ci și la coline și chiar la munte, pădurile aŭ fost devastate și deteriorate cumplit și aprópe pretutindenea se simte aḑĭ nevoia de nouĭ împăduririĭ, și facerea de plantațiunĭ de protecțiune pretutindenea la câmp maĭ cu sémă în Bărăgan acolo unde nisipul și pietrișul se pune în mișcare. In alte localităţĭ vechile pădurĭ fiind deja cu totul deteriorate și pipernicite prin pășunatul cu vitele, aŭ necesitate de a fi întregite și întinerite prin repopularea numeróselor golurĭ și poienĭ cu esențe de valóre maĭ mare, carĭ să fie în stare să renteze pămîntul maĭ bine și sub raporturile schimbate.

Pădurea are la activul eĭ, că ea póte să ocupe și foloséscă încă terenurile cele maĭ rele și sĕrace, carĭ de alt-fel ar fi condamnate să rĕmână vecĭnic sterile și nefolositóre. Copaciĭ, arboriĭ și arbuștiĭ cu rădăcinele lor ramificate și fibróse, țin țĕrîna și pietrișul la olaltă, de nu-l lasă să-l spele plóia și apa. Plantele lemnóse se mulțumesc numaĭ cu azotul din atmosferă și cu cel ce-l dă humusul format din însă-șĭ frunzele și mlădițele vechĭ ale lor. Tot odată humusul format din frunze și pămîntul cel înfoiat, absórbe ca un burete și reține fórte bine apa de plóie și zăpadă, și din cauza luĭ în pădurĭ nicĭ odată nu se evaporéză apa așa iute, isvórele și pîraiele nicĭ odată nu seacă, nicĭ că-șĭ reduc debitul lor. Regiunile bogate în pădurĭ aŭ tot-d'auna o climă domolă și o atmosferă igroscopică plăcută, și vînturile sunt maĭ puțin violente. Pădurile atrag adesea ploile la sine, și pe pădurĭ plouă maĭ des și maĭ tare de cât la câmpie, de unde urméză că pădurile sunt un bun regulător al umidităţiĭ și climeĭ.

Prin ridicarea de pădurĭ și plantațiunĭ de protecțiune clima devine maĭ domolă și maĭ umedă, căcĭ ele sporesc precipitațiunile atmosferice în formă de plóie, rouă, ceață, negură, grindină, etc., iar în urma devastăriĭ pădurilor, clima se înăspresce, ploile se împuținéză și devin neregulate și violente, isvóre și pîrae sécă vara și pe timp de ploĭ marĭ, devin torrenți periculoșĭ. Pădurĭ marĭ și codriĭ întinșĭ pe areale vaste însă pot deveni pernicióse agriculturei, căcĭ ele fac clima prea umedă și prea rece, improprie pentru anumite plante de valóre. Pădurile împedică circulațiunea și comunicațiunea între ómenĭ și schimbul de producte din ambele părțĭ ale lor.

Precum pentru economia și avuția națională este util și necesar ca pădurile să fie bine proporționate asupra țăriĭ întregĭ de-o potrivă, tot așa pentru fie-care moșie mare și mijlocie în parte este necesar și util ca să aibă și ceva pădure pe dînsa. Pădurea este necesară chiar în interesul agriculturei și a desvoltăriĭ armonióse a eĭ. Unde lipsesce lemnul de foc și de construcție, acolo nu pot fi de cât bordeie săpate în pămînt și case de lut bătut, insuficiente pentru locuințele ómenilor și necompatibile cu cerințele timpuluĭ modern, ca igienă estetică, comfort, etc.

O moșie cu pădure are maĭ multe isvóre de venit, de cât una fără pădure. Maĭ întâiŭ avem de la ea lemnul de foc și de construcție, cum și diferitele piese de lemne, de carĭ avem necesitate la economie în decursul unuĭ an fără a maĭ da banĭ pe ele. Inainte de a cumpĕra lemnul din altă parte, îl avem deja la îndemână pe moșia proprie. Totușĭ producțiunea de lemne, este maĭ avantagióșă în mare, de cât în mic, căcĭ spesele de supraveghere și de extracțiunea lemnuluĭ, sunt maĭ micĭ, când pădurea se află în complexe maĭ marĭ, și lemnele cresc maĭ frumóse, fiind maĭ bine ferite de vînturĭ și de ómenĭ. Unde nu avem pădure nicĭ mare nicĭ mică pe moșie, acolo ne mulțumim să avem numaĭ o limbă de pădure, orĭ o fășie de plantațiĭ din partea vînturilor predominante, orĭ și numaĭ câțĭ-va copacĭ isolațĭ, pe lângă cele drumurĭ și șosele, saŭ gardurĭ viĭ micĭ și marĭ, la periferia moșieĭ și tarlalelor, însă suficiente, ca să ne producă lemnul ne-

cesar pentru foc, și diferite servicii maĭ micĭ; lemne de construcțiĭ vom fi siliți sa cumpĕrăm.

Pădurea fie și maĭ mică, dacă este bine întreținută, ne va da maĭ bune folóse, de cât alta estinsă, dar devastată și deteriorată. Avantajele ce ne oferă pădurea, sunt de diferite categoriĭ și grade, căcĭ moșia cu pădure ne permite o maĭ bună distribuțiune și folosire a terenuluĭ, brațelor de muncă, și a capitaluluĭ de exploatație. Cu privire la teren, aprópe pe fie-care moșie mare și mijlocie, se găsesc terenurĭ propriĭ numaĭ pentru pădure, pe carĭ noĭ le-am numit altă dată *terenurĭ absolute* de pădure: petrișurĭ și nisipurĭ arride și secetóse, terenurĭ mobile, rîpe, surpăturĭ, ponóre, teren mobil de aluvion, și tare supus inundațiunilor, și măcinăreĭ apelor, apoĭ cóste și pante tarĭ, pripóre și muchĭ de délurĭ, văgăunĭ adîncĭ, erosiunĭ de ape, terenurĭ îndepărtate și greŭ accesibile. In fine, regiunile și terenurile puțin populate, se pot folosi maĭ bine prin împădurire, de óre-ce pădurea se exploatéză rar de tot, și trebuesc cele maĭ puține brațe și capital.

Cu privire la brațele de muncă, moșia cu pădure ne permite o maĭ bună echilibrare și distribuire a brațelor pe vară și iarnă, ca în total să ne mulțumim cu maĭ puținĭ lucrătorĭ, și pe aceștia îĭ ocupăm deopotrivă anul întreg, — vara la munca câmpuluĭ și iarna la pădure. Astă-dĭ, când grație lucruluĭ cu mașinile și in agricultură, unde treeratul cu mlăciul și cu vitele a eșit din us care dura tótă tómna și mare parte a ierneĭ, am perdut posibilitatea de a-ĭ ocupa iarna pe muncitorĭ în agricultură, și a le da verĭ ce câștig. Pădurea însă ne scóte din impas, căcĭ escedentul de brațe îl putem întrebuința încă cu bun succes la exploatarea pădureĭ. Se scie că pădurea se exploatéză cu deosebire iarna, nu numaĭ fiind-că atuncĭ sunt multe brațe disponibile și ieftine, ci și cu privire la amenajamentul pădureĭ, căcĭ vara lemnele sunt pline de sevă și sărurĭ, lemnul tăiat de vară este atacat de carĭ, se usucă anevoe și crapă, e greŭ de transportat, pe când iarna seva stagnéză, lemnele sunt maĭ secĭ, maĭ ușóre la transport și de uscat, și maĭ puțin expuse de a fi mâncate de

carĭ. De aceea tăierea și extracțiunea lemnelor se face cu preferință iarna, ca pămîntul să se frustreze maĭ puțin de sărurile sale minerale.

Apoĭ silvicultura ocupă relativ maĭ puține brațe, și cere cel maĭ puțin capital de exploatație de cât orĭ-care altă cultură. După statistica agricolă germană, în Prusia 50% a populațiuneĭ trăesce din agricultură, și numaĭ 0,5% din silvicultură, și totuș̆ĭ acolo terenul supus plugărieĭ, ocupă 68%, iar cel supus silvicultureĭ, 23,5%, din întinderea totatală a țăreĭ. Domeniul Proskau, fosta proprietate și fermă-model a Academieĭ de agronomie din Silesia prusiană, în partea supusă plugărieĭ, pe întindere de 1.733 pogóne de ale nóstre, cerea spese de exploatație, 29 leĭ de pogon pe an, numaĭ pentru munca curentă, afară de lefile și plata argaților și funcționarilor, din carĭ câte 17,5 leĭ pe vară și câte 10,5 leĭ pentru iarnă, pe când în partea supusă silvicultureĭ de 10.016 pogóne, se plătiaŭ de pogon câte 1,60 mărcĭ = 1,95 banĭ de pogon pe an, și anume câte 20 banĭ de pogon pentru vară, și 1,75 leĭ pentru iarnă.

In privința cătimeĭ de muncă, ce póte presta un om la diferite sisteme de culturĭ, Berg ne dă următórele date comparative: Un lucrător bun, póte cultiva și prevedea singur cu tóte lucrările și operațiunile necesare: un sfert de pogon de grădinărie, o jumětate de pogon de vie, $4^1/_2$ pogóne de cultură cu plante prăș̆itóre: porumb, sfecle, cartofĭ, $6^1/_2$ pogóne de agricultură în cultura alternă, $75^1/_2$ pogóne de fîneț saŭ pășune, și 250 pogóne de pădure. Cu privire la vitele trăgětóre pentru transport, Hundeshagen ḑice că pentru căratul lemnelor de pe un pogon, din producțiunea unuĭ an, la pădurea cu masivul bine încheiat, este de ajuns un singur car cu 2 boĭ orĭ caĭ, pe când la un pogon de arătură, pe lângă aratul de 2 orĭ, grăpat, gunoit, semĕnat etc., singur numaĭ pentru căratul recoltelor sunt necesare cel puțin 14—18 care cu 2 boĭ.

Pe lângă economia de brațe, maĭ vine și economia mare de capital și spese. De semĕnat orĭ plantat, pădurea noĭ nu o semĕnăm, ci se reproduce ea în mod spontaneŭ, prin sĕmînța ce cade de la copaciĭ bătrânĭ, și prin odrăslirea

de la tulpinĭ, și din rădĕcină. Fórte rar o plantăm noĭ o semĕnăm direct, orĭ crescem materialul în pepiniere, și în șcóle de arborĭ. Ca lucrárĭ de întreținere cere puține, și arare-orĭ i se daŭ și acelea — de și spesele răritului și extracțiunei pieselor supranumerare, le acopere însăși prin valórea gătejelor, nuelelor, mlăjetului, și lemnului extras: aracĭ, parĭ prăjinĭ. Spesele pazei și amenajamentului se acopere din uscăturĭ și alte venitur̆ĭ accesoriĭ ale pădurei: ghindă, jir, pășune, culegerea de fragĭ, mure, ciupercĭ etc. Singurele spese maĭ însemnate ce avem cu pădurea, sunt cele necesare la exploatarea eĭ, cu tăiatul lemnelor, debitatul (fasonatul), și scosul lor din pădure. Pentru extracțiunea lemnelor, când sunt în cantitate maĭ mare, de multe orĭ ne trebuesc făcute prealabil instalațiunĭ costisitóre: deschiderea de drumurĭ, șosele, căĭ ferate, simple orĭ funiculare, canalurĭ, scocurĭ, iezăturĭ etc., cum și ferestrae mecanice cu apă, orĭ vaporĭ, și fabricĭ pentru fasonarea lemnelor în masă, după calitățĭ.

Exploatarea pădurilor se face diferit după rotațiunea la care sunt supuse. Codriĭ și pădurile bĕtrîne de stejar și brad se taie de ordinar la intervale rarĭ de 80—120 de anĭ; codriĭ grădinăriți și fagul la intervalurĭ de 40—60 de anĭ după cum se caută lemnul și cere necesitatea luĭ de desvoltare; crîngul simplu, pădurea de șleaŭ la 15—20 de anĭ. Și totu-șĭ pretutindenea, pădurile bĕtrîne și codriĭ prevaléză asupra pădurilor tinere. Numaĭ în jurul orașelor și satelor pădurile și crîngurile se taie la intervale maĭ scurte la 15—20 de anĭ. Ast-fel, statistica germană arată că pădurile statuluĭ prusian se împart în 96,1% codriĭ secularĭ și pădurĭ bĕtrîne, 1,1% pădurĭ mijlociĭ, 2,3% pădurĭ tinere crînguri și 0,5% plantațiunĭ; în Bucovina, sunt numaĭ 2% pădurĭ tinere.

De aceea pădurea și cultura esențelor lemnóse este mijlocul cel maĭ nimerit de a ocupa și utilisa terenul puțin productiv și a scóte încă un venit din pămînt sub raporturĭ cu totul extensive și puțin desvoltate, unde există lipsă de brațe cât și de căĭ de comunicațiune. De ordinar până ce cresc lemnele și se ridică pădurea, se înmulțesce

și populațiunea și se ivesc nouĭ condițiunĭ de desfacere și debușeurĭ nouĭ.

Cererea și oferta în lemne nicĭ odată nu este așa de mare ca în alte produse ale soluluĭ, d. ex. în cereale, în cât ea să pótă provoca crize economice; nicĭ lemnele nu sunt supuse alterăriĭ, ca prin conservarea maĭ îndelungată să-șĭ piardă din valórea lor intrinsecă.

Produsele pădurii aŭ un volum mult maĭ mare de cât productele agricole de aceea-șĭ valóre. Cu cât forța calorifică—densitatea unuĭ lemn este maĭ mare, pe atât póte fi el transportat maĭ departe de la locul producțiuneĭ sale. Maĭ departe póte fi transportat lemnul tare de cât cel móle, cel de folos de cât lemnul de foc, și lemnul de construcție maĭ departe de cât lemnele ordinare. Lemnele industriale de valóre deosebită, se aduc din alte țărĭ la noĭ des: lemnul de abanos, mahagoni, etc. Deja lemnul nostru de stejar este destul de scump, căcĭ se vinde cu metru cub și nu peste mult timp se va vinde cu kilogramul; lemnul de nuc este deja o raritate și la noĭ.

Unde lemnul nu se póte scóte și nicĭ vinde pe loc, acolo se transformă în cărbunĭ, sub care formă are o greutate maĭ mică și valóre maĭ mare. La păduri greŭ accesibile li se dă foc și prefac lemnele lor în cenușe pentru prepararea de potașă din ele.

Apoĭ, din punct de vedere economic, în aniĭ de criză economică, când venitele îndatinate din agricultură, din vînțarea de vite și producte, aŭ rĕmas sub așteptările și prevederile nóstre, singură pădurea ne oferă un refugiŭ, și prin o exploatare maĭ tare a eĭ, căutăm să ne echilibrăm budgetul, și să facem față nevoilor ḑilnice, fără de a ne sdruncina temelia și situațiunea.

Tot la ea recurgem, și în aniĭ când este lipsă de nutreț, scoțênd primăvara de timpuriŭ vitele la mugure, iarna le hrănim cu frunzar, iar în grajd în loc de paie, așternem humus de pădure — din frunzele vechĭ căḑute de un an doĭ, ca un surrogat bun al paielor, până ce trece criza. Frunzarul cules în Iulie și August, dă un nutreț fórte bun pentru oĭ și capre, une-orĭ și pentru vitele cornute. Pășunatul în pădure, este maĭ puțin de reco-

mandat, de óre-ce cu el maĭ mult stricăm pădurilor și copacilor, prin ruperea lăstarilor tinerĭ, de cât este folosul ce-l avem din pășunea lor. Iarba crescută la umbră, este tot-d'auna fără vlagă și puțin substanțiósă.

De aceia agricultorul n'are motiv să urască pădurea, și să privéscă cu invidie la ea, când ea 'ĭ aduce atâtea folóse și înlesnirĭ, și ar trebui ca fie-care proprietar să tindă să aibă ceva pădure fie cât de mică, orĭ și numaĭ nisce plantațiunĭ de protecțiune, contra vînturilor predominante, pe moșia sa. Și dacă nu va avea pădure, pentru acoperirea tuturor trebuințelor sale de lemne, dar cel puțin ca să aibă pe ea și la îndemână, lemnul de foc, și pentru diferite serviciĭ și trebuințe maĭ micĭ, atât de variate la o economie, ca pe acestea să nu le cumpere și importe din depărtare — unde transportul lor face adesea maĭ mult de cât prețul de cumpĕrătóre. Producțiunea de lemne în masă, pentru cherestea și pentru speculă, este tot-d'auna maĭ avantagiósă în mare, și limitată la anumite regiunĭ: zona stejaruluĭ, zona faguluĭ, regiunea proprie a braduluĭ, etc., afară de care ele reușesc maĭ cu anevoe, și cu sacrificiĭ însemnate. Ce frumos se presintă moșiile de pe Alfödul ungar cu pădurile și plantațiunile lor artificiale de salcâm, față de moșiile nóstre cu totul pîrlite și lipsite de verĭ-ce pădurĭ și verĭ-ce pom și copac!

Necesitatea de lemne a uneĭ familiĭ și moșiĭ, nu este mică în decursul unuĭ an; ea este însă variabilă și depinde de climă, obiceiurĭ, și de combustibilul întrebuințat. Alta este consumațiunea și necesitatea de lemne a uneĭ familiĭ astă-dĭ, unde avem mașinĭ și sobe perfecționate de fer și faianță, și încălțim odăile cu cărbunĭ de pétră, cocs, huilă, gaz și turbă, și alta era înainte vreme în iobăgie, când în casele țĕrănescĭ, ardea focul pe vatra deschisă, și cuptorul de căhălĭ era un adevĕrat monstru, cu hórnele aprópe de un metru lărgime. Apoĭ înainte vreme când era lemn în abundență, casele și nemestiile țĕrănescĭ se făceaŭ cu părețiĭ din bârne gróse de stejar crĕpat în douĕ cu securea, pe când astă-dĭ nu maĭ cioplim lemnele de cherestea nicĭ cu barda, ci le tăiem frumos cu ferestraie sistematice, cu gattere de abur și apă, pentru a nu

perde câtuşĭ de puţin din lemnul util. Lemnele de foc le-am înlocuit prin cărbunĭ, cocs, huilă, grinḑile de stejar la clădirĭ prin traverse de fer. Evident că la munte încă tot se face risipă de lemne, fiind-că lemnul acolo este în abundenţă şi ieftin, pe când în Bărăgan, unde nu există pădurĭ de loc, este greŭ de a procura grinḑĭ şi căprioriĭ, pentru o casă, iar de încălḑit bordeile şi pentru gătit bucate, cojaniĭ d'acolo fac foc cu paie, cocenĭ de porumb, şi cu *tizic* — gunoiŭ de vite uscat la sóre. Desvoltarea industrieĭ marĭ moderne, nu ar fi fost poşibilă, fără de cărbunĭ de pétră, şi nicĭ că este de gândit de a o introduce undeva, până nu există combustibil ieftin şi în abundenţă lemne, cărbunĭ de pétră, orĭ de pămînt, păcură, etc.

Se nasce acum întrebarea, în a cuĭ mână şi stăpînire să se afle pădurile pentru o maĭ bună amenagiare şi conservare a lor, şi în interesul ţăriĭ întregĭ, şi dacă este bine ca pădurea să se arendeze în acelaş mod cu moşia, saŭ să urmeze un regim deosebit? Contra obiceiuluĭ agriculturiĭ, unde am vĕḑut că pămîntul parcelat ca proprietate mică particulară este în stare să dea venit brut maĭ mare, şi să hrănéscă maĭ multă lume pe el; pădurile din contra, sunt maĭ bine conservate şi maĭ sigure de tăiere şi devastare la proprietatea mare, când se găsesc în complexe marĭ: în mâna statuluĭ, a institutelor publice, a comunelor şi marilor proprietarĭ, carĭ avêndu-le în complexe maĭ marĭ, dispun de mijlóce suficiente ca să ţină la ele un personal silvic instruit cu ingineri silvicĭ, brănişterĭ, pădurarĭ de tóte gradele, etc., şi să facă şi unele instalaţiunĭ pentru exploatarea sistematică a lor, şi utilisarea maĭ nimerită a lemnuluĭ, pentru a reduce din taxele de transport. Ţĕranuluĭ cu cele 5, 6—10 pogóne de pădure ale sale, ce ar putea să aibă şi posedă individual, nu-ĭ dă mâna să ţină la ele un pădurar propriŭ pentru paza exclusivă a lor, şi nicĭ că maĭ póte plăti un brănişter şi apoĭ un forestier, care să conducă partea technică a lucrărilor, deosebit de greutăţile de extracţiunea lemnuluĭ, utilisarea luĭ, etc. El ar putea-o folosi cu bun succes numaĭ în tovărăşie cu alţĭ asemenea proprietarĭ de pădurĭ, ca proprietate comunală şi în dăvălmăşie, ca toţĭ la o

laltă, să ţină un singur pădurar; apoĭ la maĭ multe sute până la o mie de pogóne să aibă şi un brănişter, la maĭ multe păduri — pe plasă un forestier — la judeţ un inginer saŭ controlor silvic.

De fapt, în tóte ţările guvernul caută să atragă la sine şi să ia în administraţia statuluĭ cele maĭ multe păduri, supunêndu-le regimuluĭ silvic ca şi pe cele domeniale. Afară de stat, maĭ sunt institutele publice de bine-facere şi de cultură, carĭ 'şĭ plaséză capitalurile lor cu preferinţă în proprietăţĭ de păduri şi în moşiĭ cu păduri. Aceste institute publice şi de bine-facere, prin scopul lor filantropic moral şi cultural, prin mersul lor regulat şi uniform, prin mijlócele marĭ de carĭ dispun ele, sunt tot-d'auna maĭ bine în stare de cât orĭ-care altul, să aştepte crescerea copacilor din pădure, mulţumindu-se cu un câştig modic până la tăierea pădureĭ, când apoĭ maĭ tot-d'auna li se reduplică capitalurile, şi li se întórce capitalul cu dobîndă cu tot. Şi în adevĕr, de multe orĭ la aceste institute publice numite de comun *mâna mórtă,* se găsesc pădurile cele maĭ frumóse şi maĭ bine exploatate în tóte privinţele maĭ bine conservate póte, de cât chiar la stat. Apoĭ vin comunele urbane şi rurale, carĭ încă aŭ ca proprietate colectivă pădurĭ numeróse şi bunicele, căcĭ consiliile comunale aŭ numaĭ dreptul de iniţiativă, iar dreptul de control şi aprobare aparţine guvernuluĭ, care il şi exercită prin organele sale technice, după ce pădurile comunale aŭ fost supuse odată regimuluĭ silvic. In urmă vin mariĭ proprietarĭ particularĭ, ca posesorĭ de pădurĭ în complexe maĭ marĭ — şi eĭ încă sunt datorĭ să urmeze acelaş plan şi regulĭ de exploatare, care sunt în vigóre şi se aplică la pădurile statuluĭ, în interesul lor propriŭ şi al menajeriĭ pădurilor lor.

Lor le dă mâna la complexe maĭ marĭ să ţină un personal silvic ca şi la stat şi să-l plătéscă egal.

Dragostea şi alipirea către pădure este veche, înăscută în român póte de la obîrşia sa. Tot-d'auna a ţinut poporul nostru mult la pădurĭ, căcĭ ele i'aŭ oferit d'atâtea orĭ refugiŭ şi scăpare luĭ şi avutuluĭ sĕŭ d'inaintea ordiilor barbare, şi a undelor furióse ce aŭ trecut peste aceste

ţĕrĭ, şi după trecerea urgieĭ, pădurea 'ĭ ofera sprijinul de a-şĭ reface la loc casa şi curtea pustiită şi averea sdruncinată. D'aci alipirea cea mare a luĭ către pădurea sa şi codriĭ sĕĭ, şi asemuirea şi identificarea predilectă a persóneĭ şi sórteĭ sale cu diferiţĭ copacĭ şi arborĭ aĭ pădureĭ— «român verde ca stejarul», «codrul frate cu românul» «şi staŭ ca braḑiĭ în munte voinicĭ sute de miĭ» şi altele. Cele maĭ multe procese celebre de încălecărĭ de hotare, din partea strĕinilor veneticĭ, eraŭ purtate pentru munţĭ şi pădurĭ, carĭ duraŭ cu sutele de anĭ—unele sunt încă şi astă-ḑĭ în curgere.

Cu administrarea şi amenajarea pădurilor, eraŭ însărcinate înainte vreme deregătórele satuluĭ saŭ bĕtrîniĭ satuluĭ, carĭ ţineaŭ locul consiliuluĭ comunal şi judeţean de astă-ḑĭ, care se bucura de multă autoritate şi avea între atribuţiunile sale d'a îngriji şi de pădurĭ şi de exploatarea rațională a lor; d'aci împărţirea pădurilor comunale în *pădurĭ oprite* şi *pădurĭ slobode*, în boerescĭ şi pădurĭ iobăgescĭ cu servituţĭ în favorul clăcaşilor. Apoĭ, principiĭ din dreptul usual ca: «taie fagul de la rădăcina stejaruluĭ», încă ţinea loc de cod silvic pentru ocrotirea şi amenajarea pădureĭ şi a masivuluĭ eĭ. Sensul aceluĭ principiŭ, care în sine pare un ce greŭ de înţeles şi contrar fireĭ, căcĭ de la rădăcina stejaruluĭ, fie din sĕmînţă, fie lăstariĭ din rădăcină şi de la tulpină, tot stejar o să iasă, evident că nu póte fi altul de cât că, în pădurile de şleaŭ— de esenţe mixte — taie şi scóte fagul ca de maĭ puţină valóre, dar lasă neatins stejarul, care represintă o valóre maĭ mare, ca să créscă maĭ departe şi să se facă copac mare din el.

De obiceiŭ, în pădurile urbariale gravate cu servituţĭ în favorul clăcaşilor, lemnul móle de fag, etc., era la discreţiunea locuitorilor şi numaĭ lemnul tare şi de valóre maĭ mare, stejarul, bradul şi paţachina, eraŭ reservate pe séma proprietaruluĭ. Când însă săteanuluĭ îĭ ardea casa şi nemestiile gospodărieĭ sale, şi voia să le repare saŭ să facă altele din noŭ, căpĕta tot-d'auna de la boerul sĕŭ anumite tulpine de lemn tare pentru construcţie, în raport cu trebuinţele sale şi fără de a-ĭ lua banĭ pe ele. Era rapor-

tul patriarchal de a se apĕra și sprijini reciproc la cas de nevoie, și a trăi și munci împreună la bine ca și la rĕŭ.

Islazurĭ și curăturĭ se puteaŭ face numaĭ cu știrea și învoirea deregătórelor satuluĭ orĭ a boieruluĭ și cu încuviințarea acelora. Daca o pădure slobodă se punea în tăiere rasă, apoĭ rĕmânea oprită ḑecĭ de anĭ ca să nu maĭ taie nimenĭ și nicĭ să nu umble vitele la pășune în ea, până ce nu s'a ridicat arboriĭ așa de sus ca vitele să nu-ĭ maĭ pótă ajunge, iar în pădurile oprite, când se făcea iarba mare, prin cele poienĭ se cosea pentru fîn.

După reformele nouĭ agrare din jumĕtatea a doua a secoluluĭ al XIX-lea, elementele cele nouĭ de cultură ajungênd cu micul comerciŭ pe la sate, consideraŭ luarea uneĭ pădurĭ saŭ parchet de pădure în exploatare, de primul pas făcut în direcția d'a deveni *moșierĭ*, și odată ajuns arendaș în moșie, d'a căuta să convingă pe proprietarul eĭ de suma mare de banĭ ce are să capete îndată din tăierea pădureĭ, și apoĭ din *defrișarea*—islăzuirea totală a eĭ și scóterea rădăcinilor pentru a face loc de cultură din terenul de pădure, în urma căreia va urca și el arenda! Acéstă gestiune trebue să o fi vĕḑut nefericitul poet Eminescu practicată în maĭ multe locurĭ, care în pesimismul sĕŭ deplînge ruina țăriĭ sale și o vede în culorĭ atât de posomorîte.

De fapt, cele 2 deceniĭ carĭ aŭ urmat după împroprietărirea clăcașilor, a fost o adevărată pacoste pentru păduri, care le-a înghițit și șters de pe fața pămîntuluĭ: dumbrăvile cele frumóse, pădurile marĭ și codriĭ întunecoșĭ, deveniți legendarĭ, pădurea Vlăsieĭ, Codru Herțiĭ, aŭ dispărut în cât abia numaĭ numele li se maĭ cunosc aḑĭ; cele câte-va puține la numĕr carĭ aŭ rĕmas încă în ființă, și nedistruse de vitregimea timpurilor, sunt atât de devastate și deteriorate, în cât în cele maĭ multe casurĭ este peste putință a le menține ca atare, și d'aci vine și puțina încredere și nemulțumire a proprietarilor noștri cu pădurile lor. Lipsa de un personal silvic instruit destul de numeros, lipsa unuĭ cod silvic și o poliție silvică energică, cum și construirea liniilor ferate și a atâtor șosele

și deschiderea țăriĭ traficuluĭ internațional, a favorizat enorm tăierea pădurilor.

Noĭ dacă arătăm necesitatea și importanța uneĭ pădurĭ pe moșie, datorĭ suntem să arătăm și utilitatea eĭ, după adevĕrata valóre în starea cum se găsesc cele maĭ multe pădurĭ după modestele nóstre experiențe, ca să punem pe proprietarul însu-șĭ în stare să aprecieze valórea intrinsecă a eĭ.

Cu privire la pădurĭ, este necesar să cunóscem, nu numaĭ numĕrul și suprafața pădurilor, ci și speciile de arborĭ, și valórea lemnelor ce ele cuprind în masive, și cu deosebire după esențele de valóre principală, ca lemne de muncă, stejar și brad.

In privința numĕruluĭ și estensiuneĭ pădurilor, România stă departe înapoia țărilor vecine în tóte privințile. Causa pe de o parte este legea rurală a luĭ M. Cogălniceanu, care a frustrat cu totul pe țĕranĭ la improprietărire de dreptul lor secular la pădurĭ, cas unic și neusitat în Europa, la improprietăririle făcute în secolul al 19-lea. Apoĭ devastarea pădurilor particulare, în lipsa de ver-ce precauțiune, de ocrotire și amenagiare din partea statuluĭ, pentru pădurile statuluĭ și particulare. De și Principatele treceaŭ până în prima jumĕtate a secoluluĭ al 19-lea, drept unele din țările cele maĭ bogate în pădurĭ în Europa, totușĭ România actuală nu posedă de cât 21% din suprafața sa pădurĭ, și aceste sunt rĕŭ distribuite, căcĭ se află cu deosebire pe frontiera de vest și de nord a țăreĭ, peste 90%, iar restul țăreĭ este aprópe cu totul desvelit de pădurĭ, și lipsit de acéstă podóbă mărĕță a natureĭ. După suprafață, România posedă 2.774.048 ha. de pădure în total, din care statul are 1.085.033 ha. saŭ 39% din suprafața totală, Domeniile Coróneĭ 70.188 ha., Așezămintele publice 125.986 ha., și particularii 1.492.841 ha.; dintre proprietariĭ privațĭ, sunt numaĭ proprietariĭ marĭ— iar dintre țĕranĭ numaĭ moșneniĭ și răzeșiĭ, carĭ aŭ ceva pădurĭ, iar comunele rurale și țĕraniĭ foștiĭ clăcașĭ, nu posed de loc pădurĭ. Mica Bucovină—*mândră grădină* — posedă însă 451,220 ha. de pădure, 45% din suprafață a țĕreĭ din care fondul religionar ort. are 231.316 ha., 60.200 ha.

comunele rurale, și 160.041 ha. proprietariĭ particularĭ. Transilvania, mult maĭ mică de cât România, posedă 2.251.981 ha. de pădure, saŭ 40,4% din suprafață, din care statul posedă 228.758 ha., comunele rurale și urbane 975,806 ha., proprietariĭ marĭ și mijlociĭ, 376.323 ha., iar restul corporațiunile, așezămintele publice, bisericile, și fidei-comisele, cu un cuvînt mâna mórtă.

Diferința între bogățiile păduróse este și maĭ mare, cu privire la esențele de valóre ce ele conțin. In Bucovina 75% din masive sunt compuse din bradet curat, în special molid, mare parte pădurĭ seculare fórte bine conservate și amenagiate, 23% sunt faget și alte esențe frundóse, și numaĭ 2% sunt pădurĭ tinere și plantațiunĭ, iar poienĭ și teren neproductiv, este relativ fórte puțin în ele.

Transilvania posedă în total 735.598 ha brădet pur, 32,6% și 407.111 ha saŭ 18% stejar pur — de speciile Quercus pedunculata și Q. sessiliflora, saŭ cu alte cuvinte 50% sunt stejar și brad curat, deosebit de cel ce se maĭ găsesce amestecat prin faget și alte esențe. Proporția este și maĭ favorabilă pentru brad în unele județe limitrofe cu România: comit. Ciuc are 89% brad, Treĭ scaune 69,5%, Brașovul 27%, Făgărașul 25,7%, Sibiŭ 34,3%, Hunedóra 17,4%, Bistrița-Năsĕud 26,6%. Stejeriș pur are: Brașovul 13,4%, Sibiul 20,4%, Târnava mare 49,3% Târnava mică 57,6%, Alba-de-jos 43%, din suprafața totală a pădurilor lor. Gârnița, tufa. și cerul, carĭ sunt predominante în România, în Transilvania și Bucovina nu sunt cunoscute nicĭ după nume, ci acolo există numaĭ stejar și gorun.

In România din contră, în pădurile statuluĭ, carĭ sunt cele maĭ de mult exploatate sistematic — brad pur se găsesce relativ tare puțin, în total numaĭ 111.639 ha — 10,2% între carĭ jud. Némțu participă cu 67 369 ha, și Bacăŭ cu 14.927 ha, Muscel cu 9.778 ha, Vâlcea și Buzĕŭ cu 6.300 ha, Gorj cu 4.536 ha. Stejar propriŭ bun de lucru, România are puțin, ceva la coline și la pólele munteluĭ; iar ceea-ce ni se presintă sub numirea de stejar, sunt maĭ mult cer, tufă, și gârniță, carĭ nu pot fi confundate cu stejarul veritabil și gorunul, dar daŭ bune lemne de foc. In rîndul acestor din urmă, sunt de trecut

complexele marĭ de stejăriș din Tulcea, Vlașca Doljiŭ etc. Pădurea statuluĭ Albele (Vlașca) a dat în tăere rasă 98 stînjenĭ la 6 ha = 8 stînjenĭ de pogon, la o rotațiune de 70 — 80 anĭ și masivul de cer și tufan era relativ bine încheiat. Producțiunea de dóge de stejar este neînsemnată în țară și cele ce se consumă la noĭ vin cele maĭ multe din Transilvania, și maĭ puține și din Oltenia.

De aceea ar fi bine ca proprietariĭ de pădurĭ, dincoce și dincolo de munțĭ, în special peste munțĭ diregetórele comunale, care aŭ sub chivernisirea lor miĭ de jugere de pădure comunală, să se intereseze de aprópe de acéstă bogăție naturală a soluluĭ, și să caute nu atât la întinderea suprafețeĭ pădureĭ, cât la popularea eĭ cu esențe de valóre. Acolo unde cresce bine stejarul veritabil și bradul rĕsleț prin faget, trebuesce dat îngrijire, și rĕspândire stejaruluĭ și bradului în contul faguluĭ, căcĭ rentéză maĭ bine pămîntul, capitalul și munca depusă, și este pagubă, să ție un lemn de maĭ puțină valóre, chiar dacă producțiunea luĭ nu te costă nimic. Vor veni timpurĭ, unde pădurile de stejar și de brad, vor constitui adevĕrate comorĭ și mine de aur, pentru comunele actualmente póte în suferință, din causa pădurilor neglijate și devastate.

România după întindere și suprafață ar poseda relativ încă destule pădurĭ pentru acoperirea necesităților sale actuale, numaĭ cât ele sunt rĕŭ distribuite și maĭ rĕŭ conservate, căcĭ peste $^2/_3$ din ele sunt la munte în situațiunĭ înalte și puțin accesibile, saŭ chiar imposibile de exploatat. Maĭ puține se găsesc la coline—și aprópe nu sunt pădurĭ de loc la câmpie—puține la Baltă, numaĭ pădurĭ de salcie, *zăvóie*, iar în Dobrogea pădurile sunt micĭ, în județul Tulcea. Caracteristica tuturor pădurilor nóstre este în genere că ele sunt neglijate și devastate și puțin lemn de valóre se maĭ găsesce în ele. Stejar de lucru fórte puțin există în țară, iar molid pentru tîmplărie fină se aduce din Bucovina, brad și stejar din Transilvania.

La munte sunt însă multe pădurĭ seculare neatinse încă de secure, din causa greutăților de a le exploata, și a lipseĭ de capitalurĭ de exploatație. Turiștiĭ, carĭ aŭ cutreerat munțiĭ afirmă însă unanim, că la munte pădurile

pe partea Românieĭ sunt cumplit de devastate și mult maĭ rele de cât cele pe partea transilvană, și ele se devastéză în continuŭ dându-le pîrjol însu-șĭ proprietariĭ lor și ciobaniĭ de pe la stânĭ, pentru a face locurĭ de pășune din ele. In urma devastăriĭ pădureĭ însă în multe locurĭ pe cóste tarĭ și pripóre s'a pus numaĭ țĕrîna și pietrișul în mișcare și se prăbușesc dealurĭ întregĭ de îngrópă cu petrișul lor luncile fertile din vale.

Pădurile de la coline și cele puține de la câmp, ce maĭ sunt încă în ființă, sunt iară-șĭ rĕŭ devastate, cu sistemă și fără sistemă, în cât abia pe jumĕtate orĭ $^1/_3$ parte din suprafața lor dacă produc ceva lemne de valóre, și inspectoriĭ silvicĭ aĭ Ministeruluĭ recunosc singurĭ, că actualmente prin pădurile nóstre arare-orĭ se maĭ găsesc lemne pentru construcție. In cele maĭ multe pădurĭ copaciĭ și arboriĭ bĕtrînĭ și tinerĭ sunt rarĭ de tot, maĭ cu sémă din causa pășunatuluĭ cu vitele, căcĭ vitele roḑênd mugurii și lăstariĭ tinerĭ de la esențele de valóre, unele aŭ dispărut cu totul, rĕmânênd locul gol, saŭ că aŭ rĕmas în picióre numaĭ buturugele scorburóse și lăstariĭ de la cele maĭ resistente și înmune de vite, pe carĭ vitele nu le maĭ atacă: anin, mesteacăn, etc. Multe pădurĭ seculare de stejar și brad aŭ ajuns pe calea acésta maĭ mult nisce mărăcineturĭ orĭ stufișurĭ populate cu mesteacăn, anin, porumbar,tufă, cer și alte esențe de valóre minimă. Tot aci vin numerósele poenĭ, islazurĭ și curăturĭ, ivite în mijlocul pădurii (la stat 17,7%) carĭ nicĭ iarbă nu produc în cantitate și calitate suficientă, fiind la umbră, dar împedică numaĭ semințele silvice ca să ajungă la pămînt ca să pótă să germineze din causa desimeĭ ierbeĭ, și chiar daca rĕsare icĭ colea câte una, le suprimă și înăbușe iarba, orĭ le pasc vitele.

De aceea este de datoria proprietaruluĭ moșieĭ ca să-șĭ dea bine sémă ce fel de pădure are pe moșia sa, și ce póte scóte el din ea, și numaĭ ceea-ce este bun și de folos să conserve, iar ce este rĕŭ defectuos, să scótă afară și regenereze eventual și înlocuiască prin alte esențe de valóre maĭ mare, carĭ pot să renteze maĭ bine pămîntul. Și apoĭ nu trebuesce perdut din vedere, că este mult maĭ

ușor de a amenaja, regenera și transforma o pădure deja existentă, de cât a face alta din noŭ, pe locul unde nu a existat pădure, saŭ că a existat când-va, dar a fost distrusă. De obiceiŭ, cele maĭ multe pădurĭ după oprirea pășunatuluĭ cu vitele se îndréptă și-șĭ revin în fire iarășĭ, în cât masivul lor treptat se apropie și încheie; cel mult, trebuesc repopulate din noŭ și pe cale artificială numaĭ golurile și rarištile. Altele, maĭ cu sémă pădurile bătrîne cu copaciĭ lor scorburoșĭ, noduroșĭ și rĕŭ formațĭ, se pot regenera prin tăere rasă de la pămînt, ca să dea lăstarĭ nouĭ și deșĭ, și apoĭ acești trebuesc feriți de vite. Relativ mult maĭ greŭ este de a face o pădure din noŭ pe terenurĭ ierbóse orĭ pe cóste tarĭ, unde s'a pornit deja pietrișul și țĕrîna la vale.

In părțile lipsite de pădure și unde se simte mare nevoie de lemne, se pot planta saŭ înființa pădurĭ nouĭ de salcâm, care cresce iute, resistă bine la secetă, și la adăpostul căruia apoĭ printre rîndurĭ se pot planta și alte esențe foióse de valóre maĭ mare: stejar, carpen, ulm, ba chiar și rășinóse pin silvestru și larice. Incercările de împădurire în Bărăgan și Dobrogea, făcute de Ministerul Domeniilor cu salcâm și pin silvestru, aŭ reușit și aŭ dat bune resultate. In 8—10 anĭ salcâmul este deja de 2—3 metri înalt de nu-l maĭ pot strica vitele.

Dacă ne trebuesce să facem pășune din pădure, saŭ să pășunăm cu vitele în pădure, căcĭ nu aveam alt loc de pășune pentru ele, atuncĭ cel maĭ nimerit lucru este să islăzuim total o parte din pădure, unde copaciĭ sunt maĭ rarĭ și de maĭ puțină valóre și terenul este maĭ aședat ca să nu fie amenințat a fi spĕlat și surpat de ape. Apoĭ acea porțiune de teren o destinăm pentru pășune de vecĭ și ținem numaĭ câțĭ-va copacĭ bĕtrînĭ într'însa pentru adăpostul vitelor, iar restul pădureĭ împrejmuită cu șanțurĭ orĭ gard viŭ, stobóre—îl amenajăm și nu tolerăm de loc să intre vitele în el. Pădurea ast-fel amenajată sistematic și complectată, ca să pótă forma cu timpul un masiv bine încheiat va da mult maĭ marĭ folóse de cât când era întrégă, dar rĕŭ încheiată. Pădurile cu esențe moĭ, se pot popula cu esențe de valóre, potrivite cu terenul și clima, iar pădurilor de salcie le putem ridica valórea prin

introducerea gărniţeĭ, care încă rezistă bine la inundaţiune şi lemnul eĭ represintă o valóre maĭ mare de cât cel de plop şi de salcie; iar unde terenul este maĭ puţin ameninţat de spĕlare şi luare de ape, acolo pădurea de salcie o putem transforma într'o rechitărie fină prin popularea eĭ cu specĭĭ fine de răchită pentru împletit coşurĭ. In cele maĭ multe casurĭ, proprietarul va face bine pentru amenajarea uneĭ pădurĭ maĭ micĭ să consulte pe un silvicultor de meserie, iar la pădurĭ maĭ marĭ carĭ trec peste o mie de pogóne să-şĭ angajeze un silvicultor propriŭ, şi să organizeze un serviciŭ silvic aparte şi deosebit de administraţia moşieĭ.

Padinĭ, mlăştinĭ, eleştee şi bălţĭ.

Padinĭ, sunt locurĭ ceva maĭ umede şi jilave în jurul apelor stătătóre, bălţilor, carĭ sécă însă vara, saŭ unde pămîntul este jilav prin transpirare; ele nu sunt potrivite pentru arătură din causa umeḑeleĭ excesive, daŭ însă o bună păşune pentru vitele cornute, bivolĭ şi porcĭ, carĭ se pot să se tolănéscă şi scalde în bălţĭ pe timpul căldureĭ, şi când este apă şi nămol în baltă. Vegetaţiunea lor ne-fiind inundată dar stând sub nivelul apeĭ din baltă este tot-d'auna abundentă şi suculentă; porciĭ pot să rîme după rădăcinĭ şi insecte pe ele. Unde transpiră apa la suprafaţă ele pórtă numirea de fîntânitur şi ochiurĭ.

Rovine se numesc acele terenurĭ jóse, carĭ mare parte a anuluĭ sunt îmbibate de apă, fără ca apa să stagneze pe ele; flora lor este amestecată parte cu plante aquatice, şi parte cu plante de svîntat—ierburĭ amestecate cu rogoz, câte odată şi cu pipirig, scălcele şi lînăriţă. Pentru agricultură, rovinele sunt cu totul impropriĭ; pentru păşune încă nu fac, fiind-că pe pămîntul acela móle, vitele marĭ se cufundă şi distrug şi pajiştea, care devine inegală cu urme şi cocióce—*măşeliĭ*—pe ea; prin drenagiŭ saŭ canalisare, pămîntul se svîntă şi dă cu timpul un teren humos şi fórte productiv.

Mlaştine şi mocirle sunt terennrĭ de tot jilave carĭ anul

întreg sunt îmbibate de apă, care umple tóte meaturile și golurile, și apa împedică aerul d'a pătrunde în pămînt. Ele provin saŭ din revĕrsarea de pîrae, gîrle și isvóre în ele, și apa nu se maĭ póte scurge și nicĭ retrage în altă parte, saŭ că staŭ sub nivelul unuĭ rîŭ orĭ gîrle din apropiere. Terenul lor este format din humus acid și aŭ o floră specifică de baltă, sub numirea generică de *rogoz*, cu *pipirig*, *papură*, *stuf*, etc. Vegetațiunea lor deși uneorĭ e destul de abundentă și vigurósă, însă este acidă și insalubră. Vitele nu mănîncă rogozul produs pe ele bucuros, nicĭ verde și nicĭ uscat, și dacă îl mănâncă de fóme el le produce diferite maladiĭ și paraziţĭ. Deși producțiunea lor este însemnată, totu-șĭ venitul net este minim și de multe orĭ ele nu aduc nicĭ 50—60 banĭ venit net la pogon, din causa dificultăților de a le pasce cu vitele și de a scóte rogozul afară, care numaĭ iarna pe sanie se póte scóte. Ca pășune pentru oĭ și caĭ sunt cu totul nepotrivite și insalubre, vitele marĭ adesea se înglodă în noroiul cel móle și adînc.

Apoĭ ele sunt pernicióse sănătățiĭ și prin miasmele și eshalațiunile pestilente ale lor, cu carĭ infectéză aerul și apa și daŭ nascere la frigurĭ de baltă. In genere atarĭ terenurĭ aduc puțin folos și sunt maĭ mult o sarcină de cât un avantagiŭ al moșieĭ pe care se află. Cel maĭ nimerit lucru este canalisarea și secarea neamĕnată a lor, prin care terenul se îndésă și consolidéză de putem umbla în urmă cu vitele, carul și cu plugul pe el; cu timpul flora de baltă ne maĭ găsind condițiunile firescĭ de desvoltare ale eĭ, dispare și în locu-ĭ se ivesce altă vegetație nouĕ de uscat, cu plante dulcĭ graminee și papilonacee, eventual putem preface mlaștina secată în loc de arătură. Noĭ am putea grăbi schimbarea vegetațiuneĭ după secarea eĭ și svîntarea terenuluĭ prin acoperirea marecagiuluĭ și turbeĭ cu un stat de pămînt svîntat: nisip, lut, nămol de pe drumurĭ și șosele și în acesta să semĕnăm apoĭ trifoiurĭ cu ierburĭ.

Mlaștinile cu turbă în straturĭ gróse, s'ar putea exploata și turba se taie și scóte cu mașinele de sub apă, se usucă și apoĭ se vinde pentru împachetat, pentru aș-

ternut la vite, pentru combustibil, etc. Turba ca combustibil este de maĭ puțină putere calorică de cât cărbuniĭ de pămînt și de piatră, iar ca desinfectant și pentru așternut la vite este tare căutată, fiind-că este móle și are o mare putere de absorpțiune pentru apă și gazurĭ.

Padinĭ, rovinĭ, mlăștinĭ și bălțĭ maĭ micĭ se găsesc și la noĭ pretutindenĭ destule, dar încă nu s'a făcut nimic pînă acum pentru canalisarea și secarea lor. In Bănat și Ungaria propriŭ ḑisă, în părțile Crișurilor s'aŭ făcut multe canalisărĭ de cursurĭ de ape și scurgerĭ de mlaștinĭ întinse și ele aŭ dat bune resultate. Tot terenul ocupat odinióră de ele, este aḑĭ supus agriculturei, și aŭ eșit cu timpul pămînturile cele maĭ bune din ele.

La ameliorarea lor însă să avem în vedere, dacă folósele ce vom obține în urma canalisăreĭ și însănătoșireĭ lor, vor raporta spesele avute, ca să ne rĕmână și un beneficiŭ net într'un timp apropiat orĭ ba, căcĭ de multe orĭ un plan de ameliorare bine reușit din punct de vedere technic, póte să fie greșit, din punct de vedere economic, din acela al rentabilitățiĭ. De cele maĭ multe orĭ, capitalurile angajate în atarĭ amĕliorațiunĭ agricole, rentéză enorm, daŭ dobânḑĭ de sută la sută, afară de folosul cel mare în interesul public, prin sporirea terenuluĭ productiv, și contribuirea la ridicarea salubrităţiĭ publice. In legătură cu mlaștinile, staŭ de multe orĭ bălțĭ și eleșteiele cu pesce; acelea sunt ca un corolar al acestora, de și nu se pot separa ușor unele de altele, după ce eleșteul și bălțile, aŭ maĭ tot-d'auna în jurul lor, pe o suprafață destul de considerabilă, mlaștinĭ cu trestie, papură, șovar, și numaĭ la mijloc, unde apa este maĭ adîncă, este luciul apeĭ fără vegetație. Eleșteiele și bălțile acestea artificiale, orĭ naturale, daŭ folosul principal al lor în forță motrice la morĭ, piuĕ, ferestraie — și în producțiunea de pesce — iar ca folóse secundare, producțiunea de stuf, papură, șovar, rogoz etc.; alte orĭ eie sunt făcute unic în vederea adăpatuluĭ vitelor, vara pe timp de secetă, când pâraiele și isvórele sécă, și fără eleșteie, ar lipsi apa pentru adăpatul vitelor, pentru mașinele de abur, etc.

La câmp și coline, cele maĭ multe atarĭ eleșteie, sunt

artificiale, făcute prin oprirea uneĭ gîrle din cursul eĭ, și umflarea cu stăvilare de gunoĭ, (bălegar de vite), dar une-orĭ și numaĭ prin adunarea apeĭ de plóie și iarna din zăpadă, pentru a o conserva pentru timpul vereĭ și seceteĭ. In realitate, scopul primordial, a celor maĭ multe bălțĭ — de a înființa móră de apă pe moșie — astă-dĭ unde lucrăm cu abur și în agricultură, nu maĭ persistă. Bălțile acele mocirlóse însă pline cu tot felul de bălegare și gunóie, nu sunt de cât un focar vecĭnic și enorm, de miasme memfitice, carĭ infectéză aerul și apa locuitorilor, și daŭ nascere la friguri de baltă, dissenterie, și tot felul de bóle, carĭ deciméză populațiunea rurală, făcênd-o incapabilă de muncă, tocmaĭ în sesonul munceĭ intensive. Producțiunea și venitul brut al lor din stuf și papură, abia vine în considerare, față de pagubele enorme, ce ne causéză pe terenul igienic și economic. Tăierea și desființarea iézurilor acelea, ar atrage după sine, nu numaĭ însănĕtoșirea și folosirea terenuluĭ ocupat de baltă, ci asanarea regiuneĭ întregĭ.

La o regulare sistematică, a acestor cursurĭ mocirlóse de apă, și încărcate de nămóle grase—apa s'ar putea întrebuința la irrigațiunĭ, ca terenul băltos ocupat actualmente de baltă, stuf și papură, să producă iérbă dulce de cea maĭ bună calitate, și să dea 4—5—6 recolte de fîn pe an, și acésta este la câmp, într'o regiune unde nu există aprópe de loc, nicĭ fînețe, nicĭ pășunĭ naturale. Irrigațiunile se fac numaĭ tómna și primăvara, după ce aŭ încetat căldurile cele marĭ, și nu maĭ daŭ loc la febră palustră.

Dacă se menține balta, pentru adăpatul vitelor și producțiunea de pesce — apoĭ se póte reduce și însănĕtoșa o parte considerabilă din porțiunea de teren mlăștinos din jurul eĭ, iar pentru purificarea aeruluĭ de miasmele, și eshalațiunile lor, trebuesc făcute plantațiunĭ de jur împrejur cu sălciĭ, anin, rechită, și atuncĭ efectele pernicióse ale bălțiĭ și eleșteuluĭ, vor fi maĭ puțin simțite.

Cu totul din alt punct de vedere vin considerate Balta și lacurile — bălțile iezerile marĭ de la Dunărea de-jos, și în legătură nemijlocită cu ea, pe carĭ le alimentéză direct, orĭ indirect Dunărea, la crescerea apeĭ, și a căror

suprafață este une-orĭ colosală, și daŭ un venit considerabil din pescuit. Sunt moșiĭ de Baltă la Dunărea-de-jos, a căror suprafață numĕră ḑecimĭ de miĭ de pogóne de teren acoperit efectiv cu apă, și aduc ḑecĭ și sute de miĭ de leĭ venit anual. Acestea arare-orĭ orĭ se vor putea seca, până ce nu se vor pune și la noĭ statul și proprietariĭ riveranĭ în mișcare, ca să înfiinţeze digurĭ pe întréga întindere a mărețuluĭ fluviŭ, și să câștige culureĭ sistematice, atât terenul ocupat de diferite bălțĭ, cât și numerósele limbĭ de pămînt, ostróve, și terenul de inundațiune al acelora, numit în general Baltă, și care astă-ḑĭ stă maĭ mult pustiŭ, cu stufăriĭ imense, pădurĭ de salcie impenetrabile, și cu o iarbă care se schimbă după fie-care nămolire din partea apelor revĕrsate. Bălțile daŭ venitul lor principal din vînatul de pesce, carĭ abundéză în ele, dar variéză fórte mult dintr'un an în altul. A venit apa Dunăreĭ mare, este pesce, în casul contrar nu; venitele accesoriĭ din exploatarea și cultura soluluĭ — ca pășune de vite, cu stuful și papură, din exploatarea pădurilor de salcie, carĭ trebuesc tăiate din scaun, și se taie tot la 10 anĭ, sunt cu totul insuficiente, față de bogăția enormă a soluluĭ, care se fecundéză din noŭ, la fie-care revĕrsare și depunere de nămol și potmóle.

Sunt moșiĭ de Baltă, carĭ afară de lac, aŭ miĭ și ḑecimĭ de miĭ de pogóne, din cel maĭ fertil teren de aluvion, dar care actualmente stă în părăginire și pustiŭ, căcĭ nu este posibil de a-l cultiva și a locui pe el. Ca loc de pășune solul din Baltă încă nu dă folosul, ce ar putea să dea, din causa nesiguranţeĭ pășunatuluĭ, și a deselor revĕrsărĭ de ape, și depunerĭ de potmóle gróse, carĭ schimbă vegetația ierbósă a luĭ după fie-care inundare. Până la asanarea lor și asigurarea de inundațiune, prin digurĭ etc., ar fi un câștig însemnat, dacă cel puţin guvernul ar obliga pe toţĭ proprietariĭ de moșiĭ, carĭ aŭ locurĭ de pășune în Baltă, să facă podurĭ umblătóre fie-care pe moșia sa, pe care la cas de trebuință, locuitoriĭ să pótă scóte vitele svîntate pe pod, iar nu printre valurile furióse și sloiĭ de ghiață, amenințaţĭ fiind ómenĭ și vite cu mórtea, în fie ce moment. N'ar strica să aibă ceva instalațiunĭ și șopróne pe cele grindurĭ, unde nu ajunge apa, ca adăpost pentru vite și ómenĭ, contra

picurilor recĭ și viscolelor. Prin ele moșiile de Baltă ar câștiga numaĭ în valóre și preț, iar pășunatul din Baltă n'ar fi atât de riscant.

De și unele moșiĭ de Baltă și domeniĭ ale Statuluĭ, Eforieĭ Spitalelor Civile și particulare, aŭ venituri considerabile, de ḑecĭ și sute de miĭ de leĭ anual din pescuit, totuși de o exploatare rațională și sistematică a bălților, cum se practică ea în țările apusuluĭ, la noĭ nu este încă pomenire. Din contră, la noĭ este în us pescuitul sălbatic ca și la vînat, și abia statul a luat în timpul din urmă, ceva precauțiunĭ pe domeniile sale, pentru ocrotirea pesceluĭ. Vor trebui însă să ia și proprietariĭ noștri de bălțĭ măsurĭ serióse pentru ocrotirea luĭ și regularea pescuituluĭ, ca nu cumva într'o bună diminéță, să se trezéscă că acest ram de venit, a secat și dispărut cu totul de pe moșie, cum s'a întâmplat și cu vînatul. Ba n'ar face rĕŭ, să se intereseze d'aprópe de ceea-ce fac streiniĭ, căcĭ astă-ḑĭ s'a ivit concurența nu numaĭ în grâne, vite, ci chiar și în pesce, pe piețele străine, unde pescele românesc s'a ciocnit cu pescele din Boemia, și numaĭ făcênd și noĭ ceea-ce fac streiniĭ, vom putea susține concurența pentru durată.

Este lucru cunoscut că în Germania, un hectar de eleșteŭ cu pesce exploatat sistematic, aduce venite de douĕ orĭ așa de marĭ, cât cel cultivat cu grâŭ. Apoĭ o altă sistemă de exploatare a bălților, usitată în Lausitz și în Boemia, este variațiunea între pescărie și agricultură, că terenul servesce alternativ 3—4 anĭ la producțiunea de pesce, și apoĭ 3—4 anĭ ca teren arabil. Celebră este exploatarea eleșteielor după sistema acésta pe domeniul Witingau, proprietatea caseĭ princiare de Schwarzenberg în apropiere de Tabor, în Boemia, care are bălțĭ de o milliară pătrată, și din carĭ 4.000 hectare sunt anual sub apă, și apoĭ servesc la agricultură. Cu acéstă sistemă aŭ reușit a scóte un venit net de 34 fl — după jugerul cadastral, de pe un teren sĕrac de natura luĭ, și care înainte vreme, ca mocirlă și baltă, abia aducea un venit óre-care. Variațiunea între agricultură și pescărie, este mult maĭ avantagiósă pentru ambele producțiunĭ, de cât pentru una sin-

gură, căcĭ terenul în loc de a rĕmânea ogor saŭ pîrlóge, zace sub apă și să îngrașe cu nămolul adus de apa tulbure, iar pescii după agricultură, găsesc în miriștea și rădĕcinile plantelor o mulțime de hrană. Vedĭ *Guido Krafft Ein Grossgrudbesietz der Gegenwart* Wien, 1872 — pag. 300—306.

In legătură cu Balta stă pescuitul, apoĭ ca produse secundare sunt pășunatul și îngrășatul porcilor în Baltă cu pesce și rădĕcinĭ, extracțiunea de combustibil și material de construcție: lemn de salcie, anin, rechită, plop, și prea puțină garniță, apoĭ papură pentru împletit, stuf pentru acoperit nemestiile, șovar, nuele și parĭ pentru gardurĭ, coșare, etc. Cele din urmă luate tóte la o-laltă, nu ajung să țină echilibrul venituluĭ de la pescărie. Vînatul la noĭ este încă liber, și nu aduce nicĭ un venit.

Apele curgĕtóre, se țin cele maĭ multe de domeniul public, și sunt supuse legilor țăreĭ, maĭ rar de domeniul privat. Și unele și altele, când aŭ un debit de apă constant și destul de repede, servesc ca forță motrice supuse regimuluĭ public, la morĭ, piue dîrste, ferestraie, și diferite usinĭ. Dacă sunt de domeniul privat, atuncĭ ele se pot întrebuința și la irrigațiunĭ, fără de a maĭ întreba pe vecinĭ, și fără de a cere încuviințarea din partea autorităților administrative. Mult face pe o moșie care ține vite multe, să aibă o apă bună de bĕut, și adăpătorĭ sistematice. Dreptul de móră, și de a avea și ținea pod umblător orĭ stătător, peste rîŭ și a lua vamă de la trecĕtorĭ, aparține la drepturile regaliene ale moșieĭ, dacă aceste nu aŭ fost cumva abolite orĭ rĕscumpĕrate, prin o anumită lege, orĭ prin desdaunare, orĭ prin construirea unuĭ pod statornic din partea statuluĭ, județelor, etc.

In lipsa de apă curgĕtóre orĭ stătătóre, trebue să ne provedem cu fântânĭ suficiente, și la locurĭ potrivite. Apa bună de bĕut cu profusiune, este una din cerințele esențiale ale moșieĭ, atât pentru ómenĭ, cât și pentru vite. Apa bună de bĕut este necesară pretutindenea; dar la noĭ în câmpie este puțină apă, și pe alte locurĭ care e, este de próstă calitate—sălcie și cu șalitră în ea. Moșiile din Bărăgan în genere cam duc lipsă de apă, care se găsesce în adîn-

cimĭ însemnate; acolo o scot cu mare greutate, cu burduşe de piele trase de caĭ şi bivolĭ. Şi în alte regiunĭ şi părţĭ ale ţăreĭ se simte une-orĭ mare lipsă de apă potabilă, şi de adăpat. Une-orĭ chiar la coline şi la munte, există lipsă de apă maĭ cu sémă vara, pe secetile îndelungate, când sécă tóte păraiele şi isvórele, în cât vitele duc mare lipsă de apă. Chiar şi pe munţiĭ ceĭ maĭ înalţĭ, este lipsă de apă vara; după topirea zăpezeĭ — d. ex. pe munţiĭ Bucegĭ, în cât oile nu beaŭ apă cu sĕptămânile, iar ciobaniĭ şĭ fac mămăliga şi bucatele lor frugale, topind zăpada, rĕmasă în cele văgăunĭ.

O moşie lipsită de apă perde mult din valórea eĭ. Lucrătoriĭ ce vin vara de la munte nu se pot aclimatisa uşor şi eĭ sufer maĭ tare de frigurĭ de baltă cu deosebire din causa apeĭ şalitróse şi sălcie de la câmp şi Baltă. De aceea o moşie cu apă bună de bĕut şi în cantitate suficientă vara şi iarna este de mare preţ şi ridică mult valórea eĭ, iar lipsa de apă pe timpul seceteĭ o depreciază. Străbuniĭ noştri consideraŭ isvórele, fîntînele, cişmelele şi şipotele cu un debit constant de apă potabilă de bună calitate, ca un dar deosebit de la Dumnedeŭ, de care are drept să se împărtăşéscă tot creştinul; eĭ ridicaŭ în acele locurĭ fîntînĭ cişmele şi puţurĭ sistematice, une-orĭ opere monumentale şi de bine-facere întru vecĭnica pomenire a lor şi a predecesorilor lor, carĭ aŭ trăit şi muncit în acea moşie. Cultivatoriĭ ceĭ noĭ fac maĭ des o speculă din ea, şi nu numaĭ orăşeniĭ cumpĕră apa, ci şi săteniĭ o plătesc de multe orĭ destul de scump, măcar că apa este considerată pretutindenea între darurile gratuite ale natureĭ. Adăpătorile publice sunt un lucru de căpetenie pentru cultura vitelor.

O apă bună de bĕut este de neprețuit pentru fie-care moşie în parte; dacă ea este cu profusiune să fie accesibilă tuturor fără de nicĭ o taxă, căcĭ ea contribue fórte mult la ameliorarea salubrităţiĭ publice. Restrîngerea şi precupeţirea eĭ este totd'auna în detrimentul igieneĭ. Dacă locuitoriĭ din sat şi muncitoriĭ de pe moşie nu suferă vara de frigurĭ de baltă fiind-că aŭ apă bună de bĕut la îndemână, proprietarul câştigă în prima linie şi are maĭ mare

folos de ea prin vitalitatea brațelor și sporul la muncă, care face mult maĭ mult de cât taxa ce ar fi incasat de la locuitorĭ. Dacă populațiunea suferă vara de friguri de baltă și este inaptă de muncă tocmaĭ în toiul lucruluĭ, apoĭ causa este în prima linie apa clocită, și amestecată cu gunóie și tot felul de ingrediente în ea și apoĭ în a doua linie vine hrana insuficientă și defectuósă. Ca să le remedieze și pe una și pe alta de cele maĭ multe orĭ stă în mâna patronuluĭ, și le póte face pe lîngă micĭ sacrificiĭ din parte-ĭ, în interesul sĕŭ propriŭ chiar ca și al lor. Tot așa contribue o apă bună fórte mult la desvoltarea și ameliorarea moșieĭ—la irrigațiunĭ, la înființarea de diferite industriĭ agricole.

Maĭ des este dificultatea de a scóte apa de cât cantitatea eĭ, causa principală care împedică popularea moșiilor. In privința scosuluĭ eĭ, în locul sistemuluĭ actual de a o trage cu burdușele, ar fi maĭ nimerită la comune și cătunele cu populație numerósă și pe moșiile marĭ la curte facerea unor puțurĭ sistematice cu rótă, orĭ pompe cu abur saŭ cu motor de vînt, care să scótă apa maĭ ușor și în cantitate maĭ mare de cât cu burdușele, și să aibă tot odată și sghiaburĭ lîngă ele pentru adăpatul vitelor.

Este de regretat nereușita sondagiuluĭ de puțurĭ artesiane de la gara Mărculescĭ. El ar trebui încercat și continuat și în alte localitățĭ. In Bănat, el a dat bune resultate și aprópe pe tóte moșiile marĭ se găsesc actualmente puțurĭ artesiene pe unele maĭ multe și destul de numeróse. Adîncimea lor variază între 50—400 metri. Ele aŭ scos apă cu profusiune și o apă fórte bună de bĕut uneorĭ ceva sulfurósă a căreĭ miros se perde în curînd și este fórte sănătósă. Prin ea s'a exclus din consumațiune apa clocită și șalitrósă din sol, care a făcut să dispară și reducă frigurile de baltă. Pe domeniul Jimbolea (Hatzfeld) sunt actualmente 22 puțurĭ artesiene cu un debit însemnat, și un atare puț până la 400 metri adîncime a costat la 1.000 fl.

Apa bună de bĕut este necesară pentru ómenĭ și animalele domestice marĭ și mărunte; pentru cele mărunte, este maĭ necesară chiar de cât pentru cele marĭ. Pentru

adăpat și băut se preferă o apă ceva maĭ dură, calcarósă și nu prea rece: apa de puț și de gîrlă; pentru mașinile de abur, la spălat înălbitul rufelor, la topit inul și cânepa, etc. se preferă o apă móle fie stătătóre orĭ de plóie.

De multe orĭ o vênă puternică de apă, orĭ un curs însemnat și constant de apă, ne póte aduce venituri însemnate, prin alimentarea de orașe, fabricĭ cu apă potabilă, orĭ se servéscă ca forță motrice la diferite instalațiunĭ industriale. De la construirea căilor ferate și a vapórelor carĭ aŭ apropiat sate și orașe la o laltă, aŭ apropiat țărĭ și popóre, punêndu-le în contact direct și nemijlocit, industriile marĭ și-aŭ transpus operațiunile lor maĭ des afară la țară de cât în orașe. Ele o fac acésta din diferite cause, că la țară pot avea apă maĭ multă și maĭ bună pentru trebuințele lor de care eventual se pot servi și ca forță motrice; aŭ combustibilul și brațele maĭ ieftine de cât la orașe și a 3-a aŭ une-orĭ și materia primă în localitate și transpórtă numaĭ fabricatul și semi-fabricatul la oraș, care fiind de o valóre maĭ mare suportă maĭ ușor taxele de transport de cât materia primă.

Pentru industriile numite *agricole*, fabricațiunea de spirt, zahăr, scrobélă, lăptărie, apă bună și în cantitate suficientă, este una din condițiunile primordiale. Pentru ferăstraie piue și morĭ, forța motrice a apeĭ este concurată de forța aburuluĭ, care ne vine aprópe tot așa de eftină, fiind-că desvoltă o acțiune maĭ intensivă.

Cariere, gropĭ, puțurĭ. Aceste, de ordinar, sunt trecute sub numirea de teren steril al moșieĭ și neproductiv, fiind-că ele de obiceiŭ an de an nu se pot cultiva cu nicĭ un fel de plante. Locurile acestea rămân sterpe, căcĭ din causa composițiuniĭ unilaterale a soluluĭ lor, pe ele nu rentéză nicĭ un fel de cultură; pot deveni însă în anumite împrejurărĭ fórte productive și să asigure un venit însemnat moșieĭ, prin deschiderea uneĭ gropĭ, cariere pentru extragerea aceleĭ materiĭ prime, eventual prin înființarea uneĭ uzine și fabricĭ, pentru prelucrarea eĭ în localitate. Atarĭ locurĭ virane și pămînturĭ sterpe, pot deveni fórte productive, prin deschiderea uneĭ gropĭ de nisip și pietriș pentru împetrit șosele, curțĭ, drumurĭ orĭ pentru clădirĭ, la prepara-

rea molozuluĭ și cimentuluĭ, betonuluĭ, etc. Adĭ nicĭ o moșie și nicĭ un sat saŭ cătun nu se póte lipsi de a avea o carieră proprie de nisip și pietriș, maĭ cu sémă după ce se pune atâta stăruință pentru deschiderea de drumurĭ și șosele, căĭ ferate, ca un mijloc eminent de cultură și progres. Maĭ cu sémă în jurul orașelor marĭ, orĭ în apropierea de schele, căĭ ferate, atarĭ cariere de petriș și nisip se pot da în exploatare și se vînd fórte scump.

Atarĭ prundurĭ sterile și cariere de pietriș de pe lîngă rîurĭ, aduc venituri fórte însemnate, căcĭ la fie-care crescere a apeĭ, rîul aduce din noŭ pietriș de la munte, pe care cu ajutorul căilor ferate, îl putem transporta departe la câmp în regiunĭ unde nu există pietriș pentru șosele aprópe de loc, și pietrișul bun se plătesce fórte bine. Alte rîurĭ și pîrae iuțĭ de munte, aduc și depun numaĭ bolovanĭ, fie pentru ars var, orĭ bunĭ pentru pavagiŭ, cu care anumite moșiĭ și localităţĭ fac bune afacerĭ. In alte localităţĭ în sol saŭ în sub-sol se găsesce piatră de diferite categoriĭ și cu puține mijlóce și spese se póte deschide o carieră pentru scos piatră de var, piatră de construcțiĭ, piatră pentru cioplit, piatră pentru pavagiŭ, etc., maĭ cu sémă unde avem o linie ferată în apropiere. Fiind-că proprietariĭ noștri aŭ desconsiderat aceste avuțiĭ naturale ale moșiilor, de multe orĭ ele aŭ ajuns pe un preț derisoriŭ în mâna strĕinilor, carĭ aŭ scos milióne din ele și aŭ făcut stare și averĭ marĭ din nimic. Pe valea Prahoveĭ sunt decĭ de atarĭ cariere de piatră și tot felul de fabricĭ; cele maĭ multe însă sunt în mâinile străinilor, și ele aŭ luat ființă numaĭ după deschiderea linieĭ ferate de către stat. Tot așa la Câmpu-lung și pe valea Trotușuluĭ în Moldova, carĭ tóte 3 cu timpul vor deveni regiunile cele maĭ bogate ale țăriĭ și mult superióre celor cu pămîntul cel maĭ fertil.

Deja astădĭ județul Prahova este, grație carierelor și puțurilor sale de păcură, mult maĭ bogat de cât Ialomița cu latifundiile eĭ și agricultura cea întinsă. Singura carieră de pietriș cea de la stația Prahova, a dat până acum valorĭ de milióne carĭ se regeneréză pe fie-care an de maĭ multe orĭ.

Unde este un lut bun de óle, făcut cărămidă orĭ o argilă fină pentru ţiglă, olane, sobe, teracotă, faianţă, etc., acolo se póte deschide o grópă pentru scóterea luĭ, eventual să înfiinţăm o cărămidărie sistematică, o ţiglărie orĭ o fabrică de terracotă. Se póte uşor combina exploatarea mineĭ, cu exploatarea pădureĭ de pe moşie.

La coline şi prin Moldova şi Oltenia sunt încă în multe locurĭ unele pădurĭ bătrîne şi de puţină valóre industrială, carĭ s'ar putea întrebuinţa fórte bine la ars cărămida, pe care am putea-o maĭ uşor desface cu bun preţ la locuitoriĭ din satele vecine, ca să-şĭ construiască şi eĭ case sistematice de zid în loc de bordee şi alte ecarete economice, şi ar fi ajutaţĭ şi eĭ şi proprietarul moşieĭ — şi aspectul satuluĭ cu timpul s'ar reforma radical în bine.

Dacă lutul saŭ argila este maĭ bună de cât pentru cărămidă ordinară, atuncĭ din ea este maĭ nimerit d'a face ţigle, olane, burlane, tuburĭ de drenagiŭ, tuburĭ pentru conducte de apă. Carierele de argilă fină şi caolină numită de popor de ordinar humă, póte să aducă une-orĭ venituri fórte însemnate, închiriindu-le la antreprenorĭ şi fabricanţĭ de terracota, sobe, cahălĭ, burlane, etc.

Deschiderea de gropĭ de scos margă pentru amendarea terenuluĭ lipsit de calce încă o să aducă bune folóse.

Deschiderea de mine nouĭ de cărbunĭ de pămînt şi huilă, ar aduce venite însemnate moşieĭ cât şi ţĕriĭ întregĭ pentru industria născêndă a nóstră, care fără combustibil ieftin vegetéză numaĭ. Pe multe locurĭ s'ar putea exploata şi turba, unde există în straturĭ maĭ gróse şi la loc uşor de transportat pe calea ferată orĭ pe caice. Ea ar putea servi ca un combustibil de maĭ puţină valóre de cât cărbuniĭ de piatră şi de pămînt pe carĭ nu-ĭ avem, dar e şi maĭ avantagiósă fiind eftină. La arderea de cărămidă, etc., s'ar putea întrebuinţa turba fórte bine şi ca combustibil pentru sobe şi în maşinele de abur, căcĭ are forţă calorică maĭ mare de cât paiele de cereale şi de cât stuful chiar, saŭ de cât coceniĭ de porumb.

Tot aci se ţin şi puţurile de păcură, carĭ aŭ dat în ţara nóstră loc la o industrie din cele maĭ marĭ, şi a căror bogăţiĭ imense încă nu se pot prevedea; străpunge-

rile și sondagiile făcute de către societățile capitaliste străine la Buștenarĭ, în valea Telegeĭ și Prahoveĭ la adîncimea de 400 metri, aŭ dat resultate uimitóre—adevĕrate eruptiunl de țițeiŭ de câte 2.000 și 4.000 vagóne diu cel maĭ bun țițeiŭ în timp de 24 ore, carĭ resultate pun în perspectivă ca bogăția straturilor nóstre petrolifere este egală de abundentă cu faimósele gisemente rusescĭ de la Bâku și cu cele americane. Și totușĭ, până bine de curînd moșiile cu puțurile de păcură și terenurile petrolifere, din lipsa de capitalurĭ se arendaŭ și vindeaŭ pe un preț aprópe derisoriŭ. Industria petroliuluĭ este singura industrie pe mare în țară, care se póte susținea singură și póte susținea concurența pe piețele străine fără de concursul statuluĭ.

Slatinele saŭ puțurile de apă sărată încă nu sunt de desconsiderat, unde există pe moșie căcĭ cu ele moșia și o comună rurală economisesce multe parale pentru sare în decursul unuĭ an, și le este de mare folos pentru vite. Insă mult maĭ mare ar fi folósele țăriĭ dacă pe lîngă puternicele stîncĭ de sare gemă, s'ar găsi unde-va în țară și carnalită, silvină și alte sărurĭ potasice, carĭ se întrebuințéză la îngrășarea pămîntuluĭ; acelea ar fi în stare să contribue enorm la ameliorarea agricultureĭ țăriĭ. De urme de carnalită s'a dat până acum în câte-va isvóre sărate.

Munțiĭ noștri și dacă nu vor conține cărbunĭ de piatră și filóne de metale nobile în cantitate exploatabilă, pot conține însă alte materiĭ prime, carĭ să dea nascere la diferite industriĭ și să deschidă nouĭ isvóre de venit. Ar fi de dorit ca și proprietariĭ noștri să facă sondagiĭ de exploarare și expertise și să nu lase totul numaĭ în sarcina străinilor și a capitalurilor străine, pentru a nu deveni în urmă în dependența totală de eĭ.

Intre arealele improductive propriŭ dise, sunt de numĕrat prundurile și vadurile gârlelor, întru cât sunt acoperite cu nisip și pietriș ce nu se exploatéză și nu aduce un folos material direct din causa înecurilor și a nestatornieieĭ patuluĭ gârleĭ saŭ rîuluĭ. Ele se pot întrebuința pentru adăpătorĭ, topile saŭ pentru sădirea de richiți de împletit, orĭ cu zăvóe de sălciĭ carĭ să fixeze terenuluĭ mobil

până la inerbarea luĭ. Afară de prundurĭ maĭ sunt și obórele de vite, ariĭ, armane, etc.

Căile de comunicațiune, drumurĭ, șosele. *Căile* de comunicațiune, carĭ de și nu se pot cultiva și nicĭ nu aduc venituri directe, totuși ele sunt indispensabile pentru înlesnirea circulațiuneĭ pe moșie și pentru transportul productelor și tot felul de obiecte, gunoiŭ, mașinĭ, etc., pe moșie și de la moșie. Cele maĭ multe moșiĭ aŭ putut fi luate în cultură și a trece de la păstorie la plugărie numaĭ după ce s'a deschis o șosea județeană orĭ națională în apropiere, care a pus moșia în comunicațiune directă cu orașul din apropiere și cu porturile din alte județe. Agricultura mare a nóstră, în genere, a putut lua un avînt și a se substitui păstorieĭ numaĭ după ce s'a construit o rețea întrégă de șosele și drumurĭ în tóte părțile țăriĭ iar căile ferate aŭ înlesnit enorm scóterea productetor la schele, și aŭ mijlocit exportul lor în strĕinătate. Și România a construit în 30 de anĭ 1866—1897, 26.000 klm. de drumurĭ naționale șoseluite cu o cheltuială de circa 172 milióne leĭ (N. Ureche).

Căile ferate și de comunicațiune sunt nisce factorĭ de prima ordine în desvoltarea socială și economică modernă. Regiunile și țările lipsite de căĭ de comunicațiune, sunt tot-d'auna sĕrace, rămase înapoĭ în cultură și bună stare; iar țările și regiunile carĭ dispun de multe drumurĭ și șosele bune în tóte direcțiunile, și aŭ numeróse liniĭ ferate și canale navigabile, trec între cele maĭ bogate, cu comerciŭ și industrie înfloritóre și cu o agricultură intensivă. De aceia și agricultorul este în prima linie interesat să aibă drumurĭ bune pe moșia sa și bune șosele vecinale în apropiere, care-ĭ înlesnesc transportul productelor. De multe orĭ o cale ferată normală orĭ îngustă, vecinală, laterală, funiculură ne vine maĭ ieftină de cât construirea uneĭ șosele, maĭ cu sémă acolo unde nu există petriș.

Căile și drumurile pe moșie sunt maĭ nimerite când plécă tóte de la curte saŭ de la sat în formă de raze și ajung până la extremitatea moșieĭ direct și fără de verĭ-ce înconjur, pe cât le permite configurațiunea terenuluĭ. Cultura modernă cere ca fie-care loc și tablă să aibă căile

eĭ de comunicațiune directă, maĭ bine la cele douĕ capete, și fără d'a fi lipsă a trece peste pămînturile altora. Comasarea are și beneficiul acesta, că dă fie-căruĭ teren căĭ de comunicațiune directă și reduce însemnat numĕrul mare de căĭ și drumurĭ de hotare carĭ sunt strîmbe orĭ de prisos, și prin aceia facem o însemnată economie de timp și spese cu transporturile agricole.

Drumurile moșieĭ să nu fie nicĭ prea înguste, dar nicĭ prea largĭ; ele să aibă lărgimea cuvenită ca să pótă trece cu înlesnire douĕ care lungĭ încărcate cu bucate unul pe lângă altul, și fără de a face pagubă în semĕnăturĭ. Numaĭ drumurile pe carĭ circulă ciréda satuluĭ și vitele la pășune, este necesar să fie maĭ late; iar unde și aceste sunt înguste, pentru ca vitele să nu facă pagube în semĕnăturĭ, le înconjurăm pe marginĭ cu șanțurĭ adîncĭ, cu mărăcinĭ orĭ gardurĭ viĭ de esențe spinóse: păducel, gleditță, salcâm, de carĭ se feresc până și bivoliĭ și porciĭ. Alte orĭ li se fac pe marginĭ nice gardurĭ ușóre de nuiele, numite *țérine*, carĭ se iaŭ tómna, orĭ după deschiderea câmpuluĭ pentru pășunatul cu vitele.

Este bine ca drumurile să le fixăm și tragem odată pentru tot-d'auna; drumurile prea largĭ daŭ tot-d'auna loc la călcărĭ din terenul cultivat, pentru a evita mocirle și bălțĭ. Drumurile în ființă trebuesc tot-d'auna ținute în bună stare, ca în orĭ-ce anotimp să putem umbla cu carele încărcate pe ele. Pentru scurgerea lesniciósă a apeĭ, este bine ca ele să aibă șanțurĭ pe marginĭ, și pe cât este posibil, la mijloc, pe unde umblă carele, să fie așternute cu nisip și petriș fie și necernut, care încă se bate în de-ajuns cu timpul, și face drumul compact. Ele trebuesc reparate tómna și primăvara, când nu există atât de lucru în agricultură, și înainte d'a începe circulațiunea intensivă și transporturile grele pe ele. După fie-care plóie mare, erosiunile de ape trebuesc umplute, gropile și bălțile astupate orĭ nivelate, și când pămîntul este prea înfoiat trebuesce îndesat cu un tăvălug. Podurile și trecĕtorile trebuesc reparate și ținute tot-d'auna și ele în bună stare. Unde umblăm cu povară și cu mașinĭ grele pe moșie, cum este mașina de abur, batoze grele, plug de

bur, etc. se cere ca și drumurile de pe moșie să fie solid, construite, dar cu deosebire podurile de peste ape. Podurile masive de lemn saŭ de zidărie, sunt cele maĭ bune, căcĭ duréză maĭ mult timp. Ar fi nimerite poduri de pétră ciopliță, unde există cariere de pétră pe moșie orĭ în apropiere, și putem avea pétra pe un preț relativ ieftin. Cunóscem sate, unde țăraniĭ aŭ arendat iérba de pe drumurile de pe hotar, și din venitul eĭ aŭ făcut tot poduri masive de pétră peste ape, și aceste apoĭ duréză decimĭ de anĭ. Plantațiile de pe șosele și de pe drumurĭ, înfrumusețéză fórte mult șoséua și ridică aspectul general al regiuneĭ.

Plantațiunile de arborĭ și pomĭ roditorĭ, când se află pe ambe șanțurile saŭ sunt prea dese, sunt nefavorabile nu numaĭ prin umbrirea intensiva ce fac semănăturilor d'alăturea, ci și prin grămădirea de zăpadă și întroienirea drumurilor, care le face să fie iarna mult timp impracticabile, și să se svince anevoe. Un singur rînd de pomĭ, pușĭ la distanțe maĭ rarĭ, orĭ alternativ evită acest incovenient. De altfel, și gardurile viĭ și mórte, grămădesc une-orĭ zăpada în drumurĭ și șosele. Drumurile pe carĭ circulă cirediile de vite, este maĭ bine să posédă gardurĭ viĭ de esențe spinóse, salcâm, gledite, etc. Adăpătorĭ largĭ și trecătorĭ ușóre la intrare și eșire, sunt necesare la drumurile pe carĭ circulă vitele la pășune. O instalațiune excelentă se găsesce în comuna urbană Codlea (Zeiden) de lângă Brașov, constând în nisce magnifice sghiaburĭ de lemn cu apă cristalină, de-alungul șoselelor și stradelor pentru adăpatul vitelor comuneĭ, și ale trecătorilor de pe șoséua națională.

Aseḑărĭ, *curțĭ, ograde, heiurĭ, armane și ariĭ.* Așezările ocupă o parte însemnată și fórte importantă în agricultură, căcĭ de și terenul ocupat de ele nu produce, dar aduce folóse imense prin concentrarea și adunarea întregeĭ recolte și avuțiĭ de pe moșie la ele, și buna administrare și căutare a moșieĭ, se póte aprecia binișor de la curte în ce stare este ținută acésta. Numaĭ situațiunea curțiĭ la un loc potrivit, d. ex.—la mijlocul moșieĭ, câte drumurĭ și transporturĭ de prisos nu ne economisesce? Apoĭ ce economie de brațe, spese și timp perdut nu este, când avem

ómenĭ, vite, unelte, magaziĭ, recolte, tóte concentrate la îndemână, față de altă moșie, unde ele sunt împrăștiate pe moșie, și la marĭ depărtărĭ unele de altele, saŭ de locul unde aŭ să muncéscă și să pască.

Totuși nicĭ grămădirea lor peste mĕsură, și tóte la olaltă nu este de dorit și nicĭ practic, din punct de vedere al incendiuluĭ, și la ivirea eventuală a unor bóle între vite, ca să le putem isola și separa maĭ ușor, pe cele sănătóse de cele bolnave.

Curtea economică a moșieĭ să fie destul de spațiósă, ca să putem avea loc suficient, pentru tóte vitele și întréga recoltă pe ea, cel puțin într'un an mediocru. Ea să cuprindă în sine, nu numaĭ casele pentru locuința ómenilor, grajdurile și poietele, obórele vitelor, magaziile și șopróne, pentru păstrarea recoltelor și uneltelor, etc., dar să avem și circulațiunea liberă pentru carele góle și încărcate, și vitele ce staŭ libere. Intre clădirĭ să fie destul spațiŭ gol, ca eventual în aniĭ mănoșĭ, să maĭ putem pune recoltele în stogurĭ și clăĭ, și la un eventual incendiŭ, să putem apĕra pe cele-l'alte clădirĭ prin isolarea foculuĭ, și să nu ne ardă întréga instalație cu recolte și vite cu tot.

Curtea să fie tot-d'auna svîntată și curată, ca să pótă fi ținute tóte lucrurile din ea în bună stare. In privința acésta se disting curțile săsescĭ din Transilvania, și cele șvăbescĭ din Banat, prin lărgimea și simetria lor, în care fie-care lucru și obiect, 'și póte avea locul sĕŭ determinat, și curtea întrégă se află tot-d'auna într'o ordine și curățenie exemplară. De aceea Românii în satele mixte d'acolo, tind să cumpere curțĭ săsescĭ ca maĭ spațióse și maĭ comfortabile, maĭ potrivite cu exigențele uneĭ economiĭ maĭ desvoltate moderne, fiind-că locuitoriĭ aceea germanĭ, de la stabilirea lor în țară, aŭ fost marĭ gospodarĭ, independenți, Grosswirthe, pe când Românii eraŭ maĭ mult iobagĭ și cu moșióre maĭ micĭ, și cu agricultura estensivă. Românii se înmulțesc maĭ iute de cât Germaniĭ, și firesce prin sporul natural maĭ mare, eĭ aŭ împărțit curțile lor primitive de câte 2—3 orĭ de la ștergerea iobăgieĭ în cóce, pe când Germaniĭ le conservă intacte. Șvabiĭ din Jimbolea, (Hatzfeld) de lângă Temișóra, din contra posedă

și adĭ loturile și curțile încă în aceiașĭ mărime, în care le-aŭ fost delimitate lor pe timpul împ. Maria Theresia.

Curtea să aibă pe lângă sine grădinĭ de legume — cel puțin pentru legumăria de prima necesitate, și ceva florĭ, apoĭ o altă grădină de pometurĭ, și eventual de lux. Grădinile sunt carĭ fac podóba locuinței și distracția vieții la țară, și ele să nu lipséscă de lângă nicĭ o curte de pe moșie și casă de țară.

Curțile de pe moșiile marĭ ca maĭ spațióse, pot fi împărțite în douĕ, una reservată pentru trebuința proprie a proprietaruluĭ, și alta este *curtea economieĭ* sale propriŭ disă. Acésta din urmă, este bine să aibă 2—3 porțĭ de eșire, pentru ca fiind diferite jugurĭ de vite, ele să pótă eși tóte d'odată pe diferite porțĭ, ca să nu trebuiască să aștepte unul după altul, și stricându-se la un car ceva, să țină pe tóte cele-l'alte în loc. In curte sunt numaĭ nimestiile economieĭ — magaziĭ de producte, pătulele de porumb, grajdurile de vite, șopróne, camere de nutreț, și locuințele argaților. Oborul pentru vite póte fi la o mică depărtare de ele și nutrețurile se pot păstra la armanul din dosul lor, dar să pótă fi isolate unele de altele. Curtea să fie tot-d'auna închisă cu clădirĭ, zid, gardurĭ cu stréșină, gardurĭ simple, ulucĭ — orĭ cel puțin cu șanț și gard viŭ. Porțile eĭ să se pótă închide peste nópte.

Curtea principală a moșieĭ nu este rĕŭ ca să fie în sat, saŭ în marginea satuluĭ, fiind-că lângă sat siguranța este maĭ mare, și ne trebuesc maĭ puține locuințe pentru ómeniĭ de serviciŭ, de óre-ce nu ținem atâtea familiĭ de argațĭ și lucrătorĭ, iar brațe se găsesc de obiceiŭ destule în sat, și ca argațĭ ținem cu preferință flăcăĭ necăsătorițĭ, și une-orĭ eĭ se hrănesc d'acasă de la părinți. Dacă însă curtea este departe la câmp și isolată, trebue să ținem maĭ mulțĭ servitorĭ și lucrătorĭ căsătorițĭ pentru serviciŭ, și ca să avem ómenĭ la munca câmpuluĭ pe muncitorĭ caută să-ĭ ținem și ocupăm vara și iarna, alt-fel eĭ ne părăsesc.

O centralisare excesivă însă nu este practică, căcĭ dă loc la prea multe cărăturĭ și alergărĭ, fără de nicĭ un rost în detrimentul munceĭ productive. Astă-dĭ unde tre-

erăm maĭ mult cu mașinile de abur, nu maĭ este așa mare trebuință d'a căra tóte bucatele la un loc, ci le putem concentra și treera în 2—3 locurĭ, și paiele, pléva, ternométa, le lăsăm acolo, până iarna târdiŭ — până avem trebuință de ele, ca să le dăm saŭ așternem la vite. Ba treeratul chiar, este maĭ bine să se facă afară la câmp, pe o arie improvisată orĭ la un arman, ca în cas de ivirea unuĭ incendiŭ, din scânteile de la mașina de abur, orĭ prin nisce rĕĭ făcĕtorĭ, focul să se pótă localiza, și să nu se întindă și la ecarete, ca să ne ardă recolta întrégă dimpreună cu clădirĭ cu tot. De cărat cărăm la magazie numaĭ productele curate, iar paiele rĕmân în șiră pe loc până iarna târdiŭ, când avem timp și carĕle necesare pentru cărat.

O curte mare spațiósă este maĭ de folos, de cât 2—3 curțĭ micĭ, carĭ îngreunéză numaĭ controlul și administrațiunea. Astă-dĭ însă, pe moșiile comasate este maĭ avantagios și pentru micul cultivator țĕran, care are lotul sĕŭ cu pămîntul de cultură departe de sat, ca să-șĭ aibă acolo la lot o mică curte cu un șopron de vară, ca adăpost pentru ómenĭ și vite, ca să nu fie silițĭ să vină cu toțiĭ séra în sat, și diminéța să plece iarășĭ înapoĭ. Pe moșiile marĭ disproporționate, alcătuite din diferite trupurĭ de moșie, fără de legătură la o-laltă, saŭ înconjurate fie-care de alte moșiĭ, este maĭ nimerit că pe fie-care trup de moșie să fie câte o curte, saŭ un arman propriŭ după mărimea luĭ, de cât a le exploata pe tóte de la centru, și a perde timpul prețios de muncă, cu prea multe alergăturĭ și transporturĭ de prisos încóce și încolo. O parte din vitele de muncă și cele de rudă, carĭ reclamă maĭ puțină supraveghere și control din partea proprietaruluĭ, pot fi detașate pe la acele armane și curțĭ maĭ micĭ, cu păstoriĭ lor cu tot, stând sub controlul logofeților și vătafilor, d. ex. oile cu stânile lor, sterpele, gonitórele, juncaniĭ, și herghelia de caĭ. Pe moșiile marĭ, facem maĭ multe curțĭ și administrațiĭ deosebite, și le înzestrăm cu tóte cele necesare

Facerea curțiĭ centrale pe câmp departe de sat, și isolarea caselor pe câmp, nu prea este de recomandat. Deși

casele și curțile isolate pe câmp, cum se vĕd adesea case reslețe pe cele plaiurĭ și prin munțĭ, presintă multe avantagiĭ economice, față de cele grămădite la olaltă în sat, totuși este maĭ de preferat viața socială din sat, și presintă incomparabil folóse mult maĭ marĭ. Siguranța este maĭ mare în sat, comunicațiunea cu semeniĭ sĕĭ este maĭ lesniciósă, și este mult maĭ nimerit de a avea biserica și școla, pe preot, învĕțător, primar și notar etc., în apropiere, și a trimite vitele la câmp la pășune, de cât a ținea vitele vara în apropiere, și a trimite iarna pe copiĭ la școlă peste délurĭ și văĭ, prin omĕt și pe viscole.

Condițiunile ce trebue să întrunéscă o curte economică bună, este întâiŭ posiția eĭ față de moșie, ca pe cât împrejurările locale permit ea să se afle la mijiocul moșieĭ. Când pe moșia mare se află de necesar de a înfilnța maĭ multe curțĭ, atuncĭ acestea să fie bine distribuite după întinderea și modul de exploatare a moșieĭ. De ordinar facem curtea principală la centru orĭ în sat iar la capetele îndepărtate ale moșieĭ, câte o curte maĭ mică, saŭ câte un arman. Curtea să fie tot-d'auna adăpostită de vînturile recĭ și violente și terenul eĭ să fie solid și permeabil; ea să aibă o mică înclinațiune saŭ pantă pentru scurgerea ușóră a apeĭ orĭ să fie canalisată. Când terenul este nisipos orĭ petriș canalisarea devine de prisos.

Curtea să nu fie situată nicĭ odată lîngă bălțĭ și mlaștinĭ orĭ pe un teren mlăștinos, cu privire la frigurile de baltă ce provócă exalațiunile lor în acest cas, este maĭ nimerit ca întâiŭ să canalisăm mlaștina și însănătoșim terenul, astupând gropile și bălțile prin căratul de petriș, nisip, moloz, cărămidĭ, etc., pentru a obține tot-d'auna o curte svîntată și curată, iar apa din plóie și zăpadă să nu stea nicĭ odată pe loc. Ea să nu fie pusă nicĭ odată într'un loc jos, într'o văgăună orĭ căzan pentru ca să se adune apa d'imprejur la ea. Póte însă fórte bine să fie făcută pe o pantă la adăpost de vînturĭ recĭ și în bătaia sóreluĭ. Sub cóste și rîpe înalte de multe orĭ vîntul grămădesce prea tare zăpada, și troieniĭ ne daŭ mult de lucru. Curtea aședată într'o vale orĭ văgăună, este adăpostită de vînturĭ ce e adevĕrat, și avem mare înlesnire

la scoborîrea carelor încărcate cu bucate și fîn, dar îngreunéză enorm căratul gunoiuluĭ și altor producte de la curte. Insă în vale curtea să nu fie expusă inundațiuneĭ.

In sat curtea este bine să fie la stradă orĭ în apropierea nemijlocită de șosea pentru circulațiunea ușóră; când o facem însă afară la câmp este maĭ nimerit să o facem ceva maĭ retrasă de la șosea ca să avem maĭ mult spațiŭ liber. Contra vîntuluĭ predominant ne putem feri și adăposti prin clădirĭ, prin ridicarea de plantațiunĭ în jurul curțiĭ de copacĭ înalțĭ, fășiĭ și limbĭ de pădure; tot așa ne ferim cu facerea de plantațiĭ și contra omătuluĭ. Pe locul deschis terenul se svîntă maĭ curînd de cât pe unul închis de tóte părțile.

Insă pretutindenea o condițiune indispensabilă a orĭ și căreĭ curțĭ economice, și maĭ cu sémă acolo unde ținem vite este apa, ca să avem apă bună de bĕut și scăldat și cu profusiune. Cele-l'alte inconveniente ale curțeĭ, se maĭ pot remedia și îndrepta, dar nu și lipsa de apă, cea atât de indispensabilă pentru ómenĭ, vite, mașinele de abur, spălat, topitul cânepeĭ și inuluĭ, etc. Pentru bĕut, se preferă tot-d'auna o apă nu prea rece, dar dură, calcarósă, iar pentru spĕlat, la topitul cânepeĭ și mașinele de abur și în fabricĭ se preferă una móle înaintea celeĭ dure. Apa calcarósă la spĕlat consumă prea mult săpun și curăță rufele anevoie și incomplect, iar în mașinele de vapor, apa calcarósă dă nascere la piatră de cazan. Apa móle póte fi de plóie orĭ de baltă, să fie numaĭ limpede iar nu turbure și încărcată cu nămol și glod. In casul din urmă trebue să o limpedim prin oprire orĭ prin decantare, trecênd'o printr'un strat de nisip.

Cantitatea de apă de care avem necesitate la o curte maĭ cu sémă unde ținem multe vite, nu este puțină și neînsemnată; ea se cifréză pe ḑi de persónă la 10 litri, pentru cap de vită mare bovină la 30 litri, de cal pentru bĕut și spĕlatul trăsurilor la 50 litri, pentru óie la 10 litri, pentru un porc la 20 litri, pentru gâsce și rațe câte 2 litri. De aci urméză că maĭ cu sémă acolo, unde avem intențiunea să ținem multe vite, curtea să se facă în apropierea de ape curgĕtóre orĭ stătătóre, vine marĭ

de apă orĭ să aibă conducte de apă pentru ca să nu fim nevoiţĭ să scótem atâta apă cu găléta orĭ burdușele. In casul de a ne servi unic de apă din fîntînĭ facem maĭ bine dacă instalăm o pompă sistematică, orĭ o rótă cu 2 găleţĭ, care ne dă un debit maĭ mare de apă de cât o fîntînă simplă cu o singură găletă saŭ trasă cu burdușele. Unde sunt vite multe putem să punem la fîntînă o pompă de abur orĭ cu manegiŭ de vite dacă ne trebuesce multă apă saŭ ne servim de un motor de vînt, și facem un basen mare în apropiere.

Depinde de mărimea și posiția curțiĭ, ce fel de clădirĭ să fie în ea și cum să le distribuim ca să le grupăm și isolăm tot odată de la o laltă. In prima linie la distribuirea

Fig. 1. Casa Administrațieĭ de pe Domeniul Coróneĭ Gherghița.

lor să căutăm ca supravegherea și controlul să fie lesnicióse și privirea liberă în tóte părțile, ca fără de a ne deranja mult din ocupațiunea nóstră obicinuită să știm și să putem vedea tot ce se petrece în curte și cu avutul nostru. Decĭ pe un loc ceva maĭ înalt punem casa proprietățiĭ saŭ a administrațieĭ (fig. 1) și după ea ne orientăm și așezăm pe cele-l'alte maĭ bine în pătrat orĭ în

oblong. In afară căutăm să închidem curtea ca să nu pótă umbla, intra și eși nimenĭ, afară de pe pórta îndatinată. Nu este tocmaĭ nimerit ca clădirile să fie prea apropiate una de alta saŭ chiar tóte sub acelașĭ acoperămînt cu privire la incendiŭ, ci să lăsăm destul spațiŭ între ele, ca la cas de trebuință să le maĭ putem mări, și complecta, eventual să adăpostim unele lucrurĭ și recolte pe lîngă ele. De obiceiŭ, clădirile carĭ conțin o valóre maĭ mare și recer maĭ multă atențiune se pun tot-d'auna în față d. ex. magazia de producte, șopronul de unelte și mașinĭ, grajdurile de caĭ, vacile cu lapte și boiĭ de muncă. Vitele să le ferim de vînturile violente, decĭ grajdurile și oborul lor nu le punem nicĭ o dată în bătaia vîntuluĭ, saŭ

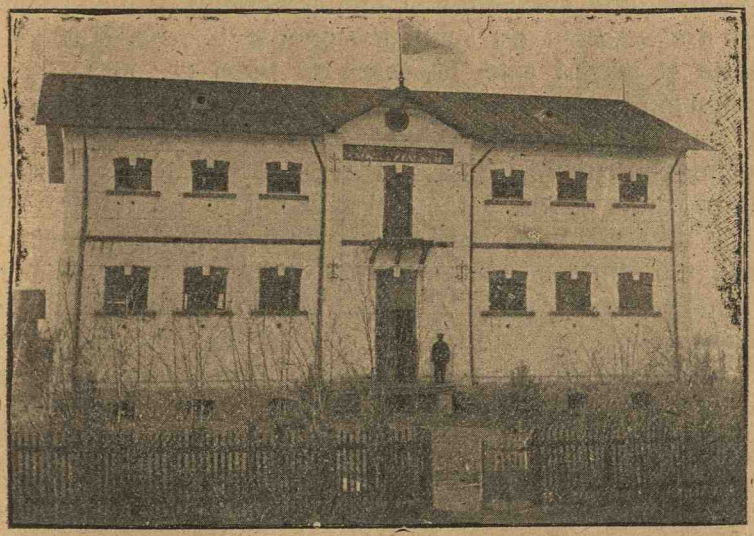

Fig. 2. Magazia de producte de pe Domeniul Coróneĭ Periș.

cel puțin cu dosul către vînt, pe când magazia de producte, coșarele de porumb și șopronul de mașinĭ și unelte le putem pune fórte bine în bătaia vîntuluĭ, ca ele să se usuce maĭ curînd.

Pătulele de porumb se fac din lemn dar pe soclu de zid ca la un metru înălțime. Ele să aibă 1,25—1,50 m. lățime în interior iar înălțimea să fie de 3—4 m. Pereții

lor pot fi de 2 rînduri de lați—puși oblic ca să nu mănânce ciorile porumbul în ștuleți.

Magazia de producte (fig. 2) o facem mai nimerit de zidărie cu unul sau două etage, fiind-că la cas de nevoie să o putem transforma în uscătóre artificială, prin introducerea în năuntru a unei țevi de plumb învelită în asbest ori și numai în lut, pe care punênd'o în legătură cu robinetul de abur de la mașina de vapor putem să producem în ea o căldură de 30—40—50° C ca să uscăm în două, trei ore ori-ce producte. In magazia cu etagii productele se usucă și conservă mai bine de cât în nna simplă cu sol, fiind-că acolo ventilația este mai mare. Magazia făcută între coșarele de porumb nu este practică căci nu permite o ventilațiune suficientă și nici porumbul și nici productele din magazie nu se usucă cum trebuesce. Magazia de unelte și mașini este necesară să fie și ea; astă-dĭ unde lucrăm cu atâtea mașini și unelte scumpe, carĭ represintă un capital însemnat, trebue să avem și o magazie saŭ șopron pentru ele. Chiar și țăranul și micul cultivator, nu mai póte exista astă-dĭ și munci fără de mașini; este dator deci și el să îngrijéscă de un adăpost pentru ele. Pentru mașini și unelte se cere un adăpost de intemperii și zăpadă, acésta póte fi o cameră ori un șopron deschis dar acoperit, ca să nu le plouă. Mai nemerit facem lîngă ele atelierele de reparatul lor ori móra; une-ori o parte din ele se pot adăposti și sub coșarele saŭ pătulele de porumb.

Grajdurile de iarnă pentru vite este mai nimerit să fie construcții masive de zid, ca să apere vitele și de ger; chiar și pentru oĭ este mai avantagios grajdul masiv, în care să putem regula temperatura după trebuință. La grajdurile de caĭ se caută și la ceva eleganță și lux, și el să fie ceva mai spațios și mai luminos, de cât cele-l'alte, după ce calul represintă o valóre mai mare de cât vitele cornute. Grajdul vitelor bovine póte fi de zid ori de lemn, saŭ chiar în paiantă (fig. 3); el să fie însă solid clădit, ca nu cum-va clădindu-l prea ușor, să-l dărîme vînturile d. ex. în Bărăgan, ori să cadă sub greutatea omĕtuluĭ. Pentru bivolĭ, este necesar tot-d'auna să avem grajd cald pentru iarnă

fie de zid, fie bordeiŭ în pămînt, iar grajdul de lemn și paiantă pentru eĭ este insuficient. Unde nu avem lemn și nicĭ piatră pentru construcție, acolo putem face grajdul cu pereții de gard de nuiele lipit, orĭ că tómna ridicăm pămîntul ca de 30 cm. grosime pe lângă el, saŭ că facem 2 rîndurĭ de gard, și punem plévă între ele.

Pentru acoperișul grajduluĭ, se póte întrebuința paiele de secară, stuful, șindrila, orĭ țigla. Podul grajduluĭ póte fi isolat și pus pămînt pe el orĭ cimentat, ca să servéscă ca magazie de producte, orĭ că are numaĭ nisce lemne aruncate și cu frunzar, și ne servesce la pus nutrețul pe el. In casul acesta însă grajdul să aibă bune ventilațiunĭ, ca aburul și gazurile din grajd să iasă afară, să nu se condenseze în fîn și să se încingă, orĭ mucedéscă fînul.

Grajdurile de vară, le putem face simple de gard și ne-

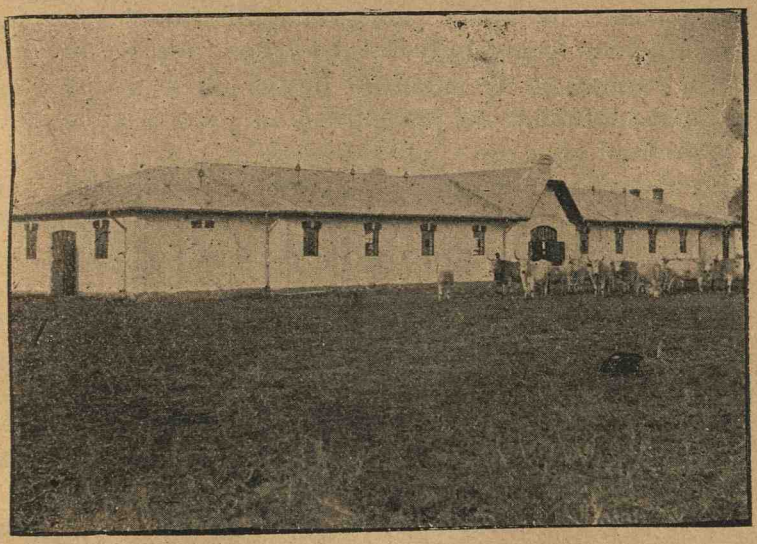

Fig. 3. Grajd pentru vacile de prăsilă de pe domeniul Coróneĭ Gherghița.

lipite orĭ deschise spre sud numaĭ, cu acoperiș ca să nu plouă vitele în el, și să le ofere ceva adăpost de vînturile și picurile recĭ. Coșarele și șoprónele semi-deschise cum se usitéză ele în Moldova, sunt destul de bune ca

grajdurĭ de vară, dar insuficiente ca grajdurĭ de iarnă. Atarĭ grajdurĭ uşóre şi poiete de gard şi pentru oile rustice de la noĭ încă sunt insuficiente pentru iarnă; pentru vitele cornute tot-d'auna.

Ca dimensiunĭ ale grajduluĭ vom calcula:

pentru fie-care cal	7—7,5	m²	suprafaţă.
» » boŭ saŭ vacă .	6	»	»
» » porc	1,5	»	»
» » óie fătătóre . .	3—3,5	»	»
» » miel	0,8—1,0	»	»

In grajd vitele cornute se pun să stea în două rînduri de-alungul cu capetele către pereţĭ, orĭ că se pun în curmezişul — cap la cap, dar în casul acesta să rĕmână destul spaţiŭ între ele, ca să nu se împungă nicĭ să-şĭ tragă nutreţul din esle una de la alta. Maĭ nimerit facem o potecă printre esle pentru cărat nutreţul, şi destul de înaltă ca să nu pótă trage nutreţul ce li se aduce. In casul d'întâiŭ, trebue să fie culoarul destul de larg între ele, ca să putem umbla cu înlesnire cu nutreţul, şi la scóterea gunoiuluĭ.

Lucrul de căpetenie este într'un grajd, ca eslele să fie bine făcute. Eslele póte fi fixe orĭ mobile, însă ele să se ţină tot-d'auna curate; pentru caĭ se fac d'asupra ieslelor şerigle de lemn, orĭ maĭ bine grătare de fer — ca să nu le pótă róde. Pentru vitele bovine, eslele să se facă maĭ nimerit în ciment, faianţă, iar dacă sunt de scândurĭ, scândurile să fie bine lipite, ca se le putem da şi lăturĭ şi brahă în ele şi apă de bĕut, şi să le putem spăla cel puţin odată pe sĕptămână, ca să nu rĕmână resturĭ de hrană, carĭ să trécă în fermentaţiune şi descompunere. Apa o pot avea în grajd, fiind-că iarna este maĭ puţin rece. Unde sunt multe vite în grajd, acolo e maĭ nimerit să avem conducte de apă cu robinet în grajd, pe care o lăsăm numaĭ să curgă în esle — de cât să scótem pentru adăpat pe fie-care vită de câte 2—3 orĭ pe ḑi afară, orĭ să le cărăm apa cu ciubărul.

In grajdurile de caĭ, trebue să avem boxurĭ, dârlóge, pentru armăsarĭ şi iepele fĕtătóre cu mănzĭ; nu este rĕŭ să

avem unul saŭ douĕ dârlóge, despărțiturĭ și în grajdul de vacĭ pentru vițeĭ; grajdul pentru oĭ, trebue despărțit cu șerigle și iesle în maĭ multe compartimente, maĭ cu sémă pe timpul fĕtatuluĭ oilor.

Cotețele de porcĭ, trebuesc să fie tot-d'auna calde și svîntate; de alt-fel porciĭ dacă aŭ numaĭ paie să se învelésică, eĭ resistă binișor și la frig. Le merge însă maĭ bine la căldură de cât la frig; cu deosebire pentru scrófele carĭ sunt să fete iarna și purceiĭ micĭ, să avem grajdurĭ calde și svîntate. Cotețele pasĕrilor de curte, încă trebue să fie svîntate și curate.

Pentru nutrețul uscat încă ne trebuesce adăpost de intemperiĭ.

Pentru aceste este maĭ nimerită șura, podul grajdurilor saŭ șopróne deschise. Șopronele deschise orĭ închise cu gard de nuiele, sunt maĭ potrivite căcĭ în ele nutrețul rĕmâne la adăpost și bine ventilat. Prin gard trage vîntul destul orĭ că facem oblóne și rĕsuflĕtorĭ. Pentru uscatul nutrețuluĭ plouat orĭ verde, facem în ele nisce schele suspendate pe grindĭ, pe care îl întindem să se usuce.

Șura este maĭ nimerită să fie făcută de lemn orĭ pe stîlpĭ, ca să aibă o bună ventilațiune. Pentru o economie mică, este potrivită șura românéscă cu o singură despărțire, și în fața eĭ grajdul. Pentru economiĭ maĭ marĭ, se potrivesce maĭ bine șura cu douĕ despărțirĭ, făcută după sistemul german, și la mijloc aria — iar în fund douĕ *plevnicere* pentru conservarea recoltelor micĭ și a pleveĭ. Șura cu casa și grajdul la olaltă, nu ni se par potrivite.

Atât ușile de la grajdurĭ cât și pórta șureĭ, este maĭ nimerit a le face suspendate pe carigĭ de fer și mobile, în tocmaĭ ca ușile de la vagónele de marfă, ca la un eventual cas de incendiŭ, vîntul saŭ vitele în învălmășélă, să nu pótă închide ușa. Pentru eșirea ușóră a vitelor din grajd și la intrarea lor, este bine ca la țițîna ușilor, să punem nisce sulurĭ mobile — suspendate vertical, pe carĭ atingêndu-le vitele, să se învîrtéscă și să nu vatĕme vitele la alergare.

Grajdurile pot fi așternute pe jos numaĭ cu pămînt bătut, orĭ pavate cu cărămidă pusă în muche, cu pétră saŭ

cu lutunóie și lemne gróse. Ele să aibă o bună pantă și un canal de scurgerea urineĭ, pentru ca grajdul să fie tot-d'auna svîntat și curat, și vitele să nu zacă în balegă și noroiŭ. Aria saŭ fața șureĭ, o facem maĭ bine din pămînt bătut, și apoĭ o lipim saŭ ciruim pe de'asupra.

Grajdurile de vite să aibă în apropierea lor camera de nutreț, oborul, lăptăria și platforma de gunoiŭ și adăpătorile orĭ sghiaburile cu apa de bĕut; porciĭ să aibă și basen de scăldat, ca să nu dea loc la prea multă alergătură. Unde nutrețul este departe orĭ nu avem spațiŭ suficient pentru gunoiŭ, acolo instalăm o linie ferată sistem Decauville și nutrețul și gunoiul îl cărăm cu vago-

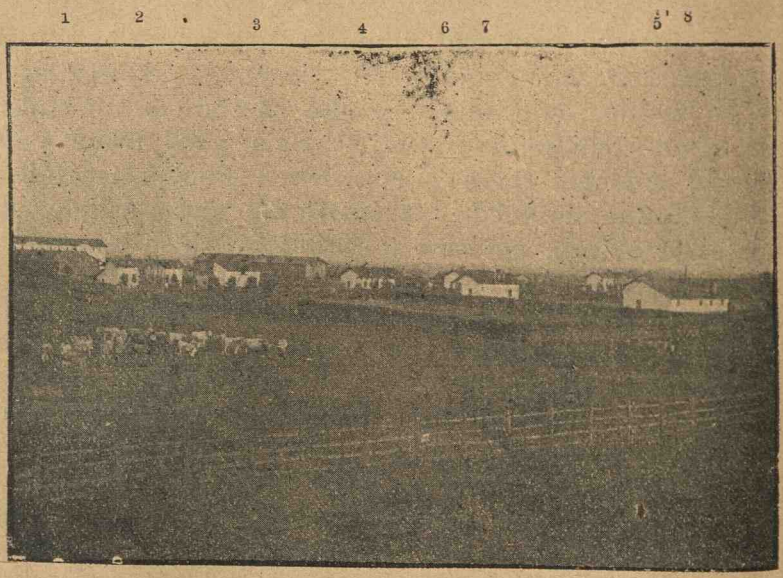

Fig. 4. Fermă de pe Domeniul Coróneĭ Gherghița.
1) Magazie de producte; 2) Casa șefuluĭ de cultură; 3) Pătul dublu pentru porumb cu magazie la mijloc; 4) Casa magasineruluĭ; 6) Casa fochistuluĭ; 7) Móra; 5); 8) Grajdurile pentru vitele cornute.

netele; apa o putem introduce direct în grajd pe țevĭ și conducte. Lîngă grajdul de caĭ să fie camera de hamurĭ și șopronul pentru trăsurĭ și căruțe; lîngă grajdurile de vacĭ fătate lăptăria, dar destul de departe de gunoiŭ ca laptele să nu contracteze miróse grele de la gunoiŭ. In apropierea grajdurilor să se găséscă șoprónele cu nutreț,

armanul cu clăile de fin, șira de paie orĭ șura—apoĭ bordeele și silosurile de sfecle și ensilagiŭ (fig. 4).

Camera de preparat nutrețul să conțină tocătórele de paie și sfecle, rîșnița de uruială și putinele eĭ; tocătórele să fie între grajdurile cele maĭ marĭ și cu manegiul în dos; alt-fel trebue să facem o cameră de preparat nutrețul în fie-care grajd deosebit, și unde sunt multe vite de hrănit trebuesce manegiŭ de vite orĭ mașină de abur, căcĭ cu mânile nu se póte tăia atâta nutreț. Mașina de abur ne dă atât forță motrice pentru tăiatul nutrețuluĭ cât și aburul necesar pentru opărirea luĭ, eventual forța motrice la lăptărie, aburul la spălatul și opăritul vaselor.

Șura trebue isolată de cele-l'alte ecarete fiind-că ea ser-

Fig. 5. Grajdul și șura unuĭ fost clăcaș (iobagiŭ) din Veneția de sus.

vind la păstrarea recoltelor în paie și a fînuluĭ, cositureĭ și paielor de orz și ovĕz, să nu-ĭ pună cine-va foc ca să pericliteze și cele-l'alte ecarete. Nu este rĕŭ când nu ne încape întrégă recoltă în șură, să punem o parte din recoltă și afară: bucatele în stogurĭ, fînul și cositura în clăĭ, cocenii în grămeḑĭ acoperite cu paie; dar în casul acesta este bine să separăm șura de curte prin un gard saŭ stobóre ca să nu ajungă vitele la ea (fig. 5). Pe moșiile marĭ

facem șura cât de mare dar este maĭ nimerit d'a o face cu 2—3—5 porțĭ și ariĭ în bătaia vîntuluĭ, pentru ca la descărcatul productelor carele să nu trebuiască să aștepte unul după altul, ci să pótă descărca maĭ multe de odată. Șura este bine să aibă bune ventilațiunĭ, eventual ca prin deschiderea porțiĭ și oblónelor opuse să putem produce îndată un curent puternic în ea și eventual să uscăm productele și nutrețurile și pe un timp móle, puse pe schele. Pereții eĭ pot fi de lemn: de gard de nuele, bîrne, scândurĭ, pot fi de zid; ceĭ de zid sunt maĭ siguri contra incendiuluĭ și furtuluĭ; ceĭ de lemn însă sunt maĭ bunĭ pentru

Fig. 6. Casă de moșnean din jud. Argeș (cu 16 pog. proprietate).

ventilațiune și bucatele arare orĭ se încing și mucedesc în ele. Acoperișul șureĭ pote fi de paie, stuf, șindrilă orĭ țiglă. In orĭ-ce caz, șura este fórte importantă pentru economie și aduce serviciĭ enorme prin adăpostirea tuturor recoltelor de intemperiĭ. Chiar și fînul stă maĭ bine în șură saŭ sub un șopron deschis de cât pus în clăĭ. Actualmente însă unde treerăm precumpănitor cu mașinele de abur și în scurtă vreme, șurele marĭ pentru încăperea întregeĭ recolte aŭ cam perdut mult din importanța lor

de odinióră, când bucatele se căraŭ la curte și se treeraŭ cu mlăciul saŭ se călcaŭ cu vitele și treeratul ținea tótă tómna până iarna tîrdiŭ.

Chestia clădirilor economice la noĭ a fost neglijată până acum aprópe cu totul, deși streiniĭ și indigeniĭ aŭ recunoscut unanim necesitatea și importanța lor pentru îmbunătățirea situațiuneĭ materiale și morale a țăranuluĭ și ridicarea agriculturei țăriĭ (fig. 6). Nicăierĭ nu este risipa maĭ mare de nutreț și de producte ca la țăranul nostru (fig. 7) și la arendaș. Incă acum o sută treĭ-decĭ de anĭ dicea bar. Enzenberg despre Moldova:

Fig. 7. Casa unuĭ țăran din comuna Chițoc jud. Vasluiŭ.

«Șurĭ și magaziĭ lipsesc. Cu deosebire se simte o mare nevoe de magaziĭ pentru producte în țara acésta».

«Țăranul care cu recolta sa nu găsesce alt mijloc de întrebuințare, n'are nicĭ ambare pentru ele și nicĭ putința de a le ținea și păstra timp maĭ îndelungat. *Prin urmare luĭ nu i se plătesce munca la timp și când are lipsă de ea el își risipesce prisósele, perde drăgostea de plugărie și un singur an neroditor produce scumpete și lipsă de pâine, și sume marĭ de banĭ ies din țară afară pentru cumpărătórea de bucate.*»

La construirea caselor model de către guvern, chestia ecaretelor economice a fost scăpată cu totul din vedere deși Ministerul a avut propunerĭ concrete în privința acésta.

Casa rurală veche românéscă în Transilvania și la moșneniĭ din munțĭ avea însă instalațiunĭ complecte pentru adăpostirea mult puțineĭ recolte, ce avea săteanul pe atuncĭ, și adăpost pentru vitele sale, carĭ este bine să se cunóscă și de ceĭ-l'alțĭ sătenĭ, și pe multe locurĭ ele ni se par fórte nimerite d'a fi chiar introduse din noŭ, impuse chiar prin guvern.

Casa veche românéscă (fig. 8) cum era pretutindenea în

Fig. 8. Casă din vremea veche din Șinca, com. Făgăraș.

Transilvania sub iobăgie, este încă și adĭ în Muntenia la munte, era despărțită de grajd și șură, și era precumpănitor construită din bîrne de stejar și brad, une-orĭ pe postament de zid ca să nu atragă umedéla din pămînt și nicĭ lemnul să nu putredéscă saŭ să nu o ia apa; casa cu tinda (ca bucătărie de vară) și apoĭ alăturĭ de odaia de locuit era cămara. Grajdul cu șopronul și șura eraŭ despărțite de casă prin un mic loc liber, orĭ reservat pentru lemne

și se aflaŭ puse în aceiașĭ linie — șura era despărțită de curte prin un al doilea gard și o a doua pórtă ca vitele să nu intre la șură. Șura se compunea din arie la mijloc, în aripa stîngă era ferdela ca loc de pus bucate și nutrețurĭ, la drépta se afla grajdul vitelor, pe podul căruia și în șopronul înaintat se punea fînul, iar ușa grajduluĭ era sub șopron, care servia tot odată ca magazie pentru conservarea uneltelor de muncă; sub șopron sunt și cocina de porcĭ, poiată pentru oĭ și cotețul pentru găinĭ și se păstra și tăia și lemnele pe timp ploios. Aria saŭ *fața șureĭ* servea la treeratul și vînturatul productelor, la adăpostirea carelor încărcate cu bucate și fîn și de cameră de pre-

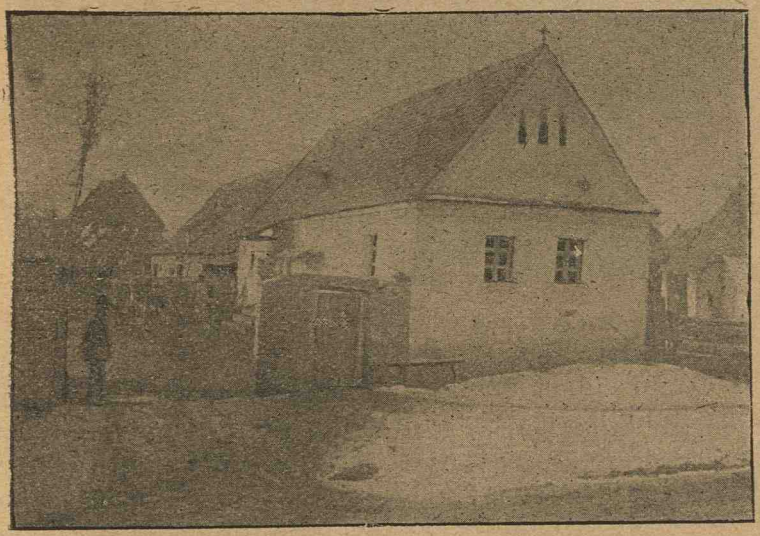

Fig. 9. Casa unuĭ fost iobagiŭ din Veneția de sus (Făgăraș).

parat nutrețul. Fînul, paiele, pléva eraŭ la îndemână, se amestecaŭ pe arie, se făcea mestecătură și tocătură și apoĭ pe nisce oblóne se vîra în grajd d'a dreptul în iesle, fără de cea maĭ mică alterare saŭ risipă. Recolta ce nu încăpea în șură, se punea în stogurĭ și clăĭ înaintea șureĭ (fig. 9, 10). Porumbul desfăcut de foĭ se pune pentru uscat pe podul caseĭ și tindeĭ, iar productele bóbe se păstréză în *jigniță*, ambare de lemn de fag, și în *coșurĭ* de nuiele în formă de

con invers, tot pe podul caseĭ și tindeĭ, unde se maĭ afumă și păstréză încă și carnea și slănina. Porumbul de sĕmînță se păstréză și usucă pe o prăjină de sub stréșina caseĭ în privdor. Obiectele caseĭ și menagiuluĭ se păstréză în tindă, în cămară și parte în pod orĭ pivniță saŭ beciŭ.

Fig. 10. Casa unuĭ boer (moșnean) din Veneția de sus.

Românul sub influența împrejurărilor sinistre în care s'a găsit tot-d'auna, a avut puțin desvoltată viața societară și socială în sensul modern. El trăia și muncia pentru sine și familia sa;—acésta se si vede în aranjamentul caseĭ și economieĭ sale căcĭ casa luĭ veche era întórsă cu fundul la stradă, cu fața spre grajd și tot-d'auna cu prispa în bătaia sóreluĭ. Fără a se conturba din ocupațiunea luĭ obișnuită câtu-șĭ de puțin el supraveghiază întreg avutul sĕŭ; el póte vedea sub șopron la unelte și dacă ușa grajduluĭ este deschisă chiar în grajd, vede ce se petrece în curtea întrégă și vede și dacă este cine-va la șură și ce face acolo. Curtea este închisă cu 2 porțĭ și douĕ rîndurĭ de gardurĭ, unul la uliță și altul la șură și grădină de legume și pometurĭ încă sunt închise cu gard de nuele.

In timpul din urmă de la ștergerea iobăgieĭ încóce aŭ

Fig. 11. Casa luĭ A. Popa din Șinca veche.

trecut și Românii la construcțiĭ precumpănitor, masive de

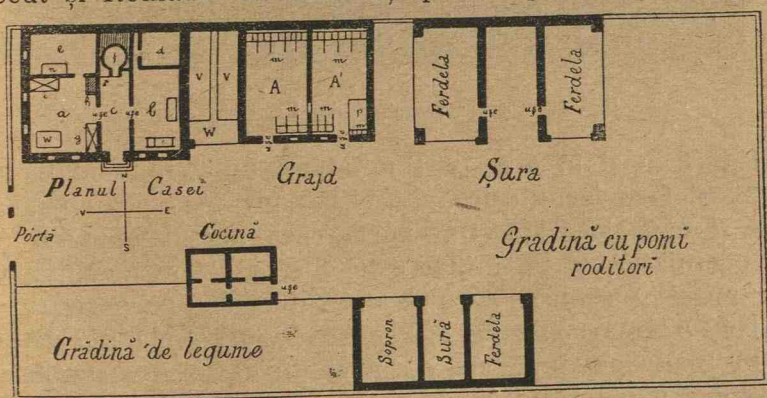

Fig. 12. Planul uneĭ gospodăriĭ rurale din Transilvania comuna Hĕrsenĭ.

C. Planul caseĭ.

a. Odaia mare.
b. „ mică.
c. . . . . tindă.
d. . . . . cămară
e. . . . . celariul
f. . . . . cuptor de pâne
r. coș pentru fum.
g, i. paturĭ.
M. . masa.
h. . . soba.
n. . . ladă.
s. . . dulap.
o. rĕsboĭ de ţesut.
W. Sub-șopron.
V. Coș pentru bucate (hambar).

Planul grajdului.

m = esle.
A = grajd pentru caĭ.
A' = „ „ vite cornute.
p = coteţ pentru viţeĭ.

zid și acoperite cu șindrilă și ţiglă, și la punerea caselor

în aliniere — prin care casele și satele românescĭ aŭ câștigat fórte mult în aspect. Unele din ele aŭ case și clădirĭ publice chiar monumentale de pot lua concurența cu orĭ-ce comune rurale chiar și cu cele săsescĭ foste iobage. Tendința generală este îndreptată acum unic spre a ridica șurĭ de pétră acoperite cu țigle bisericĭ și șcóle monumentale.

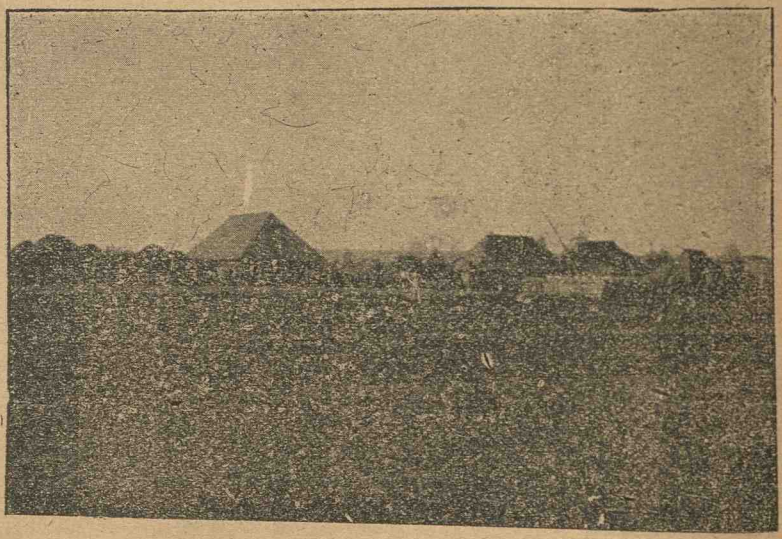

Fig. 13. Casă românéscă din Frătăuțiĭ nouĭ.

La Bran și în alte părțĭ muntóse, unde cade multă zăpadă și face iarna eșirea din casă anevoióșă, chiar imposibilă și până la grajd și pe pórtă, casa are forma unuĭ fort în patrulater, și la mijloc este curtea cu modestul avut, iar grajd, șopron și șură se află sub acelaș acoperiș, iar fînul și modesta recoltă se află pusă stogurĭ și clăĭ în grădină.

In Bucovina după anexarea eĭ de către Austria, prima îngrijire a guvernuluĭ nemțesc pentru ameliorarea stăreĭ materiale a țĕranuluĭ a fost de a ĭ impune și eventual a-ĭ înlesni facerea unor instalațiunĭ economice complecte. Resultatele se și vĕd. (fig. 13). La Românii din Banat încă predomină ecaretele masive de zid asupra celor de lemn; unde este lipsa de material de construcție, acolo sunt făcute de pămînt bătut, dar destul de frumușele și sistematice

Dar este bine ca să arătăm ce fac și strĕiniĭ și în special sașiĭ carĭ ca popor maĭ cult aŭ avut tot-d'auna o influență însemnată asupra Românilor și maĭ aŭ Românii să imiteze și adopte încă multe de la eĭ în cele sociale și economice. Și sașiĭ aŭ avut în satele iobage (maĭ puține) casele acoperite cu paie, adĭ unic de zid, acoperite cu țigle.

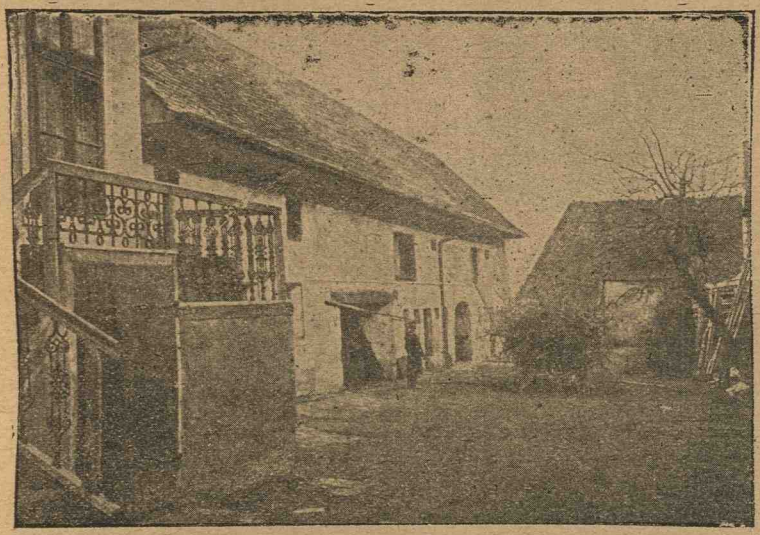

Fig. 14. Curte săsescă din Codlea.

Clădirile economice de zid datéză și la sașĭ din secolul al 17-lea, dar cu deosebire în secolul al 19-lea s'aŭ desvoltat enorm. Sate și ecarete ca ale lor cum sunt cele din țara Bârseĭ, noĭ nu am găsit nicăierĭ, nicĭ în Austria nicĭ în Germania chiar, carĭ nu eraŭ de loc maĭ bune de cât cele românescĭ din Transilvania. De aci încă vede ce póte face o preoțime cultă și independentă materialicesce, căcĭ în Germania preoțimea rurală stă sub patronatul proprietățiĭ marĭ. Obiceiul de a păstra fînul în câmp cu satul întreg în șopróne deosebite, usitat la comuna Rohrbach lîngă Șinca mare — l'am maĭ găsit lîngă Neu-Brandenburg în Meklenburg. Satele săsescĭ din țara Bârseĭ sunt orașele și modele de comune rurale și de gospodărie.

Casa rurală săséscă cu curtea maĭ mare, maĭ spațiósă, se distinge și impune tuturor, prin ordinea și curățenia

Fig. 15. Șercaia sat săsesc.

ce domnesce în ea, sub tóte raporturile. Stradele sunt

Fig. 16. Casă românéscă după model săsesc din Șercaia.

largĭ drepte, casele aliniate și cu porțĭ marĭ închise, și cu ziduri înalte spre stradă — garduri de nuele maĭ că

nu se vĕd de cât în dosul satuluĭ, la fundul grădinilor. Casa săséscă cu 2—3 încăperĭ marĭ în rînd — apoĭ urméză un șopron și 2—3 grajdurĭ de vite după specie, și între ele este șopronul de unelte, căruțe, orĭ ca bucătărie de vară, și în fine cocinile de porcĭ. tóte sunt masive de zid acoperite cu țiglă și în aceiașĭ ordine. Șura maĭ spațiósă, și menită să adăpostéscă maĭ multe producte și nutreț— pentru un gospodar maĭ mare; ea are 20×10 m., cu 2 ferdele și aria la mijloc și pusă tot-d'auna perpendicular pe cele-l'alte clădirĭ, și despărțite de ele printr'un mare spațiŭ liber; iar între ea și grajdurĭ se află platforma, una saŭ douĕ pentru pus gunoiul la fermêntat. Șurile vechĭ la sașĭ, eraŭ precumpănitóre din lemn — pe

Fig. 17. Casa unuĭ fruntaș din Șinca veche.

stîlpĭ de stejar și acoperite cu paie — adĭ însă sunt în majoritate de zid, maĭ rar pe stîlpĭ, și cu pereții de scândurĭ și acoperite cu țiglă (fig. 14). Bucătăria de vară și cuptorul de pâne, bacăză = Backhaus, este maĭ tot-d'auna la pórtă după ușă, ca un annex al porțiĭ. Ordinea și curățenia ce domnesce în curtea săséscă din Transilvania, este uimitóre și de model. Șurile moderne sunt

maĭ puțin practice de cât cele vechĭ de lemn, căcĭ sunt fórte scumpe și adesea se încing bucatele în ele.

Ea nu a rĕmas fără de influență și asupra românilor, carĭ le imitéză fórte des, atât în satele mixte (fig. 16) în timpurile vechĭ și noĭ, cât și în satele pur românescĭ (fig. 9, 11, 17). Eĭ aŭ avut ce vedea și adopta de la Sașiĭ ceĭ din țară, ce aveaŭ să adopte de la Albanezĭ, Grecĭ și Bulgarĭ?

Chestiunea caseĭ rurale nu maĭ póte fi desconsiderată și neglijată, nicĭ de guvernul român și nicĭ de particularĭ. Laveleye, celebrul economist belgian, a calificat casele țĕranilor noștri de inferióre celor de la locuitoriĭ troglodițĭ din Africa. După ce însă construirea caselor model de

Fig. 18. Case din Vasluiŭ.

cătră guvern, n'a dat resultatele dorite și nu aŭ eșit conform intențiuniĭ autoruluĭ lor, nouĕ ni se pare maĭ nimerit de a le impune modele nouĭ în sarcina comunelor — sub formă de *casă parochială* pentru preotul satuluĭ cu tóte anexele necesare, însă cu o gospodărie complectă, după un plan aprobat de guvern, pe care de sigur le vor imita și sătenii. — In Transilvania, Bănat și Bucovina, maĭ pretutindenea există prin sate casa parochială, cu eca-

rete complecte pentru o gospodărie mijlocie, saŭ una de ţĕran fruntaş din comună. De ce nu s'ar introduce ele şi în ţară?

După ce s'a dat preotuluĭ pămînt de cultură, nu ar fi de cât echitabil şi just ca să i se facă de comună, şi clădirile şi ecaretele economice necesare, a mĕsurat progresuluĭ timpuluĭ care să servéscă şi locuitorilor de model. După organisaţiunea nóstră actuală, singur preotul este inamovibil în sat şi comună, şi factorul principal de cultură, căcĭ învĕţătorul primarul şi notarul sunt amovibilĭ, şi se schimbă fórte des. Cât de necesar este a se face ceva sacrificiĭ pe erenul acesta (fig. 18 şi 19).

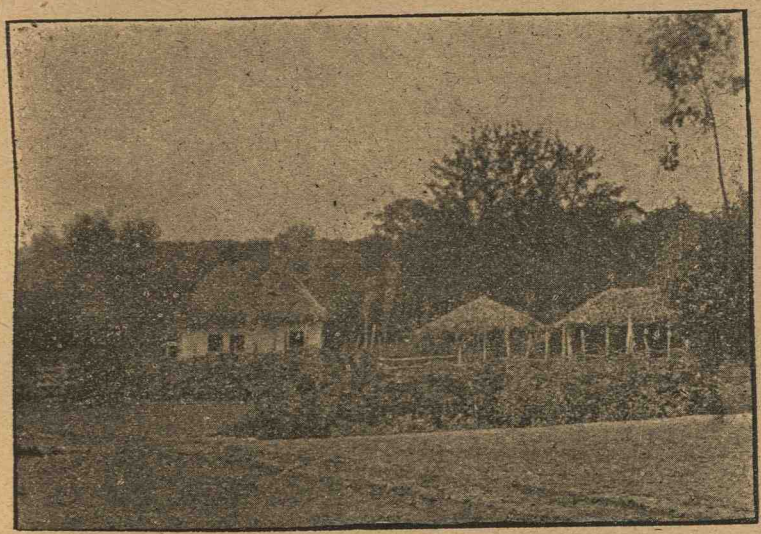

Fig. 19. Case de la Chiţoc Vasluĭ.

La proprietatea mare în timpurile vechĭ, eraŭ pe unele moşiĭ case boerescĭ şi ecarete, carĭ ar face onóre orĭ şi căreĭ moşiĭ marĭ moderne.

Cele maĭ multe însă sub arendaşĭ s'aŭ neglijat, aŭ decăḑut, s'aŭ pustiit. Aḑĭ arare orĭ găsescĭ ceva instalaţiunĭ de Dómne ajută, pe cele moşiĭ marĭ din ţară. De aceea credem că nu va fi de cât interesant pentru mariĭ cultivatorĭ aĭ noştri, d'a reproduce câteva exemple din străinătate, de la fermele model visitate de noĭ (fig. 20).

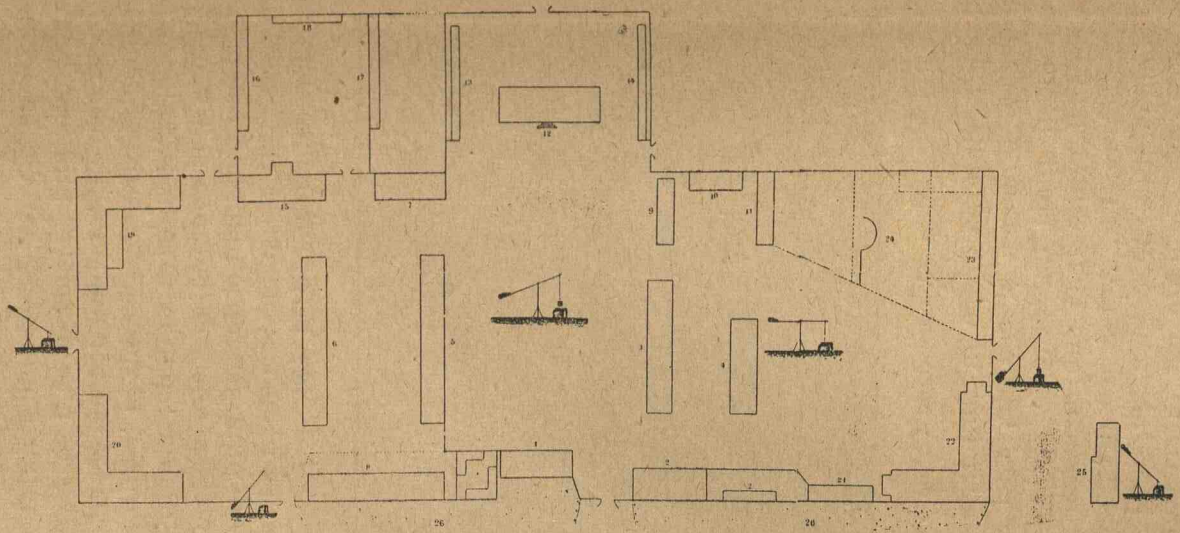

Fig. 20. Curtea de la Puszta Bozitó.

1. Locuinţa inspectoruluĭ domenial; 2. Locuinţa administratoruluĭ moşieĭ şi ajutoruluĭ sĕŭ; 3. Cancelaria telefon, spiţerie, cămara economieĭ şi grajd de caĭ; 4. Şcóla şi locuinţa învĕţătoruluĭ; 5, 6, 7 Locuinţele argaţilor familiştĭ de la boĭ şi caiĭ de muncă; 8. Locuinţele meseriaşilor; 9. Ateliere şi locuinţele tîmplarilor şi curelarilor; 10. Remisă pentru trăsurile funcţionarilor; 11. Ferăria şi rotăria; 12. Magazia de bucate cu douĕ etage; 13, 14. Pătule de porumb; 15. Grajdul de vacĭ pentru argaţĭ; 16, 17 şi 18. Cotețele de porcĭ, d'asupra cotețele pentru găinĭ; 19. Grajd de îngrăşat boiĭ, cu despărţitóre pentru juncanĭ; 20 Grajdul pentru boĭĭ de jug; 21. Grajdul de vacĭ a funcţionarilor; 22. Grajdul herghelieĭ economieĭ; 23. Grajdul şi ocóle pentru vitele de rasa Simmenthal; 24. Ocolul pentru mânzĭ; 25. Móra şi ferĕstrăul; 26. Grădinile pentru funcţionariĭ moşieĭ.

Dăm alăturat curtea Puszta Bozitó a domeniuluĭ Zsombolya (Jimbolea) a Excelenţieĭ Sale conteluĭ A. Csekonics — de lângă Temişóra, pe care sunt în total 14 curţĭ economice, cu 7 filiale (veḑĭ harta), cele maĭ multe înfiinţate după 1880, de când agricultura a devenit predominantă.

Curtea de la Puszta Bozito cu 1 filială era menită pentru exploatarea a 3.671 jugere arătură, 159 jugere grădinĭ şi intravillan, 308 jug. liveḑĭ, 254 jug. păşunĭ, 30 jug. pădure, la olaltă 4.422 jugere.

Curtea Alexandra de la San Nicolaŭ mare proprietatea Conteluĭ Coloman Náko.

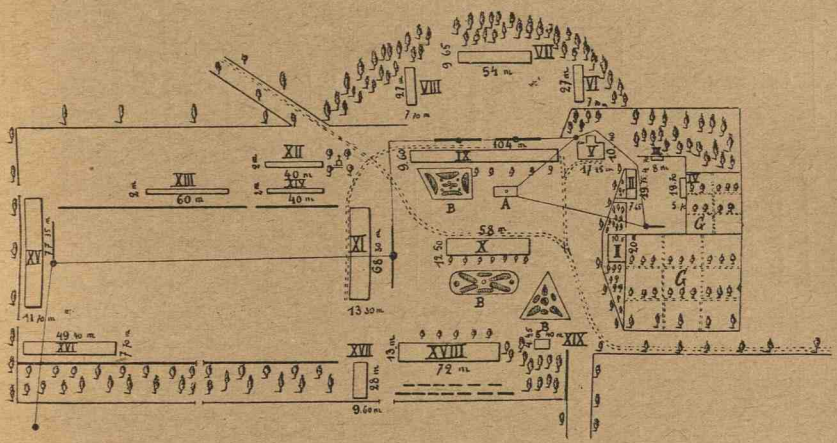

Fig. 21. Domeniul Nagy Szent Miklos, propr. Conteluĭ Náko
Curtea Alexandra.

I. Locuinţa administratoruluĭ.
II. Grajdul de caĭ şi vacĭ ale administratoruluĭ.
III. Coteţ de păserĭ.
IV. Cocina de porcĭ.
V. Lăptăria cu abur fabrică 100 klg. unt pe ḑi.
VI. Locuinţele argaţilor.
VII. Grajdul de porcĭ aĭ curţiĭ.
VIII. Locuinţa argaţilor.
IX. Grajdul de vacĭ.
X. Magazia de producte.
XI. Grajdul de boĭ şi de caĭ.
XII, XIII, XIV. Pătule de porumb.
XV. Grajd de oĭ.
XVI. Remisă de maşinĭ.
XVII. Grajdul vitelor argaţilor.
XVIII. Locuinţele argaţilor.
XIX. Ferăria.
A. Puţ artesian.
B. Parcul.
● Cisternă.
—— Conductă de apă.
- - - Căĭ ferate sist. Decauwille.
G. Grădină.
m. m.

Pe domeniul Bellye fosta proprietate a A. S. I. Archiduceluĭ Albrecht aḑĭ Friederic, curtea de la Braida, are clădirile schiţate la pag. 124. Suprafaţa moşieĭ este de

494 ha, din care 265,2 ha arabile, 6,5 ha grădina de hameiŭ, 168,6 ha fîneț. Vitele: 105 vacĭ fătătóre, 3 taurĭ, 32 caĭ, 36 scrófe de prăsilă și 200 porcĭ de rudă.

In țările culte ale apusuluĭ capitalul de investire a moșiilor fiind maĭ mare și maĭ ieftin, și clădirile sunt maĭ numeróse și maĭ complicate, une-orĭ adevĕrate clădirĭ mo-

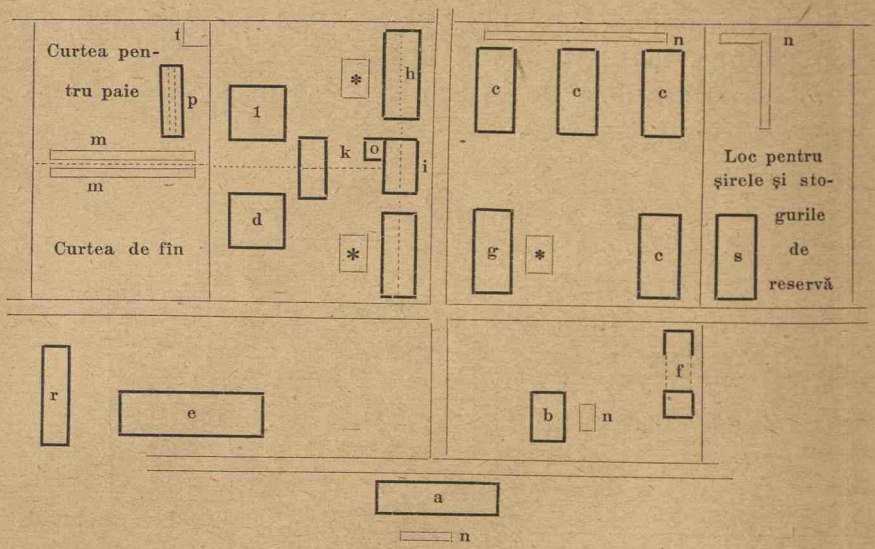

Fig. 22.

a. Locuința pentru funcționarĭ cu parter înalt; b. Locuință pentru logofĕt; c. Locuință pentru argați și servitorĭ; d. Locuința maiestruluĭ tâmplar: e. 1 magazie pentru 6 000 kl. de bucate; f. remisă pentru trăsurĭ și unelte; g. grajdul pentru 38 caĭ; h. Grajdul pentru vacĭ olandese încăpĕtor pentru câte 54 vacĭ și un taur, * platformele de gunoiŭ; i. camera de nutreț, camera de tăiat paiele, cu móra și locomobila; k. șopronul de păstrat nutrețul — fîn, paie, cositura și nutrețul verde; l. Lăptăria cu camera de lapte și de brânzeturĭ; mm. silosurile de sfecle; nn. Cotețele de porcĭ și găinĭ pentru servitorĭ . . . . linia ferată sist. Decauville la șopróne, în grajdurĭ și camere de nutreț: o. móră de abur cu 2 petri; p. Cotețele de porcĭ; r. Uscătórea de hameiŭ; s. Șcóla; t. Ghețăria.

numentale. In Meklenburg am vĕdut clădirĭ enorme — șurĭ a căror acoperiș era de o jumĕtate pogon $^1/_8$ de ha și grajdurile aveaŭ tot comfortul în ele.

Clădirile sunt o parte principală a moșieĭ și indispen-

sabile atât pentru cultura mare cât și pentru cultura mică. Fără de adăpost pentru ómenĭ, vite, unelte și producte, nu este posibilă agricultura rațională. Clădirile existente sunt tot-d'auna lipite soluluĭ și fac parte din inventarul saŭ zestrea moșieĭ, și ca atare ele se transmit la arendarea moșieĭ, la ipotecare și la vînḑarea eĭ. Arare orĭ se pot lua ele de pe moșie saŭ a se muta dintr'un loc într'altul, orĭ că cumpĕrătorul saŭ arendașul moșieĭ să nu voiască să le priméscă și întreține în bună stare, și să siléscă pe proprietarul lor să le vîndă deosebit orĭ să le ridice de pe moșie.

Clădirile ca parte integrantă a moșieĭ se deosibesc însă de sol prin aceia, că ele nu aduc un venit net ca pămîntul, și nicĭ prin folosință ele nu câștigă, ci din contră perd din valórea lor cu timpul ce trece — orĭ le folosim orĭ ba. In loc ca ele să aducă un venit net, din contra cu ele cheltuim în continuŭ, căcĭ pe lîngă capitalul fórte însemnat întrebuințat la construirea lor, urméză în continuŭ alte cheltuelĭ maĭ mărunte, cunoscute sub numirea de dobînda banilor, amortisație, primă de asigurare și de reparațiune, carĭ tóte reapar sub numirea de *chirie*. Cu timpul ce trece ele perd treptat din valórea lor, în cât după un timp óre-care nu maĭ represintă nicĭ o valóre de cât materialul ce se maĭ găsesce în ele, dacă îl putem întrebuința la ceva și pe acela.

Ca clădirile și ecaretele de pe moșie să fie ținute tot-d'auna în bună stare și să ne putem folosi de ele, trebue să prevedem tot-d'auna în bugetul moșieĭ un anumit procent din costul lor, pentru reparațiune, și un altul pentru amortisare, ca după un timp să le putem reface din noŭ. Ele se consumă și uzéză încet dar constant, în cât după un numĕr óre-care de anĭ, ele nu se maĭ pot repara de loc, căcĭ reparațiunea lor ar costa maĭ mult de cât a le reface însășĭ din noŭ și le vindem saŭ întrebuințăm numaĭ materialul din ele. Decĭ cu cât sunt clădirile maĭ vechĭ, cu atât trebuesce alocat un procent maĭ mare pentru reparare și pentru amortismentul lor, pentru timpul când ar trebui refăcute diu noŭ. Acest cas, se póte întîmpla maĭ curînd orĭ maĭ tîrḑiŭ, după calitatea

materialuluĭ și soliditatea construcțiuneĭ și destinațiunea lor; el se póte însă ivi prin întîmplărĭ extraordinare și neprevĕdute prin cause elementare: furtunĭ, foc, apă, cutremurĭ de pămînt, inundațiunĭ, vînturĭ marĭ, inimicĭ, cas de rĕsboiŭ, etc., dar și prin ele înși-șĭ, că nu maĭ corespund scopuluĭ și menireĭ lor primitive, prin schimbarea raporturilor economice sociale, etc.

De obiceiŭ proprietarul îșĭ face tot-d'auna clădirile de carĭ el are necesitate la moșia sa, și în felul cum le crede dînsul maĭ nimerite. Insă fiind-că clădirile marĭ și scumpe ne absorb și fixéză o mare parte din capitalul disponibil, ceĭ maĭ mulțĭ proprietarĭ recurg la împrumuturĭ și înzestréză moșiile lor cu ecaretele necesariĭ, nu cu baniĭ propriĭ ci în basa contractăriĭ uneĭ sarcinĭ ipotecare, și plătesc chirie pentru dobînda și amortismentul banilor împrumutațĭ. Chiar și când moșia se arendéză, este maĭ avantagios de a o înzestra întâiŭ și să o arendăm cu ecaretele necesare de cât nuda proprietate, căcĭ fără da instalațiunĭ nicĭ arendașul nu se póte folosi de ea cum se cade, și moșia cu ecarete se arendéză tot-d'auna maĭ scump de cât una fără ecaretele necesariĭ, abstracție făcênd de chiria ecaretelor. Arendașul are numaĭ să supórte prima de asigurare, și unele reparațiĭ maĭ micĭ, pe când reparaturile radicale și construcțiile din noŭ privesc tot-d'auna pe proprietarul imobiluluĭ.

Clădirile sunt un rĕŭ necesar al moșieĭ, de care arareorĭ ne putem lipsi la agricultură, și carĭ prin spesele lor de construcție și întreținere îngreunéză considerabil exploatarea moșieĭ. De cele maĭ multe orĭ însă sarcinele prea marĭ provin unic din ridicarea de clădirĭ nepotrivite cu moșia, saŭ necorespundĕtóre cu mărimea șĭ sistema de exploatațiune adoptată.

Totu-șĭ și ele ne aduc folóse însemnate indirecte și dacă nu aduc venite în banĭ. Să luăm nu numaĭ economia însemnată de nutreț și producte, ce facem când le putem adăposti la timp de intemperiĭ?! Apoĭ alte folóse ne aduc prin aceia, că putem păstra productele pentru timpurĭ, când se ivesc prețurĭ maĭ convenabile, unde de alt-cum am fi siliți să le desfacem cât maĭ în grabă la cel d'in-

tâiŭ venit și cu orĭ-ce preț ce ne oferă pe ele. Alte folóse provin din buna ținere și îngrijire a vitelor, căcĭ lor le priesce alt-cum mâncarea ce o mănîncă iarna, dacă sunt în grajdurĭ închise și calde, cu o temperatură potrivită, și alt-fel când staŭ afară sub cerul liber orĭ după o zăpadă expuse geruluĭ și intemperiilor. Chiar și vitele de rasa nóstră indigenă nu se maĭ pot ținea iarna afară orĭ cât de rabduriĭ și tenaci ar fi ele, dacă nu voim să le perdem cu totul. Degenerarea fără pereche a lor în deceniile din urmă se datoresce cu deosebire lipseĭ de hrană și de adăpost pe timpul iernii de la devastarea pădurilor. Tot așa și ecaretele și nutrețurile se conservéză maĭ bine la adăpost, fie și sub un șopron deschis numaĭ ferite de plóie și umedélă, de cât stând sub cerul liber, expuse tuturor intemperiilor.

Decĭ clădirile sunt necesare să existe în numĕr suficient pe fie-care moșie, și în raport cu întinderea și modul de exploatare a eĭ. In climatele nóstre secetóse și uscate de multe orĭ unele clădirĭ le putem întrebuința alternativ pentru 2 scopurĭ, maĭ cu sémă când nu avem instalațiĭ de ajuns. Așa grajdurile de vite și de oĭ le putem întrebuința vara și tómna ca magaziĭ provisoriĭ pentru producte, până la vîndarea acelora saŭ trimiterea lor la docurĭ, și vitele pot rĕmânea nóptea afară orĭ la adăpostul clădirilor până timpul este încă frumos. Dacă șurile și șoprónele pentru nutreț nu sunt încăpĕtóre să cuprindă întrégă recolta de fîn, atuncĭ o parte din el îl punem în clăĭ și paiele în șire; o altă parte de nutreț verde il murăm și-l păstrăm în gropĭ și silosurĭ.

In timpul modern cu înlesnirile luĭ marĭ de transport și vîndarea productelor, o parte din producte le trimitem îndată la edificiile publice, la docurĭ, gărĭ, schele în magaziile de la porturĭ, etc., prin care facem economiĭ de clădirĭ și putem urmări d'aprópe mersul piețeĭ de producte, ca să avem și noĭ producte în localitate; chiar dacă plătim acolo o chirie pentru ele, suntem folosiți. Gările și schelele aŭ deposite însemnate pentru depositarea de cereale, făcute în vederea trebuințelor agricultorilor, ca să pótă participa la comerciul internațional.

Clădirile economice se împart după materialul din care sunt făcute și după durata lor în *construcții masive* de zid saŭ de piatră, carĭ aŭ să dureze timp îndelungat, timp de o sută de anĭ și maĭ bine și *construcții ușóre* saŭ de lemn, carĭ aŭ o durată de 20—30 de anĭ, și în fine construcțiĭ provisoriĭ pe un an, doĭ saŭ și maĭ puțin pe carĭ după ce și-aŭ îndeplinit scopul lor le ridicăm iară-șĭ și le mutăm în altă parte, orĭ materialul din ele îl întrebuințăm la alt-ceva. Valórea intrinsecă a clădirilor depinde de materialul ce este pus în ele și provenienta luĭ și de modul de clădire a lor. Clădirile de durată orĭ ușóre se fac maĭ ieftine când există material de construcție în localitate, saŭ că îl avem chiar pe moșie, și ne vin maĭ scumpe atuncĭ, când trebue să-l cumpĕrăm și transportăm din altă parte. In casul din urmă, de multe orĭ spesele de transport ale materialelor diferite fac maĭ mult de cât prețul lor de cumpĕrătóre. Dacă există pe moșie pétră, de construcție, var și lemne de construcție, atuncĭ clădirile se fac mult maĭ ieftine d. ex. la munte de cât la câmp unde nu există nicĭ una din aceste materiĭ prime și trebuesc aduse cu marĭ spese din depărtare, de la munte. Decĭ și valórea intrinsecă a clădirilor va fi alta la munte și alta la câmp.

Apoĭ materialul existent influențéză mult asupra clădirilor și a moduluĭ de a construi. La munte unde este lemn și pétră de o potrivă, clădirile se fac precumpĕnitor din lemn din bîrne gróse și acoperite cu șindrilă carĭ vin maĭ eftine de cât cele de zid. La Baltă și Dunăre, unde sunt pădurĭ întregĭ de salcie și răchită, nimestiile se fac des de gard și lipite cu pămînt, iar la câmpie în Bărăgan unde există lipsă de tóte și de orĭ-ce fel de material de construcție, clădirile economice se fac din pămînt bătut între douĕ scîndurĭ și punênd și ceva plévă saŭ paie mărunte printre el; o atare casă și clădire de lut, încă este destul de bună, căcĭ vara este rĕcorósă și iarna caldă și duréză câte 30—40 de anĭ; numaĭ părețiĭ eĭ să nu atragă umedélă orĭ să nu fie expusă inundațiunilor, carĭ înmóie lutul și casa atuncĭ să dărîmă. Atarĭ case de pămînt se găsesc în Vlașca în satele de pe malul Dunăriĭ, apoĭ multe

în Banat pe malurile Tiseĭ. Dacă ele sunt bine făcute, lipite și văruite pe d'asupra, sunt destul de curățele și presentabile. Pentru acoperișul nimestiilor rurale, paiele, stufuĭ, șindrila și țigla saŭ olanele sunt cele maĭ usitate, pe carĭ le avem și putem produce noĭ înși-ne.

In genere căutăm să utilisăm în prima linie materialul existent la fața loculuĭ saŭ care există în apropiere și se póte avea maĭ cu înlesnire. La adăpost nimenĭ nu caută din ce fel de material este el făcut, numaĭ adăpost să fie ca să ne feréscă de vînt și picurile recĭ. Frumusețea și durata luĭ vin în a doua linie. Construcțiile masive de zid nu le poțĭ avea cu înlesnire pretutindenea.

Greșéla cea mare a caselor și satelor model a fost, d'a pune frumusețea și aspectul exterior d'asupra utilității. A face casă de cărămidă arsă cu cărbunĭ aduși din Anglia, și a le face numaĭ într'o jumĕtate de cărămidă, în Bărăgan unde clima este fórte aspră, vînturile maĭ dese și fórte violente; în stepa lipsită de orĭ-ce adăpost și protecțiune, și apoĭ a le acoperi cu șindrilă adusă de la munte până pe malurile Dunăreĭ și Borceĭ, unde stuful cresce în abundență de 3—4 m. înălțime, și un acoperiș de stuf bine făcut pe o casă, póte să dureze fórte bine 20—30 de anĭ și maĭ bine, maĭ mult chiar de cât șindrila, a fost tot ce putea fi maĭ nepractic. Nu este dar mirare dacă casele model la noĭ aŭ eșit și scumpe și próste, și nu aŭ ținut maĭ mult de 5—8 anĭ de ḑile fără reparație. Cu suma de o mie de leĭ din materialul existent la fața loculuĭ, și cu munca însușĭ a țĕranuluĭ direct interesat, 'șĭ póte face întréga economie a luĭ după un plan aprobat de guvern, ca să țină 2 generațiunĭ de om.

Țĕranul nostru nu este lipsit nicĭ de óre-care rutină și nicĭ de spirit practic, în arta de a clădi, numaĭ să aibă din ce. Strĕiniĭ chiar îĭ recunosc aceste aptitudinĭ firescĭ ale luĭ, numaĭ să i se dea posibilitatea, și aibă o povață bună maĭ pre sus de cercul vederllor sale. Casele luĭ făcute la munte din bîrne, la Baltă din nuele saŭ din pămînt bătut, sunt destul de frumóse și curate. Instituția înființăreĭ bordeilor în pămînt, pare a fi fost adusă în țară de către locuitoriĭ veniți pe la începutul secolului trecut,

de peste Dunăre. Cel puțin în folosința lor, se găsesc cele maĭ multe bordeie săpate în pămînt, ca locuință pentru ómenĭ și animale. Dacă gospodăria sătěnuluĭ este insuficientă, saŭ și nepractică, este de datoria guvernuluĭ de a-ĭ da și impune una maĭ bună, dar potrivită cu puterile și exigențele luĭ.

Un material care nu este în de ajuns utilisat în țara nóstră după cum ar merita, la clădirile rurale este lutul călcat și amestecat cu paie mărunte orĭ tocate, și cu plévă de cereale, din care după ce a fost călcat bine tăiat în forme cubice, și uscat bine la sóre, ar da un material excelent pentru construcțiile rurale, și tare aprópe ca cărămida arsă. Aceste sub numirea de *Lehmpissée*, se întrebuințéză în strĕinătate fórte des la tot felul de construcțiĭ rurale. Noĭ am avut ocasiunea să vedem maĭ multe atarĭ clădirĭ de lut călcat și amestecat cu plévă, și ni s'aŭ părut destul de practice. Intre altele vom cita un prajd de 100 capete de vite marĭ, vĕdut în Roggow, o moșie din Meklenburg-Schwerin — care era de tótă frumusețea, și fiind tencuit și văruit pe din afară, nime nu dicea că nu este zidărie de pétră orĭ de cărămidă arsă. Acelașĭ material s'ar putea întrebuința des și la noĭ, și maĭ cu sémă în Bărăgan cu căldura luĭ tropicală, bucățile acelea de pămînt nears, amestecat cu plévă, în decurs de o lună-douĕ, ar ajunge să aibă o duritate egală cu pétra masivă. Pe multe locurĭ, paiele de cereale de grâŭ și secară, cărora în lipsa de vite propriĭ, vara li se dă foc la treerat, pentru a curăți locul de ele, saŭ maĭ târdiŭ cu șira întrégă, ar putea servi la arsul de cărămidă, iar cele de secară și unele lungĭ de grâŭ, ca să se facă din ele *jipĭ* pentru acoperirea nimestiilor. (Agrologia pag. 90).

Paiele de secară și stuful, se potrivesc fórte bine pentru acoperirea nimestiilor, fiind-că ele sunt ieftine, acopere bine clădirea și duréză fórte îndelungat, dacă acoperișul este bine făcut. Pericolul de foc la ele, este ceva maĭ mare de cât la șindrilă și țiglă.

In orĭ ce cas, material de construcție pentru făcut case și ecaretele necesare, există și se găsesce destul în țară aprópe pretutindenea, ca și țĕranul să iasă din bordeiul

de până acum, și că vitele sale și recolta luĭ, să fie la adăpost de ger și intemperiĭ. Tot așa dar maĭ curînd, ar putea-o face proprietarul și arendașul mare, mergênd cu bun exemplu înaintea luĭ, ca nicĭ eĭ să nu maĭ țină vitele și productele lor iarna afară. Odată ce țĕranul ar învĕța a cunósce de la curtea boerésică, avantagele ecaretelor ca adăpost pentru vite, unelte, și recoltă, va fi el însușĭ în stare să și le complecteze și refacă maĭ corespunțĕtóre, și situațiunea materială a luĭ se va îmbunătăți treptat, în scurtă vreme. Numaĭ economisînd risipa enormă de nutreț și producte, ce i se strică astă-dĭ în pic și noróie, trasă și călcată de vite în picióre, represintă pentru el un beneficiŭ destul de însemnat. Apoĭ că vitele luĭ fiind la adăpost de ger și intemperiĭ, consumă în genere maĭ puțină hrană, și ceea-ce o consumă, o utilisézā în mod productiv pentru ele, și cu folos pentru stăpânul lor, iar nu ca prin o hrană maĭ abundentă, să compenseze lipsa de adăpost.

Dar póte am fi nedrepțĭ, de a acusa și învinovăți unic pe țĕran, de starea luĭ de înapoiere. Cum se iasă țĕranul din bordeiŭ și din coliba scundă și întunecósă, și să-șĭ facă clădirĭ sistematice, când la stăpânul sĕŭ, la proprietar și arendaș, el vede aceiașĭ lipsă și risipă ca și la el acasă, iar preotul din sat, singurul cu maĭ multă învĕțătură și carte de cât eĭ, acela încă trăesce în egală miserie cu eĭ în celo economice? Până nu va avea exemple viĭ înaintea ochilor sĕĭ și dilnic, va fi greŭ de luptat cu el, și maĭ greŭ de a-l convinge, și maĭ puțin de a-ĭ desvolta amorul propriŭ pentru ecarete sistematice.

Clădirile rurale ale economieĭ, trebuesc să cuprindă în sine, casă de locuit pentru proprietar saŭ arendaș, locuință deosebită pentru vichil saŭ administratorul moșieĭ, pentru comptabil, pentru personalul inferior de control și auxiliar al moșieĭ: logofețĭ, grădinar, mecanic, meseriașĭ, carĭ maĭ toțĭ sunt familiștĭ, apoĭ locuințe deosebite pentru argațiĭ căsătoriți cu familiile lor fie-care separate, avênd și o cameră două pentru argațiĭ fără familie, ca să-șĭ pótă premeni și dînșiĭ hainele de pe eĭ când sunt ude; alte pentru muncitoriĭ strĕinĭ de pe moșie; să fie graj-

durĭ solide pentru iarnă, și coșare de vară pentru vite, după specia și folósele ce avem de la ele, apoĭ șurĭ și șopróne, pentru adăpostul recolteĭ și nutrețuluĭ; șopróne și magaziĭ pentru unelte și mașinĭ, ateliere pentru reparrea instrumentelor, magaziĭ pentru bucate, pătule pentru porumbul în ștuleț, crame pentru mustuitul strugurilor, pivniță saŭ beciŭ pentru vin și țuică, pivnițe pentru murăturĭ și păstrat legume și cartofĭ; pe moșiile marĭ maĭ sunt și velnițe saŭ fabricĭ de spirt, lăptăriĭ sistematice cu cășĕriĭ, diferite ateliere pentru reparatul masinelor și facerea altor piese din noŭ, morĭ de apă saŭ de abur, ferestraie, cârciume, hanurĭ, ghieșărĭĭ, etc.

Asupra capitaluluĭ de învestit în clădirĭ, agronomiĭ și estimatoriĭ agricolĭ nu sunt de acord, și nicĭ nu pot fi, după ce fie-care din eĭ, a trăit în altă țară și altă regiune, decĭ aŭ muncit sub raporturĭ economice diferite.

Uniĭ iaŭ ca termen de comparație costul lor când sunt nouĕ, alțiĭ valórea lor usuală în starea în care se găsesc. Costul lor de făcut din noŭ este greŭ de a-l stabili pretutindenea și maĭ cu sémă la clădirile vechĭ, la carĭ nu se cunósce de multe orĭ nicĭ întemeiatorul lor și nicĭ spesele avute de acela; apoĭ nicĭ nu este de lipsă a ști acésta exact, fiind-că unul clădesce maĭ scump altul maĭ ieftin, și se schimbă adese orĭ și raporturile de procurat materialul. Auḑim astă-ḑĭ pe mulțĭ proprietarĭ și arendașĭ ḑicênd, că înainte vreme era ușor de clădit și de făcut ecarete cu *podvóde*, *meremeturĭ*, când brațele și carĕle locuitorilor clăcașĭ eraŭ la dispoziția boieruluĭ, pe carĭ aḑĭ însă trebue să le plătéscă. Dar nu trebuesce perdut din vedere, că aḑĭ se construesce tot așa de ieftin și póte maĭ ușor de cât atuncĭ, căcĭ astă-ḑĭ se aduce pétra și lemnul de construcție fórte ieftin pe calea ferată din alte părțĭ, d. ex. de la munte; baniĭ sunt maĭ ieftinĭ de cât atuncea și se găsesc în țară tot felul de meseriașĭ și antreprenorĭ, pe carĭ atuncĭ nu-ĭ avea-ĭ și trebuia-ĭ să-ĭ aducĭ cu marĭ sacrificiĭ și cheltuelĭ anume din strĕinătate.

Asupra evaluațiuniĭ ceĭ maĭ mulțĭ agronomĭ și taxatorĭ de moșiĭ, înclină pentru taxarea clădirilor după valórea lor usuală, în starea în care se găsesc ele în momentul

acela, și rapórtă valórea clădirilor la valórea pămîntuluĭ la a căruĭ exploatare servesc. O clădire póte să fie veche dar fiind încă în bună stare póte să fie maĭ mult vrednică de cât una nouĕ, dar defectuósă. Se exclud însă dintre clădirile economice acelea, carĭ nu contribuesc propriŭ ḑis la exploatarea directă și căutarea moșieĭ, dar sunt bună-óră unele anexe ale eĭ—fabricĭ de spirt, cârciume, hanurĭ, morĭ, prăvăliĭ, palate pentru proprietar etc. carĭ se pun în alte conturĭ, ale proprietaruluĭ însu-șĭ, orĭ a întreprinderilor industriale și comerciale ale luĭ.

Pabst care a trăit și muncit multă vreme ca profesor la Ung. Altenburg în Ungaria și cunoscea fórte bine starea agriculturiĭ extensive ungare din propria-ĭ experiență ḑice că 20% din valórea pămîntuluĭ este puțin pentru învestirea luĭ cu clădirile și ecareturile necesarĭ; 25—30% din contra este suficient, iar 40% este prea mult pentru a le face chiar din noŭ.

Guido Kraft actual profesor la Viena, cifréză capitalul învestit în clădirĭ la 20% din valórea pămîntuluĭ ca puțin, 25 — 40 la sută ca potrivit, iar ca mult când este 40—50% și maĭ bine.

Von der Goltz dă costul clădirilor a unuĭ domeniŭ din Prusia orientală la 39,1% când sunt nouĭ și 31,3% în starea actuală din valórea pămîntuluĭ.

După recensiunile făcute de noĭ în diferite regiunĭ locuite de Românĭ, țĕranul fruntaș — D. N. din Frătăuțul noŭ avea 20% din valórea pămîntuluĭ pus în clădirĭ; un țĕran codaș tot de acolo 54% din valórea pămîntuluĭ; saŭ instalație de 597 fl. la 1.100 fl. proprietate.

Fermele model ces. și reg. de la Rădăuțĭ, după o estimațiune oficială făcută în aniĭ din urmă, posedă învestit în clădirĭ actualmente:

Administrația centrală	51.000 fl.			
Circumscripția Rădăuțĭ	42.343 »	după	1.389	ha
» Mitoca	22.703 »	»	1.032	»
» Brădet	23.745 »	»	1.175	»
» Frătăuțĭ	67.277 »	»	869	»
« Frasin (moșie de munte) . . .	15.614 »	»	5.285	»
Suma . .	222.715 fl.		9.760	ha

Evaluând hectarul peste tot cu 240 fl. va da capitalul investit în clădirĭ în total numaĭ 16% din valórea pămîntuluĭ, iar dacă vom scădea moșia Frasin (muntele Lucina) cu mult teren de pășune și puține instalațiĭ numaĭ șopróne și grajdurĭ de vară, vom obține 33% din valórea pămîntuluĭ precumpĕnitor arabil—ceea ce evident că nu este mult pentru o fermă model.

Moșia Țibănescĭ de 4.000 fălcĭ întindere = 5.720 ha, proprietatea d-luĭ P. P. Carp, din care 1.900 fălcĭ pădure, posedă investite în clădirĭ și ecarete la circa 2.100 fălcĭ arabile și fînaț în valóre de 293.700 leĭ saŭ circa 98 leĭ la ha, iar moșia Climescĭ fostă proprietatea luĭ Grig. G. Cozadini de 1.110 fălcĭ = 1.573 ha, din care vr'o 800 fălcĭ arabile, 220 fălcĭ pădure, iar restul grădinĭ, viĭ, fineturĭ, posedă investite în clădirĭ și acareturĭ 249.500 leĭ valóre 196 leĭ la ha; însă proprietarul maĭ ținea și alte moșiĭ megieșe în arendă și productele le aduna la tot curtea și armanele sale.

Evaluând falcea de 800 leĭ saŭ hectarul de arătură la 560 leĭ, vom avea în casul d'intâiŭ pentru moșia Țibănescĭ 17,5% iar în al doilea 35% din valórea pămîntuluĭ pus în învestirea luĭ cu clădiri și acareturĭ.

In Transilvania cam 30 — 40% este capitalul învestit la țĕraniĭ românĭ; 930 fl.—1.000 fl. instalațiĭ la 1.800—2.000 fl. proprietate iar la țĕraniĭ Sașĭ este peste 50—60% căcĭ dînșiĭ clădesc fórte scump; 2—3.000 fl. costă de obiceiŭ o curte săséscă la 10 — 15 jugere catastralĭ proprietate. Șura de pétră singură costă la 1.000 fl. Curțile marĭ săsescĭ și la posiție bună se vînd adesea cu 4 — 5.000 fl. curtea fără moșie!!

La cumpĕrarea uneĭ moșiĭ neglijate și dărăpănate, orĭ la luarea eĭ în arendă pe timp maĭ îndelungat, pe care nu se găsesce de loc clădirĭ, nu tindem să facem de odată clădirĭ masive peste tot; este de ajuns dacă facem una douĕ masive, casa și magazie, iar pe cele-l'alte le facem ușóre și maĭ ieftine, căcĭ alt-fel ne învestim întreg capitalul disponibil în clădirĭ și nu ne rĕmâne pentru vite, unelte, mașinĭ, semințe și de exploatație. Clădirile fie și maĭ simple de lemn, gard orĭ paiantă, orĭ-ce ar fi, numaĭ

adăpost să fie, ca să ne facem lipsa cu ele. Maĭ tîrdiŭ, le putem complecta orĭ să facem altele masive în locul lor. Dar de la început trebue să avem casă pentru ómenĭ, grajdurĭ pentru vite, magazie și pătule pentru producte, carĭ trebuesc să fie tóte în ființă la intrarea ierneĭ și la înăsprirea vremeĭ.

Clădirile masive de zid recer capital însemnat la construire, dar în schimb ele recer maĭ puțină reparație și spese de întreținere, iar prima lor de asigurare încă este relativ mică. Dacă sunt bine făcute și potrivit îngrijite, ele duréză 80 — 100 de anĭ. Amortismentul lor póte fi fórte mic căcĭ după 50 de anĭ ele ne costă relativ fórte puțin și folósele lor sunt considerabile. Amortismentul lor îl plătim saŭ la o bancă, de la care am luat baniĭ cu împrumut pentru edificarea lor, saŭ că se calculéză deosebit și se pun de o parte pe fie-care an un anumit procent ca să servéscă la formarea unuĭ noŭ capital, din care să se pótă reface din noŭ la cas de nevoie. Insă un edificiŭ de care nu ne putem servi la un moment dat, și când avem lipsă de el, din causa defectuosităţiĭ sale saŭ a nesiguranțeĭ sale, puțin folos aduce, și maĭ bine îl dĕrîmăm și cu materialul scos din el improvisăm un altul din noŭ.

Construcțiile ușóre de lemn, gard, paiantă, scîndurĭ etc. încă sunt bune, căcĭ îșĭ îndeplinesc și ele tot așa de bine rolul și rostul lor ca și cele masive de zid, dar sunt mult maĭ ieftine. Dacă ele sunt bine făcute cu ceva spese de întreținere se pot ținea în bună stare și duréză și ele câte 25—30—40 de anĭ, o viață de om. Spesele de asigurare însă trebue să fie mult maĭ marĭ la clădirile ușóre de lemn de cât la cele de zid.

Cu privire la durata și întreținerea clădirilor economice avem de observat că clădirile ușóre de lemn recer spese maĭ marĭ de întreținere și de reparație de cât cele masive de zid, și după Block Engel și reclamă următórele spese de întreținere din valórea lor:

Pentru România însă după evaluațiunile societăţiĭ de construcțiunĭ sunt de făcut rectificările următóre:

A) *Construcţiĭ masive de zidărie.*

	Pentru străinătate *după Block şi Engel.*				Pentru România după Societatea de Construcţiunĭ.		
	Durata	Amort.	Reparat.	la o laltă	Durata	Amort.	Repart.
Casa de locuit pentru proprietar	200 anĭ	$1/2$ %	$1/2$ %	1 %	120 anĭ	Amortisaţia pentru ţara nóstră se va socoti dublă din cea arătată pentru streinătate din causa climeĭ maĭ aspre de stepă.	1 %
Casa de locuit pentru slugĭ şi argaţĭ . .	175 »	$4/7$ »	$3/4$ »	$1\frac{9}{28}$ »	80 »		$1\frac{1}{2}$ »
Magazie de producte.	175 »	$4/7$ »	$3/4$ »	$1\frac{9}{28}$ »	80 »		$1\frac{1}{2}$ »
Şură	175 »	$4/7$ »	$3/4$ »	$1\frac{9}{28}$ »	80 »		$1\frac{1}{2}$ »
Grajdurĭ	150 »	$2/3$ »	$2/3$ »	$1\frac{1}{4}$ »	80 »		2 »
Spălătorie.	125 »	$4/5$ »	$3/4$ »	$1\frac{11}{20}$ »	50 »		2 »
Cocină (coteţ) de porcĭ.	100 »	1 »	1 »	2 »	40 »		2 »
Zid de împrejmuire .	150 »	$2/3$ »	$1/2$ »	$1\frac{1}{6}$ »	50 »		1 »
Fîntînă	60 »	$1\frac{2}{3}$ »	$1\frac{1}{3}$ »	3 »	40 »		$2\frac{1}{2}$ »
Poduri de pétră . . .	50 »	2 »	$1\frac{1}{2}$ »	$3\frac{1}{2}$ »	30 »		3 »

B) *Construcţiĭ uşóre de lemn.*

Casă pentru stăpîn. .	120 »	$5/6$ »	1 »	$1\,5/6$ »	60 »	Amortisaţia pentru ţara nóstră se va socoti dublă din cea arătată pentru strein. din causa climeĭ maĭ aspre de stepă.	2 »
» » slugĭ . .	100 »	1 »	$1\frac{1}{2}$ »	$2\frac{1}{2}$ »	50 »		3 »
Magazie p. producte.	80 »	$1\frac{1}{4}$ »	1 »	$2\frac{1}{4}$ »	45 »		2 »
Grajdurĭ	75 »	$1\frac{1}{3}$ »	$1\frac{1}{3}$ »	$2\,7/3$ »	40 »		3 »
Spălătorie	60 »	$1\frac{2}{3}$ »	$1\frac{1}{3}$ »	$2\,2/3$ »	25 »		3 »
Coteţ de porcĭ. . . .	50 »	2 »	2 »	4 »	20 »		5 »
Gardurĭ cu stréşină. .	30 »	$3\frac{2}{3}$ »	$1\frac{1}{2}$ »	6 »	15 »		3 »
Gardurĭ simple . . .	15 »	$6\,2/3$ »	$2\frac{1}{3}$ »	9 »	10 »		5 »
Fîntînă	15 »	$6\frac{2}{3}$ »	$1\frac{1}{3}$ »	8 »	10 »		5 »
Ţevĭ de la fîntînă . .	15 »	10 »	$1\frac{1}{2}$ »	$11\frac{1}{2}$ »	10 »		5 »
Podurĭ de lemn . . .	25 »	$3\,2/3$ »	$1\frac{1}{2}$ »	6 »	15 »		5 »

Evident că clădirile ridică considerabil valórea moşieĭ, dar tot-odată ele îngreunéză exploatăţiunea eĭ prin întreţinerea şi prima de asigurare a lor. Clădirĭ prea multe saŭ rĕŭ făcute orĭ improprĭĭ, măresc considerabil spesele de exploatare fără de nicĭ un folos. Dar totuşĭ este maĭ bine să avem clădirĭ suficiente, de cât să fim lipsiţĭ de cele elementare, căcĭ maĭ bine plătim chiria şi prima de asigurare, de cât să avem perderile enorme ce se vĕd la

arendașiĭ noștri în risipa și stricarea recolteĭ, prin lipsa totală de ver-ce clădirĭ și ecarete. De multe orĭ perderile lor de un singur an, fac o sumă mult maĭ mare de cât ar fi procentul de reparație și prima de asigurare la olaltă, pentru toțĭ aniĭ de arendă.

Apoĭ de la procentul de reparație, amortisment și prima de asigurare, se exclud clădirile somptuóse și scumpe, carĭ servesc unic confortuluĭ sĕŭ, exigenților sociale a proprietaruluĭ și familieĭ sale, saŭ că sunt unele curat de lucs, carĭ nu aŭ de a face direct cu exploatațiunea agricolă: palate, castelurĭ de vînătóre, parcurĭ etc. In fine, majoritatea clădirilor pur agricole, sunt maĭ mult construcțiĭ simple și relativ destul de ieftine față de folósele marĭ, ce ne aduc ele, și arare orĭ ne ruinéză.

De altă parte, avênd clădirĭ suficiente pe moșie, și o locuință convenabilă pentru proprietar și familia sa — și arendașul ar fi maĭ profitat, căcĭ ar avea pe proprietarul cu familia maĭ mult timp pe moșie, și acesta ar cunósce nevoile și lipsurile eĭ, s'ar îndupleca maĭ ușor de a-ĭ face unele îmbunătățirĭ; de multe orĭ ar fi și el tentat a lua însușĭ exploatarea moșieĭ sale în regie, iar pe arendașul abusiv l'ar înlătura de timpuriŭ, iar pe cel bun îl va susține și ocroti. Fiind proprietarul pe moșie, și țĕraniĭ ar duce-o maĭ bine, și s'ar putea face ceva maĭ mult în privința cultureĭ și îmbunătățirilor. Ochiĭ carĭ nu se vĕd se uită, ḑice un proverb vechiŭ românesc, și e greŭ de a face pe un om să înțelégă ca să facă ceva îmbunătățirĭ, când el nu 'șĭ cunósce moșia și nicĭ exigențele agricultureĭ, a crescut și trăiesce vecĭnic în strĕinătate.

Absentismul și înstrĕinarea de moșie a proprietarilor noștri, este datorită în primul rînd faptuluĭ, că actualmente nu există nicĭ un fel de clădirĭ pe cele moșiĭ vaste, și proprietarul moșieĭ și dacă ar veni la moșie, nu are unde să șéḑă și din ce să trăéscă, conform posițiuneĭ sale sociale, căcĭ la moșie nu are de nicĭ unele, din ceea-ce face confortul caseĭ și al viețeĭ sociale. Apoĭ tot din lipsa de acareturĭ nicĭ arendașul nu prea stă pe la moșie, ci dă numaĭ din când în când, iar acolo stă numaĭ un *om de încredere*, un vătășel saŭ logofĕt al sĕŭ, care nu are

prea multe pretenţiĭ faţă de cultură şi societate; apoĭ el nu póte ţinea şi cresce nicĭ vite de rasă şi nerasă, compatibile cu întinderea moşieĭ. Ca arendaşul însuşĭ să pótă face ceva construcţiĭ şi ecareturĭ pe moşie, ar trebui să aibă maĭ multă chezăşie şi siguranţă de moşie, ceea-ce cu termenile de arendă pe 5 anĭ nu o póte avea. De aceea vom ḑice şi noĭ — adăpost pentru ómenĭ şi vite sunt nevoiele de căpetenie ale agriculturei nóstre marĭ şi micĭ, în timpul de faţă, fără de care nu se póte face nimic solid. Apoĭ, şi şurĭ şi magaziĭ lipsesc.

Inventarul mort al moşieĭ, unelte şi maşinĭ.

După clădirĭ vin uneltele şi maşinile agricole, fără de carĭ astă-ḑĭ nu maĭ póte exista nicĭ ţĕranul şi micul cultivator. Numim unelte saŭ instrumente agricole, aparatele simple, puse în mişcare prin forţa manuală a omuluĭ orĭ de vite, şi la care forţa motrice lucréză direct; iar cele complicate se numesc maşinĭ, unde forţa motrice lucréză indirect. Aşa carul, plugul, sapa, grapa, tăvălugul, casmaua, tîrnăcopul, sunt unelte, pe când semĕnătórea în rînd şi prin împrăştiere, prăşitórea mecanică, secerătórea simplă şi cu legătóre, se numesc *maşinĭ*, fiind-că ele sunt de o composiţie maĭ complicată, şi forţa motrice la ele lucréză indirect prin transmisiunĭ. In agricultură sunt necesare pentru a face plugăria, ca să posédă fie-care cultivator atât unelte cât şi maşinĭ, în raport cu întinderea moşieĭ ce cultivă, şi în special după cultura ce face.

De când cu introducerea instrumentelor perfecţionate şi a lucruluĭ cu maşinile în agricultură, munca a sporit în cantitate, şi se face în maĭ bune condiţiunĭ ca calitate, făcênd economie de timp, şi de spese. Plugurile ţĕrănescĭ de lemn făcute de însuşĭ ţĕranul, aŭ trebuit să cedeze locul plugurilor de fer şi oţel, făcute în fabrică; grapa de mărăcinĭ şi de lemn, a cedat grapeĭ de fer; sapa de mână, prăşitóreĭ mecanice, pusă în mişcare cu vitele; treeratul cu mlăciul, treeratuluĭ cu abur, seceratul cu secerea, cosituluĭ cu cósă cu greblă, şi acesta cosituluĭ cu cositórea simplă, orĭ cu aparat de legat, etc.

Pe an ce trece, se introduc tot maĭ multe maşinĭ pe carĭ trebue să le adopte şi introducă treptat, şi în raport cu moşia sa, fie-care cultivator inclusiv ţĕranul, dacă voesce să susţină concurenţa cu mariĭ cultivatorĭ. De multe orĭ introducerea uneia, condiţionéză introducerea celeĭ-l'alte, după maşina de semĕnat în rîndurĭ, vine maşina de prăşit etc. Proprietarul mijlociŭ şi mare, care dispune deja de o maşină de abur pentru treeratul bucatelor, cu care treeră numaĭ 2—4 sĕptămânĭ, saŭ cel mult douĕ lunĭ de ḑile în an, şi are un capital însemnat angajat în ea, de voe şi nevoe, este silit să maĭ introducă şi alte maşinĭ: batoza de porumb, móră, ferĕstrĕŭ, maşinĭ de frînt cânepa, orĭ şi numaĭ tocĕtóre de paie etc., cu care să pótă încă utilisa vaporul sĕŭ, ca să nu stea de pomană şi să ruginéscă. Alegerea smĕntâneĭ din lapte prin punerea luĭ la strîngere, este şi dificilă şi nepractică; de aceea recurgem la sepărătóre şi centrifugă, şi untul îl alegem din smîntână în putinee sistematice, carĭ lucréză maĭ iute şi scot maĭ mult unt şi maĭ bun, de cât cu putineele ordinare, şi după sistema primitivă ereḑită din moşĭ şi strămoşĭ.

Apoĭ unde lipsesc braţele de muncă, agricultorul este nevoit de împrejurărĭ să recurgă la maşinĭ, şi munca de ómenĭ să o suplinéscă prin munca cu vitele şi maşinile. Fără de introducerea maşinelor, inventate tóte în timpul din urmă, agricultura nóstră nu ar fi putut lua avîntul enorm pe care îl posedă astă-ḑĭ. Multe moşiĭ de la noĭ fără de a avea sat pe ele, şi fără de orĭ-ce ecareturĭ orĭ instalaţiunĭ de economie, aŭ recurs la maşinĭ şi cu pluguri şi vite de învoială din satele vecine, orĭ cu pluguri aduse din altă parte, aŭ putut fi muncite la timp şi peste tot brăsdate. Plugul de abur, este mult superior pluguluĭ cu vitele; însă el rentéză numaĭ acolo unde moşia este mare, şi cu terenul plan neaccidentat. Lucrul cu maşinile în genere, este maĭ profitabil şi unic posibil acolo, unde moşia este comasată, şi ea se află în complexe marĭ şi bine proporţionate. Pe moşia parcelată şi în d'ăvălmăşie, abia să rentéză a umbla cu maşinile pe locurile cele înguste saŭ disproporţionate; tot aşa şi pe una delurósă.

La procurarea de unelte şi maşinĭ, trebue să ţinem cont

atât de mărimea moșieĭ, cât și de calitatea pămîntuluĭ și de configurațiunea terenuluĭ. Mașinile marĭ și scumpe, nu și le póte procura de cât proprietarul mijlociŭ și mare, pentru usul propriŭ exclusiv, căcĭ unic lor li se rentéză. Proprietatea mică și țĕranul, nu le póte avea și procura de cât prin asociare cu alțiĭ, saŭ închiriindu-le de la comisionarĭ saŭ proprietariĭ marĭ. Cu tóte că nicĭ acésta nu prea merge pentru tóte mașinile, saŭ că numĕrul participanților la tovărășie trebue să fie restrîns, căcĭ sunt unele mașinĭ carĭ ar trebui folosite în acelașĭ timp și în aceleașĭ ḑile de fie-care asociat în parte, d. ex. mașinele de semĕnat, mașinile de secerat etc. Semĕnatul nu se póte prelungi peste 2—3 sĕptămânĭ din timpul indatinat, fără să producă o diferință de recoltă; seceratul nu se póte amâna și nicĭ grăbi — durata luĭ este restrînsă la 10—14 ḑile maximum, așa în cât fie-care din tovarășĭ abia că póte folosi mașina comună 2—3 ḑile pe an, ceea-ce evident că este prea puțin. Mașinile de semĕnat în rîndurĭ și prin împrăștiere, mașinile de semĕnat trifoiul și semințe mĕrunte, prășitórele mecanice și mașinile de treerat, se pot întrebuința și procura de asociație, fiind-că ele se folosesc maĭ mult timp în an — iar altele se pot procura și utilisa perfect prin asociație, din causă că ele se întrebuințéză maĭ rar — pluguri cu sub-sol, pluguri de desfundare, tăvăluge cu zimțĭ, mașinĭ de prășit, mașinĭ de semĕnat trifoiul, treerătóre, vînturătóre, ciururĭ, trióre, greble mecanice, mașinĭ de tocat paie și sfecle, morisce de uruială și strivit bóbele pentru hrana vitelor, separator și centrifugă pentru smîntânit laptele în lăptăria cooperativă.

In schimb însă fie-care plugar și agricultor, trebue să aibă și posedă ca proprietate, uneltele și mașinile de prima necesitate: car, plug, grapă, sapă, lopată, greblă, furcĭ, cósă, secere, etc., apoĭ carul sĕŭ să fie modificator ca să se pótă lungi și scurta, preface în car lung și scurt, deschis și înfundat, după transporturile ce are de făcut cu el; plugul să se pótă adapta pentru tot felul de serviciŭ, ca să facem cu el arăturĭ adîncĭ, normale și superficiale. Unele le póte avea și țĕranul în dublu exemplar, căruță

de caĭ și car de boĭ — car ușor și car de poverĭ maĭ grele, apoĭ grapă de fer, de lemn saŭ de mărăcinĭ, lopețĭ de fer și de lemn, furcĭ de fer, și de lemn, etc.

Cel care nu are car și plug propriŭ nu este *plugar*; chiar dacă el trăesce din agricultură și este ocupat unic în ea. El este numaĭ *muncitor cu brațele, pălmaș* saŭ că e samsar orĭ antreprenor de pluguri.

Proprietatea mijlocie și mare este mult maĭ avantagiată în privința uneltelor și mașinilor de cât proprietatea mică și le repartizéză maĭ bine și póte să dispună de o maĭ bună împărțire și utilisare a forțeĭ motrice, avênd d. ex. docare și trăsurĭ acoperite orĭ închise, carĕ pentru transporturĭ ușóre, carĕ și furgóne pentru muncile agricole curente, carĕ propriĭ de povară, camióne saŭ care jóse și late, care acoperite cu covîltir, telegĭ, care de boĭ, care de caĭ, și tot felul de mașinĭ agricole în vederea fiecăreĭ trebuințe în parte. Eĭ abia îĭ dă mâna să facă însoțirĭ și tovărășiĭ cu alțiĭ, căcĭ la suprafețele marĭ și muncă ce are de sĕvîrșit, le ocupă destul pe tóte și le amortizéză în de ajuns. Numaĭ mașinile de tot scumpe și a căror lucrare și întrebuințare se póte amîna pe un timp maĭ îndelungat, se pot procura une-orĭ și de proprietariĭ mijlociĭ prin asociare cu alțiĭ, eventual ca proprietarul saŭ arendașul mare să le închirieze și la streinĭ d. ex. la locuitorĭ, orĭ să facă speculă cu ele: cum sunt mașinile de treerat, vînturătóre, trióre, plugul cu abur și cel de desfundat, etc.

In privința mașinilor nu avem de a ne plînge că nu ar fi mașinĭ destule în țară. Har Domnuluĭ, din contră în mașinĭ de secerat și în mașinĭ de treerat țara nóstră este maĭ bogată de cât țările cele maĭ înaintate în agricultură. Și cu tóte acestea, cu toțiĭ recunóscem că agricultura nóstră este primitivă și înapoiată fiind-că noĭ am introdus numaĭ mașinile cele maĭ scumpe fără de a schimba sistema de plugărie și modul de cultură a pămîntuluĭ. Apoĭ ne lipsesce și personalul technic și organizator, care să fie în stare să se folosésca într'un mod inteligent de ele. Mulțimea mare a mașinilor agricole ce am introdus cu rost și fără rost, departe de a fi un câștig și cucerire

pe terenul economic, este maĭ mult un desavantagiŭ. A fost póte o greșélă că am introdus prea multe mașinĭ complicate și scumpe, dar am desconsiderat uneltele simple de utilitate ḑilnică, pluguri, grape, tăvăluge, prășitóre și am neglijat cu totul cultura vitelor trăgĕtóre.

Un alt defect al lor resultă din însăși firea mașinelor agricole și a întrebuințăriĭ unilaterale a lor. Pe când în industrie o mașină introdusă din noŭ, se întrebuințéză 320—330 ḑile în an — în agricultură mașinele cele maĭ scumpe se întrebuințéză relativ tare puțin: secerătórele se întrebuințéză numaĭ 10—14 ḑile anual și în 4 anĭ sunt usate, iar mașinele de treerat se pot întrebuința numaĭ 1 — 2 lunĭ de ḑile, și 10 lunĭ sunt în repaos; mașinele de semĕnat în rînduri se pot întrebuința în total 3—4 sĕptămînĭ în an, iar restul anuluĭ ele tóte zac unde-va sub un șopron și un capital însemnat stă angajat în ele. Autorul acesteĭ scrierĭ a găsit la un mare arendaș pe o singură moșie 56 de mașinĭ de secerat și legat și 4 garnituri de treerătóre cu abur — iar pe acea moșie nu se afla de cât casa proprietățiĭ și o magazie pentru producte; grajdurĭ, șopróne absolut. Pe fermele model din Ungaria, destul de vaste ca întindere dimpotrivă, eraŭ numaĭ 2—3 secerătóre simple alăturea de sute de jugurĭ de vite și sute de pluguri proprii și tot felul de unelte micĭ și marĭ. Treeratul se făcea și acolo cu abur cu ḑecĭ de mașinĭ. Cu jumĕtate din capitalul plasat în mașinele marĭ, ce nu s'ar fi putut face, dacă ar fi fost plasat în vite trăgĕtóre și unelte: pluguri, grape, carĕ, mașinĭ de prășit porumbul, etc., și ar fi dat și populațiuneĭ rurale maĭ multă muncă și câștig.

Mulți dintre arendașiĭ noștri nicĭ nu cunosc avantagiile cultureĭ în regie cu vitele și plugurile propriĭ, față de lucrările cu învoială și cu dijmă, pe când în stĕinătate lucrarea cu vitele și uneltele propriĭ este singura usitată saŭ predominantă. La noĭ lucrul în învoială cu locuitoriĭ cu vitele și uneltele țĕranilor și cu dijma, este singur usitat; rarĭ sunt moșiile marĭ pe carĭ să se găséscă 10—12 pluguri cu vitele lor la vre un proprietar saŭ arendaș mare. De obiceiŭ arendașiĭ și proprietariĭ noștri aŭ in-

trodus la mașinĭ numaĭ pe cele carĭ nu le-aŭ posedat orĭ putut procura țĕraniĭ, iar plugurile și uneltele micĭ le folosesc de la sătenĭ, și decĭ în sarcina acestora cade procurarea și întreținerea lor.

In fine sunt proprietarĭ și arendașĭ, carĭ fiind doritorĭ de progres, aŭ adoptat și introdus pe moșiile lor orĭ-ce mașinĭ nouĕ ce li s'a oferit, și aŭ ajuns cu timpul să posédă un inventar mort fórte supărător, care abia pe jumĕtate maĭ póte fi folosit, pe când cu jumĕtate din capitalul învestit în ele ușor și'ar fi putut înzestra moșia cu tóte cele necesare uneĭ exploatațiunĭ sistematice pentru căutarea eĭ în regie.

Necesitatea de mașinĭ și unelte ale uneĭ moșiĭ depinde de mărimea eĭ, de configurațiune, teren, situație, lipsa de brațe, sistema de cultură, etc. Uneltele și mașinele cele maĭ multe sunt necesare și le întrebuințăm cu deosebire în agricultură și maĭ puține la grădină, vie, la făcut fînul și preparat nutrețul vitelor, și prea puține la pășune și pădure. Apoĭ variază după cum se desvoltă cultura și sistema de cultura și folosirea pămîntuluĭ și după plantele ce voim să introducem. Tot-d'auna uneltele și mașinile trebue să fie într'un anumit raport cu suprafața de muncit și proporțional cu cultura. Așa cu un plug nu putem ara pe an maĭ mult de 20—25 ha = 40—50 pogóne orĭ-cât de bine l'am folosi. Pe pămîntul argilos și tenace ne trebuesc instrumente solide și vite grele, tot pluguri de fer și oțel, apoĭ pluguri de desfundare, grăpĭ de fer, tăvăluge cu zimțĭ, pe când pe terenurile nisipóse lucrăm și cu pluguri de lemn cu rariște și grape de lemn saŭ de mărăcinĭ. Cu 2 pluguri proprii putem să lucrăm maĭ mult și maĭ bine de cât cu 3 pluguri de învoială țĕrănescĭ, iar arăturĭ de desfundare nicĭ nu putem face cu plugurile sătenilor și cu vitele lor slabe și pipernicite. La moșia disproporționată necomasată ne trebuesc maĭ multe carĕ și maĭ multe pluguri de cât la una comasată, fiind-că sunt maĭ multe cărăturĭ și plugurile lucréză maĭ puțin pe ți.

Apoĭ la cultura alternă și intensivă, ne trebuesc maĭ multe pluguri și tot felul de mașinĭ și instrumente, de cât la cultura extensivă — sistema trienală. Decĭ la trecerea

de la o sistemă la alta, avem să sporim maĭ întâiŭ maşinile, plugurile, vitele şi tot felul de unelte de muncă. Cultura plantelor prăşitóre, tuberculóse şi rădăcinóse, recere maĭ multe unelte, braţe şi vite, de cât cultura cerealelor: maşinĭ de semĕnat în rînduri, maşinĭ de prăşit cu vitele sape de mână, muşuroitóre şi rariţe, maşinĭ de scos şi curăţatul lor, carĭ tóte la cultura cerealelor nu sunt necesare. Apoĭ cultura sfeclelor de zahăr recere anumite săpăligĭ şi prăşitóre, carĭ la cartofĭ, morcovĭ, gulii, etc. nu sunt necesare, saŭ că nu ln putem întrebuinţa la alte plante. La cultura de trifoiŭ şi lucernă pentru sĕmînţă, avem lipsă de maşinĭ speciale pentru treeratul şi curăţitul trifoiuluĭ şi alte maşinĭ propriĭ pentru alesul seminţeĭ de cuscută şi orbanche din sĕmînţa de trifoiŭ, pe carĭ cu alte maşinĭ nu o putem alege.

Maşinile acelea se plătesc şi rentéză maĭ bine şi ne vin maĭ ieftine, carĭ le întrebuinţăm maĭ mult timp în an. Maşina de tăiat paie o întrebuinţăm de obiceiŭ numaĭ iarna, cât vitele sunt în grajd; dar se întrebuinţéză şi vara la tăiatul nutreţuluĭ verde, pe moşiile carĭ aŭ introdus stabulaţiunea de ţin şi vara vitele la grajd, căcĭ acolo ea se întrebuinţéză anul întreg. Maşina de abur servă 1—2 lunĭ la treerat, apoĭ o sĕptămână douĕ la bătut porumbul iar restul anuluĭ póte fi întrebuinţată cu deplin succes la móră, la ferĕstrăŭ, la tăiatul paielor, etc., şi în casurile din urmă ne vine mult maĭ ieftină şi rentéză maĭ bine capitalul de cât când ar sta nefolosită.

Inventarul mort al uneĭ moşiĭ se compune din mobile şi scule de casă, unelte de curte, de grădină, de grajd, magazie, şură şi de câmp saŭ agricole propriŭ dis. Ele tóte trebuesc procurate, îngrijite, adăpostite, drese, făcute din noŭ, şi pe cele scóse din serviciŭ şi stricate înlocuite cu altele nouĭ.

1. Unelte şi mobile de casă. Deosebit de cele necesare menajuluĭ propriŭ al proprietaruluĭ saŭ stăpînuluĭ moşieĭ vom lua în considerare numaĭ pe cele carĭ aparţin propriŭ dis moşieĭ şi exploatăriĭ eĭ: mobilierul şi instalaţia complectă a cancelarieĭ saŭ biurouluĭ: mese, scaune, dulapurĭ, aparate şi obiecte technice şi sciinţifice: termo-

metre, barometre, balanțe ordinare, balanțe de apă, dulapurĭ cu archiva și registrele moșieĭ, apoĭ dulapul cu medicamente și diferite materiale și substanțe ce sunt necesare la moșie și tóte trebue să fie la orĭ-ce administrație regulată.

Deosebit de cancelarie maĭ sunt și vin în considerare aranjamentul propriŭ pentru administrator, funcționariĭ și împiegațiĭ și ómeniĭ de serviciŭ aĭ moșieĭ, carĭ nu sunt căsătoriți și aŭ hrana saŭ tainul lor de la curte, orĭ întreținerea liberă. In fine bucătăria lucrătorilor cu ḑiua, când nu li se plătesce hrana în banĭ. Plata și tainul lor este ușor de stabilit ceea ce capătă în banĭ și producte; nu însă ceea ce face aceia ce eĭ aŭ liber pe moșie și cât îl costă pe proprietarul lor. De asemenea și ceea ce aŭ în folosința lor împiegațiĭ și argațiĭ căsătoriți de pe moșie.

In privința constatăriĭ acestora, agronomiĭ germanĭ calculéză valórea lor nu în banĭ ci în producte—în secară ca hrană principală a muncitorilor. Block și v. d. Goltz dă întreținerea unuĭ pat de argat pe an la 3, 5 q. de secară și $^1/_4$ q. secară a uneltelor luĭ de odaie și bucătărie, în total 4,5 q. secară. Dacă noĭ vom pune pentru raporturile nóstre grâŭ în loc de secară, fiind-că la noĭ se cultivă și mănâncă maĭ multă pâne de grâŭ de cât de secară, și cântarul metric = q. de grâŭ, îl vom evalua în termin mediŭ la 10 leĭ — întreținerea unuĭ pat de slugĭ ne va costa pe an 45 de leĭ — deosebit de léfă și mâncare. Intreținerea unuĭ impiegat și funcționar necăsătorit al moșieĭ v. d. Goltz o pune de 4 orĭ maĭ mare de cât pentru un argat = cu 18 q. secară (grâŭ) ceea-ce ar veni la 216 leĭ, iar întreținerea administratoruluĭ saŭ vechiluluĭ moșieĭ cu familia sa, e de 4 orĭ maĭ mare de cât a unuĭ funcționar orĭ impiegat al sĕŭ = 72 q. de grâŭ (secară) saŭ 964 leĭ. Pentru persónele căsătorite, carĭ aŭ menagiul propriŭ și se hrănesc singure, cade patul și cele-l'alte emolumente.

2. Uneltele de curte și grădină sunt: róbe, telegĭ, căruțe, lopețĭ, măturĭ, tîrnurĭ, scărĭ, coșurĭ, bardă, secure, topor, daltă, sfredele, apoĭ sape de fer, casmale, săpăligĭ, tîrnăcópe, greble de fer și de lemn, furcĭ de fer, fórfecĭ

de grădină, ferestrĕŭ mic și mare, scărĭ pentru pomĭ, coșurĭ de nuiele etc., donițe, hârdae și putinĭ de apă, sacale, stropitóre, tóte în maĭ multe exemplare.

3. *Uneltele de grajd, de șură și magasie*: Țesală, perie, fórfecĭ de caĭ și de oĭ, lanțurĭ și lănțușe, frînghiĭ, furcĭ de fer, lopețĭ de lemn, măturĭ și tîrnurĭ, róbe și sănii, vedrițe și ciubere pentru adăpat, crepurĭ (sghiaburĭ) și esle, lampă de grajd, apoĭ mĕsurĭ pentru grăunțe, cântar pentru fîn, mașinĭ pentru tăiat paie și sfecle, morișcă de uruială, morișcă pentru sfermit porumbul și sdrobit turtele de uleiŭ, putinĭ și căḑĭ pentru tratatul nutrețuluĭ cu abur, și opărirea luĭ.

In șură se găsesce furcĭ de lemn, greble, mlăciĭ, feleze, vînturătóre, ciururĭ; în magazie, lopețĭ machine, trióre și mĕsurĭ de bucate, lopețĭ, balanță ḑecimală, și altele, apoĭ sacĭ în numĕr corespunḑĕtor.

4. Uneltele și mașinile agricole propriŭ ḑise sunt: Car lung și scurt, căruțe, furgóne și carĕ de povară, telegĭ, camióne, plugurĭ de diferite categoriĭ, grape de fer, de lemn și de mărăcinĭ, tăvăluge dc lemn și de fer, rariițe, estirpatóre și cultivatóre, mașinĭ de pus porumbul, semĕnătóre în lat și în rîndurĭ, semĕnătóre pentru semințele mĕrunte, mașinĭ de prășit, mușuroitóre, rariițe, mașinĭ de cosit, mașinĭ de întors și scuturat fînul, greble mecanice, mașinĭ de presat fînul, funie și lanț pentru car, prăjină de car, tînjelĭ și jugurĭ pentru boĭ, hamurĭ pentru caĭ, opritóre, piedicĭ. Mașinĭ de secerat simple, mașinĭ de secerat și legat, treerătóre manuale, și cu vîrtej de vite, mașinĭ de treerat cu abur — batoze simple saŭ combinate, cilindre, ciururĭ, vînturătóre, trióre — mașinĭ de băgat în sacĭ — elevatóre de ridicat paiele pe șiră, plug de abur, cultivatóre și grape de abur, mașinĭ de scos sfeclele și cartofiĭ, mașinĭ de scos rădăcinile de arborĭ și copacĭ.

De ordinar, țĕranul se ajunge cu un singur car și plug, pe care el îl adoptă după trebuință, în car lung și scurt, car cu loitre și telégă fără loitre, și car înfundat. Plugul este necesar pentru a face orĭ și ce arătură, fie cât de puțină, orĭ cât de multă. Maĭ mult ca 40—50 pogóne însă nu putem ara pe an cu un plug, orĭ și cât de bine l'am

folosi. De multe orĭ însă plugul simplu se substitue prin tribrăsdar, prin cultivatóre, estirpatóre, grapă, rariță, orĭ tăvălug. După fie-care plug, trebue să avem și un car și o grapă. După 3—4 pluguri ținem un tăvălug. Mașina de semĕnat în rînduri și secerătórea, este rentabllă numaĭ acolo unde avem să lucrăm cel puțin la 70 ha = 150 pogóne cu ea pe an. O mașină de treerat cu abur se plătesce numaĭ la semĕnăturĭ de 200 ha = 400 pogóne, iar plugul cu abur se plătesce numaĭ la proprietatea mare de peste 2000 ha bine arondată, și unde terenul este plan. Pe terenul accidentat pe déluri și cóste, nu putem întrebuința nicĭ mașinile de secerat, și nicĭ plugul cu abur; în schimb acolo ne trebuesc maĭ multe carĕ și pluguri unibrasdare schimbătóre, fiind-că comunicațiunea este maĭ dificilă, și la arat pămintul trebuesce dat tot-d'auna în jos, nu în sus. Pentru carĕ este maĭ bine să avem carĕ de reservă, ca la transporturĭ marĭ să nu fie silite să aștepte unul după altul — iar la secerat să avem 2 rînduri de vite, sa să nu stea mașinile în loc, pentru repaosul și hrana animalelor.

5. *Scule și unelte.* In orĭ-ce casă, și pe orĭ-ce moșie, trebue să se găséscă unele scule de reparat instrumentele de lemn și de fer —secure, bardă, teslă, daltă, sfredele, răduișe, ciocane, pile, clesce, diferite cuie, cheĭ de șurupurĭ etc. Deși cele maĭ multe instrumente și mașinĭ agricole sunt făcute actualmente în fabricĭ, carĭ în urma împărțireĭ munceĭ și specialisăreĭ, le fac maĭ bune și maĭ ieftine de cât le póte face plugarul particular, totuși fórte des să ivesce casul, că și el are să repare (îndrepte) una saŭ alta, eventual să înlocuiască piesele rupte cu altele din noŭ. Unde sunt multe unelte și mașinĭ de întreținut și reparat, acolo este necesar și maĭ avantagios, să avem ateliere proprii de reparat — ateliere de lemnărie, rotărie, și căruțărie, și atelier deosebit de ferărie, cu un mecanic, și maĭ mulți ucenicĭ și calfe. Moșiile marĭ posed ateliere complecte pentru reparatul mașinelor ferărie, lăcătușerie și turnătorie, în care și dacă nu se fac mașinĭ din noŭ, dar pot repara și turna orĭ și care piesă de mașină ca și la fabrică. Decĭ un mic atelier cu principalele unelte

de rotărie și ferărie este bine ca să nu lipséscă de pe nicĭ o moșie.

Tóte uneltele, instrumentele, mașinile și sculele aci specificate, și necesare orĭ și căreĭ moșiĭ și exploatațiunĭ rurale, trebuesc procurate, ținute în bună stare, reparate și complectate în fie-care an.

Neapĕrat că și în unelte și în mașinĭ, putem avea une-orĭ prea mult, alte orĭ prea puțin, și inventarul de fer încă apăsa greŭ asupra exploatațiuneĭ. Noĭ am arătat deja desvoltarea unilaterală, ce a luat la noĭ lucrul cu mașinile peste trebuințele reale ale agricultureĭ nóstre și în dauna desvoltăreĭ armonióse a țăreĭ, prin prevalarea mașinelor marĭ costisitóre și puțin folosite, și cu negligerea aprópe complectă a uneltelor de prima necesitate, atât pentru cultura mare, cât și pentru cea mică. Evident că nu are tot acelașĭ efect asupra agricultureĭ și stăreĭ de cultură a uneĭ moșiĭ, dacă învestim 20.000 leĭ în unelte de prima necesitate și în vite trăgĕtóre, orĭ că 'ĭ afectăm numaĭ în mașinĭ scumpe de secerat și treerat. De obiceiŭ obiecte de prima necesitate, nicĭ odată nu putem avea prea multe.

Cantitatea și valórea mașinilor și uneltelor ce avem lipsă și putem folosi cu bun succes pe moșie, depinde de moșie și în special de terenul eĭ arabil, care reclamă cele maĭ multe unelte și mașinĭ, și carĕ pentru transportul productelor; apoĭ de configurațiunea moșieĭ, de numĕrul și felul vitelor trăgĕtóre, de sistema de cultură adoptată etc. Von der Goltz dă 86,6—100 mărcĭ germane la hectar, ca suficiente în unelte și mașinĭ pentru a le procura din noŭ. Guido Krafft dă 100 mărcĭ ca mult pentru hectarul de arătură, 65 mărcĭ ca potrivit, iar 30 mărcĭ ca puțin la hectar.

După evaluațiunile nóstre fermele ces. reg. de la Rădăuțĭ posed 80 coróne = 82 leĭ la ha, moșia Țibănescĭ posedă 23 leĭ, iar moșia Climescĭ 53 leĭ la hectar, învestițĭ în mașinĭ și unelte.

Moșióre mijlociĭ binișor înzestrate, am găsit în județul Buzĕŭ avênd 26 leĭ la ha și maĭ bine, carĭ s'ar apropia de cuantumul cerut de agronomĭ. Acestea însă sunt excepțiunĭ și o raritate între moșiile nóstre marĭ și micĭ,

ca ele să-şĭ aibă inventarul lor complect, pentru exploatarea sistematică a lor în regie cu vitele şi uneltele proprii. De obiceiŭ la noĭ pe moşiile marĭ lipsesc aprópe cu totul uneltele micĭ şi marĭ de prima necesitate, pe carĭ le împrumută şi închiriază cu banĭ de la locuitorĭ, şi aŭ ca propriŭ al lor numaĭ câte-va 2 — 3—4 maximum 10 pluguri, 2—3 grape, o maşină douĕ de secerat prin împrăştiere saŭ în rînduri, ḑecimĭ de maşinĭ de secerat şi legat şi 2—3 garnituri de maşinĭ de treerat, apoĭ câte-va vînturătóre, batoză de porumb şi inventarul lor este complect. Acesta este numĕrul obiectelor şi inventarul obicĭnuit a moşiilor marĭ carĭ trec de 2 — 10.000 pogóne. Moşiile ţinute de arendaşĭ abia aŭ 2 — 3 maşinĭ de secerat fără pluguri, fără grape şi vite propriĭ numaĭ cu o vînturătóre şi o batoză de porumb — acesta este tot avutul lor. Lipsesc în special plugurile, grapele de fer, maşinile de pus porumbul şi prăşitórele mecanice, pentru prăşitul porumbuluĭ cu vitele, indispensabile pentru lucrarea sistematică a pămîntuluĭ şi facerea lucrărilor principale la timpul oportun. Acestea n'ar trebui să lipséscă de pe nicĭ o moşie, fie mare fie mică.

După calculările d-luĭ v. d. Goltz, capitalul învestit în unelte şi maşinĭ ale uneĭ economiĭ se împarte ast-fel: 56% sunt înstrumente agricole şi de tracţiune; 14% obiecte de ale menajuluĭ şi caseĭ; 11% unelte de şură şi magazie; 10% unelte generale ale economieĭ şi 9% sunt utensiliile pentru vitele bovine, oĭ şi rîmătorĭ.

Spesele de reparaţie şi de amortisare variază după usagiul lor şi felul maşineĭ. Carul, plugul ordinar cu rotile, grapa de fer, maşina de semĕnat şi cea de treerat ţin câte 6—8—10—15 anĭ de ḑile; în primiĭ anĭ recer puţine spese de reparaţie, iar în ultimĭ anĭ maĭ multe. Plugul de desfundat ţine maĭ mult, plugul de lemn ţine maĭ puţin de cât plugul de fer. Maşinile de secerat, orĭ cât de bine ar fi ele conservate, nu duréză maĭ mult de cât 3 — 4 anĭ. In acest interval ele trebuesc amortisate complect.

Uneltele şi maşinele fie că se întrebuinţéză, fie că staŭ la adăpost, ele se uséză, le mănâncă rugina, cariĭ, etc.

Stricarea și ruginirea lor este maĭ mare când staŭ afară la sóre și în plóie expuse tuturor intemperiilor, și maĭ mică când staŭ la adăpost saŭ în magaziĭ propriĭ. Pentru ele este maĭ bine ca să fie întrebuințate cât maĭ des, căcĭ atuncĭ nu ruginesc și nu se strică, cel mult se tocesc și îngróșă numaĭ.

Usarea lor depinde și după calitatea terenuluĭ, după distanța ce aŭ să o parcurgă pe șosele împetrite și modul lor de conservare și îngrijire. Reparația de multe orĭ face maĭ mult de cât costul lor de cumpărătóre. Apoĭ reparația ne vine maĭ ieftină dacă o facem noĭ acasă în atelierul propriŭ saŭ în localitate, de cât când trebue să trimitem mașina de reparat la atelierele de la orașe, la care pe lîngă spesele de reparat propriŭ dise, se maĭ adaogă și taxele de transport încolo și încóce.

Carul și plugul pe carĭ le folosim aprópe anul întreg și pe lîngă unele micĭ reparațiunĭ duréză 6—8—10—15 anĭ, ne vin relativ mult maĭ ieftine. Și apoĭ când ele se strică cu totul, de nu maĭ putem face nimic din ele, ne daŭ încă ferul și lemnul lor pe când cu ferăria veche de la mașinĭ arare-orĭ maĭ putem face și alege ceva din ea, și nicĭ n'avem cuĭ să o vindem. Fringhiĭ, funiĭ, ștrénguri, sacĭ de iută arare-orĭ putem să le reparăm și maĭ mult de un an ele nu duréză; une-orĭ nicĭ atât.

Capitalul învestit în unelte și mașinĭ trebue să aducă tot-d'anna o dobîndă maĭ mare de cât cel învestit în clădirĭ și în cumpărătórea moșieĭ, fiind-că la ele deteriorările și risicul este maĭ mare prin perderĭ, furt, negrijă. La ele putem calcula ușor o dobîndă a banilor de 8—10 la sută. Amortismentul și reparatura însă nu se pot tot-d'auna deosebi ușor de la o laltă ca la clădirĭ, din causă că pe unele nu le putem repara de loc saŭ fórte rar și le întrebuințăm până ce nu maĭ sunt de folos, pe altele le reparăm noĭ înși-ne. De aceea amortismentul și reparația se ia la unelte și mașinĭ maĭ tot-d'auna împreună sub titlu *de usare* și amortizație. Ea se calculéză după prețul noŭ de cumpărătóre dividat prin aniĭ de serviciŭ. Apoĭ maĭ tot-d'auna avem piese de reservă și unelte supranumerare d. ex. la 4 carĕ unul de prisos, pentru casul când

cel stricat nu s'ar putea repara și direge în grabă, ca să-l înlocuiască pe acela și ómenĭ și vite să nu stea în loc și să perdem timpul prețios de muncă în zădar. Acestea încă trebuesc trecute în socotéla și amortisate deosebit de cele ce sunt la muncă și în usul ḑilnic.

Un car și plug îl putem repara de 2—3 orĭ, și după reparare ne facem cu el serviciul ca și cu unul noŭ, pe când cu mașinile de secerat, cosit, și cu multe altele, odată stricate orĭ deteriorate și usate, nu maĭ avem ce face cu ele, și nicĭ cuĭ să le vindem cel puțin ca ferărie veche. De obiceiŭ, până părăsim și scótem din serviciŭ un car de vechiŭ și stricat, schimbăm 3—4 mașinĭ de secerat. De aceea după aceiașĭ sumă de cumpĕrare a lor, amortismentul trebue să fie diferit.

Să luăm d. ex. prețul a 2 carĕ marĭ — furgóne à 300 leĭ = 600 leĭ, și prețul uneĭ mașinĭ de secerat simple, tot 600 leĭ, carĕle vor dura 10—12 anĭ cu 2—3 reparaturĭ, iar secerătórea 4 anĭ, decĭ amortismentul și usagiul lor anual va fi:

pentru care:			pentru mașina de secerat:		
Amortisment:	$\frac{600}{12}$ = 50 leĭ		amortism.	$\frac{600}{4}$ = 150 leĭ	
3 rep. à 30 de car:	$\frac{180}{12}$ = 15 »		întreținerea	3%	18 »
dobânda banilor	8%	48 »	dobânda ban.	8%	48 »
ne costă pe an		113 leĭ	ne costă pe an		216 leĭ
			iar în 12 anĭ 3 mașinĭ		1.800 leĭ

Luând una peste alta, trebue să calculăm 15—20%, saŭ în termin mediŭ 16% din costul de cumpĕrătóre pentru amortisație. Von der Goltz pune 16,38% din valórea nouă, G. Krafft 10—12% ca puțin, 13,17% ca potrivit, iar 18—25% ca mult din valórea lor actuală, adică în starea în care ele se găsesc, care de obiceiŭ este cu $^1/_4$—$^1/_3$ maĭ mică de cât prețul de cumpĕrătóre în stare nouă. Pabst pune amortisarea la 20% din prețul de cumpĕrătóre, iar Walz între 12—14% din prețul lor când aŭ fost nouĭ ca puțin, iar 16,6 ca mijlociŭ, și 18—20% ca mult.

Aceste sunt spesele necesare pentru întreţinerea în bună stare a uneltelor şi maşinelor, şi procurarea altor nouĕ în locul celor usate. Nu sunt cuprinse aicĭ însă maşinile cumpĕrate, şi carĭ nu s'aŭ probat, orĭ cumpĕrate la recomandaţia altora, şi pe carĭ nu le putem întrebuinţa. Apoĭ ca să eşim cu ele cu acel procent, este condiţiune indispensabilă ca uneltele şi maşinile tóte să fie bine conservate şi îngrijite, puse la adăpost — unse, şi defectele ivite reparate, îndată la început când s'aŭ ivit, iar nu lăsate afară să stea cu sĕptămânile în sóre şi plóie, expuse tuturor intemperiilor ca să ruginéscă şi să se strice. In casul acesta ne va trebui să preliminăm pe fie-care an un procent relativ mult maĭ mare pentru reparat şi procurărĭ de maşinĭ nouĕ.

In orĭ-cas, agricultorul are tot motivul să-şĭ deschidă bine ochiĭ pe ce dă baniĭ sĕĭ, şi este bine ca uneltele de prima necesitate, să le aibă tot-d'auna propriĭ şi în raport cu munca de sĕvêrşit. Maşinĭ maĭ scumpe, şi carĭ se întrebuinţéză maĭ rar, d. ex. maşinĭ de treerat, trióre, chiar plugul de abur, de multe orĭ le găsesce şi la alţiĭ să le închirieze pentru durata sesonuluĭ munceĭ, orĭ să le cumpere în asociaţiune cu alţiĭ şi va eşi maĭ bine la socotélă, căcĭ nu-şĭ angajéză o parte însemnată din capitalul sĕŭ disponibil, care să-ĭ stea apoĭ pentru multă vreme neproductiv. La procurarea de maşinĭ şi unelte nouĕ, să nu comande alte de cât cele încercate de el saŭ cunoscute în localitate, orĭ cele carĭ a avut ocasiunea să le vadă dînsul puse în aplicare, orĭ că le-a încercat şi aŭ dat bune resultate.

Maĭ cu sémă să fie cu mare precauţiune, şi să nu pună mare preţ pe anunţurile şi certificatele dubiĭ, de obiceiŭ după reclame gras plătite orĭ de la persóne, ce nu le cunósce, pentru ca să nu fie indus în eróre. Vita care nu ţĭ convine, uşor o poţĭ vinde altuia, orĭ a-ĭ schimba menirea, dar maşina odată cumpĕrată şi încercată trebuesce plătită, căcĭ nu o maĭ poţĭ înapoia şi n'aĭ nicĭ cuĭ o vinde — fie bună fie rea. Insă pentru ca maşinile şi uneltele să le pótă conserva şi întrebuinţa timp maĭ îndelungat, şi să aibă maĭ puţine spese cu reparaturile şi

amortisațiunile, este maĭ nimerit și condițiune indispensabilă să îngrijéscă de adăpost pentru ele, și să le ținem tot-d'auna în bună stare.

Inventarul viŭ, mișcător.

Vitele represintă și trebue să represinte o parte însemnată a capitaluluĭ învestit în fie-care moșie, și ele formézā una din principalele părțĭ ale zestreĭ moșieĭ. De obiceiŭ vitele cu venitul lor propriŭ, balanțézā venitul agriculturei propriŭ dis, iar în aniĭ de crisă, suplinesce și compenséză lipsa. Maĭ des nu se fac bucatele de cât iarba și fînul pentru vite, și decĭ vitele daŭ un venit relativ maĭ sigur și în timpurile de criză. Apoĭ când sunt bucate, avem maĭ tot-d'auna și nutreț pentru vite. Vitele sunt aceia ce fac podóba și bogăția moșieĭ, și 'ĭ asigură buna starea economieĭ și desvoltarea armoniósă a eĭ. Moșiile carĭ posed multe vite frumóse și de mare valóre, sunt tot-d'auna în deplin progres, și ele sunt ferite de sleire și de deteriorare, căcĭ pe o moșie săracă și sleită, nu se pot ținea și cresce vite de valóre. Din contra, moșia fără vite saŭ cu vite slabe și ticălóse, degenerate și pipernicite, sunt criteriul infailibil uneĭ rele gospodăriĭ, și că moșia și proprietarul eĭ merge spre decădere și ruină. Primul pas făcut spre ameliorarea agriculturei și economieĭ, este cel făcut pentru ameliorarea vitelor.

Vite multe și bune ținute într'un mod rațional nu numaĭ că ne permit să lucrăm și cultivăm moșia la timp cu plante variate ca să avem hrană suficientă și bună pentru ele după sezon și anotimp, dar cu ele lucrăm și folosim maĭ bine pămîntul de cât fără vite propriĭ, orĭ cu vite de învoială. De cele maĭ multe orĭ pămîntul însu-șĭ ne impune ce fel de vite să ținem, dacă avem pe moșie pășune și fîn maĭ bun pentru oĭ, pentru caĭ, orĭ pentru vite cornute, de care tot-d'auna trebue să ținem sémă, dacă nu voim să forțăm lucrurile în detrimentul pungeĭ nóstre. Apoĭ nu numaĭ ce vite să ținem și să crescem pe moșie, dar și cu ce fel de vite să lucrăm, ne este impus

de moșie și de forma eĭ: caĭ, boĭ orĭ bivolĭ. Unde moșiile sunt marĭ, desfigurâte, îndepărtate de la un cap la altul, acolo tot-d'auna trebue să lucrăm cu caĭ, fiind-că eĭ sunt maĭ iuțĭ; apoĭ într'un loc ținem vacĭ și bivolițe, într'altul numaĭ bivolițe, în al treilea vite albe de rasa podolică și oĭ, în altul numaĭ vite de rase strĕine, etc. Acestea și altele sunt chestiunĭ care ni le impune localitatea.

Apoĭ vitele sunt mijlocul de a utilisa produsele voluminóse și de puțină valóre intrinsecă ale moșieĭ, pe carĭ nu le putem nicĭ vinde nicĭ scóte din moșie, căcĭ nu merită transportul, dar le transformăm cu ele în substanțe animalice maĭ concentrate, — lapte, unt, carne, etc. In uniĭ anĭ cu abundență de nutrețurĭ, cumpĕrăm vite de *strînsură* pentru îngrășat orĭ învoim vite streine din altă parte la iernatic, folosim nutrețul disponibil cu ele, și ca să ne rĕmână gunoiul. Cu vitele utilisăm fînul, cositura, paiele de cereale și pléva, coceniĭ de porumb, paiele și păstăile de leguminóse, tuberculele și rădăcinile de la sfecle, morcovĭ, cartofĭ și pe lîngă venitul și folósele lor directe ne rĕmâne gunoiul, care actualmente este îngrășămîntul cel maĭ ieftin și potrivit pentru tóte terenurile fără deosebire, cu care îĭ înapoiăm pămîntuluĭ substanțele luate prin recolta de plante și 'ĭ ameliorăm calitățile fisice.

Capitalul învestit în vite este tot-d'anna un capital sigur și bine plasat, care dacă nu s'aŭ comis greșelĭ tot-d'auna îșĭ aduce procentele sale. Proverbul popular că «*vita tînĕră se culcă cu un ban și se scólă cu doĭ*», o denotă acésta maĭ mult de cât orĭ-și ce teoreme mercantilistice căcĭ el este bazat pe o experiență veche de multe sute de anĭ. Boul de muncă și vaca de lapte care pe lîngă puțină îngrijire și cu o hrană miseră ne muncesce fără preget ḑiua și nóptea 5—6—10 anĭ de ḑile și maĭ mult, vaca ne dă laptele eĭ de ḑecĭ de orĭ cât este greutatea eĭ vitală și 6—8 vițeĭ, și la urmă numaĭ ceva maĭ bine hrănite ca de obiceiŭ încă tot le vindem cu prețul de cumpĕrătóre. A fost o ignorare complectă și confusiune în mintea celor ce aŭ susținut, că vitele nu produc, ci ele numaĭ consumă; uniĭ ca aceia carĭ afirmă acésta, dovedesc înși-șĭ nesciința lor, că eĭ nu aŭ cunoscut nicĭ ce

este miedul agriculturei și nici farmecul vieței de la țară. Din contra, ceea ce face plăcerea omului către moșia sa și de țară, și de care el se desparte mai anevoie de cât ori-ce, aceia sunt vitele.

Nu numai țăranul este dator și trebue pus în posibilitatea să crească vite, ci și proprietarul mare. Tocmai degenerarea fără pereche a vitelor nóstre datéză unic din timpul de când proprietarii mari au încetat de a mai ținea vite proprii și au desfăcut tamaslîcurile și hergheliile lor cele frumóse. Numai negustorii moșieri au putut născoci ideia, că vitele nu produc ci numai consumă, și este mai avantagios d'a aduce plugurĭ cu chirie de la munte orĭ din depărtare pentru sesonul lucrului, și a merge la moșie cu caiĭ închiriațĭ de pe la birjarĭ, împrumutând până și clopotele de fer, pentru a imita pe vechiĭ boerĭ, de cât a prăsi și cresce vite proprii pe moșie, și a avea tot felul de vite pe ea. La dînșiĭ nu vom căuta să cunóscă farmecul de a fi crescut orĭ dresat vr'o vită proprie.

In agricultură prin firea lucrurilor este impusă o împărțire a munceĭ și specialisarea. Proprietarul mare, tot-d'auna are posibilitatea d'a cresce vite mai bune și de valóre mai mare de cât țăranul. El, la care se presupune óre-care cultură și inteligență mai mare și capital mai mult de cât la țăran, trebue să țină vite mai bune de cât țăranul și fiind-că posedă mai multe vite de sex femenin, lui 'ĭ dă mâna să țină la ele reproductorĭ de rasă, de valóre mai mare, ca să crească și el vite de rasă, ceea ce țăranului nu-ĭ dă mâna la 1—2 vacĭ orĭ iepe ale sale ca să țină un taur orĭ armăsar propriŭ de mare valóre, orĭ cât de bogat și ghiabur ar fi el, afară numai dacă nu beneficiéză de masculiĭ reproductorĭ de la stat, reuniunĭ agricole, proprietatea mare, etc. De aceea, tot-d'auna proprietarul mijlociŭ și mare póte cultiva mai ușor vite de rasă și de o valóre mai mare de cât ale locuitorilor, iar țăranul posedă și cresce numai vite ordinare de țară, saŭ cel mult curciturĭ.

Proprietarul mare și mijlociŭ cresce cu preferință caĭ de lux, vacĭ bune pentru lapte orĭ propriĭ pentru carne, oĭ fine pentru lînă subțire, saŭ oĭ propriĭ pentru carne,

pe când țĕranul și micul cultivator produce numaĭ caĭ pentru muncile agricole — *caĭ de țară* — vite pentru jug și maĭ rar propriĭ pentru lapte și îngrășare, oĭ țurcane și stogóșe cu lână maĭ grósă la fir, dar care se țin maĭ ușor, nu sunt așa exigente și lâna lor este bună pentru săricĭ și straie gróse și pănură ordinară de casă și maĭ puțin pentru vînțare. Oile țigăĭ se află deja puține în posesiunea micilor cultivatorĭ, și lâna țigaie se întrebuințéză unic pentru pănură de aba și șaiacurĭ, cu deosebire pentru vînțare și sunt maĭ mult proprietatea moșnenilor și mocanilor transilvănenĭ, marĭ cultivatorĭ de oĭ.

Țĕranul este mulțumit dacă posedă bune vite de muncă și șĭ produce laptele necesar caseĭ sale. De multe orĭ el îșĭ ară și cu douĕ vacĭ puținul pămînt ce are, și atuncĭ el are de la ele munca, laptele și viteiĭ. De asemenea, douĕ iepe bune de prăsilă îĭ fac și munca trebuinciósă și produce de la ele câte un mînz, doĭ, pe fie-care an; de obiceiŭ, 2 boĭ de jug, o vacă bună cu lapte, vre-o 8 — 10 oițe și câțĭ-va porcĭ 'ĭ acoperă tóte necesitățile caseĭ sale în decursul anuluĭ, și-ĭ daŭ și ceva beneficiŭ bănesc. Ca chestie de progres el este deja bine folosit când la 2—3 anĭ póte duce și vinde la tîrg o pereche de juncanĭ, saŭ o vacă fătată cu vițelul eĭ, orĭ vre-un mînz frumos; porcĭ de rudă și de îngrășare vinde el maĭ des pentru acoperirea necesităților curente, maĭ micĭ. Când a ajuns acolo, ca să créscă mînzĭ pentru remonțĭ, și să devină tovarăș la o lăptărie societară cu 3 — 4 vacĭ ale sale, este deja fórte mult pentru el. Laptele produs îl întrebuințéză în menajul propriŭ și cu lucrătoriĭ, iar ca să l trimită singur ḑilnic la orașul din apropiere îĭ vine și maĭ greŭ, căcĭ abia prinde pe el atâta, cât îĭ face lucrul și timpul perdut cu dusul la oraș și înapoĭ.

Cu totul alt-fel stă chestia cu marele proprietar. Acela póte să posédă ḑecĭ și sute de vacĭ cu lapte, și luĭ îĭ dă mâna ca să trimită ḑilnic laptele dulce la orașe pentru consumațiunea în stare próspĕtă, orĭ că-șĭ înființéză o lăptărie sistematică proprie orĭ în asociațiune cu alțiĭ, pentru prelucrarea luĭ în unt și brînzeturĭ fine, pentru exportul lor în masă și să caute cu ele debușeŭ pe piețe înde-

părtate. Pe când țĕranul produce numaĭ unt topit, unt ordinar, brînzeturĭ ordinare și carne puțin grasă, proprietarul mijlociŭ și mare produce tot-d'auna o marfă maĭ alésă și de calitate superióră, care luĭ i se plătesce tot-d'auna maĭ bine fiind-că nutriţiunea vitelor luĭ a fost maĭ îngrijită și maĭ potrivită cu scopul urmărit. Nicăerĭ nu se simte efectul și influența directă a statuluĭ reuniunilor agricole și a proprietăţiĭ marĭ în agricultură așa de tare ca tocmaĭ pe terenul cultureĭ vitelor. Fermele model publice și particulare aci și-aŭ rolul lor bine-făcĕtor și decisiv pentru țara întrégă, de care póte fi influențat marele ca și micul cultivator. Scopul lor este crescerea unică a vitelor de rasă pentru reproducție în prima linie, pentru a da bunĭ reproductorĭ la comune, societăţĭ și particularĭ cu prețul de producţiune și cu un mic beneficiŭ pentru ele, și specialisarea dusă de ele până la infinit în vederea satisfaceriĭ tuturor nevoilor țăriĭ.

Proprietatea mare și fermele model aŭ să créscă vite de rasă pură pentru diferite serviciĭ în parte și prin crescerea lor rațională să tindă a produce rase nouĭ, ca să satisfacă unor nouĭ cerințe ale pieţeĭ și vieţeĭ ḑilnice. In privința acestora, lumea încă n'a ajuns la apogeul de cultură, ca să ratifice o stagnaţiune, căcĭ în continuŭ se ivesc nouĭ cerințe și tendințe către perfecţiune și se constată nouĭ greșelĭ și defecte.

Satisfacerea unor cerințe nouĭ este împreunată tot-d'auna și cu o remunerare echivalentă, și vitele bune și speciale pentru diverse serviciĭ se plătesc treptat tot maĭ bine de unde face ca cultura lor să devină din ce în ce maĭ bănósă. Pe când la producţiunea de cereale se constată de vr'o 40 de anĭ încóce o scădere continuă a prețuluĭ, pe pieţele Europeĭ, datorită concurenţeĭ și exportuluĭ de bucate în masă din țările transoceanice, la vite și produsele animalice din contră există o tendință continuă spre urcare în prețurĭ, datorită crescerĭĭ populaţiuniĭ și exigenţelor maĭ marĭ de traiŭ. Cu tóte opintirile lor yancheiĭ ingenioșĭ nu aŭ găsit încă mijlocul potrivit de a procura carne próspătă pe pieţele Europeĭ. Până acuma eĭ nu pot importa în Europa de cât carne sărată, slănină, păstramă

saŭ conserve lână ordinară, pieĭ brute și alte produse de maĭ puțină valóre. Carnea înghețată îșĭ perde gustul eĭ la conservarea îndelungată, iar animalele viĭ plecate grase din America slăbesc de tot la transport până ajung pe pieţele Europeĭ. Din partea lor concurența în vite grase și în carne próspătă este decĭ pentru un viitor maĭ apropiat puțin de temut. Prețul vitelor și a derivatelor lor aŭ o variație maĭ mult locală.

In țara nóstră nicĭ odată nu s'aŭ plătit vitele de tot soiul pe un preț așa de ridicat ca astă-dĭ, și de multe orĭ cu totul nepotrivit cu stările nóstre sociale și economice; calul de călărie cu 6—800 leĭ, calul de lux cu 2—3.000 leĭ, perechea de boĭ de muncă 400—600 leĭ, litrul de lapte 40 și 50 banĭ. Laptele ce-l consumăm noĭ în orașe este cel maĭ scump în Europa, iar la sate iarna nu se găsesce lapte aprópe de loc. America și Indiile aŭ inundat Europa cu cerealele lor, pe când în vite chiar și țara nóstră nu se maĭ póte presenta pe pieţele apusene ca o concurentă seriósă, după ce aŭ încetat de a maĭ exista în țară tamaslîcurile cele marĭ, carĭ se ocupaŭ cu crescerea de animale tinere, unic în vederea producțiuneĭ de carne, și actualmente nicĭ că suntem în stare să producem o carne fină, conformă cu exigențile pieţelor marĭ moderne. Noĭ putem oferi și furnisa de o cam dată numaĭ o marfă ordinară carne de cal. II și a III-a, și póte peste 10 anĭ de stăruință în direcțiunea culturei și îngrijireĭ raționale a vitelor să ajungem acolo, ca să producem și noĭ o carne fragedă și împănată cu grăsime, cum se cere pe pieţele internaționale.

Tendința producțiuneĭ nóstre în vite trebue să fie îndreptată într'acolo, de a produce în prima linie bune vite de muncă, iar pentru carne și lapte, cel puțin în vederea alimentăreĭ pieţeĭ naționale, și prin ameliorațiunea treptată a stăreĭ materiale a țăranuluĭ, să facem să créscă forța luĭ de consumațiune ca să se hrănéscă și el maĭ bine, în scop de a putea munci, și produce maĭ mult.

Pe terenul cultureĭ vitelor la noĭ este totul de făcut, și este ramura cea maĭ neglijată. In tóte statele și țările, guvernele aŭ adus și aduc sacrificiĭ însemnate, ca pluga-

rul să pótă avea și cresce un bun neam de vite de muncă și altul pentru lapte. Alăturea de stat sunt proprietariĭ marĭ, reuniunile cultivatorilor, carĭ aŭ făcut fórte marĭ sacrificiĭ, pe terenul ameliorăreĭ cultureĭ vitelor. In Transilvania, Ungaria și Bucovina, țăraniĭ după exemplele luate de la proprietariĭ marĭ, și profitând de armăsariĭ statuluĭ, la stăruința reuniunilor economice, aŭ început de vr'o 10 anĭ încóce, se cultive și eĭ vite de rasă — vacĭ roșcate de rasa Pinzgau și caĭ pentru remonțĭ, și porcĭ de rasa mongoliță etc., carĭ li-aŭ deschis un orisont cu totul noŭ pe terenul cultureĭ și îngrijireĭ raționale a vitelor. Douĕ vacĭ de rasa Pinzgau bine întreținute, aduc pe an maĭ mult folos de cât 4 vite de rasa podolică, și ele consumă maĭ puțin de cât aceste din urmă, iar douĕ iepe frumóse, produc de la armăsariĭ statuluĭ pentru tacsa minimă de 1—2—3 fl. pe fie-care an câte 1—2 mânzĭ pentru remonte, și țăranul îșĭ și lucréză cu ele. Maĭ cu sémă prin satele săsescĭ din Transilvania a început de la un timp încóce să se ridice, grație concursuluĭ statuluĭ, nisce caĭ de tótă frumusețea. Acolo séra când intră stava de nótinĭ și cârlanĭ în sat, credĭ că sunt caiĭ de la hergheliile statuluĭ, iar nu nisce caĭ țărănescĭ. Vitele ce se cresc acolo astă-dĭ, n'aŭ existat nicĭ când sub regimul pășuneĭ nelimitate, deși locul de pășune s'a maĭ restrîns mult și acolo. Causa primordială este îngrijirea maĭ bună, și apoĭ reproductorĭ bunĭ de rasă nobilă.

Reuniunea agricolă română a comitatuluĭ Sibiŭ, (există și una săséscă) încă a obținut de câțĭ-va anĭ frumóse succese pe terenul economic, și exemplul dat de ea a început a fi imitat și de Românii din alte județe. Incontestabil că Reuniunile și sindicatele agricole și a cultivatorilor de vite de rasă, vor avea la noĭ un teren vast și fórte mănos de exploatat, în cultura vitelor și utilisarea produselor lor. Ele ar putea să reînvieze în parte vechile instituțiunĭ de păstorie, adĭ în deplină decădere, și cele maĭ multe deja dispărute.

In România până acum, nu s'a lucrat nimic pe terenul îmbunătățireĭ vitelor; țara s'a găsit sub influența perniciósă a negustorilor, carĭ afirmă că vitele sunt nepro-

ductive și în parte, și sub loviturile rĕsboiuluĭ vamal cu Austro-Ungaria, care curma de-odată brusc legăturile și traficul secular între cele douĕ țărĭ vecine. Dacă eraŭ proprietarĭĭ marĭ în moșiĭ, eĭ găsiaŭ de timpuriŭ mijlócele de a preveni decadența cultureĭ vitelor, prin schimbarea sistemeĭ de producțiune. Incercările de a exporta carne próspĕtă pe piețele germane și la Viena, ar putea să aibă óre-care șansă de reușită. Un debușeŭ mult maĭ mare și sigur, fiind direct și nestîngenit de nime ar fi spre Orient, pentru aprovisionarea orașelor orientuluĭ cu vite de tăiere cu carne próspĕtă, lapte, unt, și brânzeturĭ. Aceste s'ar putea extinde până în Egipt și Port-Said, pentru aprovisionarea vapórelór ce trec spre Indiĭ, carĭ ar constitui nisce mușteriĭ de primul rang pentru noĭ.

Decĭ nu aŭ dreptate ceĭ ce afirmă, că vitele nu rentéză și sunt obiecte neproductive, carĭ numaĭ consumă. Din contra și astă-dĭ are deplină valóre, ceea-ce dicea Weckherlin pe la începutul secoluluĭ expirat· — «Unde cultura vitelor este în flóre, fie în economiĭ isolate, fie în țĕrĭ întregĭ, de ordinar acolo este venitul cel maĭ mare în agricultură». «Cine nu are dragoste de vitele sale, nu are nicĭ noroc după ele, și unde nu veghéză ochiul stăpânuluĭ cu îngrijire necontenită asupra vitelor sale, acolo nu este succes și nicĭ har de la D-deŭ» (Iül. Kühn).

Decĭ rentabilitatea vitelor este maĭ presus de orĭ-ce îndoială, numaĭ să le scim a alege bine pe cele maĭ potrivite cu raporturile nóstre sociale și economice sub carĭ ne găsim, și să le îngrijim conform cu trebuințele și exigențele lor. Ținerea a uneĭ vite saŭ douĕ, vaca de lapte și un vițel, póte fi rentabilă și de folos și pentru locuitorul codaș din comuna rurală, saŭ pentru meseriașul de la oraș, carĭ nu aŭ pămînt propriŭ de cultură. Avênd și eĭ lapte în decursul vereĭ, aŭ un sprijin enorm la susținerea familieĭ lor, și în special un aliment de prima importanță pentru copiiĭ micĭ; familia luĭ nutrită maĭ bine dă maĭ bunĭ muncitorĭ, și are șansă a ajunge să prindă și el ceva chiag și să înainteze.

Inainte vreme și actualmente peste munțĭ, unde exista încă pășunĭ comunale încă n'aŭ fost ruinate nicĭ comune

și nicĭ particularĭ prin aceia, că câțĭ-va dintre codașĭ aŭ ținut câte o vită douĕ în ciréda satuluĭ, orĭ în cîrdul de porcĭ aĭ obșteĭ la pășunea comunală, dar s'a cunoscut comuna întrégă și a dat înapoĭ materialicesce și fisicesce acolo, unde locuitorilor li s'a împovărat peste mĕsură saŭ făcut imposibilă ținerea vitelor de lapte și de prăsilă. Acest adevĕr luat din experiența de tóte ḑilele a poporuluĭ român, ar trebui să o cunóscă și cumpănéscă bine toțĭ ómeniĭ noștri politicĭ și agricultoriĭ. Pretutindenea unde există pășunĭ comunale și vĕduva și omul sĕrac îșĭ póte ușor ținea o văcuță, acolo nu este loc și motiv *pentru socialism.* In străinătate pretutindenea proprietariĭ aŭ înlesnit lucrătorilor lor ținerea uneĭ vite pentru lapte pe moșie, fie vacă orĭ capră, numaĭ ca să aibă lapte pentru copiĭ, ca să scóță din eĭ muncitorĭ sănătoșĭ, și bine aŭ făcut.

In cultura rațională a vitelor, străinătatea a făcut pe baza împărțireĭ munceĭ și a specialisăriĭ, progrese uimitóre; dovadă despre acésta sunt prețurile fabulóse cu carĭ se vînd armăsariĭ bunĭ de reproducțiune, carĭ se cumpĕră și plătesc cu sute de miĭ de leĭ, pe carĭ 'ĭ aduc cu prisosință înapoĭ proprietarilor lor (vedĭ Zootechnia p. 99). Tot așa aŭ obținut folóse însemnate străinătatea și la vitele bovine, oĭ, rîmătorĭ și păsĕrile de curte. Aceste resultate ies la ivélă cu deosebire la exposițiile și concursurile de vite de reproducție, despre carĭ majoritatea agricultorilor noștri nicĭ idee nu are.

La vite tot-d'auna acea specie de vite reușesce maĭ bine și este maĭ de folos a o cultiva, unde există deja órecarĭ începuturĭ, carĭ se manifestă și în afară prin diferite datine și în deprinderea locuitorilor cu acel soiŭ de vite. Așa la munte se cresc maĭ bine caiĭ pietroșĭ de munte, vacĭ micĭ dar bune de lapte. La munte stânĭ de vacĭ și de oĭ sunt fórte des înființate la o laltă. La Baltă îĭ merge maĭ bine bivoluluĭ și vacilor olandeze, și altor rase de luncă, și decĭ acolo ar fi ușor de înșghebat lăptĕriĭ marĭ de vacĭ și bivolițe pentru furnisarea de lapte dulce la orașe și prepararea de smîntână, unt fin de masă pentru consumul ḑilnic.

Vite de valóre se cresc maĭ uşor acolo, unde şi alţiĭ maĭ cresc asemenea vite, în special sunt ferme model, marĭ proprietarĭ în apropiere carĭ se îndeletnicesc cu cultura vitelor de rasă, de cât în satele pur ţĕrănescĭ. Pe lîngă mariĭ proprietarĭ ţĕranul şi micul cultivator ajunge maĭ uşor să cumpere orĭ să créscă el o vită de valóre maĭ mare, de cât acolo, unde nu există de cât proprietatea mică exclusivă şi regiunea întrégă e sĕracă. Acésta se observă fórte bine în Transilvania — Româniĭ dintre Saşĭ, saŭ unde sunt marĭ proprietarĭ în comună, cresc şi eĭ vite maĭ frumóse de cât ceĭ-l'alţĭ, după exemplul luat de la proprietarĭ şi de la locuitoriĭ saşĭ. Statul a făcut mult prin oferirea de armăsarĭ de rasă pe plăşĭ şi la comunele unde a existat deja de maĭ înainte un contingent de caĭ de o valóre maĭ bună. Din contra, de unde nu-ĭ, n'are ce să iasă.

La cultura vitelor contribue mult solul şi clima şi relaţiile sociale şi economiçe. Acolo unde se cresc şi caută vite de rasă, putem uşor să introducem şi aclimatisăm orĭ şi ce rasă nouă, căcĭ ea îşĭ va găsi muşterii şi cumpĕrătorĭ; iar acolo, unde nicĭ nu ştiŭ să aprecieze vita de valóre după merit, introducerea vitelor de rasă este împreunată cu marĭ risicurĭ şi de multe orĭ ele nu daŭ resultatul dorit, fiind-că nicĭ ómeniĭ nu sunt deprinşĭ să umble cu atarĭ vite, şi nu ştiŭ să le îngrijéscă conform cu trebuinţele lor. Şi ómeniĭ experimentaţĭ şi deprinşĭ cu căutarea lor nu se pot nicĭ improvisa la moment şi nicĭ că se pot importa în fie-care moment din strĕinătate. Tot-d'auna este maĭ avantagios, de a-ĭ forma şi recruta personalul trebuincios succesiv dintre locuitoriĭ indigenĭ orĭ din satele vecine, căcĭ de şi acésta reclamă óre-care pacienţă şi sacrificiĭ, însă îĭ aĭ tot-d'auna la îndemână, şi dacă aĭ câţĭ-va servitorĭ şi argaţĭ bĕtrânĭ experimentaţĭ, uşor pot învĕţa şi instrui eĭ pe alţiĭ dintre tinerime.

Decĭ nejustificată şi fără motiv de dreptate ni se pare plîngerea a multora dintre arendaşiĭ şi proprietariĭ marĭ aĭ noştri, carĭ susţin că adĭ nu maĭ poţĭ ţinea o vită de Dómne ajută, căcĭ nu are cine să ţi-o îngrijéscă. Inaintaşiĭ noştri nu se plîngeaŭ de acest defect al Românuluĭ, şi cresceaŭ herghelĭĭ şi tamaslîcurĭ întregĭ de vite marĭ şi micĭ

de tot soiul, și fără de a recurge la Englezĭ, Germanĭ orĭ Francezĭ saŭ Elvețienĭ. Apoĭ, în timpurile din urmă, săteanul a fost inițiat în scurtă vreme în arta de a umbla și mânua mașinele agricole, cele maĭ complicate; în armată deprins cu armele cele maĭ perfecționate și umbla cu ele cu aceiașĭ iscusință și siguranță ca orĭ-și care alt soldat belgian, francez, german, etc.; óre pe lîngă puțină buna-voință și stăruință să nu fie posibil a'l deprinde ca să-șĭ țesale și curețe vita sa proprie, să o hrănéscă și adape la timp și să nu o prea încordeze la muncă peste puterile eĭ ?! Cine va susține una ca acésta, acela dovedesce că nu cunósce fondul și calitățile sătěnuluĭ nostru, saŭ că nu are interes să le desvolte!!

Dacă el se află în miserie și vitele luĭ sunt nevoiașe, și pipernicite, nu el este causa ruineĭ sale. Când fiul de sătean va învěța și vedea la arendaș și proprietar, cum să caute și îngrijéscă sistematic o vită, el va imita și continua aceiașĭ deprindere și la sine acasă. Noĭ credem că călărașiĭ cu schimbul ar fi fórte potriviți d'a cresce nu numaĭ nisce vite de valóre maĭ mare de țară, ci chiar și mînziĭ necesarĭ pentru remonta armateĭ, dacă statul le-ar pune la dispoziție armăsariĭ sĕĭ, și le-ar asigura de maĭ nainte cumpĕrarea mînzilor bunĭ pentru remonțĭ.

Pentru acésta trebuesce regulată întâiŭ chestia și posibilitatea ținereĭ vitelor, care astă-dĭ nu se maĭ póte regula individual prin învoelĭ între arendașĭ și locuitorĭ. Cu coceniĭ de porumb și cu paie de cereale unic nu se țin nicĭ cresc vite de valóre; nicĭ cu pășunea din ogóre și miriștĭ nu vom ajunge departe, căcĭ ele vor grăbi numaĭ degenerarea și dispariția lor.

Chestia vitelor nu este numaĭ o chestie pur țĕrănéscă ci o chestie economică generală, care privesce țara întrégă și pe fie-care proprietar în parte. Este știut că cerealele aŭ o tendință continuă de scădere în preț și valóre, în urma exportuluĭ de cereale transoceanice în masă, pe când vitele aŭ tendință de urcare progresivă în prețurĭ și folóse, în tóte țările fără deosebire. Decĭ la noĭ una decade, cea-l'altă este aprópe de dispariție totală.

După o anchetă recentă, făcută de Ministerul Dome-

niilor din incidentul seceteĭ din anul 1899, care amenința vitele cu perirea de fóme în 27 județe ale țăriĭ, resultă că 92% din vitele existente în țară, se află în posesiunea țĕranilor, și numaĭ 8% sunt în posesiunea proprietarilor și arendașilor. Cele maĭ multe vite țin proprietariĭ și arendașiĭ în Moldova, în județele Botoșanĭ și Fălciŭ (22%), pe când în județele din Muntenia se află mult maĭ puține vite în stăpânirea lor; în Ialomița și Rîmnicu-Sĕrat 9%, iar în Romanațĭ numaĭ 2,6%. De aci reiese contrastul patent că $^{11}/_{12}$ din vite sunt în mâna locuitorilor carĭ nicĭ uniĭ nu aŭ pășunĭ propriĭ pentru ele, iar vastele moșiĭ de miĭ și decĭ de miĭ de pogóne sunt aprópe cu totul lipsite de vite propriĭ, inclusive moșiile de Baltă și de munte, a căror putere residă în pășunile lor grase. Anomalia este decĭ patentă, disproporția enormă între vite și terenul necesar pentru hrana lor; că locuitoriĭ aŭ vite dar nu aŭ pășunĭ și fîn pentru ele, iar proprietariĭ și arendașiĭ carĭ aŭ pămînturile din abundență, cu miile de pogóne nu țin vite; orĭ-ce învoială între cele 2 proprietățĭ mare și mică, nu putea să iasă de cât în detrimentul locuitorilor și al vitelor, și vitele forméză șurubul țĕranuluĭ.

Pentru vărat vitele locuitorilor noștri rézimă numaĭ în pășunile din ogóre, apoĭ din miriște și porumbiștĭ; fórte rar în pîrlóge, islazurĭ și suhaturĭ propriĭ de vecĭ. Vitele aŭ fost scóse din păduri în interesul conservăriĭ și amenajăriĭ pădurilor, ca un alt ram important de producțiune și bogăție, dar fără a se îngriji cine-va de altă pășune naturală orĭ artificială echivalentă pentru ele. Afară de munte și Baltă, rarĭ sunt moșiile carĭ să maĭ aibă adĭ pășunĭ naturale bune pentru vite, carĭ să nu fi fost deja sparte, nicĭ chiar pentru vitele proprietaruluĭ saŭ arendașuluĭ. Pentru ale locuitorilor nu există maĭ nicĭ o dată. Sezonul de învoiala vitelor la pășune sunt douĕ: unul de la Sf. Gheorghe la Sf. Dumitru, și altul după Sf. Dumitru la Sf. George.

Peste iarnă pe când peste munțĭ de la 20 Octombre înainte nu se maĭ vede nicĭ o vită afară, în România din contra, staŭ vitele aprópe tótă iarna afară și umblă la pășune, cât timp nu este omĕt, iar în Baltă staŭ și pe

omět afară, căcĭ ele pasc prin cele zăvoae și rechiterii marĭ, unde rod la muguri și lăstarii de salcie. Taxele de pășunat pentru vară se urcă cu una cu alta la olaltă la 30—40—60 leĭ de cap de vită mare pentru vară. In Transilvania taxele de pășunat pentru perechea de boĭ la o pășune naturală de vecĭ, este de la 5—10 fl. = 10—20 leĭ, în care este coprinsă și plata boarului, și vitele d'acolo sunt de valóre maĭ mare de cât ale sătenilor noștri. Taxele de pășunat ce se plătesc la noĭ, nu se găsesc nicĭ chiar în Germania, care este țară industrială iar nu una agricolă, și cu agricultura estensivă cum este România.

Pentru hrana vitelor țăranii noștri nu aŭ alt nutreț de cât puține mohóre, meiurĭ, iar ca principale: cocenĭ de porumb și paie de cereale. Basa hraneĭ vitelor lor o forméză cocenii și paiele, și când nu este zapadă pășunea. Cu ce succes le iernéză eĭ și cum le scot în primăvară, se póte vedea din următórele cazurĭ și exemple luate după natură.

In tómna anuluĭ 188 7—8 locuitoriĭ din cătuna Hărpăsescĭ jud. Iașĭ, aŭ intrat cu 105 păr. de vite trăgĕtóre în iarnă, și aŭ eșit numaĭ cu 36 păr. în primăvară; cele-l'alte aŭ perit tóte de ger și de lipsă de nutreț. Tot în acel an aŭ perit o mulțime de vite în tóte județele țăreĭ, în cât creditele agricole, carĭ împrumutase pe țărani cu banĭ pe vite ca gagiurĭ, și vitele periseră iarna — eraŭ amenințate multe din ele să dea faliment din causa perdereĭ gagiurilor și a capitaluluĭ lor. In iarna anuluĭ 1892/3 pe la Crăciun 24—26 Decembre gerul și viscolul enorm, a rĕpus o mulțime de vite. Pe ciobaniĭ și mocaniĭ din Bărăgan, pe carĭ 'ĭ apucase viscolul la câmp deschis, i-a dus cu turme cu tot până în Baltă, unde i-a nămețit cu totul. Aŭ fost găsiți apoĭ primăvara, când s'a topit omětul morțĭ cu toțiĭ — ciobaniĭ cu oĭ, măgariĭ și cânĭ. Unuĭ arendaș din părțile Brăileĭ omětul și vîntul violent, i-a dărîmat grajdul improvisat pe vite, și a omorît vr'o 86 capete de vite marĭ. De altcum acel viscol a luat vitele ómenilor din ogradă și le-a dus de le-a prăpădit.

In atarĭ casurĭ, deși cea maĭ mare nenorocire ce póte ajunge pe plugar, este să-ĭ móră vita din jug — totuși fericit era românul, căruia i-aŭ perit vitele de ger și do

lipsă de hrană pe la Crăciun și Bobotéză, căcĭ el cel puțin n'a spesat maĭ mult cu ele, dar cele maĭ multe vite aŭ căḑut și sucombat în spre primăvară, după ce proprietariĭ lor aŭ spesat tótă iarna cu ele, făcênd datoriĭ peste datoriĭ pe la proprietarĭ și arendașĭ, angajându-șĭ brațele de muncă pe un an doĭ înainte. Aceia aŭ rĕmas și fără vite și cu datoriĭ enorme, cu muncă vîndută pe un an doĭ înainte. Despre decesul vitelor degerate și înghețate veḑĭ Zootechnia pag. 419 și 420. Perderĭ enorme în vite îndură adese orĭ și locuitoriĭ de la Baltă, din causă că vastele moșiĭ de acolo, nu aŭ podurĭ umblĕtóre orĭ stătătóre pentru scóterea vitelor în grabă din Baltă, ci vitele trebue să se refugieze pe cele grindurĭ și grădiștĭ, până când este deja prea târḑiŭ, de saŭ că le duce puhoiul de acolo, saŭ că se înécă la scos și dispar printre valurĭ și sloiĭ de ghiață. Impunerea din partea statuluĭ, obligațiunea fie-căruĭ proprietar de moșiĭ de Baltă, să aibă pod umblător ar spori mult și pășunatul și arenḑile moșiilor, căcĭ pășunatul din Baltă n'ar fi atât de riscant ca astăḑĭ.

Cum este regimul, așa sunt și folósele ce avem după vite. De obiceiŭ cele maĭ multe vite ale nóstre, es numaĭ cu pielea în primăvară. Când sosesce timpul munceĭ, în satul întreg abia să găsesce 2—3 perechĭ de vite trăgĕtóre valide și apte de muncă intensivă și încordată.

Vacile ce sunt să fete când es în primăvară, sunt atât de slabe în cât dacă și fată, abia aŭ laptele necesar pentru alăptarea vițeluluĭ lor, așa în cât numaĭ pe la Rosaliĭ dacă ele schimbă pĕrul și aŭ ceva lapte maĭ mult, ca să pótă mulge și țĕranul ceva lapte de la ele, iar după secere înțarcă îndată, căcĭ le sécă laptele din causa seceteĭ și a lipseĭ de hrană. De aceea prin satele nóstre nu se găsesce vara și iarna lapte dulce, care e o raritate.

Din cele expuse pân'aci, evident că cu sistema practicată pân'acum nu maĭ merge, pentru a nu perde puținul contingent de vite ce maĭ posedăm în țară, prin degenerare și pipernicire. Vitele aŭ fost tot-d'auna una din avuțiile principale ale țăreĭ acesteia; a o lipsi de vite și de posibilitatea de a ținea vite maĭ bune, este a-ĭ trunchia o mână. De aceia România este pusă astă-ḑĭ în alternativa

ca și fie-care proprietar în parte, pentru curmarea rĕuluĭ actual de care sufere țĕranul și țara întrégă — saŭ de a reactiva și înființa din noŭ pășunile comunale ale obșteĭ, saŭ de a introduce stabulațiunea, ca țĕranul să rĕmână numaĭ cu 2 vite — boĭ orĭ vacĭ — cu care să-șĭ are luĭ și să aibă și lapte dar să le țină și vara la grajd.

Evident, că pe orĭ-ce moșie trebue să fie un contingent de vite destul de numeros, chiar dacă lucrăm în parte cu învoélă orĭ am introdus cultura cu abur — și acésta în interesul conservăreĭ forțeĭ productive a pămîntuluĭ, și pentru utilisarea nimerită a produselor de puțină valóre ale pămîntuluĭ. Incolo asupra specieĭ și raseĭ vitelor ce avem să introducem și să ținem, avem mână liberă să alegem pe cele maĭ nimerite după specie și rasă. De ordinar, solul, clima, și circumstanțele sociale și economice, încă ne arată pe acelea carĭ ar fi maĭ de folos în circumstanțele în care ne găsim.

Latitudinea și posibilitatea alegereĭ vitelor este fórte mare. Unde avem instalațiunĭ suficiente pe moșie — în special grajdurĭ încăpĕtóre și calde pentru iarnă, și o pășune bună pentru vară, acolo putem să introducem cu bun succes vite de rasă, din una din rasele bune de lapte orĭ de carne; dacă însă nu avem grajdurĭ suficiente, orĭ că nu suntem încă instalațĭ în de ajuns, acolo ne restrîngem în cumpĕrarea și ținerea vitelor exigente și delicate, și dăm prioritate vitelor indigene de rasa podolică, carĭ sunt maĭ resistente la nevoe — orĭ să ținem oĭ maĭ multe. Unde pășunea este maĭ bună, și fînul maĭ aspru, maĭ cocenos, acolo ținem maĭ mulțĭ caĭ și muncim cu caiĭ în loc de boĭ. Dacă pășunea este suculentă și móle, cum sunt pășunile de luncă și de Baltă, și avem o gară în apropiere orĭ comunicațiune ḑilnică cu vapórele, acolo introducem vacĭ lăptóse din rasele marĭ de luncă și bivolițe, și înființăm o lăptărie pentru trimiterea lapteluĭ próspĕt ḑilnic la orașul orĭ portul din apropiere; unde nu avem comunicațiunea lesniciósă, acolo înființăm lăptĕrie pentru fabricațiunea de unt fin de masă și brânzeturĭ; la munte înființăm stânĭ pentru brânză, unt topit și lapte acru-gros.

Pe terenurile rovinóse și umede, dăm preferință bivolilor și vitelor bovine, pe terenurile accidentate și la munte vitelor de munte cailor și oilor; în Baltă crescem bivolĭ, vite de luncă și porcĭ de baltă țepoșĭ. Unde pășunile nu sunt de valóre deosebită, ținem numaĭ sterpe și gonitóre, iar la pășunile de munte vite de munte și oĭ rustice țigăĭ și țurcane. Pășunile pentru vacile cu lapte și vitele trăgĕtóre, trebuesc să fie de bună calitate și tot-d'auna în apropiere de curte orĭ de sat, ca să vină séra în sat ca să le mulgem, și să avem laptele în apropiere, iar pentru sterpe carĭ pot rĕmânea tótă vara în câmp la pășune, pot fi și maĭ slabe și îndepărtate. Terenul petros și tare, dă bunĭ caĭ de călărie cu copita solidă, iar un teren móle nămolos produce o copită móle; iarba mare suculentă dă fóle marĭ și animalul devine greoiŭ — iar o iérbă mĕruntă aromatică face animalul svelt și tenace.

Oile fine de lână și de carne, nu se pot ținea nicĭ la munte și nicĭ la Baltă nicĭ în Bărăgan, din causă că ele sunt prea delicate și acolo nu le putem da îngrijirea necesară, pe care le-o am putea da la câmp și în coline. Vitele de munte nu prea reușesc la câmp și Baltă, fiind-că hrana lor de la munte este maĭ fragedă și maĭ gustósă de cât cea de la câmp și Baltă, unde plantele sunt maĭ pielóse și maĭ tarĭ. Porciĭ englezescĭ rentéză acolo unde-ĭ ținem vara și iarna în grajdurĭ calde, și-ĭ nutrim cu porumb și lăturĭ, căcĭ eĭ nu pot nicĭ umbla și nicĭ rîma ca să-șĭ caute singurĭ hrana lor; iar porciĭ de rasa mangoliță și ungară, 'ĭ crescem afară la pășune și pe ogóre relativ cu puțină hrană d'acasă și-ĭ îngrășăm apoĭ cu porumb, cartofĭ, dovlecĭ etc., iar pentru a-ĭ ținea în Baltă și aĭ hrăni și îngrășa unic cu rădĕcinĭ și pescĭ -- numaĭ cu puține códe și zónă, se potrivesc unic porciĭ țepoșĭ și creți de Baltă — *baltăreții*.

Unde nu avem pășunĭ naturale propriĭ pentru un soiŭ de vite, dar care ar renta în localitate, acolo recurgem la înființarea de pășunĭ și fînețe artificiale, orĭ că facem posibilă introducerea stabulațiuneĭ prin semĕnarea de nutrețurĭ verdĭ pe o scară întinsă și urmăm cu ele un re-

gim mixt, ținêndu-le parte la grajd, și parte la iarbă. Pentru vitele cornute se potrivesce fórte bine trifoiul, și póte compensa fînul de livade diferite surrogate ale luĭ: mestecătura, tocătura de paie cu sfecle, napĭ, morcovĭ, tăiețeĭ de sfecle, turtă de uleiŭ, lăturĭ de la velnițele de spirt, și alte rĕmășițe ale industriilor agricole.

Ca să introducem stabulațiunea peste tot, noĭ Româniĭ încă nu suntem atât de înaintațĭ pe terenul economic, și nicĭ agricultura nóstră nu e atât de desvoltată și intensivă, ca să ratifice ținerea vitelor de lapte și de prăsilă vara și iarna la grajd. După exemplele ce le-am vĕḑut și experiat la proprietatea mare și mică din strĕinătate, cum se cresc și unele și altele, noĭ trebue să dăm preferință celor ce umblă la pășune, cu condiția ca să aibă tot-d'auna o pășune suficientă și potrivită cu scopul și folósele ce ne așteptăm de la ele. Sunt unele casurĭ însă unde stabulațiunea este pe deplin justificată și la noĭ și la locul eĭ. Se pot ținea vara la grajd vitele trăgĕtóre, acolo unde le cerem munca intensivă; iar în jurul orașelor marĭ chiar și vacile cu lapte, însă nu și progeniturii lor care este maĭ bine să umble afară la pășune.

La tóte le ajută și priesce de-o potrivă iarba verde și fragedă fără deosebire, iar când se împuținéză iarba în câmp saŭ că s'a strîmtat hotarul de pășune, trebue să le dăm diminéța și séra un supliment de hrană acasă, pe care îl putem avea cu înlesnire orĭ și unde prin semĕnarea a diferite plante furagere: trifoiŭ, lucernă, sparcetă, porumb verde, pe carĭ le amestecăm cu fîn uscat, paie de cereale saŭ chiar cu ogrinjĭ, pentru o maĭ bună digestiune a lor și ca să nu dea loc la meteorisație, numaĭ să nu le lăsăm să îndure fóme. A ținea mînziĭ și vițeiĭ vara la grajd și a-ĭ scóte diminéța și séra la plimbare, nouĕ nu ni se pare practic lucru, și greŭ de realisat de țĕranul nostru. Mult maĭ firesc ni se pare înființarea de pășunĭ speciale pentru mînziĭ la câte 2—3 comune, și întrunirea lor la o laltă, eventual cumpĕrarea mînzilor tinerĭ de stat la etatea de 6 lunĭ de ḑile și apoĭ crescerea lor împreună la hergheliile și depositele de remonțĭ aĭ statuluĭ. Acelaș lucru l'ar putea face și mulțĭ dintre proprietariĭ și arendașiĭ

noștri, ca să cumpere mînziĭ și viețeĭ maĭ frumoșĭ de la sătenĭ și să-ĭ ierneze și crescă dînșiĭ, până la etatea de 3 — 4 anĭ de ḑile pentru a scóte vite bune din eĭ, și a nu-ĭ lăsa să se pipernicéscă.

Vita tînără, în primele lunĭ ale vieţeĭ, reclamă multă atenţiune și îngrijire și o póte cresce și supraveghia de aprópe maĭ bine ţăranul, care îngrijesce el însu-șĭ de ea cu membriĭ familieĭ sale și maĭ puţin proprietarul mare care le supraveghéză prin ómenĭ streinĭ, carĭ nu le pórtă așa interes, căcĭ nu sunt ale lor. La etatea de nótinĭ și cârlanĭ însă, raportul se schimbă, căcĭ proprietarul mare care are maĭ multe atarĭ individe le póte reuni pe tóte într'un cîrd și să le dea lor pășunea și nutrețul cel maĭ potrivit și special cu destinaţiunea lor. Ast-fel ar fi și proprietarul și locuitoriĭ maĭ bine folosiţĭ, căcĭ fie-căruia i s'ar renta pe deplin munca sa și capitalul învestit în vite. Multe vite tinere ar fi scăpate în chipul acesta de mizerie și pipernicire, și ar da cu timpul un contingent de vite maĭ de valóre de cât cele de astă-ḑĭ. Agricultura ţăriĭ întregĭ ar trage folos din ea, cel puţin nu aĭ maĭ vedea vitele acelea tigorite și pipernicite de astă-ḑĭ. Acéstă împărţire a munceĭ unde s'a introdus a dat pretutindenea bune resultate.

Unde populaţia este maĭ deprinsă cu caiĭ, acolo ea și lucréză cu eĭ și este greŭ de a o deprinde cu alt soiŭ de vite, cu boiĭ orĭ cu bivoliĭ saŭ vacĭ. Introducênd alt soiŭ și rasă de vite, ele degeneréză maĭ curînd de cât se deprind locuitoriĭ a umbla cu ele.

Caiĭ mocănescĭ aŭ adus serviciĭ însemnate armateĭ austro-ungare la ocuparea Bosnieĭ, și cu deosebire în Herţegovina cea muntósă. Ca animal de transporturĭ ușóre pentru regiunile muntóse, calul nostru petros de munte, este de mare valóre și neîntrecut prin sobrietate și siguranţa cu care umbla pe potecile și abisurile prăpăstióse ale munţilor. Este fórte resistent și infatigabil la mers, dar nu este iute.

In Bărăgan și alte regiunĭ secetóse, unde clima este de tot aspră și vara pe secetele îndelungate, se usucă aprópe orĭ-ce vegetaţie de arșiţa tropicală a sóreluĭ putern

cresce unic vite svelte dar bune de muncă. Acolo păstoria a cedat deja cam binișor agriculturiĭ și suhaturile acele nesfîrșite de odinióră carĭ caracterisaŭ monotóna stepă a Bărăganuluĭ, aparțin deja legendeĭ. Cea maĭ mare parte din pămîntul luĭ este astă-dĭ brăsdat și supus plugărieĭ și cultureĭ cerealelor. Din causa acésta vitele nu maĭ aŭ acolo pășunea abundentă de maĭ înainte, iar pe timp de secetă pe ogórele sterpe abia îșĭ conservă viața, și numaĭ vitele indigene pot să resiste carĭ sunt dedate cu o așa viață, dar nu și cele strĕine importate. Vom face bune afacerĭ dacă vom introduce acolo numaĭ vite de rasa podolică pentru a scóte bune vite de muncă din ele — apoĭ caĭ și oĭ țigăĭ, carĭ tóte sunt obicinuite cu clima locală, și le vindem de ordinar tómna când sunt ceva maĭ bine în carne, iar nu primăvara când sunt slabe. Unde avem grajdurĭ bune vor resista și oile merinóse.

In puține regiunĭ ale țăriĭ se maĭ găsesc astă-dĭ suhaturĭ grase, la carĭ să se îngrașe vitele cum se făcea înainte vreme, pe o scară fórte întinsă în țară. De la rĕsboiul vamal încóce, aŭ încetat *cireḑariĭ*, d'a cumpĕra primăvara *vitele* slabe *de strînsură*, pentru a le îngrășa vara la suhat și tómna la velnițe cu borhot și le exportaŭ apoĭ din țară. Astă-dĭ numaĭ velnițele și proprietariĭ marĭ din jurul velnițelor și a fabricilor de zahăr maĭ cumpĕră câte o dată vite slabe pentru a le îngrășa cu borhot și cu tăiețeĭ de sfeclă ce îĭ capĕtă pe un preț ieftin de la fabricele de zahăr. Une-orĭ când s'a făcut mult fîn, orĭ sunt sfecle multe, proprietariĭ marĭ cumpĕră vite strĕine pentru a le ținea și îngrășa peste iarnă, utilisând cu ele nutrețul și ca să le rĕmână gunoiul. Ingrășatul vitelor marĭ la velnițe cu borhot și uruială duréză câte 4 — 5 lunĭ de ḑile.

Crescerea vitelor tinere este de obiceiŭ în mâna micilor cultivatorĭ a țĕranilor, iar îngrășarea lor, în mâna proprietarilor marĭ și arendașilor. Țĕranuluĭ nu-ĭ dă mâna ca să stea 3—4—5 lunĭ de ḑile de îngrășatul uneĭ singure vite și să-și neglijeze alte afacerĭ, pe când proprietaruluĭ mare îĭ dă mâna la 10 — 15 — 20 vite marĭ să angajeze și țină un om cu plată, care să se ocupe ex-

Statistica vitelor din România

JUDEȚUL	Suprafața județului în klm²	Cai	VITE	
			Boĭ de jug	Vacĭ de lapte
1. Argeș	4.510	10.114	35.937	22.399
2. Brăila	4.310	37.993	28.321	20.850
3. Buzĕŭ	4.900	22.350	42.324	17.073
4. Dâmbovița	3.540	18.515	34.279	21.366
5. Dolj	6.780	55.434	75.092	27.122
6. Gorj	4.780	8.129	36.288	30.099
7. Ialomița	7.040	70.077	34.769	27.721
8. Ilfov	5.200	48.618	40.116	17.568
9. Mehedinți.	5.380	20.442	51.653	27.127
10. Muscel	2.970	3.678	20.567	16.447
11. Olt	2.870	12.662	31.160	10.457
12. Prahova.	4.650	15.920	49.345	25.085
13. Râmnicu-Sărat . . .	3.340	23.993	33.599	19.332
14. Romanați	3.780	29.422	44.225	8.476
15. Teleorman	4.760	37.871	57.667	6.861
16. Vâlcea.	4.230	9.438	33.663	28.294
17. Vlașca.	4.440	29.708	43.889	8.877
Valachia întrégă. . . .	—	454.324	692.835	335.154

după numerațiunea din 1897.

CORNUTE		Oĭ	Capre	Rîmătorĭ	Asinĭ	Catîrĭ
Bivolițe de lapte	Vitele bovine în total					
61	69.237	243.570	17.433	40.732	88	12
58	59.633	205.805	673	36.544	166	1
248	69.920	272.550	20.161	36.590	108	3
369	68.376	146.511	12.349	41.293	225	8
1.142	116.076	354.071	13.415	59.425	267	16
74	82.505	197.625	32.002	44.295	51	4
2.830	77.794	384.474	4.899	48.200	238	11
7.379	75.220	214.386	4.073	43.664	276	22
180	93.059	279.412	32.327	50.693	69	14
25	46.824	140.889	14.386	22.138	130	4
255	47.895	222.801	5.181	32.108	170	15
398	87.902	251.077	13.574	42.358	200	26
163	62.412	170.724	6.985	23.804	129	10
1.156	59.897	227.391	3.900	43.163	196	9
1.737	71.458	372.339	5.434	45.045	965	27
73	81.959	166.802	25.427	52.962	96	6
2.383	61.987	262.950	4.973	28.161	377	4
18.531	1.234.154	4.112.378	217.270	691.181	3.811	192

JUDEȚUL	Suprafața județului în klm²	Caĭ	VITE	
			Boĭ de jug	Vacĭ de lapte
1. Bacăŭ.	4.020	9.623	27.541	23.685
2. Botoșanĭ	2.950	15.543	30.475	24.344
3. Covurluĭ.	2.800	12.843	29.488	16.220
4. Dorohoiŭ	2.980	15.933	29.868	27.677
5. Fălciŭ.	2.120	7.706	24.305	17.740
6. Iașĭ.	3.110	12.013	29.963	27.640
7. Neamțu.	4.180	9.890	1.8915	21.922
8. Putna.	3.310	11.859	25.302	14.780
9. Roman	1.870	10.852	15.426	16.038
10. Sucéva	3.410	10.137	17.198	22.661
11. Tecuciŭ.	2.540	10.769	28.488	18.088
12. Tutova	2.480	7.803	32.526	21.041
13. Vasluĭ.	2.170	7.425	26.036	16.464
Moldova întrégă. . . .	—	142.396	355.532	268.300
1. Constanța.	7.150	41,468	39.176	27.323
2. Tulcea.	8.450	32.721	20.436	19.373
Dobrogea singură . . .	—	74.189	59.608	46.697
România întrégă . . .	—	670.909	1.087.975	650.151

CORNUTE		Oĭ	Capre	Rimătorĭ	Asinĭ	Catîrĭ
Bivolițe de lapte	Vitele bovine în total					
49	67.199	152.771	7.712	32.519	59	—
71	66.846	195.301	1.248	29.935	9	4
51	52.931	85.891	3.314	19.699	108	4
41	71.784	155.500	1.120	34.778	9	1
26	54.437	118.404	1.580	18.943	14	1
46	71.726	219.114	2.751	32.959	31	3
44	58.841	165.115	1.070	17.465	4	—
64	52.357	172.508	13.670	28.812	17	—
51	42.759	109.464	687	21.964	13	4
32	54.341	162.586	585	22.625	4	—
56	57.167	102.369	3.159	26.282	41	5
58	64.245	99.675	3.198	24.166	32	1
38	53.721	130.222	1.556	23.702	28	22
627	768.254	1.868.928	41.665	333.849	369	45
1.051	83.949	609.746	8,105	21.376	580	5
563	71.958	256.770	19.851	32.916	454	5
1.614	135.907	866.519	27.956	54.292	1.034	10
20.772	2.138.315	6.847.825	286.876	1.079.322	5.214	247

clusiv cu hrănirea și îngrijirea lor. Apoĭ acesta póte să le ducă la un oraș îndepărtat eventual să le transporte pe calea ferată orĭ cu vaporul și exporteze pentru a obține un preț maĭ mare pe ele. De multe orĭ vin negustoriĭ marĭ și măcelariĭ de la oraș la el acasă și i le cumpĕră încă din grajd, ceia-ce la țĕran nu se întâmplă.

Pentru utilisarea și desfacerea vitelor grase actualmente ne găsim într'o situație de jenă și maĭ critică de cât înainte vreme. Salhanalele aŭ decăḑut cu totul, exportul de vite grase în Austro-Ungaria a încetat de o dată și alt debușeŭ nu există. A rĕmas în us încă numaĭ exportul de berbecĭ și oĭ grase spre Constantinopole, și în cât-va exportul de rîmătorĭ spre Occident și Rusia. Tîrgurile de vite de la Constanța, Severin și Burdujenĭ nu aŭ ratificat speranțele puse în ele, de a atrage pe negustoriĭ streinĭ la ele. Maĭ curînd pot avea o influență bine-făcĕtóre asupra cultureĭ vitelor, înființarea de lăptăriĭ sistematice și exportul de carne próspĕtă în Germania.

O privire fugitivă asupra datelor statistice ne arată un fapt curios și vrednic de remarcat. Tóte județele carĭ se distingeaŭ înainte vreme și se crede însă și aḑĭ că esceléză între cele-l'alte prin cultura vitelor de óre-care valóre, aŭ redus enorm numĕrul în loc de desvoltare și staŭ aḑĭ înapoia altor județe, cu vite de maĭ puțină valóre. Intre județele Moldoveĭ, carĭ escelaŭ în numĕrul vitelor bovine, aŭ un contingent maĭ mic de vite cornute tocmaĭ Fălciul, Romanul, Vasluiul, Botoșaniĭ. Vestițiĭ caĭ de Moldova aŭ dispărut din județele Moldoveĭ cu totul nu numaĭ ca fisic și talie, ci și ca numĕr, și în privința cultureĭ cailor județele Moldoveĭ cu tóte pășunile lor maĭ bune sunt înapoia județelor Munteniei. Apoĭ în privința cailor petroșĭ de munte, aŭ ceĭ maĭ puținĭ caĭ tocmaĭ județele de munte Muscelul, Gorjul, Vâlcea, de unde se vede că cultura cailor de munte a scăḑut enorm. Tot așa a scăḑut și cultura vitelor bovine de munte de a sporit enorm ținerea *caprelor*, și în privința caprelor Mehedințul, Gorjul, Vâlcea și Buzĕul sunt mult superióre tuturor județelor, de unde resultă o scăpătare îngrijitóre a populațiuneĭ muntene.

Dar și județele Dunărene cu mănósele lor pășunĭ de

Baltă și de luncă, nu aŭ numĕrul de vite proporțional cu întinderea lor și cu starea înapoiată de cultură agricolă, căcĭ Brăila, Vlașca și Romanațiĭ aŭ relativ tare puține vite.

Județul cel maĭ bogat în vite sub tóte raporturile este Doljul, apoĭ urméză Ialomița, Constanța, Teleormanul și altele. In genere, în privința numĕruluĭ vitelor, Moldova este maĭ sĕracă în vite de cât Muntenia, de unde resultă o stare maĭ precară a sătĕnuluĭ de cât în Muntenia. Nu este numaĭ munca în banĭ causa, precum se susține adesea. La vitele bovine am despărțit boiĭ de vacile fătătóre și de bivolițele cu lapte, punênd fie-care în colóne deosebite pentru a învedera producțiunea și consumațiunea de lapte. Pe când statistica germană a dat că în Germania se vin câte 5 vacĭ cu lapte la un boŭ de jug, la noĭ din contra vacile fătătóre numaĭ în douĕ județe sunt ceva maĭ numeróse de cât boiĭ de jug, dar încolo sunt mult maĭ puține și de obiceiŭ numaĭ la 2 boĭ se vine o vacă fătătóre, orĭ la 3 boĭ 2 vacĭ cu lapte. Bivolițe fătătóre sunt pentru țara întrégă numaĭ 20.772 capete, din care a 3-a parte 7.379 capete se află în jurul Bucurescilor, apoĭ câte 2 miĭ în Vlașca și Ialomița și câte o mie în județele limitrofe cu Dunărea: Dolj, Romanațĭ, Teleorman și Constanța. In cele-l'alte județe, numĕrul lor este aprópe neînsemnat. In județele Moldoveĭ vacile țin după numĕr aprópe echilibrul boilor de muncă în maĭ multe județe — dar noĭ știm că vacile de Moldova nu se mulg și dacă fată arare-orĭ aĭ ce mulge de la ele, așa că în total puțin lapte de vacă se consumă și în Moldova, cu tot numĕrul în aparență maĭ mare de vacĭ, iar bivolițe nu se țin în Moldova aprópe de loc.

Raportând numĕrul vitelor la suprafața terenuluĭ vedem că în județele cele bogate în vite, ca d. ex. în Dolj, se vin 17,1 capete de vite cornute la 1 klm.² și 11,05 vite la klm.² în Ialomița, iar pentru țara întrégă se vin 16,3 vite cornute la kilometrul pătrat = 100 ha. Insă luând tóte vitele la o laltă marĭ și micĭ, și punênd vita mare = 10 vite mărunte, oĭ, capre și porcĭ, atuncĭ se vin numaĭ 27,75 capete de vite marĭ la klm.². După procedarea sta-

tisticeĭ germane, noĭ am pus câte 10 oĭ = 12 capre = 4 porcĭ = 20 purceĭ de lapte, ca egale în greutate cu o vită mare, și repartisate tóte vitele la o laltă la suprafața țĕreĭ ne-aŭ dat numaĭ 28,4 capete vite marĭ la klm.².

In Bucovina însă se vine la klm.² = 100 ha numaĭ vite cornute câte 26,53 capete, apoĭ 5,21 caĭ, 15,51 oĭ, 0,71 capre și 12,56 porcĭ, saŭ în total câte 34,61 capete de vite marĭ.

In Transilvania se vin la 100 capete de vite, 164 jug. arătură, 89 jug. fînați; în Ungaria întrégă cu Transilvania la o laltă se vin la 100 capete de vite marĭ 212 jug. arătură, 50 jug. fînați și 34 jug. pășune = 296 jug. In comitatele ungare unde agricultura este tare estinsă se vin 100 capete de vite marĭ în comit. Torontal la 305 jug. arătură, în comit. Cenad 294, în Sabolcĭ 275 La 100 hectare de teren se vin în Transilvania, 107 capete de vite marĭ, în Ungaria 82,7.

Greutatea vitală a uneĭ vite se ia de ordinar drept 500 klgr. însă la noĭ numaĭ vitele cenușiĭ sure de Moldova și Transilvania, și bivoliĭ ajung la acéstă greutate vitală medie; mocănițele, boiĭ țĕranilor și caiĭ de munte, saŭ vitele țĕranilor în genere maĭ nicĭ odată nu ajung la acéstă greutate, fiind pipernicite și micĭ de talie ca rasă. De aceia trebuesce tot-d'auna pe fie-care moșie și la fie-care comună în parte să ținem cont de greutatea vitală reală și să facem cuvenita rectificațiune în sus saŭ în jos.

Necesitatea de vite și numĕrul ce póte ea ținea, depinde de moșie, de pășunile naturale saŭ artificiale de care dispune, și de sistema de cultură ce voim a introduce pe moșie. Unde sunt pășunĭ comunale în ființă, de ordinar acolo locuitoriĭ țin maĭ multe vite de cât acolo unde nu există. Deși în Transilvania mica proprietate de parcele, sub 5 jugere, ocupa 46,8%, totu-și situațiunea materială a locuitorilor nu este atât de precară după cât s'ar părea, fiind-că eĭ maĭ pretutindenea beneficiază încă de pășunile comunale, și une-orĭ și de pădurĭ și munțiĭ comuneĭ, în carĭ țin vitele vara fără de nicĭ o taxă, orĭ cu nisce taxe fórte reduse către comună, ținênd alt codaș maĭ multe vite de cât un plugar cu 7 — 10 jugere pro-

prietate, deşi este adevĕrat că nu le pot hrăni şi îngriji tot-d'auna după cum ar cere trebuinţa. De aci există diferinţa esenţială între starea săténuluĭ nostru şi a celuĭ din Transilvania, căcĭ acela are în favorul sĕŭ pîrghia principală către progres, — vitele, pe care al nostru nu o are.

Dar şi în Transilvania şi Ungaria la comunele, unde s'a săvîrşit deja comasarea pămîntuluĭ şi păşunea comunală s'a împărţit, acolo încă s'a redus considerabil numĕrul vitelor deşi aŭ vite maĭ bune de cât înainte, căcĭ sătenii sunt siliţĭ să le ţină la grajd vara şi iarna şi să îngrijéscă maĭ bine de ele de cât înainte. La comunele însă unde la comasare nu s'a împărţit şi spart păşunea comunală, ci s'a menţinut neştirbită, acolo nu s'a redus numĕrul vitelor, şi s'a îmbunătăţit considerabil calitatea şi valórea lor în urma cultureĭ lesnicióse a trifoiuluĭ şi lucerneĭ, care înainte nu era posibilă. Calitatea vitelor pretutindenea se îmbunătăţesce relativ cu progresul agricultureĭ şi vice-versa. Un contingent maĭ mare de vite ne pune în stare să consumăm maĭ mult nutreţ şi paie şi să producem mult gunoiŭ, de unde sporesce producţiunea sub tóte raporturile.

Pentru cultura vitelor face fórte mult dacă putem cultiva trifoiul şi lucerna pe câmp deschis şi în rotaţiunea ordinară orĭ ba? Unde plantele furagere nu se pot cultiva pe câmp deschis, din causa devălmăşieĭ şi a sileĭ de cultură şi folosinţeĭ comune a ogórelor, miriştilor, şi porumbiştilor, acolo ţinerea vitelor de rasă ne vine destul de grea, saŭ chiar imposibilă, dacă nu avem păşunĭ tocmaĭ bune pentru ele, căcĭ vara nu avem ce să le dăm de mâncare acasă şi nicĭ în câmp nu găsesc tot-d'auna iérbă suficientă, orĭ că iérba a îmbătrânit, iar porumbul verde se face cam târdiŭ ca să-l putem cosi. Pe un hectar de fîneţ facem 20—30 q. fîn uscat, la trifoiul roşu 30—40 q. fîn, la lucernă 300—320 q. nutreţ verde, şi 50—80 q. cositură uscată, la porumbul verde 250—500 q. nutreţ verde, saŭ 50—150 nutreţ uscat, şi la sfeclele de nutreţ producem 600—750 q. de sfecle. După producţiunea diferită de nutreţ, putem să ţinem şi vite diferit.

La sistema trienală în genere, este greŭ de a ţine vite

bune și de valóre, ca să le pascem pe ogórele sterpe și în miriștĭ, dacă nu avem pășunĭ și fînețurĭ deosebite; le putem ținea numaĭ la cultura alternă acolo, unde putem semĕna trifoiul roșu și lucerna, ca în cas dacă ar scădea iarba din câmp, să avem ce să le dăm séra și diminéța de mâncare acasă, ceea-ce se întâmplă de obiceiŭ prin Maiŭ și Iunie, apoĭ maĭ târdiŭ prin Iulie și August, când s'a gătat hrana din miriștĭ și fînețurĭ, iar trifoiul și lucerna ne daŭ recoltă pentru a doua și a treia óră, și după ele vine porumbul verde până tómna târdiŭ. De aceia la cultura alternă, fără de a perde nimic din recolta și producțiunea de cereale, producem și nutrețurĭ suficiente, carĭ ne permit ca să ținem vitele mult maĭ bine de cât înainte, și să compensăm prin calitate și folóse, ceea-ce am pierdut în numĕr și cantitate. Une-orĭ însă vitele mĕrunte — oile, caprele, nu se maĭ pot ținea căcĭ nu rentéză, dar în locul lor ținem cu preferință vite bovine, de o valóre maĭ mare, carĭ rentéză maĭ bine munca depusă și capitalul angajat în ele. In casul când nu avem cum să le ținem pe tóte, desființăm pe cele micĭ și ținem numaĭ pe cele marĭ, în special pentru 2—3 folóse de o-dată.

In privința specieĭ și a raseĭ vitelor ce putem introduce și cultiva, avem tot-d'auna facultatea să alegem pe cele maĭ potrivite cu circonstanțele localităţiĭ și a moșieĭ și despre carĭ credem că vor renta maĭ bine capitalul angajat în ele. Nu este destul ca să avem numaĭ vite, ci trebue să ne dăm séma cum utilisézā și ele hrana consumată, și ea să fie în raport cu folósele ce ne aduc.

In privința numĕruluĭ și greutăţeĭ vitelor, ce putem să ținem și să hrănim sistematic pe moșie, agronomiĭ diferă în cât-va în evaluațiunile lor. Pabst dice că contingentul general de vite este mare atuncĭ, când de fie-care 1,1—1,25 ha se vine câte o vită mare de 300—400 klgr. greutate, și e potrivit când numaĭ la 1,50—1,75 ha se vine o vită mare și puțin, când numaĭ la 2—2,25 ha se vine o vită mare.

G. Krafft ia vita mare egal 500 klgr. greutate vitală, și calculéză la hectar de teren arabil:

	vite în total	v. trăgĕtóre	de rudă
puțin	1,5—2 cap. de v. marĭ	0,25—0,42 capete	1,25—1,58 cap.
potr.	2—3 » » »	0,35—0,63 »	1,65—2,37 »
mult	3—5 » » »	0,50—1,25 »	2,50—3,75 »

iar pentru hrana lor aŭ necesare hectare teren de arătură după fie-care sută de kilograme greutate vitală:

	vite în total	v. trăgĕtóre	v. de rudă
puțin	0,68—0,50	4,0—2,4	0,8—0,63
mijlociŭ. . . .	0,50—0,34	2,8—1,6	0,6—0,42
mult	0,34—0,20	2,0—0,8	0,5—0,26

V. D. Goltz dă o vită mare ca potrivită la 1,75—2 ha teren de cultură.

După evaluațiunile făcute de noĭ la moșiile maĭ bine înzestrate din țară — moșia Climescĭ, jud. Roman, poseda 14 leĭ la hectar învestit în vite, saŭ 0,25 capete de vite marĭ la ha, iar moșia Țibănescĭ avea numaĭ 21,2 leĭ la ha — saŭ 0,15 capete vite marĭ. Domeniul ces. și reg. de la Rădăuțĭ din Bucovina, afară de trupul de la Frasin, posedă 22 fl = 45 leĭ la ha plasat în vite cornute, iar de capul de vită mare se vin 5 ha de teren arabil. Am exclus însă caiĭ herghelieĭ ces. și reg. carĭ representaŭ o valóre de 788.900 fl., carĭ repartisațĭ la suprafața terenuluĭ de cultură, după valórea lor ar veni câte 225 fl. = 450 leĭ la hectarul de teren.

D'aci se vede că noĭ la moșiile cele maĭ bine înzestrate din țară, suntem încă departe înapoia străinătățiĭ, și avem încă mult de făcut ca să înzestrăm moșiile cu vitele necesare pentru muncă și prăsilă. Aceste sunt însă moșiĭ proprietărescĭ, carĭ n'aŭ fost nicĭ odată arendate, și proprietariĭ lor 'șĭ caută de ele, și sunt dintre ceĭ maĭ bunĭ cultivatorĭ aĭ țăreĭ. Ceĭ maĭ mulțĭ nu țin însă vite de loc.

Proprietariĭ și arendașiĭ noștri carĭ aveaŭ vite propriĭ, aŭ comis greșéla de a nu ținea cont de schimbarea raporturilor comerciale. Eĭ aŭ continuat a produce și oferi carne după obiceiurile antice, când cererea după carne nu maĭ exista, și exportul de animale viĭ s'a curmat de o dată brusc, în urma isbucnireĭ rĕsboiuluĭ vamal cu Austro-Ungaria. Nereușind în combinațiunile lor, dînșiĭ aŭ

desfiinţat îndată vitele pentru a trece la producţiunea pură de cereale, iar cultura vitelor aŭ lăsat-o unic în sarcina ţĕranuluĭ, pe când era maĭ nimerit şi unic indicat de împrejurărĭ, numaĭ o schimbare de direcţie şi sistemă, prin trecerea de la producţiunea de carne, la producţiunea de caĭ pentru remonţĭ, producţiunea de lapte şi înfiinţarea de lăptăriĭ sistematice, pentru exportul de unt şi brânzeturĭ, şi producţiunea de lânurĭ fine şi mediocre pentru export — carĭ tóte aŭ crescut în preţ afară de lână, care a scăḑut în urma importuluĭ de lână transoceanică în Europa.

Numaĭ consumaţiunea de lapte próspĕt în interior, ar putea să aducă pe an 3—4 milióne de leĭ, carĭ aḑĭ nu există, apoĭ vr'o 2 milióne de leĭ caiĭ pentru remonţĭ şi de trăsură: alte vr'o 2—3 milióne — de lânurĭ merinóse pentru export — apoĭ ar veni alte venituri din producţiunea de vite bune pentru munca necesară la cultura maĭ sistematică a pămîntuluĭ. Infiinţarea de lăptĕriĭ sistematice pentru exportul de unt şi brânzeturĭ în masă, ar aduce alte 5—10 milióne pe an — căcĭ Orientul ne stă deschis. Exportul de ouĕ şi pasĕrĭ îngrăşate este nul, de şi n'a fost oprit de nime şi nicĭ o dată.

In privinţa raportuluĭ ce trebue să existe între vitele de muncă şi vitele de prăsilă (rudă), Krafft le dă pentru raporturile economice extensive la $^1/_4$—$^1/_3$ vite trăgĕtóre, iar la cultura alternă la $^1/_5$ — şi la cultura intensivă la $^1/_6$ vitele trăgĕtóre, iar restul pentru vitele de rudă. Pabst şi Ebert daŭ vitele de muncă faţă de cele de rudă ca 1:4,3 — iar Komers ca 1:4,4. Ţĕraniĭ noştri aŭ precumpănitor vite de muncă, iar arendaşiĭ nu aŭ nicĭ vite de muncă, nicĭ de cele de rudă; în genere eĭ aŭ puţine vite.

Pe când în alte state vitele aŭ sporit considerabil în timpul din urmă în talie şi greutate vitală, în urma îngrijirĭ lor maĭ raţionale, vitele nóstre aŭ dat înapoĭ, căcĭ vitele ţĕranilor aŭ degenerat şi s'aŭ pipernicit enorm de când sătenii nu maĭ aŭ păşune. Greutatea vitală a vitelor ţĕrănescĭ maĭ cu sémă pentru Muntenia nu este în termen mediŭ maĭ mare de 250—350 klgr. Pe multe locurĭ dînşiĭ aŭ desfiinţat vitele de prăsilă şi de lapte din

causa dificultăţiĭ de a le ţinea şi aŭ rĕmas numaĭ cu cele de muncă, dar şi acelea sunt ca vaĭ de ele!! Lucru curios, dînşiĭ aŭ menţinut oile, carĭ se vede că în ţară sunt maĭ uşor de ţinut şi le pot învoi şi în altă parte, la câmp Bărăgan, munte, pe când în Transilvania la comunele unde s'a săvîrşit deja comasarea le-aŭ desfiinţat maĭ pretutindenea, fiind-că acolo nu se maĭ lasă pămîntul de ogor sterp, decĭ este maĭ greŭ de a le ţinea.

In casul când din causa dificultăţilor avem să desfacem pe unele saŭ altele, este maĭ profitabil de a desface vitele mărunte, oĭ, capre, viţeĭ, gonitóre şi să ţinem numaĭ pe cele marĭ, vite de muncă şi vacile cu lapte; eventual ţĕranul póte lucra fórte bine puţinul sĕŭ pămînt de cultură cu douĕ vacĭ bune saŭ cu 2 iepe, de la carĭ să aibă şi munca şi prăsila. Pe acestea eventual le póte ţinea şi vara la grajd şi nutréscă din mână şi ar lucra mult maĭ bine de cât cu vitele multe şi tóte slabe de aḑĭ, care îl ruinéză numaĭ, şi nu-ĭ aduc luĭ nicĭ un folos de cât să-ĭ aservéscă braţele pentru o mare parte din vară.

Animalele mĕrunte, capre pentru lapte, porciĭ şi găinile, eventual, n'ar trebui să lipséscă nicĭ la familia cea maĭ sĕracă de la ţară. Capra este tot-d'auna simbolul sărăcieĭ şi scăpătăriĭ, dar tot este maĭ bună şi capra de cât nimic, ca familia ţĕranuluĭ şi muncitoruluĭ să nu fie lipsită vara întrégă de laptele dulce pentru copiĭ.

In lipsă de păşune, caprele se póte ţinea şi închise în coteţe, şi contribue şi ele considerabil la menagiul familieĭ, une-orĭ şi produc. De aceia cultura lor este importantă şi rentabilă şi pentru proprietatea mică şi mare. De multe orĭ ele se ţin fórte uşor, fără ca să le purtăm grija şi hrănim din mână, deşi sunt tot-d'auna maĭ de folos, când le hrănim noĭ direct.

Pe fie-care moşie mare saŭ mică, este necesar şi util ca să fie tot felul de vite şi animale domestice, nu numaĭ după folósele lor maĭ variate, ci şi pentru că se ţin alternativ maĭ uşor de cât o singură specie. Pe fie-care moşie se găsesc diferite terenurĭ şi se produc diferite nutreţurĭ, carĭ se utilizéză maĭ bine aci cu una, aci cu altă

specie de vite, pe carĭ de alt-fel le-am putea utilisa numaĭ într'un mod unilateral și incomplet.

Apoĭ unde avem nutrețurĭ bune și o pășune bună, ne ocupăm în special cu crescerea de animale de valóre maĭ mare și cu bun resultat, iar unde avem la disposiție numaĭ nutrețurĭ ordinare, acolo ținem numaĭ vite marĭ pentru muncă și lapte, eventual pentru îngrășat, și câte odată când avem multe nutrețurĭ supuse ușor alterațiuneĭ și stricăciuneĭ, cumpĕrăm vite de strînsură pentru a le îngrășa cu ele și apoĭ le vindem. Unde nu avem debușeŭ pentru carne și lapte, acolo crescem vite de vîndare pentru muncă orĭ pentru reproducțiune. Alt cultivator de vite care are o bună experiență în crescerea și cultura vitelor, se póte ocupa cu cultura vitelor de prăsilă pe o scară întinsă, ca să dea bunĭ reproductorĭ la miciĭ cultivatorĭ și comunelor etc.

Vitele domestice sunt caiĭ, vitele albe (vacĭ), bivolĭ, oĭ, capre, porcĭ și pasĕrĭ de curte. Cultura asinilor și catîrilor la noĭ este tare restrînsă, numaĭ ciobaniĭ și mocaniĭ 'ĭ cultivă pentru purtarea calabalîculuĭ și utensiliilor stâneĭ și turmeĭ, la munte și baltă. In Dobrogea un tătar cultivă de câțĭ-va anĭ și cămile, carĭ încă par a progresa în clima arridă a Dobrogeĭ.

Vitele trăgĕtóre și de muncă.

O parte însemnată a capitaluluĭ angajat în agricultură, este cel afectat în vitele de muncă saŭ trăgĕtóre. Orĭ cât de mare importanță ar fi câștigat puterile neînsuflețite ale natureĭ — abur, apă, electricitate, în agricultură și la mijlócele de transport și comunicațiune, totușĭ întrebuințarea lor este încă restrînsă, și ele nu vor putea substitui vre-odată complect forța musculară a vitelor. Un plug cu abur póte să înlocuiască binișor 8—10 pluguri cu vite, dar rĕmân încă în prisosință atâtea alte lucrărĭ micĭ și marĭ, unde nu putem întrebuința de cât munca cu vitele, și munca cu brațele însăși ne vine prea scumpă, iar munca cu abur nu se plătesce fiind-că suprafața de lucrat este prea mică — și spesele de cultură ar fi prea marĭ.

Economia fără de vite — *viehlose Wirthschaft* — deşi este în parte posibilă, înlocuind forţa vitelor prin forţa de abur la arat, comunicaţiune şi transport, iar gunoiul de vite prin îngrăşămintele chimice, totuşĭ după experienţele de până aci s'a dovedit că ea nu se póte menţine pentru durată, şi nicĭ a o practica timp maĭ îndelungat fără de a deteriora constituţia fisică a pămîntuluĭ. Cu atât maĭ puţin póte fi tolerată o sistemă de exploataţiune, care este basată unic pe cultura rapace: pe despoierea pămîntuluĭ de forţele sale productive, precum se practică ea actualmente în ţară, căcĭ acésta se termină şi trebue să se termine tot-d'auna cu sleirea totală a pămîntuluĭ şi cu bancruta, pentru individ ca şi pentru regiune şi stat. De când e lumea şi pămîntul şi se face plugărie pe el, tot-d'auna plugariĭ aŭ considerat vitele bune de muncă drept basa şi stîlpul agricultureĭ. Fără vite bune de muncă şi suficiente, nu se póte face agricultură sistematică, nicĭ lucrarea pămîntuluĭ nu se face la timp, cât şi gunoirea luĭ potrivită. Limbagiul popular însuşĭ ne indică acésta, căcĭ numesce plugar numaĭ pe cel care posedă plug şi vite propriĭ. Carul şi plugul sunt mijlócele principale de muncă şi de transport în agricultură, carĭ de obiceiŭ aŭ acelaşĭ jug saŭ păreche de vite trăgĕtóre, şi acelaşĭ jug saŭ păreche de vite trăgĕtóre trage la car şi la plug.

Vitele trăgĕtóre în jug şi ham, sunt pentru raporturile nóstre economice boĭ, caĭ, bivolĭ, vacĭ şi catîrĭ. Pentru lucrările pur agricole vin în considerare numaĭ boiĭ şi caiĭ maĭ rar bivoliĭ, vacile şi tauriĭ şi catîriĭ. La transporturĭ de poverĭ grele *bivoliĭ;* la transporturĭ uşóre vacile, caiĭ, măgariĭ şi catîriĭ; la călărie şi transporturĭ pe sămare caiĭ de munte, *catîrĭ şi măgarĭ.* Ca *principale* vite de muncă *sunt exclusiv boul şi calul,* Bivoliĭ ca animale de muncă se întrebuinţéză rar de tot şi maĭ mult numaĭ la anumite lucrărĭ, din causa mersuluĭ lor greoiŭ şi a natureĭ indolente şi dîrje a lor. Une-orĭ eĭ înlocuesc calul de povară din alte ţărĭ cu bun succes; nu pot fi generalisaţĭ însă din causa sensibilităţiĭ marĭ a lor contra intemperiilor — atât a căldureĭ cât şi a geruluĭ, care-ĭ face puţin docilĭ şi neapţĭ de muncă.

Catîriĭ carĭ în țările romanice jócă un rol preponderat ca animale trăgĕtóre și de muncă, la noĭ nu sunt de loc usitațĭ și sunt greŭ de produs. Catîrul întrunesce în sine tóte calitățile dorite la un animal de muncă — căcĭ este iute de picióre ca calul, este tenace și vînjos ca boul, este cumpĕtat la mâncare și bĕutură ca măgarul — și este maĭ sĕnătos și rĕmâne maĭ mult timp în vigóre și apt de muncă de cât orĭ-care din ele. O păreche de catîrĭ marĭ póte să muncéscă 20—30 anĭ și muncesce pe an cât 4 perechĭ de boĭ orĭ de caĭ de aĭ noștri. Pagubă că noĭ nu-ĭ putem produce de talia dorită.

Pentru noĭ vin în considerare boul exclusiv, ca singurul animal de muncă. In puține localităților, lucréză țĕraniĭ numaĭ cu caiĭ în agricultură; maĭ des aŭ și dinșiĭ regimul mixt, lucréză cu caĭ și boĭ deopotrivă orĭ separat, caiĭ îĭ întrebuințéză numaĭ la transporturĭ și lucrurĭ maĭ ușóre și boiĭ la arat și la muncile grele. La noĭ lipsesc caiĭ aceia marĭ de povară, carĭ se întrebuințéză în strĕinătate la plug de ară cu câte unul singur saŭ cu doĭ, pe când cu caiĭ micĭ de la noĭ nu putem ara fie cât de superficial de cât în 3 și 4, iar cu 2 boĭ bunĭ de Moldova putem ara și lucra orĭ-ce muncă agricolă în de ajuns.

Alegerea specieĭ, depinde de moșie, teren, obiceiurile locale. In unele regiunĭ se lucréză exclusiv cu boi, înî altele exclusiv cu caiĭ, la care depinde mult de raporturile economice. La moșia întinsă și disproporționată prin natura eĭ însă-șĭ, ne impune să lucrăm cu caiĭ. Ast-fel, d. ex. în Bărăgan unde moșiile marĭ și micĭ sunt delimitate în sforĭ înguste și lungĭ și dilnic locuitoriĭ aŭ să parcurgă decĭ de chilometri distanță la dus și întors de la muncă, eĭ întrebuințéză cu preferință caiĭ la munca câmpuluĭ și la tot felul de transporturĭ deși boiĭ de Ialomița sunt fórte apțĭ pentru muncă, aprópe ca și ceĭ de Moldova. Tot așa în alte părțĭ moșneniĭ și răzeșiĭ carĭ încă aŭ moșiórole lor în sforĭ și curele înguste lucréză des cu caĭ. Depinde mult și de obiceiurile naționale. In satele mixte d. ex. șvabiĭ din Dobrogea și ceĭ din Bănat lucréză maĭ mult cu caiĭ, iar consătenii lor Românĭ cu boiĭ. Șvabul, nicĭ o dată nu va pune mâna pe córnele boilor și

nicĭ că se ocupă cu dresarea lor. Sașiĭ din Transilvania încă lucréză precumpĕnitor cu caiĭ și maĭ puțin cu boiĭ. Animalul favorit de muncă al unguruluĭ este calul — al românuluĭ boul.

Depinde și după teren. Pe terenurile nisipóse și cele humóse, marecagióse și turbóse, sunt preferațĭ boiĭ înaintea cailor, din causă că aceștia cu copita lor tare prea ușor se cufundă și înglódă, pe când boul cu unghia luĭ crăpată apasá pe o suprafață maĭ mare de teren și nu se póte cufunda așa ușor. Pe terenurile compacte și grele, carĭ se lucréză anevoie câte odată sunt maĭ avantagioșĭ bivoliĭ, carĭ deși sunt maĭ greoĭ la mers, dar sunt maĭ robuștĭ și pot desvolta maĭ multă putere la tracțiune. Din potrivă pe terenul tare, bulgăros și petros, orĭ unde sunt ḑilnic de parcurs șosele împetrite până la moșie și înapoĭ acolo sunt de preferat caiĭ, carĭ nu sunt așa gingașĭ de picióre și nu cimpăvesc și schiópă așa de ușor. La distanțe marĭ și pe moșia împrăștiată orĭ trunchiată, unic caiĭ sunt rentabilĭ ca vite de muncă, căcĭ eĭ ne scurtéză din timp perdut și spesele de cultură. Boul ca vită trăgĕtóre se póte întrebuința cu succes maĭ mult numaĭ în localitate.

Pentru tras la jug ar veni în considerație sub anumite raporturĭ sociale și economice și vacile cu lapte, atât pentru țĕran cât și pentru proprietarul mare. Tracțiunea în jug cu mĕsură și la transporturĭ ușóre, nu le face nicĭ un rĕŭ; cel mult le scade ceva din lapte când sunt prea încordate, dar după un repaos de o ḑi, douĕ, laptele le revine iarășĭ, și menajate nu li se întîmplă nimic nicĭ lor nicĭ vițeilor din ele, când sunt să fete. Vacile pot să compenseze sub anumite raporturĭ pe deplin boiĭ — să facă pe boŭ și vacă în același individ. Este acelaș raport ca între caĭ și iepe.

Maĭ cu sémă în România, unde s'a strîmtorat enorm pășunile și posibilitatea de a ținea vite pentru țĕran a devenit ceva fórte ilusoriŭ și de valóre problematică, pe multe locurĭ țĕranul póte ar fi maĭ bine folosit, dacă ar ținea numaĭ douĕ vacĭ de jug bune, cu care și ar putea munci perfect puținul pămînt ce posedă saŭ ce póte lua

și lucra în dijmă, și ar avea și lapte de la ele. Munca cu vitele ca mijloc de speculă și agonisire, luĭ maĭ nicĭ o dată nu i se rentéză și el maĭ mult perde de cât câștigă din causa îngreunăriĭ excesive a ținériĭ vitelor vara și iarna de o potrivă. Decĭ a trecut timpurile acelea mult defăimate, dar în multe privințe maĭ bune de cât cele de adĭ, unde țĕranul ca clăcaș și sub regimul pășuneĭ nelimitate putea să țină ciopóre întregĭ de vite, carĭ pentru vărat, nu-l costaŭ aprópe nimic, iar pentru iernat, prea puțin în raport cu folósele ce-ĭ aduceaŭ. Astă-dĭ cu scumpirea imașuluĭ și a învoelilor agricole, trebue și el să calculeze exact până la centimă, cât îl costă pe an fie-care vită, și în schimb ce beneficiŭ îĭ aduce fie-care, pentru a nu fi exploatat și a nu perde cu totul și beneficiul vitelor și rodul munciĭ sale cu brațele.

Reducerea celor imposibile de ținut nu însemnéză numaĭ de cât o scăpătare a luĭ, ci maĭ mult o emancipare de o sarcină împovărătóre. In loc de un cârd întreg de vite, carĭ să nu-ĭ aducă lui nicĭ un folos, dar să-l încurce numaĭ în datoriĭ, din care să nu maĭ iasă cu aniĭ, maĭ bine vite maĭ puține, maĭ bine ținute și maĭ de folos. In loc de 4 boĭ slabĭ și 2 vacĭ tigorite, maĭ bine o reducere a lor, căcĭ sunt de maĭ mare folos 2 boĭ și o vacă bună de lapte. Unde nicĭ pe acestea nu le póte ținea cum se cade, acolo țĕranul va fi maĭ folosit ca să țină 2 vacĭ de jug și de lapte tot-odată.

Douĕ vacĭ sdravene și bine ținute sunt aprópe tot așa de tarĭ ca 2 boĭ bunĭ și mult maĭ tarĭ de cât boiĭ pipernicițĭ și degenerațĭ actualĭ aĭ țĕranilor noștri. Cu 2 vacĭ bune țĕranul póte să lucreze în destul pe séma sa și fără de întovărășire cu alțiĭ și are și laptele necesar tótă primăvara, vara și tómna, și-ĭ rĕmâne prăsila de cresce vițeiĭ de la ele, și la an îĭ fată iară-șĭ. Prea bine póte să-șĭ lucreze puținul sĕŭ pămînt cu ele. Cel puțin în Transilvania, la comunele unde s'a sĕvîrșit deja comasarea și îngreunat ținerea vitelor, țĕraniĭ carĭ posed câte 2 iepe frumóse și lucréză și moșia făcênd fie-care lucru la timpul sĕŭ, și aŭ și mînziĭ de la ele; acestea fiind bătute cu armăsariĭ statuluĭ pentru o taxă de 2—5 leĭ, produc nisce mînzĭ de

tótă frumusețea carĭ după 6 lunĭ, un an se vînd cu 2—3 sute de leĭ, și o atare iapă produce succesiv 8—10 mînzĭ pe lîngă munca îndatinată. In Muntenia am găsit pe unele moșiĭ, că țăraniĭ vĕḍêndu-se în imposibilitatea de a maĭ ținea vite, aŭ desființat vacile cu lapte și gonitórele și aŭ rĕmas numaĭ cu boiĭ de muncă și oile, și după părerea nóstră rĕŭ aŭ făcut. Trebuia făcut contrarul de a desființa boiĭ și oile și a-ĭ înlocui prin vacĭ de muncă și lapte.

Tauriĭ saŭ buhaiĭ se întrebuințéză maĭ rar la jug, fiind-că eĭ deși sunt maĭ tarĭ de cât boiĭ jugăniți, dar eĭ sunt și maĭ dîrjĭ și greŭ de dresat. Arare-orĭ putem umbla numaĭ cu eĭ singurĭ cu carul și plugul, iar ca să-ĭ împărechem cu câte un boŭ orĭ vacă stérpă, rĕpune pe acésta. Putem însă să punem la jug tauriĭ bĕtrînĭ cu boĭ marĭ, carĭ nu maĭ pot servi singurĭ la muncă, și sunt destinați pentru reformă și îngrășare.

Vitele trăgĕtóre le împărechem pentru muncă după specie, talie dar nu și după etate, caiĭ cu caĭ, boiĭ cu boĭ, juncĭĭ cu juncĭ, vacĭ cu vacĭ, bivoliĭ cu bivolĭ, etc. Pentru dresat în jug și utilisarea potrivită a forțeĭ lor, de ordinar prindem însă la car și plug 2 boĭ bĕtrînĭ cu 2 tinerĭ orĭ cu 2 vacĭ neinvĕțate la jug. Numaĭ bivoliĭ sunt maĭ greŭ de învĕțat la jug, și trebuesc învĕțațĭ singurĭ, prin punerea de greutățĭ marĭ după eĭ, ca să le tragă fără să le pótă strica. Câte o dată, se usitéză a prinde caiĭ înaintea boilor, ceia ce nu este tocmaĭ potrivit, căcĭ caiĭ sunt maĭ iuțĭ de picióre de cât boiĭ, și punêndu-ĭ să tragă la o laltă caiĭ devin molaticĭ iar boiĭ nu se iuțesc, și silindu-ĭ obosesc maĭ curînd. Bivolul împărechiat cu un boŭ rĕpune tot-d'auna pe acesta la jug, fiind maĭ tare de cât el.

Forța de tracțiune a vitelor, atuncĭ se utilizéză bine, când sunt maĭ puține vite, înjugate la un vehicul. Experiențe aŭ dovedit că grămădirea de maĭ multe vite la un car orĭ plug, nu se utilizéză deplin, ci în parte se neutralizéză prin acțiune opusă orĭ că nu ese la ivélă și scade invers cu numĕrul. Ast-fel experiențele asupra forțeĭ de tracțiune aŭ dovedit, că dacă punem tracțiunea unuĭ cal

înhămat singur = 100, atuncĭ o păreche de caĭ de egală mărime și putere prinșĭ la acelaș car nu va trage de 200 ci maĭ puțin numaĭ de 160, iar 4 caĭ la o laltă vor trage numaĭ de 300 și nu 400 și așa maĭ departe. Cu cât înjugăm și prindem maĭ multe vite la acelaș car saŭ plug pe atât sporesc și pedicile de tot felul la mers și tras, și forța productivă ese maĭ puțin la ivélă, căcĭ unde trag uniĭ se codesc și staŭ în loc ceĭ-l'alțĭ, se încurcă și ne țin pe loc. Numaĭ la forțele neînsufletite ale natureĭ: abur, apă și electricitate, este posibil de a concentra într'un punct sute de puterĭ de caĭ și a le pune fără întîrdiere și pedică în acelașĭ moment în acțiune, fără de nicĭ o perdere.

Boiĭ nicĭ odată nu este obiceiul de a-ĭ pune în jug câte unul singur, și nicĭ fără păreche — și înjugarea lor este tot-d'auna dificilă și circumstanțiósă. Calul póte fi întrebuințat la muncă în diferite chipurĭ: la călărie și în ham — la car și plug, și tot felul de muncĭ agricole — el se prinde singuratic, păreche și nepăreche, cu lăturașĭ, înaintașĭ. Acésta are drept resultat o maĭ bună folosire a puterei luĭ de tracțiune la muncă, și muncesce în pas, trop și fugă. De ordinar 2 caĭ trag cât 3 boĭ, 3 caĭ cât 4 boĭ și așa maĭ departe.

Calul represintă tot-d'auna un capital maĭ mare de cât boul, și prin munca sa el se consumă și amortiséză aprópe cu totul. Hamurile și utensiliile caluluĭ sunt mult maĭ scumpe de cât ale bouluĭ, și ținerea luĭ ne vine tot-d'auna ceva maĭ scumpă de cât a bouluĭ, fiind maĭ exigent și maĭ gingaș de cât boul, în ceea-ce privesce hrana și îngrijirea. Caiĭ de călărie și de muncă nu-ĭ putem ținea fără să le dăm grăunțe, și cu cât munca lor este maĭ intensivă și încordată, pe atât trebue să le dăm dilnic porția maĭ mare de grăunțe: orz saŭ ovĕs. Fînul și apa pentru caĭ încă trebue să fie de bună calitate. Paiele de cereale și coceniĭ de porumb caiĭ abia le pot utilisa și digera, nutrețurile apóse și mustóse nu le convin aprópe de loc; nutrețurile verdĭ suculente le trebuesc date amestecate cu nutrețurĭ uscate și secĭ. Prin repaos și liniște calul nu

câștigă, și maĭ curînd perde — la repaos îndelungat prea ușor capătă os mort.

In schimb calul este maĭ tenace și maĭ lung durabil de cât boul. El este și maĭ puțin simțitor de cât boul față de asprimile climeĭ și temperatureĭ, și nu are să sufere de atâtea bóle și epidemiĭ ca boul. Caiĭ dacă aŭ hrană suficientă și îngrijirea corespundĕtóre, putem să lucrăm cu eĭ maĭ mult în fie-care ḑi și maĭ multe ḑile în an de cât cu boiĭ. Caiĭ 'ĭ putem folosi la munca câmpuluĭ 280—300 ḑile în an, pe când cu boiĭ nu putem să lucrăm maĭ mult de 220—250 ḑile pe an. Calul fiind iute la pas și cu copita solidă, este tot-d'auna de preferat acolo, unde sunt de parcurs distanțe marĭ și terenul este tare, pietros, și apoĭ la lucrărĭ ușóre unde se recere grabă, și mers repede. Cu caiĭ parcurgem în pas 3—4 klm. pe oră, pe când cu boiĭ nu putem face maĭ mult de 2—2½ klm. distanță pe oră. De aceia munca cu caiĭ ne vine ceva maĭ scumpă de ordinar de cât cea cu boiĭ, dar diferința de obiceiŭ o câștigăm prin sporul maĭ mare la muncă și câștigul de timp, care încă face ceva. Totuși calul este animalul predestinat pentru lucrările ușóre și urgente, și maĭ puțin pentru cele grele și obositóre.

Boiĭ sunt și rĕmân principalele nóstre vite de muncă. De obiceiŭ boiĭ noștri sunt maĭ tarĭ de cât caiĭ indigenĭ. Apoĭ ca rasă și aptitudine de muncă boiĭ de Moldova și ceĭ de Câmpie de Transilvania sunt tuturor superiorĭ, căcĭ sunt sobriĭ și cumpĕtațĭ la ținere, robuștĭ și ceĭ maĭ iuțĭ de picióre. Cu eĭ nu póte lua concurența nicĭ un alt soiŭ de vite bovine. Boiĭ noștri se potrivesc în prima linie la plugărie și la tot felul de muncĭ grele și obositóre. Eĭ sunt maĭ ușor de ținut de cât caiĭ, căcĭ lor arare-orĭ le dăm fin — iar grăunțe maĭ nicĭ odată, saŭ numaĭ un supliment de hrană întăritóre pe timpul muncilor încordate. Hrana lor principală o formézā fînul, cositura, paiele întregĭ de cereale de primăvară, coceniĭ de porumb, pléva și tocătura de paie de cereale de tómnă, amestecată cu sfecle— tăieţeĭ de sfeclă, cartofĭ, borhot etc. Capitalul de cumpĕrătóre și spesele de întreținere tot-d'auna sunt maĭ micĭ la boŭ de cât la cal și arare-orĭ se perde. Boul ne muncesce

așa dicând de pomană, căcĭ hrana ce i-o dăm ni se întórce cu prisosință înapoĭ. Spesele de potcovit și jugurile luĭ sunt maĭ ieftine de cât ale caluluĭ. Arare-orĭ trebue să punem un procent de usagiŭ și amortisare maĭ mare de 2 la sută în contul luĭ. Nu se póte întrebuința cu succes de cât la lucrărĭ pur locale și maĭ puțin la transporturĭ îndepărtate, fiind maĭ debil de unghiĭ și picióre și maĭ greŭ la mers de cât calul.

Raportul dintre cal și boŭ ca animale de muncă și ca spese de întreținere, se póte vedea din următórele. Un cal bun de muncă cumpĕrat cu 600 leĭ care se póte folosi 10 anĭ, după acel timp abia valoréză maĭ mult de cât îĭ face pielea 20—30 leĭ. Dacă se ivesce vre-un accident, îl perdem cu totul și maĭ nainte și atuncĭ suntem în pagubă. De aceia, tot-d'auna la caĭ trebue să punem un procent mare 7—10% din cumpĕrătóre pentru amortisment de la început, pe care cu timpul îl putem scădea treptat. Maĭ nimerit este de a menaja calul tot-d'auna, ca să-l putem folosi cât maĭ îndelungat 15—20 anĭ, căcĭ atuncĭ ne vine mult maĭ ieftin.

Din contră, o pereche de boĭ de muncă, cumpĕrată cu 400 leĭ, ne muncesce 3 — 4 anĭ de dile și după aceia lăsațĭ 2 lunĭ în odihnă, încă tot îĭ vindem cu prețul întreg de cumpĕrătóre. Ingrășațĭ îĭ vindem chiar cu un preț maĭ mare de cât i-am cumpĕrat. Numaĭ când îĭ ținem până când sunt bĕtrânĭ de tot, de nu maĭ pot mânca și a se îngrăsa bine, trebue să calculăm un procent de amortisare de 5—6%. Accidente și perderĭ la dînșiĭ arare orĭ se întîmplă—pesta bovină, febra aftósă, incendiŭ etc. care să îĭ pérdă cu totul. Dacă bouluĭ din jug i se întîmplă un accident care îl face infirm și neapt maĭ departe de muncă, noĭ îl putem încă îngrăsa fără restricțiune orĭ să-l dăm îndată în tăere și carnea luĭ o punem în consumație.

Munca cu vitele ne vine maĭ ieftină când o putem repartisa după felul eĭ și naturelul vitelor, punênd fie-care vită la lucrarea cea maĭ potrivită cu puterile sale. De alt-fel, pe fie-care moșie, mare saŭ mică, există diferite lucrărĭ în cât se póte face o împărțire a munceĭ din cele

maĭ amĕnunțite, potrivite cu nutrețul și forța vitelor, ca să se utilizeze deplin fie-care. Boul este maĭ potrivit pentru plug și la arat, la ogor și arăturĭ normale, bivolul la arăturĭ de desfundare și transporturĭ de poverĭ grele, vacile și iepele de prăsilă la transporturĭ ușóre, d. ex. la cărat nutrețul verde din câmp acasă, la sacalele cu apă, la căruțele cu sacĭ de dus la móră; caiĭ la transporturĭ de tot felul de mărfurĭ și obiecte pe șosele împetrite, la transportat lucrătoriĭ în câmp, la căratul bucatelor și fînuluĭ, apoĭ la grăpat, tăvălugit, la mașinele de semĕnat, secerat, treerat, cosit și prășitórele mecanice, la greblat cu grebla mecanică; măgarul la cărat apă cu sacalele, orĭ la transportul lapteluĭ la lăptărie și a legumelor la oraș, etc. La căratul bucatelor și fînnluĭ putem înjuga juncaniĭ și vacile sterpe încă neînvĕțate, punêndu-le înaintea boilor, tot așa și la căratul gunoiuluĭ, etc. La secerat cu mașinele pe căldurile tropicale numaĭ cu caiĭ putem lucra ḑiua întrégă, iar cu boiĭ nu, și trebue să avem boĭ cu schimbul; la mașinile de prășit și treeratul cu vitele putem întrebuința cu folos unic caiĭ, căcĭ eĭ sunt maĭ iuțĭ și maĭ îndemânaticĭ la dirigeat.

Impărțind lucrările ast-fel vom avea maĭ mult spor la muncă și spesele vor fi maĭ micĭ de cât când am căuta să facem fie-care lucrare cu acelaș numĕr și soiŭ de vite, punênd la lucrurĭ ușóre și grele aceleașĭ vite, orĭ punênd vite marĭ la lucrărĭ micĭ, și grămădind maĭ multe părechĭ de vite micĭ la un lucru greŭ. Țĕranul, ară de ordinar cu 2 vite, fiind-că el îșĭ îngrijesce singur de ele, și are relativ puțin de arat, póte să pîndéscă tot-d'auna timpul cel maĭ potrivit; el le menajéză la muncă, și face arătură maĭ superficială și are și transporturĭ maĭ ușóre. Proprietarul mare care are mult de arat și lucréză aprópe ḑilnic cu vitele propriĭ, trebue să lucreze cu 4 boĭ la car și plug, căcĭ el nu póte îngriji direct de eĭ, ci are argațĭ și slugĭ carĭ îngrijesc de eĭ și câte un logofĕt pentru supraveghere, și nu le póte acorda alt timp de repaos de cât nóptea, apoĭ ḑilele de plóie Dumineca și sĕrbătórea.

A grămădi maĭ mult de 4 vite la un car saŭ plug, tot-d'auna este desavantagios, căcĭ forța lor nu se folosesce

pe deplin, iar pe lîngă grămădirea de vite vine aglomerarea de persóne necesare la mânatul acelora, și fac maĭ multă încurcală de cât trébă. Apoĭ prea multe vite la un plug, prea bătătoresc pămîntul cu piciórele, pe unde trec. Arendașiĭ din Ialomița ară cu un plug bibrăsdar cu preferință cu câte 6—8 boĭ, pe motiv, dic dînșiĭ, că ar economisi un om. După a nóstră părere, ar fi maĭ nimerit însă 3 pluguri unibrăsdare cu câte un om, și o singură păreche de boĭ, căcĭ ar face maĭ bună trébă de cele maĭ multe orĭ de cât 2—3 ómenĭ și 6—8 boĭ la un plug.

Numaĭ când pămîntul este tare și la arăturĭ de desfundare, este necesar să punem maĭ mult de 4 boĭ la un plug. Incolo este de ajuns ca fie-care argat să-șĭ aibă jugul sĕŭ de vite pentru car și plug, fie că lucréză cu 2 vite orĭ cu 4, maĭ cu sémă după ce plugurile nóstre moderne aŭ conducere automatică, merg singure, și cel ce le conduce are ocasiune suficientă să mâne singur vitele și supravegheze și funcționarea pluguluĭ. Cel mult în anumite circumstanțe îĭ maĭ dăm un băiat de 13—14 anĭ ca ajutor, pentru mînatul vitelor. Dar nicĭ acesta nu este tot-d'auna necesar. Cu vite și ómenĭ de schimb, lucrăm numaĭ la seceratul cerealelor și la căratul lor pentru ca să folosim cât maĭ bine mașina și timpul.

Contingentul vitelor de muncă, și munca cu vitele.

Contingentul și talia vitelor de muncă ce avem să ținem, depinde de mărimea moșieĭ, în special de terenul arabil, de configurațiunea moșieĭ, de calitatea pămîntuluĭ, de clima existentă și de sistema de cultură ce voim să introducem. Numĕrul vitelor de muncă variază fórte mult și depinde de o mulțime de factorĭ, pe carĭ une-orĭ îĭ putem prevedea de maĭ nainte, alte-orĭ nu. Apoĭ nu vine în considerare numaĭ cătimea de muncă ce este de sĕvîrșit, ci și calitatea și modul cum se face munca și timpul în care o facem. Numĕrul vitelor necesare la muncă, depinde în prima linie de terenul de cultură saŭ de țérine propriŭ dis, căcĭ cele-l'alte terenurĭ: grădinĭ, fînețe, viĭ, pădurĭ, reclamă maĭ

puține vite de muncă. Apoĭ vine în considerare calitatea pămîntuluĭ și configurațiunea luĭ. Pe pămîntul argilos și greŭ de lucrat ne trebuesce să avem maĭ multe vite de cât pe terenul nisipos și humos. Pe pămîntul argilos ne trebuesc vite marĭ și robuste, fiind-că el se lucréză anevoie, pe când pe terenul nisipos putem să arăm în deajuns și numaĭ cu 2 vite mediocre și chiar cu 2 vacĭ.

In clima aspră unde se grămădesc tóte lucrările câmpuluĭ de odată pe un interval relativ tare scurt, trebuesce să ținem maĭ multe vite de muncă de cât acolo, unde lucrările se pot amîna pe un timp maĭ îndelungat. De alt-fel timpul de muncă îl putem prelungi și noĭ prin aceia că facem arăturile în alt timp al anuluĭ, cât ne este disponibil. Ast-fel la noĭ în câmpia Românieĭ, unde primăvara maĭ că nu există de loc, și din iarnă trecem de odată în vară deplină, lucrările principale pentru semănăturile de primăvară le facem încă din tómna saŭ din iarnă ca primăvara să aruncăm numaĭ sămînța, locul fiind deja preparat gata. Une-orĭ când iarna este domólă și fără zăpadă până ce pămîntul nu este încă înghețat, putem să îl arăm și iarna, încă cu bun succes. Pentru semănăturile de tómnă, și dacă vara este ploióșă, avem maĭ mult timp de făcut ogóre de cât când este secetósă, și prin urmare avem lipsa de maĭ puține vite trăgĕtóre și de plugurĭ.

Pe terenul accidentat și pe moșia trunchiată saŭ în devălmășie, ne trebuesc maĭ multe vite trăgĕtóre de cât unde terenul este șes și moșia comasată și se găsesce în bune condițiunĭ. Depinde și de cultură și de plantele ce voim să introducem.

La sistema trienală, cu cultura de cereale pură, tóte lucrările se grămădesc pe anumite sesóne, unde de ordinar maĭ nicĭ o dată nu putem avea vite și brațe suficiente, iar d'aci înainte nu maĭ avem ce face și întreprinde cu ele. Dacă cultura pămîntuluĭ este maĭ variată și cuprinde diferite plante, atuncĭ lucrările lor se repartizéză maĭ bine peste an și ne trebuesc vite de muncă maĭ puține, iar pe acestea le utilisăm timp maĭ îndelungat, maĭ multe ḑile în an, de cât în casul anterior. Plantele prășitóre reclamă între tóte plantele cele maĭ multe vite de muncă.

In fine depinde numĕrul, talia și rasa de vite ce ținem pentru muncă, dacă avem vite propriĭ orĭ lucrăm cu vite de învoială. In genere pe cât este posibil tot-d'auna este maĭ avantagios ca să avem și lucrăm cu vitele și uneltele nóstre propriĭ, cel puțin lucrările principale ale agricultureĭ, și numaĭ ca accesoriŭ să recurgem la plugurĭ și vite streine. Proprietarul mare cu 2 plugurĭ ale sale propriĭ lucréză maĭ mult de cât cu 3—4 plugurĭ de ale locuitorilor și face arătura la timp și în maĭ bune condițiunĭ de cât o fac sătenii cu plugurile lor, pe lângă că este maĭ sigur de ele și dispune în orĭ-ce timp după voință. Numaĭ când avem tare mult de lucru, orĭ sunt lucrărĭ de maĭ puțină importanță, putem recurge la vite și unelte streine—d. ex. la întors, la arătura de semĕnat, la grăpat, la cărat fîn și bucate, la diferite transporturĭ etc. Câte odată când ne grămădesce munca, și nu dispunem de carĕle și vitele necesare, recurgem la vite stinghere—pe carĭ le împerechem și punem atuncĭ pentru prima óră în jug cu boiĭ deja învĕțațĭ, eventual punem în acțiune carĕ și vite suplimentare, orĭ luate cu chirie. Moșiile marĭ carĭ se ocupă cu îngrășarea boilor, pentru sesonul munceĭ intensive cumpĕră vite de strînsură, pe carĭ 'ĭ folosesc încă câtva timp la muncă, și apoĭ 'ĭ pun la îngrășat și le acordă liniștea dorită.

La exploatațiunile marĭ în legătură cu industriile agricole, fabricĭ de zahăr, de spirt din cartofĭ etc., tot-d'auna trebuesc vite maĭ multe, fiind-că acolo există maĭ multă cărătură de cât unde nu există aceste. In fine unde se gunoesce pămîntul încă este maĭ multă cărătură de cât acolo unde nu sa gunoesce, saŭ că pămîntul nu se îngrașă sistematic și pe o scară întinsă. De alt-fel căratul gunoiuluĭ se face tot-d'auna într'un timp, când nu sunt alte lucrărĭ și transporturĭ de făcut: iarna cu săniile pe zăpadă și cu carĕle, când pămîntul este înghețat, și primăvara până nu s'a svîntat în de ajuns pămîntul, ca să póte eși plugul — apoĭ între sape după terminarea semĕnăturilor de primăvară și înăinte de făcut ogorul, vara pe secetă când pămîntul este împetrit și nu se póte ara. Căratul gunoiuluĭ este un fel de umplutură de a ocupa

ómenĭ și vite, când nu există de lucru în altă parte, ca să nu stea în neactivitate, care și el contribue în mod însemnat la sporirea producțiuneĭ și siguranța recoltelor.

Cu alte cărăturĭ și transporturĭ, suntem mult maĭ grămădițĭ, după ce ele se fac simultaneŭ cu alte lucrărĭ, și trebue să le facem de odată saŭ în puține ḑile. Ast-fel după căratul fînuluĭ, vine îndată și căratul bucatelor, tómna la seměnatul cerealelor de tómnă, vine culesul și căratul porumbuluĭ, scosul și căratul cartofilor, sfeclelor, napilor, carĭ nu se pot lasa nicĭ în pămînt nicĭ scoșĭ afară pe câmp și desveliți, ca să nu înghețe și să se strice. La seměnatul de primăvară vine baterea porumbuluĭ și transportul luĭ la gară și schelă, care încă ne grămădesce uneorĭ cu cărăturile. In genere transporturile de bucate arareorĭ le putem face cu carěle și vitele proprii,—afară numaĭ dacă nu posedăm carě în numěr suficient — ca să putem transporta de odată atâtea bucate ca să încărcăm deplin unul saŭ maĭ multe vagóne. De cele maĭ multe orĭ suntem nevoiți să recurgem la carě și vite streine.

Dacă secerăm cu mașinile ne trebuesce îndoit numěr de vite pentru schimb, căcĭ maĭ mult de 2—3 césurĭ nu rabdă un rînd de vite pe căldura tropicală, saŭ că le schimbăm numaĭ odată pe ḑi la amiaḑă. La mașinile de secerat și legat de ordinar, ne trebuesc să înjugăm 4 boĭ marĭ orĭ 6 caĭ micĭ.

Totuși lucrările principale agricole unde ne trebue maĭ multe vite, sunt la seměnăturile de primăvară și la cele de tómnă. Dacă avem vite suficiente pentru acestea, cu aceleașĭ vite de ordinar putem să săvîrșim și pe cele-l'alte lucrărĭ în condițiunĭ normale. Durata sesonuluĭ de muncă însă depinde de climă și de constituția pămîntulu. Clima diferă după regiune. La câmp se face primăvara maĭ curînd și se svîntă pămîntul iute ca să putem ara—dar se și întăresce maĭ curînd, seceta este maĭ mare, lucrările vin maĭ grămădite de cât în regiunea cu clima maĭ domólă a colinelor. La munte lucrările de primăvară încep maĭ târḑiŭ și se termină maĭ curînd de cât la coline și câmp. Scăḑênd Duminicile și sěrbătorile din epoca de muncă vom avea:

Lucrări de primăvară.

1) In clima aspră de stepă de la 1 Martie 10 Maiŭ = 57 ḑile luc.
2) » » domólă a colinelor 1 Martie 20 Maiŭ = 65 » »
3) » » aspră montană . . 15 Martie 20 Maiŭ = 54 » »
4) » » » a cereal. prim .1 April. 20 Maiŭ = 40 » »

Lucrări de tómnă.

1) In clima aspră de stepă de la 15 Sept. 15 Dec. = 76 ḑile lucr.
2) » » domólă a colinelor 1 Sept. 15 Dec. = 86 » »
3) » » aspră montană . . 1 Sept. 15 Nov. = 62 » »
4) » » » a ceral. prim. 15 Aug. 15 Oct. = 50 » »

Din aceste maĭ trebuesc scăḑute ḑilele de sĕrbătorĭ bisericescĭ şi cele păgâne, carĭ încă se ţin pe alocurea, cum şi ḑilele de plóie aşa că efectiv nu putem calcula maĭ mult de 5 ḑile de muncă pe sĕptĕmână, une-orĭ nicĭ atâtea.

Cătimea de muncă ce póte sĕvîrşi omul cu un jug de vite este:

1) la făcut ogor şi spargerea trifoiuluĭ cu 2 boĭ.	$^3/_4$—1	p. saŭ jug.
2) la întors.	1—1$\frac{1}{4}$	»
3) » spart ţelina şi desfundat cu 4 boĭ marĭ	$^1/_3$—$^1/_2$	»
4) » la întors miriştea şi arătura de semĕnat cu 2 boĭ.	1$\frac{1}{4}$—1$\frac{1}{2}$	p. saŭ jug.
5) la tras odată cu grapa de fer cu 2 caĭ	7—8,5	»
6) » grapat de 2 orĭ	4—5	»
7) » tăvălugit cu tăvălugul neted cu 4 caĭ	9—10	»
8) » » » » cu zimţĭ » »	4—5	»
9) » » » » » verigĭ » »	6—7	»
10) » grăpat fineţele şi lucerniere cu 2 caĭ	4—5	»
11) » semĕnat cu semĕnătórea prin împrăştiere.	10—12	»
12) semĕnat cu semĕnătórea în rîndurĭ (15 rîndurĭ).	8—10	»
13) la prăşit cu prăşitórea mecanică saŭ cu rariţa cu 2 caĭ.	3—4	»

14) la prăşit şi muşuruit porumbul cu un cal	2—3	pog.
15) » cosit cu cositórea de fîn trasă de 2 caĭ	7—9	»
16) » secerat cu o secerătóre simplă cu 2 boĭ de schimb.	8—10	pog.
17) la secerat cu o secerătóre cu legătóre cu 4 boĭ de schimb	8—10	pog.
18) la greblat cu grebla americană cu un cal	10—12	»
19) » » spice.	20—30	»
20) » căratul bucatelor de tómnă, punênd pe un car lung după 2 boĭ odată .	6—8	clăĭ de b.
21) la căratul bucatelor de primăvară punem pe un car lung după 2 boĭ odată	8—10	clăĭ de b.
22) la căratul fînuluĭ.	6—8	q.
23) la căratul porumbuluĭ şi cartofilor în coşul caruluĭ	8—10	q.
24) la transportul de bucate în bóbe. . .	8—10	q.
25) » căratul de gunoiŭ	8—10	q.
26) » » » diferite obiecte pe linia ferată cu vagónele sist. Decauville.	30—40	q.

Aceste sunt muncile agricole maĭ des usitate cu vitele, ḑiua de muncă însă trebuesce socotită drept 10 ore de muncă efectivă. Insă în realitate vara ḑiua este maĭ lungă — 10—12 ore şi iarna maĭ scurtă, abia 6—8 ore pentru munca efectivă. La muncă fac mult şi drumurile, ce avem să le percurgem ḑilnic la dus şi întors, cât timp consumă ele şi care trebue scăḑut din munca productivă. La moşiile lungĭ disproporţionate şi necomasate — drumurile şi umbletul cu carul şi plugul încóce şi încolo, absorb o mulţime de timp şi de forţă, vitele sunt pe jumĕtate obosite când sosesce la loc ca să începem munca. Tot aşa şi la căratul bucatelor, gunoiuluĭ şi tot felul de transporturĭ uşóre şi grele.

La transporturĭ face mult dacă carele cu povară aŭ să circule pe şosele şi drumurĭ aşternute cu nisip şi pietriş orĭ pe căĭ de hotare şi drumurĭ nebătute, orĭ că pămîntul este móle, drumurile sunt desfundate. Cu greutatea circulaţiuneĭ scade invers suprafaţa parcursă şi cătimea de muncă, şi în acelaş raport trebue să sporim vitele tră-

gĕtóre, fără de folos deosebit de cât am merge cu carul cu o singură pereche de vite pe drumurĭ bune. La distanță de 2 klm., carul póte să încarce și descarce de 7—8 orĭ pe ḑi, la o distanță de 3 — 4 klm., numaĭ de 4—5 orĭ pe ḑi, iar la o distanță de 6—7 klm., abia póte să ducă orĭ aducă 2 — 3 carĕ pe ḑi, plecând des de diminéță. La transportul pe șosele mergem maĭ iute și maĭ ușor cu povara de cât pe drumurile și căile de hotar încă nebătute cu carul gol.

De aceste împrejurărĭ ale moșieĭ, pe carĭ le putem cunósce tot-d'auna de maĭ înainte, trebue să ținem sémă și în consecință să sporim orĭ reducem numĕrul vitelor trăgĕtóre și carĕlor. Afară de cătimea de muncă ce putem sĕvîrși cu un jug de vite ḑilnic, maĭ vine în considerare și cătimea maximă de muncă ce putem sĕvîrși pe vară, eventual în anul întreg. Acésta iarășĭ depinde după calitatea terenuluĭ, de clima și de intensitatea cultureĭ și după cum știm noĭ să combinăm maĭ multe lucrărĭ la o laltă.

Odată putem să lucrăm numaĭ 30 pogóne cu un jug de vite, alte orĭ și 40—50 pogóne.

A. Hensch dă următórele suprafețe luând de bază un jug de boĭ.

Teren compact și clima aspră

1)	la cultura	extensivă	30—40 jug.	cadas.	35—45 pog.
2)	«	mijlocie	25—30 »	»	30—35 »
3)	»	intensivă . . .	20—25 »	»	25—30 »

Teren nisipos și în clima domolă.

1)	la cultura	extensivă . . .	40—50 jug.	cad.	45—55 pog.
2)	»	mijlocie. . . .	30—40 »	»	35—45 »
3)	»	intensivă . . .	25—30 »	»	30—40 »

G. Krafft dă pentru un cal de muncă de talie mijlocie următórele suprafețe de muncă ce póte sĕvîrși pe an:

	clima aspră	*clima domolă*
	la pămîntul compact.	
La cultura extensivă	10—12 ha	13—15 ha
» » mediocră	7— 9 »	9—11 »
» » intensivă	5—6,5 »	6,25—7,5 »

	clima aspră	*clima domólă*
	la pămîntul permeabil.	
La cultura extensivă . . .	12,5—15 ha	16—19 ha
» » mediocră	10—12 »	12,5—14 »
» » intensivă	7,5— 9 »	9—10 »

Acésta însă numaĭ când vitele de muncă sunt bine întreţinute şi îngrijite. Nimic nu e maĭ greşit de cât a avea vite şi când vine timpul de muncă să nu te poţĭ folosi de ele, din causa de slăbiciune saŭ de bólă a lor, saŭ din lipsa de nutreţ. Şi totuşĭ acesta este maĭ des casul la noĭ cu ţinerea vitelor iarna afară în saivane şi în zăpadă, căcĭ venind primăvara ele numaĭ de muncă nu sunt apte. Ţĕraniĭ noştri, căcĭ eĭ ţin cele maĭ multe vite trăgĕtóre, perd prin aceia tocmaĭ timpul cel maĭ apt de muncă din causa vitelor rĕŭ ţinute. Primăvara când s'a luat zăpada şi s'a svîntat pămîntul, vitele lor sunt prea slabe numaĭ cu pielea pe ósele înşirate şi eĭ trebue să aştepte să dea maĭ întâiŭ colţul ierbiĭ, ca să se întăréscă ceva boiĭ şi caiĭ la iarba verde, ca apoĭ să-ĭ pótă pune în brasdă. Altă dată eĭ nu pot ara saŭ nu aŭ spor la muncă din causa lipseĭ totale de nutreţ, căcĭ vitele lor ḑiua aŭ să tragă în jug şi se muncéscă iar séra şi nóptea să alerge peste cele rozóre şi ogóre după hrană. In alte ţărĭ, ţĕraniĭ se plîng că eĭ nu pot lucra cum se cade după ce vitele lor aŭ fost scóse odată la iarba verde, căcĭ se moleşesc şi repudiază fînul; aĭ noştri din contră nu pot lucra până ce n'aŭ scos maĭ întâiŭ vitele la iarba verde, ca să se întrame şi să prindă putere. Prin aceia, eĭ nu fac alta, de cât să pérdă timpul cel maĭ preţios de muncă, care constituie o pagubă reală şi pentru dînşiĭ şi pentru proprietar saŭ arendaş, căruia îĭ muncesc pe banĭ orĭ pentru datoriĭ.

O a treia scădere şi perdere de timp pentru agricultura nóstră provine din întovărĕşirile sătenilor între dînşiĭ în urma degenerăriĭ vitelor. Rarĭ sunt ţĕraniĭ carĭ să pótă lucra cu vitele lor propriĭ, fără de a se asocia cu alţiĭ. Cu douĕ vite slabe maĭ nicĭ o dată eĭ nu pot lucra. Din causa slăbiciuneĭ şi degenerăriĭ vitelor lor, ceĭ maĭ mulţĭ dintre sătenĭ sunt constrînşĭ de nevoie şi négra mizerie să se însoţéscă doĭ treĭ la o laltă şi să înjuge câte 6 boĭ

une-orĭ și câte 8 boĭ la un singur plug, prin care ceea-ce ar putea câștiga unul singur are să împartă cu 2—3—4 familiĭ. Tot așa și la lucrările pentru stingerea datoriilor, aŭ să lucreze cu plugul comun pentru datoria fie-căruia și apoĭ să are puținul pămînt ce-l posed dînșiĭ.

De tóte aceste împrejurărĭ și fapte noĭ trebue să ținem bine sémă, dacă voim să lucrăm în parte și cu vite de învoială. Când vitele sunt slabe, saŭ că nu avem să le dăm fîn și pășune bună pentru ele, atuncĭ trebue să calculăm un numĕr maĭ mare de vite. Maĭ bine este să ținem caĭ și boĭ, și muncile principale să le facem tot-d'auna cu vitele nóstre propriĭ, muncile grele cu boiĭ, și muncile ușóre cu caiĭ. Mult maĭ bine ar fi profitați și proprietariĭ și țĕraniĭ, dacă i-ar îndemna proprietarul și guvernul ca să introducă cultura plantelor de nutreț pe o scară cât de mare ca să aibă hrana necesară pentru vitele lor pentru orĭ-ce timp al anuluĭ și la munca încordată și obositóre să le dea suplimente de hrană întărĭtóre și să nu le scótă la iarbă.

Costul de întreținere a uneĭ perechĭ de caĭ bunĭ de mnncă se urcă anual:

1) Prețul de cumpĕrătóre à 600 leĭ = 1.200 leĭ cu dobîndă de 5%		60 leĭ
2) Amortisarea cu 12%		144 »
3) Potcovitul lor și medicamente à 10 leĭ anual		20 »
4) Chiria grajduluĭ și amortisarea utensiliilor luĭ 10 leĭ lunar		120 »
5) Simbria argatuluĭ 20 leĭ lunar		240 »
9) Hrana argatuluĭ		150 »
7 Hrana cailor:		
60 hl. ovĕz à 4 leĭ	240 leĭ	
40 q. fîn de livade à 6 leĭ	240 »	
20 q. paie pentru așternut à 1 leŭ	20 »	
Suma	500 leĭ	500 »
8) Unelte: carul 300 leĭ, plugul 64, grapă de fer 70 leĭ, tăvăluge de fer 300 leĭ, hamurĭ 250 leĭ = 884 leĭ, cu dobîndă 5%		49,20
Intreținerea și usagiul lor 20%		196,80
Suma totală		1.580,—

Cu o păreche bună de caĭ putem lucra 280 ḑile în an, căcĭ eĭ unde nu sunt ocupaţĭ la munca câmpuluĭ, sunt ocupaţĭ la transporturĭ uşóre şi grele, poştalióne, etc. Punênd ḑiua lor de muncă una peste alta cu 5 leĭ 5×280=1.400 leĭ.

Ne maĭ rĕmîne însă gunoiul produs de eĭ după 40 q. fîn + 20 q. paie de aşternut = 60 q. nutreţ şi aşternut; însă q=suta de klgr. de nutreţ şi aşternut, ne dă 250 klgr. gunoiŭ prospĕt= 150 q. gunoiŭ dobit care la fermentat maĭ scade cu $^1/_6$—25 q., rĕmîne decĭ 125 q. gunoiŭ fermentat gata, şi punênd 100 klgr. gunoiŭ dobit 40 banĭ = 125 × 0,40 = 50 leĭ. Aşa că venitul total al cailor se urcă la circa 1.450 leĭ.

In realitate însă munca lor ne vine ceva maĭ scumpă căcĭ din 280 ḑile din an scăḑênd timpul munceĭ intensive, 57 ḑile primăvara şi 76 ḑile la semĕnatul de tómnă = 133 ḑile pe carĭ le putem calcula uşor cu 7 leĭ ḑiua = 931 leĭ, iar pentru restul de 147 ḑile punênd tot numaĭ câte 5 leĭ = 635 leĭ, ne dă 1.566 leĭ+50 gunoiul, ni se vine 1.616 leĭ în total, ceea ce ar da un beneficiŭ de 16 leĭ peste spesele de întreţinere, pe lîngă amortisarea tuturor speselor şi dobînda legală a capitaluluĭ angajat cu 5 la sută. Folosul va fi însă ceva maĭ mare după ce caiĭ lucréză de multe orĭ şi Dumineca şi sĕrbătórea, în cât putem să luăm un beneficiŭ maĭ mare de cât acesta, care s'ar urca la o sută, douĕ de leĭ.

Munca cu boiĭ din contră ne vine relativ mult maĭ ieftină, deşi comparativ lucrăm maĭ puţin cu boiĭ, atât ca ḑile cât şi ca cantitate de muncă sĕvîrşită.

Boiĭ de muncă la proprietar costă:

1) O pereche de boĭ de muncă sdravenĭ, cumpĕraţĭ 400 leĭ cu 5%	20 leĭ,	—
2) Amortisaţia şi asigurarea cu 2%	8 »	—
3) Chiria grajduluĭ	80 »	—
4) Potcovitul şi sarea, medicamente, etc.	20 »	—
5) Simbria argatuluĭ 150 leĭ pe an	150 »	—
6) Hrana luĭ a 45 banĭ pe ḑi (tain)	150 »	—
7) Hrana boilor: 10 q. fîn de livade saŭ cositură de măzăriche, de meiŭ à 5 leĭ	50 »	—
Transport	508 leĭ	—

Report . .	508 leĭ —
2 care de paie de orz à 20 leĭ	40 leĭ, —
2 » » » » grîŭ à 10 leĭ.	20 » —
2 » » plévă de griŭ à 15 leĭ	30 » —
2 » » cocenĭ de porumb à 20	40 » —
2 » » paie de aşternut à 10 leĭ	20 » —
22 q. sfecle de nutreţ à 1,30 leĭ	28 » 60
5 hl. de ovĕz ca supliment de hrană à 4 leĭ. .	20 » —
8) Unelte: carul 300 leĭ, plugul 64, grapa de fer 70 leĭ, tăvălug 250, jugurĭ, tînjelĭ, frînghiĭ 40 leĭ a 724 cu 5%	36 » 20
9) Amortisaţia uneltelor şi întreţinerea 20% . . .	144 » 80
Intreţinerea . .	857 leĭ, 60

Boiĭ ne maĭ aduc după circa 66 q. de nutreţ şi paie (calculând carul de paie 600 klgr.) gunoiul, 100 klgr. paie = 250 klgr. gunoiŭ próspĕt = în total 165 q. din care la fermentat maĭ scade cu $^1/_6$, rĕmânênd numaĭ 138 q. à 30 banĭ 138 × 30 = 41,40 b., ne dă gunoiul.

Munca boilor o putem evalua la 230 ḑile în an din care

100 ḑile la car à 3,5 leĭ . . .	350 leĭ
130 ḑile la plug à 6 leĭ . . .	780 »
la o laltă . .	1.130 leĭ + 41,40 banĭ gunoiul

face în total 1.171 leĭ 40 banĭ.

Scăḑênd cheltuelile de întreţinere de 857 leĭ 60 banĭ, rĕmâne un beneficiŭ net în muncă de 313 leĭ 80 banĭ, după plata dobîndeĭ şi amortisarea tuturor obiectelor şi acoperirea speselor de întreţinere.

Nu tot ast-fel stă însă chestiunea cu vitele de muncă ale ţĕranuluĭ, pe care încă o vom studia după spesele de întreţinere şi folósele lor. Pe acestea încă este bine să le cunóscem ca fiind de un interes obştesc. Pe ţĕran îl costă:

1) Părechea de boĭ de muncă de talia obicĭnuită à 250 leĭ cu 5%	12 leĭ, 50
2) Amortisaţie şi asigurare 2%	5 » —
3) Munca luĭ pe an (luată ca simbria unuĭ argat).	150 » —
4) Hrana luĭ a 45 banĭ pe ḑi, (tain de argat) . .	150 » —
Transport . .	317 leĭ, 50

Report . .	317	leĭ,	50
5) Hrana boilor luĭ, compusă din:			
2 carĕ de fîn orĭ cositură de meiŭ, borceag a 30 leĭ	60	»	—
6 care coceni de porumb a 20 leĭ	120	»	—
1 car paie de orz saŭ ovĕz a 20 leĭ	20	»	—
5 carĕ de paie de grâŭ a 15 leĭ	75	»	—
Taxa de păşunat de la Sf. Dumitru la Sf. George a 8 leĭ	16	»	—
Taxa de păşunat de lă Sf. George la Sf. Dumitru a 30 leĭ	60	»	—
6) Unelte: carul 150 leĭ, plugul 60 leĭ, grapa de mărăcinĭ saŭ de lemn 20 leĭ, jug, tînjelĭ, frînghiĭ 20 leĭ, la o laltă 250 leĭ cu 5%	12	»	—
Amortisaţia şi reparaţia lor 20%	50	»	—
7) Potcovit, sarea şi medicamente pe an	20	»	—
la o laltă .	751	leĭ,	—

Am exclus din calculul de faţă chiria grajduluĭ, paiele de aşternut, pe motiv că ţĕranul nostru nu posedă nicĭ grajd şi nicĭ nu aşterne la vitele sale — iar din cantitatea mare de paie ce dînsul consumă, date fiind tóte sub cerul liber, în plóie şi ninsóre şi aşa ajung multe în piciórele vitelor, şi fiind pline de apă şi noroiŭ, se prefac cu voia şi fără voia luĭ în gunoiŭ. Tot aşa am exclus la venituri şi gunoiul, ca o substanţă care pentru sătean nu are actualmente încă nicĭ o valóre, de óre-ce el nu-l întrebuinţéză, îl arde, aruncă, etc.

La *Venit*. De muncit ţĕranul nu póte munci cu vitele sale miserabile maĭ mult de 150—160 ḑile în an. Primăvara el nu începe munca câmpuluĭ înainte de a i se întrema vitele sale în cât-va la iarbă şi a prinde ceva putere, ceea-ce se întâmplă cam pe la 10 Aprilie — şi-ĭ rĕmâne seson de muncă de la 10 Aprilie până la 20 Maiŭ, orĭ total 40—45 ḑile, din care maĭ scăḑênd Duminecile, sĕrbătorile şi ḑilele de plóie, 'ĭ rĕmân în realitate numaĭ circa 30 ḑile de muncă productivă cu vitele pentru semĕnăturile de primăvară. Apoĭ ca să pótă ara cu vitele sale slabe 'ĭ trebuesce să înjuge 4 boĭ la un plug, ceea-ce

reclamă spese aprópe îndoite din cele de sus, și dacă posedă numaĭ 2 boĭ, să facă tovărășie cu alțiĭ, cu unul doĭ și să prindă tóte vitele lor 4, 6—8 boĭ la un singur plug. Orĭ cât de bine ar mâna, eĭ nu pot ara maĭ mult de un pogon pe ḑi cu vitele lor slabe și tigorite, ceea-ce ar face în total 25—30 pogóne arătură pentru semĕnăturile de primăvară à 6 leĭ face în total 180 leĭ. Acésta împărțită la 3 inșĭ, se vine la 60 leĭ de persónă = 2 leĭ pe ḑi, saŭ 90 leĭ când ară cu 4 vite, ceea-ce ar veni 3 leĭ pe ḑi.

Acesta este casul când munca se face în banĭ și plătesce curent, care însă este casul maĭ rar. Maĭ des sunt muncile cu învoială. De cele maĭ multe orĭ țĕranul lucréză la proprietar și arendaș cu învoială pentru datoriĭ făcute de maĭ nainte, din iarna anterióră, orĭ pentru pămîntul dat luĭ cu dijmă și în parte, saŭ a imașuluĭ pentru vite. In casurile aceste munca luĭ i se plătesce saŭ socotesce firesce mult maĭ ieftin, socotindu-se și dobânda banilor; în casurile din urmă el lucréză numaĭ în clacă, saŭ numaĭ în parte i se calculéză munca în banĭ.

Tot cam acelaș lucru se întâmplă și la semĕnăturile de tómnă. Numaĭ vara l'a făcut ogor, la întorsul ogoruluĭ, la treerat și la niscaĭ-va transporturĭ dacă maĭ câștigă el ceva parale, dar puține fiind-că vitele luĭ sunt slabe și atuncĭ, căcĭ pe ogóre și în miriștea seacă nu găsesc mâncare, și vara pe secetă de multe orĭ staŭ să piară de fóme ca și iarna. Tómna pe lângă dijmă, cărăturĭ saŭ clacă și transporturĭ diferite la gară și schele, maĭ vin prisósele și pogónele desăvîrșite, carĭ încă îl îngreunéză mult pe țĕran. O mare parte din munca și câștigul luĭ de peste an, se consumă cu ținerea vitelor de iarnă și vară, și alta se perde din causa uneĭ sisteme defectuóse și nenorocite. Calculând ḑiua luĭ de muncă efectivă cu 2 boĭ drept 3 leĭ, 3×160=480 leĭ — pe când ținerea boilor pe el singur îl costă 751 de leĭ — adică aprópe îndoit — dar fără vacă și gonitóre și oĭ. In resumat din munca luĭ de peste vară, n'a câștigat banĭ nicĭ după munca manuală cu brațele, nicĭ după munca cu vitele și nicĭ din economia luĭ saŭ din munca în parte și cu dijmă, căcĭ luĭ abia i-a rĕmas atâta timp ca târḑiŭ de tot să-șĭ

are și ogórele sale; el pune porumbul când arendașul îl sapă pe al sĕŭ, și-l prășesce întâiŭ, când acela îl prășesce a doua óră. Tot așa postum merge el în tóte ale sale, de ceea-ce tocmaĭ se plângeaŭ ţĕraniĭ din Divanul ad-hoc al Moldoveĭ.

Comparând munca luĭ manuală și cu vitele, cu a ţĕranuluĭ mijlocaș și codaș din Transilvania și Ungaria, vedem că și acolo ţĕranul cu puţin pămînt propriŭ de cultură — sub 5 jugere 46,8% ară în parte și pe banĭ la alţiĭ, dar există o diferinţă enormă între ambiĭ și starea lor de producţiune. Ţĕranul din Transilvania posedă cu totul alt soiŭ de vite, în cât marea majoritate a lor nu aŭ necesitate de a înjuga 4 boĭ la un car și plug de cât în casurĭ excepţionale, și nu aŭ lipsă nicĭ de o tovĕrășie, și nu aștéptă nicĭ după iarbă, ci tind să gătéscă tóte muncile agricole de primăvară înainte de a scóte vitele la iarbă. Incă din iarnă acela începe cu căratul gunoiuluĭ pe pămîntul înghețat saŭ svîntat numaĭ de jumĕtate, și până nu s'a dus încă bine zăpada. Când s'a svîntat deja pămîntul ca să pótă ara, el întórce numaĭ, căcĭ mare parte din arăturĭ le-a făcut deja din tómnă, ca gerul și înghețul să amendeze pămîntul, așa că el séměnă tot-d'auna în Martie orzul și ovĕsul, iar în Aprilie ară pentru porumb, cartofĭ, sfecle, cânepă, etc. și apoĭ pune și pe acestea ca până la finea luneĭ să termine și cu ele.

Vita luĭ nu prinde putere, ci se moleșesce de la iarba verde și are maĭ puţin spor la muncă de cât înainte. El îșĭ lucréză întâiŭ sieșĭ, până ce sfîrșesce cu al sĕŭ, și apoĭ merge de *ajută* saŭ că lucréză pentru banĭ și la alţiĭ, ca să câștige ceva parale. Ţĕraniĭ fruntașĭ și mijlocașĭ maĭ nicĭ odată nu ară nicĭ în parte și nicĭ pentru banĭ, căcĭ eĭ aŭ destul de lucru cu al lor — și aceștia forméză majoritatea satuluĭ. Ceĭ carĭ lucréză cu pluguri streine dacă sunt proprietarĭ și arendașĭ de moșiĭ și pămînturĭ în complexe maĭ marĭ, eĭ nu aștéptă după plugurile și vitele ţĕranilor, căcĭ eĭ aŭ vitele și uneltele propriĭ, eĭ și-aŭ arat deja cea maĭ mare parte și ce a fost maĭ greŭ cu plugurile și vitele propriĭ, și ţĕraniĭ ajută numaĭ proprietaruluĭ să gate la timp, dar nu duc greutatea și povara

moșieĭ luĭ. Lucréză cu vite și cu pluguri de tocmélă exclusiv, câte unul din albăstrime: cârciumar, notar etc., pripășit prin comună saŭ vre-un pălmaș câte un locșor douĕ pentru punerea de porumb, cartofĭ etc., căruia nu-ĭ dă mâna să țină vite, cu un cuvînt cel care nu este plugar.

Apoĭ sporul munceĭ este acolo cu totul altul de cât la noĭ. Vita și a țĕranuluĭ de acolo ca și a mareluĭ proprietar ḑiua trage în jug și ham fiind bine nutrită din mână, și seara obosită după ce a căpĕtat de mâncare cu îndestulare și a fost adăpată, peste nópte o lasă în grajd să se odihnéscă, ca în diminéța următóre iarăș̆ĭ săturată să fie pe brasdă când rĕsare sórele. Munca și hrana 'ș̆ĭ aŭ fiecare timpul sĕŭ.

Dacă și acolo ḑiua de muncă cu doĭ boĭ se plătesce la plug cu 6—8 coróne, aproximativ cât se plătesce și la noĭ, apoĭ nu trebuesce perdut din vedere, că acolo baniĭ sunt maĭ scumpĭ, coróna de acolo are valóre intrinsecă mult maĭ mare de cât leul la noĭ, căcĭ cumperĭ cu ea maĭ mult de cât cu un leŭ la noĭ, și acolo plățile sunt în genere maĭ micĭ, datorite mulțimeĭ brațelor.

Nicĭ întreținerea vitelor nu costă pe țĕranul de acolo așa de scump ca pe cel de la noĭ, căcĭ nutrețurile sunt mult maĭ ieftine — dînș̆ĭ aŭ fînețe propriĭ cultivă trifoiŭ, lucernă, sfecle, cartofĭ, etc. aŭ grajdurĭ masive și calde pentru vite, aŭ șurĭ și șopróne pentru păstrat nutrețul, în cât pot ținea iarna vitele mult maĭ bine de cât aĭ noștri — iar pentru vară aŭ la disposiție pășunea și pădurea comunală, iar unde nu sunt aceste, taxele de pășunat se urcă numaĭ la 8—10 fl.=18—20 leĭ pentru părechea de boĭ pe vara întrégă inclusive plata păstorilor. Altul este regimul vitelor și îngrijirea ce li se dă, și altul este sporul la muncă de cât la noĭ, în cât nicĭ că se pot compara unele cu altele. Clima este acolo maĭ domólă, sesonul de muncă decĭ maĭ lung, ḑilele potrivite pentru muncă maĭ numeróse în an. Apoĭ vitele suficiente și apte de muncă în orĭ și ce timp permit de a face orĭ și ce lucrare la timpul cuvenit și în bune condițiunĭ, de unde resultă sporul maĭ mare la muncă și munca maĭ îngrijită, care se resimte în semĕnăturĭ și culturĭ maĭ

frumóse, maĭ alese, deşĭ pămîntul este maĭ sĕrac acolo şi fără de gunoiŭ nu produce bucate. Agricultura a progresat enorm şi acolo între ţĕranĭ de la introducerea plugurilor de fabrică, a maşinilor de secerat, de prăşit şi treerat şi între ţĕranĭ, şi în special a făcut progrese imense la comunele unde s'a săvîrşit deja comasarea, şi aŭ desfiinţat ogorul obligator tot al 3-lea an!

Lucrul cu vitele deşi este maĭ ieftin de cât lucrul manual cu braţele prin aceia că este maĭ spornic, dar nu este tot-d'auna şi rentabil.

Că munca cu vitele pentru speculă în genere nu rentéză sub raporturile în carĭ se găsesce ţĕranul, am dovedit'o maĭ sus cu cifre. Apoĭ o altă dovadă este că nu s'a ivit încă antreprenor orĭ speculant de pluguri, care să muncéscă pe banĭ la alţiĭ. Chiar plugul cu abur care muncesce mult maĭ sistematic de cât plugul cu vitele, nu a fost introdus cu chirie de către arendaşiĭ noştri. Dovadă că plăţile ce se plătesc pentru arat la noĭ, sunt sub costul lor de producţiune şi care se transmite în o depreciere a munceĭ ţĕranuluĭ. Arendaşiĭ înşi-şĭ, afirmă că pentru dînşiĭ vitele nu rentéză, şi este maĭ avantagios de a lua pluguri cu chirie de cât a ţinea vite şi pluguri propriĭ. Plugurile cu învoială covîrşesc la noĭ asupra munciĭ cu vitele propriĭ pe tóte moşiile marĭ, şi plugurile şi vitele propriĭ abia sunt un fragment, numaĭ ca să dea o faţă, un lustru cultureĭ. Noĭ am arătat însă diferinţa enormă ce există între cătimea şi calitatea munceĭ săvîrşite cu vitele şi plugurile propriĭ şi cea cu vitele şi plugurile de învoială ale sătenilor. Noĭ trebue să dăm superioritate lucruluĭ cu vitele şi uneltele propriĭ, şi rentabilitatea eĭ credem că am dovedit'o în de ajuns. Proprietarul şi arendaşul prevĕdător care-şĭ dă bine séma de rolul şi menirea cultureĭ marĭ în stat va găsi ocasiunea şi mijlocul d'a face rentabilă şi cultura mică şi rentabilă ţinerea vitelor şi pentru ţĕranĭ pe lîngă el; cu alte cuvinte el va lăsa să trăiască si progreseze şi alţiĭ pe lîngă sine, pentru a nu cresce mare socialismul în satul şi pe moşia sa.

Pentru determinarea vitelor de muncă, de care avem nevoie pe o moşie dată, pentru a o putea căuta în regie cu plugurile

și vitele proprii, vom expune-o printr'un exemplu luat din practică. Să luăm d. ex. o moșie de 1.000 pog. cultivată în mod obicĭnuit în sistema trienală, după cum se cultivă actualmente majoritatea moșiilor marĭ din țară și anume: 300 pog. cu grâŭ 100 pog. cu rapiță, 200 pog. cu orz și ovĕz, 100 pog. cu porumb și 200 pog. lăsate ogor ca suhat pentru vite.

La acéstă moșie vom avea necesitate de următórele ḑile de muncă cu vitele, cu câte 2 boĭ saŭ caĭ.

A. *Lucrărĭ de primăvară.*

1)	200 pog. de arat pentru orz și ovĕz arând 1 pogon pe ḑi	200 ḑile
2)	100 pog. de arat pentru porumb, a $^3/_4$ pogn pe ḑi	123 »
3)	300 pog. de grăpat de 2 orĭ, a 5 pog. pe ḑi .	60 »
4)	Semĕnatul orzuluĭ, (ovĕzuluĭ) cu mașina în lat a 12 pog.	17 »
5)	Semĕnatul porumbuluĭ în rînduri a 8 pog. . .	15 »

B. *Lucrărĭ de vară.*

6)	200 pog. de făcut ogor a $^3/_4$ pog. pe ḑi . . .	266 ḑile
7)	200 » idem grăpat de 2 orĭ cu grapa de fer a 4 pog.	50 »
8)	200 pog. idem ogorul întors a 1 pog.	200 »
9)	200 » » iarăș grăpat de 2 orĭ a 5 pog. .	40 »
10)	Prășit porumbul cu prășitórea mecanică a 4 .	25 »
11)	Săpat porumbul cu rariță a 5 pog.	20 »
12)	Seceratul grâuluĭ, orzuluĭ și rapițeĭ cu câte 4 boĭ schimbătorĭ a 8 pog.	400 »

C. *Lucrărĭ de tómnă.*

13)	Semĕn. rapițeĭ cu semĕnătórea în lat a 10 pog.	10 »
14)	» grâuluĭ cu mașina în rînduri a 8 »	12 »
15)	Aratul miriștilor și porumbiștilor pe 300 pog. pentru grâŭ a 1 pog.	300 »
16)	Aratul, grăpatul de 2 orĭ a 5	60 »
17)	Semĕnatul grâuluĭ cu semĕnătórea în lat a 12.	25 »
	la o laltă .	1.833 ḑile

Adică 1.833 ḑile de muncă cu câte 2 vite afară de căratul bucatelor, treerat şi transportul lor la schelă, care încă se va urca la 200 ḑile. Fiind-că sesonul de muncă primăvara duréză la câmp circa 76 ḑile, 1833 : 76 = 24 ne-ar trebui circa 24 pluguri saŭ 18 pluguri cu boĭ şi 6 perechĭ de caĭ pentru prevederea tuturor lucrărilor de pe acéstă moşie, şi s'ar distribui şi muncile maĭ nimerit alternativ pe caĭ şi boĭ.

Aceiaşĭ moşie însă la o cultură sistematică cu culturĭ şi plante maĭ variate va reduce considerabil atât din cătimea de muncă a vitelor cât şi din spesele generale de regie fără de a scădea folósele şi venitele curente ale moşieĭ. Dacă pe moşia care actualmente presupusă că nu are nimic alta de cât un singur arman cu un bordeiŭ pe ea, am înzestra-o cu tóte cele necesare uneĭ exploataţiunĭ sistematice şi locuinţe de ţară, moşia eĭ se va divide în următórele culturĭ: 4 pog. curţĭ, 20 pog. areal improductiv : drumurĭ şi adăpătorĭ, trecĕtorĭ, etc. 10 pog. grădină de legume şi de pomĭ roditorĭ, 20 pog. de vie, 60 pog. pădure, 80 pog. fînaţe naturale şi 250 pog păşunĭ de vecĭ = fac la o laltă 444 pog. carĭ se detrag odată pentru tot-d'auna din suprafaţa destinată plugărieĭ şi în consecinţă se reduc şi spesele de arătură şi semĕnat ale eĭ dar nu se reduc şi folósele eĭ. Rĕmân supuse agriculturiĭ propriŭ ḑise numaĭ 556 pog. din carĭ se maĭ scad încă trifoiul şi lucerna cu alte 60 pog. pentru carĭ nu arăm în special, ci numaĭ le semĕnăm sub o plantă protectóre ore-care. Moşia se va divide acum ast-fel :

A. *Nearabile.*			B. *Arabile.*		
4	pog.	curţĭ	20	pog.	lucernă
20	»	drumurĭ	40	»	trifoiŭ roşu
10	»	grădinĭ	40	»	rapiţă
20	»	vie	20	»	mazăre (fasole)
60	»	pădure	230	»	grâŭ
80	»	fînaţurĭ	110	»	orz, ovĕz
250	»	păşune de vecĭ	60	»	porumb
Suma. 444			20	»	cartofĭ
			10	»	sfecle
			6	»	cânepă
			Suma . 556		

Rapița ca maĭ riscantă s'a redus în favorul plantelor prășitóre cartofĭ și sfecle, carĭ sunt maĭ sigure și egal de folositóre.

S'a suprimat ogorul cu desăvîrșire și înlocuit cu trifoiŭ, lucernă. Cerealele ocupă maĭ bine din $^1/_3$ parte din întinderea totală a moșieĭ.

Ele nu se maĭ séměnă în ogóre sterpe și nicĭ în pămîntul plin de burueană și de pir, ci după alte plante din alte familiĭ. în special după cele carĭ îmbogățesc pămîntul în azot, și cu foile lor late și marĭ tot-odată suprimă și buruienile: după mazăre, trifoiŭ, rapiță, cânepă, sfecle, etc., de unde producțiunea lor va fi maĭ mare la pogon de cât înainte, saŭ cel puțin va ieși maĭ curată și maĭ plină la bob de cât înainte. Orzul vine seměnat tot-d'auna după plante prășitóre orĭ după grâŭ, după carĭ încă rĕușesce fórte bine. Spesele de cultură sunt relativ maĭ micĭ de cât înainte de óre-ce pămîntul se lucréză maĭ ușor în miriștea de trifoiŭ, rapiță, etc., de cât când l'a întărit arșița sóreluĭ o jumĕtate de vară. Pentru seměnăturile de primăvară se face tot-d'auna arăturile din tómnă, atuncĭ când pămîntul este jilav se lucréză ușor și brațele și vitele sunt maĭ ieftine negăsind ocupație Vitele sunt asigurate pentru vară și iarnă cu hrana necesară, aŭ hrana în abundență și de bună calitate — vara la pășunea naturală trifoiŭ verde, iarna fîn de livade, sfecle amestecate cu paie tocate, cositură de mazăre, etc.

Munca necesară cu vitele se repartizéză ast-fel:

Vara. — Semi-ogor 230 pog. întórcerea miriștei de trifoiŭ, mazăre etc. a 1 pog. pe ḑi	230 ḑile
230 pog. de întors a $1\frac{1}{4}$ pog. pe ḑi	184 »
230 » » grăpat odată a 7 pog. pe ḑi	34 »
idem seměnat cu mașina în rîndurĭ a 8 pog. pe ḑi.	29 »
Tómna.—Arăturĭ adîncĭ pe 56 pog. a $^3/_4$ » » »	75 »
Arăturĭ ordinare de tómnă pentru orz 110 pog. a 1 pogon	110 »
Primăvara.—Grăpat fînatul de 2 orĭ a 6 pog. . .	16 »
Grăpat arăturile de tómnă 166 pog. a 5 pog. . .	27 »
Seměnatul orzuluĭ cu mașina în rîndurĭ a 8 . . .	17 »
» sfeclelor o ḑi	1 »
Arat pentru porumb a $^3/_4$ pog.	80 »
Transport . .	803 ḑile

Report . .	803 ḑile
Seměnatul porumbuluĭ a 8 pog.	7,5 »
» mazăreĭ şi cânepeĭ câte o ḑi.	2 »
Seceratul orzuluĭ 2 pog. pe ḑi.	55 »
» grâuluĭ a 2 pog.	115 »
Prăşitul porumbuluĭ a 5 pog.	30 »
la o laltă .	1.005 ḑile

de muncă cu câte 2 boĭ şi punênd 76 ḑile de muncă primăvara la un plug 1005 : 76 = 13,2 pluguri. Va să ḑică la cultura raţională pentru lucrarea şi folosirea maĭ sistematică a aceleiaşĭ moşiĭ ar fi necesare numaĭ 13,2 pluguri cu câte 2 vite—bună-óră ḑece plugarĭ cu câte 2 boĭ şi 3,2 pluguri cu câte 2 caĭ bunĭ de muncă şi cam 40 pog. s'ar veni la un plug cu 2 vite, adică numaĭ pe jumĕtate din suma prevĕḑută maĭ sus. Fiind moşia bine organizată şi înzestrată, cu maĭ puţine mijlóce putem face maĭ multă trébă şi în maĭ bune condiţiunĭ, fiind-că lucrărlle sunt maĭ bine repartisate pe anotimpurĭ şi sezóne şi nu se grămădesc tóte de odată.

Ţinerea vitelor de rudă.

Ţinerea şi cultura vitelor de prăsilă şi de rudă are de scop în prima linie utilisarea produselor voluminóse ale moşieĭ, carĭ nu se pot nicĭ transporta din loc şi nicĭ a se vinde cui-va saŭ a le conserva timp maĭ îndelungat fără să se strice orĭ altereze, şi apoĭ transformarea lor în substanţe animalice maĭ concentrate şi de o valóre maĭ mare. In a doua linie vine producţiunea de gunoiŭ, necesară pentru restituirea substanţelor luate din pămînt, pentru a nu deteriora constituţia şi calităţile fisice ale soluluĭ. Tot-d'auna acea specie şi rasă de vite este maĭ rentabilă şi maĭ de folos, cu care putem să utilisăm maĭ bine nutreţul şi paiele produse, şi să producem maĭ mult gunoiŭ din ele. De aci mulţĭ aŭ confundat vitele de rudă ca un rĕŭ indispensabil, şi aŭ vĕḑut în ele numaĭ nisce simple *maşinĭ* producĕtóre de gunoiŭ. Acésta nu este tocmaĭ adevĕrat, căcĭ noĭ putem gunoi terenul şi cu îngrăşăminte verḑĭ şi cu îngrăşăminte chimice, iar vitele ne daŭ gu-

noiul lor maĭ ieftin și ele deși îngreunéză mersul și exploatarea moșieĭ în mod considerabil, totuși 'ĭ daŭ maĭ mare stabilitate și siguranță în producțiune și venituri. De multe orĭ vitele de rudă prin venitul lor propriŭ compenséză venitul întregeĭ moșiĭ.

Apoĭ ele daŭ tot-d'auna un venit sigur. De cele maĭ multe orĭ capitalul băgat în vite se întórce peste un an doĭ întreg cu dobîndă de dobîndă înapoĭ, orĭ dacă rĕmâne maĭ mult timp angajat în ele cresce de maĭ multe orĭ din suma primitivă ce am dat pe ele. Specia și rasa ce avem să introducem și ținem, depinde tot-d'auna de raporturile în carĭ ne găsim în special de nutrețurile ce producem și putem avea cu înlesnire. Vitele de prăsilă și de rudă se subdivid în caĭ, asinĭ, catîrĭ, vite bovine și bivolĭ, oĭ, capre, porcĭ, pasĕrĭ de curte și insecte folositóre.

Cultura cailor.

Iotre tóte vitele nóstre domestice, calul este animalul cel maĭ inteligent dar tot-odată in unele privințe și relativ destul de gingaș. De aceia el recere și merită maĭ multă atențiune și îngrijire de cât tóte cele-l'alte animale domestice la olaltă, și se consumă și ruinéză maĭ curînd de cât orĭ-care altul. Cultura luĭ cu tóte acestea, este egal de bănósă în mic ca și în mare, deși proprietatea mare póte cresce caĭ de valóre maĭ mare de cât proprietatea mică. Luĭ atuncĭ 'ĭ merge bine și 'ĭ priesce, când stăpânul sĕŭ însușĭ póte îngriji de el direct, care-ĭ pórtă interesul nemijlocit — țĕranul și proprietarul mijlocaș — și-ĭ merge maĭ puțin bine atuncĭ când trebue să îngrijim prin ómenĭ tocmițĭ cu ḑiua, luna, și anul — argațĭ, vizitiĭ, hergheligiĭ etc. De altă parte însă calul de călărie și de lucs recere spese considerabile și o îngrijire deosebită de a altor vite, pe care nu i-o póte da de cât statul și marele proprietar și capitalist. Cultura luĭ nu este tot-d'auna lucrativă, ci une-orĭ împreunată și cu perderĭ materiale.

Țĕranul și micul cultivator nu numaĭ că ține și cresce maĭ puținĭ caĭ și de valóre maĭ mică, *caĭ de muncă*, su-

pranumiţĭ şi *caĭ de ţară*, iar proprietarul mare are caĭ de valóre maĭ mare caĭ de trăsură şi de lucs. Caiĭ de muncă 'ĭ póte produce fórte uşor ţĕranul mic şi mare ţinênd cu deosebire iepe, cu carĭ 'şĭ şi muncesce puţinul pămînt ce posedă, şi capĕtă de la ele pe fie-care an câte un mânz doĭ. Din munca câmpuluĭ el nu este împedicat de loc, afară de 2—3 sĕptĕmânĭ înainte de a-ĭ fĕta iepele şi când mânziĭ sunt prea cruḑĭ, încolo le póte prinde fórte bine la ham şi pe ele dar fără a le prea obosi şi opinti la poverĭ grele. Ţĕraniĭ maĭ cu dare de mână ţin pentru munca câmpuluĭ şi pentru poverĭ grele cu deosebire boĭ saŭ bivolĭ, iar iepele fĕtătore le întrebuinţéză numaĭ la trasporturĭ uşóre, ceia-ce convine fórte bine şi iepelor şi mânzilor, şi nu împiedică pe aceştia din urmă din desvoltarea lor.

Aceştĭ ţĕranĭ ghiaburĭ, dacă aŭ la disposiţia lor armăsarĭ bunĭ de rasă, fie aĭ comunelor, fie aĭ statuluĭ orĭ de la proprietariĭ marĭ din apropiere, eĭ pot să producă uşor şi să créscă caĭ de remonţĭ, fără de a-şĭ neglija orĭ compromite economia lor — fiind-că înşi-şĭ îngrijesc de eĭ 'ĭ aŭ sub supravegherea lor necontenit. Lucrul principal pentru eĭ este ca să aibă bunĭ armăsarĭ pentru reproducţie la îndemână, ceia-ce individual nu pot avea. In tóte statele şi ţările statul le împarte armăsariĭ sĕĭ pe plăşĭ şi comune şi nu percepe de cât o mică taxă pentru baterea iepelor, dar le impune la particularĭ óre-carĭ condiţiunĭ cu privire la conformaţiunea şi ţinerea iepelor şi mânzilor, ca aceştia să fie bine îngrijiţĭ, să nu degenereze rasa.

Proprietarul mijlociŭ şi mare cresce maĭ mulţĭ caĭ de trăsură şi de călărie. El nu se póte ocupa numaĭ cu crescerea a unuĭ doĭ mânzĭ pe an, carĭ pentru el este numaĭ o perdere de vreme, dar este maĭ avantagios că să aibă să créscă maĭ mulţĭ mânzĭ — din producţiunea proprie orĭ cumpĕraţĭ de pe la locuitorĭ — să-ĭ adune şi grupeze maĭ mulţĭ la olaltă după secs şi etate şi să le dea păşunea cea maĭ potrivită cu desvoltarea lor — avênd fie-care cârd şi stava, păşunea şi păzitoriĭ eĭ propriĭ. Proprietarul mare şi mijlociŭ avênd maĭ multe iepe de prăsilă, luĭ 'ĭ

dă mâna ca să cumpere și țină armăsarĭ de valóre la ele și să aibă armăsariĭ sĕĭ propriĭ, conformĭ cu scopul ce urmăresce, pe carĭ de la stat nu-ĭ póte avea tot-d'auna. Mânzul mic până ce suge la iapă, îl póte supraveghia și îngriji maĭ bine țĕranul, iar de la 6 lunĭ de ḑile în sus — până la 4 anĭ îl cresce și ține maĭ bine proprietarul mare, care-ĭ póte da tot-d'auna ceia-ce 'ĭ trebuesce.

Caiĭ de lux propriŭ ḑișĭ saŭ caiĭ de cursă și vinătóre, sunt o marfă tare capriciósă și riscantă; pe eĭ 'ĭ póte produce numaĭ statul și câțĭ-va marĭ proprietarĭ și capitaliștĭ, carĭ dispun de venituri marĭ și sigure. Cultura lor cere angajarea de capitaluri însemnate, carĭ nu tot-d'auna daŭ procentul dorit, apoĭ recer multă cunoscință și dragoste de eĭ — pasiune chiar din partea proprietaruluĭ, ca după o perdere douĕ să nu se descurăgeze. Proprietariĭ lor aŭ o parte însemnată din venitul lor din premiile ce le câștigă la curse, apoĭ din vînḑarea de reproducĕtorĭ, și maĭ puțin din vînḑarea de caĭ pentru călărie și trăsurĭ. Pentru cursă și reproducțiune, mânziĭ din acelașĭ tată nu es egalĭ în valóre, și la alergărĭ de maĭ multe orĭ pierd saŭ că se uséză prea de timpuriŭ. Cultura lor aduce maĭ curînd perderĭ de cât folóse, și absórbe și alte venituri ale moșieĭ; dar și cultura cailor de lux este necesară și fórte importantă pentru rĕspândirea și ameliorarea crescereĭ cailor în țară, căcĭ prin ea vin buniĭ reproductorĭ în țară și se perfecționéză rasa.

Orĭ-ce atarĭ instituțiunĭ, dacă sunt bine conduse și se găsesc la loc potrivit, ele 'șĭ aduc folósele lor maĭ curînd orĭ maĭ târḑiŭ cu prisosință înapoĭ. Fie procentul capitaluluĭ plasat în ele cât de mic, să lucreze ele chiar cu pagubă, totușĭ folósele lor indirecte pot fi considerabile, și atuncĭ ele 'șĭ ajung scopul lor într'un timp maĭ îndepărtat. Inființarea mareĭ hergheliĭ prusiane de la Trakehnen pe la începutul secoluluĭ al XVIII-lea a avut drept resultat ameliorarea considerabilă a cultureĭ cailor în Prusia de est și vest; maĭ cu sémă acea provincie — Prusia orientală — furniséză aḑĭ statuluĭ prusian 68% din remonțiĭ sĕĭ, și a sădit în popor dragostea și alipirea cătră cultura cailor. — Locuitoriĭ de acolo aŭ un proverb care ḑice: că

în Prusia orientală tot natul fruntaș și codaș s'a născut cu frîul în mână. Inființarea herghelieĭ ces. reg. de la Rădăuțĭ a avut o influență binefăcĕtóre nu numaĭ asupra agricultureĭ și cultureĭ cailor din Bucovina, ci și a celeĭ din țara de sus a Moldoveĭ. In Ungaria înființarea marilor herghelii ale statuluĭ sub împ. Iosif al II-lea de la Mezöhegyes, și apoĭ în secolul al 19 lea a celor de la Kis-Bér, și Bábolna a atras după ele înființarea a o mulțime mare de herghelii particulare în țara ungurésca, și a rĕspândit cultura cavalină în popor.

Acestora este de a se atribui dacă astă-dĭ cultura cailor este atât de înfloritóre în Ungaria și ungurii furnisézĕ adĭ remonțĭ la o mare parte din armatele Europeĭ, pe carĭ altă dată 'ĭ furnisaŭ principatele dunărene.

Dacă România modernă a rĕmas în cultura cavalină înapoia multor altor state, maĭ sĕrace și maĭ micĭ de cât ea, causa este că proprietatea mare a abandonat cu totul cultura vitelor și a cailor în special. Contingentul de caĭ de rasă crescuțĭ în țară a scăḑut până la dispariție, căcĭ n'a fost cine să se maĭ intereseze de cultura lor, și în parte s'a perdut și prin gónele nebune ale vechilor poștie, carĭ aŭ rĕpus materialul de valóre. Exportul de caĭ n'a fost nicĭ odată oprit din țară, dar a încetat de sine, dispărênd contingentul și sĕmînța bună de caĭ de odinióră; el și dacă ar fi interzis la Nord și Vest, se póte face spre Sud și Est.

Exportul și cultura cailor a contenit de odată cu deosebire de la secularisarea averilor monastirescĭ și retragerea proprietarilor din moșiĭ, după ce cultura cailor deja de maĭ nainte decăḑuse din apogeul eĭ. Și nu este de mirare să decadă, când afară de stat, marea proprietate, mâna mórtă cu vastele eĭ domeniĭ, altele până la o jumĕtate milion de pogóne, nu sacrifică nimic pentru ridicarea cultureĭ țăriĭ și ameliorăriĭ agriculturiĭ. Tot așa nicĭ proprietariĭ marĭ și arendașiĭ nu maĭ cresc caĭ, cum făceaŭ altă dată pe o scară fórte întinsă. Herghelii particulare carĭ să créscă caĭ de cursă abia sunt 2—3.

Totu-șĭ statistica, la numerațiunea din urmă a cailor, ne arată că ar fi încă 158 herghelii în țară, dacă afară

de 2 — 3 din ele merită acest nume, căcĭ crescerea a 10—12 de mînzĭ pe an încă nu se póte numi herghelie; în Transilvania aceștia se numesc cârd de caĭ orĭ stavă și de aceștia sunt aprópe în fie-care sat, iar herghelie atuncĭ când sunt sute de capete. Dintre caĭ de rasă, carĭ par a indica o cultură maĭ sistematică a lor, rasa arabă este representată prin 292 capete de caĭ în jud. Botoșanĭ și 37 capete în jud. Iașĭ. Caiĭ de sînge englezĭ sunt representațĭ prin 25 capete în jud. Buzĕŭ, 12 în jud. Fălciŭ, 44 în jud. Roman și 77 în jud. Suceava. Caiĭ rusescĭ cu 2.120 capete în jud Romanațĭ (?) iar caiĭ de rasă austro-ungară (?) sunt indicațĭ în jud. Buzĕŭ (Cislăŭ, herghelia statuluĭ) cu 180 capete, în Dâmbovița (Nucetul, idem) cu 118 capete, în Ilfov cu 162 capete și Mehedințul cu 159 capete. Cu sistarea ducerii cailor domnescĭ cu mare alaiŭ de către marele comis la pășune în ḑiua de Sf. George a dispărut și dragostea de caĭ din popor.

Un factor important al producțiuneĭ cavaline din țară, eraŭ mocaniĭ și țuțuieniĭ transilvanĭ, care-și ținéŭ vitele lor marĭ și mărunte de secolĭ în Principate. Nu este prea de mult de atuncĭ, pe când mocaniĭ seceleni și țuțuieniĭ de la Reșinarĭ, etc., avéŭ herghelĭĭ marĭ de sute caĭ sirepĭ de bună rasă și ținéŭ și armăsarĭ de valóre la ele. In țară, eĭ concuraŭ cu mulțĭ dintre boerĭ, iar în afară, eĭ decideaŭ prețurile cailor în tîrgurile marĭ de țară din Transilvania și Ungaria la Seghedin și Dobrițin. Eĭ cunosceaŭ grajdurile și curțile însemnate de dincóce și dincolo de munțĭ, unde se găsiaŭ și putéŭ procura armăsarĭ de elită cum și tîrgurile principale pentru a-ĭ desface. Mocaniĭ astă-ḑĭ aŭ decăḑut din causa piedicilor puse de guvernul ungar, și parte din greșéla lor proprie. Abia câțĭ-va dintre dînșiĭ maĭ țin herghelĭĭ propriĭ și sunt în stare de a produce remonțĭ pentru armată. Este de regretat neglijarea cultureĭ caluluĭ mocănesc (de munte) în țară.

Cultura cailor, este avantagióșă în mic numaĭ pentru crescerea de mînzĭ până la etatea de 4 anĭ, pentru a da caĭ de muncă orĭ de călărie din eĭ. Țĕraniĭ strică caiĭ lor cu deosebire prin aceia, că îĭ pun prea de timpuriŭ la ham la vîrsta de 2 și 3 anĭ, prin carĭ îĭ împedică din des-

voltarea lor normală. Pe lîngă aceia lipsa de adăpost și de hrană, este încă una din causele principale a decăderiĭ lor. Lipsa de pășunĭ bune și de adăpost pentru mînziĭ țĕranilor este patentă și ea ar putea să scape multe animale de pipernicire. Afară de aceia statul ar putea cumpĕra mînzĭ maĭ bunĭ de la țĕranĭ, pentru pepinierile și depositele sale de remonțĭ, ca să-ĭ créscă maĭ sistematic pe cheltuiala sa proprie de cât să cumpere an de an remonțĭ din strĕinătate.

In cultura cavalină a uneĭ țărĭ guvernul are tot-d'auna facultatea de a influența maĭ ușor de cât în orĭ-care altă ramură a agricultureĭ. El nu numaĭ că póte oferi la producĕtorĭ armăsariĭ sĕĭ de rasă, care-ĭ convine luĭ, dar póte să cumpere și produșiĭ pentru remonțĭ, iar cultivatorul de caĭ, avizat la armăsariĭ statuluĭ, este tot-d'auna constrîns de voie și nevoie a observa și ține reglementele în vigóre și într'un timp relativ scurt țĕraniĭ înși-șĭ ajung să cultive rasa de caĭ care le-o impune statul, — cum face bună-óră regia cu cultivatoriĭ eĭ de tutun, cărora ea le dă o sĕmînță și le cumpĕră și produsul, cum fac fabricele de zahăr cu sfeclele.

Afară de mocanĭ, ar fi călărașiĭ cu schimbul și tătariĭ din Dobrogea, carĭ ar putea fi îndemnațĭ și atrașĭ la producțiunea și crescerea de remonțĭ pentru Ministerul de rĕsboiŭ. Moșneniĭ și răzeșiĭ încă s'ar putea îndeletnici ușor cu crescerea de remonțĭ dacă statul le-ar putea da armăsariĭ sĕĭ, căcĭ dînșiĭ dispun de maĭ multă proprietate de cât țĕraniĭ împroprietăriți după legea rurală din 1864 și uniĭ dintre eĭ aŭ și finațurĭ și pășunĭ bune, întru cât acestea nu aŭ fost îngropate sub mormanele de nisip și prund venit de la deal. Pe moșiile marĭ și mijlociĭ când proprietariĭ lor se vor îndeletnici cu cultura lor în regie și vor sta la moșie, vor cultiva de sigur și caĭ, cum fac proprietariĭ marĭ din alte state și cum aŭ făcut și aĭ noștri înainte vreme, când moșiile încă nu eraŭ arendate.

In orĭ-ce cas cultura cailor nu este numaĭ o chestie pur agricolă și economică a țĕriĭ orĭ a uneĭ saŭ alteĭ moșiĭ marĭ, ci este o chestie generală care privesce țara întrégă și apĕrarea eĭ, căcĭ la un moment dat, țara închiḑêndu-i-se

granițele, n'ar maĭ putea găsi contingentul de caĭ necesarĭ la mobilizare în interior.

Caiĭ pentru trăsurĭ și remonțĭ s'ar renta fórte bine în țară și ar găsi un debușeŭ însemnat pentru eĭ în țară și în strĕinătate. Caiĭ de munte încă ar fi rentabil de a-ĭ cultiva sistematic în regiunile de munte, pentru călărie și transporturĭ ușóre pe sămare. Caiĭ noștri micĭ de munte s'aŭ dovedit d'a fi superiorĭ catîrilor aduși din Rusia pentru artileria de munte. Caiĭ marĭ de povară, va fi maĭ puțin rentabil de a căuta să-ĭ producem noĭ în țară după ce clima nu le este favorabilă. Incercările cu caiĭ de rasă Pinzgau, Mura, nu credem că vor da resultate.

Cultura cailor de cursă numaĭ atuncĭ ar atinge adevĕrata eĭ țintă, când ar fi cultura cailor de călărie și trăsură de óre-care importanță în țară, ca să le asigure un debușeŭ constant pentru reproductorĭ. Alt-fel în condițiunile de adĭ, unde cultura cailor de rasă este cu totul neglijată, va putea obține maĭ puține resultate și va rĕmânea maĭ mult numaĭ limitată la câte-va casurĭ isolate, fără de o influență durabilă asupra producțiuniĭ cavaline a țăreĭ. Pentru acestea însă se cer sacrificiĭ, prevedere și perseverență, căcĭ cu vorbe numaĭ, nu se face trébă.

Ținerea și crescerea vitelor bovine.

Ținerea și crescerea vitelor bovine este mult maĭ importantă și maĭ lucrativă sub tóte punctele de vedere de cât a cailor, oilor și rîmătorilor; întâiŭ fiind-că cu vitele cornute ca animale rumegătóre ne utilisăm fînul mediocru, cositura, coceniĭ de porumb, paiele de cereale, pléva, sfeclele, napiĭ și alte produse voluminóse și de puțină valóre ale agricultureĭ pe carĭ de alt-fel, nu le putem nicĭ ținea și nicĭ avem cuĭ să le vindem dar prin intermedierea lor le transformăm pe tóte în substanțe animalice de valóre maĭ mare și maĭ ușor de transportat și desfăcut. Vitele cornute sunt maĭ expuse la bóle dar maĭ puțin gingașe și pretențióse de cât caiĭ. Pe ele le putem ținea anul întreg fără de fîn saŭ cositură și le priesce și se

desvoltă bine stând în grajd orĭ umblând afară la păşune. Pot fi ţinute anul întreg şi viaţa întrégă în grajd, fără să iasă la păşune şi altele, nu vin cu aniĭ sub adăpost, ci vara şi iarna staŭ afară sub cerul liber la păşune după niscaĭ-va perdele şi saivane, cum se uzitéză în Bărăgan şi la Baltă.

In privinţa nutriţiunii lor, ele sunt maĭ uşóre de ţinut şi de îngrijit de cât caiĭ; în lipsa de fîn şi cositură, pe ele le ţinem cu tot felul de surrogate disponibile: cocenĭ, mestecătură, tocătură de paie cu sfecle, morcovĭ, napĭ, orĭ cu diferite rĕmăşiţe şi produse industriale. In jurul oraşelor şi fabricilor de anumite industriĭ agricole vitele cornute se ţin şi nutresc fórte uşor cu borhot, dreve de bere, embrioniĭ de slad şi tăieţeiĭ de sfeclă, pe carĭ le amestecăm numaĭ cu paie tocate, orĭ le facem o saramură şi brahă cu ele.

Păşunea pentru vitele bovine, n'are să fie aşa de delicată şi substanţiósă ca pentru caĭ şi oĭ, căcĭ ele se mulţumesc cu păşunĭ maĭ jilave şi suculente numaĭ svîntate fie şi le merge bine atât în păşunile delicióse de munte ca şi în păşunile grase de la Baltă. In lipsă de orĭ-şi ce păşune, le ţinem vara şi iarna în grajd şi le nutrim cu bun succes din mână: vara cu nutreţurĭ verdĭ amestecate cu fîn şi paie, iarna cu cocenĭ de porumb, nutreţ murat şi dulce, cositură, sfecle, napĭ şi paie de cereale orĭ cu tocătură. Când dispunem de mult nutreţ pentru anumite epoce şi sezóne ale anuluĭ saŭ în anumite localităţĭ, acolo pe lîngă vitele propriĭ maĭ cumpĕrăm şi *vite de strînsură*, pentru îngrăşat ca să utilisăm nutreţul cu ele, şi să ne rĕmână gunoiul.

Vitele cornute ne produc cantitatea principală de gunoiŭ, şi daŭ un gunoiŭ maĭ bun de cât caiĭ. Aprópe în tóte economiile marĭ şi micĭ, unde s'a introdus deja îngrăşarea pămîntuluĭ, vitele cornute sunt principalele producĕtóre de gunoiŭ. La o sută de klgr. de nutreţ uscat, ce li se dă în hrană, vitele cornute produc 380 klgr. de gunoiŭ próspĕt, calul 210 klgr. şi óia numaĭ 183 klgr., iar bivolul peste 410 klgr. Gunoiul de vite după fermentare ese maĭ unsuros de cât cel de cal şi de oĭ, şi nu

grăbesce plantele aşa de tare ca acesta, dar este ceva maĭ apos de unde şi maĭ ieftin. Luat în total însă, valórea gunoiuluĭ produs peste an este maĭ mare.

La cultura şi ţinerea vitelor, avem o latitudine maĭ mare de ales de cât la caĭ. Unde o vită saŭ o familie orĭ rasă de vite, nu ne satisface, o reformăm şi înlocuim cu alta orĭ 'ĭ schimbăm destinaţiunea. Vaca de lapte dacă nu are lapte în de ajuns orĭ că a rĕmas stérpă, o punem la jug ca să tragă şi muncéscă; boul slab de picióre îl îngrăşăm şi vindem la măcelarĭ pentru tăiere; vitele tinere — gonitorĭ şi gonitóre, dacă nu se desvoltă precum ne-am aşteptat noĭ, le îngrăşăm şi vindem pentru tăiere; taurii 'ĭ jugănim şi facem boĭ de muncă din eĭ. Capitalul angajat în cumpĕrătórea de vite bovine maĭ nicĭ odată nu este pierdut, ca cel angajat în caĭ şi nicĭ se consumă aşa de uşor ca acela.

De alt-fel moşia însăşĭ după întinderea şi calitatea terenuluĭ şi raporturile sociale şi economice, ne impune maĭ tot-d'auna rasa şi soiul de vite ce avem să ţinem. Agricultorul dacă nu voesce să forţeze lucrurile în detrimentul pungeĭ şi a moşieĭ sale, trebue să se orienteze şi el după alţiĭ, şi conformeze cerinţelor comerciuluĭ şi pieţeĭ din apropiere, căcĭ şi el depinde de raporturile comerciuluĭ care se reguléză prin cerere şi ofertă. Sub raporturĭ economice estensive şi puţin consolidate, ni se impune de sine şi face posibilă ţinerea numaĭ de vite puţin pretenţióse; unde raporturile economice sunt maĭ solide crescem vite de rasă.

Introducerea şi cultura vitelor de rasă se póte face în vederea unuia din ceĭ 3 factorĭ principalĭ aĭ producţiuneĭ: muncă, lapte şi carne.

După vite bune de muncă şi de lapte există cerere şi căutare în orĭ-ce parte a ţăreĭ şi ele se plătesc destul de bine în orĭ-ce timp. Vacile bune de lapte ar fi de mare folos pentru fie-care moşie în parte, şi laptele dulce şi acru s'ar putea desface în localitate pentru consumaţiune în stare próspĕtă, la locuitorĭ şi lucrătoriĭ moşieĭ. In alte părţĭ s'ar putea trimite în masă pentru alimentarea ora-

șelor — orĭ s'ar putea utilisa la fabricațiunea de unt fin de masă și brînzeturĭ pentru export.

Introducerea de rase proprii de carne, póte că deocamdată pentru noĭ să nu fie rentabilă, fiind-că pentru carne în interior nu există încă un debușeŭ și cerere suficientă; dar producțiunea uneĭ cărnĭ fragede și împănată cu grăsime, s'ar plăti maĭ bine de cât carnea macră și tare, ce se debitéză adĭ în scaune. Carnea fragedă și gustósă lipsesce aprópe cu totul pe piețele nóstre, cum se caută ea cu preferință în streinătate. Apoĭ kilogramul de carne slabă și bătrână de la vitele reformate și bătrâne, fără de a le maĭ îngrășa plătit cu 60—70 banĭ, este un preț destul de convenabil. Carnea în adevĕr bună de calitatea I-iŭ, dacă s'ar oferi în halele nóstre ca în streinătate, ar ajunge și la noĭ un preț de 1 leŭ 20 banĭ — 1 leŭ 50 banĭ kilogramul, îndată ce s'ar introduce sistema de a debita și plăti carnea după calitate, cum se practică adĭ în tóte orașele marĭ ale Europeĭ. Prețul maĭ mic însă privesce tot-d'auna marfa ordinară și de calitate mediocră.

Pentru lapte dulce și untul próspĕt, noĭ plătim prețurile cele maĭ marĭ în Europa, și cu totul nepotrivit cu starea nóstră socială și economică, de unde și consumațiunea în aceste producte este restrînsă și insuficientă. Untul fin de masă și brînzeturile se impórtă la noĭ din țările industriale — Germania, Elveția — iar laptele și smîntâna încă se aduc de peste hotară, pentru localitățile nóstre de vilegiatură și în unele orașe. Peste hotare laptele se vinde cu 16—20 banĭ, la noĭ cu 40—50 de banĭ, în orașele marĭ ale Europeĭ cu 10—15 banĭ. Viteiĭ îngrășațĭ cu lapte acru și smîntânit dulce la noĭ nicĭ nu se cunósce — iar untul produs în țară ce se vinde în comerciŭ se vinde maĭ mult topit ca unsóre comestibilă, iar nu ca unt. Brînzeturile ce se fabrică la noĭ sunt maĭ numaĭ brînzeturĭ ordinare din lapte de óie, iar brînzeturile de vacă și de bivoliță nicĭ nu se usitéză a se fabrica și consuma de cât cele ce ne vin din streinătate.

Afară de aceste 3 direcțiunĭ principale sunt altele maĭ multe diferite, carĭ variéză de la o moșie le alta și înlesnesc ținerea vitelor.

Unde moșia dispune de un fîn bun, acolo este maĭ nimerit de a produce și cresce vite tinere pentru reproducție orĭ pentru muncă, lapte, carne. Producțiunea și crescerea de vite tinere póte fi pentru acoperirea necesităților proprii, orĭ și pentru speculă, ca să facem un întins comerciŭ cu ele. Unele moșiĭ cresc vitele tinere pentru muncă, altele pentru lapte, și altele pentru carne. Regiunile cu agricultura estensivă, se ocupă cu cultura vitelor de muncă și de îngrășare; ele le țin și cresc până la etatea de a fi îngrășate, 3—4 anĭ și le vînd dresate la jug, iar cele nepotrivite pentru jug, le vînd la cirezarĭ și velnițe pentru îngrășare.

Cultivatoriĭ distinșĭ și pe moșiĭ alese, se îndeletnicesc cu crescerea de vite de rasă pentru reproducție și lapte, pe carĭ le vînd la etatea de 2—3 anĭ, atât taurĭ cât și junnce. Fabricele de spirt și moșiile cu velnițe orĭ fabricĭ de zachăr pe ele orĭ în apropiere, cumpĕră tómna boĭ marĭ orĭ vacĭ sterpe pentru a le îngrășa peste iarnă cu borhot și le vînd primăvara pentru tăiere. Dar și alte moșiĭ se ocupă cu îngrășarea vitelor reformate și improprii de muncă maĭ cu sémă în aniĭ de abundență de nutrețurĭ. Inainte vreme se cresceaŭ și la noĭ vite tinere special pentru export.

Iarăș depinde de împrejurările sociale și economice dacă este să introducem și cultivăm vite ordinare de rasa de țară, orĭ vite de rase streine. Apoĭ dacă vitele de rasă streină este ca să le importăm direct din patria lor, din țara în care s'aŭ născut și format ele, orĭ eventual din alte țărĭ cu clima maĭ apropiată de a nóstră, și în fine dacă este să le cultivăm în rasă pură, orĭ că le întrebuințăm numaĭ pentru încrucișare și ameliorarea vitelor indigene? De multe orĭ vitele de rasa indigenă nu rentéză ne maĭ avênd pășunĭ pentru ele, dar rentéză în de ajuns cele de rasele de cultură ținute la grajd; alte orĭ sunt maĭ rentabile curciturile de cât vitele de rasă pură.

Câte odată sunt de folos vitele pentru câte douĕ și treĭ folóse, alte orĭ este maĭ avantagios cele pentru un singur folos; de obiceiŭ ținem vite de diferite rase și pentru diferite folóse. Este bine chiar ca pe moșiile marĭ să fie

vite de diferite rase și pentru încercare, căcĭ odată se desvoltă unele maĭ bine, alte orĭ cele-l'alte, și apoĭ li se dă tot-d'auna preferință celor carĭ reușesc și se desvoltă maĭ bine. Aclimatisarea de vite streine nu este tot-d'auna sigură și nicĭ lucru ușor.

Vitele streine din țărĭ îndepărtate, aduse la noĭ aŭ prospecte de a se aclimatisa numaĭ acolo, unde le putem da aceiașĭ îngrijire și hrană, ce aŭ avut'o în patria lor, și clima încă nu le este contrară. Incolo sunt maĭ de preferat vite de rase strĕine, ce sunt deja în parte aclimatisate dedate cu o climă apropiată de a nóstră și din țĕrile limitrofe. Rasele de munte elvețiane tiroleze, etc. se aclimatizéză maĭ ușor la noĭ la munte și la coline de cât la câmp, unde clima le este prea aspră și greŭ de suportat; dacă cu tóte acestea am voi să le introducem și la câmp, ar fi maĭ nimerit de a cumpĕra și introduce un neam de vite deja aclimatisate în Ungaria saŭ Rusia unde se cultivă cu bun succes de decimĭ de anĭ deja, și importăm câte un taur doĭ direct din Tirol orĭ Elveția din rasă pură ca să prevenim o degenerare a raseĭ, prin împrospĕtarea sîngeluĭ familieĭ.

Vite bune de muncă și pentru carne, putem obține și cresce și noĭ din curciturile din diferite rase, iar pentru prăsilă dăm tot-d'auna preferință uneĭ rase pure, ca maĭ sigură în transmiterea calităților eĭ prin ereditate. Viteiĭ eșiți din prima încrucișare a douĕ rase diferite, arare-orĭ îĭ ținem și crescem pentru a servi la reproducțiune; maĭ des îĭ dăm în tăiere, pe alțiĭ îĭ jugănim și numaĭ câți-va din ceĭ aleșĭ și maĭ frumoșĭ, îĭ ținem și întrebuințăm la reproducție. In genere eĭ fiind maĭ puțin constanți în transmiterea calităților lor de cât ceĭ de rasa pură și de cât animalele originale, sunt de maĭ puțină valóre pentru reproducție.

Vîndarea lapteluĭ.

Pentru producțiunea de lapte, moșiile se împart în moșiĭ și economiĭ carĭ se ocupă exclusiv cu producțiunea și fur-

nisarea lapteluĭ próspět pentru consumațiunea ḑilnică; în economiĭ carĭ transformă laptele în unt și brînzeturĭ pentru vînḑare maĭ depărtată și export, și în economiĭ carĭ laptele îl utilizéză înși-le cu ómeniĭ de serviciŭ și muncitoriĭ lor iar laptele smîntănit și derivatele lapteluĭ îl folosesc la hrănirea și îngrășarea de vite tinere saŭ rîmătorĭ. Maĭ tot-d'auna producțiunea de lapte este împreunată și cu o întinsă crescere de vite tinere, fie pentru trebuințele propriĭ, fie pentru vînḑare.

Ținerea de vacĭ cu lapte pentru vînḑarea lapteluĭ próspět exclusiv, este cea maĭ simplă și maĭ bănósă și tot-d'auna cea maĭ sigură între tóte. Ea cere însă un contingent însemnat de vacĭ bune de lapte și se practică des în jurul orașelor marĭ și micĭ, a fabricilor și centrelor industriale, orĭ stațiunilor balneare, unde ḑilnic se póte desface laptele próspět și derivatele luĭ și se plătesce bine. In aceste situațiunĭ arare-orĭ se ocupă producătorul cu crescerea vițeilor, căcĭ nu i se plătesce, de óre-ce laptele consumat de vițel face maĭ mult de cât este prețul ce póte obține pe vițel; de ordinar vițeiĭ 'ĭ vinde la 2—3 săptămânĭ pentru tăiere. Tot asemenea nu se țin nicĭ vacile înțercate, ci le cumpără deja fătate saŭ când sunt aprópe să fete, le mulge apoĭ cât daŭ lapte în cantitate suficientă, și la urmă când le sécă laptele, le vinde la măcelarĭ saŭ la velnițe pentru îngrășare, orĭ la alțĭ cultivatorĭ carĭ le pot ținea și sterpe.

Afară de capitalul angajat în vite care este aprópe acelașĭ la cumpărare și vînḑarea lor, încolo nu trebuesce mult capital de exploatație, de óre-ce nu are lipsă de multe instalațiĭ căcĭ o singură cameră pentru rĕcirea și păstrarea lapteluĭ de séră până diminéța este de ajuns; apoĭ un numĕr óre-care de donițe de metal, căruțe pentru transportul luĭ și personalul trebuincios. Laptele nu se ține maĭ mult de 24 óre, de obiceiŭ numaĭ cel de séră până diminéța, pentru al expedia de odată, ceia-ce trebuesce făcut ḑilnic.

La laptele próspět pentru consumațiunea în stare dulce nu se caută cât unt conține, numaĭ să fie mult și ieftin. Totușĭ nu este fără influență nicĭ dosa de unt din el, căcĭ

laptele de bivoliță fiind maĭ gras este preferit înaintea celuĭ de vacă, și laptele bun se plătesce mult maĭ scump de cât laptele subțire apos. Pentru copiiĭ micĭ și ómeniĭ bolnavĭ se caută și preferă unic laptele de vacă, iar cel de bivoliță este cu totul nepotrivit. Laptele de óie și de capră numaĭ în parte póte înlocui laptele dulce de vacă de aceia el este maĭ ieftin din causa mirosuluĭ particular. Laptele dulce nu se póte nicĭ conserva timp maĭ îndelungat și nicĭ a se transporta pe distanțe marĭ. De aceia pentru producțiunea de lapte dulce in cantitate mare, este necesar ca să avem debușeul în apropiere și să-l putem desface ḑi de ḑi. Pe de o parte consumatorul trebue să fie sigur de producĕtor, că i-l va trimite în fie-care ḑi la ora anumită și în cantitatea dorită, iar de alta producĕtorul încă să pótă conta pe consumator, că îl va lua ḑilnic dacă este curat și nefalșificat.

Intre dînșiĭ există un fel de corelațiuune a căreĭ bază o forméză încrederea reciprocă. In casul acesta clientela forméză decĭ o parte din capital.

De multe orĭ însă producĕtorul mare nu se póte ocupa cu vînḑarea lapteluĭ în detail și distribuirea luĭ în oraș din causa dificultăților de control și supraveghere a personaluluĭ; de aceia el îșĭ reservă pe séma sa saŭ numaĭ unele furniturĭ maĭ marĭ, d. ex. la spitale, șcóle cu internate, otelurĭ etc, iar restul îl închiriază la prăvăliĭ și detailiștĭ; orĭ că îl închiriază cu ruptul și furnisorul apoĭ să-l împartă și desfacă în contul și pe risicul propriŭ, lăsând și luĭ o parte din beneficiŭ pentru munca și risicul sĕŭ. Alte-orĭ iaŭ lăptăriĭ marĭ societare asupra lor furnisarea și distribuțiunea lapteluĭ pe la particularĭ și ceea-ce nu pot să desfacă ele îl prelucréză în unt și brînzeturĭ.

Producțiunea și furnisarea de lapte dulce este tot-d'auna fórte bănósă. Locuitoriĭ din jurul orașelor marĭ și micĭ aŭ óre-cum un privilegiŭ de la natură și un fel de monopol exclusiv al lor de a prevedea eĭ singurĭ pe orășenĭ cu alimentele de prima necesitate, între carĭ laptele ocupă loc prim. De aci și vedem că locuitoriĭ mahalagiĭ și din satele mărginașe cu orașele, țin câte 2—3 bivolițe saŭ vacĭ bune de lapte și aŭ de la ele existența

pe anul întreg fără de nicĭ o muncă și risic din parte-le. Pentru producĕtorul în mare, este și maĭ bănos, fiind-că spesele de regie sunt maĭ micĭ. Totuși le fac une-orĭ concurența și lor proprietariĭ și țĕraniĭ din localităţĭ maĭ îndepărtate, carĭ aŭ gărĭ în apropiere orĭ schele și vapóre cu curse regulate, dacă se pot asocia între dînșiĭ maĭ mulţĭ la o laltă ca să-l trimită ḑilnic și eĭ la oraș. Eĭ fiind maĭ depărtaţĭ nu pot veni ḑilnic la oraș ca să se ocupe cu vînḑarea luĭ în detail, ci trebue să aibă un deposit, o prăvălie proprie, saŭ un om al lor, care să-l ia în primire de la gară și să-l ducă ḑilnic pe la consumatorĭ, cum fac ceĭ din apropiere. De cele maĭ multe orĭ producĕtoriĭ marĭ și micĭ din depărtare îl arendéză la un furnisor principal saŭ la o lăptărie mare, pentru un preţ stabilit de maĭ nainte pentru vară și iarnă, și nu se ocupă maĭ mult cu desfacerea și vînḑarea luĭ, dar îșĭ primesc și eĭ preţul luĭ la sĕptămână, lună, etc.

Orĭ-și care sistemă s'ar întrebuința, producţiunea și vînḑarea de lapte dulce este și devine fórte bănósă pentru localităţile unde este debușeŭ în apropiere. Dacă îl închiriem la lăptăriĭ și detailiștĭ, căpĕtăm un preţ maĭ mic pe el, dar și spesele de regie sunt maĭ micĭ și risic maĭ puţin; dacă îl desfacem noĭ înși-ne, ne trebuesce personal special pentru distribuire, căruţe, caĭ, vase maĭ multe pentru transportul luĭ, și sunt și o mulţime de daraverĭ și neplăcerĭ cu cumpĕrătoriĭ. In casul d'întâiŭ, spesele de regie și risicul maĭ mare privesce maĭ mult pe furnisor, căruia trebue să-ĭ lăsăm o parte din beneficiŭ pentru munca luĭ. Și acésta ni se pare cea maĭ potrivită și rațională.

Agricultorul mare este prea ocupat ca să pótă face și pe negustorul detailist. El are destul de lucru cu munca câmpuluĭ și cu îngrijirea de vitele sale. Pentru furnisarea de lapte dulce în cantitatea stipulată, trebue să aibă vacĭ saŭ bivoliţe bune de lapte, care să-ĭ dea lapte mult și să nu rĕmână sterpe maĭ mult de 10—12 sĕptămânĭ în an; apoĭ să îngrijéscă ca ele să aibă tot-d'auna hrană suficientă și bună pentru ca să nu le scadă și sece laptele. De ordinar pretutindenea vara este maĭ mult lapte de cât iarna, și laptele este maĭ scump iarna de cât vara. Acésta

provine de acolo că de-o parte vara sunt maĭ multe vacĭ fĕtate, și fiind cele maĭ multe fĕtate de curînd, aŭ lapte maĭ mult de cât către finea lactațiuneĭ spre tómnă și iarnă apoĭ și după hrana ce o consumă. Primăvăra și vara de la iarbă și nutrețul verde ușor de digerat, vacile daŭ maĭ mult lapte de cât iarna, unde sunt supuse regimuluĭ stabulațiuneĭ complecte, și sunt hrănite maĭ mult numaĭ cu nutrețurĭ secĭ, uscate și puțin substanțióse.

De aceia economul inteligent și harnic va combina lucrurile ast-fel ca vacile sale să aibă tot-d'auna lapte cât maĭ mult și el să nu vină nicĭ odată în strîmtorare cu hrana lor. Pentru vară va îngriji ca ele să găséscă în câmp o bună pășune naturală orĭ artificială, iar pe secetă, când s'a strîmtat câmpul orĭ că s'a împuținat iarba, să aibă ce să le dea séra și diminéța de mâncare acasă, înainte de a le scóte în câmp. Pentru iarnă hrana lor să nu fie alésă, numaĭ să fie ușóră de digerat și favorabilă pentru secețiunea lapteluĭ. Finul de livade este cel maĭ bun, dar nu strică dacă nu-l avem. Pe el îl putem ușor suplini la vacĭ cu nutrețurĭ verdĭ și murate orĭ dulcĭ, cu sfecle, napĭ, verze, lăturĭ de la velniță, tăiețeĭ de sfecle cu tocătură de paie, amestecată cu tărițe, făină orĭ turtă de uleiŭ etc. pe carĭ le putem avea și folosi în orĭ-ce timp al anuluĭ.

Hrana lor póte să varieze de la un sezon la altul, după nutrețurile ce le recoltăm și putem avea maĭ cu înlesnire. Numaĭ la producțiunea lapteluĭ pentru alăptarea copiilor micĭ și ómeniĭ suferindĭ, dăm pe cât este posibil acelaș nutriment la vacĭ fără variațiune anul întreg, căcĭ orĭ-ce schimbare în mâncare și bĕutură, se resimte îndată în lapte și copiiĭ suferă în urma eĭ. De alt-fel vacilor le merge bine, fie că umblă afară la pășune fie că le ținem la grajd și hrănim din mână numaĭ hrană să capete. Trecerea de la nutrețul uscat la nutrețul verde se manifestă tot-d'auna prin o sporire considerabilă a secețiuneĭ lapteluĭ. Nutrețurile verdĭ și zemóse favorizéză secețiunea lapteluĭ, cele uscate o reduc și diminuiază. La vacĭ vom da decĭ preferință nutrețurilor verdĭ și mustóse, față de cele uscate și secĭ și numaĭ pentru laptele de copiĭ micĭ vom nutri vacile exclusiv cu fîn uscat pe care nu-l schimbăm anul

întreg. Bivolițele sunt maĭ ușor de hrănit de cât vacile, și ele daŭ un lapte maĭ gras și maĭ scump de cât cel de vacă. Decĭ unde ținerea vacilor întâmpină greutățĭ, le înlocuim prin bivolițe carĭ sunt maĭ ușor de hrănit.

Fabricațiunea de unt.

Producțiunea de unt fin de masă este în genere maĭ puțin rentabilă de cât desfacerea lapteluĭ próspět, fiind-că ea recere un capital maĭ mare de cât aceia, din causă că la ea trebue să avem o lăptărie sistematică prevĕdută cu tóte aparatele necesare; să ținem și un om expert ca *maestru lăptar* orĭ cel puțin o femeie lăptăriță, ocupată unic cu îngrijirea lapteluĭ și prepararea untuluĭ. De altă parte însă avem marele avantagiŭ că laptele transformat în unt próspět și unt fin de masă, represintă o valóre maĭ mare intrinsecă, se póte conserva timp îndelungat fără să se altereze și se trimite pe distanțe marĭ fără să-șĭ pérdă considerabil din valórea sa, așa că în total fabricațiunea untuluĭ încă este destul de bănósă și un mijloc excelent de a face ținerea vitelor rentabilă.

Asupra durateĭ conservăreĭ untuluĭ și a valoreĭ luĭ, este decisiv modul de preparare și conservarea. Țĕrancele produc de obiceiŭ numaĭ unt ordinar, care nu se ține maĭ mult de 8—10 ḑile fără să se rînceḑéscă și strice, și a căruĭ valóre maĭ nicĭ odată nu se urcă peste 2—3 leĭ kilogramul. El fiind nepreparat în de-ajuns este puțin potrivit pentru comerciul mare. Untul produs în lăptăriĭ sistematice și de proprietatea mare este mult maĭ fin fiind făcut cu maĭ multă îngrijire, este de un gust și aromă maĭ fină, și fiind maĭ bine tescuit se conservă timp maĭ îndelungat în cât se póte trimite pe distanțe marĭ și se vinde în comerciŭ cu câte 4—5—6—8 leĭ kilogramul. Untul fin numaĭ ceva sărat cu 4% sare, se conservă în bună stare lunĭ de ḑile și d'aci face obiectul unuĭ comerciŭ întins și destul de însemnat. Așa numitul *unt de export* impachetat în cutiĭ de tinichea și închis ermetic se conservă cu aniĭ fără

a se altera, nefiind în contact cu aerul atmosferic, el nu se rîncedesce nicĭ se strică.

Fabricaţiunea de unt are marele avantagiŭ că se póte practica acolo, unde nu avem debuşeŭ sigur şi constant pentru laptele próspĕt; unt bun de masă putem produce orĭ şi unde în ţară atât la câmp cât şi în coline şi la munte, şi în lipsă de mijlóce de transport îl putem scóte şi transporta pe sămare şi şeile cailor. Unde avem gară orĭ schelă în apropiere, îl putem trimite ḑilnic la oraş ca colet poştal, iar unde nu avem, îl trimitem odată saŭ de douĕ orĭ pe sĕptĕmână la furnisorĭ şi consumatorĭ direcţĭ. Untul este o marfă mult maĭ concentrată de cât laptele, căcĭ 'ĭ lipsesce apa, lactosa, caseina şi cele-l'alte albuminate. La un kilogram de unt ne trebuesc 26—32 litri de lapte — saŭ 8—10—15 litri de smîntână, după grosimea aceştia. Dar cantitatea de lapte necesară la un kilogr. de unt depinde în prima linie de composiţia luĭ — adică de grăsimea din el, şi de modul de smîntânire al luĭ.

Producţiunea anuală de unt a uneĭ vacĭ românescĭ din Moldova, evaluată numaĭ la 800 litri lapte pe an cu 5% grăsime va da 35,20 kilogr. unt, care calculat cu 5,0 leĭ va aduce 176 leĭ pe an, iar producţiunea anuală de lapte a uneĭ vacĭ de rasa Pinzgau, socotită cu 2.500 litri de lapte cu 3,3% grăsime, va da 73,25 kilgr. de unt a 5,0 leĭ = 366 leĭ 25 banĭ, decĭ încă odată atât şi costul de întreţinere este numaĭ ceva diferit.

Bivoliţa după 1.200 litri de lapte producţiunea eĭ medie anuală însă cu 7,23% grăsime, va da 86,88 klgr. de unt, care fiind de calitate inferióră se vinde numaĭ cu 3 leĭ kilogramul, totuşĭ aduce în total 260 leĭ 65 banĭ pe an.

Este cunoscut că vacile lăptóse din streinătate daŭ pe an până la 3.000 litri lapte şi maĭ mult, dar un lapte maĭ subţire de cât alor nóstre indigene şi sĕrac în unt. Apoĭ producţiunea de unt depinde şi de modul de smîntânire a lapteluĭ. La smîntânire după metóda veche rĕmâne încă $^1/_2$—$^3/_4$ de % de unt în sĕr, pe când la smîntânirea prin forţa centrifugală, se scóte smîntâna până la $^1/_3$ - $^1/_4$ de procent şi laptele nu se strînge nicĭ sărbedesce.

La fabricaţiunea de unt un litru de lapte nu-l putem uti-

lisa maĭ mult de 12—18 banĭ orĭ cât de bine s'ar vinde untul sub raporturile normale; ne maĭ rĕmâne însă serul saŭ laptele bătut de la unt, iar la smîntânirea prin forță centrifugală, ne rĕmâne laptele macru dulce, pe care încă îl maĭ putem utilisa cu 3—5—8 parale de litru, așa că în total litrul de lapte ne aduce 15—20—25 banĭ. Sĕrul și laptele acru îl putem vinde ca lapte bătut pentru consumație unde există cerere pentru el, iar unde nu există cerere, îl dăm la rîmătorĭ și la vitele tinere. Laptele smîntânit prin forța centrifugală fiind încă dulce, îl putem închega și întrebuința la fabricațiunea de brînzeturĭ slabe (quargel), orĭ amestecat cu lapte întreg de óie și de bivoliță saŭ de vacă, îl întrebuințăm la brînzeturĭ semi-grase și de cele ordinare, în care formă îl utilisăm mult maĭ bine și în cantitățĭ marĭ.

Prin fabricațiunea de unt o vacă bună de lapte saŭ o bivoliță ne póte aduce pe an 3—400 leĭ, adică maĭ mult de cât este prețul eĭ de cumpĕrătóre, și de cât face nutrețul ce ea l'a consumat peste an. Și pe de-asupra ne maĭ rĕmâne profit și vițelul și gunoiul ce-l avem de la ea. Insă acel beneficiŭ însemnat îl obținem numaĭ acolo, unde dispunem de o lăptărie sistematică și putem să tratăm laptele smîntânit și untul într'un mod rațional. După metodele cum îl tratéză și prepară femeile și țĕrancele nóstre în casă, nicĭ odată nu ese untul așa bun ca să-l pótă vinde cu 4 — 5 leĭ kilogramul, și nicĭ laptele acru și serul nu se póte tot-d'auna vinde, nefiind în cantitate mare și nicĭ că aŭ mușterii pentru luarea luĭ. Maĭ des el se perde și se risipesce de cât îl folosesc sistematic. Venitul după o vacă atuncĭ nu trece peste 200 leĭ pe an și vițelul, care însă tot este încă un preț acceptabil.

Micul producĕtor póte însă să participe și el în egală mĕsură proporțională cu produsul luĭ alăturea de marele producĕtor cel cu sute de vacĭ dacă înființéză maĭ mulțĭ inșĭ o lăptărie cooperativă, la care predaŭ cu toțĭ laptele produs pentru fabricarea de unt și desfacerea luĭ în masă. Lăptăriile cooperative ar fi unicul mijloc de a remedia și reînvia cultura vitelor decăḑută cu totul în țară. Cea ce fac țĕraniĭ sașĭ de la Christianul mare lângă Sibiŭ în

Transilvania și svabiĭ de la Jimbolea în Banat, óre să nu fie posibil să o imiteze și țĕraniĭ românĭ de dincolo și de dincóce de munțĭ, eĭ de eĭ și maĭ cu sémă foștĭ marĭ economĭ de vite — mocaniĭ, țuțuienii, dincóce de munțĭ moșneniĭ, răzeșiĭ, ohavniciĭ din țară?! Saŭ că tradiționala necurățenie din stînă, devenită proverbială, este nedeslipită de firea românuluĭ? In ambele localitățĭ suscitate miciĭ cultivatorĭ țĕranĭ singurĭ aŭ format tovărășiĭ și aŭ înființat pe contul lor o lăptărie mare sistematică cooperativă, la care trimete fie-care din membriĭ asociațĭ laptele produs în fie-care ḑi, iar lăptăria îl primesce ḑilnic, îl prelucréză în unt fin de masă, pe care îl trimite apoĭ la Budapesta și-l vinde cu 2 coróne = 2,10 leĭ kilogramul. Lăptăria plătesce laptele primit de la producĕtorĭ cu câte 5—6 cr. litru, laptele de vacă 10—15 banĭ. Atarĭ asociațiĭ de lăptăriĭ cooperative esistă fórte multe în streinătate în tóte țĕrile și ele tóte prosperéză dimpreună cu cultura vitelor.

Producțiunea în mic ne vine tot-déuna relativ maĭ scumpă de cât cea mare, fiind-că spesele de regie și de transport sunt marĭ; la producțiunea în mare, spesele de regie scad fiind-că ele se împart pe o câtime maĭ mare de unt, și sunt cu atât maĭ micĭ, cu cât producțiunea și desfacerea este maĭ mare și fruptul este maĭ uniform, fiind-că lăptăria sistematică posedă tóte aparatele necesare pentru tratarea luĭ uniformă și potrivită cu esigențele comerciuluĭ. Producĕtorul de lapte are asupra sa numaĭ hrănirea și îngrijirea vitelor ca să dea un lapte cât se póte de bun.

Pentru prepararea de unt se cere o altă nutrițiune a vacilor de cât pentru furnisarea de lapte próspăt. Aci se caută nu numaĭ la cantitatea lapteluĭ furnisat ci și la calitatea luĭ. Cele maĭ multe lăptăriĭ societare aŭ introdus obiceiul de a plăti laptele după procentele de grăsime din el. De aceia și producĕtorul de lapte trebue să tindă acolo, ca să producă un lapte cât se póte de gras, adică bogat în unt, și după acésta trebue să se orienteze cu hrana vitelor. Nutrețurile verḑĭ și iarba daŭ lapte mult și subțire, puțin bogat în unt, însă untul ese fórte gustos și aromatic, iar nutrețurile uscate și concentrate pro-

duc maĭ puțin lapte, însă laptele este maĭ gras, untul de vacĭ frumos galben, dar 'ĭ lipsesce aroma de iarbă.

Dacă nu dispunem de o pășune bună și de un fîn de calitatea primă suntem avisațĭ să dăm la vacĭ uruială, tărițe orĭ turtă de uleiŭ și alte alimente întăritóre. La ea nu căutăm numaĭ sa hrănim vitele bine și ieftin, ci ca să le nutrim ast-fel ca să dea un lapte gras și substanțios, bogat în *părțĭ fixe*. Nutrețurile apóse ca lăturile și tăiețeiĭ de sfecle și alte rĕmășițe ieftine de la industriile agricole nu sunt în stare să producă un unt fin și aromatic, decĭ pe ele le vom da numaĭ moderat. Iarba puțin substanțiósă în câmp o compensăm prin trifoiŭ și porumb verde, și alte nutrețurĭ verdĭ și ușor digestibile.

Untul fin de masă face un obiect însemnat al comerciuluĭ internațional, a căruĭ producțiune și desfacere este fórte lucrativă. Țĕrile producĕtóre de unt în masă pentru esport sunt: Francia, Olanda, Germania, Danemarca, Suedia și Norvegia. Aceste impórtă porumbul românesc pentru a-l da la vite și-l prefac în unt și brânzeturĭ și pentru dînșiĭ rentéză cultura și ținerea vitelor, iar pentru noĭ care îl producem singurĭ și-l avem la îndemână să nu renteze?! Pentru noĭ ar veni în considerare pentru exportul de unt și brânzeturĭ nu atât țĕrile apusuluĭ, unde concurența este fórte mare, cât maĭ cu sémă orientul cu diferitele luĭ orașe și state. In prima linie ar veni în considerare aprovisionarea marelor metropole ale orientuluĭ Constantinopoleĭ, Alexandrieĭ și Cairuluĭ din Egipt, apoĭ aprovisionarea vapórelor englese ce trec prin Port Said spre Indiĭ și a căror numĕr pe an se cifréză peste 4000 de vase. Și în acéstă direcție nimic și nime nu ne împedică numaĭ proprietariĭ și arendașiĭ noștri, carĭ aŭ vite să se pótă decide la înființarea de lăptăriĭ marĭ sistematice, și să organisese un esport regulat. Cu producțiunea actuală însă nu ne putem presenta pe piețele streine și nicĭ așteptа la vre un esport óre-care. Marfa bună 'și deschide singură drumul și găsesce mușteriĭ eĭ; de marfă ordinară și próstă fuge tótă lumea.

Și maĭ puțin lucrativă este producțiunea de unt topit și producțiunea de brânzeturĭ ordinare și fine. La brân-

zeturĭ trebue să aşteptăm maĭ mult timp până le putem vinde şi ne trebuesce un capital maĭ mare de investire şi esploatare. Untul topit se póte expedia din localitate şi pune în vînḑare numaĭ către tómnă, când s'a maĭ rĕcorit deja vremea, iar caşul şi brânzeturile de tot felul trebuesc ţinute ca să fermenteze pentru a deveni o marfă negociabilă, iar durata fermentaţiuneĭ lor depinde după calitate şi modul de preparare de la 2 sĕptĕmânĭ până la 6 lunĭ de ḑile şi maĭ bine. Pentru fabricaţiunea de brânzeturĭ fine trebue să avem lăptărie mare cu maĭ multe încăperĭ, apoĭ pivniţe spaţióse pentru tratarea şi conservarea diferită a brânzeturilor, conform graduluĭ lor de fermentaţiune, până pe punctul când sunt dospite gata şi bune de pus în consumaţiune.

Fabricaţiunea de brânzeturĭ are însă avantagiul că ea póte să foloséscă orĭ şi ce lapte maĭ gras şi maĭ slab, laptele întreg şi laptele smântănit de jumĕtate şi complect până ce nu este acru, laptele macru amestecat cu lapte gras în diferite raporturĭ, ca să facem brânzeturĭ semigrase — apoĭ laptele de vacă, de óie şi de capră şi maĭ rar cel de bivoliţă. Poporul nostru prepară şi consumă cu deosebire brânzeturĭ făcute din lapte de óie şi de capră şi maĭ rar brânză de vacĭ şi de bivoliţe. Laptele de bivoliţă maĭ nicĭ odată nu se întrebuinţéză pur la fabricaţiunea de brânzeturĭ care după cum se afirmă devin sfărmicióse şi cu timpul ar căpăta un gust amar, dar póte fi bun pentru amestecat cu lapte de vacă şi de óie şi apoĭ închegat. Brânzeturile se pot fabrica anul întreg fără întrerupere în orĭ-ce localitate, şi ele se conservă timp maĭ îndelungat de cât untul fin de masă şi se pot trimite în orĭ-ce ţéră pentru desfacere şi găsesc muşteriĭ dacă sunt făcute după gustul consumatorilor. La ele arare orĭ esistă supraproducţiune, fiind-că cu timpul ele nu se alteréză şi nu 'şĭ perd din valórea lor chiar ţinêndu-le unele cu aniĭ dar nu tóte.

Fabricaţiunea de unt topit şi brânzeturĭ se usitéză şi este la locul eĭ cu deosebire acolo, unde nu esistă debuşeŭ în apropiere nicĭ pentru laptele próspĕt nicĭ pentru untul fin de masă — la munte, în Bărăgan la Baltă şi în

Dobrogea, unde nu avem nicĭ schelă și nicĭ gară în apropiere ca să-l putem trimite la vre-un oraș. Fabricațiunea de unt topit și brânzeturĭ ordinare se usitéză în stânile nóstre particulare și societare și în cășerii; prepararea de unt topit și de *lapte gras de putină*, se face maĭ rar către finea campanieĭ și maĭ mult în folosul baciuluĭ, al scutaruluĭ și ciobanilor de cât al stăpînuluĭ. Cașcavalurile se fac în cășerii deosebite, care cumpĕră cașul de la stânĭ și-l prelucréză maĭ departe. La fabricațiunea cașuluĭ ne rĕmâne urda, serul saŭ jintița ca produse accesoriĭ, pe carĭ încă le putem întrebuința, maĭ cu sémă când sunt în cantități marĭ. Urda servă la alimentațiunea omuluĭ iar serul și jintița se întrebuințéză la hrănirea și îngrășarea porcilor. Unde avem lăptăriĭ marĭ societare, care închégă ḑilnic sute și miĭ de litri de lapte pentru făcut brânzeturĭ, jintița de la ele se póte întrebuința la îngrășatul de porcĭ, viţeĭ, mieĭ, pe o scară întinsă, chiar și laptele macru peste tot se póte întrebuința cu vitele.

De obiceiŭ producțiunea de unt și brânzeturĭ este împreunată maĭ tot dea-una și cu crescerea de animale tinere de prăsilă fie numaĭ pentru trebuințele propriĭ în locul celor reformate, fie și pentru vînḑare. Dintre animalele tinere cele maĭ frumóse se cresc pentru reproducție atât viţeĭ cât și vitele ca să completeze golurile ce se ivesc, iar viţeiĭ masculĭ carĭ nu sunt apţĭ pentru reproducție se castréză de timpuriŭ pentru a cresce boĭ de muncă din eĭ — iar gonitorĭ și gonitóre carĭ nu corespund se îngrașe și vînd pentru tăiere.

Ţinerea vitelor pentru îngrășat.

Cele maĭ multe moșiĭ mijlociĭ și marĭ se ocupă și trebue să se ocupe și cu îngrășatul vitelor de voe și nevoe din diferite motive. Pe fie-care moșie mare unde se găsesce un mare numĕr de vite, nu tóte îndeplinesc serviciul lor și ratifică speranțele puse în ele. Unele vacĭ rĕmân sterpe, se gonesc de repețite orĭ dar nu concep, altele aŭ avortat de 2—3 orĭ saŭ că de și aŭ fĕtat nu aŭ lapte sufi-

cient; uniĭ boĭ de muncă sunt slabĭ de picióre, orĭ că s'aŭ schilodit în cât aŭ devenit inapţĭ de muncă şi pe carĭ nu-ĭ maĭ putem pune nicĭ odată în jug, boiĭ bătrânĭ scoşĭ din serviciŭ, gonitorĭ şi gonitóre, pe carĭ nu le putem întrebuinţa nicĭ la muncă şi nicĭ la prăsilă. Tóte aceste vite se pot vinde încă cu bun preţ dacă sunt bine în carne, iar dacă nu le putem vinde, ele constitue un contingent permanent pentru îngrăşare, căcĭ numaĭ bine îngrăşate se pot vinde cu preţ ca să nu rĕmânem în pagubă.

Alte orĭ dar nu tot-d'auna ea este împreunată şi cu îngrăşarea vitelor bătrîne—*reformate*, orĭ a celor improprĭĭ de lapte. Acésta se întâmplă maĭ rar din causă că vacile bătrîne care aŭ fost mulse 6—8 anĭ de ḑile în continuŭ sunt aprópe sleite de puterile lor; se îngraşe anevoe şi daŭ o carne tare şi aţósă cu mult seŭ pe ea.

Alte orĭ circumstanţele economice ne impun să ne ocupăm cu îngrăşarea vitelor din consideraţiunĭ economice că vitele sunt în acel moment prea ieftine şi nu este căutare pentru ele, dar póte fi căutare pentru vitele grase pentru măcelărie, saŭ ca vitele când se întorc de la suhatul de la munte orĭ baltă sunt numaĭ pe jumĕtate grase şi îngrăşarea lor trebuesce complectată şi terminată la grajd pentru ca ele să ajungă la o greutate vitală maĭ mare, ca să obţină un preţ maĭ bun. Alte orĭ avem mult nutreţ disponibil, pe care nu avem cuĭ să-l vindem, nicĭ cum să-l utilisăm alt-fel, de cât ca să îngrăşăm vitele cu el etc.

Alte moşiĭ se ocupă şi practică an de an îngrăşarea vitelor marĭ cu deosebire în vederea producţiuneĭ de gunoiŭ, şi pe lângă vitele reformate proprĭĭ, maĭ cumpĕră şi vite de strînsură în acelaşĭ scop. Acesta e casul la moşiile carĭ aŭ velniţe pe ele orĭ în apropiere, saŭ aŭ o fabrică de zahăr orĭ de spirt saŭ bere în apropiere şi-o pot face fórte uşor şi cu bun succes, căcĭ pe lângă borhot utilisézā cu ele fórte bine cu deosebire paiele.

Ingrăşarea vitelor bovine se face maĭ cu sémă tómna şi iarna, ca până primăvara când încep căldurile cele marĭ, ele să fie *făcute gata* şi vîndute. Ingrăşarea vitelor cornute

duréză 3—6 lunĭ de ḑile după starea în care se găsesc ele, dacă sunt grase orĭ slabe, bine în carne orĭ nu.

Ingrășatul vitelor este rentabil cu deosebire în apropierea orașelor marĭ a tîrgurilor și porturilor unde vin măcelariĭ de le cumpĕră încă din grajd. Unde sunt gărĭ în apropiere încă se pot trimite ușor la orașul orĭ portul de aprópe. Este maĭ ușor de a transporta animalul viŭ de cât hrana consumată de el. La transporturĭ îndepărtate vitele grase perd considerabil din greutatea lor vitală — slăbesc.

Ingrășatul este diferit și se face cu diferite resultate; acésta depinde de vite, nutreț și debușeŭ. Vitele marĭ utilizéză nutrețul maĭ bine de cât vitele maĭ micĭ, iar vitele tinere maĭ bine de cât cele bătrîne și reformate, cele carĭ se afla deja bine în carne maĭ ușor de cât cele slabe. Apoĭ depinde dacă voim să producem maĭ multă carne, orĭ maĭ mult seŭ. In casul d'intâiŭ luăm vite tinere; în al doilea vite bătrâne. In fine maĭ există îngrășatul pe jumĕtate, dires, și îngrășatul complect. De ordinar este maĭ avantagios un îngrășat forțat și scurt, de cât unul lung și încet.

După felul îngrășatuluĭ și al nutrețurilor disponibile, deosebit de îngrășarea la pășune (suhat), avem îngrășarea la grajd cu fîn, cu borhot, îngrășarea cu sfecle saŭ cartofĭ, îngrășarea cu nutreț verde și îngrășarea cu uruială de grăunțe și bóbe de leguminóse. De ordinar la îngrășatul vitelor nu căutăm mult la hrană, numaĭ ca hrana să fie nutritivă. Igiena viteĭ vine maĭ puțin în considerare după ce ea se dă în tăiere după câte-va lunĭ de ḑile. Cu ele putem să utilisăm nutrețurĭ de puțină valóre. Dacă îngrășăm vitele exclusiv cu borhot, ne trebuesce să avem numaĭ paie de cereale. La îngrășatul cu sfecle și cartofĭ fierțĭ saŭ nefierțĭ și cu nutreț murat, trebuesce să le dăm și un echivalent de nutreț aspru voluminos, pentru ca să pótă digera alimentele consumate. Borhotul dă o carne moleșită, fînul și grăunțele una maĭ vîrtósă. De obiceiŭ la cele maĭ multe vite le dăm în timpul din urmă ceva făină orĭ uruială de grăunțe, pentru a produce o carne și grăsime ceva maĭ consistentă.

Despre nutrirea vitelor puse la îngrășat (vedĭ Zootechnia pag. 480 și 552.

Resultatul depinde de maĭ multe împrejurărĭ, de prețul vitelor, de nutrețul ce avem și de modul cum am îngrijit de ele. Afară de calitatea nutrețuluĭ este timpul și modul cum le-am îngrășat. In genere să nu prea lungim termenul de îngrășare, căcĭ perdem de multe orĭ și avantagiile ce le-am avut, și timpul este banĭ.

Cu îngrășarea vitelor bovine, se ocupă maĭ mult proprietatea mijlocie de cât cea mare și mică; acésta fiind-că o póte supraveghia de aprópe și i-se plătesce bine munca depusă. Ingrășatul de viteĭ tinerĭ îl póte practica și micul cultivator, țĕranul. Cu îngrășatul vitelor cornute pe o scară întinsă, se ocupă în mod regulat velnițele, fabricele de spirt și de zahăr, pentru utilisarea borhotuluĭ și tăețeilor de sfeclă ce produc înși-le.

Prăsirea și crescerea de vite tinere.

Crescerea de vite tinere pentru muncă și carne, era fórte desvoltată în țară, cu 20—30 de anĭ înainte de acésta. Și nicĭ că se putea alt-fel, când țara întrégă era acoperită cu imașurĭ bogate de la natură în tóte regiunile și districtele eĭ, iar vasta stepă a Bărăganuluĭ și Baltă nu era de cât un nesfârșit suhat de vite. Pe acea vreme nu se găsea debușeŭ pentru ele în interior de cât la zalhanale, dar era un estins export de vite marĭ în afară, căcĭ vitele nóstre de Moldova și mocănițele ajungeaŭ pe jos până pe litoralul Balticeĭ la Thorn și Dantzig fără să slăbéscă considerabil orĭ să sufere de picióre.

Marea majoritate a acestor vite ce se scoteaŭ din țară pentru export, eraŭ tot vite tinere și grase de la suhat, decĭ cu totul diferite de cele de astă-dĭ când nu se maĭ cresc vite tinere pentru carne și export.

Deși crescerea de vite tinere pentru export a încetat, nefiind cerere după ele, și carĭ nu se pot reactiva cu una cu douĕ până nu există un debușeŭ regulat pentru ele, Va fi însă fórte rentabilă între împrejurările actuale crescerea de animale tinere pentru lapte și muncă, precum

și animale de rasă pentru reproducție. Unul din defectele principale ale agriculturei nóstre există în faptul că ne lipsesc vitele bune de muncă, și că arendașii nu țin vite ca să muncéscă pămîntul cu vitele lor proprii.

Moldova de sus nu maĭ exportă adĭ vite grase în Galiția și Germania, dar produce încă și exportă boĭ de muncă în Muntenia, maĭ bunĭ de cât ceĭ crescuțĭ în localitate, și cu eĭ a adus folóse însemnate agriculturei Munteniei. Rasa de vite din Moldova se póte introduce și cultiva tot așa de bine și în Muntenia în orĭ-ce parte a țăreĭ, căcĭ ea este rustică și se póte ușor aclimatisa. Crescerea de bunĭ boĭ de muncă ca ceĭ de Moldova va găsi pretutindenea mușteriĭ.

Introducerea unor vacĭ bune de lapte încă ar găsi amatorĭ și desfacere, animalele tinere de rasă pentru reproducție iar curciturile pentru lapte și îngrășare. Cel puțin experiențele făcute de românii din Transilvania, Ungaria, și Bucovina, denotă că și poporul de rînd este consciŭ de folosul maĭ mare al vitelor de rase streine față de cele indigene podolice. Și în țară există actualmente un curent după bune vacĭ de lapte, care maĭ nainte nu era, dar nu se ocupă încă nime într'un mod sistematic cu introducerea și aclimatisarea lor. Tóte aceste cererĭ există și cultivatorul de vite care le-ar introduce, nicĭ odată nu va eși în pagubă, numaĭ să le scie bine alege și să le cultive într'un mod rațional.

Vitele de rase streine însă nu le putem introduce cu succes ca să avem o progenitură egală cu cele originale de cât acolo, unde avem să le dăm o pășune bună și fîn bun, avem și grajdurĭ încăpĕtóre, ca să le ținem iarna în grajd și să le putem da îngrijirea care o aŭ avut'o în patria lor. La pășunea de ogóre și miriștĭ și în Baltă, nu putem ținea altă rasă de vite de cât cea indigenă obișnuită deja cu acelașĭ regim. Și regimul acela póte este chiar maĭ potrivit pentru ele. Chiar și Ungaria pe vastele domeniĭ cu frumósele lor ferme-model publice și particulare, vitele de rasa ungară veche numită *gulya* — nu se țin alt-fel de cât ale nóstre, și cu tóte că acele domeniĭ, dispun de grajdurĭ suficiente; vitele ungare nu vin în

grajd anul întreg, ci se țin și iarna în ocóle și coșare de o parte deschise, pentru a scóte bune vite de muncă din ele, și ale obicinui cu asprimea climeĭ și intemperiile.

Țin însă iarna la grajd, une-orĭ și vara dintre vitele cornute unic vitele din rasele streine ca maĭ plăpânde. Dar a schimba regimul unora cu al altora, saŭ a le supune pe tóte la acelașĭ regim primitiv și viţios, este pagubă nu numaĭ de ele ca individe și familie, ci și de capitalul învestit în ele. Din causa acésta la noĭ n'a dat nicĭ odată importul de vite streine resultatul dorit, și încercările de aclimatisare făcute până acum fără nicĭ o sistemă n'aŭ reușit, căcĭ și dacă aŭ venit ceva vite bune în țară, dar fiind supuse și ele la acelașĭ regim cu cele indigene, ele aŭ degenerat în curînd și-aŭ perdut orĭ-ce valóre deosebită a lor. Vom cita un singur cas care va ilustra pe altele. Noĭ am găsit pe o frumósă moșie din Moldova vite de rasa cea maĭ delicată a Angliei — rasa *Shorthorn* — însă ținute iarna afară alăturea cu cele locale și hrănite maĭ mult numaĭ cu paie și cocenĭ. Resultatul și-l póte orĭ-cine închipui. De aceia n'aŭ dat ele nicĭ odată resultatul dorit, pe când în Ungaria și Rusia meridională unde le-aŭ dat îngrijirea necesară, s'aŭ aclimatisat binișor, căcĭ a avut cine să îngrijéscă de ele.

Prin urmare dacă un proprietar saŭ arendaș nu este încă instalat în de ajuns orĭ că nu dispune de mijlócele necesare ca să le pótă da îngrijirea ce vor ele, va introduce și se va mulțumi cu o rasă de maĭ puțină valóre și maĭ puţin pretenţiósă, și vitele esigente streine și le va reserva pe maĭ târdiŭ când va fi maĭ bine instalat și va dispune de tóte cele necesare.

Pe terenul cultureĭ raționale a vitelor, ar putea să facă și statul mult, nu numaĭ prin fermele sale model, ca să înlesnéscă introducerea și crescerea de vite de diferite rase streine în țară, ci și cumpărând vite maĭ frumóse de la cultivatorĭ distinșĭ la depositele sale pentru a le împărți pe la comune și particularĭ pentru reproducție. Prin oferirea de taurĭ bunĭ și vițele frumóse la comunele rurale și cătune de cătră stat și județe, în locul celor

pipernicite de adĭ, guvernul ar putea face fórte mult pe terenul ameliorăreĭ cultureĭ vitelor bovine.

Cumpĕrarea de reproducĕtorĭ bunĭ de la cultivatorĭ inteligenţĭ de către guvern, pentru a le împărţi pe la particularĭ şi comune cu preţul producţiuneĭ se practică adĭa própe în tóte statele, şi mulţĭ cultivatorĭ şi economĭ de vite se susţin din furnisarea de reproducătorĭ pentru guvern şi judeţe. La noĭ numaĭ producţiunea de bunĭ taurĭ pentru comune, dacă s'ar interesa guvernul d'aprópe de chestiune, ar representa milióne, carĭ ar aduce îndecit preţul lor la sate, şi ar dispare vitele acele degenerate şi pipernicite de prin sate. Apoĭ s'ar desvolta şi în ţară la noĭ la proprietarĭ şi arendaşĭ gustul de a avea vite maĭ bune pe moşiĭ, care ar ridica preţul şi valórea reproducĕtorilor, după analogia celor ce se plătesc în strĕinătate, şi ar învĕţa şi ţĕranul să îngrijéscă *maĭ bine de ele.* Vita bună adusă pe moşie şi în sat, ar avea cine s'o îngrijéscă şi nu s'ar maĭ usa şi ruina aşa de curînd ca astă-dĭ, unde nu poţĭ să daĭ la slugile nedeprinse cu vite, o vită de valóre pe mână.

Ţinerea oilor şi caprelor.

Oile fac o parte însemnată din contingentul de vite de rudă pe orĭ şi care moşie. Oile n'ar trebui să lipséscă de pe nicĭ o moşie mare mijlocie şi mică. Cu cât sunt moşiile maĭ marĭ pe atât ar trebui să aibă ele şi să ţină un contingent maĭ numeros de oĭ de diferite rase. Óia este animalul providenţial pentru regiunile puţin populate şi lipsite de braţele şi capitalurile necesare, fiind-că óia se înmulţesce relativ destul de iute şi este tot-d'auna o avere sigură. Câte-va oiţe aŭ focut tot-d'auna parte din economia şi avuţia ţĕranuluĭ român până şi a codaşuluĭ, contribuind la alimentarea întregeĭ luĭ familiĭ şi gospodăriĭ prin laptele, brânza, urda, mielul, carnea şi pastrama eĭ, iar pentru iarnă i-a dat lâna şi cojóca ca să se îmbrace cu ele. Oile călĕtóre veneaŭ tot-d'auna în ajutorul cultureĭ marĭ a regiunilor nepopulate ca să complecteze numĕrul vitelor de pe moşie şi să utiliseze păşunea şi fînul produs acolo.

Cultura și ținerea oilor este posibilă și rentabilă unic în mare, avênd cel puțin 200 de capete ca să pótă ocupa un om mare pe anul întreg. Pentru făcut stână de oĭ se cer relativ maĭ multe, cel puțin 3—400 de capete. Miciĭ cultivatorĭ se asociază maĭ mulțĭ la olaltă și formézā stînile prin asociațiune. Mocaniĭ și țuțueniĭ ca marĭ cultivatorĭ de oĭ aveaŭ turme și tîrle propriĭ de miĭ de capete. Tot așa aŭ stînĭ propriĭ une-orĭ și proprietariĭ marĭ și arendașiĭ, și dînșiĭ țin maĭ des oĭ de cât vite bovine, dar nicĭ aceste în numĕr suficient după cât ar merita. Oile propriĭ de lână la noĭ lipsesc cu totul, în a căror cultură proprietatea mare ar avea un teren enorm de cultivat.

Óia nu numaĭ că se adaptéză ușor tuturor regiunilor și climatelor, ci este și rentabilă, cultura eĭ sub tóte raporturile economice. Óia cu gura eĭ mică și cu corpul ușor se póte maĭ ușor hrăni de cât orĭ și care altă vită, și lâna eĭ o face maĭ puțin sensibilă față de intemperiĭ și asprimea climeĭ. Eĭ 'ĭ merge bine atât la câmp, cât și la munte, iar în stepa arridă a Bărăganuluĭ cât și în Dobrogea incultă, cu pășunile sărate ea reușesce de minune. Se hrănesce încă binișor și dă lapte în regiunĭ secetóse și uscate, unde alte vite n'aŭ ce căuta orĭ că staŭ să piară de fóme și sete. In ogórele sterpe și pe imașurile pielóse și bĕțóse din stepa, unde vara pe timpul căldurilor celor marĭ totul este uscat și pîrlit de secetă și afară de pir și troscot nu există altă hrană pe ogórele și în mirișile secĭ, ea singură póte să se hrănéscă și cu acestea, și să dea încă și lapte. La munte pe pripórele cele înalte și prăpăstióse ale Carpaților eĭ 'ĭ merge de minune și se urcă cu multă ușurință și abilitatea capreĭ printre stîncĭ și pietri. Dacă dă o zăpadă acolo peste ele, se refugiéză turma în brădet orĭ după colțĭ, până ce trece viscolul. In regiunile înalte și lipsite de apă a Bucegilor și altor munțĭ înalțĭ, unde după topirea zăpeḑeĭ nu există o picătură de apă, ele umblă la pășune și nu beaŭ apă cu sĕptĕmânile; tot așa beaŭ puțină apă rar de tot și în stepă, în Dobrogea ca și în Bărăgan. Pentru aceste regiunĭ inculte și lipsite de apă și de brațe, óia este animalul providențial. Dar eĭ îĭ merge destul de bine și la Baltă și în Delta Dunăreĭ, unde

pasc iarna sute de miĭ de oĭ — și umblă și iarna la pășune scoțênd iarba de sub zăpadă când acésta este maĭ mică, pe carĭ vara le evită.

Că óia rentéză și sub raporturĭ economice fórte desvoltate, cu agricultura cea maĭ intensivă, dovadă sunt Anglia și Germania. Progresul enorm al agriculturiĭ germane a fost datorit cu deosebire introduceriĭ oilor merinóse și perfecționăriĭ lor fără seamĕn în Germania. Astă-dĭ, în Anglia unde agricultura cea maĭ intensivă nu rentéză, rentéză încă economia întinsă de vite, între carĭ oile de carne ocupă un loc de onóre. Ceea-ce face să fie cultura eĭ prețiósă, este adaptarea eĭ cea extraordinară începênd de la rasele cele maĭ micĭ și de tot frugale — ca țurcane și Heidschnucke și până la rasele grele de carne ale Angliei, crescute în îmbelșugare și de tot delicate și fie-care și-aduce cu prisosință tributul eĭ de folóse.

Este adevĕrat că în timpurile din urmă ovicultura Europeĭ a început să dea înapoĭ în privința numerică, sub presiunea concurențeĭ Australieĭ și Argentineĭ, și a producțiuneĭ de lânurĭ transoceanice în masă. (Zootechnia, pag. 550). Pe când în sec. al 19-lea în 40 anĭ din urmă 1830—70 carnea a sporit pe piețele Europeĭ cu 65% în preț, untul cu 60%, lâna a scădut în acelașĭ interval cu circa 6%, grație lânurilor transoceanice. De concurența lor a fost lovite maĭ cu sémă lânurile fine și maĭ puțin cele mediocre și de calitate inferióră. Oieria fină însă tot se menține în strĕinătate pe o scară întinsă, fiind-că ceĭ maĭ mulțĭ proprietarĭ de oĭ aŭ schimbat direcțiunea producțiuneĭ și de la producțiunea de lână extra-fină exclusiv aŭ trecut saŭ la producțiunea de lână de calitate ceva maĭ grósă, combinată cu o bună facultate de îngrășare a oiĭ.

In țară și la poporul român tot-d'auna eraŭ în us, și s'aŭ ținut oĭ numeróse. In ochiĭ românuluĭ nu există economie complectă fără de oĭ și nicĭ că este posibilă să existe, după ce óia ocupă un rol atât de însemnat în viața și întréga activitate a românuluĭ.

Brînza și urda de óie fac o parte însemnată și principală din alimentațiunea dilnică a țĕranuluĭ. în timp de dulce, și rare-orĭ consumă el altă carne de cât de óie,

dar diferită după sezon: primăvara de miel și de ied, vara de berbec gras, tómna, carne de óie și pastramă nouă, care o póte conserva și pentru iarnă. Lâna de óie, face parte însemnată din economia casnică, și dă ocupațiune femeilor iarna și primăvara pentru menagiul propriŭ, uneorĭ aduce și alte venituri accesoriĭ din vînḑarea de sărică, straie și pănurĭ ordinare. Industria de casă românéscă în legătura cu oieria este fórte desvoltată și poporul român cu numerósele sale coloniĭ a avut în secoliĭ anteriorĭ un rol deciziv, în ovicultura Europeĭ orientale și centrale, (Zootechnia, pag. 530). Tot-d'auna românul a desvoltat o mare predilecțiune și aptitudine în îngrijirea oițelor sale și către viața ciobănéscă, și ca cioban și baciŭ este des angajat și de strĕinĭ și stimat de eĭ până în ḑiua de aḑĭ.

Dacă a decăḑut acéstă ocupațiune predilectă a românuluĭ din splendórea eĭ de maĭ nainte, și mariĭ economĭ de oĭ mocaniĭ și țuțuieniĭ sunt aḑĭ ruinațĭ, este a se căuta în schimbarea raporturilor economice, și parte în negligența lor proprie, prin ținerea morțiș la tradiție, și rĕmânerea pe lîngă obiceiurile patriarchale extensive, atuncĭ când ele nu se maĭ puteaŭ menține. Trecerea mocanilor la agricultura mare arendășéscă a fost maĭ mult în detrimentul de cât în folosul lor, și a grăbit dispariția unuĭ mare numĕr de economĭ de vite și de turme. Pe mulțĭ i-a ruinat în Dobrogea și cârciagul, o bólă nouă necunoscută celor maĭ mulțĭ ivită între turme de oĭ, după strămutarea lor cu oile în Dobrogea.

In țară ovicultura a devenit maĭ puțin rentabilă, și a cedat terenul agricultureĭ cotropitóre, cu deosebire de la isbucnirea rĕsboiuluĭ vamal cu Austro-Ungaria încóce, care a curmat în prima linie industria mică transilvană numită *Brașovenie*, care era avizată unic la lâna țigaie și țurcană ieftină din România. Postăvariĭ și flanelariĭ sașĭ din orașele transilvane limitrofe de la Brașov, Sibiŭ, Sighișóra și Cisnădie, precum și industria de casă românéscă prelucréză unic lâna ordinară: țigaie, stogoșă și țurcană, mare parte provenită din România și îșĭ aveaŭ debușeul pentru fabricatele lor tot în România, de sute de anĭ; cele douĕ țĕrĭ Transilvania și Principatele eraŭ legate cu le-

găturĭ indisolubile de secolĭ și eraŭ avizate reciproc una la alta. Isbucnirea rĕsboiuluĭ vamal și interzicerea importuluĭ de lânurĭ în scop de a lovi în mocanĭ, a avut drept efect de a ruina complect întâiŭ pe miciĭ industriașĭ sașĭ și apoĭ pe mocanĭ, dintre carĭ mulțĭ aŭ părăsit pentru totd'auna Transilvania, stabilindu-șĭ domiciliul în Dobrogea. Rĕsboiul vamal, a scăḑut mult traficul dintre cele douĕ țărĭ vecine și limitrofe pe întréga lor întindere, și prin rĕsboiul vamal aŭ fost ambele egal de greŭ lovite.

Oieria fină n'a putut nicĭ odată să prinḑă rădĕcină bine în țară și la Romanĭ. Deși merinósele aŭ fost introduse la Zvoriștea și pe alte câte-va moșiĭ marĭ din Moldova și Bucovina, totu-șĭ ele n'aŭ putut prinde rĕdăcină în țară, din causă că lipsea în interior industria mare și cererea după lână fină, și iarăș lâna merinósă produsă în țară, era prea puțină, ca să atragă pe negustoriĭ și comisionariĭ streinĭ în țară, așa că acea puțină ce se producea în Moldova trebuia trimisă cu marĭ spese și multe dificultățĭ de tot felul până la tîrgul de lânurĭ de la Breslaŭ. Intre alțĭ proprietarĭ, Vornicul Coștache Konachi a făcut tovărășie pe la anul 1844 cu bar. Bissing din Silesia pentru introducerea oilor merinóse în Moldova pe moșiile celuĭ d'intâiŭ. Ce s'a ales dintre contractul încheiat între eĭ noĭ n'am putut afla. (*Revue de l'Orient*, 1884, IV, pag. 106). Cu totul alt-fel s'aŭ petrecut lucrurile în Ungaria și Austria, unde de la început s'a introdus și lățit ovicultura fină pe o scară fórte întinsă pe diferitele domeniĭ și ferme model și s'aŭ ridicat acolo și înființat oieriĭ model celebre, ca cea de la Holicĭ, Marcopail, Mannersdorf și Hoschtitz în Moravia, și carĭ aveaŭ debușeul lor în apropiere la Viena și Brünn cu mulțimea de fabricĭ de postavurĭ fine carĭ la rîndul lor aŭ fost desvoltate prin oeriile fine. Tot așa și în Rusia meridională, unde producțiunea de lână fină și astă-ḑĭ este fórte însemnată. De la proprietariĭ rușĭ din Basarabia aŭ cumpĕrat bunĭ berbecĭ de prăsilă și mocaniĭ și țuțuieniĭ, cât aŭ stat cu oile lor în Basarabia și aŭ fost ameliorat mult oile și producțiunea de lână al lor produceaŭ lâna numită de dînșiĭ spancă și pol spancă,

care era binișor căutată și la Viena, și era maĭ bine plătită de cât cea țigaie pură.

Actualmente raporturile s'aŭ schimbat. Avem marĭ fabricĭ de postav în țară și pe frontiera țăriĭ, carĭ se ocupă cu fabricațiunea de postavurĭ maĭ fine, însă nu găsesc lână merinósă în țară, pe care trebue să o aducă din strĕinătate. Industria de casă progresând încă ar putea să prelucreze o lână maĭ fină, însă nu o găsesce.

Cu tótă concurența lâneĭ transoceanice vedem că oieria fină se menține atât în Ungaria cât și în Rusia meridională, ceia-ce dovedesce, că și pentru raporturile nóstre, oieria fină ar fi destul de rentabilă.

In Ungaria la proprietatea mică ovicultura este cu totul neînsemnată 15%,—20%; la proprietatea mijlocie 24% la proprietatea mare 42%; la cea din urmă, se vin în termen mediŭ 745 oĭ pe fie-care moșie mare; maĭ estinsă este ovicultura fină în comitatele de dincolo de Dunăre, unde se vin în termen mediŭ la 1.222 capete de o moșie mare, iar între Tisa și Dunăre numaĭ 799 capete în comitatul Torontal 718, Aradului 332, în comitatul Timiș 237 — minimă în Transilvania în com. Mureș-Turda 43 în Hunedoreĭ numaĭ 12 oĭ, în Bistrița-Năsăud, numaĭ 8 oĭ de proprietatea mare.

Producțiunea de carne de óie și exportul de oĭ grase în special de berbecĭ grașĭ, la Constantinopole, s'a menținut neștirbit în România, și promite a lua o desvoltare și maĭ mare pentru viitor, dacă cultivatoriĭ noștri de oĭ se vor ști mișca maĭ bine de cât până aci. Berbecii bătuțĭ de Dobrogea, aŭ o carne fără păreche de gustósă, grație pășunilor sărate d'acolo. Și óia țigaie de țară, albă și négră încă posedă o carne subțire la fibre și fragedă. Țigaia ia concurența cu succes cu rasele engleze de carne în privința calității cărneĭ și îngrășeriĭ eĭ, numaĭ cât ea este maĭ mică și nu ajunge la egală greutate cu acelea, și este o rasă tardivă, pe când rasele de carne sunt precoce. Din causa calităților eĭ, ca producĕtóre de carne, ea a fost introdusă și în Ungaria pe diferite moșiĭ marĭ și domeniĭ, parte pentru a fi cultivată pură, parte pentru a fi încrucișată cu rasele engleze de carne, pentru a-ĭ da

precocitate și eĭ și un corp maĭ mare. Resultatele introducerii eĭ în Ungaria par a fi satisfăcĕtóre căcĭ din multe părțĭ o laudă.

In privința producțiuneĭ de carne de óie, este de regretat că aŭ dispărut din țară rasele de oĭ orientale bucălaie, și cea cu códa lată — *platyura*, carĭ se cultivaŭ odinióră tocmaĭ în vederea exportuluĭ lor către orient. Contrar obiceiuluĭ apusan de a căuta la oĭ o carne grasă împănată cu grăsime și fragedă, popórele orientale: Turcii, Tătariĭ, etc., prefer din contră o carne maĭ macră, care însă să aibă pe ea mult seŭ, și seul de óie jócă un mare rol la popórele mahometane, pentru gătit bucatele. Partea grasă din napoĭ o întrebuințéză la făcut pilafurĭ cu ea.

Ținerea oilor la noĭ se póte face pe viitor pentru unul din cele 3 folóse principale: lapte, (brânză) lâna și carne. Pentru lapte rasa țigaie este una din cele maĭ bune, ceia-ce se vede și din desvoltarea repede a mieilor eĭ. Ea este maĭ bună și de cât țurcana, și nu este necesitatea de a o schimba orĭ încrucișa cu altă rasă, fără motiv bine cuvîntat. Incercărîle de aclimatisare a oilor de Friesa în țară, n'aŭ dat resultate promițĕtóre de vre-un viitor strălucit; pe lângă aceia ele sunt fórte pretențióse în ceia-ce privesce hrana și îngrijirea. Țigaia este maĭ bună în tóte privințele de cât țurcana pentru lapte, lână, și carne. Decĭ dacă ținerea turcanelor pe alocurea nu rentéză, trebuesce încercat cu țigăile. Numaĭ la munte și unde se fac săricĭ și straie gróse se vede că se preferă țurcana și este maĭ de folos. Folosirea lapteluĭ de óie în stare crudă este maĭ puțin usitată.

Ținerea oilor exclusiv pentru lâna și producțiunea de lînă fină, ar fi rentabilă pentru multe moșiĭ, în special, pentru moșiile marĭ. In Ungaria există moșiĭ carĭ țin câte 10—20 miĭ de oĭ. La noĭ pe cele maĭ marĭ moșiĭ și domeniĭ abia se găsesc câte-va sute de capete, ca propriĭ ale moșieĭ; încolo sunt oĭ de învoială și mocănescĭ carĭ se duc și vin. Oile propriĭ de lână nu se mulg căcĭ abia aŭ atâta lapte ca să-și alăpteze mielul lor, dar în schimb lâna compenséză tóte. Pentru producțiunea de lânurĭ maĭ

fine pentru Kammgarne, este fără îndoială necesară introducerea unor rase strĕine bune de lână — merinóse, Rambouillet, rasa de pieptenĭ germană, Negretti original orĭ corcit, saŭ rasa engleză Cheviot, fie pentru a le cultiva în rasă pură, fie pentru corcirea lor cu ţigăile şi ameliorarea acestor din urmă. Rasa Rambouillet şi cea de pieptenĭ germană—deutsches Kammwollschaf—produce o lână nu prea subţire la fir dar o lână fină de pieptenĭ şi ele se şi îngraşă maĭ bine, avênd o greutate maĭ mare.

Prin încrucişarea cu ele incontestabil că s'ar obţine şi la ţigaie o lână maĭ fină de cât cea actuală. Bine ar fi ca să introducă proprietariĭ şi arendaşiĭ noştri diferite rase şi tipurĭ de oĭ pentru a le cultiva în rasa pură, ca să dea bunĭ berbecĭ de reproducţie.

Producţiunea de bunĭ berbecĭ pentru reproducţiune, s'ar plăti şi la noĭ fórte bine, maĭ cu sémă că nimenĭ nu se ocupă cu aşa ceva în ţara întrégă. Ea este fórte usitată în strĕinătate. Mocaniĭ se plîng, că adĭ eĭ nu maĭ aŭ de unde să cumpere berbecĭ de prăsilă aşa bunĭ ca în Basarabia, unde cumpĕraŭ berbecĭ merinoşĭ de la mariĭ proprietarĭ ruşĭ, şi produceaŭ şi eĭ o lână maĭ fină.

Insă merinósele şi rasele propriĭ de carne sunt maĭ pretenţióse şi maĭ delicate de cât oile nóstre indigene. Pe ele nu le vom putea ţinea dacă nu vom avea grajdurĭ calde pentru iarnă; cu zăvadele şi saivanele, ne per tóte iarna. Nicĭ cu păşunea din ogóre şi miriştiĭ lor nu le este de ajuns, căcĭ pe lîngă ele trebue să avem şi păşunĭ propriĭ naturale orĭ artificiale. Dar păşunea din ogóre şi miriştĭ o folosim maĭ bine cu oile, de cât cu orĭ-care altă vită.

Pentru producţiunea de carne de óie şi îngrăşarea de berbecĭ şi oĭ sterpe, dacă ţigaia şi ţurcana nu ne satisface în de ajuns, ar trebui încercată ameliorarea lor, în vederea producţiuniĭ de carne prin încrucişare cu berbecĭ de rase propriĭ de carne, orĭ introducerea acestora pentru a le cultiva în rasă pură. Pentru inaugurarea unuĭ export regulat de oĭ grase la Constantinopole şi alte oraşe ale Turcieĭ, ar fi póte nimerit de a introduce din noŭ rasa bucălaie şi cea cu códa lată abundente în grăsime,

și atât de predilecte la popórele orientale. Cea din urmă ne-ar da și mițul fin de Astrachan, atât de căutat la noĭ pentru căciulĭ și blănărie fină. Dar ar fi de dorit ca numaĭ oĭ și berbecĭ bine grașĭ și îngrășațĭ, să se expórte din țară și producătoriĭ noștri să dea o maĭ multă atențiune cerințelor consumatorilor și după acésta să conformeze cu producțiunea lor, fie consumatorul indigen orĭ strĕin.

Marfa ce o oferim turcilor și popórelor asiatice nu o putem oferi și Englezilor și vapórelor engleze, căcĭ nu aŭ ce face cu ea. Și în interior numerósele botóșe și oĭ bĕtrîne ce se daŭ tómna în tăere, ar fi maĭ nimerit, de a le îngrășa întâiŭ și apoĭ a le vinde. Noĭ încă n'am găsit în țară vre-o moșie, la care ar fi fost puse oile pe îngrășat, dar am găsit fórte multe în strĕinătate. Adesea, nu țineaŭ oĭ de prăsilă, dar cumpĕraŭ berbecĭ și oĭ botóșe pentru a le îngrășa cu borhot și sfecle peste iarnă și apoĭ a le vinde primăvara pentru tăiere. Chiar și îngrășarea mieilor cu laptele smîntănit s'ar plăti fórte bine de cât a-ĭ da în tăere numaĭ cu pielea și ósele.

De sigur că óia este maĭ ușor de ținut și de hrănit de cât vaca, dar ea reclamă multă grije și o tratare deosebită. Maĭ întâiŭ pentru ea este indispensabil ca să avem o pășune bună de oĭ, căcĭ nu orĭ-ce pășune și hrană se potrivesce pentru oĭ și nicĭ că le priesce dacă o mănîncă. Pe terenurile rovinóse și jilave óia nu póte să pască vara căcĭ capĕtă călbéză; plantele prea mustóse și apóse îĭ diluéză sîngele. Dar nicĭ locurile svîntate secetóse și uscate încă nu sunt numaĭ de cât bune ca pășune de oĭ. De aceia, nu numaĭ stăpînul, ci și scutarul și ciobaniĭ trebue să fie tot-d'auna cu multă atențiune unde duc oile să pască și să observe neîntrerupt cum se desvoltă turma încredințată în paza și îngrijirea lor, până nu este prea tîrdiŭ. După anotimp și sezon trebue să schimbe și varieze cu pășunea, să caute tot-d'auna pe cele maĭ nimerite, și să le ocupe și folosésca perfect cu ele.

Este sciut, că după óie altă vită n'are ce căuta, chiar dacă ar maĭ fi iarbă, căcĭ mirosul penetrant a balegă de óie le-o face insuportabilă. Și după ele, nicĭ nu rĕmâne

iarbă ca să maĭ póță pasce altă vită, pe când oile pot să urmeze fórte bine după alte vite, căcĭ ele găsesc încă hrană. In grajd, nu putem să ținem oile ca să le hrănim din mână vara, cu nutrețurĭ verdĭ și borhot saŭ sfecle. Oia ca să-ĭ mérgă bine, trebuie să iasă vara la câmp fie și numaĭ ca să facă mișcare, iar când iarna este vremea domólă și nu e zăpadă, póte să umble și iarna la pășune dacă găsesce ceva hrană. Rasele rustice umblă tótă iarna afară la pășune și adesea îșĭ scot hrana lor de sub zăpadă dând'o cu piciórele în lăturĭ.

Pășunea și fînul pentru oĭ se compune din ierburĭ subțirĭ și mĕrunte Festuca ovină și cu multe plante papilionacee, trifoiurĭ și alte plante herbacee și aromatice în ea. Leguminósele le mănîncă oile chiar și dacă conțin principiĭ amare în ele cum este măzărichea, lupinul și lathynul. Păstăile, și vrejiĭ de leguminóse, daŭ tot-d'auna un nutreț excelent pentru oĭ. Bóbele lor încă le pot sdrobi bine în dinți și măsele. Oile utilizéză bine frunzarul, lăstariĭ, mugurii de la copacĭ verdĭ și uscațĭ, iar paiele de cereale ele le consumă și digeră maĭ bine de cât vitele cornute. Pășunea din ogóre, înainte de făcut ogorul, și cea din miriștĭ, o utilizéză fórte bine oile, și le prinde bine. Semĕnăturile încă le pășunăm une-orĭ tómna saŭ primăvara cu preferință cu oile. Tot așa pascem și finațele trifoiurile și lucernierele adesea cu oile tómna, primăvara și vara. Pe ogórele arate de curînd și prin prunduri însă nu este bine să umble oile chiar dacă există ceva hrană pir și buruienĭ pentru ele, căcĭ li se încarcă prav și pămînt în lână și le murdăresce lîna, iar buruienile marĭ le smulge și încâlcesce lâna.

Hrana lor este variabilă după anotimp și seson. Odată este multă mâncare la câmp, alte orĭ maĭ puțină; de aceia tot-d'auna este necesar să avem și pășunĭ propriĭ pentru ele, căcĭ nicĭ pe ele nu le putem ținea unic cu pășunea din ogóre și de pe arăturĭ fără ca să li se deprecieze lâna. Oia încă are lipsă de o pășune și hrănire suficientă și egal de substanțiósă vara și iarna, ca să-ĭ póță cresce lâna eĭ uniform și să nu se producă gușĭ și subțierĭ în ea. Decĭ în regiunile unde nu sunt pășunĭ naturale propriĭ

pentru ele, saŭ că vara pe secetele îndelungate și căldura tropicală pajiștile se usucă cŭ totul, trebue să ne îngrijim din vreme să avem pe acel timp hrană în altă parte suficientă pentru ele în pășunile artificiale orĭ să le pascem pe trifoiștĭ, lucerniere pe fînețurile naturale după ridicarea fînuluĭ etc., ca nicĭ odată ele să nu ducă lipsă de hrană.

Pășunile trebue să fie cu multe papilionacee și alte plante cu rădăcinĭ lungĭ pivotante, carĭ resistă bine la secetă, iar dintre plantele ierbóse cele carĭ le convin bine oilor și încă resistă la secetă și uscăciune. Tot acésta o vom avea în vedere și la pășunile artificiale de oĭ. (Fitotechnia pag. 438). Pentru câmpie și cu deosebire în stepa Bărăganuluĭ Usiga Bromus inermis și pirul Triticum repens, în amestec cu lucerna și sparcetă, ar putea să dea bună pășune și fîn pentru oĭ, carĭ tóte resistă bine la secetă. Avênd oile hrană suficientă în întreg decursul anuluĭ nu numaĭ că mânzerile vor da maĭ multă brînză și urdă pe vară, dar vor produce și o lână maĭ frumósă, maĭ uniformă, fară gușĭ și subțieturĭ de inaniție ca cea de adĭ, și nicĭ că vor maĭ eși smulse și jumulite în primăvară, și lâna lor va obține un preț maĭ mare în comerciŭ. Tocmaĭ adĭ ne plîngem că lâna ce producem noĭ cu regimul *răbdărilor prăjite* fiind încurcată, încâlcită și leșinată — fără putere la fir n'are preț; acésta provine unic din causa ținereĭ irraționale și nutrireĭ inegale a oilor, vara ca și iarna. A treia parte a oilor nóstre aŭ lâna smulsă, când es în primăvară, deslipită de la basa eĭ și găunósă.

Decĭ pentru curmarea acestor rele și inconveniente a ținereĭ oilor nóstre, unicul remediŭ este schimbarea și ameliorarea regimuluĭ de ținere și hrănire a lor. Tot-d'auna ținerea și hrănirea lor să se conformeze după folosul ce vroim să obținem de la ele. Prin urmare pășunea și hrana lor trebue să fie diferită în alcătuirea eĭ pentru lapte, lână și carne.

Numaĭ pentru oile puse la îngrășat putem să fim maĭ puțin scrupuloșĭ, în alegerea hraneĭ lor.

Pentru iarnă dacă nu avem fîn în de ajuns și de bună calitate, putem ținea oile cu păstăĭ și cositură de legu-

minóse cu grăunțe și bóbe, cu paie tocate amestecate cu sfecle, cartofĭ, etc. Nutreț murat și ensilat încă le putem da, dar maĭ puțin și cu grijă. Oilor bolnăvicióse saŭ slăbuțe le dăm grăunțe iarna orĭ un supliment de alte nutrețurĭ întăritóre, înainte de a eși în câmp. Pentru oile carĭ sunt să fete trebue să avem un fîn cu deosebire bun și tot-d'auna svîntat, pe timpul fĕtatuluĭ ca să aibă îndată lapte, apoĭ primăvara îngrijim ca să capete o pășune bună cât de timpuriŭ. Iarba și holda verde le sporesce îndată secrețiunea lapteluĭ considerabil, ceia-ce favoriséză fórte mult desvoltarea meilor, carĭ și după aceia până la un an se cunosc din ceĭ-l'alțĭ. Dar și mieiĭ lor după întercare trebue să aibă o pășune maĭ bună până la etatea de un an și jumĕtate de cât oile marĭ. Tot așa și berbeciĭ de prăsilă pe carĭ adesea 'ĭ lăsăm în cârdul meilor.

D'aci resultă avantagele marĭ pentru ovicultură pe moșia mare. Nu numaĭ că acolo se găsesc terenurĭ variate și terenurĭ largĭ de pășune, dar există pășune potrivită pentru fie-care categorie deosebită de oĭ, apoĭ la un numĕr maĭ mare de oĭ le putem maĭ bine clasa și împărți pe cârdurĭ, și să dăm fie-căruĭ cârd de oĭ, pășunea și nutrețul cel maĭ potrivit cu trebuințele sale. Și arare-orĭ pot să pască tóte oile împreună și să fie supuse la acelașĭ regim, orĭ cât de puține saŭ de multe ar fi ele. Alegerea maĭ îngrijită tot-d'auna se recompenséză prin o desvoltare maĭ favorabilă, și óia tot-d'auna și plătesce hrana eĭ.

De oĭ se țin și caprele. Capra este maĭ bună de lapte de cât óia, și ea suplinesce vaca și óia tot-odată. Capra este numită și vaca sĕraculuĭ. Ea are un lapte igienic, datorit cu deosebire hraneĭ eĭ alese. Capra este bine vĕdută în turmă și la stînă de ciobanĭ și bacĭ, dar este rĕŭ vĕdută de proprietariĭ moșieĭ și de pădurarĭ, prin stricăciunile și pagubile ce face în pădurĭ și plantațiunĭ.

Capra denotă sĕrăcie. Capra este bună, și pentru carne. Carnea de ied și limbile de capră afumate, daŭ o mâncare deliciósă. Și pastrama de capră se bucură de o trecere maĭ mare de cât cea de óie, și este ceva maĭ scumpă. Pĕrul de capră însă fiind aspru este de puțină valóre

industrială. Numaĭ caprele de Angora și de Cașmir aŭ un pĕr fin și móle, care trece de o valóre technică. Acestea încă ar merita să fie din noŭ introduse în țară, după cum aŭ maĭ existat și înainte vreme. Caprele ar merita cu tóte acestea să fie introduse în tóte satele, unde locuitoriĭ nu maĭ pot ținea vacĭ saŭ bivolițe cu lapte, ca nicĭ o familie să nu maĭ fie lipsită de laptele necesar cel puțin pentru vară, în interesul igieneĭ publice și a crescereĭ de muncitorĭ sdravenĭ.

Porciĭ.

Porciĭ fac parte din animalele mĕrunte de casă și de curte; micĭ și neînsemnațĭ sunt după mărimea și valórea lor intrinsecă, dar cu atât maĭ folositorĭ sunt eĭ între tóte, prin vitalitatea și fecunditatea lor extraordinară. Nu există economie și menaj mare saŭ mic la țară și orașe, care să nu pótă ținea și îngrășa unul saŭ doĭ porcĭ saŭ purceĭ, cu fĕrmiturile saŭ resturile ce cad de pe masă și de la bucătărie, carĭ în cele maĭ multe casurĭ s'ar perde fără folos, dar prin darea la porcĭ se utilisézā însă deplin. Porcul ca animal omnivor, se póte nutri cu tot felul de substanțe și alimente organice, animalice, și vegetale; el mănâncă și digeră tot ce se găsesce și-ĭ vine înainte, din casă, curte, șură, ambare, grădină, câmp, pădure și baltă: grăunțe și zona și spice, carne și resturĭ de bucate, făină și tărîțe, iarbă, buruenĭ, rădăcinĭ de plante, fructe. Porciĭ se pot ținea anul întreg fără de grăunțe, și eĭ se îngrașă fórte ușor. Ba putem cu drept cuvînt dice că majoritatea porcilor la noĭ se îngrașă fără de grăunțe.

Porciĭ 'ĭ putem cresce de multe orĭ în stare semi-sĕlbatică ca eĭ singurĭ să-șĭ caute hrana lor, și nu le dăm grăunțe de cât la fine pentru a le complecta îngrășarea. Așa mulțime de porcĭ se cresc și se țin actualmente la Baltă, unde se nutresc exclusiv cu rădĕcinĭ și pescĭ, și numaĭ la fine li se dă ceva porumb. Inainte vreme ținerea și îngrășarea porcilor la jir și ghindă, tómna și iarna era fórte usitată în pădurile marĭ și în codri seculari, și

se plătea pentru eĭ o taxă deosebită numită *goştindrit* = glandinaţie. Porciĭ se strîngeaŭ pentru îngrăşat la ghindă saŭ jir pe la Sf. Maria mică 8 Sept. — şi păşunaŭ în pădurile seculare până aprópe de Crăciun când se dedeaŭ în tăiere orĭ se maĭ puneaŭ pentru 2—3 săptămânĭ pe îngrăşat cu porumb, pentru a le produce o untură şi slănină maĭ consistentă. Pe urma lor veneaŭ porciĭ de rudă — carĭ umblaŭ la jir şi ghindă tótă iarna prin pădure, când omĕtul nu era prea mare. Astă-dĭ însă acea sistemă de ţinere şi îngrăşare a porcilor a căḑut cu totul în desuetudine, după devastarea pădurilor şi rărireĭ codrilor seculari. Dacă se maĭ ţin încă undeva porcĭ domesticĭ prin păduri şi la munte, sunt numaĭ pe lângă cele stînĭ şi căşăriĭ, pentru a-ĭ nutri şi îngrăşa cu zer şi maĭ rar îĭ îngraşă cu ghindă orĭ jir de fag. Afară de ceĭ de la Baltă numiţĭ Băltăreţĭ, porcul este animal domestic care trebue îngrijit şi dacă umblă la păşune, séra trebue să vină acasă în cocina saŭ sălaşul luĭ obicinuit.

Eĭ pot să umble la păşune în câmp orĭ pe ogóre, orĭ să fie supuşĭ cu totul regimuluĭ stabulaţiuneĭ. Eĭ pasc tótă vara, primăvara, tómna, şi o parte din iarnă afară cât timpul este favorabil şi pămîntul nu este încă înghețat, şi reclamă relativ puţină hrană din mână. Iarna încă se hrănesc fórte cumpĕtat, deşi o hrană maĭ substanţiósă o utiliséză şi rentéză fórte bine. Gozurĭ şi zona de tot felul, eĭ o adună de la arie şi armane, care alt-fel s'ar perde şi altera de sigur în scurtă vreme.

Prăsirea şi crescerea porcilor este egal de avantagiósă în mic cât şi în mare, de la unul, doĭ porcĭ până la sute şi miĭ de capete. Pălmaşul şi ḑilerul, muncitorul cu braţele încă îşĭ póte ţinea un porc, doĭ, o scrófă de prăsilă ca din prăsila eĭ să ajungă cu timpul să-şĭ agoniséscă şi înjghebeze un mic capital, şi după câţĭ-va anĭ să posede chiar vite marĭ. Muncitorul să ţină porc numaĭ ca să aibă porcul tradiţional la Ignat şi tot este mult, şi care se manifestă într'o alimentaţiune maĭ substanţiósă a luĭ, pentru iarnă şi vară, va produce şi câştigă maĭ mult pentru el şi alţiĭ. Micul cultivator, ţĕranul, prin cultura de porcĭ, îşĭ întîmpină nevoile sale curente, maĭ cu sémă prin cres-

cerea și vînḑarea de purceĭ, și mascurĭ pentru îngrășat; pe aceștia el îĭ cresce de cele maĭ multe orĭ fără să se cunóscă într'un nimic din menagiul și economia sa și la anul cresce alțiĭ, pe când la vînḑarea de vite marĭ, se cunósce fórte mult la el. Când dispune de mijlóce maĭ marĭ și în special a produs cartofĭ, dovlecĭ, sfecle în abundență orĭ că porumbul luĭ nu s'a copt bine și este mult porumb crud disponibil, se póte avînta chiar la îngrășarea de 1—2—3 porcĭ pentru vînḑare saŭ speculă.

Proprietarul mijlociŭ și mare póte să créscă și îngrașe ḑecĭ și sute de porcĭ marĭ. Când cerealele sunt prea ieftine de nu putem să le vindem cu preț, atuncĭ hrănim porciĭ cu ele și le utilisăm cu un preț maĭ bun. Ingrășatul de porcĭ marĭ în numĕr maĭ mare pentru speculă, depinde de nutrețurile disponibile, căcĭ într'un an îngrășăm maĭ puținĭ, în altul maĭ mulțĭ. Apoĭ, depinde și de raporturile sociale, economice și de posibilitatea de desfacere a lor, etc.

In unele regiunĭ crescerea și îngrășarea porcilor se face de către locuitoriĭ moșnenĭ pe o scară fórte întinsă pentru export, și porciĭ ocupă locul primordial între vitele domestice după numĕr și valóre, d. ex. la noĭ în Oltenia, apoĭ în comit. Bihor (Ungaria), în Serbia, etc. Tîrgurile marĭ de porcĭ de la Steinbruch (Buda-pesta) și de la Severin aŭ atras la sine ḑecimĭ de miĭ de porcĭ pentru îngrășare și vînḑare, și piața de la Steinbruch, furnizéză actualmente porcĭ grașĭ și carne de porc pentru un mare numĕr din piețele Europeĭ. Ea a avut o influență decisivă asupra cultureĭ raționale a rîmătorilor din întreg sud-estul Europeĭ. In aniĭ din urmă însă diferite maladiĭ, între carĭ gastro-enterita i-a causat marĭ perderĭ în porcĭ, și a stînjenit în cât-va comerciul cu porcĭ de la Steinbruch. Afară de tîrgul de la Steinbruch, Serbia este furnisórea de căpetenie în porcĭ pentru multe state ale Europeĭ. Tîrgul nostru de la Severin din diferite cause, nu a ratificat speranțele puse în el. In orĭ-ce cas tîrgurile speciale de porcĭ aŭ avut un succes imens asupra cultureĭ rîmătorilor.

Ceea ce face valórea deosebită a porcilor este fecunditatea lor extra-ordinară, crescerea iute și îngrășarea u-

șóră, pe lângă o mare frugalitate. O scrófă bună de prăsilă póte să fete de 2 orĭ pe an câte 7—8—9 purceĭ la fie-care dată, carĭ cresc fórte repede dacă le dăm hrana suficientă. La etatea de 1—2 anĭ porciĭ adulțĭ sunt bunĭ de îngrășat și ajung la o greutate vitală de 200—250—300 klgr. Din acelaș nutriment pe care altă vită nu-l póte consuma, porcul póte să dea maĭ multă carne și grăsime. Desvoltarea lor, depinde de nutrițiune și ținere. Rasele crescute și nutrite în mod intensiv sunt precoce, și se desvoltă maĭ iute de cât cele crescute la pășune, carĭ sunt tóte tardive.

Raporturile economice singure ne indică tot-d'auna ce fel de porcĭ să ținem, dacă putem să ne ocupăm cu prăsirea lor, orĭ să-ĭ cumpărăm marĭ numaĭ pentru îngrășare. Acestea sunt chestiunĭ peste carĭ nu putem trece nicĭ o dată și nicĭ să le ignorăm. Rasele ce voim să introducem dacă e posibil să le ținem exclusiv la grajdurĭ și în sălașe proprii, orĭ că-ĭ scótem ḑiua la pășune și numaĭ nóptea îĭ ținem acasă, orĭ că îĭ ținem cu totul vara și iarna în Baltă orĭ în pădure. De ordinar, alegem rasa aceia, care este maĭ rentabilă sub raporturile în care ne găsim.

Porciĭ noștri țepoșĭ și crețĭ sunt maĭ ușor de ținut și de îngrășat de cât porciĭ englezĭ, carĭ sunt mult maĭ pretențioșĭ, în ceea-ce privesce hrana și adăpostul, fiind aprópe golașĭ de pĕr și greoĭ la mers în cât abia se mișcă. In schimb însă aceia fiind tot-d'auna bine ținuțĭ eĭ cresc maĭ iute de cât aĭ noștri, se îngrașe maĭ curînd și ajung la o greutate vitală și de tăere maĭ mare de cât aĭ noștri. Porciĭ de rasa mangoliță și alte rase ameliorate sunt mult maĭ de folos de cât ceĭ țepoșĭ indigenĭ neamelioraţĭ. Rasa mangoliță trece tocmaĭ drept una din cele maĭ bune, și se adaptéză ușor tuturor raporturilor economice. Ea póte să umble și la câmp și numaĭ către fine o îngrășăm cu porumb și tot ajunge la o greutate vitală suficientă.

Sub raporturile economice actuale póte că ea este chiar cea maĭ nimerită și maĭ bună de cât cea indigenă și de cât rasele engleze, căcĭ până nu există aprópe nicĭ un fel de acareturĭ și instalațiĭ pe moșie, nu cotețul saŭ grajdul și sălașele pentru porcĭ vor fi cele d'intâiŭ clădirĭ ce va

face agricultorul. Pe ceĭ de rasa mangoliță ca și pe ceĭ indigenĭ îĭ póte maĭ ușor adăposti în orĭ-ce fel de cotețe și sălașe, fie și bordeie săpate în pămînt.

Pentru scrófele fĕtătóre și purceiĭ micĭ trebue să avem însă adăpost bun, și maĭ călduros, de cât pentru porciĭ marĭ.

Numĕrul porcilor ce ținem, variază fórte mult după împrejurărĭ, pe de o parte fiind-că scrófele de prăsilă nu fată tot-d'auna acelașĭ numĕr de purceĭ, iar de alta îĭ înmulțim și reducem după hrana disponibilă și trebuință. Când sunt prea mulțĭ porcĭ în curte și hrană disponibilă pentru eĭ avem relativ puțină, atuncĭ maĭ desfacem din eĭ o parte orĭ că vindem numaĭ purceiĭ micĭ și maĭ marĭ, și ținem numaĭ porciĭ ceĭ marĭ de rudă și de îngrășare, iar în alt an când s'aŭ făcut mulțĭ bostanĭ, cartofĭ, sfecle — orĭ că este multă zónă la armane, orĭ s'a făcut multă ghindă și jir în pădure, carĭ nu se pot conserva timp îndelungat nealterate, atuncĭ cumpĕrăm porcĭ marĭ și micĭ de strînsură și-ĭ punem pe ceĭ marĭ la îngrășat, pe ceĭ micĭ 'ĭ ținem de rudă și diregem.

O chestiune fórte lucrativă ar fi introducerea de rase streine în țară pentru a cresce bunĭ vierĭ de reproducțiune, carĭ s'ar plăti fórte bine și ar găsi multă căutare. Acésta însă după informațiunile particulare ce le avem, nu se practică încă nicăerĭ în țară, dar se practică fórte des în streinătate. Prin crescerea de vierĭ de elită s'ar ameliora mult contingentul de rîmătorĭ de țară, și porciĭ țepoșĭ carĭ puțin folos aduc s'ar maĭ reduce.

Folosul principal al ținereĭ porcilor este carnea lor și slănina. Ingrășatul lor are de scop în prima linie utilisarea nutrimentelor ce există în abundență și nu se pot conserva fiind supuse alterațiuneĭ. Ingrășarea lor în curte se face cu cartofĭ, bostanĭ, grăunțe, cu lăpturĭ, la Baltă cu pesce, în pădure cu jir și ghindă. Numaĭ porciĭ instalațĭ în sălașele tîrgurile de rîmătorĭ de la Steinbruch și Severin se hrănesc la îngrășat exclusiv cu grăunțe — porumb și orz; ceĭ de acasă maĭ nicĭ odată nu capătă grăunțe și uruială de grăunțe de cât numaĭ cătră fine pentru complectarea îngrășatuluĭ saŭ pentru a le da o carne maĭ gustósă.

La punerea porcilor pe îngrășat, trebue să ne dăm séma de ceia-ce voim să facem și de tendința ce o urmărim — *îngrășat pentru carne și șuncĭ* orĭ *îngrășat pentru slănină și unsóre*. După acestea avem să alegem și porciĭ și să variem și cu nutrimentul lor. Pentru producțiunea de carne și făcut *șuncĭ* bune alegem porcĭ tinerĭ sub un an — așa numiți *burlincĭ* carĭ sunt încă în desvoltare și le dăm o hrană maĭ concentrată -- bogată în substanțe albuminoide, iar pentru slănină și grăsime luăm exclusiv porcĭ marĭ, de la vîrsta de la 1 — 2 anĭ — mascurĭ și scrófe castrate — căcĭ acelea să îngrașă maĭ bine și le dăm o hrană maĭ bogată în idrocarbure — dovlecĭ, cartofĭ ferțĭ și neferțĭ cu făină și numaĭ cătră fine le dăm ceva grăunțe, porumb ca corectură.

Porciĭ îngrășațĭ în Baltă cu pesce aŭ carnea și slănina care mirósă a pesce — și nu prea este plăcută la mâncare; slănina de jir este tot-d'auna moleșită și curge unsórea din ea când timpul este móle; slănina de ghindă este dulce, dar iarășĭ cam móle, deși nu se topesce așa ușor ca cea de jir. Porumbul dă o carne și slănină maĭ vîrtósă și maĭ consistentă. Slănina porcilor de unsóre póte fi unic topită pentru unsóre. La îngrășatul cu porumb dăm celor d'intâiŭ o consistență maĭ mare carneĭ și slănineĭ și se acopere binișor mirosul penetrant a untură de pesce.

O carne și slănină fórte gustósă se produce la nutrirea și îngrășarea porcilor exclusiv cu lăpturĭ — lapte macru, ser, jintiță, cum se usitéză la stînĭ și lăptăriĭ. Șuncile de Vestfalia sunt produse cu deosebire din lăpturĭ.

Pasĕrile de curte.

Un capital însemnat al fie-căruĭ menagiŭ mare saŭ mic, și al moșieĭ o formézā pasĕrile de curte saŭ galițele: găinĭ, rațe, bibilicĭ, gâsce, curcĭ și porumbeĭ. Ceĭ din urmă sunt maĭ curînd dăunoșĭ de cât folositorĭ. Incolo în prima linie găinele carĭ prin folosul enorm ce ne aduc cu ouĕle, puiĭ și carnea lor, n'ar trebui să lipséscă din nicĭ o curte

orĭ cât de strîmtorată ar fi ea, și cât de dificilă ținerea lor. O găină bună ouĕ câte 100 ouĕ și maĭ bine pe an— altele ouĕ și până la 180 de ouĕ. Rațele ouĕ maĭ puțin, un timp relativ maĭ scurt în an — dar ele ouĕ dilnic, și sunt animale omnivore. Gâscile și curcile nu se țin de cât pentru carnea lor — gâscele și pentru penele lor. Tóte păsĕrile de curte se cresc relativ fórte ușor și-șĭ caută singure hrana lor. Venitul lor față de cheltuelĭ este considerabil. Transilvania până bine de curînd abia ținea găinĭ suficiente pentru acoperirea trebuințelor propriĭ de ouĕ și carne de găină. Acum Transilvania singură exportéză pe fie-care an ouĕ de găină pentru 8—10 milióne de leĭ saŭ coróne, pe carĭ le trimite la Budapesta, Viena, etc. — s'a creat un export noŭ acolo unde nu exista. In jurul orașelor marĭ din strĕinătate locuitoriĭ satelor dimprejur se ocupă pe o scară fórte mare cu crescerea pasĕrilor de curte și producțiunea de ouĕ și puĭ și găinĭ îngrășate.

In țară cultura găinilor și pasĕrilor de curte este cu totul neînsemnată, fie pentru speculă, fie pentru acoperirea necesităților propriĭ — în cât abia merită atențiune. Acésta din causă póte că ouĕle și puiĭ de găină numĕră între *plocónele* usitate, dimpreună cu óla de unt saŭ smîntâna, costițe grase și limba porculuĭ, pe care trebue să le dea țĕranul proprietaruluĭ și arendașuluĭ sĕŭ ca prinóse saŭ plocóne pe d'asupra pentru învoirea vitelor la pășune pe moșie. Dacă se maĭ usitéză undeva încă și jumulirea gâscilor sătĕnuluĭ în favorul proprietățiĭ, care se usita pe alocurea sub iobăgie, aceia noĭ n'am putut-o afla. Se usitéză și ia însă tóte cele-l'alte plocóne cu deplină mĕsură și îndesat, maĭ rĕŭ ca sub regimul legeĭ feudale în iobăgie. Pe alocurea se mĕsóră până și circomferința ouĕlor aduse plocon la proprietar și arendaș, și dacă nu aŭ o anumită mărime nu i se primesc de bune.

Ceĭ maĭ mulțĭ arendașĭ și proprietarĭ nu țin de loc găinĭ nicĭ alte pasĕrĭ de curte, căcĭ le aduc țĕraniĭ ouĕle și puiĭ, de carĭ aŭ dînșiĭ nevoe. De aceia cultura pasĕrilor de curte este în țară cu totul neînsemnată, pe moșiile marĭ și micĭ de opotrivă; de un export de ouĕ și de pasĕrĭ

viĭ saŭ îngrășate la noĭ nu póte fi vorba. Din vr'o sută de moșiĭ marĭ și micĭ ce am avut ocasiune să visităm și studiem în tóte părțile țăreĭ, abia pe 2—3 am găsit câte o frumósă curte de pasĕrĭ și o îngrijire sistematică a lor — Climescĭ, Heleștienĭ și Țibănescĭ. Incolo cele-l'alte nu merită atențiunea, și mențiune de ele. Locuitoriĭ aŭ de multe orĭ balta și elește în mijlocul satuluĭ cu eshalațiunile și miasmele luĭ, care le produc frigurile de baltă și le intoxicéză apa de bĕut, dar nu-l folosesce ca să créscă rațe și gâsce pe el. Curcĭ și maĭ rar cresce țĕranul. Carne de găină, de rață și gâscă, arare-orĭ mănâncă el în an. De vîndut prea puține póte el vinde.

Și totușĭ în ce condițiunĭ favorabile nu ne găsim pentru prăsirea și crescerea pasĕrilor de curte față de alte state?! Să luăm numaĭ moșiile marĭ și micĭ cu vastele lor bălțĭ și elește de multe sute și miĭ de pogóne, ce ușor n'ar putea ele să țină și créscă gâsce, rațe, etc. de tot felul cu miile? La Dunărea-de-jos cu deosebire, unde se țin și cresc gâscele sĕlbatice cu miile pe vastele lacurĭ și bălțĭ, aŭ să nu se pótă cresce și tot atâtea gâsce domestice? Și totușĭ în escursiunile nóstre prin țară cutreerând județele limitrofe cu Dunărea la puține cătune și sate am vĕdut cîrdurĭ de gâsce de câte 2—300 capete. Rațele de asemenea sunt puține, deși rațe sĕlbatice sunt o dróie peste 30 speciĭ și varietățĭ.

Mult maĭ prețióse de cât gâscele domestice sunt curcile, carĭ aŭ o carne deliciósă. Pe piețele din strĕinătate arare orĭ se vede câte un curcan de ḑile marĭ, pe când la noĭ se cresc une-orĭ cârdurĭ întregĭ, pe carĭ precupețiĭ și oltenii le mână tómna dinapoĭ ca pe porcĭ saŭ ca pe oĭ. Și lucru remarcabil cultura și crescerea curcilor este fórte lățită în Bărăgan, unde în clima aspră de stepă ele reușesc de minune, ca și dropiile numite de popor curcĭ sĕlbatice, carĭ în anumite regiunĭ ale Bărăganuluĭ în spre Mizil. la Grindu etc., se găsesc în cîrdurĭ marĭ de le confundĭ adesea cu turmele de oĭ. Iarna când este poleiŭ, de le înghéță aripile și nu maĭ pot să sbóre, locuitoriĭ de acolo prind și mână dropiile dinapoĭ cu cîrdul întreg, și le bagă în curte ca pe oile saŭ curcile do-

mestice. Acolo sórele tropical de vară le priesce și curcilor fórte bine, pe când d. ex. în Transilvania curca este un animal tare gingaș care reclamă multă îngrijire. Dacă pe vastele moșiĭ din Bărăgan, ar exista ceva instalațiĭ și acareturĭ maĭ multe, pe fie-care moșie mare s'ar putea cresce sute și miĭ de curcĭ, carĭ tómna îngrășate, s'ar putea expedia tăiate la Viena, Berlin, etc., vînḑêndu-se și curcanul cu 7—8 mărcĭ în loc de 3—4 leĭ cât se plătesce în țară. Vestitele șuncĭ de gâscă și piepturĭ de gâscă de Pomerania, carĭ sunt cunoscute și se pot găsi pe tóte piețele marĭ din Europa, până și în orașele nóstre, s'ar putea imita la noĭ prin curcile îngrășate, și activa un întins comerciŭ de export cu tot felul de pașĕrĭ de curte, ce astăḑĭ nu există. Tot așa și cu găinile, prin o cultură rațională s'ar putea face mult pentru ameliorarea stăreĭ materiale a țĕranuluĭ.

Pașĕrile de curte reclamă maĭ multă îngrijire, de cât hrană. Hrana, și-o caută ele de multe orĭ singure prin curte, grădină, șură, stogurĭ, armane și pe câmp, dar aŭ lipsă de multă îngrijire cu deosebire până puiĭ lor sunt micĭ. De aceia, este necesar și bine, ca la un numĕr maĭ mare de găinĭ să ținem o femeie care să stea în continuŭ de ele și să le îngrijéscă. Rațele și gâscele se duc ḑiua întrégă pe baltă, 'și caută singure hrana lor și vin numaĭ séra acasă Tot așa, și când umblă la pășune pe pajiștĭ și în miriștĭ. Gâscele, însă fac une-orĭ stricăciunĭ la pășunĭ și fînațele naturale, prin aceia că ele cu ciocul lor puternic, rup iarba prea de jos, și face să dispară o mulțime de plante de valóre; de aceia este maĭ nimerit ca ele să umble la pășune, pe ogóre saŭ pe baltă, orĭ și pe miriștĭ, unde nu aŭ ocasie să facă pagubă și unde nu maĭ umblă alte vite.

Curcile și gâscele adună grăunțele căḑute și scuturate din miriștĭ. La găinĭ afară de timpul, când puiĭ sunt micĭ și la îngrășat trebue să le maĭ dăm ḑilnic hrană din mână atuncĭ când s'a gătat orĭ-ce hrană în curte, grădină, la armane, etc. Ele aleg și utilizéză fórte bine grăunțele din zónă și plévă.

In ceea-ce privesce paza și îngrijirea, în loc de a în-

drepta gâscele și curcile singure la pășune este mult maĭ nimerit de a le da un băiat orĭ femeie cu ele, plătită în banĭ orĭ pusă la parte. Pe domeniul Jimbolea, gâscărésa era plătită tómna cu câte 15 cr. = 35 banĭ, după fie-care gâscă crescută mare de ea, dar hrana pentru puĭ și gâsce o avea de la curte fără plată. In Germania de nord lucrătoriĭ învoiţĭ pe moșie, avéŭ dreptul. să ţină pe lîngă alte animale domestice și gâsce și găinĭ: 1 vacă, 2 porcĭ, 7—8 găinĭ și rațe și 2 gâsce și un gânsac ca să le pască fără de nicĭ o taxă pe moșie, în ogóre și miriștĭ, și apoĭ tómna le vindeaŭ. In alte regiunĭ ale Germanieĭ, lucrătoriĭ moșieĭ ţinéŭ gâscele în parte cu proprietarul — proprietarul le dedea pășunea pentru ele și tómna îșĭ lua dijma cuvenită de fie-care familie câte 2—3 gâsce, carĭ pe el îl costaŭ fórte puţin dar la un numĕr maĭ mare de gâsce și lucrătorul era folosit, și scotea un frumos venit din galiţe. Puţin câte puţin în decursul anuluĭ adăogându-se la bugetul și menajul uneĭ familiĭ de lucrătorĭ, sporesce și contribue în mod considerabil la ameliorarea stăreĭ fisice morale și materiale a muncitoruluĭ.

Popper, proprietarul firmeĭ de export de ouĕ și galiţe din San Nicolaŭ mare, Nagy Szent Miklos, ne spunea în escursiunea din 1900, în Bănat, că dînșiĭ exporta anual ouĕ și pasĕrĭ de curte pe an la 3 milióne de florinĭ din Ungaria și Transilvania la Paris, Frankfurt pe Main, Elveţia, etc., pentru un articol, care înainte de dînșiĭ, nu exista nicĭ cerere, nicĭ export. Incercarea dînșilor, de a estinde afacerile și în România s'aŭ zădărnicit din causa greutăţilor de transport și de vamă, că la noĭ lipsesc vagóne speciale pentru transportul de pasĕrĭ, și returnarea cutiilor de ouĕ recere maĭ marĭ spese de cât ca să le facă din noŭ în localitate. Altă probă că producĕtorul și consumatorul depinde de stat și de disposiţiile economice ale guvernuluĭ. Exportul de ouĕ și pasĕrĭ, gâsce, raţe, curcĭ ar putea aduce ţăriĭ milióne de leĭ anual, care ar veni în favorul și în special al miculuĭ cultivator.

Apicultura odinióră, o ramură atât de însemnată a producţiuneĭ ţăriĭ, a dispărut aprópe cu totul, în urma devastăriĭ pădurilor și a dispariţieĭ fînaţelor și pășunilor de

la câmp și în mare parte și de la coline. Se pare a fi un basm când citim în Sulzer, Wolf și alții, că eraŭ proprietarĭ în țară carĭ avéŭ pe la moșiile lor până la 30.000 de stupĭ, și stupul dedea 6—10 roĭ pe an. Astă-dĭ, eștĭ mulțumit când capețĭ un roiŭ de la fie-care stup pe an; în aniĭ ceĭ rĕĭ și numaĭ la 3 — 4 stupĭ doĭ roĭ. Incercarea de a reactiva acéstă ramură de producțiune nu ni se pare a avea vre-un prospect de reușită la câmp, înainte de a reactiva și înființa din noŭ pășunĭ și fînațe naturale și artificiale și pădurĭ noĭ. La Baltă, coline și la munte, unde s'aŭ maĭ păstrat ceva fînațe, pășunĭ naturale și pădurĭ, acolo șansele de reușită sunt maĭ marĭ și óre-carĭ mĕsurĭ de încurajare ar putea să dea bune resultate. Peste munțĭ, Transilvania posedă 117.816 stupĭ și lucru remarcabil nu sunt județele limitrofe cu țara nóstră, cu multe pădurĭ și munțĭ, carĭ ar cultiva multe albine, din contra ele sunt relativ sĕrace în albine, dar se disting în abundența albinelor județele din lăuntrul țăriĭ cu o climă maĭ dulce Solnoc Dobâcă, cu 13.276, Clujul cu 12.921, Tîrnava mare cu 11.363 și Hunediora cu 10.157 stupĭ, pe când cele-l'alte staŭ departe în urma lor. Majoritatea cultivatorilor de stupĭ sunt proprietariĭ mijlociĭ cu 10 — 50 jugere proprietate în tóte județele fără deosebire, o dovadă că nu cel ce nu are nimic, se póte îndeletnici cu culturĭ speciale.

Cultura gogoșilor de mătase are și ea o ramură destul de importantă și bănósă, care după ce decăduse aprópe cu totul, grație mĕsurilor prevĕdĕtóre a d-luĭ P. P. Carp Ministru al Domeniilor, a luat în aniĭ din urmă, o frumósă desvoltare, și unde Ministerul împărția înainte vreme câte o jumĕtate de kilogram de sĕmînță pe an, acum a ajuns de nu-ĭ ajunge nicĭ 20 klgr. de sĕmînță din producțiunea proprie ca să satisfacă tuturor cererilor cultivatorilor recrutațĭ cu deosebire din clasa cea maĭ sĕracă a populațiuneĭ. O dispoziție și maĭ însemnată de cât cea prin împărțirea gratuită de sĕmînță, este rĕscumpĕrarea și sortarea gogoșilor de mătase și omorîrea lor sub conducerea unuĭ om expert în coconeriĭ publice, și vîndarea lor cumulativă cum se face în Ungaria. In Bănat și fosta

graniță militară, este centrul cultureĭ gogoșilor de mătase și acolo sunt comune carĭ încaséză anual câte 10—15.000 florinĭ pentru gogoșĭ de mătase. Prin înființarea inspectoratuluĭ sericol și a coconeriilor publice, cultura mătaseĭ a sporit în Ungaria, în 16 anĭ de la 2.500 kilograme la 1.499.845 klgr., pentru carĭ s'aŭ plătit în 1896, 2.935.048 coróne și aŭ participat la ea 100.000 familiĭ față de câte-va sute de maĭ nainte.

B. Capitalul circulator saŭ de esploatațiune.

Capitalul circulător se numesce acela, care se întrebuințéză o singură dată și la aceea se consum integral în oposiție cu capital fics și mobil, care se întrebuințéză timp îndelungat și se uséză numaĭ cu încetul. Capitalul circulator se maĭ numesce și capital de esploatație propriŭ dis, deși în sens maĭ larg vitele, mașinele și uneltele și ecaretele încă fac parte din capitalul de esploatațiune. Capitalul circulator se consumă iute dar revine maĭ curînd înapoĭ în mâna cultivatoruluĭ de cât cele-lalte.

Sub capitalul circulator înțelegem baniĭ în numerar orĭ în bonurĭ, ce-ĭ avem disponibilĭ în casă pentru plata lucrătorilor și personaluluĭ de serviciŭ al moșieĭ, pentru plata câștiurilor arendeĭ, a impositelor, contribuțiunilor, pentru cumpĕrarea de vite și semințe, de reparat unelte și mașinĭ, pentru buna întreținere și asigurare a clădirilor și ecaretelor moșieĭ și alte cheltuelĭ ce obvin peste an, apoĭ datoriile de încasat de pe la locuitorĭ și debitorĭ, eventual avansurile date lor pentru muncă, productele din hambare și magasiĭ necesare pentru hrana ómenilor și animalelor și pentru semĕnat, productele încă nevîndute aflate la docurĭ și schele, nutrețul vitelor, combustibilul: lemne și cărbunĭ pentru casă și mașinĭ, îngrășemintele chimice și gunoiul de vite neîmprăștiat pe câmp, unsorile pentru uns mașinele și iluminat, materialul pentru ateliere și construcțiune, fabricatele și semifabricatele moșieĭ, ce sunt de vîndare și cele ce sunt destinate pentru consumațiunea proprie, lână, pieĭ, cojóce, cânepă, in, me-

liţat, ţuică, vin, spirt, oţet, făină, tĕrîţe, dreve, cărămidă, ţiglă, var, piétră din carieră, etc. Tóte acestea la olaltă forméză capitalul circulator al moşieĭ şi contribue în prima linie la exploatarea moşieĭ, de unde el se maĭ numesce şi *capital de exploataţiune.*

Se esclud numaĭ vitele de strînsură şi de îngrăşat, ca unele carĭ fac parte din inventarul mobil al moşieĭ. Semĕnăturile făcute încă se esclud, ca unele ce fac parte din inventarul câmpuluĭ, şi nu pot fi isolate de vegetaţiunea spontanee şi de culturile şi de plantaţiunile moşieĭ, ca fiind tóte inerente soluluĭ ca şi ameliorаţiunile agricole: drenagiŭ, irigaţiunĭ, drumurĭ, podurĭ, trecĕtóre etc. In unele regiunĭ există obiceiul, ca arendaşul la eşire să facă semĕnăturile de tómnă stipulate în contractul de închiriere întocmaĭ precum şi el le-a luat în primire de la predecesorul sĕŭ. Vitele puse la îngrăşat şi vitele tinere şi de strînsură vin considerate sub acelaşĭ punct de vedere ca şi cele-l'alte vite, ca făcênd parte din zestrea moşieĭ, după ce adesea între ele punem la îngrăşat şi alte vite de ale nóstre din producţiunea proprie — vacĭ şi oĭ rĕmase sterpe; cele carĭ aŭ abortat, cărlanĭ şi berbecĭ bătuţĭ, berbeciĭ carĭ nu sunt bunĭ de prăsilă, boĭ reformaţĭ şi scoşĭ din muncă etc., căcĭ alt-fel aceştia ar trebui trecuţĭ deosebit de ceĭ-alţĭ, ceea-ce nu este posibil, şi trecêndu-ĭ deosebit ar fi evident o greşală.

Capitalul circulator şi de exploataţie deşi circulă maĭ iute de cât cel fics şi de investire, totuşĭ el este maĭ riscant de cât el. Pămîntul nu-l duce apa — clădirile se pot asigura de foc, dar maĭ greŭ se asigură de furt şi incendiŭ capitalele mobile; lemne, banĭ, productele pe câmp, carĭ sunt supuse alteraţiuneĭ din partea precipitanţilor atmosferice de pétră şi incendiŭ, tóte materialele fără deosebire şi productele etc. Capitalul circulator este maĭ riscant, se pierde şi diminuéză maĭ uşor — d'aci el trebuesce să aducă dobândă maĭ mare de cât capitalul fondiar şi cel de investiţiune. Pentru el este necesar să punem în totdeauna o dobândă de 8—10—12 la sută, tocmaĭ fiind-că este maĭ riscant. Dar el şi aduce un venit maĭ mare, căcĭ în decurs de ŭn an îl putem întrebuinţa de 5—6—10 orĭ,

sub diverse forme. Adĭ îl avem în numerar, mâne îl dăm pentru semințe, materiale orĭ muncă, poimâne ne vine sub o altă formă producte vite înapoĭ. Dar tot așa de ușor el se póte și perde, fără ca să observăm bine dispariția luĭ.

Capitalul circulator este în prima linie acela care mijlocesce și face posibilă exploatarea moșieĭ; fără capital circulator cele maĭ frumóse exploatațiunĭ și sisteme stagnéză și nu pot da resultatul dorit. Apoĭ capitalul circulator trebue să créscă și scadă cu intensitatea culturilor. Adesea el ia locul capitaluluĭ fix saŭ fondiar, după împrejurărĭ. Așa în casul când nu suntem încă instalațĭ pe deplin, trebue să posedăm maĭ mult capital circulator de cât când avem vite și unelte propriĭ suficiente pe moșie, căcĭ în casul d'intâiŭ suntem silițĭ să muncim cu pluguri și vite streine luate cu chirie. Apoĭ dacă lucrăm cu învoelĭ cu locuitoriĭ, ne trebuesce să avem maĭ puțin capital circulator, de cât când plătim aprópe tóte muncile în banĭ gata.

De alt-fel capitalul circulator nu este tot-d'auna stabil unul și acelaș, ci variéză fórte mult. In anul d'intâiŭ de ordinar trebue să avem un capital circulator maĭ mare, de cât în al doilea și următoriĭ, din causă că în anul prim n'avem ce vinde și nicĭ încăsărĭ nu sunt, pe când în al doilea an și următoriĭ, o parte din cheltuelĭ le acoperim din încasărĭ.

In colo ne ajungem cu jumĕtate saŭ și maĭ puțin din capitalul necesar în anul prim, căcĭ sunt vitele și productele pe carĭ le vindem la intervale maĭ micĭ saŭ maĭ marĭ, este laptele dulce care îl vindem ḑilnic și după el căpĕtăm baniĭ la sĕptămână, lună, unt, brînzeturĭ la un sfert saŭ jumĕtate de an.

Insă este maĭ bine să avem maĭ mult capital circulator disponibil, de cât să imobilisăm tot capitalul nostru, în prea mult capital fondiar și fix, căcĭ fără capital circulator suficient, prea ușor venim în strîmtorare, de la un moment dat nu putem să facem față necesităților curente la timpul oportun nu putem să facem lucrările cuvenite, orĭ că plătim peste adevĕrata lor valóre și costul lor. Nimic nu este maĭ păgubitor de cât că bună-óră primăvara

să cumpĕrăm scump nutrețul pentru vite, pe care l'am vîndut ieftin tómna, saŭ iarna pe un preț de nimica din lipsa de banĭ; la semĕnat să n'avem cu ce să cumpĕrăm sĕmînța, orĭ să n'avem banĭ orĭ brațe la secere, ca să ne rĕmână bucatele nestrînse pe câmp ca să se scuture orĭ să le încurce și calce vitele, porumbul să rĕmână necules pe câmp.

Banul, ia adĭ un rol din ce în ce maĭ mare în agricultură, după ce agricultorul mare ca și cel mic, maĭ tot-d'auna este silit să cumpere semințe peste cele ce le produce el; să cumpere nutrețurĭ întăritóre, îngrășăminte chimice, etc. Lucrătoriĭ și argațiĭ plătițĭ în banĭ, tot-d'auna ne vin maĭ ieftinĭ de cât ceĭ plătițĭ în naturale, și numaĭ plătindu-ĭ la timp și curent vom avea muncitorĭ și argațĭ bunĭ, iar muncitoriĭ bunĭ ne părăsesc și se demoralizéză când nu avem cu ce-ĭ plăti, și îĭ tot amânăm cu vorba de pe o ḑi pe alta, căcĭ perd încrederea în noĭ și perdem autoritatea înaintea lor. Trebue să avem decĭ tot-d'auna reserve peste prevederile nóstre pentru eventualităţĭ, saŭ când nu putem încasa creanțele nóstre la timpul oportun și pentru casul când nu am putea vinde vitele saŭ productele, saŭ că s'ar ivi casurĭ extraordinare, mórte în vite și trebue să cumpĕrăm altele, s'aŭ distrus semĕnăturile și trebue să le semĕnăm din noŭ. Sĕmînța este bine să o avem pe un an doĭ înainte, căcĭ nu știm dacă la anul se fac productele bune orĭ ba?

Dispunênd de capital circulator suficient, agricultorul tot-d'auna este maĭ folosit și nicĭ odată în perdere, căcĭ el póte să aștepte și pîndéscă momentul potrivit cu vîndarea vitelor și productelor; el nu este nevoit să le vîndă la cel d'intâiŭ venit cu orĭ-ce preț ar oferi acela, — nicĭ să le amaneteze pe la bancherĭ și comisionarĭ: lâna netunsă încă de pe óie, rapița prin Martie, când e abia în flóre grâul încă necopt de pe câmp, etc. El póte să aștepte, până prețurile îĭ sunt convenabile, și cumpĕră materialurile și cele ce îĭ sunt de lipsă economieĭ sale, atuncĭ, când prețurile sunt maĭ micĭ, de obiceiŭ cu mult înainte de a le întrebuința prin care de ordinar, câștigă la ele

10—15—20% de cât dacă le-ar cumpĕra în ultimul moment, când cererea este mare și oferta mică.

Avênd la un moment dat prea mult capital în numerar și în perspectivă de a maĭ căpĕta altul din vînḑarea de producte și vite, ușor îl putem afecta prin cumpĕrarea de vite, materialurĭ, etc., căcĭ agricultorul aḑĭ trebue să facă și pe negustorul, orĭ ca să-l fructificăm, depunênd o parte din el la o bancă cu termene scurte, ca la cas de nevoie să-l putem ridica iară-șĭ. Capitalul circulator suficient ne pune în situația de a folosi cu succes orĭ-ce conjunctură a pieţeĭ și a momentuluĭ, și în mare parte, el contribue la reușita definitivă a întreprinderiĭ nóstre. La un cas dat, este mult maĭ ușor de a plasa baniĭ disponibilĭ în vite, producte, ameliorațiunĭ agricole, de cât ca să vindem vitele și productele forțațĭ, când ele nu aŭ căutare și prețurĭ, pentru a face față nevoilor momentane care și dacă o facem ese tot-d'auna în detrimentul nostru.

Cătimea capitaluluĭ circulator trebue să fie tot-d'auna corespunḑĕtóre și proporțională cu moșia și culturile, de și nu strică și este maĭ bine să avem ceva maĭ mult capital în mână de cât prea puțin. De alt-cum, el variază în continuŭ între numerar și producte saŭ materiĭ prime după anotimp și sezóne. Primăvara, la semĕnăturile de primăvară trebue să avem mult capital în numerar, pentru cumpĕrarea de semințe, de nutrețurĭ, îngrășăminte chimice, pentru plata lucrătorilor, etc., dar avem puține producte, pe carĭ parte le-am vîndut, parte le-am semĕnat și consumat deja cu ómenĭ și vite, în cât abia ne maĭ rĕmân atâtea, câte sunt necesare pentru hrana familieĭ și lucrătorilor peste vară; după aceia încep să ne vină baniĭ din vînḑarea de animale tinere și cele îngrășate, din lapte brînză, unt, lână, maĭ târḑiŭ din rapiță pentru a-ĭ da iară-șĭ la făcut fînul și seceriș, pentru plata muncitorilor și muncă, carĭ îĭ transformă iarășĭ în tot felul de recolte și producte, fîn, bucate. Tómna, când de obiceiŭ ne trebuesc mulțĭ banĭ pentru plata contribuțiilor, a muncitorilor și argaților cu anul, și încheierea tuturor socotelilor și gestiuneĭ anuluĭ, vindem productele supra-numerare, vindem și reformăm vitele, carĭ nu sunt de ținut peste iarnă și

pentru carĭ nu avem nicĭ nutrețul suficient, dar sunt și cheltuelĭ maĭ marĭ cu haine de iarnă, combustibil, illuminat, șcóla, etc.

Cătimea capitaluluĭ circulator nu este ușor de stabilit, căcĭ depinde de atâțĭ factorĭ și atâtea și atâtea circumstanțe economice și sociale. Ar fi maĭ ușor de stabilit, după cheltuelile mediĭ anuale a anilor precedenți, scăděnd încasările și recetele făcute saŭ probabile în decursul anuluĭ. Dar acésta nu este posibil din simpla causă, că la sistema nóstră arendășéscă cu termene scurte, maĭ nicĭ odată arendașul ce intră în moșie, nu cunósce gestiunea predecesoruluĭ sĕŭ din aniĭ anteriorĭ, saŭ póte că nu este mulțumit cu aceia; apoĭ pentru a o putea cunósce ar fi necesar să aibă o comptabilitate regulată pe care să poțĭ pune temeiŭ, ceia-ce dînșiĭ nu aŭ. Apoĭ tocmaĭ pentru arendaș și noul proprietar este maĭ necesar de a sci cu aproximațiune, cam de ce capital va avea el necesitate la intrarea în moșie, iar de gestiunea predecesoruluĭ sĕŭ prea puțin se intereséză.

In acest scop uniĭ aŭ propus a lua de basă moșia cu accesoriile eĭ — capitalul fondiar, iar alțiĭ capitalul de investițiune — *zestrea eĭ*, și a raporta capitalul circulator la acestea, ca unele carĭ trebue să aibă o anumită relație între ele.

A. Thaer, ḑice că engleziĭ pun de 7—8 orĭ capitalul de exploatație întreg de investire și circulator, din arenda moșieĭ. Pabst pune capitalul circulator la 25—30% ca puțin, la 33—40% ca potrivit, și 40—50% ca mult din capitalul fix saŭ din zestrea moșieĭ. Von der Goltz pune pentru Germania de nord cu regimul eĭ maĭ extensiv capitalul de exploatație în total, în renta saŭ arenda luată de 6—8 orĭ, iar la cultura intensivă de 8—10 orĭ. G. Krafft, admite și el 50% ca mult, 38 ca mijlociŭ iar 25% ca puțin din capitalul fix. In Ungaria pe fermele model ale statuluĭ de la Mezöhegyes, Kis Bér, Bábolna și cele particulare de la Bellye etc., se iea 80—100 coróne ca suficient de capital circulator pentru jugĕrul cadastral = 0,57^{ha}.

Arendașiĭ noștri, la lucrul cu învoelĭ, aŭ numaĭ capital circulator 3 câștiurĭ: unul plătit, al doilea e garanția și

altul pentru cumpĕrare de sĕmînță și a da ceva avansurĭ pe la locuitorĭ, căcĭ vite și unelte dînșiĭ nu aŭ, nicĭ personal de serviciŭ și de administrație nu întrețin, ca să nu cheltuiască cu el, iar pe lucrătorĭ îĭ plătesc prin amanetarea recoltelor încă în picióre pe la Bancherĭ. Pentru Muntenia se cere să aibă încă un câștiŭ înainte și altul pentru exploatare, iar pentru Moldova să aibă arenda dublă înainte, fiind-că acolo se lucréză maĭ mult în banĭ.

Pentru stabilirea capitaluluĭ circulator la cultură în banĭ exclusivă saŭ predominantă în banĭ pentru raporturile nóstre noĭ vom căuta unele date obținute de la moșiile citate maĭ sus.

La ferma ces. și reg. de la Rădăuțĭ, capitalul circulator lefĭ, simbriĭ, producte și materialurĭ — afară de plata lucrătorilor cu ḑiua făcea 30,4% din capitalul de investire — cu plata lucrătorilor și contribuțiilor se urcă probabil la 38%. Pentru raporturile din țară, moșia Țibănescĭ are 25%, moșia Climescĭ 21% ceea-ce corespunde cu cele de sus.

Repartiția diferitelor capitale.

Nu numaĭ ca să avem capital suficient de exploatare, și proporțional cu întinderea și cultura moșieĭ, dar se maĭ cere ca el să fie bine repartisat și aplicat, ca în orĭ-ce moment să putem avea aceia ce ne trebuesce, în special capitalele să nu fie greșit întrebuințate. Nimic nu este maĭ greșit de cât moșia vastă, dar lipsită de tóte cele necesare uneĭ exploatărĭ regulate a eĭ, saŭ să rĕmâĭ fără de capital circulator suficient, ca la timpul potrivit pentru muncă să nu aĭ plugurĭ saŭ vite, la semĕnat să nu aĭ sĕmînța cuvenită, la secerat să nu aĭ brațele necesare. Acea sistemă de alt-cum fórte usitată la cultivatoriĭ noștri marĭ și micĭ, poporul o numesce economie *de la mână la gură*, saŭ «*încurcală de pe o ḑi pe alta*». A trăi din expediente de pe o ḑi pe alta, este sistema cea maĭ viţiósă între tóte, și pentru durată ea nu póte să dăinuéscă. In atarĭ moșiĭ și gospodăriĭ curmarea lor cât maĭ curînd și consolidarea raporturilor ar fi unicul remediŭ salutar.

Tolerarea uneĭ ast-fel de sisteme, arare-orĭ aduce resultate bune, ci maĭ curînd contrarul. Efectele derepănătóre ale uneĭ ast-fel de sisteme de cultură și economie cu privire la moșie, locuitorĭ și întréga avuție națională, numaĭ cel care nu vroesce să o vadă, nu o vede. Cele maĭ multe provin însă din causa extensiuneĭ peste puterile proprii a celor maĭ mulțĭ din arendașiĭ și proprietariĭ noștri, carĭ iaŭ moșiĭ peste moșiĭ, tóte prea marĭ ca întindere, saŭ arendĭ peste capitalul lor disponibil, și inmobiliséză o mare parte din el, cu plata câștiuluĭ garanțieĭ și nu le maĭ rămâne capital circulator suficient pentru munca și cheltuelile curente. De aci urméză apoĭ amanetărĭ peste amanetărĭ, sechestre peste sechestre.

Fie-care categorie de capital afectat în exploatarea de moșiĭ trebue să aducă o dobîndă potrivită cu circulațiunea și siguranța sa, și prin urmare, ele rentéză diferit. Capitalul fondiar afectat în cumpĕrarea de moșiĭ arare-orĭ rentéză maĭ mult de 4—5 la sută; el este însă cel maĭ sigur între tóte, căcĭ moșia nu se perde nicĭ odată iar substanța eĭ arare-orĭ se deterioréză. Capitalul fix saŭ de exploatare, învestit în instalațiĭ, unelte și vite, nu rentéză nicĭ o dată maĭ mult de 6—7%, pe când capitalul circulator ca maĭ mobil și care circuléză maĭ iute și-l folosim de repețite orĭ într'un an, trebue să aducă 8—10—12 la sută pe an.

Insuficiența capitaluluĭ circulator și de exploatare, în raport cu moșia, a făcut pe proprietariĭ noștri să iasă din moșiĭ și să retragă și puținele capitalurĭ fixe ce aveaŭ afectate în zestrea moșiilor, rămânênd cele maĭ multe numaĭ cu *nuda proprietate*; arendașiĭ însă, cărora capitalul fix nu le renta în de ajuns, ca cel circulator, la rîndul lor aŭ căutat să devalveze capitalul fix în sarcina locuitorilor, ca țĕraniĭ să le țină vite, pluguri, unelte de muncă și pe aceștia să-ĭ privéscă cumpĕrarea, întreținerea și amortisarea lor.

Capitalurile afectate în exploatațiunĭ de moșiĭ nu numaĭ că rentéză diferit, dar cătimea lor trebue să varieze după moșie, regiune și modul de exploatare ce voim să introducem. Când capitalurile sunt ieftine, nu numaĭ că plă-

tim moșia în total, dar maĭ facem și ameliorațiunĭ pe ea și o înzestrăm, cu tóte cele necesare pentru cultura în regie. In lipsă de capitalurĭ suficiente, când avem puțin capital de exploatare, o exploatăm maĭ mult extensiv, lăsând ogor sterp și pîrlóge, suhaturĭ marĭ pentru vite, iar o bună parte din ea o lucrăm cu învoelĭ, în dijmă saŭ în parte cu locuitoriĭ. Avênd capital fix suficient, o cultivăm noĭ înși-ne în regie și dăm o egală extensiune cultureĭ vitelor ca și agricultureĭ; ogorul îl restrîngem dacă dispunem de mult capital circulator, saŭ că suprimăm lăsatul ogoruluĭ cu totul și trecem la cultura intensivă comercială, dând o mare desvoltare plantelor industriale și tuberculóse, iar cultura cerealelor o reducem.

Afectarea capitalelor în moșiĭ, depinde și de mulțimea și ieftinătatea capitalelor ce există în țară și după dobînda și comisionul ce se plătesce pentru ele. Unde capitalul este scump, acolo este de ordinar mic capitalul de exploatație, față de capitalul învestit în cumpĕrătórea moșieĭ, iar unde capitalul este ieftin de multe orĭ capitalul de exploatație întrece capitalul fondiar. Țĕrile înaintate în cultură și bogate, întrebuințéză capitalurĭ marĭ la suprafețe micĭ, iar țĕrile înapoiate în cultură și sĕrace, aŭ suprafețe marĭ și moșiĭ vaste, cu puțin capital de exploatare.

Acésta depinde după țară, stat, avuția națională, etc.

A. *La proprietatea mare.*

Pe moșiile marĭ din strĕinătate, capitalurile se împart după A. Hensch ast-fel:

	In Ungaria:	*Germania de nord:*	*Anglia:*
Capitalul fondiar face	50%	35%	25%
Clădirĭ și ecareturĭ »	30%	25%	15%
Vite și anim. dom. »	10%	15%	20%
Mașinĭ și unelte »	4%	10%	15%
Capital circulator »	6%	15%	25%
	100%	100%	100%

Pentru proprietatea mare cultivată în regie după cercetările

nóstre pe moşiile maĭ bine cultivate şi fermele model ce vin în ţinuturile locuite de Românĭ:

a) Fermele ces. şi reg. de la Rădăuţĭ Bucovina.

Terenul cultivat în total 9.760 ha, dar fără de trupul Frasin, cu muntele de păşune Lucina, rĕmân 4.475 ha supuse agriculturei şi ele posed:

1) Clădirĭ şi ecarete în valóre de	455.206	coróne
2) Maşinĭ	171.670	»
3) Unelte şi instrumente	191.332	»
4) Vite (inclusive, caiĭ herghelieĭ)	1.740.340	»
5) Producte în natură	552.420	»
6) Materialurĭ diverse	27.034	»
7) Salare şi simbriĭ	199.636	»
	3.337.628	coróne

împărţit la 9.760 ha se vin 342 coróne la ha
iar » » 4.475 ha se vin 736 » » »

Scăţênd însă caiĭ herghelieĭ şi restul împărţit la 4.476 ha se vine la ha numaĭ 357 coróne.

b). *Moşia Ţibănescĭ* (Vasluiŭ).

Intinderea totală a moşieĭ 4.000 fălcĭ din care 1.900 fălcĭ pădure şi 2.100 fălcĭ = 3.000 ha arătură, etc.

1) Clădirĭ şi acareturĭ	293.700	leĭ
2) Maşinĭ şi unelte, ...	89.795	»
3) Vite şi animale domestice	66.825	»
4) Salare şi simbriĭ	38.035	»
5) Foncieră, imposite şi asigurărĭ	7.825	»
6) Plăţĭ la lucrătorĭ	54.691	»
7) Materialurĭ diverse	51.274	»
Suma .	602.148	leĭ

împărţită la 3.000 ha se vin circa 200 leĭ capital de exploatăţiune de hectar.

c). *Moşia Climescĭ* (Neamţu).

Intinderea totală a moşieĭ e de 1.100 fălcĭ din care 220 fălcĭ pădure restul arabil.

1) Clădirĭ şi acareturĭ	249.500	leĭ
Transport . .	249.500	leĭ

Report . .	249.500	leĭ
2) Maşinĭ şi unelte.	46.092	»
3) Vite şi animale domestice	48.850	»
4) Salariĭ şi simbriĭ	22.246	»
5) Foncieră, imposite, şi asigurărĭ.	7.397	»
6) Plăţĭ la lucrătorĭ	59.661	»
7) Materialurĭ diverse	2.510	»
Suma	436.256	leĭ

raportate la 1.258 ha se vin 346 leĭ de hectar.

B). *Proprietatea mică.*

a) Bucovina, comuna Frătăuţiĭ noĭ, Constantin Isopescul ţĕran codaş:

Clădirĭ	1) Casă de lemn de brad acoperită cu şindrilă 6×3 stînjenĭ	600	coróne
	2) O şură, cu 2 ferdele, arie şi plevnicer, iarăş din lemn de brad cu şindrilă .	434	»
	3) Un grajd pentru 4 vite marĭ, lipit de şură . . . . . alt-cum 4—600 coróne.	60	»
	4) Un şopr. pentru unelte, maş. şi lemne.	50	»
	5) Un coteţ de găinĭ	20	»
	6) O cocină de porcĭ.	30	»
Unelte	7) Un car ferecat pentru 2 boĭ	100	»
	8) Plug de fer cu rotile.	30	»
	9) O grapă de fer cu amnare de lemn .	10	»
	10) O vînturătóre (machină)	32	»
Vite	11) 4 juncĭ de 2 anĭ	720	»
	12) O vacă cu viţea de rasa Simenthal .	220	»
	13) 2 Porcĭ	35	»
	Suma .	2.341	corón.
	14) Pămînturĭ 4 jugere arabile à 400	1.600	corón.
	$^3/_4$ jugere fînaţ 300.	300	»
	Pămîntul în total .	1.900	coróne

Va să ḑică la un pămînt de 1.900 coróne valóre, are lipsă de 2.341 coróne, pentru zestrea şi exploatarea luĭ.

Raportul între pămînt şi zestre 100 : 124

In resumat C. Isopeseul posedă la 1.900 coróne proprietate 2.554 coróne capital de înzestrare şi exploatarea luĭ; proprietatea la capital se raportă ca 100:124.

b). Dumitru Nicóră, ţĕran fruntaş tot din Frătăuţiĭ nouĭ (Bucovina).

I. Proprietate 15 jugere arătură à 400 coróne = ...	6.000	coróne	
20 jugere fîneţ à 440 coróne = ...	8.800	coróne	14.800 cor.
II. Clădirĭ şi ecarete: Casă de locuit cu 2 încăperĭ şi cu tindă la mijloc, construită din lemn de brad, acoperită cu şindrilă, pe podită jos cu duşumele: . .	1.200	coróne.	
Un grajd pentru 30 capete de vite marĭ	1.000	coróne.	
Un ambar pentru producte făcut din lemn	500	coróne.	
O şură pentru păstratul recolteĭ.	1.000	»	
Poiată pentru oĭ	150	»	
Cocină de porcĭ.	100	»	
Coteţ de găinĭ	20	»	
O prisacă pentru stupĭ.	60	»	4.030 cor.
III. Unelte: 4 carĕ marĭ ferecate à 100 coróne.	400	coróne.	
2 pluguri de fer pentru 4 boĭ à 30 coróne	60	coróne.	
4 grape de fer (boróne) à 10 cor.	40	»	
O căruţă pentru caĭ.	100	»	
Unelte pentru curte şi economie.	1.000	»	
Mobilierul şi aranjamentul din casă.	1.200	coróne	2.800 cor.
IV. 25 vite cornute à 350 coróne.	7.000	»	
2 epe fătătóre à 400 coróne .	800	»	
16 oĭ ţurcane à 20 coróne . .	320	»	
12 rîmătorĭ à 20 coróne . . .	240	»	
Stupĭ şi pasĕrĭ de curte . . .	40	»	8.450 cor.
		la o laltă	15.230 »

Raportând pămîntul la capital se vine ca 100:102 coróne.

Pentru păşunat la tolóca comunală el plătesce la comună: de vită mare câte o corónă = 50 cr., de óie 40 bănuţĭ, de rîmător, 40 banĭ de carul de lemne de foc 50 bănuţĭ. In categoria cestuĭ din urmă maĭ sunt în comună încă 20—30 ţĕranĭ fruntaşĭ, în a celuĭ d'intâiŭ 30—40 familiĭ, iar majoritatea locuitorilor 50—60 familiĭ sunt mijlocaşĭ — şi 15—20 familiĭ ţilerĭ.

c). Comuna Şinca veche comitatul Făgăraş (Transilvania) Anton Popa ţĕran mijlocaş — No. caseĭ 47: (veḑĭ pag. 115).

I. Proprietate 5 jugere arătură à 300 coróne	1.500 coróne.		
9½ jugere fîneţe à 400 coróne. .	3.800 coróne	5.300 cor.	
II. Clădirĭ: Casă, grajdurĭ, şopróne, şură, coteţe.	3.000 coróne	3.000 cor.	
III. Unelte: Car, plug, grapă, etc. .	600 »	600 »	
IV. Vite: 4 boĭ de jug à 250 etc.	1.000 coróne.		
4 vacĭ à 180 »	720 »		
4 oĭ à 15 »	60 »		
4 porcĭ à 18 »	72 »	1.852 cor.	
	Suma capital	5.452 »	

Raporturile între pămînt şi capital ca 100:103.

El are să dea pe an la comună taxa de păşunat 20 banuţĭ de vita mare, 20 banĭ de óie şi 1,1 coróne de capră, şi 16 coróne pentru pădurit. Comuna Şinca veche care trece ca comună bogată şi fruntaşă — are un hotar de 14.569 jugere cadastralĭ, din care sunt 1894 jug. arătură, 65 jug. grădinĭ 1.670 jug. fîneţe şi 10.367 jug. pădure.

După proprietate comuna politică Şinca veche posedă ca proprietate comunală în indivisiune 674 jug. păşune şi 8.185 jug. pădure, statul 1662 jug. pădure, comuna vecină Vadu 420 jug. pădure, iar restul de 3.628 pog. este proprietate particulară a locuitorilor din comună.

d). Un alt ţĕran mijlocaş tot din acea regiune posedă la 10—15 jugere proprietate.

I. Clădirĭ: Casă de zid acoperită cu ţiglă cu cameră, tindă şi pivniţă.	1.500 coróne.
Apoĭ un şopron şi grajd. . . .	500 »

O şură de lemn acoperită cu paie.	250	coróne.	
Un coşar pentru porumb . . .	60	»	2.310 cor.
II. Unelte: Un car ferecat pentru lungit şi scurtat	150	coróne.	
Un plug de fer cu rotile . . .	30	»	
1 grapă de fer.	20	»	
Unelte mĕrunte în total. . . .	150	»	
2 coşurĭ (ambare) de bucate. .	35	»	385 cor.
Vite: O păreche boĭ de jug. .	500	»	
» » de juncanĭ de 2 anĭ	280	coróne.	
O bivoliţă fĕtată cu viţea . . .	180	»	
O scrófă cu purceĭ.	60	»	1.060 cor.
		Suma	3.715 »

Calculând 12 jug. proprietate à 300 coróne — ar veni 3.600 coróne.

Raportul între proprietate şi capital ca 100:103.

e) Un locuitor fruntaş din Comana de jos (com. Făgăraş).

I. Proprietate 22 jugere arătură à 300 coróne	6.600	coróne	
14 jugere fînaţ à 400 coróne .	5.600	»	12.200 cor.
II. Ecarete: Casă de piatră cu grajd şopróne, etc., tóte construcţiĭ solide	5.000	»	
Şura nouă de piatră acoperită cu ţiglă	2.000	»	7.000 cor.
III. Unelte: Car de muncă	100	»	
Căruţ de caĭ	120	»	
Plugurĭ douĕ à 30 coróne . . .	60	»	
Grapă de fer una	20	»	
Maşinĭ treĭ	230	»	
Unelte economice diverse . . .	100	»	690 cor.
IV. Vite: 5 caĭ à 200	1.000	»	
5 bivoliţe à 150.	700	»	
2 junice à 90	180	»	
10 porcĭ à 30	300	»	
		Transport . . .	19.890 cor.

	Report . .	19.890 cor.
20 găinĭ	20 cor.	2.250 cor.
V. Materialurĭ diverse consumate într'un an:		
3 stînjenĭ de lemne	60 »	
Semințe	200 »	
Bucate și alimente	900 »	
Nutreț pentru vite.	500 »	1.660 cor.
VI. Simbrie la argat și servitóre în numerar	300 »	
Plăți la lucrătoriĭ cu ḑiua . . .	400 »	700 cor.
	In total .	24.500 »

Raportul între proprietate și capital ca 100 : 100.

In privința rentabilităţiĭ capitalelor întrebuințate în agricultură, Thaer pune capitalul fondiar ca aducênd 4%, capitalul fix 6% și capitalul circulator 12%. v. d. Goltz pune pentru Germania de nord actualmente capitalul fondiar aducênd 4%, capitalul fix 6—7%, capitalul de circulaţie 7—9%. La noĭ în ţară, unde capitalul este mult maĭ scump, nu vom greși credem, dacă la capitalul fondiar vom calcula 5 la sută dobândă, la capitalul fix 7—8%, iar la capitalul circulator 10—12 ba chiar până la 20%. D'aci resultă insuficienţa rentabilităţiĭ a tot ce este românesc: a capitaluluĭ învestit în proprietăţĭ rurale și în munca agricolă depreciată, sub costul eĭ de producţiune, care fatalmente trebue să atragă după sine o scăpătare și decadenţă materială succesivă dar constantă a elementuluĭ autochton. Până acum capitalul fondiar, care nu rentéză de cât 4—5%, este încă covîrșitor în mâinĭ românescĭ, iar munca câmpuluĭ ordinară și vitele și uneltele de muncă, carĭ încă nu rentéză în de ajuns, sunt în mâinile și folosinţa covîrșitóre a ţĕranuluĭ, iar capitalul circulator care rentéză bine cu 10—12—20% — une-orĭ sută la sută, se află covîrșitor în mâinile arendașilor, mare parte streinĭ, carĭ fac stare și se îmbogăţesc din avutul ţăreĭ, în detrimentul claselor în adevĕr producĕtóre, autochtone ale ţăreĭ.

Proprietariĭ noștri prin faptul că capitalele lor nu le

rentéză în de ajuns, lor nu le dă mâna să maĭ facă și ceva îmbunătățirĭ pe moșie, și cultivându-șĭ moșiile în regie eĭ arare-orĭ 'șĭ găsesc socotéla, căcĭ nu pot susține concurența cu arendașiĭ. De aci întâlnescĭ fenomenul curios în sine, că proprietariĭ mijlociĭ și marĭ cu moșióre maĭ micĭ, 'șĭ constitue moșia lor ipotecă pe la bancherĭ și credite, și apoĭ moșia proprie o daŭ în arendă altora pe mână, și eĭ iaŭ moșiĭ marĭ în arendă — ca să câștige maĭ mult de cât le-ar aduce moșia proprie, și ast-fel transformă capitalul fondiar în capital circulator, cas ne maĭ pomenit în altă țară, pe când ar fi mult maĭ nimerit de a înzestra moșia proprie cu tóte cele necesare uneĭ exploatațiunĭ sistematice, ca maĭ profitabilă și sigură pentru tóte eventualitățile.

Arênda pe termene scurte de 5—7 anĭ și basată unic pe capitalul circulator, este partea slabă și periculósă a agricultureĭ nóstre. De aci provine nesiguranța și nestatornicia eĭ. De aci urméză perderile enorme ale cultivatorilor noștri marĭ și micĭ, carĭ adĭ plătesc arendĭ de decimĭ și sute de miĭ de leĭ, fac operațiunĭ de sute de miĭ și milióne, și peste un an doĭ 'ĭ vedĭ ruinațĭ cu desăvîrșire, în cât maĭ nicĭ pânea de tote dilele nu o aŭ, și nicĭ că găsescĭ ceva ce séméně a cultură și progres în urma lor. Fórte des poțĭ audi că a dosit arendașul din moșie și proprietarul n'a avut ce să-ĭ ia, pentru despăgubirea sa. De multe orĭ o mașină douĕ odorogite și stricate și acelea, și o șiră de paie este tot ce a rĕmas în urma luĭ pe moșia vastă de 4—5—8.000 pogóne; acestea aŭ fost tot avutul sĕŭ.

Nicăerĭ nu este agricultura așa de riscantă ca în România, dar nicăerĭ menită să ajungă prin ea cineva în scurtă vreme la mare avere, fără muncă și capital. Acésta din causă că ea se baséză unic pe capitalul circulator și este lipsită de arcanul firesc și de frîna necesară, care dă stabilitatea și siguranța orĭ-căreĭ întreprinderĭ agricole. Capitalul fondiar și capitalul fix arendașilor noștri le lipsesce aprópe cu desăvîrșire, carĭ deși aduce maĭ puțină dobîndă, dar sunt maĭ sigure și risicul lor este maĭ mic. Sistema acésta va continua până când guvernul și proprietariĭ nu se vor decide să transforme cultura prin

arendărĭ în aceia de regie, pe contul și risicul propriŭ. Fermierul nostru să devină în adevĕr mare cultivator, iar nu stringĕtor de imposite numaĭ.

C. Brațele și Munca.

Mult contribue în agricultură și munca, care este basa agricultureĭ. Prin muncă și capital care în definitiv tot la muncă se reduce, noĭ silim pămîntul să producă plante și să ne dea róde, pe carĭ nu le-ar da de bună voie. „*In sudórea feţeĭ tale 'ţĭ veĭ agonisi pâinea de tóte ḑilele*“, ḑice genesa. Munca vine în considerare în prima linie ca munca manuală, munca cu brațele saŭ cumânile, și apoĭ ca munca cu vitele și munca cu mașinile. Munca cu vitele și cea cu mașinile trebuesce de aprópe supraveghiată și dirigiată de un om saŭ de ómenĭ, de unde și ea tot la brațe și om se reduce.

Munca umană vine în considerare în prima linie ca muncă intelectuală, și apoĭ ca muncă brută manuală. Aŭ trecut timpurile acelea, unde nu se caută la muncă de ce fel este ea, cât costă, și ce folos aduce, numaĭ muncă și brațe să fie. Astă-ḑĭ agricultorul mare și mic trebue să calculeze esact până la centimă cât îl costă fie-care om, și fie-care vită saŭ mașină la muncă, și cât 'ĭ produce. Munca inteligentă, exercițiul îndelungat și experiența aŭ căutare tot maĭ mare și în agricultură, și se plătesce mult maĭ bine de cât munca brută ordinară. De când cu introducerea mașinilor în agricultură, sistema întrégă de cultură s'a modificat și complicat, și valorĭ însemnate sunt date ḑilnic pe mâna unuĭ lucrător și argat simplu. De multe orĭ nicĭ a ḑecea parte nu face simbria saŭ plata luĭ din paguba, ce ți-o póte face într'o singură ḑi. De aceia lucrătoriĭ deprinșĭ și argațiĭ, în carĭ te poţĭ încrede, deși sunt maĭ scumpĭ póte de cât alțiĭ, pe carĭ nu-ĭ cunóscem, totușĭ cu aceia suntem maĭ folosiţĭ. Specialisarea și specialiștiĭ sunt tot-d'auna maĭ bine plătiţĭ de cât ceĭ ce se aplică la tóte lucrările saŭ că ĭ punem pentru prima óră la un lucru noŭ și lor necunoscut.

Tot-d'auna brațele de muncă, și omul a dat valóre pămîntuluĭ și moșieĭ, și omul a scos la ivélă și prefăcut în valorĭ și bunurĭ comune bogățiile și comorile pămîntuluĭ carĭ înainte zăceaŭ ascunse și inerte. Pentru a avea brațe și sate pe moșie, tot-d'auna boieriĭ și mănăstirile, ca stăpânĭ aĭ moșiilor și pămîntuluĭ, aŭ făcut sacrificiĭ și jertfe însemnate, domnitoriĭ înși-șĭ sacrificaŭ o parte din venitele lor în scopul de a popula regiunea și țara. Certele religióse și naționale, politice și sociale amuțiaŭ în fața trebuinței marĭ de a avea brațe și a favorisa inmigrațiunea, și a-ĭ stabili pe moșiile lipsite de brațe.Dovadă sunt în țara românéscă, țară tot-d'auna ortodoxă, coloniile de heterodoxĭ, de ciangăĭ catolicĭ, resturĭ de ale hussiților, sașĭ protestanțĭ, pavlichienĭ, lipovenĭ, apoĭ *sloboziile*, populate mare parte cu ómenĭ strĕinĭ de țară, Ungureniĭ, țĕraniĭ ohabnicĭ, scutelniciĭ, poslușniciĭ, ceĭ cu zapise de tocmeală etc., cărora boierĭ și mănăstirĭ le dedeaŭ nu numaĭ «*casă și masă*», dar și marĭ laburĭ și complexe de pămînt ca să le cultive ohavnic pe séma lor și le făceaŭ tot felul de înlesnirĭ și scutirĭ cu învoirea însu-șĭ a Domnuluĭ și Divanurilor țĕreĭ.

Așezarea de familiĭ muncitóre și sporirea populațiuneĭ și a brațelor de muncă era considerată ca făcută însă-șĭ în interesul moșieĭ și a regiuneĭ și pentru progresul eĭ. Țĕraniĭ ohavnicĭ și ceĭ din sloboziĭ, scutelniciĭ și poslușniciĭ, puțin vor fi contribuit pe acele vremurĭ la exploatarea moșiilor boierescĭ și mănăstirescĭ cu brațele și vitele lor, avênd și eĭ moșióre propriĭ aprópe suficiente pentru hrană, date lor ohavnic prin contractul de fundare al satuluĭ, care să-ĭ ocupe anul întreg și nu le rĕmânea de cât a da unele darurĭ și plocóne maĭ micĭ, și óre-carĭ angarale, către proprietate. Ohavniciĭ și astă-dĭ staŭ maĭ bine materialicesce de cât ceĭ-l'alțĭ locuitorĭ aĭ satelor, foștĭ clăcașĭ de odinióră.

Peste munțĭ, contrastele naționale si religióse amuțiaŭ în fața trebuinței reale de a avea brațe. Regiĭ Ungarieĭ chemară pe Sașiĭ și cavaleriĭ ioaniți în țară, pe lîngă marĭ favorurĭ și scutirĭ și îĭ puseră să taie și islăzuiască codriĭ, să sece bălțĭ și mlaștine și să aducă cultura și civilisa-

ţiunea în ţară, în detrimentul populaţiunilor autochtone. Episcopiĭ catolicĭ de Orade şi consistoriile catolice tocmiaŭ cu chineziĭ românĭ, să le aducă coloniştĭ Românĭ ortodoxĭ şi între alte scutirĭ şi avantagiĭ le dedeaŭ permisiunea să aibă preoţĭ de legea ortodoxă, le clădiaŭ eĭ însi-şĭ bisericĭ; nemeşiĭ unguri şi secuĭ în dieta de la Turda din 1643, după 43 anĭ trecuţĭ, reclamară restituirea iobagilor lor dosiţĭ pe timpul luĭ Mihaiŭ Vitézu şi a moşnenilor acelora, ca un bun al lor, iar Saşiĭ din Fundul regiu aduc ómenĭ din Moldova, dosiţĭ de acolo de vremurile grele, şi-ĭ aşéză între dînşiĭ în Fundul regesc şi întemeiază cu eĭ sate românescĭ neaoşe, punêndu-ĭ să rărésca codriĭ, să taie şi cureţe pădurile, pentru a face locurĭ de cultură din ele pe séma lor proprie, dar şi a stăpânilor pămîntuluĭ şi să populeze regiunea.

Desvoltarea economică a Bănatuluĭ şi Bucovineĭ, după aducerea de coloniştĭ nouĭ de şvabĭ şi alte semințiĭ, de către guvernul împărătesc cu marĭ spese din alte ţărĭ şi acordându-le lor marĭ şi însemnate complexe de pămînt, s'a transmis în progresul însemnat a acelor 2 ţĕrişóre carĭ a făcut din ele provinciĭ de model şi populaţiunea a ajuns la un grad însemnat de bună stare culturală şi materială. In mica Bucovină nu numaĭ că populaţiunea s'a *înşeşit* în o sută de anĭ (1786 — 1890), dar aŭ sporit tot odată şi mijlócele de traiŭ ale eĭ: agricultura eĭ actuală, nicĭ că este de comparat cu cea veche; pădurile eĭ sunt cele maĭ bine conservate din tóte ţĕrile locuite de Românĭ, dar s'aŭ sporit şi vitele, cantitativ şi calitativ. In o sută de anĭ vitele din Bucovina aŭ sporit: caiĭ cu 35.398 capete, vitele cornute cu 134.879; oile cu 46.855 capete; rîmătoriĭ cu 90.783 capete, stupiĭ cu 15.523 coşniţe, dar s'aŭ redus caprele cu 15.523 capete, s'aŭ redus crângurile cu mărăcineturile şi poienile din suprafaţa lor de odinióră, s'a secat şi aŭ dispărut mlaştine şi mocirle urîcióse câştigând cultureĭ şi folosinţeĭ omuluĭ terenul ocupat de ele. 45% din pămîntul Bucovineĭ este ocupat încă şi adĭ de pădurĭ seculare şi din acestea $^3/_4$ părţĭ sunt ale proprietăţiĭ marĭ şi numaĭ $^1/_4$ ale sătenilor, dar 75% din pădurĭ se compun din brădet şi 23% îăget şi alte esenţe frunzóse şi

numaĭ 2% sunt păduri tinere. Ponóre și areal improductiv este tare puțin. O altă dovadă că teoria luĭ Malthus nu are dreptate, căcĭ cu sporirea populațiuneĭ sporesc și mijlócele de subsistență și de nutrițiune a eĭ.

In Bănat coloniștiĭ noĭ: șvabiĭ, lotringenĭ, italienĭ, ungurĭ, bulgarĭ și sêrbĭ, așezațĭ printre Românĭ, pe moșióre, în loturĭ marĭ de 40 de jugere cadastralĭ, deosebit de pămînturile comunale: pășune și pădure, abia vor fi fost proprietarilor de moșiĭ la început de ceva ajutor, la lucrarea domeniilor și moșiilor precum și adĭ eĭ sunt ocupațĭ aprópe exclusiv cu moșiórele lor. Dar aŭ câștigat și proprietariĭ prin sporirea valoriĭ pămîntuluĭ, în urma sporireĭ populațiuneĭ, prin siguranța maĭ mare a persóneĭ și avereĭ, prin sporirea brațelor de muncă și a mijlócelor de desfacere a productelor, în urma crescerii naturale a populațiuniĭ. Românii de acolo, aŭ adoptat și imitat sistemele de cultură de la șvabĭ și nemțĭ, și astă-dĭ casele și satele lor concuréză cu cele șvăbescĭ, iar Bănatul ca cultura și buna stare ia adĭ concurența cu orĭ-ce țară saŭ provincie din Europa.

Numaĭ în timpul nostru realist, al luminiĭ și libertățiĭ a încetat de a maĭ avea înființarea de sate și coloniĭ valóre pentru moșie, și proprietariĭ noștri preferă să și exploateze moșiile lor prin arendașĭ, carĭ nu staŭ nicĭ dînșiĭ la moșie și cu lucrătorĭ streinĭ *băjenarĭ* adușĭ de peste nouă țărĭ și nouă mărĭ, iar pe locuitoriĭ indigenĭ iĭ rĕpun cu fómea mizeriile și tot felul de bóle. In loc de a face óre-care sacrificiĭ pentru ridicarea stăreĭ morale și materiale a locuitorilor de pe moșia proprie, maĭ bine preferă să dea moșia în arendă unuĭ venetic și strĕin, și să l îmbogățéscă pe acela, care cu timpul are să-l scótă din moșie. Se găsesc legiuitorĭ și ómenĭ politicĭ, carĭ vor să trécă de bărbațĭ de stat serioșĭ, de propun împroprietăririĭ la coline și munte de țĕranĭ pe 2—3 pogóne de pămînt pentru o familie, când vasta câmpie este în mare parte nepopulată și lipsită de brațele de muncă și sunt moșiĭ de ḑece și douĕ-ḑecĭ de miĭ de pogóne, carĭ nu aŭ încă nicĭ un bordeiŭ pe ele.

In prima linie sunt stepele nóstre vaste și monotone,

Bărăganul și Dobrogea maĭ mult pustietățĭ și deșerturĭ de cât țărĭ locuite. In Bărăganul cu 330 milióne pătrate abia se vin 450 suflete pe miliarul pătrat — Dobrogea este și maĭ puțin populată. După calculele oficiale, în jud. Ialomița se vin numaĭ 20,82 locuitorĭ pe klm.², în jud. Brăila 22,75, iar în Dobrogea în jud. Constanța 13,43, în jud. Tulcea 12,27 locuitorĭ la kilometru pătrat. In Bărăgan dar și în alte județe ale țăriĭ, există moșiĭ de câmp vaste, adevĕrate latifundiĭ de multe decimĭ de miĭ de pogóne, carĭ nu aŭ sat nu casă orĭ bordeiŭ pe ele, și pe întrégă moșie nu se cresce un singur cap de vită, copac orĭ arbust. Luncile Dunăreĭ și Balta cu multe sute de miĭ de pogóne, din cel maĭ fertil pămînt ce póte să existe unde-va în lume, stă cu totul în părăginire și după multe miĭ de pogóne abia câțĭ-va păstorĭ dacă-șĭ agonisesc hrana lor mizeră în Baltă, unde nu vin cu aniĭ în contact cu lumea. Ele nu se cultivă și nu se pot cultiva în prima linie din lipsa de brațe și de populație. Sute de tinerĭ absolvențĭ aĭ școlelor de agricultură staŭ fără ocupațiune, căcĭ nu găsesc aplicație pentru studiile și cunoscințele lor ca muncă, inteligență și de specialitate.

Elementul nostru arendășesc, orĭ și cât de puțin pretențios ar fi el în ale traiuluĭ de tóte dilele și orĭ și cât de puțin preparat față de cerințele multiple ale agricultureĭ marĭ moderne, totușĭ a ajuns și el să cunóscă și aprecieze importanța și folosul mare, de a avea sat și brațe pe moșie. Fie-care arendaș se întrébă adĭ la licitație, dacă există brațe pe moșie, orĭ nu, și în consecință, oferă și dînșiĭ prețurile. De a face dînșiĭ colonisărĭ și contracte pentru stabilirea de ómenĭ pe moșie, îĭ opresce și contractul și termenul scurt de arendare. Dînșiĭ vorbesc de miile de pogóne ca alțĭ muritorĭ de gologanĭ, așa de puțină valóre are pogonul de pămînt în ochiĭ dînșilor.

Insă importul dînșilor de mașinĭ agricole și de lucrătorĭ streinĭ de prin Bulgaria, Rumelia, Albania, din Bucovina și Transilvania etc., va fi posibil și va dura numaĭ până ce pămîntul moșiilor acestora maĭ este încă în vigóre și apt să producă bucate fără de gunoiŭ, dar nu și după sleirea și deteriorarea compĭectă a luĭ. Deja pe cele maĭ

multe moșiĭ pămîntul este mare parte sleit, în cât se simte nevoia de a l îngrășa. Pericolul este iminent în Bărăgan, cu pămîntul luĭ maĭ nisipos, unde după ce se va fi consumat humus-ul din el, se va pune nisipul în mișcare și se vor forma dune acolo, unde adĭ încă nu există; decĭ înainte de a fi complect populat, el va deveni pustietate. Prin o cultură sistematică și introducerea îngrășatuluĭ cu gunoiŭ însă s'ar putea preveni formarea de dune și sleirea substanțeĭ organice — humus-ul.

Prin înființarea de sate și stabilirea de brațe numeróse, nu numaĭ că ar cresce valórea pămîntuluĭ, dar se înlesnesce și posibilitatea de a-l munci sistematic. Acésta s'a vĕdut fórte bine după împroprietărirea de la 1864, unde în urma reducereĭ suprafețeĭ moșiilor prin darea de pămînt la țerani, nu numaĭ că valórea lor n'a scăḑut, dar a crescut considerabil, căcĭ încă nu trecuse 10 anĭ de la emancipare și fie-care moșie crescuse cu 25—30—40% în valóre. Apoĭ cu brațele vine stabilitatea, siguranța maĭ mare a persóneĭ și avereĭ, capital de exploatație maĭ mult învestit în ecareturĭ, vite unelte de muncă, și capital circulator maĭ mult. Mulțĭ proprietarĭ a căror moșiĭ sunt adĭ gravate de datoriĭ ipotecare peste puterile lor, prin înființarea de sate și cedarea uneĭ părțĭ de pămînt din moșie în favórea sătenilor, 'șĭ vor putea șterge în parte datoriile prea oneróse și supĕrătóre, și să le rĕmână și lor capital de exploatație suficient, ca să pótă căuta singurĭ moșia în regie. Pe multe locurĭ înființarea de sate ar fi ancora de scăpare pentru multe familiĭ de proprietarĭ românĭ, în interesul lor și la țăreĭ. Aerostatul aruncă ballastul din gondolă, corăbierul aruncă ballastul afară din corabie, în cas de pericol, numaĭ să se pótă ținea la suprafață. De ce n'ar recurge și agricultorul la egale mijlóce drastice dacă trebue să fie, pentru salvarea proprie a persóneĭ și familieĭ sale, în interesul sĕŭ și al generațiunilor viitóre?

Tot-d'auna colonisațiunile vechĭ și noĭ eraŭ făcute în favorul ambelor părțĭ contractante — între proprietarĭ și sătenĭ. Proprietarul capĕta brațe și sate pe moșie, și prin aceia se ridică valórea moșieĭ sale, care de alt-fel puțin folos 'ĭ aducea, iar locuitoriĭ colonișteĭ căpĕtaŭ pămînt de

muncit, pe cât puteaŭ eĭ birui cu munca, în contul lor, dar munceaŭ une-orĭ destul și pe séma proprietățiĭ. Clăcașiĭ și iobagiĭ de 3—4 ḑile în săptămână eraŭ tot-d'auna *țèranĭ ghiaburĭ*, cu frumósă stare materială, deși în aparență eĭ eraŭ ceĭ maĭ apăsațĭ cu boierescul, căcĭ eĭ formaŭ elita satelor — *pe fruntașiĭ* comuneĭ rurale. Mult maĭ rĕŭ situațĭ materialicesce eraŭ clăcașiĭ maĭ nouĭ învoițĭ maĭ târḑiŭ cu maĭ puțin pămînt propriŭ de hrană, și relativ maĭ multe ḑile de clacă și alte angarale.

Și maĭ rĕŭ situațĭ materialicesce eraŭ *vecinii*, lăturalniciĭ, lipiturile și ceĭ de starea a patra, carĭ, după analogia Băjenarilor și tîrlașilor noștri de aḑĭ, eraŭ tot-d'auna cu casa și masa în spinare și continuŭ în voiagiŭ. Eĭ făceaŭ puține ḑile de clacă în an, dar nicĭ că avéŭ pentru ce, căcĭ ceĭ maĭ mulțĭ eraŭ fără casă și pămînturĭ. Legile vechĭ ale Principatelor tot-d'auna aŭ făcut deosebirea între diferitele categoriĭ de sătenĭ clăcașĭ, pe carĭ îĭ împărțiaŭ în fruntașĭ, mijlocașĭ, vecinĭ și ceĭ de starea a patra.

Diferința între starea lor morală și materială s'a vĕḑut maĭ bine peste munțĭ din incidentul înființăriĭ regimentelor de graniceri la 1762. Aŭ refusat să priméscă armele și să se facă graniceri și uniți și maĭ bucuros aŭ dosit, părăsindu-șĭ casele și avutul, clăcașiĭ de 3—4 ḑile în săptămână și s'aŭ mutat în alte sate și pe alte moșiĭ și aŭ continuat a face maĭ departe claca, dijma și tot felul de angarale în condițiunile de maĭ nainte, dovadă că starea lor materială nu era atât de precară, pre cât suntem obicinuițĭ a auḑi. Insă aŭ primit armele cu brațele deschise și s'aŭ făcut și uniți, și devenit grăniceri, ceĭ cu puțin pămînt de cultură, mijlocașiĭ și codașiĭ, lipiturile, ḑilerii, dar și mulțĭ libertinĭ, ómenĭ liberĭ după persóna lor, boerĭ scăpătațĭ, moșnenĭ fără de proprietate, ómenĭ liberĭ din Fundul regiu, etc., carĭ toțĭ s'aŭ declarat gata și s'aŭ înscris a primi arme, ca cu ele să capete loturĭ marĭ de moșie de la stat în satele ce eraŭ să fie militarisate.

Nicĭ odată Românul n'a fugit de muncă și de greutate. Iar unde a avut o conducere bună s'a dovedit a fi un element de ordine și cultură de prima categorie. Sacrificiile făcute cu el pe terenul social cultural și economic

nu rĕmân zadarnice, și le compenséză maĭ curînd orĭ maĭ tîrziŭ cu prisosință. El este acela, care se înmulțesce maĭ tare între popórele conlocuitóre și vecine, și el duce maĭ ușor la *tăvălélă și nevoĭ*, de cât orĭ-care altă națiune. A-rare-orĭ dosesce și lipsesce el de la postul sĕŭ. In privința sporireĭ luĭ numerice față de vecініĭ luĭ, românĭ din Bucovina în o sută de anĭ (1776 — 1870) ajunșĭ la un traiŭ maĭ regulat aŭ sporit de la 75.000 la 208.000 suflete, ceea-ce ar da un spor de 177% saŭ un crescămînt anual de 1,87%, pe când Germaniĭ, d. ex. aŭ un spor mult maĭ mic — neînsemnat chiar. Sașiĭ din Transilvania în 130 anĭ aŭ sporit numaĭ cu 58,7%, iar Germaniĭ din provinciile austriace Tirol etc., numaĭ 33,63%. De aceia în Bănat Româniĭ aŭ ajuns iarăși să aibă majoritatea relativă, eĭ carĭ în secolul al 18-lea păreaŭ că aŭ să fie exterminațĭ de acolo, când contele Perlas și consociĭ, la 1767 în interesul siguranțeĭ nemților aŭ pus la cale fáimósa împingere — Șchiebung (1) în bălțĭ.

Românilor din satele Sefdin Kisfalud și Sacalahaza ridicând o singură dată 340 familiĭ de Românĭ, cu circa 2.000 de suflete și cu cățel și purcel din satele și pămînturile lor cele bune și i-aŭ băgat în bălțile Begeuluĭ la Toracul mare și mic și Klek. Vadă orĭ și cine ce aŭ devenit adĭ aceĭ românĭ în satele și gospodăriile lor.

Românul este maĭ tenace de cât Ungurul, Germanul și Slavul. Sasul și Șvabul, sunt la înălțimea lor și de admirat, numaĭ ca țăranĭ ghiaburĭ pe când dacă a început să le mérgă rĕŭ, el nu se maĭ póte opri pe povîrnișul prăpastieĭ până ce n'a perdut totul.

Românul ca maĭ dedat cu necasurile și nevoia, fiind impilat de secolĭ, este mult maĭ tenace și la necazurĭ desvoltă maĭ multă energie, și dacă a căḑut de 20—30 de orĭ, el tot de atâtea orĭ se ridică iarăși. El învĕță și adoptă ușor ce este bun de la alțiĭ, și prin cumpĕtarea sa el face concurență seriósă celor maĭ bogațĭ și maĭ culțĭ de cât el.

---

(1) Szent Kláray Jenö. Oláhok Költöztetèse Delmagyarországon mult században, Budapest 1891.

Românul dacă este bine condus este destul de expansiv — centripetal nu centrifugal. Aceste sunt fenomene carĭ le poţĭ observa ḑilnic în comunele mixte de peste munţĭ, în Transilvania ca şi în Bănat, în Bucovina, ca şi în Ungaria proprie, între populaţiunea română şi germană, română şi ungară. Dacă însă Sasul şi Şvabul sunt şi aḑĭ maĭ bine situaţĭ materialicesce şi maĭ bunĭ economĭ, nu trebuesce perdut din vedere, că aceştia aŭ fost situaţĭ în maĭ bune condiţiunĭ de cât Româniĭ de la început, şi aŭ o cultură veche de secolĭ; aŭ o preoţime fórte cultă, cum nu se găsesce maĭ cultă nicăirĭ în Europa între preoţimea rurală, şi care a făcut fórte mult pentru deşteptarea lor. Dar în decurs de 50 de anĭ de la emancipare aŭ făcut şi Româniĭ destul progres pe terenul cultural, social, şi economic — cum nu a făcut progres maĭ mare nicĭ unul din popórele monarchleĭ dualiste. Vreaĭ să veḑĭ buna stare economică şi culturală la ţĕranul român, n'aĭ de cât să privescĭ la Româniĭ din Nadlac în comitatul Cenaduluĭ, la ceĭ de la San Miklăuşul mare şi din Torace, Com Torontal, şi pe la Chitighaz, acolo unde concurenţa a fost maĭ mare şi lupta maĭ înverşunată şi este până în ḑilele nóstre.

Dacă ţĕranul din România în acest interval a scăpătat din ce în ce şi se găsesce actualmente in miserie sub tóte raporturile, causa nu este el, este sistema cea nouă de cultură fără mijlóce, intermediatoriĭ dintre el şi proprietate, carĭ aŭ avut cu totul alte interese de cât înstruirea şi desvoltarea luĭ economică şi socială. Pe terenul economic el n'are lipsă de concursul altor coloniştĭ, dacă moşiile marĭ ar fi bine înzestrate şi exploatate sistematic, amĕsurat progresuluĭ timpuluĭ. Atuncĭ instrucţia primară i-ar veni maĭ mult şi în ajutorul economieĭ sale micĭ. Precum acolo instărirea lor nu a periclitat existenţa latifundiilor cu numerósele ferme-model celebre din Bănat Ungaria proprie, Transilvania şi Bucovina, tot aşa de puţin o vor periclita şi în ţara românéscă.

Pentru proprietate şi proprietar, înfiinţarea de sate nouĕ pe moşie afară de capitalul însemnat ce ar obţine îndată pentru pămîntul cedat la locuitorĭ şi comună, ar urma de sine crescerea valóreĭ moşieĭ, în urma sporireĭ braţelor, şi alte

avantagiĭ, destul de însemnate, carĭ încă nu trebuesc trecute cu vederea: arondarea maĭ nimerită a moșieĭ și reducerea considerabilă a speselor de cultură, cultura și folosirea maĭ sistematică a pămîntuluĭ. Pe cele maĭ multe moșiĭ tot pămîntul a fost spart deja și arat, așa că arendașiĭ de aci 'nainte nu vor avea unde să se maĭ întindă cu cultura, ca să pótă spori arenda; din contra pe multe moșiĭ arenda va trebui să scadă, în urma lipseĭ de capital și a scădereĭ naturale a forțeĭ productive a pămîntuluĭ, și treptat vor seca și scădea și mijlócele de exploatare. De altă parte scăderea continuă a prețuluĭ cerealelor, în urma concurențeĭ țĕrilor transoceanice, va face necesar saŭ să schimbăm agricultura nóstră radical, reducênd suprafața destinată cultureĭ cerealelor, saŭ să angajăm capitale maĭ multe în ea, ca să producem maĭ mult și maĭ bun la hectar și pogon, și tocmaĭ capitalele lipsesc tuturor.

Decĭ față de producțiunea nesigură a cerealelor, constituirea de sate noue pe moșiile marĭ dar lipsite de brațe și de orĭ-ce acareturĭ, ar fi o adevĕrată operă de binefacere și de salvare — fie sub forma vechilor țĕranĭ embaticarĭ, ohavnicĭ, taxaliștĭ, etc., carĭ ar avea să dea pe fie-care an o anumită rentă sigură în banĭ saŭ producte, orĭ să facă anumite ḑile de muncă, stabilite de maĭ 'nainte pe un preț fix. d. ex. la semĕnat, la secerat, căratul bucatelor, la culesul porumbuluĭ etc., care nu variéză ca prețul cerealelor dintr'un an în altul, și nicĭ nu fac agricultura atât de riscantă. Aceste daturĭ saŭ ḑile de muncă ar constitui o rentă și un venit sigur al moșieĭ pe care proprietarul eĭ tot-d'auna ar putea conta cu siguranță.

Țĕranul maĭ bucuros s'ar învoi să facă muncă pentru rescumpĕrarea pămîntuluĭ sĕŭ de care el este sigur, de cât să plătéscă rescumpĕrarea în banĭ, de care nu este sigur. Prin constituirea și dotarea satelor nouĭ cu pămînturĭ suficiente, moșia nu se trunchiază și nicĭ perde din valórea eĭ, ci câștigă prin o maĭ bună arondare și proporționare a eĭ care atrage după sine reducerea în mod considerabil a speselor de regie, înlesnirea controluluĭ și supraveghereĭ. Satele cele nouĭ ar veni înființate tot-

d'auna la extremitatea moșieĭ în partea lipsită de brațe, pe trupurile isolate orĭ disproporționate, dismembrate de restul moșieĭ, carĭ îngreunéză numaĭ exploatarea și controlul eĭ. Apoĭ la dotarea comuneĭ cu locurĭ de arătură, fînețe, pășunĭ, grădinĭ și pădurĭ, s'ar utilisa maĭ bine și terenul și moșia, alegêndu-l după calitate și dând fie-căruĭ teren destinațiunea cea maĭ nimerită cu constituția sa. Délurile carĭ la coline și munte se surpă și macină încontinuŭ de plóie și după fie-care puhoiŭ mare îngrópă sub mormanele lor de petriș luncĭ mănóse, ele s'ar putea împăduri din noŭ de către comunele rurale ca să devină iarășĭ un teren productiv în interesul și favorul tuturor, și rîurile nóstre de la munte și coline ar înceta de a maĭ face revașele și devastațiunile acele enorme, după fie-care plóie mare prin eșirea din matca lor indatinată. Comunele ar ridica în curînd pădurĭ acolo unde nu există în partea lipsită de pădurĭ și de ver-ce plantațiune a țăreĭ în Bărăgan si la câmp peste tot unde nu există, și aceste ar contribui la îndulcirea climeĭ. Comunelor și locuitorilor ar aduce folóse maĭ marĭ prin delimitarea de pășunĭ de vecĭ, de cât prin pămîntul de cultură, de care tot maĭ pot găsi pe banĭ și pe muncă în dijmă, și cu chirie, dar nu pot găsi pășune bună pentru vite în apropiere de cât cu prețurĭ enorme. Constituirea de pășunĭ și pădurĭ comunale inalienabile pentru o sută de anĭ bună óră în satele vechĭ și nouĭ, ar fi o adevĕrată binefacere și mĕsură de prevedere, căcĭ le-ar asigura locuitorilor pentru 60—100 de anĭ înainte posibilitatea de a ținea și cresce vite, fără de a fi exploatațĭ — și este sciut că țĕranul prin vite se ridică și progreséză.

Proprietarul nu cinstesce și cedéză nimic din drepturile sale. Prin aceia că moșia de 4—5—6.000 de pogóne, cât însuméză adĭ la noĭ în termen mediŭ proprietatea mare — s'ar reduce fie-care moșie mare cu o mie cincĭ sute saŭ douĕ miĭ de pogóne ca întindere, și echivalența eĭ ar obține îndată în banĭ, pentru înzestrarea restuluĭ cu cele necesare—pentru aceia moșia tot moșie mare și proprietate mare rĕmâne, mult maĭ mare de cât moșiile marĭ din Boemia, Germania de nord — țărĭ tipice cu proprietate mare, îndoit și întreit

de marĭ ca ale seniorilor de acolo. Prin aceia că s'ar face sate nouĭ și înzestrărĭ nouĭ și pe moșiile particulare, s'ar înlătura odiul contra proprietățiĭ marĭ particulare, care ar putea să se întórcă într'o ḑi contra proprietățiĭ private, de a considera de o nenorocire de a se fi stabilit țĕraniĭ pe moșiĭ particulare și nu pe cele monăstirescĭ și ale statuluĭ. Vechiĭ boierĭ tot-d'auna aŭ mers de o potrivă cu statul în mĕsurile sale agrare, bine înțeles în interesul lor propriŭ, ba mulțĭ aŭ emancipat pe țiganĭ înaintea statuluĭ.

Precum țĕraniĭ noștri și-aŭ plătit singurĭ pămînturile lor obținute după legea rurală din 1864 în condițiunĭ pentru eĭ destul de oneróse și sub consecințele funeste a 2 anĭ de fómete și scumpete, tot așa ar plăti eĭ pămînturile lor și acum în scurtă vreme.

Comunele și-ar plăti ușor pămîntul comunal prin impunerea de taxe de pășunat pe vite în 10—12 anĭ, și ar rĕmânea pentru sute de anĭ în putință de a ținea vite fără de a maĭ plăti taxele exagerate de aḑi — iar locuitoriĭ ar putea ușor plăti acele taxe, avênd deja din primiĭ anĭ o pășune bună pentru vite, și pe urmă eĭ și vite maĭ bune, maĭ de folos.

Pentru înlesnirea de plată a sătenilor cât și a proprietaruluĭ moșieĭ, ca acesta să obțină îndată capitalul necesar, ni se pare nimerită intervenția statuluĭ orĭ a unuĭ institut de banĭ — numéscă-se el Casa rurală, Credit, orĭ altă instituțiune financiară, înființată anume pentru sĕvîrșirea și lichidarea întregeĭ afacerĭ. Ea ar face pe intermediatorul între proprietariĭ pămîntuluĭ cedat comuneĭ și la sătenii particularĭ, și ar preveni tot odată și conflictele iscate între părțĭ.

Proprietarul care va prefera aș procura ast-fel mijlócele necesare pentru exploatarea rațională a moșieĭ sale, va avea tot-deauna putința de a alege și atrage la sine țĕranĭ cu ceva prindere și dare de mână, carĭ în scurtă vreme să-șĭ pótă ridica eĭ înșișĭ casele și ecaretele necesarĭ — ca să aibă și el folos după eĭ — ceea-ce statul nu póte face, căcĭ el trebue să priméscă și bun și rĕŭ, cum

se ivesc cererile. Cel d'întâiŭ se face o selecțiune naturală, al douilea însă nu.

De alt-fel statul puțină concurență le póte face proprietarilor particularĭ, căcĭ prin evaluarea exagerată și prin nimic justificată a domeniilor sale, aŭ ajuns lucrurile acolo, de tendința urmărită a devenit cu totul ilusorie. Adĭ nicĭ sătenii nu pot să plătéscă la timp loturile lor, și nicĭ satele nu se ridică, cum ar trebui. Prin scăderea taxelor anuale de plată cu prelungirea termenelor de plată de la 30 la 60 de anĭ nu s'a obținut încă nicĭ o remediere, căcĭ până vor termina eĭ cu plata loturilor se vor petrece deja 2—3 generațiunĭ de ómenĭ și loturile se împart de 3—4 orĭ, și în loc de țĕranĭ cu ceva stare materială independentă vor fi și atuncĭ numaĭ posesorĭ de o pătrime saŭ optime de lot cioclașĭ și toporașĭ pe câte o jumătate de pogon, și un pogon saŭ douĕ. Cu aceia tot nu se amelioréză agricultura uneĭ țĕrĭ și nicĭ starea de miserie a țĕranuluĭ.

A fost o înaltă prevedere politică și economică planul primitiv a d-luĭ P. P. Carp de a reserva din fie-care moșie o pătrime pentru a o vinde în loturĭ marĭ de câte 25 și 30 ha inalienabile, basate pe minorate, și a forma cu ele o clasă de locuitorĭ cu stare materială cu totul independentă carĭ să dea pe deregatórele comuneĭ și rațimul celor micĭ a corespuns uneĭ necesitățĭ reale la noĭ. Acea mĕsură salutară a fost în urmă modificată și pătrimea împărțită tot în loturĭ micĭ de câte 5 ha, plătibile în 60 de anĭ. In Bănat șvabiĭ posed încă și adĭ loturile întregĭ cu aceiașĭ mărime, carĭ le-aŭ fost date străbunilor lor sub imp. Maria Teresia și între Românĭ sunt bine vĕdețĭ aceia carĭ aŭ lot de țĕran întreg. Bauerhuf. Vadă orĭ și care bărbat politic de aĭ noștri satele și gospodăriile lor, și influența ce aŭ avut-o și aŭ eĭ asupra celor-l'alțĭ locuitorĭ din sat. Eĭ cresc și forméză pe ceĭ-alțĭ locuitorĭ și lucrătoriĭ și argațiĭ și pentru proprietatea mare, și eĭ pot îndată să adopte și imiteze ameliorațiunile agricole și economice ce vĕd la proprietatea mare.

In Transilvania, Bucovina și Bănat dacă sunt alte raporturĭ economice, majoritatea locuitorilor satuluĭ o forméză țĕraniĭ ghiaburĭ, cu stare materială independentă,

carĭ nicĭ odată nu lucréză în parte și cu ḑiua la alțiĭ. Brațele de muncă o daŭ mijlocașiĭ, codașiĭ și ceĭ fără proprietate, iar argațiĭ slugile și slujnicele daŭ tineriĭ înainte de a se căsători și a-șĭ întemeia casă și economie proprie carĭ 'șĭ fac educațiunea lor într'o economie maĭ mare și bine condusă. Foștiĭ clăcașĭ și românii dintre sașĭ sunt tot-d'auna maĭ bunĭ muncitorĭ de cât foștiĭ moșnenĭ și boierĭ, și eĭ aŭ și stare maĭ bună și de cât grănicerii de odinióră.

In privința munceĭ în banĭ față de munca cu învoială noĭ, trebuie să dăm preferință tot-d'auna celeĭ d'intâiŭ, fiind-că este maĭ sigură, produce maĭ mult și în maĭ bune condițiunĭ. Munca cu învoială, póte să fie sub anumite raporturĭ avantagióșă și admisibilă, dar ea tot-d'auna are marĭ desavantagiĭ pentru patron ca și pentru muncitor.

Tot-d'auna omul care se ține de un singur lucru, saŭ are să servéscă la un singur stăpân, produce maĭ mult de cât acela, care are să satisfacă cererile la 2 stăpânĭ. Maĭ des el nu este în stare să satisfacă nicĭ pe unul nicĭ pe altul cum se cade. Lucrătorul învoit și plătit în producte orĭ pentru datoriĭ contractate din iarnă, cum să lucreze el cu tragere de inimă în brasda arendașuluĭ saŭ proprietaruluĭ sĕŭ, când propriile sale pămînturĭ îĭ rĕmân în păragină și 'șĭ séměnă sie-șĭ tot-d'auna tîrḑiŭ și porumbul luĭ îĭ rĕmâne nesăpat de il umple buruiana?! In iobăgie clăcașul făcea claca câte 2 — 3 ḑile în sĕptămână vara și iarna, dar îĭ rĕmânea și luĭ timp să-șĭ caute de ale sale, saŭ că avea și ținea maĭ multe jugurĭ de vite, pe când după legea tocmelilor agricole numaĭ Vinerea și Sâmbăta nu póte fi fi scos la clacă, și nu permite esecutarea luĭ la muncă.

Ḑilele propriĭ de muncă sunt relativ puține în an, împărțite pe anumite epoce și sesóne, iar în acelea el maĭ des este ocupat la proprietate pentru stingerea datoriilor și angaralelor sale, și dacă-șĭ lucréză sie-șĭ afară din sezon puțin folos i-aduce.

Arendașiĭ, caută să-l exploateze și cu *dijma*, nu-l dijmuesc la timp, ci-l țin cu bucatele pe câmp cu lunile de i-se strică, pentru a maĭ stórce de la el ceva angarale și plocóne. Fórte des poțĭ vedea pe țĕraniĭ noștri rĕmânĕnd cu porumbul nedijmuit pe câmp încă până pe la finea luĭ

Novembre, veḑĭ femeile cu copiĭ micĭ, cu cățel și purceĭ, la distanța de 8—10—15 klm. de sat, șeḑênd în zăpadă ḑiua și nóptea în câmp la grămeḑile de porumb că arendașul din lipsa de personal n'a putut orĭ n'a voit să-ĭ dijmuiască. Cunóscem un cas unde arendașiĭ grecĭ aĭ uneĭ instituțiunĭ de bine-facere, aŭ ținut pe țărănĭ cu porumbul necules, până în luna luĭ Februarie, de l'a mâncat ciorile de pe câmp și nime nu s'a interesat de sórta și munca lor.

Munca cu învoială o fi ieftină, nu contestăm, însă este cea maĭ defectuósă între tóte.

La munca cu învoială patronul puțin póte să influențezc asupra calității munceĭ ce-ĭ fac țăraniĭ. Dînșiĭ iarășĭ nu posed nicĭ vite bune, nicĭ unelte de Dómne ajută. In definitiv, muncind fără zel și fără spor, țăranul nu are vre-un câștig deosebit, nicĭ după munca la proprietate și nicĭ de la pogónele sale propriĭ și din cele luate cu dijmă; ale sale unele și altele fiind lucrate tot-d'auna pe urmă, de ordinar după ce a trecut epoca și sezonul.

In privința munceĭ cu învoială și în parte, față de munca în banĭ și în propriul sĕŭ cont a țăranuluĭ, vom cita un c3s care îl garantăm ca autentic și de probă.

In comuna S. din Transilvania, comună mare și bogată locuită de sașĭ și românĭ, și uniĭ și alțiĭ fórte bunĭ muncitorĭ, și cu proprietate mare a statuluĭ. In comună eraŭ 20—30 familiĭ de plugarĭ românĭ fără de proprietate și pămînt propriŭ de cultură, dar încolo avéŭ economia complect aranjată, cu tóte cele necesare unuĭ plugar. Eĭ luaŭ pămînt de la arendașul statuluĭ și de la particularĭ, pe care îl munciaŭ în parte. Condițiunile de învoială eraŭ satisfăcĕtóre din semĕnăturĭ și porumb dedéŭ 1:1 iar din fîn și otavă 2:5 saŭ 1:1 dar atuncĭ maĭ făcéŭ încă câte o ḑi de cósă orĭ două ḑile de secere, saŭ aducéŭ vre-un car de bucate din câmp pentru arendaș. Alte daturĭ și angarale nu existaŭ. Vitele le ținéŭ în pășunea comunală fără de nicĭ o taxă și fără de verĭ-ce restricțiune de cât plata păstorilor. Arendașul statuluĭ îșĭ avea plugurile și vitele sale propriĭ și de brațele cu învoială se servia numaĭ la cósă, secere orĭ la căratul bucatelor. Arenda era fórte mică, ce plătia el pentru domeniŭ; aḑĭ numaĭ cârciumele aduc venit îndoit.

Eĭ bine cu acea sistemă de învoială, nicĭ arendașiĭ nu aŭ câștigat și făcut stare din arenda de moșie și vr'o 4 cârciume, 2 morĭ, etc., din contra unul a perdut întréga sa avere, dar nicĭ țĕraniĭ cu carĭ aveaŭ eĭ învoelile, nu aŭ progresat. Aceĭ țĕranĭ muncitorĭ în parte cât aŭ lucrat eĭ cu învoelĭ în maĭ bine de 30 de anĭ (1850—1880) nu aŭ progresat întru nimic. După anul 1880 însă, sĕvîrșindu-se comasarea statul și-a luat domeniul sĕŭ să-l cultive în regie și a înființat ferma model pe el, pe care îl cultivă exclusiv în banĭ, și în mod sistematic. Țĕraniĭ ceĭ cu învoială de maĭ nainte, iaŭ pămînturĭ de cultură în arendă de la comună, bisericĭ, școle, particularĭ și aŭ progresat enorm; adĭ sunt maĭ toțĭ proprietărașĭ, cu pămînturĭ propriĭ, pe lîngă cele ce le țin cu arendă. Uniĭ aŭ clădit șurĭ de piatră, și-aŭ acoperit nemestiile cu țiglă, și aŭ devenit economĭ bine situațĭ materialicesce. Intre dînșiĭ, vedĭ adĭ cu car și plug, cu carul încărcat de producte din recolta proprie pe acela, care maĭ nainte din moșĭ și strămoșĭ, era numaĭ pălmaș saŭ păstor. Muncitoriĭ cu ḑiua, carĭ lucréză pe domeniul statuluĭ găsesc ocupațiune ḑi de ḑi anul întreg, și dacă se țin de muncă pe domeniŭ, altul câștigă ușor 400—500 coróne pe an numaĭ bărbatul singur fără femeie și fără copiĭ, din care trebue însă să mănânce. Cultura de adĭ atât pe domeniul statuluĭ cât și a țĕranilor nicĭ că póte fi comparată cu cea din nainte vreme de sub arendașĭ și cu învoelĭ. Țĕraniĭ plătesc 20—24 coróne de juger arendă.

Este adevĕrat, că acesta este un singur cas, dar și la alte comune vecine lucrurile s'aŭ petrecut întocmaĭ, de aceia el merită să fie studiat și încercat și la noĭ în țară, dacă în loc de arendașĭ ca intermediatorĭ și exploatatorĭ, nu ar fi maĭ nemerit de a arenda moșia pe un numĕr maĭ mare de anĭ direct la țĕraniĭ de pe moșie, și a-ĭ stabili pe moșiĭ de ale statuluĭ și ale Eforiilor ca un fel de țĕranĭ arendașĭ saŭ embaticarĭ pe termene maĭ lungĭ. De cât arendașiĭ, carĭ nu posed nimic propriŭ pe moșie și din ale agricultureĭ, și nicĭ experiență nu aŭ, noĭ credem că ar fi maĭ nimerit de a o arenda la țĕranĭ, carĭ aŭ vite și unelte propriĭ de muncă și-aŭ tot interesul să o menageze și îngrijéscă de ea.

De cât cultura cu învoelĭ în orĭ-ce cas este superióră cultura în banĭ cu vitele și uneltele propriĭ avênd argațĭ tocmițĭ cu anul și familiĭ cu contract, de carĭ poțĭ să dispuĭ în orĭ-ce moment

după voință și trebuință. Aceștia vor produce maĭ mult cantitativ și calitativ de cât țĕraniĭ cu învoelĭ.

Agricultura în legătură cu meseriile. Fórte des auḑi și poțĭ citi la noĭ propunerĭ din partea unor ómenĭ de altfel serioșĭ de felul acesteia: să introducem prin șcólele rurale și prin inițiativa particulară meseriile între țĕranĭ ca vara eĭ să fie ocupațĭ în agricultură și să lucreze cât se póte de ieftin pămîntul și iarna să se ocupe cu meseriile, dacă vor să trăiască, și atuncĭ de sigur, că nu va maĭ exista mizerie la sate. Propunerĭ fórte ingenióse de alt-fel n'avem ce ḑice, dar lipsite de bază și provenite din partea unor ómenĭ carĭ nu cunosc natura și starea lucrurilor. Incercările făcute în direcțiunea acésta, nu aŭ dat nicĭ un resultat practic. Deși ar fi de dorit, ca câțĭ maĭ mulțĭ românĭ să se îndeletnicéscă cu meseriile și comerciul, și să nu maĭ fim un *popor eminamente agricol* ca să trăim cu toțiĭ numaĭ *din agricultură*, totușĭ este maĭ greŭ de făcut de cât de ḑis. Incontestabil, că ar fi un mare progres pe terenul social și economic, când în fie-care comună rurală și urbană ar exista câțĭ-va meseriașĭ românĭ cel puțin din meseriile micĭ curente: cismar, rotar, dogar, lemnar, tîmplar, ferar, etc., și pe fie-care moșie mare ar fi ateliere complecte de lemnărie, ferărie, etc., cu meseriașĭ și ucenicĭ românĭ, recrutațĭ și formațĭ dintre fiiĭ sătenilor, ca tóte lucrările și marĭ și micĭ de pe moșie, să le săvîrșim numaĭ cu Românĭ și nu cu strĕinĭ. Totușĭ ea va fi greŭ de realisat de o cam dată. Experiența de tóte ḑilele, ne arată, că tot ce a fost venit la țară, a trecut exclusiv în *mâna strĕinilor* și specialiștiĭ în marea lor majoritate de pe moșiile marĭ sunt *strĕinĭ*. Românul a rĕmas numaĭ cu lucrările și ocupațiunile ordinare brute carĭ nu rentéză. A propaga meseriile în așa mod, ca să-ĭ ocupe pe toțĭ cu satul întreg iarna întrégă, va fi ceva și maĭ greŭ.

Apoĭ meseriile se pot desvolta și vor prinde bine rĕdăcină numaĭ acolo, unde există deja un debușeŭ pentru ele, iar debușeul se câștigă numaĭ cu greŭ prin munca solidă și marfa de bună calitate. Nicĭ odată însă plugarul nu va putea să dea un bun meseriaș, cum nicĭ meseria-

șul nu va da un bun muncitor agricol. Meseriașul plugar va lăsa pe mușterii săĭ să aștepte cu lucrurile aduse la el, îĭ va amâna de pe o ḑi pe alta, că el trebue să se ducă la plug, la cósă și secere, și nu va putea trage cósa și nicĭ secera ḑiua întrégă, nefiind obicinuit cu arșița sóreluĭ și căldura. Iarna el să stea de meserie, orĭ să-șĭ îngrijéscă de vite, ca primăvara ele să fie apte de muncă?! Chiar și carul, plugul și grapa luĭ, ca să și le facă singur, îl costă pe el de 2—3 orĭ atâta, cât ar face dacă le-ar cumpĕra din tîrg gata, și ale luĭ tot próste es. Pentru ferărie luĭ îĭ trebuesc unelte așa de multe și scumpe, pe care nicĭ în ḑece anĭ nu le póte amortisa lucrând pe séma sa; ca să lucreze pentru alțiĭ și aibă mușteriĭ este greŭ de admis și maĭ greŭ să susțină concurența cu lemnarul saŭ ferarul de meserie. El deoĭ nu póte fi de cât un cârpaciŭ în ambele în agricultură ca și în meseriĭ și cârpaciĭ este știut, că adesea mor de fóme.

Statisticile străine o confirmă pe deplin acésta. Țĕraniĭ ghiaburĭ de la Rhin ceĭ cu 100 ha proprietate, nu sunt aprópe de loc datorĭ, în termin mediŭ numaĭ până la 10% din valórea moșiilor lor; țĕraniĭ mijlocașĭ tot de acolo cu 50—100 ha proprietate, aŭ datoriĭ ipotecare până la 50 la sută din valórea moșiilor, iar ḑilerii și meseriașiĭ ceĭ cu $^1/_4$ ha proprietate, carĭ lucréză și lor și la alțiĭ, și sunt și agricultorĭ și aŭ și meseriĭ, sunt datorĭ vînduți de la 70—90% din valórea caselor și moșiilor lor. Óre la noĭ n'ar fi tot așa? Un alt cas maĭ apropiat de noĭ. Veḑĭ la Ocna Sibiuluĭ situațiunea materială a meșteșugarilor agricultorĭ unguri, și a plugarilor românĭ și ungurĭ esclusiv de o potrivă! tot acelașĭ fenomen în tîrgurile și satele săsescĭ. Teamă ne este că, ca acelașĭ lucru se va petrece și la noĭ cu meseriașiĭ agricultorĭ.

Cu totul din alt punct de vedere vine considerată industria de casă, și înființarea unor industriĭ marĭ saŭ micĭ locale, pentru prelucrarea produselor agricole și a materiilor prime existente în localitate, și formarea de industriașĭ acolo unde n'a existat: d. ex. prin deschiderea uneĭ cariere, mine orĭ țiglăriĭ, cărămidăriĭ, ca pe lîngă ceĭ ocupațĭ în agricultură să le daĭ de câștig la alțiĭ în

industrie. Aceste se pot fórte uşor introduce acolo, unde există materie primă multă şi eftină în localitate, pentru a da aceştia o valóre maĭ mare, şi a o pune în consumaţiune şi aĭ crea un debuşeŭ. In satele muntene, unde există o industrie de casă desvoltată, există mult lemn orĭ piatră, şi ceĭ ce se ocupă ce lucrările de lemnărie de obiceiŭ nu se îndeletnicesc cu agricultura însă deşi eĭ dispun de un exerciţiŭ de secolĭ, transmis din tată în fiŭ cu tóte acestea eĭ nu pot susţine concurenţa nicĭ în soliditate nicĭ în eftinătatea lucrărilor lor cu meseriaşiĭ specialiştĭ de la oraşe, carĭ aŭ învĕţat meseria maĭ sistematic, şi aŭ şi unelte maĭ bune de cât dînşiĭ. Aceştia sunt meseriaşĭ născuţĭ din tată în fiŭ, şi tot le merge prost şi decad din ḑi în ḑi.

Industria proprie de casă unde există, ea ocupă maĭ mult femeile în timpul ierneĭ şi maĭ puţin bărbaţiĭ, carĭ şi vĕd de vite saŭ că sunt numaĭ câte-va familiĭ în sat, carĭ se îndeletnicesc exclusiv cu aceste meseriĭ, dar nu şi cu agricultura, ca principalul mijloc de câştig. Impletitul de rogojinĭ de papură este fórte desvoltată în unele comune de la Baltă, şi ar putea lua un avînt frumos, dacă cine-va s'ar interesa de eĭ maĭ d'aprópe; dar nu există încă o industrie de împletit coşurĭ fine şi ordinare de rechită la ţară, care ar putea fi fórte lucrativă şi uşor de introdus pe multe moşiĭ de la Dunăre. Industria textilă este fórte desvoltată la noĭ şi ea a ajuns la un mare grad de perfecţionare cum la puţine popóre există; 'ĭ lipsesce însă incuragiarea şi debuşeul. A lipsit până acum omul provindenţial, care să o concentreze şi să-ĭ creeze un debuşeŭ, şi ţĕrancele singure nu s'aŭ putut avînta până la a începe cu ţesăturile lor un negoţ de export. Introducerea elementuluĭ negustoresc în moşiile marĭ şi la sate, n'a avut darul de a desvolta nicĭ industria de casă locală, nicĭ aĭ creia eĭ un debuşeŭ, ci negustoriĭ fermierĭ maĭ curînd aŭ căutat să o sugrume şi sufoce în germene. Şi cine este în stare să se opună negustoruluĭ în vînarea câştiguluĭ şi interesuluĭ sĕŭ?

Apoĭ există la tóte în natură o epocă de activitate încordată şi epocă de linişte, epocă de muncă intensivă şi seson mort, în care individul se reculege şi câştigă puterĭ

nouĕ pentru nouĭ producțiunĭ, de ce n'ar beneficia de ele și plugarul?

Decĭ în loc de a-l face pe țĕranul nostru plugar pe jumĕtate și meseriaș pe jumĕtate, maĭ bine să căutăm să-l facem un plugar desăvîrșit, însă un plugar rațional care să și dea séma de cea ce face și ceea ce nu face.

De alt-fel în agricultură pe moșia mare și mică există vara și iarna destul de lucru și posibilitatea de a le da ocupațiune la toțĭ. Moșiile marĭ dacă sunt bine înzestrate și bine conduse pot să dea ocupațiune și câștig muncitorilor lor vara și iarna; vara îĭ va ocupa la câmp nu numaĭ în sesonul intensiv al lucruluĭ ci și în alte timpurĭ iarna la grajd cu îngrijirea vitelor, în ambare, magaziĭ, în pădure, grădină, la ameliorațiunĭ agricole; nu le va da însă aceleașĭ plăți, fiind-că iarna ḑiua este maĭ scurtă și lucrările maĭ puțin urgente. Și maĭ ușor póte ocupa pe femeĭ și bărbațĭ, dând o bună desvoltare cultureĭ plantelor industriale; sfecla de zahăr, cânepa și inul pentru tors și țesut, papura și rechita fină pentru împletit, tocmaĭ în vederea de a le procura ocupațiune suficientă muncitorilor sĕĭ pentru timp de iarnă. Iarna de alt-fel la noĭ, este une orĭ destul de domólă, de se póte lucra cu bun succes tótă ḑiua și în libertate. Aci aŭ mare rol așa numitele industriĭ agricole, tovărășiile carĭ ocupă și daŭ de câștig muncitorilor și familiilor lor, pe timpul iernii în sesonul mort. Defectul cel maĭ mare însă al agriculturiĭ nóstre este că țĕranul în sesonul munceĭ intensive, muncesce pentru stingerea de datoriĭ și în clacă, și după terminarea munceĭ câmpuluĭ de tómnă până primăvară nu-l maĭ întrébă nimenĭ de brațele sale, iar arendașul și proprietarul sĕŭ, se retrage la orașe. Ar fi de maĭ mare folos pentru el, dacă i-ar da posibilitatea să țină și créscă vite cum se cuvine, și de pe la curte ar prinde câte odată și el ceva sĕmînță bună de vite și de plante. Ele i-ar da ocupațiune destulă și câștig și pentru iarnă la sine acasă și i-ar compensa unele perderĭ și neajunsurĭ de vară.

Muncile în agricultură se fac cu servitorĭ permanențĭ, tocmițĭ și plătițĭ cu anul și cu luna, numițĭ *argați*, cu lucrătorĭ cu ḑiua și cu lucrătorĭ streinĭ, carĭ vin numaĭ

pentru câte-va ḑile, sĕptămânĭ saŭ lunĭ, lucréză cu ruptul orĭ cu ḑiua, și după terminarea munceĭ se întorc pe la vetrele lor.

Argațiĭ și persónele de serviciŭ se tocmesc maĭ cu sémă cu luna saŭ cu anul dintre tineriĭ necăsătoriți din localitate saŭ streinĭ, carĭ încă nu și-aŭ întemeiat o casă și menagiŭ propriŭ. Eĭ șed la curte și 'șĭ aŭ masa une-orĭ și hainele de la curte, pentru aĭ avea stăpânul tot-deauna la disposiție.

Ceĭ maĭ mulți 'șĭ fac ast-fel educațiunea și instrucțiunea lor specială la curte, și care le este maĭ de folos pentru întréga lor viéță ulterióră. Ceea-ce aŭ învĕțat și practicat în tinerețe la curte la un stăpân bun și în o economie bine condusă, aceia o mențin pentru viéța întrégă și o practică maĭ târḑiŭ și la dînșiĭ acasă. Pagubă însă că la lucrul cu învoelĭ nu prea se usitéză a ținea slugĭ și argațĭ, și nicĭ fiĭ de țĕranĭ nu se aplică bucuros ca argați și servitorĭ pe la particularĭ.

Tot-deauna este maĭ de preferat de a-ĭ ținea argațiĭ și servitoriĭ necăsătoriți la curte și a le da hrana de acolo, pentru a-ĭ avea la îndemână ḑiua și nóptea și a dispune de eĭ în orĭ-ce moment după trebuință. Eĭ fiind-că sunt tinerĭ sunt maĭ puțin de sine stătătorĭ și aŭ lipsă de control și de supraveghere maĭ de aprópe. De aceia contactul nemijlocit cu stăpânul saŭ administratorul moșieĭ are asupra lor o influență covîrșitóre și educativă în ceea ce privesce punctualitatea, ordinea și curățenia. Cel ce nu se obicĭnuesce și deprinde cu acestea de mic copil și până ce este încă tîner sub ordinele altora, nu le învață nicĭ ca om matur, iar cel ce s'a deprins și dedat cât-va timp cu ele, le practică până la adîncĭ bĕtrînețe, fie la stăpîn, fie la sine acasă, în casa, curtea și pe moșióra sa proprie. Aceștia după ce s'aŭ căsătorit daŭ bunĭ muncitorĭ aĭ moșieĭ și ómenĭ de încredere aĭ stăpânuluĭ.

Simbria argaților și servitorilor tinerĭ se face de obiceiŭ în numerar și puțină în naturale: producte, veștminte etc. Unde se usitéză acordarea de vestminte se póte continua în ceea ce privesce încălțămintea, dar în colo este maĭ bine de a nu le învoi acestea, ci a le a-

corda îndemnisarea în banĭ, căcĭ eĭ se cred tot-deauna nedreptățițĭ și scurtațĭ în beneficiile lor; — cel mult le facem unele darurĭ în haine la ḑile marĭ pentru a-ĭ încuragia la muncă și la punctualitate. Maĭ nimerit este de a le acorda și accesoriile acestea în banĭ, ca să-șĭ cumpere apoĭ dînșiĭ, ce găsesc de cuviință. Maĭ curînd li se póte acorda ceva în producte, a căror calităților variază maĭ puțin. Plata lor exclusivă în banĭ lunar orĭ anual, cu întreținerea proprie încă nu este de recomandat; pentru vizitiĭ și argațiĭ de la boiĭ de muncă, când este să mérgă carĕle departe saŭ să iasă de pe moșie, după transporturĭ etc., lor le este greŭ de a se aprovisiona cu merinde pe când stăpânul care dispune trimiterea lor póte îngriji maĭ ușor și de hrana lor cumulativă de cât fie-care în parte de a sa, atât pentru ómenĭ, cât și pentru vite, fie pe moșie fie afară din moșie.

Plata lor exclusivă în banĭ, deși este maĭ ușóră de calculat, dar nu este de dorit nicĭ din punctul de vedere al argatuluĭ, fiind-că prețul victualelor variază fórte mult dintr'un loc în altul și după anotimpurĭ. Intr'un loc traiul este maĭ scump; în altul nu găsescĭ nicĭ cu banĭ de ale mâncăreĭ, ceea ce la țară se întâmplă fórte des. De aceia este maĭ nimerit ca eĭ să-șĭ aibă hrana lor sigură de la curte. Alt-fel cu hrana proprie aducêndu-le-o părințiĭ rudele orĭ streiniĭ la care și-aŭ costul, odată le aduc mâncarea la timp, alte orĭ nu; — de multe orĭ se perde timpul prețios cu ducerea lor la mâncare saŭ cu așteptarea după mâncare, care în definitiv tot în detrimentul patronuluĭ ese. Ceea ce câștigăm la móră, se perde la rîșniță.

De aceia unde sunt maĭ mulțĭ argațĭ și servitorĭ pe moșie, maĭ bine le întocmim o bucătărie proprie a lor, și deosebită de a stăpânuluĭ. Influența este însă maĭ mare când contactul este nemijlocit și mănâncă și eĭ la aceeașĭ masă și din aceleașĭ bucate cu stăpânul.

Mult maĭ bunĭ sunt argațiĭ familiștĭ aĭ moșieĭ, carĭ sunt așețațĭ stabil cu familiile lor cu tot pe moșie, în locuințele proprietățiĭ, căcĭ eĭ sunt maĭ siguri, nu pot deserta și să părăséscă serviciul și lor le putem încredința cu siguranță mare obiecte de valóre. Eĭ nu fug așa de ușor, sunt maĭ

legaţĭ de moşie prin familia şi avutul lor, şi interesul lor se identifică de multe orĭ în total cu interesul moşieĭ. De ordinar ceĭ maĭ mulţĭ dintre eĭ şi-aŭ făcut stagiul de tinerĭ pe moşie, şi prin purtarea lor esemplară, şi-aŭ câştigat încrederea administratoruluĭ saŭ stăpânuluĭ moşieĭ. Prin lungul serviciŭ pe moşie şi cunoscênd fie-care pămînt şi lucrare în parte, după cum se usitéză a se face, lor li se încredinţéză posturile de încredere şi serviciile principale ale moşieĭ, unde îĭ putem avea maĭ puţin sub ochĭ şi controlul este maĭ dificil. Un contingent de lucrătorĭ şi argaţĭ de aceştia este o adevĕrată zestre şi podóbă a moşieĭ, care nu se póte preţui şi plăti în banĭ.

Dacă este în interesul moşieĭ de a avea un contingent numeros de argaţĭ fidelĭ şi bunĭ muncitorĭ pe moşie, este de datoria administratoruluĭ moşieĭ de a căuta de a-ĭ ataşa şi conserva moşieĭ cât maĭ îndelungat. Acésta el o póte face fórte uşor, căutând şi promovând şi unele interese particulare maĭ micĭ ale lor, ca să-şĭ vadă şi eĭ un progres óre-care, şi cu aniĭ serviţĭ ce trec, să se cunóscă şi dînşiĭ cu ceva.

O vom obţine uşor dându-le ocupaţiune anul întreg, iar nu ca să-ĭ concediem tómna, şi vara când împrejurările ne permit póte să dăm ocupaţiune chiar şi la femeile şi la copiiĭ maĭ mărişorĭ aĭ lor şi le înlesnim crescerea şi instrucţiunea celor micĭ de şcólă.

Plata argaţilor căsătoriţĭ li-se face parte în banĭ, parte în producte necesare menagiuluĭ şi caseĭ lor.

Familiile argaţilor şi muncitorilor stabilĭ ne oferă posibilitatea de a utilisa cu bun preţ la ómeniĭ moşieĭ o parte din produsele moşieĭ: cereale, carne, slănină, lapte, unt, lemne, etc., tóte calculate în banĭ după preţul curent.

Pentru argat este maĭ avantagios să capete tóte cele necesare familieĭ sale pe un preţ de maĭ înainte stabilit de la curte, iar simbria luĭ să-ĭ rĕmână numaĭ pentru cumpĕrarea de haine, contribuţiune şi alte micĭ daraverĭ ale luĭ şi o parte din ea să o pótă pune de o parte, banĭ albĭ pentru ḑile negre. De obiceiŭ femeia luĭ şi copiiĭ maĭ mărişorĭ încă produc, căcĭ vara merg şi dînşiĭ la muncă

cu ḑiua, orĭ la al lor și intră în categoria muncitorilor cu ḑiua orĭ cu luna.

Femeia aparține întâiŭ familieĭ și caseĭ pentru crescerea copiilor și ținerea curățenieĭ și îngrijirea caseĭ și menagiuluĭ, și numaĭ în a doua linie vine în considerare ca brațe de muncă, pe care putem conta cu óre-care siguranță. Obligând-o și pe ea la muncă regulată, iea îșĭ va neglija menagiul și copiĭ, și se demoralisézā întréga familie și atuncĭ perderea este maĭ mare. Să se interḑică însă strict femeilor argaților de a merge la alțiĭ la muncă cu ḑiua afară de pămîntul lor propriŭ. Nu este rĕŭ ca pe cât împrejurările ne permit, să dăm ocupațiune și mijlóce de câștig femeilor argaților în casă și afară din casă, ca să aibă să îngrijéscă și ele de un mic menagiŭ al lor, la care fórte ușor póte contribui stăpânul moșieĭ prin acordarea de o mică grădină pentru legume, loc de cartofĭ și de porumb pentru trebuințele propriĭ, dar nu pentru vînḑare și specula, căcĭ numaĭ femeia singură nu-l póte munci; apoĭ pășunea pentru ținerea de o vacă orĭ capră, un porc doĭ, gâsce, găinĭ, rațe și pe alocurea unde este cu putință crescerea vermilor de mătase, le dăm gratuit frunḑa de dud, ca să-șĭ hrănéscă vermiĭ cu ea și să producă borangic, să cultive cânepă și in pentru fibre orĭ lână pentru tors și țesut pentru făcut pânză și pănură în casă, pe timpul ierneĭ ca să nu se cumpere pe acestea. Acestea tóte produc, și aduc un venit însemnat menagiuluĭ lucrătoruluĭ și argatuluĭ. De obiceiŭ plata cea maĭ mică li se dă în banĭ; cea maĭ mare în producte și în naturale. In producte li se dă întreg tainul, de care aŭ trebuință cu familia în decurs de un an. Pentru raporturile nóstre de la țară un vizitiŭ se plătesce cu 200—250 leĭ anual, un argat la boĭ cu 150 leĭ și întreținerea. Un argat familist trebuesce tot-deauna maĭ bine plătit de cât unul tîner necăsătorit; de ordinar se plătesc cu 250—300 leĭ în numerar și producte, iar vătafiĭ, isprăvniceiĭ, logofețiĭ se plătesc cu 400—500 leĭ anual, mecaniciĭ, grădinariĭ și alțĭ muncitorĭ meseriașĭ și specialiștĭ, cu 1.000—1.200—1.600 leĭ în banĭ și producte, orĭ că eĭ participă și la venit.

La stabilirea cantității de producte și alte emolumente

în natură, putem avea grije de maĭ înainte ca să le combinăm cele acordate ast-fel, ca să nu avem a lupta vara cu dissenteria, cu frigurile de baltă și pelagră. In acests cop le vom da productele ast-fel combinate, ca eĭ să aibă hrana suficientă, substanțiósă și igienică. Pe lângă alimentul lor principal care este și rămâne mămăliga, le vom impune condițiunea ca femeile lor să facă pâne dospită și cóptă în cuptor, și pe lângă porumb le dăm bucate de pâne, grâŭ saŭ secară orĭ îndoitură de grâŭ cu secară, după cum sunt maĭ obicĭnuițĭ cu pâne de grâŭ orĭ de secară. Pentru înlesnirea și obicĭnuirea femeilor de a cóce pâne, nu costă mult de a le face pe séma lor un cuptor propriŭ comun pentru pâne, orĭ la douĕ familiĭ unul, în care să-șĭ cócă pânea alternativ. Și așa paiele de grâŭ și secară la noĭ se ard la móră orĭ li se dă foc adesea cu șira întrégă, fără de nicĭ un folos; decĭ putem acorda din ele și pentru ars cuptorul de pâne, dacă nu avem cum-va la dispositie alt combustibil ieftin gătéjă și vréscurĭ, vrejĭ de rapiță și de mac, pusderiĭ de cânepă, ciocălăĭ de porumb, etc.

Nu este rĕŭ să le dăm de la curte și leguminósele necesarĭ în bóbe, cum și cartofiĭ pentru făcut *pâine de cartofĭ*, și pentru consumațiune, până ce se vor deprinde cu eĭ de a-șĭ cultiva dînșiĭ, iar zarzavaturile necesare să și le cultive fie-care femee. *Pe moșia proprietaruluĭ, care șĭ înțelege bine rostul sĕŭ și interesul moșieĭ sale, cârciumarul Grec orĭ Jidan, brutarul Bulgar și grădinarul Sîrb n'are ce căuta, chiar dacă prin aceia ar risca a perde câteva sute (2—300) de leĭ pe an de la dînșiĭ, căcĭ le câștigă și compensézĕ cu prisosință îndecit din altă parte,* căcĭ va rĕmânea 2—3.000 leĭ în punga muncitorilor numaĭ din legume, apoĭ cârciumarul, medicul și farmacia, costă maĭ puțin. *In interesul igieneĭ și aptitudineĭ de muncă al argaților și muncitorilor sĕĭ, el va căuta să facă a se produce aceste pe moșie de fie-care familie în parte și cât maĭ multe. Chiar bĕutura și articolele de băcănie necesare lucrătorilor și argaților sĕĭ, le póte procura proprietarul maĭ ieftine și de bună calitate de cât eĭ singurĭ, căcĭ le cumpĕră în mare maĭ ieftin, și le póte da muncitorilor sĕĭ cu prețul de cumpĕrătóre, saŭ pe lîngă un mic beneficiŭ în favorul caseĭ lor, a obșteĭ.*

Prin atarĭ mĕsurĭ înțelepte și prevĕdătóre, și înființarea uneĭ societățĭ de consum și economie între dînșiĭ, desvoltă numaĭ simțul de ordine și de bună chivernisélă între eĭ, din care tot proprietarul trage folos, iar pe muncitoriĭ sĕĭ nu-ĭ maĭ speculéză cârciumarul, simigiul, zarzavagiul etc., ca tómna eĭ să nu se alégă cu nimic din sumele câștigate de la proprietar. Proprietarul n'ar avea de a se plînge nicĭ de bețivĭ și nicĭ de proletarĭ peritorĭ de fóme pe moșia sa, și de demoralisațiune și de bóle epidemice în sat.

Cele-l'alte producte li se pot da în natură. O familie de muncitorĭ cu 4 copiĭ micĭ are lipsă pe an de 16—18 hl. de bucate, care póte fi jumĕtate porumb și jumĕtate grâŭ orĭ secară. A le da maĭ mult de cât acestea, este greșit, căcĭ eĭ maĭ des îl risipesc de cât îl întrebuințéză pentru sine, iar dacă aŭ să vîndă, este greŭ de controlat ce aŭ vîndut din al lor propriŭ, și ce din al altuia?! Dacă aŭ pămînturĭ propriĭ, atuncĭ este maĭ nimerit ca eĭ să le dea în parte orĭ cu dijmă saŭ arendă altuia, căcĭ nu le pot munci la timp și cum se cade, căcĭ orĭ negligéză pe ale lor, orĭ pe ale proprietățiĭ. Fasole și mazăre li se póte da câte 30—50 litri de familie pe an. Tot așa carne, slănină, untură, pesce sărat, sare, oțet, rachiŭ, petrol, etc., în cantitatea stabilită. Lemne de foc sunt necesare 8—10 m³ de familie pe an. Dacă li se daŭ maĭ puține, caută se compenseze lipsa din altă parte. Incălțămintea li se dă rar în natură, și maĭ rar îmbrăcămintea.

Să le dăm însă posibilitatea, să-șĭ cultive și producă singurĭ o parte din cele necesare menagiuluĭ lor — grădina de legume și pășunea pentru o vacă (capră), doĭ porcĭ marĭ și gâsce. Pentru grădină și loc de cultură pentru cartofĭ, verze, este de ajuns o jumĕtate de pogon — până la un pogon. Este absolut necesar și în interesul lor și al moșieĭ ca să-șĭ cultive și producă și eĭ o cépă, un pătrunjel, varză, morcovĭ, cartofĭ, etc., pentru ca să nu le cumpere de la alțiĭ, și să mănânce maĭ puține buruenĭ și castravețĭ verdĭ și pepenĭ, ca să nu capete friguri.

Grădinile li se fac saŭ în jurul caseĭ lor, saŭ în apropierea locuințelor tóte la-olaltă, ca să pótă fi împrejmuite

și apărate de vite și porcĭ etc. Porciĭ și gâscele le pot ținea la pășune și porciĭ să-ĭ îngrașe cu rămășițele menagiuluĭ lor și cu porumb. Tot așa pot să țină și găinĭ, rațe, orĭ curcĭ, carĭ prin ouăle lor încă le aduc folóse, și tómna bobociĭ de gâscă și curcile le aduc frumóse venite în banĭ.

Pentru lapte este necesar ca fie-care familie să țină o vacă fătată, ca să aibă laptele dulce cel puțin pentru vara întrégă, orĭ și o óie două în turmă pentru brânză și lână, care iarășĭ costă fórte puțin pe proprietarul moșieĭ. Laptele și brînza sunt alimentele de căpetenie pentru orĭ-ce muncitor, și laptele dulce este alimentul indispensabil pentru copiĭ micĭ și marĭ. Pentru lapte vine în considerare vaca, bivolița, și capra. Numaĭ puțină bună voință să fie din partea proprietaruluĭ saŭ a administratoruluĭ moșieĭ, și le póte înlesni la fie-care din argațiĭ stabilĭ aĭ moșieĭ să-șĭ țină o vacă orĭ o bivoliță de lapte care costă și maĭ puțin de cât vaca, cu vițelul eĭ până la etatea de un an; unde sunt maĭ puține, vacile muncitorilor pot să umble în ciréda satuluĭ, și la pășunea comună dimpreună cu ale proprietățiĭ; dacă sunt maĭ multe atuncĭ să formeze o cirédă deosebită. Unde însă proprietarul saŭ arendașul are vite de rasă de mare valóre și nu póte permite locuitorilor și argaților săĭ să aducă vite streine pentru a nu introduce vre-o molimă între ale sale, acolo le póte impune să cumpere vite numaĭ de la el orĭ de la sătenĭ. Prin aceia ar fi și argațiĭ și proprietarul folosit, dacă eĭ țin corciturĭ de la vitele proprietaruluĭ și de o valóre maĭ mare de cât cele locale, căcĭ de la corciturĭ de rasa Pinzgau Simenthal, póte să capete 1.500—2.000 litri de lapte pe an, pe carĭ de la vitele de rasa podolică nu le are.

Pentru moșia de miĭ de pogóne nu este lucru greŭ de a găsi un loc potrivit de pășune și pentru vitele argaților, cum și de fên pentru eĭ și adăpost pentru iarnă, ca nicĭ eĭ să nu le maĭ țină iarna cu paie și cocenĭ, afară sub cerul liber. Une-orĭ și păstoriĭ aŭ învoite vite propriĭ între vitele proprietățiĭ. Scutariĭ, baciĭ și ciobaniĭ sunt plătițĭ în producte aprópe exclusiv, aŭ dreptul să-șĭ țină

anumit numĕr de oĭ între oile proprietăţiĭ, în scop de aĭ face prin aceia direct interesaţĭ să îngrijéscă maĭ bine de oĭ, şi le mulg câtă-va vreme pe séma lor, prin acésta aŭ şi eĭ un interes nemijlocit la paza şi îngrijirea turmeĭ. Păstoriĭ de ordinar sunt cu hrana lor, numaĭ la ciobaniĭ, carĭ sunt maĭ toţĭ flăcăĭ necăsătoriţĭ, li se trimite tainul de la curte.

Cu hrana argaţilor şi muncitorilor streinĭ ne orientăm maĭ mult după obiceiurile lor propriĭ, şi cu cele carĭ sunt deprinşĭ dînşiĭ, dar avênd în vedere o alimentaţiune nu numaĭ ieftină, ci în prima linie substanţiósă şi igienică, pentru a combate dissenteria, frigurile de baltă, şi pelagra şi alte bóle endemice locale.

Nimic nu este maĭ păgubitor, de cât a avea braţe şi argaţĭ mulţĭ, carĭ însă tótă vara zac de frigurĭ şi alte maladiĭ endemice şi sunt nedestoinicĭ de muncă, pe când acésta ar fi atât de uşor de a o preveni şi împedica prin un regim alimentar potrivit. Dar iarăşĭ este greşit şi dă loc la nemulţumirĭ şi conflicte, căutând a le impune lor un regim alimentar cu totul neobicinuit şi diferit de cel cu care sunt dînşiĭ obicinuiţĭ de micĭ copiĭ, saŭ a le schimba regimul de odată.

După Voith şi Pettenkofer, un om adult, are lipsă pe ḑi să capete în hrană, grame:

	Proteină	Grăsime	Materiĭ extractive	Raportul nutritiv.
La repaos	137 gr.	72 gr.	352 gr.	1 : 3,9
La munca potrivită . .	118 »	56 »	500 »	1 : 4,4
» » încordată. .	137 »	173 »	352 »	1 : 3,1

De locuit argaţiĭ familiştĭ locuesc la dînşiĭ acasă, orĭ la alţiĭ cu năiem în sat; pentru ceĭ necăsătoriţĭ însă trebue să îngrijéscă stăpânul de locuinţe. Pentru ridicarea igieneĭ şi salubrităţiĭ lucrătorilor şi sătenilor, póte să facă fórte mult proprietarul, secând bălţile carĭ infectéză aerul, împedecând de a se maĭ pune murdăriĭ în apa curgĕtóre orĭ stătătóre care infectéză apa de bĕut, şi prin îngrijirea de locuinţe igienice pentru argaţiĭ sĕĭ. Atuncĭ putem spera că vor ieşi şi ţĕraniĭ din bordeiele lor scunde,

întunecóse și umede, când de pe vastele moșiĭ și de la curțile lor vor dispare bordeele și speluncile pentru argațĭ. La sistemul nostru de exploatare, și cu elementul negustoresc din moșiile marĭ, tocmaĭ viezuinile eraŭ prea scumpe póte pentru personalul de serviciŭ al moșieĭ numaĭ ca să nu scótă dînșiĭ banĭ din pungă, pe când argatul și servitórea care a trăit anĭ de ḑile la curte, în camere maĭ luminóse și calde, de sigur că nu se va duce acasă ca să ședă în bordeiŭ în pămînt și găsind un bordeiŭ de la bětrînĭ va căuta să se scape cât maĭ curînd de el. In Ungaria și Germania din causa lățireĭ socialismuluĭ guvernele aŭ impus proprietarilor și arendașilor de moșiĭ construirea de case igienice pentru lucrătorĭ, avênd fiecare familie o locuință cu 2 încăperĭ și o bucătărie comună la 2 familiĭ. De ce nu ar lua și guvernul nostru atarĭ mĕsurĭ în interesul igieneĭ muncitorilor?!

Numaĭ atuncĭ vom avea argațĭ și muncitorĭ bunĭ pe moșiĭ și îĭ vom putea obicinui cu ordinea și curățenia în serviciŭ și la dînșiĭ acasă, când pe moșiile marĭ vor fi locuințe sistematice pentru lucrătorĭ. De aceia proprietarul care-șĭ cunósce interesul sĕŭ propriŭ, le póte înlesni să-șĭ facă fie-care argat familist și lucrător stabil, casă igienică, ajutându-l cu material și banĭ, ca să 'ĭ-o achite în urmă, orĭ că le clădesce el singur în regie. Pentru moșiile marĭ, unde nu există de loc sat și brațe, acesta ar fi mijlocul cel maĭ nimerit de a înființa sat și a-l popula, construind proprietatea case pentru argațĭ și muncitoriĭ stabilĭ, pe carĭ eĭ să le amortizeze în câțĭ-va anĭ, ca să devină proprietatea ohavnică a lor. Casele ómenilor de serviciŭ pot să fie construite din zid cu cărămidă arsă și nearsă, în paiantă, din pămînt bătut, din lemn, din gard de nuiele și lipite cu lut și apoĭ văruite ca să fie destul de curățele.

In Bănat și pe pustele Ungarieĭ sunt numaĭ case de lut dar destul de igienice și curățele.

Țĕraniĭ noștri, încă știŭ să clădéscă adesea fórte frumos, dacă aŭ din ce, și li se dă mână de ajutor saŭ li se pune mijlócele necesare la dispoziție; cel mult este necesar de a li se impune numaĭ un plan general în ve-

derea simetrieĭ satuluĭ, a ordineĭ și curățenieĭ. Pentru fie-care familie în parte sunt necesare 2 odăĭ de locuit, și o bucătărie, ca familia de muncitorĭ să fie despărțită întru tóte de cele-l'alte, numaĭ cuptorul de pâne și spălătoria să o aibă în comun maĭ multe familiĭ la o laltă. Casele le putem grupa și la o laltă pentru controlul maĭ lesnicios, este însă tot-d'auna maĭ nimerit ca ele să fie despărțite și fie-care casă să-și aibă poiata, curtea și grădina eĭ împrejmuită. Și este bine acésta, ca fie-care familie de lucrător și argat să se simtă ca la sine acasă. Unde sunt maĭ multe familiĭ ast-fel stabilite, proprietarul le póte înființa și școlă și biserică ca să contribue și el din al sĕŭ la educațiunea tinerimeĭ, care va mări numaĭ autoritatea luĭ înaintea ómenilor sĕĭ și încrederea în el. Acésta tot-d'auna se usita în vechime cu biserica, și este necesar chiar. In strĕinătate școla și biserica se întrețin maĭ des de proprietate, sub numirea de patronat. La noĭ numaĭ pe Domeniile Coróneĭ grație munificenție M. S. Regeluĭ și inițiativeĭ d-luĭ I. Kalinderu, s'aŭ făcut aprópe pe tóte moșiile și satele bisericĭ și școle de model.

O casă țĕrănéscă cu tóte ecaretele necesare uneĭ micĭ gospodăriĭ și din materialul existent la fața loculuĭ, s'ar putea clădi fórte ușor cu 600—700 leĭ, cu tóte cele necesare, care calculată cu 5% dobîndă și 2% amortisment, ne-ar veni locuința uneĭ famiiiĭ de argațĭ la 40—50 leĭ chirie pe an, de sigur o chirie destul de moderată, dar în schimb ar costa maĭ puțin medicul, farmacia, babele și ómeniĭ fiind maĭ puținĭ bolnavĭ, am avea maĭ multe brațe valide de muncă. Calculând chiria chiar cu 60 — 70 leĭ anual, după 7—10 anĭ ele saŭ amortisat deja în cât locuitoriĭ lor ar putea deveni stăpân ohavnicĭ pe ele, și ast-fel am avea sat și brațe pe moșie fără să observăm și fără de a avea necesitate de autorisațiunĭ speciale.

Pe terenul social și economic proprietarul póte să facă și maĭ mult întru ameliorarea stăreĭ morale și materiale a lucrătorilor sĕĭ, înființându-le o societate de consum, o casă a lucrătorilor la care să contribue și el și dînșiĭ cu ceva pe fie-care an, din care să capete ajutóre în cas de bólă, pensiunĭ viagere, muncitoriĭ bĕtrînĭ și infirmĭ și ceĭ

schilodiţĭ în urma negrijeĭ lor saŭ din neglijenţa şi vina altora. Lucrătorul devenit infirm şi neapt la o muncă póte fi aplicat încă cu bun succes la un alt serviciŭ şi muncă maĭ uşóră, ca pândar, pasnic la magaziĭ, păstor, etc. Acestea se şi uzitéză pe tóte moşiile marĭ în strĕinătate. Patroniĭ cu stare aŭ făcut şi maĭ mult pe terenul social pentru lucrătoriĭ vrednicĭ şi servitoriĭ vechĭ aĭ moşieĭ: le designéză micĭ locurĭ de pămînt şi locurĭ de cultură ca proprietate, ca la bĕtrîneţe să-şĭ vadă şi dînşiĭ încununat succesul munceĭ lor avênd un pălmac de pămînt ca al lor propriŭ şi ceva capital agonisit din micile lor economiĭ, ca să-l aibă la bĕtrâneţe.

Cu aceste mĕsurĭ şi instituţiunĭ economice sociale şi culturale face să progreseze agricultura, iar nu cu strîngerea muncitorilor în şuruburĭ, lăsarea lor fără vite, luarea până şi oul de sub găină, şi cu mĕsurarea circonferinţeĭ ouluĭ ţĕranuluĭ şi muncitorilor moşieĭ. Ele asigură existenţa şi traiul îndelungat al muncitoruluĭ pe moşie şi face posibilă viaţa patriarhală dintre stăpân şi servitor la olaltă.

La procedarea cu dreptate, echitate, dragoste şi bunăvoinţă din partea patronuluĭ, muncitoriĭ sĕĭ o vor resplăti-o prin atenţiune, ascultare, devotament şi recunoscinţă din parte-le şi o conlucrare armoniósă între dînşiĭ va fi rodul acesteĭ convieţuirĭ, ḑice Koppe.

Ba uniĭ proprietarĭ din străinătate merg şi maĭ departe. Pe unele moşiĭ proprietariĭ acordă la argaţiĭ şi muncitoriĭ lor gratificaţiunĭ şi darurĭ în banĭ orĭ în natură, alţiĭ îĭ pun să participe şi dînşiĭ la beneficiul net al moşieĭ în scop de a le desvolta maĭ bine interesul şi zelul pentru progresul moşieĭ. Acésta din urmă este însă maĭ greŭ de stabilit şi recere o comptabilitate exactă. Apoĭ succesul, final şi venitul net la moşia mare este fórte elastic, variază fórte mult dintr'un an într'altul, şi depinde de multe împrejurărĭ, nu numai de asiduitatea şi zelul muncitorilor ci şi a administraţieĭ, de climă, etc. De aceea aci proprietarul, aci muncitoriĭ se cred scurtaţĭ în drepturile şi beneficiile lor, şi respunderea pentru nesuccesele avute le pune de obiceiŭ fie-care în sarcina altora.

De aceea nu este consult a le promite participarea la

o anumită tantiemă din beneficiul net, pentru dînșiĭ greŭ de stabilit și de controlat. Se póte admite însă ca să beneficieze fie care la un anumit $^0/_0$ din câștigul realisat de el însușĭ, după munca și stăruința luĭ proprie. Ast-fel se usitéză a se remunera diligința și stăruința grădinaruluĭ, participând și el la beneficiul realisat din fructele, florile și pomiĭ crescuțĭ și vînduțĭ de el; la păstorĭ le dăm o numită primă de încuragiare pentru animalele tinere crescute de dînșiĭ, saŭ din cele îngrășate de dînșiĭ la vîndare; baciul și ciobaniĭ capětă mulsórea oilor la finea sezonuluĭ în favorul lor. Cultivatoriĭ de vite de rasă daŭ prima de încurajare păstorilor pentru fie-care vită vîndută; la muncitoriĭ cu ḑiua le plătesc deosebit din ce aŭ făcut pe de asupra la săpat, secerat, cosit, etc. în scop de a-ĭ încuraja pe toțĭ la muncă întețită.

Dacă decĭ din principiŭ nu este nimic de obiectat contra moduluĭ de a plăti la argațĭ și muncitoriĭ stabilĭ aĭ moșieĭ o parte din remunerațiune în banĭ și alta în naturale — este însă fórte de condemnat precupețirea acestor din urmă. Te îngrozescĭ, când veḑĭ ceea ce se petrece pe multe moșiĭ de la noĭ — și ce aŭ făcut negustoriĭ noștri fermierĭ din țĕran: un proletar cum maĭ rĕŭ nu póte să existe nicĭ în Irlanda, lipsit de orĭ-ce demnitate de sine, lipsit de pudiciție, și cum n'a fost el nicĭ odată!! Pe multe moșiĭ ḑi de ḑi și în orĭ-ce moment veḑĭ venind argatul și țĕranul muncitor pe moșie ca să céră și împrumute lucrurile de prima necesitate, începênd de la pachetul de tutun și 100 gr. de sare, de la ocaua de mălaiŭ și fasole până la cele maĭ marĭ trebuințe ale luĭ: opincĭ, suman, etc. Acésta duréză de Lunea diminița până Duminecă séra necontenit, și pe multe moșiĭ nu li se dă nicĭ banĭ nicĭ producte, ci un bon către cârciumarul grec și jidan din sat saŭ către băcanul de la oraș ca să-ĭ speculeze și aceia. Veḑĭ femeia țĕranuluĭ punênd la ea acasă, óla de mămăligă la foc ca să férbă, dar trimițênd tot-odată după o oca de mălaiŭ orĭ o jumĕtate de oca de fasole la curte, saŭ după puțin pesce și umblând și așteptând césurĭ întregĭ după chelar administrator saŭ comptabil la curte, și pe moșie, ca să îĭ dea cele ce doresce ea, iar acasă aștéptă bărbatul

cu vitele gata să plece la câmp, femeea sa să mérgă la lucrul eĭ dar nu este încă gata mâncarea până la orele 9—10 din ḑi, unde alțĭ muncitorĭ sunt deja în parte obosițĭ de muncă. De aceea la dînșiĭ nu veḑĭ nicĭ un spor nicĭ la muncă nicĭ vre un progres prin muncă, din causă că pe moșie nu este termen fix și ḑi anumită de plată. Tómna la Sf. Marie și la Sf. Dumitru țĕranul nostru este tot așa în lipsă de tóte și trebue să céră și împrumute de la proprietar și arendaș, ca și în Martie și Aprilie.

Acea sistemă, de a precupeți ast-fel alimentele și obiectele promise, orĭ acordate argaților, póte să fie fórte potrivită pentru negustorĭ și desvoltarea spirituluĭ negustoresc al administratorilor actualĭ aĭ moșielor; ea este însă detestabilă în efectele eĭ și numaĭ în favorul muncitoruluĭ nu póte fi, căcĭ după fie-care muncitor ar trebui să stea douĭ comptabilĭ, unul la curte și altul la el acasă, ca să însemneze ce i-a dat și ce a primit. Cu ea nicĭ odată argatul și muncitorul nu se va obicĭnui cu cruțarea și chivernisela, nicĭ la casa sa proprie nicĭ la altnl, și cu timpul ajunge în dependență totală de alțiĭ și aștéptă ca să-ĭ fie dată porția ḑilnic ca la copiiĭ ceĭ micĭ. Prea departe merge tutela și epitropisirea țĕranuluĭ nostru în tóte.

De aceea cea ce li s'a acordat și stipulat în contract, fie în banĭ, fie în producte, să li se dea în deplină mĕsură și la anumite epoce, odată pentru tot-deauna, ca apoĭ să caute și dînșiĭ să chivernisésca așa de bine cu ele, ca su nu ajungă în strîmtorare. Avansurile în banĭ și în producte — fie alimente pentru ómenĭ, fie hrană pentru vite, ar trebui interḑise saŭ neacceptabile în contractul de învoială ca un mijloc de degenerare, și esploatare sistematică a țĕranuluĭ.

Va peri óre țĕranul de fóme dacă nu-ĭ va da arendașul orĭ cârciumarul înainte din iarnă? Nicĭ de cum, va fi cât-va timp în suferință, dar tot odată prin aceea va învĕța minte și va deveni deplin stăpân pe munca sa, și la anul va fi maĭ prevĕḑĕtor, și maĭ bun chivernisitor și cu timpul va tinde să ajungă la stare materială independentă de proprietar și arendaș și va munci esclusiv în banĭ.

Mulțĭ caută să intre la stăpân ca argațĭ, când aŭ ajuns

rĕŭ încurcaţĭ în datorĭĭ, de nu se maĭ pot plăti—dar după ce şi-aŭ plătit datoriile orĭ şi-aŭ făcut ceva parale, se întorc înapoĭ la casele şi moşiórele lor căcĭ vorba aceea «fie pâinea cât de rea tot maĭ bună la casa mea».

Dacă ţĕranul nostru se găsesce actualmente în mizerie ceea ce de fapt şi este şi nu póte fi contestată, causa miserieĭ luĭ provine din duplicitatea roluluĭ sĕŭ ca mic gospodar independent şi muncitor cu braţele şi cu vitele la proprietate, care îl face să nu fie bun muncitor nicĭ la sine şi nicĭ la proprietate. Maĭ des se neglige el pe sine şi pórtă cu vorba şi pe alţiĭ; apoĭ, un alt cusur al luĭ, provine din datoriile carĭ se perpetuéză din an în an, pe care nu le maĭ póte achita nicĭ odată, precum şi din causa legeĭ de inalienabilitatea pămînturilor ţĕrănescĭ, obţinute prin legea rurală de la 1864 şi următoriĭ, după care el nu póte vinde şi înstreina puţinul pămînt ce posedă în satul sĕŭ, ca să se ducă după câştig maĭ bun în altă parte, unde munca şi braţele luĭ sunt maĭ bine plătite, şi nicĭ că agonisind ceva parale să maĭ pótă cumpĕra pămînt de la consătenĭ de aĭ luĭ, ca să ajungă cu timpul sătean ghiabur şi cu stare materială independentă.

Acésta numaĭ ca cârciumar saŭ mic antreprenor o póte face, ceea-ce pentru el este greŭ de admis. Va să dică o bună parte din cauza mizerieĭ luĭ provine din aşezămintele şi instituţiunile nóstre agricole economice.

Muncitoriĭ propriĭ aĭ moşieĭ se împart în muncitorĭ *liberĭ* fără contract, carĭ muncesc cu braţele şi uneltele propriĭ şi muncitorĭ cu vitele lor, apoĭ în muncitorĭ cu ziua numiţĭ *zilerĭ* şi *pălmaşĭ*, lucrătorĭ cu ruptul *ruptaşĭ*, lucrătorĭ ambulanţĭ saŭ lucrătorĭ streinĭ, lucrătorĭ stabilĭ saŭ *cu contract* şi lucrătorĭ în parte saŭ cu dijmă, supranumiţĭ şi lucrătorĭ învoiţĭ.

Muncitoriĭ liberĭ carĭ nu aŭ contract, sunt tot-d'auna stăpânĭ pe munca şi braţele lor. Eĭ muncesc când capĕtă de lucru iar când nu, şed şi consumă ce aŭ agonisit. Fiind-că eĭ nu pot să-şĭ adune şi conserve prisósele munceĭ lor pentru alte timpurĭ, ci ea are întrebuinţare numaĭ în anumite momente când se săvîrşesce — valórea eĭ depinde mare parte de cerere şi ofertă; depinde însă şi de spesele

de producțiune, de mijlócele de traiŭ—sub care nu se póte presta pentru durată. Marfa muncă în privința valóreĭ eĭ depinde în prima linie de susținerea individuluĭ și a familieĭ, conform posițieĭ sociale—și de crescerea copiilor până în starea de a-șĭ agonisi și eĭ pâinea lor, și apoĭ de utilitatea eĭ ca să servéscă la nouĭ producțiunĭ. Ea este cu atât maĭ depreciată, cu cât o pot săvîrși maĭ mulțĭ inșĭ în aceeașĭ calitate ca munca ordinară și la care nu se cere nicĭ experiență prealabilă și nicĭ vre-o iscusință deosebită. Munca specialistă tot-d'auna se plătesce maĭ bine.

Deși muncitoriĭ liberĭ sunt nu numaĭ consciĭ și țin mult la libertatea lor, totușĭ de multe orĭ starea lor materială și morală nu este de invidiat. Eĭ sunt, este adevĕrat, stăpânĭ pe munca și brațele lor, dar nu pot dispune și de capitalul și de mijlócele necesare de a o putea esercita și aplica când vor dînșiĭ. In acestea depind de alțiĭ, carĭ maĭ ușor se pot dispensa de serviciile lor de cât eĭ de ale altora.

Acésta face ca eĭ numaĭ în parte să se bucure de libertatea lor, când dispun de óre-care avere proprie, și de óre-care mijlóce, care le permit să aștepte cu oferta până ce se caută și plătesce și maĭ bine munca, eventual pot să se ducă în altă parte ca să caute angajamente.

Lucrătoriĭ cu ḑiua lucréză și sunt plătițĭ pe ḑiua întrebuințată efectiv la lucru, fără de considerare de ceia-ce aŭ produs și de calitatea munceĭ sĕvîrșite. Munca lor este adesea cea maĭ scumpă și maĭ nedréptă între tóte, nu numaĭ față de proprietate, ci și față de lucrătorĭ între eĭ. Unul lucréză maĭ iute și maĭ mult, și altul maĭ încet și maĭ puțin, iar plata lor este egală. Dacă eĭ nu sunt controlațĭ și supraveghiațĭ de aprópe, aŭ tot interesul ca să prelungéscă lucrarea, pentru a face maĭ multe ḑile. De multe orĭ munca săvîrșită de dînșiĭ abia face ceva maĭ mult de cât plata și mâncarea lor. Numaĭ sub o conducere și supraveghere continuă pot dînșiĭ să producă suficient, și cu acésta de multe orĭ încarcă spesele producțiuneĭ.

Muncitoriĭ cu ruptul saŭ *ruptașiĭ*, sunt tot-d'auna maĭ

bunĭ muncitorĭ de cât muncitoriĭ cu ḑiua. Fie-care din eĭ are interesul nemediat să lucreze și producă cât maĭ mult, și beneficiază fie-care în raport cu munca săvîrșită de el. Cel silitor și îndemănatic nu maĭ este împedicat și ținut pe loc de cel negligent și incapabil, și nicĭ că muncesce pentru acela, ci fie-care câștigă după cât produce. Lucrătoriĭ cu ruptul și în accord, se silesc tot-d'auna să gătéscă maĭ curînd și să câștige maĭ mult, de unde adeseaorĭ munca este în detrimentul lor și al stăpânuluĭ. *Lucrul în accord este lucru pe viéță și pe mórte, și omul se consumă prea iute* și *se menagéză prea puțin.* In tendința sa de a produce mult, nu se menagéză nicĭ pe sine, nicĭ materiale nicĭ uneltele sale. Ca să termine maĭ curînd si să începă altă lucrare, dînșiĭ țin prea puțin cont de timp și de starea pămîntuluĭ, lucréză nóptea pe lună, diminéța și séra pe rouă și pe plóie, și nu daŭ destulă atențiune munceĭ ce săvîrșesc. Eĭ nu aŭ lipsă de a fi controlați și supraveghiațĭ neîntrerupt, dar trebue să vedem și de eĭ, cum lucréză, căcĭ de multe orĭ lucrul făcut de dînșiĭ nu se maĭ póte schimba nicĭ îndrepta. In resumat ea este singura muncă compatibilă cu echitatea — și ar merita să fie peste tot introdusă și aplicată și în agricultură, ca și în industrie.

Munca în acord saŭ cu ruptul se face saŭ cu bucata, orĭ după metriĭ curenți — orĭ în total. Lucrătoriĭ cu ḑiua pot fi luațĭ de la munca lor și pușĭ la altă muncă, ceia ce la lucrătoriĭ cu ruptul, nu este posibil. La lucrătoriĭ cu ḑiua numĕrăm și plătim numaĭ ḑilele saŭ fracțiunile de ḑile de muncă în carĭ aŭ lucrat, iar nu și ḑilele de sĕrbătóre și Duminecile, pe când lucrătoriĭ în acord muncesc și Dumineca și sĕrbătórea cel puțin diminéța, ca să gate maĭ curînd.

Plata lor variază după localitate și regiune, dar și după seson, anotimp, împrejurările sociale și economice; unde sunt brațe multe și munca puțină, acolo brațele sunt ieftine; dacă muncă e multă și urgentă, și brațe sunt puține, atuncĭ brațele sunt scumpe. De obiceiŭ în agricultură brațele sunt maĭ scumpe în sesonul munceĭ intensive — în unile Maiŭ și Iunie unde se grămădesc tóte de odată

principalele lucrurĭ ale agricultureĭ: sapa, cósa, secerea etc., pe 2—3 sĕptĕmânĭ, și maĭ ieftine în cele-alte lunĭ ale anuluĭ, unde este maĭ puțină muncă și nu este așa de urgentă. Și este bine acésta, ca vara să fie brațele maĭ scumpe de cât primă-vara, tómna și iarna, nu numaĭ fiind-că vara este maĭ mult de lucru de cât iarna, dar iarna e și ḑiua maĭ mică de cât vara, abia sunt 6—7 ore apte de muncă. Apoĭ depinde și de an, de lipsa ce există între ómenĭ; când nu s'aŭ făcut bucatele și este scumpete, brațele sunt maĭ ieftine de cât atuncĭ, când s'aŭ făcut bucatele și ómeniĭ nu sunt în strîmtóre. Dar depinde mult și de mijlócele de intreținere, de concurența, ce le-o fac alțĭ muncitorĭ străinĭ, eventual dacă maĭ găsesc ocupațiune și în altă parte în industrie, la lucrărĭ marĭ publice și particulare, în comerciŭ etc.

Plata muncitorilor cu ḑiua se face saŭ exclusiv în banĭ, saŭ în banĭ și tain, orĭ exclusiv în naturale, în tain și producte. Exclusiv în banĭ se plătesc maĭ tot-deauna lucrătoriĭ cu ruptul, une-orĭ însă și exclusiv în producte; în banĭ și mâncare se plătesc lucrătoriĭ cu ḑiua exclusiv la proprietatea mică și fără mâncare la proprietatea mare din causa greutăților de a-ĭ hrăni cu mulțimea; cel mult li se dă numaĭ tainul ca mâncarea să și-o gătéscă singurĭ. In producte cu saŭ fără tain, orĭ mâncare, se plătesc muncitoriĭ în special la recoltă, unde li se dă o parte din recolta culésă de dînșiĭ: la secerat, treerat, cosit și uscat fînul, la smuls inul și cânepa, la cules porumbul, cartofiĭ etc., la tăiat pădurea și făcut de stînjenĭ, etc. Munca în banĭ cu ḑiua se plătesce după seson, de la 80 banĭ până la 2 leĭ pentru bărbat și maĭ bine chiar, iar pentru femeĭ de la 60 de banĭ până la 1 leŭ și 50 banĭ pe ḑi. In genere la secere se plătesc lucrătoriĭ maĭ scump la 1,50—2,00—2,50 leĭ chiar pe ḑi.

Secerătoriĭ ambulanțĭ câștigă maĭ mult pe ḑi, fiind-că eĭ lucréză cu ruptul și produc maĭ mult. Lipsa de brațe la secere o compensăm prin lucrul cu mașinele, de unde și plățile munceĭ sunt ceva maĭ micĭ de cât fără de mașinĭ. In Ungaria sudică se usitéză cosirea bucatelor cu cósa împedicată, și se plătesce în banĭ saŭ în producte.

Aşa în comitatul Timişuluĭ se plătesce pentru cosirea cerealelor de tómnă 8—9 coróne de jugărul cadastral=0,57 ha iar pentru cele de primăvară 5—6 coróne iar în producte se plătesc de jugăr cu 60 — 120 litri de bucate, după specia care se cosesce; la treerat se dă 11—13-a, la treeratul cu maşinele a 16 — 18-a parte cu saŭ fără combustibil şi cu mâncarea personaluluĭ maşineĭ.

In genere seceratul bucatelor şi prăşitul porumbuluĭ sunt cele maĭ scumpe şi maĭ împovărătóre şi pentru stăpân şi pentru muncitor: pentru stăpân fiind-că se lucréză prea puţin în raport cu plata, iar pentru muncitor este defavorabil căcĭ sesonul de muncă este scurt de 2—3 săptămînĭ numaĭ, şi dacă se întîmplă să fie şi timpul ploios, cu puţin câştig se aleg şi muncitoriĭ, căcĭ în ḑilele de plóie consumă ceea ce aŭ câştigat. De aceea şi pentru dînşiĭ sunt maĭ avantagióse muncile acelea, carĭ le oferă ocupaţiune şi câştig pentru un timp maĭ îndelungat. La treerat bună oră şi dacă nu sunt plăţile aşa de marĭ muncitoriĭ câştigă maĭ mult, fiind-că treerişul duréză maĭ mult. De multe orĭ agricultorul póte amâna treeratul bucatelor, de care nu are nevoe grabnică d. ex. să le vîndă şi afară de cele necesare pentru sămînţă, pe maĭ târḑiŭ tocmaĭ în vederea că spre tómna sunt braţele maĭ ieftine şi are ocasiunea şi posibilitatea să dea ómenilor săĭ ocupaţiune până tómna târḑiŭ. Dacă are şurĭ şi şopróne póte să treere şi iarna sub ele cu mlaciul şi maşinele, şi alege şi productele maĭ bine nefiind aşa grăbit. Une-orĭ, maĭ cu sémă plantele prăşitóre porumb, cartofĭ, sfecle se daŭ cu ruptul tóte lucrările aparţinătóre, ceea ce se numesce *pogóne desăvîrşite* — pus, prăşit, scos, cules, curăţit, îngrijit, cărat. Aceste sunt maĭ avantagióse, dacă sunt luate în condiţiunĭ echitabile şi pentru proprietar şi pentru muncitor.

Depinde însă mult de inteligenţa şi de dibăcia stăpînuluĭ, ocuparea şi câştigul muncitorilor săĭ; el singur îĭ póte face să câştige mult saŭ puţin, să-ĭ facă să progreseze şi dînşiĭ, saŭ să rămână staţionarĭ, unde se află.

Dînsul fără să piardă şi risce nimic din al săŭ, le póte da ocupaţiune aprópe anul întreg, şi póte să-ĭ restrîngă

numaĭ la ḑilele strict necesare ale sesonuluĭ, iar d'aci încolo să nu se intereseze maĭ mult de eĭ. Acela va procede maĭ bine și va obține succese maĭ marĭ, care va ști căuta să promoveze amândouă interesele, ale sale cu ale muncitorilor sĕĭ.

In genere situațiunea muncitorilor cu ḑiua și cu ruptul, nu prea este de invidiat. Starea lor materială este de multe orĭ precară și prea des ajung dînșiĭ în strîmtóre. Muncitoriĭ cu ḑiua saŭ cu ruptul în industrie sunt ocupațĭ aprópe anul întreg afară de Duminecĭ și sĕrbătorĭ saŭ cel puțin vara întrégă, dar atuncĭ eĭ trebue să câștige atât ca să pótă trăi și iarna din ceea ce aŭ câștigat vara. In agricultură însă ḑilele de muncă sunt maĭ limitate, reduse la un mic numĕr de ḑile apte de muncă în an, care variază după climă, regiune, teren și plantele ce cultivăm. Orĭ și care operațiune nu duréză maĭ mult de douĕ sĕptĕmânĭ, și dacă se cultivă puține plante sesonul de muncă se reduce la prea puține ḑile lucrătóre față de cele nelucrătóre. Lucrătoriĭ cu ḑiua și cu ruptul ocupațĭ în agricultură, numaĭ atuncĭ ar sta bine și ar fi feriți de crize, când ar dispune de ceva avere particulară ca în sesonul mort să găséscă ocupațiune la dînșiĭ acasă, în menagiul și economia lor proprie, orĭ pe la alțĭ consătenĭ aĭ lor, eventual dispunênd de mijlóce să trécă dintr'o regiune în alta, după căutarea de muncă.

Când însă în sesonul de muncă, eĭ muncesc cu învoelĭ saŭ pentru stingerea de datoriĭ maĭ vechĭ, atuncĭ când ar putea să câștige și eĭ ceva, situațiunea materială a lor devine de tot precară și abia pot ieși vre-odată din mizerie.

Ca lucrătoriĭ agricolĭ să găséscă ocupațiune și câștig în altă parte când la dînșiĭ ține sesonul mort și munca câmpuluĭ stagnéză, este maĭ greŭ de admis, după ce lucrătoriĭ de specialitate carĭ le sunt cu mult superiorĭ, le fac concurență. Așa la esploatațiunĭ și tăierĭ de pădurĭ marĭ se preferă și caută exclusiv *tăietorĭ de meserie*, carĭ se îndeletnicesc unic că exploatarea de pădurĭ și aŭ maĭ multă experiență în doborîrea, scurtarea și fasonarea lemnelor, și în estracțiunea lor etc., și pe lucrătoriĭ ordinarĭ abia îĭ putem folosi la tăiat de lemne ordinare; — tot așa la

scosul de piatră, săpat pămînt, etc., la cultura sfeclelor de zachăr se caută și preferă iarășĭ lucrătorĭ cu ḑiua saŭ cu ruptul din ceĭ carĭ aŭ maĭ lucrat la cultura sfeclelor și aceștia se plătesc și maĭ bine și se pot aplica și în fabrică. Lucrătorilor cu ḑiua arare-orĭ le putem da vitele și plugul pe mână, și nicĭ pe păstorul nu-l vom pune la cósă și la semănat, dacă nu s'a maĭ ocupat cu așa ceva. Apoĭ în agricultură sunt operațiunĭ carĭ le facem exclusiv cu bărbațĭ — și altele exclusiv cu femeĭ saŭ cu băeți și fete, de ex. la făcutul și uscatul finuluĭ, la plivit și smuls inul, meliţat cânepa și inul, la scos cartofĭ, sfecle etc.. aplicăm femeĭ nu numaĭ fiind-că brațele lor ne vin maĭ ieftine, dar ele sunt și maĭ iuțĭ și maĭ dibace de cât bărbațiĭ. La lucrurile grele întrebuințăm exclusiv bărbaţĭ și ómenĭ marĭ nu copiĭ și femeĭ. Împărțirea muncei și specialisarea dă tot-deauna bune resultate și în agricultură.

In avantagiul lucrătorilor agricolĭ vin câte odată lucrările marĭ publice și particulare și industria, unde găsesc ocupațiune une-orĭ în sesonul mort; în detrimentul lor sunt lucrătoriĭ ambulanțĭ, cetele de lucrătorĭ străinĭ, carĭ muncind iute și prost depreciază prețul munceĭ. La lucrările marĭ publice și particulare și în industrie muncitoriĭ cu ḑiua saŭ cu ruptul și bucata se plătesc maĭ bine de cât în agricultură, tocmaĭ prin caracterul lor provisoriŭ și de specialitate, dar ele se compenséză prin scumpirea mijlócelor de hrană și a sălașuluĭ, în urma mareĭ aglomerațiunĭ de lume. In genere la lucrărĭ marĭ publice și particulare muncitoriĭ câștigă mult, dar eĭ îșĭ cheltuesc mult cu întreţinerea lor, pe când în agricultură muncitoriĭ câștigă maĭ puțin fie că lucréză pe banĭ orĭ în parte, orĭ sunt plătițĭ în producte, dar eĭ îșĭ cheltuesc maĭ puțin cu întreţinerea și sălașul, pe carĭ de obiceiŭ le aŭ de la stăpân saŭ la dînșiĭ acasă. Pentru plățile în aparență maĭ marĭ în industrie, tot-deauna se constată o trecere și imigrare a brațelor de la țară la orașe în industrie, și numaĭ pe timpurĭ de crize economice și sociale părăsesc orășeniĭ și tîrgoveţiĭ orașele, ca să trécă la țară la agricultură.

Aceștia sunt de puțin folos în agricultură, afară numaĭ dacă nu s'aŭ indeletnicit și la orașe cu agricultura

cum o fac ceĭ maĭ mulțĭ din locuitoriĭ mahalalelor. În genere tîrgovețiĭ nu sunt așa de sobriĭ și resistențĭ ca muncitoriĭ ruralĭ, dar mult maĭ pretențioșĭ de cât sateniĭ.

De multe orĭ brațele se scumpesc enorm ca apoĭ peste câtă-va vreme să se ieftenéscă iarăș, sub nivelul lor normal. Aceste urcărĭ și scăderĭ brusce, sunt provocate de câțĭ-va inșĭ ajunșĭ în strîmtorare, carĭ nu aŭ fost prevĕḑătorĭ să-șĭ arvunéscă brațele necesarĭ din vreme. Insă nicĭ odată nu este consult de a urca plățile brusc și în mod însemnat de odată, căcĭ maĭ ușor le putem urca de cât le putem scoborî, fără a produce nemulțumirĭ; maĭ bine ne ținem în limita plăților îndatinate pe acea vreme, și dacă este să le facem un spor și adaos în léfă, atuncĭ este maĭ nimerit să le acordăm acel spor și adaos pe altă cale în un supliment de hrană, nutreț pentru vite, o remisă din producte, etc., pe care la an le putem scădea și reduce iarășĭ, fără de a urca plățile și apoĭ a le reduce, care tot-d'auna daŭ loc la nemulțumirĭ. Cu totul greșit, este procedeul multora, când sunt în strîmtorare a promite tot cât face și cât nu face, a promite marea cu sarea, cu gîndul reservat de a le scădea fie din preț, fie din munca săvîrșită, orĭ din ḑilele muncite sub diferite pretexte, căcĭ ele daŭ tot-d'auna loc la nemulțumirĭ și noĭ facem pe muncitorĭ să fie necredincioșĭ și abuzivĭ, perḑând încrederea în noĭ.

Aplicarea de *lucrătorĭ ambulanțĭ* încă se uzitéză fórte des în agricultură, în lipsă de brațe suficiente în localitate. Maĭ cu sémă scobor de la munte tot-d'auna brațe numeróse la câmp pe timpul muncilor intensive, căcĭ la munte este un excedent de brațe carĭ nu găsesc tot-d'auna ocupațiune în regiunile lor maĭ cu sémă că pădurile se exploatéză numaĭ pe timp de iarnă.

La noĭ muntele deși are fórte puțin teren apt de cultură este mult maĭ bine populat de cât câmpia 36,4 suflete la klm în jud. Gorj și Muscel și 46,4 Argeș—65,2 Prahova față de 27,5 în Ialomița și 33,7 jud. Brăila.

La noĭ vin carĕ și plugurĭ de la munte în Bărăgan, peste tot, muncitorĭ cu brațele de la munte din țară și de peste munțĭ din Transilvania, Bucovina, Ungaria și de peste

Dunăre, Bulgaria, Albania, Macedonia, carĭ tómna se întorc în ţara lor, alţlĭ rĕmân maĭ mult timp în ţară. Atarĭ cete de lucrătorĭ ambulanţĭ sunt usitate şi în alte ţărĭ; slovaciĭ merg în Bănat din Ungaria de nord, lucrătorĭ polonezĭ şi mazurĭ în Germania de nord şi de sud până pe la Rhin; din Pirineĭ scobóră an de an la 20 de miĭ de Francezĭ la seceriş în Spania; în Italia merg cete numeróse de lucrătorĭ din Abbruzzi în Campagna romană. Aceste cete sunt compuse mare parte din ómenĭ fără familie şi fără pedicĭ familiare, ómenĭ tinerĭ necăsătoriţĭ saŭ carĭ nu aŭ moşie şi vite acasă, şi caută ocupaţiune şi câştig în altă parte, căcĭ la dînşiĭ acasă n'aŭ ce munci şi nicĭ ce perde.

Cetele de muncitorĭ streinĭ staŭ sub conducerea şi autoritatea uneĭ căpeteniĭ, a unuĭ vătaf al lor, cu care acordăm şi care de ordinar este rĕspundĕtor pentru ómeniĭ sĕĭ faţă de proprietar şi autorităţĭ. Eĭ lucréză de obiceiŭ în acord saŭ cu ruptul peste tot şi împart câştigul între eĭ. Lucrând în acord ne vin ceva maĭ ieftinĭ de cât ceĭ localĭ, carĭ muncesc cu ḑiua, fiind-că aceia produc maĭ mult; de multe orĭ însă, când timpul este nefavorabil pe eĭ ţinem şi adăpostim de pomană sunt numaĭ o sarcină pentru patron, căcĭ trebue să-ĭ adăpostéscă şi supravegheze de aprópe, şi nicĭ eĭ nu se folosesc de braţele lor, căcĭ în ḑilele de plóie consumă puţinul ce aŭ agonisit pe muncă în timpul bun. Câte odată eĭ sunt muncitorĭ maĭ experţĭ şi maĭ bunĭ de cât ceĭ localĭ, fiind-că uniĭ dintr'înşiĭ sunt din regiunĭ cu agricultura maĭ înaintată de cât este a nóstră, şi atuncĭ se găsesc muncitorĭ sdravenĭ între eĭ. Aceştia sunt însă maĭ rarĭ, fiind-că muncitorul bun îşĭ găsesce tot-d'auna ocupaţiune şi în satul sĕŭ, şi n'are nevoe să plece în strĕinătate după căutare de muncă.

Astă-ḑĭ unde comunicaţiunea cu ţările vecine, este atât de înlesnită şi ieftină în tóte părţile ţăriĭ, şi căĭ ferate légă cele maĭ multe văĭ ale munteluĭ, cu marile centre de cultura cerealelor, ar fi de dorit o extensiune cât maĭ mare a munceĭ cu lucrătorĭ ambulanţĭ pentru expansiunea agricultureĭ, căcĭ ea ne dă braţe ieftine. Ea implică în sine însă şi marĭ pericole sociale şi economice. Intâiŭ este disproporţia între sarcine şi beneficiile lucră-

torilor indigenĭ stabilĭ și lucrătorilor streinĭ. Apoĭ deși sunt ieftinĭ între lucrătoriĭ aceștia streinĭ, pe carĭ noĭ nu-ĭ cunóscem nu știm cine sunt și de unde aŭ venit, căcĭ de multe orĭ se găsesc între eĭ, ómenĭ certațĭ cu justiția și morala publică, adevěrațĭ criminalĭ și făcĕtorĭ de rele. Unde cel ce a comis o greșélă saŭ a făptuit o faptă rea și nu are motiv să dea ochiĭ a doua óră cu cel pe care l'a păgubit și nicĭ teamă nu are, că autoritățile îĭ vor da de urma sa, nu trebue să fie tocmaĭ scrupulos în îndeplinirea serviciuluĭ încredințat luĭ. De aci prea ușor posibilitatea de a aluneca, a abusa de încrederea nouluĭ patron al sĕŭ, etc.

Deși ducerea la muncă la câmp, ar constitui pentru populațiunea désă de la munte un folos óre-care, maĭ cu sémă dacă ar fi bine organizațĭ, căcĭ la câmp munca se face cu 2 — 3 sĕptămânĭ înaintea celeĭ de la munte, fiind-că se desprimăvăréză maĭ curînd, așa că s'ar putea ușor duce la muncă la câmp, și să se întórcă la timpul oportun acasă la ale lor. Totuși și aci întâlnesc marĭ obstacole: la câmp nu găsesc îndată de lucru și nu pot termina și părăsi pe stăpân, când vor dînșiĭ ca să se întórcă la timp, acasă, așa că de multe orĭ perd acasă maĭ mult de cât câștigă eĭ în altă parte. Apoĭ din absentism provine slăbirea temelieĭ familieĭ și propagarea demoralisațiuneĭ și corupțiuniĭ într'un mod înspăimântător. Prin faptul că lipsesce bărbatul cu sĕptămânile și lunile de acasă de la nevastă și copiĭ, și neglijéză pe aceștia—iar în cetele de lucrătorĭ ambulanțĭ sunt indivizĭ de tótă mâna și vîrsta și de sex diferit, carĭ trăiesc și muncesc d'avalma dorm la o laltă prin șopróne, bordee, șire de paie, prin care mijloc se propagă beția, corupțiunea și bólele de tot felul. De multe orĭ pentru un câștig imaginar, este ruinată familia întrégă pentru tot-d'auna. De aceea este și pentru muncitor maĭ de folos, câștigul maĭ mic în apropiere, unde vine séra acasă și îșĭ póte vedea ḑilnic de interesele sale. Alt-ceva angajarea unor familiĭ stabile pe maĭ mult timp pe o moșie. Apoĭ locuitoriĭ de la munte sunt maĭ expușĭ la friguri palustre și paludism de cât ceĭ de la câmp.

Pentru lucrătoriĭ străinĭ de peste munțĭ încă sunt a-

celeaşĭ motive de ḑis. Dînşiĭ ca necunoscĕtorĭ de ţară şi de persóne, sunt des angajaţĭ din iarnă de către persóne intermediare—misiţĭ evreĭ şi grecĭ—carĭ îĭ tocmesc pe o plată mult maĭ mică de cât le plătesce proprietarul, aşa că misitul îĭ exploatéză de fapt în favorul sĕŭ şi pe unul şi pe altul. După informaţiile ce avem de peste munţĭ, în tóte părţile ţăriĭ se plâng preoţiĭ de scăderea moravurilor, unde aŭ început ómeniĭ a veni în masă la muncă în România. Puţinĭ sunt carĭ s'aŭ folosit prin munca de vară. S'aŭ folosit însă aceia, carĭ vara îşĭ muncesc moşióra lor acasă şi tómna când aŭ isprăvit munca câmpuluĭ vin în România intră ca servitorĭ pe la oraşe până primăvara, saŭ că intră ca muncitorĭ pe la cele fabricĭ unde găsesc ocupaţiune şi câştig anul întreg orĭ maĭ mulţĭ anĭ de-a rîndul. Aceştia fac parale, dar relativ eĭ sunt puţinĭ.

Nicĭ din punctul de vedere național nu este de dorit de a încuraja atarĭ deprinderĭ şi formarea unuĭ proletariat agricol fără căpătâiŭ, subminând basa populaţiuneĭ bastinaşe, unde ea este maĭ vigurósă pentru un avantagiŭ momentan şi maĭ mult imaginar.

Un popor mic ca al nostru aflat pe teritoriĭ, menite să hrănéscă numaĭ din agricultură o poporaţiune de 6 orĭ maĭ mare de cât cea actuală, nu potem desconsidera şi neglija ceea ce avem. Unde concurenţa este aşa de înverşunată şi trebue tot natul să stea neclintit la postul sĕŭ, nu ne putem permite luxul de a ruina pe uniĭ şi a demoralisa pe alţiĭ în favorul unuĭ câştig problematic pentru cine scie ce elemente.

Dosirea şi emigrarea Românilor de peste munţĭ nu póte fi de cât în interesul şi favorul altor elemente, şi în detrimentul românilor. Dovadă sunt mocaniĭ seceleni *milionariĭ deveniţĭ peste nópte*—carĭ şi-aŭ vîndut casele părintescĭ din Săcele la ciangăĭ, pe motiv că ele nu le produc — pe când Româniĭ din satele mixte săsescĭ şi ungurescĭ, unde totd'auna concurenţa a fost maĭ mare, aŭ stat pe loc şi sunt pretutindenea destul de espansivi. Miliónele grămădite de mocanul Toma Petcu puţin aŭ folosit şi Săcelelor şi Românilor de peste munţĭ, pe când casa luĭ şi a altora înainte vreme contaŭ în Săcele încă ca proprietate româ-

néscă. In Bărăgan însă pe cele aprópe o sută de miĭ de pogóne ce le adunase în mâna sa—din părțile cele maĭ lipsite de brațe și pustietățĭ veritabile,—din 10 târle carĭ eraŭ după vremurĭ, a spart 7 —pe motiv că nu a voit să le învoiască vitele la pășune maĭ jos de 10 leĭ de cap de vită mare—și a preferit să-ĭ rămână 20.000 pogóne necultivate—*grâŭ pentru ciocârliĭ* cum însușĭ ḑicea.

Și nicĭ în interesul Românilor de pe peste munțĭ nu este de a încuraja emigrațiunea și absentismul în masă, când în Transilvania încă nu există orașe românescĭ neaoșe, ci numaĭ comune rurale marĭ, n'aŭ industrie n'aŭ comerciŭ, iar pămînt de muncă, brațe și capitalurĭ aŭ suficiente, numaĭ ca să muncéscă pămîntul lor sistematic iar nu extensiv după sistema trienală cu ogorul obligator tot al 3-lea an. Emigrațiunea populațiuneĭ rurale d'acolo maĭ curînd ar trebui stânjenită de cât încurajată.

Pentru proprietatea mare de la noĭ maĭ mult folos ar trage de cât din ieftinătatea brațelor acestor lucrătorĭ vagabondĭ—acest noŭ soiŭ de vîntură țară, aședarea de coloniĭ sistematice pe moșiile vaste și pe cele latifundiĭ și formarea de sate nouĭ cu brațe suficiente, pe carĭ proprietarul și țara să pótă conta în orĭ-ce moment. Ele ar merita întâietate înainte de orĭ carĭ alte îmbunătățirĭ agricole pe vastele moșiĭ, și nicĭ un mijloc să nu cruțe guvernul și proprietariĭ pentru a face bunĭ și zeloșĭ muncitorĭ din eĭ. Cu arendașiĭ străinĭ și cu muncitorĭ adușĭ de peste 9 țărĭ și 9 mărĭ, dînșiĭ nu-șĭ vor putea exploata tot-d'auna moșiile, ca ele și țara să maĭ rĕmână românéscă!! Esemplele sunt destul de numeróse și convingĕtóre, ca să putem trage învĕțămînt din ele. Progresul țăreĭ nu se póte face în detrimentul și spre ruina elementuluĭ bastinaș și în favorul altor elemente transfuge ca Zappa, Haracopol, Silelis, etc.

În interesul statuluĭ și guvernelor încă nu póte fi, ca prin tóte mijlócele și căile să caute să îmbogățéscă exclusiv numaĭ o mică clasă de ómenĭ, în detrimentul mulțimeĭ, și să deprecieze munca prin înlesnirĭ artificiale pentru a scóte marĭ beneficiĭ nete. Benefieiul brut mare este interesant pentru stat și societate, căcĭ beneficiul brut hră-

nesce mulțimea, și face să progreseze țara și tóte clasele societăţiĭ și propagă cultura afară la țară, pe când beneficiul net mare de multe orĭ ese din țară afară dimpreună cu fericitul luĭ agonisitor și posesor — care se duce în strĕinătate ca să-l consume acolo în liniște. Statul are necesitate să populeze țara cu Românĭ, să se ridice case și sate pe cele moșiĭ vaste și de la carĭ să-și tragă și el birurile și impositele sale, și la cas de pericol să fie în stare să-l apere cu averea și viéța lor, iar nu să doséscă la cel d'intâiŭ pericol și greutate, și să céră moratoriĭ la cea d'intâiŭ secetă. Starea materială a populațiuneĭ rurale, trebue să-l preocupe maĭ presus de tóte pe guvern, ca să-ĭ procure o sórtă demnă de om și compatibilă cu tendința de cultură și progres a timpuluĭ. Pentru stat ca și pentru proprietarul particular este prima datorie de a îngriji de ameliorațiunea stăreĭ materiale și morale a țĕranuluĭ sĕŭ indigen. Numaĭ prin o plată maĭ bună și ocupațiune maĭ îndelungată cu un câștig maĭ mare, se póte ameliora starea morală și materială a țĕranuluĭ nostru ca să fie pus și el în posibilitatea să se hrănéscă maĭ bine să producă maĭ mult, să ajungă să ducă o viéță demnă de om. Muncitorul ca să producă cu timpul maĭ mult și să progreseze și el, are de lipsă și el de ocrotirea munceĭ sale iar nicĭ de cum a căuta de a-ĭ calici și rĕpune cu fómea și mizeria pe ceĭ localĭ, și apoĭ sub cuvînt că eĭ sunt netrebnicĭ și corrupțĭ a-ĭ lăsa la o parte, și a importa muncitorĭ strĕinĭ cu dróia din alte țărĭ și cu diferite momelĭ și favorurĭ, carĭ maĭ nicĭ odată nu le țin.

„Sistema de a ținea pe muncitorĭ așa rĕŭ din mâncare și bĕutură, în cât abia se pot îndestuli, și ca să nu fie în stare să agoniséscă și să pună la o parte un ban alb pentru ḑile negre — este tot așa de neomenósă ca și perversă. Lucrătorul fără de hrană substanțiósă și cu îndestulare, perde pofta de muncă, se descuragéză și nu o póte duce la muncă încordată, pentru durată. Cel ce voesce ca ómeniĭ sĕĭ să-ĭ muncéscă intensiv, trebue să-ĭ și plătéscă în consecință, ca eĭ peste subsistența ḑilnică necesară, să pótă pune pe fie-care ḑi din prisos ceva la o parte. Cel ce însă se sburlesce că ómeniĭ sĕĭ câștigă

une-orĭ plata îndoită, și ar vroi să le o reducă la jumĕtate, unul ca acela nu-și cunósce interesul sĕŭ cel adevĕrat".

Aceste sunt cuvintele și povețele luĭ I. G. Koppe, fiul unuĭ muncitor ḑiler, devenit în urmă prin muncă și stăruința proprie administrator de moșiĭ și mare proprietar, și unul din mariĭ proprietarĭ și scriitorĭ agronomicĭ de frunte aĭ Germanieĭ.

Mult maĭ bunĭ de cât muncitoriĭ liberĭ cu ḑiua cu ruptul saŭ lucrătoriĭ streinĭ ambulanțĭ, sunt muncitorĭ stabilĭ — indigenĭ — cu contract atât pentru proprietate, cât și pentru eĭ. Proprietarul are la îndemână anumite brațe și relativ ieftine, asupra cărora el póte dispune orĭ și când și este tot-d'auna sigur de onestitatea și valórea lor. Lucrătoriĭ angajațĭ cu contract nu pot dosi, căcĭ eĭ sunt legațĭ soluluĭ de satul și moșia pe care s'aŭ pomenit și se nutresc din copilărie. Convieţuirea împreună 'ĭ face să fie cinstițĭ și silitorĭ la muncă, căcĭ din contra la anul nu maĭ găsesc angajament și ocupație.

Lucrătoriĭ din partea lor legațĭ prin contract pe vara întrégă orĭ pe an, departe de a o simți ca o povară, căcĭ contractul le asigură munca și ocupațiunea necesară pentru vara întrégă, le oferă câștig ca să pótă trăi după un preț convenit de maĭ 'nainte între dînșiĭ și proprietate. Dacă prețul convenit între dînșiĭ și proprietate, este ceva maĭ mic sub prețul curent, ce se plătesce lucrătorilor liberĭ cu ḑiua, totușĭ eĭ nu sunt în perdere, căcĭ le este asigurat de maĭ 'nainte muncă și câștig și pentru sesonul mort, când în altă parte ca lucrătorĭ liberĭ numaĭ cu greŭ ar găsi ocupațiune, și ar trebui să consume ce aŭ câștigat în alt timp. De alt-fel plata lor se face parte în natură și maĭ puțin în banĭ, așa că locuință, hrana, foc și iluminat le este asigurat pentru anul întreg. Dînșiĭ dacă maĭ aŭ ceva pămînturĭ propriĭ orĭ nu, pot să prevadă de maĭ 'nainte de ce brațe și pentru care timp dispun de ele — și nu sunt ocupate în economia proprie, așa că nicĭ unul, nicĭ altul nu sunt în dubiŭ asupra învoeleĭ făcute.

Pe lucrătoriĭ cu ḑiua numaĭ acolo putem conta cu siguranță, unde sunt sate în apropiere și populațiunea este

désă. Unde nu avem brațe sigure, orĭ că lipsesc brațele cu desăvîrșire, ceia-ce se întâmplă fórte des pe moșiile de câmp și de la Baltă, acolo trebue să ne vedem din vreme de brațe prin angajarea de lucrătorĭ cu contract, și în raport cu munca de săvîrșit și pe seson.

Sistema lucrătorilor angajațĭ cu contract este fórte usitată în Germania de Nord, în Prusia, Meklenburg etc., sub numirea de *Gutstagelöhner*. Muncitoriĭ aceștia stabilĭ se angajéză cu contract pe un an întreg, se mută în casele proprietățiĭ, care le dă locuință în natură (2 camere și bucătărie) combustibil, producte a 11-a parte din treeriș; loc, pentru grădină de legume, loc de pus cartofĭ, și aŭ o vacă învoită la pășune și iarna la grajd (eventual o capră), 2 porcĭ, 2 gâsce și găinĭ — apoĭ maĭ aŭ de la proprietate instrucția gratuită pentru copiĭ, biserică, preot, medic și farmacie. Muncitorul este obligat a merge ḑilnic la muncă, afară de Duminicĭ și sĕrbătorĭ, pentru o plată fixă stabilită prin liberă învoélă între dînșiĭ — iar proprietarul este dator să le dea ocupațiune și câștig ḑi de ḑi, vara și iarna.

Afară de bărbat familia lucrătoruluĭ învoită are să trimită ḑilnic la curte un băiat orĭ fată în etatea de 12—15 anĭ la muncă așa numițiĭ Hofgängerĭ, umblătorĭ la curte fără mâncare și plată, pe care îl întreține și plătesce el, iar femeia sa este dispensată de muncă. Când muncesce și dînsa la proprietate, i se plătesce deosebit ca la orĭ-care muncitor cu ḑiua. Ḑiua de muncă se plătesce la bărbațĭ deosebit de producte cu 60—80 fenicĭ vara, și 50 — 60 fenicĭ iarna. In alte regiunĭ ale Germanieĭ muncitoriĭ cu contract se plătiaŭ ceva maĭ bine cu câte o marcă și ceva 1,1—1,3 mărcĭ pentru vară și 60—80 fenicĭ pentru iarnă după seson. Câștigul anual al uneĭ atarĭ familĭ de muncitorĭ angajațĭ cu contract, se urcă după v. d. Goltz, la 664,2 mărcĭ pe an. După Schuhmacher-Zarchlin o atare familie de lucrătorĭ cu contract are mobilier asigurat în valóre de 1.500—1.800 și chiar 2 400 mărcĭ. De când cu introducerea taxelor vamale pe cereale s'a urcat plata muncitorilor cu ḑiua, dar situațiunea lor materială prin aceia nu s'a îmbunătățit, ci maĭ curînd s'a înrăutățit, prin scum-

pirea pâneĭ și cărneĭ. Spesele administrațieĭ comunale privesce în casul acesta exclusiv pe stăpânul moșieĭ.

Mult maĭ bine situațĭ materialicesce sunt țăraniĭ stabiliți ca colonĭ embaticarĭ, cărora li se dă o parte din pămîntul de cultură în propria lor stăpânire și folosință sub anumite condițiunĭ, ca să dea dijmă o anumită parte din producte, orĭ să facă anumite ḑile de clacă pe an la proprietate, în contul pămîntuluĭ primit și după un anumit termen de arendă emfiteutică devin și eĭ stăpânĭ definitivĭ aĭ pămîntuluĭ cedat lor. Aceștia aŭ tot motivul de a munci bine și sistematic pămîntul cedat lor în usufruct, ca să pótă plăti ceea-ce sunt datorĭ, și devin prin aceia bunĭ muncitorĭ la eĭ acasă și bunĭ economĭ, și muncesc bine și la proprietate. Când dispun de timp saŭ de brațe supranumerare, muncesc și cu ḑiua și cu ruptul la proprietate. Fiiĭ și fiicele lor încă necăsătorite, intră ca servitorĭ și argațĭ pe la proprietarĭ. Coloniĭ aceștia dacă sunt maĭ mulțĭ stabiliți la o laltă tot-d'auna formézā o comună nouĕ de sine stătătóre. In casul acesta, spesele administrațiuneĭ comunale privesc exclusiv pe locuitorĭ.

In timpul din urmă, guvernul prusian a început să înființeze în provinciile poloneze, pe moșiile cumpĕrate de la aristocrația polonesă, moșii cu rente *Rentengûter* coloniĭ de embaticarĭ în banĭ, la carĭ statul cumpĕra moșia de la particularĭ și o vinde în loturĭ mijlociĭ și micĭ la țĕranĭ germanĭ, ca să le plătéscă în rate, și amortizeze într'un timp óre-care. Dobînda capitaluluĭ e calculată cu 4% și o jumĕtate de procent amortisația, și țĕraniĭ intră după $56\frac{1}{2}$ anĭ în deplină stăpânire a loturilor cumpĕrate de la stat. La acestea se dă preferință acelor țĕranĭ, carĭ eĭ înși-șĭ posedă ceva avere și nu sunt adevĕrațĭ proletarĭ agricolĭ. Resultatele aŭ fost diferite după elementele colonisate.

Tot așa și încercările guvernuluĭ ungar n'aŭ rĕușit de loc cu Ciangăiĭ dușĭ din Bucovina pe malurile Tiseĭ și cele cu Unguri din Ungaria, stabiliți în Transilvania, la Șermaș; aŭ dat maĭ bune resultate împroprietăririle făcute cu locuitoriĭ din localitate. Incercările Sașilor de repețite orĭ de a colonisa Șvabĭ, Landlerĭ, Würtembergezĭ între Românĭ aŭ făcut fiasco complect.

Munca în dijmă și în parte.

Munca cu învoelĭ și în parte, încă este fórte usitată în agricultură. Maĭ cu sémă participares la o tovărășie între proprietarul moșieĭ și muncitorĭ se usitéză saŭ la culturĭ de mare valóre saŭ la facerea de ameliorațiunĭ agricole costisitóre, unde muncitorul nu dispune de capitalul necesar pentru investire, pentru a face dintr'un pămînt sĕrac saŭ neproductiv un pămînt de cultură, cum ar fi bună óră la reînființarea viilor distruse de filoxeră, la facerea de drenagiŭ și irigațiunĭ întinse etc. Lucrul acesta în parte, la care proprietarul dă pămîntul și capitalul de învestire iar muncitorul numaĭ brațele și munca sa iar producțiunea o împart în natură — se usitéză maĭ cu sémă la viĭ, la plantațiunĭ, și grădinĭ de pometurĭ la cultura porumbuluĭ, sfeclelor și altele unde proprietarul dă locul arat, semănat gata, iar colonul are să-l sape și culégă și apoĭ să împartă produsul. Lucrul în parte este fórte vechiŭ în us la Românĭ. Peste munțĭ eraŭ coloniĭ maĭ nouĭ, *curialiștiĭ*, *convenționaliștiĭ* între iobagĭ, și *maierenii* și *maieriĭ* în orașele și târgurile săsescĭ, carĭ ședeaŭ în maierĭ—suburbiĭ nemțesce *Maierhof*, la grădinile de pomĭ și viileașilor și lucraŭ aceste și alte pămînturĭ ale lor în parte și în dijmă. Tot așa lucraŭ în parte și mulțĭ dintre locuitoriĭ românĭ așețațĭ prin satele săsescĭ pe laAșiĭ ghiaburĭ și deregătórele comunale. Maĭ cu sémă grădinile de pomĭ și legume, stupinile și viile eraŭ lucrate de românĭ adese orĭ în parte și cu dijmă—după anumite invoelĭ făcute între dînșiĭ și proprietariĭașĭ.Așiĭ înșișĭ dic că maieriĭ, și stupariĭ eraŭ esclusiv Românĭ și nicĭ odatăașĭ. In Principate maĭ cu sémă viile obrațiile cu pomĭ dar și terenurĭ de cultură eraŭ date pe la locuitorĭ cu tocmélă în parte—cu bezman, otașniță, embatic, etc.

Sub durata munceĭ cu învoelĭ sunt de obște cunoscute plângerileAșilor de insuficiența brațelor și a munceĭ a coasociaților lor românĭ, pe carĭ nu-ĭ pot blama în deajuns. Tóte scrierile contimporane sunt pline de ocărĭ la adresa lor. După anul 1848 însă cu desființarea iobagieĭ și tre-

cerea de la economia în natura la regimul în bani, și țăranii aceștia părtași au trecut la cultura în bani. Noi am arătat la pag. 242 superioritatea munceĭ curente în bani asupra munceĭ în parte și cu învoeli. Care este resultatul de fapt acestor lucrători în parte, de la abandonarea sistemeĭ cu învoială? Vadă ori și cine progresul ce au făcut stupariĭ din stupinele Brașovuluĭ, a trocarilor grădinari din Scheiu, a maierenilor din Cohalm, de la Sibiu, Mercurea, Sebeșul săsesc, Bistrița, etc. Mai mult de $^3/_4$ din maieriștile, grădinile și viile cultivate odinióră de dînșiĭ în învoială sunt adĭ proprietăți ohavnice a lor și moșiĭ nenumărate au devenit ale lor și sunt tot odată și buni muncitori. Adĭ nu se mai plâng Sașii de insuficiența și inferioritatea românilor la muncă ci se tem de espansiunea lor, de concurența ce le-o fac pe terenul social cultural și economic. Privéscă și cerceteze de aprópe ori și cine la progresele realisate de acești Români huliți și maltratați de secoli, realisate în decurs de o jumătate de secol și nime nu 'ĭ va putea contesta Românuluĭ nici vitalitatea, nici aptitudinea luĭ de cultură. Și acești eraŭ în concurență cu o burghesime și țărănime germană avută, cu o cultură veche seculară, care ar face onóre ori și căruĭ stat din Germania, iar nu cu cârciumariĭ Greci, bragagiĭ Bulgari, simigiĭ Arnăuți, și alți agenți ai cultureĭ mari moderne de la noĭ. Apoĭ altul era el țăranul muncitor în parte pe la orășeni, și altul cel de adĭ, format la fermele-model ale statuluĭ — atât la economia sa, cât și ca muncitor la alțiĭ.

In România cultura cu învoeli reglementată prin legea numită a *Tocmelilor agricole,* sub controlul statuluĭ, a fost introdusă la 1866 — ca amendare a legeĭ rurale de la 1864, pentru a nu lipsi pe proprietari de brațele necesare la munca moșiilor, și a oferi țăranilor posibilitatea de a ținea vite. Ea în definitiv restabili angaralele vechĭ ale locuitorilor clăcași tóte cum aŭ fost înainte, fără însă de a-ĭ restitui și în beneficiile avute — cu singură deosebire, că în loc de durată pe vecie, se determină învoiala pe un timp maĭ scurt — maĭ întâiŭ pe 5 ani și apoĭ pe

un an. Libertatea consistă maĭ mult în posibilitatea de a încheia contract, în loc de bezmane și urice.

Efectele eĭ după 33 de anĭ sunt maĭ mult de cât rele, acésta trebue să o recunóscem cu toțiĭ că ele sunt desastróse, atât pentru proprietate, ca și pentru muncitorĭ. Dacă le sistema cu învoelĭ, și la lucrul in parte și cu dijmă în genere se obiectéză desavantagiul ca nicĭ proprietarul, nicĭ cultivatorul nemijlocit (muncitorul) nu are un interes deosebit de a îngriji pămîntul și a-l ține în bună stare, apoĭ maĭ rĕŭ este când se ivesce o a treia persónă la mijloc, ca intermediar și strîngĕtor de imposite. Proprietarul de cele maĭ multe orĭ se desintereséză cu totul de moșie și se înstreinéză de ea; arendașul care încă nu-ĭ pórtă nicĭ un interes de viitorul eĭ, caută să scóță cât maĭ mult din ea; iar muncitorul încă caută să scótă cât se póte de mult, ca să mulțumêsă pe ceĭ doĭ d'întâiŭ și să-ĭ rĕmână și luĭ cu ce să trăiască. De menagiat și amendat pămîntul prin gunoiŭ, îngrășeminte chimice și ameliorațiunĭ agricole, încă nu póte fi vorba nefiind al luĭ de proprietate și când nu este sigur de pe un an pe altul de el.

Prin legea tocmelilor agricole s'a făcut posibilă numaĭ intrarea tîrgoveților în masă în moșiile marĭ ca arendașĭ, carĭ aŭ devenit dintr'odată marĭ cultivatorĭ, fără de a avea cele necesare agricultureĭ; vite, plugurĭ și unelte propriĭ și fără de verĭ-ce cunoscințe și practică în ale agricultureĭ marĭ saŭ micĭ. *In urma eĭ și prin introducerea eĭ, proprietariĭ s'aŭ retras din moșiĭ, căcĭ eĭ aŭ putut să aibă venite maĭ marĭ, arendându-le, de cât puteaŭ să scótă dînșiĭ prin munca proprie și cu capitalul propriŭ.*

In definitiv munca cu învoelĭ a scos pe proprietarĭ din moșiĭ, arendașiĭ carĭ nu eraŭ de meserie agricultorĭ și nicĭ experiență în ale agricultureĭ nu aveaŭ, aŭ făcut cu ea stare și mulțĭ din eĭ s'aŭ îmbogățit în câțĭ-va anĭ, devenind milionarĭ, iar proprietariĭ și țĕraniĭ, carĭ din moșĭ eraŭ agricultorĭ și s'aŭ îndeletnicit unic cu agricultura, aveaŭ și vite și unelte propriĭ de muncă, eĭ aŭ fost ruinațĭ. Țĕranul nostru de adĭ nu póte fi câtușĭ de puțin asemănat cu țĕranul de sub regimul legeĭ feudale, când el era clăcaș născut. «*Adus în sapă de lemn*» este un ter-

min prea domol și impropriŭ pentru a denota starea luĭ actuală; el a fost proletarisat peste tot cum nu a fost nicĭ când, căcĭ a scăḑut energia și forța luĭ de muncă și de producțiune și a vitelor sale. De bună stare relativă aḑĭ la dînsul nu maĭ poțĭ vorbi, și nicĭ a-l compara cu țăraniĭ liberĭ din alte state, căcĭ în străinătate majoritatea țăranilor o forméză locuitoriĭ cu stare materială independentă carĭ nu merg la alțiĭ la muncă. cu ḑiua și cu învoélă.

Libertatea individuală și a brațelor sale, se reduce maĭ mult la libertatea de a muri de fóme. Datoriile maĭ vechĭ vitele și alte sarcinĭ sunt carĭ îl țin pe loc, îl fac să nu pótă beneficia nicĭ de munca sa după valórea eĭ curentă, și nicĭ să tindă la perfecțiune și progres. Invoielile făcute din iarnă pentru transmiterea datoriilor *la răfuire*, dintr'un an în altul, și pentru luarea de aconturĭ pentru ca să pótă ieși din iarnă, se reduce maĭ mult în o depreciere a munceĭ de vară, de cât la asigurarea și angajarea eĭ într'un mod productiv. De format capital prin adunarea prisóselor la el nu póte fi vorba. In ḑilele de muncă cu învoială pentru achitarea de datoriĭ vechĭ și nouĭ ḑiua de muncă nu i se vine plătită sătenuluĭ maĭ mult de 40—60 banĭ cu mâncarea luĭ proprie, une-orĭ numaĭ 20—30 banĭ chiar; la cultura plantelor industriale — a tutunuluĭ nu i se vine ḑiua de muncă plătită cu maĭ mult de 20 banĭ, deși muncesce pentru stat. Unde duc acestę ḑile de muncă cu învoială se póte deduce din casul citat de un distins bărbat de stat și om politic din ceĭ maĭ cu vaḑă, că un țăran la finea anuluĭ maĭ avea de făcut 5 pogóne de secere, și 301 ḑile cu brațele. Dacă în clima grâuluĭ vom calcula 175 ḑile lucrătóre pentru vară, țăranul din cestiune era dator munca completă a unuĭ om fără hrană, fără haine și fără plată, pe doĭ anĭ de ḑile înainte. Iarna nu întrébă nime după brațele luĭ. Lista plăților ce se afișéză pe la primăriĭ este numaĭ în favorul lucrătorilor străinĭ.

Libertatea de acțiune și de contractare încă este pentru el ilusorie. In prima linie sunt vitele, carĭ îl țin pe loc, și care îl constrîng de voe și nevoe să cadă cu arendașul saŭ la învoială, ca să nu maĭ umble pe moșiĭ străine, căcĭ vitele nu le póte duce la pășune pe alte moșiĭ la

distanță de 30—40—80 klm și să se folosésică de ele la muncă. Acolo ar putea învoi numaĭ pe cele stinghere și gonitórele. Și apoĭ în ce condițiunĭ le-ar putea învoi acolo la suhat? Ceea câștigă la móră perde la rîșniță. In privința acésta, de cele maĭ multe orĭ puțin are să-ĭ folosésică. Arendașul maĭ curînd îșĭ póte găsi și angaja alțĭ lucrătorĭ, chiar să aducă și lucrătorĭ ambulanțĭ din streinătate, de cât dînșiĭ să găsésică în apropiere pămînt de muncă și pășune pentru vite. Ca să-și părăsésică casa și moșia, îĭ împedică legea inalienabilității pămînturilor țerănescĭ, îĭ împedică dragostea și alipirea de vatră și câminul părintesc. Decĭ din imposibilitatea de a ținea vite fără de a face învoelĭ, resultă taxele exagerate, ce se plătesc la noĭ pentru vite, și deprecierea munceĭ cu învoelĭ carĭ nu sunt de loc în raport cu starea de cultură și de progres a țăriĭ. Prefăcêndu-le tóte daturile în banĭ se vine la 30—40 ba chiar până la 60 leĭ taxa de pășunat de cap de vita mare. De aci de multe orĭ vitele sunt pentru țăran maĭ mult numaĭ o ilusiune de venit de cât un mijloc de agonisire și înlesnire la muncă și câștig.

Inlesnirea țăranilor din partea statuluĭ de a ținea vite ar constitui o ușurare simțitóre pentru țăran și le-ar desrobi considerabil brațele de muncă și mări forța lor de producțiune. Și sub regimul iobăgesc facultatea de a ținea vite în numĕr nelimitat era motivul principal al constituireĭ de clăcaș în timpurile vechĭ și maĭ nouĭ.

Pentru pămîntul dat lor de cultură în dijmă și în parte locuitoriĭ, aceștia aŭ să-l muncéscă cu vitele și uneltele lor și afară de sĕmînță altele nu capătă, și aŭ să dea din producte dijma 1:1 maĭ rar 2:3; 3:5. Apoĭ maĭ vin *rușfeturile*, *pogónele desăvîrșite*, ḑilele de muncă în clacă cu vitele și brațele, cărăturile și transporturile, apoĭ prinósele: puiĭ de găină, ouĕ, óla de unt, limba porculuĭ, muschĭ și costițele grase, miel, apoĭ taxele, *pândăritul*, *glóbele* pentru vitele intrate în semĕnăturĭ, *cocăritul*, *dijmuitul*, diverse *podvedĭ havaieturĭ*, și tóte cum se maĭ numesc ele, cu nisce termenĭ barbarĭ, pe care românul neaoș, dacă nu e din localitate puțin le pricepe, dar tóte apasă asupra munceĭ țăranuluĭ și-ĭ răpesce o parte din timp și câștig.

De obiceiŭ după 3—4 pogóne date luĭ cu dijma, el are să facă pentru proprietate un pogon desăvîrșit, apoĭ anumită cantitate de muncă, la secere, sapă, cósă, apoĭ 2—3 ḑile de muncă cu carul saŭ cu plugul, cărat bucate, transporturĭ de producte la gară orĭ schelă. Intre taxele plătite în banĭ orĭ în producte *pândăritul* este plata cu care se plătesce pândarul saŭ jitarul moșieĭ, *cocăritul* este o taxă ce se plătesce pentru porumbul pus în parte, ca țĕranul să pótă lua din el porumb de copt și fert, din care arendașul nu beneficiază, dijmuitul este taxa pentru ca să-l dijmuiască la timp să nu-l amâne cu lunile cu porumbul până în Noembre saŭ Decembre, taxă egală cu cea pentru ascuțitul penelor și dinților în iobagie, carĭ aŭ fost desființate pur și simplu ca abusive.

Afară de aceste diferite daturĭ și clăcĭ, carĭ apasă asupra țĕranuluĭ muncitor cu învoială, maĭ urméză și alte greutățĭ și obstacole, carĭ îl împedică la munca sa din progres, provenite din depărtare și din disproporția moșieĭ. Pentru proprietar și arendaș este indiferent unde dă țĕranilor săĭ învoițĭ pogónele de muncă și cele în parte, dar nu este indiferent pentru sătén, căcĭ după cum am arătat maĭ sus la pag. 33 cu distanța cresc enorm spesele de cultură.

Apoĭ abusurĭ se maĭ fac și cu mĕsurătórea pămîntuluĭ de cultură și a suhatuluĭ căcĭ maĭ pe nicĭ o moșie nu exista împărțire regulată și definitivă a tarlalelor și tablelor.

Prin o împărțire și mĕsurare potrivită tocmaĭ proprietarul și vichilul sĕŭ póte face să reducă considerabil din depărtare și din spesele de regie, atât la pămîntul dat cu învoială cât și la cel reservat pentru cultura în regie, dând fie-căruia ce este maĭ apropiat de el. Și maĭ marĭ sunt spesele de cultură atuncĭ, când locuitoriĭ se învoesc pe altă moșie orĭ că sunt veniți din marĭ depărtărĭ cale de o poștă douĕ treĭ după muncă în parte, lucru ce prea des se întîmplă. La 7,5 klm. distanță însă spesele de muncă absorb întreg beneficiul.

La muncă țĕranul este obligat, și în cas de refus e scos cu dorobanțiĭ întâiŭ la proprietar saŭ arendaș să facă

rușfeturile, prisósele și ḑilele de învoială pentru datoriĭ, apoĭ să cultive pogónele date luĭ cu dijmă și în urmă să caute de ale sale propriĭ. Cele douĕ ḑile în săptĕmînă reservate pe séma luĭ Vinerea și Sîmbăta prin lege, arareorĭ îĭ staŭ la disposiție, d'aceia pogónele sale și le muncesce tot-deauna în urmă, după ce a trecut sesonul de muncă. Toțĭ proprietariĭ și arendașiĭ noștri sciŭ și o recunosc, că pogónele muncite de țĕranĭ în dijmă nicĭ odată nu daŭ recolte așa de marĭ ca cele muncite de dînșiĭ în regie, fie în banĭ fie cu învoelĭ — și acésta din causă că nu le muncesc la timp și cum se cade. Cu atât maĭ puțin va resulta un folos material pentru țĕran din pogónele cu învoială și din ale sale propriĭ, care le muncesce târḑiŭ de tot și în urmă.

Aceste împrejurărĭ și raporturĭ, aŭ trebuit fatalmente să producă cu timpul scăpătarea și decăderea materială și morală a sătĕnuluĭ. Nicĭ legea inalienabilității bunurilor rurale și nicĭ legea de la 1893, care limita facerea învoelilor la un singur an, și fixa numĕrul vitelor și suprafața destinată lor pentru pășune, nu póte să aducă vre-o îndreptare în situațiunea materială a țĕranuluĭ. Deși învoelile nu se maĭ fac pe 5 anĭ ca înainte, ci pe un singur an, totușĭ la răfuit datoriile neachitate țĕranul trebue să le recunóscă ca atarĭ și trebue să le trécă în noul contract de învoelĭ pentru anul următor, și să maĭ plătéscă și dobîndă pentru banĭ. Rĕul persistă, și va trece mult timp cu sistema actuală până se va putea ameliora starea țĕranuluĭ.

Rĕul și cangrena consistă în însășĭ sistemă. Cu ea a muncit țĕranul n'a muncit, dar maĭ des a muncit de cât a stat inert—și muncesce și el destul sĕracul dar fie anul bun fie anul rĕŭ, pentru el resultatul este acelașĭ, căcĭ el este și rĕmâne acolo unde a fost, el este *neproductiv*. A muncit de l'a tăiat sudorile de primăvară până tómna, a trăit în bordeie săpate în pămînt, saŭ în colibe și hurube de nuiele, s'a nutrit cu buruienĭ și tómna el nu are atâta strânsură în bătătura sa ca să iasă cu familia și vitele din iarnă; une-orĭ abia are hrana și nutreț propriŭ până la Crăciun și Bobotéză și nicĭ datoriile nu le-a stins către

proprietar saŭ arendaș, și póte nicĭ de birurĭ nu este plătit; d'aci înainte încep împrumuturile și facerea învoelilor pentru un noŭ an, pentru o nouă muncă și așa maĭ departe.

Orĭ și cât de bine i-ar fi mers luĭ și cât de bun ar fi fost anul, maĭ mult de 10 pogóne el nu póte munci în dijmă—din carĭ 5 numaĭ se vin pe séma luĭ, 2 de porumb și 3 de cereale și va produce 5 kile de grâŭ à 50 leĭ = 250 leĭ și 3 kile porumb à 40 leĭ = 120 leĭ = în total 370 leĭ, apoĭ câte-va cărucene de cocenĭ și alte de paie de grâŭ, în contul căreĭ recolte cu rușfeturile, clăcile, s'aŭ dus ḑilele de câștig pe vară. Dacă la lucrul cu învoelĭ în banĭ vom calcula ḑiua de muncă cu 60 banĭ, pe cele 175 ḑile lucrătóre de peste vară 175×0,60 = s'ar veni numaĭ 105 leĭ pe an de persónă, din care are să trăiască cu familia și să se îmbrace și să plătéscă birurile, etc. Față de acestea am vĕḑut că lucrătoriĭ în banĭ sunt mult maĭ bine plătiți. Lucrătoriĭ în banĭ, carĭ aŭ și ceva proprietate câștigă o familie pe an după v. d. Goltz în Germania de sud 781,8 mărcĭ, iar în Germania de nord 627,9 mărcĭ, și ceĭ fără proprietate în Germania de sud. 611,4 în cea de nord, 563,1 mărci, și traiul acelora este mult maĭ bun de cât traiul țĕranilor noștri, carĭ anul întreg nu vĕd carnea și laptele pe masa lor.

Meteiagiul.

Efectele dărăpănătóre a lucruluĭ cu învoielĭ atât asupra proprietățiĭ cât și asupra locuitorilor n'a putut să scape din vederea ómenilor noștri politicĭ și de stat. Dînșiĭ aŭ propus pentru combaterea lor un alt fel de lucru cu învoială, după altă normă usitată la popórele romanice numită la Italienĭ *mezzeria* la Francezĭ *meteyage*. In Italia, mica proprietate independentă se raporta la lucrarea cu învoielĭ în anul 1871 ca 51:49. In Toscana mulțĭ micĭ negustorĭ, băcanĭ cârciumarĭ, micĭ meseriașĭ îșĭ plaséză capitalurile câștigate cu preferință în moșiĭ, pe carĭ apoĭ le daŭ și cultivă în parte cu locuitoriĭ din sat.

Asupra utilităţiĭ meteiagiuluĭ, agronomiĭ şi economiştiĭ nu sunt de acord. Ditz numesce pe italianul ce lucréză în parte, un *ţĕran ticăloşit.* Celebrul agronom englez Arthur Young—combate sistema cu tótă energia; tot aşa face şi economistul Sismondi şi alţiĭ. La noĭ l'a propus cu deosebire d-nul P. S. Aurelian.

După d-l P. S. Aurelian: «Meteiagiul este o învoire, un contract, prin care proprietarul uneĭ moşiĭ care înlesnesce capitalul de exploatare îşĭ reservă direcţiunea şi supravegherea, şi prin care cel ce exploatéză şi care aduce munca, executéză lucrările, cu condiţiune ca productele moşieĭ să fie împărţite pe jumĕtate între ceĭ douĭ contractanţĭ.»

Sistema aci preconisată se asémĕnă fórte mult cu raportul de la şcóla şi ferma de la Ferĕstrăŭ, unde agricultorul învaţă agricultură, iar silvicultorul ţine de córnele pluguluĭ şi dă direcţiunea; d'aci resultă succesele atât de marĭ ale şcóleĭ. Témă ne este că dacă s'o aplica şi la ţĕran vre-odată o să dea tot ast-fel de resultate, dacă nu şi maĭ rele. Căcĭ ţĕranul care are rutina şi experienţa lucruluĭ şi afacerilor—nicĭ odată nu póte să lucreze după cum îl taie capul sĕŭ şi cum crede el că ar fi maĭ bine; însă el este la discreţia şi trebue să se conformeze dorinţeĭ patronuluĭ sĕŭ—arendaş — devenit moşier din băcan, cârciumar, simigiŭ, orĭ dacă este însu-şĭ proprietarul moşieĭ asociat la acesta, el va fi funcţionar public, advocat, medic, care tot-d'auna pretinde că scie şi înţelege maĭ bine lucrurile de cât ţĕranul. Apoĭ cu ca ţĕranul nu va maĭ avea de plătit cocăritul, dijmuitul, glóbele şi havaieturile, etc. dar se vor găsi altele şi maĭ supĕrătóre. Ţĕranul va căuta să-şĭ semene trifoiŭ, lucerna, sfecle, ca să aibă nutreţ pentru vite, iar arendaşul va ţinea să cultive exclusiv grâŭ şi porumb cât maĭ mult, ca să cheltuiască cât maĭ puţin şi să dea beneficiŭ net cât maĭ mare; el îĭ va numĕra ţĕranuluĭ tóte bóbele de fasole şi mazăre din ólă şi tóte foile de la trifoiŭ, ca să nu fie frustrat şi scurtat cum-va în dreptul sĕŭ. D'aci control peste control, un spionagiŭ sistematic asupra tuturor actelor şi mişcărilor ţĕranuluĭ, carĭ îl vor împedica şi pa-

ralisa cu totul în acțiunile sale și va face tovărășia și maĭ puțin posibilă de cât cu tocmelile agricole actuale.

Dar să vedem cum s'ar putea ea introduce și aplica la noĭ în țară și ce ḑic străiniĭ despre meteiagiŭ?!

După Rieffel, meteiagiul este un mod de exploatare a pămîntuluĭ prin mijlocul uneĭ asociațiunĭ între un proprietar și o familie de cultivatorĭ. Proprietarul trebue să procure *pămîntul, jumĕtate din capitalul de exploatare* și *inteligența directóre.* Colonul (cultivatorul) aduce brațele sale, materialul și cea altă jumĕtate a capitaluluĭ de exploatare. In aceste s'a ḑis destul: Să ne întrebăm acum, carĭ din proprietariĭ și arendașiĭ noștri ar fi decișĭ și ar putea să pună la dispositia țĕranuluĭ, jumĕtate din capitalul de învestire a moșieĭ, ca el să o cultive numaĭ în mod rațional nu intensiv? Ca să ne dăm séma de acésta, n'are cine-va de cât să citéscă budgetele anuale a puternicilor Eforiĭ, carĭ staŭ sub controlul direct al statuluĭ și să vadă ce aŭ învestit ele în moșiile lor, și se va convinge de imposibilitatea aplicăreĭ acesteĭ sisteme la noĭ sub raporturile actuale, póte nicĭ viitóre. Proprietarul nostru nu-și face casă de locuit pentru el însușĭ necum să dea banĭ de clădit casă și grajd, șopron și șură pentru țĕran și vitele sale.

Fără de capital suficient și de învestirea moșieĭ cu cele de lipsă, nicĭ proprietarul singur, nicĭ țĕranul nu va eși din halul de astă-ḑĭ. Iată decĭ o primă pedică în aplicarea eĭ.

In privința stăreĭ materiale a țĕranuluĭ sub meteiagiŭ, Sismondi ḑice: «In acéstă exploatațiune țĕranul se intereséză de proprietate, ca și cum ar fi a luĭ; el află, în mezeria sa bunătățile prin care dărnicia natureĭ rĕsplătesce munca omuluĭ, fără ca partea sa să fie atât de mare în cât el singur să se pótă scuti de a munci. Nu se află dar la țară nicĭ o situațiune *maĭ pre jos de a sa*, nu se află ómenĭ carĭ muncesc cu ḑiua, și nicĭ argațĭ *a căror condițiune să fie maĭ rea, de cât a sa*, a sa însă este tolerabilă. Industria sa, economia sa, desvoltarea inteligenței sale sporesce regulat traiul sĕŭ cel bun; *în aniĭ bunĭ el se bucură de un fel de avuție ;* nu este lipsit de la ospĕțul pe care îl prepară natura; el lucréză după cum îl povățuesce înțelepciu-

nea sa, și el sădesce, pentru ca copiiĭ sĕĭ să culégă ródele. Pe românesce acésta va să ḑică: nu este condiție de traiŭ maĭ rea și maĭ pre jos de cât a luĭ, condițiune care coincide cu calificativul de *armseliger Bauer*, țĕran ticălos a luĭ Ditz. Apoĭ starea luĭ este numaĭ *tolerabilă*, dar nu *bună*, și numaĭ în aniĭ ceĭ bunĭ se bucură de un fel de avuție, dar ce face în aniĭ ceĭ rĕĭ? Și aḑĭ aniĭ rĕĭ sunt și mulțĭ dintre ceĭ bunĭ și mănoșĭ, în urma deprecieriĭ productelor. Intr'un an chila de grâŭ se vinde cu 80—100 leĭ, în anul următor numaĭ cu 50 leĭ. Ce se face el când maĭ mulțĭ anĭ de-a rîndul nu se fac nicĭ bucatele și nicĭ preț nu aŭ ?! saŭ că se fac bucatele dar nu sunt prețurĭ și nu e căutare după ele?

Tocmaĭ oscilațiunile enorme ale prețuluĭ bucatelor, face indispensabil ca cultivatorul să aibă mâna absolut liberă și să nu depindă de instrucțiunile și ingerințele nimĕnuĭ. Acésta o póte țĕranul maĭ curînd avea, când are să dea o anumită anuitate în banĭ, anumită cantitate de producte orĭ să facă anumite ḑile de muncă, iar în privința dispoziție ĭ să aibă mâna absolut liberă în orĭ-ce privință pentru ca să pótă ieși bine la capĕt!! In ceea ce privesce cultura vitelor și a plantelor, va imita și el în scurtă vreme când va vedea și găsi la proprietarul sĕŭ o sĕmînță de vite maĭ bună și cultură de plante maĭ bănósă de cât a sa. Autorul acestor rîndurĭ a avut ocasiunea să cunóscă de aprópe arendĭ pe 99 anĭ către finea lor, și nu póte de loc afirma că arendașul saŭ sub-arendașul ar fi purtat interesul și chivernisirea bunurilor ca un adevĕrat proprietar, ne cum să o facă un colon de meteiagiŭ. Și dacă este să adoptăm sisteme și metóde strĕine, credem că cele luate de la poporul român, sunt maĭ de folos, de cât cele luate de la alte popóre și țărĭ îndepărtate de noĭ.

Cântărind avantagele și desavantagele munceĭ cu învoelĭ, orĭ-și care numire i s'ar da, fie lucrare în parte, fie munca cu învoelĭ, numéscă-se ea meteiagiŭ saŭ mezzerie, ea este soră cu miseria, și ar fi bine să dispară cât maĭ curînd din dicționarul și obiceiurile poporuluĭ român. Din potrivă, trebuesce desvoltat tot interesul atât al proprietaruluĭ cât și al muncitoruluĭ, către moșia pe care

se află, ca să pună fie-care tótă asiduitatea și inteligența de care dispune la cultura eĭ, și pe lîngă brațele necesare să-ĭ dea și capitalul de lipsă. Acésta însă nu-l va putea avea de cât când fie-care va fi deplin stăpân pe rodul munceĭ sale, și li se va plăti să angajeze cât maĭ mult capital în înzestrarea și cultura pămîntuluĭ.

Determinarea cătimeĭ brațelor necesare la muncă.

Fără de brațe nu este posibilă munca. Insă de muncit muncesce și omul și vita, însă cum? Fie-care alt-fel. Presupunem că omul trebuesce să muncéscă rațional, o muncă inteligentă și care duce la scop. Pentru ca să putem lucra cu spor și să avem succes la muncă, trebue să avem tot-d'auna o ordine și brațele necesare la timp. Prea multe brațe saŭ prea puține, în raport cu munca de sĕvîrșit, constitue tot-d'auna o pedică, și une-orĭ compromit succesul. Și apoĭ nu tóte muncile agricole sunt egal de grele și recer desvoltarea de egală forță, de unde trebuesce bine chibzuit ce fel de brațe să întrebuințăm și cum să le distribuim și cum să operăm cu brațele disponibile. Este tot-d'auna greșit lucru, d'a începe o lucrare mare cu brațe puține și cu capital puțin, saŭ fără de a avea brațele suficiente, orĭ a nu fi siguri de ele la timp. Unde avem de luptat cu friguri de baltă, orĭ cu alte bóle endemice locale pe timpul vereĭ, acolo maĭ bine prevedem ceva brațe maĭ multe de cât prea puține; orĭ în anumite casurĭ putem repartisa la munca agricolă și servitoriĭ caseĭ orĭ pe uniĭ din pastorĭ, pentru ca să acoperim lipsa și să ne facem nevoia.

Lipsa de brațe nu este egală în agricultură ca în industrie anul întreg și pe seson. Un rĕŭ mare al agriculturei este, că vara ne trebuesc tot-d'auna maĭ multe brațe de cât iarna, apoĭ sunt epoce de muncă intensivă, unde se grămădesc diferite operațiunĭ de odată, și atuncĭ maĭ nicĭ odată nu putem avea brațe suficiente, pe carĭ în alt timp, nu le putem ocupa în de ajuns. Lipsa de brațe depinde și de mersul timpuluĭ și vegetațiuneĭ, de culturĭ, etc.

Dacă se desprimăvăréză târdiŭ, și vara este ploiósă, atuncĭ vegetațiunea se întârdie, lucrurile se grămădesc și din causa ploilor avem puțin spor la muncă, de unde resultă că trebue să avem multe brațe la muncă și plățile atuncĭ se urcă. Dacă se face de timpuriŭ primăvară, și vara timpul este favorabil, epoca de muncă se prelungesce, avem spor la muncă și lucrările nu se grămădesc nicĭ odată și nicĭ urgență nu este, căcĭ tóte se succed în ordine cronologică.

Intrebuințarea și ocupațiunea brațelor depinde de climă, teren, de natura și felul brațelor însă-șĭ, de culturĭ, de starea economică socială și religiósă chiar. In genere munca cu brațele duréză maĭ mult de cât cea cu vitele, căcĭ pe timp de plóie când pămîntul este prea móle, iarna și pe secetă, unde nu putem lucra la câmp, putem ocupa brațele cu alte lucrărĭ. Iarna, este une-orĭ la noĭ destul de domólă de putem lucra cu bun spor și o parte mare din lucrărĭ în contul munceĭ de vară.

Depinde mult și de aptitudinea de muncă și de iscusința personală a muncitorilor. Unde avem un contingent de bunĭ muncitorĭ, acolo ne trebuesc maĭ puține brațe de cât acolo unde brațele sunt slabe. Aptitudinea de muncă a lucrătoruluĭ însă depinde cu deosebire de hrana și de modul de viețuire a luĭ. Muncitorul bine nutrit, produce și câștigă maĭ mult și trăesce maĭ bine de cât cel rĕŭ nutrit. Muncitorul ieftin este rĕŭ nutrit, fără putere și fără spor la muncă, câștigă puțin și se nutresce mizerabil. Mulțĭ din arendașiĭ și proprietariĭ noștri ar putea să învețe din exemplul Șvabuluĭ din Bănat, căruia dacă nevasta sa o singură dată 'ĭ pune fertură prăjită pe masă, i-o asvîrle în cap — cu cuvintele că pe el să nu-l încurce, ci să-ĭ dea carne să mănânce și să bea vin ḑilnic la masă, ca să pótă munci. In strĕinătate caută proprietariĭ să îmbunătățéscă condițiunile de traiŭ ale muncitorilor lor, ca cel puțin de 2 orĭ pe sĕptămână aceștia să capete carne, tocmaĭ ca să pótă munci maĭ bine.

La noĭ din contra detragerea orĭ-căruĭ aliment substanțios de hrană a muncitoruluĭ o consideră arendașul și proprietarul drept progres al sĕŭ. Țĕranul nostru hră-

nindu-se de deceniĭ numaĭ cu mămăligă și aceea din porumb stricat, și cu lobodă, știr, susaiŭ, castraveți crudĭ și pepenĭ de cumpĕrat—fără lapte, fără carne, fără pâine, brînză, unt, smîntână, și otrăvit cu holerca jidovéscă și grecéscă—fatalmente a trebuit să decadă fisicesce și moralmente, și să nu pótă produce suficient nicĭ pentru el, nicĭ pentru alțiĭ. Diferința de muncă și de producțiune este de căutat în diferința de hrana lor. Vadă orĭ și cine câte persóne sunt aplicate adĭ la o mașină de treerat cu abur pe o moșie mare din țară și pe una din Bănat, și va avea diferința de producțiune a lor. Cu detragerea lapteluĭ, carneĭ, ouĕlor, legumelor, fructelor, încă nicĭ odată nu s'a vĕdut progresând, undeva pe lume vre-un țĕran. Frideric cel mare a dis, că orĭ-ce progres începe de la alimentațiune. Frigurile de baltă, dissenteria, și alte bóle endemice, încă s'ar putea maĭ ușor combate, pe terenul social și economic de cât cu ajutorul spitalelor rurale.

Pe noĭ ne împedică mult din munca productivă și prea multe sĕrbătorĭ și posturĭ. Dintre posturĭ cel maĭ greŭ și care face maĭ mult rĕŭ populațiuneĭ muncitóre de la țară, este postul de 2 sĕptĕmânĭ numit al Sf. Mărиĭ. — Nicĭ unul din posturĭ nu este așa de supĕrător ca acela Atuncĭ când vine pâinea nouă din bucatele crude încă necópte în de ajuns, porumbul crud, prune, mere și pere necópte, castraveții și pepeniĭ verdĭ — alimente carĭ maĭ de care fără putere, ci tóte moleșitóre de produc adevĕrate ecatombe în populațiunea nóstră muncitóre. Fără a ne atinge câtușĭ de puțin de așezămintele Sft. nóstre Bisericĭ ortodoxe, desființarea aceluĭ post ar fi o adevĕrată binefacere pentru poporul nostru, care s'ar transmite în conservarea a decimĭ de miĭ de brațe valide la muncă, prin suprimarea frigurilor și dissenterieĭ, și în salvarea a 4—5000 de suflete pe fie-care an. Cele-l'alte posturĭ de și sunt maĭ lungĭ, al Crăciunuluĭ și al Pascilor sunt maĭ ușor de postit, fiind-că nu este munca așa de încordată și țĕranul are alimente maĭ substanțióse — are pâne — fasole, varză acră, cartofĭ etc. Dumineca este bine și chiar necesar să se serbeze în interesul curățenieĭ și igieneĭ. Chiar și în industriĭ și la lucrul cu mașinile este necesar ca muncitoriĭ să aibă

o ḑi liberă pe sĕptĕmână, căcĭ siguranța este maĭ mare.

In privința sĕrbătorilor încă avem póte prea multe, carĭ se transmit într'o inferioritate socială și economică, față de alte popóre eterodoxe. Ele se manifestă maĭ bine în satele mixte, locuite de românĭ și eterodocșĭ — căcĭ românii serbéză pe Sfț. Ión de 4 orĭ în an, iar streiniĭ nicĭ odată. Protestanțiĭ aŭ 330 ḑile muncitóre pe an, catoliciĭ 290, iar noĭ românii ortodoxĭ amestecațĭ printré dînșiĭ nu putem calcula maĭ mult de 260—270 ḑile lucrătóre pe an. Pe lângă Duminecĭ și prasnicile împĕrătescĭ maĭ sunt sĕrbătorile bisericescĭ, locale ba chiar și păgâne, pe carĭ încă le ține poporul de rînd, și se abține în aceste de la anumite lucrărĭ. Apoĭ cunóscem comune neaoșe române de boierĭ și moșnenĭ, unde — la Crăciun, Pascĭ și Rusaliĭ — se serbéză 4 ḑile de-arîndul. De prea multe sĕrbătorĭ românescĭ se plâng adese-orĭ și strĕiniĭ. Óre noĭ românii n'am avea motiv de a ne plânge? Sf. Sinóde n'ar face rĕŭ de a se ocupa cu regularea acestora din un punct de vedere social economic religios maĭ echitabil. Biserica națională ortodoxă română nu póte să desconsidere maĭ mult aceste neajunsurĭ ale poporuluĭ.

Afară de sĕrbătorĭ și Duminecĭ, maĭ sunt ḑilele de plóie și alte pedicĭ materiale, unde agricultorul încă este împedicat din muncă.

Așa că pentru vară noĭ avem: pentru iarnă:

	ḑile totale	de muncă	ḑile totale	de muncă
în regiunea vinuluĭ . .	260	207	105	83
» » grâuluĭ . .	221	175	144	115
» » secareĭ . .	188	150	177	140

Cătimea de brațe necesare depinde și de modul de cultură a moșieĭ. La pag. 211 — am arătat că aceiașĭ moșie de 1.000 pog. când este cultivată sistematic, în cultura alternă are lipsă numaĭ pe jumĕtate din vitele necesare la muncă, de cât când am cultiva-o în mod estensiv. Tot așa este și cu brațele: deși la cultura intensivă ne trebuesc maĭ multe brațe, dar ne ajungem relativ cu maĭ puținĭ muncitorĭ, fiind-că ḑile de muncă sunt maĭ multe în an, și brațele sunt maĭ bine ocupate pe diferitele se-

sóne. Un rĕŭ de căpetenie al moduluĭ nostru de cultura pămîntuluĭ provine din faptul, că cultivăm aprópe exclusiv numaĭ grâŭ și porumb — la a căror seceriș și cules ne trebuesc fórte multe brațe, iar d'aci încolo nu maĭ avem ce ocupațiune să le dăm și câștig. Unde ar putea să muncéscă și la eĭ acasă, 'ĭ ocupă arendașul și proprietarul, iar după aceia nu maĭ întrébă nimenĭ după brațele lor.

Cultura maĭ variată cu plante diferite permite de a repartisa maĭ bine epoca de muncă și ne oferă posibilitatea de a da ocupațiune și câștig la muncitorĭ aprópe în întreg decursul anuluĭ, vara și iarna, căcĭ vara îĭ ocupăm continuu la munca câmpuluĭ, iarna îĭ ocupăm în grădină, vie, pădure, la facerea de ameliorațiunĭ agricole, rigolărĭ, curățirĭ de șanțurĭ, săpărĭ de canale, repararea gardurilor, curățirea pădureĭ și grădineĭ de uscăturĭ, facem drumurĭ și șosele și alte lucrărĭ de îmbunătățire pe moșie, pe carĭ vara nu le-am putea face, căcĭ ne lipsesce timpul, material și brațele și ne vin prea scumpe. De multe orĭ angajăm lucrărĭ de felul acesta deși nu avem neapărată trebuință momentan de ele, dar numaĭ pentru a ocupa pe ómenĭ și a nu-ĭ lăsa să plece în altă parte. Acésta este bine și pentru proprietar și pentru muncitorĭ, căcĭ putênd ocupa pe muncitorĭ anul întreg eĭ devin stabilĭ, se asimiléză și identifică cu totul cu moșia, aŭ maĭ multă tragere la muncă și devin maĭ credincioșĭ. Si o plată maĭ mare momentană nu-ĭ momesce să se ducă în altă parte fiind-că nu sunt siguri de ea. Pentru proprietate este bine ca în loc de a avea o dróie de muncitorĭ rĕĭ și nesiguri pe moșie să aibă un stoc de bunĭ muncitorĭ stabilĭ pe moșie, și ocupându-ĭ anul întreg—le dă o plată maĭ mică de cât cea curentă, și munca ce-o fac dînșiĭ este maĭ de folos.

De alt-fel agricultorul mare saŭ mic tot-d'auna are și găsesce de lucru și ocupațiune pe moșia sa, numaĭ bunavoință și pricepere să fie. Lipsa de brațe maĭ mare pentru vară în toiul lucruluĭ intensiv o compenséză prin brațele femeilor și copiilor maĭ mărișorĭ aĭ familiilor stabilite pe moșie; iarna ocupă pe bărbațĭ la îngrijirea vitelor, ameliorațiunĭ, etc. Câte odată în neputința de a găsi ocupa-

ţiune pentru ómenĭ, putem ocupa femeile lor la lucrarea inuluĭ, cânepeĭ şi lâneĭ ca să dăm ceva de câştig familiilor, care fie mic fie cât de moderat, numaĭ pe jumĕtate din ceea ce li se plătesce vara, dar totuşĭ este o ocupaţiune şi câştig pentru familie şi nu ajunge muncitorul în mizerie şi nicĭ să céră, orĭ să trebuiască să-ĭ hrănim de pomană. De la introducerea lucruluĭ cu maşinile, la prăşit, secerat şi treerat ne trebuesc relativ maĭ puţine braţe de cât înainte vreme şi le putem decĭ echilibra maĭ uşor; o parte din cereale le putem lăsa să le treerăm tómna târdiŭ tocmaĭ în vederea ca să dăm ocupaţiune şi câştig muncitorilor noştri fidelĭ, iar în spre primăvară vine bătutul porumbuluĭ, căratul gunoiuluĭ, desfundat, rigolat, îngrădirĭ viĭ, la facerea de plantaţiunĭ, etc.

Pentru vitele de muncă şi alte lucrărĭ permanente ne trebuesce să avem un personal stabil anul întreg, argaţĭ, vizitiĭ, servitóre. Pe aceştia nicĭ odată nu-ĭ putem concedia dintr'o dată, ca la ḑiua hotărîtă să-ĭ angajăm din noŭ saŭ pe alţiĭ în locul lor.

Pentru îngrijirea vitelor şi în serviciul permanent ne trebuesc:

		la păşune	*femeĭ*
în grajd la 4 caĭ un vizitiŭ	—	—	—
» » » boiĭ de jug un om la . .	16—20 boĭ	—	—
» » » » de îngrăşat	10—14 »	—	—
» » » vacile de lapte că se şi mulgă	10—12 vacĭ	—	10—12
» » » » » » fără muls . .	20—24 »	30—40	15—18
» » » gonitóre fără muls	30 gon.	—	
» » » oĭ » »	250--300 oĭ	300	
» » un bărbat la porciĭ de îngrăşat şi de rudă	15—18 porcĭ	—	12—15
la purceĭ tinerĭ	40—50 »	100	30—40

La vitele de muncă ne trebuesc pentru fie-care car şi plug câte un argat, dacă lucrăm cu 2—3 părechĭ de boĭ orĭ caĭ îĭ putem da şi un poganiciŭ, un băiat de 10—14 anĭ ca ajutor.

Unde sunt maĭ multe vite şi maĭ mulţĭ argaţĭ, acolo ne trebuesc să ţinem şi vătafĭ pentru fie-care specie de vite saŭ pristav la secţiune de lucrătorĭ în parte pentru

conducerea și supravegherea lucrărilor, iar peste ciobanĭ este la stână un baciŭ, iar peste turme un scutar. La lăptăriĭ este maiestru lăptar saŭ lăptărese. Oieriile marĭ fine aŭ inspectorĭ și directorĭ și clasificatorĭ speciali; la caĭ, maestru grăjdar, ecuier saŭ stallmeister. Pentru mașinĭ și ateliere sunt mecaniciĭ și șefiĭ de ateliere, carĭ conduc și supraveghiază lucrările și aŭ și rĕspunderea lucrărilor și a inventaruluĭ; peste lucrătoriĭ cu ḑiua sunt logofețiĭ, ispravniciĭ și pândariĭ moșieĭ diferiți de personalul administrativ și dirigent propriŭ ḑis.

La o sută de pogóne sunt necesarĭ 3—4 argați, când moșia se cultivă în mod extensiv, 5—6 când se cultivă în cultura alternă și 6—7 la culturu intensivă.

Maĭ greŭ este de stabilit numĕrul brațelor muncitóre, carĭ ne trebuesc intermitent la muncă; pe acestea le putem stabili numaĭ după aptitudinea individuală de muncă orĭ după suprafața de muncă ḑilnică.

La muncile manuale propriŭ ḑise, un om adult póte munci cu brațele pe ḑi, ḑiua de muncă calculată la 10 ore.

1) La încărcat gunoiŭ . . . . . 8—10 carĕ
2) » împrăștiat gunoiul . . . . . 14—20 »
3) » încărc. compost saŭ gun. mĕrunt. 6—8 »
4) » descărcat gunoiŭ . . . . . 16—20 »
5) » împrăștiat îngrășeminte chimice . 5—6 q.
6) » săpat cu casmaua . . . . . 10—12 m.²
7) » săpat cu sapa . . . . . 12—15 m.²
8) » curățit rozóre și scursorĭ de apă. 475—570 m.
9) » rigolat la 50 cm. adîncime pe un teren nisipos . . . . . 17—30 m.²
10) La rigolat la 50 cm. adîncime pe un teren argilos și tare . . . . . 15—18 m.²
11) La săpat pămînt pentru cărămiḑĭ. . 5—6 m.³
12) » » pajiștea și spart țelina . . 1—1,5 are
13) » seměnat cereale de primăvară cu mâna . . . . . 4—5 ha
14) La seměnat cereale de tómnă . . 3,5—4,5 ha
15) » » trifoiŭ, lucernă, ierburĭ . 5—6 ha

16) La pus porumbul în cuiburĭ . . . . 0,5—0,6 ha
17) » sădit tutun, sfecle, napĭ şi verţe . 0,03—0,04 ha
18) » pus cartofĭ după plug pe brasdă. 0,2 —0,3 »
19) » săpat porumb şi cartofĭ cu sapă de mână. . . . . 0,2 —0,3 ha
20) La săpat, muşuroit, şi rărit tot odată. 0,05—0,2 »
21) » rărit sfecle şi cârpit ochiurile şi vetrele. . . . . 0,04—0,05 ha
22) La plivit buruenile şi tăiat pălămida 0,5 —0,8 »
23) » cosit fînul de livadă şi tins . . 0,3 —0,5 »
24) » cosit otava şi trifoiul. . . . . 0,4 —0,6 »
25) » întins brasdele şi întors fînul odată. 1 —1,25 »
26) » scuturat şi adunat fînul . . . . 2—3 carĕ 0,50 ha
27) » tins purcóiele şi strîns fînul uscat. 4--5 carĕ 1—1,5 ha
28) » tins şi adunat otava. . . . . 1,5—2 carĕ 0,5—1 ha
29) » încărcat fîn. . . . . 6—7 carĕ.
30) » » otavă. . . . . 3—4 carĕ.
31) » smuls inul . . . . . 0,15—0,2 ha
32) » » cânepa. . . . . 0,2 —0,3 »
33) » ridicat şi legat cânepa. . . . . 0,5 —0,6 ha
34) » frânt cânepa topită. . . . . 10 maldărĭ à 10 fuióre.
35) » meliţat inul o chită saŭ snop pe ţi à . . . . . 50 fuióre.
36) La meliţat cânepa frîntă şi fasonatul eĭ . . . . . 120—150 fuióre.
37) La secerat cerealele de tómnă cu secerea . . . . . 2—3 cl. 0,065—0,07 ha
38) La secerat rapiţa şi pus porlóge. . 0,15—0,25 ha
39) » cosit grâul cu cósa cu greblă . 0,5 —0,75 »
40) » » orzul şi ovĕsul . . . . . 0,63—0,95 »
41) » întors mănunchiĭ şi porlógele. . 2,0 —2,5 »
42) » legat cereale de tómnă şi făcut legăturĭ. . . . . 0,3 —0,5 ha
43) La legat cereale de primăvară avênd legăturile făcute . . . . . 0,6 —0,8 ha
44) La adunat snopiĭ şi clăit. . . . . 30—40 clăĭ.
45) » idem legat şi clăit. . . . . 15—20 »
46) » încărcat bucate . . . . . 80—100 »
47) » descărcat pe stog şĭ în şură . . 50—60 »

48) La greblat spicele cu grebla de mână. 0,3 —0,5 ha
49) » treerat cu mlăciul. . . . . 1,5 —2,5 hl. bóbe.
49 a) La vînturat cu vînturătórea . . . 20--30 hl.
50) La scos cartofiĭ cu furcoiul. . . . 0,03 –0,04 ha
51) » » » » plugul. . . . . 0,8 —1,25 »
52) » cules porumb. . . . . 0,3 —9,4 »
53) » » cartofĭ. . . . . 7—10 hl.
54) » tăiat coceniĭ de porumb . . . . 0,8 —1,0 ha
55) » scos sfecle cu sapa și furcoiul . 0,05—0,07 »
55 a) La încărcat sfecle. . . . . 40--50 q.
56) La îngropat cartofĭ și sfecle în bordeiŭ. . . . . 30—40 q.

La plug ne trebuesce un om mare și un băiat.
» semĕnat cu mașina 2—3 ómenĭ marĭ.
» cosit și secerat cu mașina simplă un om.
» secerat cu mașina cu legătóre 2—3 ómenĭ.
» treerat cu mașina manuală 6—8 ómenĭ.
» » » » cu vîrtej de vite 10—12 ómenĭ.
» » » » de abur de 8 caĭ putere 25—30 ómenĭ.
» » » » » » » » cu elevator 18—20 óm

Dacă cărăm paiele în lăturĭ cu macarale ne trebuesc 30—40 ómenĭ.

La secerat după 8—10 secerătorĭ este necesar un om care légă și la 20 secerătorĭ unul pentru clăit. La scos cartofiĭ — un om scóte cu furcoiul cât pot aduna 6—8 femeĭ orĭ copiĭ. La sfeclele de zahăr maĭ bine întrebuințăm câte 20—30 persóne de odată la un loc ca să putem termina un pogon pe ḑi, și lucrările să nu întârḑie. La prășit porumbul cu prășitóre amecanică un om cu un băiat și cu 2 caĭ pot să sape pe ḑi cât pot săpa 8—10 persóne cu sapa de mână. La sădit, rărit, smuls și cules — întrebuințăm cu deosebire femeĭ și copiĭ — carĭ încă fac bună trébă dacă sunt supraveghiațĭ de aprópe. La făcut fînul întrebuințăm bărbațiĭ exclusiv la cósă și la adunat fînul și pus căpițe și purcóie — la întors, scuturat și greblat cu deosebire femeĭ — carĭ sunt maĭ iuțĭ. La legat bucate pe alocurea se întrebuințéză exclusiv bărbațiĭ, fiind-că sunt maĭ robuștĭ, pe alocurea exclusiv femeĭ ca maĭ iuțĭ și maĭ

dibace. La încărcat și făcut stogurĭ și șire exclusiv bărbațĭ. La desfăcut snopiĭ pe mașina de treerat exclusiv femeĭ. La încărcatul caruluĭ și la descărcat se pot aplica cu bun succes și femeile. La topit inul și cânepa se aplică atât bărbațĭ cât și femeĭ; la frînt și melițat inul și cânepa cu preferință femeĭ.

Necesitatea de brațe diferă și după sistema de cultură ce vroim să introducem. Pabst dă ca necesarĭ pentru 100 jug. cadastralĭ = 57 ha, calculând câte $2\frac{1}{2}$ persóne apte de muncă la o familie.

La cultura estensivă	7—10	munc.	(10—12)	resp.	3—4	fam.
» » alternă. .	11—14	»	(12—16)	»	5—6	»
» » intensivă.	15—20	»	(18—24)	»	6-8	»

Noĭ însă la suta de pogóne românescĭ = 53 ha putem lua cu 1—2 persóne maĭ mult fiind-că locuitoriĭ învoițĭ sunt maĭ slabĭ muncitorĭ. In schimb numĕrul familiilor se póte ține neschimbat fiind-că românul are maĭ mulțĭ copiĭ.

In fine maĭ vine în considerare și rolul social și economic al educațiuneĭ și mediul ambiant. Deja bătrînul A. Thaer arată în Principiile de agricultură rațională, că există o strînsă legătură între plata muncitorilor și între mijlócele de traiŭ ale lor, carĭ variază mult maĭ puțin de cât plata în sine, fie în numerar, fie în natură. Plata maĭ mare saŭ maĭ mică pentru muncă se modifică și variază tot-deauna după scumpetea mijlócelor de traiŭ. Thaer da ca minimum de plată 1 — 9 banițe berlinese Berliner Schäffel = 4,5 kilo de secară pentru ḑiua de muncă a unuĭ ḑiler, și acésta o ia el drept basa tuturor calculelor sale și o însemnéză cu # și la muncitoriĭ cu brațele ea variază între $^3/_{24}$ și $^5/_{24}$ saŭ în termin mediŭ ca cea maĭ favorabilă $^4/_{24} = ^1/_6$ banițe = 6,5 kilograme de secară.

Acésta o admite și Block și alțiĭ. Block pune plata medie a unuĭ om ce lucréză cu ḑiua la 14 funți = 7 kilog. secară, iar a unei femeĭ la 12 funți = 6 kilogr. secară, și după prețul eĭ curent depind și cele-l'alte alimente și emolumente.

Tot acésta o vedem și la lucrătoriĭ noștriĭ cu ḑiua. In

Transilvania ḑiua de cósă se plătesce de la 1,6—2,0 coróne și mâncare și bĕutură, ḑiua de secere cu 0,80 —1,20 coróne și mâncarea, pe când la noĭ în România aceloraşĭ lucrătorĭ li se plătesc ḑiua de secere cu 1,5—2,0—2,5 leĭ. Şi cu tóte acestea aceiaşĭ lucrătorĭ de multe orĭ sunt maĭ folosiţĭ acasă cu o plată maĭ mică, fiind-că cumpĕră maĭ mult pe ea, de óre ce baniĭ aŭ acolo o valóre și forță de cumpărătóre maĭ mare de cât la noĭ și cad și celel'alte spese de dus și întors. La noĭ deși plata curentă a muncilor agricole este în aparență maĭ mare de cât în Transilvania și Bucovina, totuşĭ traiul și manufacturile sunt maĭ scumpe de cât acolo. Lucrătoriĭ ambulanţĭ ce vin de acolo numaĭ așa s'ar procopsi ca să se îmbrace și provadă cu tóte cele necesare de acasă și numaĭ victualele să le cumpere la noĭ, ceea ce evident că este peste putință. Şi acésta ar fi în detrimentul muncitorilor noștri, căcĭ le-ar face o concurență inegală la muncă.

Decĭ plățile micĭ și insuficiente cu scumpetea mijlócelor de traiŭ se transmit tot-d'auna într'o alimentare insuficientă, și succesive în decadința fisică și morală și intelectuală a muncitoruluĭ și în degenerarea și împuținarea contingentuluĭ de brațe apte de muncă.

Pe terenul social și economic, carĭ nu se pot tot-d'auna despărți de la olaltă, maĭ aŭ o influență covârșitóre și maĭ mult saŭ maĭ puțin decisivă și educațiunea și instrucțiunea. Cu băieţaşĭ de prăvălie și cu negustoriĭ faliţĭ ca administratorĭ și regisorĭ în moșiile marĭ, nicĭ odată nu se va face educațiunea și ameliorațiunea stăreĭ morale și materiale a țĕranuluĭ și muncitoruluĭ agricol.

Temelia bunuluĭ muncitor se pune la crescerea luĭ în familie și în șcóla și desvoltărea luĭ maĭ departe se face ca adolescent la etatea de a percepe și a putea asimila. A face un stagiŭ sub conducerea și povața nemijlocită a unuĭ bun cultivator și bun econom este de cea maĭ mare înrîurire pentru orĭ-ce tĭnĕr, și în orĭ-ce condițiune socială.

Sub raporturile nóstre actuale, și cu direcțiunea dată până aci tinerimeĭ, cum să se obicinuiască fiul de sătean la ordine, punctualitate și curățenie ca să devină maĭ

târdiŭ bun cultivator și bun econom, când acasă la eĭ șed în bordeiŭ, n'aŭ grajd, n'aŭ șopron, șură, coteț, poiată, hambare, n'aŭ de nicĭ unele, iar școla este o hurubă, ce amenință să cadă în fie-care moment pe eĭ, curtea și grădina școleĭ deschise, pline de băligar și vara pline de burueni hidóse? Ce ordine și curățenie să-și însușéscă el când ordine și curățenie n'a vĕdut nicĭ la eĭ acasă, și nicĭ la preotul orĭ primarul satuluĭ? Apoĭ după ce a eșit din școla rurală, ce să învețe flăcăul saŭ fata de sătean, la curtea boerésca, unde încă există aceiașĭ mizerie și neordine, aceiașĭ risipă și murdărie ca și la eĭ acasă, vitele se țin întocmaĭ ca ale lor acasă sub cerul liber, uneltele de muncă zac în plóie și pic, expuse tuturor intemperiilor și ce să adopte și imiteze el de la nisce ómenĭ, carĭ sunt recrutațĭ din alte cariere?

Cu sistema actuală a învoelilor nu va merge la infinit, căcĭ instrucția primară și serviciul militar obligator va deschide și țérannluĭ ochiĭ asupra sórteĭ și stăreĭ sale. De a supune pe toțĭ locuitoriĭ satuluĭ la învoelĭ și a căuta de a-ĭ avea tot-d'auna la mână și a-ĭ obliga la rușfeturĭ și clacă dimpreună cu preot, primar, notar — când preotul are 10—12 anĭ de studiŭ, învĕțătorul de asemenea și apoĭ a căuta a le trage . . . . prin unul maĭ inferior de cât eĭ, încă nu va dăinui mult. Nu vor fi conducătoriĭ sĕĭ naturalĭ preot, învĕțător, primar, notar, vor fi eĭ alțiĭ ceĭ cu crucile măsluite, carĭ vor face acésta, și vor căuta să exploateze mizeria sàteanuluĭ în favorul lor.

Peste munțĭ supunerea și a preoților românĭ la jugul iobăgesc nicĭ un bine n'a adus, nicĭ pentru luminarea țĕranuluĭ și vada bisericeĭ sale și nicĭ pentru proprietate. Totușĭ și acolo legea feudală ungurésca și transilvană făcea excepțiunĭ — eraŭ manumisiunile, embaticurile, rescumpĕrările în banĭ, taxele anuale în favorul bisericeĭ și al preotuluĭ, carĭ dispensaŭ de maĭ multe orĭ pe preot de angaralele umilitóre — ale claceĭ, dijmeĭ, podvedĭ, etc.

Raporturile sociale îndulceaŭ pe cele feudale și de feudalitate. De aceea fórte inteléptă a fost dispositia urbaruluĭ din 1820 și din patenta imperială austriacă de la 1854 care prevedea pentru preot un lot de 2 orĭ de mare

de cât pentru un sătén fruntaș, și egală parte de pășune și pădure cu un sătén fruntaș, iar pentru învețător un lot mare simplu fără plată, ca eĭ să fie liberĭ de orĭ-ce angarale, și să-șĭ pótă căuta de îndeplinirea oficiuluĭ lor.

Cu risicul de a displace multora, dar credem că va fi și altora de folos, vom reproduce aci câte-va exemple din experiențele părinților și antecesorilor noștri din Transilvania.

Ceea ce n'aŭ putut face peste munțĭ Sașiĭ în decurs de secolĭ cu *felelatul* și cu mĕsurile coercitive cele maĭ drastice, pentru a moralisa pe Românii din satele săsescĭ s'a făcut de sine prin desființarea luĭ. Sub *felelat*, de la ung. felelnĭ=a rĕspunde, a face solidar în garanție, era sistema de a face rĕspundĕtorĭ solidarĭ pe păstoriĭ românĭ de tóte vitele de pripas saŭ furate din sat în decursul unuĭ an, fie ele date sub îngrijirea păstorilor și din neglijența lor, fie din neglijența proprietaruluĭ, când i s'aŭ furat din grajd saŭ nóptea de la car orĭ din pădure, păstoriĭ românĭ eraŭ datorĭ să le caute și eventual ne găsindu-le să le plătéscă.

In plata păzituluĭ era cuprinsă óre-cum și prima de asigurare de furt, pripas, etc. Acea sistemă și mod de învoire a păstorilor românĭ, o țineaŭ deregătórele sătescĭ și județene săsescĭ, atât de indispensabilă și de importantă, în cât fără de ea credeaŭ că nu vor maĭ putea ținea vite între românĭ; chiar și reuniunea agricolă săsésca s'a ocupat de repețite orĭ cu felelatul și a făcut representațiunĭ la guvern pentru înăsprirea luĭ și combaterea furtuluĭ de vite.

Resultatele însă eraŭ tot-d'auna contrare, din ceea ce doriaŭ dînșiĭ. Prin el nu făcéŭ alta de cât de a obliga pe păstoriĭ lor să facă cunoscință și să se aibă bine cu toțĭ pungașiĭ și hoțiĭ de vite, cu ómeniĭ certațĭ cu justiția, ca să le dea *colac* și *comanace* ca să-ĭ lase în pace, să le spună unde sunt ascunse vitele de pripas și decĭ evident că de multe orĭ și eĭ le înlesniaŭ traficul neonest, ca să-șĭ rĕsbune uniĭ asupra altora. Desființarea felelatuluĭ, care nu scim dacă se maĭ usitéză adĭ în vre o comună prin părțile Mediașuluĭ, dar se usita încă până prin aniĭ 70 a-ĭ secoluluĭ trecut, a avut drept resultat împuținarea considerabilă a furtuluĭ de vite și sporirea siguranțeĭ persóneĭ și avereĭ.

Apoĭ este cunoscut casul întâmplat protopopuluĭ de la Zernescĭ şi furtuna ce a stîrnit prin aniĭ 1870 între saşĭ, când a cerut de la Saşiĭ din Codlea, salar pentru învĕţătorul şcóleĭ române din acel tîrguşor. Saşiĭ protestară într'un glas, cum să dea eĭ léfă la învĕţătorul român, când româniĭ lor sunt notoriŭ vestiţĭ hoţĭ de caĭ şi toţĭ mişeĭ şi acum eĭ să le maĭ plătéscă şi şcólă şi pe învĕţător, la care protopopul conscient de misiunea sa, le rĕspunse că tocmaĭ de aceia, fiind-că dînşiĭ se plîng de eĭ să caute ca prin şcólă şi biserică să-ĭ moralizeze; să caute să deştepte ambiţiunea şi consciinţa de sine în ceĭ decăduţĭ, şi cu deosebire să dea o altă crescere tinerimeĭ (1).

Fig. 23. Şcóla greco-catolică din Sînca veche.

Astă-dĭ nu se maĭ plîng nicĭ Saşiĭ din Codlea de Româniĭ lor nicĭ ceĭ din Resnov, Feldiora, Ghimbav, etc. In loc de felelat, de o parte, şi de colac şi comanac de alta, Româniĭ din Ţara Bârseĭ fără îndoială posed adĭ şcólele cele maĭ bine organizate între Românĭ, aŭ şcóle rurale cu câte 3—4 învĕţătorĭ, aŭ corurĭ, societăţĭ de lectură, bibliotecĭ ambulante, aranjéză balurĭ, concerte, une-orĭ în legătură cu exposiţiĭ de industria caseĭ, la care invită şi participă şi fruntaşiĭ Saşilor şi eĭ sunt invitaţĭ la ser-

(1) Actualul mitropolit gr. or. I. S. S. I. M.

bările săsescĭ. Bisericile şi şcólele lor sunt de model, învĕţătoriĭ şi preoţiĭ aŭ examenele de calificaţiune cerute de legile statuluĭ,

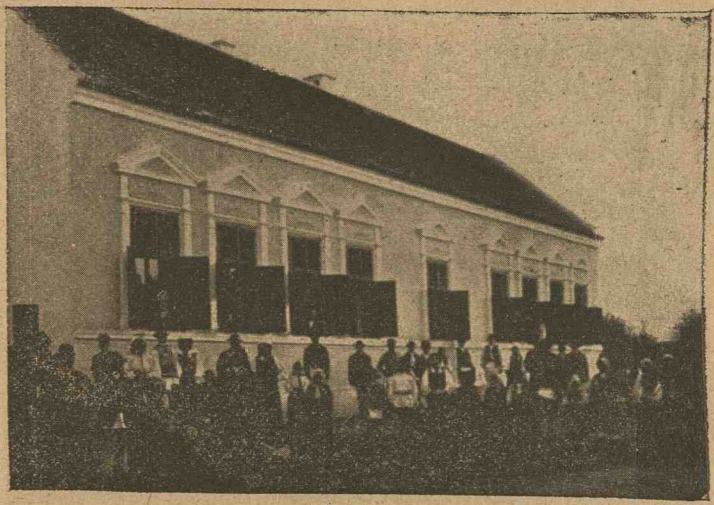

Fig. 24. Scóla greco-catolică din Vad.

iar ca clădirĭ bisericile şi şcólele lor pot servi de model. Afară de aceia mulţĭ dintre ceĭ fără pămînt de cultură, s'aŭ aplicat la meseriĭ şi negoţ, alţiĭ sunt lucrătorĭ în fabricĭ, aşa că posed deja un frumos numĕr de meseriaşĭ şi de negustorĭ între dînşiĭ. Vrajba, ura şi persecuţiunile seculare dintre Românĭ şi Saşĭ aŭ făcut loc uneĭ înţelegerĭ reciproce în tóte chestiunile vitale, uneĭ armoniĭ şi concurenţe pacĭnice pe terenul cultural şi economic, pe care nimenĭ nu o visa maĭ nainte.

Fig. 25. Biserica unită din Vad.

Nimenĭ nu va găsi nemulţumirĭ şi agitaţiunĭ între dînşiĭ; acolo nu sunt nicĭ socialiştĭ nicĭ anarhiştĭ şi nicĭ motiv nu există pentru acestea, când între toţĭ

Românii ei au făcut cel mai mare progres pe terenul consolidărei interne, în lupta nemijlocită și la adăpostul și exemplul culturei și civilisațiunei vechi germane.

Ceea ce póte face un singur om inteligent într'o comună rurală, pe terenul social cultural și economic, când se găsesce în condițiuni favorabile, aceia a dovedit'o în mod strălucit bětrînul Zorca în comuna Vlădeni. Vlădenii, fosta colonie a lui Vlad Dracul, situată în Transilvania între Țara Oltului și Țara Bârsei strîmtorată într'o vale îngustă în munți, între 2 comune mari și

Fig. 26. Primăria din Comana de jos.

bogate, cari vin cu hotarul lor până aprópe în raza satului, cu hotar mic în fâșie lungă cu pămînt sărac și clima aspră de munte trecea de secoli drept unul din satele cele mai sărace, de unde numeróse proverbe și anecdote satirice la Români: tîrg la Vlădeni, copii ca în Vlădeni (proletari), sărăcie ca în Vlădeni, dedat la necaz ca boul Vlăderénului cu fómea etc. La Sași eraŭ în us de asemenea proverbe la adresa lor, iar în Analele orașului Brașov de 200 ani încóce, circumspecții și prudenții Sași nu pomenesc despre clăcașii lor din Vlădeni alt-fel de cât die armseligen Vladenyer u das arme Vledeny.

Ei bine, a fost de ajuns să vină un Român sdravěn între dîn-

şiĭ, eşit din mijlocul lor, notarul I. Zorca, absolvent al uneĭ şcóle primare grănicerescĭ, care ca învĕţător şi apoĭ ca notar comunal în 25 — 30 anĭ să schimbe cu totul aspectul exterior şi interior al satuluĭ şi să facă să amuţéscă tóte bîrfelele şi glumele nesărate asupra bieţilor locuitorĭ, ridicând starea morală şi materială a comuneĭ şi făcênd o comună model din ea (fig. 27).

Fig. 27. Comuna Vlădenĭ.

Aḑĭ Vlădeniĭ, graţie destoinicieĭ fostuluĭ notar, posedă şcólă rurală cu 3 învĕţătorĭ şi fundaţiune creată de el pentru a 4-lea, o învĕţătóre de lucrul manual, biserică ca o catedrală, aŭ fundaţiunĭ deosebite la comună, biserică, şcólă; dînsul a terminat de timpuriŭ procesele pentru pădurile urbariale cu oraşul Braşov prin bună învoială, iar nu prin purtarea de procese nesăbuite, carĭ să istovéscă comuna, iar pădurea obţinută pentru comună a mĕsurat'o şi amenajat'o prin plantarea eĭ cu stejar şi brad, ca să-ĭ dea o valóre

maĭ mare de cât ca faget. Guvernul ungar i-a dat luĭ purtarea poşteĭ în antreprisă, şi deşi nu poseda de cât incomplect limba maghiară, l'a lăsat în serviciŭ, până ce nu şi-a cerut el de bună voie retragerea la pensie. Oraşul Braşov când a decis comasarea hotaruluĭ şi trebuia să numéscă ómenĭ experţĭ pentru clasificarea din noŭ a tuturor pămînturilor locuitorilor, n'a găsit om maĭ demn de încredere şi pricepĕtor în cele economice ca pe bĕtrînul Zorca din Vlădenĭ, pe fostul lor clăcaş şi circumspecţiĭ Saşĭ aŭ recurs la serviciile luĭ ca Român.

Fig. 28. Biserica ortodoxă din Vlădenĭ şi notarul Zorca † 1895.

Este bine şi necesar chiar ca deregătórele comuneĭ să fie absolut libere de orĭ-ce ingerinţă de proprietate. Ce frumos exemplu de bărbăţie, nu a dat celor de la Făgăraş acel primar sdravĕn din Păreŭ în procesele de ḑecĭ de anĭ între comune şi stat pentru pădurile comunale, când în deplina şedinţă în faţa tri-

bunaluluĭ rĕspunde volnicieĭ trufaşuluĭ funcţionar ungur, — că el iobagiŭ a fost şi clacă a făcut, dar nu directoruluĭ domenial personal, dar astă-ḑĭ se simte om liber ca şi el, şi când directorul, care făcea pe magnatul şi pe nedrept 'şĭ aroga sie-şĭ titlul de graf, va fi în adevĕr graful Lázar, — atuncĭ şi el este graful Mănciulea!! Dacă şi ceĭ-l'alţĭ representanţĭ aĭ comunelor foste clăcaşe şi ale familiilor boerescĭ de acolo, s'ar fi purtat tot ast-fel şi încălcărilor trufaşe ar fi rĕspuns tot asemenĭ, comasările şi segregările ar fi rĕuşit alt-fel şi ar fi dat cu totul alt-fel de resultate şi pentru stat şi pentru comune şi pentru progresul economic al aceleĭ regiunĭ.

Fig. 29. Comuna Păreŭ, foştĭ iobagĭ de 3 şi 4 ḑile în sĕptămână.

Unde însă se pomenesce la noĭ în România ca primarul uneĭ comune rurale să pórte un atare limbagiŭ, faţă de un înalt funcţionar al statuluĭ, ca un director domenial? Şi de ce folos nu ar fi şi pentru comună şi pentru stat ca şi pentru proprietate chiar! Este destul să arătăm casul întâmplat la Studina, unde arendaşul grecoteiŭ depe moşia statuluĭ, lasă pe sătenĭ din cătuna Studiniţa să muncéscă 2 anĭ cu ḑilele de prestaţie la un canal, aprobat de autorităţĭ ca din eleşteul statuluĭ să-şĭ ducă apa la cătuna lor, iar când canalul este gata, le taie apa şi le as-

tupă canalul și 3 Ministere române în țara românéscă țară constituțională și liberă, nu sunt în stare să-ĭ apere de încălcările grecoteiuluĭ. Ast-fel locuitoriĭ aŭ perdut munca făcută, satul înființat de guvern în lipsa de apă s'a redus, și $^1/_4$ din locuitorĭ s'a împrăștiat, moșiile statuluĭ d'imprejur s'aŭ vîndut în loturĭ micĭ dar a rĕmas în stăpânirea statuluĭ încă cișméua cu vr'o 1—2.000 m.² de teren, cu care să-ĭ maĭ exploateze cine scie ce cârciumar. Óre cu o administrație comunală independentă, se putea întâmpla așa ceva? Óre tîrlașiĭ de pe moșia statuluĭ Dechisénca se împrăștiaŭ înaintea luĭ Toma Petcu? Și câte atarĭ casurĭ nu am putea cita!

Este destul să amintim casul luĭ moș Ión Rótă, un vîrlan cu 5 pogóne, care a luat parte la actele marĭ ale Unireĭ dar a fost ruinat de vecinul sĕŭ cu 50.000 pogóne moșie și d-nul Cuza nu l'a putut apĕra de ruina materială.

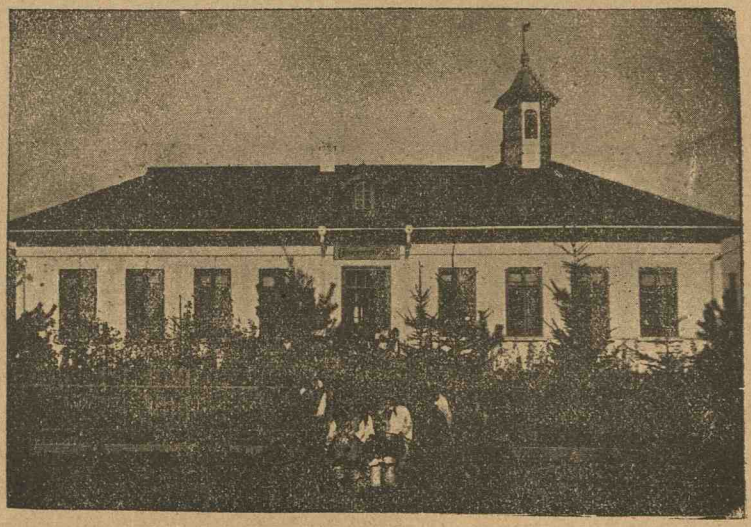

Fig. 30. Șcóla din Bîlca.

Evident că cu organizațiunea nóstră actuală a comuneĭ rurale, cu preotul sătesc, care trebue să facă și el învoelĭ ca orĭ-ce țĕran, ca să trăiască o viață mizerabilă de pe o ḑi pe alta, cu cuconițe de la orașe ca învĕțătóre de țară, cu primarĭ și notarĭ carĭ dacă sunt scoșĭ din

slujbă a doua ḑi trebuesc să alerge la proprietar şi arendaş, ca să-ĭ i-a ca vătafĭ, logofeţĭ şi isprăvniceĭ pe moşie, pentru ca să aibă cu ce să trăiască, etc. cu atarĭ elemente nicĭ odată nu se va îmbunătăţi starea comunelor rurale. La progresul lor nu contribue nicĭ salariul, fie cât de mare, nicĭ starea de provizoriŭ orĭ dependinţa, fie materială fie morală. Vaḑă orĭ şi cine care este starea morală şi materială şi rolul în comună şi în societate a unuĭ învĕţător sătesc de peste munţĭ, plătit cu o léfă mică de 600 coróne pe an, şi a învĕţătoru'uĭ rural din ţară, plătit de stat cu 1.200 leĭ anual şi alte beneficiĭ!? Acela este tot-d'auna un om de frunte în satul sĕŭ şi are mare trecere în tóte afacerile comuneĭ, şi trebue să ţină orĭ cine sémă de el când merge în comună, pe când învĕţătorul nostru lefegiŭ şi amovibil este ca frunza pe apă, şi abia

Fig. 31. Biserica din Vicov.

are cu ce să trăiască de pe o ḑi pe alta. Acela are o economie de frunte, dacă nu cea maĭ frumósă şi maĭ sistematică din comună şi léfa îĭ rĕmâne de obiceiŭ ca un venit net — şi contribue la mărirea economieĭ sale, pe când al nostru a trăit în mizerie, şi la finea anuluĭ stă

tot acolo unde era la început, și este bun bucuros că n'a venit cu cine-va în conflict ca să-l permute. Invățătórele de la sate aŭ un rost fórte umilit și corumpětor.

Nicĭ la fermele model ale statuluĭ de la Rădăuțĭ din Bucovina, nicĭ la Făgăraș, saŭ la cele particulare de la Birchiș în Banat pe valea Mureșuluĭ orĭ la Jimbolea și San

Fig. 32. Biserica regală din Bușteuĭ.

Miclăușul mare, noĭ n'am auțit plângerĭ la administratorii moșiilor contra dirigetorilor comunelor independente și tóte sunt modele de comune rurale.

A fost decĭ un înalt act de prevedere politică patriotică proiectul d-luĭ P. P. Carp, care prevedea reservarea $^1/_4$ din moșiile statuluĭ pentru loturĭ marĭ de câte 25 și 10 ha

indlvisibile, bazate pe maiorate și minorate, ca necesare pentru formarea și întreținerea deregătórelor comuneĭ rurale, independente de proprietate și de politica militantă. Progresul comunelor rurale la Românii de peste munți, este strâns legat de activitatea unuĭ fruntaș distins al comuneĭ—preot, primar, notar, învețător. Aceștia aŭ făcut educațiunea, morală și materială a comuneĭ, prin eĭ s'a ridicat din nimica cele peste 3.000 de școle rurale, s'a schimbat aspectul satelor și înființat cu concursul lor cele aprópe.

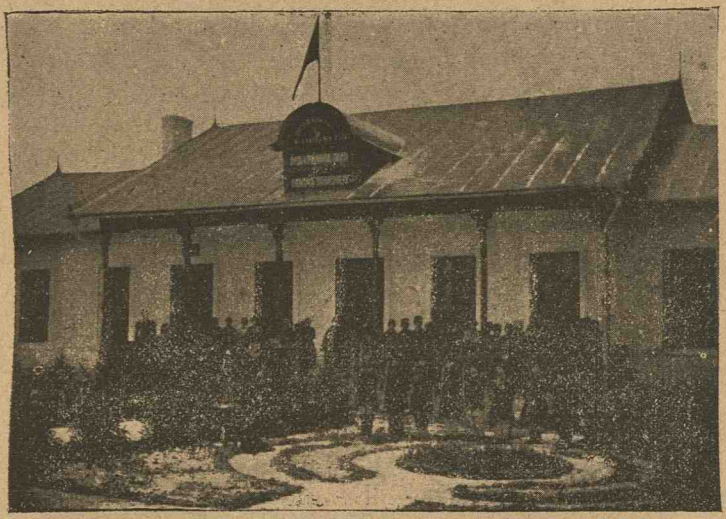

Fig. 33. Scóla de pe Domeniul Coróneĭ Dobrověț.

Una sută de băncĭ românescĭ, înființate peste munțĭ cu ajutorul preoților și învețătorilor sătescĭ în scurtă vreme și tóte în deplin progres, prin carĭ aŭ dovedit că românul este element de cultură și de ordine de prima categorie.

In fine ar maĭ fi caritatea și mijlócele de siguranță de amintit contra incidentelor și rolul lor asupra moraleĭ și încurajăreĭ lucrătorilor la muncă. In străinătate tóte guvernele și societățile de agricultură aŭ găsit de cuviință de a lua mĕsurile cele maĭ serióse de a preveni accidentele și a pune pe muncitor la adăpost de necesitatea de a

cerşi orĭ peri de fóme, în cas de accident şi bólă, întâmplate fie din negligenţa luĭ—fie din a altora—prin înfiinţarea caselor de lucrătorĭ, la carĭ contribue şi patronul cu ceva şi lucrătoriĭ după câştigul lor. Aḑĭ la lucrul precumpănitor cu maşinile fórte uşor se întâmplă nenorocirĭ, maĭ cu sémă la maşinĭ nouĭ a căror mecanism lucrătoriĭ nu îl cunosc încă, şi nu sunt deprinşĭ cu funcţionarea lor, şi când lipsesc cele maĭ elementare mĕsurĭ de siguranţă. La noĭ toţĭ negustoriĭ de maşinĭ agricole confirmă unanim că la noĭ se întrebuinţéză la treeriş exclusiv maşinile cele maĭ tarĭ, şi se uséză în jumĕtate timpul cât în alte ţărĭ. Arendaşiĭ şi proprietariĭ în tendinţa de a termina cât maĭ iute lucrarea, pun să bage orbesce pe coş şi decĭ prea uşor se întâmplă nenorocirea—care după ce s'a consumat, arendaşul plécă pe aci încolo, şi muncitorul mutilat rĕmâne în voia întâmplăreĭ în sarcina familieĭ ca să-l ţină viaţa întrégă, unde arendaşul saŭ proprietarul uman fórte uşor i-ar putea da o despăgubire orĭ ajutóre viagere, saŭ dacă este încă apt de órĭ-carĭ servicii să nu-l alunge de pe moşie, ci să-l pună la alte lucrărĭ maĭ uşóre şi compatibile cu starea sănătăţeĭ luĭ. Prin aceia va inspira numaĭ încredere la ceĭ-alţĭ lucrătorĭ, ca să fie maĭ cu tragere de inimă la muncă, şi nu în codire şi negligenţă să-şĭ vadă unic salvarea lor.

România, ţara tipică a caritĕţeĭ, cum nu se găseşte alta în Europa—încă n'a făcut nimic pe terenul social al lucrătorilor, chiar nicĭ pentru sătenii de pe moşiile propriĭ.

Nenumĕratele sale instituţiunĭ filantropice şi de binefacere vin în favorul esclusiv al populaţiuneĭ oraşelor şi tîrgurilor şi nicĭ odată în favorul populaţiuneĭ rurale de pe moşiile lor. Acestea aŭ perdut şi prinósele, carĭ le aveaŭ altă dată, cel puţin de ḑile marĭ. Dar în genere ar fi de ḑis că caritatea cum se exercită la noĭ către cel care merită şi nu merită puţin folos aduce obşteĭ - maĭ curând propagă viţiul de cât moralitatea. Un exemplu frumos de imitat vom cita de la străinĭ. La Saşĭ, sunt câte-va fundaţiunĭ particulare recente, din carĭ se acordă anual la însurăţeĭ, tinerĭ lipsiţĭ de mijlóce din diferite sate întréga zestre a moşieĭ, conform cu cerinţele şi progresul

timpuluĭ modern. Nu li se maĭ dă dotațiunea în pămînt și în moșie ca înainte vreme ci în unelte, vite, și tot ceea ce îĭ trebuesce unuĭ noŭ menagiŭ și economieĭ țĕrănescĭ, ca să fie în stare să-șĭ cultive moșia sistematic și să servéscă și altora de model și imitație. Acest exemplu póte ar fi demn de imitat și încercat și în țară, și ar aduce maĭ marĭ folóse de cât un numĕr de paturĭ în cine scie ce spitale, carĭ vin maĭ mult în folosul populațiuneĭ flotante și streine de la orașe.

C. Creditul în agricultură.

Un succurs însemnat al capitaluluĭ de exploatație este creditul în agricultură. Creditul se numesce acea operațiune de trafic saŭ de transmitere al lucrurilor între douĕ persóne, unde cel ce împrumută nu primesce echivalența saŭ prețul lor îndată în banĭ ca la vînḑare orĭ în schimb, ci după un timp óre-care, dar până atuncĭ devine și cel ce împrumută óre-cum asociat saŭ părtaș la bunul celuĭ d'al doilea, și în raport cu suma împrumutată orĭ creditată. Cel ce împrumută se numesce *creditor*, iar cel ce primesce este *datornic* saŭ *debitor*. Creditul după felul sĕŭ este credit personal, basat unic pe încrederea ce ne-o inspiră reputațiunea și onestitatea persóneĭ, că la un moment dat va plăti — orĭ *credit real* — unde deosebit de încrederea ce ne inspiră persóna, maĭ este și obiectul constituit *gagiŭ*, saŭ zălog din a căruĭ vînḑare eventual ne putem despăgubi. Cest din urmă póte fi mobiliar saŭ imobiliar — de lungă saŭ de scurtă durată, denunțabil orĭ nedenunțabil. Creditul este mobiliar atuncĭ, când are ca garanție producte, unelte, mașinĭ, vite, bonurĭ și alte hârtiĭ de valóre, și imobiliar când gagiul luĭ este moșia, clădirĭ, ecarete, ameliorațiunĭ etc.

Creditul ocupă și în agricultură un rol din ce în ce maĭ mare și maĭ important, servind atât la mărirea producțiuneĭ, cât și la desfacerea productelor. Cu schimbarea regimuluĭ economic prin trecerea de la regimul în naturale -- la regimul în banĭ, creditul devine din ce în

ce maĭ important, ba chiar indispensabil și pentru agricultor. Față de oscillațiunile enorme ale productelor soluluĭ în preț și valóre, datorite concurențeĭ țărilor transoceanice, cel din urmă mic cultivator resimte adesea necesitatea de a face un împrumut la un particular, de a avea credit deschis la o bancă, și a beneficia de un anumit capital la un moment dat, care-ĭ permite a face față nevoilor momentane, fără de a fi silit de a-și lepăda productele munceĭ sale pe un preț derisoriŭ și sub costul lor de producțiune, ca să póță aștepta cu ele conjuncturĭ maĭ bune ale piețeĭ naționale și internaționale. De cele maĭ multe orĭ succesul agricultoruluĭ și resultatul final al unuĭ an depinde mare parte numaĭ de posibilitatea de a aștepta cu productele prețurĭ maĭ bune, și a nu fi silit de a le vinde cu orĭ-ce preț ni s'ar oferi pe ele.

In privința creditului agricultorul este tot-d'auna în desavantagiŭ față de negustor și de industriaș, căcĭ aceștia aŭ orĭ și când marfă gata de vindare saŭ materiĭ prime în deposit, carĭ la cas de nevoe încă se pot vinde și preface în banĭ; de aceia eĭ tot-d'auna găsesc banĭ maĭ ușor și un credit maĭ mare de cât agricultorul. Agricultorul numaĭ la anumite timpurĭ are producte de vîndare, și pe, aceste de multe orĭ nu are cuĭ le vinde, căcĭ nu este căutare după ele, orĭ nu sunt prețurĭ.

Un alt desavantagiŭ al luĭ față de aceștia consistă în faptul, că capitalurile luĭ sunt de cele maĭ multe orĭ fixe, angajate în cumpĕrătórea moșieĭ, în acareturĭ, unelte, vite, în diferite ameliorațiunĭ agricole, pe carĭ maĭ nicĭ odată nu le póte detrage din moșie după vroința sa, ca să le întrebuințeze în altă parte. O bună parte sunt consumate cu totul, și daŭ numaĭ folósele lor maĭ marĭ și maĭ sigure d. ex. clădirile, ameliorațiuniie. Şi cu tóte aceste, el are dilnic spese și plățĭ de făcut, dar diferite după seson și anotimp. Unde capitalul sĕŭ circulator și de exploatație nu-ĭ este de ajuns atuncĭ trebue să recurgă la un împrumut — saŭ la *credit*.

Sunt timpurĭ unde el numaĭ cheltuesce și cheltuesce din greŭ, fără a fi acoperit prin reserve sigure și fără de a avea ce vinde, dar sunt și timpurĭ, unde deși speséză

mult dar are și venite însemnate, carĭ acopere golurile și lasă și prisóse. Aceste depinde însă și de sistema culturei și de plantele ce cultivă. Așa de obiceiŭ agricultorul maĭ tot-d'auna este deschis și are necesitate de un împrumut pe la sfîrșitul iernei, când i se gată nutrețul pentru vite, de trebuesce să maĭ cumpere nutreț, are să cumpere semințe pentru seměnăturile de primăvară, une-orĭ și bucate pentru hrana ómenilor, apoĭ să plătéscă și la muncitorĭ. Pentru arendașĭ maĭ vine și plata câștiuluĭ de Sf. Gheorghe. A doua epocă de criză de banĭ, unde are multe plăți de făcut fără de a avea încasărĭ aprópe de loc, este pe timpul secerișuluĭ, înainte de a începe vînd̦area productelor. Tómna deși sunt încă multe plăți de făcut cu câștiul de Sf. Dumitru, contribuțiĭ, foncieră, cu seměnăturile de tómnă, culesul porumbuluĭ, dar sunt și încasărĭ multe, așa că agricultorul nu simte așa mare lipsă de banĭ și de credit.

Un alt rĕŭ afară de periodicitatea încasărilor sale, este că producțiunea luĭ este variabilă dintr'un an în altul, și reușita eĭ nu depinde numaĭ de munca și îngrijirea ce i-o dă el, ci de multe alte împrejurărĭ, pe care el nu le póte cârmui și nicĭ influența. De multe orĭ el nu pote prevedea cu siguranță resultatul final — până aprópe de sfîrșit, de unde meseria luĭ este nu numaĭ schimbăciósă dar tot odată și riscantă când se face pe un termen scurt. O întreprindere agricolă pe maĭ mulțĭ anĭ — cel puțin pe 10—15—20 anĭ și maĭ bine — este tot-d'auna maĭ avantagiósă, căcĭ aniĭ ceĭ rĕĭ sunt compensațĭ cu prisosință prin aniĭ ceĭ mănoșĭ, și eventuale datoriĭ se pot stinge cu înlesnire și la sigur. Risicul este însă maĭ mare, când întreprinderea se face pe un termen scurt limitat.

In urma raporturilor aci specificate, agricultoruluĭ 'ĭ trebuesce tot-d'auna să găséscă un credit de lungă durată și nedenunțabil, cu facultatea reservată pentru el, ca la un moment oportun să pótă plăti și stinge întréga datorie, iar dacă 'și plătesce regulat dobânda și amortismentul, luĭ să nu-ĭ pótă nicĭ odată denunța creditul și nicĭ a-l constrînge la plata datorieĭ întregĭ.

Creditul de scurtă durată, pentru câte-va 3—6—9 lunĭ

de ḑile și denunțabil este pentru el de puțin folos, din causa nesiguranțeĭ producțiuneĭ sale, și atuncĭ este maĭ de folos pentru el creditul personal de cât cel real, căcĭ nu este împreunat cu atâtea formalităţĭ. Creditul adevĕrat însă este cel real — fie cu gagiŭ mobiliar saŭ imobiliar — avênd ca bază moșia cu zestrea eĭ întrégă, căcĭ acésta este maĭ sigur și pentru debitor ca și pentru creditor. De alt-fel baniĭ plasațĭ în agricultură maĭ nicĭ odată nu sunt perduțĭ și creditul acordat agricultoruluĭ este cel maĭ sigur între tóte, căcĭ moșia pămîntul nu se perde, nu se înstrăinéză nicĭ deterioréză, dacă actele de proprietate aŭ fost în regulă și nu s'a făcut abus cu supraîncărcarea eĭ cu ipotecĭ peste valórea eĭ — iar zestrea moșieĭ maĭ rar se perde și înstrăinéză fără să fie observată de creditorĭ. Din causa siguranțeĭ maĭ mare capitalurile angajate în agricultură aduc un procent maĭ mic de cât cele angajate în comerciu și industrie.

Banul ieftin și ușor de procurat este prima condițiune și cerință pentru progresul agricultureĭ, și acésta este problema cea mare a actualităţiĭ. Rolul statuluĭ este ca să înlesnéscă prin legĭ bune formarea de capitaluri micĭ și marĭ pentru deschiderea unor credite cât de întinse agricultorilor sĕĭ, în scop de a mări producțiunea și avuția națională. Dacă contribue și statul cu capitalurile sale și creditul sĕŭ la formarea de atarĭ instituțiunĭ financiare de credit — orĭ ba, aceea este lucru cu totul secundar. Maĭ mult póte face el pe terenul legislativ, prin facerea de legĭ ipotecare bune și de regulamente bune, ca cel ce dă baniĭ din mână și deschide credit să fie sigur că în ḑiua anumită își are baniĭ sĕĭ saŭ echivalența acelora înapoĭ, orĭ că póte ajunge în scurtă vreme la eĭ și pe cale judecătoréscă.

Siguranța proprietăţiĭ se sporesce și cu ea și aptitudinea de a contracta ipotecĭ și credite de tot felul: prin hotărniciĭ exacte, prin cadastru bun și prin clasificărĭ exacte, prin comasărĭ și segregărĭ pentru a ieși din orĭ-ce dăvălmășie și amestec cu alțiĭ, ca cel ce vinde saŭ cumpĕră să scie tot-d'auna ceea ce vinde, saŭ pe ce dă baniĭ. Cu cât garanția și siguranța capitaluluĭ este maĭ mare, pe

atât capitalul se găsesce maĭ ușor și maĭ ieftin și vice-versa.

In privința creditelor usitate în agricultură există douĕ sisteme absolut diferite: sistema germană, care este publică ușor accesibilă orĭ și cuĭ, și ușor de controlat, de contractat și de stins—cadastrul fiind o instituțiune publică de stat, și prin aceia inspiră maĭ multă încredere orĭ și cuĭ. A doua este sistema franceză maĭ mult tainică de cât publică, accesibilă numaĭ celor direct interesațĭ.

Pentru noĭ încă și adĭ are deplină valóre, ceea ce dicea Dupin cu 60 de anĭ înainte de acésta despre stările din Franța: «In Franța când cumperĭ nu eștĭ nicĭ odată sigur de a deveni proprietar, când daĭ cu împrumut de ipotecă, nu eștĭ nicĭ o dată sigur că veĭ fi plătit.» Schimbă numele de Franța prin acel de România și veĭ avea icóna fidelă a raporturilor nóstre ipotecare de astă-dĭ. Fórte des poțĭ auḑi pe proprietariĭ și arendașiĭ noștri tânguindu-se, că legile nóstre par a fi făcute maĭ mult în interesul advocaților de cât în al agricultorilor, ca să te încurce maĭ curînd de cât să te lumineze și descurce.

Și maĭ bine rezultă starea nóstră ipotecară din o altă comparație ce o face Royer privitor la raporturile economice ale Bavarieĭ, care se potrivesce de minune cu raporturile românescĭ. Legislația ipotecară din Bavaria este cu totul distinctă în provinciile centrale, de ceea ce e usitată în provinciile rhenane; în cele d'intâiŭ specialitatea și publicitatea complectă a drepturilor ipotecare fiind principiul legislațieĭ, póte functiona cu tótă siguranța, pe când în Bavaria rhenană, unde legislația franceză este încă în vigóre, cu tóte ipotecele sale *oculte, legale, judiciare,* generale, etc., banca se abține de la orĭ-ce operațiĭ de împrumut ipotecar, care le consideră ca hasardóse și prin urmare nepracticabile.

Pune în loc de Bavaria centrală Transilvania, Ungaria și Bucovina, cu sistema publică germană, iar în loc de Bavaria rhenană, România cu legile eĭ franceze, și raporturile se potrivesc perfect. In Transilvania și Ungaria Românii fără de concursul statuluĭ și al marilor proprietarĭ numaĭ cu o țĕrănime de curînd scăpată din servitutile io-

băgieĭ în scurt timp aŭ înființat Albina și alte 60 — 70 băncĭ rurale și institute de credit românescĭ, și fie-care 'șĭ-are clientela sa deosebită, și tóte sunt în deplin progres și aŭ deșteptat enorm poporul de la țară și făcut să progreseze. Sașiĭ 'șĭ-aŭ un mare institut funciar Bodenkreditanstalt în Sibiŭ, casa de păstrare în Brașov și la vr'o 120 Credite și sucursale după sistem Raiffeisen carĭ tóte progreséză; mariĭ proprietarĭ unguri, șĭ-aŭ creditele lor deosebite. Tóte acestea progreséză numaĭ și numaĭ fiind-că sunt bazate pe cea maĭ complectă publicitate, și facultatea de credit a sporit enorm de la înființarea cadastruluĭ și a cărților funduare publice, pe lîngă unele judecătoriĭ de ocóle și tribunale, și efectele lor se resimt pe tóte terenele vieței publice și private.

O carte prețiósă este cartea d-luĭ Dr. A. Brote, Insoțirile de Credit după F. W. Raiffeisen, Sibiŭ 1897.

România, adoptând sistema franceză, Creditul funciar urban și rural sunt instituțiunĭ publice și de stat, se bucură de multe favorurĭ între carĭ că are precadență în materie de urmărire, față de alțĭ creditorĭ. El împrumută și până la jumětate din valórea moșieĭ.

Creditul funciar rural întemeiat pe baza principiuluĭ asociațiuneĭ directe și a garanțieĭ mutuale a proprietarilor teritorialĭ cu scop de a procura proprietariior carĭ vor să se împrumute cu ipotecă, putința de a se libera de datoriĭ prin anuități cu lungĭ și scurte termene.

Societățile de credit funciar sunt autorisate:

1) A face proprietarilor de nemișcătóre împrumuturĭ pe ipotecă cu lungĭ termene, a căror plată se va opera prin anuități, și împrumuturĭ cu scurte termene tot pe ipotecă.

2) A înființa pe baza acestor împrumuturĭ scrisurĭ funciare (Pfandbrief, lettre de gage) pentru o valóre care nu va putea să întrécă sumele datorite de împrumutațĭ.

3) A negocia și a sconta scrisurĭ funciare și a face avansurĭ de banĭ pe aceste titlurĭ.

Durata era fixată la început pe 60 de anĭ, dar în urmă a fost modificată la nelimitată.

In schimb însă, prin modificarea de la 1882, se prevede:

In timp de 30 de anĭ de la promulgarea legeĭ din $^{1}/_{13}$ Iunie 1873, numaĭ proprietariĭ aŭ dreptul de a forma asemenea societăţĭ de credit funciar, şi nu se va putea autorisa nicĭ într'un mod formarea vre-unuĭ institut de Credit funciar prin asociaţiune de capitalişti.

Creditul funciar rural are împrumutate pe moşiĭ până la 260 milióne leĭ – dar capitalul sĕŭ este prea puţin faţă de trebuinţele uneĭ ţărĭ întregĭ, iar rolul sĕŭ pentru desvoltarea agricultureĭ este tare modest.

Creditul funciar rural împrumută cu deosebire pe proprietariĭ de moşiĭ cu 5% şi amortisment când sciut este că capitalul angajat în moşiĭ, nu rentéză maĭ mult de 4—5%.

Din causa scumpeteĭ capitaluluĭ sĕŭ şi a formalităţilor multiple, ce el reclamă de la solicitatoriĭ de împrumut, arare-orĭ rentéză cumpĕrarea şi înzestrarea uneĭ moşiĭ cu cele trebuincióse. Proprietarul nu póte beneficia în de ajuns de avantagele luĭ, din causele maĭ sus arĕtate — în schimb însă este maĭ uşor de a contracta la particularĭ o a doua ipotecă după Credit, de cât fără de el în primul rang, din causa siguranţeĭ maĭ marĭ a actelor verificate de Credit. Arendaşul nu se póte servi şi beneficia de Creditul funciar, căcĭ el nu are ce constitui amanet, de óre-ce el are arenda numaĭ pe termene scurte, de 5—7 anĭ şi nu posedă nicĭ zestrea necesară pentru exploataţiune.

Creditul este o armă cu douĕ tăişurĭ, pe unul îl ridică pe altul îl cufundă. Moşia cu ipotecĭ marĭ pe ea şi fără de capitalul necesar de exploataţie nu póte de cât să-şĭ agraveze din ce în ce situaţiunea.

De multe orĭ el n'a făcut de cât să prelungéscă agonia proprietaruluĭ moşieĭ, şi să-l ruineze cu totul, unde desmembrarea de timpuriŭ a uneĭ părţĭ din moşie, salva situaţiunea şi a moşieĭ şi a familieĭ.

După publicaţiunile Crediţuluĭ funciar rural din incidentul aniversăreĭ sale de 25 anĭ — aŭ fost ipotecate la credit 1.656 moşiĭ marĭ cu o întindere totală de 1.980.954 ha, saŭ 15,08% din suprafaţa totală a ţăreĭ, şi s'aŭ vîndut forţat numaĭ 59 de moşiĭ. Din suprafaţa judeţelor aŭ fost

ipotecate la Credit jud. Dorohoiŭ 35,5%, Botoșanĭ 29,8, Sucéva 24,9, Iașĭ, Bacăŭ 27,3, Vasluĭ 24,2, Tutova 23,5, Roman 17,2, Covurluĭ 17,8, Vlașca 26,0, Teleorman 26,1, Rôm.-Sărat 24,0, Ilfov 21,4, Brăila 17,6, Ialomița 16,2, Dâmbovița 16,2, Buzĕŭ 14,5, Dolju 14,2 — iar cele-l'alte aŭ mult maĭ puțin ipotecate, Prahova 10,7, Muscel 4,9, Gorjiŭ 6,3, Vîlcea 1,5% din întindere. De aci vedem că județele lipsite de brațe și cu o populațiune rară sunt cele maĭ înglodate în datoriĭ, și relativ puțin datoréză județele sĕrace (?) cu puțin teren apt de cultură și cu multe brațe, de unde reese evident că tot omul dă valórea pămîntuluĭ și-ĭ procură capitalul necesar la exploatație. Ea reesă însă maĭ bine de prețul pămîntuluĭ.

Interesante sunt și evaluațiunile creditului.

Pe ceĭ 5 anĭ din urmă 1893—97 — și pe 25 anĭ în parantes un hectar de teren a fost evaluat în județul Dorohoiŭ cu 338 leĭ (media pe 25 anĭ 1873—98 — a fost 230), Botoșanĭ 308 (239), Sucéva 296 (273), Iașĭ 263 (225), Neamțu 313 (320), Roman 414 (311), Vasluĭ 319 (234), Tutova 298 (229), Bacăŭ 333 (253), Putna 377 (252), Tecuciŭ 365 (248), Covurluĭ 264 (225), Rôm.-Sărat 368 (276), Brăila 331 (224), Buzĕŭ 409 (285), Ialomița 335 (221), Prahova 491 (400), Ilfov 626 (424), Dâmbovița 408 (328), Vlașca 417 (303), Teleorman 475 (307), Muscel 355 (209), Argeș 321 (209), Olt 351 (231), Romanațĭ 493 (344), Doljiŭ 421 (326), Mehedințĭ 317 (308), Gorjiŭ 238 (217), Constanța 107.

Arendașiĭ marĭ și micĭ se împrumută la Banca Agricolă (înființată la 1893) pe credite de scurtă durată pe 3—6—9 lunĭ de dile, în cont curent pe polițe, cu gagiŭ pe producte, vite, etc. Banca agricolă, încă a adus relativ puțin folos desvoltăriĭ agriculturei din țară, póte și ideia eĭ a fost greșită. Ea a fost maĭ mult o imitație a creditului necesar negustoruluĭ, de cât a agricultoruluĭ de meserie. Agricultoruluĭ cu credite de scurtă durată pe 3—6—9 lunĭ de dile puțin 'ĭ este de folos. Pe el maĭ curînd îl încurcă de cât îl ajută la nevoĭ.

De aceia în timpul din urmă ea a devenit o bancă de scont

și a atras la sine o bună parte din comerciul cu producte. Atâta a făcut pentru înlesnirea agricultureĭ.

Pe agricultorul de meserie și care posedă ceva instalațiunĭ și acareturĭ pe moșia sa, și tinde a deveni un bun cultivator, ea nu-l póte sprijini, dar împrumută pe arendașul care nu are nimic pe moșie, dar are momentan ceva producte la magazie, orĭ la schelă, orĭ rapița pe câmp, abia în flóre.

Creditul agricol înființat la 1886, reorganizat la 1892, ca institut de stat cu 20 milióne de leĭ, cu sucursale în tóte județele. Creditul agricol împrumută acum exclusiv numaĭ pe sătenĭ cu sume micĭ, pe vite, unelte și producte până la suma de 700 leĭ și pe termene scurte.

Creditul la noĭ este slab representat și sub raporturile actuale cu totul insuficient. Banca agricolă și Creditul agricol acordă credite pe gagiŭ, numaĭ pe scurtă durată, capital circulator care este cel maĭ riscant între tóte. Inainte, se împrumutaŭ și arendașiĭ cu sume marĭ la Creditul agricol. Prin aceia, arendașiĭ streinĭ, după ce luaŭ moșiĭ și domeniĭ de ale statuluĭ și particulare în arendă, recurgeaŭ la Creditul agricol subvenționat de stat pentru capitalul de exploatație și executaŭ și pe țĕranĭ cu ajutorul statuluĭ, și prin aceia beneficiaŭ dublu și întreit de creditul și averea statuluĭ în detrimentul și spre marea pagubă a naționalilor. Este adevĕrat că banul și creditul este fără patrie și fără naționalitate, dar nu maĭ puțin este adevĕrat, că prin atarĭ procedimente se ajunge la o înlăturare sistematică și supunere economică a naționalilor sub elementele streine, și nicĭ cultura țăreĭ nu a profitat din ele.

La noĭ lipsesce până acum o *bancă de cultură* propriŭ disă și de *ameliorațiunĭ*, de carĭ există adĭ aprópe în tóte țĕrile și statele, care prin procentul eĭ scăḑut și prin simplificarea aparatuluĭ cu care funcționéză, ar putea să alimenteze și frutifice pămînturĭ actualmente de puțin folos și fără valóre intrinsecă, secare de bălțĭ și mlaștine, drenagiurĭ, exproprierĭ și rescumpĕrărĭ de pripóre și ponóre pentru a le planta cu pomĭ roditorĭ viĭ și în pădurĭ, de carĭ există în abundență în tóte părțile țĕreĭ și se dărîmă în continuŭ îngropând sub mormanele lor de pietriș avutul

și culturile ómenilor. Intre altele centrul țĕreĭ, județul Ilfov singur posedă la vr'o 150 de bălțĭ carĭ infectéză aerul și deciméză vara populațiunea rurală, cu miasmele și frigurile de baltă ale lor, și la câmp vitele locuitorilor staŭ să piéră vara și iarna de fóme din lipsă de pășune și de nutreț.

Pe când în străinătate în tóte statele, băncile de ameliorațiunĭ și de cultură ad realisat adevĕrate minunĭ pe terenul economic și social — la noĭ nu s'a făcut nimic în privința acésta; nicĭ regenerarea viilor distruse de filoxeră și a pădurilor devastate de om nu aŭ fost începute cel puțin pe un stil serios — care să prevadă ducerea lor la bun sfârșit — tocmaĭ din lipsa de mijlóce.

In agricultura propriŭ ḑisă tinerii trecuțĭ prin șcólele profesionale și formațĭ pentru agricultura rațională staŭ de o parte, fiind-că nu dispun nicĭ de mijlóce și nicĭ de credit, și în consecință maĭ nicĭ odată nu găsesc aplicațiune în ramura lor. O mulțime de teren de muncă și de pășune pentru ținerea vitelor stă în părăgină, iar capitalul nu se póte angaja în atarĭ lucrărĭ de artă, din causa nestabilității lucrurilor, și a puțineĭ siguranțe față de ḑiua de mâine, cu moșiile arendate pe 5 — 7 anĭ. Prin atarĭ lucrărĭ technice și de artă, capitalul angajat în ele și munca depusă s'ar renta sută la sută și maĭ bine.

Starea economică a țĕreĭ nóstre întregĭ, reclamă cât maĭ imperios înființarea uneĭ atarĭ băncĭ speciale de culturĭ. Starea actuală a agricultureĭ țĕreĭ este în tóte analógă cu a Silesieĭ după rĕsboiul de 7 anĭ, care a dat nascere la înființarea primuluĭ credit funciar rural.

«Cele maĭ multe proprietățĭ eraŭ cu desăvîrșire devastate, pămîntul maĭ există încă în adevĕr, dar tot ce era necesar pentru a-l face productiv eraŭ dispărute, zidirile ruinate, vitele perite, proprietatea căḑută cu 50—60 la sută din valórea și producțiunea eĭ de odinióră, și când un proprietar datora 50 la sută asupra prețuluĭ cu care o cumpĕrase proprietatea înaintea catastrofeĭ, el devenise acum insolvabil. Impositele cu greŭ se puteaŭ împlini; într'un cuvînt proprietatea redusă la o ruină extremă». Royer.

Caute orĭ și cine la starea actuală a moșiilor marĭ de la noĭ, dacă descrierile de aci nu se potrivesc cu aceia, și numaĭ cel ce nu voesce să vadă lucrurile cum sunt în realitate, nu le cunósce. Un credit deschis și capitalul acordat unuĭ tînĕr de specialitate și ocupat maĭ mulțĭ anĭ în agricultură pentru facerea de plantațiunĭ și ameliorațiunĭ agricole de tot soiul, orĭ în procurarea de vite de rasă, de semințe și unelte bune și în înzestrarea moșieĭ cu cele necesare uneĭ exploatațiunĭ agricole sistematice, de care și el este angajat cu întreg capitalul și viitorul sĕŭ și al familieĭ sale, saŭ în procurarea de pășune și pădure orĭ fîneț pe un véc de om la locuitorĭ, trebue să inspire maĭ multă garanție și soliditate capitaluluĭ și capitalistuluĭ, de cât creditul acordat arendașuluĭ cu moșia pe 5—7 anĭ, pe rapiță la Februarie și Martie, pe grâŭ la Aprilie și Maiŭ, unde grâul abia a înflorit, orĭ iarna pe lâna de pe óie abia de jumĕtate crescută etc. care nu are alt-ceva de cât rapiță, grâŭ și porumb pe moșie, și a căror reușită și prețurĭ la acea dată nicĭ că se pot prevedea.

Evident că statul nostru are încă mult de făcut pe terenul creditului agricol. Să caute să ataşeze cât maĭ mulțĭ din fiiĭ sĕĭ cu carte pe moșiĭ pe viață, și tinerimeĭ cu cultură să-ĭ dea direcțiune în agricultură ca să le cultive sistematic — și să favoriseze formarea de băncĭ agricole pe județe și specialităților, ca creditul să devină productiv în adevĕratul sens al cuvîntuluĭ. Fără de capital ieftin și fără credit ușor accesibil nu se pot înzestra nicĭ moșiile marĭ și micĭ, și nicĭ se va schimba aspectul comunelor rurale. Introducerea cadastruluĭ cu mĕsurarea și clasificarea exactă a tuturor moșiilor și pămînturilor se impune în prima linie pentru a favorisa înființarea de societățĭ de credit și economiĭ cât maĭ multe.

Statul nostru de o sută de anĭ tot hotărnicesce și mĕsóră la moșiĭ și nicĭ statul pentru ale sale și nicĭ institutele publice de bine-facere nu sciŭ încă ceea ce posed, ne cum proprietariĭ particularĭ carĭ îșĭ daŭ moșiile în arendă. La noĭ fie-care moșie a fost mĕsurată și hotărnicită de 3—4 orĭ, există 3—4 planurĭ deosebite, carĭ nu se potrivesc între ele și maĭ nicĭ odată nu

corespund cu realitatea; statul nu garantéză pentru moșiile sale nicĭ întinderea și nicĭ calitatea pămîntuluĭ, pe care arendașul o ia pe rĕspunderea și risicul sĕŭ propriŭ. Dacă din ceĭ 733 ingineri hotarnicĭ aĭ Ministeruluĭ de Justiție câțĭ poseda în 1899 numaĭ jumĕtate saŭ a treia parte ar fi la nivelul cerut unor ingineri de cultură, ca afară de cunoscințele de mĕsurătóre pur geometrice să se maĭ pricépă în cât-va și în cele economice și la clasificarea justă a pămîntuluĭ, totușĭ ar putea forma cu eĭ și din absolvențiĭ școlelor de agricultură și silvicultură un corp de *ingineri de culturĭ*, kulturtechniker-i, cu carĭ să încépă îndată facerea cadastruluĭ pe care în 6 — 8 anĭ l'ar putea termina — în favorul statuluĭ și al proprietarilor marĭ și micĭ înșișĭ, ca și pentru înlesnirea creditelor funciare și simplificarea procedureĭ lor.

Inalienabilitatea pămînturilor țĕrănescĭ ar trebui desființată ca una care nu îșĭ ajunge scopul eĭ, căcĭ nu ea va apĕra și conserva proprietatea românéscă de ruină și de a ajunge pe mâinĭ străine; ea nu este de cât ca o picătură în mare. Omul liber trebue să aibă și mâna liberă de a dispune de munca și avutul sĕŭ în tóte privințele. Ministerul ar putea face și o lege pentru introducerea cel puțin facultativă a comasărilor și înlesnirea de taxa timbrelor și înregistrăreĭ pentru a pune capĕt sforilor și curelelor de moșiĭ ale moșnenilor, răzeșilor și ohavnicilor și a le delimita din noŭ în figurĭ proporționate.

D. Piéța de desfacere.

Nu este de ajuns numaĭ să producem, ci trebue să avem și cuĭ vinde saŭ ce să facem cu productele. Producțiunea depinde tot-d'auna de desfacere cu un folos óre-care. Desfacerea cu pagubă pentru durată nu póte fi menținută. Valórea moșieĭ și sistema de cultură a eĭ depinde tot-d'auna de piața și după debușeul de desfacere a productelor. La unele moșiĭ avem piața și debușeul nemijlocit în

apropiere și tot-d'auna ușor accesibilă, la altele nu, orĭ numaĭ la anumite sesóne.

De ordinar apropierea de orașe marĭ, de fabricĭ, schele și porturĭ, orĭ de centre bine populate, ne procură tot-d'auna posibilitatea de a vinde cu preț cele maĭ multe din produsele moșieĭ. Tot odată acolo cumpĕrăm ieftin și vindem scump, căcĭ economisim la spesele de transport, chiria de magazie și intreposite, cum și eventuale risicurĭ prin perderea orĭ alterarea productelor. Ar fi greșit lucru de a nu ținea cont de aceste avantage naturale ale localităţiĭ, și ignorându-le, a căuta să producem plante și animale destinate pentru pieţe îndepărtate și a neglige pe cele carĭ le putem desface cu bun preț în localitate. De ordinar moșiile și satele situate în nemijlocita apropiere a capitaleĭ și a orașelor marĭ provinciale, până la o anumită distanță de centru, aŭ óre-cum un monopol firesc de a aprovisiona ele orașul cu obiecte de prima necesitate ale consumațiuneĭ ḑilnice: lapte, ouĕ, unt próspĕt, puĭ de găină, legume, fructe próspete, lemne de foc, fîn și paie etc., pe carĭ de la o anumită distanță de la marginea orașuluĭ nu se maĭ rentéză a le aduce.

Cu depărtarea progresivă de la oraș, scade óre-cum și rentabilitatea producţiuneĭ acestor obiecte de prima necesitate, din causă că cresc spesele de transport; dar maĭ rĕmân încă altele în ființă, carĭ se pot transporta de la o distanță ceva maĭ mare — fructe, legume, cartofĭ, unt, brînzeturĭ, lemne de construcţie, etc. Acéstă variațiune de producţiune constitue așa numitele zone concentrice ale statuluĭ luĭ Thünen — în jurul fle-căruĭ oraș mare, și cu depărtarea de la oraș cresce și scade intensitatea de cultură a pămîntuluĭ, de care trebue să țină sémă și agricultorul.

Afară de orașele marĭ capitale, maĭ sunt încă și orașele marĭ și micĭ de provincie; gările căilor ferate și schelele carĭ exercită asemenea influență asupra cultureĭ moșiilor într'un grad maĭ mare saŭ maĭ mic. Gările marĭ și schelele atrag la sine productele, și procură cu ușurință mijloc de desfacere, după ce ele ne pun în contact direct cu comerciul internaţional și fără de spese considerabile.

Cu cât depărtarea de schelă orĭ de gară este maĭ mare, cu atât cresc și spesele de transport din causa dificultăților de a le transporta pe drumurĭ ordinare și șosele împetrite. Moșiile îndepărtate de centru și de liniile ferate saŭ de porturĭ, și cele carĭ nu aŭ nicĭ șosele bune împetrite, de obiceiŭ luptă cu marĭ dificultățĭ la desfacerea productelor, ceia-ce se transmite și în o reducere a valoriĭ moșieĭ și arendeĭ eĭ. Alta este arenda ce se plătesce pentru un pogon de loc la moșiile limitrofe cu calea ferată, și alta la moșiile îndepărtate de ea. Pe lîngă greutatea de transport, maĭ vine și chestia vămilor la export.

Agricultura țăreĭ nóstre a luat avîntul eĭ enorm numaĭ după ce s'aŭ deschis o rețea întrégă de șosele împetrite și alta de căĭ ferate iar exportul de grâŭ datéză cu deosebire de la 1830, data înființăreĭ navigațiuneĭ regulate cu vapóre pe Dunăre. In Moldova deși agricultura eĭ este maĭ înaintată de cât ce din Muntenia, totuși ea n'a putut prinde bine putere, până după deschiderea liniilor ferate, pe când ceĭ din Oltenia și Muntenia aŭ trecut de timpuriŭ deja de la regimul păstoral la producțiunea de cereale pură — din causa apropiereĭ porturilor Dunăreĭ. Cerealele din Moldova de sus împedicate de a intra în Galiția, trebue să vină la docurile de la Galați și Brăila, dacă nu preferă să plătéscă taxe de intrare în Rusia pentru a ajunge maĭ curînd la Mare — la Odesa. Traficul de vite cornute cu Austro-Ungaria și Germania care dăinuia de sute de anĭ, a fost sistat brusc prin rĕsboiul vamal de la 1876. — Exportul de animale viĭ și vite grase a fost încercat de repețite orĭ spre Italia și Spania, dar nu póte prinde rădĕcină. De aci a resultat diferite perderĭ pentru agricultoriĭ noștri, că eĭ aŭ continuat a produce și a îngrășa animale viĭ pentru export, când nu maĭ aveaŭ debușeŭ sigur pentru ele.

Cercetărĭ făcute în privința piețeĭ aŭ dovedit, că moșia îndepărtată cu 50 klm. de piața sa naturală, care nu posedă de cât drumurĭ ordinare neîmpetrite — scade cu 33% în valóre — și d'aci 'nainte după fie-care 5 klm., scade încă cu unu %, așa că la 200 klm., nu maĭ rentéză a-

gricultura pe ea; la 380 klm. încetéză cultura eĭ când are deja șosele naționale sistematice, la 5—600 klm. când are legătură cu căile ferate, și la 3—4.000 klm. când are legătură directă cu schela și porturĭ, și traficul ieftin pe apă.

Apoĭ nu tóte produsele soluluĭ sunt transportabile și pot forma obiect de speculațiune ca: paiele, pléva, coceniĭ de porumb, sfecle de nutreț, bostanĭ, nutrețul verde și murat, etc, pe carĭ nu le putem transporta de loc pe calea ferată, și maĭ rar avem cuĭ să le vindem. Ele trebuesc utilisate numaĭ în localitatea, unde le-am produs. Fînul, cositura, și paiele de cereale de primăvară, se pot transporta pe calea ferată numaĭ în stare comprimată, făcut pachete. Și abia sfeclele de zahăr, cartofiĭ și cicórea, ca plante industriale, dacă supórtă transportul pe calea ferată până la 100 klm. distanță. Agricultura are de aface cu o mulțime mare de materialurĭ voluminóse, carĭ numaĭ pe apă s'ar putea transporta de la locul de producțiune ca să se consume și utiliseze în altă parte la o distanță maĭ mare — ca nutreț pentru vite, combustibil, îngrășăminte, materialuri de construcție etc. Multe din ele nu suportă trasportul îndelungat, din causă că nu se pot conserva și transporta fără să se altereze — nutrețul verde care să încinge — cartofiĭ și sfeclele pe căldură și la frig, carĭ se ofelesc saŭ degeră și înghéță.

Facultatea de transport a productelor soluluĭ depinde în prima linie de valórea lor intrinsecă, față de greutatea și volumul ce ocupă ele; apoĭ de aptitudinea de a le conserva timp maĭ îndelungat fără să se altereze orĭ strice în decursul transportuluĭ. Productele carĭ se pot conserva timp îndelungat fără să se altereze și să-șĭ pérdă din valórea lor intrinsecă, se pot transporta pe distanțe fórte însemnate cu orĭ și ce vehicul — d. ex. lâna, inul și cânepa, în fuior, unt, brînzeturĭ, extract de carne. Apoĭ produsele industriale făina, sladul, spirtul brut și rafinat, zahărul brut și rafinat, uleiurile grase și eterice, untul și brînzeturile, tóte se pot expedia pe distanțe mult maĭ marĭ de cât materiile prime din carĭ aŭ fost extrase, cerealele, pl. tuberculóse, semințe oleióse, laptele dulce, etc. Acésta

din causă că fabricatele și semi-fabricatele represintă o valóre intrinsecă maĭ mare de cât productele brute din carĭ aŭ fost extrase ele. De multe orĭ ne maĭ rĕmân încă și residuurile lor, ca să nutrim vitele cu ele, iar substanțele minerale extrase din pămînt nu se scot din moșie afară, ceia-ce ne dă un îndoit folos.

Apoĭ depinde și de destinațiunea productelor la ce aŭ ele să servéscâ. Lemnele de foc și nuele de gardurĭ și mlăjețul, abia se rentéză să le aducem cu carul de la 30—40 klm. distanță, saŭ de la munte pe calea ferată—80—100 klm. depărtare — lemnul de stejar și de brad pentru construcție fasonat și nefasonat, se importă la noĭ din strĕinătate și transit trece peste țara nóstră, iar lemnul de nuc se plătesce a-l trimite brut din țară la Hamburg și Berlin pe calea ferată.

Gunoiul de vite și bălegarul abia se plătesce să-l transportăm de la o gară la alta orĭ la a 2—3-a, pe când îngrășămintele chimice supórtă un transport mult maĭ îndepărtat — Nitratul de Chili și Guano se aduc din America și insulele Oceanieĭ. Cerealele și fructele se aduc din America în Europa apusană mult maĭ ieftin la Londra și Liverpool și Hamburg de cât de la porturile dunărene, fiind-că în America mijlócele de transport și comunicațiune sunt maĭ ieftine și maĭ bine combinate de cât la noĭ. Despre comerciul internațional cu cereale (vedĭ fitotechnia pag. 57.)

Orĭ-ce depărtare între locul de producțiune și cel de consumațiune cade în sarcina și paguba producĕtoruluĭ și îĭ răpesce o parte din beneficiul luĭ. De multe orĭ taxele de transport consumă jumĕtate saŭ $^3/_4$ din valórea intrinsecă a productelor. Unde taxele de transport absorb întréga valóre intrinsecă — producțiunea și desfacerea nu maĭ este posibilă. Unde taxele de transport și desfacere sunt prea marĭ, căutăm să reducem din spesele de producțiune prin întrebuințarea de sisteme maĭ puțin costisitóre — extensive.

In privința aptitudineĭ de transport a diferitelor producte ale agriculturei Settegast dă următórele indicațiunĭ:

MĂRFURĬ	Valórea la 50 kilometri în mărecĭ germane	La 50 klgr. greutate și pe mile perde din val. intrins.			Marfa perde 50% din valóre.			Marfa perde întréga valóre intrinsecă după milurĭ.			NOTA
		Pe drumurĭ or. a 15 ₰	Pe șos. națion. a 10 ₰	Pe cal. ferată a. 0,25	Pe drumur. ordin.	Pe șos. națion.	Pe calea ferată	Pe drumur. ordin.	Pe șos. împetr.	Pe calea ferată	
Gunoiŭ de vite .	0,40	37,50	25,00	6,25	1,33	2	8	2,67	4	16	1 Mil germ. = 7½ kilom. Marca germ. este = 1,25 leĭ saŭ 1,18 cor. austro-ung.
Nutreț verde . .	0,50	30,00	20,00	5,00	1,66	2,5	10	3,34	5	20	
Lăturĭ (borhot) de spirt.	0,50	30,00	20.00	5,00	1,66	2,5	10	3,34	5	20	
Sfecle de nutreț .	0,60	25,00	16,60	4,17	2,00	3	12	4,00	6	24	
Sfecle de zahăr .	1,0	15,00	10,00	2,50	3,33	5	20	6,67	10	40	
Paie de cereale .	1,0	15,00	10,00	2,50	3,33	5	20	6,67	10	40	
Fîn de livade. . .	2,0	7,50	5,00	1,25	6,66	10	40	13,34	20	80	
Cartofĭ	1,5	10.00	6,60	1,66	5,00	7,5	30	10,00	15	60	
Fructe próspete .	4,0	3,75	2,50	0,62	13,33	20	80	26,67	40	160	
Lapte dulce . . .	4,0	3,75	2,50	0,62	13,33	20	80	26,67	40	160	
Secară, orz, ověz.	7,50	2,00	1,30	0,33	25,00	37,5	150	50,00	75	300	
Vin și bere . . .	8,00	1,87	1,25	0,31	27,00	40	160	54,00	80	320	
Grâŭ, maz. și fas.	10,0	1,50	1,00	0,25	33,33	50	200	66,67	100	400	
Semințe oleióse. .	12,00	1,25	0.80	0,21	40,00	60	240	80,00	120	480	
Fructe uscate . .	16,00	0,94	0,62	0,16	54,00	80	320	108,00	160	640	
Animale viĭ . . .	20,00	—	—	—	200,00	200	200	400,00	400	400	
Spirt	20,00	0,75	0,50	0,25	66,66	100	400	133,34	200	800	
Zahăr, tutun, uleiŭ	35,00	0,43	0,28	0,07	116,66	175	700	233,34	350	1.400	
Fuior de in . . .	40,00	0,33	0,22	0,05	150,00	225	900	300,00	450	1.800	
Seŭ	45,00	0,37	0,25	0,06	133,33	200	800	266,67	400	1.000	
Miere	50,00	0,30	0,20	0,05	166,66	250	1.000	333,34	500	2.000	

PARTEA II-A

Organisarea economieĭ.

Din cele ce am vĕḑut în partea I-a se cer cam multe la o moșie și de la plugar, ca să mérgă înainte și tóte să fie proporționale cu întinderea moșieĭ luĭ. Afară de moșie și înzestrarea eĭ cu tóte cele necesare, pentru exploatațiunea sistematică a eĭ maĭ vine în considerare și organisarea eĭ în raport cu starea generală de cultură a țĕriĭ și regiunei către un anumit scop saŭ țel. Cea maĭ rea între tóte este acea, care nu are un plan bine stabilit, ci tot variază și schimbă la sisteme și planurĭ fără de nicĭ un folos. Orĭ-care ar fi sistema adoptată ca să dea bune resultate ea trebuesce urmată cu perseverență și fermitate timp maĭ îndelungat, chiar și dacă resultatele eĭ în aniĭ d'întâiŭ nu sunt tocmaĭ satisfăcĕtóre, din causa greutăților începutuluĭ. Nu orĭ-ce sistemă de cultură este de egală valóre și compatibilă cu orĭ-ce stare socială și economică și nicĭ că se póte aplica pretutindenea cu acelaș resultat.

Inzestrarea și organisarea moșieĭ și economieĭ depinde de sistema de cultură ce vroim să introducem, iar sistemele de cultură depind la rîndul lor de teren, climă, de starea socială și culturală a țĕreĭ în genere, de avuția națională, de piață etc. Agricultura se desvoltă și decade cu acestea din urmă.

In țĕrĭ puțin populate sĕrace și rĕmase înapoĭ în cultură și civilisațiune saŭ de curînd deschise civilisațiuneĭ, omul trăesce maĭ mult din păstorie — beneficiază aprópe exclusiv de darurile gratuite ale natureĭ ca și vînĕtorul și pescarul,

și cu tótă întinderea neměsurată de pămînt ce-ĭ stă la disposiție, el duce o viață nestatornică destul de agitată între abundență și lipsă. Cu sporirea brațelor de muncă sporesc și mijlócele de traiŭ și omul nu maĭ are lipsă de o așa mare întindere de teren ca să-și agoniséscă hrana de tóte ḑilele, căcĭ prin muncă și capital el silesce pămîntul să producă și dea róde pe care nu le-ar produce de la sine. Unde mijlócele sunt încă restrînse deși agricultura predomină asupra păstorieĭ, cultivăm pămîntul numaĭ în mod estensiv, lăsând o bună parte din el ogor sterp, pârlóge, moine, ca pămîntul să înțelinescă iarăși și apoĭ după un numěr órecare de anĭ îl luăm iarăși în cultură. Unde populația este désă și brațe sunt multe, acolo îl cultivăm în cultura alternă — și ogor negru lăsăm maĭ rar, iar vitele le păscem pe pășunĭ propriĭ saŭ că le ținem și vara la grajd și le hrănim din mână.

In casul din urmă nutrețul verde și uscat pentru vară și iarnă îl producem pe ogóre în locul ogoruluĭ sterp. In jurul orașelor și a centrelor marĭ industriale, unde există multă populațiune de hrănit și tóte articolele de prima necesitate se caută în měsură mare și se plătesc bine, trecem deodată la cultura intensivă industrială, orĭ de speculațiune, iar vitele tinere de rude le desfacem și ținem numaĭ pe cele de muncă și de speculațiune.

Dacă cu starea de cultură generală variază și agricultura, apoĭ nu maĭ puțin ea trebue să varieze și după teren și climă. Fie-care teren și zonă climaterică 'și are plantele și rasele sale de vite deosebite, peste carĭ arare-orĭ putem trece și nicĭ că este consult a le desființa. Pămîntul îl putem drege și ameliora, iar clima nu o poțĭ nicĭ schimba nicĭ modifica, de cât fórte puțin. Pămîntul, mediocru saŭ de calitate inferióră îl putem direge prin gunoiŭ repaos amendamente și diferite ameliorațiunĭ agricole, ca să-ĭ sporim considerabil producțiunea și valórea intrinsecă a luĭ, dar clima aspră nu o putem transforma în una domolă, pe una rece saŭ umedă nu în alta caldă și secetósă.

Cu terenul și clima staŭ în strînsă legătură situațiunea și posiția, pe carĭ încă nu le putem ignora nicĭ schimba, și carĭ însă influențéză fórte mult anumite culturĭ. De aceea

trebue să ne orientăm tot-d'auna după acești factorĭ neschimbătorĭ aĭ producțiuneĭ agricole și să ne conformăm lor cu culturile.

Terenul neapt pentru o plantă saŭ o cultură óre-care, se póte folosi încă fórte bine cu alte plante după alte sisteme de cultură.

Pe terenul fertil și în clima favorabilă putem cultiva orĭ-ce plante și să aplicăm orĭ-ce sistemă de cultură. Pămînturile cele maĭ bune, situate pe munțĭ înalțĭ și în clima rece orĭ la baltă în terenul de inundațiune, perd fórte mult din valórea lor și sunt cu totul neapte pentru plugărie. De multe orĭ un pămînt mediocru ca calitate câștigă o valóre superióră prin exposiția luĭ, prin situație, aproprierea de un centru comercial. Unde condițiunile de desfacerea productelor sunt lesnicióse, se plătesce ca un teren rĕŭ să-l luăm în cultură și prin munca sistematică și tot felul de ameliorațiunĭ să căutăm să-l ameliorăm și să facem *pămînt de cultură* din el, pe când dacă nu aveam mijlócele și posibilitatea de a-l cultiva, cel maĭ bun pămînt rămâne părăgină.

Mult face și posibilitatea de a vinde și desface productele. In jurul orașelor marĭ și a centrelor industriale se cultivă cu deosebire plante și producte de prima necesitate ale orașelor, carĭ se caută și se pot desface ḑilnic în oraș, și pe un bun preț — iar acolo unde nu avem piața în apropiere, saŭ că productele nu se pot transporta ușor și scóte cu înlesnire, producem cereale și producte animalice, carĭ se pot conserva timp maĭ îndelungat și carĭ suportă transportul pe distanțe considerabile — cereale, unt, brânḑeturĭ, lână, pastramă, carne sărată, sĕŭ, peĭ etc. Prin deschiderea uneĭ nuoĭ liniĭ ferate saŭ la înființarea uneĭ fabricĭ de orĭ-ce categorie, care are multă lume de hrănit, de cele maĭ multe orĭ se schimbă în total orĭ în parte condițiunile de producțiune, căcĭ în locul cerealelor de până aci, destinate exportuluĭ și consumațiuneĭ din țĕrĭ îndepărtate, vin cultivate în preponderanță plantele pentru alimentarea fabricelor din apropiere și a populațiuneĭ lor. — Unde productele brute nu se pot desface și exporta, se pot transportă încă derivatele lor — ca fabricate și semifabricate, carĭ represintă o valóre maĭ mare, și-șĭ găsesc maĭ ușor debușeŭ pe piețele streine.

Agricultura mare și mică la noĭ este basată în special pe exportul de cereale. Desfacerea productelor depinde actualmente de convențiunile comerciale cu statele vecine. Insă cultura cerealelor în preponderanță pentru export devine din an în an maĭ anevoiósă din causa concurenței, ce ne-o fac țările transoceanice pe piețile europene, și a taxelor de protecțiune puse de statele industriale pentru protecțiunea agriculturei lor proprie. De stabilitatea și durata lungă a convențiunilor comerciale încheiate cu țările vecine, trebue să țină adĭ bine sémă agricultorul, atât la producțiune, cât și la înzestrarea și organisarea moșieĭ sale.

Exportul vitelor viĭ marĭ și micĭ, devine din an în an maĭ problematic și maĭ riscant din causa taxelor vamale și mĕsurilor prohibitive, luate de cele maĭ multe state în interesul cultivăreĭ și producțiuneĭ de vite a lor. Lîna, untul, brînzeturile, conservele, cărnurile sĕrate și pastrama se pot încă exporta în tóte țările. America, inundéză Europa cu conservele sale și cu extract de carne, pieĭ crude, pieĭ sărate și uscate pe carĭ în definitiv le-ar putea produce și alte state.

Agricultura produce o mulțime de materiĭ prime pentru care nu există un debușeŭ propriŭ în afară și nicĭ că pot fi vîndute, ci ele trebuesc consumate pe loc și transformate în materiĭ maĭ concentrate ast-fel sunt paiele, pléva, cocenii, sfeclele, nutrețul verde, ș. a.

Pentru utilisarea lor, se cer cu deosebire multe vite să avem și ținem pe moșie vite cât de multe pentru a le transforma în substanțe animalice.

Cultura pămîntuluĭ depinde mult și de capital și de brațe cum și de ieftinătatea acestora. Unde capitalul este scump și brațe sunt puține, acolo cultivăm pămîntul în mod extensiv și lipsa de brațe căutăm a o compensa prin lucrul cu mașinile de tot soiul. Unde capitalul lipsesce acolo dăm prevalență cultureĭ vitelor asupra agriculturei. Pe un pămînt bun și cu populația rară putem urma cât-va timp, cu cultura rapace, și despoierea pămîntuluĭ de forțele sale productive este ratificată de împrejurărĭ pe când sub raporturĭ normale cultura de compensațiune cu îngrășarea sistematică a pămîntuluĭ este singura rațională și de multe orĭ și unic posibilă. Unde pămîntul este deja slăbit din forța luĭ de odini-

óră, caută să-l menajăm prin lăsarea de ogor, pârlóge, și suhat de vite, ca prin odihnă și înțelinire să maĭ câștige ceva din substanțele perdute.

Orĭ-ce cultură rapace este în detrimentul fonduluĭ și aduce o deteriorare și slăbire progresivă a substanțeĭ și o sărăcire a moșieĭ și regiuneĭ în care se practică pe o scară întinsă.

Unde sunt brațe maĭ multe, dăm prevalință agriculture ĭ asupra ținereĭ vitelor. Cultura alternă și intensivă ne permite de a utilisa maĭ bine pămînt, ómenĭ și vite. La ea deși nu lăsăm pămîntul nicĭ de ogor nicĭ de suhat pentru vite, totuși pămîntul nu slăbesce din forța luĭ de producțiune și fertilitatea luĭ primitivă se menține nealterată, căcĭ ceea ce îĭ luăm noĭ sub forma de recolte îĭ restituim prin gunoiul de vite și îngrășăminte chimice. La cultura intensivă comercială și la cultura liberă speculativă răzimăm cu deosebire, în mulțimea îngrășămintelor chimice de tot soiul și dintre plante cultivăm pe aceia care ne vine la socotélă și este momentan maĭ bănósă.

In fine moșia mare are posibilitatea de a-și crea singură fabricĭ și instalațiunĭ industriale pentru prelucrarea materiilor sale prime și a productelor eĭ, pentru a le da o valóre intrinsecă maĭ mare, ceea-ce țĕranul cu câte-va locurĭ de pămînt ale luĭ nu póte să facă. Țĕranul pe moșióra luĭ este avizat să cultive acele plante carĭ i daŭ hrana și subsistența necesară familieĭ și vitelor sale, și apoĭ în a doua linie preferă pe acelea carĭ îĭ daŭ ocupațiune luĭ și familieĭ sale în decursul ierneĭ ca să nu stea fără ocupațiune și câștig. Proprietatea mare fără de stabilimente industriale este avizată să cultive precumpănitor productele acele, carĭ se pot păstra timp îndelungat și să se exporteze în masă, d. ex. cereale, pl. oleióse, lîna fină, brînzeturĭ, unt, vite de rasă, etc.

Proprietatea mică cu produsele eĭ puține nu póte cerceta tîrgurĭ și piețe îndepărtate, ci este avizată la desfacerea în orașul de aprópe, orĭ la grînariĭ și negustoriĭ de prin sate. Proprietarul de parcele, caută să cultive tot-d'auna acele plante carĭ îĭ daŭ o recoltă maĭ mare și maĭ sigură și alimentele principalĭ ca să nu le cumpere: mămăliga, pânea cartofiĭ, legumele, laptele, iar munca cu brațele îĭ asigură luĭ cheltuelile normale de peste an.

Sistemele de cultură.

Sistemele de cultura pămîntuluĭ se împart în:

1) Sistema suhaturilor, păstoria pură, cu pășunea nelimitată.

2) Sistema moinelor cu pășunea și pădurea limitată, și cu puțină plugărie, iar cultura vitelor ca ramură principală de producțiune.

3) Sistema bienală și trienală saŭ cultura de cereale pură.

4) Cultura alternă saŭ schimbătóre cu variațiunea plantelor.

5) Cultura industrială.

6) Cultura dublă saŭ îndoită.

7) Cultura liberă comercială saŭ speculativă.

8) Cultura fără vite.

9) Cultura de compensațiune.

10) Cultura rapace.

11) Cultura amelioratóre.

12) Statica.

a) *Sistema suhaturilor.*

Sistema suhaturilor saŭ a pășuneĭ nelimitate supranumite și a păstorieĭ pure era ab antiqno fórte usitată în țara nóstră și la poporul român în genere. Ea s'a menținut până în dilele nóstre și se practică și adĭ pe alocurea la Baltă și în Dobrogea. Bărăganul era până bine de curînd un întins suhat de vite și crescerea vitelor unicul isvor de venit al locuitorilor. Ea este încă în us la *mocaniĭ seceleni* și la *țuțuienii* de la Selište și Reșinarĭ din com. Sibiuluĭ, carĭ cu turmele și cirediile lor călătóre treceaŭ din o regiune în alta după sezon și anotimp, din o țară în alta, pentru a găsi pășune pentru vitele lor. Vara, o petreceaŭ sus la munte, pe piscurile și plaiurile cele maĭ înalte ale munților Carpațĭ și Balcanĭ, iar la S-ta Marie se coboraŭ de vale, fie în Transilvania, fie că treceaŭ în România, iar d'aci treceaŭ une-orĭ și Prutul și Nistrul în Crimea, orĭ că treceaŭ peste Dunăre și ajungeaŭ prin Dobrogea, Rumelia până prin Pelopones.

Eĭ îșĭ aveaŭ coloniile lor și ómeniĭ lor de încredere în tóte porturile în Dobrogea și alte țĕrĭ încă sub regimul turcesc și rusesc. Ocupațiunea principală la dînșiĭ era crescerea vitelor apoĭ comerciul cu tot felul de producte animalice. Acelaș regim și sistemă de cultură și folosința pămîntuluĭ era în us și la alțĭ locuitorĭ românĭ — locuitoriĭ Vranceĭ, Tigheciuluĭ în Basarabia și Câmpu-Lung, în Bucovina, la ceĭ din Banat și din părțile Beiușuluĭ carĭ îșĭ aveaŭ coloniile și peregrinațiunile lor peste Tisa printre unguriĭ și slovaciĭ Ungarieĭ de Nord — apoĭ prin Galița și Lodomeria.

Acelașĭ regim se practica și la unguri pe pustele Ungarieĭ între Tisa și Dunăre, în stepele Rusieĭ meridionale și Asieĭ, se practică pe o scară fórte întinsă în America de Nord — pe preriĭ și în platourile din Vest, în savanele de la Mississipi, în lanurile (Llanos) la Oricino și la fluviul Amazónelor, apoĭ în pampas din Laplata și în stepele Australieĭ etc. După Settegast suhaturile ocupă și astădĭ încă la 1.640.000 miliare pătrate, $^2/_3$ din suprafața uscatuluĭ, pe când tóte cele alte culturĭ la olaltă abia aŭ la 120.000 miliare patrate. Cu deosebire șesurile jóse și munțiĭ ceĭ înalțĭ se folosesc esclusiv ca suhaturĭ și pășunĭ de vecĭ.

La noĭ regimul păstoral pur era fórte desvoltat și în privința luĭ presinta multe așezăminte importante. Cele maĭ multe moșiĭ marĭ și micĭ de la noĭ sunt delimitate *ab antiquo* în sforĭ și curele, în vederea păstorieĭ. Satele se găsesc grămădite pe marginea apelor curgĕtóre și stătătóre și se țin lanț unul lângă altul la o mică depărtare, cu moșiile marĭ saŭ micĭ în majoritatea lor în sforĭ înguste. In Bărăgan moșiile ce plécă de la Baltă, Dunăre și Borcea, se întâlnesce cu cele ce plécă de la Ialomița pe o distanță 50—60—klm. cam în direcțiunea pe unde s'a construit în dilele nóstre linia ferată Bucurescĭ-Fetescĭ. Delimitarea aceea în sforĭ înguste și curele era cea maĭ potrivită pentru păstorie, căcĭ vitele se adăpaŭ diminéța și séra la gârlă — apoĭ se ridicaŭ diminéța de la sat și până către amiézĭ ajungeaŭ păscênd la mijlocul orĭ capĕtul opus al moșieĭ, unde aveaŭ iarășĭ bătătura lor și un puț pentru adăpat la amiézĭ. Cele găvane în formă de cuib de pasĕre le oferea adăpost de vînturĭ,

iar pentru iarnă eraŭ saivanele și perdelele făcute din un șanț circular și cu pămîntul scos din el grămădit forma adăpostul ce li se dedea. O singură fîntână săpată numaĭ în pămînt cu o furcă pusă oblic cu un scripete, pe care se scóte apa cu burdușele trase cu caĭ orĭ cu bivolĭ, stână și un bordeiŭ săpat în pămînt și acoperit cu stuf orĭ cocenĭ, forma întréga zestre și inventar al moșieĭ. Drumurĭ și ecarete nu se găsiaŭ și nicĭ nu eraŭ de lipsă. Drumul oilor, drumul săreĭ eraŭ indicate prin marĭ movile și măgurĭ pe câmpia întinsă și monotonă, după care se orientaŭ ciobaniĭ în peregrinațiunile lor. Drumurile de comunicațiune ale locuitorilor eraŭ jos în vale — pe Ialomița orĭ pe malul Dunăreĭ, tocmaĭ unde circulațiunea era maĭ difficilă, din causa revărsăreĭ apelor și a potmolirilor. Hăidăiĭ și cirețariĭ cu vitele de strânsură nu veneaŭ cu aniĭ în sat din Bărăgan orĭ din Baltă.

Dar și în multe alte părțĭ și regiunĭ ale țăreĭ era în us aceiașĭ sistemă acelașĭ mod de câștig și agonisire, atât la coline cât și la câmp și chiar la munte. Pămînturile locuitorilor ohavnicĭ, a moșnenilor și rezeșilor încă sunt delimitate cu preferință în sforĭ și curele fără capĕt și sfârșit. «*Din zare în zare*» este forma tipică a lor, trecênd peste déluri și văĭ cu ape curgătóre întinděndu-se peste 20—30—40 klm. lungime la abia câțĭ-va metri lățime, pentru ca după anotimp și seson ea să ofere vitelor pășune și fên iar în gîrlele numeróse ce le străbat ele, să găséscă tot-d'a-una apă de bĕut și scăldat în ele.

Aceiașĭ formă de delimitare și sub acelașĭ regim sistema păstorală era póte unic posibilă și rentabilă. Unde nu se putea scóte din țară afară de cât animale viĭ, pastramă, brânzeturĭ, pĕr și lână, pieĭ crude și sărate, etc., ea era unic indicată de împrejurărĭ.

Astă-dĭ însă raporturile sociale și economice s'aŭ schimbat cu totul și în Bărăgan, avantagele păstorieĭ nomade, și semi-sĕlbatice aŭ dispărut. Păstoria nóstră a primit lovitura de mórte prin isbucnirea răsboiuluĭ vamal cu Austro-Ungaria de la 1876, care a curmat brusc firele unuĭ traiŭ și trafic internațional de multe sute de anĭ în vigóre și spre folosul ambelor state, și a pus capĕt la o mulțime de așe-

ḑĕminte de producţiune a poporuluĭ nostru, aducênd ruina materială la o mulţime de familiĭ oneste, carĭ nu s'aŭ maĭ putut reculege nicĭ după 30 de anĭ din loviturile primite. Regiunea însăşĭ pare a fi suferit maĭ puţin de la consecinţele aceluĭ răsboiŭ nefast, căcĭ a găsit o compensaţiune însemnată cu ajutorul liniilor ferate deschise de curînd.

Bărăganul din stepa seculară şi cu suhatul luĭ nesfîrşit s'a prefăcut peste nópte în câmpie mănósă. Graţie deschidereĭ celor treĭ liniĭ ferate spre Brăila, Ţăndăreĭ şi Fetescĭ şi cu concursul maşinelor agricole şi a lucrătorilor ambulanţĭ aduşĭ de la munte şi din streinătate, şesul întreg cu bogăţiile luĭ de humus adunat de seculĭ, s'a putut ara, agricultura a putut uşor a se substitui păstorieĭ. Cultura luĭ însă n'a făcut progresul care s'ar părea, ci din contră stă în unele privinţe maĭ rĕŭ de cât înainte. A dispărut vegetaţiunea spontanee de stepă, dar în colo aŭ rĕmas vastele moşiĭ cu miile şi ḑecimile de miĭ de pogóne întindere lipsite de braţe şi de tóte cele necesare cultureĭ lor. Sistema rapace adoptată n'a fost în stare să contribue cu nimic la înzestrarea lor, atâta dóră, că s'aŭ schimbat usufructuariĭ lor mocanŭ şi cireḑarŭ prin arendaşĭ.

In timp de 30 de anĭ din 160 tamaslîcurĭ marĭ de vite din judeţul Ialomiţa, abia aŭ maĭ rĕmas vr'o 18 la numĕr dar şi aceste reduse tare şi degenerate. Abia se maĭ găsesc aḑĭ vite de muncă şi de prăsilă în Bărăgan şi păşunĭ bune carĭ să nu fi fost brăsdate şi supuse agricultureĭ în Bărăganul întreg. S'aŭ arat până şi drumurile şi căile de comunicaţiune cunoscute sub numirile genetice drumul săreĭ, drumul oilor etc. Şosele lipsesc însă în partea loculuĭ, şi circulaţiunea afară de liniile ferate şi de cele schele şi porturĭ ale Dunăreĭ se face cu mare dificultate în partea loculuĭ. Braţele lipsesc ca şi siguranţa din causa insuficienţeĭ populaţiuneĭ. In locul suhaturilor vechĭ gustóse, aḑĭ există şi în Bărăgan numaĭ cositura de meiŭ şĭ mohóre şi păşunea din ogóre, miriştĭ şi porumbiştĭ. S'a perdut vegetaţiunea naturală a stepeĭ, dar cu ea s'aŭ împuţinat şi pipernicesc şi vitele şi rasele de acolo, carĭ odinióră formaŭ fala ţăreĭ.

Ceia-ce constituia altă dată un avantagiŭ este aḑĭ o pedică din calea cultureĭ şi progresuluĭ: forma disproporţio-

nată a moșieĭ, apoĭ lipsa de apă și lipsa de căĭ de comunicațiune — la care se maĭ adaogă lipsa de brațe, de vite trăgătóre și de capital. Satele ridicate de stat pe câteva din domeniile sale, și cele câteva încercărĭ de împădurire artificiale, sunt ca o picătură în mare față de suprafața și întinderea colosală a stepeĭ încă nepopulată, nelocuită încă de ómenĭ, și vin dor numaĭ 27,5 suflete la klm. Maĭ mult de cât lipsa de apă este adĭ forma neregulată a moșiilor, care împedică pe ómenĭ de a se așeza sus în podișul Bărăganuluĭ și așĭ ridica case și sate d'asupra pămîntuluĭ. *Pe vremea treerișuluĭ tot la 3 dile trebue să mĕ mut din loc în loc cu ómenĭ mașinĭ și vite și caută să sap o nouă fîntână*, *'mĭ* se plîngea un arendaș al statuluĭ pe o moșie mare din apropierea găreĭ de la Mărculescĭ — și că el singur a trebuit să sape 10 fîntânĭ. Țĕraniĭ moșnenĭ și ohavnicĭ din Ialomița stabiliți pe vremurĭ acolo au frumóse proprietăți dar, are altul 100—150—200 pogóne de moșie și n'are atâta pămînt la un loc, ca să-și facă casă, curte, și grădină la olaltă și ceva plantațiunĭ în jurul lor pentru adăpost de vînturĭ. Am 12 stînjenĭ de moșie 'maĭ dice un țĕran ohavnic — stînjenul de câte opt pogóne și jumĕtate. Unde înainte vreme avea de ajuns cu o singură fîntână și n'avea lipsă de drumurĭ pentru transport, adĭ are lipsă de 8—10 puțurĭ fie-care, dar nu le póte face și nicĭ ridica plantațiĭ de protecțiune, iar sosele și drumurĭ împetrite pentru scóterea productelor puține se găsesc și pétra trebuesce cărată de la munte cu trenurile, căcĭ rîurile nu aduc de cât nămol.

Cu ce succes lucréză pămîntul agricultoriĭ marĭ și micĭ de acolo, poțĭ vedea la căratul bucatelor și transportuĭ productelor pe noróie, când drumurile sunt desfundate orĭ pe secetă când róta taie până în butuc în pămîntul nisipos, și nu se vĕd nicĭ ómenĭ nicĭ vite de praf și nisip. Arendașiĭ din Ialomița într'o petiție cătră Ministerul Domeniilor și Corpurile legiuitóre se plâng că eĭ aŭ *jefuit* numaĭ moșiile, și cer ameliorarea condițiunilor de arendare, ca să pótă trece la o cultură maĭ sistematică.

Terenul nisipos însă face indispensabilă ținerea și cultura vitelor în mĕsură predominantă, și plugăria să se facă maĭ puțină ca unde se ară, să se pótă îngrășa pămîntul, cel

puțin la 4—6 anĭ odată cu băligar de vite, dacă cultivatorii nu vroesc să se urnéscă nisipul din loc și ca să formeze dune — consecință fatală dacă va maĭ continua mult timp cu sistema rapace de astădĭ. Ca să se pótă însă introduce o cultură rațională în partea loculuĭ, este necesară maĭ întâiŭ comasarea și delimitarea din noŭ a tuturor moșiilor marĭ și micĭ în forme maĭ regulate, și înmulțirea satelor pentru a avea brațe suficiente în localitate, apoĭ ridicarea de plantațiunĭ și pădurĭ de protecțiune cât maĭ dese pentru frîngerea și calmarea vînturilor atât de violente, — în partea loculuĭ și pentru sporirea precipitațiunilor atmosferice ca nicĭ secetile să nu fie atât de lungĭ și grozave. Tot aceste sunt de făcut și în alte regiunĭ, unde moșiile se găsesc în egale condițiunĭ cu cele din Bărăgan.

De alt-fel păstoria pură cu o întinsă cultură și economie de vite încă 'și are rațiunea eĭ de a fi, și póte pentru multă vreme va fi ea principala ocupațiune și isvor de venit al populațiuneĭ: la munte, la Baltă, în ostróvele și Delta Dunăreĭ apoĭ în Dobrogea. Până nu se vor canalisa și la noĭ rîurile și pe întregul parcurs al Dunăreĭ nu se vor înființa zăgazurĭ, păstoria încă va fi unicul mijloc și la Baltă ca să utiliseze aceste minunate terenurĭ de pășune, și în continuŭ fertilisate din noŭ de muma natură.

Insă trebuesce schimbată direcțiunea de producțiune de pân'aci, ca să producem aceia ce se cautá în piéță și se póte exporta în orĭ-ce timp: caĭ pentru armată și călărie, lânurĭ fine, unt fin de masă, și brînzeturĭ fine și ordinare, vite bune de muncă. Instituțiunile vechĭ de producțiune ale mocanilor și ciobanilor noștri, ar trebui modificate și puse pe base nouĭ moderne, ca eĭ să pótă forma lăptĕriĭ cooperative, sindicate de producțiune și pentru desfacerea colectivă a productelor. Ceia-ce se plătesce în țările apusuluĭ mult maĭ culte și maĭ bine populate de cât România : în Olanda, Schleswig-Holstein, Frisia, Oldenburg, se va renta și plăti și pentru noĭ, maĭ cu sémă când Orientul ne stă deschis.

b) *Regimul mixt păstoral.*

Regimul mixt păstoral are de scop în prima linie cultura vitelor și producțiunea animalică, care deși este tot-d'auna

predominantă, dar se ocupă și cu plugăria în mĕsură maĭ restrînsă, cel puțin pentru acoperirea necesităților propriĭ de pâne și mămăligă.

Pășunea și producțiunea de fân nu maĭ este exclusivă și nelimitată ca la cea precedentă, căcĭ pe lângă producțiunea de nutreț pentru vite ea maĭ produce și pâne pentru ómenĭ. Se deosebesce însă de cele-alte sisteme prin aceia, că iarba de pășune și fênul se produc pe aceleașĭ terenurĭ, carĭ sunt destinate să producă și bucate. Pentru acésta țelina saŭ pajiștea se sparge și folosesce câțĭ-va anĭ ca teren de cultură (țérine) și apoĭ se lasă iarășĭ să înțelenéscă și să servéscă de pășune și fênaț. Aci se țin *moinele*, tinărogele și sistema tinărogelor ameliorată.

Sub *moine* se înțelege din vechime nisce pămînturĭ, în regiunea muntósă pe ambele laturĭ ale Carpaților, carĭ servesc alternativ la producțiunea de iarbă și de bucate. Este sistema cea maĭ usitată în munțĭ la poporul nostru. Țelina se sparge tómna, ca peste iarnă să degere și apoĭ se întrebuințéză 4—5 anĭ de dile la cultura exclusivă de cereale și în urmă se lăsă să înțelenéscă și dirégă iarășĭ de sine. Cultura și crescerea vitelor fiind ocupațiunea de căpetenie a populațiuneĭ tot-d'auna se ară numaĭ o mică parte din suprafața moșieĭ și succesiv după 4—5 anĭ se ară altă țelină, dar nu se abuséză nicĭ odată de forța productivă a pămîntuluĭ. Maĭ cu sémă se ară și folosesce în acest chip pămîntul din jurul caseĭ saŭ a grădinilor, și pămînturile sărace, carĭ nu maĭ produc iarbă pentru fân și pășune. Prin aceia că se sparge iar țelina și pămîntul se ară și cultivă cu plante agricole câțĭ-va anĭ, cultura incompletă nu este în stare de a distruge toțĭ embrioniĭ și stoloniĭ de iarbă așa că lăsându-l după aceia un an saŭ doĭ în părăginire, pămîntul se póte ușor inerba iarășĭ de sine ca să servéscă de pășune și fênaț.

In definitiv, prin arătură se distrug și curăță numaĭ muschiĭ din iarbă, se mobiliséză și aeriséză pămîntul și în regiunile acele înalte, unde plouă des și în abondență și clima este maĭ mult umedă de cât uscată, se favoriséză crescerea ierbeĭ într'un mod deosebit.

La spartul ţelineĭ humus-ul provenit din miriştea şi rădăcinile plantelor cu gunoiul cărat de la vite îĭ asigură pămîntuluĭ fertilitatea necesară proveḑându-l cu azot şi substanţele minerale indispensabile, în cât uşor îĭ putem lua 4—5 recolte de bucate una după alta, fără repaos şi fără de a-l slăbi într'un mod simţitor.

Plantele ce se cultivă după sistema acésta în regiunile acelea înalte sunt: grâŭ de primăvară şi alac, secară de primăvară, orz, ovĕz ceva porumb scorumnic, cartofĭ, verze petróse; însĕ o rotaţiune proprie saŭ ordinea în care se succed plantele cultivate la noĭ nu putem da, póte nicĭ nu există, ci se cultivă maĭ mult la întâmplare. Sistema se practică însă pe la Bran, pe la Rucăr, la pólele munteluĭ Păpuşa şi pe la tóte casele rĕsleţe şi cătunele înşirate prin munţĭ.

O sistemă analogă se usitéză şi în munţiĭ Alpĭ, în Stiria, Tirol şi Salzburg etc., sub numirea de Egart şi Egert. Rotaţiunile usitate acolo sunt:

a) în Stiria
1) grâŭ saŭ secară + (1)
2) ovĕz
3) secară
4—7 fînaţ
Cereale 43 % fînaţ 57 %

b) alta din Pădurea négră
1) alac
2) ovĕs
3) ovĕs
4) cartofĭ
5) orz
6) alac
7—12 fînaţ

c) alta din Salzburg
1) grâŭ, secară de tómnă + +
2) cereale de primăvară
3—4) fînaţ
Cereale 50 %, fînaţ 50 %.

Sistema acésta a moinelor era înainte fórte usitată la poporul român şi înainte vreme ea era aprópe singură predominantă în ţară. Pămînturile de cultură se schimbaŭ aprópe în fie-care an şi se cultivaŭ cu cereale până ce maĭ putea produce ceva pămîntul. Atuncĭ după ce l'aŭ istovit,

(1) + Insemnéză gunoit simplu; + + gunoit tare.

ţĕraniĭ abandonaŭ *pămîntul de vechiŭ*, şi îl lăsaŭ în părăginire ca să înţelinéscă şi lor li se dedea loc de cultură iarăşĭ din ţelină. Acest obiceiŭ de a schimba în continuŭ pămînturile de cultură a devenit în urmă funest pentru sătenĭ, căcĭ el a făcut să se lăţéscă credinţa, că ţĕraniĭ nicĭ când nu ar fi avut proprietate şi nicĭ un fel de drept asupra pămîntuluĭ, după ce tot-d'auna proprietariĭ le-aŭ dat şi mĕsurat lor din noŭ pămînt de cultură.

Sistema moinelor 'şĭ are importanţa eĭ pentru regiunile muntóse. In afară de regiunile muntóse, ea este de folos şi se póte aplica numaĭ cu mĕsură pe terenurile îndepărtate, cele greŭ accesibile, unde nu putem căra gunoiŭ, şi pe pămînturile sĕrace, cum sunt terenurile uşóre nisipóse, argilele greóie etc., cărora li se ia 3—4 recolte de bucate şi pămîntul se lasă apoĭ se înţelinéscă iarăşĭ.

Cu ea se înrudesce d'aprópe sistema *tinărógelor* saŭ a ţércurilor, usitată la Românĭ şi la Germanĭ. Tinăróge eraŭ maĭ mult nisce grădinĭ de iarbă pentru păşune şi fîn, situat în jurul orĭ în apropierea nemijlocită a curţeĭ şi satuluĭ, carĭ serviaŭ de păşune pentru vitele tinere carĭ reclamă supraveghere de aprópe orĭ pentru vitele bolnave şi în convalescenţă; alte-orĭ se cosea şi făcea fîn pe ele; de multe orĭ ele se ară şi folosesc câţĭ-va anĭ în agricultură servind la cultura de cereale şi de porumb şi apoĭ se lasă să înţelinéscă iarăşĭ.

Fiind situate în apropierea curţeĭ nemijlocit saŭ la marginea satuluĭ, grădinele acestea de iarbă gunoite adesea cu bătătura vitelor obşteĭ, ele aduc tot-d'auna frumóse beneficiĭ. Pentru păşunat ele sunt ferite tot odată de vitele obşteĭ; tinărógele la românĭ sunt de obiceiŭ împrejmuite cu stobor saŭ uluce, orĭ cu niscaĭ garduri uşóre de mărăcinĭ; la germanĭ ele sunt înconjurate cu şanţurĭ şi cu garduri viĭ înalte, une orĭ cu plantaţiunĭ de arborĭ şi arbuştĭ şi atuncĭ pórtă numirea de *Koppeln* — ţarcurĭ la Englezĭ padoks.

Maĭ cu sémă în ducatele Schleswig şi Holstein este sistema acésta tare rĕspândită şi remarcabilă. Acele douĕ provinciĭ daneso-germane, anexate de curând la Germania, formézā o fâşie îngustă de pămînt, ce se întinde ca o limbă între douĕ mărĭ — a Nordului şi Baltică şi aŭ o climă umedă,

fórte favorabilă pentru crescerea ierbeĭ și pentru pășunat. Modul lor deosebit de cultură și folosirea pămîntuluĭ și o cultură intensivă de vite, atrăsese de timpuriŭ atențiunea economistilor germani asupra lor. Sistema lor de cultură este următórea:

Moșia întrégă este împărțită în table marĭ saŭ tarlale, înconjurate de jur împrejur cu șanț și cu gard viŭ de alun, carpen, frasin, stejar, arine, etc. carĭ se taie numaĭ la 15—20 anĭ odată. In colo lanurile nu aŭ de cât o singură intrare pe pórtă, ce se póte închide la fie-care tablă. Apoĭ câte 2—3 table aŭ o adăpătóre orĭ un sghiab comun pentru adăpatul vitelor. Pămîntul servesce alternativ la producțiunea de cereale — ca plugărie și la producțiunea de iarbă pentru pășune saŭ făcut fîn. In aniĭ de islaz vitele staŭ ḑiua și nóptea singure la pășune, nu aŭ lipsă nicĭ de păstor și nicĭ de asmuțat și gonit cu cânii. Gardurile viĭ înalte și impenetrabile sunt cea maĭ bună pază a lor și la adăpostul gardurilor și plantațiilor, ele găsesc tot-d'auna scut atât de arșița sóreluĭ cât și de viscole, vînturĭ și picurĭ recĭ și tot felul de întemperiĭ ca și ceva hrană vara pe secetă, căcĭ pe lângă ele iarba nu se usucă maĭ nicĭ o dată. Vitele trăesc acolo în libertate absolută, nejenate de nime — mănâncă când vor, rumegă când vor, se scólă — merg la apă, se jócă și îșĭ fac singure mișcare.

Fiind-că în fie-care an nu se ară și sparge țelina de cât numaĭ a treia parte saŭ abia de jumătate din suprafața moșieĭ, nu se perde nicĭ forța productivă a pămîntuluĭ, iar spesele de cultură sunt reduse considerabil, de óre-ce vitele nu aŭ lipsă de păstor și îngrijitor de cât iarna, gunoiul ce se produce se utilisézā pe loc și nu are necesitate de a fi cărat din altă parte — cu carul orĭ trenul, productele se treeră și consumă pe loc, paiele asemenea. Pe pășunele acelea mănóse și în clima cea domolă și umedă, iarba este tot-d'auna în deajuns pentru ca vitele să se îngrașe în deajuns la suhat. Pentru ca iarba să nu îmbătrânéscă, maĭ tot-d'auna la un anumit numĕr de vite cornute marĭ, se bagă și câte-va oĭ de carne, carĭ să rupă maĭ pe jos iarba suculentă orĭ bĕțósă să nu o lase să îmbătrânéscă. De ordinar venitul cel maĭ mare îl daŭ vitele — vacile cu lapte

și vitele îngrășate la suhat, carĭ se daŭ tómna în tăiere. Peste iarnă se țin de obiceiŭ puține vite—cam cum se făcea cu vitele de strânsură ale hăidăilor la noĭ.

Rotațiunile usitate după sistema veche a țarcurilor holsteiniane eraŭ:

1) grâŭ +	saŭ 1) ogor sterp +
2) secară	2) grâŭ de tómnă
3) ovĕz	3) orz
4—6) pășune	4) secară
C 50% P. 50%	5) ovĕz
	6—10) pășune de vite

saŭ 1) ogor +
2) grâŭ saŭ secară de tómnă
3) orz
4) ovĕz, orĭ secară de tómnă
5—9) pășune
10) ovĕz în pârlóge
C = 40%, ogor 10%, pășune 50%

In marile ducate Meklenburg Schwerin și Strelitz, vecine cu cele d'intâiŭ, dar cu o climă maĭ uscată, decĭ maĭ puțin aptă pentru inerbare și producțiune spontanee de nutrețurĭ, din timpurĭ vechĭ încă se urma tot o ast-fel de sistemă, însă cu deosebirea că tablele nu maĭ eraŭ înconjurate cu garduri viĭ ci numaĭ cu șanțurĭ și rozóre adîncĭ, formând lanurĭ marĭ (Schläge) și producțiunea de cereale priméză păstoria, deși cultura vitelor și acolo încă este fórte desvoltată și sistematică cu lăptăriĭ marĭ, oieriĭ celebre de tot felul etc.

In Meklenburg sunt maĭ tot moșiĭ marĭ întinse, ca și la noĭ, iar proprietatea mică este redusă la cea din urmă expresiune. De obiceiŭ moșiile marĭ se împart în treĭ zone de cultură diferită. Prima cuprinde lanurile intravillane din jurul curțeĭ și satuluĭ carĭ sunt destinate cu deosebire producțiuneĭ de iarbă, pentru pășune și nutreț verde, lucerniere, etc., pășunĭ propriĭ pentru mânzĭ, vițeĭ, mieĭ, vite bolnave. Acestea se ară maĭ rar, numaĭ pentru curățirea pămîntuluĭ de mușchĭ și buruienĭ.

A doua este zona mijlocie cea maĭ sistematic cultivată, zona propriŭ disă a agricultureĭ, unde se cultivă cerealele

pe o scară fórte întinsă și pămîntul se gunoesce cu gunoiul produs vara și iarna de la vite.

O a treia zonă cu table neregulate și desfigurate, situate la extremitatea moșieĭ și locurile greŭ accesibile, carĭ din causa depărtăriĭ lor nu se póte cultiva sistematic și pămîntul rĕmâne maĭ mult numaĭ ca pășune pentru oile sterpe, juncanĭ, gonitóre și vacile sterpe carĭ tótă vara nu vin la curte. Pămîntul acesta de și e sĕrac și produce puțină pășune pentru vite, totuși la anumite intervale se ară și el, se folosesce 3—4 anĭ de ḑile la producțiunea de cereale și apoĭ se lasă să înțelinéscă iarăși.

O moșie mare împărțită după sistema acésta de și ne dă mult de lucru la început, dar odată planul de cultură fixat în amĕnuntele luĭ, este ușor de executat și de administrat. O singură persónă póte exploata cu înlesnire o moșie de 2—3.000 pogóne fără de verĭ-ce ajutóre. Rotațiunile sunt de ordinar lungĭ de 8—10—12 anĭ, și plantele se succed cu mare regularitate. La stabilirea lanurilor se are în vedere nu atât simetria cât egalisarea producțiuneĭ pe fie-care an, decĭ pe un teren sĕrac tablele se fac maĭ marĭ, pe unul fertil maĭ micĭ, pentru a da aceiașĭ cantitate de producte. Apoĭ ele se numerotéză așa ca vitele să pótă trece la pășune ușor de pe un lan pe altul, fără să facă pagubă în semĕnăturĭ și fără de a avea necesitate de drumurĭ și trecĕtóre orĭ adăpătóre deosebite. In aniĭ de pășune, pajiștea nu se lasă maĭ mult de 3—4 anĭ în pîrlógă, fiind-că d'aci 'nainte iarba se răresce și se încuibéză mușchiŭ și buruenĭ în ea, carĭ numaĭ cu greŭ se pot stîrpi.

Rotațiunile obicinuite la tablele din zona mijlocie eraŭ:

1) ogor +
2) cereale de tómnă
3) cereale de primăvară
4) ovĕs cu mazăre, orĭ secară de tómnă
5—8 pășune

iar pentru un lan estern:

1) ogor + cu bătătură de oĭ
2) secară de tómnă
3) ovĕs
4—6 pășune

Iar când pămîntul nu se póte gunoi de loc atuncĭ i se ia o singură recoltă de secară și apoĭ se lasă iarăși pîrlog.

Sistema moinelor și tinărógeler are la activul eĭ că pro-

duce iarbă pentru fîn și pășune pe același teren de cultură și împreună fericit agricultura cu cultura vitelor în folosul celeĭ din urmă. Ea ocupă însă prea puține brațe și nu este în stare să nutréscă o populațiune maĭ désă. Este avantagiósă numaĭ în regiunile puțin populate cu puțin capital și cu puține brațe de muncă.

Sistema moinelor și tinarógelor ameliorată:

In timpiĭ din urmă i s'aŭ adaus modificărĭ esențiale prin introducerea cultureĭ plantelor prășitóre și comerciale — cartofĭ, sfecle, rapiță — iar crescerea ierbeĭ nu se maĭ lasă în sarcina natureĭ și în voia întâmplăreĭ, ci se face de om prin seměnatul de trifoiŭ în amestec cu ierburĭ sub o cereală de primăvară ca plantă protectóre. Ierburile nu vin seměnate la finea rotațiuneĭ, când pămîntul este deja sleit, ci maĭ apropiat de gunoiŭ până ce pămîntul este în forță — căcĭ pe pămîntul sleit nicĭ iarba nu se face. Prin aceste modificărĭ sistema moinelor perfecționată susține binișor concurența cu orĭ-care alte sisteme, de unde ea se află introdusă cu micĭ modificațiunĭ maĭ în tóte țările. Pentru vitele cornute este necesară producțiunea de mult nutreț verde și uscat, pentru oĭ ne trebuesce maĭ multă pășune fiind-că oile pășunéză timp îndelungat.

Modele de cultura tinărógelor ameliorată:

a) Usitată în Borghorst în Schleswig:

1) ogor +
2) rapiță
3) cereale de tómnă
4) orz
5) ovĕs saŭ borceag
6) ovĕs cu trifoiŭ și iérbă
7) trifoiŭ de cósă
8—10) pășune

b) Usitată în Brandenburg:

1) ogor +
2) secară
3) cartofĭ +
4) cereale de primăvară cu trifoiŭ și iérbă
5—6 pășune
7) măzeriche cu ovĕs
8) secară cu ierburĭ
9—10) pășune

c) Usitată în Ungaria:

1) ogor +
2) grâŭ de tómnă
3) porumb +
4) orz cu trifoiŭ și ierburĭ

d) Alta la Rădăuțĭ *în Bucovina:*

1) ½ ogor, ½ borceag
2) grâŭ de tómnă cu trifoiŭ și ierburĭ
3) trifoiŭ de cósă

5—6) trifoiŭ de cósă	4—5 păşune de caĭ
7—9) păşune	6) ½ ovĕs, ½ borceag
10) ovĕs în pîrlog	7) porumb
	8) ½ orz, ½ ovĕs
= 60% iérbă	9) ovĕs

e) Din Pădurea négră după Schwerz:

1) varză cu căpăţinĭ + şi arsul pajişteĭ
2) secară de tómnă
3) in
4) secară de tómnă +
5) cartofĭ
6) ovĕs saŭ secară de primăvară cu trifoiŭ şi ierburĭ
7—8) fîneţ
9—10) păşune

Sistema acésta satisface multor condiţiunĭ economice şi ea este cu mult superióră sistemeĭ trienale ordinare, fiind-că ne dă şi bucate şi păşune bună pentru vite şi fîn în abundenţă. Cu ea putem să dăm o bună desvoltare cultureĭ vitelor şi unde există desfacere pentru laptele dulce, orĭ că avem o oierie mare, după ea putem să obţinem frumóse resultate. Ea ar merita de aprópe attenţiune şi din partea agricultorilor noştri marĭ şi micĭ.

c) Regimul cerealelor.

Cultura pură de cereale se deosebesce de cele precedente prin aceia, că ţérinile servesc exclusiv la producţiunea de cereale pentru pâne şi mămăligă, iar producţiunea de nutreţurĭ pentru vite o esclude şi neglige cu totul. Dacă vroim să ţinem vite pe lângă ţérine, trebue să maĭ avem şi păşunĭ şi fîneţe deosebite, carĭ să ne producă hrana vitelor vara şi iarna, căcĭ ţérinile la cultura cerealelor nu daŭ de cât paie, plévă, şi cocenĭ. Pe ogórele sterpe nu cresce de cât pir şi buruenĭ, şi în mirişte dacă bucatele aŭ fost bune, nu este de cât miriştea sécă, iar dacă bucatele aŭ fost slabe cu multă iérbă şi buruiană în ele, atuncĭ prin păşunat lăsăm buruenilor

timpul să înflorésică și să producă și împrăștie sămînța. Deși vitele le mănâncă pe unele din ele cu tóte aceste, ele maĭ mult rĕŭ ne aduc de cât folos, căcĭ infectéză pămîntul de numaĭ cu greŭ îl putem curăți după aceia.

Cultura vitelor este cu totul neglijată față de producțiunea de cereale. Ea se póte menține și lua óre-care desvoltare numaĭ unde avem pășunĭ bune și fînețe naturale deosebite de terenul supus plugărieĭ. Unde nu există acestea, acolo încetéză orĭ-ce cultură de vite, căcĭ numaĭ cu paie și cocenĭ de porumb nu le putem ținea și nutri vitele într'un mod rațional.

Pămîntul se împarte în câmpiĭ marĭ cu diferite loturĭ carĭ se folosesc egal cu acelașĭ soiŭ de plante. O deosebim în sistema anuală saŭ de un an saŭ un singur câmp, sistema bienală saŭ de 2 câmpurĭ, și sistema trienală de 3 anĭ saŭ de 3 câmpurĭ, și sistema trienală perfecționată.

Sistema anuală saŭ de un câmp se găsesce des la Românĭ; maĭ cu sémă sunt luncile bogate, supuse inundațiunilor intermitente, carĭ an de an servesc la cultura de porumb fără repaos și fără variațiune, iar vĕrsarea rîuluĭ din apropiere cu nămolul sĕŭ gras ce îl lasă în urma sa fertilizéză tot-deauna pămîntul și-ĭ restitue substanțele luate prin recolta de cereale. Tot aci se țin fînațele de luncă, verdĕriile și cânepiștele și vĕrsăturile care servă an de an din moșĭ și strămoșĭ la una și aceiașĭ cultură. Pe aceste din urmă le îngrașă omul în fie-care an cu gunoiŭ și urméză o cultură care se asémĕnă maĭ mult cu grădinăria, bostănărie, verdĕrie, pepenărie etc. Sistema anuală se maĭ practică în Grecia, unde se cultivă orz de tómnă în mirište de orz de tómnă, iar în Egipt porumbul se pune ca și la noĭ porumb după porumb.

Ea a fost introdusă și de către uniĭ din arendașiĭ noștri carĭ în lăcomia de banĭ cultivaŭ și cultivă încă 5—10 anĭ și maĭ bine grâŭ după grâŭ, semĕnând grâul de tómnă în mirište de grâul fără repaos, fără variațiune și fără de gunoiŭ până ce pămîntul maĭ póte produce încă ceva. Cu ea dînșiĭ aŭ sleit și deteriorat enorm moșiile din forța lor productivă. Tot pe acésta aŭ practicat-o și o practică și *fermieriĭ grâuluĭ* din America, din Statele-Unite de Vest

și din California, carĭ încă cultivă grâŭ după grâŭ fără repaos și fără de ver-ce variațiune până ce pămîntul maĭ póte produce ceva, iar când este sleit cu totul de nu maĭ produce nimic, atuncĭ dînșiĭ îl abandonéză, îl lasă în voia întâmplăreĭ și se mută în alt stat în altă regiune.

Statul nostru sub ministerul d-luĭ P. P. Carp a căutat să combată sistema acésta derăpănătóre de pe moșiile statuluĭ, prin obligamentul impus arendașilor statuluĭ de a lăsa $^1/_4$ din moșie ogóre sterpe, de a cultiva in și cânepă pentru a maĭ varia cu culturile și a nu se limita numaĭ la cultura de grâŭ și porumb. Pagubă însă că institutele de binefacere — *mâna mórtă* — și proprietăm particularĭ nu aŭ imitat pe stat în acéstă direcțiune. Sistema anuală nu este admisibilă de cât numaĭ saŭ pe un teren fórte fertil pentru a maĭ reduce din fertilitatea și bogăția luĭ extra-ordinară, care face să cadă bucatele, saŭ pe un teren expus inundațiunilor, care îl îngrașă și fertilisézǎ la fie-care revĕrsare a apeĭ. Pentru arendaș ea póte să fie avantagiósă, dar proprietarul soluluĭ, ar trebui să caute să o interdică în mod absolut, căcĭ ea duce numaĭ moșia la ruină și devastațiune totală, afară de casul dacă pămîntul nu se îngrașă în fie-care an cu gunoiul de vite.

Sistema bienală saŭ economia de 2 câmpurĭ, încă este fórte veche, rĕmasă în us de la romanĭ și ea era pretutindenea în us în prima jumĕtate a secoluluĭ al XIX-lea. Noĭ am apucat-o la comuna Mândra lângă Făgăraș la boeriĭ d'acolo, unde s'a menținut până pe la anul 1874 — când a fost înlocuită cu permisiunea autorităților județene prin sistema trienală, ca maĭ rentabilă.

La sistema bienală pămîntul de cultură era împărțit în douĕ câmpurĭ, din carĭ se cultiva alternativ numaĭ unul cu cereale de tómnă și de primăvară în comun, iar cel-alt se lăsa de ogor ca islaz pentru vite tótă vara și tómna. Câmpul oprit se sloboḍia pentru pășunatul vitelor numaĭ tómna târḍiŭ, după culesul porumbuluĭ. Sistema bienală veche avea desavantagiul că proprietarul stăpânia și folosia numaĭ jumĕtate din pămîntul sĕŭ, iar pe cea altă jumĕtate din moșie nu putea să aibă nicĭ o influență și n'avea nicĭ

pășune pentru vite cu îndestulire, cu tot ogorul sterp obligator pentru obștie.

In țară este introdusă de la desvoltarea cultureĭ de cereale o altă sistemă bienală, la care arendașiĭ carĭ nu țin vite propriĭ, nu lasă pămîntul de loc de ogor, ci cultivă după grâŭ porumb saŭ alte seměnăturĭ de primăvară, și după ele sémănă iarășĭ grâŭ. Cea nouă este și maĭ defavorabilă de cât sistema veche, căcĭ după ea nu se lasă pămîntuluĭ nicĭ un fel de repaos și nicĭ nu variéză cu plante din alte familiĭ și nicĭ gunoiŭ nu i se dă. Stórcerea luĭ este decĭ unilaterală forțată.

Sistema trienală saŭ economia de 3 câmpurĭ datéză de la Carol-cel-Mare, care o impuse tuturor statelor și popórelor sale și de la el deveni sistema predominantă în Europa până la finea secoluluĭ al XVIII-lea. Se pare că cu óspețiĭ și coloniștiĭ sașĭ și nemțĭ ea a fost introdusă și între românĭ în Transilvania și Bucovina. Ea era în strânsă legătură cu iobăgia, cu d'avălmășia și sila de culturĭ, căcĭ la ea se putea maĭ ușor controla producțiunea pentru luatul dijmeĭ. In România ea s'a introdus și generalisat numaĭ de la desvoltarea agricultureĭ marĭ încóce. Ea este predominantă adĭ la românĭ, și fără de ea țăranul român crede a nu maĭ putea exista și a ținea vite.

Sistema trienală se compune din 3 câmpurĭ, din carĭ în fie-care an se lasă unul de ogor sterp ca pășune pentru vite, altul este ocupat cu seměnăturile de tómnă, și al 3-lea cu seměnăturile de primăvară și se schimbă în aceeașĭ ordine în fie-care an. Sesiunile vechĭ colonicale (ale clăcașilor) în Transilvania și Ungaria eraŭ ast-fel combinate ca la 3 jugĕre de arătură să se vină 1 jugĕr de fîneț și 3 jugĕre de pășune.

Sistema trienală veche îșĭ avea rațiunea eĭ d'a fi maĭ mult în legarea clăcașuluĭ de glie și în sila de culturĭ și în folosirea pămîntuluĭ cu obștea, de cât în bunătatea proprie a eĭ. In definitiv ea nu este de cât o sistemă extensivă, care sub raporturile economice de adĭ nu maĭ póte fi menținută, din causa puținuluĭ folos ce aduce. Ea nu se póte menține de cât acolo unde este basată pe multe pășunĭ și pe fînețe bune pentru ținerea vitelor. Cu

tóte că ea detrage pe fie-care an $^1/_3$ parte din moșie și folos, care an de an rămâne de ogóre sterpe și acésta vine rîndul fie-căruĭ pămînt tot al treilea an, totuși nicĭ repaosul excesiv și nicĭ ogorul negru nu feresce pămîntul de sărăcire și sleire progresivă. Ea nu produce pe țarine de cât paie plévă și cocenĭ de porumb, și cu aceste nu se pot ținea și nutri vitele în mod sistematic și nicĭ gunoiŭ nu putem produce în deajuns. Este adevĕrat că lăsăm pămîntul total al 3-lea an ogor sterp ca să se odihnéscă, dar de gunoit nu-l putem gunoi nicĭ pe acela de cât la 6—9 anĭ odată, de unde urméză de sine o diminuare fatală a forțeĭ productive a pămîntuluĭ.

Orĭ și în care țară s'a practicat și se practică sistema trienală, ea a avut și are următórele semne caracteristice: pămînturĭ sĕrace și prost muncite, vite multe și slabe, tratate vara și iarna cu fóme și răbdărĭ, apoĭ vecĭnica lipsă de nutreț și de gunoiŭ, de unde urméză de sine, insuficiența producțiuneĭ de cereale. Cultura nutrețurilor verdĭ: a trifoiuluĭ, lucerneĭ, sparceteĭ și a ierburilor semĕnate pe ea devine imposibilă, dacă nu avem pentru ele grădinĭ închise, iar cultura acestora a devenit stîlpul cultureĭ sistematice moderne. Ele sunt de o importanță principală maĭ cu sémă de la reducerea și împucinarea imașurilor și fînațelor naturale de vecĭ.

Pămîntul nu se póte lucra în mod sistematic și nu se rĕsbesce cu cultura și gunoiul nicĭ odată, ca să i se amelioreze starea fisică și chimică a luĭ. Cu tot ogorul obligator din tot al treilea an, efectele luĭ fără de gunoiŭ sunt modeste și insuficiente. Este adevĕrat ca cerealele de tómnă după ogorul făcut la timp se pot semĕna în bune condițiunĭ și sunt tot-d'auna sigure de reușită și dacă s'a gunoit; nu tot aceiașĭ o putem susține însĕ și despre cerealele de primăvară, carĭ vin sĕmĕnate în miriștea de grâŭ unde pămîntul este deja stors și plin cu semințe de buruienĭ. Dar chiar nicĭ cerealele de tómnă semĕnate în ogóre sterpe și gunoite încă nu ne daŭ totdauna resultatele dorite, căcĭ ele ar trebui să ne dea arenda pămîntuluĭ și fonciera dimpreună cu spesele de muncă pentru 2 anĭ, ceea ce de ordinar nu ne daŭ, de cât pentru un

singur an. Iar ogorul sterp fără de gunoiŭ și fără de a munci pămîntul la timpul oportun, nu are darul de a feri pămîntul de sleire.

In fine și cu munca întâmpinăm marĭ dificultăţĭ, și nu este așa de simplă pe cât s'ar părea. Fiind-că la ea se cultivă numaĭ puține plante din o singură familie, aceea a gramineelor, și maĭ tóte sunt exigenţe carĭ storc pămîntul și nu-ĭ daŭ nimic înapoĭ, noĭ nu putem varia cu ele și nicĭ să așteptăm cu cultura lor pe alte timpurĭ. De aci resultă grămădirea lucrărilor pe anumite sesóne, unde maĭ nicĭ-odată nu poţĭ avea destule brațe de muncă, pe carĭ după aceia nu aĭ cu ce să le maĭ ocupĭ. Efectele defavorabile es maĭ tare la ivélă pentru proprietar ca și pentru muncitor, maĭ cu sémă acolo, unde se lucréză cu învoelĭ și în dijmă, căcĭ lucrările coincidênd, muncitorul trebue să neglijeze saŭ ale sale, saŭ pe ale proprietaruluĭ. La o cultură maĭ variată de plante aparţinętóre la diferite familiĭ, lucrările ar veni maĭ bine repartisate și pămîntul s'ar rĕsbi maĭ bine cu cultura.

Avantagiul principal al sistemeĭ trienale este producţiunea de cereale în masă, înaintea căreia cad de la sine orĭ-ce alte considerațiunĭ, și cerealele forméză basa alimentațiuneĭ omuluĭ, a vitelor și daŭ materiile prime pentru diferite industriĭ agricole. Insă de altă parte nu trebuesce perdut din vedere faptul, că cerealele nu maĭ aŭ basa de soliditate și de stabilitate, ce o aveaŭ înainte vreme. Pe de o parte este concurența tot maĭ înverșunată a Americeĭ și a ţĕrilor transocénice pe piețele Europeĭ, pe de altă parte sunt mĕsurile restrictive — taxele vamale cu carĭ caută să-și salveze statele industriale, agricultură proprie. Apoĭ este producţiunea crescêndă ce a făcut-o străiniĭ pe terenul agricultureĭ de la perfecţionarea sistemelor de cultură și introducerea îngrășămintelor chimice și a cultureĭ cu abur. Germaniĭ înșișĭ recunosc acésta, și susțin că pentru dînșiĭ o recoltă care era considerată de normală între aniĭ 1877—1886, acum nu se maĭ póte considera de cât de *mediocră*, dar producţiunea medie a lor sporesce din an în an, grație techniceĭ agri-

cole perfecționate (1). Maĭ vine la mijloc și oscilațiunea dintre cereale și prețurĭ. Sunt anĭ rĕĭ când prețurile sunt bune, carĭ niveléză lipsa; sunt anĭ bunĭ dar când nu sunt prețurĭ, și carĭ consumă întreg beneficiul — dar sunt și anĭ bunĭ și prețurĭ bune, cum și anĭ rĕĭ și prețurĭ próste, carĭ sunt fórte de temut, cum aŭ fost la noĭ de ex. aniĭ 1893/4 1897/8 și 1899.

Pe când Germaniĭ grație culturelor sistematice și a techniceĭ agricole perfecționate, constată la dînșiĭ o sporire progresivă a producțiuneĭ de cereale din an în an, la noĭ bazându-ne pe sistemele de cultură rapace din contră, se constată o vĕdită diminuare a producțiuneĭ și forțeĭ productive a pămîntuluĭ.

Decĭ incontestabil, că cerealele aŭ perdut mult din importanța și valórea lor de odinióră; plantele comerciale și industriale sunt adĭ mult maĭ bănóse de cât ele — și dacă există debușeŭ pentru cele din urmă, tot odată ele sunt și maĭ sigure. De aceea tot-d'auna o sistemă care este basată unic pe o singură categorie de plante este șubredă și riscantă.

Sistema trienală ameliorată. Sub alt punct de vedere vine considerată sistema trienală perfecționată, constatătóre din înlocuirea ogoruluĭ sterp prin semiogor, ca în prima jumĕtate a vereĭ pămîntul de ogor să ne dea cel puțin o parte din nutrețul necesar pentru vite, prin semĕnare de măzăriche, trifoiŭ, porumb de nutreț, etc., care se cosesc de timpuriŭ și ne rĕmâne încă destul timp pentru prepararea terenuluĭ până la semĕnatul cerealelor de tómnă.

Nutrețul verde saŭ uscat produs pe ogóre ne permite să hrănim vitele maĭ bine și uniform în orĭ-care anotimp, și să producem și gunoiŭ maĭ mult după ele, ca să putem ara și îngrășa maĭ bine pămîntul. Apoĭ fiind-că pămîntul nu maĭ rĕmâne în părăginire tot al 3-lea an, prin dublarea anilor de cultură ni se plătesce cultura trifoiuluĭ și altor

(1) Carl Becker. Ueber den Einfluss der internationalen Getreide Concurrenz auf die jährlichen Schwankungen der landwarthscaftlichen Geld roherträgen auf die Anbauflächen im Grossherzogthum Hessen. Giessen 1898, pag. 31.

plante papilionacee și leguminóse, carĭ daŭ mult nutreț verde și cu foile lor acopere și umbresc bine pămîntul, îl curăță de buruienĭ și-l țin tot-deauna raven și mobilisat, iar în rădăcinile lor gróse și în foile lor, lasă un deposit însemnat de azot în pămînt; în urma lor grâul și alte cereale reușesc tot-deauna destul de bine.

Sistema trienală perfecționată corige în parte defectele sistemeĭ trienale primitive prin aceia, că reduce arealul destinat ogórelor sterpe de la $^1/_3$ la $^1/_6$—$^1/_9$ ca suprafață, și pămîntul vine lăsat ogor maĭ rar la 6 saŭ la 9 anĭ odată, iar încolo în toțĭ aniĭ de ogor este întrebuințat la producțiunea de nutreț verde. Fără de a reduce ceva din suprafața destinată cultureĭ cerealelor, în anul de ogor ne produce nutreț verde saŭ uscat în cantitățĭ considerabile. Prin aceia economia întrégă devine maĭ liberă de fînațe și pășunele naturale, și nu are așa mare lipsă de ele, dar nu le póte încă suprima și substitui cu totul prin nutrețurile seměnate.

Producênd maĭ mult nutreț putem tot odată să ținem maĭ bine vitele, gunoim maĭ bine pămîntul, de unde și pămîntul se amelioréză progresiv și producțiunea sporesce în cât cu timpul putem seměna și rapiță și plante prăsitóre. Pămîntul însă este maĭ tare încordat cu producțiunea de cât înainte, și trebuesce gunoit maĭ des, ceea ce nu putem face încă, căcĭ nu putem produce gunoiŭ în deajuns în raport cu trebuințele, așa în cât tot în sfera cultureĭ rapace ne mișcăm și cu ea. Și în fine are încă tot cusurul primitiv de a seměnă douĕ cereale nemijlocit una după alta, unde pămîntul este în parte istovit și plin cu buruienĭ.

Cu tóte aceste defecte sistema trienală perfecționată constitue un progres însemnat față de sistema trienală primitivă, și ea este încă de menținut și tolerabilă acolo, unde nu s'a sĕvîrșit comasarea și persistă dăvălmășia cu sila de culturĭ și de folóse comune, dar locuitoriĭ prin bună învoială între dînșiĭ cad de acord de a seměna o parte din ogóre cu măzeriche și apoĭ lasă ogor numaĭ la 6 anĭ în loc de 3. Pentru regiunile puțin populate, lipsite

de brațe și unde cultura cerealelor este singură rentabilă, ea nu numaĭ că este tolerabilă ci unic posibilă.

După felul eĭ ea ocupă un loc intermediar între cultura extensivă sistema trienală și cultura alternă, fiind superioară celeĭ dîntâiŭ dar inferióră celeĭ din urmă. Ea se subdivide și maĭ numesce după numĕrul anilor saŭ câmpurilor, în care se împarte terenul agricol: sistemă, economie de 4 anĭ, de 5 anĭ, 6, 8—9 anĭ séu câmpurĭ în carĭ plantele se succed cu mare regularitate :

Sistemă de 5 anĭ

1) Ogor +
2) cereale de tómnă
3) » » primăvară
4) leguminóse
5) cereale de primăvară

Sistemă de 6 anĭ

1) ogor +
2) secară
3) orz cu trifoiŭ
4) trifoiŭ
5) grâŭ
6) ovĕz

Alta de 6 anĭ.

1) ogor +
2) cereale de tómnă
3) cereale de primăvară cu trifoiŭ
4) trifoiŭ de cósă
5) cereale de tómnă
6) cereale de primăvară

Alta de 9 anĭ.

1) ogor +
2) secară
3) orz de trifoiŭ
4) trifoiŭ
5) grâŭ +
6) orz
7) ½ mazăre, ½ cartofĭ
8) secară
9) ovĕz

Alta de 12 anĭ.

1) ogor
2) cereale de tómnă
3) » » primăvară
4) porumb verde
5) cereale de tómnă
6) » » primăvară
7) pl. prășitóre +
8) cereale de tómnă
9) » » primăvară
10) mazăre

11) cereale de tómnă
12) » » primăvară

Pe o moşie care a introdus cultura rapiţeĭ şi vitele le ţine şi vara la grajd se póte aplica următórea rotaţiune:

1) plante prăşitóre +
2) orz cu trifoiŭ
3) trifoiŭ cosit de 2 orĭ
4) trifoiŭ 1-a cósă şi apoĭ gunoit pe jumĕtate ca semi-ogor
5) rapiţă
6) grâŭ
7) leguminóse
8) grâŭ
9) orz saŭ ovĕz

Alta de 5 anĭ usitată la San-Miklăuşul mare Banat +

1) mazăre de tómnă pentru nutreţ (bóbe).
2) grâŭ
3) orz, ovĕz
4) sfecle, porumb
5) grâŭ
= $\frac{2}{5}$ grâŭ $\frac{1}{5}$ orz şi ovĕz
$\frac{1}{5}$ prăşitóre $\frac{1}{5}$ leguminóse

Pe o moşie însă care dispune de multe fîneţe şi prin urmare cultura trifoiuluĭ este maĭ puţin importantă se póte aplica următórea rotaţiune:

1) ogor +
2) rapiţă
3) grâŭ
4) leguminóse (mazăre)
5) grâŭ
6) orz
7) bob +
8) grâŭ
9) ovĕz

In genere repetarea maĭ mult ca de 2 saŭ 3 orĭ a sistemeĭ trienale până la lăsatul de ogor nu este consultă fiind-că pămîntul se prea umple de buruienĭ în cât apoĭ chiar arândul de repeţite orĭ nu-l putem curăţi în deajuns. Pămîntul încă se sleiesce. Maĭ bună de cât ea este cultura alternă saŭ schimbătóre, unde suntem maĭ liberĭ în aranjarea şi combinarea succesiuneĭ plantelor.

d) *Cultura alternă saŭ schimbătóre.*

Cultura alternă se deosebesce de cele precedente prin aceea că ea a suprimat ogorul cu totul şi înlocuit prin o va-

riațiune potrivită a plantelor, ca nicĭ o dată 2 plante aparținĕtóre la aceiașĭ familie să nu urmeze una după alta nemijlocit — ci tot-d'auna o plantă paiósă cu foile înguste să fie urmată de una foiósă, cu foile late. Intre plantele cu foile late numĕrăm plantele de nutreț, plantele prășitóre pl. comerciale și leguminósele; între cele cu fóia îngustă sunt cerealele propriŭ dise: grâŭ, secară, orz, ovĕz.

Intréga economie 'șĭ schimbă caracterul eĭ, devine maĭ liberă și maĭ mobilă în dispositiile eĭ prin aceia, că nu maĭ lasă nicĭ ogor și nu are lipsă nicĭ de fînețe și de pășunĭ naturale ca înainte. La ea nimic nu se maĭ produce de la natură, ci totul prin semĕnare și însemințare directă. Aprópe întréga moșie este cultivată în fie-care an și numaĭ puțin teren și absolut bun se lasă pentru pășune de vite, încolo plantele leguminóse și prășitóre daŭ nutrețul necesar pentru vite, suficient pentru vară și iarnă. De cele maĭ multe orĭ ea este împreunată cu stabulațiunea, dar nu este indispensabilă, căcĭ acolo unde avem ceva pășune naturală cu adevĕrat bună, ar fi greșit lucru de a ținea vitele și vara la grajd, când ele pot umbla la pășune. Cerealele se cultivă numaĭ până pe jumĕtate din suprafața moșieĭ, dar fiind cultura maĭ îngrijită, producțiunea lor este maĭ mare de cât pe $^2/_3$ părțĭ a moșieĭ la cultura estensivă. Restul moșieĭ se cultivă cu nutrețurĭ și plante comerciale și industriale.

Fiind-că la ea dispunem de maĭ multe plante și dispunem tot-d'auna aprópe de întreg arealul moșieĭ, putem să dăm fie-căreĭ plante pămîntul cel maĭ potrivit cu exigențele eĭ, de unde și producțiunea și reușita lor este tot-d'auna sigură. Prin variațiunea continuă de cereale, carĭ nu se sapă cu plante leguminóse și prășitóre, pămîntul se resbesce maĭ bine cu cultura și gunoiul, și se împedică buruiana de a se întinde. Pămîntul se gunoesce de ordinar la plantele prășitóre, carĭ nu cad și cerealele vin tot-d'auna în a doua linie după gunoire, după ce pămîntul a perdut în cât-va din bogăția luĭ, ca cereale să nu cadă după el, și apoĭ după ele urméză îndată saŭ plante de nutreț, orĭ plante prășitóre, carĭ să curețe

pămîntul de buruenile ce s'ar fi ivit printre cereale, și desfundă bine pămîntul și-l mărunțesce.

Ca principiŭ al lor este variațiunea continuă și potrivită ca nicĭ odată douĕ plante aparținênd la aceiașĭ familie să nu urmeze nemijlocit una după alta și cu cât sunt maĭ variate cu atât reușesc maĭ bine și sunt tot-d'auna maĭ sigure. Plantele foióse cu foile marĭ și late, acopĕr și îmbracă bine pămîntul, înăbușe și suprimă buruiana și țin tot-d'auna pămîntul raven și afînat; cu rădĕcinile lor lungĭ îl despică până adînc în subsol și-șĭ scot hrana lor d'acolo. Deși ogorul sterp este exclus cu desăvîrșire și pămîntul se cultivă și folosesce în fie-care an, el nu se sleesce așa de ușor ca prin cultura unilaterală a cerealelor, căcĭ cerealele cu rădĕcinile lor scurte și fasciculare se nutresc cu deosebire din solul mobilisat și îngrășat, iar după ele urméză tot-d'auna leguminósele și plantele prășitóre cu rădĕcinĭ lungĭ pivotante carĭ 'șĭ scot hrana lor din păturile inerte ale subsoluluĭ, și lasă după ele pămîntul desfundat, curățit de buruenĭ și cu un bogat deposit de humus, de care profită în urmă și cerealele. Peste acestea papilionaceele maĭ îmbogățesc pămîntul în azot prin asimilarea azotuluĭ liber din atmosferă. De aceia cerealele reușesc după ele tot-d'auna bine. Fiind-că se cultivă multe plante de nutreț și prășitóre, producem marĭ cantitățĭ de nutreț — cu care ținem bine vitele vara și iarna, producem și gunoiŭ mult ca să putem gunoi pămîntul suficient. Dacă însă pămîntul nu s'ar gunoi, sĕrăcirea luĭ progresivă nu se póte împedica, ci se amână numaĭ pentru un timp maĭ îndepărtat, maĭ cu sémă că cultura este intensivă. Ea numaĭ acolo 'șĭ găsesce rostul eĭ, unde mână în mână cu cultura merge și gunoirea sistematică a pămîntuluĭ cu gunoiŭ de vite orĭ cu îngrășăminte chimice.

Cultura schimbătóre recere însă maĭ mare capital de exploatație: vite, unelte și brațe maĭ multe. In schimb pămîntul se lucréză maĭ ușor și prin cultură sistematică se îmbunătățesce; plantele carĭ înainte nu se putea cultiva, reușesc și devin sigure, și producțiunea luĭ sporesce din an în an. Cultura schimbătóre nutresce și ocupă maĭ

multe brațe și este rentabilă numaĭ acolo, unde populațiunea este désă și există desfacere și căutare pentru orĭ-ce soiŭ de producte. In privința speselor de cultură ce ea reclamă în raport cu alte sisteme de cultură, Settegast dă următórea listă comparativă:

Spese la un pogon de teren în mărcĭ germane, 0,5 ha:

Cultura estensivă:	1) La regimul pur pastoral cu pășunea nelimitată.	2—6 mărcĭ
	2) Regimul mixt pastoral cu pășunea limitată.	12—24 »
Cultura mijlocie:	3) Cultura cerealelor pure. Sistema bienală și trienală.	30—72 »
	4) Sistema moinelor.	
Cultura intensivă:	5) Cultura alternă . . .	90—100 »
	6) Cultura industrială. .	180—360 »

După originea eĭ cultura alternă încă este fórte veche.

Folósele marĭ ale schimbăreĭ în succesiunea plantelor aŭ fost recunoscute deja de mult. O practicaŭ deja uniĭ dintre Romanĭ pe moșiile lor, iar în jurul orașelor și a centrelor marĭ bine populate ea s'a menținut în întreg evul mediŭ. A devenit maĭ bine cunoscută și generalisată în Anglia prin stăruințele luĭ A. Joung, în Germania a fost introdusă prin A. Thaer, Schwerz și alțiĭ, deși se practica deja cu mult înainte de eĭ în unele regiunĭ bine populate — la Rhin, pe Mosela etc.

Ea este sistema ce predomină adĭ în țările culte ale apusuluĭ. Cultura alternă are avantagiul ca ea să póte acomoda tuturor împrejurărilor economice climaterice și ale soluluĭ, ea póte fi basată pe stabulațiune, dar și fără de ea, ținênd vitele vara afară la pășune naturală orĭ artificială. Moșiile micĭ țărănescĭ aŭ o singură rotațiune, pe când moșiile marĭ împart moșia în maĭ multe lanurĭ saŭ laburĭ, assolamente, din carĭ fie-care urméză o rotațiune deosebită cu plante diferite. Lanurile destinate cultureĭ nutrețurilor se cultivă cu maĭ puține plante pentru ca plantele de nutreț să le putem folosi maĭ mulțĭ anĭ de a rîndul ca cultura lor să devină rentabilă. Plantele cărora

li se dă o desvoltare maĭ mare pe moșia vin maĭ tot-d'auna cultivate în primiĭ anĭ și în lanurile principalĭ, și ele se întorc maĭ des iar plantele comerciale și industriale vin pe lanurĭ maĭ micĭ și potrivite cu brațele disponibile ca să le putem recolta și îngriji la timp.

De aci cultura alternă trebue să țină bine sémă și de o justă distribuțiune și proporționare a brațelor, ca nicĭ să nu fie prea grămădită de odată cu lucrările, și nicĭ să nu vină timpurĭ, unde nu are ocupațiune suficientă, pentru lucrătoriĭ sĕĭ — cu alte cuvinte o justă proporționare între teren, brațe și muncă. La ea are fie-care plugar posibilitatea să alégă și cultive plantele care-ĭ convin maĭ mult, și să țină sémă să nu slăbéscă productivitatea pămîntul sĕŭ. Rotațiunile să nu le facă lungĭ la exces, căcĭ nu sunt practice.

Numaĭ atuncĭ se cunósce valórea uneĭ rotațiunĭ când am aplicat-o deja pentru a doua óră, și activitatea independentă a unuĭ om abia trece peste 30 de anĭ.

Lanurile saŭ asolamentele se împart de obiceiŭ:

In lanurĭ în carĭ rivaliséză cerealele cu plantele de nutreț.

In lanurĭ în carĭ preponderéză plantele comerciale

In lanurĭ în carĭ preponderéză plantele de nutreț.

1) *Lanurĭ pe carĭ cerealele emuléză în întindere cu plantele de nutreț.*

50 % Bucate și 50 % plante de nutreț.

1. Sistema de Norfolk practicată în județul cu acelașĭ nume din Anglia, încă din timpurĭ străvechĭ.

1) napĭ +
2) orz cu trifoiŭ
3) trifoiŭ
4) grâŭ de tómnă

La ea jumĕtate din teren se cultivă cu cereale și jumĕtate cu plante de nutreț. Ogor sterp nu se lasă, ci locul ogoruluĭ negru îl ocupă plantele prășitóre. Ea se póte aplica însă numaĭ pe un teren fertil și apt de trifoiŭ; în

casul contrar trebuesce modificată, înlocuind trifoiul cu altă plantă de nutreț mazeriche, mazăre, porumb verde, iar în loc de napĭ carĭ la noĭ nu prea reușesc în clima aridă de stepă se póte pune sfecle de nutreț orĭ de zachăr saŭ chiar porumb bóbe.

a) Rotațiunea de 6 anĭ introdusă de A. Thäer în Möglin, pe un teren nisipos.

1) cartofĭ +
2) cereale de primăvară cu trifoĭŭ
3) trifoiŭ
4) cereale de tómnă
5) mazăre bóbe orĭ măzăriche verde
6) cereale de tómnă

b) alta usitată pe fermele mode ale herghelieĭ ces. și reg. de la Sâmbăta de jos (Făgăraș) în clima rece de munte.

1) plante prășitóre + +
2) ovĕz cu trifoiŭ
3) trifoiŭ
4) cereale de primăvară
5) măzăriche cu ovĕz
6) cereale de tómnă.

c) Alta usitată pe fermele model de la Făgăraș:

1) măzeriche cu ovĕz (borcég) +
2) cereale de tómnă
3) plante prășitóre
4) cereale de primăvară
5) porumb de nutreț +
6) cereale de tómnă.

d) Alta de 8 anĭ usitată la Veneția de sus, tot acolo clima tot rece.

1) borcég + +
2) cereale de tómnă
3) pl. prășitóre
4) cereale de primăvară cu trifoiŭ
5) trifoiŭ
6) cereale de tómnă
7) plante prășitóre
8) cereale de primăvară

e) Alta usitată la Făgăraș la fermele herghelieĭ statuluĭ.

1) plante prășitóre +
2) îndoitură de orz, cu ovĕz și trifoiŭ
3) trifoiŭ
4) grâŭ
5) porumb verde de nutreț +
6) orz saŭ ovĕz cu trifoiŭ
7) trifoiŭ de cósă
8) grâŭ saŭ secară de tómnă

f) 1) plante de nutreț +
2) rapiță de tómnă
3) grâŭ de tómnă cu trifoiŭ seménat primăvara
4) trifoiŭ 2 cóse
5) trifoiŭ 1-a cósă și apoĭ semi-ogor
6) grâŭ

g) Alta 1) borceag +
2) cereale de tómnă cu — trifoiŭ
3) trifoiŭ
4) cereale de tómnă
5) sfecle +
6) cereale pe primăvară
7) nutreţ verde
8) cereale de tómnă

h) Alta de 10 anĭ aplicată la Veneţia de sus.
1) porumb verde de nutreţ + +
2) cereale de tómnă
3) pl. prăşitóre
4) cereale de primăvară
5) măzăriche
6) cereale de tómnă
7) plante prăşitóre
8) cereale de primăvară cu trifoiŭ
9) trifoiŭ de cósă
10) trifoiŭ de sĕmînţă

i) Alta usitată în Ungarisch-Altenburg în o climă arridă.

1) ogor +
2) rapiţă
3) grâŭ
4) pl. prăşitóre
5) cereale de primăvară
6—7) mohor porumb verde saŭ borceag
8) secară.

2. *Rotaţiunĭ cu plante comerciale.*

α) 1) plante prăsitóre +
2) cereale de primăvară cu trifoiŭ
3) trifoiŭ de cósă
4) cereale de tómnă
5) ½ cereale de primăvară, ½ leguminóse

β) Alta usitată în Alsacia.

1) cânepă şi tutun
2) grâŭ
3) orz cu trifoiŭ
4) trifoiŭ
5) rapiţă
6) grâŭ

γ) Alta de 7 anĭ pentru un pămînt fertil.
1) tutun +
2) grâŭ de tómnă
3) orz cu trifoiŭ
4—5) trifoiŭ
6) rapiţă
7) grâŭ

δ) Alta tot de 7 anĭ pe un teren nisipos aplicată în comitatul Somogy (Ungaria).

1) ½ ogor, ½ borceag +
2) secară
3) spergulă
4) secară

5) cartofĭ +
6) ovĕz
7) secară

ε) 1) sfecle +
2) orz cu trifoiŭ
3) trifoiŭ
4) grâŭ
5) ogor +
6) rapiță
7) grâŭ
8) ovĕz

ϱ) Alta de 9 anĭ, usitată în Bräunsdorf în Saxonia.

1) rapiță + cu gunoiul de vite și făină de óse
2) grâŭ
3) cartofĭ + cu guano
4) orz cu trifoiŭ + cu var nestins
5) trifoiŭ
6) secară + cu supra-fosfate
7) cartofĭ
8) ovĕz — cu ierburĭ
9) iarbă

η) Alta de 13 anĭ, aplicată pe 18,000 pogóne pe domeniul statuluĭ ungar de la Mezöhegyes.

1) nutreț verde +
2) rapiță și cânepă de fuior
3) grâŭ
4) sfeclă de zahăr + cu gunoiŭ și îngrășăminte chimice
5) orz
6) nutreț verde +
7) grâŭ de tómnă
8) sfecle de zachar + cu gunoiŭ și îngrășăminte chimice
9) cereale de primăvară
10) porumb bóbe +
11) grâŭ
12) mohor
13) ovĕz

3. *Rotațiunĭ speciale pentru nutrețurĭ.*

α) rotațiune de 13 anĭ de lucernă usitată pe pusta Vaci, în Ungaria sudică.

1) ogor +
2) rapiță
3) cereale de tómnă

Alta cu sparcetă cultivată pe 20 ha — în Albrechtsfeld — Ungaria de Sud.

1) sfeclă de zahăr +
2) orz
3) năut saŭ nohot

4) pl. prăşitóre
5) cereale de primăvară cu lucernă
6—9) lucernă
10) cereale de tómnă +
11) pl. prăşitóre
12) cereale de primăvară
13) leguminóse ca nutreţ verde

4) secară cu sparcetă
5—6) sparcetă
7) grâŭ

Alta — pe un pămînt bun, intermediar cu nodule de calce în subsol.

1) ogor + +
2) rapiţă
3) grâŭ
4) orz cu lucernă
5—9) lucernă presĕrată cu gips şi udată cu urină
10) grâŭ
11) pl. prăşitóre
12) ovĕz

Alta pe un teren nisipos şi fertil care încă conţine ceva var.

1) cartofĭ saŭ porumb
2) orz saŭ ovĕz cu lucernă
3—6) lucernă în anul din urmă spartă tómna
7) ovĕz saŭ orz
8) pl. prăşitóre +
9—10) cereale

Trifoiul roşu nu supórtă să vină maĭ curînd de 6—8 anĭ pentru a doua óră pe acelaş teren. Dacă este să semĕnăm a doua óră în acest interval trifoiŭ, atuncĭ semĕnăm alt trifoiŭ — alb orĭ curcit şi după 8—9 anĭ póte să urmeze iarăşĭ trifoiŭ roşu pe acelaş teren. Lucerna şi sparceta maĭ puţin ca 2—3 anĭ de folos nu rentéză ca să o cultivăm, iar lăsată prea îndelungat în timpul din urmă ea se răresce prea tare prin peirea a o mulţime de rădăcinĭ şi fire. De aceea nicĭ pe ea nu o lăsăm maĭ mult de 4—5 anĭ de ḑile pe un teren maĭ slăbuţ. Unde însă terenul este favorabil pentru lucernă, acolo facem 2—3 laburĭ exclusive pentru nutreţurĭ, dintre carĭ tot-d'auna unul este ocupat cu lucerna de cósă, iar cele alte 2 sunt ocupate de alte nutreţurĭ orĭ plante prăşitóre pentru a pregăti bine terenul pentru lucerna ce are să urmeze.

Sĕmînţa la trifoiŭ şi lucernă se recoltéză tot-d'auna în

anul din urmă înainte de a o sparge, și întórce țelina. Dacă pămîntul este prea sărac orĭ impropriŭ pentru trifoiŭ și lucernă, atuncĭ putem cultiva încă sparcetă cu bun succes — când terentul conține ceva margă orĭ calce în sol saŭ subsol. Pe atarĭ terenurĭ însă nu lăsăm nicĭ sparceta să stea maĭ mult de 2 anĭ pe loc. Pe terenurile margóse și calcaróse cu nodule de calce saŭ margă în subsol lucerna și sparceta duréză maĭ mult timp și le putem folosi câte 5—10 anĭ.

Lucerna în cas de nevoe se potrivesce bine în locul hameiuluĭ saŭ a viilor distruse de filoxeră, ca cultură intermediară până la repopularea acelora din noŭ cu viță de vie orĭ cu hameiŭ. Mult maĭ bine însă este de a înființa o lucernieră proprie undeva în apropierea curțeĭ și armanuluĭ, ca să o avem tot-d'auna la îndemână, pentru a nu da loc la multă cărătură, dar îngrășăm pămînl bine înainte de a o semăna — cu gunoiŭ de vite, apoĭ în urmă cu urină, cenușă de lemne, etc. După spargerea eĭ până la curățirea posibilă a terenuluĭ de buruienĭ, cultivăm terenul cu alte plante de nutreț de orĭ-ce soiŭ — măzeriche, porumb verde, îndoitură, mohor, — măturĭ, sfecle, napĭ, verțe, etc. Lucerna și napiĭ porescĭ se pun de obiceiŭ tot-d'auna în apropierea curțeĭ și se lasă cât maĭ sunt încă în vigóre. Napiĭ porescĭ după ce i-am pus odată se reproduc eĭ singurĭ din stoloniĭ rămașĭ în pămînt. Când este să-ĭ distrugem, arăm locul adînc tómna și apoĭ 2—3 anĭ de țile semănăm numaĭ plante de nutreț, că dacă ar maĭ eși vrejĭ din eĭ, tăindu-ĭ de repețite orĭ să-ĭ aducem la uscare și să-ĭ distrugem cu totul.

e) Cultura industrială.

Incontestabil agricultura devine îndată maĭ bănósă acolo, unde se înființéză o fabrică pentru prelucrarea produselor eĭ saŭ a materiilor prime existente, căcĭ afară de utilisarea maĭ cu folos a productelor, ne rămân residurile lor, și se caută și cele-l'alte producte necesare alimentațiuneĭ și întreținereĭ muncitorilor fabriceĭ. Prin industriele numite agricole, transformăm productele brute ale soluluĭ

în fabricate saŭ semi-fabricate, carĭ represintă o valóre intrinsecă maĭ mare, se pot conserva timp maĭ îndelungat și suportă transportul pe distanțe mult maĭ marĭ fără de a-șĭ perde considerabil din valóre. De exportat exportăm numaĭ substanțe ternare — zahăr, spirt, uleiurĭ, scrobélă, etc., compuse din carbon, oxigen și idrogen, pe carĭ ni le oferă natura gratuit, iar tóte cele-l'alte substanțe, extrase din pămînt rĕmân pe moșie și sub o formă saŭ alta se întorc iarășĭ înapoĭ în pămînt.

La cultura industrială însă se dă preferință și importanța maĭ mare planteĭ industriale, iar cele-l'alte se reduc la strictul necesar. Excluderea lor totală deși póte ar fi de dorit în multe locurĭ, nu este însă posibilă pentru a nu deteriora și slei unilateral pămîntul, și a nu favorisa fără nicĭ un rost înmulțirea din cale afară a ciupercilor parasite și insectelor vătĕmătóre, carĭ ar putea periclita cultura planteĭ industriale pentru maĭ mulțĭ anĭ. De aceia și aci trebue să ținem o justă mĕsură între planta industrială și cele-l'alte plante și o proporționare nimerită a lor cu privire la vite, și la brațele de muncă. In privința acestor din urmă cultura plantelor industriale reclamă mult maĭ multe brațe și spese de regie de cât cerealele și plantele leguminóse, însă ea 'șĭ ocupă brațele maĭ bine afară de sesónele indatinate aprópe anul întreg. De aci și venitul brut la ele este maĭ mare.

Rotațiunile maĭ des usitate la cultura sfecleĭ de zăchar sunt:

a) Usitată în Boemia la Postelberg.

1) secară de tómnă +
2) sfecle de zahăr
3) sfecle de zahăr
4) orz și bob
5) sfecle de zahăr
6) sfeclă de zahăr
7) orz
8) lucernă

b) Alta din Moravia în Kwasitz.

1) sfecle +
2) sfecle
3) sfecle + cu îngrășminte chimice
4) cereale de tómnă
5) trifoiŭ cu ierburĭ
6) ½ trifoiŭ ½ sfecle +
7) cereale de tómnă

c) Alta din Francia de nord.

1) sfecle +
2) sfecle
3) grâŭ de tómnă

d) Alta usitată în Ungaria la Dioszeg.

1) borceag
2) grâŭ +
3) sfecle de zahăr + cu îngrăşăminte chimice
4) orz +
5) sfecle de zahăr + cu îngrăşăminte chimice
6) orz

e) Alta usitată tot în Ungaria.

1) sfecle de zahăr + cu îngrăşăminte chimice
2) orz
3) ½ trifoiŭ ½ borceag
4) grâŭ de tómnă

Rotaţiune pentru cultura cartofilor pentru spirt.

Usitată în Ungaria.

1) cartofĭ timpurĭĭ +
2) cereale de tómnă
3) cartofĭ târdĭĭ +
4) cereale de primăvară
5) nutreţurĭ
6) cereale de tómnă
= 33% cartofĭ

1) cartofĭ +
2) cartofĭ
3) orz şi trifoiŭ
4) trifoiŭ
5) secară
6) cartofĭ +
7) orz
8) cartofĭ
9) mazere
10) secară
= 40% cartofĭ

Alta în Prusia la Beerbaum (Brandenburg).

1) rapiţă şi grâŭ +
2) grâŭ şi secară
3) cartofĭ
4) mazere
5) secară
6) cartofĭ

7) orz și cânepă
8) trifoiŭ cu diferite speciĭ de iérbă
9) ierburĭ pentru sĕmînță și apoĭ ogor

Pe terenurile nisipóse une-orĭ se pun tot al doilea an cartofĭ și după eĭ secară de tómnă. Insă nu este consult să punem prea mulțĭ cartofĭ căcĭ póte veni tómna un timp rĕŭ și să fie lipsă de brațe, ca să nu avem cu cine-ĭ scóte de-ĭ apucă gerul în pămînt.

Rotațiunĭ basate pe cultura textilelor pentru fibre.

a) Usitată la Satorište în Ungaria de sud.

1) semi ogor +
2) cereale de tómnă
3) cânepă fuior
4) plante prășitóre
5) ovĕs

Alta din Silesia domeniul Fridek.

1) rapiță +
2) cereale de tómnă
3) cânepă +
4) orz și in
5) trifoiŭ de cósă
6) » » pășune

Cultura liberă saŭ speculativă.

Cultura liberă saŭ speculativă se numesc aceea, care nu este legată prin nimic în cultura plantelor și a vitelor, ci le schimbă în continuu după conjuncturile pieţeĭ, și dă preferință tot-d'auna aceleia, care se caută și plătesce momentan maĭ bine. Se caută rapița, cultivă rapița pe întinderĭ marĭ; nu se caută rapița, dă preferință cultureĭ exclusive de cereale, și reduce cultura grâuluĭ pentru a da preferință orzuluĭ, care se plătesce momentan maĭ bine. Vite încă nu prea ține multe și le schimbă și pe ele des după conjunctura pieţeĭ, și variază cu ele, aci ține vite pentru lapte, aci vite pentru îngrășat—arare orĭ se ocupă cu crescerea și prășirea lor, ci maĭ des ține numaĭ vite de speculă, pe care le schimbă după împrejurărĭ. Singura restricțiune și limită este observarea strictă a proporțieĭ între cereale și plantele de nutreț.

Sistema cultureĭ speculative deși este mobilă și supusă la marĭ fluctuațiunĭ, este însă tot odată și dificilă

și riscantă. Ea recere multă iscusință și un spirit deosebit speculativ din partea dirigintelui ca să pótă prevedea cu siguranță matematică tóte schimbările pieței, și apoi ca el să aibă mână absolut liberă în tóte dispositiunile sale, altfel nu merge.

Administratorul cu léfă și arendașul pe 5—7 ani nu o pot aplica, ci numai stăpânul moșiei însuși. El însă trebue să cunóscă bine și mișcările pieței ca și fie-care pământ al sĕŭ în parte, după valóre și forța lui de producțiune, ceea-ce póte el produce ca să scie cum să combine în fie-care moment și față de situațiunile schimbate culturile sale, ca să pótă reuși, căci alt-fel prea ușor se încurcă și ajunge în anarchie deplină și la deruta complectă.

Cultura liberă recere mult capital de exploatație pentru cumpĕrarea tot-d'auna de vite, nutrețuri, unelte, semințe și pentru plata muncitorilor și nu tot-dauna i-se plătesc culturile sale, deci trebue să le desfacă de multe ori sub costul lor de producțiune. Apoi mai curând se schimbă raporturile economice ale pieței, de cât ni-le putem închipui noi și variem cu culturile, mai cu sémă după ce ruptórea prețurilor cerealelor nu se póte cunósce până scurt înainte de secere, când se publică Buletinele oficiale de producțiunea cerealelor din tóte statele. Și este mai ușor de a schimba și modifica cultura plantelor de cât de a schimba vitele și d'a trece de la un regim la altul. D'aci urméză de multe ori decepțiuni și perderi simțitóre.

Cultura speculativă are multe părți bune, căci ea cultivă tot-d'auna cu deosebire numai plantele și vitele cari se plătesc momentan mai bine. Ea se potrivesce mai bine pentru proprietatea mijlocie, care dispune de multe mijlóce și nu are o exploatațiune mixtă și prea complicată. Mai cu sémă se aplică des în jurul orașelor mari și mici, unde sunt brațe suficiente, moșiile nu sunt prea mari ca întindere și capĕtă gunoiul ieftin de multe ori gratuit din oraș și are să plătéscă numai transportul, une ori nici pe acela, căci i-l aduc tîrgoveții gratuit numai să se scape de el; apoi în oraș găsesce tot-d'auna desfacere și mușterii pentru produsele de prima necesitate și consumațiunea dilnică. In alte regiuni ea este mai puțin sigură.

De alt-fel ceva teren supus cultureĭ libere trebue reservat pe fie-care moșie mare, pentru plantele carĭ nu se cultivă pe întinderĭ marĭ și ca accesoriĭ pentru plantele nereușite. Terenurile de inundațiune și terenurile bogate orĭ cele apropiate de curte se reservă adesea pentru cultura speculativă și lanurile acestea apoĭ se cultivă intensiv și folosesc în fie-care an terenul fiind bogat. Insă a supune întréga moșie mare cultureĭ libere de speculațiune este tot-d'auna ceva hazardat, și maĭ cu sémă la noĭ unde mariĭ cultivatorĭ arare orĭ posed cualificațiunea și experiența necesară, iar țĕranul muncitor este încă în stare de desvoltare primitivă.

La cultura extensivă, în sistema bienală și trienală locul cultureĭ libere îl ocupă țarinele reservate carĭ se folosesc în fie-care an — și după împrejurărĭ în uniĭ anĭ se detrag de la producțiunea normală a lor, și se cultivă accesoriŭ cu plante de nutreț orĭ cu surogatele plantelor carĭ n'aŭ reușit saŭ că aŭ fost distruse — vărzăriĭ, cânepiștĭ permanente, luncĭ bogate, tinăróge etc. La cultura alternă și la sistema moinelor perfecționată, variațiunea în succesiunea plantelor ne oferă tot-d'auna posibilitatea de a introduce complimentar orĭ și ce plantă este de lipsă, fără de a schimba sistema de cultură și rotațiunea. Incolo însă în tóte casurile este maĭ nimerit de a avea un plan bine stabilit pentru fie-care moșie mare și trup de moșie în parte, după care să procedăm la cultura și folosința fie-căruĭ pămînt deosebit. Și tot-d'auna este maĭ ușor de a continua și merge înainte cu o sistemă deja înaugurată și a o aplica maĭ departe, chiar cu unele micĭ modificărĭ de cât de a o abandona pe aceea, și tot ce s'a făcut, și a începe cu alta din noŭ saŭ a introduce cultura liberă, ceea ce trebuesce schimbată apoĭ în tóte detaliile eĭ pe pe fie-care an.

Sistema trienală desvoltată la 6 și 9 anĭ și sistema tinărógelor amplificată și cultura alternă satisfac pentru orĭ-care cerințe nouĭ cât de înaintate. Cultura industrială are la activul eĭ avantagiul asigurăreĭ producțiuneĭ și desfacerea lor pentru un numĕr óre-care de anĭ și pune la adăpost pentru câțĭ-va anĭ atât pe agricultor cât și pe

fabricant cu materia primă de care el are trebuință. De cele maĭ multe orĭ cu progresul agricultureĭ progreséză și fabricațiunea și vice-versa.

Cu cultura liberă nu se póte și nicĭ nu trebuesce confundată câtușĭ de puțin cultura speculativă și comercială a arendașilor noștri, care în vînarea de beneficiĭ marĭ nu maĭ țin sémă nicĭ de legile natureĭ în desvoltarea plantelor și de succesiunea lor, nicĭ de starea pămîntuluĭ și nicĭ de exigențele cultureĭ luĭ — de cât de profitul propriŭ. La prima în libertatea de cultură există óre-care ordine și variațiune, la a doua însă nu. Mulțĭ din arendașiĭ noștri carĭ nu țin nicĭ vite propriĭ și nu aŭ nicĭ cele maĭ elementare noțiunĭ de agricultură nicĭ mare nicĭ mică, nu țin nicĭ o ordine orĭ regulă, nicĭ la cultura pămîntuluĭ, nicĭ în succesiunea plantelor, ci séměnă cum le vine înainte și dacă dă Dumnedeŭ, se face, dic dînșiĭ. Eĭ séměnă grâŭ după grâŭ și de 5 și 10 orĭ după olaltă fără variațiune și fără repaos saŭ gunoiŭ, pun grâŭ în porumbiște, și sub porumb și sunt mulțumițĭ dacă scot și $^3/_4$ de chilă la pogon — numaĭ să nu cheltuiască mult. Cultura potrivită și producțiunea suficientă prea puțin o consideră.

Acéstă cultură fără nicĭ o sistemă și fără de ver-ce considerațiune, se numesce *cultură speculativă sĕlbatică* wilde Speculationswirthschaft. Póte că sub împrejurările în carĭ ne găsim noĭ, cu arendile scurte și fără de capitalurile necesare, față cu întinderea pămîntuluĭ cultivat, este une-orĭ și ea impusă și ratificată de împrejurările sociale și economice. Efectele eĭ însă sunt dezastróse sub tóte raporturile.

Cultura duplă saŭ îndoită.

Sistema cultureĭ îndoite încă se usitéză în unele localităţĭ. Ea consistă în aceia că cultivăm de 2 orĭ pămîntul într'un an și-ĭ luăm douĕ recolte. Acésta póte fi saŭ ca cultură mixtă orĭ accesorie că seměnăm douĕ saŭ chiar 3 plante la olaltă, punem fasole și cânepă prin porumb, mac și cânepă pentru sĕmînță prin cartofĭ — verde și napĭ prin porumb, prin viĭ, hameiŭ etc. Pe tóte acestea însă

le putem considera ca o singură cultură fiind-că le semĕnăm și recoltàm tot odată saŭ cu puțin înaintea porumbuluĭ și cartofilor. Cultura îndoită propriŭ ḑisă este maĭ mult aceia unde semĕnăm și luăm pămîntuluĭ douĕ recolte succesive pe an. In acéstă categorie se țin semĕnatul uneĭ plante de nutreț înainte orĭ după o cereală — ca ambele să ajungă la cócere și maximum de desvoltare. De multe orĭ semĕnăm planta de nutreț timpuriŭ de tot, ca să o cosim de timpuriŭ și să semĕnăm orĭ sădim altă plantă — d. ex. tutun, cartofĭ, cânepă, înlocul eĭ — orĭ că o semĕnăm iară îndată după luarea recolteĭ. Intórcem miriștea de cereale — grâŭ, orz, secară îndată după secere — pentru a semĕna porumb verde, meiŭ, mohor, borceag, orĭ napĭ de miriște, care să se facă pentru cósă până tómna. Napiĭ une-orĭ 'ĭ prășim 1—2 orĭ, dacă timpul ne permite, altă dată nu, și nicĭ tómna nu-ĭ maĭ scótem, ci-ĭ pascem cu vitele și porciĭ direct de pe loc. Nutrețurile semĕnate târḑiŭ dacă nu maĭ este timp ca să le uscăm, le cosim și folosim verḑĭ, orĭ le murăm și ensilăm. Tot aci s'ar numĕra și punerea grâuluĭ cu sapa în porumb, semĕnatul rapițeĭ în porumb — după prășila a doua a porumbuluĭ, deși nicĭ una nicĭ alta nu prea reușesc cum se cade, și decĭ nu prea este de recomandat.

Prin cultura îndoită noĭ sporim considerabil venitul brut și net al moșieĭ fără de a mări extensiunea eĭ — căcĭ deși a doua plantă — nicĭ odată nu dă o recoltă maximă, dar tot dă încă un spor de 25—33% din producțiunea normală. In schimb însă ea reclamă și capital de exploatare maĭ mare. Se póte aplica cu siguranță însă numaĭ în o climă domólă cu tómna lungă și caldă, cu multe precipitațiunĭ atmosferice în decursul vereĭ, ca fie-care plantă să o putem recolta la timpul cuvenit și să nu ne amâne și întârḑie prea mult cu cea următóre, pe care eventual încă să o putem și usca. In țară numaĭ în regiunea colinelor, s'ar găsi locurĭ potrivite pentru ast-fel de culturĭ. La câmp tómna de obiceiŭ este destul de frumósă cu căldură suficientă ca să se facă orĭ și care plantă de nutreț și să o putem încă usca suficient, dar vara este pedica cea mare cu seceta eĭ neterminabilă, care ne împedică se-

mĕnatul și compromite planta a doua, dacă n'a prins deja rădăcina bine înainte de a da seceta. In aniĭ de criză se póte încerca însă cu seménatul de meiŭ, mohóre etc. carĭ seménate une-orĭ și ceva maĭ târdiŭ, dar tot se fac. Ast-fel a fost casul în anul de criză enormă 1899, datorită seceteĭ grozave din primăvară și prima jumĕtate a veriĭ, când după compromiterea seménăturilor de tómnă și de primăvară, seménându-se pretutindenea meiurĭ și mohóre în urma ploilor abundente din a doua jumĕtate a vereĭ — s'aŭ făcut destule nutrețurĭ de in parte aŭ remediat situațiunea.

La cultura de grădinărie (legume) i se iaŭ pămîntuluĭ câte 3—4 recolte pe an, de aceea grădinariĭ bulgarĭ plătesc o arendă așa de mare, cum din agricultură nu o ar putea plăti nicĭ pe jumĕtate.

Rotațiunĭ de atarĭ culturĭ duble ar fi următórele:

a) 1) porumb +
2) grâŭ și după el borceag
3) orz și după el napĭ de mirişte
4) secară și după ea mohor

Alta: *b)* 1) pl. prăşitóre +
2) grâŭ apoĭ napĭ de mirişte
3) secară, apoĭ hrişcă
4) orz, apoĭ urméză porumb verde orĭ borceag

Alta: *c)* 1) cereale de tómnă, apoĭ în mirişte hrişcă cu trifoiŭ incarnat
2) trifoiŭ incarnat o cósă apoĭ se séméně meiŭ și în urmă sădesc napĭ de mirişte; în 2 anĭ se iaŭ 5 recolte

Alta: *d)* pe un pămînt nisipos
1) cartofĭ cu plante accesoriĭ +
2) secará apoĭ seradella
3) porumb +
4) secară și apoĭ mohor.

Cultura și economia fără de vite.

Față de cultura fără vite și unelte propriĭ ale arendașilor și proprietarilor noștri, basată unic pe învoelile cu locuitoriĭ și pe spoliațiunea pămîntuluĭ, noĭ vroim să arĕtăm

aci o altă cultură tot fără vite, usitată în țările apusuluĭ dar cu totul diferită de a nóstră. Și acolo sunt excluse vitele din moșie, dar maĭ mult numaĭ vitele de rudă și cele de folóse, dar nu și vitele de muncă. Dacă sunt suprimate și aceste saŭ reduse la strictul necesar, ele sunt înlocuite prin forța aburuluĭ — la tracțiune și la munca câmpuluĭ, căcĭ se practică cultura cu abur, iar productele se transpórtă cu vagonetele sistem Decauville.

Deosebirea esențială între sistema lor de a nu ținea vite și a nóstră consistă maĭ cu sémă în aceea, că eĭ încă cultivă numaĭ plante, vînd și desfac îndată întréga recoltă și din producte ce pot vinde și desface pe un preț órecare, iar în schimb cumpĕră și întrebuințéză îngrășeminte chimice în mare cantitate pentru a restitui pămîntuluĭ substanțele minerale luate. Decĭ nu este o sistemă rapace propriŭ disă ca a nóstră.

Sistema acésta a fost preconisată întâiŭ în Anglia apoĭ s'a încercat în câte-va localităţĭ și în Germania. Ea însă nicăerĭ n'a putut prinde bine rădĕcină și a rĕmas limitată la câte-va casurĭ isolate. Deși o continuare — în timp de 30 de anĭ s'a dovedit că este posibilă, totuși agricultoriĭ aŭ hesitat și hesitéză d'a o introduce, și nu fără causă bine-cuvîntată. Experiența a dovedit că cu tótă fertilitatea soluluĭ și abundența de îngrășămintele chimice ce eĭ întrebuințéză, pămîntul sărăcesce treptat — căcĭ i se schimbă și deterioréză calitățile fisice, constituția fisica a luĭ — dacă nu i se dă și gunoiul de vite timp maĭ îndelungat iar pe acésta nu i-o pot compensa îngrășemintele chimice - ci numaĭ gunoiul de vite. Decĭ cultura fără vite s'ar putea aplica cu óre-care șansă de reușită numaĭ în jurul orașelor marĭ unde există putința de a cumpĕra gunoiŭ din oraș.

Apoĭ agricultura dispune de o mulțime de produse ale soluluĭ pentru carĭ nu se găsesce tot-d'auna mușteriĭ și cerere chiar nicĭ în orașele cele marĭ ca cocenĭ, plévă, ternométă, păstăĭ, códe, zóne, etc. pe carĭ n'avem cuĭ le vinde chiar dacă le-am face vîndĕtóre.

Alțiĭ aŭ încercat să substitue gunoiuluĭ de vite îngrășemintele verdĭ, dar nicĭ aceste nu aŭ dat resultate satis-

făcĕtóre, căcĭ chiar trifoiurile și alte plante leguminóse: măzeriche, mazăre, bob, năut, lupin, lucernă, etc. carĭ îmbogățesc pămîntul în azot, totuși îl lasă sĕrac în substanțele minerale pe carĭ nu i le pot procura din altă parte: acid fosforic, potasă, calce, etc. și ar trebui să i le dăm noĭ pămîntuluĭ deosebit sub formă de îngrășăminte chimice. Apoĭ evident că este maĭ avantagios tot-d'auna și aduce maĭ mult folos de a da măzerichea verde saŭ uscată, mazărea, bobul, etc. fie ca cositură verde, fie uscată orĭ ca bóbe sdrobite și făcute uruială la vite și numaĭ ceea ce nu s'a asimilat în corpul animalic — să le întrebuințăm la fertilisarea pămîntuluĭ—alt-fel este tot-d'auna maĭ mult o risipă de cât o economie.

Maĭ multe în privința acésta se pot vedea în cartea *L. A. Küster Lohnender Ackerbau ohne Vieh.* Berlin 1889.

Dacă experiența cultureĭ fără vite n'a dat resultate suficiente, unde cu o mână îĭ luaŭ și cu alta îĭ dădeaŭ înapoĭ materiile luate, și s'a constatat o scădere și deteriorare progresivă a pămîntuluĭ din forța luĭ productivă, apoĭ de sigur mult maĭ dăunătóre și periculósă chiar este cea practicată la noĭ, unde nu i se dă pămîntuluĭ absolut nimic înapoĭ de decimĭ de anĭ.

Cultura de compensațiune.

Evident că prin cultura vitelor împreunată cu cultura plantelor se conservă maĭ bine fertilitatea soluluĭ de cât prin producțiunea unilaterală de cereale. Ambele combinate la olaltă nu numaĭ că daŭ folóse maĭ marĭ și tot-d'auna maĭ sigure de cât una singură, dar și utilisézā și menagiază forța pămîntuluĭ maĭ bine.

Păstoria pură a putut dăinui sute de anĭ în țară, fără de a facilita cultura și civilisațiunea țĕreĭ, pe când agricultura mare a făcut posibilă desvoltarea eĭ în scurtă vreme, dar a și subminat și în multe privințe a compromis chiar forța productivă a pămîntuluĭ. Insă fie ambele combinate la olaltă, fie una și alta singură, numaĭ atuncĭ 'șĭ ajunge pe deplin scopul lor, când ele aŭ în

vedere nu numaĭ folosul și câștigul momentan, ci când sunt dirigeate ast-fel, ca să nu compromită productivitatea terenuluĭ în detrimentul ḑileĭ de mâine și a generațiunilor viitóre.

«De unde tot ieĭ și nu maĭ puĭ nimic înapoĭ se gată,» este un vechiŭ proverb al poporuluĭ nostru. El are deplina valóre și se rapórtă de o potrivă și la moșie și la pământ, și la orĭ-care alt lucru. Sistema de cultură, care are de scop numaĭ de a lua pământuluĭ recoltă după recoltă, fără de a-ĭ da nimic înapoĭ, sub o formă saŭ alta din substanțele luate, aceea se numesce *cultura rapace*, iar care cu o mână îĭ ia cu alta îĭ restitue substanțele luate înapoĭ, în formă de bălegar și îngrășeminte chimice, aceea se numesce *cultura de compensațiune*. Sciința care stabilesce balanța între ceea ce i s'a luat pământuluĭ, și între ceea ce i s'a dat înapoĭ saŭ este a i se da, se numesce în agricultură *statică*.

Prin cultura și recolta de plante din orĭ și care familie, pământul perde din substanțele și forțele sale productive, producțiunea luĭ scade și devine din an în an maĭ nesigură și de maĭ puțină valóre intrinsecă, iar pământul sărăcesce. Acéstă diminuare progresivă și fatală a producțiuneĭ în urma secăreĭ firescĭ a pământuluĭ, ese maĭ curând la iveală, când cultivăm numaĭ un soiŭ de plante, una după alta, orĭ aparținătóre la aceiașĭ familie d. ex. cereale. Un pământ saŭ moșie orĭ și cât de bogat ar fi fost solul eĭ la început, dacă am făcut abuz de el — și l'am cultivat maĭ mulțĭ anĭ de-a rîndul numaĭ cu cereale — pământul se slăbește din an în an, așa că în aniĭ din urmă abia ne maĭ produce de 2—3 orĭ sĕmînța ce am pus în el.

Un atare pământ dărăpănat în urma uneĭ culturĭ vițióse, secat prin o singură plantă orĭ maĭ multe se numesce un pământ *sleit* saŭ *istovit*. El ajunge într'un stadiŭ, unde nu póte produce nimic maĭ mult și rĕmâne sleit pentru multă vreme.

Altele sunt pământurile *neglijate* și *părăginite*, căcĭ aceste de ordinar sunt numaĭ în parte lipsite de gunoiŭ orĭ că sunt pline de buruenĭ și pir datorite uneĭ culturĭ negligente și vițióse, carĭ prin repaos, gunoiŭ, și o cultură

rațională, se maĭ pot încă îndrepta și aduce după câți-va anĭ în bună stare, pe când pămînturile istovite, deteriorate, după o muncă încordată și cheltuelĭ continue de decĭ de anĭ, și încă tot nu maĭ suntem în stare să le aducem în starea de maĭ 'nainte. Prin cultura rapace și defectuósă nu numaĭ că sĕrăcesce și slăbesce pămîntul în substanțele sale chimice, ci i se alteréză și calitățile sale fisice, constituțiunea fisică a luĭ, în cât îl muncim fórte cu greŭ, și producțiunea este minimă. De cele maĭ multe orĭ nu scótem nicĭ cheltuelile și trebuesce abandonat cu totul, localitatea și regiunea se despopuléză ne maĭ putênd nutri populațiunea de maĭ 'nainte.

Ca mijloc de împedicare și prevenire a acestuĭ stadiŭ de deteriorare a pămîntuluĭ se recomandă lăsatul de ogor sterp, de pîrlóge și suhat pentru vite, ca pămîntul să se odihnéscă și recreeze, arătura maĭ adîncă și variațiunea potrivită a plantelor. Este sigur că aceste sunt numaĭ mijlóce paliative de amînarea sleireĭ pămîntuluĭ pentru un timp óre-cum maĭ îndepărtat, dar ele nu împedică sleirea și stórcerea luĭ, maĭ fertil nu-l fac nicĭ într'un cas.

La lăsatul de ogor, pămîntul câștigă prin repaos în cât-va din substanțele perdute prin acțiunea maĭ îndelungată a aeruluĭ și radelor solare asupra rocelor din pămînt, carĭ se oxidéză și disolvă, iar substanțele organice humusul se descompun și daŭ nascere la nitraţĭ și nitrificaţiune din depositul inert al soluluĭ. Dar și aceste scad cu timpul și se împuținéză din an în an, humusul și sărurile minerale: fosfatele, potasa, calcea, etc., se consumă și rĕmân în pămînt numaĭ substanțele puțin folositóre saŭ indiferente pentru plante.

Prin aprofundarea brasdeĭ și prin o lucrare maĭ sistematică a pămîntuluĭ, se mobiliséză și din subsol se scóte ţĕrînă nouă la suprafață, pe care încă o punem în contact direct cu aerul atmosferic, ca să se oxideze la sóre și la aer mineralele din ea și să dea nascere la formarea de nitraţĭ și alte sărurĭ pentru nutrirea plantelor, și facem accesibil plantelor un teren care nu le era maĭ 'nainte de folos. Une-orĭ pămîntul din subsol este maĭ bogat de cât solul, fiind-că el n'a fost exploatat de loc de cătră plantele cu

rădĕcinile scurte — cereale — și atuncĭ el este de o culóre mult maĭ închisă de cât solul. De cele maĭ multe orĭ însă subsolul este maĭ sĕrac în humus, fiind-că puține plante aŭ pătruns cu rădĕcinile lor până la el, iar humusul și rocele din el sunt greŭ solubile fiind-că în adîncime ele aŭ fost excluse de la contactul cu aerul atmosferic și căldură. Pămîntul scos din subsol de ordinar este rece, bulgăros, și târdiŭ în acțiunile sale, și-ĭ trebuesce mult timp să rĕmână în contact direct cu aerul atmosferic până ce se fragedesce și mărunțesce, ca să se disolve ușor substanțele din el. In fine după câțĭ-va anĭ s'a sleit și acesta dar tot odată ni s'a luat posibilitatea de a maĭ scóte alt pămînt noŭ la suprafață, căcĭ nu putem schimba solul contra sub-soluluĭ și nicĭ că ar fi util una ca acésta.

Acelașĭ resultat îl putem obține până la un punct óre-care și prin cultura plantelor foióse cu rădĕcinĭ lungĭ pivotante, carĭ încă despică subsolul și-șĭ scot hrana lor cu deosebire din stratul nemobilisat al pămîntuluĭ, iar în foile miriștea și rădĕcinile lor lasă un deposit însemnat de humus, de care se folosesc și alte plante — cerealele.

Și aci vin în prima linie în considerare trifoiurile și le guminósele, carĭ cu foile lor asimiléză azotul fix din atmosferă, iar cu rădĕcinile lor străbat subsolul până la adîncimĭ marĭ, și lasă în urma lor pămîntul afînat, curățit de buruenĭ și maĭ bogat în azot de cât l'aŭ găsit ele. După ele reușesc cerealele bine în special grâul — reușesce tot-d'auna sigur după trifoiŭ aprópe ca și în ogóre sterpe.

In fine și variațiunea plantelor ajută ceva, căcĭ nu tóte plantele se nutresc de o potrivă din aceleașĭ elemente și nicĭ că le consumă în egală mĕsură. Unele storc maĭ tare pămîntul în anumite substanțe, altele în altele; cele cu rădĕcinĭ scurte fasciculare se nutresc cu deosebire din sol, iar papilionaceele și plantele prășitóre 'șĭ scot hrana lor cu deosebire din subsol. Unele sunt tare pretențióse, altele maĭ puțin; unele se împacă maĭ bine cu sine și pot să urmeze de maĭ multe orĭ pe acelașĭ teren fără întrerupere orĭ la micĭ intervaluri, iar altele nu se împacă de loc nicĭ cu sine nicĭ cu alte anumite plante, și nu pot să

urmeze de cât la intervale rarĭ pe acelaşĭ loc, căcĭ alt-fel nu se fac — după 6—8—10 anĭ. Decĭ prin o variaţiune continuă în cultura şi succesiunea plantelor se póte pe de o parte utilisa maĭ bine pămîntul, iar pe de alta se amână întru cât-va sleirea luĭ. Semănând grâŭ după grâŭ maĭ mulţĭ anĭ de arîndul, se va istovi pămîntul maĭ iute de cât cu o cultură tot rapace dar variată. Apoĭ după o plantă pretenţióşă şi care stórce tare pămîntul, nu putem pune alta iarăşĭ pretenţióşă, căcĭ nu are de unde să se facă, din ce să se nutréscă, pe când dacă am schimba culturile cu plante maĭ puţin pretenţióse saŭ aparţinętóre la alte familiĭ, ele tot-d'auna se vor face.

In privinţa exigenţelor diferitelor plante agricole Thaer şi Koppe ne daŭ următórea listă:

1. Plantele fórte pretenţióse, carĭ storc tare pămîntul sunt:

Plantele industriale în genere: rapiţă, porumb bóbe, sfecle, în cânepă, tutun, mac, cartofĭ.

Pe a doua tréptă între cele exigente sunt:

Grâul, secara, orzul, şi porumbul cosit verde.

2. Plante pretenţióse carĭ storc maĭ puţin pămîntul sunt păstăiósele în genere, apoĭ trifoiul de sĕmînţă, hrişca — şi meiul, maĭ puţin, nutreţurile verdĭ, secara verde, borceagul, spergula verde.

3. Plantele carĭ menagéză — cruţă forţele productive ale pămîntuluĭ, sunt trifoiul roşu de unu şi 2 anĭ, iarba cu trifoiŭ, hrişca verde.

4. Culturile carĭ direg pămîntul: lucerna, ogorul, păşunea.

Prin variaţiunea continuă de plante putem obţine pentru un timp óre-care atât sporirea producţiuneĭ cât şi să împedicăm sleirea pămîntuluĭ. Pentru durată însă nu merge nicĭ acésta, din causă că în definitiv pămîntul nu se îmbogăţesce şi nicĭ o plantă nu-ĭ póte da maĭ mult de cât posedă ea; 'ĭ póte să nu-ĭ ea tot ce el posedă în acel moment, dar de dat nu-ĭ dă. Chiar şi pl. papilionacee asimiléză azotul liber din atmosferă şi îl lasă în pămînt în rădĕcinile şi foile lor — dar nu pot să-ĭ procure pămîntuluĭ substanţe minerale — peste cele ce aŭ avut ele. Substanţele asimilate de o plantă óre-care devin uşor accesibile apoĭ şi altor plante. Aceste se pot obţine numaĭ la o gunoire sistematică la *cultura de compensaţiune.*

Apoĭ nu tóte plantele iaŭ fie-care element în aceiaşĭ cătime, şi în aceste consistă diferinţa desvoltăreĭ lor.

Unele — d. ex. cerealele consumă mult azot și mult acid fosforic, plantele tuberculóse consumă multă potasă și aŭ lipsă de ea, iar leguminósele consumă multă calce. Substanțele minerale le iaŭ plantele cu deosebire din pămînt în formă de sărurĭ, iar azotul din aer și parte și din humusul din pămînl Carbonul, oxigenul și idrogenul, îl iaŭ exclusiv din atmosferă, apa din pămînt și din atmosferă. Atmosfera și pămîntul sunt decĭ cele douĕ marĭ reservoriĭ, din cari 'șĭ iaŭ plantele hrana lor. Atmosfera 'șĭ dă elementele sale plantelor gratuit ca un bun comun, pămîntul însă trebuesce muncit și gunoit ca să ajungă silicatele și rocele luĭ prin oxidare să se formeze sărurĭ din ele, și cele greŭ solubile să devină maĭ ușor solubile, în cât să pótă beneficia plantele de ele. Gunoiul pe care îl dăm noĭ — fermentat și nefermentat, are de scop să-ĭ dea pămîntuluĭ azotul necesar, iar de altă parte să-l încălțéscă și facă afînat și înfoiat, și să influințeze asupra disolvăreĭ mineralelor din el. Gunoiul se preface în humus iar humusul se descompune și dă nascere la formarea de nitrațĭ. Bogăția unuĭ pămînt în humus influențéză tot-d'auna favorabil asupra celor-l'alte substanțe ale luĭ ca și asupra calităților fisice. Insă ea nu este singură decisivă și suficientă pentru a determina fertilitatea pămîntuluĭ.

Pămîntul negru numit după rusesce *Cerno zemly*, fiind-că în Rusia meridională este maĭ frecuent de cât la noĭ, este fórte bogat în humă — conține une-orĭ 10% humă și maĭ mult, pe când un teren cu 3% humă se consideră ca un teren potrivit de fertil. Pămînturile virgine și pămînturile nouĭ provenite din spargerea de țeline, pădurĭ seculare, și suhaturĭ, luncĭ bogate încă conțin multă humă, póte peste trebuințele reale ale plantelor, numaĭ cât acéstă humă este la început greŭ solubilă, pămîntul este rece și le face maĭ tot-d'auna bine un adaos óre-care de gunoiŭ. Pămînturile humice și humóse aŭ une-orĭ azot în prea mare dosă, dar le lipsesc substanțele minerale, acidul fosforic, calcea, potasa etc. — și este maĭ nimerit de a le da acestea în formă de sărurĭ direct ca îngrășăminte chimice de cât indirect prin gunoire.

Prin urmare dacă cultivăm un teren óre-care cu o sin-

gură plantă saŭ cu plante aparținătóre la aceiaşĭ familie, îl vom stórce maĭ tare şi-l vom istovi maĭ curînd de elementele necesare aceleĭ plante, de cât dacă l'am cultiva tot acelaşĭ timp însă cu plante diferite. Este decĭ de datoria agricultoruluĭ ca după fie-care recoltă de plante să caute să restitue pămîntuluĭ substanțele luate prin recolta de cereale, fie în formă de bălegar descompus orĭ nedescompus, fie sub forma de îngrășăminte chimice cu privire tocmaĭ la materia care a fost asimilată maĭ mult. Așa la grâŭ şi alte cereale acidul fosforic care de ordinar lipsesce îl restituim sub forma de făină de óse orĭ de suprafosfate, la leguminóse dăm calce, etc. După fie-care recoltă trebue să-ĭ restituim pămîntuluĭ substanțele luate, înainte de a face un noŭ împrumut la el şi a voi să luăm o nouă recoltă de pe el.

Fiind-că în agricultură şi în cultura mare avem de a face de ordinar cu volume marĭ şi estinse — nu este uşor lucru să stabilim exact proporția între ceea ce i-am luat pămîntuluĭ, şi ceea-ce trebue să-ĭ restituim înapoĭ; une-orĭ îĭ dăm prea mult, alte orĭ prea puțin, alte orĭ nu-ĭ dăm nimic înapoĭ. La cultura cum se practică ea actualmente în țara nóstră, este cultura rapace în adevĕratul înțeles al cuvîntuluĭ, iar la sistema bienală şi trienală veche, deşi pămîntul se gunoesce, nu-ĭ putem da însă exact cantitatea de substanțe care i-am luat din causa lipseĭ de gunoiŭ provenit din lipsa de nutreț, de unde şi ea tot ca o sistemă rapace este, căcĭ pămîntul scade din fertilitatea sa naturală din an în an. Nu așa tare ca în casul d'întâiŭ, unde nu i se restitue nimic înapoĭ Tot așa şi la sistema de compensațiune, arare orĭ îĭ dăm exact numaĭ cât i-am luat — maĭ des îĭ dăm ceva maĭ mult în cantitate maĭ mare, ca să se producă o ameliorare simțitóre pentru maĭ mulțĭ anĭ în starea fisică şi chimică a luĭ, de unde ea se maĭ numesce şi cultura progresivă saŭ evoluționistă.

Cultura rapace.

Cultura rapace propriŭ-disă este până acum aprópe singură usitată în țara nóstră. Practicarea pe o scară în-

tinsă a eĭ datéză cu deosebire de la lăţirea plugărieĭ marĭ şi exportul cerealelor în masă. Ea consistă cu deosebire în aceea, că pămîntuluĭ destinat plugărieĭ i se ia o recoltă după alta, fără de a-ĭ restitui cine-va ceva înapoĭ şi servă aprópe exclusiv la producţiunea de cereale până când pămîntul maĭ póte produce încă ceva, apoĭ se abandonéză şi lasă în părăginire de suhat (islaz) pentru vite. Afară de ţara nóstră ea se practică aprópe în tóte ţările exportătóre de cereale în masă, în Rusia meridională, în America de nord şi de sud, în Australia, Indiĭ, în Africa etc., maĭ mult saŭ maĭ puţin după aceiaşĭ schemă şi cu aceleaşĭ resultate. Ea are de scop de a lua din bogăţia naturală a pămîntuluĭ o parte óre-care, până ce ajunge a-şĭ putea forma capitalurile necesarĭ pentru exploatarea sistematică a pămîntuluĭ. Şi dacă nu se póte menţine pentru durată, dar sunt împrejurărĭ şi raporturĭ, sub care ea trebuesce tolerată, căcĭ până la un punct óre-care, póte este unic posibilă. Aceste se întâmplă saŭ acolo, unde este lipsă de braţe şi pămînt se cultivă relativ puţin faţă cu întinderea, saŭ unde este lipsă de capital şi lipsesce şi posibilitatea de a desface productele. Practicată pe o scară restrînsă, ea este admisibilă. Dacă se practică însă pe o scară întinsă, în regiunĭ, provinciĭ şi ţărĭ întregĭ, şi timp îndelungat, ea dă tot-d'auna resultate funeste.

Unde s'a abusat de ea i-aŭ căḑut victimă împărăţiĭ marĭ, ţărĭ şi popóre puternice, devenind din centrele şi légănul civilisaţiuneĭ şi cultureĭ umane de odinióră, adevărate deşerturĭ, carĭ din starea de decadenţă nu s'aŭ maĭ putut reculege nicĭ după miĭ de anĭ. Exemplu înfiorător ne presintă istoria în privinţa acésta în prăbuşirea vechilor regate şi împărăţiĭ Babillon şi Asiria, Media, Persia, apoĭ Asia minoră, Sicilia etc. sub Romanĭ, carĭ din ţărĭ înfloritóre şi fórte bogate aŭ devenit maĭ mult pustietăţĭ şi ţărĭ lipsite de ómenĭ. In timpurile moderne America ne oferă atarĭ exemple lugubre de devastaţiunĭ cu sistemă, şi despopulărĭ neintenţionate de districte şi regiunĭ întregĭ, sevîrşite sub ochiĭ generaţiunilor actuale, nu în timpurile antice.

Prin recolta de cereale și a orĭ-căror plante, pămîntul slăbesce și sĕrăcesce în anumite substanțe minerale și în azot, ce sunt cuprinse în plantele recoltate. Urmând acésta maĭ mulțĭ anĭ de arîndul, pămîntul scade din ce în ce în producțiune, se lucréză maĭ anevoe și produce maĭ puțin și de calitate inferióră, în cât în urmă abia ne maĭ scótem semînța și cheltuelile făcute. Cu cât stórcerea luĭ a progresat maĭ tare, cu atât trebue să-ĭ lăsăm repaose maĭ dese, ogor sterp și pîrlóge maĭ îndelungate, ca să se întăréscă în câtva, ca să-ĭ maĭ putem lua încă câte o recoltă de cereale, la 5—6 anĭ odată. O mulțime de isvóre de venit ale luĭ și care le avea moșia, aŭ secat și dispărut; aŭ dispărut unele plante de valóre cu totul, iar alte plante carĭ reușiaŭ aprópe în fie-care an și dedeaŭ recolte frumóse, vedem că nu se maĭ fac și nu le maĭ putem cultiva; în schimb se ivesc unele plante hidóse și buruienĭ, carĭ înainte vreme eraŭ necunoscute în localitate. In fine pămîntul ajunge într'o stare de slăbiciune unde nu maĭ rentéză nicĭ să-l maĭ muncéscă cineva, căcĭ numaĭ dă nicĭ un folos și nu-l putem drege nicĭ prin gunoire și nicĭ prin repaos.

Acéstă sleire și istovire a luĭ provine parte din sleirea pămîntuluĭ în sărurĭ și alte substanțe de folos, humă, etc., și parte prin o alterare complectă a constituțiuneĭ fisice a luĭ, și care nu se póte îndrepta și modifica cu una cu două, de cât numaĭ cu timpul. Când se întâmplă acéstă istovire a pămîntuluĭ, și până la ce punct putem merge înainte cu cultura rapace, pentru a nu da loc la istovirea luĭ, aceia nu o putem spune de maĭ 'nainte și pentru fie-care pămînt în parte, căcĭ ea depinde de o mulțime de factorĭ și împrejurărĭ: de compositia însușĭ a terenuluĭ, de gradul de solubilitate a silicatelor și rocelor dintr'însul, de sistema de cultură, și dacă plantele cultivate le folosim pe moșie ca cenușa lor să rĕmână pe moșie, și întórcă cu gunoiul direct orĭ indirect înapoĭ în pămînt, orĭ că le exportăm și scótem din moșie, atât grăunțele cât și paiele, fînul, cocenĭ, etc., le vindem și nu maĭ vine nimic în pămînt înapoĭ.

Țara nóstră cu pămîntul eĭ bogat cât a avut predo-

minant regimul păstoral și mixt păstoral, a fost ferită de sleire fiind-că atuncĭ plugărie se făcea relativ puțină, numaĭ pentru acoperirea consumațiuneĭ interióre; de exportat bucate nu se exportaŭ în afară de cât puține la întreținerea garnisónelor turescĭ de la Dunăre, iar încolo pămîntul peste tot era destinat de pășune, fineț, și pădure, și se scotea din moșie și din țară fórte puține substanțe minerale în formă de animale viĭ saŭ pastramă, brînză, lână, etc. Aprópe tot ce se producea pe moșie rĕmânea și se utilisa pe loc — și pămîntul decĭ nu putea să slăbéscă. Puținul pămînt ce servia atuncĭ la plugărie și la cultura de bucate și prea puține plante industriale, se cultiva după sistema moinelor și fiind bogat de la natură ca suhat de sute de anĭ, ușor i se puteaŭ lua 3—4 recolte de cereale, ca apoĭ *să se lase de vechiŭ* să înțelinéscă, ochiĭ de iarbă nefiind încă toțĭ distrușĭ și apoĭ după ḑecĭ și sute de anĭ dacă-ĭ maĭ venia iarășĭ rîndul, ca țelina să fie spartă din noŭ. Unde pămîntul se cultiva maĭ des după sistema câmpurilor anuală și bienală, saŭ că terenul era supus inundațiuneĭ, saŭ că pămîntul se îngrășa cu gunoiul produs din fânul crescut pe fînețele naturale, din coceni și paie. Acésta ajungea maĭ mult ca suficient pentru îngrășarea pămîntuluĭ destinat cultureĭ pure a cerealelor.

Cu totul alt-fel stăm cu chestia stăreĭ pămînturilor de la întinderea plugărieĭ marĭ încóce și cu exportul de cereale în masă. Sistema de cultură introdusă la noĭ, ca și în alte state, de curînd deschise civilisațiuneĭ — nu este de cât cultura rapace, Raubwirthschaft, însă pe alocurea chiar potențată saŭ *rafinată, raffinirte Raubwirthschaft* cum o numesce Settegast. Adoptarea cultureĭ rapace a fost póte o necesitate, și până la un punct óre-care legitimă, fiind sprijinită de guverne ca în interesul consolidăreĭ statuluĭ, pentru a-ĭ procura mijlócele necesare la consolidarea luĭ repede lăuntrică și exterióră, ca din douĕ Principate vasale să devină un stat modern liber și independent *și în urmă Regat.* Acele condițiunĭ însă astă-ḑĭ nu maĭ sunt, și este de datoria atât a guvernuluĭ cât și a proprietarilor particularĭ de a căuta bine la moșiile lor, cum se cultivă ele, și sistema rapace să caute să o su-

prime pe tóte căile și prin orĭ și ce mijlóce. Inlocuirea eĭ cu alte sisteme de cultură se impune din considerațiunĭ economice sociale și politice. Continuarea eĭ maĭ departe după metoda de până aci este egală cu o sinucidere și cu o deposedare fatală a fie-căreĭ familiĭ în parte.

Deși sistema rapace practicată pe o scară întinsă și cu mijlócele perfecționate de astă dĭ, abia datéză de 20—30 de anĭ, totuși nu maĭ este un secret pentru nime că forța pămînturilor nóstre a scăḑut enorm din ceia-ce era ea la început. Pămînturile virgine aparțin deja istorieĭ pentru fie-care moșie în parte, căcĭ fórte rar se maĭ găsesc pămînturĭ, carĭ să nu fi fost brăsdate nicĭ odată, și am trecut deja de mult peste limita maximă a producțiuneĭ. Decăderea constantă a producțiuneĭ medie la pogon și hectar, a fost mascată tot-d'auna de către arendașĭ și proprietarĭ prin întinderea progresivă a suprafețeĭ destinate cerealelor. Urcarea arenḑilor a fost datorită parte estensiuneĭ cultureĭ cerealelor, parte deschidereĭ de nouĭ liniĭ ferate și șosele de tot felul, carĭ aŭ permis scóterea productelor cu maĭ multă ușurință de cât înainte, și parte îngreunăreĭ condițiunilor de învoélă cu locuitoriĭ. Acésta din urmă s'a urcat enorm față de ceia-ce era cu 15—20 de anĭ în urmă, deși fertilitatea pămîntuluĭ a scăḑut. Scăderea arenḑilor și nearendarea moșiilor este consecința naturală a istovireĭ pămîntuluĭ.

Toțĭ cultivatoriĭ noștri marĭ și micĭ sciŭ din propria lor experiență, că forța productivă a pămînturilor nóstre a scăḑut la jumĕtate și maĭ puțin din ceia-ce se recolta înainte vreme. Apoĭ aŭ dispărut finațurĭ, liveḑĭ și grădinĭ cu pometurĭ, aŭ dispărut, pășunĭ mănóse, crângurĭ și pădurĭ, carĭ odinióră eraŭ fala și podóba moșiilor și a țăreĭ întregĭ. In urma devastăreĭ pădurilor aŭ dispărut numerósele isvóre, păraie și cursurĭ de ape, délurile și munțiĭ se prăbușesc pe noĭ în tóte părțile la coline și munte, luncile bogate și mănóse de odinióră staŭ îngropate sub mormane de nisip și petriș orĭ aŭ fost subminate și spălate deja de undele apelor. In locul lor aḑĭ apele iuțĭ și furióse de munte aŭ nisce paturĭ vaste și cele maĭ multe aŭ perdut debitul lor de apă staŭ secate aprópe vara întrégă.

Cu pășunile și fînețele însă aŭ dispărut și numerósele tamaslîcurĭ și cireḑĭ de vite celebre din țară, carĭ odinióră constituiaŭ bogăția și aprópe unicul isvor de venit a țăreĭ, aŭ dispărut sĕlbătecimile și vînatul nobil și mic din pădurile, crângurile și câmpiile nóstre — aŭ dispărut până și albinile.

«Producțiunea nóstră de cereale scade în cantitate pe tot anul într'un mod fórte simțitor, în cât de unde acum 15 anĭ producțiunea de mijloc era de 20 hectolitri la hectar, astă-ḑĭ nu se maĭ póte compta producțiunea medie maĭ mult de 15 hectolitri; dar o scădere de 25% în forța productivă a pămîntuluĭ.»

Acésta o ḑicea Ion Ghica pe la aniĭ 1886, iar serviciul statistic din aniĭ din urmă pune producțiunea nóstră medie la grâŭ numaĭ la 12, 13 hl. la hectar, saŭ nicĭ o chilă la pogon.

Unde ar duce continuarea eĭ maĭ departe după metoda de până aci ne arată experiențele și resultatele obținute în Statele-Unite ale Americeĭ de Nord, a căreĭ exemplu se presintă arendașilor noștri și proprietarilor marĭ ca un prototip și demn de imitat. Cererea unanimă a marilor agricultorĭ de la noĭ este: *de a reduce din cheltuelĭ, spre a putea arunca cât maĭ multe bucate pe piețele strĕine și a face concurență americanilor.* Americaniĭ însă-șĭ se plîng de consecințele funeste ale cultureĭ rapace la eĭ acasă, că cu ea și-aŭ devastat regiunĭ întregĭ și despopulat teritoriile tocmaĭ din cele odinióră maĭ înfloritóre. Eĭ se plîng că producțiunea lor de grâŭ a scăḑut la jumĕtate din ceea ce era cu 80—100 de anĭ înainte de acésta. In alte părțĭ aŭ cultivat tutun după tutun fără întrerupere, și fără gunoiŭ, până ce pămîntul era încă în stare să producă ceva și apoĭ fiind cu totul sleit l'aŭ abandonat. Tot așa și în regiunea bumbaculuĭ se vĕd devastațiunĭ cum nu se găsesc nicăerĭ pe lume, și locuitoriĭ distrug valórea de 5 dolarĭ ca să scótă de unul singur, pentru a-șĭ asigura o subsistență mizerabilă.

Să ascultăm ce ḑic economiștiĭ streinĭ și americanĭ carĭ aŭ studiat sistema lor la fața loculuĭ, și cum se pronunță asupra resultatelor eĭ finale.

Prof. Sering (1) de la Berlin în studiul sĕŭ asupra concurenţeĭ agricole a Americeĭ de Nord ḑice că pămîntul se sleiesce în scurtă vreme din fertilitatea luĭ naturală. Un pămînt maĭ sĕrac nu suportă cultura rapace maĭ mult de 3 anĭ, unul ceva maĭ bun 10 anĭ, iar pămînturile cele maĭ bogate de luncă o suportă şi 20—30 de anĭ la atare cultură derăpănătóre.

Unde însă nu vor să istovéscă pămîntul în aşa scurtă vreme şi să-l ducă la sterilitate complectă, atuncĭ trebue de timpuriŭ să trécă la o cultură ceva maĭ îngrijită, să lucreze pămîntul maĭ sistematic să-l lase de ogor şi să varieze cu culturile, introducênd cultura schimbătóre şi în fine să introducă gunoiul, cu un cuvînt să trécă la cultura raţională.

O mare parte dintre agricultorĭ continuă însă şi acum cu sistema lor cea veche şi prin aceea aduc pămîntul la sterilitate complectă. Dacă sistema lor de cultură de până aci după legile staticeĭ se numesc *rapace*, d'aci înainte ea nu se maĭ póte menţine nicĭ din punct de vedere naţional economic căcĭ devine nerentabilă. Maĭ cu sémă în statele de sud prin cultura continuă în decurs de o sută şi maĭ bine de anĭ cu tutun, bumbac şi porumb aŭ sleit aşa de tare pămîntul, în cât astăḑĭ se găsesc acolo sute de miĭ de kilometri pătraţĭ lăsaţĭ în părăginire. Dar şi în statele maĭ vechĭ din centru şi de vest d. ex. în Ohio şi altele întâlnescĭ marĭ întinderĭ de pămînt, carĭ nu produc alta de cât buruienĭ şi măracineturĭ. Chiar şi în casul când ar permite continuarea aceleĭ sisteme timp maĭ îndelungat şi pămîntul îşĭ conservă fertilitatea sa naturală în urma uneĭ constituţiunĭ fisice şi chimice maĭ favorarabile, cum este de ex. în valea Villameti unde se găsesc fermierĭ carĭ susţin că aŭ cultivat 40 de anĭ în şir grâŭ după grâŭ, totuşĭ în genere nu maĭ rentéză cultura estensivă îndată ce pămîntul a crescut în preţ şi valóre. Sistema aceia chiar şi pe pămînturile virgine şi cele maĭ fertile dă recolte la unitatea de suprafaţă atât de neînsemnate, în cât ea nu se plătesce de cât numaĭ pe pămînturile cele fără de nicĭ o valóre. In ţinuturile însă unde actualmente agricultoriĭ cu tóte raporturile economice schimbate continuă şi acum să facă plugărie după sistema veche, acolo rentabilitatea pămîntuluĭ scade din an în an, mulţĭ din eĭ ajung în datoriĭ, şi sunt

(1) Max Serring. Die landwirths chaftliche Concurrenz Nordamericas în Gegenwart und Zukunft, Leipzig, 1887, pag. 188.

siliţĭ la urmă să-şĭ vîndă moşia şi să se mute în alte regiunĭ, carĭ atuncĭ se deschid colonisăreĭ şi să iee acolo alte pămînturĭ în posesie, şi unde îĭ atrage saŭ pămîntul cel ieftin, saŭ alte condiţiunĭ favorabile de stabilire, ca să-şĭ pótă continua deprinderile lor de exploatare.

La pagina 482 ne dă descrierea peisagelor din statul Ohio şi influenţa cultureĭ rapace, atât la coline cât şi la şes—care pare a fi copiată din ţara românéscă, de aceia o reproducem şi noĭ în întregul eĭ.

«In o atare călĕtorie am visitat valea Mimi, odinióră celebră prin fertililatea eĭ. Drumul duce prin o regiune delurósă adese-orĭ întreruptă de surpăturĭ marĭ şi prăpăstióse. Aci era odinióră numaĭ o regiune uşor ondulată cu pante dulcĭ, iar stîncile de calcar ce se vĕd în văgăunile apelor aŭ o stratificaţiune orizontală. De când însă pădurile aŭ fost devastate şi ţara lipsită de pădurĭ, d'atuncĭ viscolul şi ploile aŭ brăsdat ţara cu văĭ şi văgăunĭ adêncĭ şi prăpăstióse. Plóia vine tot-d'auna repede, torenţială, apa nu maĭ găsesce pe cele cóste şi délurĭ pleşuve nicĭ un raḑim, vîntul şi uraganele nicĭ un obstacol saŭ resistenţă. Astfel după fie-care plóie mare se formézā îndată torenţĭ furioşĭ, carĭ sapă pămîntul şi îl duc în bucăţĭ marĭ cu eĭ, sapă văgăunĭ adîncĭ şi rup podurile şi le iaŭ cu sine. Aḑĭ abia se maĭ zăresce unde şi unde câte un pîlc de pădure pe cóma délurilor înalte, dar şi acelea sunt maĭ des numaĭ câţĭ-va copacĭ isolaţĭ saŭ grupurĭ de arborĭ. Ferăstraele vechĭ aŭ dispărut afară de unul singur, care nicĭ el nu are de lucru în continuŭ. *Afară de impetuositatea şi violenţa ploilor torenţiale, maĭ sunt ca revers al lor secetile cele necurmate, carĭ se ţin lanţ; pe ogórele semănate zac marĭ buljărĭ de pămînt, pe când la început pămîntul se lucra fórte uşor şi se mĕrunţia în scurtă vreme.*»

«Nu maĭ puţin lugubre de cât consecinţele devastăreĭ pădurilor sunt efectele cultureĭ rapace şi în agricultură. Dacă în vale se vĕd ici colea câmpiĭ părăginite, apoĭ în coline ele ocupă suprafeţe grozave, pămîntul fiind maĭ uşor, nisipos. Multe moşiĭ întregĭ sunt cu totul învescute cu buruienĭ şi mărăcineturĭ, despre carĭ maĭ înainte nu se pomenea în partea loculuĭ. Atarĭ terenurĭ zac saŭ cu totul în părăginire nefolosite, orĭ că servesc de păşune, însă iarba de pe ele este fără vlagă şi fără nicĭ e valóre. Dintre familiile numeroşilor coloniştĭ primitivĭ, abia aŭ maĭ rĕmas câte-va în Tonship

(în cătunul lor), cele maĭ multe s'aŭ mutat d'aci maĭ departe spre vest, uniĭ şi pe la oraşe şi trăiesc adĭ în lipsă şi mizerie, iar în curţile şi aşedările lor de odinióră, trăiesc ca proprietarĭ saŭ chiriaşĭ, ómenĭ sĕracĭ de starea cea maĭ de jos, carĭ cu multă muncă şi trudă caută să aducă pămîntul sleit iarăşĭ în stare de fertilitate.»

«Preţul pămîntuluĭ pe un teren neistovit este de 100 dolarĭ de acre, iar pentru cel deteriorat şi istovit a scăḑut la 40 dolarĭ uneorĭ şi la 30.»

«Maĭ înainte în părţile aceste fie-care fermier îşĭ ţinea câte 30 porcĭ, câte-va vacĭ cu lapte, carĭ îşĭ aveaŭ păşunea lor în pădure, şi cultiva o mare bucată de pămînt cu grâŭ, pe care îl vindea la oraşul din apropiere; apoĭ maĭ cultiva şi porumb şi orz ca nutriment pentru îngrăşatul vitelor sale, şi deosebit maĭ avea şi un frumos venit şi din lemne. Acum totul a dispărut, păşunea liberă din crîngurĭ şi pădurĭ nu maĭ există, la grâŭ recolta medie a scăḑut de la 32 la 16 bushele, recolta porumbuluĭ de la 70 la 30 bushele, liveḑile de fîn aduc numaĭ o tonă de fîn uscat, în loc de o tonă şi jumătate. Moşiile se parceléză în continuŭ, căcĭ nu se maĭ găsesc braţele necesariĭ pentru a le munci. Tóte producţiunile de maĭ înainte aŭ devenit nesigure şi nu maĭ rentéză, inclusiv ţinerea porcilor; cereale maĭ sémănă agricultoriĭ încă, însă numaĭ pentru consumaţiunea proprie şi din porumb fac adĭ mălaĭ.»

Tabloul desfăşurat aci se potrivesce de minune cu resultatele ce se vĕd actualmente pe valea Buzĕuluĭ, a Prahoveĭ, Rîmniculuĭ, Slăniculuĭ, inclusive Putneĭ, etc.

Despre cultura grâuluĭ în vest autorul ḑice următórele:

«Fermele cele marĭ producĕtóre de grâŭ nu pot fi luate de model câtuşĭ de puţin. Cultura rapace este organisată aci în stil mare, şi produce de multe orĭ maĭ ieftin de cât fermele cele micĭ, dar nu şi maĭ bun. O populaţiune vagabondă, tocmită pe termine de muncă scurte, se ţine tot-deauna după ele. *In loc de aşeḑĕminte înfloritóre cu bisericĭ şi şcóle frumóse în mijlocul lor, pe întinderĭ de miliare nu veḑĭ altă locuinţă omenéscă de cât din timp în timp câte un canton la vre-un arman isolat pentru administrator şi pentru muncitoriĭ sĕĭ necăsătoriţĭ.*»

Veḑĭ starea agricultureĭ nóstre din Ialomiţa.

Dar să lăsăm americanilor însuşĭ cuvîntul, ca să ne spună dînşiĭ şi descrie eĭ cultura rapace cum se practică la dînşiĭ acasă şi efec-

tele eĭ. Şi între aceştia să ascultăm pe celebrul economist şi sociolog american H. C. Carey.

«Statele pur agricole Virginia şi Carolina şi-aŭ istovit în curînd pămînturile lor, pentru că lipseaŭ în apropiere consumatoriĭ, şi aŭ ajuns independentă de pieţe îndepărtate; şi tot aceiaşĭ se întâmplă şi cu statele nóstre de sud. Fermierul care lua pămînt bogat din prerie în posesie, producea la început câte 40—50 bushele pe acre, iar producţiunea luĭ scade pe an ce trece şi până la urmă ajunge la 15 bushel une-orĭ şi la maĭ puţin. Cu o sută de anĭ înainte de acésta, fermierul din New-York recolta câte 24 bushele de gràŭ pe acre, acum nu recoltéză în termen mediŭ maĭ mult de 12 buşhele, iar în statul cel bogat, Ohio, producţiunea medie a scăḑut încă şi maĭ jos. Fie-care pas făcut în diminuarea progresivă atrage după sine scăderea asociabilităţeĭ omuluĭ, căcĭ forţa productivă a pămîntuluĭ dă mĕsură de asociaţiune a omuluĭ, acésta reese evident prin emigrarea patentă, care se întinde tot maĭ tare în Ohio, colonia acésta tînĕră, prin emigraţiunea din Georgia, un stat cu abia un milion de locuitorĭ, a căruĭ teritoriŭ ar fi în stare să hrănéscă jumĕtate din populaţiunea Uniuneĭ întregĭ şi prin emigraţiunea din Alabama, care cu 40 anĭ înainte de acésta era încă o pustietate în care nu trăia nime, afară de câte-va cete de indienĭ pribegĭ.

Carey (1) maĭ citéză la pag. 298 încă discursul unuĭ representant al statuluĭ Alabama C. C. Clay în parlamentul Uniuneĭ, despre raporturile sociale şi economice existente în statul Alabama care d'abia datéză de 40 de anĭ.

Spre maĭ marea mea durere ḑice Clay, trebue să arăt aci starea de decădere din părţile maĭ vechĭ din Alabama şi din însuşĭ patria mea Madison County şi urmările funeste ale cultureĭ primitive şi rapace de bumbac. După ce fermieriĭ noştri aŭ luat crema de pe pămînturile lor şi se vĕd în imposibilitate de a le maĭ remedia prin ogor, repaos, gunoiŭ şi alte mijlóce de îmbunătăţire, eĭ le părăsesc şi se duc maĭ departe spre vest şi sud, ca să caute şi iee alte terenurĭ în stăpânire egal de fertile şi acelea, pe carĭ pot şi vor să le stórcă în acelaşĭ mod ca şi pe cele vechĭ. Cultivatoriĭ

(1) C. Carey, Jahrbuch der Volkswirthschaft und Socialwissenschaft deutsche Ausgabe. Wien 1870 — pag. 36 şi 298.

noștri maĭ bogațĭ carĭ dispun de maĭ multe mijlóce, cumpĕră proprietățile vecinilor lor scăpătațĭ, și șĭ întind moșiile lor și sporesc numĕrul robilor lor. Puținiĭ bogațĭ carĭ se mulțumesc cu un câștig maĭ mic și pot să lase ogórelor lor sleite ceva repaos, alungă mulțimea din vetrele eĭ, care maĭ avea ceva proprictate independentă. Ast-fel în maĭ multea districte ale statuluĭ nostru populațiunea albă a scăḑut, iar în acelaș raport s'aŭ înmulțit sclaviĭ. In adunarea județénă din Madison County eraŭ 3.000 voturĭ la 1825, acum sunt numaĭ 2.300,

Când călĕtorescĭ prin provincie întâlnescĭ de multe orĭ case de fermierĭ carĭ odinióră eraŭ locuințele unor ómenĭ muncitorĭ liberĭ și onești, dar aḑĭ locuesc în ele numaĭ sclavĭ, orĭ că staŭ deșerte și derăpănate; veḑĭ câmpiĭ carĭ odinióră eraŭ mănóse dar acum staŭ neîngrădite și în părăginire, învăscute cu aceĭ rĕĭ auguri: buruienĭ și spinĭ; veḑĭ mușchiĭ pe zidurile dărîmate acolo unde odinióră eraŭ case și sate, și a cuprins și luat în stăpînire unul singur întreg ținutul, pe care înainte vreme trăiaŭ o duzină de familiĭ de ómenĭ albĭ.

Și în adevĕr — o țară încă tînĕră, în care cu 50 anĭ înainte de acésta nu era încă doborît nicĭ un singur copac de securea pionuluĭ, dar acum pretutindenea presintă semnele acelea respingĕtóre ale bătrânețeĭ și decadențeĭ, precum se vĕd ele și în Virginia și Carolina».

Credem că aceste câteva date luate din exemplele și experiențele altor țărĭ și popóre sunt suficiente și nu aŭ lipsă de comentariĭ, unde duce sistema actuală predilectă a arendașilor noștri, în cât nu maĭ póte fi nime în dubiŭ asupra eĭ. La noĭ resultatele nu consistă numaĭ în deteriorarea pămîntuluĭ, ci și în secarea altor isvóre de venit ale moșiilor și venituri ale țăriĭ. De la 1864 încóce pe moșiĭ nu s'a maĭ făcut nicĭ o îmbunătățire, de cătră proprietarĭ și maĭ multe s'aŭ distrus și ruinat prin intemperiĭ și părăsire de cât s'a clădit și înființat din noŭ. Arenḑile și prețurile curente aŭ crescut cu deosebire grație consolidăreĭ lăuntrice a statutuĭ, înmulțireĭ capitaluluĭ și căilor de comunicațiune făcute de stat. Zestrea particulară a moșieĭ însă a dispărut și s'a ruinat. Pentru fie-care moșie de la câmp putem pune o diminuare a valoreĭ eĭ in-

trinsecă cu 30% — iar pentru coline și munte cu 50—60% — în contul isvórelor de venit istovite, ce astă-dĭ nu maĭ există, și carĭ numaĭ cu greŭ și cu marĭ sacrificiĭ se vor putea înființa — pădurĭ, plantațiĭ de producțiune, pășunĭ, fînețurĭ, grădinĭ de pomcturĭ, viĭ, case și acareturĭ etc. Afară de aceste, maĭ vine în considerare scărirea pe alocurea până la istovire a pămîntuluĭ supus plugărieĭ. Despre starea în care a fost adus țĕranul muncitor am arĕtat deja și vom maĭ reveni.

Cultura ameliorătóre.

La exploatarea rațională a uneĭ moșiĭ trebue să avem în vedere nu numaĭ câștigul mare momentan, ci și conservarea neștirbită a forțeĭ productive a pămîntuluĭ și pe cât este posibil să o și sporim. Față de pericolul mare ce se ridică în continentele cele nouĭ și vechĭ, pe terenul producțiuneĭ de cereale, țările Europeĭ numaĭ așa vor putea să susțină concurența pe piețele internaționale, dacă vor trece cât maĭ neîntârdiat la cultura amelioratóre, ca prin muncă și capital să sporéscă nu numaĭ producțiunea la pogon și hectar, ci și calitatea produsuluĭ, iar nu să le diminueze și pe una și pe alta. Exemplul acesta ni-l oferă tótă vasta uniune a Americeĭ de nord nu numaĭ în privința cultureĭ rapace ci și a cultureĭ sistematice. In multe din statele vechĭ agricultoriĭ aŭ trecut deja la cultura intensivă și industrială, și între ele sunt state industriale carĭ produc pânea și carnea necesară populațiuneĭ lor numaĭ pentru 2 sĕptămânĭ; altele pentru o lună, douĕ, etc., și sunt state pur importătóre de cereale și de vite slabe pe carĭ le importă din alte state nouĭ. Apoĭ nu numaĭ în privința producțiuneĭ de cereale ci și în alte produse ale soluluĭ și diferite materiĭ prime fac ele concurență strașnică Europeĭ: în fructe, semințe de ierburĭ, unt brînzeturĭ, lână, etc. Sistema irrigațiunilor este fórte desvoltată maĭ cu sémă în statele Pacificuluĭ Washington, California, etc. și irrigațiunea se întrebuințéză până și la cultura grâuluĭ, porumbuluĭ, lămâilor și portocalelor, etc.

La cultura amelioratóre, prin angajarea de muncă și capital maĭ mult, pămîntul nu numaĭ că nu se deterioréză, nicĭ perde din forța luĭ productivă, ci sporesce, dacă este cultivat sistematic. Sunt plante pentru carĭ pămîntul noŭ nu este potrivit, dar devine apt numaĭ după răsbirea luĭ cu cultura și gunoiul. Așa este cu orzul de slad, sfecla de zahăr, tutunul, grâul, iar pămîntul bine cultivat, le priesce la tóte.

Prin cultura îndelungată și gunoirea sistematică se modifică radical calitățile fisice și chimice ale pămîntuluĭ. Sunt moșiĭ pe carĭ se credea că grâul nu reușesce fiind-că pămîntul era sĕrac și cultura grâuluĭ a luat o extensiune considerabilă după îngrășarea sistematică a luĭ, în cât a suprimat cu totul cultura secăriĭ ca nerentabilă în de ajuns.

In genere de la abandonarea cultureĭ rapace și a sistemeĭ trienale, prin introducerea plantelor de nutreț, a trifoiuluĭ și lucerneĭ în cultura mare, pretutindenea pămînturile s'aŭ ameliorat fórte mult în urma producțiuneĭ de nutreț în abundență prin care s'aŭ ameliorat vitele și s'a produs gunoiŭ maĭ mult și îmbunătățit și culturile.

Nutrețul bun produce vite bune, gunoiŭ mult și sporesce și producțiunea și face să créscă venitul moșieĭ. In statele culte ale apusuluĭ cu agricultura sistematică, producțiunea maximă de acum 10—15 anĭ, adĭ nu se póte considera maĭ mult de cât o producțiune mediocră fiind-că, producțiunea a sporit iar prețurile aŭ scăḑut. Pretutindenea producțiunea sporesce cantitativ și calitativ în urma introduceriĭ ameliorațiunilor agricole: drenagiuluĭ cu tuburĭ, canalisăriĭ, irigațiunilor, plantațiunilor de protecțiune, adaosul de margă și de var nestins unde lipsesce calcea, prin adîncimea brasdeĭ și desfundarea subsoluluĭ, prin întrebuințarea de gunoiŭ și îngrășăminte chimice în mĕsură tot maĭ mare.

Statica.

Statica se numesce stabilirea echilibruluĭ între ceea-ce ne-a dat un teren și între ceea-ce 'ĭ dăm saŭ trebue să-ĭ

dăm noĭ înapoĭ. Stabilirea acésta, se face cu greŭ, căcĭ avem d'a face cu volume marĭ și cu greutățĭ considerabile, pe carĭ nu le putem tot-d'auna nicĭ mĕsura și nicĭ cântări și trebue să le deducem cu aproximație după evaluațiunĭ și încercărĭ făcute în altă parte. Evaluațiunile substanțelor cuprinse în ele încă sunt cu aproximațiune, bazate pe analise făcute după productele crescute în alte localităţĭ și pe terenurĭ póte diferite de ale nóstre. De aceia ele trebuesc luate numaĭ cu óre-carĭ reserve și făcute tot-d'auna corecturile necesare în vederea circumstanțelor locale.

La stabilirea eĭ în sens maĭ larg, ar trebui cântărită fie-care producțiune în parte și întréga recoltă în general, ceea-ce la cultura mare va fi greŭ de realisat, apoĭ ar veni considerate și paiele, vrejiĭ, miriștea și rădăcinile carĭ încă aŭ fost nutrite din pămînt. Vrejiĭ, cocenii, miriștea și rădăcinile plantelor rĕmán pe loc și se prefac în pămînt după principiul biblic: *pămînt aĭ fost și în pămînt te veĭ întórce iarăși*. Pentru vrejiĭ de rapiță de mac, curpeniĭ de cartofĭ, bostănĭ și alte atarĭ materialurĭ de puțină valóre, arare-orĭ avem altă întrebuințare de cât să ĭ ardem orĭ lăsăm să putredéscă pe loc și să se prefacă în pămînt. Numaĭ paiele de cereale de tómnă le întrebuințăm cu deosebire ca așternut la vite, și servesc decĭ la producțiunea directă de gunoiŭ, așa că maĭ mult numaĭ paiele, pléva, cocenii și fînul, nutrețurile propriŭ dise, vin în considerare la producțiune de gunoiŭ. De altă parte însă si din gunoiul produs din hrana totală a vitelor se perde o parte considerabilă, de la vitele de muncă pe drumurĭ, șosele, ogóre, etc., iar din plantele și produsele agriculturei maĭ trebuesc scăḑute productele carĭ le vindem la orașe, căcĭ ele deși servesc consumațiuniĭ ḑilnice din orașe, însă nu maĭ vin în folosul moșieĭ nóstre. Rĕmâne decĭ să scădem din producțiune ca deficit propriŭ ḑis numaĭ aceia ce se scóte din moșie sub orĭ și care formă.

Vom trece dar cu vederea pe tóte acelea, carĭ se consumă și utilizéză pe moșie și sub o formă orĭ alta se întorc iarăși în pămînt. Insă și aci trebue să avem în vedere, că de multe orĭ exploatăm un teren în favorul altuia —

frustrăm finațele de substanțele lor ca cu gunoiul produs să îngrășăm țérinele, viile și grădinile, saŭ stórcem o țérină în favorul alteia. In acest cas încă trebue să ținem sémă cât și de câte orĭ și ce fel de recolte am luat din pămînt de la ultima gunoire și in ce substanțe am slăbit pămîntul, ca pe acestea să i le putem restitui? Acésta o vom putea face ușor când avem o comptabilitate în regulă și deschidem o partidă proprie fie-căruĭ lan orĭ teren.

Nu póte fi scopul nostru de a urmări maĭ departe acéstă cestiune care forméză o sciință deosebită în Agronomie.

Dintre substanțele carĭ le scot și consumă plantele din pămînt nu tóte aŭ aceiașĭ valóre și nicĭ că vin tóte în considerare la restituțiune. Sunt unele carĭ aŭ un rol secundar, iar altele se găsesc în așa mare cantitate în pămînt în cât nu avem témă că se vor sfîrși vre-o dată d. es. ferul, silicea, calcea pe terenurile calcaróse și mărgóse, magnesia pe terenurile lutóse, etc. La restituire, vîn în considerare cu deosebire azotul, potasa, acidul fosforic, calcea, magnesia și acidul sulfuric. Din acestea consumă plantele tot-d'auna mult, și ele se găsesc de ordinar în doză mică, și une-orĭ sunt în o stare greŭ solubilă. La acestea tot-d'auna trebue să calculăm cât am extras din pămînt și cât avem să restituim în contul recolteĭ din fie-care an. Tot așa și la diminuarea lor în pămînt prin cultura rapace.

Vom ilustra-o prin un exemplu.

Să luăm d. ex. o moșie de o mie de pogóne, ce a fost cultivată de un arendaș în 20 anĭ, după metoda usitată anual cu 600 pogóne grâŭ, 100 pog. cu porumb, 50 pog. orz, și 50 pog. ovĕz, iar 200 pog. ogóre ca imaș pentru vitele locuitorilor. El neavênd vite propriĭ, vinde tótă recolta de pe moșie și lucréză și moșia prin învoelĭ cu locuitoriĭ.

El a produs în termen mediŭ în considerarea pămînturilor vîrgine și fórte bogate de la început și a scos din moșie:

Producţiunea medie.

SPECIA		Producţiunea medie la pogon pe an	Producţiunea anuală la pogon în klgr.	Producţiunea totală anuală în q	Producţiunea totală pe 20 anĭ—în t
Grâŭ	bóbe	7 hl. à 80 kl.	560	pe 600 pg. 3.360	6.720
	paie	14 q	1.400	„ „ „ 8.400	16.800
Porumb	bóbe	10 hl. à 73	730	„ 100 „ 730	1.460
	cocenĭ	20 q	2.000	„ „ „ 2.000	4.000
Orz	bóbe	15 hl. à 65	975	„ 50 „ 487	978
	paie	10 q	1.000	„ „ „ 500	1.000
Ovĕz	bóbe	15 hl. à 54	810	„ „ „ 405	810
	paie	15 q	1.500	„ „ „ 750	1.500

A. Hensch dice că în Ungaria există terenurĭ, carĭ până la 20$^{cm.}$ adâncime conţin 3—6.000 klgr. acid fosforic la jugĕrul cadastral — ceva maĭ mare de cât pogonul românesc, dar altele conţin numaĭ 7—800 klgr. pe jugĕr. Tot asemenea variaţiunĭ presintă şi cele-alte substanţe minerale aflate în pămînt. In orĭ-ce cas materiile fertile din pămînturile nóstre aŭ fost consumate în cantitate considerabilă în cât este timpul suprem de a ne îngriji d'aci înainte la restituirea lor. După datele de sus într'un singur an se scóte la noĭ maĭ mult de cât cantitatea de odată şi jumĕtate de acid fosforic cât este într'un pogon din cea maĭ bună calitate. Şi cu acéstă sistemă s'a urmat deja de 20—30—40 anĭ încóce fără contenire. Azot póte să fie încă destul în pămînturile negre, dar lipsesc cu deosebire sărurile minerale — acidul fosforic, potasă pe alocurea şi calcea, etc. Insă multe terenurĭ odinióră virgine aŭ lipsă de gunoiŭ pentru a nu li se altera constituţia fisică şi chimică. Decĭ bogăţia nesecată şi inepuisarea pămînturilor nóstre este maĭ mult o chimeră de cât ceva

Cu aceste producte însă a extras din pămînt și scos din moșie după lista de la pag. 282 din Agrologie:

SPECIA		AZOT IN Klgr.			POTASĂ Klgr.			ACID FOSFORIC Klgr.			CALCE Klgr.			Acid sulfuric în total kilogr.
		la pogon	în producţiunea anuală	în producţiunea totală	la pogon	la producţiunea anuală	la producţiunea totală	la pogon	la producţiunea anuală	la producţiunea totală	la pogon	la producţiunea anuală	la producţiunea totală	
Grâŭ	bóbe	11,65	6,988	139,977	2,90	1,747	34,944	4.42	2,655	53,088	0,28	168	3,360	672
	paie	5,70	4 032	80,640	8,82	5,292	105,840	3,08	1,848	36,960	3,78	2,268	45,360	18,480
Porumb	bóbe	11,68	1,168	23,360	2,70	270	5,402	4,16	416	8,322	0,219	21,9	438	146
	cocenĭ	9,60	960	19,200	32,8	3,280	65,600	7,60	760	15,200	9,8	980	19,600	9,600
Orz	bóbe	15,70	779	15,648	4,58	2,219	4,596	7,70	379,8	7,628	0,595	29,2	586,8	391
	paie	6,40	320	6,400	10,7	535	10,700	1,90	95	1,900	3,3	165	3,300	1,800
Ověz	bóbe	15,40	777,6	15,552	3,88	194,4	3,888	5,50	275,4	5,508	0,81	40,5	810	405
	paie	8,40	420	8,400	24,45	1,222	24,450	4,20	210	4,200	6,45	321,5	6,450	3,000
Suma. . .			15,442	309,177	—	15,759	255,420	—	66,392	132,806	—	3994,0	39,904 8	34.320

real. Pămînturile nóstre aŭ fost odinióră fórte bogate dar aḑĭ trec în majoritatea lor în categoria celor sleite saŭ aprópe de sleire. (Veḑĭ lista pag. 450).

Aceste sunt materiile scóse din pămînt într'un interval relativ scurt de timp, fără considerare de constituțiunea și de calitățile fisice ale pămîntuluĭ. Apoĭ la ele nu s'a ținut cont nicĭ de starea fisică — forța veche — a pămîntuluĭ, și nicĭ de variațiunea în producțiune a luĭ. O recoltă mare tot-d'auna scóte maĭ mult din pămînt de cât una mijlocie și una mică, prin urmare în aniĭ bunĭ pămîntul se exploatéză maĭ tare de cât în aniĭ ceĭ rĕĭ. Apoĭ dintr'un pămînt negru se póte scóte mult azot și tot să maĭ rĕmână suficient încă pentru alte plante maĭ puțin pretențióse, dar nu și dintr'un pămînt sĕrac de firea luĭ — cum sunt lutul galben și nisipurile de cuarț și petrișurile în genere. In pămîntul calcaros și mărgos există destulă calce, în unul argilos și lutos póte fi destulă potasă, magnesie, și sodiŭ, din care plantele să aibă ce lua și să rĕmână și altora, dar póte ele să aibă lipsă de acid fosforic și de calce etc., iar nisipurile sĕrace aŭ tot-d'auna lipsă de tóte. Decĭ cultura rapace intensivă va da pe ele diferite resultate după durată și timp. Insă este de ajuns ca o singură substanță să fie în lipsă, sub *Minimum*, ca tóte celel'alte să fie lovite de sterilitate și să nu se pótă manifesta în de ajuns saŭ de loc. Prisosul lor nu folosesce plantelor absolut nimic în lipsa uneia singure indispensabile.

Cultura rapace este potențată orĭ diminuată prin felul plantelor ce cultivăm și după modul de folosire a lor. Dacă ținem vite pămîntul se menagéză în forțele sale productive mult maĭ bine de cât dacă nu ținem vite, căcĭ în casul d'întâiŭ paiele, pléva, nutrețul verde și uscat, fîn, cositură, cocenĭ, vrejĭ, și pastăĭ, le folosim cu vitele și nu le scótem din moșie iar în productele animalice și animalele viĭ se scot din moșie mult maĭ puține substanțe minerale de cât în produsele vegetale. Dintre plantele de nutreț semĕnate pe ogóre și țérine nu tóte vin considerat pentru pămînt și forța luĭ productivă din acelașĭ punct de vedere — și nu pot fi confundate trifoiŭ și lucernă, orĭ borceagul cu meiul, mohorul, cositura de ovĕs,

porumbul, orĭ verzele saŭ napiĭ, căcĭ cele d'întâiŭ menagiază azotul din pămînt și adună altul din atmosferă cu foile lor, de unde ele îmbogățesc pămîntul în azot, pe când cele de al doilea îl serăcesc. Prin cultura plantelor leguminóse și păstăióse, pămîntul este mult maĭ bine folosit de cât prin ogor negru dacă nu-l putem și gunoi. Și în fine prin cultura plantelor industriale încă se exploatéză pămîntul mult maĭ puțin de cât prin a cerealelor pure, căcĭ dacă prelucrăm pe aceste în moșie — tóte residurile lor ne rămân de îngrășăm vitele și pămîntul cu ele și scótem numaĭ fabricatele saŭ semi fabricatele — spirt, zahăr, oleiŭ, făină, fuior de in și de cânepă, orĭ semințe oleióse din moșie, carĭ sunt mult maĭ sărace în substanțe minerale de cât planta întrégă.

In fine cultura rapace și efectele eĭ depinde de intensitatea cultureĭ — de plantele și folósele ce-ĭ luăm, de proporția ce există între nutrețurĭ și cereale și plantele industriale, apoĭ dacă variem cu ele orĭ nu, lăsăm ogor și pîrlóge ca pămîntul să se maĭ întăréscă orĭ ba ? De tóte aceste trebue să țină sémă agricultorul nu numaĭ cu privire la moșia întrégă și producțiunea eĭ totală, ci și la fie-care pămînt lan — și producțiune în parte. Ca în fie-care magazie și în fie-care afacere trebue să fie o justă proporție și balanță între ceia-ce a produs și ceia-ce trebue să capete înapoĭ.

Compensațiunea materiilor extrase din pămînt se póte face direct și indirect. Numim compensațiune directă acea, unde cumpĕrăm gunoiŭ din altă parte, orĭ cumpĕrăm îngrășăminte chimice ca să-ĭ dăm tocmaĭ substanța, care lipsesce pămîntuluĭ nostru și de care are el necesitate maĭ mare, pentru a-și restabili echilibrul molecular perdut, și pe acesta i-o dăm sub forma cea maĭ convenabilă: d. ex. fosforul în formă de făină și pulbere de óse, de suprafosfate orĭ acidul fosforic în combinațiune cu alte elemente ca sărurĭ. Noĭ maĭ putem compensa lipsa și în mod indirect că întrebuințăm fînul produs de livedĭ orĭ cumpĕrăm încă nutrețurĭ de pe altă moșie orĭ nutrețurĭ întăritóre și nutrim cu ele vitele, și ceia-ce nu se póte utilisa și asimila în corpul animalic trece și se preface

în gunoiŭ. De cele maĭ multe orĭ va fi maĭ util de a cumpĕra nutreţurĭ concentrate pentru vite, de cât a cumpĕra îngrăşăminte chimice direct.

Tot-d'auna sporirea şi îmbunătăţirea nutreţuluĭ de vite a avut drept resultat nu numaĭ sporirea şi îmbunătăţirea contingentuluĭ şi folóselor vitelor, ci un spor de gunoiŭ echivalent, care la rîndul luĭ a avut bună influenţă asupra producţiuneĭ pămîntuluĭ. Ingrăşarea vitelor şi irrigaţiunea fînaţelor tot-d'auna se resimte în o sporire considerabilă a gunoiuluĭ. Nutreţurile concentrate cumpĕrate din piéţă — turtă de uleiŭ, tărîţe, etc., sunt tot-d'auna bogate şi în substanţe alimentare pentru plante, căcĭ ceia-ce nu se asimiléză în corpul animalic trece în gunoiŭ. Gunoiul de la ele este mult maĭ de valóre de cât gunoiul din paie şi cocenĭ. Baniĭ daţĭ pentru cumpĕrătórea de nutreţurĭ concentrate arare-orĭ se perd fără de folos, iar sporul producţiuneĭ de nutreţurĭ se manifestă în afară prin o sporire a recoltelor în genere şi în mărirea afacerilor moşieĭ.

La producţiunea de nutreţurĭ pentru vitele proprĭĭ în masă puţin se va slei pămîntul şi la multe din ele avem posibilitatea de a-l îmbogăţi în azot fără a da banĭ pentru el. Tot aşa şi la cultura plantelor industriale ce sunt a se prelucra în fabrica proprie—ca să ne rĕmână residurile lor în moşie. La exportul de cereale în masă dacă nu voim să sărăcim şi sleim pămîntul, vom fi decĭ siliţĭ să cumpĕrăm nutreţurĭ întăritóre pentru vite în contul substanţelor cuprinse în cerealele exportate, carĭ să ne pună în stare să producem gunoiul necesar în raport cu exigenţele crescute ale pămîntuluĭ. Din hrana vitelor jumĕtate din materia uscată se consumă şi distruge în corp, şi numaĭ jumĕtate ajunge în gunoiŭ — iar din substanţele aflate în materialul de aşternut trec tóte în gunoiŭ.

La cumpĕrarea de îngrăşeminte chimice şi darea lor direct pe pămîntul sleit orĭ lipsit de ele, maĭ tot-d'auna preţul de cumpĕrătóre şi taxele de transport decid asupra formeĭ sub care este să le dăm. Inainte însă de a ne avînta în cumpĕrătórea de îngrăşeminte chimice în masă pentru fertilisarea pămînturilor nóstre slăbite, ar fi maĭ

nimerit de a spori întâiŭ contingentul vitelor și introducerea unuĭ regim rațional de ținere al lor, ca să putem produce cât maĭ mult gunoiŭ, care ne vine maĭ ieftin între tóte îngrășemintele, apoĭ să întrebuințăm cenușa de paie și lemne și cenușarele și ósele ce avem de multe orĭ în cantităţĭ marĭ de pomană pe moșie. Unde aŭ fost maĭ înainte zalhanale, abatoriĭ, se găsesc încă grămeḍĭ întregĭ de óse, carĭ s'ar putea măcina și preface în făină de óse și suprafosfate fără marĭ cheltuelĭ. De alt-fel există fabricĭ de îngrășeminte chimice la Sascut și Brașov de unde îșĭ pot procura pentru încercare fie-care din agricultoriĭ noștri.

Sub ce formă putem să restituim pămîntuluĭ substanțele luate se póte vedea în agrologie pe pag 283. Intre ele gunoiul de vite, bălegarul și fecaliile umane de la orașe sunt cele de căpetenie. Gunoiul însă nu este egal și constant nicĭ după composiția sa și nicĭ în efectele sale. La restituire vom procede maĭ bine dacă gunoiul próspět îl vom reduce la gunoiul fermentat gata, saŭ îl calculăm după substanțele cuprinse în el. De obiceiŭ fiind voluminos și greŭ, pe el nu-l putem căra în fie-care an pe fie-care loc în parte, ci ne mulțumim ca să-l dăm maĭ rar însă în cantităţĭ maĭ marĭ la 3—4—6 anĭ odată însă ast-fel ca să țină de la o gunoire la alta. Gunoirea depinde după teren.

Pe pămînturile ușóre nisipóse și calcaróse dăm gunoiŭ maĭ des și în cantitate maĭ mică, fiind-că nisipul nu póte absorbi și reținea sărurile luĭ, pe carĭ le-ar spăla numaĭ apa de plóie iar pe terenul calcaros și margos — calcarul consumă iute gunoiul, adică alungă amoniacul din el. De aceea este bine ca pe acestea să dăm gunoiŭ câte puțin și dacă se póte după fie-care recoltă.

Pe pămînturile argilóse și lutóse însă este maĭ potrivit ca să dăm gunoiul rar și în cantităţĭ marĭ și nu este rĕŭ ca el să fie încă nefermentat ca să-șĭ facă fermentația în pămînt. P'alocurea lipsa de gunoiŭ o putem compensa prin latrine, prin gunoire cu bătătura și prin îngrășemintele verḍĭ. Acestea însă nicĭ odată nu aŭ rolul multiplu pe care îl exercită gunoiul de vite bine descompus. Chiar și

la întrebuințarea de îngrășeminte chimice în cantitate însemnată este necesar ca să îngrășăm și cu gunoiŭ.

Tóte aceste împrejurărĭ fac să variem cu cătimea de gunoiŭ ce trebue să dăm pămîntuluĭ. Dacă gunoim în fiecare an atuncĭ la cultura extensivă calculăm câte 30—50 q gunoiŭ dobit de pogon și pe an—la cultura medie 50—60 q, la cultura intensivă 60—70 q. Dacă însă gunoim numaĭ la 2—3—4—6 anĭ odată—ca să putem ajunge cu gunoiul peste tot—dăm cantitatea îndoită, întreită, împătrită—d. es. pe un teren nisipos s'ar veni la 2 anĭ câte 100—200, pe terenul argilos câte 200—250 q de gunoiŭ dobit. Dacă i se daŭ și îngrășeminte chimice fără îndoială că se póte reduce din cantitate.

Principiĭ de organisarea administrațiuneĭ uneĭ moșiĭ.

La alcătuirea planuluĭ economic al uneĭ moșiĭ și înșghebarea unor economiĭ mijlociĭ saŭ marĭ pe un timp maĭ îndelungat, este necesară în prima linie cunóscerea și studierea aprofundată a moșieĭ cu tóte trupurile și isvórele de venit ale eĭ. Studiul nu are să se estindă așa de mult asupra întindereĭ și a hotarelor moșieĭ, carĭ maĭ tot-d'auna sunt bine cunoscute, cât maĭ mult asupra stăreĭ eĭ legale și de drept, dacă e proprietate necontestată orĭ ba, sunt hipotecĭ orĭ procese la mijloc saŭ nu, și apoĭ asupra clasificăreĭ juste și alegereĭ potrivite a terenuluĭ. Dacă moșia a fost deja odată orĭ de maĭ multe orĭ hotărnicită și posedă planurĭ și chărțĭ maĭ mult saŭ maĭ puțin detaliate, acestea ne pot servi mult la clasificarea luĭ. Și planurile vechĭ însă trebue verificate din noŭ, dacă ele corespund cu realitatea orĭ nu, căcĭ de multe orĭ ele aŭ fost făcute de ómenĭ carĭ n'aŭ fost la înălțimea chemăreĭ lor, și basându-ne unic pe ele, am fi de multe orĭ expușĭ de a face un plan economic pe base fictive și cu calculĭ lipsițĭ de temeiŭ.

Să căutăm dacă moșia nu are procese și există în suprafață indicată pe plan orĭ ba. Insă cu planul de hotărnicire chiar verificat nu este de ajuns. O estimațiune nouĕ

se impune și ea trebue să se estindă asupra clasificăreĭ pămînturilor și a tuturor raporturilor economice în ceĭ 5—10 anĭ din urmă, pentru a avea o informațiune cât maĭ detaliată asupra eĭ. Maĭ cu sémă la noĭ cu exploatarea moșiilor prin darea lor în arendă pe termene scurte și cu administratorĭ și arendașĭ de moșiĭ improvizațĭ din alte meseriĭ, carĭ se pricepeaŭ în multe și de tóte numaĭ în agricultura mare și mică maĭ puțin, moșiile aŭ fost deteriorate rĕŭ și aŭ perdut mult din valórea lor de odinióră prin aceea, că de cele maĭ multe orĭ pămînturile aŭ fost detrase de la menirea și folosința lor naturală. Ast-fel de multe orĭ aŭ spart tóte țelinele și terenul absolut de pădure fără de considerare la starea fisică și chimică a pămîntuluĭ, și prin aceea multe pămînturĭ aŭ ajuns să nu maĭ producă nimic, să fie maĭ mult sterile. Acésta se vede maĭ bine la așa numitele suhaturĭ pentru vitele locuitorilor, carĭ nu sunt de cât nisce terenurĭ sleite și istovite orĭ secetóse și cu totul nepotrivite pentru producțiunea de iarbă.

Evaluațiunea și clasificarea din noŭ are decĭ să se estindă asupra fie-căruĭ pămînt în parte și a destinațiuneĭ sale, dacă el îșĭ ajunge scopul pentru care este destinat saŭ ba, căcĭ de multe orĭ un teren aduce puțin folos ca fînaț saŭ pășune, dar póte să fie maĭ potrivit ca arĕtură. Țarinile maĭ jóse și cu multă ravenélă, unde terenul este predispus de la natură a se inerba ușor, acolo este fórte ușor de a transforma arătura în fînațe și pășunĭ artificiale și naturale pe lângă puține sacrificiĭ, căcĭ se inerbéză de sine lăsându-l 2—3 anĭ pîrlog, pe când în alte părțĭ la locurĭ nepotrivite tóte cheltuelile fácute cu încercarea de a înjgeba fînațe și pășunĭ rĕmân fără de resultat.

Pășunea formézā și cresce vita. Pe lângă pășunea bună și suficientă pentru vitele propriĭ, va fi necesară înființarea și delimitarea deosebit a pășuneĭ pentru vitele locuitorilor, care și una și alta va trebui să se separe cu totul din moșie și rĕmână ca pășune de vecĭ, căcĭ încă nu suntem ajunșĭ pe stadiul de înaltă cultură, ca să ratifice introducerea stabulațiuneĭ. Crescerea de vite bune nu póte deveni posibilă și rentabilă până nu îngrijim să

avem maĭ întâiŭ hrana suficientă și substanțiósă pentru fie-care specie de vite în parte și pentru orĭ-care sezon al anuluĭ. Pășunea din ogórele sterpe și din miriștea sécă puțin folos aduce. Pe lângă iarbă suficientă este apa care încă contribue fórte mult la crescerea și desvoltarea vitelor. Decĭ trebue să ne îngrijim ca la fie-care suhat pe lângă pășune să fie adăpătorĭ marĭ și largĭ cu apă bună în orĭ-ce timp al anuluĭ, ca indispensabile orĭ căruĭ soiŭ de vite.

Apoĭ nu trebuesce perdut din vedere faptul că diferitele maladiĭ se transmit la vite prin iarba de pășune și cu adăpătorile și apa curgĕtóre, de aceea este bine ca atât vitele proprietățiĭ cât și ale locuitorilor să-șĭ aibă fiecare pășunea și adăpătorile sale deosebite. Tot așa se delimitéză deosebit pășunile și după fie-care specie și folóse ale vitelor, și de obiceiŭ pășunea pentru vacile și bivolițele fĕtate se delimitéză în apropierea satuluĭ și curțiĭ, ca séra să vină în sat orĭ la curte, pe când sterpele și gonitórele pot să aibă pășunea lor și la capĕtul moșieĭ. Tot așa și pășunea oilor se póte delimita în altă parte opusă și la extremitatea moșieĭ. Prin alegerea terenuluĭ celuĭ maĭ potrivit pentru pășune și readucerea luĭ la destinațiunea primitivă, încă nu va să dică a-l lăsa în părăginire și a-l detrage folosințeĭ și cultureĭ, căcĭ pășunile în adevĕr bune pot să renteze maĭ bine pămîntul de cât țarinele, fiind tot-d'auna sigure și reclamă maĭ puține spese. Și locuitoriĭ vor plăti bucuros taxele de pășunat maĭ marĭ când vor căpĕta o pășune naturală orĭ artificială în adevĕrat bună și priinciósă vitelor lor, de cât pentru cea din ogórele sterpe și istovite, unde de ordinar nu aŭ nicĭ o plantă hrănitóre. Prin escluderea terenurilor de pășune din cultura tot odată facem economie în brațele de muncă pentru o maĭ bună lucrare maĭ sistematică a țarinelor.

Ce s'a dis despre pășune întocmaĭ aceeașĭ este de dis și despre fînațe — deși fînațele maĭ ușor se pot compensa prin cultura trifoiuluĭ, lucerneĭ, etc.

Nu maĭ puțină atențiune și d'aprópe cercetare merită și pădurea după materialul lemnos ce există în ea și starea în care se găsesce masivul eĭ, dacă este în stare

acum și pe viitor să renteze pămîntul saŭ nu?! In casul din urmă pădurea nu este numaĭ de cât de islăzuit fără de o chibzuire prealabilă asupra tuturor raporturilor eĭ. La acestea nu trebuesce perdut din vedere ce s'a dis la pag. 65 despre păduri. Apoĭ o pădure este mult maĭ ușor de distrus și de a scóte rădăcinele de pe ea de cât a înființa alta din noŭ, pe când o pădure existentă se póte încă remedia. In cele maĭ multe casurĭ pădurile de la noĭ aŭ fost deteriorate maĭ cu sémă prin pășunatul cu vitele, orĭ prin o tăiere irrațională că s'a extras lemnul de valóre din ele, și aŭ rămas numaĭ ciurucul saŭ lemnul móle de maĭ puțină valóre. Tóte aceste defecte ale pădurilor nóstre sunt bóle cu leac, carĭ se pot remedia.

Tot așa merită o de aprópe cercetare grădinile, livedile de prunĭ și alțĭ pomĭ roditorĭ, obrațiile și viile în ființă după valórea lor intrinsecă. La viile filoxerate saŭ distruse de filoxeră, trebuesce calculat dacă în loc de reconstituirea lor pe vițe americane nu ar maĭ fi avantagios de a le transforma în grădinĭ de pomĭ fructiferĭ și carĭ anumite specii de pomĭ reușesc maĭ bine în acea localitate? Prin transformarea lor în grădinĭ de pomĭ orĭ ca lucerniere, pămîntul va renta tot-d'auna maĭ bine de cât ca țerine.

In privința clădirilor și acareturilor vechĭ și nouĭ de pe moșie după valórea lor reală și starea în care se găsesc, dacă ele maĭ corespund exigențelor moșieĭ saŭ nu, sunt la locurĭ potrivite orĭ ba, și cam cu ce fel de ameliorațiunĭ trebuesc aduse în bună stare ca să pótă ele încă folosi până la ridicarea altora saŭ complectarea lor.

Apoĭ este necesară să luăm o informațiune de la vecinĭ, ómenĭ bătrînĭ asupra raporturilor pe carĭ noĭ nu le putem vedea și cunósce.

Informațiunea are să se estindă și asupra raporturilor sociale economice climaterice și locale ale moșieĭ, dacă pe moșie este sat orĭ nu, sunt brațe suficiente în localitățile vecine orĭ ba, s'a lucrat moșia în banĭ saŭ cu învoelĭ și în dijmă, și carĭ aŭ fost învoelile vechĭ și nouĭ pe moșie, orĭ că pe lângă brațele din localitate s'aŭ maĭ adus și muncitorĭ streinĭ, de unde și pe câtă vreme aŭ

fost eĭ angajaţĭ?! Invoelile moşieĭ în raport cu cele ale vecinilor.

Relaţiile economice aŭ să se estindă asupra plantelor cultivate pe moşie şi a reuşiteĭ lor, preţurilor munceĭ pe vară şi iarnă, preţurilor de vînḑarea productelor în localitate şi în oraşele vecine, mijlócelor de transport şi de desfacere a productelor, asupra taxelor de transport pentru producte până la gara orĭ schela maĭ apropiată.

In privinţa climeĭ şi localităţiĭ, dacă bate des grindina în localitate orĭ nu, saŭ sunt vînturĭ recĭ dăunătóre, se ivesc friguri de baltă şi pelagra între ómenĭ, bóle între vite, insecte pe plante, etc.

Informaţiunile să fie cât se póte de minuţióse când se duce zăpada şi începe munca câmpuluĭ primăvara şi tómna şi cât duréză ea, când cade bruma de vreme orĭ târḑiŭ porumbul şi struguriĭ se coc bine orĭ nu?

Lipsa de apă bună pentru băut şi spălat şi în cantitate suficientă, este tare simţită şi o adevărată calamitate pe cele maĭ multe moşiĭ; de multe orĭ nu s'aŭ putut face acareturĭ şi introduce vite cu deosebire din lipsa de apă. De aceia va fi de lipsă d'a căuta maĭ întâiŭ după o vînă puternică de apă şi săparea unuĭ puţ bun va fi cea d'intâiŭ instalaţie a nouluĭ aşezămînt şi în jurul luĭ vin ridicate apoĭ celeĭl'alte acareturĭ şi înzestrărĭ. De asemenea găsirea şi deschiderea uneĭ cariere de nisip saŭ petriş ne va fi de mare folos pe fie-care moşie, pentru ridicarea clădirilor, întreţinerea curăţenieĭ în curţĭ şi pe şosele şi drumurĭ, şi ne dă nisipul necesar; deschiderea eĭ este iarăşĭ lucru prealabil construcţiilor. Căcĭ de ce să cumpărăm şi importăm din altă parte materiale, pe carĭ le avem pe moşie?

Avênd cunoscinţă şi stabiliţĭ toţĭ factoriĭ moşieĭ, putem să procedăm îndată la alcătuirea nouluĭ plan de cultură. In Muntenia maĭ tot-d'auna trebuesc tóte înfiinţate şi create din noŭ, căcĭ arare-orĭ se găsesc elemente de cultură maĭ veche, după care să ne putem orienta. In Moldova, din contră sunt încă păstrate multe aşezăminte vechĭ pe carĭ le putem păstra şi pentru viitor pe lângă óre-carĭ modificărĭ. La proprietatea mică pe loturile nouĭ ţărănescĭ încă

reclamă facerea unuĭ noŭ plan economic, iar peste munţĭ unde s'a introdus deja, saŭ se introduce comasarea face necesar compunerea unuĭ noŭ plan economic în locul cultureĭ extensive a sistemeĭ trienale şi bienale.

Moşiile marĭ carĭ până aci aŭ fost cultivate de arendaşĭ unic prin învoelĭ cu locuitoriĭ, de cele maĭ multe orĭ sunt lipsite de orĭ-ce acareturĭ şi zestre a moşieĭ; dacă este să le luăm spre a le căuta în regie, arare-orĭ le vom putea înzestra şi cultiva noĭ singurĭ de odată. In acest cas este necesar de a face un plan economic general, pe care să-l punem în aplicare în decurs de maĭ mulţĭ anĭ, şi la început ne vom mulţumi a cultiva şi înzestra numaĭ o parte cu vitele şi uneltele propriĭ, iar locuitoriĭ să rĕmână în folosinţa pămînturilor şi avantagiilor lor de până aci. A ne estinde prea mult dintr'o dată, nu este consult, căcĭ nu este numaĭ lipsa de acareturĭ, unelte şi vite carĭ ne împedică şi absórbe sume considerabile, dar şi pentru a nu provoca nemulţumirĭ din partea muncitorilor, carĭ s'ar crede ameninţaţĭ prin noua sistemă de cultură în obiceiurile şi deprinderile lor.

Dacă le reducem unele pămînturĭ şi folóse, le dăm în schimb compensaţiunea în altă parte şi pe alt teren — d. ex. în locul suhatuluĭ estins de pân'aci dar fără iarbă pe el, le dăm o păşune maĭ bună de cât ceia care aŭ avut-o semĕnată cu ierburĭ; dacă nu le putem lăsa maĭ departe finaţele în interesul vitelor nóstre propriĭ, 'ĭ îndemnăm şi ajutăm şi noĭ să cultive şi dînşiĭ trifoiŭ, lucernă, sfecle, şi cultivăm şi noĭ, alăturĭ de eĭ, eventual 'ĭ ajutăm prin acordarea de seminţă de trifoiŭ etc. Nu le urcăm învoelile pentru pămîntul dat în dijmă, dar în schimb le punem obligaţiunea ca să îngraşe şi eĭ pămîntul în favorul lor şi al moşieĭ. Prin aceia că 'ĭ reducem din pămînturile avute cu dijmă, le dăm maĭ multă ocupaţiune în decursul vereĭ la cultura maĭ sistematică, şi eventual ne îngrijim de timpuriŭ de a avea ocupaţiune pentru dînşiĭ în parte şi pe timpul sesonuluĭ mort.

Din planul general punem în aplicare la început în anul prim şi al doilea numaĭ o parte — înzestrând partea cea maĭ importantă a moşieĭ, ridicând clădirile şi acare-

tele principale, procurând vitele și uneltele necesare, iar pentru rest rămâne ca să le complectăm maĭ târdiŭ după treĭ patru anĭ, când ne vom maĭ înlesni și noĭ de mijlóce, căcĭ se înmulțesc și vitele, și am câștigat și experiență maĭ multă în daraverile cu ómeniĭ, cunóscem maĭ bine împrejurările etc., și locuitoriĭ sa'ŭ deprins cu noua sistemă și mersul lucrurilor. Alt-fel ne-am expune de a ne avînta de odată în cheltuelĭ prea marĭ peste puterile nóstre, saŭ că ne angajăm o prea mare parte din capitalul disponibil în ecareturĭ unelte și vite, în cât la urmă să nu ne maĭ rămână capital circulator în de ajuns. Plantațiĭ, drumurĭ, și nouile împărțirĭ ale moșieĭ se pot face deja saŭ trasă în parte de la început, rămânênd ca să le continuăm însă în aniĭ următorĭ. Tot așa putem face de la început și pepinierile necesare, carĭ aŭ să ne dea puiețiĭ pentru plantațiile ce avem să facem în urmă. Din clădirile și ecaretele vechĭ menținem pe cele ce maĭ sunt de folos până ce putem să ridicăm altele nouĭ și la loc maĭ potrivit, căcĭ nu se caută din ce este făcut adăpostul, numaĭ adăpost să fie pentru ómenĭ vite, unelte și producte.

Insă nu ne putem lipsi la început de vitele trăgătóre și de uneltele absolut necesare, cum și de ceva vite bune de prăsilă, la carĭ nu vine atât numărul în considerare, cât valórea lor intrinsecă. A procura un număr prea mare de vite ne împedică maĭ tot-d'auna lipsa de nutreț de bună calitate, apoĭ lipsa de adăpost suficient pentru ele, și une-orĭ și lipsa de personal instruit, care să scie îngriji de ele, ca să nu le răpună.

Cu vitele și plugurile de învoială de la locuitoriĭ din sat saŭ aduse din altă parte — este peste putință să eșim din halul în care se găsesce moșia sub arendașĭ. Orĭ-ce păreche de boĭ de muncă propriĭ, însemnéză un noŭ pas către cultura rațională și progres. Tot așa e și cu uneltele. Maĭ curînd putem închiria și împrumuta unele mașinĭ marĭ și scumpe, mașinĭ de treerat, batoze etc., orĭ reducem numărul acestora pentru a ne putea folosi de ele timp maĭ îndelungat.

Inainte de împărțirea moșieĭ în câmpurĭ, lanurĭ și table este necesar să-ĭ precédă trasarea drumurilor și facerea

eventuală de scursorĭ de apă, etc. Drumurile aŭ să plece tóte de la curte în formă de rază și paralele între ele, avênd altele perpendiculare pe ele, așa că fie-care tablă și lan să aibă drum și comunicațiune directă și fără în-conjur pe calea cea maĭ scurtă la curte. Drumurile să fie tot-d'auna svîntate și destul de largĭ ca să pótă trece 2 carĕ încărcate unul pe lângă altul, fără să acațe saŭ să dea prin seměnăturĭ. Ele încă se pot marca prin unul saŭ douĕ rîndurĭ de arborĭ, salcâmĭ, stejarĭ și alte esențe.

La împărțirea din noŭ a moșieĭ în divisiunĭ și subdivisiunĭ avem să îngrijim ca să obținem pe de o parte drumurĭ de comunicațiune largĭ și directe la fie-care tablă și secțiune și apoĭ tablele să fie în forme regulate în patrat orĭ în patru-later. Formele geometrice regulate și late sunt necesare cu deosebire pentru terenurile arabile ca să putem ara în lungul și latul, căcĭ numaĭ atuncĭ putem rĕsbi bine pămîntul cu cultura. Sunt cu totul nepotrivite figurile triunghiulare și poligónele neregulate, căcĭ ne fac de multe orĭ să ne tot întórcem cu carul și cu plugul în loc de obosim vitele. In forme neregulate se pot delimita maĭ curînd eventual fînațele și pășunile. Divisiunile și subdivisiunile, cu lanurile și tablele lor le facem pe cât este posibil de mărime egală pentru a obține o maĭ bună repartisare a munceĭ, gunoiuluĭ și egalisarea producțiuneĭ. Dar trebue să ținem cont și de configurațiunea terenuluĭ, de obstaclele naturale carĭ se opun împărțireĭ regulate — ca cóste, cursurĭ de ape, văgăunĭ peste carĭ nu putem trece cu carul și plugul, și trebue să ne mărginim la rada veche a lor. Dacă pămîntul este de calitate diferită, la cel maĭ bun facem tablele și lanurile maĭ micĭ, la cele sĕrace și de calitate inferióră, le facem maĭ marĭ, pentru a obține o uniformisare a recolteĭ și producțiuneĭ. Mărimea tablelor însă să nu trécă nicĭ odată peste 50 pogóne saŭ peste 20—25 ha, și să nu fie maĭ mică de un pogon, ca un plug să nu aibă ce lucra o ḑi întrégă orĭ să fie silit să pérdă și a doua ḑi de jumĕtate — $^1/_4$ de ḑi etc.

Numĕrul tablelor să nu fie prea mic dar nicĭ prea mare, căcĭ împedică numaĭ exploatarea. Pentru mica proprietate ajung de obiceiŭ 6—8—10 table suficient. Dacă se cul-

tivă și sparcetă saŭ lucernă, atuncĭ pentru ele se fac tarlale deosebite, *tarlale de escisiune* și atuncĭ se pot lua cu una douĕ maĭ mult. La moșiile marĭ însă, împărțim moșia în maĭ multe secțiunĭ marĭ — *câmpurĭ* pe aceste în *laburĭ* saŭ *lanurĭ*, de câteva sute pogóne mărime — *asolamente* — și apoĭ pe aceste le subdividem în table supuse unuĭ numĕr diferit de anĭ — rotațiune saŭ călcătură. Laburile le deosebim în centrale, nu numaĭ fiind-că se află în centrul moșieĭ saŭ în apropierea curțeĭ, dar se și cultivă maĭ intensiv și în ele radimă greutatea agricultureĭ — apoĭ sunt lanurĭ externe carĭ sunt maĭ îndepărtate și se cultivă maĭ mult în modul extensiv. (Vedĭ fig. 34 Planul uneĭ moșiĭ pag. 464).

La fixarea și trasarea lanurilor și sub împărțirea lor în table saŭ tarlale să avem tot-d'auna în vedere calitatea pămîntuluĭ cu privire la plantele ce are să producă și se numesc lanul de rapiță, de grâŭ, sfecle, trifoiŭ etc., după plantele principale carĭ aŭ să fie cultivate pe ele. La fixarea rotațiuneĭ să avem în vedere că grâul și inul nu se fac bine dacă urméză maĭ curînd de 4 anĭ, iar trifoiul roșu să nu urmeze maĭ curînd de 6—8 anĭ pentru a doua óră pe acelașĭ teren, căcĭ nu se face, și produce *oboséla de trifoiŭ* în pămînt. La cereale să nu urmeze 2 cereale una după alta, căcĭ ambele umple pămîntul de buruienĭ, ci fie-care să fie succedată de o plantă prășitóre, care să curețe buruienile din pămînt. Tarlalele pentru cereale pot deveni une-orĭ prea micĭ, în cât trebue să destinăm 2 și 3 la cultura aceiașĭ plante de ex. la grâŭ, la orz etc., dar pentru plantele prășitóre pot fi saŭ prea marĭ de nu le putem birui cu munca, saŭ ca la ele și leguminóse nu avem cuĭ să desfacem și să vindem produsul, și decĭ ele vor trebui scindate provisoriŭ în 2—3 subdivisiunĭ cu plante diferite.

In orĭ-ce cas însă este bine ca tablele și lanurile să le fixăm și stabilim mărimea lor odată pentru tot-deauna. Prin precisiune și siguranță câștigă și administrația și locuitoriĭ, căcĭ ajung de cunosc și eĭ exact mărimea fiecăreĭ table în parte, și cade de la sine necurmatele mĕsurătorĭ la fie-care muncă în parte, gâlcevĭ dispute amărăciunĭ etc.

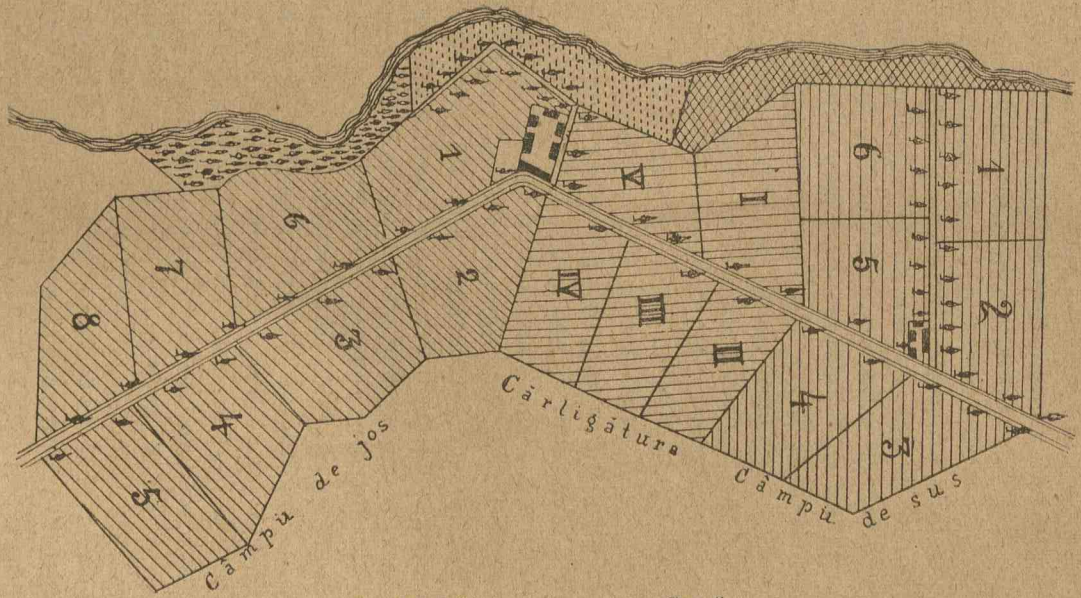

Fig. 34. Planul moșieĭ Valea-Seacă.

Nu este rĕŭ ca lanurile trase definitiv să le înconjurăm cu plàntațiĭ saŭ cu gardurĭ viĭ înalte, carĭ servesc și ca frumusețe și ca mijloc de apĕrare de viscole și vînturĭ. Plantațiunile pe moșie ridică fórte mult aspectul eĭ exterior și daŭ și folóse însemnate.

Centrul moșieĭ și întregeĭ activitățĭ agricole îl formézĕ curtea, care pe cât mijlócele și condițiunile locale permit, ar fi maĭ nimerit să se afle tot-deauna situată în centrul moșieĭ. Condițiunile ce trebue să întrunéscă curtea economieĭ vedĭ pag. 97.

La moșiile marĭ de maĭ multe miĭ de pogóne întindere însă nu este de ajuns cu o singură curte, care ar da loc la prea multă cărătură și alergătură fără de nicĭ un folos încóce și încolo. Maĭ mult de 2—3 miĭ de pogóne să nu căutăm să exploatăm de la o curte, chiar dacă moșia este bine condiționată. Cu atât maĭ puțin vom putea exploata de la o curte centrală, de la centru orĭ de la extremitatea eĭ, când moșia este trunchiată, constând din diferite timpurĭ isolate și fără de legătură între ele, orĭ că este delimitată în sforĭ și curele, în fășiĭ lungĭ de decĭ de kilometri dar înguste. In atarĭ casurĭ trebue să facem aprópe pe fie-care trup de moșie o curte deosebită, la care să concentrăm producțiunea luĭ, iar pe moșia ca o sfóră facem la mijloc curtea centrală și la cele 2 capete câte o aședare maĭ mică cu instalațiĭ provisoriĭ pentru adăpostul ómenilor, uneltelor și vitelor de intemperiĭ și viscole, și adunăm și o parte din recolte, așa că descentralisarea administrațieĭ se impune și cu timpul vine de la sine prin forța împrejurărilor.

Domeniile marĭ aŭ de obiceiŭ maĭ multe ocóle administrative deosebite, și fie-care ocol îșĭ are tóte cele necesare pentru căutarea sa în regie ca și când ar fi o moșie de sine stătătóre, de cât numaĭ că staŭ sub o conducere comună, și aŭ unele organe superióre de control comune — inspectorĭ, casierĭ, comptabil, architect, etc.

Un exemplu frumos, de atare descentralisare și organisare de domeniŭ mare presintă domeniul Jimbolea (Zsombolya) com. Torontal — proprietatea Excelențeĭ Sale d-luĭ conte Andreĭ Csekonics, constând din 47.000 jugĕre

teren maĭ tot arabil, și deși moșia întrégă se află bine condiționată constătătóre dintr'un singur trup de moșie bine arendat și basat pe 3 stațiĭ de cale ferată și cu o schelă pe rîul Begeu. Administrația moșieĭ este împărțită în 14 ocóle administrative cu 7 filiale, afară de 15.000 jugere, care nu sunt încă înzestrate, din carĭ 9.400 jugere sunt arendate la locuitoriĭ de la 3 sate de pe moșie, ca islaz de vecĭ pentru vite. In colo moșia întrégă se cultivă în regie cu vitele și uneltele propriĭ — cu lucrătorĭ cu ḑiua, mare parte în acord plătițĭ în banĭ saŭ producte, une-orĭ și cu lucrătorĭ în parte. Ocólele administrative variază de la 1.200— 2.000—3.000 jugĕre, avênd însă cele carĭ trec peste 2.000 pogóne câte una saŭ douĕ filiale, sub îngrijirea unuĭ ad-junct, carĭ de obiceiŭ după înzestrarea complectă a lor devin ocóle de sine stătătóre. Moșia întrégă trece de model ca împărțire și administrație agricolă, (fig. 35).

La pagina 123 am reprodus așeḑĕmintele de la o singură curte din cele 14 ocóle administrative, cea de la Puszta Bozitó. Este de notat însă, că numaĭ 5 curțĭ aŭ fost maĭ vechĭ, iar cele-l'alte sunt înființate după anul 1880 de odată cu trecere la cultura intensivă de cereale, pe când proprietariĭ noștri aŭ abandonat cu totul moșiile. Luând una peste alta, se vine un ocol de administrație la 2.424 jugĕre cadastralĭ și o filială la câte 7—800 jugĕre. La domeniul Nagy Szent Miklos al conteluĭ Náko sunt 10 administrațiĭ la circa 12.000 jugĕre.

Pe fermele model ale hergheelieĭ statuluĭ ungar de la Făgăraș cu o suprafață totală de 7.410 jugĕre împărțite în 4 ocóle administrative, (la început eraŭ 5) se vine un ocol administrativ la 1.200—2.000 jugĕre din causa desmembrăreĭ enorme a domeniuluĭ. Insă pe fermele model a herghelieĭ ces. și reg. de la Rădăuțĭ din Bucovina la 4.500 ha-se vin 5 ocóle administrative, dintre carĭ cel maĭ mic de la Frătăuțĭ cu 868 ha, iar cel maĭ mare Rădăuțiĭ cu 1.389 ha., în fine, pe domeniul Bellia (pag. 124) proprietatea A. S. I. Archiduceluĭ Frideric situată între Drava și Dunăre se vine un ocol administrativ la 2.900 jugĕre. In țĕrile cu agricultura intensivă și capitalurĭ marĭ ocó

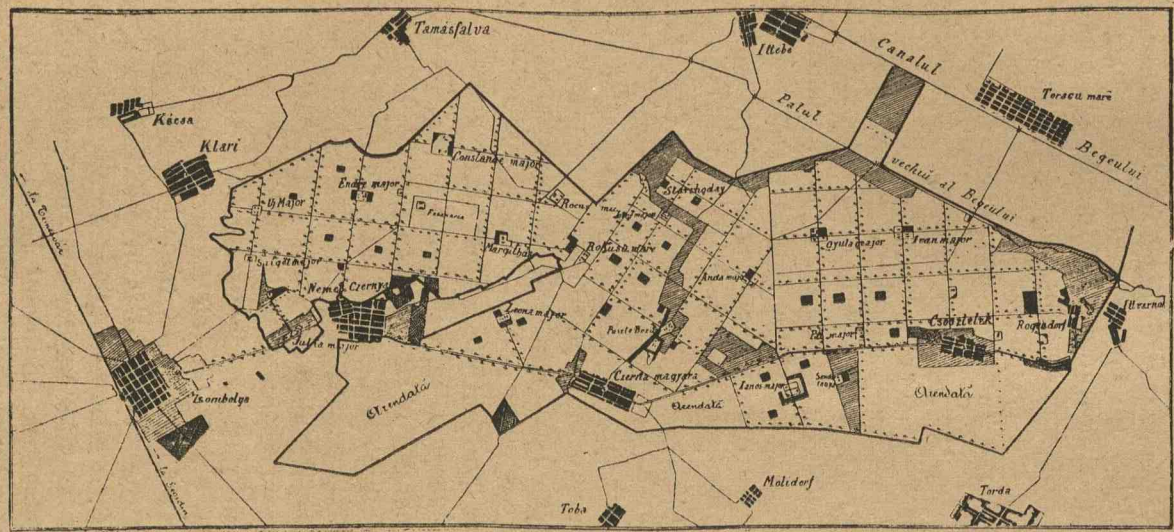

Fig. 35. Planul moşieĭ Jimbolea (Zsombolya).
Curţile administraţiilor pórtă numirĭ: Pătratele negre sunt pădurĭ de protecţie şi pentru adăpostirea vênatuluĭ. Plantaţiile de pe drumurĭ şi şosele sunt de salcâm şi se taie în rotaţiune de 60 anĭ.

lele se fac cu mult maĭ micĭ ca întindere, la 700—800 pogóne; la principele Schwarzenberg în Boemia de Nord se vine la 490 ha. un ocol de administrație și la 70 ha. o filială. Date din țara nóstră noĭ nu putem comunica de cât ca fie-care moșie mare saŭ mică, se cultivă de la o singură curte si are un singur administrator și cu câți-va vătășeĭ, logofețĭ pe lîngă el. Ba am găsit chiar pe un domeniŭ vast de 37 miĭ de pogóne un singur administrator și fac totum.

Aceste date luate din practica mare agricolă, din cele d'întâiŭ moșiĭ, carĭ se cultivă în mod sistematic și aflătóre chiar pe frontiera țereĭ nóstre și în mijlocul poporuluĭ român, le credem de normale și pentru raporturile nóstre, pentru acela care ar voi să-și înzestreze moșia sa cu cele necesare și să introducă o cultură maĭ sistematică în regie, abandonând arendășia și cultura rapace. Bine înțeles, că la fixarea ocólelor administrative și a filialelor nu avem să ținem în vedere numaĭ de întinderea terenuluĭ, ci și de calitatea luĭ, de felul producțiuneĭ și intensitatea culturei după valorile ce avem să administrăm de la o curte orĭ filială. Cu cât cultura este maĭ intensivă și sunt valorĭ maĭ marĭ concentrate la un loc, cu atât ocolul de administrație trebue să fie maĭ mic și vice-versa.

Nu numaĭ fixarea curțeĭ și delimitarea ocólelor administrative și a filialelor lor vin în considerare, dar și dotarea și înzestrarea lor cât maĭ nimerită cu tóte cele necesare uneĭ exploatațiunĭ sistematice. Fie-care ocol de administrație trebue să formeze o unitate de sine stătătóre în tóte privințele, numaĭ controlul și inspecția și unele biurourĭ centrale póte să le aibă în comun cu cele-l'alte. De asemenea pot să aibă în comun și mașinele marĭ de treerat, batozele de porumb și alte mașinĭ carĭ se întrebuințéză maĭ rar, tocmaĭ în vederea de a face economiĭ în mașinele marĭ și scumpe, plugul de abur etc., ca să le întrebuințeze cât maĭ îndelungat în an. Tocmaĭ pe moșia mare și pe un domen întins există posibilitatea de a face o maĭ bună împărțire și specialisare a munceĭ cât maĭ nimerită sub tóte punctele de vedere, după teren, climă, după exigențele plantelor, vitelor, aptitudinile ómenilor etc.

Pe orĭ și ce moșie mică orĭ mare, însă trebue să maĭ avem în vedere și ținem cont de unele mĕsurĭ preventive contra incendiuluĭ, grindineĭ, apelor, eventual de maladiĭ între vite, ce s'ar putea ivi, ca să împedicăm lățirea lor prin isolare eventual să le putem preveni.

La organizarea din noŭ a uneĭ exploatațiunĭ agricole, indiferent dacă e mare saŭ mică, puțin importă, trebue însă să ținem sémă de cele 3 ramure principale ale producțiuneĭ agricole în ce proporție aŭ ele să fie representate: producțiunea animalică (cultura vitelor), producțiunea vegetală (cultura plantelor) și industriile anexe agricultureĭ ce putem să înființăm, și căreĭ din ele să-ĭ dăm o extensiune maĭ mare. Nu orĭ-ce moșie se pretéză egal de bine pentru fie-care producțiune în parte, și nicĭ că se póte exploata după voința nóstră extensiv saŭ intensiv, dacă raporturile sociale și economice nu sunt favorabile pentru o atare cultură. Apoĭ până la un punct óre-care trebue să avem în vedere un început de specialisare, căcĭ ceea-ce se produce pe moșie tot-d'auna la sigur și productele ese de bună calitate și se póte desface maĭ ușor și cu profit, aceleia trebue să-ĭ dăm de la început o întâietate asupra celor-l'alte producțiunĭ maĭ puțin rentabile.

Tóte statele și-aŭ desvoltat agricultura lor și aŭ progresat pe terenul economic, numaĭ după ce aŭ introdus plantele, vitele saŭ industriile agricole cele maĭ potrivite cu solul și climatul lor: Germania de nord cu mult teren nisipos a câștigat enorm prin introducerea oilor merinóse și a cultureĭ cartofilor și fabricațiuneĭ spirtuluĭ din cartofĭ; Germania centrală cu pămînturĭ maĭ bune și clima domolă ca și Silesia, Boemia, Moravia, s'aŭ ridicat prin cultura sfecleĭ de zahăr și fabricațiunea zaharuluĭ; Belgia prin cultura inuluĭ și industria dantelelor și rețelelor; Olanda și Elveția prin cultura vacilor lăptóse și industria lăptĕriilor; Ungaria, prin cultura cailor și a vitelor cornute de stepă și cultura grâuluĭ bazat pe o fórte desvoltată industrie a morărituluĭ. Precum fie-care țară îșĭ are produsele eĭ deosebite, pe carĭ le póte produce maĭ ușor

și de maĭ bună calitate de cât alta, tot așa și fie-care moșie în parte.

Pentru producțiunea și buna răușită a uneia saŭ alteia nu este de ajuns numaĭ voința și o mare pungă cu banĭ și o moșie mare, ci se maĭ cere și inteligența și experiența în căutare. Factoriĭ principalĭ aĭ producțiuniĭ agricole sunt solul, clima și posiția, carĭ ne ajută fórte mult în tendințele și stăruințele nóstre, orĭ că ne sunt defavorabile. Natura nu o putem forța maĭ nicĭ odată, deși adese-orĭ îĭ impunem noĭ voința nóstră, și o silim să ne dea plante și róde carĭ nu le-ar produce de la sine. Totușĭ în acestea există o limită, peste care noĭ nu putem trece. Lucrăm însă tot-d'auna cu spor acolo unde corrigem numaĭ natura, și ea ne ajută saŭ că nu ne este contrară.

Vite bune vom prăsi și cresce ușor acolo unde avem pășunĭ bune, apă bună, nutreț de bună calitate și o climă domólă saŭ cel puțin unde suntem feriți de vînturile recĭ. Unde nu avem acestea, trebue să introducem cultura nutrețurilor semănate, și vara să ținem vitele la grajd și să le nutrim din mână, prin care spesele de regie cresc, dar nu și folósele în aceiașĭ mĕsură.

Unde nu avem de cât pășune și nutrețurĭ de calitate mediocră și inferióră și nicĭ artificiale nu putem înființa, acolo vom fi siliți de împrejurărĭ să renunțăm la prăsirea și crescerea de vite tinere — afară de casul dacă nu vroim să comparăm nutrețurĭ concentrate și să le ținem maĭ mult la grajd cu grăunțe și sfecle de cât la iarbă, saŭ să ținem numaĭ vite marĭ — trăgĕtóre orĭ pentru lapte; pe acestea le cumpĕrăm adulte și apoĭ le vindem după ce le-am folosit. Unde nu avem de cât nutrețurĭ de calitate inferióră însă în cantități marĭ — borhot de la velniță, tăieteĭ de la fabricele de zachar, acolo ne ocupăm numaĭ cu îngrășarea vitelor marĭ și micĭ afară de vitele de muncă carĭ tot-d'auna sunt necesare.

Unde ne lipsesc pășunele și nutrețurile naturale cu totul saŭ devin imposibile din causa climeĭ secetóse orĭ a strâmtorăreĭ hotaruluĭ, acolo recurgem la cultura nutrețurilor semănate, a trifoiuluĭ și lucerneĭ porumbuluĭ verde și sfec-

lelor carĭ resistă maĭ bine la secetă de cât pajiștile naturale; unde nicĭ ele nu se fac din causa uscăciuneĭ, acolo reducem cultura vitelor la vitele de muncă, și dăm extensiune cultureĭ cerealelor și plantelor industriale, carĭ se recoltéză înainte de intrarea seceteĭ. Intre plante încă facem o selecțiune și cultivăm pe cele maĭ potrivite cu clima și solul. Așa la câmpie renunțăm la cultura orzuluĭ de bere, a grâuluĭ de primăvară, a inuluĭ pentru tors carĭ nu reușesc cum ar trebui, dar vom cultiva cu bun succes grâŭ de tómnă, orz pentru nutreț, in pentru sĕmînță, rapiță cânepă pentru tors, carĭ tóte reușesc maĭ bine și sunt tot-d'auna sigure. In schimb la coline și la pólele munteluĭ putem cultiva orzul de slad cu bun resultat, sfecla de zahar care tot-d'auna este sigură, grâul de tomnă și de primăvară, in pentru fibre, pometurĭ de tot felul — vie etc., carĭ tóte reușesc bine. De obiceiŭ unde reușesce bine orzul de slad, acolo se face bine și sfecla de zahăr și vice-versa, cum și grâul reușesce tot-d'auna bine după trifoiul roșu bine încheiat.

Pentru ținerea vitelor trebue să scim de la început ce fel de pășunĭ și fînațurĭ avem, dacă ele sunt suficiente orĭ nu, și carĭ terenurĭ le maĭ putem sustrage din cultură de la țérine și arealul improductiv pentru a înființa pe ele fînațe și pășunĭ artificiale, ca fînațe și pășunĭ proprii de durată, orĭ numaĭ ca fînațe și pășunĭ accesoriĭ pentru un timp limitat saŭ în cultură alternă? Apoĭ instalațiunile existente pe moșie și cele ce putem face în grabă ne permit saŭ nu introducerea unuĭ numĕr maĭ mare de vite de rase streine și delicate, orĭ că trebue să ne limităm de o cam dată pe lângă vitele de țară, ca maĭ rustice și maĭ rabdurii, dar să căutăm a le ameliora pe aceste treptat prin o maĭ bună îngrijire și hrănire, și vitele streine ne reservăm a le introduce maĭ târdiŭ când vom avea instalațiunile necesare.

Numaĭ cu vite în adevĕr bune, vom obține resultate marĭ între carĭ vitele de rase culte sunt tot-d'auna superióre celor din rasele de țară. Insă de multe orĭ este maĭ avantagios de a ține vite de țară decât vite de rase streine, maĭ cu sémà când nu le putem da îngrijirea necesară saŭ nu

ştim căuta de ele. Cele d'intâiŭ bine ţinute vor da maĭ marĭ folóse de cât cele streine neglijate, tigorite şi pipernicite. Apoĭ maĭ trebue să ţinem sémă şi de cerere şi posibilitatea de desfacere a lor, nu numaĭ de producţiune. Tot-d'auna vita bună îşĭ găsesce cumpĕrătorĭ şi are preţ, pe când pentru vitele ordinare şi de puţină valóre—maĭ puţin.

Desfacerea în apropiere este tot-d'auna maĭ avantagiósă de cât una îndepărtată. Cea maĭ bună este aceia unde cumpĕrătoriĭ vin de cumpĕră vitele de la grajd şi produsele de la magazie.

Inmulţirea numĕruluĭ vitelor trăgĕtóre de muncă şi în fabrică şi cele de rudă trebue să amelioreze moşia şi întréga sistemă de exploataţiune prin gunoiul mult ce produc ele. In casul când moşia nu dispune de nutreţurĭ suficiente suntem puşĭ în alternativă, saŭ să reducem parţial din vite, orĭ să dăm o maĭ mare extensiune cultureĭ nutreţurilor semĕnate, pentru a putea introduce regimul stabulaţiuneĭ, orĭ ca să înfiinţăm o velniţă saŭ altă fabrică agricolă care să ne dea nutreţ ieftin cu îmbelşugare, ca să putem produce gunoiŭ mult şi ieftin. Reducerea vitelor este tot-d'auna operaţia cea maĭ defectuósă de realisat.

Industriile ca anexe ale agricultureĭ, se înfiinţéză maĭ cu sémă acolo, unde nu este căutare pentru productele soluluĭ orĭ când se pot desface numaĭ cu anevoe, dar prin fabricĭ productele se transformă în substanţe maĭ concentrate de valóre intrinsecă maĭ mare ca să pótă căuta şi pieţe îndepărtate şi să supórte maĭ uşor taxele de transport. Industriile agricole de tot felul, sunt decĭ acolo la locul lor, în regiunile cu multă populaţiune, saŭ unde productele brute nu se pot vinde cu preţ, şi unde lipsesc căile de comunicaţiune, şosele împetrite, căĭ ferate, schele etc. şi lipsesc pieţe marĭ în apropiere, pentru a crea prin ele un noŭ debuşeŭ produselor soluluĭ. Dacă avem o fabrică saŭ móră industrială pe moşie orĭ în apropiere, vom desface cerealele cu maĭ bun profit de cât dacă le-am vinde în stare de grăunţe pentru export. Lăptĕria este la locul eĭ acolo, unde nu avem desfacere pentru laptele dulce, dar transformat în unt şi brînzeturĭ îl putem trimite la

orașele marĭ și micĭ din apropiere și depărtare. In schimb însă dacă avem cuĭ să vindem laptele dulce ḑilnic scótem maĭ mult din el, de cât prin transformarea luĭ în unt și brînză, pe lângă că fabrica sporesce spesele de regie. Fabrica ține locul uneĭ piețe.

Industriile, anexe agricultureĭ, le împărțim în industriĭ marĭ, mijlociĭ și industriĭ micĭ de casă; industriile marĭ maĭ tot-d'auna modifică și schimbă întréga agricultură și economie rurală, nu însă și industriile mijlociĭ și industria mică de casă. Intre industriile marĭ agricole se numĕră fabricele de zahăr, fabricele de spirt, împărțite în velnițe agricole și *velnițe industriale*, fabricĭ de bere și de drojdiĭ, lăptĕriĭ și cășeriĭ, fabricĭ de cafea, de scrobélă și de slad pentru export, morile artistice pentru făină ușóră și grișurĭ; industriĭ locale de speculațiune sunt morĭ de apă și abur pentru făină ordinară, păsat și orzișor; ferestraie, fabricĭ de uleiŭ, piue, dîrste, topile și fabricĭ de bătut inul, și frînt cânepa; torcĕtoriĭ și țesĕtoriĭ, fabricĭ de fringhiĭ și sforĭ; cuptórele de ars var, cărămidă, țiglă, tuburĭ de drenagiŭ, cariere de pétră, humă, etc.; industriĭ micĭ de casă particulare și maĭ puțin pentru speculațiune sunt cramele și pivnițele pentru vin, cramele pentru făcut țuică, din prune și rachiŭ de tescovină, prelucrarea inuluĭ, cânepeĭ, lâneĭ și mătaseĭ în industria mică de casă, împletiturĭ de coșurĭ și rogojinĭ din nuiele de rechită, din papură și paie, etc.

Industriile marĭ agricole recer capitalurĭ însemnate și multă materie primă pentru prelucrare, pe care nu este în stare să le-o producă și furnizeze maĭ nicĭ odată o moșie singură, orĭ cât de mare și de sistematic exploatată ar fi ea, ci o pot produce numaĭ asociațiunile și reuniunile de agricultorĭ marĭ și micĭ. Inființarea uneĭ fabricĭ de zahăr saŭ a uneĭ slădăriĭ, berăriĭ, fabricĭ de spirt, vine în favorul întregeĭ regiunĭ și populațiunĭ, și ea contribue în mod însemnat la ameliorarea și progresul agriculturiĭ și economieĭ naționale, și e bine ca să participe marĭ și micĭ la ea.

Relativ maĭ puțin dar tot încă fórte mare efect are înființarea uneĭ lăptĕriĭ marĭ societare, a uneĭ fabricĭ de

scrobélă orĭ a uneĭ morĭ artistice pentru exportul de făină și grișurĭ orĭ a uneĭ fabricĭ de Cafea-Franck din cicóre. Móra artistică abia schimbă exploatațiunea agricolă, totuși ea înlesnesce comerciul și traficul de cereale, căcĭ le cumpĕră în masă când nu sunt prețurĭ și nicĭ căutare pentru ele și apoĭ le exportă sub forma de făină, grișurĭ și tărîțe și aduce banĭ între ómenĭ, crează decĭ un debușeŭ artificial unde nu există.

Industriile mijlociĭ, încă pot să exercite nu numaĭ influența pur locală asupra proprietățiĭ căreĭ aparține, ci și asupra populațiuneĭ și cultureĭ din jur și avuțieĭ naționale, căcĭ le oferă marĭ înlesnirĭ în ceea-ce privesce hrana, îmbrăcămintea și locuința. Este de mare importanță și pentru țĕran ca să aibă móra și ferĕstrăul sĕŭ, cărămidăria, țiglăria în apropiere, de cât la distanțe marĭ, iar pentru proprietarul mare încă este de folos, căcĭ el își utitizéză o cădere și curs de apă, care alt-fel ar rĕmânea nefolosit și utilizéză iarna vaporul sĕŭ în móră orĭ la ferĕstrăŭ, orĭ la mașina de tăiat nutrețul pentru vite, care altcum ar sta nefolosit să ruginéscă. O topilă sistematică împreunată cu o mașină de bătut inul orĭ de frînt cânepa, mânate cu forța de apă orĭ de abur, pot să atragă la sine și dea un avînt enorm cultureĭ cânepeĭ și inuluĭ în 2—3 sate vecine.

Industriĭ micĭ și marĭ s'ar putea ușor înființa cu deosebire pe moșiile pe carĭ se găsesc diferite materiĭ prime exploatabile: argilă fină și caolină, lut de olărie fină, de țiglă și cărămidă, pétră de cioplit, pétră de construcție și cuptóre de var etc., întru cât acestea nu cad sub prevederile legiĭ minelor, ca inerente sub-soluluĭ. Este un rĕŭ și defect al organisațiuniĭ nóstre sociale actuale, că la țară nu se face cărămidă aprópe nicăierĭ pentru construcție și nicĭ țiglă pentru acoperitul caselor și nimestiilor agricole fie și numaĭ pentru trebuințele propriĭ, fie pentru speculă. De aceia sunt la țară la noĭ construcțiile masive de zid așa de rarĭ și ne vin așa de scumpe. Țiglă nu se face în țară de cât numaĭ în 2—3 localităţĭ la Severin, iar cărămidăriĭ de speculațiune nu există de cât la orașe și tîrgurĭ dar nu și afară la țară, pe când în strĕinătate fie-

care sat îşĭ are cărămidăria luĭ, lutăria luĭ, nisipăria luĭ, iar altul câte 2—3 publice şi particulare şi la o plasă se vin 2—3 ţiglăriĭ.

Noĭ cunóscem în Moldova moşiĭ marĭ cu păduri seculare de fag, pe carĭ nu le pot exploata ci fac numaĭ cărbunĭ şi potasă din ele, pe când după noĭ lemnele bătrîne le-ar putea maĭ uşor întrebuinţa la ars de cărămidă şi ţiglă, pe carĭ să le vîndă pe la locuitoriĭ din satele vecine şi ar găsi un bun debuşeŭ pentru ele, ca să-şĭ construiască şi eĭ case solide de zid şi să nu maĭ şédă în case de gard de nuele şi în bordeie. Póte ca chiar şi la câmp paiele, stuful, turba, şi lemnele de salcie şi rechită de Baltă s'ar putea maĭ uşor utilisa la făcut şi arderea de cărămidă de cât a li se da pîrjol şi foc cu şira întrégă orĭ vara la treeriş în fie-care séră, pentru a curăţi locul de ele. Pe multe locurĭ se găsesce buna argilă plastică, şi cu puţină stăruinţă şi bună-voinţă din partea proprietarilor şi arendaşilor s'ar putea ridica case şi clădirĭ rurale sistematice şi la câmp dintr'un material, care adĭ rămâne nefolosit saŭ se perde fără de nicĭ un folos.

Intre industriile agricole noĭ nu putem trece însă *brutăriile.* Chiar şi dacă brutăria aduce actualmente ceva venit moşieĭ, ea perde însă de altă parte, căcĭ prin scumpirea pâneĭ în favorul brutaruluĭ strein de pe moşie, muncitoriĭ mănâncă puţină pâne, şi radimă maĭ mult în mămăligă, şi hrănirea lor insuficientă şi unilaterală se transmite în sporirea morbiditătiĭ şi în scăderea aptitudineĭ de muncă. De aceea chiar în interesul proprietaruluĭ este, cu risicul d'a încasa maĭ puţin cu 2—300 leĭ pe an de la simigiŭ, d'a stărui ca muncitoriĭ săĭ cu anul şi luna să-şĭ facă dînşiĭ pâne cóptă— fie şi numaĭ azimă cocă, pâne cóptă în ţest, — dar să mănânce pâne să-şĭ cultive legume şi cartofĭ fie-care, ca să aibă o hrană maĭ variată pentru a suferi maĭ puţin de friguri şi disenterie în timpul vereĭ. Dînsul le póte chiar înlesni făcutul pâneĭ prin facerea unuĭ cuptor de pâne comun pentru argaţĭ şi prin punerea la dispoziţia lor şi a combustibiluluĭ necesar—paie vechĭ, ciocălăĭ de porumb, vrejĭ de cartofĭ, paie de rapiţă, de mac, eventual pusderiile de cânepă. De ordinar ceea ce dînsul câştigă la

móră, perde la rîșniță căcĭ câștigă de la cârciumar, brutar și zarzavagiŭ, ca să dea maĭ mult la medic, farmacist și la lucrătoriĭ streinĭ cu ḑiua, ca locțiitorĭ la aĭ sĕĭ, pe carĭ îĭ ține invaliḑĭ o mare parte din vară.

Industriile micĭ de casă îșĭ aŭ și ele importanța și rolul lor în agricultură și nu pot fi nicĭ de cât ignorate. Apoĭ de multe orĭ este maĭ ușor de a ignora un lucru și a-l neglija de cât a înființa și pune altul din noŭ în locul luĭ. Industriile micĭ ne ajută mult în anumite timpurĭ d'a procura muncitorilor ocupațiune și câștig în sezonul mort de iarnă, când nu avem ce le da ocupațiune afară la câmp ca să nu ședă fără ocupațiune și numaĭ să consume ceea ce aŭ agonisit vara, orĭ să trebuiască să fie ținuțĭ de alțiĭ de pomană. Unele din ele se pot perfecționa încă mult din starea primitivă în care se găsesc astăḑĭ — d. es. fabricațiunea vinuluĭ și țuiceĭ prin înființarea de pivnițe și beciurĭ sistematice pe comune și plășĭ, și introducerea unuĭ tratament maĭ rațional al produsuluĭ; altele se găsesc deja pe o scară înaltă de perfecțiune d. es. industriile textile și a văpsituluĭ. Ceea ce lipsesce industrieĭ nóstre textile de casă sunt instrumente maĭ sistematice, ca să dea spor maĭ mare la muncă, apoĭ concentrarea și fasonarea eĭ pentru comerciul mare de export.

Pe multe locurĭ proprietarul póte contribui mult la progresul industrieĭ de casă prin oferirea uneĭ materiĭ prime de bună calitate—d. es.: fuior bun de cânepă, in, lână, etc. eventual prin acordarea gratuită la femeile muncitorilor de frunḑă de dud pentru vermiĭ de mătase, și aprovisionarea sa cu sacĭ făcuțĭ în casă și alte utensiliĭ de la locuitorĭ, comande date la câte o văduvă orĭ o familie sĕracă. Numaĭ mulțimea de sacĭ ce se cumpĕră pe fie-care an în țară și de fie-care proprietar și arendaș în parte ar fi în stare să desvolte enorm țesătoria în localitate.

Este adevĕrat că un sac de cânepă făcut în casă, costă 2—3 leĭ — pe când unul de iută cumpĕrat din târg costă numaĭ 1 leŭ — totușĭ cel d'întâiŭ ține 3—4 anĭ de ḑile, îl putem și spăla și pune la fert cu leșie de repețite orĭ și tot ține, pe când cel din urmă nu ține de cât un singur an; dacă l'a plouat odată nu ține nicĭ un an. Tot așa cu

cele-l'alte unelte. Peste munţĭ industria română de casă a panureĭ şi dimieĭ susţine cu bun succes concurenţa şi a industrieĭ marĭ de fabrică şi a celeĭ micĭ săsescĭ de la oraşe, şi ea a creat o mulţime de alte industriĭ accesoriĭ. Impletitul de coşurĭ şi de rogojinĭ din nuiele, papură, paie póte să procure la baltă ocupaţiune iarna întrégă la bărbaţĭ şi să le aducă frumóse câştigurĭ. Insă ar fi necesar de a îngriji şi de cultura şi îngrijirea rațională a răchiteĭ cultivate sistematic anumite varietăţĭ fine pentru a da un produs bun, căcĭ nu orĭ-ce răchită este egal de flecsibilă. Apoĭ la cultura sistematică a răchităriilor se întrebuinţéză aḑĭ şi masinĭ speciale pentru cojitul şi despicatul răchiteĭ carĭ lucréză mult maĭ expeditiv şi maĭ sistematic de cât póte face omul cu mâna, decĭ şi capitalul jócă rol. La pomicultură şi viĭ se póte face mult prin cultura de varietăţĭ maĭ bune şi modul de uscat şi conservatul fructelor să fie maĭ sistematic.

Industriile anexe agriculturei sunt decĭ de considerat din un întreit punct de vedere, din al utilisărei materieĭ prime, din al speculaţiuneĭ şi venituluĭ bânesc, şi a 3-a din punct de vedere social, al ocupaţiuneĭ muncitorilor. Fiecare din ele în particular este de ajuns de a justifica existenţa lor şi merită de a fi încurajate de proprietatea mare şi de cea mică.

1). *Fabricaţiunea zachăruluĭ* are influenţa cea maĭ mare supra agriculturei şi desvoltăreĭ economieĭ naţionale moderne. Pretutindenea cultura sfecleĭ a adus bogăţie în pământ, a ameliorat şi dires vitele, şi a adus capital şi bună stare între ómenĭ. Zacharul se fabrică actualmente cu preferinţă din sfecle, maĭ puţin din trestia de zachar şi sorg — iar din porumb, jugastru şi alte plante deşi s'a încercat dar n'a reuşit. Fabricaţiunea zachăruluĭ din sfecle datéză cu deosebire de la închiderea continentuluĭ Europeĭ de către Napoleon Bonaparte, contra coloniilor engleze — pentru a ruina comerciul Angliei. Actualmente fabricaţiunea zachăruluĭ este o industrie din cele maĭ grandióse, atât ca întreprindere cât şi ca technică, daraverĭ, etc. Fabricaţiunea zacharuluĭ este rentabilă numaĭ în mare. O fabrică de zachăr ca să pótă exista şi susţină concurenţa

cu cele-l'alte, trebue să aibă să prelucreze cel puțin 2.000 q sfecle pe ḑi, și campania de muncă duréză 80—100 ḑile maximum. Fabricele marĭ moderne sunt întocmite pentru câte 6 — 8 — 10 miĭ de cântare metrice consumațiune ḑilnică.

Rarĭ sunt fabricile acelea carĭ să fie avisate numaĭ la producțiunea de sfecle a uneĭ moșiĭ singure. La o producțiune medie de 260 — 300 q la hectar, ar trebui la cantitatea minimă 3—400 ha cultivate în fie-care an cu sfecle — și fiind-că sfeclele nu se pot cultiva maĭ curând de cât la 3—4 anĭ pentru a doua óră pe acelașĭ loc — ar trebui decĭ o moșie de 1000—2000 ha pentru alimentarea cu sfecle a uneĭ singure fabrice micĭ; cele marĭ reclamă o suprafață îndoită și întreită din acésta.

Fabricile de zahăr reclamă capitaluri însemnate de milióne de leĭ. Miciĭ cultivatorĭ și țăraniĭ arare-orĭ sunt în stare să-ĭ procure capitalurile necesare și să producă cătimea necesară de sfecle la timpul oportun. Acésta o pot face cu maĭ bun succes mariĭ cultivatorĭ Este însă maĭ nimerit ca fabricile de zahăr să se înființeze de către reuniunile agricultorilor marĭ și micĭ ca acționarĭ, căcĭ atuncĭ interesele producțiuneĭ merg paralel și mână în mână cu ale fabricațiuneĭ, pe când dacă capitaliștiĭ și fabricanțiĭ sunt streinĭ, prea des se întâmplă că eĭ scad prețurile sfeclelor în detrimentul cultivatorilor, pentru a obține dividende cât maĭ marĭ de la capitalele lor. O dovadă maĭ mult că angajarea capitalurilor streine nu ar prea fi de folos proprietarilor și agricultorilor noștri.

Sfecla de zahăr nu se póte produce de cât pe o anumită periferie de la fabrică 20—30 klm. pe șosele, și 70—80 klm. distanță pe calea ferată; în afară de aceste zone spesele de transport ale sfecleĭ consumă aprópe întreg beneficiul. Cu privire la brațe sfecla de zahăr este o cultură scumpă și migălósă, care reclamă și absórbe multe brațe. Pe ea nu o putem cultiva nicĭ cu învoelĭ cu locuitoriĭ, nicĭ în dijmă orĭ în parte și nicĭ cu lucrătorĭ neexperimentațĭ. Ea pretinde o muncă inteligentă și face marĭ pretențiunĭ și la muncitorĭ ca și la administrație. In privința acésta este maĭ nimerit d'a căuta d'a forma din

locuitorii locali un contingent de muncitori experimentați prin ori și ce mijlóce, de cât a importa an de an muncitori speciali din streinătate, și apoi tómna după săvîrșirea muncilor câmpului de a-i trimite înapoi în țara lor. Casul d'intâiŭ l'a aplicat cu bun succes fabrica de zahăr de la Brașov (Bod) și care a format în câțiva ani buni muncitori și cultivatori de sfecle dintre Românii din localitate, cu cari a putut înlocui perfect pe muncitorii moravi aduși la început, pe când fabricile din România, cari beneficiéză de prima însemnată de 16 bani la kilogramul de zahăr dat în consumațiune, s'aŭ mărginit numai de a importa muncitori streini cu dróia, când din Moravia, când din Ungaria saŭ Galiția, și după ḑeci de ani tot nu dispun încă de muncitori experimentați, de cari dînsele aŭ necesitate, și nici cultura sfeclelor nu prinde rădĕcină în țară. Fabricile nóstre se ajută mai mult cu micii cultivatori țĕrani de cât cu arendașii și proprietarii mari, căci sistema de cultură cu învoeli ale acestora, este cu totul insuficientă față de exigențele mari ale sfecleĭ de zahăr, dar nici arendașii nu sunt mulțumiți cu producțiunea eĭ. Tocmai la noi sunt raporturi economice, cari contrastéză cu totul cu cele experimentate în streinătate.

Sfecla de zahăr trece drept una din plantele cele mai bănóse dar și drept una din cele mai exigente. Nu pe ori și ce teren și în ori și ce localitate se póte cultiva cu succes sfecla de zahăr. Pentru ea se cere un pămînt profund permeabil și bogat, și de o composițiune intermediară avênd ceva calce în sol saŭ în subsol.

Pămîntul să fie și bogat de la natură saŭ în putere, ca forță veche a luĭ.

Cu privire la climă, sfecla de zahăr recere o climă dulce, caldă, dar temperată. Pentru ea gerul de iarnă nu vine în considerare dar bruma și zăpada timpurie 'i strică. Primăvara tînjesce de secetă la rĕsărit și prășit — vara mai puțin. Iĭ trebuesce însă multă căldură mai cu sémă în luna luĭ August și Septembre pentru formarea zahăruluĭ — ceia-ce la noi mai tot-d'auna o are. Regiunea cea mai potrivită pentru ea este după experiențele de până acum regiunea délurilor, mare parte din Moldova și Ol-

tenia. De alt-fel centrele industrieĭ zahăruluĭ sunt Moravia, Silesia, și provincia Sacsonia, țĕrĭ în carĭ porumbul chiar scorumnic nu se maĭ cóce, iar la sud centrul eĭ este în Rusia meridională în jur de Kiev. Resultă d'aci, că ea s'ar face la noĭ și la pólele munteluĭ și la câmp. Raporturile sociale și economice decid maĭ mult de cât cele climaterice și geologice.

In privința munceĭ ea este fórte exigentă. Lucrările eĭ nicĭ odată nu le putem nicĭ amîna și nicĭ substitui orĭ face pe jumĕtate. Nicĭ odată lucrările necesare ale eĭ să nu ni se pară ca o sarcină, ci ca un mijloc de progres și ameliorațiune. Ea recere în adevĕr maĭ multă muncă de cât orĭ-care altă plantă agricolă de la noĭ, însă ea îmbunătățesce și drege considerabil pămîntul, în urma căreia apoĭ pămîntul se lucréză cu înlesnire și tóte cele-l'alte plante reușesc maĭ bine și daŭ o recoltă mult maĭ abundentă. Sfecla de zahăr și orzul de bere sunt actualmente plantele cele maĭ bănóse ce pot să existe, sunt maĭ totd'auna sigure, și nicĭ pe departe nu sunt așa de riscante ca rapița orĭ hameiul.

Nicĭ odată nu avem recolte suficiente în aniĭ d'intâiŭ, până ce pămîntul nu este încă rĕsbit cu cultura. Pe un pămînt sĕrac de la natură și cu sistema rapace cu ele n'avem ce căuta, căcĭ pămîntul se sleiesce în scurtă vreme cu totul, de nu maĭ produce nimic în urmă. Ingrășămintele verdĭ, bălegarul și îngrășemintele chimice date din greŭ sunt indispensabile și singure carĭ 'ĭ asigură reușita. Se împacă maĭ puțin bine cu sine de cât cartofiĭ, și cultivându-le prea des se ivesc parasițiĭ aceĭ numițĭ rematodĭ, de carĭ nu ne maĭ putem scăpa ușor.

Spesele de cultură sunt în adevĕr marĭ dar este mare și venitul net. Spesele de cultură sunt maĭ marĭ de cât la alte plante agricole, fiind-că ne trebuesc brațe multe, vite propriĭ de muncă, unelte și tot felul de mașinĭ speciale și să avem lucrătorĭ încercațĭ nu novicĭ, carĭ încă sunt maĭ scumpĭ de cât ceĭ ordinarĭ. Spesele de cultură se urcă la pogon la 150—250 leĭ — dar venitul brut încă se urcă la 300—330 leĭ, așa că scădênd cheltuelile tot

maĭ rĕmâne un beneficiŭ net de 50—80 leĭ la pogon și plătesce pe toțĭ factoriĭ producțiuneĭ bine.

Pe lângă venitul bănesc din vîndarea sfeclelor la fabrică, maĭ obținem la extracțiunea zahăruluĭ prin diffusiune încă 30—40% din greutatea sfeclelor — residurile lor tăiețeiĭ, carĭ încă represintă o valóre destul de bunicică. Prin opărire (difusiune) s'a extras din eĭ numaĭ zahărul, iar tóte substanțele nutritive aŭ rĕmas în eĭ nealterate și ne servesc la nutrirea vitelor și îngrășarea pămîntuluĭ. Tăiețeiĭ de zahăr daŭ un nutreț fórte important pentru hrana și îngrășarea vitelor, și din economiile producĕtóre de sfecle dispare lipsa cronică de nutreț, dispar acele vite pipernicite și tigorite de fóme, cum și lipsa vecinică de gunoiŭ, căcĭ tăiețeiĭ de zahăr cum 'ĭ aducem de la fabrică îngropațĭ în pămînt se înăcresc și apoĭ se pot ținea aprópe un an întreg fără să se strice și dăm din eĭ până la noua recoltă la vite. Eĭ sunt bunĭ maĭ cu sémă pentru îngrășatul vitelor marĭ și oĭ dar și pentru vacile de lapte. Cele maĭ multe economiĭ cultivatóre de sfecle se ocupă accesoriŭ și cu îngrășatul vitelor pentru ca să pótă utilisa maĭ nimerit cantitatea mare de risidurĭ de sfecle. Atât sfeclele cât și residurile lor sunt cam sĕrace în principiĭ azotóse și trebue să cumpĕrăm nutrețurĭ întăritóre — pentru a le putea utilisa suficient.

2) *Industria spirtuluĭ* ca annex al agricultureĭ.

Fabricațiunea spirtuluĭ din bucate, cartofĭ și fructe este o industrie agricolă care 'și are rădăcinĭ vechĭ și temeinice în țară; cu deosebire velnițele marĭ și micĭ în Moldova de sus, iar căldările micĭ de țuică și rachiŭ de prune și de drojdiĭ în Muntenia. După vremurĭ, eraŭ peste o sută de velnițe în deplină activitate în Moldova, în cât Domnul țăriĭ, Alecu Morruzi, credu de cuviință de a se interesa de ele, și apĕra la Pórtă existența lor și capitalurile învestite în ele, de concurența ce le-o făcea spirtul polonez din Galiția. Maĭ cu sémă înființarea fermelor model de la Rădăuțĭ din Bucovina după ocupațiunea austriacă, exercitară o influență însemnată asupra agricultureĭ marĭ din Moldova limitrofă. In sec. XIX-lea numĕrul lor a maĭ sporit până pe la 1850. Insă o politică economică și fi-

nanciară greșită, le-a adus pe cele maĭ multe la ruină, în profitul câtor-va fabricĭ moderne industriale, carĭ aveaŭ și rafinăriĭ, prin impunerea rectificăriĭ obligatorie a spirtuluĭ dat în consumațiune, și acordarea de prime de export unic pentru spirtul rafinat ce se scóte din țară.

După noĭ meritaŭ velnițele carĭ se ocupaŭ cu fabricarea spirtuluĭ brut, egală dacă nu maĭ multă încuragiare de cât rafinăriile. Altul este rolul și influența velnițeĭ agricole afară la țară, unde nu este desfacere pentru producte, iar transportul lor la orașe și porturĭ dificil, și altul al fabriceĭ cu rafinărie ca industrie independentă, situată la orașe și în centre marĭ comerciale; cea d'întâiŭ atrage la sine productele regiuneĭ, le procură artificial un debușeŭ, și consumă lăturile (borhotul) cu vitele în localitate, pe când velnițele industriale din centrele comerciale aduc bucatele și de la marĭ depărtărĭ, iar borhotul îl usucă avêndu-l în cantitățĭ marĭ, și-l exportă fără a fi silite de a-l utilisa în localitate. Cele d'întâiŭ prelucréză numaĭ productele moșieĭ propriĭ, și le transformă în fabricat saŭ semi fabricat — spirt brut saŭ spirt rafinat iar residurile cu tóte substanțele minerale extrase din pămînt rêmân în moșie de hrănesc vitele și gunoiesc pămîntul cu ele; apoĭ velnița dădea ocupațiune și câștig la ómenĭ în timpul ierneĭ când munca câmpuluĭ contenesce și permite și țăranuluĭ să-șĭ dirégă și îngrașe vitele sale la borhot ca până primăvara să le dea grase și vîndă. Tóte aceste avantagiĭ cad saŭ se reduc la minimum posibil la fabrica industrială de spirt, care lucréză necontenit aprópe anul întreg și are personalul eĭ stabil.

In străinătate fabricațiunea spirtuluĭ este în posesiunea precumpănitóre a velnițelor dise agricole — *landwirthschaftliche Brennereien* și prea puțin de domeniul fabricelor marĭ industriale. Cele d'întâiŭ fiind-că sunt avisate numaĭ la producțiunea proprie de cartofĭ și bucate sunt impuse la imposite maĭ micĭ de cât fabricele marĭ industriale și se bucură și de alte înlesnirĭ, de carĭ aceste din urmă la contingentul lor mare nu aŭ nevoe. La cele d'întâiŭ fabricațiunea spirtuluĭ este în strânsă legătură cu agricultura și cu crescerea vitelor. Maĭ cu sémă moșiile cu pămînturĭ

uşóre nisipóse, produc cu deosebire cartofĭ iar cereale puţine, numaĭ atâtea ca să aibă paiele necesare pentru nutreţ şi aşternut la vite, iar borhotul le dă nutreţul principal tótă iarna pentru hrănirea şi îngrăşatul vitelor şi pentru producţiunea necesară de gunoiŭ. Dar dacă şi la transformarea productelor în spirt, nu le-ar remânea alt beneficiŭ net de cât lăturile saŭ borhotul pentru nutrirea şi îngrăşarea vitelor, tot încă este un câştig acceptabil.

In Rusia unde s'a introdus deja monopolul, fabricaţiunea spirtuluĭ a rĕmas în mâna velniţelor particulare, şi numaĭ rectificarea luĭ se face în rafineriile statuluĭ. Une orĭ şi rectificarea se dă de stat fabricelor particulare în arendă pe lângă controlul necesar din parte-ĭ şi statul plătesce 20 copeicĭ = 60 banĭ de vadră. Şi acolo înainte de introducerea monopoluluĭ 1895 — se vindea şi exporta spirtul brut nerafinat. Astădĭ statul cumpĕră spirtul necesar monopoluluĭ sĕŭ prin repartiţiune şi adjudecare; în casul d'întâiŭ împărţind cantitatea necesară asupra tutulor velniţelor în activitate în raport cu producţiunea pe ceĭ 3 anĭ din urmă: iar prin adjudecare pe basa ofertelor făcute.

Velniţele agricole sunt fórte desvoltate şi o necesitate-cu deosebire pentru regiunile sĕrace şi înapoiate în cultură şi cele cu terenurĭ nisipóse, unde nu rĕuşesc de cât cratofiĭ, apoĭ pentru regiunile lipsite de mijlócele de comunicaţiune pentru scóterea bucatelor la schele. Cartofiĭ, nu se pot nicĭ ţinea timp îndelungat, şi nicĭ a se transporta pe distanţe marĭ, decĭ nu avem cuĭ să-ĭ vindem când sunt în cantităţĭ marĭ. Ca nutreţ pentru vite eĭ sunt puţin apţĭ, fiind-că raportul lor nutritiv este prea larg — aŭ prea multă apă şi prea multe substanţe ternare şi prea puţine substanţe azotóse, iar prelucraţĭ în spirt rĕmâne borhotul cu un raport nutritiv maĭ îngust. Velniţele din ţările nordice ale Europeĭ: Germania, Galiţia, Polonia, Rusia, prelucréză maĭ mult cartofĭ, cele din centru şi sud-est: Ungaria, România, Austria, etc., prelucréză maĭ mult porumb în amestec cu cartofĭ, orĭ şi numaĭ porumb curat. Dintre cele 49 fabricĭ de spirt ce actualmente maĭ sunt încă în fiinţă în România, numaĭ 8 situate în judeţele Bo-

toşanĭ şi Dorohoiŭ prelucréză cartofĭ, în parte şi porumb, iar încolo tóte numaĭ bucate, aprópe exclusiv porumb; velniţa de la Bragadir a prelucrat şi melassă cumpĕrată de la fabricele de zahăr.

Apoĭ d-nul Märcker recomandă cu deosebire prelucrarea de porumb ca un mijloc de a combate eczema la vite provenită din borhotul de cartofĭ şi fiind-că porumbul nu numaĭ că dă spirt maĭ mult dar dă şi lăturĭ maĭ bune — maĭ nutritive, fiind maĭ bogate în grăsime şi substante albuminoide. După d-sa porumbul românesc este tot aşa de bun ca şi cel american, dar se pare că vechiul porumb românesc este maĭ bun pentru fabricaţiunea spirtuluĭ de cât porumbul cincantin. Apoĭ fabricaţiunea spirtuluĭ a făcut progrese uriaşe în timpul din urmă, putênd să lucreze porumbul în bóbe, fără de a-l maĭ măcina ca 'nainte, prin care s'aŭ obţinut nu numaĭ o economie însemnată de timp şi spese la măciniş, ci şi o extragere maĭ sistematică a amidonuluĭ din el şi producţiunea e maĭ mare. In aniĭ ploioşĭ unde porumbul nu s'a putut cóce în de ajuns, şi suntem ameninţaţĭ să ni se strice porumbul necopt până e încă crud, el se póte încă fórte bine utilisa la fabricaţiunea spirtuluĭ, fiind-că prin tratare cu abur şi prăjire se distrug tóte microorganismele vătĕmătóre sănĕtăţiĭ, ce s'ar fi încuibat în el, pe când porumbul muced dat la ómenĭ le produce pelagra. Spirtul la rafinat se curăţă perfect de orĭ şi ce materiĭ toxice. Póte borhotul de la un atare porumb stricat, mucigăit să nu fie aşă bun — dar spirtul nu are nicĭ un cusur dacă este bine rafinat. După analisele porumburilor românescĭ făcute de d-nul Dr. Lupa.

Varietatea	mostre	greut. spec.	mat. apă	mat. uscată	proteină	grăsime	materiĭ fără az.	cenuşă	celulosa
1) Porumb galben	12	1,218	8,33	91,66	10,65	4,56	72,41	1,32	2,7
2) Cincantin	15	1,24	8,61	91,38	11,61	4,97	70,63	1,27	2,8
3) Portocaliŭ	5	1,22	8,02	91,97	11,11	4,77	72,01	1,33	2,7
4) Pignoletto	3	1,23	8,61	91,38	11,41	4,54	71,76	1,19	2,4

La fabricaţiunea spirtuluĭ şi a rachiurilor se întrebuinţéză producte zaharóse şi amidonóse: cereale, porumb, secară, orz, apoĭ cartofĭ, melasă, fructe diferite, drojdiile

de vin, (tescovina etc.) Orzul și secara servă la prepararea sladuluĭ, care la rîndul luĭ servă la prepararea aloviţeĭ — și acésta la plămădit. Adică orzul și secara se udă și se pun la încolţit până ce le dă cotiledoniĭ — colţul bine, atuncĭ se usucă repede și strivesce și ferbe apoĭ după rĕcire i se pune maia saŭ cuibul de la o altă preparaţie și se lasă să fermenteze la o temperatură scăduta 24 ore sub influenţa unor organisme micĭ — microorganisme numite Saccharomyces cerevisae saŭ drojdia bereĭ, care transformă amidonul în zahăr — și acésta este *oloviţa*. Ea se pune în cada de plămadă ca să transforme făina saŭ amidonul din bucate, porumb, cartofĭ, în masă în zahăr și zaharul în alcool și acid carbonic, care apoĭ se destiléză prin încălţire cu aburĭ sub presiune.

La plămădit se transformă zahărurile în alcool — afară de circa 5% carĭ rĕmân nealterate. Incolo tóte substanţele rĕmân nealterate și trec în borhot, și le dăm la vite. O sută kilograme de porumb dă 33—35 litri spirt brut de 92%, tărie și circa 400 litri borhot dulce próspĕt. Secara și orzul se întrebuinţéză cu deosebire la prepararea de slad, iar porumbul la plămădit; și tóte porumburile nóstre ce exportăm se întrebuinţéză în străinătate cu deosebire la fabricaţiunea spirtuluĭ. Óre nu s'ar putea prelucra ele cu maĭ bun succes în ţară în spirt în velniţe agricole, ca pe de o parte să rĕmână cultivatorilor taxele de transport, iar pe de alta ca lăturile lor, cu substanţele nutritive din ele să nutréscă vitele? Apoĭ moșiile nóstre sunt ca întindere destul de marĭ ca să producă bucatele necesare uneĭ velniţe mijlociĭ, și să renteze în de ajuns înfiinţarea și exploatarea regulată a eĭ.

Decĭ nouĕ ne-ar trebui să avem în ţară cu deosebire atarĭ velniţe agricole cât de multe, și în loc de porumb, secară, și orz în bóbe, să exportăm cât maĭ mult spirt brut și rafinat, și prima de export să se acorde după spirtul brut. Acésta ar aduce fórte mare folos cu deosebire la câmpie, unde după spargerea pășunilor și fînaţelor, locuitoriĭ nu maĭ aŭ nutreţ pentru vite afară din coceniĭ de porumb și paiele de grâŭ. Cu ajutorul fabricilor eĭ ar căpĕta îndată marĭ cantităţĭ de nutreţ în borhotul

dulce de porumb tótă iarna și pe un preț ieftin, care ar face rentabilă și pentru dînșiĭ îngrășarea vitelor — apoĭ le oferă mijlóce de muncă și câștig cu brațele și cu carele. Velnițele agricole încep campania lor tómna după ce s'a maĭ rĕcit vremea și lucréză tótă iarna până în primăvară când dă iarba și vremea s'a încălțit, unde începe iarășĭ munca câmpuluĭ — va să ḑică ele oferă ocupațiune și câștig la locuitorĭ, tocmaĭ atuncĭ, când munca câmpuluĭ stagnéză.

Apoĭ spirtul brut și rafinat sub un volum mic represintă o valóre mult maĭ mare de cât cerealele, și póte fi decĭ transportat mult maĭ ușor și acolo, unde nu există nicĭ căĭ ferate și nicĭ șosele împetrite, fără a-șĭ perde considerabil din valórea sa, și velnița atrage în jurul eĭ și desvoltă o mulțime de industriĭ carĭ înainte nu existaŭ. Velnița agricolă în fine nu reclamă un capital așa mare de învestire în clădirĭ și aparate ca una de zahăr, așa în cât o póte înființa și un proprietar particular cu o moșie de 2—3.000 pogóne ca să i se renteze — eventual 2—3 proprietarĭ asociațĭ la olaltă să aibă una în comun carĭ aŭ moșiile învecinate. Pentru rafinatul spirtuluĭ este de ajuns o rafinărie la 10—12 fabricĭ micĭ de spirt. Tocmaĭ rafinăriile sunt un defect al organisațiuneĭ nóstre economice, căcĭ fie-care fabrică de spirt și de zahăr mare saŭ, mică 'șĭ are aḑĭ rafinăria sa pentru a beneficia de primă — și in rafinărie are învestit un capital însemnat fără de a-l putea utilisa în de ajuns, căcĭ abia are ce să lucreze un pătrar de an în ea.

Dacă din cele 654.597 tone de porumb ce se exportéză din țară (media pe ceĭ 10 anĭ din urmă 1886—1895) s'ar fi întrebuințat numaĭ a 6-a parte la fabricațiunea de spirt în țară, ar fi adus mult maĭ marĭ folóse pentru avuția națională, căcĭ el s'ar fi transformat în atâtea și atâtea mijlóce de câștig și ocupațiune pentru locuitoriĭ indigenĭ, și ar fi dat și hrană pentru vitele lor. Există decĭ o diferință esențială între favorisarea comerciuluĭ și favorul acordat industrieĭ. Agricultura și industria caută să utiliseze tóte produsele soluluĭ și rĕmășițele până în cele maĭ micĭ detaliĭ, ca nimic să nu se pérdă și pe tóte le transformă în valorĭ

maĭ marĭ de cât a fost materia primă. Din contra, intră în firea și deprinderea negustoruluĭ și a negoțuluĭ în vînarea câștiguluĭ propriŭ, ca materia primă cu care face el comerciŭ, să caute să o transpórte cât maĭ departe, numaĭ să nu cheltuiască cu ea, și distanța între producĕtor și consumator o prelungesce cât maĭ mult, pentru ca el să câștige maĭ mult la diferința de prețurĭ între cumpĕrătóre și vînḑare. La noĭ aŭ fost aceste 2 tendințe absolut contrare confundate cu totul de la introducerea negustorilor în agricultura mare, carĭ la rîndul lor aŭ făcut propaganda pentru reducerea speselor de producțiune și scăderea taxelor de transport pe căile ferate și vapóre sub costul de producțiune, numaĭ ca să pótă arunca eĭ cât maĭ multe producte pe pieţele strĕine, sub cuvînt ca să putem susține concurența Americeĭ. Interesul particular a uneĭ singure clase — al arendașilor — a putut fi acesta, dar nu și interesul general al țăreĭ.

Interesul statuluĭ care trebue să fie cel general, nu era acela și nu póte fi, ca în România, țară sĕracă care trăiesce numaĭ după agricultură, și abia are 49 fabricĭ de spirt, să se plătéscă pe tona kilometrică de cereale 4,75 parale eventual dacă distanța e peste 300 klm. numaĭ 3,75 parale, pe când în regatul Saxonieĭ, cu $^1/_3$ maĭ mic ca întindere cu industria vastă a luĭ și cu 644 velnițe agricole și avizat la importul de cereale, pentru consumațiunea interióră se plătesce câte 25 banĭ de tona kilometrică pentru cereale. Pentru durată nicĭ România nu-șĭ va putea permite luxul, de a favorisa exclusiv atât de mult o singură clasă de ómenĭ în detrimentul mulțimeĭ.

Chestiunea, se maĭ pune și din alt punct de vedere. Dacă este interesul statuluĭ de a favorisa exclusiv exportul de cereale în masă, care atrage după sine desvelirea moșiilor de orĭ-ce capitale, orĭ favorisarea angajăriĭ capitalelor în tot felul de industriĭ și înzestrărĭ ale moșiilor micĭ și marĭ, ca produsele soluluĭ să se transforme în fabricate și semi-fabricate cât maĭ multe în țară, și resudurile lor să rĕmână exclusiv pe moșie și întórcă în pămînt?!

Dar influența velnițelor și a altor industriĭ annexe agri-

cultureĭ nu se resimte numaĭ pe terenul economic și agricol ci și pe cel social, etc. Motivul ce se aduce adesea înainte, că velnițele propagă corupțiunea și demoralisarea prin lățirea viţiuluĭ beţieĭ între populațiunea de la orașe și sate, nu ni se pare serios, căcĭ atuncĭ ar trebui să înceteze egal și orĭ-carĭ alte industriĭ, carĭ în anumite casurĭ, încă ar putea da loc la abuzurĭ și comiterea de crime. Alcoolismul și demoralisația, se propagă nu prin velnițe de cât prin mizerie, prin lipsa de câștig și ca consecință fatală a lor prin nutriţiunea insuficientă. Pelagra, dissenteria și alcoolismul s'a propagat cu deosebire de la 1850 încóce nu prin reducerea numĕruluĭ velnițelor din ce aŭ fost înainte, și nicĭ prin progresul în destilațiune și rafinare a spirtuluĭ, ci cu deosebire prin luarea pâneĭ, cărneĭ, ouĕlor, lapteluĭ, legumelor și fructelor din mâna sătĕnuluĭ, din a căror producțiune și desfacere s'a făcut un venit al moșieĭ marĭ, cu elementele streine ca intermediatorĭ și agenţĭ aĭ moșieĭ. Inainte de anul 1850 eraŭ maĭ multe velnițe în acțiune, și se bea póte maĭ mult rachiŭ, dar efectele alcoolismuluĭ nu se simțeaŭ așa, fiind-că câștigul și modul de hrană al ţĕranuluĭ era altul, dar aŭ devenit înspăimântătóre de când ţĕranul a fost redus numaĭ la harbușĭ verdĭ și muraţĭ, la castraveţĭ și rachiŭ, ca să-șĭ astîmpere fómea și amorțéscă nerviĭ.

Prin înmulțirea mijlócelor de traiŭ și câștig, prin desfacerea cu maĭ bun preț a productelor ţĕranuluĭ la velnița din apropiere, de cât la cârciumarul și grânarul din sat ca samsarĭ și comisionarĭ aĭ negustorilor de la orașe și schele, nouĕ ni se pare maĭ de preferat cea d'intâiŭ. In casul prim ţĕranul îșĭ va vinde productele sale direct la fabrică și va căpĕta îndată banĭ pentru ele, pe când în al doilea profitul principal îl trag intermediatoriĭ și comisionariĭ, și prețul ce-l capĕtă ţĕranul pe ele, tot pe rachiŭ se duce. Apoĭ velnița îĭ înlesnesce ținerea sistematică a vitelor iarna la borhot fără de a-l exploata cu ele. Și dacă nu va maĭ fi așa rentabilă îngrășarea vitelor la borhot, ca înainte vreme, când aveam exportul neîmpedicat spre Austro-Ungaria, va fi posibilă ținerea și hrănirea sistematică a vitelor pentru muncă și lapte. Velnița, se póte fórte bine

combina cu o lăptărie sistematică, de carĭ în strĕinătate se găsesc fórte multe sute și miĭ, și borhotul îl transformă în lapte, unt și brînzeturĭ, carĭ iarășĭ sunt de o valóre maĭ mare de cât el.

Profesorul Märcker dice: că borhotul de porumb este un aliment specific pentru producțiunea lapteluĭ, căcĭ la nutrirea vacilor cu el, daŭ mult maĭ mult lapte de cât după borhotul de cartofĭ, reduce din alimentele întăritóre și prezervă vacile de eczemă. Defectele carĭ se constată une-orĭ în lapte provin din neglijența în conservarea borhotuluĭ de cât din borhotul însușĭ dacă este bine plămădit.

In fine pe terenul social velnița nu este câtușĭ de puțin un mijloc de a propaga jidovismul la țară. Plaga jidovismuluĭ este actualmente o consecință fatală a împrejurăriĭ, că Românii aŭ neglijat industria destilațiunilor de tot felul aprópe cu totul, și dintre cele 49 făbricĭ de spirt numaĭ 2—3 sunt exploatate de Românĭ, deși cele maĭ maĭ multe sunt înființate de eĭ cu capitale românescĭ; apoĭ causa nu póte fi de cât că bărbațiĭ noștri de stat s'aŭ desinteresat complect de progresul agricultureĭ și de starea învĕțămîntuluĭ nostru profesional. La tóte școlele secundare și superióre de agricultură din strĕinătate, sunt instalațiunĭ în mic și laboratoriĭ complecte pentru chimia fermentațiunilor și se fac tot felul de aplicațiunĭ și studiĭ de destilațiune din tot felul de producte ale țăriĭ. Așa bună-óră cele din Ungaria pot să destileze până la 5 hl. de bucate de odată, și atarĭ aparate de destilațiune pentru fabricațiunea spirtuluĭ sunt în Ungaria la vr'o 5 școle secundare și superióre de agricultură, ca să nu maĭ vorbim de vastele instalațiunĭ de la școlele superióre din Germania de la Berlin, unde este laboratoriul central pentru fabricațiunea spirtuluĭ pentru imperiŭ sub direcțiunea profes. Dr. Dellbrück, laboratoriul d-luĭ prof. Märcker de la Halle etc. Numaĭ la noĭ nu se pomenesce de așa ceva.

La școla nóstră superióră orĭ centrală de agricultură, cultura vieĭ se predă în 2 lecțiĭ, experiențe de destilațiunĭ și fermentațiunĭ nu s'aŭ făcut de 15 anĭ de dile.

Pe lângă cele 49 fabricĭ marĭ și micĭ de spirt, maĭ eraŭ în 1898 nu maĭ puțin de 17.084 căldărĭ micĭ în țară, carĭ

aŭ să prelucreze recolta de la 52.755 ha de livedĭ cu prunĭ, și alte derivate de vin și să facă țuică, rachiŭ de drojdiĭ și tescovină, deosebit de fabricațiunea vinuluĭ. Cine se intereséză la noĭ de așa ceva?! Firesc lucru, că golul lăsat de Românĭ l'aŭ ocupat străiniĭ, jidaniĭ, nemțiĭ, polonezii, adĭ ca slădarĭ, plămăditorĭ, destilatorĭ, mâne ca antreprenorĭ, arendașĭ și proprietarĭ de velnițe și de moșiĭ, iar Românii aŭ rĕmas numaĭ pe lângă politică, funcțiĭ și cultura primitivă a grâuluĭ și porumbuluĭ. Dacă s'ar îndeletnici și Românii cu chestiile destilațiuneĭ și alte specialităților ale agricultureĭ, nu scim dacă nu s'ar găsi și între eĭ ómenĭ destoinicĭ și vrednicĭ d'a fi directorĭ și antreprenorĭ de velnițe, și óre nu s'ar găsi îndată și alțĭ proprietarĭ carĭ să înființeze velnițe agricole?

Cum stăm și cu industria mică a țuiceĭ care are procedeurĭ, eredite din moșĭ și strămoșĭ, se vede din raportul d-luĭ Dr. Felix directorul serviciuluĭ sanitar pe anul 1892.

«Rachiurile cele maĭ otrăvitóre, dice d-sa, sunt cele produse de mica industrie casnică, de numerósele cazane micĭ carĭ fabrică rachiŭ de drojdiĭ și de tescovină, apoĭ țuica, care se vinde ca produs al podgoriilor, al industrieĭ casnice, nu este tot-d'auna adevĕrata țuică de prune; de curînd agenții Ministeruluĭ de Finance aŭ constatat fraudele grosolane, ce se comit în acéstă privință de către uniĭ cultivatorĭ de prune, carĭ fabrică țuica artificială din spirt ordinar de grâne, aromatizat cu esență specială.»

Pe când industria mare a progresat enorm în destilațiunea și rafinarea spirtuluĭ, ajungênd să prelucreze bóbele întregĭ de porumb și să le sbată și scótă cu mult maĭ mult alcool de cât înainte din porumbul măcinat, industria nóstră de casă a fabricațiuneĭ țuiceĭ și se face tot așa de primitiv, ca acum o sută și douĕ de anĭ, deși póte și ea ar fi aptă și compatibilă de óre-carĭ modificațiunĭ. Eventual dacă fabricarea țuiceĭ nu rentéză în de ajuns, ar putea renta industria conservelor și prunelor uscate, introducênd varietățĭ maĭ bune de prune, și un mod maĭ rațional de uscare de cât prin opărire saŭ afumare. In orĭ-ce cas industria spirtóselor mare și mică ocupă un loc de frunte între industriile alimentare și cunoscințele de

tratamentul lor raţional ar trebui propagat în cercurĭ cât maĭ estinse şi încurajată înfiinţarea de destilăriĭ sistematice.

Lăptăria. O industrie modernă din cele maĭ importante s'a desvoltat în deceniile din urmă, aceea a lăptăriilor. Lăptăriile moderne sunt adevĕrate fabricĭ, atât ca instalaţiune cât şi ca technică, daraverĭ, etc., şi nu aŭ nimic d'aface cu vechile stânĭ şi căşeriĭ primitive. Maĭ cu sémă de la inventarea separatoruluĭ şi centrifugeĭ încóce, carĭ smântănesc laptele dulce prin forţa centrifugală ea a progresat enorm şi s'aŭ inventat tot felul de aparate şi sisteme pentru prelucrarea lapteluĭ în masă. Lăptăriile cooperative sunt la ordinea ḑileĭ în tóte ţĕrile şi la ele participă cu bun succes atât proprietariĭ marĭ şi mijlocaşĭ, cât şi miciĭ proprietarĭ ţĕranĭ. Cele marĭ prelucréză şi desfac miĭ şi ḑecimĭ de miĭ de litri de lapte ḑi de ḑi şi anul întreg, prelucrându-l în unt fin de masă şi brânzeturĭ pentru export. Lăptăriile nu aŭ nevoe de un aşa mare capital de instalaţie şi exploatăţie ca fabricile de spirt şi zahăr, fiind-că laptele şi untul próspĕt ce desfac, şi capitalul angajat în ele se întórce maĭ curînd înapoĭ.

Lăptăriile cooperative sunt o necesitate şi de mare importanţă cu deosebire pentru regiunile muntóse şi la Baltă — dar şi în restul ţăreĭ unde agricultura este bine desvoltată se pot forma şi desvolta cu bun succes. Este cunoscut casul că domeniul Ung. Altenburg în apropiere de Presburg trimite la Viena pe an lapte dulce şi derivate ale lapteluĭ pentru 480—520.000 fl. v. a. pe când din agricultură scóte numaĭ 250.000 fl. în termen mediŭ pe an. Noua lăptărie cooperativă de la Timişóra prelucréză ḑilnic 10.000 lapte, pe care îl primesce de 16 reuniunĭ agricole, plătind litru de lapte de vacă cu 6,5 cr. şi dă la associaţĭ înapoĭ laptele macru cu 2 cr. litru. Lăptăria îl prelucréză în unt şi brânzeturĭ pentru export şi produce ḑilnic unt fin de masă pentru 2.000 coróne. Prin intermediul eĭ miciĭ cultivatorĭ din jur participă şi eĭ la exportul de unt şi brânzeturĭ, pe care înainte nu-l aveaŭ.

La înfiinţarea de lăptăriĭ sistematice, producţiunea de cereale abia se resimte, dar trebuesce schimbată numaĭ sistema de cultura pămîntuluĭ, prin suprimarea ogoruluĭ

sterp pentru a produce nutrețul necesar pentru vite. In laptele macru dulce, zerul și jintiță, căpětăm nisce residurĭ ieftine ale lapteluĭ, pe carĭ le putem fórte bine utilisa la nutrirea și îngrășatul vitelor mărunte. Sistema moinelor saŭ sistema alternă este cea maĭ nimerită pentru lăptăriĭ ca să producem nutriment suficient pentru vite.

Morăritul. O industrie accesorie a agriculturei și un venit însemnat al moșieĭ constituia móra, care făcea parte din drepturile regaliene. Cele maĭ multe morĭ eraŭ morĭ de apă. De la introducerea puterei aburuluĭ în agricultură raporturile s'aŭ schimbat cu totul, maĭ cu sémă după ce mașinile de abur după treerîș nu maĭ găsesc aplicațiune până în anul viitor și 10—11 lunĭ de ḑile staŭ neproductive și un capital însemnat zace angajat în ele.

In lipsa de ocupațiune multe mașinĭ de abur sunt întrebuințate aḑĭ în morĭ în timpul vereĭ și ierneĭ cât nu se treeră, iar paiele de cereale în lipsă de vite servesc ca combustibil în móră. Se deosebesc în morĭ cu pietre și morĭ cu valțurĭ. Cele maĭ multe morĭ d'acestea fac făină ordinară și macină pentru luat vamă de la locuitorĭ. Puține sunt morile de la țară carĭ să macine unic pentru comerciŭ. Deosebit de ele sunt morile marĭ artistice de la orașe, carĭ sunt maĭ perfecționate și lucréză exclusiv pentru comerciŭ și export, carĭ aleg maĭ bine productele și fac 6—8 calităţĭ de făină—din carĭ numaĭ făină ușóră 60% servă pentru export. Făina négră și tărîțele rĕmân în țară și se desfac pe un preț maĭ modest în împrejurime, fiind-că ele nicĭ nu se pot conserva timp îndelungat și nicĭ se supórtă taxe marĭ de transport. Morile simple de apă și de abur sunt un puternic ajutor al economieĭ prin măcinatul și uruitul productelor propriĭ și o mare înlesnire a locuitorilor dimprejur. Tărîțele și embrioniĭ vin în avantagiul vitelor. Morile marĭ artistice cumpĕră și prelucréză productele în cantităţĭ marĭ și încă sunt o mare înlesnire pentru agricultorĭ, căcĭ ele cumpĕră și ridică prețul productelor într'un timp când póte nu există nicĭ export nicĭ căutare pentru producte, decĭ ele contribue enorm la urcarea și regularea prețurilor. Ungaria a câștigat enorm din desvoltarea industrieĭ morărituluĭ înalt, a căruĭ centru

este actualmente Budapesta și agricultura eĭ n'a perdut prin importul grânelor românescĭ, ci a profitat, căcĭ a permis morilor să se avînteze maĭ departe cu exportul făinurilor. Pe lângă influența mare ce o aŭ ele prin cumpĕrarea și prelucrarea bucatelor în masă -- maĭ rĕmân de la ele tărîțele și alte derivate accesoriĭ de maĭ puțină importanță carĭ vin în avantagiul vitelor.

Fabricele de cafea și de scrobélă. Intru cât contribue la sporirea rentabilitățiĭ agricultureĭ prin prelucrarea produselor soluluĭ în fabricate și semi fabricate, merită și ele o încurajare. După ce noĭ avem o singură fabrică de cafea în țară, cultivatoriĭ de cicóre din apropierea capitaleĭ, unde este situată fabrica, pot face bune afacerĭ. Cicórea crudă și uscată se póte vinde la atarĭ fabricĭ cu bune prețurĭ.

Fabricĭ de scrobélă avem în țară maĭ multe, din care una fórte sistematică la orașul Pétra. Pagubă că ea prelucréză numaĭ sdrob de orez în loc de a utilisa produsele soluluĭ nostru. Cele alte fabricĭ de scrobélă și de paste alimentare, carĭ lucréză bucate indigene — sunt de maĭ puțină importanță. Fabricĭ de scrobélă sistematice carĭ să o prepare din porumb, grâŭ și cartofĭ ne lipsesc încă în țară. Fabricele acestea aŭ desavantagiul că ele nu daŭ nimic pentru nutrirea vitelor din residurile lor, căcĭ substanțele quaternare și minerale, albuminoidele și potasa se spală și se duc cu apă pe gârlă.

Fabricile de uleiŭ, înainte vreme iarăș ca industrie mică de casă, adĭ ca industrie mare și mică. Ea oferă avantagiul de a produce grăsimĭ din regimul vegetal, pentru consumațiunea umană, pentru iluminat și diferite industriĭ. Uleiul de in, de sîmburĭ de dovlecĭ, uleĭ de nucă și de cânepă, era și este încă de mare importanță pentru nutriționea poporuluĭ nostru în postul Crăciunuluĭ și al Pascilor, unde consumațiunea de carne și pesce, lapte și ouĕ iĭ este interdisă; ca derivate ale uleiuluĭ, eraŭ turtele de uleiŭ nisce nutrețurĭ întăritóre de prima ordine pentru vite.

Pentru moșiile carĭ cultivă plante uleióse pe o scară întinsă fie in saŭ rapiță, înființarea uneĭ fabricĭ de uleiŭ póte să fie și acum fórte avantagióșă, maĭ cu sémă că nu reclamă mare capital de instalare și exploatațiune și este maĭ ni-

merit de a exporta și scóte din moșie uleiŭ vegetal — de cât semințe uleióse. In casul d'intâiŭ ne rĕmân turtele pentru nutrirea și îngrășatul vitelor, carĭ sunt nutrețul cel maĭ bun și egal de priincios la tot felul de vite—ca nutreț întăritor. Turtele de uleiŭ sunt maĭ bune cele preparate după sistema veche prin tescuire, de cât după cea nouă ca făină de uleiŭ, din care uleiul se extrage prin reactive chimice sulfura de carbon, căcĭ rĕmâne maĭ puțin uleiŭ în ele. Fabrica de uleiŭ pe moșie înlesnesce alimentațiunea populațiuneĭ în timp de post.

Industria textilelor. Mult maĭ importantă de cât industria uleiuluĭ este industria textilelor. Toțĭ streiniĭ aŭ admirat dibăcia femeilor nóstre de la țară în arta de a țese broda, și văpsi diferite pânzeturĭ. Dacă îĭ lipsesce ceva sunt aparate maĭ sistematice, un material maĭ bun, și cu deosebire în cât-va modificarea și *concentrarea producțiuneĭ.* In regiunea munteluĭ reușesce inul pentru tors fórte bine, la câmp reușesce atât inul cât și cânepa. Cultura lor pentru fibre ca și cultura vermilor de mătase este un mijloc potrivit nu numaĭ de a da ocupațiune locuitorilor din sat și lucrătorilor aflătorĭ pe moșie în timpul ierneĭ, ci și de a transforma produsele soluluĭ în substanțe maĭ concentrate, de o valóre maĭ mare. Unde nu este posibil cu ajutorul industrieĭ marĭ o facem prin ajutorul industrieĭ micĭ de casă perfecționând'o. Pe multe locurĭ va fi maĭ avantagios de a semĕna in pentru fuior și sĕmînță de cât unic pentru sĕmînță, căcĭ dacă reușesce bine inul se găsesc brațe carĭ să-l smulgă în contul fuioruluĭ și ne daŭ sĕmînța pură, orĭ că ne daŭ și o parte din fibre, pe carĭ le putem topi și prelucra în parte tómna și iarna în contul nostru. Inul de Riga reușesce bine în țară — iar cânepa de Ungaria și de Bolonia cresce tot așa de mare și de bună calitate ca și în patria lor. Lipsesc însă topile și tratamentul sistematic al lor pentru fibre. Cânepa se póte frânge și în mare cu mașinile; de melițat se meliță maĭ nimerit cu melița de mână. Lipsesc însă fabricĭ de topit carĭ să cumpere cânepa verde orĭ uscată pentru a și-o topi și a prelucra ele singure, de carĭ în Ungaria sunt maĭ multe la Mezöhegyes, Jimbolea-Seghedin, etc. Ele plă-

tesc cânepa brută cu 2,30—2,50 fl. de suta kilograme. Guvernul nostru a acordat scutirea de vamă pentru importul de cânepă necesară celor 40 fabricĭ.

Dintre industriile agricole vom prefera tot-d'auna pe aceia pe care o putem înființa și exploata noĭ înșine și cu mijlócele proprii, saŭ care ne oferă și avantagiĭ indirecte: ne dă în residurile eĭ mult nutreț ieftin pentru vite, orĭ ne oferă posibilitatea de a ocupa cu bun succes ómenĭ și vite în sezonul mort etc., și în timpul ierneĭ. Apoĭ depinde și după capitalul disponibil și după brațe.

O lăptĕrie mare este maĭ ușor de înființat de cât o velniță mică saŭ de cât o móră artistică, și aceste maĭ ușor de cât o fabrică de zahăr — care recere angajarea de capitalurĭ atât de marĭ, de întrec peste averea unuĭ particular.

Lăptĕria este maĭ ușor de înființat fiind-că recere capital maĭ mic de instalare și de exploatație, și capitalul cel maĭ însemnat îl formézā vitele, carĭ în cas de nereușită tot-d'auna 'șĭ scot prețul lor, și proprietarul însușĭ giréză afacerile. Capitalul de fondare și instalare a uneĭ lăptĕriĭ sistematice este relativ tare modest față cu traficul ce face. Lăptĕria se subdivide în lăptĕrie pentru furnisarea de lapte dulce pentru consumațiunea în stare próspătă, și lăptĕrie pentru fabricațiunea de unt; în stînă și cășĕrie pentru fabricarea de brînzeturĭ și cașcaval. Materia primă ne-o produc vacile, bivolițele, oile și caprele, după nutrimentul și pășunea ce le-o dăm. Lăptĕria maĭ tot-d'auna este împreunată și cu crescerea de vite tinere și îngrășarea de vite adulte și reformate — dar nu este tot-d'auna condițiune indispensabilă. Fabricile de spirt și zahăr pot fi simple orĭ cu rafinăriĭ; la ele fabricațiunea în mare este tot-d'auna maĭ avantagiósă, fiind-că reduce din spesele de regie, dar la una mică — velniță agricolă se póte utilisa maĭ bine borhotul de cât la una mare. Și velnițele micĭ 'șĭ îndeplinesc rolul lor ca și cele marĭ și aŭ o importanță locală destul de însemnată. Reușita lor depinde însă mare parte de imposite și de taxele de protecțiune saŭ de prima ce le-o acordă guvernele.

Maĭ rĕmâne să ne dăm sémă de aptitudinile propriĭ in-

telectuale și morale ale dirigintelui moșieĭ, dacă el dispune de aptitudinile cerute pentru o nouă organisațiune orĭ ba? In cât privesce experiența și cunoscințele teoretice și practice ale luĭ, trebue să chibzuim dacă ele îĭ permit de a se avînta la organisarea și administrarea independentă a uneĭ economiĭ marĭ complicate și întinse, și angajarea în mod util de capitalurĭ însemnate orĭ nu?! Acésta din urmă nu se va putea pune pe tot locul în aplicare, de multe orĭ cu deosebire din lipsa unuĭ personal technic instruit, căcĭ din causa sistemeĭ rapace sunt puținĭ ómenĭ de meserie aplicațĭ la agricultura nóstră mare, carĭ să posédă cunoscințele și pregătirea de specialitate necesară pentru a conduce o atare exploatație. Ceĭ maĭ mulțĭ din administratoriĭ noștri de moșiĭ aŭ fost recrutațĭ din alte meseriĭ, și sunt lipsițĭ de orĭ-ce cunoscințe de specialitate, iar experiența lor se reduce la simpla rutină. Eĭ pot fi bunĭ la sistema de cultură rapace usitată până aci, dar sunt improprii pentru o nouă sistemă de cultură maĭ complicată și mai pe sus de rutina lor.

Tocmaĭ exploatarea moșiilor marĭ prin darea lor în arendă și la tot felul de elemente, a împedicat formarea de un personal agricol instruit, și cu cunoscințe technice și practice de specialitate suficiente cum există în străinătate, și carĭ să fie la înălțimea chemăreĭ sale. Lipsa acesteia adĭ se resimte pe tóte cărările și maĭ cu sémă o resimte acela, care ar vroi să pună capět derăpănăreĭ moșieĭ sale, și să trécă la o cultură maĭ îngrijită, ca să menageze în cât-va substanța moșieĭ și să creeze nouĭ isvóre de venit ale eĭ, dar nu să le deterioreze și reducă și maĭ tare. Maĭ cu sémă introducerea de vite streine maĭ de folos de cât cele indigene, dar maĭ exigente și maĭ delicate va fi tot-d'auna riscantă și problematică până nu le cunósce bine nicĭ administratorul și nicĭ ómeniĭ de serviciŭ aĭ moșieĭ. Câte exemple nu am putea cita din practică, că unul a adus vacĭ scumpe cu marĭ cheltuelĭ din străinătate, și după un an douĭ le-a desfăcut sub cuvînt că ele nu rentéză — că *n'aĭ ómenĭ pentru ele* etc. etc. Nu vitele nu rentéză, dar nu sunt ómeniĭ, carĭ să scie îngriji de ele și aceștia nu se pot improvisa peste nópte,

ci eĭ trebuesc formațĭ. Unic încrederea órbă în administratorul de până aci nu este de ajuns pentru a fi siguri de reușita uneĭ nouĭ sisteme de cultură sub conducerea luĭ.

Chibzuind bine asupra tuturor acestor factorĭ importanțĭ aĭ producțiuneĭ ne va da cheia întregeĭ noueĭ organisațiunĭ, ce plante, vite și industriĭ avem să introducem, și pentru carĭ sunt prospectele de reușită maĭ marĭ sub raporturile date în carĭ ne găsim?

Cerealele se cultivă relativ ușor cu puține spese, reușesc în climatele nóstre aprópe pretutindenea la sigur și se pot desface cu bune prețurĭ. Rămâne să stabilim numaĭ carĭ și câte din ele ne trebuesc pentru folosul propriŭ — consumațiune și sĕmînță — și ce cantitate să ne rĕmână pentru comerciŭ? Plantele de nutreț se cultivă maĭ numaĭ pentru trebuințele propriĭ și arare orĭ pentru vînḍare. Plantele furagere ce avem să cultivăm depinde de numĕrul și specia vitelor ce avem să ținem, de modul de ținere al lor — la pășune orĭ în grajd — și de cătimea și calitatea pășunilor și fînațelor naturale de care dispunem. O maĭ mică suprafață de cât cerealele și plantele de nutreț va ocupa cultura plantelor comerciale și industriale, fiind-că ele recer maĭ multă muncă și spese de regie. Intre aceste din urmă cu deosebire plantele prășitóre recer multe brațe la prășit și scos saŭ cules. Dacă am vroi să ne întindem cu cultura lor în regiunĭ lipsite de brațe, cultura lor ne-ar veni saŭ fórte scumpă, saŭ că nu le-am putea covîrși cu munca și ne-ar rĕmânea nesăpate la timp, orĭ tómna neculese, de le apucă gerul și înghețul în pămînt și atuncĭ avem perderĭ însemnate.

Insă plantele comerciale storc maĭ tare pămîntul de cât plantele de nutreț și cerealele. In cas când am vroi să dăm cultureĭ lor o extensiune maĭ mare, trebue să ne îngrijim întâiŭ de brațe apoĭ să avem mult gunoiŭ, eventual să cumpĕrăm și îngrășeminte chimice în cantitățĭ marĭ din afară, pentru ca terenul să nu sĕrăcéscă și să se istovéscă în scurtă vreme. De obiceiŭ lor li se dă gunoiul direct fiind-că ele nu cad saŭ culcă la pămînt și nicĭ nu tânjesc, din causa prea mareĭ cantitățĭ de azot și apoĭ după ele vin cerealele ca a doua semĕnătură după

gunoiŭ. Apoĭ după o plantă exigentă care stórce tare pămîntul nu putem să semănăm alta iarăşĭ exigentă, care stórce la fel pămîntul — ci trebue să variem cu alta maĭ puţin pretenţiósă care are alt mod de hrană — d. es. pl. papilionacee carĭ se hrănesc maĭ mult din subsolul inert de cât din solul mobilisat, şi lasă pămîntul bogat în azot de care profită apoĭ cerealele.

De aceea plantele ce vroim să introducem în cultură trebuesc alese şi combinate ast-fel, ca fie-care plantă să vină pe terenul şi în clima cea maĭ favorabilă pentru ea, şi terenul să fie cât maĭ bine ocupat cu plantele corespunḑătóre; apoĭ ele să fie combinate ast-fel ca să ne permită distribuirea şi ocuparea deplină a braţelor, vitelor, maşinilor şi uneltelor, uniform vara întrégă şi pe cât este posibil operaţiunile să urmeze armonios una după alta şi să nu se grămădéscă tóte nicĭ odată. Prin o justă proporţionare a plantelor prăşitóre cu nutreţurile şi cu cerealele vom obţine o repartisare şi echilibrare a munceĭ mult maĭ nimerită de cât la cultura escesivă numaĭ a uneĭ singure categoriĭ de plante d. es. cereale. Prin acésta facem ca munca cu braţele, vitele, uneltele şi maşinile să ne vină mult maĭ ieftină, fiind maĭ mult timp angajate şi cu maĭ puţine sĕrbătorĭ şi sezon mort în an, unde staŭ în neactivitate şi consumă numaĭ.

Plantele de nutreţ şi prăşitóre cu pusul şi prăşitul lor umble golul ce se ivesce în ocupaţiunea ómenilor şi vitelor, intervalul între seměnăturile de primăvară şi seceriş — timpul când nu am avea ce ocupaţiune să le dăm; apoĭ după secere vine îndată cósa a doua şi a treia a plantelor de nutreţ, smulsul, uscatul şi topitul cânepeĭ şi inuluĭ, prepararea ogórelor pentru seměnăturile de tómnă. Cositul şi uscatul nutreţurilor seměnate a trifoiuluĭ şi lucerneĭ se face în alt timp şi diferit de cât uscatul fînuluĭ de livade. Smulsul, uscatul şi topitul cânepeĭ şi inuluĭ se face vara după secere unde s'a cam redus mare parte din munca câmpuluĭ urgentă, şi înainte de cules şi de seměnăturile de tómnă. Pometurile de tot soiul încă se culeg precumpĕnitor la siîrşitul vereĭ şi la începutul tómneĭ, şi

în acest timp cade și utilisarea și prelucrarea lor în diferite preparate, conserve, bĕuturĭ, etc.

Tómna după seměnatul cerealelor vine culesul porumbuluĭ, cartofilor, sfeclelor și îngrijirea pentru iarnă. Plantele industriale și comerciale daŭ ocupațiune muncitorilor moșieĭ tótă tómna până iarna târdiŭ. Vitele trăgĕtóre sunt ocupate tómna în afară de căratul recoltelor cu diferite transporturĭ, cu făcutul arăturilor de tómnă, cu desfundărĭ carĭ țin până prin Decembre — iarna cu căratul de gunoiŭ și diferite materiale de construcțiĭ pentru vară nutreț, etc.

Aceste tóte ne vor da alte folóse de cât o cultură unilaterală orĭ și care ar fi ea. La cultura de cereale pură se grămădesc tóte lucrările în câte-va epoce și sezóne, carĭ de obiceiŭ nu țin maĭ mult de 10—15 ḑile, în total vre-o 5—6 sĕptămânĭ pentru vara întrégă, iar d'aci încolo n'avem ce ocupațiune să dăm la muncitorĭ și eĭ nu câștigă maĭ nimic. Dacă cultivăm numaĭ un restrâns numĕr de plante, dar aceste în mĕsură estinsă peste limita brațelor vitelor și uneltelor de carĭ dispunem, atuncĭ nu numaĭ că se grămădesc tóte lucrările de odată și ne copleșesc, de nu putem avea brațe, vite și unelte și carĕ destule, și suntem maĭ tot-d'auna adușĭ în situațiunea să închiriem brațe, vite și carĕ streine, orĭ și cât ne-ar cere pentru ele, saŭ la din contra suntem amenințațĭ să ne rĕmână recolta neadunată pe câmp, ca să se strice. De ordinar fiind-că în toiul munceĭ intensive, cum este la seceriș tot-d'auna cererea după brațe este mare în tóte părțile, trebue să plătim pe muncitorĭ mult maĭ scump de cât în alte timpurĭ, afară numaĭ dacă nu avem arvuniți de cu iarnă și aŭ primit încă avansurĭ. Totușĭ suntem maĭ folosițĭ de a-ĭ angaja cu orĭ-ce preț chiar exagerat, de cât să lăsăm bucatele cópte să se scuture pe câmp. Lucrătoriĭ arvuniți și plătițĭ din iarnă ca și ceĭ ambulanțĭ, arare orĭ sunt de folos și prestéză serviciile carĭ le-ar putea aduce, când ar fi plătițĭ în numerar orĭ în producte la ḑi. Eĭ trebue să câștige în sezonul munceĭ intensive atât, ca să aibă din ce trăi și în sezonul mort, când nu găsesc ocupațiune și câștig.

Inainte vreme la agricultura extensivă era treeratul buca-

telor care procura brațelor ocupațiune și câștig tótă tómna și până iarna târdiŭ. Astădĭ de la introducerea treerișuluĭ cu mașinile în special treeratul bucatelor cu abur și la proprietatea mare abia ține 2—3 săptămânĭ, unde înainte vreme ținea tot atâtea lunĭ și procura lucrătorilor moșieĭ cantitățĭ însemnate de bucate de aveaŭ anul întreg. Póte și acum în multe localitățĭ ar fi maĭ util de a prelungi treerișul până tómna târdiŭ, căcĭ maĭ nicĭ odată nu se vînd tóte bucatele *îndată* după treeriș, și apoĭ nu este mare diferința ce se plătesce pentru ele ca taxe de magasie la docurĭ și schele, orĭ că se plătesce taxa de asigurare de incendiŭ a lor în șiră pe 2—3 lunĭ de dile maĭ mult, dar în schimb ocupăm maĭ bine mașinele de treerat, ocupăm ómenĭ și vite maĭ îndelungat și nu ne trebuesc atâtea mașinĭ scumpe carĭ înghit capitalurĭ considerabile, și le ocupăm în sezonul mort când nu ar găsi altă întrebuințare.

In fine maĭ vine în considerare și variațiunea de prețurĭ și posibilitatea de vîndare a productelor. Pentru plantele prășitóre și industriale d. ex. tutun, sfecle, cicóre, etc., maĭ tot-d'auna avem prețurile hotărîte de maĭ nainte și desfacerea asigurată la fabrică. Rămâne numaĭ cantitatea și calitatea câtă putem produce. Pentru plantele de nutreț avem vitele, cu carĭ să le folosim, alt-fel nu prea există căutare pentru ele. Pentru vîndare vin în considerare numaĭ cerealele, semințele oleióse și bóbele de la leguminóse și arare-orĭ unele dintre cele tuberculóse — d. ex. cartofĭ, verze, pepenĭ. Cele din urmă sunt maĭ greŭ de conservat și spesele de transport ale lor sunt une-orĭ așa de marĭ în cât absorb întreg beneficiul.

Decĭ fac obiectul unuĭ comerciŭ întins în stare brută numaĭ cerealele, bóbele de la leguminóse și semințele oleióse, carĭ se pot ușor produce, reclamă puțină muncă și îngrijire, se conservă timp îndelungat și se pot transporta pe distanțe marĭ, fără să-șĭ pérdă considerabil din valóre.

Dar tocmaĭ din aceste înlesnirĭ ale cultureĭ și desfacereĭ lor în masă, există o oscilațiune considerabilă de prețurĭ, datorită concurențeĭ țărilor transocianice în special Americeĭ, Australieĭ, etc. Chiar și cu o recoltă maĭ mediocră,

dacă sunt preţurĭ bune putem încheia anul cu profit, iar dacă nu sunt preţurĭ avênd o recoltă bună e posibil să nu perdem, dar nicĭ nu câştigăm. Variaţiunea preţurlior face actualmente maĭ mult de cât umbletul timpuluĭ. Din preţurile curente la porturĭ, schele, centre marĭ comerciale, însă trebue să scădem taxele de transport până la gară, apoĭ cele pe cale ferată eventuale şi pe apă, taxele de descărcare, chiria magazieĭ, şi tratamentul lor în magazie, scăderea în volum şi greutate etc., până la posibila vînḍare. Aceste din urmă sunt cunoscute şi stabile.

Ca normă vom lua preţurile curente existente în oraşul orĭ portul de aprópe pe ceĭ 10 anĭ din urmă, vom face preţul mediŭ şi din acesta vom scădea cheltuielile de regie, transport, comision, etc., după care apoĭ avem să facem un devis asupra extensiuneĭ fie-căreĭ plante destinate pentru vînḍare în stare brută de bóbe.

Aceste consideraţiunĭ şi împrejurărĭ ne vor da cătimea şi raportul după care avem să cultivăm fie-care plantă în special şi tóte la olaltă. Numaĭ o mică parte din producte însă vin destinate pentru vînḍare şi export, iar cea maĭ mare parte a lor rĕmâne şi trebue să se utiliseze în moşie, pentru consumaţiune cu ómeniĭ şi vite etc. Cu cât vindem şi scótem maĭ puţine producte vegetale din moşie, cu atât stórcem şi sleim pămîntul maĭ puţin şi i se menagéză maĭ bine foţele sale productive.

Facem maĭ întâiŭ o evaluaţiune aproximativă asupra speselor de cultură şi venituluĭ brut a fie-căreia din ele, din care scădem chiria pămîntuluĭ, foncieră, taxele de transport, magazie, etc., şi din ceea ce ne rĕmâne calculăm venitul curat aproximativ. Din producţiunea usitată în localitate putem să sperăm un spor maĭ mare în urma cultureĭ maĭ îngrijite a pămîntuluĭ.

Prin aceia că în locul munceĭ cu învoelĭ cu vitele slabe şi uneltele primitive ale locuitorilor, ce se usita sub arendăşie, introducem cultura în regie cu vitele şi uneltele moşieĭ şi fie-care muncă se face în timpul cuvenit şi în maĭ bune condiţiunĭ, este de presupus un spor al producţiuneĭ. Totuşĭ o recoltă simţitóre maĭ însemnată putem spera numaĭ după ce vom fi curăţit bine pămîntul de pir

și buruienĭ, l'am desfundat și rĕsbit cu cultura și gunoiul, în cât să se resimtă gunoiul și la munca pămîntuluĭ și în producțiune. Până atuncĭ însă deși vom obține maĭ mare recoltă de cât vecinii noștri, avem să luptăm însă cu multe greutățĭ și prejudițiĭ de tot felul. Prin munca în banĭ cu vitele și uneltele propriĭ și la timpul oportun, și prin îngrășarea sistematică a pămîntuluĭ, el se îmbunătățesce pe an ce trece, producțiunea medie sporesce, fiind-că apa se strecóră maĭ ușor în pămînt, seceta și gerul fac maĭ puține stricăciunĭ în plante, plantele carĭ înainte eraŭ nesigure devin sigure și daŭ din an în an recolte maĭ abundente și de valóre intrinsecă maĭ mare, spesele munceĭ scad fiind-că pămîntul se lucréză cu maĭ multă înlesnire, traficul și daraverile moșieĭ cresc și se înmulțesc, și devin din ce în ce maĭ marĭ și maĭ sigure.

Plantele ce avem să introducem și să cultivăm pe moșie depinde de noĭ, cum și gruparea lor în rotațiune, iar nu și sistema de cultură ce avem să adoptăm, cultura estensivă saŭ intensivă. La aceste suntem conduși și ne orientăm după circumstanțele sociale și economice ale regiuneĭ și țăreĭ. Roscher (1) dice că cel ce ar vroi să introducă în zonele externe ale statuluĭ luĭ Thünen operațiunĭ carĭ se potrivesc numaĭ în cele interne, acela va învĕța în curînd minte prin daune positive și sigure; vice-versa cel ce ar vroi să aplice în zonele interióre cultura estensivă, care este proprie numaĭ pentru cele exterióre, va avea la sigur un deficit însemnat din câștigul ce ar fi putut să-l aibă. Decĭ în jurul orașelor și tîrgurilor vom face alt soiŭ de cultură de cât la depărtare mare de ele, și apoĭ pe moșiile marĭ întinse terenul situat în apropierea curțeĭ îl vom cultiva deosebit de cel de la extremitatea moșieĭ. Și ar fi greșit lucru de a le exploata pe tóte după unul și acelașĭ calapod.

Brînza de óie, cașul, urda, și lâna, se pot maĭ ieftin produce la munte, grâul și porumbul bóbe eventual în Bărăgan, de cât în apropierea și la porțile capitaleĭ, unde se

(1) Roscher National Oeconomik des Ackerbaues u. der verwandten Urproduction, 10. Auflage, Stuttgart 1882, pag. 138.

caută și plătesce cu deosebire bine laptele dulce de vacă, de bivoliță, ouĕ, puĭ de găină, legume și fructe próspete, nutrețul verde și ucat, pentru carĭ moșiile din apropiere aŭ óre-cum un monopol firesc de la natură, dar cultivatoriĭ lor nu se sciŭ însă folosi de el, și dînșiĭ cultivă grâŭ și porumb pentru export, ca și ceĭ din mijlocul Bărăganuluĭ orĭ a Teleormanuluĭ, când piéța și posibilitatea desfacereĭ productelor este în nemijlocita apropiere și fără de ver-ce taxe de transport, magasinagiŭ, comision, etc., și le pot desface fără întrerupere anul întreg vara și iarna. A cultiva va să ḑică a localisa, a individualisa, dând fie-căruia lucru, plante și vite, îngrijirea ce o compórtă.

Apoĭ la cultura extensivă lăsăm pămîntul des ogor și pîrlóge ca imaș pentru vite, fiind-că nu-l putem gunoi, apoĭ îl cultivăm numaĭ cu plante puțin pretențióse carĭ nu recer atâta muncă și îngrijire: secară, ovĕs, hrișcă, meiŭ, etc., iar de gunoit îl gunoim numaĭ cu bătătura de vite, câte odată și cu îngrășăminte verḑĭ. Gunoirea cu gunoiŭ de grajd saŭ cu îngrășeminte chimice nu rentéză nicĭ odată fiind peste mână. Unde este cultura alternă și cea intensivă cultivăm plante exigente și de mare valóre, dar în schimb lucrăm pămîntul mult maĭ sistematic, îl gunoim tot la 3—4 anĭ cu gunoiŭ de vite și cu îngrășeminte chimice, îĭ maĭ adăogăm var și margă dacă este lipsit de calce, îl ameliorăm, iar ogor să nu lăsăm de loc, saŭ numaĭ maĭ rar la 6—8—10—15 anĭ odată, atuncĭ când pămîntul l'aŭ năpădit buruienile. Incolo ne ajutăm la curățirea pămîntuluĭ de buruienĭ numaĭ prin o variațiune nimerită în succesiunea plantelor și cu prășitul.

La combinarea listeĭ de plante ce avem să cultivăm întrebuințăm cultura intensivă cu deosebire acolo unde se rentéză maĭ bine, și este în stare să aducă folóse maĭ marĭ.

Cultura intensivă pe moșiile din Bărăgan, cele în curele și sforĭ înguste de câte 20—30 klm. lungime la abia atâțĭ metri lățime, ca și în Dobrogea cu totul lipsită de brațe, căĭ de comunicațiune și de pieţeĭe de consumațiune, ar fi tot așa pe dos aplicată ca și cultura estensivă în jurul Bucurescilor și altor orașe marĭ și micĭ din pro-

vincie, saŭ a fabricilor agricole și în centrele industriale. De sigur este o anomalie că fabricile nóstre de hârtie de la Buștenĭ, Câmpulung, trebue se aducă paiele de secară, jipiĭ de peste hotare; tot așa și cele de postav, să cumpere scăețiĭ din strĕinătate, cele de frînghiĭ cânepa melițată din Ungaria, Galița, și guvernul să fie silit să acorde de 3—4 orĭ scutirĭ de vamă pentru cânepă în fuióre, pentru trebuința a celor vr-o 40 fabricĭ de frînghiĭ ce s'aŭ înființat în țară în urma avantagelor legeĭ industriale, când nu se găsesc agricultorĭ carĭ să ia în mână alimentarea lor cu materia primă. Tot așa la Predeal, Sinaia, Azuga, se aduce laptele dulce, smîntâna de la Brașov peste munte, căcĭ în valea Prahoveĭ și văile eĭ laterale nu se produce. In satele din jurul Brașovuluĭ ținerea vitelor rentéză fórte bine deși laptele se plătesce acolo cu câte 10—15 banĭ litrul maximum, iar la Sinaia, Comarnic, Băicoiŭ, cum și în jurul Bucurescilor să nu renteze unde laptele se plătesce cu câte 40—50 banĭ litru?!

Cultura inuluĭ pentru semînță póte fi fórte rentabilă în Bărăgan, unde solul și clima îĭ convine de minune și este lipsă de brațe, dar în coline și la munte cultura luĭ pentru fuior, orĭ pentru fuior și sĕmînță va fi de sigur mult maĭ bănósă, nu numaĭ că clima îĭ este maĭ priinciósă, de se face maĭ mare, maĭ móle la fibre, dar sunt și brațe destule, carĭ să-l lucreze. Tocmaĭ la munte industria textilă de casă este fórte desvoltată și prin producerea de un fuior fin de in, i-ar da o desvoltare și maĭ mare. In genere muntele este bine populat, și pe anumite văĭ ale luĭ, unde satele sunt fórte dese și aŭ început a se înființa diferite fabricĭ de tot soiul, cultura intensivă este o necesitate, pentru alimentarea populațiuneĭ și prevederea fabricilor cu diferite materiĭ prime de carĭ aŭ ele necesitate.

Pe văile munteluĭ cu populațiunea lor désă și puținul teren apt de cultură, cu nenumĕratele ponóre și prundușĭ vaste lipsite de orĭ-ce vegetațiune pe ele, numaĭ cultura alternă și intensivă ar fi în stare să renteze pămîntul și să scótă populația din situația materială precară, în care se găsesce.

Prisos de brațe nu ar fi nicĭ acolo, dacă s'ar introduce o cultură intensivă și s'ar începe a se fixa și cultiva nu-

merósele ponóre și déluri ce se surpă adĭ în tóte părțile înființându-se păduri, grădini, și obrații de pomĭ roditorĭ saŭ viĭ pe ele, căcĭ la plantațiunĭ, în grădină, la vie și la pădure, populațiunea ar găsi destulă ocupațiune tótă vara și nu s'ar înstreina de vatra eĭ. Póte maĭ mult folos ar aduce prin stîngerea torenților și combaterea lor la eĭ în munțĭ, ca rîurile să nu maĭ aducă atâta petriș și potmóle de vale, cu carĭ să distrugă culturile la câmp. Lipsa și rĕmânerea acelor brațe de la munte la câmp, abia s'ar simți, dacă și aci s'ar introduce o cultură maĭ variată, căcĭ nu se maĭ acumuléză tóte lucrările pe 2—3 septĕmânĭ ca astă-dĭ la cultura pură de cereale. *Plugurile de la munte* puțină trébă fac și la câmp, ceĭ carĭ din moșĭ și strămoșĭ n'aŭ fost plugarĭ de meserie nicĭ la eĭ acasă. Populația de la câmp ar fi ferită de o concurență dăunătóre din partea muncitorilor ambulanțĭ, când ar putea și eĭ să câștige ceva maĭ multe parale pentru iarnă.

Sistema de cultură și rotațiunea.

La cultura extensivă trienală cerealele ocupă 50—60% din moșie, plantele prășitóre 10—15% și ogorul 30%. La cultura cerealelor forțată, rapace, rafinată, cerealele ocupă 70—80% din întinderea totală a moșieĭ.

Insă la cultura rațională pentru utilisarea potrivită și menagiarea tot odată a soluluĭ nu este consult ca o plantă orĭ și cât de bănósă ar fi ea, să ocupe maĭ mult de 30% din întinderea moșieĭ, cu privire la lipsa de vite și brațe de muncă ce ea recere, iar în cas de nereușită perderea este prea mare, d ex. la noĭ cu grâul și porumbul dacă nu se face.

In genere cerealelor în total le dăm 40—50% în casurĭ extreme putem ajunge chiar până la 60%, peste acéstă cifră însă nicĭ odată să nu trecem.

Plantelor prășitóre și industriale . . . . . 15—25%.
» de nutreț . . . . . 20—30%.
Și în anumite împrejurărĭ chiar până la . . 50%.
La cultura alternă și al tinărógelor ogorul ocupă 10%.

saŭ și maĭ puțin, la cultura industrială și intensivă el este cu totul suprimat.

Nutrețurĭ încă semĕnăm diferite și la diferite epoce, pentru ca să nu ne prea grămădéscă cu cositul și uscatul lor și urmând un timp defavorabil să ni se strice tóte. Nutreț verde să avem suficient vara întrégă și cu deosebire să îngrijim să avem primăvara de timpuriŭ și vara pe secetele cele marĭ.

Odată fixată proporția plantelor ce avem să cultivăm, maĭ rĕmâne de stabilit lanurile, rotațiunile și sistemele de cultură după carĭ avem să le cultivăm. La moșiile micĭ și loturile țĕrănescĭ este de ajuns un singur lan cu o singură rotațiuue, după care moșia se cultivă an de an cu aceleașĭ plante însă variind în succesiunea lor. La moșiile ceva maĭ mărișóre încă ajungem cu un singur lan, dar facem tablele maĭ marĭ, și potrivite cu întinderea moșieĭ. Cel mult maĭ facem un al doilea lan, *lan de escisiune*, pentru cultura permanentă de nutrețurĭ. La moșiile carĭ trec peste 3—400 pogóne este tot-d'auna necesar să facem maĭ multe lanurĭ, fie-care avênd un numĕr de table deosebit. Numaĭ terenul de aceiașĭ calitate vine tras la acelașĭ lan, nu însă și terenurĭ de calităţĭ diferite. Tablele să fie de aceiașĭ mărime pentru a se uniformisa brațele de muncă, gunoiul și producțiunea, carĭ pot varia cel mult cu 5—10% maximum, peste aceia însă nu!

De ordinar moșiile marĭ aŭ maĭ multe lanurĭ, deosebite între ele după calitatea pămîntuluĭ, sistema de cultură și producțiune. De obiceiŭ depărtarea lor de la curte determină modul și sistema de cultură, după care aŭ să fie cultivate. Lanurile din nemijlocita apropiere a curțiĭ servesc ca grădinărie de legume și ca lanurĭ de escisiune pentru producțiunea permanentă de nutrețurĭ. Lanurile centrale se cultivă maĭ sistematic cu plantele cele maĭ bănóse și pretențióse, fiind-că acolo li se póte da îngrijirea necesară cu cultura și gunoiul. Plantelor prășitóre încă nu este bine de a le destina un teren prea îndepărtat de la curte, orĭ de satul, de unde ne procurăm brațele, fiind-că ne vin peste mână și se perde mult timp cu dusul și întorsul și ne daŭ prea multă alergătură și cărătură de prisos. Maĭ

ușor pot veni în depărtare seměnate cerealele, nutrețurile, finațele, carĭ reclamă maĭ puține brațe și daŭ loc la maĭ puțină cărătură. Lanurile externe de la extremitatea moșieĭ se cultivă tot-d'auna estensiv, și servesc maĭ des de pășune pentru vite și se face maĭ puțină plugărie pe ele cu lăsatul des de ogor, pîrlóge, etc., ca să facem economie de brațe ca și de gunoiŭ.

O sistemă de împărțire și cultură generală, care s'ar potrivi pentru tóte terenurile și sub tóte împrejurările nu există și nicĭ că ar fi de folos. Tocmaĭ d'aci resultă avantagiul cel mare al cultureĭ alterne, că ea se póte conforma tuturor împrejurărilor și raporturilor. Atât cultura intensivă cât și cea estensivă 'șĭ are anumite localităţĭ și împrejurărĭ unde fie-care din ele singure sunt posibile și rentabile.

Cultura alternă este nelimitată în numĕrul și variațiunea plantelor, ce putem să introducem — fără ca ea să-șĭ pérdă caracterul eĭ.

Rotațiunile în variațiunea plantelor ce se succed într'un numĕr óre-care de anĭ, să le facem nicĭ prea lungĭ dar nicĭ prea scurte. Maĭ nimerite sunt cele între 4—10 anĭ — dar sunt și altele de 15—18—20 anĭ. Dar maĭ bine orĭ și care rotațiune și sistemă, de cât a munci fără plan și fără rost. Maĭ bună este o rotațiune sigură fie și cu unele micĭ defecte, de cât de a lucra în vînt după voia întâmplăreĭ, care prea curînd ne duce în confusiune și la perderĭ simțitóre. Față de sarcinele tot maĭ marĭ ce apasă asupra agricultureĭ, în locul cultureĭ trienale extensive este mult maĭ avantagióșă sistema trienală amplificată, sistema moinelor și cultura alternă. Pentru cultura intensivă industrială nouĕ ne lipsesc încă mijlócele necesarĭ—brațele de muncă și capitalul ieftin, afară de micĭ escepțiunĭ. De cele maĭ multe orĭ prin suprimarea ogoruluĭ din tot al 3-lea an cu suprimarea sileĭ de câmp și devălmășieĭ, se vor obține resultate simțitóre în urma cultureĭ plantelor de nutreț în locul ogoruluĭ.

La combinarea plantelor unuĭ lan și compunerea rotațiuneĭ căutăm pe cât este cu putință ca nicĭ odată douĕ cereale să nu urmeze după olaltă și nicĭ douĕ plante exi-

gente nemijlocit una după alta. Intre cereale maĭ curând póte urma orzul și ovĕzul după grîŭ saŭ secară, secara după grâŭ dar nicĭ odată grâul după secară saŭ după ovĕz, fiind-că el este maĭ exigent de cât ele. Nicĭ grâul după grâŭ nu se face cum se cade, și maĭ curînd de 4 anĭ să nu urmeze grâul pe acelașĭ loc pentru a doua óră. Este însă maĭ nimerit ca plantele exigente, carĭ storc tare pămîntul cum e rapița, grâul, etc. să vină saŭ după gunoiŭ ca prima semĕnătură, saŭ după plante din alte familiĭ și cu alt sistem de rădăcină și desvoltare. Cerealele de tómnă să urmeze tot-d'auna după ogor saŭ după o plantă de nutreț care părăsesce de timpuriŭ terenul, în cât avem timp suficient să lucrăm pămîntul bine până tómna. Grâul maĭ reușesce bine după rapiță gunoită și după trifoiŭ, plante leguminóse — fasole, bob, mazăre, etc. carĭ îmbogățesc pămîntul în azot și-l curăță de buruienĭ.

Variațiunea între familiĭ și specii de plante diferite dă tot-d'auna bune rezultate fiind-că și exigențele și modul lor de desvoltare este diferit. După cereale punem să urmeze tot-d'auna o plantă prășitóre orĭ industrială, care să curețe pămîntul la prășitul acestora de buruienĭ ce eventual s'ar fi încuibat.

După plantele de sapă carĭ de obiceiŭ părăsesc târdiŭ terenul nu maĭ avem timp în deajuns, ca să preparăm terenul pentru semĕnăturile de tómnă și ele lasă pămîntul prea mărunțit, de aceea după ele semĕnăm tot-d'auna cu preferință cereale de primăvară dar arăturile pentru acestea le facem din tómnă. Pentru plantele prășitóre încă facem arăturĭ de desfundare tómna, și tot odată gunoim terenul și peste iarnă lăsăm pămîntul expus în brazdă crudă. După plantele prășitóre carĭ aŭ desfundat, gunoit și mărunțit pămîntul și l'aŭ curățit de buruienĭ, cerealele de primăvară reușesc tot-dauna bine și sunt sigure. Sub cerealele de primăvară ca plante protectóre putem semĕna îndată trifoiul, lucerna și ierburile, carĭ aŭ să ne dea recolte numaĭ în anul următor, dar care trebue să fie ferite de uscăciune la umbra și adăpostul planteĭ protectóre.

Rotațiunea o începem tot-d'auna saŭ cu ogor saŭ cu planta cea maĭ exigentă și gunoită, și o încheiem cu cea

maĭ puțin pretențiósă — secară, ovĕz, meiŭ. Putem să continuăm 8—10—12 anĭ cu cultura lor numaĭ variind ca după o plantă foiósă să urmeze tot-d'auna una păiósă — cereală. Ogorul i-l înlocuim prin semi-ogor saŭ prin plante prășitóre, carĭ să curețe pămîntul de buruienĭ și să-l amendeze. Dintre plantele de nutreț măzerichea și porumbul verde, hrișca, etc. le semĕnăm în semi-ogor — iar meiul, hrișca și ovĕsul în locul semĕnăturilor nereușite orĭ compromise, pe carĭ le întórcem la începutul vereĭ. Trifoiul semĕnat sub o plantă protectorie îl folosim unul saŭ douĭ anĭ; lucernă și sparcetă 5 — 6 — 10 anĭ și maĭ mult. Pentru pășunat trifoiul pur este impropriŭ, dar devine apt când amestecăm și ceva ierburĭ printre el.

Dacă avem să semĕnăm saŭ punem maĭ multe plante de cât table sunt în lan orĭ disponibile, orĭ maĭ puțină sĕmînță de cât ar recere mărimea tablelor, atuncĭ putem să combinăm 2—3 saŭ maĭ multe plante din aceeașĭ specie și gen carĭ reclamă aceeașĭ cultură d. es. dintre leguminóse, mazăre, bob, linte, — dintre prășitóre, porumb, cartofĭ, sfecle — și le punem unele lângă altele în aceeașĭ tablă și numĕră ca o singură cultură.

Pentru fie-care plantă însă terenul să fie bine preparat din vreme față cu cerințele eĭ. Dacă nu am putut lucra pămîntul la timp orĭ nu l'am putut gunoi în deajuns față cu exigențele eĭ, atuncĭ maĭ bine nu-l semĕnăm cu planta pretențiósă ci cu una maĭ rustică, maĭ puțin pretențiósă, eventual cu una de nutreț. Dacă una n'a reușit și trebue să o întórcem, atuncĭ semĕnăm alta de nutreț în locul eĭ, orĭ că lăsăm pămîntul de ogor ca să-l curățim de buruienĭ.

Pămîntul care nu l'am putut prepara și gunoi în deajuns pentru grâŭ orĭ plante industriale, îl semĕnăm cu secară; locurile rĕmase nearate la timp orĭ neseměnate tómna, le semĕnăm primăvara cu cereale de primăvară orĭ cu plante prășitóre. Grâul se face bine după trifoiul încheiat, dar nu și după unul rar — plin cu vetre de buruienĭ. După lucernă, trifoiŭ de pășune, suhat de vite lăsăm saŭ ogóre sterpe — ca să putem curăți bine terenul

de buruienĭ, saŭ cultivăm o plantă prășitóre. O recoltă compromisă orĭ nereușită nu are de consecință că a doua va fi maĭ bună orĭ maĭ sigură, fiind-că pămîntul nu a fost stors de cea precedentă; din contră și a doua este amenințată să nu se facă fiind-că în semĕnătura rară orĭ perită, s'aŭ ivit o mulțime de buruienĭ, carĭ aŭ produs sĕmînță și aŭ umplut locul cu semințele lor. Decĭ recolta compromisă este maĭ bine saŭ de a o întórce îndată și a semĕna alt-ceva în locul eĭ, saŭ de a o cosi verde împedicând buruienile de a se cóce și a-șĭ împrăștia sĕmînța și apoĭ a lăsa terenul semi-ogor ca să-l putem curăți bine de buruenĭ.

La alcătuirea rotațiuneĭ avem să ținem sémă în prima linie de producțiunea de nutreț suficient pentru vite cum și de paie de așternut, pentru ca să le putem ținea și să producem gunoiul necesar. Cu deosebire secara se cultivă une orĭ maĭ mult în vederea producțiuneĭ de paie de cât de grăunțe, de óre ce ea produce cele maĭ multe paie între tóte cerealele, și dă paie bune atât pentru acoperitul nimestiilor cât și pentru așternut la vite. Pentru nutreț ele nu sunt însă așa bune ca de la cele-l'alte cereale. La plantele de sapă d. es. la sfecle trebue să gunoim maĭ tare de cât la alte plante. Plantelor de nutreț le dăm gunoiul direct, căcĭ lor nu le strică nimic, ci le folosesce. Din contră la cereale nu gunoim așa tare, orĭ maĭ bine cerealele să vină ca a doua semĕnătură după gunoire, căcĭ pe un teren prea gras ele cad.

Durata și efectele gunoiuluĭ depind de starea luĭ dacă este fermentat orĭ nu, apoĭ de teren, climă. In o climă caldă și pe un teren permeabil nisipos, gunoiul se consumă iute, pe un teren argilos și rece maĭ anevoe — duréză 3—4 anĭ de ḑile. Efectele luĭ se resimt la cultura d'întâiŭ 50%, la a doua iarășĭ 50 %. In casul al douilea efectele luĭ se împart: pe anul prim 50 % — în al douilea 30 % al treilea 20 %, dacă gunoiul n'a fost fermentat ci era mare păios, efectele luĭ se resimt 4 anĭ de ḑile în următórele proporțiunĭ: 40: 30: 20: 10; efectele îngrășemintelor chimice nu se resimt de cât un an — cel mult doĭ; la suprafosfate acidul fosforic din ușor solubil, din ce

nu se consumă în primul an, devine greŭ solubil. Făina brută de óse se disolvă anevoe și ține 2—3 anĭ de dile, în anul prim abia se simt efectele eĭ.

Când nu dispunem de gunoiŭ suficient pentru gunoirea uniformă a terenuluĭ, atuncĭ punem porumbul cu gunoiŭ în cuiburĭ, recurgem la îngrășeminte verdĭ, îngrășeminte chimice și gunoirea cu urină și bătătură. Prin cultura plantelor leguminóse îmbogățim pămîntul în azot.

Rotațiunĭ provisoriĭ de transiție.

Trecerea de la o sistemă de cultură la alta, nu este lucru ușor chiar pentru o moșie mică, și cu atât maĭ greŭ pentru una mare. Ea se resimte tot-d'auna pe lângă greutățile începutuluĭ în o diminuare a producțiuneĭ, atât în reducerea productelor destinate vînděreĭ, cât și în lipsa de nutrețurĭ, gunoiŭ, etc. Sistema veche am abandonat-o și cea nouă nu ne dă maĭ nicĭ odată în primiĭ anĭ resultatele dorite.

Și este firesc lucru să se întâmple așa, dar este de datoria agricultoruluĭ să prevadă și întâmpine lipsurile și golurile. Pe de o parte perde ogorul sterp ca imaș pentru vite, iar alt suhat nu are dacă cum-va nu avem pășunĭ naturale proprii; apoĭ trebue cu noua sistemă să se maĭ reducă și din suprafața destinată cultureĭ cerealelor, pentru a face loc altor plante, de unde resultă iarășĭ o scădere în nutrețurĭ și în paiele de așternut și implicat și în gunoiŭ. Plantele vin în nouile rotațiunĭ, seměnate pe nisce terenurĭ, carĭ nu sunt încă în deajuns pregătite pentru ele, și în mare parte sunt deteriorate, sleite prin cultura rapace. In urma atâtor neajunsurĭ și scăderĭ este firesc ca să se resimtă o scădere a veniturilor moșieĭ.

Dar ca orĭ-ce operație este durerósă și împreunată cu o mulțime de neajunsurĭ trebue să trecem și peste acestea. Cultura estensivă nu maĭ póte fi menținută sub raporturile actuale, ca defavorabilă și o pedică din calea progresuluĭ. Ogorul sterp este o adevĕrată risipă și ruină.

Trecerea de la sistema trienală veche, la sistema trienală amplificată, este între tóte maĭ uşóră de realisat, căcĭ n'avem de cât în anul de ogor (al 4-lea şi al 7-lea) să înlocuim ogorul sterp prin cultura de nutreţurĭ: măzeriche, meiŭ, hrişcă, porumb verde saŭ cele 3 câmpurĭ de pân'aci să le subdividem pe fie-care în alte 2—3 lanurĭ orĭ table maĭ micĭ, şi avem economia basată pe 6 saŭ 9 câmpurĭ, unde numaĭ la 6 eventual la 9 anĭ lăsăm pămîntul odată ogor.

Maĭ greŭ este de a trece dintr'odată de la cultura rapace, fără de nicĭ o ordine şi regulă, orĭ de la sistema trienală simplă la cultura moinelor orĭ la cultura alternă unde ne lipsesce şi nutreţul pentru vite şi paiele de aşternut şi gunoiul, iar ogórele sunt sleite prin cultura rapace; ne lipsesc de tóte şi spesele de cultură sunt maĭ marĭ de cât înainte. In casurĭ analóge este necesar să instituim maĭ întâiŭ o rotaţiune provisorie intermediară între cultura vechie şi cea nouĕ. Trebue însă să cunóscem bine fie-care teren după forţa luĭ de producţiune, şi după acestea să-ĭ destinăm plantele.

Dacă avem ţeline şi suhaturĭ vechĭ carĭ nu prea aŭ iarbă suficientă pentru vite spargem ţelinele acestora şi le destinăm cultureĭ cerealelor, şi în locul lor lăsăm alte terenurĭ să se inerbeze şi înţelinéscă în odihnă. Ogorul sterp obligător de pân'aci îl desfiinţăm saŭ cu totul, saŭ că-l reducem la minimum posibil, înlocuindu-l cu plante de nutreţ şi cu plante prăşitóre. Trifoiul şi lucerna însă ne daŭ nutreţ verde şi uscat numaĭ în al douilea an, după ce le-am semĕnat. Pentru a avea nutreţ în anul prim trebue decĭ să semĕnăm deosebit măzeriche, îndoitura de ovĕz, porumb de nutreţ, măturĭ, etc. Imaşurile artificiale este maĭ bine să le înfiinţăm cu 2—3 anĭ înainte de a avea lipsă de ele.

Din cultura cerealelor şi plantelor de speculă usitată până aci reducem o parte şi anume pe cele pretenţióse, căcĭ nu avem gunoiŭ pentru ele — suprimăm rapiţa şi inul de sĕmînţă cu totul, reducem o parte din cultura grâuluĭ şi îl înlocuim cu secară, care ne dă maĭ multe paie pentru aşternut. In terenurile maĭ bune semĕnăm

cereale fără gunoiŭ cum și în semi-ogor după ce am recoltat nutrețurile seměnate, iar puținul gunoiŭ de care dispunem, îl întrebuințăm esclusiv la plantele prășitóre, dar sub cerealele de primăvară seměnăm trifoiŭ și lucernă carĭ să ne dea nutrețul pentru anul viitor. Dacă pămîntul este prea sěrac, ca să producă o cereală fără gunoiŭ, atuncĭ o seměnăm în îndoitură cu alta maĭ puțin pretențiósă de cât ea d. es. grâŭ cu secară orĭ seměnăm prealabil o leguminósă — mazăre, măzeriche, care să-ĭ dea pămîntuluĭ azot. Pentru trifoiŭ alegem un teren cu deosebire bun și potrivit pentru el; dacă nu avem atarĭ terenurĭ, maĭ bine seměnăm alte nutrețurĭ. Măzerichea pentru atarĭ epoce de transiție și de crize ne este de mare valóre. La înființarea de pășunĭ artificiale nouĭ, reducem treptat din cele vechĭ și înființăm altele maĭ bune la locul potrivit. Sfeclele și napiĭ gunoițĭ ne daŭ marĭ cantitățĭ de nutreț pentru iarnă ca să compensăm lipsa de fîn și să producem maĭ întâiŭ gunoiul, de care avem trebuință pentru gunoirea tuturor țarinelor. Afară de gunoiŭ întrebuințăm tóte materialele fertilisante din curte și de pe moșie ce putem găsi și căpěta pe un preț ieftin: cenușă, cenușare, moloz, noroiŭ de pe șosele, margă etc., numaĭ să putem produce întâiŭ nutrețul suficient pentru vite.

Sistema veche.

Propus								Sistema trienală
Ogor sterp			Seměnăturĭ de tómnă		Seměnăturĭ de primăvară			
Ogor	măzeriche	porumb bóbe	grâŭ cu trifoiŭ	secară	cartofĭ	orz	ověz și porumb	
Sistema nouă.								
rapiță	grâŭ	orz cu trifoiŭ	trifoiŭ	secară de tómnă	porumb cartofĭ	ověz	ogor	

1) Rapiță, 2) Grâŭ, 3) Orz, 4) Trifoiŭ, 5) Secară de tómnă, 6) Pl. prășitóre, 7) Ověz, 8) Ogor +.

Dacă pămîntul este încă în vigóre de maĭ póte produce

grâŭ și chiar rapiță fără gunoiŭ, atuncĭ trecerea de la sistema trienală la cultura alternă o putem savîrși în 1—2 anĭ; dacă pămîntul este însă sĕrac și sleit prin cultura rapace ne trebuesc 4—6 anĭ de transiție până putem egalisa iarășĭ veniturile.

Numĕrul și specia vitelor.

Odată plantele după specia și întinderea cultureĭ lor stabilite, rĕmâne să maĭ stabilim și specia și numĕrul vitelor ce avem să introducem și să ținem pe moșie, și apoĭ în legătură cu ele vine stabilit personalul de serviciŭ și brațele de muncă, cum și inventarul mort și capitalul circulator. După soiul și numĕrul vitelor ce avem să ținem depinde în parte munca, ce putem face cu ele și utilisarea plantelor pe moșie.

Cultura vitelor după numĕrul și folósele lor sub raporturile nóstre economice actuale trebue să balanțeze încă producțiunea de cereale. Este o idee greșită din partea arendașilor și proprietarilor noștri că vitele nu rentéză, cum a fost greșită și părerea acelora dintre economiștiĭ, carĭ vedeaŭ în vite numaĭ un rĕŭ indispensabil al agriculureĭ, *un fel de fabricĭ de gunoiŭ*. Vitele îșĭ aŭ valórea și importanța lor pentru orĭ și carĭ raporturĭ economice și sociale — numaĭ cât regimul lor de ținere trebuesce tot-d'auna modificat, după raporturile sociale și culturale. Păstoria nomadă este tot așa de greșită unde pămîntul este scump și la cultura intensivă, ca și regimul stabulațiuneĭ sub raporturĭ economice estensive, când avem multe pășunĭ naturale și brațe sunt puține și scumpe.

Vitele sunt necesare ca vite de muncă, iar cele de prăsilă sunt utile nu numaĭ prin folósele ce ne daŭ, ci și pentru utilisarea produselor voluminóse și de puțină valóre ale economieĭ, carĭ nicĭ nu se pot transporta din localitate, nicĭ nu există posibilitatea de a le vinde și cerere după ele. Cu ajutorul vitelor însă le transformăm în substanțe animalice maĭ concentrate carĭ să suporte maĭ ușor taxele de transport.

Vitele modifică și impun chiar caracterul agricultureĭ, căcĭ pe lângă pășunĭ, fînațe naturale, etc., maĭ cultivăm și utilisăm cu ele paie, sfecle, napĭ, trifoiŭ, lucernă. Grație acesteĭ variațiunĭ, reducem din terenul destinat cultureĭ cerealelor, în scopul de a putea cultiva plante furagere pentru vite cât maĭ multe și să câștigăm la brațe și la timp, pe vremea munceĭ intensive, căcĭ transpunem o parte din lucrărĭ pe alte timpurĭ. In aniĭ de secetă și la cultura intensivă ținem și hrănim vara vitele cu trifoiŭ verde, lucernă, porumb verde, și iarna cu tocătură de sfecle, cu paie și plévă etc., când e pășune în câmp le scótem la pășune.

La stabilirea numĕruluĭ și specieĭ vitelor încă suntem siliți să ținem séma de raporturile sociale economice, de sol și climă etc. Deși este obiceiul ca pe fie-care moșie să fie vite de speciĭ diferite, totuși solul și clima aci este maĭ favorabilă pentru una, aci pentru alta. Este însă bine să fie diferite speciĭ de vite pe moșie, căcĭ nutrețurile aci le utilisăm cu un soiŭ de vite maĭ bine, aci cu un altul. Așa fînul se utilisézā maĭ bine cu caiĭ, păstăile și vrejiĭ de leguminóse se folosesce maĭ bine cu oile, nutrețurile apóse și zemóse maĭ bine cu vitele cornute, rĕmășițele de tot felul cu porciĭ, zona și tot felul de gozurĭ din semințe cu pasĕrile de curte.

Ca vite trăgĕtóre la munca câmpuluĭ se întrebuințézā la noĭ precumpănitor boiĭ, maĭ rar caiĭ și bivoliĭ, maĭ nicĭ odată catîriĭ. Caĭ specialĭ pentru agricultură nouĕ ne lipsesc. Caiĭ sunt întrebuințațĭ la călărie și la transporturĭ ușóre, bivoliĭ la transporturĭ grele și la desfundare de terenurĭ, scoborîre de groșĭ și bârne etc.

La vitele de prăsilă și rudă avem o facultate maĭ mare de alegere între diferite speciĭ și rase. Nu tóte speciile se potrivesc și se pot introduce cu deplin succes orĭ și unde. Maĭ cu sémă solul, clima, obiceiul și piața, ne impune cu de-a asila speciile și rasele ce avem să introducem. Pe un teren fertil și în o climă dulce tóte speciile și rasele nóstre de vite domestice se desvoltă de o potrivă de bine și se aclimatiséză ușor orĭ și unde, nu însă și în una aspră. Fie-care agricultor scie că există fîn și

pășune bună pentru caĭ, alta maĭ bună pentru oĭ, și a treia maĭ potrivită pentru vitele bovine, deși de multe orĭ pasc tóte 3 speciile la olaltă și să hrănesc cu una și aceiașĭ iarbă și fîn. Insă există o diferință între exigențele lor. Óia vroesce să aibă altă hrană de cât vaca saŭ bivolița, și calul nu póte mânca paie de grâŭ și cocenĭ de porumb, cu carĭ boul la nevoe și bivolul tot-d'auna se satură și-ĭ priesce. Óia se hrănesce acolo, unde alte vite n'aŭ ce căuta și ar sta să piéră de fóme. Pe ogórele sterpe și în miriște numaĭ óia maĭ póte găsi ceva hrană, unde vitele marĭ staŭ să piéră de fóme.

Vaca și bivolița pasce bine și-ĭ priesce pe cele luncĭ și pe locurĭ maĭ rovinóse și jilave, unde óia s'ar călbeji și și-ar găsi mórtea sigură. La munte pe cele pripóre și déluri prăpăstióse oile și caprele se urcă cu multă înlesnire și pasc cel din urmă firicel de iarbă verde, unde vaca nu ar putea ajunge nicĭ odată la el, iar bivolița greóie nu póte de loc urca pe munte.

Intre vitele de aceiașĭ specie apoĭ avem să ne decidem pentru vitele de țară din rasele primitive, și eventual să tindem să ameliorăm pe aceste și le crescem în rasa originală, orĭ că vroim să introducem o rasă streină din rasele de cultură ale streinătățiĭ. Arare-orĭ se va renta înființarea uneĭ lăptăriĭ sistematice, numaĭ cu vacĭ românescĭ de rasa podolică, dar va fi maĭ de folos și prospect de reușită maĭ mare dacă vom introduce vacĭ de rasele lăptóse din streinătate, și apoĭ pe aceste saŭ că le cultivăm în rasă pură, saŭ că le curcim cu ale nóstre de țară. Intre rasele streine, cele de munte se vor aclimatisa maĭ ușor tot la munte saŭ în coline de cât la câmp, cele de luncă la câmp și la Baltă. Dacă este să le ținem și vara la grajd și nutrim din mână, atuncĭ nu este necesar să fim așa de scrupuloșĭ în alegerea lor, căcĭ la grajd se aclimatiséză ușor orĭ și care rasă.

Unde avem pe de o parte pășunĭ suculente și îmbelșugate de folosit, iar de alta este mare căutare pentru vitele grase, acolo vom introduce vite de carne, *de rasa Shorthorn*, și *oĭ de carne*, porcĭ englezĭ etc. Pe pășunĭ bogate numaĭ rasele proprĭĭ de lapte sunt potrivite, iar pe

terenurile istovite cu cultura rapace și pe terenul arrid nisipos numaĭ óia de lână 'șĭ maĭ găsesce hrana eĭ miseră. Pășunĭ bune ne pun în stare să crescem cu bun succes vite tinere de mare valóre. In lipsa de pășunĭ propriĭ introducem numaĭ vite marĭ și le ținem maĭ mult la grajd și le nutrim din mână. In aniĭ când avem multe nutrețurĭ recoltate pe carĭ nu le putem vinde nicĭ utilisa cu vitele propriĭ, maĭ cumpĕrăm vite de strînsură pentru îngrășat. Când s'a făcut mult porumb și nu are căutare, orĭ că porumbul nu s'a copt în de ajuns, atuncĭ cumpĕrăm porcĭ și îngrășăm porciĭ cu el și ast-fel îl folosim.

Ast-fel agricultorul are maĭ tot-d'auna facultatea să-șĭ alégă și introducă tot-d-auna vitele cele maĭ potrivite cu raporturile moșieĭ sale. Insă numaĭ vitele bune și de valóre sunt în stare să utiliseze bine pămîntul. Maĭ bine un contigent de vite maĭ mic și bine întreținut, de cât un cârd orĭ cirédă mare de vite, și tóte tigorîte și degenerate din causa lipseĭ de nutrețurĭ și a ținereĭ defectuóse și în mizerie. De multe orĭ va fi maĭ nimerit desfacerea tuturor vitelor degenerate și pipernicite, și introducerea în locul lor a unuĭ numĕr restrîns de vite de valóre și îngrijirea sistematică a acestora, care maĭ mult folos aduc de cât ciréda cea mare anterióră.

Cultura cailor.

Caiĭ se împart după folósele lor, în caĭ de muncă, caĭ de trăsură, și caĭ de călărie (lux). Cu ceĭ de trăsură se confundă remonțiĭ saŭ caiĭ pentru trebuințele armateĭ; cu caiĭ de muncă ceĭ de purtat poverĭ pe spinare, pe sămare, iar sub caiĭ de călărie se înțeleg propriŭ dis numaĭ caiĭ de rasă, caĭ englezĭ de cursă și vînătóre, și caiĭ arabĭ. Caiĭ marĭ și greĭ propriĭ pentru povară și muncile agricole la noĭ lipsesc, și cu greŭ se vor putea prăsi și cultiva din causa climeĭ celeĭ prea uscate, care nu le priesce.

Crescerea cailor de lux și de rasă pură, se face cu deosebire în herghelĭĭ marĭ publice orĭ particulare, carĭ

recer marĭ spese și multă experiență și până la un punct óre-care și pasiune. Cele maĭ multe și maĭ însemnate hergheliĭ carĭ se ocupă cu crescerea cailor de rasă pură sunt în posesiunea statelor. Scopul lor este de a produce bunĭ reproducĕtorĭ pentru țară, fie în rasă pură fie prin încrucișare cu rasele de cultură. Guvernele fac din ce în ce sacrificiĭ maĭ marĭ, fabulóse chiar, cu achisițiunea de câte un bun reproducĕtor de elită, și plătesce sute de miĭ de leĭ, pentru un singur animal. Sunt casurĭ, isolate ce e drept, unde s'a plătit și până la o jumĕtate de milion de leĭ pentru un singur armăsar. Sumele date pentru eĭ și tóte cheltuelile făcute se întorc cu prisosință prin mînziĭ ce produc dacă es de aceiașĭ valóre ca și părintele lor.

Cultura cailor de cursă sunt în posessia câtor-va marĭ proprietarĭ bogațĭ, cari-ĭ țin maĭ mult pentru satisfacerea unor pasiunĭ, de cât pentru câștig bănesc pe urma lor. Contribue și sportul fórte mult la ameliorarea culturei cavaline din o țară, prin reproductoriĭ bunĭ ce dă crescĕtorilor particularĭ.

Pentru crescĕtoriĭ particularĭ de caĭ în agricultură maĭ nicĭ odată nu se rentéză crescerea de caĭ de cursă și de vînătóre, dar se rentéză fórte bine crescerea de caĭ de muncă și de trăsură și remonțĭ Dacă la hergheliile marĭ se face și agricultură, apoĭ domeniile cu agricultura lor sunt cu totul subordonate crescereĭ cailor, ceia-ce la producĕtorul particular nu este admisibil, pentru care cultura cailor trebue să facă parte integrantă din producțiunea și veniturile moșieĭ. Și în acest scop cultura cailor póte lua o desvoltare maĭ mare saŭ maĭ mică după împrejurărĭ, și nu se póte modifica și schimba pe fie-care an.

Pentru crescĕtorul de caĭ agricultor este maĭ avantagios dacă póte închiria un reproductor de valóre de la stat orĭ de la societățĭ și cultivatoriĭ cailor de cursă, de cât a-l cresce singur. Numaĭ dacă ține un numĕr maĭ mare de iepe de reproducție îĭ va da mâna să cumpere un armăsar propriŭ de rasă și de valóre însemnată, alt-fel este avisat și el la concursul statuluĭ saŭ a reuniunilor economice.

Abia la 25—30 iepe se plătesce ținerea unuĭ armăsar

propriŭ. Pentru micul cultivator și țăran maĭ nicĭ odată nu se plătesce ca să aibă un armăsar propriŭ al sĕŭ. Dar este tare folosit și țăranul când póte beneficia de un armăsar de rasă și de valóre maĭ mare pentru baterea epelor sale: de la stat, societățĭ, orĭ proprietarĭ saŭ de la comune. Chiar și comunele rurale micĭ nu sunt în stare să țină un armăsar de valóre și care să le aducă óre-care folos, și aŭ maĭ bune folóse după armăsariĭ statuluĭ.

La nicĭ o altă cultură statul și reuniunile agricole nu aŭ un rol așa de însemnat și inițiativa așa de atât de covîrșitóre ca tocmaĭ, pe terenul cultureĭ cailor. Statul este îndoit de interesat la desvoltarea și ameliorarea contingentuluĭ de caĭ din țară: odată din punct de vedere al producțiuneĭ și al desvoltăreĭ agriculturei sale, a doua din punct de vedere al apărăreĭ sale, pentru ca să-șĭ producă singur remonțiĭ pentru armată și de care ar avea lipsă pentru cas de mobilisare. De aceia luĭ îĭ incumbă sarcina de a face sacrificiile cele maĭ marĭ și a da o direcțiune sănĕtósă crescĕtorilor particularĭ. Cultura cailor în țară a decăḑut din diferite cause, între carĭ nu fu ćea din urmă că eĭ eraŭ prea micĭ de talie și prea debilĭ în raport cu exigențele sporite ale tuturor armatelor. Chiar și pentru cavaleria ușóră eĭ nu maĭ corespundeaŭ cu tótă sobrietatea și vînjoșia lor. Eĭ nu satisfac însă nicĭ pentru lucrările pur agricole, și cu maĭ puțin de 4 nu putem ara cu un plug.

Exigențile sporite ale armateĭ și ale agriculturei fac indispensabilă ameliorarea talieĭ și fisiculuĭ cailor noștri de țară. Crescerea unor caĭ de talie maĭ mare pentru muncă și trăsură, ar renta mult maĭ bine de cât crescerea cailor actualĭ de țară. Acésta s'ar putea obține prin împărecherea lor cu caĭ de rasă arabă orĭ engleză, sînge pur saŭ semi-sînge.

Pentru crescerea cailor se cere în prima linie o pășune bună și un fîn bun. Pășunea pentru caĭ să nu fie jilavă și nicĭ cu plante prea suculente puțin substanțióse orĭ plante fără vlagă, ci tot-d'auna terenul solid și svîntat, iarbă mĕruntă și désă, fînul maĭ aspru cocenos. Apa încă are mare influență. La pășune caiĭ să fie feriți de picurĭ

și de vînturĭ recĭ. La 30 —40 iepe fĕtătóre trebue să ținem un armăsar, și după 100 iepe calculăm 70—80 de mînzĭ. La herghelĭĭ de elită să calculéză numaĭ 14—16 iepe pentru un armăsar de reproducțiune. Pășunea cailor să nu fie nicĭ expusă inundațiuneĭ și nicĭ prea prăfósă; póte să aibă códă (Equisetum) în ea, căcĭ caiĭ o mănâncă fără să le fie vătĕmătóre. Dar ovĕsul să nu le lipséscă nicĭ la pășune, maĭ cu sémă pentru ceĭ carĭ să devină iuțĭ și să desvolte multă energie.

Sub raporturile economice estensive se plătesce încă înființarea de herghelĭĭ semi-sĕlbatice, cum existaŭ înainte vreme în țară, d. ex. în Dobrogea și la Baltă în județul Ialomița și Teleorman, și altele unde nu există încă căĭ de comunicațiune, și carĭ anul întreg petrec în libertate absolută, și numaĭ la vînḑare pune omul mâna pe eĭ. Numerósele pășunĭ din Moldova încă s'ar putea utilisa încă fórte bine prin înființarea de herghelĭĭ semi-sĕlbatice pe ele. Unde însă pămîntul s'a scumpit considerabil, acolo numaĭ ținerea și crescerea de caĭ de rasă este încă utilă. Cu caiĭ utilisăm maĭ bine fînul și ovĕsul, care alt-cum nu s'ar putea vinde și nicĭ transporta din localitate.

Crescerea cailor póte avea de scop de a produce caĭ de călărie și remonțĭ, caĭ de trăsură, și caĭ de muncă în special pentru muncile agricole. Caiĭ de călărie și de remonțĭ se póte face la herghelie, iar caiĭ de muncă de la iepele carĭ însăși servesc la plugărie. In colo nu trebuesce perdut din vedere ca mânziĭ sunt maĭ gingașĭ și se cresc cu maĭ multe greutățĭ de cât alte specĭĭ de vite. De la o sută de mânzĭ înțărcațĭ putem fi mulțumițĭ dacă crescem 70—80 de caĭ.

De alt-fel o desvoltare îmbucurătóre a luat literatura zootechnică specială asupra crescereĭ și dresăreĭ caluluĭ în timpul din urmă în limba română, maĭ cu sémă din partea militară.

1) Căpit. A. I. Socec. — Calul. Principiĭ asupra organisațiuneĭ exterioruluĭ higieneĭ potcovituluĭ și bólelor caluluĭ. — Bucurescĭ, 1895. 2) Loc.-Colonel Dionisie Fotino. — Crescerea de casă a cailor. — Bucurescĭ, 1896. 3) Colonel R. Boteanu.—Călĕuza crescĕtorilor și cumpĕrătorilor de caĭ.—Bucurescĭ, 1899. 4) Hypologia întocmită pentru ofiițeriĭ crescĕtorĭ și amatorĭ de caĭ, de veterinarul militar Stavrescu Petre.—Bucurescĭ, 1900.

Numĕrul și specia vitelor bovine.

O latitudine mult maĭ mare în variațiune și maĭ puțin riscantă are agricultorul la alegerea și cultura vitelor bovine. Ea este maĭ importantă de cât cultura tuturor celor alte vite și animale domestice prin aceea, că cu vitele cornute utilisăm principalele și cele maĭ multe produse voluminóse și de puțină valóre intrinsecă ale moșieĭ, și ele ne daŭ cel maĭ mult gunoiŭ și deopotrivă de priincios tuturor terenurilor și plantelor. Nicĭ prea multe vite să nu introducem de cât putem nutri, iar pe cele cumpĕrate să le ținem bine conform cu exigențele lor.

La cultura lor putem alege și a ne decide pentru crescerea de vite de muncă — *de tamaslic* — vite propriĭ pentru lapte, și vite propriĭ pentru carne — saŭ vite bune pentru 2 folóse: pentru muncă și carne, orĭ pentru lapte și carne, pentru jug și pentru lapte. Apoĭ la producțiunea de lapte avem să chibzuim dacă ne este posibilă vîndarea lapteluĭ próspĕt ḑilnic și desfacerea luĭ directă la consumatorĭ, orĭ este maĭ nimerită vîndarea luĭ în total la antreprenorĭ și lăptĕriĭ, saŭ că este necesară înființarea uneĭ lăptĕriĭ propriĭ pentru transformarea luĭ în unt și brânzeturĭ grase, semi-grase și macre și vîndarea luĭ ca derivate, orĭ că este necesară numaĭ fabricațiunea de unt próspĕt de masă, iar laptele macru este de a se utilisa la crescerea și îngrășarea de vițeĭ mieĭ și porcĭ. Pentru producțiunea de lapte în cantitate mare este să ne dăm séma despre necesitatea și oportunitatea de a introduce vite de rase streine și a le cultiva în rasa pură, orĭ de a tinde numaĭ la ameliorarea celor indigene prin încrucișare cu vre-o rasă streină și prin o îngrijire maĭ sistematică. In fine avem să producem și vindem escusiv lapte de vacă orĭ de bivoliță, și care din el are căutare și trecere maĭ mare în orașul din apropiere?

La introducerea și cultivarea de rase străine iarășĭ nu trebue să fim în dubiŭ de la început asupra scopuluĭ final ce urmărim, dacă este să producem și folosim numaĭ laptele și vițeiĭ să-ĭ vindem îndată pentru tăiere, orĭ

că tindem la crescerea și a viţeilor, pentru a scóte din eĭ bunĭ reproductorĭ și a face negoţ cu eĭ. In jurul orașelor marĭ maĭ nicĭ odată nu se plătesce crescerea viţeilor pentru a scóte din eĭ bunĭ reproductorĭ și a face negoţ cu eĭ. In jurul orașelor marĭ maĭ nicĭ odată nu se plătesce crescerea viţeilor din causa scumpeteĭ lapteluĭ, și nicĭ vacile sterpe nu le ţinem până sunt să fete, ci le cumpĕrăm deja fătate cu viţel orĭ fără viţel, le mulgem cât daŭ lapte suficient iar viţelul îl vindem pentru tăiere în cele 2—3 sĕptămânĭ d'întâiŭ, pentru a beneficia de întreg laptele produs și când laptele sécă vindem și vaca. Sistema acésta este fórte lucrativă, dar are defectul, că eĭ îĭ cad victimă viţeiĭ de la vacile cele maĭ bune de lapte, și se daŭ în tăiere de multe orĭ vacĭ în etatea cea maĭ bună de lapte, unde ar putea să fete încă de 3—4 orĭ să se producă viţeĭ de mare valóre.

Producţiunea de lapte se póte ușor combina cu crescerea viţeilor ca vacile să ne dea un folos îndoit — maĭ cu sémă acolo, unde laptele nu este prea scump și nu există căutare pentru el, și după câte-va sĕptămânĭ avem posibilitatea de a le înlocui fără de nicĭ un pericol laptele mumeĭ prin laptele macru de maĭ puţină valóre. In alte localităţĭ, unde sunt pășunĭ bune pentru crescerea viţeilor putem să cumpĕrăm viţeĭ streinĭ de la locuitorĭ, orĭ îĭ schimbăm pentru alţiĭ de maĭ puţină valóre carĭ sunt daţĭ de tăiere, și îĭ crescem noĭ pe toţĭ la olaltă.

Pentru ţĕran și fie-care casă și menagiŭ în parte este necesar să aibă o vacă, orĭ bivoliţă bună de lapte, căcĭ laptele este stâlpul caseĭ și al familieĭ. Decĭ pe lângă vitele trăgĕtóre o vacă bună de lapte este de neprețuit. Arare orĭ însă se găsesc între vacile de rasă podolică vacĭ bune de lapte, maĭ des însă între mocăniţe, orĭ trebuesc introduse vacĭ de rase străine maĭ lăptóse saŭ bivoliţe, carĭ deși daŭ lapte ceva maĭ puţin de cât vacile și rasele streine, dar aŭ un lapte maĭ gras și maĭ de valóre. Pentru ţĕran maĭ tot-dauna se plătesce să créscă și viţelul. Pe moșiile marĭ și domeniĭ este necesar să fie diferite cireḑĭ și tamaslîcurĭ marĭ cu tot soiul de vite bovine, pentru ca să utiliseze cu ele cât maĭ bine tóte

pășunile și nutrețurile produse pe moșie. Afară de ciréda vitelor de tămăzlîc, menită să producă boĭ bunĭ de muncă orĭ și pentru vînḍare, ar fi necesară să existe pe moșia mare și cireḍĭ de vite streine, văcărie pentru producțiunea de lapte, orĭ și alte cireḍĭ proprĭĭ pentru carne. Numaĭ vitele tinere la etatea de 2—3 anĭ ajunse la desvoltarea lor normală se îngrașe bine și daŭ o carne gustósă și fragedă, împănată cu grăsime, pe când vitele bětrâne și cele reformate din serviciŭ și dacă le îngrășăm, daŭ o carne sécă și alăturea de ea un moviloiŭ de seŭ.

Ast-fel fie-care moșie are posibilitatea de a alege vitele și rasa care convine maĭ bine, le póte ținea sub raporturile, în care se găsesce și se pot desface în localitate și împrejurime. Unde nu sunt șosele și drumurĭ de comunicațiune și productele agricole se pot scóte și transporta numaĭ cu anevoe, acolo crescerea vitelor de stepă — de tamazlîc — după metoda antică este cea maĭ nimerită pentru a produce bune vite de muncă. Ea recere puțin capital și puține brațe fiind-că vitele se țin maĭ mult afară în libertate — și de multe orĭ anul întreg nu vin sub adăpost și arare orĭ pune cine-va mâna pe ele, până nu sunt a le pune la jug. Vacile lor arare orĭ se mulg, parte pentru a se desvolta maĭ bine viteiĭ, și parte fiind-că în urma ținereĭ defectuóse, vacile aŭ lapte puțin de tot, în cât abia îșĭ pot alăpta singure viteiĭ lor și înțărca de timpuriŭ, așa că de multe orĭ nicĭ văcarul nu are ce mulge de la ele.

Regimul lor primitiv de a le ținea vara și iarna afară, expuse tuturor intemperiilor lipsite de ver-ce adăpost, îndurând fóme și sete pe timp de secetă și iarna de ger, le face să fie fórte vînjóse și sobriĭ; ele daŭ bune vite de muncă și alergătură, sunt iuțĭ și ușóre, la mers nu cimpăvesc și nicĭ suferă de picióre, îndură cu ușurință orĭ-ce asprime a timpuluĭ ca și crize economice, tot ceea ce se cere de la o vită bună de muncă. Și regimul acela este cel maĭ potrivit pentru ele. Insă ținênd sémă de faptul, că clima țěreĭ nóstre în urma devastăreĭ pădurilor s'a înăsprit și înrĕutățit mult de cum era înainte vreme, și s'aŭ spart și suhaturile abundente de stepă cu o vegetațiune substan

ţiósă cel puţin primăvara şi tómna, astădĭ totuşĭ este necesar să le dăm şi lor ceva maĭ multă îngrijire de cât li se dedea înainte vreme, pentru ca să nu degenereze. Dar reduse numaĭ la imaşul din ogórele sterpe şi miriştĭ, carĭ sunt sleite prin cultura rapace, şi iarna ţinute afară saŭ după niscaĭ-va şanţurĭ şi perdele, hrănite unic cu paie de cereale şi cocenĭ de porumb, trebue să degenereze şi ele să şi pérdă din talia şi forţa lor musculară. Nicĭ până la Rusaliĭ nu năpârlesc ca să se schimbe perfect pĕrul pe ele. In schimb însă supuse la un regim maĭ uman şi ţinute iarna în grajd şi la o păşune naturală substanţiósă ele sunt fórte mulţumitóre, daŭ folóse incomparabile mult maĭ marĭ, vacile capĕtă lapte, ca să avem şi noĭ ce mulge de la ele.

Vitele podolice de Moldova cele de câmpie din Transilvania şi vitele de Ialomiţa, daŭ ceĭ maĭ bunĭ boĭ de muncă ce există actualmente. Şi pentru îngrăşat încă sunt bune căcĭ aŭ o talie mare şi ajung la o greutate însemnată. Pentru lapte însă vacile nu pot lua concurenţa cu alte rase străine. Maĭ curând se găsesc individe bune de lapte între mocănite carĭ să ia concurenţa cu vitele de Allgäu etc. Concurenţa cu vitele străine în privinţa producţiuneĭ lapteluĭ dintre vitele nóstre cornute numaĭ bivoliţa o póte lua cu succes, care dă lapte maĭ mult de cât vacile de rasă indigenă, şi un lapte de 2—3 orĭ maĭ gras de cât cel de vacă, aşa că compenséză prin calitate, aceea ce iĭ lipsesce în cantitate. Apoĭ ţinerea bivoliţelor ne vine mult maĭ ieftină de cât a vacilor, fiind-că bivolul este maĭ uşor de hrănit şi cu el utilisăm nutreţurile cele maĭ rele, pe carĭ vitele albe nicĭ nu vor să le vadă, dar şi bivolul este recunoscĕtor de o hrană maĭ substanţiósă. El însă este greŭ de ţinut dacă nu avem grajdurĭ călduróse pentru iarnă; şi este maĭ puţin expus la bólele de unghiĭ şi de gură şi suferă maĭ puţin de tuberculosă de cât alte vite cornute.

Pentru producţiunea de lapte în masă pentru piéţă saŭ înfiinţarea de lăptĕriĭ sistematice afară de bivoliţe, unic vacile de rase strĕine vin în considerare. Vaca podolică orĭ cât de bine ţinută ar fi ea, nu dă pe an maĭ mult

de 800 —1.200 litri de lapte, pe când o vacă strĕină din rasele bune de lapte la o greutate vitală de 400—500 klgr. trebue să dea pe an cel puțin 1.800—2.000 litri de lapte pentru ca să renteze, iar cele bune de lapte daŭ câte 3.000 litri și maĭ bine pe an, decĭ de 3—4—8 orĭ maĭ mult de cât este greutatea lor vitală. Intre rasele străine bune de lapte avem să facem o alegere maĭ restrînsă între rasele de munte: elvețiane, tirolese, allgäu, și cele de luncă, olandese, holsteiniane etc., apoĭ între cele pretențióse și cele maĭ rustice și maĭ puțin pretențióse. Vom da preferință tot-d'auna aceleia care se potrivesce maĭ bine în localitate saŭ este de provenienţă din regiunĭ analoge.

Insă vitele aduse din străinătate și de rase de cultură, nicĭ odată nu le putem ținea iarna afară ca pe cele indigene, fără ca ele să nu degenereze și să-și pérdă tot rostul lor și folósele ce daŭ. Intre ele sunt unele tare pretențióse, altele ceva maĭ răbdurii și tenace, decĭ se potrivesc și aclimatiséză ușor și sub raporturĭ ceva maĭ puțin consolidate și nu degeneréză așa de ușor, cum ar fi rasele Pinzgau, Allgäu, Innthal. Pentru ameliorat rasa podolică indigenă, în vederea producţiuneĭ de lapte, rasa de Pinzgau și Ollandeza aŭ dat maĭ bune resultate de cât cea de Simenthal, căreia se pare că clima nóstră cea arridă cu căldurile tropicale nu-ĭ prea priesce. Simenthalul dă bunĭ boĭ de muncă și de îngrășat fiind-că sunt marĭ și robuștĭ, dar sunt maĭ moĭ și maĭ puțin tenacĭ de cât ceĭ de rasa podolică, în cât la jug și mers nu pot ținea concurența cu ceĭ podolicĭ. Eĭ aŭ însă avantagiul că se desvoltă ceva maĭ iute și la îngrășat ajung la o greutate maĭ mare de cât boiĭ de rasă de Moldova.

Introducerea Simenthaluluĭ ar putea fi eventual avantagiósă tot la munte pentru lapte și crescerea de viţeĭ pentru reproducţiune — unde clima se aséměnă maĭ mult cu cea de Elveția. Simenthalul însă este maĭ expus la tuberculosă de cât mocănițele nóstre de munte și cele podolice. Introducerea vitelor de rasă olandeză póte să dea bune resultate la câmpie și Baltă.

La producţiunea de lapte în masă, depinde dacă avem

putință de a-l desface îndată după mulsóre în stare dulce pentru consumațiune, orĭ că trebue să-l prelucrăm noĭ în unt și brînzeturĭ. La vînzarea pentru consumațiune în stare próspětă se caută numaĭ ca laptele să fie curat, *nefalșificat*, și cât se póte de ieftin; grăsimea, untul din el, sunt lucrurĭ secundare. Laptele ce se cere pentru alăptarea copiilor micĭ și pentru ómeniĭ bolnavĭ, nicĭ nu este bine ca să fie așa gras, căcĭ atuncĭ este greŭ de digerat. Laptele de bivoliță este prea gras pentru copiiĭ micĭ și ómeniĭ bolnavĭ, trebuesce decĭ diluat cu apă. Pentru înființarea de așa numite *lăptĕriĭ igienice*, carĭ se ocupă exclusiv cu furnisarea lapteluĭ pentru copiĭ micĭ, trebuesce însă să nu variem cu hrana vacilor anul întreg câtușĭ de puțin, căcĭ orĭ-ce variațiune în hrană se resimte și transmite îndată efectele eĭ și asupra lapteluĭ și a copiluluĭ. Fiind-că ea ne dă maĭ multă ocupațiune și recere o îngrijire deosebită a vitelor, laptele pentru copiĭ se servesce în sticle sigilate orĭ plumbuite etc., și se plătesce încă odată așa scump ca de ordinar.

Incolo pentru consumațiune în stare dulce să preferă laptele de bivoliță înaintea celuĭ de vacă și se plătesce ceva maĭ scump deși este aprópe de 2 orĭ așa gras ca cel de vacă. Tot așa și cu smîntâna. Dar untul de bivoliță se consideră ca inferior celuĭ de vacă, și untul próspět de bivoliță nicĭ nu s'ar putea exporta în străinătate, unde nu este cunoscut, căcĭ nu s'ar găsi mușteriĭ pentru el. Laptele dulce de óie și de capră se vinde maĭ rar de cât cel de bivoliță și de vacă, fiind-că cel d'intâiŭ are tot-d'auna un miros particular, *a óie*, și este greŭ de digerat. La prelucrarea luĭ în caș și brînzeturĭ, mirosul de óie se perde cu totul. Laptele próspět de capră se preferă până este călduĭ de ómeniĭ bolnavĭ și debilĭ de piept. Arare-orĭ se póte face comerciŭ și speculațiune cu el. Speculéză însă caprele une-orĭ micĭ atreprenorĭ, carĭ duc caprele să le mulgă mușteriĭ înși-șĭ saŭ le mulg eĭ în fața lor. Laptele ce se dă în consumațiune în stare próspětă este necesar ca să fie tot-d'auna de la vite deplin sănětóse, căcĭ prin consumațiunea lapteluĭ crud, prea ușor

se trasmit fel de fel de bóle de la vite la ómenĭ, în special se propagă tuberculosa.

La vînḑarea lapteluĭ próspĕt este lucru de căpetenie punctualitatea în servirea muşteriilor, ca tot-d'auna eĭ să capete laptele la ora anumită şi în cantitatea cerută, apoĭ curăţenia vaselor şi a vehiculelor, ca să nu ajungă praf şi gunóie în lapte, dar nicĭ servitoriĭ să nu-l pótă falşifica şi dilua cu apă.

In schimb nu recere atâta capital de instalaţie, căcĭ o singură cameră de lapte un rĕcitor şi doniţele pentru transportul luĭ sunt tóte aparatele necesare. De conservat laptele nu se conservă de cât de séra până diminéţa, iar capital rulant aprópe nu trebuesce de loc, căcĭ preţul luĭ se încaséză ḑilnic, la sĕptĕmână, orĭ la lună, şi de la muşteriĭ absolut siguri. Prin rĕcire îndată după mulsóre de la temperatura normală a corpuluĭ de la 37—38° C. la o temperatură maĭ scăḑută 7—10° C, mărim facultatea luĭ de a-l păstra dulce fără să se sĕrbeḑéscă, prin care câştigăm din timp şi posibilitatea de transport fără de a se altera. Aḑĭ abia se maĭ traspórtă şi vinde lapte în comerciul mare, care să nu fi fost maĭ întâiŭ rĕcit la rĕcitóre orĭ prin punerea luĭ în ghiaţă. In casurĭ de epidemiĭ între vite, bóla de unghiĭ şi de gură, este necesar ca laptele să fie maĭ întâiŭ pasteurisat pentru a distruge orĭ-ce germenĭ de bólă, ce ar fi ajuns în el. Prin aceia ca şi prin ferbere sistematică, laptele nu perde nimic din calităţile sale. Pentru transportul lapteluĭ próspĕt, veḑĭ capitolul despre lăptĕriĭ, Zootechnia, pag. 682.

Pentru vînḑarea şi desfacerea lapteluĭ próspĕt se pot alege diferite mijlóce şi căĭ: saŭ că producĕtorul îl trimete direct consumatoruluĭ la domiciliŭ, saŭ că îl închiriéză la antreprenorĭ şi furnisorĭ de lapte, hale centrale, orĭ la lăptĕriĭ cooperative. Furnisarea lapteluĭ directă este împreunată cu multe neajunsurĭ şi perdere de timp; micul producĕtor îşĭ are muşteriĭ sĕĭ puţinĭ la numĕr, pe care îĭ prevede ḑilnic cu lapte şi clientela forméză óre-cum un capital al sĕŭ, dar de multe orĭ perde cu timpul atât, cât câştigă la lapte, şi vara când este mult lapte, îĭ rĕmâne nevîndut nu-l póte prelucra în unt ca să i se renteze.

Acelaşĭ serviciŭ l'ar putea prevedea unul în loc de 10 producĕtorĭ micĭ.

Proprietarul mare arare-orĭ se póte ocupa cu atare desfacere afară de furniturĭ în masă la spitale, internate orĭ antreprenorĭ. Pentru el este maĭ avantagios să-l arendeze în masă pe anul întreg pe un preţ şi ceva maĭ scăḑut, dar lăsând atribuţiunile comerciuluĭ în sarcina negustoruluĭ, şi acordându-ĭ şi luĭ un mic beneficiŭ, însă reservându-şĭ sieşĭ facultatea de a-l scădea şi urca cu 10—20%, după seson şi anotimp. Furnisarea directă în mic o pot face de obiceiŭ numaĭ locuitoriĭ satelor mărginaşe cu oraşul mare şi din nemijlocita apropiere, pe când ceĭ de la o depărtare maĭ mare ar perde maĭ mult cu transportul şi distribuţia luĭ pe la consumatorĭ, de cât ar fi beneficiul ce prind eĭ pe el. Unde există însă căĭ ferate şi societăţĭ de vapóre cu curse ḑilnice regulate o pot face şi ceĭ din depărtare până la o anumită distanţă prin intermediarea furnisorilor, lăptĕriilor cooperative, şi halelor de lapte. Furnisorul în mare şi negustorul ca intermediator între producĕtor şi consumator, pe lângă că este maĭ în curent cu cererile şi mişcarea pieţeĭ, dar are facultatea că ceia-ce n'a putut desface într'o ḑi, el îl póte prelucra în unt şi brînzeturĭ fără a-l lăsa să se strice, ceia-ce în cantităţĭ micĭ nu se rentéză.

In oraşele marĭ din străinătate sunt lăptĕriĭ marĭ şi negustorĭ, carĭ adună laptele de la diferiţĭ producĕtorĭ în cantităţĭ de miĭ de litri pe fie-care ḑi şi-l distribue cu carĕle şi ómeniĭ propriĭ pe la consumatorĭ, iar restul îl prelucréză în lăptĕriĭ sistematice în unt, smîntână şi brînzeturĭ. Marea lăptĕrie C. Bolle din Berlin, adună şi distribue între 20—40.000 litri de lapte ḑi de ḑi anul întreg, iar la Hamburg se încarcă vapóre întregĭ cu lapte dulce şi derivatele lapteluĭ pentru consumul Londreĭ. La Viena singur domeniul Ung. Altenburg trimite laptele de la o văcărie enormă circa 2.400 vacĭ fĕtate, aproximativ 5—5½ milióne de litri de lapte pe an, în hala proprie.

Graţie acestor producţiunĭ şi organisaţiunĭ în stil mare, comerciul cu lapte şi cultura vitelor s'a deschis isvóre enorme de venit, preţul lapteluĭ a scăḑut, iar consuma-

ţiunea şi traficul cu laptele a crescut enorm de a putut pătrunde şi în coliba celuĭ din urmă uvrier şi a săraculuĭ. Numaĭ la noĭ în România, unde nu s'a făcut încă nimic în direcţiunea acésta, consumaţiunea de lapte este relativ fórte redusă, şi în oraşele nóstre laptele şi untul de masă se vinde cu preţul cel maĭ urcat în Europa, ce nu stă de loc în raport cu starea nóstră de cultură.

Unde laptele nu se póte expedia şi desface ḑilnic pentru consumaţiune în stare próspătă saŭ nu este căutare pentru el ca să se obţină un preţ convenabil, acolo intră în acţiune lăptăriile cooperative, carĭ primesc laptele de la producătoriĭ asociaţĭ pe un preţ maĭ scăḑut dar stabilit de maĭ nainte pentru anul întreg, şi-l prelucréză în unt şi brânzeturĭ şi apoĭ îl exportéză ca atare. Laptele transformat în unt fin de masă şi în brânzeturĭ grase semigrase şi macre, represintă sub un volum maĭ mic o valóre intrinsecă maĭ mare de cât laptele próspăt, se póte ţinea timp maĭ îndelungat şi supórtă transportul pe o distanţă mult maĭ mare. Untul fin de masă şi brânzeturile aŭ căutare şi se pot desface în orĭ-ce timp al anuluĭ în ţară saŭ străinătate.

Producătorul câştigá prin intermediul lăptărieĭ cooperative un debuşeŭ şi trafic constant pentru produsele sale acolo, unde de alt-fel nu l'ar avea şi pe un preţ de maĭ nainte stabilit, care trebue să-ĭ convină şi luĭ de óre-ce l'a acceptat; apoĭ deosebit de preţul obţinut pentru laptele predat lăptărieĭ, el beneficiéză şi la venit, ca societar. In lăptăria mare sistematică laptele se prelucréză de un specialist şi cu aparatele şi maşinăriile moderne perfecţionate, aşa că el tot-d'auna va scóte dintr'însul un produs de valóre maĭ mare de cât la fabricaţiunea în mic de casă. Untul fin de masă îşĭ găsesce cumpărătorĭ şi preţurĭ convenabile şi atuncĭ, când marfa ordinară — untul topit — nu are căutare, şi o lăptărie sistematică fiind-că îl produce regulat în cantităţĭ marĭ póte să-l expedieze şi expórte pe pieţe marĭ din străinătate, unde sunt preţurĭ maĭ bune de cât în ţară, şi spesele de regie sunt maĭ micĭ de cât la producţiunea şi vînḑarea în mic.

O ast-fel de lăptărie cooperativă este în apropierea

ţĕreĭ nóstre cea de la Christian de lângă Sibiŭ, şi lăptĕria centrală de la Timişóra, care primesce ḑilnic la 10.000 litri de lapte furnizat de 16 societăţĭ agricole, şi îl prelucréză în unt fin pentru export, producênd ḑilnic unt pentru câte 2.000 leĭ valóre.

La fabricaţiunea de unt şi brânzeturĭ în mare însă nicĭ odată nu putem scóte din lapte beneficiul acela, care îl avem din laptele próspĕt vîndut direct, şi afară de aceia şi spesele de regie sunt maĭ marĭ. Dar şi lăptĕriile sunt de mare avantagiŭ căcĭ ele crează artificial un debuşeŭ şi posibilitatea de desfacere a unuĭ product acolo, unde nu există, şi în mic nu ar fi nicĭ odată posibil.

Prin înfiinţarea de sindicate şi lăptĕriĭ cooperative s'ar putea da o nouĕ impulsiune cultureĭ vitelor în ţară ca să le aducă la o stare mult maĭ înfloritóre de cât înainte vreme sub regimul estensiv al suhaturilor şi moinelor.

La producţiunea de lapte şi înfiinţarea de lăptĕriĭ însă pe lângă alegerea unuĭ soiŭ bun de vacĭ este lucru de căpetenie, ca ele să aibă tot-d'auna hrană cu îndestulare anul întreg şi o hrană substanţióşă, uşóră de digerat ca să nu îndure fóme. Acésta este necesară atât la regimul păşuneĭ cât şi la regimul stabulaţiuneĭ, maĭ cu sémă în clima nóstră arridă de stepă este de lipsă să îngrijim ca primăvara cât să póte de timpuriŭ să avem nutreţ verde, iar vara pe timpul căldurilor tropicale şi a secetelor grozave, unde pajiştea este pârlită de arşiţa sóreluĭ, să avem nutreţ verde şi uscat suficient, ca diminéţa şi séra să le dăm acasă de mâncare. Ingrijirea lor la păşune şi în obor trebue să fie alta de cât cea usitată la vitele indigene, dacă nu vroim ca ele să-şĭ pérdă de timpuriŭ laptele şi să degenereze.

Ingrăşatul vitelor şi introducerea de rase precoce pentru carne vine aşa ḑis de sine pe tóte moşiile, carĭ aŭ fabricĭ de spirt şi zachăr şi cele ce dispun de multe nutreţurĭ în anumite sezóne. Rentabilitatea îngrăşăreĭ lor sub anumite raporturĭ economice este sigură, pe baza că carnea bună are şi la noĭ căutare. Totuşĭ generalisarea eĭ ar putea lua fiinţa numaĭ după încheierea unor convenţiunĭ vamale cu statele vecine maĭ favorabile, de cât cele ac-

tuale, carĭ ne-ar pune în stare să participăm direct la aprovisionarea marilor centre Viena, Berlin, Breslaŭ și Constantinopole. Cu exportul de carne próspătă și de vite grase ar trebui însă să ne îndreptăm privirile spre Orient unde șansele sunt ceva maĭ favorabile, bună óră spre Egipt și Port Said de cât în apus.

Oieria. O latitudine iarășĭ însemnată în alegerea direcțiuneĭ de urmat, avem la oierie. Oieriile nóstre nicĭ pe departe nu corespund menireĭ lor și roluluĭ multiplu ce ar putea să-l aibă óia. Unde pe moșiile marĭ ar trebui să fie turme numeróse de miĭ și miĭ de capete — pe vastele moșiĭ de decimĭ de miĭ de pogóne abia sunt vre-o 3—400 de oițe propriĭ, deși ar putea să pască pe ele decimĭ de miĭ după analogia moșiilor din Rusia, Ungaria, Australia, Laplata etc. Cultura oilor merinóse propriĭ pentru lână la noĭ nu este de loc cunoscută, cum nu sunt cunoscute nicĭ rasele propriĭ de carne, deși lâna este un product care se póte exporta maĭ ușor de cât cerealele și are debușeŭ însemnat și în țară.

Oia se hrănesce maĭ ușor de cât vita mare, și pe ogórele sterpe și în miriștĭ numaĭ ea găsesce ceva mâncare unde vitele marĭ pe timp de secetă staŭ să péră de fóme și de sete. Apoĭ cu oile maĭ utilisăm bine pléva, paiele de cereale, bóbe, paiele și păstăile de leguminóse cum și o mare parte din pășunile accesoriĭ. De aceea oile n'ar trebui să lipséscă de pe nicĭ o moșie, și produc și ele o cantitate însemnată de gunoiŭ și cel maĭ bun după calitate. Moșiile carĭ aŭ multe pășunĭ naturale, orĭ un teren arrid nisipos, carĭ nu pot nutri alte vite, sunt destinate de natură spre o oierie întinsă.

Ținerea oilor are ca scop principal:

1). Producțiunea și vînțarea de cârlanĭ și mióre pentru reproducție.
2). » esclusivă de lână fină de postav orĭ de piepteni.
3). » de lapte și de brânză.
4). » esclusivă de carne, și îngrășatul de berbecĭ.
5). » de lână ceva maĭ grósă la fir și de lapte.

Producțiunea și crescerea de cârlanĭ și mióre bune pentru prăsilă și facerea unuĭ comerciŭ cu ele póte deveni fórte

lucrativă pentru uniĭ cultivatorĭ, carĭ aŭ buna experiență în crescerea și alegerea lor, orĭ că aŭ pășunĭ speciale pentru ele. Crescerea de berbecĭ bunĭ pentru prăsilă nu reclamă nicĭ așa mare capital și nicĭ nu depinde așa mult de concursul și protecțiunea statuluĭ și guvernelor ca la cultura cailor. Ea este însă basa necesară, ca să se pótă aduce o ameliorațiune cultureĭ ovine din țară, căcĭ fără reproductorĭ bunĭ nu se pot ameliora turmele.

Pentru producțiunea de lână fină este inevitabilă introducerea oilor merinóse și la noĭ pe o scară întinsă maĭ cu sémă pe moșiile marĭ cum s'a făcut în tóte țările Europeĭ. Și anume nu atât merinósele cu lâna extrafină tipul electoral — cât maĭ mult lâna ceva maĭ trainică — tipul Rambouillet, Negretti, orĭ rasa de pieptenĭ germană, parte pentru a fi cultivate în rasă pură, parte pentru a a fi încrucișate cu oile nóstre țigăĭ pentru ameliorarea lâneĭ acestora. Reușita lor nu póte fi pusă la îndoială, după ce ele sunt cultivate cu deplin succes atât în Rusia meridională, Basarabia, Crimea cât și în Ungaria vecine cu noĭ. Insă ele cer un alt regim de cât țigăile nóstre, și nu pot fi ținute vara și iarna afară la pășune, și pe ger și viscole afară sub cerul liber orĭ după niscaĭ-va perdele și în zăvade, ci vor să aibă grajdurĭ calde pentru iarnă și să fie ferite de viscole și umezélă vara și iarna. Că cultura lor tot rentéză încă sub raporturĭ maĭ estensive cu tótă deprecierea lâneĭ, dovadă sunt Ungaria, Rusia, carĭ le cultivă cu miliónele.

Felul pășuneĭ însăși și îngrijirea ce le-o putem da, ne indică direcțiunea de urmat și rasa de introdus. Dacă avem pămînturĭ sĕrace, nisipóse, și cu multe păiușurĭ uscate fără vlagă, atuncĭ va fi rentabil electoralul uscăcios cu corpul mic și lâna delicată dar puțină; dacă însă pășunile sunt abundente și substanțióse, introducem una din rasele maĭ marĭ, cu lână de pieptenĭ, și mare la corp care este bună și de îngrășat; unde însă nu dispunem încă de grajdurĭ sistematice și calde, ci numaĭ de șopróne ușóre și de instalațiunĭ provisoriĭ, acolo ne mulțumim numaĭ cu o ameliorare óre-care a oilor nóstre țigăĭ în vederea ca să producă o lână ceva maĭ fină.

Oile nóstre actuale ţigăĭ, ţurcane şi stogóşe, se mulg de o potrivă, şi laptele şi brînza sunt folosul lor principal, iar mielul şi lâna vin în a doua categorie. Óia ţigaie în sine este maĭ bună de lapte şi de lână, de cât óia ţurcană. Óia stogóşă saŭ stogomană ocupă un loc intermediar între ele ca o curcitură a lor. Cu tóte acestea óia ţurcană este maĭ veche şi maĭ lăţită în ţară, aprópe singura rasă predominantă la Românĭ peste tot, la câmp, la baltă, în coline şi la munte, pe când óia ţigaie se găsesce cu deosebire la câmp şi aprópe numaĭ în România, de unde se vede că ţurcana este maĭ resistentă şi maĭ puţin pretenţióşă de cât ţigaia. De alt-fel ambele sunt supuse la acelaşĭ regim aspru de ţinere, şi mare parte a anuluĭ ele 'şĭ caută singure hrana lor.

Deşi ele se ţin fórte ieftin şi sunt puţin pretenţióse, totuşĭ o ameliorare a regimuluĭ şi tratamentuluĭ lor este de dorit în interesul amelioraţiuneĭ produselor lor, atât a lapteluĭ dar cu deosebire a lâneĭ. Lâna lor se subţiéză şi depreciéză cu deosebire atuncĭ, când trebue să îndure fóme şi lipsă cu săptămânile, iar lipsa de adăpost 'ĭ destramă şi 'ĭ încâlcesce lâna, prin care împrejurărĭ ea 'şĭ perde considerabil din valóre. Aceste douĕ îmbunătăţirĭ în traiul oilor ar urca considerabil valórea produselor lor.

Alt-fel este destul de avantagios de a le ţinea şi pe lângă regimul sobru cu care sunt deja obicinuite, dacă ne mulţumim cu folósele ce ne daŭ actualmente. Este însă necesar să aibă grajdurĭ calde pentru ele, şi hrană suficientă pentru iarnă, acela care ar vroi să transpună fĕtatul lor în iarnă de timpuriŭ, ca să aibă mieĭ de vîndare pe la Crăciun şi Bobotéză, atuncĭ când mieiĭ sunt fórte scumpĭ, şi să mulgă oile iarna şi primăvara, când brînza nouă este maĭ scumpă, iar vara îndată după secere şi tómna să le lase sterpe să nu le maĭ mulgă. Ar fi óre-cum o intervertire la noĭ neusitată a ordineĭ, dar sub unele împrejurărĭ rentabilă.

Rase propriĭ pentru carne, Southdown, Cotswold, Shropshiredown etc., sub raporturile actuale vor fi puţin rentabile ca şi vitele bovine de carne, până ce nu avem asigurat un export regulat de carne şi vite grase spre rĕ-

sărit orĭ apus. Maĭ curînd s'ar renta introducerea raselor orientale a oiĭ bucălae și cea cu códa lată, carĭ sunt tare căutate în orientul întreg, și aŭ maĭ fost cultivate odată în țară. Ele ar putea deveni rentabile și cu privire la cojóca meilor pentru prepararea Astrahanuluĭ, atât de des întrebuințat și de cojocariĭ noștri.

Până atuncĭ însă ar merita să dăm o maĭ bună îngrijire oilor ce le avem și să le îngrășăm pentru tăiere. Incrucișarea oilor țigăĭ cu rase engleze de carne a dat bune resultate în Ungaria. O parte din mieĭ ce se vînd pentru tăiere primăvara s'ar putea îngrășa și la noĭ cu lapte macru de vacă și de bivoliță. Berbeciĭ bătuțĭ și grașĭ, se caută și se plătesc binișor și la noĭ. Moșiile carĭ nu dispun de pășunĭ propriĭ pentru oĭ, pot ocupa pășunile accesoriĭ fórte bune cu berbeciĭ și sterpele puse la îngrășat. Și cu tóte acestea încă nu cunóscem nicĭ o moșie în țară, care s'ar ocupa cu îngrășarea sistematică a oilor, ceia-ce în străinătate se practica fórte des, aprópe regulat pe fie-care moșie mare, iar *botóșele* nu se daŭ slabe în tăiere maĭ nicĭ odată, cum se face la noĭ (1). Zalhanalele nóstre vechĭ și prepararea de păstramă încă maĭ póte dăinui câtă-va vreme, și să contribuie și ea a mări folósele oilor. Dar la sigur că perfecțiunea și desvoltarea industrieĭ de casă ar fi un mijloc de a utilisa maĭ bine lâna produsă, cum și o lână maĭ fină ar procura la rîndul eĭ căutare și prețurĭ maĭ bune produselor industrieĭ de casă.

Caprele nóstre par a fi maĭ bune de lapte de cât oile; cel puțin pe la stânĭ ele sunt bine vĕdute de ciobanĭ, căcĭ o capră dă maĭ mult lapte de cât 3—4 oĭ, iar o capră bună de lapte dă une-orĭ cât o vacă. Nu sunt bine vĕdute însă din causa stricăciunilor ce fac pomilor și pădurilor. Pastrama de capră, iedul și limbile afumate se consideră ca superióre celor de óie. Pĕrul de capră este de puțină valóre în industrie. Ar merita însă introducerea caprelor de Angora și Cașemir și la noĭ pentru a pro-

(1) Asupra oviculturei merită citire interesanta scriere a distinsuluĭ profesor universitar de la Halle a/S d-nul Dr. Carol Freytag. Regatul Românieĭ din punct de vedere al agricultureĭ sale. Bucurescĭ 1899.

duce un pĕr maĭ fin de la ele. Merită însă și caprele introduse pentru lapte la familiile de lucrătorĭ carĭ nu pot ținea vacă de lapte.

Porciĭ și cultura lor încă trage greŭ în cumpĕnă la organisarea uneĭ moșiĭ. Este dór de a utilisa cu ajutorul porcilor nu numaĭ diferitele zóne, gozurĭ, producte apóse propriĭ pentru eĭ: bostanĭ, cartofĭ, napĭ etc., dar sunt uniĭ anĭ rĕĭ, în carĭ porumbul nu s'a copt în de ajuns și amenință să ni se strice prin mucedire, este ghinda și jirul care se fac în uniĭ anĭ fórte abundente și servă la îngrășatul rîmătorilor; maĭ sunt pășunile umede din Baltă, apoĭ rĕmășițile de la lăptĕrie, cășărie, și stînĭ, zerul și jîntița, carĭ încă se pot folosi maĭ bine cu rîmătoriĭ de cât cu alt soiŭ de animale. După felul și cantitatea nutrețurilor disponibile, ce putem produce pe moșie, depinde felul și numĕrul porcilor ce avem să introducem pe moșie.

Ținerea porcilor se póte face din diferite puncte de vedere: pentru prăsilă și crescerea de bunĭ reproductorĭ, vierĭ și purcele pentru prăsilă, ca să facem comerciŭ cu eĭ, apoĭ prăsila pentru a cresce mascurĭ și scrófe pentru vîndare la etatea de un an saŭ un an și jumĕtate, și în fine crescerea de porcĭ de rudă pentru a-ĭ îngrășa noĭ. A cumpĕra porciĭ marĭ pentru îngrășat este maĭ mult o chestie de speculă și de comerciŭ, de cât de agricultură. Cu tóte acestea se usitéză și ea destul de des în anumite casurĭ, când există mult porumb și porumbul nu are căutare, saŭ că nu sunt prețurĭ suficiente orĭ că s'a făcut multă ghindă și jir în pădure și vroim să le folosim pe acestea cu porciĭ.

Porciĭ îĭ deosebim în porcĭ de carne și porcĭ de unsóre. Cultura lor este posibilă în mare ca și în mic. Cu ea ne orientăm după raporturile economice locale. Prăsirea și crescerea porcilor pentru carne nu este posibilă și rentabilă de cât numaĭ sub raporturĭ economice maĭ desvoltate. Sub raporturĭ economice estensive ar veni în considerare cel mult numaĭ prăsirea de vierĭ și purcele pentru reproducție, orĭ pentru ameliorarea porcilor localĭ, ceia-ce se practică fórte des și cu bun resultat. Insă trebue să scim de maĭ nainte că porciĭ englezĭ de rasă berkshire

yorkshire etc., deşi sunt precocĭ şi ajung la o greutate maĭ mare de cât porciĭ noştri indigenĭ, eĭ sunt maĭ delicaţĭ şi maĭ pretenţioşĭ de cât aĭ noştri de ţară. Pe eĭ nu-ĭ putem scóte de loc vara în câmp la păşune, ca să-şĭ caute singurĭ hrana lor, şi iarna aŭ nevoe de grajdurĭ călduróse igienice, căcĭ eĭ aŭ puţin pĕr pe trup şi sunt greoĭ la mers şi rîmat. Eĭ sunt şi maĭ puţin fertilĭ de cât aĭ noştri indigenĭ. Porciĭ de carne sunt destinaţĭ exclusiv pentru moşiile, carĭ se caută în mod sistematic, aŭ grajdurĭ încăpĕtóre şi pentru eĭ, şi le pot da tot-d'auna hrana necesară. Alt-fel eĭ degeneréză şi îşĭ perd valórea intrinsecă a lor. Cultura şi ţinerea lor este fórte uşóră şi rentabilă. Acolo unde sunt lăptĕriĭ marĭ sistematice, ele utiliséză laptele macru de la separator, zĕrul şi jintiţa dându-le la porcĭ.

Porciĭ de grăsime între carĭ numĕrăm pe ceĭ indigenĭ de tóte tipurile, sunt mult maĭ tenacĭ şi maĭ sprintenĭ de cât porciĭ englezescĭ, sunt decĭ maĭ uşor de crescut şi ţinut. Eĭ se desvoltă anevoe şi nu ajung nicĭ odată la greutatea celor englezĭ, însă fiind-că se pot cresce maĭ lesne pot să fie eventual tot aşa de rentabilĭ ca ceĭ d'intâiŭ. Insă sunt şi între eĭ rase şi tipurĭ de valóre diferită: porcul creţ este inferior ca rasă şi valóre porculuĭ numit de mangoliţă, şi apoĭ iarăşĭ sunt şi maĭ bunĭ ceĭ de Chişinĕŭ (Kis-Ienö) Ungaria, porcul sîrbesc de Şumadia, care se găsesce une-orĭ introdus în ţară şi cu bun succes. Incrucişarea porcilor creţĭ indigenĭ cu rasa mongoliţă, orĭ cu cea de Chişinĕŭ şi de Serbia pentru ameliorăţiune tot-d'auna a reuşit şi a dat bune resultate. Rasele ungare de porcĭ se pare însă că sunt maĭ expuse la unele bóle de cât cele de ţară şi de Transilvania.

Pentru moşiile de la Dunăre se potrivesce bine porcul indigen numit Băltăreţ, care şi dacă se desvoltă anevoe este însă nepretenţios, cresce fórte uşor în Baltă şi se nutresce aprópe esclusiv cu rădĕcinĭ şi pescĭ — şi numaĭ la finea îngrăşatuluĭ i se dă porumb. Anul întreg eĭ îl petrec în Baltă şi numaĭ puhoiurile cele marĭ îĭ scot de acolo; puţine grăunţe li se dă iarna când pămîntul este îngheţat de nu pot rîma şi Balta e acoperită de ghiaţă. Tot aşa puţină hrană se dă şi celor de la pădurĭ, carĭ

umblă la jir și ghindă și găsesc iarna și vara hrană în pădure. Carnea și slănina a celor d'întâiŭ miróse a pesce — provenit din unsórea de pesce, iar la ceĭ îngrășațĭ cu jir și ghindă slănina și untura este așa de móle și grăsimea se topesce din ele chiar și iarna, când vremea este domólă. De aceea la îngrășat în perióda din urmă li se dă esclusiv porumb ca să li se solidifice slănina și grăsimea, și să se acopere mirosul a pesce.

Ar fi decĭ greșit lucru d'a introduce porcĭ de carne de rasele engleze pentru a-ĭ ținea vara la pășune și iarna în nisce cotețe primitive, cu care mod de ținere numaĭ porcul indigen creț este obicĭnuit și-ĭ priesce. In jurul orașelor marĭ și micĭ se rentéză însă ținerea raselor de carne englese maĭ tot-d'auna, fiind-că ele se desvóltă iute și purceiĭ lor de lapte, și burlinciĭ după înțărcare numaĭ ceva bine ținuțĭ se pot desface cu bun preț pe la tîrgovețĭ pentru îngrășat.

Pentru îngrășatul porcilor în numĕr maĭ mare avem tot-d'auna să calculăm de maĭ nainte, dacă ne vine îngrășatul lor maĭ ieftin la moșie, orĭ ca să-ĭ trimitem la tîrgurile de rîmătorĭ, numaĭ bine ținuțĭ, semi-grașĭ orĭ îngrășațĭ făcuțĭ gata, numaĭ pentru ca să fie la îndemâna cumpĕrătorilor. Comerciul cu porcĭ grașĭ a atras după sine perderĭ simțitóre maĭ tuturor cultivatorilor și îngrășetorilor noștri marĭ și micĭ, din causa nesiguranțeĭ exportuluĭ, fiind-că la momentul oportun când marfa era gata de vînḍare, s'aŭ închis granițele și porciĭ nu se maĭ putură desface cu prețul, ce l'ar fi obținut când granițele ar fi fost deschise. De acest fapt încă trebue să ținem cont la îngrășatul porcilor în stil mare, căcĭ póte fi tot-d'auna maĭ avantagios de a expedia marfa semi-grasă d'acasă pentru a o îngrășa maĭ departe în tîrgul de rîmătorĭ din țară orĭ de peste graniță, de cât a rĕmânea cu marfa făcută gata și neavênd cuĭ o vinde, din causa închidereĭ granițelor și a fi silit apoĭ de a o desface pe prețurĭ derisoriĭ.

Numĕrul și specia vitelor, cum și modul lor de întreținere și folósele ce vroim să avem de la ele, ne dă și numĕrul clădirilor și adăposturile necesarĭ, ce avem să

facem pentru ele, cum și personalul permanent de serviciŭ al moșieĭ, argațĭ și păstorĭ. Tocmaĭ prin introducerea unuĭ numĕr însemnat de vite, reducem considerabil din suprafața moșieĭ destinată plugărieĭ în genere, și a cultureĭ cerealelor în special, căcĭ sunt dór necesare să avem pășunĭ naturale orĭ artificiale suficiente pentru ele, apoĭ nutreț uscat pentru iarnă. Prin introducerea cultureĭ plantelor de nutreț transpunem o parte însemnată de lucrărĭ agricole pe alte timpurĭ, așa în cât facem economie și de brațe, și pe cele care le avem le întrebuințăm timp maĭ îndelungat, de unde tot-d'auna ni se vin maĭ ieftine. Tocmaĭ de la familiile argaților și păstorilor stabiliți pe moșie, putem să avem vara un contingent însemnat de brațe, pe carĭ de alt-fel ar trebui să le compensăm cu brațe străine, eventual cu muncitorĭ ambulanțĭ, pe carĭ pe timp de plóie trebue să-ĭ ținem pe mâncare și bĕutură fără să ne producă ceva.

Cu numĕrul vitelor stă în raport invers industriile agricole ce avem să înființ̆ăm ca să ni se renteze, față cu întinderea și exploatarea moșieĭ. Nutrețurile și alte producte ale soluluĭ ce nu se pot utilisa cu vitele pe moșie și nicĭ că găsesc cumpĕrătorĭ, trebuesc utilisate cu ajutorul industriilor agricole. Altă dată industriile anexe a agricultureĭ vin în ajutorul cultureĭ vitelor, ca să ne producă nutrețul necesar în derivatele lor, ca un supliment al fînuluĭ și grăunțelor. Tot așa și pentru producțiunea de gunoiŭ.

In legătură cu jugurile de vite trăgĕtóre, sunt uneltele de munca câmpuluĭ: car, plug, grapă, tăvălug și diferite mașinĭ agricole, pe carĭ le împărțim în rechisite generalĭ ale economieĭ; uneltele de casă: grajd, șopron, șură, magazie de producte, beciŭ, pivniță, cum și întreținerea și usagiul lor. Uneltele de prima necesitate și maĭ des întrebuințate aŭ să fie procurate fără amânare, pe când uneltele accesoriĭ și anumite mașinĭ agricole, carĭ se întrebuințéză maĭ rar, le putem procura și maĭ târdiŭ, eventual să le închiriem de la alțiĭ, d. ex. mașinĭ de semĕnat, batoze de treerat și bătut porumb, trióre, machinĭ, etc. Acelașĭ capital angajat în unelte de prima necesitate

va aduce maĭ mult folos de cât dacă ar fi angajat în unelte accesoriĭ, deși une-orĭ și aceste pot fi absolut necesare. Este maĭ nimerit de a închiria o mașină de seměnat în rînduri, de cât 10 pluguri de învoélă, deși costul lor de cumpěrătóre este egal, căcĭ mașina de seměnat în rînduri o putem lua cu chirie maĭ ușor de cât plugurile, și eventual la cas de nevoe, ne folosim și fără de ea, de seměnatul cu mâna prin împrăștiere, orĭ de pusul cu mâna după ce maĭ întâiŭ am tras rîndurile cu marcatorul, de cât să închiriem un plug cu ḑiua orĭ pe sesonul întreg, când tot natul vroesce să-și are luĭ maĭ întâiŭ.

Dar mașina de seměnat și de secerat, unde nu există brațe în deajuns, orĭ mașina de treerat cu abur, póte fi indispensabilă și la locul eĭ dacă nu există de cât proprietate mică țěrănéscă, care nu o póte procura, orĭ o grupă de fer acolo, unde nu se întrebuințéză de cât grape de mărăcinĭ. Despre suprafețele ce se pot lucra cu diferite instrumente agricole ca să le ocupe ḑiua întrégă și într'un an se póte vedea la pag. 198.

După stabilirea plantelor de cultură, a vitelor trăgětóre și a celor de rudă, și a uneltelor și mașinilor agricole, maĭ rěmâne să maĭ stabilim încă capitalul circulator și de exploatațiune, care nu este mic și neînsemnat. Pe cât ar fi de greșit de a angaja de la început întreg capitalul disponibil în mașinĭ și vite, și ast-fel de a ne priva de factorul cel maĭ important al exploatațiuneĭ, și să nu maĭ avem capital de circulațiune în mână pentru întâmpinarea nevoilor ḑilnice, tot așa ar fi de greșit de a începe cultura uneĭ moșiĭ marĭ saŭ micĭ fără de ver-ce capital fix, bazat unic pe capitalul circulator, din causă că acesta este cel maĭ riscant între tóte. Raportul după care aŭ să se împarță diferite soiurĭ de capitalurĭ la exploatațiunea agricolă se póte vedea la pag. 273.

După capitalul circulator disponibil vedem îndată la început, ceea ce putem lucra și cultiva în regie cu plugurile uneltele și vitele propriĭ, și cât teren ne maĭ rěmâne disponibil, pentru a-l da în parte orĭ cu dijmă pe la locuitorĭ. In fine capitalul circulator disponibil ne maĭ impune și sistema de cultură și rotațiunile ce avem să

adoptăm ca să utilisăm cât maĭ bine brațele, vitele și uneltele.

Dacă moșia este lipsită cu totul de orĭ-ce instalațiĭ și ecarete, vine în de aprópe considerare dacă nu este maĭ nimerit de a lua o hipotecă orĭ un împrumut maĭ mare pentru ridicarea ecareturilor necesare indispensabile de cât a începe fără ele, saŭ a ne imobilisa o prea mare parte din capital, saŭ a renunța la vite și unelte orĭ a ne expune să ni se strice uneltele și productele expuse la intemperiĭ?! Intensitatea cultureĭ ce avem să adoptăm stă în strânsă legătură cu capitalul disponibil; unde nu avem capital suficient introducem o cultură maĭ estensivă și dăm preferința vitelor acelora, carĭ nu reclamă un capital așa de mare d. es. vitele cornute de rasa podolică, oilor țurcane și țigăĭ și porcilor, și ne restrângem în introducerea vitelor scumpe și exigente orĭ le lăsăm pe alte timpurĭ maĭ propice.

Tot așa și la cumpĕrătóre maĭ bine lăsăm o parte din prețul de cumpĕrătóre ca ipotecă asupra moșieĭ de cât să ne afectăm întreg capitalul de înzestrare și circulator în cumpĕrătórea moșieĭ, și apoĭ să nu o putem înzestra cu cele necesare. Dacă nu eșim la socotélă cu cheltuelile atuncĭ facem óre-carĭ cheltuelĭ personale orĭ cu menagiul prea marĭ, și căutăm să ne restrângem în acestea la inceput — până ce moșia sub noua direcțiune începe să-șĭ dea ea resultatele așteptate. A concepe însă un plan prea mare și a-l executa numaĭ în parte, orĭ a ne opri din el înainte de a-l încerca, este tot-d'auna greșit și împreunat cu perderĭ simțitóre. De aceea el trebue bine studiat în tóte părțile și amănuntele luĭ. Vom arăta prin un exemplu:

Planul economic al moșieĭ Valea-Sécă.

Moșia Valea-Sécă, (pag. 464) situată în Județul . . . . plasa . . . . comuna Cărligătura la 10 minute depărtare de gara . . . . și la 30 kl. de orașul X, cu 30.000 locuitorĭ. Ea póte să participe la alimentarea orașuluĭ cu lapte dulce. Moșia Valea-Sécă se compune din 3 trupurĭ de moșie: Câmpul-de-sus 300 pogóne, Câmpul din jos 400 pogóne, la mijloc Cârligătura cu 200 pog. teren arabil, 30 pog. pădure, 20 pog. fînaț, și 20 pog. pășune, 10 pog. curte și grădină și 20 pogóne drumurĭ și areal improductiv. O gârlă cu acelaș

nume o atinge în lungul sĕŭ. Terenul în partea de sus a moşieĭ este ceva nisipos, în partea de jos însă maĭ mult lutos şi argilos. Ea a fost cultivată până acum prin arendaşĭ, carĭ după informaţiunile culese în localitate nu prea aŭ făcut stare, dar nicĭ că aŭ perdut; eĭ nu aŭ făcut stare cu deosebire din lipsă de mijlóce şi de pricepere în ale agricultureĭ, şi tot din aceeaşĭ causă moşia a fost neglijată. Braţe se găsesc suficiente în localitate în cât nu avem lipsă de a recurge la braţe streine.

Moşia însă este lipsită de tóte cele necesare pentru o exploataţiune sistematică, nu are de cât un fel de magherniţă în paiantă, locuinţa pentru vichil, o magazie veche de scândurĭ ce stă să se dărîme şi un pătul de porumb şi acelaşĭ vechiŭ, aşa că tóte clădirile trebuesc făcute din noŭ, şi conforme cu exigenţele uneĭ culturĭ sistematice în regie. Moşia însă posedă un lut bun pentru făcut cărămidă, are un crâng cu lemne de valóre în el, are stuf şi nisipărie, aşa că tot materialul necesar la construcţie există în localitate, şi afară de var nu trebuesce nimic cumpĕrat din altă parte. Prin urmare se póte clădi uşor şi ieftin, rĕmâne numaĭ de a repartisa bine clădirile pe câţĭva anĭ în raport cu mijlócele disponibile.

Valórea şi capitalul de înzestrare necesar se compune:

Preţul de cumpĕrătóre la 1.000 pogóne à 325 leĭ		325.000 leĭ
Clădirĭ şi ecareturĭ necesare în total pag. 133		131.200 »
Maşinĭ şi unelte		27.610 »
Vite şi animale domestice		44.720 »
Capital de exploataţie propriŭ-ḑis:		
Din care: Seminţe şi materialurĭ diverse	7.000 leĭ	17.000 »
In numerar	10.000 »	
		220.530 »

Capitalul de investire la olaltă faţă de cel de cumpĕrătóre se vine ca 100 : 61

Preţul maĭ mare de 40 % investit în clădirĭ, vine în favorul moşieĭ prin reducerea preţuluĭ de cumpĕrătóre, căcĭ utilisézǎ maĭ bine lemnul şi materiile prime de pe ea, în favorul propriŭ.

A. Clădirile şi ecaretele ce sunt de ridicat şi făcut din noŭ.

a) La curte.

1) Casă pentru proprietar, construcţie masivă de zid. . . .	30.000 leĭ
2) Un grajd cu lăptĕrie pentru 50 vacĭ cu lapte şi 2 taurĭ.	25.000 »
3) Un grajd pentru boiĭ de muncă 24 capete	18.000 »
4) Un grajd pentru 12 caĭ	6.000 »
5) O magazie pentru 400 kile de producte.	20.000 »
6) Pătule pentru 100 kile de porumb în bóbe, construcţie uşóră de lemn.	2 000 »
7) Un şopron pentru maşinĭ	1.000 »
8) Şură pentru conservat nutreţul pe stîlpĭ de zid.	4.000 »
9) O cameră pentru preparat nutreţul cu accesoriile. . . .	1.800 »
Report . .	107.800 leĭ

Transport .	107.800 Ieĭ
10) Un grajd pentru porcĭ.	3.000 »
11) Coteţ pentru găinĭ	400 »
12) Locuinţe pentru argaţĭ (făcute în paiantă)	2.000 »
13) Gheţărie	600 »
14) 2 fôntânĭ cu rótă	800 »
La olaltă	114.600 leĭ

b) La armanu din câmpu din sus.

1) Un grajd (poiétă) pentru 800 oĭ făcut din gard de nuiele.	4.000 leĭ
2) Văcăria pentru vitele de tamaslîc	8.000 »
3) O magazie maĭ mică pentru producte, făcută din lemn .	1.000 »
4) Un şopron deschis	1.000 »
5) Un pătul de porumb	800 »
6) Locuinţe pentru argaţĭ.	1.000 »
7) Puţurĭ 2	800 »
Suma	16.600 »
	114.600 »
Clădirĭ în total	131.200 »

B. Vitele necesare moşieĭ.

1) 12 Caĭ de muncă a 500 leĭ.	6.000 leĭ
2) 20 Părechĭ de boĭ à 400 »	8.000 »
3) 50 vacĭ de lapte de rasă străină à 300 leĭ	15.000 »
4) 20 » » rasă indigenă à 100 leĭ	2.000 »
5) 2 taurĭ à 600 leĭ	1.200 »
6) 2 » de rasă indigenă à 200 leĭ	400 »
7) 40 gonitorĭ şi gonitóre à 80 leĭ	3.200 »
8) 400 oĭ fătătóre de rasă ţigaie à 15 leĭ	6.000 »
9) 10 berbecĭ de prăsilă à 30.	300 »
10) 140 mióre şi cârlanĭ à 8	1.120 »
11) 20 scrófe de prăsilă à 25.	500 »
12) 2 vierĭ à 60.	120 »
13) 20 porcĭ de rudă à 15.	800 »
14) găinĭ şi alte pasărĭ de curte.	80 »
Vite în total:	44.720 »

C. Unelte şi maşinĭ.

1) 20 pluguri universale de fer à 60.	1.200 leĭ
2) 2 pluguri de desfundare à 120.	240 »
3) 4 » poli-brasdare à 130.	520 »
4) 18 grape de fer cu carîmbiĭ de lemn à 30	540 »
5) 2 grape americane à 80.	160 »
Report .	2.660 leĭ

	Transport	2 660 leĭ
6)	3 tăvăluge de fer à 200	600 »
7)	3 cultivatóre à 150	450 »
8)	2 prăşitóre mecanice à 180	360 »
9)	2 rariţe à 30	60 »
10)	2 seměnătóre în lat à 300	600 »
11)	1 seměnătóre în rindurĭ à 800	800 »
12)	1 seměnătóre pentru semințele měrunte	40 »
13)	1 greblă mecanică	170 »
14)	1 maşină de treerat cu abur de 8 caĭ putere	10.000 »
15)	1 batoză de porumb cu abur	1.000 »
16)	1 Vînturătóre	220 »
17)	1 Trior	300 »
18)	20 carě de muncă à 250	5.000 »
19)	2 căruţe uşóre à 400	800 »
20)	2 carě marĭ de povară à 300	600 »
21)	1 cabrioletă pe arcurĭ	500 »
22)	15 sănĭĭ à 30	450 »
23)	Unelte měrunte şi vase în total	1.200 »
24)	2 maşinĭ de secerat simple à 700	1.400 »
35)	Cositóre	400 »
		24.510 »

Odată moşia înzestrată cu cele necesarĭĭ, procedem la alegerea plantelor, şi determinarea sistemelor de cultură ce avem să adoptăm. La alegerea celor d'intâiŭ am ţinut cont de teren, climă şi posibilitatea de vîndare a lor; în privinţa celor de a doua, am avut cu deosebire în vedere distanţa de la curte şi dificultăţile de supraveghere şi de administraţie. Pentru câmpu din sus ca maĭ depărtat de curte şi de sat, am adoptat o sistemă maĭ extensivă; iar pentru cele-l'alte una maĭ intensivă.

a) Câmpu din sus de 300 pogóne şi de un teren maĭ uşor nisipos îl vom cultiva în rotaţiune de 6 anĭ à 50 pogóne: 1) $\frac{3}{5}$ trifoiŭ, $\frac{2}{5}$ rapiţă; 2) grâŭ; 3) porumb; 4) 15 pogóne mazěre, 5 pogóne cartofĭ, 30 pogóne măzěriche; 5) secară; 6) $\frac{3}{5}$ ověz, cu trifoiŭ şi $\frac{2}{5}$ ogor +.

b) Câmpu din jos cu 400 pogóne cu o rotaţiune de 8 anĭ à 50 pogóne.

1) ogor +; 2) grâŭ; 3) orz cu trifoiŭ; 4) trifoiŭ; 5) grâŭ; 6) in, porumb + 7) ověz cu trifoiŭ şi iarbă; 8) trifoiŭ 1 cósă şi apoĭ păşune.

c) Cârligătura 200 pogóne arabile, în rotaţie de 5 anĭ à 40 pogóne: 1) grâŭ +; 2) prăşitóre, cartofĭ, sfecle şi meiŭ; 3) orz cu trifoiŭ; 4) trifoiŭ; 5) grâŭ.

După acest plan de cultură grâul va ocupa 230 pogóne, secara 50 pogóne, orzul 90, ovězul 80, — cerealele în total 470 pogóne, porumbul 75 pogóne, rapiţa 20, mazěrea 15, inul 25, măzěrichea 30, cartofiĭ 15, sfeclele de nutreţ 10, meiul 20, trifoiul 170 şi ogorul 70 pogóne.

In total cerealele ocupă 50%, pl. prăşitóre 11%, pl. comerciale 6%, pl. de nutreţ 24,6% iar ogorul 7%.

Prin variaţiunea plantelor ce am introdus în cultură, noĭ am căutat să

Personalul permanent al moșieĭ.

SERVITORI	In numerar	IMBRĂCĂMINTE		VITE INVOITE		PRODUCTE INDIVIDUAL					LA O LALTĂ PRODUCTE					
		Ismene	Incălțămintе	Vite cornute	Oĭ	Grâŭ hl.	Indoit. hl.	Porumb hl.	Legumінose hl.	Cartofĭ hl.	In numerar	Grâŭ hl.	Indoit. hl.	Porumb hl.	Legumінose	Cartofĭ hl.
	Anual															
1) Un isprăvnicel (logofĕt)	300	—	—	4	—	4	8	4	1	6	300	4	8	4	1	6
2) Un pașnic călare	200	—	—	3	—	—	4	4	0,5	6	200	—	4	4	0,5	6
3) Un chelar-magaziner	250	—	—	4	—	2	6	4	0,0	6	250	2	6	4	1	6
4) Un baciŭ	250	—	—	—	20	—	6	4	0,5	6	250	—	6	4	0,5	6
5) 16 Argați (feciorĭ boerescĭ) la boĭ à	150	—	2 p. opincĭ	—	—	—	4	4	0,25	4	2.400	—	64	64	3	96
6) 6 vizitiĭ (argați) la caĭ à	180	1	2 p. cisme	—	—	—	4	4	0,25	4	1.080	—	24	24	1,5	36
7) 4 băeți la plugurĭ à	90	—	2 p. opincĭ	—	—	—	2	2	0,25	4	360	—	8	8	1,0	16
8) Una lăptĕriță	200	—	2 p. cisme	—	—	2	6	4	0,25	4	200	2	6	4	0,25	4
9) Un văcar	180	—	—	2	—	—	4	4	0,5	6	180	—	4	4	0,5	6
10) Un păstor la tămăslic	140	—	—	2	—	—	4	4	0,5	4	140	—	4	4	0,5	4
11) Treĭ ciobanĭ à	100	—	—	—	10	—	4	4	0,25	4	300	—	12	12	0,75	12
12) Doĭ mânătorĭ	60	—	2 p. opincĭ	—	4	—	2	2	0,25	4	120	—	4	4	0,5	8
13) Un porcar	120	—	2 p. opincĭ	—	2 porcĭ	—	4	4	0,25	4	120	—	4	4	0,25	4
In total suma	—	1	40 p. op. 14 p. cis.	15	34 oĭ 2 porcĭ	—	—	—	—	—	5.900	8	154	144	7,75	210

reducem din spesele de cultură, cât maĭ mult posibil, iar pe de altă parte prin o bună distribuire a munceĭ, să folosim ómenĭ, vite şi unelte cât maĭ mult în an, prin care ele aŭ să ne vină maĭ ieftine. Principalele producţiunĭ se resumă în cereale şi în producţiunea de nutreţurĭ, ca să avem nutreţul suficient pentru numĕrul mare de vite şi care înainte nu exista pe moşie. Nutreţul mult şi de bună calitate, nu numaĭ că ne va permite să ţinem tot-d'auna vitele bine ca să nu slăbéscă şi vacile să aibă lapte cu îmbelşugare, care va fi una din producţiunile de căpetenie ale moşieĭ nóstre, iar boiĭ de muncă încă să fie tot-d'auna în condiţiune bună.

Prin sistemele de cultură adoptate am căutat ca plantele carĭ reclamă maĭ multă muncă şi îngrijire să vină puse în apropierea curţeĭ şi satuluĭ iar lipsa de fîn şi păşune naturală, am căutat să o acoperim prin nutreţurĭ de tot soiul semĕnate, în special prin cultura trifoiuluĭ roşu pe 170 pogóne care pe pămîntul moşieĭ nóstre se potrivesce bine, pentru ca să-l dăm verde şi uscat la vite, iar păşunea din ogórele sterpe am înlocuit'o prin semĕnarea de trifoiŭ cu ierburĭ, carĭ vor da o bună păşune pentru tot soiul de vite.

Lipsă de nutreţ fiind perfect acoperită, iar nutreţul şi cantitatea mare de paie de cereale, ce producem pentru nutreţ şi aşternut, ne pun la adăpost de orĭ-ce criză cu vitele, şi vom putea produce şi gunoiul necesar ca ceţ puţin la 4 anĭ odată să gunoim fie-care teren. Paiele de secară le întrebuinţăm esclusiv pentru aşternut în grajd ca fiind maĭ lungĭ şi maĭ gróse.

Tot odată prin cultura intensivă a trifoiuluĭ la care nu arăm direct nicĭ odată, am redus cu 170 pog. suprafaţa de arătură pe fie-care an, aşa că am câştigat din timp şi din spesele de muncă, căcĭ acum ni se vin numaĭ 31,5 pog. arătură la un plug şi jug de vite, faţă de 45 ce eraŭ înainte. De arat arăm numaĭ cu boiĭ, iar caiĭ avênd să servéscă la transporturĭ uşóre şi grele, la grapă, maşinile de semĕnat, la prăşit cu prăşitórea mecanică, la greblat cu grebla mecanică, secerat, etc. Avênd vite şi unelte propriĭ putem face deplin us de lucrul cu maşinile la prăşit, cosit şi seceratul bucatelor — aşa că jumĕtate din cele spicóse le putem secera cu maşinile, prin care vom reduce considerabil din munca cu braţele, care ne vine maĭ scumpă.

Pentru nutreţ avem disponibile 5.960 q fîn, cositură şi paie de mazăre, 2.500 q paie de orz şi ovĕz, 2.250 q cocenĭ de porumb şi 3.000 q sfecle, iar pentru aşternut sunt 2.613 q paie de grâŭ şi secară. Reduse la materie uscată nutreţurile însuméză cifra de 9.405 q iar paiele de aşternut 2.613 q. Inul brut vine la topit. Fiind apă curgĕtóre pe moşie şi de bună calitate, inul se póte topi ca iarna să dea ocupaţiune femeilor de la argaţiĭ moşieĭ şi să aibă şi eĭ un câştig óre-care iar moşia un venit noŭ.

Afară de producţiunea probabilă de nutreţ maĭ vine în considerare stabilirea nutreţuluĭ şi aşternutuluĭ necesar pe timp de un an pentru vitele propriĭ şi de acestea depinde producţiunea de gunoiŭ. De recolta nutreţurilor depinde cătimea de producte disponibile pentru vîndare, după scăderea semînţeĭ şi a celor destinate pentru consum.

După lista B. moşia nóstră are să întreţină vite propriĭ: 12 caĭ de muncă şi 40 boĭ = 52 capete vite trăgĕtóre, apoĭ 50 vacĭ şi 2 taurĭ de rasa Pinzgau pentru lăptĕrie, 20 vacĭ fătătóre, 2 buhaĭ şi 40 gonitorĭ şi gonitóre vite de

tamaslic de rasa podolică indigenă și 600 oĭ. Dacă vom reduce tóte vitele marĭ și micĭ la vite marĭ exclusiv de câte 500 klgr. greutate vitală, socotind 40 gonitorĭ și gonitóre = 30 vite marĭ și 10 oĭ = o vită mare, atuncĭ vom avea aproximativ de hrănit 52 vite trăgătóre în jug și 162 vite marĭ de prăsilă.

Insă producțiunea vegetală ce putem spera este:

No. corent	PLANTA	Suprafața în pogóne	Producțiunea medie la pogon	PRODUCȚIUNEA TOTALĂ			Materie sécă in %	Materia sécă a nutrețuluĭ în q
				bóbe hl.	paie în q	tubercule		
1	Grâŭ . . .	230	8 hl.	1.840	2.300	—	85,7	1.971
2	Secară . .	50	10 »	500	750	—	85,7	642
3	Orz	90	12 »	1.080	1.200	—	85,7	1.028
4	Ovĕz . . .	80	16 »	1.280	1.500	—	85,7	1.114
5	Porumb . .	75	18 »	1.350	2.250	—	86	1.935
6	Rapiță . .	20	9 »	180	—	—	—	252
7	Mazăre . .	15	8 »	120	450	—	85,7	385
8	In	25	5 »	125	375 in brut	—	—	—
9	Cartofĭ . .	15	95 »	—	—	1,425 hl	—	—
10	Sfecle . . .	10	300 q	—	—	3.000 q	12	360
11	Trifoiŭ roșu.	170	24 q	cosit. usc.	4.100	—	84	3.344
12	Măzeriche .	30	25 q	» »	750	—	86	645
13	Meiŭ . . .	20	18 q	» »	360	—	93,8	337
14	Finaț natur.	20	15 q	fîn uscat	300	—	85,7	257

După zootechnie pag. 299 nutrețul vitelor se calculéză unic după materia sécă din el scăḑênd apa de bĕut, iar acésta variază fórte mult la vitele bovine de la 3—15 klgr. pe ḑi, la cal de la 2,5—12,5 klgr. iar la óie de la 0,37—2,5 klgr. de capĕt, însă iarăși diferit după etate scop și folóse. Pentru vitele de muncă trebue să calculăm decĭ ḑilnic câte 13 klgr. materie sécă în nutreț și 3,7 klgr. materie sécă în așternut la o laltă, după fie-care vită și pe anul întreg.

Insă producțiunea întrégă de nutreț a fost de 9405 q și de așternut 2.613 q materia sécă saŭ la olaltă 12.018 q. și dividênd acésta prin 60 q necesare unuĭ cap de vită mare pe an 12.018 : 60 = 200 ar fi suficientă ca cu ea să ținem 200 capete de vite marĭ anul întreg la grajd și să le hrănim din mână. Stabulațiunea însă de o camdată nu póte fi scopul nostru cel mult numaĭ

pentru vitele trăgătóre, iar cele de rudă și vacile cu lapte e bine să mérgă afară de câmp la pășune cât este iarba în câmp. Ținem la grajd vara esclusiv numaĭ boiĭ de muncă și caiĭ, fiind-că eĭ nu aŭ timp să pască la pășune, iar tóte cele-l'alte aŭ să umble la pășune și numaĭ iarna circa 180 ḑile în an avem să le ținem la grajd. Dar atât în grajd cât și la pășune hrana lor trebue să fie diferită după scopul ținereĭ și folósele ce ne așteptăm să avem de la ele. Pentru hrana lor la pășune sunt afectate cele 20 pog. pășune naturală, apoĭ pășunile accesoriĭ după cele 170 pog. de trifoiŭ, și trifoiŭ cu iarbă, din fînațe, mălăiște, porumbiște, etc.

Din nutrețul total produs scădem maĭ întâiŭ nutrețul și așternutul necesar celor 52 vite marĭ trăgătóre, carĭ trebuesc hrănite anul întreg din mână, iar ceea ce ne rămâne este destinat pentru vitele de rudă și de prăsilă.

Nutrețul propriŭ ḑis face 9.405 q. mat. uscată, iar așternutul 2.613 q. m. u.

Pentru caĭ și boiĭ de muncă ne trebuesce ḑilnic să scădem 13 klgr. materie uscată din nutreț și 3,7 klgr. materie sécă din așternut:

Nutreț:		Așternut:	
13×365		3,7×365	13,5×52
1.095		2.555	270
365		1.095	675
4,745 klgr. = 50 q	50 q × 52	13,505	7.020
= 50 q	2.600 q.	=1,35 q	

Scădem decĭ nutrețul și așternutul pentru vitele trăgĕtóre:

9.405—2.600=1.805 q. și 2.613—702=1.911 și ce ne rămâne este hrana și așternutul pentru vitele de rudă și prăsilă.

Hrana a 164 vite marĭ à 13 klgr. face în 180 ḑile:

164×13	3,7×164
492	1.148
164	492
21,32 saŭ aproximativ 25 q pe ḑi.	6,068 = 6 q pe ḑi.

25×180	6×180
900	1.080
360	
4.500	

Scăḑând din 6.805—4.500=2.305 q iar din 1.911—1.080=831 q.

Prisósele de 2.305 q la nutreț și 831 q la așternut, nu este așa de mare, căcĭ deosebit de iernatecul vitelor de rudă și prăsilă, trebue să ne rămână nutreț și așternut disponibil și pentru vară, când vitele nu găsesc hrana suficientă orĭ de loc în câmp, din causă de secetă orĭ a timpuluĭ nefavorabil și trebue să le hrănim acasă cu sĕptĕmânile și lunile, iar maĭ cu sémă vacile de lapte trebue să le hrănim din mână cât duréză seceta cu trifoiŭ verde orĭ uscat dácă nu vroim să le scadă laptele. Apoĭ maĭ avem lipsă de nutreț bun și de așternut abundent pentru vitele bolnave și în convalescență, cum și pentru progenitura tinĕră, pe care nu o putem scóte afară la câmp și trebue să o ținem acasă și hrănim deosebit vară și iarna. Și apoĭ în genere avem prea puține vite, căcĭ contingentul de vite introdus abia este suficient pentru 800 pogóne în cât ne-ar maĭ lipsi la 100 capete de vite marĭ pentru ocupa-

rea perfectă a moşieĭ. Veḑĭ pag. 181, şi 100 vite marĭ ar recere pentru iernat 2.340 q de nutreţ. Vitele se înmulţesc dar nu şi nutreţurile după sistema adoptată.

De la 70 vacĭ fĕtătóre putem spera 55—60 viţeĭ din carĭ vom cresce cel puţin 30—40 capete pe an până la etatea de 2—3 anĭ pentru diferite folóse după aptitudinea lor, iar de la 400 oĭ fĕtătóre încă trebue să ţinem cel puţin 200 de mieĭ pentru a-ĭ cresce. Mieiĭ se pot uşor vinde, iar viţeiĭ tinerĭ maĭ puţinĭ; de la vacile de Pinzgau póte fi fórte lucrativă crescerea de viţele şi de taurĭ de prăsilă, pe carĭ îĭ putem vinde cu bun preţ la etatea de 2—2½ anĭ, iar castraţiĭ lor la etatea de 3 anĭ se îngraşă uşor şi se pot vinde pentru tăiere.

După 2—3 anĭ vom ajunge se posedăm adevĕratul numĕr de vite în raport cu întinderea moşieĭ şi reformând tot odată de timpuriŭ pe cele neapte, aşa că vom avea o justă proporţie între nutreţul produs şi vitele disponibile.

Combinând vitele necesare cu nutreţul produs, vedem că pentru introducerea regimuluĭ stabulaţiuneĭ desăvîrşite, nu ne-ar ajunge nutreţul produs afară numaĭ dacă nu cumpĕrăm nutreţurĭ întăritóre în cătime considerabilă. In aniĭ normalĭ nutreţurile produse după sistema adoptată ne ajung fără a fi nevoe să cumpĕrăm nutreţurĭ şi alimente întăritóre din altă parte, şi fără să ne rĕmână prisóse deosebite.

Iar în aniĭ de secetă şi de crize economice unde tóte nutreţurile rĕmân sub prevederile nóstre, cu o mare economie şi maĭ cumpĕrând ceva nutreţurĭ concentrate, tot vom putea eşi din iarnă.

In aniĭ de belşug dacă producem maĭ mult nutreţ de cât putem consuma cu vitele nóstre, prisosul îl putem utilisa prin punerea la îngrăşat a vitelor reformate orĭ cumpĕrate din afară, saŭ putem vinde o parte din el, ca să ne dea gunoiul înapoĭ orĭ să cumpĕrăm îngrăşĕminte chimice în locu-ĭ, orĭ maĭ nimerit procedăm dacă o claie douĕ de fîn o ţinem în reservă pentru alţĭ anĭ criticĭ.

Dacă este să cumpĕrăm nutreţ din afară, cumpĕrăm maĭ bine nutreţurĭ întăritóre concentrate, carĭ sunt bogate şi în fosfor şi folosim şi pămîntuluĭ pe terenurile lipsite de fosfor. Prin cultura intensivă a tritoiuluĭ şi leguminóselor, îmbogăţim tot odată terenul în azot. La alcătuirea hraneĭ vitelor să avem cu deosebire în vedere o justă combinaţiune a raportuluĭ nutritiv între proteină şi substanţele ternare cu celulosa.

Pentru stabilirea producţiuneĭ de gunoiŭ luăm de basă iarăşĭ materia sécă din nutreţ şi aşternutul vitelor, care singură este de folos. După Koppe, Iul Kühn şi alţiĭ materia sécă din nutreţ şi sporită cu materia sécă întrégă din aşternut, înmulţită cu 2 ne dă materia sécă din gunoiŭ. După Emil Wolff, însă materia sécă din nutreţ se divide cu 2 şi se adaugă materia sécă complectă din aşternut şi suma se înmulţesce cu 4 care ne dă cantitatea de gunoiŭ produsă. La nutriţiunea de întreţinere însă jumĕtate din substanţele organice aflate în hrană se ard şi prefac în gazurĭ, carĭ se perd prin respiraţiune şi perspiraţiune, iar în contul celor assimilate în corp, se descompun şi eliminéză altele din substanţele organice, şi numaĭ jumĕtate din cele d'intâiŭ, circa 50% rĕmân nedigerate şi neasimilate, părăsesc corpul animalic trecĕnd în gunoiŭ. Insă gunoiul próspĕt conţine tot-d'auna circa la 75% apă, alte orĭ şi maĭ multă. La nutriţiunea de producţiune, de îngrăşat saŭ la producţiunea

de lapte, raportul se schimbă 2,4 căcĭ o parte din substanţele alimentelor se prefac în sânge, carne şi lapte, saŭ prin o ardere maĭ abundentă servesc la producţiunea de forţă la muncă etc.

In termen mediŭ la nutriţiunea de întreţinere din 100 klgr. materie sécă în nutreţ şi aşternut obţinem 50 klgr. materie sécă în gunoiŭ, iar gunoiul próspět conţine însă 75% apă, decĭ vom avea circa 250 klgr. gunoiŭ próspět. Gunoiul însă perde la fermentarea luĭ $^1/_6$ din volum şi greutate, aşa că ne rĕmâne în realitate numaĭ 210—230 klgr. gunoiŭ fermentat gata. La nutrirea de producţiune a vitelor tinere încă în desvoltare şi la vacile cu lapte, raportul digestiuneĭ se schimbă, căcĭ se asimiléză în corp maĭ multe substanţe carĭ trec în sînge şi lapte — *substanţe plastice*, azotul şi sărurile minerale, decĭ vom avea o scădere în producţiunea de gunoiŭ, pe când la vitele adulte supuse regimuluĭ de întreţinere 87,3% din azot şi 98,6% din substanţele minerale trec neasimilate în gunoiŭ. (Agrologia pag. 285).

In casul de faţă avem 9.405 q. materie sécă în nutreţurile de diferite soiurĭ şi 2.613 q. materie sécă în paiele de aşternut ceea ce ne dă

$$\frac{12.018 \times 2}{24.036 \text{ q}} = 24.036 \text{ q.}$$ cantitatea gunoiuluĭ produs. Acéstă sumă împărţită la 1.900 pogóne s'ar veni numaĭ 24 q la pogon şi pe an, ceea ce evident este prea puţin (pag. 455), şi ne-ar trebui cantitatea îndoită 50—60—70 q de pogon şi pe fie-care an. Lipsa trebuesce acoperită saŭ prin cumpĕrarea de nutreţurĭ întăritóre concentrate din afară şi sporirea numĕruluĭ vitelor, saŭ prin cumpĕrarea de gunoiŭ din altă parte saŭ îngrăşăminte chimice până la concurenţa sumeĭ de 60 q de pogon şi pe fie-care an. Şi fiind-că nu putem gunoi regulat fie-care tablă în fie-care an, ci gunoim maĭ rar la 4—5—6 anĭ odată, dăm atuncĭ o cantitate corespunḑătóre care să ajungă şi pentru aniĭ când nu gunoim.

Planul de cultură adoptat trebuesce maĭ întâiŭ verificat din punct de vedere economic şi static. Din punct de vedere economic trebue verificat să vedem dacă este practic sub tóte raporturile, şi dacă putem merge cu el înainte orĭ ba, iar din punct de vedere static este necesară verificarea luĭ ca să nu exploatăm cum-va o tablă orĭ lan în favorul altuia, timp maĭ îndelungat, ca fără să voim orĭ inconscient să ajungem la cultura rapace. Il vom supune la probă printr'un exemplu:

Câmpu din sus după 300 pog. a dat în anul .

		Greutate	Azot	P_2O_5	K_2O	Ca O
50 pog.	grâŭ à 8 hl.	32 t	665 klgr.	252,8 kl.	166 kl.	16,7 kl.
50 »	sec. à 10 »	37,5 t	660 »	318,7 »	217,6 »	19 »
30 »	ovĕz à 16 »	26,8 t	514 »	182 »	128,6 »	8
50 »	por. bóbe à 18	67,5 t	1.080 »	384 »	250 »	20
20 »	rapiţă	16 t	500 »	265 »	15 »	18
15 »	mazĕre bóbe.	17 t	608 »	142 »	171 »	18
5 »	cartofĭ	42 t	227 »	67 »	243 »	12
30 »	trifoiŭ uscat	90 t	1.773 »	494 »	1.674 »	1.809
30 »	măzĕriche	60 t	1 362 »	372 »	1 182 »	978
	Suma		7.389 »	2.477 »	4.047 »	2.899

In schimb Câmpul din sus a primit înapoĭ saŭ are să primescă:

Gunoiul de la văcăria de tămăslîc după 52 vite marĭ pe 180 ḑile de iernatec, gunoiul de la oierie pe 155 ḑile după 600, capete gunoiul din bătătura vitelor sătenilor, nămol şi compost ce se găsesc în apropiere:

		Azot	P_2O_5	K_2O	Ca O
1) de la văcărie	3.376 q	1.147 kl.	684 kl.	1.564 kl.	1.046 kl.
2) » oierie	3.274 q	2.717 »	758 »	2.193 »	1.080 »
3) bălig. din bătătura vit.	860 q	392 »	237 »	425 »	263 »
4) nămol din şanţurĭ . .	80 carĕ	200 »	140 »	314 »	425 »
5) compost	60 »	150 »	230 »	415 »	263 »
6) urina de la gunoiŭ .	80 »	126 »	140 »	180 »	75 »
		4.732	2.189	5.091	3.152
Rĕmâne rest respectiv benef. .		— 2.657	— 288	+ 1.044	+ 253

Deficitul însemnat ce există la azot se acoperă în parte şi prin azotul fix din atmosferă ce variază între 11—15 klgr. la ha pe an, apoĭ prin miriştea plantelor leguminóse, trifoiŭ, mazĕre, măzăriche, carĭ lasă un însemnat depozit de azot în urma lor (Fitotechnia, pag. 389) deficitul de acid fosforic este relativ neînsemnat între 6 klgr. la pogon iar la potasă şi calce avem beneficiĭ destul de însemnate. Dacă calculăm carul de compost şl nămol egal cu 800 klgr., atuncĭ cele 140 care ar fi 1.120 q atuncĭ in total ar fi 8.710 q gunoiŭ 50 = 174 q, s'ar veni circa 174 cântare metrice de gunoiŭ la pogon, iar pe an 25 ceea ce este prea puţin. Trebue să recurgem la îngrăşăminte chimice, saŭ la cumpĕrarea de nutreţurĭ din afară, şi sporirea numĕruluĭ vitelor propriĭ.

Văcăria de tamaslîc a primit:

		Az	P_2O_5	K_2O	Ca O
52 capete vite marĭ .	260 q	691 klg.	483 klg.	44 klg.	540 kl.
105 t paie de grâŭ . . .	900 »	504 »	231 »	661 »	178 »
40 t cocenĭ de porumb.	340 »	192 »	152 »	656 »	196 »
25 t paie de mazĕre .	210 »	260 »	87 »	247 »	397 »
10 t fîn de livade . . .	85 »	155 »	43 »	160 »	95 »
75 t sfecle.	140 »	120 »	67 »	285 »	30 »
1,5 t tărîţe.	13 »	33 »	40 »	23 »	22 »
Suma . .	1.688 »	1.955 »	1.103 »	2.076 »	1.458 »

Aceiaşĭ văcărie de tamaslîc a dat:

1) 16 boĭ tinerĭ	170 klgr.	119 klgr.	11 klgr.	133 kl.
2) 2 taurĭ de prăsilă . . .	18 »	13 »	1,2 »	14 »
3) 18 viţeĭ micĭ	22 »	12 »	2 »	14 »
4) 3.376 q gunoiŭ próspĕt	1.147 »	540 »	1.350 »	1.046 »
	1.357	684	1.364	1.207 »
Sunt în fiinţă 34 vite marĭ	452	316	29	353 »
Suma totală .	1.809 »	1.000 »	1.393 »	1.560 »
Diferenţa. . .	— 146	— 103	— 683	102

Oieria a primit:

		Az	P_2O_5	K_2O	CaO
600 oĭ marĭ	30 t	672 kl.	369 kl.	45 kl.	396 kl.
45 t paie şi plévă de ovĕz.	385 q	242 »	126 »	733 »	193 »
40 t cositură de măzăriche	333 »	908 »	248 »	788 »	652 »
20 t fin de livade	171 »	310 »	86 »	320 »	190 »
40 t fin de tritoiŭ	336 »	788 »	224 »	744 »	804 »
15 t sfecle	27 »	24 »	13 »	57 »	6 »
2 t păstăĭ de leguminóse	17 »	33 »	5 »	71 »	13 »
15 t frunzar uscat	132 »	25 »	36 »	34 »	318 »
3 t urulală de orz cu leg.	25 »	92 »	15 »	31 »	6 »
30 t vrejĭ de rapiţă	252 »	168 »	75 »	339 »	351 »
Suma	1.678 q	3.262 »	1.197 »	3.162 »	2.929 »

Oieria a dat:

	Azot	P_2O_5	K_2O	CaO
70 oiţe grase	56 kl.	55 kl.	6,7 klg.	69 klgr.
140 mieĭ vînduţĭ	16 »	10 »	1,3 »	0,3 »
230 mieĭ de prăsilă	127 »	70 »	8,5 »	75 »
1.200 klgr. brînză	52 »	18 »	87 »	15,5 »
1.200 » lână nespălată	65 »	8,4 »	67 »	2,2 »
3.356 » q gunoiŭ dobit	2.785 »	436 »	2.248 »	1.117 »
Sunt în fiinţă 530 oĭ marĭ	560 »	307 »	37 »	330 »
Suma	3.661 »	905 »	2.455 »	1.609 »
	+ 399	— 292 »	— 707 »	— 1.320 »

Din moşia Valea-Sécă întrégă s'a scos în anul . .

	Azot	P_2O_5	C_2O	CaO
30 t secară cu	528 kl.	237 kl.	174 kl.	15 kl.
110 t grâŭ	2.288 »	869 »	527 »	55 »
20 t orz	320 »	156 »	94 »	12 »
30 t ovĕz	576 »	204 »	144 »	30 »
60 t porumb	960 »	342 »	222 »	18 »
6 t mazĕre bóbe	215 »	50 »	61 »	66 »
12,2 t rapiţă	390 »	174 »	120 »	68 »
12,5 t in, semînţă	295 »	121 »	90 »	23 »
20 t cartofĭ	108 »	32 »	116 »	6 »
100 t litri lapte de vacă	540 »	200 »	170 »	170 »
1.460 klgr. brânză de óie	63 »	22 »	2,6»	18,9 »
42 t lână nespălată	65 »	8,4»	67 »	2,2 »
16 juncĭ de 4 anĭ	170 »	119 »	11 »	133 »
28 porcĭ îngrăşaţĭ	84 »	37 »	7,5»	38,7 »
70 oiţe grase	56 »	55 »	6,7»	69 »
140 mieĭ tăiaţĭ	16 »	10 »	1,3»	0,3 »
Suma	6.674	2.636	1.812	725

S'a restituit moşieĭ înapoĭ:

24.036 q gŭnoiŭ producţiunea proprie în contul substanţelor produse şi consumate pe moşie.

Aŭ maĭ venit din afară în contul celor scóse din moșie :

	Azot	P_2O_5	K_2O	CaO
Bălegar de la oraș 25 vagóne cu. .	1.450 kl.	700 kl.	1.325 kl.	525 kl.
Latrine de la Spitalul rural » . .	1.240 »	635 »	425 »	116 »
In nămol și pulbere de pe șosele .	780 »	350 »	240 »	154 »
Suma . . .	3.470	1.685	1.990	795
Diferența din suma de sus	3.204	751	+ 178	+ 70

carĭ sunt a se restitui sub forma de îngrășeminte chimice orĭ de alt băligar cumpĕrat din afară.

Verificarea din punct de vedere economic.

Planul de cultură adoptat trebuesce apoĭ verificat din punct de vedere economic, dacă este aplicabil orĭ nu. Cel maĭ bun plan saŭ cel maĭ bine combinat dacă nu dispunem de mijlócele necesarĭ ca să-l aplicăm saŭ nu ne dă venitul ce ne așteptăm de la el, este greșit și pentru durată nu póte fi menținut. Cu perdere nu póte să lucreze nime pentru timp maĭ îndelungat, fără de a se expune la o ruină sigură.

Pentru verificarea luĭ trebuesce să facem maĭ întâiŭ un devis exact de cheltuielĭ și venituri, ca să vedem dacă el rentéză în de ajuns tóte capitalele angajate în întreprindere orĭ ba? Numaĭ stabilind o balanță exactă între venituri și cheltuielĭ, vom putea sci cu siguranță dacă îl putem aplica orĭ nu, și să mergem înainte orĭ ba? Insă deși viitorul nu-l putem prevedea că ce are să se întâmple la vară și după un an doĭ, treĭ, totușĭ luând cifrele mediĭ de pe ceĭ 10 anĭ din urmă, atât la venituri cât și la cheltuelĭ, vom procede cu o siguranță suficientă, căcĭ uniĭ anĭ rĕĭ sunt compensațĭ maĭ tot-d'auna cu suficiență prin aniĭ ceĭ bunĭ. Tot așa și la prețurile productelor, prețurile usitate în localitate pe ceĭ 10 anĭ din urmă, ne va da media probabilă și pentru viitor, afară numaĭ dacă nu se schimbă raporturile comerciale, d. ex. prin deschiderea uneĭ nouĭ șosele, cale ferată nouă etc.

Alt-cum umflând veniturile și scăděnd sub limită cheltuelile datorite contractelor de învoélă etc., saŭ bazându-ne pe recolte maxime obținute numaĭ în aniĭ ceĭ mănoșĭ, de cele maĭ multe orĭ ne vom alege cu desilusinnea la urmă, și până atuncĭ de multe orĭ o să ajungem în mare strîmtóre, trecem dintr'o criză în alta. Beneficiul net mic și câștigul propriŭ modic în primiĭ anĭ încă nu este un motiv de abandonarea planuluĭ, saŭ că planul în sine ar fi greșit și neaplicabil, căcĭ tot-d'auna cheltuelile sunt marĭ la început și greutățĭ de tot felul se ivesc, carĭ maĭ târdiŭ scad orĭ le putem preîntâmpina; apoĭ sunt în perspectivă scăderea cheltuielilor și sporirea considerabilă a veniturilor, căcĭ sunt vitele tinere carĭ se ridică din an în an, cresc în talie și valóre, aduc folóse din ce în ce maĭ marĭ, este sporul în recolte și siguranța maĭ mare a productelor, și lucrarea maĭ ușóră a pămîntuluĭ în urma rĕsbireĭ luĭ cu gunoiul și cu cultura, față de terenul inert și sĕrac de maĭ 'nainte; în fine cu timpul producem noĭ înșine o mulțime de obiecte semințe, vite, pe carĭ la început eram siliți să le cumpĕrăm cu banĭ greĭ din altă parte etc.

Administratorul saŭ proprietarul insușĭ, maĭ curînd se póte mulțumi cu

un câștig modic și o léfă mică pentru sine, dacă îi rentéză tóte capitalurile în de ajuns, ce are angajate în exploatație, de cât vice-versa, să pună léfă mare pentru sine și să lucreze cu mijlóce insuficiente, saŭ capitalurile angajate ca să nu-i renteze în deajuns.

Dacă nu dispunem de mijlócele necesare, orĭ că planul proectat nu ne dă venit brut și net suficient, atuncĭ îl modificăm în parte orĭ în total, orĭ că schimbăm sistema de cultură și ne limităm la o cultură maĭ estensivă, amĕsurat mijlócelor, de carĭ dispunem. Venitul brut mare nu dă tot-d'auna și venit curat mare. Venitul brut mare póte avea și cheltuelĭ marĭ și beneficiŭ să rĕmână puțin. Țĕranul la sine de multe orĭ se mulțumesce cu un beneficiŭ mic dacă munca luĭ și a vitelor și uneltelor sale i se plătesce bine și are ocupațiune la sine acasă și în ale sale, unde nu'ar găsi ocupațiune în altă parte.

La veniturĭ sunt de trecut:

Ca veniturĭ principale din agricultură și din cultura vitelor; ca veniturĭ accesoriĭ tóte cele-l'alte.

a) Venitul din agricultură, din vînḑarea de cereale, semințe oleióse, plante comerciale și industriale de tot soiul.

b) Venitul din vite, de la caĭ, vite bovine, oĭ, porcĭ, capre, pasĕrĭ de curte, stupĭ, vermiĭ de mătase, apoĭ din vînḑarea lapteluĭ, brînzeĭ untuluĭ, lâna, vite grase, cărnurĭ, slăninĭ, etc.

c) Venitele accesoriĭ după terenurile de cultură orĭ speciale arendate pe la locuitorĭ și streinĭ; pentru cultura de zarzavaturĭ, verḑe, legume, pometurĭ, rĕchităriĭ, carĭ nu se caută în regie, taxe de pășunat pentru vitele locuitorilor, taxe din pădurit, vînat și pescuit.

d) Veniturĭ după drepturile regaliene și embaticurĭ, morĭ, piuĕ, drepturĭ de tîrg și de a percepe vamă de la poduri.

e) Chiriĭ după edificiile și stabilimentele industriale și de speculă ale moșieĭ, hanurĭ, cârciume, brutăriĭ, prăvăliĭ, cărĕmidăriĭ, țiglăriĭ, cariere de pétră, lut și nisipurĭ.

f) Veniturĭ de la baniĭ dațĭ cu dobîndă, încasărĭ de cupóne, de la bonurĭ și acțiunĭ, plasațĭ în diferite întreprinderĭ industriale și comerciale, încasărĭ de datoriĭ și restanțe vechĭ, pretensiunĭ dubie etc.

La cheltuelĭ se trec:

1) Eventual arenda.

2) Léfa dirigînteluĭ moșieĭ și cheltuielile menagiuluĭ caseĭ.

3) Léfa și indemnisația personaluluĭ administrativ și de specialitate.

4) Simbria și plățile ómenilor de serviciŭ și aĭ muncitorilor moșieĭ cu ḑiua și cu luna.

5) Pensiunĭ și indemnisărĭ pentru eventuale serviciĭ prestate maĭ nainte, ajutóre la ómeniĭ devenițĭ infirmĭ în serviciŭ.

6) Spesele de reparație și amortisare a clădirilor și ecaretelor moșieĭ, dimpreună cu a ameliorațiunilor existente pe ea, diguri, stăvilare, irrigațiunĭ

7) Spesele de reparaţie şi de usare a inventaruluĭ mort.
8) Asigurările de grindină şi incendiŭ.
9) Cheltuelile cailor.
10) » vitelor cornute.
11) » oilor.
12) » porcilor.
13) Cumpărătórea de seminţe, îngrăşeminte chimice, nutreţurĭ concentrate, pentru vite, combustibil, unsorĭ şi diferite alte materiale.
14) Fonciera şi impositele către stat, judeţ şi comună.
15) Cheltuelĭ generale de administraţie cum şi spese de representaţie, şcólă, biserică, etc.

Moşia Valea-Seacă a dat un venit brut în anul . .

a) *Din vînţarea de producte.*

1	400 hl.	secară à 6 leĭ	2.400	
2)	1.375 »	grâŭ à 8 lei	11.000	
3)	886 »	orz de bere à 10 leĭ	8.860	
4)	955 »	ovĕz à 5 leĭ	4.775	
5)	1 100 »	porumb à 6 leĭ	6.600	
6)	100 »	mazĕre à 15 leĭ	1.500	
7)	167 »	rapiţă à 12 leĭ	2.000	
8)	90 »	sĕmînţă de in à 15 leĭ	1.350	
9)	9,7 t	in meliţat à 300 leĭ	2.810	
10)	274 hl.	cartofĭ à 6 leĭ	1.644	42.939

b) *De la vite.*

11)	100.000	litri lapte de vacă à 25 banĭ	25.000	
12)	1.460	klgr. brînză de óie à 1,60	1.168	
13)	1 200 »	lână ţigaie nespălată à 15 leĭ	1.800	
14)	16	juncĭ de 4 anĭ, părechea 350 leĭ	2.800	
15)	28	porcĭ graşĭ à 58 leĭ	1.624	
16)	70	oiţe grase à 18 leĭ	1.260	
17)	140	mieĭ à 6 leĭ	840	34.492
		Suma . .		77.431

Din producţiunea totală specificată la pag. 443, a rĕmas şi s'a consumat pentru trebuinţele propriĭ şi în economia proprie.

	Sĕmînţă	Consum. proprie	Tainul ómenilor de serviciŭ		Nutreţ la vite	Reservă
Grâŭ	345 hl.	23 hl.	8 hl.	67		27
Secară	75 »	—	154 »	25	—	—
Orz	133 »	—	Indoitură, grâŭ-secară orz.	62	—	—
			—		—	—
Ovĕz	140 »	—	—		150	35
Porumb	20 »	60	144		20	16
Mazĕre	6 »	6	8		—	—
In	35 »	—	—		—	—

Cartofĭ	230 hl.	300	210	311	—
Sfecle	—	—	—	3.000 q	—
Lapte dulce . . .		8.000 litri			
Unt		250 klgr.			
Brînză.		640 »			

Devis de cheltuelĭ.

a) *Personal.*

1) Léfa proprie a diriginteluĭ 200 leĭ lunar și 1.200 leĭ pro anno pentru întreținere cu familia sa	3.600	
2) Léfa ajutoruluĭ sĕŭ 1.000 leĭ pe an și 1.000 întreținerea. .	2.000	
3) Léfa mecaniculuĭ pe 2 lunĭ à 150, și a grădinaruluĭ pe 8 lunĭ à 120 și tain la o laltă	1.260	
4) Simbria personaluluĭ permanent al moșieĭ după stat . . .	5.900	
5) Plățile lucrătorilor cu diua și cu luna.	2.840	
6) Ajutóre și ofrande la foștiĭ slujitorĭ și muncitorĭ aĭ moșieĭ.	120	15.720

b) *Spese de întreținerea clădirilor și semĕnăturilor.*

7) Repararea 2% clădirilor și ecaratelor după 131.000 leĭ valóre și amortisarea cu 1½%	4.585	
8) Asigurarea lor de incendiŭ cu 3%	3.930	8.515
9) Spese de reparare și amortis. inventaruluĭ mort cu 15% .	4.141	
10) Asigurarea mașinilor și uneltelor de incendiŭ 2%	1.446	
11) Asig. semĕnăt. de grindină 585 pogóne à 1 leŭ de pogon .	585	
12) Asigurarea productelor în clăĭ și stogurĭ pe prețul de 60.000 cu 2%	1.200	7.372

c) *Spesele vitelor.*

13) Spesele vitelor de muncă:		
12 caĭ de muncă à 500 leĭ cu 12% amortisație	720	
20 leĭ potcovit și medicamente de capĕt	240	
40 boĭ de muncă à 200 leĭ cu 2% amortisație	160	
10 leĭ potcovit, sare și medicamente	400	1.520

d) *Spesele vitelor de rudă.*

14) Văcăria de 50 vacĭ fĕtătóre și 2 taurĭ amortisația cu 2% după 16.200 leĭ	324	
Sare, medicamente câte 2,5 leĭ de cap	130	
1.200 klgr. tărițe pentru vacĭ suta cu 9 leĭ.	108	
4.250 litri lapte pentru crescerea à 35 vițeĭ à 25 banĭ. .	1.062	
12 hectolitri ovĕs pentru vițeĭ à 5 leĭ	60	
Amortisația vitelor de tamaslic 62 capete marĭ cu 2%. .	112	
Sare și medicamente 2 leĭ de cap.	124	
1.500 klgr. tărițe suta de klgr. 9 leĭ.	135	2.055

15) Oieria 600 capete amortisația cu 2%.	153	
Sare și medicamente 25 bani de cap.	150	303
16) Porcăria amortisația după 1.500 lei cu 2%.	30	
Sare medicamente 25 bani de cap de porc mare	20	50

e) *Cumpărări de semințe și diferite materialuri.*

17) Cumpărarea à 680 klgr. semință de trifoiŭ à 2 lei. . . .	1.360	
» à 260 klgr. de petrol à 1,50 lei.	390	
» à 30 klgr. unsóre de mașină à 3 lei . . .	90	
» de sfóră de legat snopii	60	
» de ale băcănieĭ	2.100	
» de combustibil pentru vapor	1.000	
» de diverse	600	5.600

f) *Foncieră și imposite.*

18) Foncieră	750	
Decimile comunale și județene	900	
Subvenții la școlă și biserică	600	
Cheltuieli de administrație.	560	2.810
Suma totală		43.945

Bilanțul: la venituri	77.431	
la cheltuieli	43.945	
venit net.	33.486	lei.

Iar repartisat asupra tuturor capitalurilor angajate în moșie, pag. 541 de 545.530 lei ar renta cu 6,12% un venit destul de considerabil, în vedere că moșia nu se mai deterioréză ca înainte sub arendași, și se ameliorézā din an în an, saŭ cel puțin producțiunea ei este asigurată.

Dacă însă moșia nu s'a plătit pe întregul ei, și aŭ rămas datorii ori că este ipotecată la Credit ori la particulari, până la concurența sumei de cumpărătóre de 325.000 lei, pentru cari are să plătéscă o dobîndă de 7%, atunci rămâne beneficiŭ curat numai de 10.821 lei, și cele-l'alte capitaluri investite în exploatarea moșiei în suma de 220.530 lei se vor renta numai cu 4,9%, care tot este încă acceptabilă și de trăit cu ea, mai cu sémă că se plătesce destul de bine munca dirigintelui și a ajutoruluĭ sĕŭ. De cele mai multe ori însă se plătesce numai jumĕtate ori chiar o treime din prețul de cumpărătóre, iar restul rămâne ca ipotecă de lungă durată denunțabilă ori nedenunțabilă cu 5% și atunci capitalurile angajate aduc tot-d'auna peste 5 la sută, iar capitalul circulator ca cel mai puțin sigur trebue să aducă peste 6 la sută.

PARTEA III-A

ADMINISTRAȚIA MOȘIEI

1) Instrucția agricultorului și 2) Invățământul agricol.

In timpul modern unde învățămîntul primar și secundar a devenit public și un bun comun, accesibil tuturor claselor societăți nu numai a câtor-va privilegiați, iar învățămîntul profesional se întinde în cercuri tot mai largi și cuprinde tóte specialitățile, nici agricultura că cultura cea mai veche a omului nu s'a putut lipsi de un învățămînt propriu al ei. De la introducerea învățămîntului agricol încóce agricultura a devenit o artă și o sciință, și a realisat progrese uimitóre în timp relativ scurt de o sută de ani sub tóte raporturile, pe cari nu le-a putut dobândi în mii de ani înainte de el. Invățămîntul special agricol ia adi concurența cu ori și care altă sciință și profesiune liberală. A fost o eredie medievală de a desconsidera agricultura și a ignora pe agricultor ca incapabil și incompatibil de ver-ce progres și perfecționare. Timpul modern a desființat atât munca cu sclavi ai anticității, cât și munca cu clăcași și iobagi ai evului mediu și munca în clacă a brațelor lor a înlocuit'o prin munca cu brațele mai viguróse a muncitorilor liberi — saŭ prin munca cu mașinile puse în mișcare prin forța vitelor saŭ cu forțele neînsuflețite ale natureĭ: abur, apă, electricitate,

vînt, etc. Proprietatea a devenit absolut liberă în mâna stăpânuluĭ eĭ și e degajată de ver-ce sarcinĭ feudale, servituțĭ și dăvălmășiĭ și amestecurĭ din partea străinilor. Aburul a nivelat munțiĭ cu văile, străbate continentul și mările, a apropiat între sine țărĭ și popóre, și a făcut posibil un schimb de producte între ele cum nu s'a maĭ vĕdut și existat nicĭ odată, de când e lumea și pămîntul.

Pe când în străinătate guvernele recunoscênd maĭ bine importanța și utilitatea învĕțămîntuluĭ agricol în stat și pentru desvoltarea avuțieĭ naționale, i-aŭ dat importanța și atențiunea cuvenită și meritată, înființând școle de tóte gradele și categoriile, amĕsurat proprietăților sale rurale și exploatațiunilor agricole existente în țară, începênd cu deschiderea porților Universităților și Politechnicelor agronomieĭ până jos la școla agricolă de iarnă, ca complimentară a școleĭ rurale primare. Unde s'a deschis o nouă școlă de agricultură orĭ s'a înființat o fabrică și industrie agricolă, îndată s'a simțit întréga acea regiune după ce aŭ eșit în practică primele promoțiĭ și s'a deschis un debușeŭ al lor, și s'a produs revirimente esențiale în întréga producțiune și organisare socială și economică, și s'aŭ realisat progrese la carĭ nicĭ nu se visa înainte vreme, saŭ că era chiar periculos de a aminti despre ele. Este destul să amintim influența mare, ce aŭ avut'o diferite școle maĭ vechĭ, apoĭ fabricele de zachăr asupra agricultureĭ și asupra cultureĭ vitelor, asupra comasăreĭ pămînturilor de cultură și regulăreĭ din noŭ a proprietățiĭ, asupra perfecționăreĭ instrumentelor de muncă și a schimbăreĭ întregeĭ sisteme de plugărie și culturĭ a pămîntuluĭ. Tot așa și școlele maĭ nouĭ de agricultură. Prosperarea fabricelor agricole este în strânsă legătură cu învĕțămîntul profesional agricol.

Ca nicĭ odată se cere adĭ și de la țĕran și micul cultivator ca pe lângă instrucția primară, să posédă și el o sumă de cunoscințe teoretice și practice destul de însemnate d. es., noțiunĭ de fisică și chimie despre rolul și importanța azotuluĭ la nutriționea vitelor și omuluĭ și la îngrășarea pămîntuluĭ, despre valórea acideluĭ fosforic, potaseĭ și altor elemente din îngrășemintele chimice, pe carĭ trebue să le aplice și el dilnic, și muncitoruluĭ nostru

care de multe orĭ nu scie să scrie și să citéscă, i s'aŭ dat pe mână mașinile cele maĭ complicate — mașinĭ de semĕnat în rîndurĭ, secerătóre cu legătóre și treerătóre cu abur, etc., ca să lucreze cu ele.

Cu atât maĭ multe cunoscințe teoretice și practice de specialitate se vor cere de la administratorul uneĭ moșiĭ marĭ, de sute și miĭ de pogóne, unde pe lângă exploatarea eĭ rațională spre mulțumirea patronuluĭ sĕŭ, el are să represinte și apere proprietatea mare înaintea justițieĭ în politică și societate, și să exercite o influență destul de însemnată asupra locuitorilor și subalternilor sĕĭ.

Apoĭ într'un timp unde concurența între țĕrĭ și state pe terenul economic devine din ce în ce maĭ înverșunată și maĭ anevoióșă, numaĭ agricultoriĭ înzestrațĭ cu cunoscințe teoretice și practice de specialitate suficiente, vor putea susține lupta înverșunată ce ni se impune; statul acela va produce maĭ ieftin, care posede capital maĭ ieftin, mijlóce de producțiune maĭ ieftine, și un personal agricol maĭ bine instruit și va resista maĭ bine asalturilor ce i se daŭ. Cultura rapace nu póte dăinui la infinit.

Nicĭ o țară nu a putut face progrese și să desvolte agricultura eĭ până ce nu a înființat maĭ întâiŭ școle de agricultură și ferme model cu hergheliĭ, oieriĭ, văcăriĭ sistematice pentru formarea personaluluĭ technic trebuincios. Aŭ trecut timpurile unde și cel puțin dotat de la natură putea să facă trébă încă în agricultură, și naufragiațiĭ din alte ocupațiunĭ și meseriĭ maĭ puteaŭ deveni încă bunĭ agricultorĭ.

Este adevĕrat că sub influența unor împrejurărĭ escepționale politice și sociale, la noĭ mulțĭ fără de multă carte ba chiar ómenĭ simpli, fără de ver-ce cultură, aŭ parvenit de a ajunge marĭ cultivatorĭ de moșiĭ, și aŭ făcut stare și grămădit averĭ marĭ în scurtă vreme din agricultură, pe când elementul proprietăricesc și moșnén cu óre-care cultură a fost ruinat și și-a perdut moșiile. Maĭ cu sémă la adăpostul legilor agrare numite ale Tocmelilor agricole, reactivate prin legea de la 1867, elementul burghez și negustoresc s'a putut substitui ușor elementuluĭ proprietăricesc și moșnén în exploatarea moșiilor marĭ și mij-

locii, pentru care el nu era de loc pregătit, dar a perdut terenul în comerciŭ și industrie în favorul străinilor, pentru care era maĭ apropiat după nascere și pregătire. Insă eĭ aŭ făcut maĭ multă exploatare de cât cultură, și dacă uniĭ dintr'înșiĭ aŭ parvenit și făcut averĭ marĭ în scurtă vreme și aŭ devenit marĭ proprietarĭ de moșiĭ, în schimb eĭ nu aŭ contribuit cu nimic la desvoltarea armoniósă a cultureĭ țăreĭ, și rolul și influența lor o vor deplânge fiiĭ și nepoțiĭ, în secarea și disparițiunea atâtor isvóre de venit ale moșieĭ și țăreĭ, carĭ odinióră eraŭ în abundență, de păreaŭ a nu se maĭ isprăvi nicĭ odată.

Imbogățirea repentină a lor nu denotă câtușĭ de puțin contra utilității învățămîntuluĭ special agricol, căcĭ fără de legea tocmelilor agricole, mulțĭ d'intrînșiĭ ar fi rămas încă în negoț și industrie, și încă în condițiunĭ tare modeste. Nicĭ rutina nu duce la vre-un folos pentru durată. Proverbul vechiŭ, ce se aude des în gura cultivatorilor noștri marĭ și micĭ *că «cum aŭ trăit moșii și părinții nostri vom trăi și noĭ»* încă nu se maĭ póte adĭ susține și nu este fundat pe adevăr, căcĭ raporturile economice s'aŭ schimbat cu totul și se schimbă și modifică pe fie-care ḑi. Moșiĭ și strămoșiĭ noștri nu eraŭ marĭ agricultorĭ și producătorĭ de cereale în masă, și nicĭ că aveaŭ să susțină concurența Americeĭ și Indiilor, pe carĭ nu le cunóscéŭ póte după nume, pe care o susținem noĭ. Desconsiderarea și ignorarea schimbăriĭ raporturilor economice și comerciale încă nu aduce nicĭ un bine după sine.

O altă dovadă de necesitatea și utilitatea învățămîntuluĭ profesional agricol o putem trage din raporturile nóstre economice însășĭ, că la noĭ s'aŭ introdus pân'acum o sumedenie de tot felul de mașinĭ din cele maĭ complicate și maĭ scumpe, s'a generalisat întrebuințarea plugurilor celor maĭ perfecte și maĭ scumpe, și totușĭ agricultura nóstră nu a făcut progresul dorit, pe carĭ toțĭ o condamnă de primitivă și rudimentară.

Causa consistă în aceea, că deși s'aŭ introdus și vulgarizat plugurile cele maĭ scumpe și mașinile cele maĭ perfecte póte chiar peste trebuințele reale, dar modul de cultură și de folosire a pămîntuluĭ a rămas tot cel vechiŭ,

căcĭ nu aŭ fost agenţĭ technicĭ, carĭ să se folosésсă în mod raţional de ele, şi sistema de plugărie a rĕmas tot cea veche, *ţĕrănéscă*. Alăturea de ea vitele însă aŭ decăḑut, s'aŭ pipernicit, câmpiile sunt mare parte sleite, pădurile devastate, finaţe şi păşunile îmbelşugate şi mănóse de odinióră aŭ dispărut cu totul, ca şi când nu ar fi existat nicĭ odată; viile zac în părăginire distruse de filoxeră, grădinile cu pomĭ roditorĭ sunt pustiĭ, căcĭ nu este cine să le îngrijéscă şi să se intereseze de ele, şi lipsesc capitalurile necesare pentru reînfiinţarea şi îngrijirea lor.

Cu tótă rĕspîndirea învĕţămîntuluĭ gratuit primar şi secundar şi superior, şi cu tótă lăţirea cultureĭ şi instrucţiuneĭ până acum puţină influenţă aŭ putut exercita şcólele asupra producţiuneĭ ţĕriĭ, din causă că învĕţămîntul public a rĕmas isolat şi strein de ocupaţiunea principală a românuluĭ *de agricultură*, şi ele nu se complectaŭ şi susţineaŭ reciproc una pe alta, ci se excludeaŭ. Şcólele de agricultură la noĭ nu aŭ putut prinde rădăcină în ţară şi a desvolta o acţiune salutarie după cum meritase, din causă că nu li s'a dat nicĭ odată atenţiunea şi sprijinul moral şi material în societate şi la producţiunea principală a ţăriĭ precum o meritaŭ. Responsabilitatea nereuşiteĭ lor nu este de căutat şi pus tot-d'auna în sarcina şcólelor, ci şi a altora.

Greşită este şi părerea acelora, carĭ în învĕţămîntul agricol nu vĕd de cât o sumă de apucăturĭ şi deprinderĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin dibace către scopul final *bănesc*. Nu acésta este, şi nu acésta póte fi scopul şi menirea şcóleĭ de agricultură de a face din eleviĭ eĭ nisce simpli automaţĭ, nisce maşinĭ neraţionabile, orĭ nisce uvrierĭ tipicarĭ, pe carĭ scoţêndu-ĭ din mediul lor ambiant, eĭ să nu se pótă orienta maĭ mult. Din contra, scopul şcóleĭ de agricultură trebue să fie ca să tindă de a forma şi a scóte cultivatorĭ marĭ şi micĭ desăvîrşiţĭ, carĭ în fiecare moment să vadă eĭ singurĭ şi prin sine causa şi mobilul fie-căreĭ lucrărĭ şi operaţiunĭ în parte, pentru care ea se face aşa şi nu în alt chip, şi în fie-care moment chiar sub raporturĭ schimbate şi în orĭ-şi care condiţiune socială eĭ să-şĭ pótă ajuta lor singurĭ.

«Cuceririle întregeĭ vieţĭ intelectuale moderne: ceea-ce savantul descopere, artistul crează şi industriaşul execută, aceia trebue să fie uşor accesibil la înţeles şi de preţ şi pentru ţĕranul simplu, într'un timp când naţiunea întrégă progreséză». Settegast.

Invĕţămîntul profesional agricol se impune la noĭ şi din punct de vedere naţional şi românesc. Vedem ḑilnic cum în comerciŭ şi industrie străiniĭ aŭ acaparat aprópe totul şi tóte isvórele de venit, şi ovreiĭ aŭ cotropit oraşele şi târgurile Moldoveĭ cu totul, iar româniĭ aŭ rĕmas numaĭ cu funcţiunile publice. Acelaşĭ lucru ameninţă să se petrécă în scurtă vreme succesiv şi pe terenul agricol, ca exploatarea moşiilor marĭ să trécă cu totul în mânile străinilor, şi naţionaliĭ să rĕmână numaĭ cu cultura mică şi cu facerea de învoelĭ, la arendaşiĭ străinĭ. Căcĭ orĭ-ce s'ar ḑice, administratoriĭ şi vichiliĭ de aḑĭ daŭ pe arendaşiĭ marĭ de mâne, şi cu voie fără voia nóstră pe proprietariĭ de poimâne. Revirimentul acesta este fatal, şi nu se póte împedica şi preveni de cât prin desvoltarea învĕţămîntuluĭ agricol, făcênd pe naţionalĭ maĭ bine pregătiţĭ de cât pe arendaşiĭ şi vichiliĭ străinĭ, lipsiţĭ de ver-ce cultură.

Graţie şcólelor sale, România şi-a format în scurtă vreme representanţĭ distinşĭ şi cu renume în tóte artele liberale: medicĭ, profesorĭ, ingineri, advocaţĭ, magistraţĭ, etc. pe carĭ înainte vreme nu-ĭ poseda şi numaĭ agronomĭ şi agricultoriĭ practicĭ să nu fie în stare să-şĭ formeze carĭ să fie la înălţimea chemăreĭ lor? Saŭ că învĕţămîntul naţional numaĭ pe acest teren să nu pótă să dea róde? Saŭ că Ţara să nu aibă lipsă de agricultorĭ instruiţĭ cu cunoscinţe suficiente de specialitate, când ea trece ca ţară pur agricolă, şi tipică pentru proprietatea mare cu vastele eĭ moşiĭ, pe carĭ nu se găsesce nimic ce séméná a cultură şi civilisaţiune? Şi totuşĭ pe când în deceniile din urmă, numĕrul şcólelor de tot soiul a sporit enorm, bugetul instrucţiuneĭ este al doilea cel maĭ încărcat, şi la tóte şcólele se simte o agglomeraţiune din ce în ce maĭ mare, de nu maĭ ajung nicĭ profesorĭ, nicĭ localurĭ, nicĭ buget — singure şcólele de agricultură staŭ în părăginire, şi desconsiderate şi nu pot desvolta influenţa ce ar merita, lipsind interesul de ele.

Sunt decĭ ele de lipsă orĭ ba? Rĕspunsul nu póte fi pus la îndoială. Invĕţămîntul agricol trebue să fie teoretic şi practic. După diferitele categorii de proprietăţĭ rurale, existente într'o ţară şi în stat, trebue să fie şi diferite categoriĭ de şcóle de agricultură, menite să contribue la formarea personaluluĭ diriguitor pentru fie-care din ele.

Invĕţămîntul agricol se predă în şcóle inferióre practice de agricultură, în şcóle secundare orĭ regionale, şi învĕţămîntul superior care se predă în Academiĭ şi şcóle superióre de agricultură, orĭ la institute agronomice ataşate pe lângă Universităţĭ, şcóle politechnice, etc., făcênd parte integrantă din Universitate, ca muma tuturor sciinţelor. Ar fi bine şi util chiar, când fie-căruĭ agricultor i s'ar putea da instrucţia şi cunoscinţele de specialitate în raport cu trebuinţele sale, ceea ce însă nu este posibil. Este însă de ajuns dacă pe lângă instrucţia primară obligătóre şi bine desvoltată, ar exista în fie-care judeţ câte o şcólă practică de agricultură ca compliment al şcóleĭ primare şi de repetiţie, şi la 2—3 judeţe o şcólă regională de agricultură. Numĕrul şi felul lor depinde de trebuinţe, de cerere şi de mijlócele disponibile. Maĭ numeróse sunt une-orĭ şcólele profesionale din ramura agricultureĭ, ca maĭ căutate, după ce ele îmbrăţişéză o singură specialitate privitóre la agricultură: şcóle de grădinărie, lăptărie, vierit, etc. Lipsa de şcóle inferióre de agricultură se póte compensa prin instituirea şcóleĭ de repetiţie, şcóleĭ complementare pentru adulţĭ, învĕţătorĭ ambulanţĭ.

Fie-care şcólă de agricultură are o menire maĭ generală şi maĭ variată de cât şcólele sus amintite profesionale dar tot odată bine distinctă de sóţele eĭ, avênd fie-care alt rol în societate şi în economia naţională. Criteriul distincţiuneĭ între ele nu consistă nicĭ în întinderea moşieĭ şi aparatul didactic care le stă la disposiţie, şi nicĭ în mărimea şi varietatea afacerilor cărora se vor destina maĭ târdiŭ — ci ea consistă cu deosebire în pregătirea prealabilă a elevilor până la intrarea lor în şcólă.

Sciinţa agricultureĭ saŭ maĭ bine dis sciinţele agronomice, se baséză pe de o parte pe sciinţele naturale, şi pe cele economice de alta, ca sciinţe pregătitóre, apoĭ sciinţele de

specialitate, propriŭ-dise, carĭ nu sunt de cât aplicarea celor d'întâiŭ, la producțiunea animalică și vegetală.

Cu cât elevul a fost maĭ bine pregătit în cele d'întâiŭ, cu atât maĭ ușor și cu folos maĭ mare póte el urma un curs maĭ complect de agronomie, și vice-versa cu cât el vine maĭ puțin pregătit la școla de agricultură, cu atât trebue să fie cursurile de agricultură maĭ elementare, reducêndu-se de multe orĭ la simple noțiunĭ de specialitate, și cu deosebire tindênd la complectarea cursuluĭ primar. Unde eleviĭ nu posed destule cunoscințe pregătitóre în raport cu extensiunea materiilor, ce se predaŭ în școla de agricultură, este maĭ nimerit de a înființa un an preparator și supunerea lor la un examen de primire, de cât a scădea nivelul învĕțămîntuluĭ.

Ca rol distinctiv între ele de ordinar după gradul de pregătire a elevilor, în școla inferióră practică de agricultură se primesc eleviĭ după absolvirea a școleĭ primare 4 cl. urbane saŭ 5 rurale; în școlele secundare saŭ regionale, absolvențiĭ a 4 cl. gimnasiale orĭ reale saŭ altor școle similare, iar pentru școlele superióre de agricultură se cere absolvirea cel puțin a 6 cl. liceale orĭ reale, maĭ bine însă este să se céră absolvența de liceŭ saŭ școle reale superióre. Pentru ceĭ carĭ vor să ocupe un post în ramura învĕțămîntuluĭ agricol, saŭ în administrațiile publice ale Agricultureĭ și Domeniilor statuluĭ, tot-d'auna este bine saŭ chiar indispensabil ca eĭ să posédă diploma de bacalaureat din liceŭ saŭ de la o școlă reală superióră, o cualificațiune egală cu ceĭ ce urméză dreptul saŭ sciințele exacte, căcĭ maĭ târdiŭ în cariera lor li s'ar putea întâmpla a se vedea desconsideraţĭ și daţĭ la o parte de ceĭ cu licența în drept saŭ în sciințe, ca avênd un titlu maĭ mare de cât eĭ. Pentru administratoriĭ de moșiĭ marĭ este suficient și numaĭ absolvirea a 6 clase liceale orĭ reale la primirea în școlă superióră de agricultură, dar să fie atât de pregătiţĭ ca să pótă urma cu folos un curs academic, universitar.

Trecerea dintr'o școlă în alta de un grad maĭ mare nu este de nicĭ un folos, și cel ce o face arare-orĭ îșĭ ajunge scopul propus, căcĭ elevul trecut prin 2 școlĭ de

diferite grade va auḑi și învețа de 2—3 orĭ aceleașĭ materiĭ, e adevĕrat că din ce în ce maĭ desvoltate, dar el tot nu va fi în stare să-le pătrundă bine, și să aprecieze exact legătura ce există între ele și alte lucrărĭ similare, fiind-că luĭ îĭ lipsesce fondul și pregătirea prealabilă. El va fi mult maĭ bine folosit dacă urméză cât maĭ mult studiile generale, în loc de 4 clase primare să aibă terminate 2 cl. gimnasiaĭe orĭ reale, și în loc de 4 cl. gimnasiale să aibă 6 clase liceale pentru admiterea în școla primară eventual regională secundară de agricultură. Maĭ curînd este el folosit dacă după absolvirea studiilor teoretice umanitare are ocasiunea și posibilitatea să intre în practică pe un an doĭ pe o moșie nu prea mare ca întindere, dar cât maĭ bine înzestrată și exploatată, ca acolo să facă practică suficientă despre tóte lucrările agriculturei, înainte de a intra în școla de agricultură și a se familiarisa cu ele și cu viéța de la țară.

Scopul școleĭ inferióre de agricultură nu este nicĭ de a scóte muncitorĭ cu brațele, pălmașĭ și ḑilerĭ, dar póte forma personalul administrativ inferior pentru proprietatea mare, și nicĭ ca din ḑilerĭ, pălmașĭ, să scótă îndată ómenĭ cu stare. Ea are să dea cu deosebire bunĭ cultivatorĭ și economĭ independenți în satul lor, carĭ avênd proprietate de țĕran fruntaș prin averea lor și cultivând-o sistematic să dea direcțiunea și să îndrumeze pe o cale maĭ bună și pe ceĭ-l'alțĭ consătenĭ aĭ lor. Dînșiĭ când se vor întórce pe la căminurile lor, avênd cunoscință de carte și de specialitate, o să aibă trecere în comună, ca să dea o direcțiune nouă în tóte afacerile comunale, bisericescĭ, școlare, economice, etc.

Școla inferióră are să-și recruteze eleviĭ eĭ cu deosebire dintre fiĭ țĕranilor cu ceva stare și cu óre-care proprietate și dare de mână în acea regiune, căcĭ alt-fel nicĭ eĭ nu pot pune în aplicare cele ce aŭ învețat în școlă, și nicĭ școla nu îșĭ ajunge menirea eĭ de a servi de focar de lumină și progres între sătenii din acea regiune. Fiul de sătean cu 2—3 pogóne de pămînt și fără de capital de exploatație, nu póte să trécă la cultura intensivă, chiar dacă ar vroi, care singură ar fi în stare să-l hrănéssă pe

el cu familia sa, când vecinii sĕĭ și proprietatea mare urméză o cultură estensivă, carĭ îl concuréză tot-d'auna pe el, producênd și vînḑênd maĭ eftin de cât el. Iar țĕranul care muncesce în parte și în dijmă, chiar dacă a învĕțat ceva carte și o practică maĭ bună în șcólă, el arare-orĭ se póte folosi de ea, fiind-că depinde de învoielile făcute cu proprietarul sĕŭ și de arendașul și vichilul moșieĭ. Pentru formarea personaluluĭ muncitor și special al moșiilor mijlociĭ și marĭ, este chemată de a îngriji în prima linie administrația domeniuluĭ și a moșieĭ, și șcólele ḑise profesionale carĭ singurele daŭ pâne la băiețiĭ sĕracĭ, într'un timp relativ maĭ scurt, ca lăptarĭ, vierĭ, chelarĭ, pivnițerĭ, mecanicĭ, etc.

Pentru fiul de sătean codaș este maĭ avantagios de a-șĭ începe cariera la un bun gospodar, fie un sătean fruntaș din satul luĭ, fie la stăpîn, la proprietatea mare, ca acolo să învețe și să se deprindă cu ordinea și punctualitatea în tóte, să învețe lucrarea sistematică și rațională a pămîntuluĭ, modul de a ținea și îngriji o vită de valóre, pe când la tatăl sĕŭ de multe orĭ nu ar învĕța acestea, ci ar trăi în mizerie și ignoranță ca și acela. Autorul acestor rîndurĭ cunósce laAșĭ obiceiurĭ că săteanul fruntaș chiar, care ține una saŭ douĕ slugĭ ca ajutóre, îșĭ trimite pe fiul sĕŭ slugă pe un an doĭ la etatea de 17—18 anĭ la ungurĭ, pe o simbrie derisorie, numaĭ ca să învețe limbă și obiceiurĭ streine, carĭ maĭ târḑiŭ îĭ vor fi luĭ de folos. Vrênd nevrênd trebue să recunóscem, că prin serviciŭ laAșĭ ca gospodarĭ de frunte, Românii de peste munțĭ aŭ luat multe obiceiurĭ și deprinderĭ bune de laașĭ și eĭ aŭ devenit maĭ bunĭ muncitorĭ de cât ceĭ-l'alțĭ din satele pur românescĭ, carĭ n'aŭ avut de la cine să învețe. Rolul acesta l'ar avea șcólele inferióre de agricultură și așa numitele *șcóle de slugĭ.*

Obiceiul bun deprins la tinerețe îl conservă omul până la adîncĭ bătrînețe. Unde proprietatea mare este bine organisată și bine condusă, administrația eĭ nu numaĭ că póte contribui mult la ridicarea nivelului moral și material al populațiuneĭ din sat și de pe moșie, prin deprinderea eĭ cu o cultură maĭ sistematică, ci de la ea vin vite bune

în sat, semințe bune, plante și culturĭ nouĭ necunoscute între sătenĭ, alte orĭ le aduce muștériĭ în partea loculuĭ pentru vînḑarea productelor, de carĭ se folosesc și sătenii de multe orĭ, și le prinde tare bine. O influență educativă până la un punct óre-care aŭ și fabricile agricole, căcĭ este în interesul lor nu numaĭ de a găsi producte bune și a-și forma bunĭ muncitorĭ prin angajarea de instructorĭ ambulanțĭ etc., dar ele caută să intereseze și proprietatea mică la cultura planteĭ trebuincióse ca să participe și ea ca cea maĭ numerósă la furnisarea de materiĭ prime: sfecle, lapte, etc. și să intre eventual în asociațiune. Decĭ acolo instrucția are să mérgă mână în mână cu practica mare a vieteĭ.

A) Șcóla inferióră de agricultură.

Pentru admiterea elevilor în șcóla inferióră de agricultură trebue să precédă un timp óre-care de practică de 2—3 anĭ de ḑile. Numaĭ cu absolvirea șcóleĭ primare, fie urbană fie rurală, orĭ cât de bună ar fi ea, nu este de ajuns. Pe de o parte elevul eșit din șcóla primară, a IV urbană a V rurală la etatea de 12—13 anĭ este încă prea crud, pentru a fi pus la muncă încordată, și nu este în stare să cuprindă cu mintea sa fragedă fie-care lucrare în parte, și să-și dea bine sémă de causele eĭ, de ce face așa și nu în alt chip. Este decĭ maĭ nimerit pentru el dacă în interval de 2—3 anĭ de ḑile stă acasă vara la moșie ca ajutor la tată-sĕŭ, și iarna urmând în șcóla de repetiție, ca să nu uite cele ce a învĕțat, participând și el la cultura moșieĭ părintescĭ în limita puterilor și vîrsteĭ sale.

Până la vîrsta de 15—16 anĭ împliniți elevul trăind la țară și luând parte activă la munca câmpuluĭ, el și-a câștigat o sumă de deprinderĭ și cunoscințe practice, rutinare este adevĕrat, și a căror rost și rațiune de a fi el nu și-o póte încă explica și nicĭ înțelege legătura firéscă dintre ele, dar carĭ îĭ vor fi de mare folos în șcólă și după aceia. Aceștĭ 2—3 anĭ de practică prealabilă, îm-

pedică afluiența elementelor turbulente și corrupte de la orașe, carĭ aŭ suferit naufragiŭ în șcólele secundare d'a recurge ca mod de salvare în ultimul grad la șcólele inferióre de agricultură, iar pe de altă parte pune pe profesor la adăpost d'a nu vorbi la eleviĭ sĕĭ de lucrurĭ cu totul necunoscute, și ne auḑite de dînșiĭ. Și în fine cererea de stagiŭ de practică împedică și afluența prea mare a elevilor din clasele cele maĭ de jos ale populațiuneĭ, care nu posedă nimic, și pentru carĭ șcóla de agricultură puțin póte ajuta.

Instrucțiunea în șcóla inferióră de agricultură trebue să plece de la noțiunile câștigate de elev în o bună șcólă primară orĭ primară superióră, civilă cum se maĭ numesc ele. Ea are să desvolte pe aceste și fortifice pe elev în cunoscințele predate în clasele primare și să tindă la formarea caracteruluĭ sĕŭ, desvoltând în el noțiunea frumosuluĭ, bineluĭ și iubirea de aprópeluĭ, de neam, și de țară, și apoĭ să trécă la învĕțămîntul special. Ea are să dea ómenĭ moralĭ, caractere și conducĕtorĭ aĭ satelor, carĭ să scie ce vor, iar nu nisce simple manechine și muncitorĭ tipicarĭ, și să pótă comunica în scris și prin graiŭ viŭ și altora părerile lor. In limba maternă el să fie în stare să citéscă fluent și să scrie fără erorĭ gramaticale orĭ sintactice, să pótă memorisa orĭ și ce, și să pótă așterne pe hârtie orĭ-ce ideĭ și concepțiunĭ propriĭ. De asemenea este de folos și necesar a li se preda stilistica și corespondența comercială, avênd a fi îndemânaticĭ la compunerea a tot felul de acte, de care vor avea necesitate în cariera lor ulterióră. Dacă se cere saŭ impune învĕțarea uneĭ a doua limbĭ, pe lîngă limba maternă, atuncĭ nu este rĕŭ a se preda limba cerută de autoritățile superióre orĭ limba populațiuneĭ din acea regiune, până la punctul de a se înțelege perfect în scris și vorbire în acea limbă, căcĭ de multe orĭ are să încheie acte publice în limbă streină.

Pentru formarea caracteruluĭ este necesar a se preda religia saŭ morala, dreptul constituțional și administrativ, apoĭ istoria națională și geografia țĕreĭ și a Europeĭ. La istorie trebuesce desvoltat în elevĭ iubirea de țară și de neam, și făcuțĭ cunoscuțĭ d'aprópe cu tipurile marcante

din istoria națională, cu ceva noțiunĭ din istoria agriculturei și descoperirile marĭ ale secoluluĭ din urmă, care a adus atâtea schimbărĭ marĭ și în ceia-ce privesce agricultura și întréga activitate omenéscă: ștergerea iobăgieĭ, împroprietărirea țăranilor, desrobirea țiganilor, introducerea aburuluĭ și electricității la mijlócele de transport și comunicațiune, în industrie și agricultură. La geografie să se aibă maĭ puțin în vedere geografia politică de cât orografia și idrografia, apoĭ ceva noțiunĭ de statistică despre producțiunea principală a țărilor limitrofe și îndepărtate, întru cât ele participă la schimbul de producte, avêndu-se cu deosebire acelea în vedere cu carĭ venim noĭ în contact direct, fie ca vînḑătorĭ, fie ca cumpărătorĭ.

Din continentele transoceanice, aŭ să se ia numaĭ cu deosebire țările carĭ exercită o influență maĭ mare în comerciul cu producte agricole: Statele-Unite, Laplata, Australia, Indiile, însă maĭ mult numaĭ în trăsăturĭ generale după mijlócele lor principale de producțiune.

Mult face o carte bună de citire compusă anume pentru școlele inferióre de agricultură și școlele de repetiție cum există la Sașĭ una de I. T. Meschendorfer și Dr. E. Morres Lese und Lehrbuch, für die ländlichen Fortbildungsschulen, iar la Francezĭ una de Henry Marchand întitulată: «*Tu seras agriculteur*».

La sciințele naturale are să se predea Zoologia, Botanica, Mineralogia și Petrografia, avêndu-se în vedere cu deosebire animalele și plantele folositóre și vătămătóre agriculturei; la mineralogie, cu deosebire mineralele și rocele carĭ vin în considerare la formarea terenurilor și modul lor de sfărîmare. Să se caute însă a se desvolta în elevĭ cu deosebire spiritul de observațiune în curte, grădină, în vie, la câmp și în pădure, iar nu numaĭ o memorisare de rost, neînțelésă. La fisică, să se predea partea privitóre la mecanică, agregațiunea, greutatea corpurilor și căldura, apoĭ ceva din magnetism și electricitate, și apoĭ în legătură cu ele și meteorologia. La chimie se va avea în vedere cu deosebire acele elemente, carĭ vin în considerare la nutrirea plantelor și animalelor, apoĭ din chimia organică, corpiĭ organicĭ și fermentațiunile, carĭ vin

în considerare la nutriţiune şi în industriile annexe agricultureĭ.

La aritmetică se vor lua cele 4 operaţiunĭ cu cifre întregĭ, fracţiunĭ ordinare şi decimale, proporţiĭ, regula de treĭ, scont şi aliagiŭ şi regula societăţiĭ. Potenţa şi extragerea rădăcineĭ; la geometrie, liniĭ drepte şi curbe, unghiurĭ, congruenţa triunghiurilor. Patrulatere şi poligóne. Mĕsurarea suprafeţelor şi volumuluĭ la diferite corpurĭ. Arpentagiŭ. Mĕsurarea cu lanţul şi pasul. Mĕsurĭ şi greutăţĭ.

La caligrafie şi desen, desenul liniar şi cu mâna liberă facerea de crochiurĭ. Tinderea la obţinerea uneĭ scrisorĭ frumóse şi fără greşelĭ. Citirea chărţilor şi planurilor.

La studiile de specialitate propriŭ dise, depinde de şcóla şi de durata studiilor în şcólă, şi de economia şi moşia ce posedă şcóla. Instrucţia teoretică trebue să mérgă mână în mână cu demonstraţiunile şi cu aplicaţiile pe teren.

Programa în predarea materiilor să nu fie de tot redusă dar nicĭ prea încărcată, ca să obosescă numaĭ mintea elevilor cu tot felul de discipline, pentru eĭ de valóre problematică şi să scótă din eĭ ómenĭ confusĭ. Maĭ bine puţine materiĭ, dar ceea ce li se predă, acelea să le predea bine la înţeles, ca să le îmbrăţişeze şi pătrundă cu mintea şi inteligenţa lor. Să aibă tot-d'auna partea educativă în vedere, ca să desvolte într'înşiĭ ordinea, curăţenia, punctualitatea şi spiritul critic de observaţiune. Ceea ce se face să se facă exact şi cu precisiune. Cu deosebire trebuesce bine desvoltată horticultura cu anexele sale, cultura mică de grădină atât pomologia cât şi legumăritul, apoĭ cultura stupilor şi vermilor de mătase, ca unele carĭ desvoltă cu deosebire simţul estetic de curăţenie şi ordine, şi intereséză de aprópe proprietatea mică, şi resultatele lor sunt maĭ apropiate şi maĭ pipăite.

Unde condiţiunile locale recer desvoltarea unor anumite industriĭ saŭ ocupaţiunĭ de casă, fie-că pentru acea ramură orĭ specialitate sunt tóte condiţiunile cerute pentru desvoltarea lor, acolo se póte da preferinţă şi o desvoltare maĭ mare ramureĭ ce voim să introducem orĭ vulgarizăm: lăptĕrieĭ, prelucrăriĭ cânepeĭ şi inuluĭ pentru tors, cultureĭ de rechită şi împletituluĭ de coşurĭ, etc., fără ca şcóla să-şĭ

pérdă prin aceia caracterul eĭ general de şcólă de agricultură.

Insă tot-d'auna teoria trebue să prevaleze practica, şi nicĭ o dată practica asupra teorieĭ. La practică să se dea explicare fie-căruĭ lucru şi operaţiunĭ în parte, şi să se arate motivele pentru carĭ el se face aşa, şi nu în alt chip saŭ în alt timp. Alt-cum prea uşor decade într'o imitaţie rutinară, fără ca elevul să-şĭ pótă da sémă de ceea ce face el, şi ce se petrece în jurul sĕŭ. Deşi este necesar ca eleviĭ să ia parte activă la tóte lucrările agricole ce se ivesc în curte şi moşie în decursul anuluĭ, şi se repetéscă de 2—3 orĭ acestea, pentru a-şĭ însuşi pe deplin pe fie-care din ele, şi să-şĭ câştige siguranţa şi îndemânarea cerută, totuşĭ munca manuală să nu covîrşéscă nicĭ la şcólele dise *practice* de agricultură, asupra instrucţieĭ teoretice, ca să se facă un isvor de venit şi câştig al şcóleĭ. orĭ chiar să dea motiv de speculaţiune a braţelor elevilor Munca brută şi operaţiunile de tot primitive şi ordinare, d. ex. căratul de sacĭ, tăiatul lemnelor, de încărcat şi descărcat gunoiŭ, pămînt, nisip, împrăştierea şi risipirea gunoiuluĭ şi alte lucrărĭ similare, carĭ nu recer multă inteligenţă, se maĭ pot şi neglija, eventual a se face de argaţĭ saŭ ómenĭ cu plată în locul elevilor, dar în schimb să se dea o maĭ mare atenţiune lucrărilor practice, carĭ reclamă o deosebită atenţiune, d. ex. îngrijireĭ şi curăţenieĭ vitelor, alegeriĭ seminţelor şi îngrijireĭ uneltelor, ungeriĭ maşinilor, crescerii şi tundereĭ pomilor roditorĭ şi arborilor şi arbuştilor de ornament, fie-care în raport cu exigenţele sale, apoĭ cultureĭ şi îngrijireĭ albinelor, vermilor de mătase, etc.

Moşia afectată ca dotaţiune şcóleĭ, să nu fie mult maĭ mare de cât a unuĭ ţĕran fruntaş din acea regiune, ca şcóla eventual să pótă covârşi munca cu eleviĭ eĭ, însă ea să fie înzestrată cu tóte cele necesare uneĭ exploataţiunĭ regulate şi maĭ intensive de cât după obiceiul din localitate. O moşie fie prea mare orĭ prea mică, arare-orĭ îşĭ ajunge scopul ca să servéscă de corolariŭ învĕţămîntuluĭ teoretic, şi maĭ des îl împedică de cât îl promovéză, căcĭ prea des eleviĭ aŭ să compenseze lipsa de braţe orĭ de

capital de exploatație al uneĭ moșiĭ prea întinse, și atuncĭ instrucția devine subordonate munceĭ brute.

La lucrările pur agricole să se arate elevilor avantagele lucrăreĭ sistematice asupra lucrăreĭ negligente, și superioritatea lucruluĭ cu mașinile și uneltele perfecționate asupra lucrăreĭ cu vite rele și unelte primitive, ținerea unor vite bune de rasă asupra vitelor obicinuite de țară. Partea practică a învățămîntuluĭ are de scop să deprindă pe elevĭ cu manipularea sigură și repede a orĭ căruĭ instrument și mașinĭ agricole, destinate pentru proprietatea și cultura mică,și să-l inițieze în tóte lucrările obveniente în decursul unuĭ an în curte, grădină, vie și la câmp, la platformă și tratarea nimerită a gunoiuluĭ, prepararea nutrimentelor pentru fie-care specie de vite în parte și potrivită cu scopul ce-l urmărim, apoĭ tratarea nimerită a pomilor și condițiunile ce trebue să întrunéscă o bună arătură și cultura maĭ nimerită pentru fie-care plantă în parte. Numaĭ luând elevul de 2—3 orĭ parte activă la fie-care lucrare în parte 'șĭ-o va însuși el bine, căcĭ odată bucatele se fac alte orĭ nu, și chiar lucrarea cea maĭ desăvîrșită, póte să nu dea resultatele dorite, din causa anuluĭ orĭ timpuluĭ nefavorabil. Numaĭ făcêndu-le de maĭ multe orĭ, va avea ocasiune să vadă și aprecieze bine resultatele lor. De aceea cursul este necesar să dureze 2—3 anĭ.

In anul din urmă vin maĭ puțin lucrările manuale, cât maĭ mult conducerea și supravegherea lucrărilor făcute cu colegiĭ din clasele inferióre, apoĭ organisarea și conducerea administrațiuneĭ moșieĭ, comptabilitatea, ameliorațiunĭ ce eventual s'ar putea face pe viitor, încheerea de socotelile gestiuneĭ, și alte chestiunĭ carĭ aŭ să-l preocupe pe viitor. Apoĭ în privința socială trebuesc desvoltate în el cunoscințele de economie politică, cu privire la economia rurală cu tot felul de asociațiunĭ și tovărășiĭ agricole și de producțiune, a căror agent cel maĭ zelos are să fie el în comună și în plasa sa.

Durata studiilor în școla inferióră de agricultură depinde de pregătirea lor din clasele primare. Școla de agricultură trebue să dureze cel puțin 2 anĭ de ḑile, dar maĭ bine 3 anĭ de ḑile, maĭ cu sémă că eleviĭ ce vin

numaĭ din clasele primare sunt puțin pregătițĭ. Dar sunt și școle de agricultură cu cursurĭ și numaĭ de un an, saŭ chiar numaĭ de o jumĕtate de an — școle agricole de iarnă, ca complimentare ale școleĭ rurale. Aceste bine înțeles nu pot fi de cât teoretice. Locul practiceĭ îl ocupă la acestea câmpurile de demonstrațiune, escursiunĭ pe la ferme model și exploatațiunĭ sistematice în vecinătate Maĭ cu sémă escursiunile pe la fermele model și la comunele cu pămînturile comasate devin din ce în ce maĭ interesante și maĭ instructive și pentru micul cultivator țĕran, maĭ cu sémă când el a făcut un curs de specialitate.

Programul uneĭ școle inferióre de agricultură cu curs de 3 anĭ.

Anul I
1) Limba română și stilistica 2 ore.
2) Geografia țĕriĭ și a Europeĭ, cu noțiunĭ de statistică 2 ore.
3) Aritmetica și Geometria 2 ore.
4) Zoologia și Botanica 2 ore.
5) Agrologia 3 ore
6) Religia saŭ morala 2 ore. = 13

Anul II
1) Limba română și corespondența comercială 2 ore.
2) Mineralogia și petrografia 1 oră.
3) Cultura specială a plantelor 3 ore.
4) Fisica și chimia anorganică 2 ore.
5) Zootechnia generală și exteriorul vitelor domestice 2 ore.
6) Istoria națională 1 oră.
7) Desenul și caligrafia cu planurĭ de construcțiunĭ rurale 2 ore.
8) Apicultura și sericicultura 1 oră = 14 ore.

Anul al III-lea.
1) Economia națională 2 ore.
2) Economia rurală 2 ore.
3) Comptabilitatea simplă 2 ore.
4) Pomologia, și viticultura 2 ore.
5) Legumicultura 2 ore.
6) Chimia organică cu technologia, vinificația, fabricațiunea țuiceĭ și rachiuluĭ de tescovină 1 oră.
7) Nutriționea vitelor și lăptĕria 1 oră.
8) Zootechnia specială a caluluĭ, vitelor bovine, oilor, porcilor și pasĕrilor de curte 2 ore.
9) Dreptul constituțional și administrativ 1 oră.
10) Igiena umană și noțiunĭ de veterinărie 1 oră = 16 ore.

Erborisațiunĭ și escursiunĭ agricole pe la ferme model și moșiĭ mijlociĭ și marĭ bine exploatate.

Rolul școleĭ inferióre de agricultură însă nu se măr-

ginesce numaĭ la învĕţămîntul din şcólă propriŭ ḑis, ci şi afară din şcólă. Şcóla însăşĭ ca să nu vegeteze numaĭ, trebue să fie tot-d'auna în contact direct şi neîntrerupt cu şcóla cea mare a vieţiĭ, cu practica mare agricolă. Moşia eĭ să fie înzestrată cu tóte cele necesare uneĭ economiĭ sistematice din care face parte, şi exploatată în vederea rentabilităţiĭ eĭ, ca să se pótă susţinea singură pe sine şi prin sine, şi numaĭ înzestrările din noŭ ameliorăţiunile marĭ să se facă cu ajutóre şi subvenţiĭ din afară.

Pentru a-şĭ atrage interesul cercurilor largĭ ale agricultorilor practicĭ, este bine ca şcóla şi învĕţătoriĭ eĭ să caute cât maĭ des contactul cu agricultoriĭ practicĭ, şi să lege relaţiunĭ durabile între dînşiĭ. Acésta o póte face şcóla prin aranjarea cât maĭ désă de exposiţiunĭ a lucrărilor produse de elevĭ, prin înfiinţarea de cursurĭ suplimentare pentru adulţĭ, prin aranjarea de conferinţe publice asupra chestiunilor principale, care intereséză localitatea şi producţiunea regiuneĭ. Prin aceste mĕsurĭ, nu numaĭ că şcóla îşĭ va ajunge scopul eĭ în scurtă vreme de a interesa şi lega publicul ţĕrănesc, cel la început sceptic şi neîncreḑĕtor în progresele sciinţeĭ şi cultureĭ sistematice, şi va deştepta într'însul interesul de propăşirea şcóleĭ, dar va înlesni fóre mult recrutarea elevilor şi plasarea absolvenţilor eĭ celor fără mijlóce, carĭ ar voi să intre în serviciĭ streine, pentru a face o practică maĭ îndelungată, eventual a-şĭ agonisi pânea de tóte ḑilele, până vor putea deveni şi dînşiĭ independenţĭ.

Maĭ cu sémă şcóla să încerce înfiinţarea a tot felul de tovărăşiĭ agricole şi sindicate prin comunele rurale vecine, pentru cumpĕrarea cumulativă de maşinĭ şi unelte perfecţionate, procurarea de seminţe bune şi vite de rasă, sindicate de producţiune şi vînḑarea cumulativă a productelor, înfiinţarea de reuniunĭ de credit şi economiĭ etc., prin care ea va reuşi să ataşeze şi atragă şi pe vechiĭ absolvenţĭ, şi pe alţĭ cultivatorĭ în jurul eĭ, şi să ţină contactul viŭ între nouiĭ şi vechiĭ eĭ elevĭ. De la exposiţiile şi concursurile şcolare uşor se póte trece la exposiţiile judeţene şi regionale. Alt-fel şcóla, rĕmânênd isolată de factoriĭ principalĭ aĭ producţiuniĭ naţionale şi regionale, arare-orĭ îşĭ ajunge

scopul și menirea eĭ, și există numaĭ cu numele ca instituțiune de pomană, pe care toțĭ o cârtesc și defaimă.

Profesoriĭ și învețătoriĭ școleĭ de agricultură cunoscênd localitatea, regiunea și persónele din localitate după starea și exigențele lor, vor putea desvolta ca conferențiarĭ o influență și atracțiune mult maĭ mare de cât învețătoriĭ ambulanțĭ, streinĭ de localitate trimișĭ de la centru, și carĭ nu pot cunósce nicĭ persónele și nicĭ necesitățile locale, și carĭ trebue adesea să vorbéscă de raporturĭ, pe carĭ nu le cunosc saŭ nu se potrivesc și despre carĭ dînșiĭ nu sunt convinșĭ.

b) Școla regională de agricultură.

Cu totul din alt punct de vedere și sub alte circumstanțe vine privită școla medie orĭ secundară de agricultură, căreia i s'a dat numirea și de regională, după ce ele sunt maĭ puține la numĕr și înființate pe regiunĭ. Aceste aŭ să dea o pregătire teoretică, saŭ teoretică practică fiilor de proprietarĭ mijlociĭ, și să formeze în parte personalul administrativ inferior pentru proprietatea mijlocie și mare. Este lucru cunoscut că mulțĭ dintre tîrgovețĭ, carĭ aŭ făcut ceva stare în comerciŭ și industrie, cumpĕră cu predilecțiune proprietățĭ rurale, și pe fiiĭ lor nu-ĭ maĭ lasă în comerciŭ și industrie, ci vor să-ĭ aplice în agricultură, care oferă o viață maĭ puțin sbuciumată, și nu e supusă așa tare fluctuațiunilor economice și politice ca în comerciŭ.

De multe orĭ și proprietarul mare recurge la școla regională de agricultură întru recrutarea personaluluĭ sĕŭ de pe moșie, parte fiind-că nu voesce să dea o léfă așa mare, și parte pentru că eĭ sunt maĭ puțin exigențĭ și pretențioșĭ de cât eleviĭ absolvențĭ aĭ uneĭ școlĭ superióre, orĭ că moșia nu supórtă angajarea unor persóne cu lefĭ marĭ. Decĭ pentru toțĭ aceștia vine în considerare școla regională de agricultură.

Pentru acésta, cunoscințele pregătitóre ce trebue să aducă elevul la intrare sunt cu totul altele de cât pentru școla practică inferióră. El trebue să aibă terminate cel

puțin 2 clase gimnaziale orĭ reale cu bun succes, dar maĭ bine este să fi absolvit 4 clase gimnasiale orĭ reale, saŭ alte școle secundare echivalente. Pentru elevul de la oraș este indispensabil, ca el să fi stat cel puțin 2 anĭ de ḑile la țară pentru a face un stagiŭ de practică. Numaĭ pentru fiiĭ de agricultorĭ carĭ și eĭ singurĭ aŭ luat parte activă la exploatarea uneĭ moșiĭ, se póte acorda dispensă de practică, și numaĭ în casul când învĕțămîntul din școlă este teoretic și practic.

Maĭ cu sémă pentru fiul de tîrgovĕț și burghez este necesar a-ĭ cere să fi făcut un stagiŭ de practică pe o moșie míjlocie orĭ mare, înainte de intrarea luĭ în școlă, fiind-că viéța luĭ ulterióră de la țară este cu totul alta de cât cea de la orașe, la țară trăind maĭ isolat de lumea mare, și unde trebue să se priveze de multe plăcerĭ și avantage, pe carĭ le oferă orașul, nu numaĭ în ceia-ce privesce distracțiunea, dar și hrana, îmbrăcămintea, societatea. De multe orĭ el cunósce viéța de la țară numaĭ din auḑite după partea cea bună a eĭ, și fiind ajuns într'însa, să o găséscă diferită de ceia-ce și-a închipuit el, și decĭ va căuta să o părăséscă de timpuriŭ. Apoĭ mulțĭ dintre băețiĭ de banĭ gata, carĭ aŭ suferit naufragiŭ în școlele secundare recurg ca ultima instanță la școla de agricultură, numaĭ pentru a-și lua și eĭ o diplomă și un titlu, dar aŭ maĭ puțină înclinare către agricultură. Cu aceștia nicĭ școla și nicĭ agricultura țăreĭ nu este servită; maĭ bine decĭ dacă o abandonéză înainte de a intra în ea. Apoĭ elevul moleșit de la oraș orĭ de o constituțiune debilă nu póte să supórte oboséla și intemperiile și un regim aspru, unde este expus la multe neplăcerĭ și privat de alte multe distracțiĭ, cu care era obicinuit la oraș. Cel ce nu dispune de o constituțiune forte, ca să pótă suporta cu ușurință oboséla, munca, asprimile climeĭ și temperatureĭ, acela face maĭ bine ca să părăséscă de timpuriŭ școla de agricultură, și să-și alégă altă carieră maĭ puțin exigentă și sbuciumată.

b) *Instrucția practică afară din școlă.*

Inainte de a intra în școlă și a urma cursurile teoretice el trebuesce să fie inițiat pe deplin în tóte lucrările

agricultureĭ și să cunóscă din propria-ĭ intuițiune principalele instrumente și mașinĭ agricole după scopul și întrebuințarea lor. In ceia-ce privesce practica luĭ, pentru el este maĭ nimerit să o facă în o moșie străină, chiar dacă aŭ moșie proprie, și sub conducerea și povața unor persóne streine, căcĭ în moșia proprie prea ușor ajunge să povățuiéscă și să dea ordine, înainte de a cunósce el însușĭ fie-care lucrare în parte. Numaĭ unde i se ordonă și este ținut de scurt, va fi obligat să săvîrșéscă munca ce i se cere, avênd și deplina rĕspundere a faptelor sale va învĕța el tóte lucrările în fond, alt-cum prea ușor va face numaĭ ce vrea, ce-l atrage și-l distrage.

Practica agricolă elevul stagiar orĭ voluntar trebue să o încépă de acolo, de unde a început-o și o începe fie-care argat, să muncéscă tóte muncile ce se ivesc în decursul anuluĭ, și tóte instrumentele ce-ĭ trec prin mână să învețe a le cunósce și mănui cu o siguranță deplină, căcĭ înainte de a supraveghea și controla pe alțiĭ, are lipsă de a fi el condus și povățuit. La început póte îĭ va cădea greŭ d'a fi pus în rîndul muncitorilor ordinarĭ, și d'a fi chiar inferior lor, în unele privințe, de a tolera unele observațiunĭ și glume din partea lor, până ce-șĭ câștigă și el rutina necesară. Cu tóte aceste pedicĭ și greutățĭ ale începutuluĭ este necesar să le îndure până ce învață a cunósce fie-care instrument și lucrare în parte și o póte în cât-va mânua.

In perfecțiune nu o să-ĭ reușéscă nicĭ odată la început. El trebue să repeteze fie-care lucrare de maĭ multe orĭ, și să încerce fie-care mașină de repețite orĭ, până ce-șĭ câștigă óre-care siguranță, în mănuirea eĭ. Insă în agricultură sunt lucrărĭ curente carĭ se fac aprópe ḑi cu ḑi, și sunt lucrărĭ carĭ se fac numaĭ rar de tot, odată de douĕ orĭ pe an. Punêndu-l și aplicându-l prea des saŭ prea îndelungat la cele d'intâiŭ, el se desgustă și descurajéză, cele din urmă îĭ vin prea rar înainte pentru a și le putea însuși dintr'odată. Maĭ curînd învață un lucru când este pus maĭ rar la el și la intervale marĭ, de cât când este aplicat în continuŭ la unul și acelașĭ lucru.

De aceia nu este lucru ușor și nu este dat fie-căruia de a sci a conduce și instrui bine pe un tînĕr în ope-

rațiunĭ atât de multiple și variate ca agricultura. Din contra trebuesce multă pacienţă și prudenţă din partea patronuluĭ, care îșĭ ia sarcina grea și spinósă și plină de rĕspundere d'a introduce un elev nepregătit în agricultura mare saŭ mijlocie. Pentru patron ea este împreunată de multe orĭ cu marĭ neajunsurĭ, căcĭ el câștigă o persónă la masă maĭ mult, dar nu are în el nicĭ lucrător deplin, și nicĭ persónă de supraveghere și control, pe care să se pótă lăsa și încrede în tóte, și nu-ĭ póte acorda încrederea până ce nu s'a convins deplin despre destoinicia luĭ. Apoĭ tot-d'auna trebue să fie cu atenţiune asupra ajutoruluĭ sĕŭ, ca să-l ocupe potrivit cu puterile și menirea luĭ, și să-l feréscă de tentaţiunĭ, de a ajunge în societăţĭ rele și a aluneca pe căĭ rătăcite. Și de multe orĭ nu-șĭ găsesce recunoscinţa și mulţumirea așteptată, și abia după un an doĭ dacă îl póte întrebuinţa ca echivalent cu unul din funcţionariĭ și impiegaţiĭ sĕĭ, și să-ĭ lase și luĭ un óre-care cerc de activitate maĭ larg și sferă de inițiativă.

De cele maĭ multe orĭ elevul stagiar saŭ voluntarul plătesce patronuluĭ o mică indemnisaţie pentru cartier, masă, și instrucţie; îmbrăcămintea și-o procură el singur, și este bine așa. De multe orĭ însă nicĭ pe departe nu face onorarul cât este pedica și învăluéla ce o are patronul cu el, căcĭ multe din disposiţiile sale ar fi fost luate alt-fel, dacă nu era un elev practicant la mijloc. Mărimea onoraruluĭ nu depinde nicĭ de vada persóneĭ și nicĭ de întinderea moșieĭ, ci de înzestrarea și modul de exploatare a eĭ, ca elevul practicant să aibă ce vedea pe ea și ce învĕţa. Se potrivesc fórte bine pentru atarĭ scopurĭ moșiile, carĭ aŭ instalaţiunĭ industriale pe ele, cu un regim de exploatare maĭ complicat. De alt-fel este maĭ nimerit de a-șĭ începe practica pe o moșie maĭ mică, însă bine înzestrată și stând sub conducerea și povaţa nemijlocită a proprietaruluĭ eĭ, de cât pe moșia prea mare, unde de ordinar singur saŭ cu alţiĭ maĭ mulţĭ sunt daţĭ pe mâna unor funcţionarĭ și impiegaţĭ subalternĭ.

Tînĕrul trebue să găséscă în patron un noŭ părinte și un binevoitor pentru el, care să scie cum să-l ocupe dar să îngrijéscă și de óre-care recreaţie și distracţie a luĭ. La

țară societatea și distracția care a avuto la orașe îĭ lipsesce. Singura distracție este ocupațiunea și contactul nemijlocit cu patronul orĭ cu superiorul sĕŭ nemijlocit. De aceia este necesar ca să fie introdus în casă și în familia patronuluĭ sĕŭ, să mănânce cu el la masă saŭ cu funcționariĭ sĕĭ, și să nu fie tratat ca o slugă, și în rîndul slugilor. Cel ce nu se póte decide la o ast-fel de tratare a subalternilor sĕĭ, maĭ bine să nu se demită la luarea de elevĭ în practică, în interesul reputațiuneĭ sale și a viitoruluĭ elevuluĭ sĕŭ. Pe elev nu-l póte trata ca pe unul din impiegațiĭ inferiorĭ aĭ sĕĭ, și făcêndu-o maĭ curînd îl înspăimîntă și-l face să fugă de agricultură de cât să capete dragoste de ea.

Depinde mult însă și de caracterul patronuluĭ ca și de al elevuluĭ practicant. Un elev silitor, cu maniere și cu crescere bună, va reuși în scurtă vreme să-și atragă afecțiunea și simpatia patronuluĭ sĕŭ și a familieĭ luĭ, identificându-se pe deplin cu eĭ, ca presența luĭ nicĭ să se simtă. De multe orĭ se légă între patron și elevul practicant legăturĭ de prietenie indisolubilă, carĭ țin viéța întrégă. Dar sunt cunoscute și destule casurĭ contrariĭ, unde armonia bună de la început în curînd a dispărut, și s'aŭ ivit grave nemulțumirĭ și certe între eĭ, carĭ ar fi trebuit evitate de la început. Experiențele nefavorabile devin maĭ curînd publice, de cât cele bune. Elevul practicant cu o crescere greșită orĭ nărăvit, este numaĭ o sarcină pentru familie și administrație, și introdus în familie, el corrupe și pe membriĭ tinerĭ aĭ familieĭ patronuluĭ sĕŭ, eventual pe argațiĭ și muncitoriĭ moșieĭ. Tînĕrul, neglijat de patron, care nu se intereséză d'aprópe de sórta și viitorul luĭ, prea ușor alunecă moralmente și intelectualmente. El rĕmâne în curînd avisat numaĭ la contactul cu muncitoriĭ, saŭ că-și caută altă distracție și societate, care póte avea o influență defavorabilă asupra viitoruluĭ sĕŭ. Ca orĭ și care tînĕr la etatea aceia, elevul practicant are nevoe de ocupațiune potrivită cu etatea luĭ și de o stimulațiune continuă, ca să nu se descurăgeze și nicĭ abrutiseze prin o ocupațiune obositóre și îndelungată.

In ceea ce privesce instrucția și practica el trebue să

se deprindă și familiariseze cu fie-care obiect în parte și cu manipularea luĭ. Pentru inițiarea luĭ în acestea, este bine de a-l atașa pe lângă un lucrător expert și maĭ în vîrstă, care să-ĭ arate. Maĭ bine este însă de a-l ținea pe lângă sine patronul și a-ĭ arăta și explica diferitele instrumente, orĭ de a-ĭ da de ajutor un funcționar maĭ vechiŭ. In genere atașarea și coordonarea luĭ timp maĭ îndelungat cu ómeniĭ de serviciŭ și muncitoriĭ moșieĭ, pe carĭ el are maĭ târdiŭ să-ĭ controleze, nu are o influență favorabilă nicĭ asupra luĭ și nicĭ asupra serviciuluĭ, căcĭ orĭ că se nasce o prea mare intimitate între el și muncitorĭ, orĭ că-l iaŭ peste picior și el îșĭ perde prestigiul față de eĭ.

Inițiarea luĭ, trebue să plece de la lucrările cele maĭ simple, d. ex. înhămarea cailor și punerea șeleĭ până la mașinile cele maĭ complicate, și să privéscă cu deosebire acelea de la care el póte învěța și să profite ceva.

De lucrările de tot ordinare însă se póte dispensa, care nu le va face el nicĭ odată: căratul de sacĭ, încărcatul gunoiuluĭ și altele. Incolo. el este dator să ia parte activă la tóte cele-l'alte lucrărĭ ce se ivesc peste an în curte, magazie, pe câmp, etc., nu numaĭ ca să-șĭ însușéscă și o póte face pe fie-care, dar să scie cât timp și câte persóne sunt necesare pentru sĕvîrșirea cutăreĭ lucrărĭ în condițiunea cutare, și câte sub alte raporturĭ.

La lucrărĭ maĭ micĭ póte fi însărcinat și cu supravegherea lucrătorilor pe lângă munca proprie — când are 8—10—15 lucrătorĭ lângă el, pe care 'ĭ póte perfect supraveghea și să munciască în rînd cu eĭ.

Ce impresie bună nu face și ce stimul pentru muncitorĭ când tînĕrul însărcinat cu supravegherea lor are furca și grebla în mână d. ex. la făcutul fînuluĭ și o mânuiază alăturea și în rînd cu eĭ, față de altul care stă tótă diua rĕzimat în baston și șéde la umbră, și d'acolo controléză (?) ce fac lucrătoriĭ.

La semĕnat, nu este tot una, dacă conduce el mașina de semĕnat saŭ o supraveghiază de aprópe, orĭ că merge a lene în urma eĭ. Cel d'intâiŭ nu va perde nicĭ diua în zădar, și nicĭ prestigiul sĕŭ nu va scădea în ochiĭ muncitorilor saŭ patronuluĭ, când în timpurĭ critice pune și

el mâna pe instrumentele de muncă și muncesce în rînd cu lucrătorii stimulându-ĭ. Voluntarul comod saŭ indolent, prea îngrijit de persóna sa, fiind însărcinat cu controlul și supravegherea de aprópe a lucrătorilor, în curînd îĭ vine greŭ și aceia, și menajându-se pe sine reține și pe muncitorĭ de la împlinirea datorieĭ lor; el se plictisesce la moșie și în curînd moșia devine o sarcină și o pedépsă pentru el, și el o sarcină și pedică pentru patron ca și pentru moșie.

Pe moșia mare vin înainte tot felul de lucrărĭ în decursul unuĭ an; la multe din ele, póte lua parte activă și stagiarul în rînd cu lucrătoriĭ; nime nu îl va pune însă la cósă și treerat ca să tragă cósa și să bată cu mlaciul ḑiua întrégă, dar póte cosi cu cósa un ceas douĕ cu cósa simplă până obosesce dar să coséscă ḑiua întrégă cu mașina de cosit. Tot așa și la semĕnat și secerat cu mașina. Un băiat activ tot-d'auna trebue să-și găséscă ocupațiune și distracție, fie moșia mare fie maĭ mică, el nu se plictisesce. Când nu este timpul favorabil pentru munca câmpuluĭ, el îșĭ găsesce îndată ocupațiune destulă în curte, magazie, grădină orĭ în cancelarie. Plóia și vîntul pe el nu-l înspăimântă, căcĭ dacă nu se póte lucra afară, el póte controla ómeniĭ detașațĭ la vite, unelte, cum staŭ semĕnăturile, recoltele, etc. El nu se póte plânge de plóie și viscole, carĭ trebue să le supórte cu resignațiune și să îndure cu bărbăție orĭ-și ce schimbare și înăsprire a vremeĭ, căcĭ așa cere meseria de agricultor. Chiar și Dumineca și sĕrbătórea el îșĭ găsesce ocupațiune, cel puțin pentru o parte din ḑi, căcĭ pe multe moșiĭ atuncĭ se fac plățile lucrătorilor, se încheie socotelile, se pregătesc lucrările necesare pentru sĕptămâna viitóre, de la care el nu póte să lipséscă. O jumĕtate de ḑi póte avea și el liberă în sĕptĕmână pentru distracțiunea sa. Să nu i se permită însă nicĭ atuncĭ să petrécă în cârciumă, orĭ la horă în rînd cu muncitoriĭ, ce nu este nicĭ în interesul și nicĭ pentru prestigiul sĕŭ propriŭ. Când i se oferă ocasiunea și dispune de timp ca să citéscă ceva, i se póte da o lectură bună în mână, nisce cărțĭ și reviste de specialitate, póte să viziteze tîrgurĭ și bâlciurĭ marĭ de țară, unde

se adună tot felul de vite ca să le cunóscă și studieze prețurile, cu carĭ se vînd tot felul de vite în localitate, apoĭ să viziteze alte moșiĭ din apropiere și depărtare cu învoirea și permisiunea patronuluĭ sĕŭ.

Purtarea luĭ în societate și față de lucrătorĭ trebue să fie exemplară. Eventuale observațiunĭ și neplăcerĭ din partea superiorilor trebue să le supórte cu resignațiune și fără să cârtéscă contra superiorilor sĕĭ, și să caute ca prin muncă neobosită, zel și abnegațiune de sine ca să îndrepteze greșéla comisă. Munca și ocupațiunea îl despăgubesce de unele eșecurĭ și înfruntărĭ ce ar fi suferit, iar prin o purtare modestă și devotament va putea să rectifice pagubele și supĕrările, ce eventual ar fi causat superiorilor și patronuluĭ sĕŭ. Prin zel și stăruință va reuși în curînd să-șĭ câștige nu numaĭ simpatia și încrederea patronuluĭ sĕŭ și a superiorilor luĭ, dar va impune respect și-ĭ va ținea la împlinirea datorieĭ lor și pe muncitorĭ.

Aprópe în fie-care operațiune totul depinde de modul cum a fost ea începută. Dacă anul prim de practică a fost bine întrebuințat, elevul practicant devine un bun gospodar, și-șĭ aduce cu drag aminte viéța întrégă de el și trage multe învĕțăturĭ și folóse după el. Insă atîrnă mult și de la el și de la patronul sĕŭ. In anul prim elevul practicant trebue să se îndeletnicêscă maĭ mult cu participarea activă la tóte lucrările și operațiunile, ce se ivesc în cursul anuluĭ, și să-șĭ facă cât maĭ dese notițe asupra lor, unde i se par maĭ interesante și când timpul îĭ permite. Cu cât este maĭ tînĕr cu atât supórtă unele micĭ neajunsurĭ, și trece peste ele maĭ ușor; dar cu cât este maĭ în vîrstă cu atât învață și pricepe maĭ ușor căcĭ este maĭ copt la minte, și póte să-șĭ dea maĭ bine séma de fie-care operațiune în parte. Diferința de un an saŭ doĭ la mijloc face fórte mult la etatea acea, ușóră de modulat și format între 16—18, și 20—22 anĭ.

La etatea de 16—17 anĭ abia învĕța în douĭ anĭ de ḑile atât cât altul de 20—22 anĭ într'un singur an de ḑile.

Anul al doilea de practică este destinat nu atât pentru inițiarea luĭ în diferite lucrărĭ, cât maĭ mult cu supravegherea și controlul lucrărilor și lucrătorilor. Elevul acum nu

maĭ este un adnex al moșieĭ și persónă supra-numerară, ci o persónă care îșĭ are un rol bine definit în organisațiunea și administrațiunea moșieĭ, și care trebue să pórte deplina rĕspundere a faptelor sale. El póte să cârmuiască și supravegheze maĭ mulțĭ lucrătorĭ, să conducă unele lucrărĭ maĭ micĭ independent, și i se póte lăsa și óre-care latitudine de inițiativă de a schimba eventual lucrările, când condițiunile nu maĭ sunt aceleașĭ. Acum el este în stare și trebue să fie de tot ajutorul patronuluĭ sĕŭ, și în lipsă eventual să pótă să-l înlocuiască. De sine stătător și pentru conducerea independentă a unuĭ serviciŭ întreg, încă tot nu este apt, dar póte executa fórte bine lucrările ordonate de alțiĭ; la eventuale modificărĭ totd'auna însă trebue să céră în urmă aprobarea acelora, expunêndu-le motivele pentru carĭ le-a schimbat.

Și totușĭ el nu póte fi ținut și aplicat anul întreg în unul și acelașĭ serviciŭ, și trebuesce schimbat și pus consecutiv la alte serviciurĭ, dacă este să-șĭ ajungă pe deplin scopul sĕŭ — de a-ĭ înlesni cunóscerea funcționăriĭ întreguluĭ mecanism și organisațiunĭ a moșieĭ. Când timpul permite, patronul póte să-ĭ arate și explice unele din părțile de căpetenie ale organisațiuniĭ moșieĭ sale, să-ĭ arate causele, pentru carĭ le face așa și nu în alt chip. Dacă pórtă o contabilitate în regulă, póte dispune să i se arate mecanismul contabilităţiĭ, eventual îl póte însărcina pe el cu ținerea unor registre de maĭ puțină importanță, și să-l însărcineze pe el cu facerea inventaruluĭ. Prin acestea i se înlesnesce fórte mult ocasiunea ca să câștige o ideie sumară asupra moșieĭ, pe care dacă și-o póte nota și copia părțĭ principale din ea, îĭ va fi de mare folos maĭ târdiŭ, căcĭ nu se plimbă orbesce în ea. Dilnic trebue să observe și să aibă ce învĕța în ea.

Dacă moșia pe care a făcut practică în anul prim nu este destul de complexă în cât să îmbrățișeze tóte ramurile de producțiune agricolă, este bine ca în al douilea an să trécă în una maĭ mare. Maĭ bine să plătéscă onorariŭ și în al douilea pe o moșie, unde are ce învĕța de cât să rĕmână fără plată, orĭ pe lângă o plată mică pe alta, pe care nu are ce învĕța și nicĭ ce profita. Insă nu

trebuesc schimbate și colindate moșiile una după alta, numaĭ pentru a varia și a vedea mult, căcĭ atuncĭ nu învață pe nicĭ una îndestul. și tóte lucrările îĭ trec ca într'un caleidoscop înaintea ochilor, și la urmă el nu se alege cu nimic de cât devine un om confus. De aceea este necesar ca să stea cel puțin 2 anĭ în permanență pe o moșie, ca să asiste de douĕ orĭ la facerea aceloraşĭ lucrărĭ sub aceeaşĭ direcțiune și conducere.

De multe orĭ pe o moșie maĭ mică și sub conducerea și povața nemijlocită a proprietaruluĭ eĭ, póte să facă o maĭ bună practică de cât pe una de tot mare, unde proprietarul saŭ administratorul de obiceiŭ nu are timpul necesar să se demită cu instruirea luĭ și de ordinar însărcinéză cu acésta pe unul din subalterniĭ sĕĭ. Apoĭ ce se învețe și să profite un tînĕr de la persóne subalterne și cu maĭ puțină instrucție și cultură de cât a luĭ? Ce ordine și rînduélă să țină el maĭ târdiŭ, când în ucenicia sa și pe moșia pe care a făcut stagiul de practică n'a vĕdut nicĭ ordine și nicĭ lucrurile complecte, cum ar trebui să fie în fie-care curte și moșie mare și mică, dar a fost numaĭ crâmpeie de lucrărĭ, o confusie și încurcală de sus și până jos, când a fost una a lipsit cea-l'altă, și la momentul dat aŭ lipsit tóte până și obiectele de căpetenie și de prima necesitate?!

Pe una ca aceia este pagubă de a-șĭ perde timpul de pomană, căcĭ maĭ curînd se corrupe el și corrupe maĭ târdiŭ și demoralisézа și pe lucrătoriĭ, ce-ĭ cad în mână de cât să profite el și eĭ ceva. Un elev trecut prin o atare moșie și după o ast-fel de practică, póte să devină în interesul vulgar *bun om de afacerĭ*, nesecat în expediente și chițibușurĭ, dar vaĭ de moșia și de muncitoriĭ, carĭ îĭ vor cădea maĭ târdiŭ pe mânĭ. Bun gospodar nu va deveni el nicĭ odată chiar milionar fiind, ci va fi și rĕmânea tot cârpaciŭ; ordine și punctualitate, disciplină la dînsul nu veĭ găsi!! De un ast-fel de patron și de o ast-fel de instrucție maĭ bine să se feréscă tînĕrul doritor de progres și orĭ și ce om de bine, chiar dacă i s'ar oferi gratuit. Șcóla puțin póte remedia și îndrepta în urmă din obiceiurile luĭ.

b) Instrucția în școla regională.

Școla regională vine în urmă să completeze atât instrucția practică a elevuluĭ cât și pe cea teoretică. Ea trebue să țină cu deosebire bine séma de capitalul de cnnoscințe ce aduce elevul cu sine din gimnasiŭ saŭ școla reală. Dacă instrucția practică a luĭ este satisfăcĕtóre, școla póte să fie și pur teoretică, și atuncĭ sunt de ajuns o grădină și câteva hectare teren de câmp pentru demonstrațiunĭ. Dacă practica luĭ a fost făcută incomplet, atuncĭ trebue să o completeze și pe aceia, și învĕțămîntul din școla regională de agricultură trebue să fie teoretic și practic. Maĭ cu sémă în țara nóstră, unde moșiile mijlociĭ și marĭ sunt puțin înzestrate cu cele necesare uneĭ exploatațiunĭ regulate în regie, și cele maĭ multe să caută prin învoelĭ cu locuitoriĭ, este necesar ca școla să suplinéscă golul lăsat de instrucția practică, și de multe orĭ să dea elevilor eĭ și educațiunea necesară. De multe orĭ eleviĭ nu aŭ la intrarea în școlă de cât un singur an de practică orĭ nicĭ pe acela complet, și aŭ lăsat ca anul al doilea de practică, am dice administrativă, să-l facă după eșirea lor din școlă ca absolvențĭ și cu folos maĭ mare, fiind maĭ bine pregătițĭ, saŭ că eleviĭ vin din gimnasiŭ și liceŭ direct în școla secundară de agricultură.

Aceste neajunsurĭ de tot soiul ca să le complecteze și formeze din elev un tot întreg și armonios, rĕmâne și este menirea școleĭ regionale de agricultură. Ea nu are să se ocupe nicĭ exclusiv cu deprinderea rutinară la muncă a elevilor în diferitele operațiunĭ agricole, ca să facă tipicarĭ din eĭ, dar nicĭ să scótă savanțĭ dintr'înșiĭ, cu menirea de a se ocupa cu deslegarea diferitelor chestiunĭ și probleme sciințifice și economice, pentru carĭ eĭ tot nu pot fi pregătițĭ în deajuns, orĭ și cât de bunĭ elevĭ ar fi fost. Ea trebue să dea elevilor eĭ tóte explicările și să le înlesnéscă deprinderea în fie-care operațiune în parte, punêndu-ĭ în stare să vadă eĭ singurĭ și prin sine, și să servéscă maĭ mult practiceĭ de cât sciinței speculative. Pentru acésta eĭ sunt binișor pregătițĭ, căcĭ după absolvirea a 4 clase gimnasiale orĭ reale, și la vîrsta de 18—20 anĭ cu

2 anĭ de practică agricolă, sunt destul de maturĭ pentru a înțelege și pricepe tóte ce li se explică, și potrivit li se póte preda orĭ și care chestiune pe larg binișor.

Partea educativă nu maĭ predomină ca în școlele inferióre, dar nicĭ partea speculativă a sciinței pure, nu póte fi singură decisivă ca la învățămîntul agricol superior. Lucrările teoretice și de laboratoriĭ, câmpurile de demonstrațiune și excursiunite fac partea principală a învățămîntuluĭ secundar agricol. Moșia afectată școleĭ ca dotațiune a eĭ să nu fie nicĭ prea mică, dar nicĭ prea mare, între 40—100 ha, și ea nu maĭ póte fi exploatată în vederea rentabilității, ci ca să servéscă exclusiv demonstrațiunilor și experiențelor. Maĭ departe moșia școleĭ să fie înzestrată cu tóte cele necesare uneĭ exploatațiunĭ sistematice regulate, și școla să aibă tot felul de colecțiunĭ, cabinete și laboratoriĭ, în carĭ să se pótă lucra și eleviĭ să pótă face aplicațiunĭ.

In partea pregătitóre în anul întâiŭ și al doilea vine maĭ mult repetarea și aprofundarea materiilor predate în gimnasiŭ și învățarea uneĭ limbĭ străine. Pentru raporturile nóstre pe lângă limba română ar fi maĭ nimerit studiul limbeĭ germane, a căreĭ literatură economică este maĭ bogată și maĭ apropiată de raporturile nóstre. Geografia și istoria încă trebuesc predate așa de desvoltate cum se predaŭ în liceŭ. Apoĭ desenul și musica instrumentală care nobiliséză pe om și-ĭ procură distracție în orele libere.

In partea de specialitate trebue să se predea economia politică teoretică și aplicată cum și statistica și ceva din politica agrară. La chimia agricolă și technologie este necesar ca școla să aibă laboratóre complect arangiate, căcĭ ea este cea maĭ nimerită pentru formarea personaluluĭ technic al diferitelor industriĭ anexe agricultureĭ. In partea demonstrațiunilor și aplicațiunilor, dacă moșia afectată ca zestre școleĭ și câmpurile eĭ nu sunt de ajuns, se maĭ póte complecta prin excursiunĭ sciințifice pe la exploatațiunĭ sistematice și ferme-model din țară și străinătate. Cel puțin 2 excursiunĭ marĭ să pótă face fie-care promoțiune, căcĭ într'o excursiune bine combinată eleviĭ învață maĭ mult

ca într'o jumătate de semestru de cursurĭ teoretice; prima este necesară ca să cunóscă ţara şi regiunile de producţiune ale eĭ la câmp, coline şi munte; în a doua cu deosebire organisarea moşiilor în diferite condiţiunĭ. Nu e rĕŭ ca la urmă după absolvire să maĭ facă ceva excursiunĭ şi dînşiĭ, eventual un stagiŭ de practică la o fermă model din ţară şi străinătate. Materiile de predat vor fi:

		Ore pe sĕptĕmână		
		Cl. I	Cl. II	Cl. III
Sciinţele umanitare	Limba română	2	2	2
	» germană	2	2	2
	Istoria şi Geografia	2	2	—
	Religia şi morala	1	1	1
	Aritmetica, geometria şi agrimensura	2	2	—
Sciinţele naturale	Zoologia şi entomologia	2	—	—
	Botanica	2	2	2
	Mineralogia şi geologia	—	—	2
	Fisica	2	—	—
	Chimia şi chimia agricolă	—	2	2
	Technologia	—	—	2
Sciinţele agricole	Agrologia	3	—	—
	Fitotechnia	—	3	—
	Economia rurală şi taxaţiunile	—	—	2
	Geniul rural. — Mecanica, construcţiunile rurale, drenagiŭ şi irigaţiunĭ	—	2	2
	Zootechnia generală şi nutriţiunea	2	—	—
	» specială, lânăria şi lăptăria	—	2	2
	Horticultura şi viticultura	—	2	2
	Comptabilitatea	—	2	2
Sciinţele politice	Economia politică, teoretică şi aplicată	2	2	—
	Statistica	—	—	2
	Igiena umană şi bólele externe la vite domestice	—	1	1
	Economia forestieră	—	—	1
	Desenul	2	—	—
	Musica	1	1	1
	Suma	27	28	28

Insă nu sunt numaĭ cursurile teoretice la mijloc ci este şi spiritul şi animaţiunea ce domneşte în ea, sunt lucrările practice, aplicaţiunile şi exerciţiile ce se fac la şcólă în diferitele laboratoriĭ şi modul cum este condusă şcóla şi învĕţămîntul eĭ carĭ decid resultatul final. Căcĭ se póte

fórte bine să se facă aceleaşĭ cursurĭ fără de ver-ce legătură între ele, şi fără de aplicaţiunĭ la viéţa de tóte ḑilele, şi şcóla să posédă laboratóre de diferite categoriĭ în carĭ să nu se facă nicĭ un fel de exerciţiĭ, grădinĭ carĭ să fie înapoia uneĭ grădinĭ de şcólă rurală, eleviĭ să nu învețe nicĭ cum se cresce un pom, şi să nu se studieze o singură varietate de fructe. Aceleaşĭ cursurĭ se pot face de la distanță, unde odată orĭ de douĕ orĭ pe sĕptĕmână se vĕd profesoriĭ cu eleviĭ, şi, şi în localitate prin contactul continuŭ şi nemijlocit al profesorilor cu eleviĭ. De sigur că nime nu va pretinde ca resultatele să fie într'un cas şi în cel-l'alt egale. Orele de aplicaţiune şi practică unde eleviĭ sunt lăsaţĭ cu sĕptămânile şi lunile de capul lor, unde lucrările cele maĭ ordinare d. es. la împrăştiat bălegar îĭ ocupă şi preocupă cu lunile, şi din carĭ eĭ nu trag nicĭ un folos, puţin va contribui la progresul învĕţămîntuluĭ special agricol.

Şcóla şi profesorul care nu este în contact ḑilnic şi direct cu practica mare a agricultureĭ şi cu exigenţele eĭ crescênde, prea uşor ajunge isolat şi rĕmas în urmă, saŭ că doctrina luĭ rĕmâne alăturea de progresele sciinţeĭ şi techniceĭ. La sciinţele ḑise practice şi de aplicaţiune, el nu póte să se isoleze şi închidă în laboratorul saŭ cabinetul sĕŭ de studiŭ, şi să trăiască pentru sine ca într'o ḑi să iésă de odată cu lucrărĭ marĭ originale. Pentru el şi chemarea luĭ face maĭ mult dacă vine cât maĭ dés în contact cu lumea, cu agricultoriĭ practicĭ şi cu necesităţile agricultureĭ ţăreĭ, se orientéză de la dînşiĭ şi câştigă nouĭ impresiunĭ. Pentru acésta profesoriĭ eĭ sunt puşĭ în posibilitatea de a o face cu maĭ mult succes şi să aprofundeze maĭ bine chestiunile, carĭ îĭ intereséză, de cât ceĭ de la şcólele inferióre practice, fiind-că dînşiĭ aŭ de obiceiŭ catedrele după specialităţĭ, şi nu vin în posiţiunea de a vorbi de chestiunĭ şi a ţine prelegerĭ despre obiecte, pe carĭ dînşiĭ nu le posed în deajuns, saŭ că nu le-aŭ putut pătrunde bine.

Apoĭ eleviĭ şi absolvenţiĭ şcóleĭ secundare de agricultură aŭ altă pregătire, cu mult superióră celor din şcólele practice şi un alt traiŭ în cât vor simţi şi dînşiĭ necesi-

tatea la eĭ acasă orĭ în serviciĭ străine, de a avea un confort maĭ mare peste strictul necesar al vieţeĭ, ca să póte ţinea şi dînşiĭ o revistă sciinţifică, un manual de specialitate, să discute între dînşiĭ când se întâlnesc maĭ mulţĭ la olaltă chestiunile carĭ îĭ privesc şi de meserie.

Pentru seminariĭ şi şcólele normale de învĕţătorĭ, cursul de agronomie într'o singură clasă şi cu 2 ore pe sĕptĕmână este absolut insuficient. Fiind-că şi preotul şi învĕţătorul român de la sate aŭ să pórte şi economia, dacă vor să trăiască, este necesar a li se preda agrologia cel puţin o jumĕtate de an — fitotechnia în părţĭ alese altă jumĕtate de an; apoĭ pomologia cu viticultura vinificaţia un alt semestru, zootechnia şi economia rurală nu sunt maĭ puţin importante, a li se preda în vederea trebuinţelor cultureĭ micĭ. Şi este maĭ importantă pentru seminariştĭ şi viitorĭ învĕţătorĭ ca agenţĭ aĭ cultureĭ marĭ şi micĭ la ţară a li se preda economia politică de cât elevilor de licee şi gimnasiĭ. Chiar un stagiŭ de practică vara la câte o fermă model şi şcólă regională de agricultură nu le-ar strica şi abate de la îndatoririle lor ulterióre câtuşĭ de puţin, din contra prestigiul lor le-ar cresce putênd să dea poveţe ţĕranuluĭ şi în cele economie. Decĭ agronomia trebue introdusă în 2 — 3 clase.

C) Invĕţămîntul agricol superior.

Trecem la învĕţămîntul agricol superior care nu este maĭ puţin important pentru ţara nóstră de cât cel inferior şi secundar. Marĭ şi grave chestiunĭ naţionale sociale şi economice sunt legate de el, în cât necesitatea luĭ nu maĭ póte fi nicĭ ignorată şi nicĭ desconsiderată. Cultura rapace prin arendăşie orĭ şi cât de comodă şi uşóră ar fi ea pentru stat, aşeḍămintele publice ca şi pentru proprietariĭ particularĭ şi arendaşĭ chiar, nu póte să dăinuéscă la infinit. Apoĭ nicĭ în interesul ţăreĭ şi al némuluĭ românesc nu póte să fie, ca cultura mare a ţăriĭ să trécă succesive din mâna naţionalilor în mânĭ streine, ceea ce este inevitabil prin mijlocul arendăşieĭ. Experienţa de 20—30 anĭ

din urmă dovedesce acésta cu prisosință, în cât nu are lipsă de lungĭ comentariĭ.

Un singur mijloc este contra acesteia, desvoltarea învĕțămîntuluĭ agricol superior în șcóla națională și conform trebuințelor țăreĭ. El nu se póte învĕța și preda maĭ bine în limbĭ străine, franceză, germană, saŭ în orĭ-care altă limbă de cât în limba română, fiind-că raporturile nóstre sociale, economice, politice chiar, sunt altele și cu totul diferite de ale Francezilor, Germanilor. Ele trebuesc studiate și desvoltate pe basa instituțiunilor nóstre naționale particulare. Trebuesce decĭ făcut accesibil învĕțămîntul profesional superior în cercurĭ cât maĭ largĭ și cu deosebire fiilor de proprietarĭ și arendașĭ.

Ne putem servi însă și noĭ de experiențele altor state și popóre, în loc de a orbĕcăi în întuneric și a tot încerca fără de a ajunge vre-o dată la resultatul dorit. Ast-fel Germaniĭ, Austriaciĭ, și alte popóre cu moșióre relativ destul de micĭ, carĭ aŭ cadastre în regulă și tot felul de instalațiunĭ și așezăminte economice și culturalĭ de sute de anĭ, și pe carĭ puțin maĭ este de creat și înființat din noŭ, de cât conservarea celor existente, eĭ aŭ făcut experiența că absolvențiĭ de liceŭ sunt superiorĭ absolvenților de la șcólele reale, și daŭ un maĭ bun material pentru învĕțămîntul superior agronomic căcĭ fac maĭ bună trébă și ispravă de cât realiștiĭ. Pentru a le da viitorilor marĭ cultivatorĭ o cultură generală, și de specialitate cât maĭ desăvîrșită, dînșiĭ aŭ desființat șcólele superióre, academiile de agricultură isolate, și aŭ transpus învĕțămîntul agricol superior la Universităților și la șcólele politechnice, tocmaĭ în vederea de a da elevilor lor o cultură generală cât maĭ complectă.

Maĭ cu sémă Iustus de Liebig în 1861 a arĕtat insuficiența învĕțămîntuluĭ agricol superior la șcólele superióre isolate sub tóte punctele de vedere, și a stăruit pentru încorporarea luĭ la Universităților. Adĭ aprópe nu maĭ există Universităților și politechnice în Europa, carĭ să nu aibă sistemisate și catedre de agricultură orĭ Institute agronomice maĭ mult saŭ maĭ puțin desvoltate, iar disciplinele pregătitóre, sciințele naturale filosofice și politice

le urméză agronomiĭ în rînd cu ceĭ-l'alțĭ studențĭ aĭ Universității. Dintre vechile Academiĭ de agricultură aŭ maĭ rămas în ființă numaĭ acelea, carĭ aŭ putut fi încorporate la Universitățĭ. Și Ungaria voesce să desființeze vechea eĭ Academie de la Ung. Altenburg înființată în 1818 și să o traspună la Politechnicul din Budapesta, tocmaĭ pentru că față de necesitățile crescênde ale cultureĭ marĭ să pótă da agenților eĭ o instrucție cât maĭ desĕvîrșită (1).

Óre numaĭ România, țară tipică a cultureĭ marĭ în sud-estul Europeĭ, cu vastele eĭ moșiĭ de decĭ de orĭ așa de estinse ca cele din Austria, Germania, Belgia, unde totul lipsesce și totul este de creat și înființat din noŭ, numaĭ ea să nu aibă necesitate de învĕțămîntul agricol superior? Cu acésta noĭ nu înțelegem titlul de dat uneĭ școle de *superióre* orĭ de *centrale*, și încolo să rĕmână status quo ante, ci ca învĕțămîntul ce se predă în ea să fie superior și complect sub tóte punctele de vedere, dar tot odată el să fie accesibil la pătura cultă în cercurĭ cât maĭ largĭ, fie că s'ar desvolta școla de adĭ cu moșia eĭ de la Ferĕstrĕŭ, fie că s'ar transpune direct la Universitate. La noĭ s'aŭ înființat tot felul de școle și s'aŭ dotat unele cu tot confortul și eleganța maĭ bine de cât multe din străinătate, singure școlele de agricultură sunt în părăginire și într'o stare care séméně maĭ mult a ruină, de cât a școle, oscilând între cele 2 Ministere al Agricultureĭ care nu are lipsă de ele și între al Instrucțiuneĭ Publice, și de carĭ în realitate nime nu întrébă și nicĭ căutare nu aŭ.

Din causa stăreĭ lor de înapoiere și lipsite de ver-ce confort, ele nu aŭ putut să intereseze și atragă la sine nicĭ

(1) Ungaria maĭ posedă la Schemnitz o academie de silvicultură, 5 școle secundare de agricultură cu 47 profesorĭ și 448 elevĭ și 9 școle practice de agricultură cu 85 profesorĭ și 465 elevĭ.

Poloniĭ din Galiția pentru predarea agricultureĭ la Universitatea din Cracovia aŭ sistemisațĭ 25 profesorĭ cu 51 elevĭ apoĭ 2 școle secundare de agricultură cu 34 profesorĭ și 96 elevĭ și 5 școle inferióre de agricultură cu 20 profesorĭ și 55 elevĭ, apoĭ o școlă secundară de silvicultură cu 13 profesorĭ și 35 elevĭ și una de branișterĭ cu 3 profesorĭ și 13 elevĭ și 4 școle speciale de horticultură, pomologie și viticultură cu 20 profesorĭ și 55 elevĭ. Bucovina are 3 școle de agricultură cu 24 profesorĭ și 98 elevĭ.

odată pătura cultă, pe fiiĭ de proprietarĭ și arendașĭ de cât un numĕr restrîns de elevĭ lipsițĭ de mijlóce, de carĭ nime nu vrea să țină sémă. Administrațiea școlară de altă parte a înființat tot felul de școle și a sporit enorm numĕrul gimnasiilor și scólelelor secundare, dar a perdut din vedere de a interesa pătura cultă de progresul agronomieĭ, și a deschide ochiĭ familiilor bogate asupra gestiuneĭ ce se practică la țară pe moșiile lor și cu averea părintéscă, și a le face fiilor acestora accesibile sciințele agronomice, chiar dacă dînșiĭ învĕța dreptul, medicina, ingineria. Dacă ar fi făcut'o de timpuriŭ acésta, multe așezăminte de cultură veche ar fi fost salvate de ruină, și am avea adĭ maĭ puținĭ solicitatorĭ de slujbe în țară. Dar în împrejurările de adĭ la noĭ filologia este rentabilă, dar nu este agronomia. In serviciile publice s'a confundat învĕțămîntul profesional agricol cu studiul dreptuluĭ, și s'a recunoscut aptitudinĭ administrative singur absolvenților în drept, și singur dreptul și medicina daŭ vadă în societate și pâne. Căutarea domenielor statuluĭ cade la noĭ exclusiv în competința absolvenților în drept. De fapt însă dispariția vitelor din țară, devastarea cumplită a pădurilor și moșiilor statuluĭ, și aducerea în sapă de lemn a țĕranuluĭ, datéză cu deosebire de la rĕsboiŭ încóce, de la înmulțirea școlelor de tot soiul.

Invĕțămîntul agricol superior la noĭ s'ar putea preda fie la Univesitate, fie la școla disă *centrală* orĭ *superióră* de la Ferĕstrĕŭ, care cu moșia eĭ de 250 ha bine înzestrată, cu tóte cele de lipsă ar putea să dea o desvoltare cât de estinsă aplicațiunilor și demonstrațiunilor. Ea ar putea să progreseze însă numaĭ în legătură cu Universitatea, și ar aduce multe cursurĭ suplimentare de folos și studenților universitarĭ. Cum studențiĭ facultățiĭ de sciințe pot urma adĭ diferite cursurĭ pe cheĭul Dâmboviț̆eĭ superióre, la Institutul de Chimie organică, și la Institutul Botanic de la Cotrocenĭ, ceĭ de la medicină aŭ cursurĭ pe cheiul Dâmboviț̆eĭ și la spitalele de la Pantelimon, Mărcuța, Mavroghenĭ, de ce nu ar putea urma amatoriĭ și unele cursurĭ de agricultură, și aplicațiunĭ la școla de la Ferĕstrĕŭ? O înlesnire de transport de la Capul poduluĭ Mogo-

șóia la Ferĕstrĕŭ și înapoĭ nu ar fi așa greŭ de realisat din partea șcóleĭ orĭ a Ministeruluĭ, eventual a societăților de tramvaie, tramcare. Tot așa și la Universitatea din Iașĭ.

Desvoltarea și reorganisarea radicală a învĕțămîntuluĭ nostru superior se impune din diferite puncte de vedere: pentru formarea personaluluĭ necesar în serviciile administrative și sciințifice ale Ministeruluĭ Domenielor, dacă vroesce să aibă funcționarĭ cualificațĭ, carĭ să facă trébă, apoĭ pentru pregătirea profesorilor și maieștrilor șcólelor regionale și practice de agricultură, și să înlesnéscă cercetările și studiile originale în ramura agricultureĭ. Nu maĭ puțin și pentru formarea personaluluĭ administrativ al agricultureĭ pe moșiile marĭ publice și particulare ar fi necesară organisarea luĭ și sacrificiile făcute cu el ar renta destul de bine.

O léfă inițială de 100 leĭ lunar și întréga întreținere la țară, face maĭ mult de cât 180—200 leĭ lunar la oraș, și în orĭ-care serviciŭ, iar léfa de una sută leĭ lunar o póte ușor suporta o moșie ce întrece peste 1.000 pogóne întindere. Pe moșiile marĭ se plătesc în realitate lefĭ mult maĭ marĭ; se plătesc une-orĭ lefĭ de 4—600 leĭ lunar, afară de întreținerea întrégă și alte emolumente, carĭ în total egaléză cu cele d'intâiŭ posturĭ și serviciĭ publice ale statuluĭ. Aceste deși sunt cam rare, dar ele există pe tóte moșiile caselor marĭ, carĭ se maĭ caută încă în regie. Ajungerea în ele însă nu se baséză nicĭ pe cualificațiune, pe sciință și aptitudinĭ organisatorie, ci numaĭ pe recomandațiunĭ și încrederea patronuluĭ, iar acesta pe contactul maĭ îndelungat cu dînsul, la care jócă des hasardul, întâmplarea, recomandațiunĭ etc. Cu ast-fel de plățĭ și remunerațiunĭ se póte desvolta orĭ și care șcólă și să dea desvoltare învĕțămîntuluĭ eĭ cât de mare și variată. Insă nestabilitatea și nesiguranța de ḑiua de mâne, iată ce lipsesce pe moșiile particulare la noĭ, pe când în străinătate absolventul pe moșia care a intrat ca stagiar acolo de ordinar îșĭ găsesce și ocupațiune stabilă și îșĭ face cariera.

In direcțiunea acésta guvernul ar putea face fórte mult prin reglementarea cualificațiuneĭ posturilor de Adminis-

trator de moșie, de contabilĭ, mecanicĭ etc. Nicĭ pe moșiile publice și nicĭ pe cele particulare nu se va putea face vre-un progres remarcabil, până ce nu vor avea un personal technic bine instruit cu cunoscințe serióse teoretice și practice. Insă până când moșiile statuluĭ și ale Institutelor publice se administréză exclusiv de licențiațĭ în drept, și pentru a fi regisorĭ, administratorĭ, vechilĭ, contabilĭ pe ele, nu se cere nicĭ o cualificațiune, și póte îndeplini aceste funcțiunĭ orĭ-ce băiat de prăvălie, negustor falit și agent electoral, până atuncĭ nu vor putea prinde rădĕcină școlele de agricultură. Statul nu póte impune altora condițiunĭ, pe care el singur nu le respectă, și nu le îndeplinesce.

Cum stăm în realitate cu personalul administrativ superior pe moșiile marĭ publice și particulare, le vom ilustra printr'un exemplu. La stat deși în continuŭ se căutaŭ în regie între 50—60 de moșiĭ marĭ, în 15 anĭ de dile nu a putut pătrunde un singur elev absolvent din școlele de agricultură, pe motiv că eleviĭ nu aŭ practică, și după înființarea fermelor-model cu stagiŭ de practică aŭ luat câți-va la moșiile statuluĭ, dar după 2—3 lunĭ de dile eraŭ toțĭ dațĭ afară din serviciŭ. Veciniĭ noștri Ungurĭ grație Academieĭ de agricultură și a celor 5 școlĭ superióre de agricultură cu concursul a câtorva ferme marĭ model ale Statuluĭ, aŭ ajuns acolo de posed adĭ după fie-care 700 pogóne un administrator cu cunoscințe de specialitate, care a terminat o școlă secundară și de agricultură; în Austria și Germania la 400 pogóne există deja un atare absolvent, iar moșiile din Ungaria ca mod de înzestrare și cultură aŭ ajuns să ia serios concurența cu cele din Austria și Germania.

La noĭ nicĭ la 4—5.000 pogóne nu putem vorbi de un administrator, ci până aci numaĭ de un isprăvnicel, logofĕt, și dacă există un administrator cu cunoscințe de specialitate, acela este maĭ tot-d'auna strein: neamț, boem, polonez, jidan. Ba noĭ, am găsit pe un domeniŭ vast al uneĭ case princiare la 37.000 pogóne, era un singur om cu óre-care cultură; acela era și director, administrator, inspector, contabil, un fel de fac totul și priceput în tóte.

Ce să pótă face o persónă singură orĭ și cât de abilă și expertă ar fi, la o atare întindere vastă de moșie? Și apoĭ pe nedrept ne plângem că la noĭ nu se vede nicĭ o mișcare către progres, când la Prințul cutare pe moșiile caseĭ nu maĭ este aplicat nicĭ un român, că administratorul sĕŭ german a împănat tóte serviciile cu germanĭ și până la cel din urmă sunt streinĭ, și la prințul cutare, agențiĭ sĕĭ trebue să fie Francezĭ orĭ Rușĭ și să se pórte în costume naționale rusescĭ!! Pe nedrept ne plîngem, dacă Greciĭ ne contestă nouă Românilor aptitudinea administrativă când pe moșiile statuluĭ și ale institutelor publice ce staŭ direct sub controlul statuluĭ, sunt aplicațĭ ca arendașĭ și vichilĭ, contabilĭ, etc., numaĭ străinĭ cu preferință Grecĭ, Albanezĭ, Bulgarĭ, Jidanĭ de tóte némurile și numaĭ Românĭ nu, și când proprietariĭ românĭ și arendașiĭ iaŭ cu preferință Grecĭ orĭ Jidanĭ?

Grație agenților streinĭ de pe moșiile marĭ în posturile diriguitóre, tot ce a fost venit și isvor de câștig pe moșie și în sat a trecut în mâna streinilor, în detrimentul naționalilor și influența perniciósă a lor noĭ am arătat'o maĭ sus, unde am descris starea actuală a moșiilor.

Un administrator bun de moșie, și un bun cultivator, póte face enorm de mult într'un post stabil nu numaĭ pentru moșie, și rĕspîndirea cultureĭ sistematice în acea regiune, ci și pentru ridicarea nivelului moral și material al populațiuneĭ, ca în 2—3 deceniĭ să se resimță influența actelor luĭ. Și iară-șĭ dacă el va fi un viţios și un om corupt 'ĭ va demoraliza pe țĕranĭ și conrupe ast-fel în cât după o sută de anĭ să nu se pótă reculege, cu tótă școla și ajutorul ce li s'ar da din partea statuluĭ și a proprietaruluĭ moșieĭ. Și casul acesta la noĭ a fost general, iar cel d'intâiŭ o raritate și excepțiune.

Și lucrurile o să mérgă din rĕŭ în maĭ rĕŭ, până ce guvernul nostru nu se va interesa maĭ mult de chestiunea agenților cultureĭ marĭ. Ceea ce a făcut Ungaria, Rusia, pentru anumite gubernie în interesul agricultureĭ sale, de ce n'ar face și România d'a regulamenta calificațiunea regisorilor și administratorilor de moșiĭ marĭ? In interesul sĕŭ propriŭ, și pentru crearea unuĭ debușeŭ tinerimeĭ sale cu

instrucție, el este dator să o facă acésta pentru a îndruma tinerimea în agricultura mare a țerii. Guvernul nostru o póte face mult maĭ ușor acésta de cât alte guverne, fiind-că aprópe toțĭ proprietariĭ și arendașiĭ și lucréză moșiile prin învoelĭ cu locuitoriĭ și obligațiunea dînșilor de a ținea o contabilitate în regulă și a avea administratorĭ cu calificația cerută, nu este de cât o pretențiune fórte legitimă. Apoĭ la arendarea moșiilor publice de ce nu s'ar da preferința absolvenților școlelor de agricultură, carĭ aŭ un anumit stagiŭ de practică, înaintea arendașilor recrutațĭ din alte meseriĭ? Ceea ce face Ministerul de Lucrărĭ Publice cu antreprenoriĭ sĕĭ de ce nu ar face o egală selecțiune și Ministerul Domenielor pentru moșiile sale și ale Institutelor publice ce staŭ sub controlul guvernuluĭ la arendile de moșiĭ? Prin aceea ar da numaĭ o desvoltare enormă școlelor de tóte gradele și învĕțămîntuluĭ agricol în genere!

Apoĭ nicĭ pentru proprietarul mare care-și cunósce bine interesul sĕŭ, nu póte fi indeferent pe mâna cuĭ își încredințéză chivernisirea moșieĭ sale și viitorul familieĭ sale. Ca să dea administratoruluĭ sĕŭ o léfă cât se póte de mică, când moșia este estinsă, nu este nicĭ în interesul sĕŭ, și nicĭ în acela al moșieĭ. Abstracțiune făcênd de regula în de obște cunoscută, ca numaĭ plătind pe un om bine, îl poțĭ avea timp îndelungat și să-ĭ cerĭ serviciĭ însemnate și devotament, admintstratorul plătit prost, cu o léfă disproporționată în raport cu întinderea moșieĭ și cu munca ce i se cere, saŭ că nu va depune tot zelul și stăruința în căutarea moșieĭ, saŭ că va căuta să se despăgubéscă în altă parte pentru serviciile sale, și o va face acésta fie pe spinarea proprietaruluĭ, fie pe aceea a locuitorilor. Pe moșia mare cu multe isvóre de venit, o póte face fórte ușor fără ca să se observe îndată; și dacă o face proprietarul însu-și pórtă vina la acésta, căcĭ prin o léfă prea mică în raport cu munca și calificațiunea sa, îl silesce să fie neonest, ca să pună ceva de o parte pentru ḑiua de mâne ca să aibă cu ce trăi, în ḑiua când va fi concediat din serviciŭ. Din contră, el avênd o léfă convenabilă ca să pótă trăi și el în mod onorabil cu familia sa, și fiindu-ĭ viitorul asigurat, el este legat cu familia sa întrégă, de

sórta patronuluĭ și de viitorul moșieĭ, și se va strădui din tóte puterile sale să promoveze interesele acelora și prin aceia și pe ale sale proprii. Și de sigur că un om cu studiĭ secundare și superióre nu se va mulțumi cu o léfă și un tratament egal cu care se îndestuléză un om fără ver-ce cultură și instrucțiune.

Administratoriĭ, vichiliĭ ca și uniĭ din arendașiĭ noștri recrutațĭ mare parte din clasa cea maĭ de jos a populațiuneĭ de la orașe, și lipsițĭ de ver-ce cultură, eĭ nicĭ odată nu aŭ cunoscut necesitatea de un traiŭ maĭ regulat, și de a avea vre-un confort óre-care la moșie, și ajunșĭ pe moșie eĭ aŭ tot îndemnat pe proprietar să vîndă mereŭ orĭ-ce lucru pentru care s'aŭ ivit mușteriĭ, fără de a se îngriji de ḑiua de mâne, și în fine lucrurile aŭ ajuns acolo unde aḑĭ le vedem cu toțiĭ. Acestora este de a se atribui că aŭ dispărut miile de pogóne de pădure seculară de pe moșie, și nu s'a făcut cel puțin nicĭ un șopron orĭ vre-o magazie, ca adăpost pentru ómenĭ, vite, unelte producte și moșiile tóte sunt aḑĭ sleite și atâtea isvóre de venit secate, dispărute.

Până când administrația domeniilor statuluĭ și a institutelor publice dependente direct de stat se va face esclusiv de agenţĭ, lipsițĭ de ver-ce cunoscințe de specialitate, nicĭ proprietariĭ particularĭ nu se vor demite de a-șĭ angaja și ținea la moșiile lor vichilĭ instruițĭ, iacă așa de ochiĭ dulcĭ aĭ cultureĭ sistematice raționale. Statul e dator decĭ să premérgă cu exemplu bun înaintea tuturor, și prin agenţiĭ sĕĭ să impună și propage cultura sistematică.

Pentru învĕțămîntul agricol superior încă este bine ca să precédă óre-care practică agricolă, dar absolut indispensabilă nu este. Cel ce are să se ocupe esclusiv cu chestiunĭ de sciință pură cu cercetărĭ sciințifice, lucrărĭ de laboratoriĭ are maĭ puțină trebuință de un stagiŭ de practică, de cât viitorul administrator de moșie. Pentru a deveni profesor și a intra în administrația domeniilor publice și particulare însă tot-d'auna este necesară practica agricolă, fie înainte, fie după absolvire; afară de ea pentru aceștia sunt necesare cu deosebire escursiunĭ agricole în țară și străinătate, pentru a cu-

nósce din intuiţiunea proprie tot felul de culturĭ şi sisteme de cultură agricolă, căcĭ numaĭ aşa va putea desvolta cine-va o activitate fecundă pentru el şi pentru stat, şi va fi în stare să câştige o privire generală ca să privéscă lucrurile dintr'un punct de vedere maĭ înalt. Pentru viitoriĭ administratorĭ de moşiĭ şi profesoriĭ de agricultură este absolut indispensabil ca eĭ să fi stat 2—3 anĭ de ḑile în practică pe o moşie bine înzestrată sub conducerea unuĭ om instruit şi bun cultivator.

Pentru instrucţia practică a elevilor şcólelor superióre şi procedeul de urmat vin în considerare aceleaşĭ norme ca şi pentru eleviĭ şcólelor regionale, numaĭ cât eĭ sunt maĭ dificilĭ şi maĭ exigenţĭ, şi aŭ lipsă de o consideraţiune şi maĭ mare, ca maĭ înaintaţĭ în vîrstă şi în studiĭ. Cu un şef orĭ patron fără cultură dînşiĭ abia o vor scóte la capĕt; apoĭ dacă moşia nu este înzestrată cu tóte cele de lipsă, dînşiĭ nu aŭ ce vedea şi ce învĕţa pe ea. Pentru aceştia suntem avisaţĭ să recurgem la străinătate, din causă că din ţară aŭ dispărut frumósele aşeḑĕminte de cultură, ce eraŭ în fiinţă odinióră. Cu străinătatea suntem maĭ folosiţĭ cu practica şi escursiunile făcute la vecініĭ noştri nemijlociţĭ — Rusia meridională, Ungaria, Galiţia, de cât să mergem în Germania, Franţa, Belgia, fiind-că raporturile de acolo nu se potrivesc de loc cu cele de la noĭ.

Cele ce se practică de la un capĕt la altul pe frontiera ţĕreĭ nóstre cu deplin succes şi în apropierea nemijlocită cu noĭ — pe acelaşĭ sol şi în aceeaşĭ climă şi cu braţele poporuluĭ român, aceea credem că s'ar putea aplica şi pune în practică şi în ţară cu resultat egal dacă ar fi cine să o facă. După mântuirea studiilor teoretice şi practice, absolventul de agricultură să nu tindă să ajungă de o dată într'un post independent, ci maĭ bine să se mulţumésca încă douĭ, treĭ anĭ de ḑile în al douilea post ca ajutor ca să observe încă şi învețe — fără de a-şĭ asuma respunderea generală a întregeĭ situaţiunĭ. Chiar dacă are avere şi moşie proprie e bine să facă un stagiŭ de ajutor superior, ca sub-administrator în serviciĭ străine.

Pentru învĕţămîntul teoretic superior predea-e-se el la Universitate orĭ la şcóla superióră de agricultură, inde-

pendentă, vine în considerare diferitele grade și trebuințe ale luĭ, carĭ nu trebuesc confundate una cu alta. Ar trebui făcută și la noĭ deosebirea între cualificațiunea de administrator de moșie și cea de profesor pentru șcólele de agricultură, de chimist — expert și de funcționarul agricol superior. Deși absolvirea de liceŭ ar fi utilă pentru toțĭ, dar nu este absolut necesară pentru cel ce vroesce să devină administrator de moșie și să se ocupe cu administrarea de moșiĭ orĭ cu arendĭ de moșiĭ, pe când pentru ceĭ ce vor să intre în administrațiile publice ale statuluĭ și dependente de stat este indispensabil. Cel d'al doilea să aibă ca pregătire generală ca orĭ care alt funcționar. Cel d'întâiŭ trebue să posédă cunoscințe teoretice într'atât, ca să pótă urma cu succes cursurile teoretice și practice ale profesoruluĭ, și apoĭ să intre cât maĭ curând în practică. Pentru el este suficient absolvirea a 6 clase de liceŭ orĭ de șcólă reală și 2 anĭ de cursurĭ teoretice la Universitate, dar pe lângă cursurile de specialitate în ramura agricultureĭ póte să urmeze și cursurile de sciințe generale. De multe orĭ îl va interesa să urmeze unele discipline generale la facultatea de drept: dreptul, economia politică, finanțele, statistica, carĭ îl intereséză maĭ de aprópe avênd să represinte proprietatea mare înaintea justițieĭ, administrațieĭ să intre activ în politică și jóce un rol în societate și viéța publică. Pentru el acestea fac maĭ mult de cât o diplomă de bacalaureat și studiĭ maĭ complecte — 3 anĭ de studiŭ la Universitate, precum și stagiul necesar de practică pe la ferme model. Pentru chimist și technolog este irelevant practica agricolă, dar i se cere practica de laboratorie și lucrărĭ de specialitate. Pentru candidațiĭ la profesorat pentru șcólele practice și regionale de agricultură depinde după materiile în care se specialiséză, dacă să i se céră bacalaureatul și lucrărĭ de laborator orĭ practica agricolă.

Cursul de 2 anĭ este bine să fie public și accesibil și auditorilor înscrișĭ la alte facultățĭ: drept, medicină, litere, sciințe, căcĭ dintre fiiĭ de proprietarĭ și arendașĭ se vor găsi mulțĭ amatorĭ, carĭ să urmeze facultativ și agricultura, și pe calea acésta se vor rĕspîndi cunoscințele agronomice în țară și se va cunósce maĭ bine importanța lor. După or-

ganisațiunea actuală a Universităților nóstre, facultatea de sciințe ar fi cea maĭ apropiată și maĭ propice pentru a-ĭ atașa agricultura, căcĭ unde se póte preda și învĕța agricultura maĭ bine de cât acolo unde aĭ ceĭ maĭ bunĭ profesorĭ de botanică, de fisică, chimie, și laboratóre complecte, etc. Totușĭ ea nu cuprinde tóte sciințele necesare agricultoruluĭ, carĭ parte se predaŭ la alte facultățĭ: sciințele politice și financiare, statistica la facultatea de drept igiena și noțiunĭ de veterinărie la facultatea de medicină respective la școla de medicină veterinară, dacă cum-va nu s'ar găsi maĭ nimerit de a sistemisa unele casurĭ speciale pentru ceĭ ce urméză agronomia, diferite de ale studenților în medicină și veterinărie.

Mulțĭ dintre ceĭ ce studiază sciințele pure vor găsi ocasiunea să urmeze și sciințele aplicate: agronomia și demonstrațiunile eĭ, pentru aprofundarea maĭ nimerită a sciinței lor și aplicarea aceleia la viața de tóte ḑilele, iar alțiĭ vor urma ca amatorĭ cursurĭ nouĭ pentru eĭ. În orĭ-ce cas sciințele pregătitóre trebue să precédă celor de specialitate și de aplicație, iar sciințele agronomice pe calea acésta, vor prinde maĭ bine rădăcină în țară, căcĭ se va găsi în curînd și cine să le aplice, teoria ne maĭ fiind isolată de practică, și ómeniĭ practiceĭ nu vor maĭ privi cu compătimire asupra celor ce și-aŭ sacrificat timpul și paralele pentru studiĭ, carĭ după dînșiĭ sunt de prisos. Mulțĭ din fiiĭ cu dare de mână vor găsi în urmă, că este maĭ nimerit să-șĭ înzestreze moșia părintéscă și să se ocupe serios cu căutarea eĭ în persónă, de cât să alerge după slujbe, ca $^5/_6$ părțĭ ale timpuluĭ să fie fără de slujbă și în oposiție cu guvernul. Numaĭ când proprietariĭ înși-șĭ îșĭ vor căuta de moșiile lor, putem spera la un progres serios pe terenul social și economic în țară.

Cursul de 2 anĭ.

Semestrul I . . ore pe sĕptémână.		Semestrul II de vară.	
Chimia anorganică.	3 ore	Chimia organică	2 ore
Zoologia și anatomia	2 »	Botanica (sistematieă)	2 »
Botanica (anatomia)	2 »	Fitotechnia	2 »

Mineralogia . . . . . 2 ore
Agrologia . . . . . 3 »
Fisica și meteorologia . . . 2 »
= 14 »

Fisiologia animalică . . . 2 ore
Geologia . . . . . 2 »
Chimia agricolă . . . . . 2 »
Bólele ext. ale vitelor dom. . 2 »
Agrimensura . . . . . 2 »
= 16 »

Semestrul III de iarnă.

Zootechnia generală . . . . 2 ore
Economia nație. teoretică . 2 »
Fisiologia vegetală . . . . . 2 »
Mecanica, maș. agricole . . 2 »
Chimia agricolă partea II-a . 2 »
Taxațiunile . . . . . 2 »
Dreptul . . . . . 2 »
Technologia . . . . . 2 »
Silvicultura . . . . . 2 »
= 18 »

Semestrul IV de vară.

Economia rurală . . . . . 2 ore
Botanica agricolă. . . . . 2 »
Maladiile plantelor . . . . 2 »
Zootechnia specială a vitelor cornute și oilor . . . . . 2 »
Zootechnia specială a porcilor și cailor . . . . . 2 »
Horticultura și viticultura . 2 »
Comptabilitatea . . . . . 2 »
Igiena umană . . . . . 2 »
= 16 »

Cursul de 3 ani.

Semestrul I

Chimia anorganică . . . . . 3 ore
Zoologia și anatomia . . . 2 »
Fisica și meteorologia . . . 2 »
Mineralogia . . . . . 2 »
Agrologia . . . . . 3 »
Botanica (anatomia) . . . . 2 »
Drenagiŭ și irrigațiunĭ . . . 2 »
= 16 »

Semestrul II.

Chimia organică . . . . . 2 »
Botanica (sistematică) . . . 2 »
Fisiologia animalică . . . . 2 »
Geologia . . . . . 2 »
Fitotechnia . . . . . 2 »
Agrimensura . . . . . 2 »
Bólele externe ale vitelor . 2 »
Entomologia . . . . . 2 »
= 16 »

Semestrul III

Zootechnia generală . . . . 2 ore
Econ. națională teoretică . 2 »
Chimia agricolă partea I . . 2 »
Fisiologia vegetală . . . . . 2 »
Mecanica și maș. agricole . . 2 »
Taxațiunile agricole . . . . 2 »
Silvicultura . . . . . 2 »
Lăptăria . . . . . 2 »
= 16 »

Semestrul IV

Botanica agricolă . . . . . 2 ore
Maladiile plantelor . . . . . 2 »
Zootechnia specială a vitelor cornute . . . . . 2 »
Chimia agricolă partea II-a . 2 »
Cultura finețelor . . . . . 2 »
Construcțiunĭ rurale . . . . 2 »
Horticultura și viticultura . . 2 »
Economia politică aplicată . 2 »
= 16 »

Semestrul V		Semestrul VI	
Taxaţiunĭ de moşiĭ întregĭ	2 ore	Economia rurală	2 ore
Statistica agricolă	2 »	Politica agrară	2 »
Technologia	2 »	Zootechnia cailor, porcilor şi pasĕrilor de curte	2 »
Falşificarea alim. şi bĕutur.	2 »	Comptabilitatea	2 »
Cunóscerea şi clasific. lâneĭ.	2 »	Igiena umană	2 »
Maladiile interne ale vitelor domestice	2 »	Statica	2 »
Dreptul administrativ	2 »	Istoria agricultureĭ	2 »
	= 14 »		= 14 »

Invĕţămîntul superior agricol, nu este de gîndit măcar fără de câmpurĭ de experienţă, laboratoriĭ, museŭ, colecţiunĭ de diferite categoriĭ, laboratoriĭ de technologie, căcĭ în prima linie o analisă de apă, lapte, vin, ţuică, sfecle, scrobélă, îngrăşĕminte, nutreţurĭ, trebue să cunóscă şi pótă face fie-care agricultor practic şi absolvent trecut prin şcólele de agricultură.

Nu credem de prisos de a arĕta în câte-va cuvinte şi organisarea şi modul de administrare a diferitelor şcóle de agricultură, căcĭ chestiunea este irelevantă dacă este maĭ nimerit ca ele să depindă de Ministerul Agricultureĭ şi Domeniilor, orĭ de acel al Instrucţiuneĭ Publice, căcĭ sunt casurĭ multiple, unde unele se ţin de unul, şi în alt stat de cel alt Minister. Nu de cine să se administreze ci cum să se administreze şcólele de agricultură!?

Cele maĭ multe şcóle de agricultură inferióre şi secundare sunt instituţiunĭ particulare şi autonome, ca atarĭ statul posedă numaĭ dreptul de control asupra lor. Cele maĭ multe din şcólele regionale şi multe din cele primare sunt înfiinţate şi întreţinute de reuniunile agricole, orĭ din anumite fundaţiunĭ particulare une orĭ aŭ însă o mică subvenţie de la stat. Şcólele regionale de agricultură ca şi staţiunile agronomice şi de experimentaţie şi cele de controlul seminţelor cad direct în sarcina marilor cultivatorĭ, proprietarĭ şi arendaşĭ şi a reuniunilor agricole, şi fie-care cultivator mare contribue cu obolul sĕŭ la înfiinţarea şi întreţinerea acelora, ca unele carĭ aŭ să-ĭ aducă folóse nemijlocite. Numaĭ învĕţămîntul agricol inferior şi superior cade direct în sarcina şi e de atribuţiunea esclusivă a statuluĭ.

Şcólele de agricultură se administréză de ordinar prin un comitet numit *curatorat* compus de obiceiŭ din câţĭ-va marĭ proprietarĭ, carĭ îşĭ cultivă singurĭ moşiile lor şi aŭ

înșișĭ exploatațiunĭ model, și apoĭ din 2—3 profesorĭ și ómenĭ din ramura învețămîntuluĭ public și alțĭ bărbațĭ cu cunoscințe pedagogice. Ministerul cercetéză numaĭ prin delegațiĭ sĕĭ modul de înzestrare și funcționare a școleĭ, aprobă programele școlare etc. In chipul acesta se evită amestecul persónelor nechemate și streine de agricultură, de a îngera în organisațiunea școleĭ și asupra funcționarea eĭ. Comitetul ia asuprășĭ óre-cum și sarcina morală de a se îngriji de plasarea elevilor eĭ, și eventual de a remedia inconvenientele ce dînsul ar constata. Comitetul forméză óre-cum mijlocitorul între școlă și cultivatoriĭ practicĭ, căcĭ în orĭ-ce ramură nu este de ajuns numaĭ să producĭ, ci trebue să îngrijescĭ și de debușeŭ pentru ajungerea scopuluĭ final. In orĭ-ce cas școlele organisate ast-fel și sub conducerea unor bărbațĭ luminațĭ și cu greutate în societate în agricultura mare și învețămîntul public, funcționéză mult maĭ bine de cât ale nóstre carĭ sunt tóte de stat, la carĭ de multe orĭ aŭ ajuns să ingereze persóne cu totul străine și ne competente în ale agricultureĭ ca și în ale învețămîntuluĭ, foștĭ oficerĭ de marină, advocațĭ fără clientelă, carĭ din nenorocire ajunșĭ în fruntea divisieĭ agricultureĭ se erigeaŭ în organisatorĭ și diriguitorĭ aĭ școlelor de agricultură și le-aŭ compromis și împedicat din funcționarea pentru decimĭ de anĭ. Se evită tot odată și casurile, ca profesoriĭ școlelor de comerciŭ și meseriĭ să decidă asupra trebuințelor școlelor de agricultură, și profesoriĭ de chimie și drept să aibă a se rosti asupra moduluĭ cum și de cine are să se facă învețămîntul la zootechnie, dacă aparține agricultoruluĭ orĭ veterinaruluĭ.

Să venim acum la partea cea maĭ ingrată și puțin îmbucurătóre pentru noĭ, aceea de a trebui să vorbim de rolul și activitatea ce aŭ avut și exercitat școlele nóstre de agricultură în agricultura mare și mică a țĕreĭ. Este generală plângerea și recriminările contra școlelor nóstre de aŭricultură că ele nu aŭ dat resultate, că nu sunt destul de practice că nu scot agricultorĭ practicĭ, ci eleviĭ absolvențĭ aĭ lor tind să devină funcționarĭ publicĭ și slujbașĭ la stat și înmulțesc numĕrul solicitatorilor de slujbe, etc. Defectele organisațiuneĭ școlelor nóstre de agri-

cultură, publice fie, aparţinênd şcóleĭ, fie afară de şcólă, tótă lumea se crede în stare şi îndreptăţită să le judece şi să dea poveţe — începênd de la cel mocan nomad, împroprietărit de Brătianu cu miĭ de pogóne pentru întărirea democraţieĭ române, care susţinea că el are 50 miĭ de pogóne în mâna sa şi numaĭ grâŭ are seměnat pe 10.000 pogóne, dar dă profesorilor scóleĭ sfatul părintesc să nu facă pe eleviĭ şcóleĭ superióre de agricultură pretenţioşĭ să céră casă şi masă, căcĭ la el şirile de paie sunt destul de marĭ pentru culcuş. Acesta nu este un cas isolat, ci represintă vederile multora, carĭ îşĭ închipuesc pe absolventul şcóleĭ de agricultură tipic, ca un om murdar, strenţos, cu mânile pline de vinătăĭ şi cu bătăturĭ în palme, iar nu un om civilisat şi care să aibă şi el óre-carĭ pretenţiĭ de cultură şi societate. Acésta nu póte fi însă scopul uneĭ scóle orĭ de ce categorie ar fi ea. Interesul statuluĭ este de a scóte ómenĭ civilisaţĭ, carĭ să ducă şi propage cultura la ţară. Noĭ vom arĕta aci întru cât sunt eleviĭ şi şcólele de agricultură responsabile de nesuccesul lor şi de starea în care se găsesc ele.

Este evident lucru pentru orĭ-ce cunoscĕtor al agricultureĭ, că eleviĭ şcólelor de agricultură nu pot deveni de o dată marĭ cultivatorĭ, fie ca proprietarĭ, fie ca arendaşĭ, dacă nu dispun de avere pàrintéscă; dar aplicarea saŭ neaplicarea lor în agricultura mare saŭ mică, depinde nu numaĭ de eĭ, ci şi de alt cineva, şi la acésta pe lângă studiŭ, pregătire suficientă, aŭ lipsă de sprijinul şi concursul moral şi material al altora, al Statuluĭ şi patronilor carĭ îĭ aplică. Debuşeul şi evoluţiunea cea maĭ însemnată o pot găsi dînşiĭ atuncea, când Statul dispune de maĭ multe moşiĭ raţional cultivate şi de ferme-model, şi când proprietariĭ marĭ singurĭ se îndeletnicesc cu cultura şi exploatarea moşiilor lor, carĭ maĭ tot-d'auna aŭ lipsă de ajutóre streine şi fac şi îmbunătăţirĭ pe moşie. Cu totul alt-fel este cultura şi sistemul de exploatare a pămîntuluĭ sub arendaşĭ şi la cultura rapace, carĭ nu pórtă nicĭ moşieĭ şi nicĭ locuitorilor un interes nemijlocit.

Apoĭ graţie principiilor manchesteriane laissez faire laissez passer, la noĭ streiniĭ Grecĭ, Bulgarĭ şi Jidanĭ în

dată ce aŭ agonisit un mic capital în comerciŭ și industrie 2—3 miĭ de leĭ, se avîntă cu eĭ în arendĭ de moșiĭ și fac cultura mare, și dacă nimeresc un an bun de se fac bucatele, eĭ fac stare și averĭ marĭ în scurtă vreme, iar eleviĭ românĭ și absolvențiĭ școlelor de agricultură cu carĭ părințiĭ și statul aŭ cheltuit decimĭ de miĭ de leĭ pentru instrucția și formarea lor pentru agricultura rațională staŭ de o parte, fiind-că eĭ nu aŭ capital și nicĭ credit, și nu există cerere în țară după cunoscințele lor. Ómeniĭ dis practicĭ, carĭ din nimic aŭ parvenit la ceva, nu aŭ încredere nicĭ în utilitatea nicĭ în concistele sciințelor economice. Iată decĭ causa principală.

Teoria, ca teoria practică este totul, este refrenul dilnic ce ni se pune înainte, și practica după dînșiĭ se reduce la facerea învoelilor cu țěraniĭ. Când pe domeniile și moșiile statuluĭ nu se caută și ține ca să fie pe fie-care moșie mare și mică un om cu instrucție ca administrator, care să facă ceva îmbunătățirĭ pe moșie, și de la carĭ să aibă ce învěța și profita și țěraniĭ, cum se cresce o vită de valóre, cum se sécă o baltă, se amelioréză un teren, cum se face o plantație, etc., ce te poțĭ aștepta de la arendașĭ? Pe când în strěinătate nicĭ vorba nu póte să fie de a fi aplicațĭ ca administratorĭ regisorĭ contabilĭ, vichilĭ, ómenĭ fără de cunoscințe de specialitate pe orĭ-ce moșie ce stă sub controlul public, și pe orĭ-ce moșie particulară cu o administrație regulată, la noĭ încă la stat nu se găsesce pe moșiile căutate în regie afară de școle și fermele model, nicĭ un singur agronom. Adesea orĭ poțĭ auді la noĭ cuvintele, prin birourile Ministeruluĭ de Domenii că moșiile și posturile statuluĭ nu sunt făcute pentru absolvențiĭ școlelor de agricultură!? De asemenea aŭ fost trecute cu vederea școlele de agricultură și eleviĭ lor, la vîndarea și parcelarea domenielor și moșiilor statuluĭ în loturĭ marĭ și micĭ, ca și când nu ar fi existat de loc în țară, căcĭ s'aŭ vîndut la țěranĭ simpli loturĭ de câte 10 și 25 ha plătibile în rate cu înlesnirĭ de plată, când prea ușor se putea face cu dînșiĭ în fie-care sat noŭ și pe fie-care moșie, ce se împărția la sătenĭ, câte o mică fermă model pe loturile marĭ de 25 ha, pe carĭ să le amortizeze și

plătéscă și dînșiĭ în rate în 30 de anĭ și să servéscă de model și instrucție și celor-l'alțĭ locuitorĭ, și ar fi fost și dînșiĭ și statul folosit. Dar s'a perdut ocasiunea care rar se va maĭ ivi.

In administrația interióră și exterióră a domenielor statuluĭ și în serviciile agriculturei, aprópe nu se găsesce nicĭ un agronom: bunurĭ maĭ micĭ se caută de silvicultorĭ; pentru posturile atât de importante de inspectoriĭ domenialĭ și agricolĭ, pentru carĭ în tóte statele se cer studiĭ și lucrărĭ de specialitate serióse, la noĭ nu se cere nicĭ o calificațiune, și între 20 de persóne abia se găsesce unul doĭ cu studiĭ de agronomie. Chiar în sciință, absolvențiĭ școlelor de agricultură sunt dațĭ la o parte de netitrațĭ saŭ de ceĭ recrutațĭ din alte ramure: la stațiunea agronomică, stațiunea zootechnică, etc., care s'a confiat medicilor veterinarĭ etc., și s'a găsit locul cel maĭ potrivit pentru a face crescere de model de vite în singurul spital de vite, ce avem în țară.

In privința stăreĭ învățămîntuluĭ agricol de la noĭ și a greutăților de tot felul ce întâmpină școla și profesoriĭ, vom aminti câte-va casurĭ tipice. In loc de a introduce și ține un examen de calificațiune pentru profesorat de diferite grade ca în tótă lumea, și înaintea unor juriĭ compuse din ómenĭ competențĭ, la noĭ lucrurile s'aŭ petrecut și petrec cu totul alt-fel: Pe bursieriĭ trimișĭ pe la Universitate și institutele agronomice din strĕinătate, după ce aŭ mântuit studiile și făcut doctoratele, aŭ făcut și practică pe la ferme model celebre, când aŭ concurat pentru câte o catedră, 'ĭ-aŭ trimes să-ĭ examineze la agricultură înaintea unuĭ juriŭ compus din un silvicultor cu o școlă secundară de silvicultură, un inginer de podurĭ și un chimist ca să-ĭ judece ce-aŭ învățat la agricultură și să-ĭ respingă. Este o raritate ca concursurile pentru școlele de agricultură să dea resultate. Temele pe carĭ aŭ fost doborîțĭ ceĭ cu studiĭ superióre de agricultură aŭ fost: că lutul, huma, nisipul și argila, nu sunt *termenĭ sciințificĭ*, că eĭ nu cunosc în de ajuns anatomia melcilor și scoicilor, că nu sciŭ modul cum exploadéză și cu ce repediciune cade un balon, și alte chestiunĭ atât de intere-

sante pentru șcóla de agricultură și agricultura practică a țĕriĭ. Aŭ căḍut ceĭ cu doctoratele și licența în agronomie de la Berlin și Halle, față de ceĭ cu șcóla de la Panteleimon, și șcóla inferióră de la Panteleimon a putut să dea profesorĭ de agricultură și sub-directorĭ la o șcólă maĭ înaltă în grad, precum este șcóla superióră de agricultură de la Ferĕstrĕŭ. Șcóla de silvicultură de la Nancy a putut să dea botaniștĭ technologĭ, chimiștĭ onorificĭ, agronomĭ, inginerĭ hotarnicĭ zootechniștĭ când pe baza împărțireĭ munceĭ horticultura numĕră aḍĭ 14 specialitățĭ.

Experiența elevilor și a șcólelor de agricultură față de practica mare agricolă se resumă în acestea. Unde absolvențiĭ șcólelor de agricultură aŭ dat de la început peste un patron bun și bun cultivator, care avea ceva instalațiĭ pe moșie, o ordine relativă și regulă în gospodăria și administrațiunea sa, acolo eleviĭ absolvențĭ aŭ persistat și i-aŭ fost de tot ajutorul patronuluĭ și aŭ devenit și eĭ bunĭ cultivatorĭ; mulțĭ din eĭ aŭ făcut ceva stare și se găsesc în condițiunĭ sociale și economice destul de frumóse; unde însă aŭ dat peste unul care umbla *cu șólda* cum se ḍice, și n'avea nimic pe moșie, acolo arare orĭ aŭ putut persevera și la urma urmelor aŭ trebuit să plece. Aŭ îndurat și îndură și dînșiĭ destule mizeriĭ și îndură destule nevoĭ, dar la urma urmelor mizeria îĭ covîrșesce. Vom cita un singur cas.

Un mare proprietar și arendaș care ocupă un distins rol în societate a nenorocit 8 tinerĭ absolvențĭ aĭ șcóleĭ centrale de agricultură, făcêndu-ĭ pe toțĭ să ia lumea în cap și de la d-sa aŭ trecut de-adreptul unul în șcóla militară și aḍĭ e oficer, altul s'a înscris la drept, căcĭ avea bacalaureatul, altul a intrat în șcóla de finanțe și așa maĭ departe. Aceștia aŭ fost din eleviĭ ceĭ maĭ bunĭ aĭ șcóleĭ și puteaŭ să devină o podóbă și fală a agricultureĭ marĭ a țăriĭ. Causa? Dînșiĭ aŭ persistat și aŭ muncit fără preget administrând moșiĭ de 9.000 de pogóne și după 4 anĭ de ḍile s'aŭ întors cu 400 leĭ în total și cu frigurile palustre în spate, de carĭ aŭ bolit cu aniĭ. Alte casurĭ că tómna arendașiĭ și proprietariĭ căutaŭ orĭ-ce mijlóce să se scape de eĭ și-ĭ maĭ scoteaŭ și datorĭ pentru cine

scie ce greșelĭ, ca să nu le dea léfă. Mulțĭ din d-niĭ proprietarĭ și arendașĭ ar vroi să aibă pe la moșiile lor administratorĭ și contabilĭ pe moșie dar să nu le dea léfă maĭ mare de cât unuĭ vizitiŭ, bună-óră ca un noŭ soiŭ de învoelĭ agricole cum făcea cel arendaș din părțile Oltenieĭ care vroi să accepte un absolvent al școleĭ de la Ferĕstrĕŭ de administrator pe moșie, și după ce l'a examinat asupra tuturor chestiunilor agricultureĭ marĭ și micĭ în biurourile Ministeruluĭ de Domeniĭ timp de o ôră, îĭ oferi léfa de 40 leĭ lunar fără casă și masă.

Despre aptitudinile saŭ neaptitudinile administrative și organisatóre ale românuluĭ, care ni se contestă de uniĭ, fie-ne permis să arĕtăm faptul că Domeniile Coróneĭ și moșiile maĭ bine exploatate în țară și pe carĭ se maĭ găsesc ceva instalațiunĭ, sunt organisate și conduse de către absolvențiĭ școlelor de agricultură. Dacă nu se găsesc maĭ mulțĭ în serviciile agricultureĭ marĭ și pe cele moșiĭ vaste nu sunt eĭ de vină. Facă guvernul o lege de admisibilitate în funcțiunile economice, și atuncĭ majoritatea covîrșitóre vor intra și se vor aplica în agricultura mare, și nu vor maĭ rĕmânea cu teoria pură.

3. Aptitudinile personale ale agricultoruluĭ.

De la agricultorul mare se cere în timpul de față cam multe, ca el să întrunéscă în sine diferite însușirĭ cunoscințe și aptitudinĭ, după ce felul ocupațiunilor sale și rolul luĭ în societate și în cultura mare este fórte variat și plin de responsabilităților, cum nu se cere și pretinde în nicĭ o altă carieră. Ca să le posédă perfect pe tóte și să le aplice singur și pună în practică fără de concursul altora, arare orĭ este posibil și de folos chiar pentru moșie. Specialisarea sa în tóte până în cele maĭ micĭ detaliĭ, nu va fi posibilă și nicĭ practică. Puțin folos va obține acel administrator, care va căuta să facă singur și pe administratorul și pe contabilul, ca și pe grădinarul și maiestrul lăptar orĭ ferar saŭ mecanic. Cel mult va căuta de interese micĭ și va neglige pe cele marĭ. Cel ce se

specialiséză într'o singură ramură orĭ branșă va obține tot-d'auna maĭ marĭ resultate în urma împărțireĭ munceĭ de cât cel ce se ocupă cu diferite chestiunĭ. Nu este însă rĕŭ ca agricultorul să fie trecut ca elev practicant orĭ și ca ajutor prin diferite serviciĭ ale moșieĭ și să le fi practicat cel puțin câte o jumĕtate de an pe fie-care din ele — cel puțin pe cele maĭ principale.

Inainte de tóte fie el diriginte, administrator orĭ numaĭ ajutor, i se cere ca să dispună de o perfectă sănĕtate și să fie de o constituție fisică robustă, ca să pótă suporta orĭ și ce temperatură și climă, să nu-și pregete de la împlinirea datorieĭ sale sub orĭ-ce raporturĭ, și să îndure fără pericol oboselĭ și hârțuielĭ. El să fie de un temperament iute resolut și să se pótă orienta ușor în tóte raporturile ca să pótă lua mĕsurĭ în consecință. Să fie în deplină posesiune a facultăților sale fisice și intelectuale și pe lângă o cultură generală solidă să aibă și cunoscințe de specialitate cât maĭ temeinice. Să aibă până la un punct óre-care și ceea ce se numesce un spirit *practic* adică să se pótă orienta ușor și sub raporturĭ schimbate, căcĭ un om neresolut și ne decis, care tot meditéză dar nu maĭ ajunge la nicĭ o resoluțiune, arare orĭ face trébă. Dar nicĭ cu ómenĭ prea iuțĭ cu temperamente colerice și nestatornicĭ nu facem trébă, căcĭ dispositiile luate în pripă fără cuvenită chibzuință arare orĭ daŭ resultate.

Nimic nu este maĭ păgubitor pentru un diriginte de moșie de cât a nu se putea orienta și decide între diferite chestiunĭ analóge, de a șovăi apoĭ în aplicarea dispositiunilor odată luate, a le modifica și contramanda des — căcĭ prin aceea perde încrederea subalternilor sĕĭ, și mĕsurile luate cu pripire orĭ executate numaĭ pe jumĕtate, se termină tot-d'auna cu perderĭ și aduc de multe orĭ diferitele serviciĭ în confusiune.

Cel maĭ mic cusur orĭ slăbiciune din parte-ĭ, inferioriĭ sĕĭ caută să-l exploateze în favorul lor, și întréga administrație sufere și cu timpul decade în anarchie. Să nu fie nicĭ sgârcit și avar, dar nicĭ prea darnic și liberal, și cu deosebire să fie consciincios în manipularea și chivernisarea avereĭ streine luĭ încredințate. Onestitatea și buna

credință a luĭ să nu fie nicĭ un moment pusă la îndoială și nicĭ umbră de bănuiélă să nu planeze asupra luĭ. Unde i se oferă ocasiunea, póte face ceva bine și promova și interesele subalternilor sĕĭ, fără periclitarea intereselor patronuluĭ. Să fie de un caracter integru, nicĭ lingușitor față de ceĭ marĭ și nicĭ tiran și asupritor cu ceĭ micĭ; el să fie inaccesibil la denunțurĭ și clevetirĭ și model de probitate și imparțialitate, căcĭ numaĭ ast-fel va câștiga încrederea deplină și stima superiorilor și a celor inferiorĭ, ce sunt încredințațĭ conducereĭ sale, și va fi tot-d'auna sigur de devotamentul și concursul lor.

Să aibă ordine și regulă în tóte lucrurile sale, căcĭ numaĭ ast-fel póte ținea pe inferiorĭ la ordine și punctualitate. Fie moșia mare, fie mică, agricultorul afle-se într'un post de diriginte independent orĭ numaĭ ca ajutor de administrator, totușĭ trebue se aibă o ordine și regulă, și fie-care din ajutórele sale și ómeniĭ de serviciŭ să fie tot-d'auna în curent cu disposițiunile și intențiunile sale, ca să le pótă executa întocmaĭ. Unde împrejurărĭ neprevĕdute fac imposibilă executarea lor, saŭ că se ivesce necesitatea de a le modifica în parte orĭ suplini prin alte lucrărĭ similare orĭ diferite, trebuesce să aducă acésta cât maĭ în grabă la cunoscința inferiorilor, ca să scie și dînșiĭ despre mesurile schimbate.

Cu ómenĭ de o constituție delicată și bolnăviciósă, cu nevolnicĭ, infirmĭ și cu ceĭ gravațĭ cu diferite defecte fisice și psichice, în agricultură nu se face trébă. Ómeniĭ gravațĭ cu diferite defecte corporale și invaildĭ, îĭ putem aplica numaĭ la anumite serviciĭ pur locale, compatibile cu starea lor, d. es. la lucrărĭ de biuroŭ, comptabilitate, deși este maĭ bine de a trece pe ómenĭ validĭ și prin acelea, căcĭ numaĭ ast-fel vor învĕța ajutórele și practicanțiĭ și cunósce gestiunea și mecanismul întreg al uneĭ moșiĭ marĭ. Tînĕrul care n'a fost ținut la punctualitate și ordine în școlă, nu va putea să țină ordine și punctualitate nicĭ ca om matur, și numaĭ sub o conducere energică póte să facă încă trébă. Omul eșit din condițiunĭ de tot umile și ținut în umilință continuă, nu póte să se impună în de ajuns înaintea inferiorilor sĕĭ, și să-ĭ țină la înde-

plinirea precisă a datorinţeĭ lor, chestiune de fórte mare importanţă pentru un agricultor; d'aci îl veḑĭ recurgênd la bătaie şi arme atât de uşor unde cuvîntul singur şi autoritatea morală ar fi maĭ mult ca suficiente.

Omul de un temperament flegmatic, de tot móle nu póte să desvolte destulă energie faţă de subalterniĭ sĕĭ şi prea adesea cade dintr'un extrem în altul, şi iarăşĭ nu este bun în posturĭ diriguitóre; ca ajutor însă póte face trébă sub imboldul şi povaţa altuia.

Agricultorul să nu fie avar ca din spirit de economie să caute să facă tóte lucrările singur, ca să nu cheltuiască cu întreţinerea personaluluĭ prea mult, căcĭ saŭ nu le póte face singur pe tóte la timp, saŭ că le încurcă numaĭ; de cele maĭ multe orĭ ceea ce câştigă la móră perde la rîşniţă cum se ḑice. D. es. este maĭ uşor de a ocupa şi ţinea un mecanic bun pe o moşie mare anul întreg, de cât a avea unul bun şi numaĭ pe un timp scurt orĭ cât de bine l'aĭ plăti. Tot aşa şi cu cele-l'alte specialităţĭ, fiind-că omul de meserie tot-d'auna va preferi serviciul îndelungat chiar şi cu o léfă maĭ modestă, dar unde are asigurată ocupaţiunea pentru anul întreg, eventual pentru maĭ mulţĭ anĭ şi viéţa întrégă, de cât altul temporar cu o léfă ceva maĭ mare, unde de obiceiŭ consumă şi perde cee ce a câştigat. Deşi în timpul modern agricultorul este în dependenţă de comerciant şi de bursele de cereale, şi este bine ca să observe şi el şi urmăréscă de aprópe mişcările comerciuluĭ naţional şi internaţional de producte, totuşĭ nu se va putea dispensa de concursul negustoruluĭ misituluĭ etc., fiind-că acela va obţine resultate maĭ marĭ de cât el pe basa împărţireĭ munceĭ.

Defectul principal al organisaţiuneĭ nóstre economice, provine din reducerea personaluluĭ administrativ şi organisator la din urmă expresie, ca să nu cheltuiască cu el şi apoĭ înlocuirea agricultoruluĭ de meserie prin negustor. De multe orĭ în posturĭ cardinale şi de cea maĭ mare responsabilitate, găsescl la noĭ aplicaţĭ ómenĭ fără de nicĭ o cultură şi pricepere în ale agricultureĭ, sub titlu de *ómenĭ de încredere* şi de *băieţĭ*, carĭ nu aŭ la activul lor de cât încrederea patronuluĭ şi un timp óre-care

servit în vre-o prăvălie. Eĭ fiind recrutaţĭ de obiceiŭ din condiţiunile cele maĭ jóse, se mulţumesc cu puţin, în ceea ce privesce hrana şi locuinţa, şi cu o léfă mică, iar arendaşilor le convine acésta, ca să nu speseze cu eĭ şi cu ómeniĭ de serviciŭ, şi nicĭ îmbunătăţirĭ să n'aibă de făcut pe moşie pentru intreţinerea lor. Nimic maĭ greşit şi maĭ pervers de cât acésta.

Negustorul scos din negoţ şi pus la altă trébă, tot la negoţ se întórce şi negustorie va face. Pentru negustor ca ocupaţiune şi mijloc de câştig este uşor să trécă de la o branşă la alta, să închirieze o prăvălie deja existentă orĭ să deschidă alta din noŭ, de la comerciŭ să trécă la cârciumă orĭ la industrie saŭ vice-versa, căcĭ în tóte sunt aceleaşĭ obiceiurĭ şi deprinderĭ, chiar şi dacă prin aceste schimbărĭ şi metamorfose el nu face trébă şi aduce puţină pagubă la alţiĭ prin concurenţa ce le-o face, dar el este inofensiv şi în casul cel maĭ grav se ruinéză pe sine singur, arare-orĭ ruinéză el şi pe alţiĭ.

Cu totul de alt soiŭ este agricultura. Acolo negustorul póte să facă pagube greŭ de reparat, dacă va face negustorie din tóte, şi va căuta să fructifice tóte ce i se presintă înainte, să facă banĭ din orĭ-şi ce, şi să reducă cheltuelile şi să facă economiĭ acolo, unde ele nu sunt potrivite. Influenţa luĭ asupra locuitorilor şi moşieĭ maĭ totd'auna este funestă chiar dezastrósă, când el face negoţ în loc de cultură, şi negustoria o confundă des cu agricultura. Acésta o vedem ḑilnic şi pe orĭ şi care moşie de la noĭ în parte, în detragerea şi fructificarea tuturor isvórelor de venit ale moşieĭ în favorul sĕŭ propriŭ, carĭ înainte nu eraŭ: în fructificarea proprie a alimentelor, legumelor, lapteluĭ, ouĕlor şi pâneĭ, pe care agricultoriĭ din alte ţĕrĭ caută să le desvolte şi menţină muncitorilor şi argaţilor lor propriĭ; apoĭ în ţinerea locuitorilor cu porumbul nedijmuit cu sĕptămânile şi lunile, numaĭ ca să nu plătéscă încă un om saŭ doĭ maĭ mult, carĭ să le dijmuiască porumbul la vreme, numaĭ ca să nu cheltuiască maĭ mult, deşi plata a unul saŭ doĭ ómenĭ pe lună nu face nicĭ a suta orĭ a mia parte din paguba causată locuitorilor şi luĭ prin încingerea porumbuluĭ prin intemperiĭ

și zăpadă; în fine în scóterea țĕranilor cu vitele atât de slabe în primăvară ca să nu pótă lucra cu ele nicĭ lor și nicĭ la proprietate, când timpul este maĭ propice de muncă, din causa slăbiciuneĭ vitelor. De altă parte vitele de muncă sunt neproductive; vitele și plugurile propriĭ nu rentéză, și este maĭ avantagios de a le lua cu chirie, a împrumuta și închiria trăsura și caĭ de pe la birjarĭ de a merge cu eĭ la moșie de cât a ținea și cresce caĭ propriĭ etc.

Dar nu numaĭ la noĭ în țară se constată atarĭ fenomene defavorabile, ci și în alte maĭ cu sémă unde elementul negustoresc per escelență semit, se avîntă cu duiumul în arendĭ de moșiĭ, în Ungaria, Rusia, în cât guvernul rusesc a trebuit să ia mĕsurĭ serióse contra lor. Americaniĭ de nord carĭ sciŭ să prețuiască pe om la eĭ acasă numaĭ după banul de care dispune cine-va, totușĭ trebue ca și yankeiĭ practicĭ aŭ făcut experiențe destul de amare cu negustoriĭ fermierĭ, căcĭ iată ce dice economistul H. C. Carey, unul din persónele cele maĭ autorisate ale lor.

«Intre toțĭ ómeniĭ, dice el fără îndoială, că omul cel maĭ nemilos este negustorul, facă el comerciŭ cu sclavĭ saŭ cu orĭ-ce soiŭ de mărfurĭ. Dintre tóte ocupațiunile omenescĭ nicĭ una nu este așa de bine calculată spre tâmpirea d'apropeluĭ sĕŭ, dacă nu până la năbușirea și stingerea complectă a sentimentelor celor maĭ bune din inima omuluĭ, ca o prea mare înclinare spre negoț.»

Decĭ departe de a fi un merit trecerea agricultoruluĭ prin o casă de bancă orĭ de comerciŭ, din contra ea este defavorabilă.

«Nu zace în firea meserieĭ de agricultor ca ea să dea un câștig mare la început, și maĭ puțin ca resultatul material să iasă îndată la iveală, în raport cu munca și sacrificiile depuse. Din potrivă venitul net din agricultură este și în timpurĭ favorabile numaĭ modest, iar rĕsplata principală pentru sacrificiile făcute se ivesce numaĭ după un șir îndelungat de anĭ. De aceia trebue ca agricultorul să aibă tot-d'auna răbdare și perseverență; maĭ de-

parte el să fie econom și cruțător, să se feréscă însă de a cădea în avariție». v. d. Goltz.

Pe lângă reducerea extremă a personaluluĭ de administrație în moșiile nóstre marĭ și micĭ sub titlu de economiĭ bugetare, și din lipsa de mijlóce, deși în altele avem și lucrăm cu un personal chiar mult prea numeros, un alt defect constatat de noĭ aprópe pe tóte moșiile marĭ și micĭ din țară este lipsa complectă de un serviciŭ de control, declarat formal ca atare, și care nu există în ființă nicăirĭ tot pe motiv de economie. Apoĭ ceĭ maĭ mulțĭ din proprietariĭ și arendașiĭ noștri, carĭ nu staŭ la țară orĭ pe timpul absențeĭ lor de la moșie, însărcinéză în ascuns cu supravegherea și controlul administratoruluĭ moșieĭ, persóne de condițiunĭ inferióre, vre-un grec pripășit pe moșie și în comună, cine scie în ce calitate, orĭ fără un serviciŭ determinat, pe menagera și femeia din casă, pe vizitiŭ, etc., carĭ de obiceiŭ fac pe spionul și dilatorul. Acéstă practică este și umilitóre pentru administrator de a se sci pus sub paza subalternilor sĕĭ, iar de alta nu duce la nicĭ un resultat, fiind-că persónele de încredere ale boeruluĭ orĭ și cât de vigilente ar fi ele, sunt lipsite de cunoscințele necesare ca să pótă supraveghia și controla eficace administrația uneĭ moșiĭ marĭ. Ea dă loc numaĭ la denigrărĭ și denunțărĭ vecĭnic nefundate.

De multe orĭ însă se întâmplă contrarul, ca controlor și controlat după maĭ multe certe și sfeḑĭ lăuntrice cad la învoială, și ajung de staŭ cum se ḑice sub aceeașĭ plapămă, sunt de aceeașĭ apă, și pentru a astupa gura cuĭ-va și a mulțumi pe un argat orĭ persónă de condițiunĭ inferióre, nu trebuesce tocmaĭ mult — dacă consciința și simțul datorieĭ lipsesce.

Decĭ în loc de un control în ascuns și deghizat maĭ bine unul public, prin angajarea unuĭ om de meserie și competinte, ca inspector domenial orĭ controlor, care să aibă să inspecteze de 2—3 orĭ pe sĕptĕmână moșia și fiecare trup de moșie în parte, regulat și pe nesimțite. Inspectorul acesta de bună credință, și are tot motivul de a fi de bună credință, căcĭ depinde cu serviciul și întréga existență a luĭ de acésta, prin desele inspecțiunĭ ce

face ajunge în curând să fie în curent cu tóte lucrările, vînḑările și recoltele de pe moșie, așa că nimic nu se póte face fără scirea și învoirea luĭ; decĭ abus nu póte exista dar lipsesc denunțările vecĭnice, suspiționările și incriminările reciproce dintre patron și funcționarĭ, saŭ ponegrirea funcționarilor între eĭ și dispar neînțelegerile de acolo, unde ar trebui să fie armonie. Abusurĭ și malversațiunĭ nu pot să existe, fiind inspector și administratorĭ egal și deplin responsabilĭ, iar administratorul câștigă în inspectorul sĕŭ o persóná cu maĭ multă autoritate și experiență de cât el, și în chestiĭ grele îĭ póte fi de mare folos, în raportul luĭ cu proprietarul și în cas de disensiunĭ cu muncitoriĭ moșieĭ, etc. In orĭ-ce cas controlul public este de o mie de orĭ maĭ de preferat înaintea unuĭ control deghizat, și exercitat din partea unor persóne de condițiunĭ înferióre.

Ca pe lângă diriginte și inspector saŭ controlor maĭ este necesitate și de contabil și de o contabilitate regulată, aceea este lucru patent pentru orĭ și cine. Chiar și țĕranul trebue să-șĭ pórte aḑĭ o contabilitate. Pentru evitarea orĭ căreĭ bănuelĭ și umbră de bănuélă ca principiŭ se póte avea, că cel ce acordă și aprobă plățĭ, să nu le facă tot el, ci casierul contabil, orĭ contabilitatea și casa să fie ținută de 2 persóne diferite și numaĭ sume maĭ micĭ se pot administra și face direct și de administrator verificându-le în urmă la casă direct. Dacă moșia este mare saŭ că sunt maĭ multe moșiĭ în apropiere orĭ în legătură una de alta, este maĭ nimerit de a avea un singur casier pentru tóte, care revidéză socotelile trimise de la fie-care moșie saŭ trup de moșie în parte, și merge odată pe sĕptĕmână la fie-care din ele pentru făcut plățile și încasările. De cât administrator, casier, contabil pentru fie-care moșie în parte în aceeașĭ persónă, maĭ bine un contabil și un casier central pentru tóte moșiile.

Este o greșală de neiertat din partea proprietarilor marĭ și administrațiilor publice de la noĭ, de a nu aplica și ținea personal de specialitate la moșiĭ pe motiv, că eĭ arendéză moșiile, și nu aŭ de cât un advocat pentru încheierea contractelor de arendare și a contractelor de învoélă cu

locuitorii și executarea deplină a acelora, iar încolo aplică numaĭ ómeniĭ lipsiți de ver-ce cunoscințe de agricultură ca ómenĭ de încredere — regisorĭ etc. La tóte administrațiunile de moșiĭ marĭ publice și particulare, serviciul contenciosuluĭ este singurul și cel maĭ important, și tot odată însărcinat și cu administrarea averilor și bunurilor de tot soiul ale familieĭ, inclusive a moșiilor ce se caută în regie, până la posibila rearendare a lor.

Despre ceea ce se face și nu se face pe moșie, cum chivernisesc arendașiĭ cu bunurile încredințate lor, și cum se conserva substanța bunurilor, despre aceea nime nu întrébă și nicĭ caută. Insă precum nu póte să dăinuiască la infinit cultura rapace, orĭ și cât de comodă ar fi ea pentru uniĭ saŭ alțiĭ, din causa sleireĭ fatale a pămîntuluĭ, tot așa nu pot să dăinuiască nicĭ modul de exploatare cu personalul restrâns și neformat de adĭ. Credem decĭ a face un serviciŭ proprietarilor noștri marĭ și micĭ de a arĕta aci modul de organisare și funcționare a unor moșiĭ marĭ bine conduse din străinătate, carĭ trec de model.

Organisarea moșiilor și domeniilor.

Pe orĭ și ce moșie mare orĭ mică, ca ea să progreseze trebue să fie o conducere unitară și continuitate a lucrărilor. Cu cât acéstă conducere unitară se exercită timp maĭ îndelungat de una și aceeașĭ persóná, se află în una și aceeașĭ mână, cu atât maĭ bine pentru moșie și pentru locuitorĭ, căcĭ numaĭ persóna stabilă pe moșie timp îndelungat póte să cunóscă și aprecieze bine calitățile și defectele eĭ, și scie dacă moșia a progresat și crescut în valóre, orĭ că ea a dat înapoĭ!? Vecĭnica schimbare de persóne și sisteme, ese maĭ tot-d'auna în detrimentul moșieĭ și a-l locuitorilor. Administratorul negligent și incapabil și așa nu o póte duce mult nicĭ pe moșie și nicĭ cu locuitoriĭ ci trebue să plece, pe când schimbarea prea désă de persóne și sisteme pe o moșie, este semnul uneĭ rele chiverniselĭ și că moșia scade din valórea eĭ. Tocmaĭ prin desele schimbărĭ de persóne și sisteme se caută a se preveni și să se mascheze

decadența moșieĭ, unde noul venit este chemat să acopere și drégă ceea ce aŭ stricat predecesoriĭ luĭ, și de obiceiŭ maĭ rĕŭ se încurcă și el, din lipsa de experiență și în necunoscința de persóne și de lucrurĭ.

Din contră stabilitatea persónelor și sistemelor și progresul în tóte este semnul trăinicieĭ. Nicĭ pentru proprietar și patron nu este indiferent ce fel de om are și ține el pe moșie, și în ce relațiĭ se găsesce acela cu locuitoriĭ. Pe administratorul bun va căuta să-l menageje și îl va ținea anĭ îndelungațĭ, eventual să-ĭ acopere unele micĭ greșelĭ și defecte ale luĭ, și va căuta să-l ataşeze și maĭ bine de moșie prin sporirea lefeĭ și alte beneficiĭ micĭ și maĭ marĭ, proporționale cu sporirea venitelor moșieĭ și crescerea eĭ în valóre.

Dirigintele saŭ administratorul moșieĭ, trebue să aibă tot d'auna mână liberă în organisarea și conducerea exploatațiuniĭ moșieĭ, fie el proprietarul însu-șĭ, fie cu plată avênd să suporte deplina rĕspundere de faptele și de reușita eĭ. Maĭ bine se află el când este proprietarul în persónă, și dispune de capitalul necesar pentru învestire și exploatarea moșieĭ, căcĭ atuncĭ el nu are nicĭ o pedică în dispositiile sale, de cât aceea a conservăriĭ și mărirea avereĭ sale, și are îndoitul avantagiŭ de a îngriji și de conservarea moșieĭ sale, și de capital ca să nu-l pérdă. Proprietarul care nu dispune de capital suficient, orĭ că mo şia sa îĭ este afectată la Credit saŭ particularĭ, are maĭ puțin mână liberă în decisiunile sale. Și maĭ puțin liber de cât proprietarul este arendașul cu termene maĭ lungĭ, și relativ mult maĭ restrîns este arendașul, care are moșia luată cu arendă pe termene scurte de 5—7 anĭ. Și maĭ puțin liber este administratorul care este funcționar plătit, căcĭ el are să țină sémă de doleanțele proprietaruluĭ și de interesele arendașuluĭ, de obiceiŭ patronul sĕŭ nemijlocit, și să caute să le cultive și să aducă în armonie pe ambele după putință. In aparență el ar fi cel maĭ restrîns în mĕsurile și dispositiile sale, dar în realitate nu este așa.

Proprietarul deși stăpân absolut asupra moșieĭ sale, încă nu este tot-d'auna și un bun cultivator. Sunt casurĭ numeróse, unde mariĭ proprietarĭ, descendențĭ aĭ unor fa-

miliĭ vechĭ ilustre, fruntașe ale țĕriĭ și încercațĭ în trebile țĕriĭ, carĭ eĭ înșișĭ aŭ adus serviciĭ reale statuluĭ, când s'aŭ întors acasă la moșiile lor la chivernisirea proprieĭ averĭ, aŭ scrîntit'o și aŭ căḑut din greșélă în greșélă, în cât la urma urmelor aŭ fost siliți să o abandoneze și saŭ să-șĭ dea moșiile iarășĭ în arendă, saŭ să recurgă la luminele și concursul unor ómenĭ maĭ încercațĭ de cât dînșiĭ, și să-șĭ angajeze directorĭ și administratorĭ cu léfă și să le dea acestora deplina putere, de care dînșiĭ nu s'aŭ putut servi într'un mod util pe moșia proprie.

Arendașul încă nu o scóte ușor la cale, chiar dacă el dispune de mijlócele necesare, și de inteligența cerută, fiind-că el prin alte interese ale sale este legat de oraș, cu negoțul, orĭ angajat la alte moșiĭ și afacerĭ ale sale, în cât el nu póte depune tot zelul și stăruința sa în cultivarea uneĭ singure moșiĭ și să-ĭ sacrifice tot timpul sĕŭ. Apoĭ maĭ cu sémă la noĭ, unde clasa arendășéscă de alt-fel fórte numerósă, se recrutéză unic dintre târgoveți și albăstrimea de la orașe, arare-orĭ arendașul se póte priva pe sine de distracțiile și plăcerile sgomotóse, ce le oferă orașul, ca să se surghiunéscă și șédă anul întreg la țară, lipsit de confortul obicinuit și de distracțiile îndatinate. Dacă o va face, o face numaĭ pentru un timp maĭ scurt, considerându-se ca mosafir și pasager la moșie, care stă în tot momentul gata de plecare. Ceĭ maĭ mulțĭ vor face cultura de la oraș și din depărtare. Zelul și abnegațiunea îĭ lipsesce, orĭ și cât de mare ar fi dorul de câștig.

Cu totul alt-fel la administratorul ca agricultor și om de meserie, care de mic copil a fost deprins cu viața maĭ puțin sgomotósă și maĭ oțelită de la țară, carĭ îĭ cunósce plăcerile și greutățile eĭ deplin, și în varietatea și ordinea succesiuneĭ lor 'șĭ găsesce distracție și despăgubire pentru multele neajunsurĭ de tot felul, ce întâmpină el ḑilnic și peste an. Pe el greutățile nu-l înspăimântă și nicĭ descurajéză și face să-ĭ scadă interesul mijlocit și nemijlocit ce pórtă fie-căruĭ lucru și operațiunĭ în parte, căcĭ în variațiunea lor și în observarea de aprópe a fenomenelor natureĭ, îșĭ găsesce el mângăiere, și câștigă nouĭ puterĭ pentru nouĭ creațiunĭ și în a pune o stavilă celor nefa-

vorabile, care amenință dispositiile și productele sale. El duce o luptă continuă fără zăbavă și fără preget contra fenomenelor și forțelor natureĭ, aci oprimându-le, aci căutând a se servi de ele și a le pune în serviciul sĕŭ propriŭ. Precum în natură nu există repaos și liniște de cât relativă, tot ast-fel este și el neobosit și neîntrerupt ocupat de diminéță până séra târdiŭ, de primăvară până tómnă și chiar și iarna; pentru el nu este ḑi de plóie și de sóre, nu există viscol și intemperiĭ, carĭ să-l oprésică și reţină din ocupaţiunea sa. Chiar Dumineca și sĕrbătórea el este de multe orĭ ocupat ḑiua de jumĕtate, și iarna încă trebue să-și găséscă ocupaţiune, căcĭ are să-și complecteze registrele, să-și încheie socotelile. Și ocupaţiunea continuă și grija necurmată fac fericirea, și boldul cel mare al luĭ către nouĭ planurĭ și nouĭ acţiunĭ. Drept recreaţie citirea unor reviste și cărţi de agricultură și de specialitate îl satisface și-ĭ compenséză alte distracţiĭ.

Pe moșiĭ marĭ estinse dirigintele pórtă numirea de director, și director domenial, pe cele relativ maĭ micĭ numirea de administrator, une-orĭ și veghil. Ajutórele luĭ nemijlocite sunt: administratoriĭ și sub-administratoriĭ, unul saŭ maĭ mulţĭ, adjuncţiĭ saŭ ajutórele și practicanţiĭ și personalul inferior, logofeţĭ, mecanic-șef al atelieruluĭ chelar, șurar, magaziner, pristav, pândarĭ, scutar, etc., alte-orĭ și maĭ cu sémă pe moșiile marĭ, are ca ajutóre nemijlocite ale sale pe contabil și casier, care-ĭ înlesnesce administraţia și controlul, prin purtarea registrelor de contabilitate, iar casierul face plăţile și încasările, și dirigintele îșĭ reservă sie-și numaĭ ordonanţările și aprobările de plată. Pe moșiile maĭ micĭ administratorul trebue să facă și pe contabil și pe casier, une-orĭ și pe silvicultor.

La administraţiunĭ de averĭ marĭ, maĭ estinse publice și particulare, există instituit de obiceiŭ un consiliŭ de administraţie central, format din ómenĭ de meserie după specialităţĭ, din directorul domenial ca agricultor, din un silvicultor șef—pentru pădurĭ și vînat, un maiestru al pescăriilor peste bălţĭ — un inginer de mine, apoĭ un casier, contabil, pentru chestiunile de drept și de contencios este un advocat, director causarum jurium, pentru

lucrările technice un inginer architect. Consiliul se întrunesce odată orĭ de maĭ multe orĭ pe lună, în ședință plenară, unde se desbat și aprobă diferitele proecte de cultură și cheltuelĭ maĭ marĭ, propunerĭ de ameliorațiunĭ etc., ce sosesc de la diferitele moșiĭ și administrațiunĭ în parte. Maĭ multe moșiĭ saŭ grupurĭ de moșiĭ maĭ apropiate de olaltă, formézā o direcție domenială orĭ o circonscripție cu un inspector în frunte. Domeniele și latifundiile sunt administrate de obiceiŭ de un director și maĭ mulțĭ administratorĭ, carĭ se pot subdivide în diferite clase și grade. In casul acesta fie-care administrație și trup de moșie îșĭ are inventarul eĭ propriŭ, și este considerat ca o moșie a parte orĭ trup de moșie deosebit, iar directorul domeniuluĭ nu are de cât conducerea și direcțiunea supremă a dministrațiuneĭ întregĭ și controlul pe care îl exercită singur în persónă orĭ ajutat prin unul saŭ maĭ mulțĭ inspectorĭ și agenți de control.

Fie-care moșie mare saŭ mică ca să progreseze trebue să se bucure de o conducere și direcțiune unitară. Dirigintele eĭ fie proprietarul însușĭ, fie arendaș, orĭ și numaĭ un administrator plătit pentru acésta, este tot odată organisatorul și ocârmuitorul eĭ. Nimic nu este maĭ greșit de cât de a sta la oraș și a face agricultură la țară și în provincie, de a dispune executarea și angajarea de lucrărĭ din depărtare, orĭ prin persóne necompetente, carĭ nu cunosc nicĭ meseria, și nicĭ relațiile locale. Nime nu póte servi la doĭ stăpânĭ de odată, dar nicĭ disposițiunile luate de 2 stăpânĭ de odată nu pot să conglăsuéscă, ca să dea tot-d'auna bune resultate. De aceia proprietarul care stă la oraș orĭ departe de moșia sa, și vroesce să-șĭ arroge și reserve sieșĭ óre-carĭ drepturĭ și ingerințe în administrațiunea moșieĭ sale, aceste să fie bine stipulate în contractul de tocmélă a dirigintelui sĕŭ, și să se refere maĭ mult numaĭ la dreptul de aprobare a planuluĭ de cultură, eventual la modificarea aceluia, la aprobarea de cheltuelĭ maĭ marĭ peste o anumită sumă, la angajarea de lucrărĭ marĭ costisitóre, la numirea și avansarea personaluluĭ, la vînḍarea de producte și vite peste o anumită sumă etc., iar încolo facultatea de organisare și de dis-

punere de ómenĭ, vite, și unelte, să o lase cu totul la discrețiunea și în sarcina administratoruluĭ sĕŭ, care tot odată pórtă și rĕspunderea de reușita lucrărilor.

Insă totul trebuesce regulat și stabilit de maĭ 'nainte, ca fie-care din personalul superior să scie, carĭ sunt atribuțiunile și îndatoririle sale proprii și cercul luĭ de activitate și rĕspundere solidară, ca să nu ancheteze și colideze nicĭ unul cu atribuțiunile celor-l'alți. Ca să o pótă face și regula acésta, este necesar ca dirigintele însușĭ să scie precis până la ce grad are mână liberă, și până la ce punct depinde el de patron, în a dispune de subalterniĭ sĕĭ, de ómenĭ, vite, și unelte.

Funcționariĭ superiorĭ și impiegațiĭ moșieĭ este bine ca să-ĭ numéscă proprietarul la propunerea dirigintelui, căcĭ este greŭ de a lua cineva rĕspunderea faptelor unor funcționarĭ, pe care el nu-ĭ cunósce saŭ că a fost contra numireĭ lor, necunoscêndu-ĭ decĭ în de ajuns, orĭ cunoscêndu-le defectele și insuficiența lor față de posturile ce li se încredințéză. De cunoscințele lor trebue să fie administratorul orĭ dirigintele de maĭ nainte convins, căcĭ de ea depinde gradul de independență și rĕspunderea ce póte lăsa la fie-care, și controlul ce are a-șĭ reserva pe séma sa. Numirea și impunerea cu de a sila a tot felul de persóne străine, necunoscute orĭ neagreate de dînsul, nu este recomandabil, fiind-că de la început intră zizanie și discordie între dînșiĭ, și serviciul suferă. Cea maĭ bună metodă de numire și promoțiune este aceia, unde fie-care funcționar face un anumit stagiŭ pe moșie, *instituțiunea practicanților*, și dacă după cel puțin 2 anĭ de ḑile ratifică speranțele puse într'însul, și dirigintele a avut ocasiunea să se convingă în de ajuns de destoinicia sa, îl propune pentru avansare orĭ numire definitivă. In cas contrar el trebue să părăséscă serviciul și să-șĭ caute din vreme altă moșie. A tot muta pe funcționarul ce nu corespunde, de pe o moșie pe alta drept pedépsă și îndreptare, nu este de folos și nicĭ că-șĭ ajunge scopul, fiind-că în localitate face maĭ bună trébă cunoscênd raporturile locale și persónele, pe când pe altă moșie și în altă regiune, trebue să facă și

el un noŭ stagiŭ de practică, până ce apucă să cunóscă moșia și persónele cu care are a face.

Dirigintele să céră ascultare și supunere necondiționată de la toțĭ subaltenii sĕĭ, dar o centralisare excesivă nu este nicĭ o dată bună, căcĭ el nu póte fi peste tot locul și de multe orĭ se schimbă maĭ iute raporturile și vremea, de cât le póte el prevedea din depărtare, sub care s'aŭ dat ordinele, și decĭ executarea strictă a lor devine de prisos, orĭ chiar imposibilă.

De aceia este maĭ bine ca numaĭ în trăsăturĭ generale să dea instrucțiunile numaĭ directiva subalternilor sĕĭ nemijlociți, iar modul de executare să o lase cu totul în sarcina lor, și să le lase până la un punct anumit inițiativa și o parte din rĕspundere, căcĭ de multe orĭ se schimbă maĭ iute vremea și raporturile de cât le-a putut el prevedea orĭ presupune, dar le observă încă la timp cel care se află în localitate și póte lua în consecință mĕsurĭ de îndreptare. Și iarășĭ funcționarul maĭ puțin de sine stătător și negligent în executarea ordinilor primite și a îndatorireĭ sale, are lipsă de maĭ mult control și supraveghere, de a fi ținut de aprópe în córdă, pe când la altul silitor și punctual în tóte, tutela și controlul des devine de prisos, și chiar supĕrător. Și administratoriĭ să aibă la rîndul lor fie-care aceleașĭ regulĭ de observat față de subalterniĭ lor și asupra personaluluĭ de serviciŭ, care depinde în tóte de eĭ direct.

Mult face însă pentru o moșie mare găsirea unuĭ director bun saŭ unuĭ administrator de valóre. Ca să devină cineva administrator bun la o moșie mare și domeniĭ se cer fórte multe calitățĭ și cunoscințe de persóne și lucrurĭ, și maĭ înainte de tóte el să scie și impune, și să scie să și represinte cu demnitate. De aceia în postul de diriginte saŭ de administrator independent al uneĭ moșiĭ marĭ, nu ajunge cineva de cât la o vîrstă înaintată, și după o practică îndelungată, unde vîrsta matură și experiența îndelungată i-aŭ clarificat și lămurit vederile, și i-aŭ dat acea seriositate și cunoscință de persóne și lucrurĭ, care îĭ permite să îĭ distribue pe fie-care conform cu aptitudinele sale, și să ferésca și moșia de sbuciumărĭ și sguduirĭ vio-

lente. De cele maĭ multe orĭ a ajuns în aceste posturĭ înalte de încredere după o pregătire seriósă generală și de specialitate, și avênd și experiența maĭ îndelungată în exercițiul agriculturei și culturei marĭ sistematice. Numaĭ aceste iĭ daŭ dreptul și siguranța aceia de a dispune după maĭ bună chibzuință a sa de subalterniĭ sĕĭ, de ómenĭ și vite și a le întrebuința pe tóte și toțĭ în mod util pentru moșie.

Îĭ lipsesce una saŭ alta din calitățile luĭ personale, îndată perde din autoritatea și prestigiul, de care trebue să se bucure necondiționat înaintea subalternilor, căcĭ îĭ lipsesce siguranța în dispositiile și mĕsurile de luat, esitéză și se îndoesce el de reușita lor. Atuncĭ întréga organisațiune și administrație degeneréză și se încurcă, orĭ că trece în mânile altora și decade în deplină anarchie. De aceea este de lipsă ca el să dispună de o bună rutină și perspicacitate în afacerĭ. Administratorul diriginte nu are să lucreze la muncile brute ci să pună să lucreze și să facă să muncéscă alțiĭ. Și totușĭ el este sufletul întregeĭ întreprinderĭ și organisațiunĭ, spiritul luĭ și ochiul trebue să vegheze în continuŭ și să fie pretutindenea.

In postul de inspector și controlor se preferă tot-d'auna persóne maĭ tinere, ca maĭ mlădióse și maĭ elastice, carĭ pot suporta maĭ ușor alergătura, căcĭ ḑiua întrégă ele sunt în șea și de multe orĭ aŭ să schimbe caiĭ și obosesc câte 2—3 caĭ pe ḑi când este munca intensivă orĭ că moșia este prea întinsă, desfigurată și trunchiată. Cu cabrioletă și trăsură arare orĭ póte să se deplaseze și să ajungă pretutindenea, și este avisat numaĭ la călărie și ḑiua întrégă se află în șea, condițiune pentru un om maĭ în etate greŭ de suportat cu sĕptĕmânile de-a rîndul. Sunt anotimpurĭ, unde cu trăsura gólă nu póte eși din curte pe un teren argilos cu drumurile desfundate.

Pentru posturile de administratorĭ subalternĭ și subadministratorĭ se preferă ómenĭ maĭ tinerĭ căsătorițĭ orĭ necăsătoriți. Ceĭ căsătoriți sunt de preferat pentru administrațiile maĭ marĭ, și să-șĭ aibă domiciliul la curțile principale, unde sunt concentrate maĭ multe obiecte și valorĭ, carĭ recer maĭ multă supraveghere, căcĭ eĭ staŭ maĭ mult acasă la familie și supravegherea este maĭ eficace; pentru

curțile maĭ micĭ și filiale, la trupurĭ isolate de moșie se aplică ca sub administratorĭ și ajutóre, ómenĭ tinerĭ încă necăsătoriți, carĭ staŭ sub controlul și supravegherea maĭ désă a administratoruluĭ șef al ocoluluĭ. Une orĭ la posturĭ isolate se pot aplica și impiegațĭ inferiorĭ, recrutațĭ dintre absolvențiĭ școlelor inferióre de agricultură, orĭ logofețĭ, isprăvniceĭ, etc.

Pentru posturile sub-alterne de ajutóre, sub-administratorĭ, regisorĭ, practicanțĭ, se potrivesc ómenĭ tinerĭ între 20—30 anĭ carĭ îșĭ fac stagiul și se află ajunșĭ în flórea vițeĭ și în deplină putere. Ceĭ maĭ mulțĭ din eĭ pot deveni maĭ târdiŭ administratorĭ, inspectorĭ, arendașĭ, proprietarĭ. Mulțĭ vor preferi să facă și la noĭ un stagiŭ de sub-administrator saŭ administrator sub-altern în o moșie străină bine organisată, ca să-șĭ câștige acolo experiența și rutina necesară pe contul altuia de cât pe a sa proprie. De obiceiŭ la etatea de 30 anĭ este bine ca omul să ajungă într'un post independent, căcĭ d'aci 'nainte cu greŭ se maĭ póte subordona vederilor altuia. Cu persóne subalterne recrutate din alte meseriĭ și ocupațiunĭ nu facem trébă, căcĭ nu aŭ elasticitatea și tenacitatea necesară, chiar dacă ar fi tótă buna-voință la mijloc.

Ca contabil și casier se pot angaja persóne cu cunoscințe de agricultură și de contabilitate, orĭ numaĭ dintre absolvențiĭ școlelor de comerciŭ secundare orĭ superióre, carĭ însă trebuesc maĭ întâiŭ inițiațĭ în afacerile agriculureĭ și ale uneĭ moșiĭ marĭ. Pe unele moșiĭ este însă obiceiul de a trece pe practicanțiĭ și stagiariĭ moșieĭ după un anumit stagiŭ de practică în administrația moșieĭ, la contabilitate și lucrările de biuroŭ, ca să le cunóscă și pe acestea, căcĭ se póte ivi casul că eĭ ca administratorĭ independențĭ să aibă să facă și pe contabilul, ca să și țină înșișĭ registrele de contabilitate și să încheie socotelile și să pótă cunósce întregul mecanism al gestiuneĭ uneĭ moșiĭ marĭ. Unde să le învețe și cunóscă pe aceste, dacă nu aŭ avut timp să se deprindă cu ele la tinerețe? De aceea eĭ trebue să cunóscă bine și contabilitatea.

La administrația Domenielor Coróneĭ de la noĭ, administratorul general pórtă titlu de Administrator iar per-

sonalul diriginte, în silvicultură pórtă numirea de șefĭ de ocóle saŭ silvicultorĭ, ceĭ din agricultură șefĭ de regie pentru moșiile căutate în regie, apoĭ șefĭ de cultură și sub-șefĭ de cultură, ceĭ de pe moșiile singuratice; apoĭ, maĭ sunt aplicațĭ în serviciile eĭ brigadierĭ silvicĭ isprăvniceĭ și pădurarĭ. Administrația încă n'a ajuns la o împărțire a munceĭ efectivă, căcĭ atât șefiĭ de ocóle cât și ceĭ de regie sunt luațĭ dintre silvicultorĭ.

Precum pentru o trupă ca să fie bună și tot-d'auna la înălțimea chemăriĭ eĭ, se cere nu numaĭ un comandant bun și oficerĭ instruițĭ, ci să aibă și sub-oficerĭ bunĭ, carĭ sunt în contact neîntrerupt și nemijlocit cu trupa, și de aceea reangajarea de sub-oficerĭ bunĭ s'a introdus actualmente în tóte armatele pentru maĭ bună instrucție a soldaților. Tot așa, și la o moșie mare, afară de diriginte harnic și de administratorĭ bunĭ se cere, ca moșia să posédă și un numĕr de împiegațĭ devotațĭ și consciințioșĭ în îndeplinirea serviciilor ce le sunt încredințate. Eĭ încă nu se pot nicĭ improvisa și nicĭ forma peste nópte. Posesiunea lor însă face fórte mult pentru o moșie, maĭ cu sémă când e lipsită de brațe, unde trebue să recurgem la muncitorĭ streinĭ carĭ se schimbă în fie-care an, și avem muncitorĭ slabĭ nedeprinșĭ cu munca sistematică. Cadrele de impiegațĭ bunĭ sunt de neprețuit pentru moșie, căcĭ prin serviciŭ îndelungat pe moșie, prin emolumentele maĭ marĭ ce li se acórdă eĭ sunt stabilĭ și aŭ ajuns de 'șĭ identifică interesele lor în tóte cu ale moșieĭ.

Pentru posturile de impiegațĭ și personalul inferior de executare și control se potrivesc bine absolvențiĭ șcólelor inferióre de agricultură, orĭ absolvențĭ a una saŭ douĕ clase gimnasiale orĭ reale inferióre. In lipsa acestora daŭ foștiĭ sub-oficerĭ din armată un bun material de executat ordine, carĭ și dacă nu cunosc încă bine lucrările agricultureĭ sunt însă deprinșĭ cu ordinea, curățenia și punctualitatea și se pot inița în curînd și în afacerile agricultureĭ. Numaĭ în casul cel maĭ extrem recurgem la vătafĭ, și avansăm dintre argațiĭ și ómeniĭ de serviciŭ aĭ moșieĭ, căcĭ aceștia în casurile cele maĭ rarĭ sunt în stare să pórte o însemnare a lucrurilor ce le sunt încredințate, și sunt

prin multe interese legaţĭ de ómeniĭ de serviciŭ şi muncitoriĭ manualĭ, pe carĭ aŭ să-ĭ controleze şi supravegheze de aprópe, decĭ le lipsesce autoritatea necesară. Maĭ bine avansăm dintre eĭ în posturĭ de încredere, vătafĭ, isprăvniceĭ, pândarĭ etc.

Pentru personalul de diferite meseriĭ şi specialităţĭ, grădinar, dogar, rotar, mecanic, ferar, etc., se alege tot-d'auna dintre ómeniĭ de aceiaşĭ meserie, iar pe cel maĭ capabil şi maĭ inteligent dintre eĭ, cu cunoscinţe maĭ multe, îl facem şef al atelierelor. In lipsa de meseriaşĭ propriĭ fie-care administraţie póte căuta a-şĭ forma meseriaşiĭ trebuincioşĭ dintre fiiĭ sătenilor, şi dintre copiĭ de muncitorĭ aĭ moşieĭ, cu ajutorul meseriaşilor streinĭ, şi multe bucăţĭ de pâne şi parale, ce actualmente ies din sat şi din ţară afară, pot rĕmâne în sat şi în favorul sătenilor, iar patronul nu perde prin aceea nimic.

5) Retribuţiunea funcţionarilor şi impiegaţilor moşieĭ.

Funcţionaruluĭ numaĭ atuncĭ îĭ vom putea cere devotament, zel, şi abnegaţiune de sine în serviciŭ şi la îndeplinirea datorinţeĭ sale, când va găsi şi el pe moşie o viéţă suportabilă şi satisfacerea nevoilor sale. Numaĭ plătind pe funcţionarul angajat bine şi în raport cu munca şi prestaţiunile, ce îĭ cerem şi cu cheltuelile ce a avut şi el cu formarea sa, vom putea să avem un funcţionar credincios din el, şi să-l avem timp maĭ îndelungat pe moşie. Funcţionarul rĕŭ plătit, sub serviciile ce i le cerem, trebue să devină saŭ necorect şi negligent în îndeplinirea misiuneĭ sale, saŭ să caute o compensaţiune în altă parte.

Decĭ nimic nu este maĭ greşit, de cât a-ĭ pretinde totul, aĭ *cere marea cu sarea*, şi a-ĭ impune tóte condiţiunile de îndeplinit, iar la remuneraţiune saŭ a-ĭ oferi şi da o léfă cât de mică, orĭ de a-ĭ promite totul când eştĭ ajuns la nevoe şi în strîmtóre, şi apoĭ după ce a trecut nevoia şi ţi-aĭ făcut lipsa cu el, a-ĭ căuta pete în sóre şi noduri în papură, pentru a te degagia de el cât maĭ curînd, a-ĭ reduce şi reţine din léfa şi emolumentele promise, sub di-

ferite pretexte, a-ĭ face șicaniĭ și tot felul de mizeriĭ pentru al aduce la desperare, și a-l sili să plece el de bună-voie înainte de vreme, fără de a maĭ aștepta să-ĭ daĭ léfa. Sunt patronĭ carĭ aŭ de maximă acésta, și schimbă câte 6—8 rînduri de ómenĭ pe an după sesónele de muncă, și eĭ aŭ câștigat o adevĕrată reputațiune și virtuositate în acésta.

Alțiĭ aștéptă tot-d'auna după omul providențial, ce vor dînșiĭ până în timpul suprem, și atuncĭ recurg de nevoe la tot felul de persóne apte și neapte cum le găsesc, le angajéză sub orĭ-ce condițiunĭ cu intențiа reservată, ca îndată ce a trecut munca să caute a se degaja de eĭ.

De uniĭ ca aceștia noĭ nu vorbim, căcĭ nu merită să ne ocupăm de eĭ. Eĭ nu aŭ dreptul să céră nicĭ sinceritate nicĭ devotament de la funcționariĭ și impiegațiĭ subalternĭ aĭ lor, după ce nicĭ dînșiĭ nu sunt de bună credință. Ceea ce le detrag și rețin dînșiĭ, amploiațiĭ lor nesatisfăcuțĭ și deveniți prin sistema patronuluĭ neonești, caută la rîndul lor să se desdauneze de la locuitorĭ și muncitorĭ, să tragă și eĭ pe sfóră pe alțiĭ, cum aŭ fost și eĭ trașĭ pe sfóră. Este apoĭ mirare că adĭ ne plângem cu toțiĭ, că țĕranul nostru nu maĭ este cel vechiŭ, ci cu totul schimbat și demoralisat; este corrupt, vițios, nu te maĭ poțĭ încrede în cuvîntul și în parola dată. Evident că nu!!

Noĭ vom căuta să schițăm aci raporturile patriarchale de încredere reciprocă, care trebue să existe în agricultură între patron și funcționarĭ de o parte, și între funcționarĭ și muncitorĭ de alta, care nu trebue să sufere nicĭ odată turburare orĭ întrerupere în interesul tuturor și al moșieĭ. Tot muncitorul îșĭ merită pânea sa, și plata munceĭ sale să fie în raport cu munca depusă. Deși *pânea* și *existența necesară* sunt cuvinte fórte elastice și variate de la o regiune și țară la alta, și supuse la tot felul de variațiunĭ și schimbărĭ, noĭ vom căuta să schițăm în câte-va cuvinte modul și felul de retribuțiune a personaluluĭ superior din administrația moșiilor și în agricultură.

Funcționaruluĭ de orĭ-ce categorie ca om de specialitate în schimbul munceĭ și a serviciilor ce îĭ cerem, trebue să-ĭ acordăm o indemnisație echivalentă, care să-ĭ rebonifice spesele avute cu studiile sale și să-ĭ asigure nu nu-

maĭ o existență convenabilă cu care a fost deprins, ci și posibilitatea de a-și ținea familia și cresce copiiĭ și să le pótă da instrucția pe care a avut'o și el, și să-ĭ rămână și luĭ ceva prisóse, ca să pună ceva de o parte pentru sine să aibă la bětrînețe, în cas de bólă, și pentru îngrijirea familieĭ sale, etc. pentru timpul când nu ar maĭ putea munci. E drept și firesc lucru acesta! Apoĭ emolumentele și retribuțiunea luĭ, variază după condițiunile în carĭ a fost angajat, și după durata aplicăreĭ și menținerii luĭ în serviciŭ. Unde are șanse de a fi avansat și ocupat maĭ mult timp, eventual e angajat pe viața întrégă și la cas de bólă infirmitate și la bětrânețe, el nu este scos din serviciŭ și lăsat pe drumurĭ peritor de fóme, și amenințat să stea în mizerie cu aniĭ, căcĭ are traiul asigurat prin o pensie viageră și sustentațiune alimentară pentru nevasta legitimă și copiĭ până la majorat, acolo remunerațiunea în banĭ și producte póte fi și maĭ mică de cât unde lipsesce siguranța, și funcționarul este avisat la propriul sĕŭ ajutor ca până póte munci să pună ceva din economiĭ la o parte, banĭ albĭ pentru ḑile negre. Alta póte să fie retribuțiunea la o casă mare și la un proprietar avut, unde are existența asigurată pe viață, și șanse de avansare tot la 3—4 anĭ, și alta unde este cu contract denunțabil în orĭ-ce moment cu vină și fără vină, și stă ca frunza pe apă.

Instituirea de pensiunĭ pentru funcționariĭ domenialĭ și agricolĭ se uzitéză fórte des în streinătate, aprópe la tóte administrațiile de ceva importanță; pe moșiile și domeniile marĭ, unde sunt aplicațĭ mulțĭ funcționarĭ, prin înființarea uneĭ case saŭ fond de pensiunĭ special al funcționarilor agricolĭ, la care contribue și patronul și funcționariĭ moșieĭ, cu anumite sume din venit; pe moșiile maĭ micĭ prin asigurarea tuturor funcționarilor la una din societățile de asigurare pentru anumite rente viagere în raport cu aniĭ serviți. Cu acésta firesce sporesce și se îngreunéză spesele de explotațiune a moșieĭ.

Până acum la noĭ numaĭ pe Domeniile Corónei există un proiect de înființarea unuĭ atare fond de pensiunĭ, pentru funcționariĭ din administrația Domenielor. Apoĭ sunt și casurĭ unde funcționariĭ domenialĭ și silvicĭ de la par-

ticulari, 'și aŭ societățile lor de asigurare mutuală, de la carĭ primesc ajutóre pentru timpul de lipsă de serviciŭ, accidente și pensiunĭ la cas de bólă îndelungată, etc. Atarĭ reuniunĭ există în Ungaria, Silesia, Boemia, etc.

Léfa și remunerațiunea funcționaruluĭ trebue să fie în raport cu munca ce-ĭ cerem și după capitalurile ce dînșiĭ administréză. Pe aceiașĭ moșie, și la aceiașĭ întindere a moșieĭ administratorul va căpěta o léfă diferită, dacă este diriginte și administrator independent, saŭ că el este administrator subaltern sub conducerea și responsabilitatea altuia. Maĭ diferă retribuțiunea și după gradul de intensitate a cultureĭ, după capitalurile ce sunt afectate în moșie; la cultura extensivă se plătesce maĭ puțin, la cultura intensivă, unde sunt tot felul de vite, unelte și mașinĭ pe moșie, și se face o cultură maĭ sistematică, maĭ variată, trebue să se plătéscă maĭ mult fiind și serviciul maĭ complicat, responsabilitatea maĭ mare.

Pentru postul de administrator independent se plătesce la noĭ de obiceiŭ 250—300 leĭ léfă lunară și tain; pentru contabil, unde se uzitéză a se ține contabil, de la 800—2.000 leĭ anual și tain. Pentru moșiile marĭ și la domeniĭ întinse se plătesc lefĭ de 4 — 600 leĭ lunar, tain și tantieme, așa că administratorul diriginte vine cu una cu alta la 10—20.000 leĭ venit anual. In lipsa de organisărĭ de exploatațiunĭ sistematice în țară, credem de a face un serviciŭ agricultorilor noștri marĭ, de a arăta modul de organisare și retribuțiune a personaluluĭ de serviciŭ, al unor ferme model din vecinătatea nóstră nemijlocită, de pe fermele model ale herghelieĭ ces. și reg. de la Rădăuțĭ din Bucovina la o întindere de 4.465 ha cu 5 administrațiunĭ deosebite.

a) *Funcționarĭ.*

1) Director domenial, un oficer ces. și reg. de stab, care este tot odată și comandantul herghelieĭ statuluĭ.

2) 1 Inspector domenial retribuit cu 4.000 coróne léfă și în producte: 292 klgr. grâŭ, 1.080 klgr. secară, 2.010 klgr. orz, 41 m³ lemne de foc și 1.344 klgr. fîn pentru vacă.

3) 1 Consilier revisor, plătit cu 2.800 coróne léfă și producte, ca cel de sus.

4) 1 șef contabil plătit cu 2.000 cor. léfă
5) 1 casier plătit cu 3.000 coróne léfă
} în producte aŭ câte 194 klgr. grâŭ, 540 kl. secară, 160 kl. orz, 20,46 m³ lemne de foc, 4.012 klg. de fîn pentru vite, și 57 are loc arabil.

6) 3 administratorĭ: 2 cu câte 2.600 coróne și 1 cu 2.200 coróne.

7) 4 ajutóre de administrație (adjuncțĭ), cu 2.000 coróne, 1 cu 1.900 cor., și 2 cu câte 1.800 coróne la olaltă cu 7.500 și producte ca ceĭ de sus.

8) Un arhitect plătit cu 1.600 cor. léfă
9) Un mașinist-mecan. cu 1.440 cor. léfă
} în producte 196 klg. grâŭ, 540 klgr. secară, 160 klgr. orz, 20,86 m³ lemne de foc, 4.012 klgr. fîn pentru vite.

10) Elevĭ practicanțĭ în numĕr nehotărît, dar carĭ primesc la o laltă ajutóre de 3.000 coróne și câte 10,23 m³ lemne de foc fie-care.

b) *Impiegațiĭ.*

11) Un șef de ateliere plătit cu 750 coróne simbrie și 540 kilogr. secară, 20,46 m³ lemne de foc și 2.016 klgr. fîn.

12) 5 isprăvniceĭ de moșie plătițĭ cu câte 700 = 3.500 coróne și producte ca cel de sus.

13) 13 îngrijitorĭ de moșie, 5 cu câte 40 coróne și 8 cu câte 30 coróne lunar și producte.

14) 4 chelarĭ și magazinerĭ (șurarĭ), 2 cu câte 24 coróne, și 2 cu câte 20 coróne pe lună, și producte ca ceĭ de sus.

15) 19 jitarĭ saŭ pândarĭ de moșie, 3 in permanență cu câte 20 coróne și 16 pe câte 7 lunĭ à 16 coróne lunar și producte.

17) 39 vizitiĭ à 14 coróne lunar.
18) 169 argațĭ la boĭ à 14 coróne lunar.
19) Un vătaf și 2 păstorĭ la văcărie vătaful cu 20 coróne și păstoriĭ cu câte 14 coróne pe lună.
20) 124 muncitorĭ stabilĭ, din carĭ 80 cu câte 14 cor. pe 4 lunĭ, iar 44 cu câte 14 coróne lunar dar pe anul întreg.
} argațiĭ, vizitiĭ și muncitoriĭ capătă numaĭ câte 540 klgr. mălaiŭ drept producte pe anul întreg.

21) 20 calfe de meseriașĭ, 4 cu câte 50 coróne și 8 cu câte 34 córóne pe lună dar fără producte.

Suma lefĭ și simbriĭ pe an, 199.636 coróne.

Retribuțiunea și remunerațiunea personaluluĭ administrativ și auxiliar al moșieĭ se face parte în banĭ și parte în producte și alte diferite emolumente. Este bine și firesc acésta. Prin ea, pe de o parte proprietarul câștigă un debușeŭ și întrebuințare sigură, pentru o parte din

productele moșieĭ la ómeniĭ de serviciŭ aĭ eĭ și pe un preț stabilit de maĭ nainte, iar aceștia aŭ întreg tainul și tot ce se produce pe moșie și le sunt de lipsă pentru propria lor întreținere, n'aŭ lipsă să se atingă de bunurĭ streine. Este bine ca eĭ să aibă locuința, tainul întreg și tóte cele de lipsă pe moșie cu îndestulare, ca să nu le cumpere din altă parte, dar nu maĭ mult de cât este strictul necesar, căcĭ atuncĭ îl risipesc și eĭ. Ca să-l vîndă nu este consult a le da permisiunea, căcĭ atuncĭ este greŭ de stabilit și de controlat, ce aŭ vîndut din a lor propriŭ, și ce din al moșieĭ, și acea permisiune da loc numaĭ la suspiționărĭ de tot soiul și la clevetirĭ. Dacă din întâmplare, din tainul acordat lor le-a prisosit ceva, atuncĭ aceea este bine ca să se rescumpere de către patron, după prețul curent al ḑileĭ. Nu li se póte refusa însă cu drept cuvînt permisiunea ca să-și țină un numĕr óre-care de porcĭ și găinĭ și alte pasĕrĭ de curte, pe carĭ le cresc și țin cu fărîmiturile de pe masă și ale menajuluĭ lor, și aduc un venit sigur familieĭ.

Câte-va vite îșĭ póte prăsi și cresce și administratorul fórte ușor, ca să-ĭ aducă și acelea un frumos venit, și interesul propriŭ îl va îndemna să îngrijéscă maĭ bine și de vitele proprietățiĭ. Numaĭ cât cele d'intâiŭ să nu fie prea multe ca să constitue un fel de stat în stat, și administratorul să dea maĭ multă atențiune vitelor sale propriĭ, de cât celor ale proprietățiĭ. Vacă de lapte să țină în orĭ-ce cas fie-care funcționar, ca să aibă lapte și să nu cumpere. Unde însă există lăptĕrie mare pe moșie saŭ că proprietarul cresce vite de mare valóre, acolo este maĭ nimerit de a le acorda laptele de la lăptĕrie pentru tóte familiile funcționarilor și impiegaților și personaluluĭ stabil al moșieĭ, fără a le permite ținerea de vite propriĭ pentru ca eĭ să fie ocupațĭ și aibă să îngrijéscă unic de vitele și interesele proprietățiĭ.

Pentru vehicule și mijlócele de transport și circulațiune ușóră, pe unele moșiĭ maĭ estinse este obiceiul de a pune la dispositiunea funcționarilor moșieĭ trăsurĭ și caĭ, cabriolete și trăsurĭ pe arcurĭ, saŭ caĭ de călărie din oficiŭ; la alțiĭ li se dă o indemnisație în banĭ pentru cum-

pĕrarea lor, cum și nutrețul necesar și vizitiul gratuit de la curte. Care din ele este de preferat, rĕmâne la chibzuința patronuluĭ. De vitele propriĭ îngrijesce omul tot-d'auna maĭ bine de cât de cele străine, și are maĭ multă tragere de inimă, numaĭ cât menagiarea și ocrotirea lor să nu se facă în detrimentul serviciuluĭ și al moșieĭ. Și iarășĭ inspectorul și administratoriĭ și ajutórele lor, carĭ aŭ să alerge mult de multe orĭ aŭ neplăcerĭ din causa cailor și trăsurilor din oficiŭ, că nu îngrijesc îndestul de ele și că uséză și abuséză prea tare de ele. Góna întinsă și încordată a cailor, deși póte fi făcută în interesul serviciuluĭ, are drept resultat o usare prea mare de caĭ și de material rulant.

Pentru înlesnirea menagiuluĭ funcționarilor și a impiegaților moșieĭ este bine a le acorda la toțĭ și de fie-care familie în parte, loc de grădină de legume și fructe, și a obliga atât pe administrator cât și personalul inferior să le cultive sistematic în contul lor, ca să servéscă de model și instrucțiune și personaluluĭ de serviciŭ și muncitorilor moșieĭ!

In ceea ce privesce tantiemele și participarea la un anumit procent din beneficiŭ, depinde după obiceiurile localităților și contractul de învoire; uniĭ acordă o indemnisație după fie-care chilă de grâŭ și porumb vîndută orĭ după vagónele vîndute, saŭ după vitele vîndute orĭ îngrășate de fie-care.

Alțiĭ acordă o indemnisație peste o anumită sumă saŭ tantiemă din venitul brut al moșieĭ, alțiĭ din venitul net. Din venitul brut nu este consult a acorda tantieme și indemnisațiĭ, căcĭ venitul brut póte fi mare încărcând și cheltuelile, și în casul acela proprietarul ese în pagubă; maĭ potrivit e a le acorda tantieme din venitul curat saŭ din câștig propriŭ dis, după scóterea arendeĭ, foncereĭ, și a tuturor cheltuelilor; din ceea ce rĕmâne li se póte acorda câte-va procente ca o indemnisație a destoinicieĭ lor și încuragiare la muncă asiduă. Insă și în casul acesta se pot întâmpla abuzurĭ, o exploatare prea tare a moșieĭ, prin negunoirea la timp, economia făcută la îngrășĕminte și nutreturĭ, prin suprimarea cheltuelilor pentru reparatul clădirilor și uneltelor, prin neglijarea instalațiunilor și ameliorațiunilor,

care de alt-fel ar fi fost obligat să le facă și întreţină în bună stare, în sleirea maĭ tare a pămîntuluĭ și încordarea peste mĕsură a muncitorilor etc. De fapt s'aŭ și ivit plângerĭ contra tantiemeĭ din venitul curat în Ungaria de sud, tocmaĭ pe motivul exploatăreĭ lucrătorilor numaĭ în scopul de a scóte un venit curat mare, și socialismul s'a întins enorm în aniĭ din urmă. Decĭ cea maĭ firéscă este tot indemnisaţia din câştig, calculat însă după productele vîndute de la fie-care moșie și administrator în parte.

O altă chestiune mult discutată și greŭ de resolvat este dacă tantiema și indemnisaţia să se acorde numaĭ diriginteluĭ saŭ la întreg personalul superior, și tuturor persónelor aplicate în administraţia moșieĭ. Scopul însuși al acordăreĭ de tantieme și punereĭ la parte din beneficiŭ, este ca prin un adaos și spor la léfă, să recompenseze munca și asiduitatea deosebită a diriginteluĭ, eventual a administraţieĭ întregĭ, și prin aceia să-ĭ oblige și încurageze pe viitor la o activitate și maĭ mare. Un drept saŭ pretenţiune legală asupra eĭ însă nu aŭ, dacă cum-va nu s'a prevĕdut acésta prin contractul de tocmélă între eĭ și patron.

Este o greutate óre-care și la calcularea eĭ. Dirigintele póte ușor să calculeze și să scie exact cât este venitul brut și curat al moșieĭ; nu pot să scie exact însă și ceĭ-l'alţĭ funcţionarĭ subalternĭ, pentru a nu se divulga secretele proprietăţiĭ și situaţia proprietaruluĭ.

Apoĭ la moșiĭ marĭ și pe domeniĭ estinse, unde se găsesc diferite administraţiĭ se întâmplă fórte des că la unul din administratorĭ a bătut pétra, s'a ivit o rĕcélă, o brumă, care a pălit și distrus recoltele, iar la alţiĭ însă nu. In casul acesta deși cel d'intâiŭ a fost tot așa de silitor în îndeplinirea serviciuluĭ sĕŭ, dar din cause elementare recolta luĭ a fost distrusă și el a eșit în deficit. Lĭ veĭ acorda recompensă și tantiemă și luĭ orĭ nu? Ceĭ-l'alţĭ încă perd tantiema și indemnisaţia din causa unuĭ coleg maĭ neglijent de cât dînșiĭ, orĭ lovit de pétră și a căruĭ recolte aŭ fost distruse orĭ compromise, și decĭ prea ușor îl vor face pe el responsabil de neobţinerea tantiemeĭ ce s'ar fi cuvenit lor. Și apoĭ casierul și contabilul de ce să participe și eĭ

la beneficiŭ net maĭ mare, când eĭ nu aŭ contribuit cu nimic la câștigarea aceluia. Ca să participe contabilul la beneficiul net mare, va fi tentat de multe orĭ să umfle cifrele și să scadă cheltuielile saŭ chiar să presinte cifre false, numaĭ a dovedi un beneficiŭ net mare.

Este decĭ maĭ firesc și maĭ ușor lucru, de a se acorda o indemnisație după fie-care chilă orĭ vagon de producte vîndute de fie-care administrator și adjuuct în parte, orĭ după vitele crescute și îngrășate de dînșiĭ, iar la venitul general net să participe unic dirigintele singur, care 'l póte maĭ ușor calcula și statori între el și proprietar fără a divulga secretele moșieĭ și patronuluĭ!

A tocmi însă pe funcționarĭ numaĭ pe mâncare și băutură, pentru a-ĭ pune la parte și a le acorda unic tantieme din beneficiŭ în loc de léfă, iarășĭ nu merge, căcĭ se întâmplă fórte des în agricultură, că urméză maĭ mulțĭ anĭ rĕĭ de a rîndul, unde cheltuielile absorb întreg profitul, și atuncĭ administratorul pus la parte ar rĕmânea fără de ver-ce remunerație, pe lângă că n'ar avea cu ce să se îmbrace. Sunt chiar anĭ rĕĭ de tot, unde cu tótă sîrguința și iscusința depusă, eșĭ în pagubă și la drept vorbind atuncĭ ar trebui să scoțĭ pe administratorĭ datorĭ și să-ĭ obligĭ la plată. Cine va primi o ast-fel de condițiune umilitóre și nesigură, ca pe lângă tótă munca încordată de un an, să rĕmâiŭ fără léfă și fără de ver-ce câștig? Crizele economice maĭ ușor le póte suporta patronul capitalist, și el se și desdauna de ele în aniĭ ceĭ bunĭ, de cât administratorul saŭ vechilul sĕŭ fără de stare, și care trăesce numaĭ din ceia ce agonisesce din munca brațelor și inteligințeĭ sale. Decĭ pentru ca el să nu se descurageze chiar într'un an rĕŭ și de criză generală și să nu pérdă pofta și energia de muncă, este bine și necesar chiar, a-ĭ acorda tot-d'auna o léfă fixă în numerar și parte în producte, și o tantiemă pe de'asupra în cas de reușită fórte bună

6. Atribuțiunile personaluluĭ de serviciŭ.

Prima atribuțiune și datorie și cea maĭ principală a dirigintelui moșieĭ este organisarea eĭ, căcĭ de ea depinde

totul. Organisațiunea odată bine înjghebată și calculată exact până în cele maĭ micĭ detaliĭ, este lucru ca și câștigat. Că la acésta jócă mare rol, alegerea și împărțirea persónelor după aptitudinile și puterile fie-căruia, ca să vină fie-care individ în postul cel maĭ nimerit, aceea este evident pentru orĭ și cine. Dar pentru acésta se recere cunoscințe depline de persóne și raporturĭ, ceea ce nu este tot-d'auna posibil. Agricultura și lucrurile eĭ le póte cunósce fie-care în fond, dar persónele și circumstanțele locale maĭ anevoe, dacă n'a maĭ fost deja în serviciŭ pe acea moșie, orĭ în vecinătate cu ea. De cele maĭ multe orĭ însă se întâmplă ca dirigintele din noŭ intrat să nu cunóscă bine nicĭ persónele și nicĭ localitatea, și îĭ trebuesce decĭ un timp óre-care de studiŭ, ca să se informeze exact asupra tuturor.

Și apoĭ chiar dacă ar cunósce lucrurile și persónele cu calitățile și defectele lor, nu le póte schimba de odată pe tóte, și nicĭ să facă tóte după cum doresce, fie din lipsa de mijlóce, fie din lipsa de persóne carĭ să-l secundeze, une-orĭ chiar din lipsa de timp material. Decĭ de cele maĭ multe orĭ va fi silit prin forța lucrurilor să mérgă și el încă cât-va timp cu sistema veche și cu persónele pe carĭ le-a găsit până ce s'a introdus bine în afacerĭ, și a apucat să cunóscă bine persóne și raporturĭ și numaĭ după aceea să procédă la organisare după maĭ bună chibzuință a sa și de reforme. Unele îmbunătățirĭ maĭ micĭ în diferite serviciĭ, carĭ le constată că lipsesc, saŭ că sunt defavorabile serviciuluĭ și moșieĭ, și crede că le póte face fără marĭ sguduirĭ și fără a deștepta susceptibilitățĭ, le póte introduce chiar de la început fără amânare dar după o pregătire seriósă.

După ce într'un an doĭ și-a câștigat deja cunoscința perfectă a persónelor și a lucrurilor, póte să procédă la noua reorganisare cu maĭ multe șanse de reușită de cât ar fi putut-o face îndată la început, așa cum o crede dînsul de cuviință și în limita mijlócelor disponibile. Dacă nu dispune de mijlócele necesare pentru executarea luĭ în complex, póte concepe planul general de reorganisare iar aplicarea luĭ rămâne de executat în maĭ mulțĭ anĭ con-

secutivĭ, iar până atuncĭ continuă în parte încă cu sistema cea veche de cultură.

El să nu caute să facă singur tóte, căcĭ nu le póte face nicĭ la timpul cuvenit și nicĭ în condițiunĭ satisfăcĕtóre, iar unitățile și ocólele administrative să nu le facă maĭ marĭ de 2—3.000 pog.; la cultura alternă este suficient și numaĭ 1—1.500 pog. pentru o administrație pag. 466, iar pe trupurile isolate prea îndepărtate să ridice filiale și centre maĭ micĭ.

Cu organisarea din noŭ a administrațiuneĭ moșieĭ însă nu este totul făcut și nicĭ degajat de sarcina luĭ. El trebue să vadă tóte, și vegheze pretutindenea ca ordinile și dispositiile sale să se execute la timp și în sensul cum aŭ fost ele date. El să fie precaut și prevĕdător tot-d'auna, despre ceea ce se petrece în jurul sĕŭ și ce are să se întâmple. Nicĭ odată el să nu fie surprins de împrejurărĭ nepregătit, de orĭ-ce soiŭ ar fi ele, și nicĭ să-și pérdă cumpĕtul la greutățĭ saŭ chiar când vin catastrofe peste el.

De obiceiŭ este de datoria și atribuția luĭ, ca să facă saŭ să pună să facă de timpuriŭ planurile de cultură pentru anul viitor, are să facă preliminarul de cheltuelĭ și venitur ĭ, și să le supună din vreme aprobăreĭ patronuluĭ orĭ consiliuluĭ de administrație și să obțină aprobarea acelora și încheierea socotelilor și gestiunea pentru anul trecut. Ca lucrărĭ de detaliŭ are iarășĭ cu mult înaintea sesonuluĭ de muncă să facă preliminările de sĕmînță de bucate și nutrețurĭ, ce va avea de lipsă în moșie, apoĭ cât îĭ rĕmâne disponibil din producte pentru vînḍare, ca să pândéscă de timpuriŭ momentul cel maĭ potrivit pentru vînḍarea acelora; apoĭ să se îngrijéscă din vreme de brațe, vite, unelte și mașinĭ și să dispună repararea celor din urmă cu mult înainte de a începe munca, căcĭ odată se face primăvară de timpuriŭ alte orĭ maĭ târḍiŭ. Să nu-l surprindă nicĭ odată timpul de muncă nepregătit, ca venind epoca de muncă el să nu aibă brațe, unelte, vite, și atuncĭ să trebuéscă să alerge după ele în drépta și stînga, căcĭ de obiceiŭ nu le găsesce, și dacă le găsesce sunt și próste și scumpe, și trebue să ia ceea ce găsesce, pe când maĭ de timpuriŭ ar fi putut alege, ceea ce luĭ îĭ plăcea.

De multe orĭ se întâmplă că semĕnăturile nu aŭ rĕsărit, orĭ că aŭ fost nimicite, distruse, compromise dintr'o causă orĭ alta, și atuncĭ ele trebuesc întórse pentru a nu rĕmânea locul gol, și semănat alt-ceva în locul lor.

Alte orĭ prevederile sale nu s'aŭ întâmplat, recoltele aŭ eșit sub așteptările sale, nutreț s'a făcut maĭ puțin. Nicĭ aceste eventualitățĭ să nu-l găséscă nepregătit, fără de semințe, fără de nutreț pentru vite și fără de parale în casă. De aceea este bine ca tot-d'auna să maĭ țină o sĕmînță întrégă orĭ de jumĕtate în reservă pe un an înainte, o claie de fîn, o șiră douĕ de paie, carĭ le va consuma la începutul anuluĭ viitor, dar în orĭ ce cas cu ele îșĭ acopere lipsurile și umple golurile.

Cu paralele este bine ca să aibă tot-d'auna anumită sumă disponibilă în casă, care o întregesce și ratifică către patron tot la douĕ sĕptĕmânĭ orĭ la lună, și maĭ bine este când el are maĭ puținĭ banĭ în numerar în casă pentru acoperirea cheltuelilor curente, dar are credit deschis orĭ cont curent la o bancă orĭ bancher, până la o anumită sumă, pe care o póte orĭ și când să o ridice și încasările maĭ marĭ le varsă tot la bancă pentru ca să fructifice și ele. Manipularea atuncĭ este mult maĭ ușóră și perderile prin furturĭ de banĭ din casă maĭ puțin posibile saŭ chiar nicĭ probabile. Dacă are el casa, face pe casierul și pe contabilul, atuncĭ este necesar ca să aibă tot-d'auna la sine un notiț de însemnare, de ce dă și ce primesce, în carĭ trece îndată suma lichidată, rĕmânĕnd ca să o trécă în registre Dumineca, sĕrbătórea orĭ séra după ce a terminat lucrările. De alt-fel face maĭ bine în interesul sĕŭ și al muncitorilor, ca să aibă ḑile și ore fixe de plată, afară din care să nu facă nicĭ o plată. Prin aceea îșĭ simplifică lucrul și socotelile și si-eșĭ și altora. Tot așa și cu tainul și cele-l'alte emolumente în natură.

Mult maĭ greŭ este cu semințele de semĕnat, cu îngrăsemintele chimice și nutrețurile pentru vite, pe carĭ nu le póte cumpĕra tot-d'auna, chiar dacă are banĭ în casă și când are lipsă de ele, căcĭ saŭ că nu se găsesc de bună calitate în piața cea maĭ aprópe, saŭ că nu se găsesc de loc. De ordinar în timpurĭ de criză ele sunt mult maĭ

scumpe de cât în sesonul obicĭnuit și în timpurĭ normale. De multe orĭ trebue să le cumperĭ primăvara cu prețurĭ aprópe îndoite cu cât le-aĭ vîndut saŭ le-aĭ fi putut avea tómna, și aĭ o perdere considerabilă la ele, tocmaĭ din lipsa de prevedere și pregătire.

Insă nu este de ajuns numaĭ să facă și concépă planurile generale și speciale, ci trebue să țină și îngrijéscă ca ele să fie puse îndată saŭ la timpul oportun în aplicare în sensul vederilor luĭ și cum aŭ fost ele concepute. El nu are să le execute singur, ci să pună pe alțiĭ să le execute fără ver-ce discuțiune orĭ critică la adresa lor orĭ a luĭ personal. Mult face și modul luĭ de purtare și de pășire înaintea sub-alternilor și ómenilor sĕĭ. Exemplul propriŭ face maĭ mult ca sute de ordine și instrucțiunĭ verbale orĭ scrise.

Diminéța el are să fie cel d'întâiŭ sculat și în picióre, chemând și controlând și pe ceĭ-l'alțĭ la îndeplinirea serviciuluĭ lor, și séra este cel din urmă care se dimite la odihnă. Mult face exemplul viŭ, dacă el este cel d'întâiŭ jos în curte, ca să vadă dacă fie-care este la postul sĕŭ și prevĕdut cu tóte cele necesare și în buna ordine, ca la semnalul dat să fie toțĭ în pĕr și plece la muncă. După plecarea lor la muncă maĭ târdiŭ póte face o inspecție în curte, la grajdurĭ, magaziĭ, ambâre, ca să vadă dacă totul este în ordine, vitele rĕmase acasă sunt hrănite, adăpate, țesălate, îngrijite orĭ nu, este curățenie pretutindenea și ordine, și lucrurile sunt puse la locul lor și în rînduială orĭ ba? Apoĭ îĭ rĕmâne 1—2 ore timp disponibil pentru a resolva corespondența, pentru citit jurnale ca să vadă mișcările burseĭ și comerciuluĭ și lucrările de biuroŭ. Pe la orele 9—10 trebue să iésă la câmp afară, ca să vadă mersul lucrărilor în diferite părțĭ și secțiunĭ ale moșieĭ, și dacă fie-care grup de muncitorĭ este la postul și cu rostul lor orĭ ba? Tot așa îĭ rĕmâne ceva timp liber la ameadă și este necesară o nouĕ inspecție după prânz în spre séră, ca să se convingă în persónă de mersul lucrărilor și de isprăvirea lor, și ce rĕmâne de făcut pentru a doua ḑi.

Séra înainte de a termina ómeniĭ sĕĭ munca și a veni din câmp, el să aibă planul făcut pentru a doua ḑi și să-l

aducă din vreme la cunoscința tuturor funcționarilor și impiegaților sĕĭ, ca și eĭ să póță lua din vreme dispositiile necesarĭ. Unde o mĕsură decisă nu se póte aplica a doua ḑi, din causa timpuluĭ orĭ a raporturilor schimbate sub care a fost dată, trebuesce suspendată și complectată prin altă lucrare maĭ potrivită, dar puse în cunoscință persónele direct interesate. Unde timpul saŭ o lucrare grăbesce, pot să fie suspendate tóte cele-l'alte lucrărĭ, carĭ maĭ pot aștepta și tóte puterile disponibile concentrate la o singură lucrare, care este maĭ arḑĕtóre, și care nu suferă amânare.

Ast-fel, fiind vecĭnic ocupat ḑi de ḑi între conceperea de planurĭ și executarea și controlul executăriĭ lor, trece sĕptămâna și luna, trece anul. Omul cel maĭ încărcat și maĭ apĕsat de rĕspunderĭ, dar și cel maĭ activ este el,— dirigintele însu-șĭ, care trebue să fie pretutindenea și vegheze în tot locul. De Lunea diminéța până Sâmbătă séra pentru el continuă o activitate și inspecție neîntreruptă. Sâmbăta este ḑiua de plată și decĭ trebue să îngrijéscă din vreme de socotéla și plata muncitorilor, și de achitarea lor după terminarea munceĭ. Ceĭ carĭ nu aŭ putut fi achitațĭ Sâmbătă séra, trebuesc achitațĭ Duminecă diminéța, ca să nu-ĭ împedice d'a merge la Sf. Biserică saŭ din îngrijirea unor micĭ daraverĭ ale lor, căcĭ de multe orĭ Dumineca și sĕrbătórea eĭ îșĭ fac cumpĕrătórea de alimente și alte micĭ daraverĭ ale lor.

In fie-care Duminecă și sĕrbătórea, el convócă pe administratoriĭ și șefiĭ subalternĭ la sine în conferință, carĭ aŭ să-ĭ raporteze despre lucrările executate de fie-care în parte în decursul sĕptămâneĭ, stabilesce și fixéză cu eĭ de acord lucrările de făcut în sĕptămâna următóre, eventual modificările ce sunt de adus planuluĭ general de culturĭ, etc. Apoĭ vine regularea contabilitățiĭ și diferite alte agende reservate pe séma sa.

Să nu-șĭ reserve sie-șĭ prea multe atribuțiunĭ și orĭ și ce inițiativă și facultate de dispunere, căcĭ nu le póte săvîrși pe tóte, ci este necesar ca până la un punct órecare să lase la inițiativa și pe rĕspunderea subalternilor sĕĭ, însă diferit după facultatea și gradul de formațiune

a fie-căruia, căcĭ alt-cum eĭ nu garantéză de reușită. De multe orĭ o mĕsură luată de maĭ nainte nu se póte aplica din causa schimbăriĭ timpuluĭ, orĭ prin schimbarea raporturilor sub care a fost dată, și în casul acesta este bine ca subalterniĭ sĕĭ să o pótă modifica și schimba fără de a maĭ aștepta noĭ ordine. Dacă o mĕsură a fost luată greșit de unul din subalterniĭ sĕĭ, să nu o schimbe el singur, pentru a nu-ĭ ofensa și umili în fața muncitorilor și împiegaților, ci să-ĭ facă ca dînșiĭ să revină asupra eĭ și să dea nouĭ ordine. Orĭ-ce observațiune ce are de făcut și dojană, să le-o facă între patru ochĭ iar nu în public pentru a nu le submina autoritatea și prestigiul înaintea personaluluĭ inferior. Dar să se feréscă de a da dînsul ordine directe peste capetele subalternilor sĕĭ, saŭ să comunice direct cu muncitoriĭ și argațiĭ, căcĭ prea ușor se póte întâmpla în urmă, ca saŭ argațiĭ și muncitoriĭ să nu maĭ voiască să asculte de superioriĭ lor nemijlociți, saŭ că acești a să se lase în nădejdea dirigintelui, ca el să le facă pe tóte.

Pentru greșelĭ comise în serviciŭ să fie cu indulgență, dacă s'a făcut din nesciință orĭ în presupunerea unor împrejurărĭ, carĭ nu s'aŭ întâmplat, și să caute a le îndrepta, dar să fie sever în reprimarea și tragerea la rĕspundere a vinovatuluĭ, când ele s'aŭ comis din negligență, rĕutate, îndărătnicie orĭ din nesupunere. La conflicte ivite între muncitoriĭ sĕĭ, orĭ între muncitorĭ și personalul de control, să pună să cerceteze cu imparțialitatea și dreptate să facă. Prin aceia va impune respect ómenilor sĕĭ.

El să fie energic și sever în ordinele sale și să caute să suprime în embrion orĭ-ce negjigență orĭ abatere de la acelea. Menagiarea și acoperirea acelora, potentéză numaĭ rĕul, și subalterniĭ sĕĭ în curînd o consideră ca slăbiciune din parte-ĭ, pe care maĭ târdiŭ numaĭ cu greŭ o póte suprima. El trebue însă să fie punctual și sever în îndeplinirea funcțiunilor și agendelor sale propriĭ, prin care maĭ mult va impune subalternilor sĕĭ. Să premérgă cu exemple bune în tóte înaintea subalternilor și muncitorilor sĕĭ, căcĭ exemplu bun face fórte mult.

Rolul luĭ nu este numaĭ acela de administrator și chi-

vernisitor al uneĭ averĭ străine, încredințată luĭ sub întréga responsabilitate morală și materială, înaintea ómenilor, a luĭ Dumnedeŭ, și justițieĭ, ci destul de important și pe terenul social, căcĭ el are să facă deopotrivă și pe pedagogul lor, pe advocat, preot, judecător, și chiar pe medic. Mult îl va ajuta la acésta conduita luĭ proprie socială și oficiósă, cum și cunoscințele luĭ de persóne și lucrurĭ, ca să scie cum să trateze pe fie-care după merit, după condițiunea în care se găsesce, și după caracterul sĕŭ. A-ĭ trata pe toțĭ de o potrivă ar fi greșit, și greșéla s'ar manifesta în nemulțumire cu deosebire la ómeniĭ tinerĭ și ceĭ de valóre, carĭ l'ar părăsi în curînd, neputênd suporta un tratament nepotrivit cu starea și etatea lor. Nicĭ odată el nu póte trata pe funcționarĭ ca pe nisce simpli argațĭ dacă vroesce să lucreze cu eĭ împreună.

Pe funcționariĭ maĭ în etate, trebue să-ĭ trateze alt-fel, și să le lase maĭ multă libertate de acțiune și inițiativă de cât la funcționariĭ tinerĭ, încă în formațiune, pe carĭ dacă nu-ĭ cunósce și nu este încă convins de aptitudinea și probitatea lor, are de obiceiŭ datoria să-ĭ țină maĭ de scurt în frîŭ, și să-ĭ controleze cât maĭ des.

Relațiile sociale și personale dintre el și funcționariĭ sĕĭ subalternĭ să nu fie nicĭ odată tulburate și nicĭ comunicațiunea de vederĭ între dînșiĭ întreruptă. Este bine ca și pe funcționariĭ tinerĭ necăsătoriți să-ĭ introducă la sine în casă și familie, căcĭ prin aceia îĭ atrage și identifică cu sine, și exercită maĭ multă influență asupra lor și îĭ feresce de societățĭ stricate. Dacă pe unul saŭ pe altul crede a nu-l putea primi la sine acasă și la masa sa, din cauza unor viţiĭ patente și sciute, atuncĭ cel maĭ nimerit lucru este dacă mijlócele de îndreptare nu folosesc, să-l înlăture și facă să plece singur, ca să nu-ĭ corrupă și seducă și pe ceĭ-l'alțĭ. Formarea funcționarilor și muncitorilor moșieĭ aparține în întregul, de sfera și competința luĭ de activitate.

Unde i se oferă ocasiunea de a face un bine, și aduce un serviciŭ funcționarilor și impiegaților sĕĭ fără să sufere serviciul, să o facă, căci prin aceia va câștiga numaĭ în ochiĭ lor și devotamentul lor de moșie și serviciŭ va fi

maĭ mare. El să aibă o vorbă bună și pentru cel din urmă lucrător și argat al sĕŭ la timpul oportun. Cu un sfat înțelept, cu un mic ajutor saŭ dovadă de bună-voință și compătimire la casurĭ de nevoe și de grea cumpĕnă, face mult și în ochiĭ muncitoruluĭ celuĭ maĭ simplu, pe care el nu va uita în curînd. «*Românul ține minte*» la bine ca și la rĕŭ și nu uită, este un vechiŭ proverb la poporul nostru și la popórele vecine și conlocuitóre cu el.

O descindere în odaia muncitoruluĭ, la cas de serbărĭ familiare, o vizită la patul bolnavuluĭ și lĕuzeĭ din partea soțieĭ sale, un medicament saŭ ajutor în cas de bólă, un sfat părintesc la îngrijirea unuĭ copil, ceva semințe bune pentru semĕnat, un kilogram saŭ douĕ de trifoiŭ și lucernă, un purcel bun de rasă, pe un preț convenabil, un taur saŭ un vier bun de rasă pentru comuna întrégă și obștea locuitorilor pe un preț convenabil, care să le amelioreze cu timpul vitele și producțiunea lor, ajutor cu ceva material de construcție, când îșĭ clădesce omul casa din noŭ, orĭ după ce i-a ars casa și nimestiile, iată atâtea și atâtea ocasiunĭ de a face bine ca să nu scie stânga ce face drépta fără să sufere moșia și administrația câtușĭ de puțin, dar adînc tăietóre în efectele lor. Prin ele ar spori numaĭ autoritatea dirigintelui în ochiĭ funcționarilor, impiegaților și muncitorilor moșieĭ, și și-ar asigura numaĭ concursul și devotamentul lor.

Dacă ar observa și face acésta numaĭ jumĕtate din proprietariĭ, arendașiĭ și administratoriĭ moșiilor nóstre marĭ și micĭ, relațiile sociale și culturale la țară, ar fi cu totul altele, și jumĕtate din isprăvniceiĭ și pândariĭ înarmațĭ cu hangiare, iatagane, pușcĭ, pistóle și revolvere, ar dispare de pe moșiĭ și din țară. Tot-d'auna înarmarea pândarilor și isprăvniceilor până la dințĭ, sunt după noĭ semnul lipseĭ de cultură și de crescere a dirigintelui moșieĭ, și ele sunt de prisos acclo, unde cuvîntul și autoritatea morală singură ar fi de ajuns de a înfrâna orĭ-ce digresiune și abatere de la datorie, și până și pe spiritele cele maĭ recalcitrante și rebele de a le aduce la supunere și ascultare. Mulțĭ dacă vor ca relațiile dintre țĕranĭ și patron de pe moșia lor să se îmblânḑéscă, trebue să premérgă dînșiĭ cu exemplu bun și

să dea înșișĭ pilde de onestitate, bună-credință și de dragoste către țĕran.

Ca și organisarea, depinde întru tóte împărțirea personaluluĭ subaltern de diriginte, care este responsabil în prima linie de tóte, de personal ca și de material, cum și unde să distribuiască și pună el pe fie-care, și ce grad de inițiativă și responsabilitate să lase în sarcina fie-căruia. De ordinar el dă cu inventar fie-căruĭ administrator subaltern partea de obiecte ce i se cuvin, și carĭ fac zestrea moșieĭ sale și a trupurilor de moșie, ce-ĭ sunt încredințate, iar aceștia le daŭ cu inventar în primirea ajutórelor și impiegaților lor. Pe moșiĭ maĭ micĭ administratorul 'șĭ angajéză și ține lângă sine numaĭ un chelar orĭ magaziner, pe care îl însărcinéză cu tóte agendele interióre și îșĭ reservă sie-șĭ numaĭ serviciul extern propriŭ dis. Pe moșiile maĭ marĭ, la filiale și în posturĭ isolate, are sub ordinele sale ajutóre și practicanțĭ une-orĭ și numaĭ impiegațĭ inferiorĭ.

De ordinar, fie-care administrator subaltern este dator să facă devisurile și planul de cultură din vreme, să le înainteze la timp dirigintelui spre aprobare, să trimită regulat în fie-care sĕptămână listele de muncitorĭ și conturile la contabil, ca Sâmbăta séra saŭ Duminecă diminéța muncitoriĭ să pótă fi plătițĭ. De asemenea trimite la fie-care sĕptămână odată rapórtele despre lucrările sĕvîrșite și despre cele ce are să sĕvîrșéscă. La planurĭ și proecte maĭ marĭ, carĭ reclamă cheltuelĭ extraordinare, cere maĭ întâiŭ aprobarea dirigintelui saŭ inspectoruluĭ sĕŭ. Tot așa recurge la ajutorul acelora, pentru tranșarea unor neînțelegerĭ și conflicte maĭ grave ivite între el și argațĭ și muncitorĭ. Angajarea personaluluĭ de serviciŭ și a muncitorilor însă este de atribuția luĭ exclusivă (1).

Am arătat maĭ sus necesitatea ca agricultorul să fie cruțător și prevĕdător, ca nicĭ odată să nu-l surprindă evenimentele și lucrările nepregătit, și el să nu fie în stare

(1) Despre regulamentele de serviciŭ interior și instrucțiunile de dat funcționarilor subalternĭ și impiegaților moșieĭ, vedĭ cartea intitulată I. Schimák. *Dienstinstruction für Wirtschaftsbeamte,* Wien, 1893. II Auflage.

să le facă faţă la timp, eventual să le attenueze efectele lor. In prima linie el trebue tot-d'auna să tindă la sporirea şi înmulţirea valorilor şi veniturilor moşieĭ, însă aceste sporurĭ de venituri să nu se întâmple în dauna şi detrimentul moşieĭ prin o *deteriorare a substanţeĭ.*

Deteriorarea substanţeĭ se póte referi atât la teren şi diversele luĭ producţiunĭ, instalaţiunĭ şi ameliorаţiunĭ, cât şi la clădirĭ, maşinĭ, unelte şi vite, pe carĭ este dator tot-d'auna să le ţină în bună stare, ca în orĭ-ce timp să se pótă servi şi folosi de ele.

El să fie decĭ cruţător şi chivernisitor în ceea ce privesce conservarea substanţeĭ şi în menajarea tuturor obiectelor ce fac zestrea moşieĭ, şi ţinerea lor în bună stare, dar pe cât este posibil, să le complecteze şi înmulţéscă căcĭ numaĭ prin aceia va spori venitele moşieĭ. El să fie tot-d'auna veghetor, să observe îndată şi vadă ceea ce se petrece în jurul sĕŭ, şi să prevadă ceea ce are să se întâmple în viitor. El să premérgă tot-d'auna timpuluĭ şi lucrărilor, ce are de executat, pentru a le putea sĕvîrşi pe tóte la timp şi în bune condiţiunĭ.

El să fie decĭ prevĕdător, vara trebue să facă devisurile şi borderourile pentru consumaţiunea şi cheltuelile de iarnă, şi iarna să facă planul de cultură cu devisurile de cheltuelĭ şi spese, de care va avea trebuinţă în campania viitóre de lucru. El trebue să facă de timpuriŭ planul de cultură şi de muncă atât pentru semĕnăturile de primăvară, cât şi pentru cele de tómnă. Planul general de cultură deşi stabilit în principiŭ şi aprobat cu mult înainte, totuşĭ nu se póte aplica în tóte detaliile luĭ, ci este supus maĭ tot-d'auna la diferite modificărĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin însemnate, — şi trebue modificat în parte din cause elementare orĭ accidentale, uneorĭ şi de forţă majoră. Nu orĭ-ce lucru ce se face este bine făcut, şi cel bine făcut nu dă tot-d'auna resultatele dorite orĭ presupuse. De aceea attenţiunea continuă, şi observaţiunea de aprópe este neapĕrat trebuinciósă pentru agricultor. Primăvara îndată ce s'a luat şi dus zăpada, el să caute să vadă cum staŭ semĕnăturile de tómnă.

Apoĭ după ce a terminat cu semĕnăturile de primăvaăr

trebue să facă devisul de cheltuelĭ și planul de cultură pentru seměnăturile de tómnă, căcĭ pe de o parte terenul trebuesce arat la timp de 2 — 3 orĭ, gunoit, grăpat, tăvălugit, sdrobițĭ bulgăriĭ de pe el etc. ca să póată primi sěmînța, iar pe de altă parte el póte prevedea cu mare probabilitate pe vremea aceea, cum staŭ seměnăturile de tómnă și de primăvară și după starea lor să deducă și prevadă cum va fi recolta, atât a celor de tómnă cât și de primăvară, să-șĭ facă decĭ calculele, cât îĭ va trebui pentru consumație, pentru seměnat și ce-ĭ rěmâne disponibil pentru vînțare.

Dar el nu merge tot-d'auna la sigur. De multe orĭ primăvara vede că seměnăturile de tómnă aŭ perit de ger s'aŭ clocit sub zăpadă orĭ că aŭ perit primăvara saŭ că aŭ fost mâncate de șorecĭ și insecte, cele de primăvară nu aŭ reușit din causa seceteĭ orĭ s'aŭ întârziat și le-aŭ copleșit buruienile. Decĭ trebue să repare și îndrepte greșelile și să atenueze pagubele pe cât este cu putință. Maĭ cu sémă rapița este supusă la multe risicurĭ și se compromite des tómna, iarna și primăvara. Tómna dacă n'a rěsărit din causa seceteĭ, orĭ că a mâncat'o pureciĭ, orĭ omidele, atuncĭ dacă este timp o póte întórce și să semene alta în locu-ĭ, dacă maĭ este timp peste 10 Septembre însă să nu semene de cât rapiță měruntă, navetă. Dacă însă s'a compromis după aceia, trebuesce întórsă și seměnat grâŭ în locu-ĭ, iar în locul celeĭ degerate și compromise seměnăm orz, orĭ punem o plantă prășitóre. Rapița dacă a degerat iarna, i-aŭ putrețit rědăcinile, atuncĭ deși este încă verde trebuesce întórsă fără amânare, căcĭ după ce s'a svîntat pămîntul, i se usucă rědăcina fiindu-ĭ putredă; dacă însă rădăcina 'ĭ este sănătósă, dar i-a putrețit orĭ degerat numaĭ coletul, trebuesce încă lăsată căcĭ 'ĭ dă lugerĭ de jos de la pămînt. Dacă tómna este prea îmbelșugată pentru ca să nu putrețéscă și ca să clocéscă sub zăpadă este necesar să o pășunăm cu oile.

Și seměnăturile de tómnă, ies une-orĭ slăbuțe în primăvară, maĭ cu sémă când le-am seměnat târțiŭ, orĭ că iarna a fost négră—fără zăpadă. Ele se pot încă îndrepta și se îndreptéză maĭ ușor de cât rapița. Un timp cald de

câte-va ḑile după ce s'aŭ retras apele și s'a svîntat pămîntul le îndreptéză și ajută fórte mult, de aceia, chiar slăbuțe fiind, să nu ne prea grăbim cu întórcerea lor. Un proverb bětrânesc ḑice că la Sf. Gheorghe să se pótă ascunde cióra în holdă fără să se vadă. Le putem ajutora și noĭ însă prin grăpare cu o grapă ascuțită care sfărîmă bulgăriĭ, pune firele scóse de ger iarășĭ în pămînt și aduce țěrînă nouě în jurul lor, rupe scórța și cója formată. Le face bine tuturor seměnăturilor slăbuțe dacă le putem stropi cu urină, gunoiŭ měrunt pe d'asupra, cu găinațurĭ orĭ cu nitrat de Chili, căcĭ acestea disolvându-se de ploĭ, azotul lor le favorizéză fórte mult în desvoltare și face să înfrățéscă din noŭ, de unde lanul se încheie și pămîntul se acoperă în scurtă iareșĭ vreme mult maĭ bine de cât cele remase negrăpate.

Seměnăturile de primăvară în special orzul, leguminósele trifoiul și lucerna se pot seměna cât maĭ de timpuriŭ chiar și în Februarie dacă pămîntul este desghețat, căcĭ lor nu le strică dacă se rěcesce vremea și maĭ vine o zăpadă peste ele — dar să profite cât maĭ mult de umeḑélă, de mustul zăpeḑeĭ. Ovězul se séměnă ceva maĭ târḑiŭ, porumbul in întréga lună luĭ Aprilie și la începutul luĭ Maiŭ. Cânepa și inul d'asemenea. Meiul și hrișca încheie seměnăturile de primăvară și ele pot fi seměnate și în locul seměnăturilor compromise și nereușite. Dacă seměnăturile de primăvară nu aŭ reușit orĭ că aŭ fost coplesite de buruienĭ, distruse de insecte, ciupercĭ parasite. atuncĭ maĭ bine nu le lăsăm să se cócă și producă bóbe. ci le cosim verḑĭ pentru a face nutreț din ele. Prin aceea împedicăm buruienile de a produce și împrăștia sěmînța. Porumbul și plantele prășitóre rěsărite inegal le putem încă completa, cârpi, iar dacă porumbul a fost mâncat de vermĭ maĭ târḑiŭ în vetrele rěmase góle sădim sfecle, napĭ verḑe, ca să nu se întindă buruienile. Contra grindineĭ trebue să asigurăm seměnăturile din vreme, tot așa și recoltele adunate le asigurăm de incendiŭ înainte de a fi puse în stoguri și șire.

O ḑi douě de treer de probă ne va da cătimea probabilă a productelor, după care ne putem orienta cu vînḑarea

și utilisarea productelor, ca să pândim momentul favorabil pentru arvunirea orĭ vînḑarea lor. Tot așa este și cu nutretul.

Unde sunt multe vite nu este lucru ușor de a îngriji de nutreț suficient pentru ele vara și iarna. Nutrețurile aŭ să compenseze cerealele nereușite și compromise. Dacă seceta împedică iérba din crescerea eĭ și este perspectiva de a produce puțin fîn, atuncĭ trebuesc seměnate nutrețurĭ verḑĭ din greŭ; tot așa și unde secetele bântue des de se usucă pajiștile, ca să avem nutreț cu deosebire atuncĭ când s'a gătat iarba de pășune. Agricultorul, să nu calculeze nicĭ odată cu abundența și prisosul de nutreț ci maĭ des cu lipsa. La pășune să nu se aștepte nicĭ odată prea de timpuriŭ pentru a scóte vitele la iarbă. Inainte de începutul luneĭ luĭ Aprilie arare orĭ găsesc mâncare vitele bovine în câmp și numaĭ oile și porciĭ îĭ putem scóte la iarbă. Scóterea lor la mugure este tot-d'auna vătĕmătóre pădurilor și un abus.

Din contra fie-care bun econom trebue să tindă să aibă nutreț verde seměnat și bun de cósă cât maĭ de timpuriŭ și la momentele decisive: la munca intensivă și pe timpul secetelor îndelungate, când pășunile naturale și accesoriĭ sunt cu totul pârlite și uscate. Ca nutreț verde de timpuriŭ vine în considerare rapița měruntă — *naveta* — apoĭ trifoiul incarnat, trifoiul roșu și lucerna, secara și orzul de tómnă în amestec cu mazăre saŭ măzăriche de tómnă, pe carĭ le putem cosi înainte de ce pajiștile naturale înverḑesc Intre Pascĭ și Sf. George tot-d'auna este mâncare destulă până după 10 Maiŭ, când iarășĭ se împuținéză hrana, căcĭ câmpul s'a strâmtat prin seměnăturile și ogórele făcute, și pe pajiștĭ a cam îmbětrânit ierburile timpuriĭ. Atuncĭ însă ne vine în ajutor cósa a doua și a treia a lucerneĭ și trifoiuluĭ, vine màzerichea și cositurile de ověs și orz, apoĭ vine porumbul verde și măturile, care ține tótă vara, spre tómnă vin sfeclele și foile de sfecle, napĭ, bróșbele și foile de varză. Porumbul verde de nutreț seměnat tot la douě sěptěmânĭ de la 1 Aprilie și până la finea luĭ Iunie are să ne dea nutrețul necesar în orĭ-ce season al vereĭ și tómna; ceea ce nu putem usca din el și

consuma în stare verde, îl îngropăm în pămînt și-l murăm pentru iarnă.

Maĭ tot-d'auna ne putem produce nutrețul necesar pentru vite fără să fim siliți a-l cumpěra. Dacă unul saŭ altul ajunge în lipsă de nutreț și în strâmtorare cu vitele, dovedesce prin aceea numaĭ lipsa de precauțiune și prevedere din partea dirigintelui. Alte orĭ în lipsă de nutreț putem măcina și utilisa cu vitele și productele de cal. II și zona, orĭ leguminósele și porumbul pentru care nu este cerere în piéță orĭ că nu sunt prețurĭ. Eventuale lipse maĭ micĭ și deficite le acoperim încă din tómnă prin cumpěrare de nutrețurĭ concentrate și întăritóre, cu carĭ pe lângă paie și plante tuberculóse putem să ținem vitele tótă iarna fără să le dăm fîn. Insă să îngrijim tot-d'auna ca să avem cel puțin paie ca să nu cumpěrăm. Cea maĭ rea economie și sistemă de cultură este aceia, care lupta an de an cu lipsa de paie, și este silită să le cumpere. «Economia fără paie este ca și casa fără pâne». Paiele sunt indispensabile pentru hrana și așternutul vitelor ca și pentru producțiunea de gunoiŭ. Lipsesc paiele, lipsesce nutrețul și lipsesce și gunoiul.

Ca dirigintele să îngrijéscă de ómenĭ vite și unelte și mașinĭ de muncă din vreme, aceea s'a dis maĭ sus. El să pună să dirégă și repare podurĭ, trecětorĭ, drumurĭ, fântânĭ cu sghiaburĭ cu mult de a începe munca, ca la timpul oportun tóte să fie în ființă și în bună stare de a funcționa.

Apoĭ este necesar ca pe fie-care an să facă odată un inventar și evaluațiune din noŭ a tuturor obiectelor moșieĭ ca să scie cum stă. Deși răfuirea și încheierea socotelilor de obiceiŭ se face la finele anuluĭ calendaric, totușĭ pentru făcut inventarul este maĭ potrivit primăvara la Sf. George, pe de o parte atuncĭ s'a cam terminat semănăturile și muncile de primăvară—vitele se scot la pășune, atuncĭ se plătesce pășunatul, arendile, dar atuncĭ sunt maĭ puține producte în deposit și magaziĭ, căcĭ nutrețurile murate și uscate aŭ fost deja consumate cea maĭ mare parte, vitele de prăsilă aŭ fătat deja cele maĭ multe și prăsila supra numerară s'a vîndut, semănăturile de tómnă și de

primăvară sunt terminate, cele maĭ multe rĕsărite, tainul la ómenĭ și sĕmînța s'a dat, așa că atuncĭ sunt în genere maĭ puține obiecte de evaluat și de calculat și nu prea este multă muncă. Atuncĭ se cunosc și se pot aprecia bine și vitele după starea în care aŭ eșit ele în primăvară și după valórea lor. Tot atuncĭ se póte face devisul de recolte probabile și de semĕnăturile pentru tómnă etc. Alte devise maĭ micĭ se pot face și maĭ târdiŭ vara îndată după secere despre recolta efectuată, saŭ tómna despre plantele prășitóre recoltate și despre nutrețul strâns și modul de întrebuințare și folosire al lor.

La cumpĕrarea de materiale diverse tot-d'auna este maĭ avantagios cumpĕrarea cu toptanul în mare — și din vreme, la care de obiceiŭ se face o economie de 10—20 % la prețurĭ, dar și spesele de transport sunt maĭ micĭ și une orĭ ne dispensăm și de serviciile comisionaruluĭ, samsaruluĭ, etc. Lemnele, combustibilul și materiale diverse pentru construcțiunĭ și reparatul mașinelor se cumpĕră iarna orĭ din tómnă, atuncĭ când carĕle și vitele nu sunt ocupate cu munca câmpuluĭ și alte transporturĭ. La cumpĕrarea de semințe mĕrunte, nutrețurĭ concentrate și îngrășeminte chimice, cu a căror calitate agricultorul este maĭ des mistificat din causa falsificărilor și abusurilor ce se face cu ele în comerciŭ, fitotechnia pag. 431, este necesar ca maĭ întâiŭ să le trimită la o șcólă de agricultură orĭ stațiune agronomică și de controlul semințelor, ca să le analiseze și să le plătéscă numaĭ după substanța utilă din ele: la semințe după puritate și procentul de germinațiune, la nutrețurĭ după principiile azotóse — albuminoidele, la îngrășeminte după procentele de acid fosforic, potasă și azot din ele. Dacă nu are alt mijloc de constatare despre puritatea și forța germinativă a semințelor, să caute să le facă singur o analisă despre substanța utilă din ele și să le pună la germinat ca să vadă câte la sută germinéză, și apoĭ după resultatele obținute să se orienteze cu prețul și cu cantitatea de sĕmînță ce are să cumpere și semene.

Deși la cumpĕrătóre este bine ca să aibă prețul și oferta de la diferite case, totușĭ prețurile cele maĭ ieftine nu sunt tot-d'auna și cele maĭ de folos — căcĭ prețurile

micĭ se usitéză la marfă ordinară, și de multe orĭ pentru un ban doĭ la chilogramul de semințe maĭ ieftine ne expunem să perdem baniĭ și pămîntul și să rĕmânem și fără de nutreț. De aceea este maĭ de preferat de a cumpĕra semințele de la o casă mare de încredere, escludênd detailiștiĭ și intermediatoriĭ carĭ de multe orĭ le scumpesc și le falsifică și eĭ.

Vitele de muncă și de prăsilă le póte cumpĕra agricultorul direct orĭ prin comisionarĭ. Pentru acésta este bine ca să visiteze 2—3 tîrgurĭ marĭ de vite, ca să-și alégă dînsul ce-ĭ convine și să cunóscă și prețurile pentru viitor. Vitele de reproducție este maĭ avantagios de a le cumpĕra din grajdul producĕtoruluĭ direct și pe garanție, orĭ de la exposițiile de vite de rasă și de reproducție, de cât din tîrg, unde de multe orĭ ni se oferă curciturĭ, semi-sange drept vite de rasă pură. Și în fine tot-d'auna din vreme și cu banĭ gata se cumpĕră maĭ ieftin de cât pe datorie, orĭ cu termin, și în timpul din urmă. Cresc însă cu ceva, dobânda banilor și spesele de întreținere.

Și cu muncitoriĭ este maĭ bine să-ĭ avem tocmițĭ și arvuniți de maĭ 'nainte, ca să fim maĭ siguri de eĭ. Tot-d'auna muncitoriĭ tocmițĭ din iarnă și cărora le-am dat și avansurĭ ne vin maĭ ieftin de cât ceĭ tocmițĭ cu ḑiua, dar nu sunt și muncitorĭ maĭ bunĭ. Unde se usitéză aducerea de muncitorĭ ambulanțĭ din străinătate, aceia se angajéză de un vătaf al lor orĭ vre-un comisionar care dă garanție pentru eĭ și este responsabil de tóte faptele lor. Avantagele și defectele lor, vedĭ pag. 321.

La resultatul final al exploatațiuneĭ agricole contribue în mare parte și vînḑarea și utilisarea productelor. Este maĭ ușor de a produce de cât a desface cu preț, adică peste costul de producțiune ca să rĕmână și un beneficiŭ. Producțiunea tot-d'auna depinde de posibilitatea de a vinde cu preț și a folosi, iar vînḑarea depinde de căutare și ofertă. Agricultura însă produce o mulțime de materiĭ prime și producte, pe care parte nu le póte vinde de loc, căcĭ nu este căutare și mușteriĭ pentru ele, și parte că nu se pot conserva timp îndelungat și aicĭ transporta pe distanțe marĭ fiind supuse alterațiuneĭ. Cerealele

și vitele carĭ se pot transporta și exporta, de multe orĭ nu se pot vinde căcĭ nu este căutare pentru ele, orĭ că nu sunt prețurĭ convenabile, ca să ne rămână un beneficiŭ óre-care peste spesele lor de producțiune. De aceia agricultorul să-șĭ aibă tot-d'auna privirea îndreptată într'acolo, nu numaĭ de a produce ci și de a putea vinde și desface la timpul oportun și cu prețurĭ pentru el convenabile.

Maĭ bine este pentru agricultor când moșia este în legătură cu o fabrică orĭ când are un oraș mare în apropiere, saŭ are contract pentru furnisarea de anumite cantităţĭ de producte pe ḑi, lună, și an, orĭ că póte contribui la alimentarea orașuluĭ cu producte de prima necesitate lapte, etc., căcĭ atuncĭ are un venit net sigur, și rămâne numaĭ de stabilit cantitatea și calitatea ce póte produce. In contractul de furnitură însă agricultorul îșĭ ia numaĭ obligațiunea de a vinde întréga recoltă ce póte produce pe o anumită suprafață, dar maĭ rar dă garanție că va putea produce atâta cantitate și calitate, carĭ nu depind numaĭ de el. La închirierĭ de furniturĭ marĭ pe un an saŭ o jumătate de an înainte, d. es. lapte în lăptĕriĭ, nutreț la armată, el trebue să-șĭ reserve sieșĭ facultatea de a urca și reduce cu 10% cătimea de furnisat după seson și anotimp. De ordinar fabricele agricole pot să ia în prețul convenit de maĭ 'nainte orĭ și ce cantitate produsă, dacă marfa correspunde cu probele depuse.

Pentru cele-l'alte producte și materialurĭ în lipsă de fabricĭ în apropiere, rămâne la chibzuința agricultoruluĭ, cum să le folosésca maĭ bine, și în ce chip să le desfacă, ca să nu i se strice și pérdă din valóre, prin vînḑare, folosirea cu vitele, ómeniĭ, materiale diverse etc. De aceia este necesar ca agricultorul să fie tot-d'auna în curent cu mișcarea pieţeĭ naționale din porturile și schelele din apropiere și cele internaționale, și prevadă ce are să se întâmple. Acésta o póte sci fórte ușor dacă ține câteva reviste economice bune și jurnale politice, carĭ de obiceiŭ aduc ḑilnic cota burselor de cereale din porturile și piețele principale din țară și străinătate.

Vînḑarea productelor se face direct de la arie, magazie,

orĭ indirect prin trimiterea și depositarea lor la docurĭ, magaziĭ, băncĭ, orĭ prin comisionarĭ și samsarĭ, și predabile loco orĭ în gara și schela din apropiere, cu chila și vagonul orĭ la o anumită gară, schelă, etc. In casul din urmă din prețul acordat vin scăḑute taxele de transport până la gară, saciĭ, transportul pe calea ferată, șlep încărcatul, descărcatul, taxele de magasie, asigurarea de incendiŭ, eventuale perderĭ prin scădere, dare la lopată, comision, etc. Cea maĭ defectuósă între tóte este vînḑarea înainte și luarea de avansurĭ de la băncĭ și negustorĭ pe productele încă nedesvoltate în de ajuns și necópte, unde nu se póte cunósce nicĭ calitatea și reușita lor, dar nicĭ prețurile reale. Așa aŭ obiceiul mulțĭ dintre arendașĭ de a vinde înainte recoltele și a lua avansurĭ pe rapiță la Martie și Aprilie, unde rapița abia a început să înflorésică, la Aprilie și Maiŭ pe grâŭ, căruia abia i-a dat spicul, iarna pe lână și brînza de la oĭ, când lâna încă nicĭ jumĕtate nu este desvoltată și crescută pe óie, orĭ pe mieiĭ, laptele și brînza ce are să dea oile la vara viitóre.

La aceste vînḑărĭ înainte și amanetărĭ atât de frecuente la arendașiĭ și cu deosebire la țĕraniĭ noștri, agricultorul tot-d'auna este expus la marĭ perderĭ și mistificațiunĭ, și ele iĭ răpesc o parte însemnată din beneficiul care l'ar putea să-l aibă. Maĭ curînd mistifică și induce în eróre samsarul și negustorul pe agricultor, de cât vice-versa agricultorul pe negustor, care se ocupă exclusiv cu una și aceiașĭ marfă, saŭ cu un anumit soiŭ de producte. Apoĭ există la vînḑarea productelor în diferite porturĭ și la schele anume obiceiurĭ, numite *usanțe* în tratarea și vînḑarea mărfeĭ, pe care încă este bine să le cunóscă și agricultorul, dar le cunósce maĭ bine samsarul și negustorul din localitate, și pe basa cunoscințeĭ de relațiĭ și persóne, el obține maĭ bune prețurĭ pe ele de cât le-ar obține agricultorul. Deși în atarĭ casurĭ are să dea samsaruluĭ o anumită cuotă — parte, numită provisie saŭ comision, care se scade din preț, totușĭ de multe orĭ este maĭ folosit de a vinde productele prin comisionărĭ și samsarĭ de cât direct, din causă că aceia cunosc maĭ bine prețurile

și schimbările din pieţele internaţionale, și combină maĭ iute, realiséză și pentru eĭ și pentru agricultor un beneficiŭ maĭ mare.

Deși cea maĭ mare parte din producte ce sunt de vînḑare agricultorul o póte ţinea la sine acasă în magazie și ambare până la vînḑarea lor, totuși nu este rĕŭ ca să depositeze o parte din producte la docurĭ orĭ în magaziile de la schele, ca să pótă urmări și el d'aprópe conjuncturile favorabile ale pieţeĭ și burselor de cereale, hausse și baisse. Ca să jóce el singur la bursă, arare-orĭ este consult și de folos pentru el, o pot face comisionariĭ și negustoriĭ din port carĭ vor să câștige la diferinţa de preţurĭ între diferite pieţe. De alt-fel prin speculaţiunile la bursă se urcă și scad fără de motiv preţul cerealelor și productelor, în detrimentul consumatoruluĭ ca și al producĕtoruluĭ; de aceia tóte guvernele tind să le înfrîneze, iar nu să le încurageze.

Vînḑarea se face cu banĭ gata, per comptant, și la termen, saŭ cu accept. Cea maĭ bună este vînḑarea din mâna liberă și cu banĭ gata, căcĭ predăm marfa și ne primim îndată paralele și afacerea s'a terminat. La vînḑare cu termen căpĕtăm numaĭ un accept în contul cerealelor, ce avem să trimitem saŭ depositătm în anumit termin, rĕmânênd ca costul principal să-l ridicăm la predarea mărfeĭ fie în numerar fie în cecurĭ tratte Până la vînḑarea productelor însă putem să depositătm productele și la docurĭ, magaziĭ publice, la bănci, și luăm un avans în contul lor numit warrante, pe carĭ le achităm la vînḑarea productelor.

Când nu sunt preţurĭ pentru producte și nu le putem ţinea timp maĭ îndelungat, rĕmâne să chibzuim ca să le utilisăm cumva noĭ înșine, prin transformarea lor în fabricate și semi-fabricate, făină, orĭ dându-le la vite, ca să nutrim și îngrășăm vitele cu ele. Ast-fel este cu porumbul dacă nu este bine copt saŭ nu are căutare și preţurĭ convenabile, porumbul până ce el este să se usuce ca să-l putem bate și vinde, putem îngrășa porciĭ cu el, ca să-ĭ vindem pe eĭ înainte de a se fi uscat bine porumbul.

Pentru vînḑarea de producte animalice lâna, lapte, brînzeturĭ unt, este bine să intrăm în legătură cu negustoriĭ

orĭ să le deposităm în anumite puncte și centre comerciale. Pentru vîndarea de vite de prăsilă și vite grase în bîlciurile obicinuite, arare-orĭ găsim mușteriĭ pentru ele, de cele maĭ multe orĭ procedem maĭ bine de a arangia licitațiunĭ publice, la carĭ invităm pe toțĭ prieteniĭ de afacerĭ și mușteriĭ, carĭ se intereséză de ele. Când sunt bine apreciate vin mușteriĭ, de le cumpĕră din grajd. Tot așa și cu cele-l'alte producte ale agriculturei, lemne, țuică, fructe, cartofĭ, in, cânepă, vin, etc.

6) Scontrarea caseĭ și facerea bilanțuluĭ.

Administratorul este dator în decursul anuluĭ să facă de repețite orĭ scontrarea caseĭ și a magaziilor de producte, ca să vadă cum stă. El o póte face fórte ușor dacă are o contabilitate regulată.

Cu încheierea anuluĭ este însă dator să facă și el o încheiere asupra gestiuneĭ sale din anul expirat, adică să facă și depună bilanțul. Și acesta îl póte face ușor căcĭ atuncĭ recolta este terminată, semĕnăturile de tómnă făcute, muncitoriĭ trebuesc răfuițĭ, și sunt o mulțime de plățĭ de făcut.

La fie-care moșie și gestiune deosebim venitul brut și venitul net. Pentru aprecierea gestiuneĭ din anul expirat nu este decisiv nicĭ venitul brut singur, dar nicĭ venitul net singur. Se póte fórte bine ca venitul brut al unuĭ an saŭ moșiĭ să fie mare, iar dacă cheltuielile încă sunt marĭ, atuncĭ beneficiul saŭ câștigul să fie mic saŭ chiar insuficient. Altă dată venitul net póte să fie mare, dar acesta să provină din isvóre de câștig extra-ordinare, din negligerea a o mulțime de lucrărĭ și reparaturĭ, carĭ trebuiaŭ făcute dar nu s'aŭ făcut, din vîndarea și lichidarea unor obiecte și isvóre de venit, carĭ nicĭ când nu trebuiaŭ vîndute lichidate, ca făcênd parte integrantă din substanța și isvórele necontenite ale moșieĭ, saŭ că moșia a fost prea tare exploatată și s'a abuzat de ea, s'a vîndut prea multe vite nu s'aŭ plătit și achitat muncitoriĭ, etc.

Și se póte fórte bine să se ivéscă casurĭ, unde atât ve-

nitul brut cât și venitul net, să fie modeste și sub media indatinată, și cu tóte aceste situațiunea și gestiunea să fie acceptabilă și satisfăcătóre. Acésta se întâmplă fórte des pe moșiile dărăpănate, neglijate, istovite, când în aniĭ d'intâiŭ trebuesc făcute o mulțime de ameliorațiunĭ și învestirĭ de tot soiul, carĭ numaĭ cu timpul îșĭ vor da folósele lor, dar de o cam dată aŭ reclamat o mulțime de cheltuielĭ, fără să dea beneficiĭ corespundĕtóre; ast-fel când s'aŭ cumpĕrat vite tinere de mare valóre, s'aŭ făcut tot felul de ameliorațiunĭ agricole, reparaturĭ la clădirĭ, s'aŭ făcut plantațiunĭ din noŭ, fînațurĭ și pășunĭ artificiale, drenagiurĭ și fixărĭ de terenurĭ mobile, canalisărĭ, etc. Aceste tóte nu produc de o cam dată, dar cu timpul vor aduce ródele lor cu prisosință și vor spori considerabil venitele moșieĭ. Am vĕdut maĭ sus la pag. . . . că țĕranul póte fórte bine să existe și fără de un beneficiŭ net pe moșia sa, dacă 'șĭ are hrana luĭ și a vitelor sale cu îndestulare și i se plătesce în de ajuns munca luĭ și a vitelor la sine acasă și în moșióra luĭ, și are ocupațiune, unde în altă parte nu ar găsi nicĭ câștig nicĭ ocupațiune.

Și iarășĭ se pot ivi casurĭ ca cu tot venitul brut mare și a venituluĭ net mare, situațiunea materială a luĭ să fie insuficientă din causa cheltuelilor prea marĭ personale, orĭ ale familieĭ luĭ, saŭ a scumpeteĭ banilor luațĭ cu dobîndă orĭ a prețuluĭ exagerat cu care și-a cumpĕrat și închiriat moșia, orĭ că a făcut prea mare lux cu clădirile și zestrea moșieĭ orĭ administrațiunea eĭ a fost greșită. De aceia agricultorul trebue să cerceteze bine gestiunea sa în tóte amĕnuntele eĭ, și să facă cuvenitele îndreptărĭ. Beneficiul net saŭ câștigul și léfa luĭ proprie póte să fie și maĭ mică, dacă îĭ rentéză în destul tóte capitalurile angajate în exploatarea moșieĭ, și póte face și ceva îmbunătățirĭ pe moșie pentru viitor în fie-care an.

La pag. 279, am vĕdut că capitalele afectate în agricultură sunt diferite și rapórtă diferite dobîndĭ după gradul lor de stabilitate și siguranță. Proprietarul șĭ-are câștiul saŭ arenda orĭ renta pământuluĭ, adică dobînda banilor afectațĭ în cumpĕrătórea moșieĭ, care sunt tot-d'auna sigurĭ, nu se perde nicĭ odată și decĭ el trebue să se mul-

ţuméscă cu un procent maĭ mic; arendaşul are să tragă o dobîndă maĭ mare după capitalul sĕŭ fix şi circulator ca maĭ mobil şi maĭ uşor de perdut, cum şi câştigul de antreprenor pentru eventuale riscurĭ şi perderĭ; administratorul diriginte şi funcţionariĭ subalternĭ, specialiştiĭ şi meseriaşiĭ, şi-aŭ lefile şi salariile lor, ca o indemnisaţie pentru cheltuelile avute cu formarea şi instrucţia lor pentru munca de specialitate, iar muncitoriĭ aŭ plata şi simbria lor pentru munca brută manuală. Tóte aceste capitalurĭ diferite trebue să aducă diferite dobîndĭ, în raport cu sacrificiile aduse şi cu siguranţa plasăreĭ lor. Numaĭ la proprietatea mică şi la suprafeţe de tot micĭ, se adună tóte venitele şi beneficiază una şi aceiaşĭ persónă şi familie de tóte folósele: de renta pămîntuluĭ, de câştigul de antreprenor, de léfa de administrator şi chivernisitor, şi de plata de muncitor.

La proprietatea şi pe moşia mare ele însă trebuesc să fie diferite după ce şi capitalurĭ sunt maĭ multe angajate la acelaşĭ scop. Une-orĭ şi aci ele se combină câte douĕ şi treĭ la o laltă: renta cu câştigul de antreprenor, când proprietarul îşĭ caută moşia în persónă, orĭ câştigul de antreprenor şi léfa de administrator când arendaşul singur caută moşia, orĭ că administratorul este coasociat şi pus la parte, eventual şi 3 la o laltă, când proprietarul singur îşĭ caută moşia, fără de a ţinea administrator şi contabil, ci are numaĭ logofeţĭ şi isprăvniceĭ pe lângă sine.

Dacă unul saŭ altul dintre ele nu i-a rentat în de ajuns, va sci el ce are să facă la anul pentru a aduce cuvenita îndreptare, pe carĭ să le reducă şi pe carĭ să le sporéscă şi cum să le combine. De ordinar după ameliorăţiunĭ marĭ venitele moşieĭ sporesc. Alte-orĭ prin deschiderea de nouĭ debuşeurĭ sporesc venitele şi se reduc cheltuelile, d. ex. prin deschiderea uneĭ artere nouĕ de comunicaţiune, prin înfiinţarea uneĭ fabricĭ, înfiinţarea uneĭ băncĭ, associaţiunĭ de producţiune şi desfacere, etc. Cu pagubă pentru durată nu póte munci nime.

PARTEA IV-A

EXPLOATAREA MOSIEI

Exploatarea moșieĭ este diferită: 1) Căutarea în regie de însăși proprietarul eĭ. 2) Căutarea prin administratorĭ plătiți și alți ómenĭ de meserie. 3) Prin arendarea pe termene scurte. 4) Prin arendare în trupurĭ întregĭ pe termene maĭ lungĭ. 5) Prin desfacerea eĭ în loturĭ micĭ și arendarea în loturĭ marĭ la locuitorĭ pe termene lungĭ. 6) Prin arendarea la societăți de speculațiune.

1. Căutarea în regie.

Intre tóte formele de exploatare a uneĭ moșiĭ, căutarea în regie de către însuși proprietarul eĭ pe spesele și risicul sĕŭ propriŭ, este cea maĭ avantagióșă între tóte, și deopotrivă de folositóre pentru proprietar, ca și pentru proprietate și locuitorĭ. Pentru proprietar este cea maĭ avantagióșă fiind-că el trage tóte folósele, renta saŭ chiria pămîntuluĭ, cu câștigul de antreprenor și léfa de administrator. Dacă el dispune de capitalul necesar de exploatare, și moșia nu este supragravată cu ipotecĭ și datoriĭ de tot felul, căutarea în regie este cea maĭ nimerită. Când însă este gravată cu datoriĭ și ipotecĭ peste o anumită sumă, atuncĭ este maĭ avantagios de a o da în arendă și a încasa o rentă sigură, de cât a se expune la venitele

nesigure și neconstante ale căutăriĭ în regie. In casul din urmă, arenda îĭ aduce venit sigur ca să-ĭ asigure plata ratelor la credit și creditorĭ, iar pentru subsistența sa îșĭ găsesce ocupațiune și câștig în altă parte până după stingerea și amortisarea uneĭ părțĭ din datoriĭ, ca apoĭ să pótă lua el căutarea eĭ în regie.

Și pentru proprietate este maĭ bine ca stăpînul eĭ să caute de ea și să o exploateze în regie, căcĭ el îĭ póte cunósce maĭ bine calitățile și nevoile eĭ, și nu va abusa de cele d'intâiŭ și nicĭ va desconsidera și va negligea pe cele din urmă El nu póte să o *exploateze*, în sens rĕŭ, și să abuseze de ea, în favorul sĕŭ momentan pentru a obține un câștig mare trecĕtor în detrimentul producțiuneĭ ulterióre; din contra, el va tinde să o desvólte și mărescă treptat afacerile, ca să aibă venite și beneficiĭ tot maĭ marĭ și să transmită moșia urmașilor sĕĭ cel puțin în starea în care a găsit-o și el, dacă nu maĭ bună. De ordinar însă fie-care proprietar caută să-șĭ amelioreze moșia și pămînturile de cultură, prin o muncă sistematică și rațională, prin îngrășare și tot felul de ameliorațiunĭ, ca prin aceia să-ĭ înmulțéscă afacerile și isvórele de venieturĭ. Numaĭ proprietaruluĭ îĭ dă mâna să facă ameliorațiunĭ costisitóre, a cărora efecte și folóse nu se resimt îndată, ci numaĭ treptat și cu timpul, și folósele lor le vor trage copiiĭ și nepoțiĭ sĕĭ: canalisărĭ și secărĭ de bălțĭ și mlaștinĭ, întăririĭ de maluri și ponóre, împăduririĭ de dune și de terenurĭ sterile etc.

Proprietarul nicĭ odată nu are interesul de a scóte totul din moșie și a lăsa să se dărîme și ruineze zestrea eĭ, clădirĭ, ameliorațiunĭ, plantațiunĭ etc. cum o face prea des arendașul. Rar de tot se întâmplă casul, ca un proprietar să caute ca prin tóte mijlócele să stórcă și sleiască moșia sa cât maĭ tare și apoĭ să o vindă orĭ închirieze, căcĭ nu va găsi pentru ea nicĭ cumpĕrătorĭ și nicĭ arendașĭ, carĭ să i-o iee. Chiar dacă moșia nu are instalațiile necesarĭ pentru căutarea eĭ în regie, prin defalcarea a unuĭ trup isolat, orĭ prin contractarea uneĭ ipotecĭ o póte înzestra cu cele de lipsă, ca să-ĭ rĕmână și luĭ ceva din capitalul necesar de exploatare, căcĭ prin înzestrarea cu cele de

lipsă, moșia câștigă îndoit în valóre și beneficiĭ, și interesul moșieĭ cu al proprietaruluĭ coincid pentru una douĕ saŭ treĭ generațiunĭ de ómenĭ. Alt-fel prin cultura rapace din lipsa de mijlóce prea curînd moșia este depreciată și ruina eĭ atrage după sine și ruina proprietaruluĭ.

Și pentru locuitorĭ și muncitoriĭ de pe moșie este maĭ bine ca proprietarul să stea la moșie și să îngrijéscă el singur de ea, căcĭ de la proprietar aŭ și eĭ o mulțime de folóse și prinóse de tot felul pe carĭ de la arendașĭ nu le pot avea maĭ nicĭ odată. Prin șederea luĭ îndelungată pe moșie și între eĭ, ajunge proprietarul să cunóscă pe fie-care locuitor în parte și nevoile lor, și póte face mult pe terenul cultural și economic pentru îmbunătățirea stăreĭ morale și materiale a lor; cu timpul se nasce o identitate de interese între dînșiĭ. Maĭ cu sémă pe moșiile, carĭ se află de multă vreme în stăpânirea și folosința neîntreruptă a uneia și aceleiașĭ familiĭ de proprietarĭ, de multe orĭ locuitoriĭ ajung de se identifica pe sine cu proprietatea, și interesele lor cu ale proprietaruluĭ, și vorbesc de moșia nóstră, de proprietatea nóstră, proprietarul nostru. Exemple sunt cunoscute destule, despre starea locuitorilor când proprietariĭ șadéŭ la moșie, față de starea în care să găsesc adĭ sub arendașĭ, cu proprietarul absentist, care trăesce la oraș orĭ în străinătate. Nicĭ în interesul proprietaruluĭ nu póte zăcea o scăpătare și ruină a lor, căcĭ pe lângă nemulțumirile continue, prea des se ivesce casul unde trebue să-ĭ țină de la sine și de pomană, și apoĭ la nevoe nicĭ dînșiĭ nu-l ajută. Raporturile adevĕrat patriarhale între proprietatea mare și mică se pot desvolta numaĭ când proprietarul însuși îșĭ caută de moșie.

2. Căutarea prin administratorĭ.

De multe orĭ nu este cu putință ca proprietarul însușĭ să îșĭ caute în persónă de moșie, fie-că moșia sa este prea mare estinsă, cuprindênd diferite trupurĭ isolate, saŭ că el posedă diferite moșiĭ, este nevolnic, orĭ că vroesce să intre în politica militantă, orĭ se află în serviciile publice,

avênd să lipséscă mare parte din an de la moșie. In casurĭ de acestea, dacă dispune de capitalul necesar pentru exploatare, este nevoit să-și țină administratorĭ, unul saŭ maĭ mulțĭ, dintre ómeniĭ de specialitate, plătițĭ anúme, și dînsul îșĭ reservă pe séma sa numaĭ directiva saŭ aprobarea unor cheltuelĭ și învestițiunĭ maĭ marĭ, ce întrec peste o anumită sumă. In casul acesta însă perde o parte din beneficiul sĕŭ, care trece ca léfă, indemnisație și tantieme în favorul administratoruluĭ sĕŭ, iar luĭ tot îĭ maĭ rĕmâne încă arenda saŭ renta pămîntuluĭ și beneficiul de antreprenor pentru risicul sĕŭ. In avantagiul moșieĭ însă vine că are tot ómenĭ de specialitate pentru fie-care serviciŭ în parte, pe când uneĭ persóne este peste putință de a satisface tuturor condițiunilor.

Atuncĭ administratorul ține locul proprietaruluĭ cu depline puterĭ și deplină rĕspundere morală și materială cătră acela și cătră legile țăreĭ, dar rĕspunderea este maĭ mult morală de cât materială, căcĭ la o pagubă eventuală maĭ mare, proprietarul n'are din ce să se despăgubéscă. Ameliorațiunile se pot face și sub administrator ca și sub proprietar, avênd și administratorul tot interesul de a mări afacerile și daraverile moșieĭ, de care nu este maĭ puțin interesat să le facă să progreseze de cât însușĭ proprietarul. De aceia și venitul brut al moșieĭ este tot-d'auna maĭ mare de cât la darea moșieĭ în arendă, une-orĭ dacât chiar sub proprietar ca administrator și cultivator în regie.

Insă și căutarea prin administratorĭ este une-orĭ desavantagióză cu deosebire prin aceia, că dirigintele moșieĭ n'are tot-d'auna mână liberă de a face ceea ce crede el de cuviință, și de multe orĭ este împedicat prin desele contróle, corespondența numerósă cu proprietarul, ceea ce cade de sine când dirigintele este proprietarul însușĭ. Apoĭ moșia sleită, deteriorată, și moșia persónelor minóre, puse sub tutelă, interdict, sechestru judiciar etc., numaĭ prin administratorĭ se pot căuta, pe de o parte fiind-că pentru un termen maĭ scurt nu se găsesc arendașĭ bunĭ, carĭ să le iee în arendă și să facă cultură sistematică pe ele, iar pe de alta expirând în curînd timpul de interdicție a proprietarilor în drept, eĭ nu ar putea să

dispună de ele îndată după ridicarea sechestruluĭ judiciar etc. Pentru moșia sleită prin cultura rapace maĭ nicĭ odată nu s'ar găsi muștériĭ carĭ să o închirieze.

Maĭ tot-d'auna prin administrație și cultura în regie se scóte maĭ mare beneficiŭ de cât prin darea eĭ în arendă. In privința acésta se citéză des ca exemplu instructiv un cas din Ungaria, de pe moșiele A. S. I și R. Archiduceluĭ Frideric. Trupul de moșie de la *Bordacĭ* în mărime de 841 jug. cadastralĭ, aparținĕtor la domeniul Ung. Altenburg ce fusese arendat până la anul 1887 și aducea 3 fl. 90 cr. la jugĕrul cadastral venit curat, saŭ 2, 2%; de la luarea luĭ în cultura în regie după 1888, el aduce pe an câte 14 fl. 26 cr. de juger saŭ 5,25%, decĭ administrația a dat un spor față de arenda de 140%. De sigur un cas care merită a fi studiat de aprópe și la noĭ.

Maĭ cu sémă la noĭ, unde moșiile se caută și de arendașĭ în lipsa de capital propriŭ, cu deosebire prin învoelĭ cu locuitoriĭ, este de preferat și póte unicul remediŭ, trecerea la cultura moșiilor prin administratorĭ plătițĭ și pușĭ la parte, de cât arendarea maĭ departe, și atuncĭ proprietarul și moșia și locuitoriĭ vor eși maĭ bine la socotélă. Din beneficiile maĭ marĭ ce scóte actualmente arendașul, după capitalul sĕŭ, peste dobînda legală a banilor și a câștiguluĭ sĕŭ de antreprenor, s'ar putea face an de an unele înzestrărĭ pe moșie, ca în timp de 5—10 anĭ moșia să fie înzestrată aprópe complect cu cele de lipsă uneĭ culturĭ sistematice în regie, pentru trecerea cu totul la cultura în banĭ. Atuncĭ pămîntul moșieĭ nu se maĭ frustréză și deterioréză ca înainte, și ea ajunsă pe mâna unuĭ om de specialitate vrednic nu ș'ar maĭ risipi și perde isvórele de venit ale eĭ, pe când sub arendașiĭ recrutațĭ de obiceiŭ din alte meseriĭ, se distruge des valórea a 5 leĭ ca să scótă unul singur.

Proprietarul, contribuind și angajând capitalul sĕŭ în căutarea moșieĭ, nu s'ar înstrĕina așa de tot de ea, și ar găsi des ocasiunea să petrécă în fie-care an maĭ mult timp pe ea și s'ar interesa maĭ de aprópe de lipsurile și nevoile eĭ, și mulțĭ proprietarĭ ar lua căutarea moșiilor în persónă. Absentismul și înstreinarea lor de moșie nu ar

fi aşa de complectă, cum este actualmente pentru o mare parte din familiile fruntaşe ale ţĕriĭ. Cu ea multe capitale ar eşi la ivélă, acolo, unde aḑĭ lipsesc cu totul, şi moşiile nu ar maĭ avea aspectul de ruine ce-l aŭ astă-ḑĭ în cea maĭ mare parte.

Insă dacă proprietarul este împedicat de a-şĭ cauta singur de moşie, orĭ că este nevolnic orĭ incapabil, atuncĭ este lucru de căpetenie ca să-şĭ găséscă un bun administrator. Persóna face fórte mult, şi de iea depinde totul. Pentru siguranţa proprietăţiĭ şi a proprietaruluĭ arendaşul este deplin responsabil cu averea sa, pe când administratorul de cele maĭ multe orĭ nu póte oferi de cât garanţie morală şi maĭ rar garanţie materială. La arendărĭ banul şi garanţia materială jócă rolul principal; la căutarea prin administratorĭ plătiţĭ, alegerea persóneĭ este lucru de căpetenie. Cu cât proprietarul are maĭ puţin timp de a se ocupa de moşie, cu atât trebue să dea mână liberă şi puterĭ discreţionare maĭ marĭ administratoreluĭ sĕŭ. Proprietăţĭ maĭ micĭ însă sunt maĭ nimerit de dat cu arendă, din causă că nu ar renta ţinerea unuĭ administrator cu cunoscinţe de specialitate şi pe lângă el de alte persóne însărcinate cu inspecţia şi controlul. Pe moşiile mijlociĭ şi marĭ însă se póte aplica administraţia cu administratorĭ cu deplin succes.

3 Exploatarea moşieĭ prin arendaşĭ.

La exploatarea moşieĭ, prin darea în arendă, proprietarul pămîntuluĭ se dimite şi cedéză o parte din drepturile sale asupra proprietăţiĭ, pentru un timp anumit, în favorul uneĭ alte persóne pentru o anumită sumă de banĭ şi sub anumite condiţiunĭ specificate în contractul de arendare. Proprietarul în casul acesta, se emancipéză de grijile moşieĭ sale, şi duce o viaţă liniştită, căcĭ el are în rentă, un venit sigur pe care îl primesce regulat la anumite epoce, şi pe care el póte conta tot-d'auna. Adesea, el în urma emancipăriĭ de grijĭ de moşie, se înstreinéză cu totul de ea, căcĭ îşĭ póte strămuta domiciliul la oraşe, e-

ventual peste graniță în strĕinătate, unde confortul este maĭ mare, distracțiile maĭ numeróse, prin care el măresce clasa numerósă și pentru țară ruinătóre *a absentiștilor*, căcĭ luĭ nu-ĭ maĭ rĕmâne alta de făcut de cât a-și încasa regulat rentele, și din proprietar-cultivator trece în condițiunea *de rentier* și a proprietarilor de mine de cărbunĭ, carĭ încă tot scot fără de a maĭ restitui ceva pămîntuluĭ înapoĭ. Grija și risicul cultureĭ moșieĭ sale o lasă în sarcina altor persóne streine, de multe orĭ cu totul nepregătite și ele pentru o așa chemare, carĭ însă din întâmplare dispun de ceva capital rulant maĭ mare.

El însă cu degagearea sa de grijĭ și de capital de investire este redus numaĭ la renta saŭ chiria pămîntuluĭ propriŭ disă, care tot-d'auna aduce beneficiul cel maĭ mic în agricultură, abia ceva peste dobînda legală ca să plătéscă ratele la credit (p. 297) iar capitalul de exploatație circulator și fix carĭ aduc dobîndă relativ mult maĭ mare cad în beneficiul arendașuluĭ. Al arendașuluĭ este maĭ departe și câștigul de antreprenor, pentru eventuale riscurĭ cum și léfa de administrator al moșieĭ, ca indemnisație a munceĭ și inteligențeĭ sale. Pe lîngă desinteresarea proprie și înstreinarea de moșia sa a proprietaruluĭ maĭ vine și deteriorarea substanțeĭ și diminuarea bunurilor eĭ, căcĭ clădirile, ameliorațiunile și investirile de tot soiul, ne maĭ avênd cine să îngrijéscă de ele și să le repare, se dărîmă, se pustiesc și dispar una după alta, și din lipsa de îngrijire sécă și dispar o mulțime de isvóre și ramurĭ de venit ale moșieĭ, ce înainte eraŭ în ființă.

Arendașul care este provisoriŭ pe moșie, nu are interes nemijlocit de a căuta în mod rațional de ea, și nicĭ a face vre-o învestire și îmbunătățire, care să trécă peste limita arendeĭ sale, ca să servéscă și fie și altora de folos. Apoĭ el maĭ este împedicat de a face ceva ecarete și ameliorațiunĭ une-orĭ de termenele scurte de arendă, și prin nesiguranța de a o căpĕta încă pe un noŭ period. De aceea, încercarea guvernuluĭ nostru, de a face împăduririĭ nouĭ în Bărăgan și în alte părțĭ prin arendașĭ, n'a reușit de loc cu tóte condițiunile aspre ce le impusese. Tot așa de puțin, va reuși și obligațiunea nouĕ, impusă

arendașilor Eforieĭ Spitalelor Civile de a vĕrsa în 10 rate egale în cursul celor 5 anĭ aĭ contractuluĭ de arendare, sumele cuvenite pentru construcțiunea de ecareturĭ. Ea este și nedréptă și irrațională, de a obliga pe cine-va care e pe un timp provisoriŭ să-ți ridice pe moșie ecareturĭ carĭ să dureze 30—40—50 anĭ. Mult maĭ nimerit ar fi, ca în loc de a cumpĕra Eforia moșiĭ peste moșiĭ și a le detrage din usul public, de a-și înzestra însă-și moșiile ce le posedă cu ecaretele necesarĭ, și să impună dobînda și amortisarea lor în sarcina arendașilor sĕĭ, pe timpul cât le folosesc, fie-care cu 10%. Tot așa și pentru ver-ce ameliorațiunĭ agricole maĭ marĭ, ca să se pótă face este neapĕrată trebuință ca proprietarul să avanseze capitalul de lipsă, iar dobînda banilor și amortisarea, d'impreună cu întreținerea lor să cadă în sarcina arendașuluĭ pentru timpul cât beneficiază de ele.

Insă, proprietariĭ arare-orĭ vor să înțelégă necesitatea de a contribui și eĭ din al lor pentru a face ceva îmbunătățirĭ pe moșie. Așa ajunge moșia de nicĭ proprietarul eĭ și nicĭ arendașul nu vor și pot să facă nicĭ cea maĭ mică îmbunătățire permanentă pe moșie, ci fie-care vrea să scótă cât maĭ mult de pe ea. Insă, orĭ-ce sporire de arendă și urcare a venitelor fără de ameliorațiunĭ și investirĭ nouĭ, nu se póte obține alt-fel, de cât în detrimentul moșieĭ prin deteriorarea substanțeĭ, care la noĭ este publică pentru tótă lumea. Cu tóte clausele și vinculările meșteșugite, stipulate în contractul de închiriere, arendașul tot-d'auna are miĭ de porțĭ deschise, ca să abuseze de moșie și pentru cultura rapace, neesceptând chiar cultura rapace rafinată. Dacă proprietarul urcă arenda sistematic la fie-care period de 5 anĭ și la orĭ-ce noŭ termin de arendare, prin aceia da el direct motiv arendașuluĭ sĕŭ să exploateze maĭ tare moșia și să înăspréscă condițiunile de învoélă cu locuitoriĭ, pentru a putea acoperi cheltuielile maĭ marĭ ca să-ĭ rĕmână și luĭ un beneficiŭ net din care să trăiéscă și să nu rĕmână în pagubă. Valórea pămîntuluĭ se urcă însă numaĭ încet și progresiv cu starea de cultură a regiuneĭ, prin înmulțirea brațelor și capitaluluĭ de învestire, prin deschiderea de nouĭ de-

bușeurĭ, iar aceste nu se pot urca așa de considerabil peste nópte, ca să ratifice o sporire a arendeĭ, când moșia scade în producțiune. Dar chiar lăsând moșia cu aceiașĭ arendă maĭ mulțĭ anĭ, prin aceia tot nu este proprietarul sigur că arendașul sĕŭ nu va abusa de moșie și nu o va stórce maĭ tare.

Fórte des poțĭ auḑi de la arendașiĭ noștri tînguindu-se, că eĭ nu maĭ pot urca arenda la noua perióḑă, ne maĭ avênd unde a se întinde cu cultura, și nicĭ ce să maĭ ia de pe țĕran, veḑĭ pag. 111 și 120. De aceia inovațiunea introdusă de Eforia Spitalelor Civile de a da moșiile pe 15 anĭ, dar de a urca arenda încă cu 10% după fie-care 5 anĭ, nouĕ nu ni se pare nimerită. Ea va fi și maĭ funestă pentru proprietățĭ ca și pentru locuitorĭ, de cât după vechea sistemă, căcĭ după expirarea contractelor de arendă moșiile vor fi cu totul istovite, la țĕranĭ nu se vor găsi vite de loc în satul întreg. Obligațiunea de a îngrășa în fie-care an a 15-a parte din întinderea arabilă, este maĭ mult de cât ilusorie, când sciut este că arendașiĭ nu țin vite de loc, și efectele gunoiuluĭ nicĭ într'un cas nu duréză maĭ mult de 3—4 anĭ. Arendașul o va cultiva(?) tot cum scie el *„și-l vor povățui interesele sale“*. Până acum a stat arendașul 2—3 perióde în moșie și în urma luĭ nu s'a găsit un cuĭ bătut, nicĭ un arbust orĭ copac plantat de el, ce va face el d'aci nainte cu arenda urcată cu 20%, adică aprópe cu $^1/_4$?! Pe lîngă acésta este fórte probabilă o nouă scădere progresivă a prețuluĭ cerealelor pe piețele internaționale, decĭ pe lîngă scăderea forțeĭ productive a soluluĭ, o altă scădere a prețurilor productelor și cu arenda urcată!!

De ordinar după expirarea a douĕ treĭ perióde de arendă, tot ce a fost învestire și capital de exploatare pe moșie s'a ruinat și dispărut, și cu tóte venitele însemnate provenite din pămîntul virgin și sigure fără de munca proprietaruluĭ eĭ, el este aprópe ruinat, și de cele maĭ multe orĭ în neputință absolută de a o maĭ lua să o cultive singur în regie, căcĭ nu maĭ are nicĭ mijlócele necesare să o înzestreze din noŭ, nicĭ experiența lucruluĭ și cunoscința persónelor. Unde la început arendarea saŭ cul-

tura în regie era facultativă și egal de posibile și una și alta, acum arendarea eĭ este o necesitate și numaĭ prin sforțărĭ enorme, ca să o póte ținea și cultiva el în regie. De multe orĭ el se vede ruinat materialicesce, fără să scie cum și de când, pre când vecinul sĕŭ, care s'a ocupat cu căutarea eĭ prosperéză și merge înainte și nu este așa dator și moșia are ecaretele și vitele necesare.

De multe orĭ și cu arendașul, proprietarul este în perdere, căcĭ în aniĭ ceĭ bunĭ acela îĭ servesce câștiurile la termin, în aniĭ ceĭ rĕĭ însă trebue să-l aștepte, să-ĭ scadă din arendă sub diferite pretexte; pe arendașul rĕŭ și neplatnic îl póte ușor deposeda, dar nu scie dacă va căpĕta altul maĭ bun în loc, orĭ că arendașul saŭ dă faliment și fuge, și atuncĭ el nu are nimic ce să-ĭ ia pentru a sa despăgubire, așa că el din venitele marĭ ale moșieĭ nu beneficiéză, dar devine părtaș de voe și nevoe la perderĭ și în aniĭ ceĭ rĕĭ. Deposedarea și schimbarea désă a arendașilor, nu este nicĭ în interesul sĕŭ și menită să-ĭ maĭ procure arendașĭ bunĭ, carĭ să-ĭ dea arenda de maĭ 'nainte, și de multe orĭ îĭ rĕmâne moșia neînchiriată cu aniĭ, și trebue el să îngrijéscă de ea atuncĭ, când nu are de nicĭ unele. Apoĭ el este în perdere, și prin deteriorarea moșieĭ și substanțeĭ, din causă că de multe orĭ trebue să o dea pe mâna unor ómenĭ nepricepuțĭ în cele economice, carĭ distrug valórea de 5 leĭ ca să scótă unul pentru eĭ înșișĭ.

Folóse incomparabile mult maĭ marĭ, le are arendașul din moșie. Unde el nu dispune de capitalul necesar de a cumpĕra o moșie proprie saŭ numaĭ pentru cumpĕrarea și înzestrarea uneĭ moșiĭ micĭ, póte să închirieze și exploateze una de 2—10 orĭ maĭ mare, de cât raporta suma capitaluluĭ sĕŭ, și fără de a o învesti. Apoĭ el are tóte drepturile și beneficiile, carĭ le posedă proprietarul însușĭ, afară de acela al instrăinăriĭ bunurilor, și el se póte substitui și asimila întru tóte aceluia. La arendĭ maĭ îndelungate, póte avea chiar ilusiunea de proprietar. De aceia nu se prea potrivesc pentru arendare, moșiile pe carĭ se află locuința și domiciliul stabil al proprietaruluĭ, unde prea des se ivesc ciocnirĭ și conflicte personale și de interese între dînșiĭ. Apoĭ arendașul

este maĭ puțin legat de interesele moșieĭ, și decĭ el póte scóte maĭ mult din ea de cât proprietarul însușĭ. Incă bătrînul Thaer dicea acum o sută de anĭ, că îmbunătățirea moșieĭ face bucuria proprietaruluĭ eĭ, umplerea pungeĭ însă pe cea a arendașuluĭ. Și moșia este pentru proprietar soția legitimă pe care el trebue să o menageze, pentru arendaș ea este numaĭ *metresa*, de care acesta caută să se desfacă nu peste multă vreme.

In privința socială și economică, arendarea este mijlocul nimerit de a deschide la tinerĭ intreprindĕtorĭ, carĭ dispun de ceva mijlóce, posibilitatea de a-șĭ mări afacerile și a da o maĭ mare estensiune activităţiĭ și inteligințeĭ lor, ca cu timpul să ajungă la o frumósă posiție materială, independentă de stat și guverne, și chiar la avere mare. Capitalurĭ de tot soiul carĭ zac inerte saŭ puțin productive, le póte fructifica maĭ bine de cât prin plasarea lor în bonurĭ și hârtiĭ de valóre, prin angajarea lor în agricultură, ca capital fix și circulator, care după cum am vĕdut maĭ sus, rentéză maĭ bine intre tóte. Și pentru cultura uneĭ țărĭ póte face fórte mult desvoltarea uneĭ clase numeróse de arendașĭ laborioșĭ și luminațĭ; acésta depinde însă de politica agrară și economică a guvernelor, și de mĕsurile prevĕdĕtóre luate de ele. Dovadă sunt Anglia și Germania, unde clasa arendașilor este fórte numerósă și ceĭ maĭ bunĭ cultivatorĭ aĭ țăreĭ sunt eșițĭ dintre arendașĭ și ómeniĭ din popor, pe când Austria, Germania de sud, Ungaria și Rusia, aŭ desvoltat maĭ mult căutarea moșiilor marĭ prin administratorĭ plătițĭ, pentru a căror formare statul sacrifică fórte mult, și aŭ creat o clasă fórte numerósă și respectabilă.

In Germania aprópe toțĭ arendașiĭ aŭ eșit dintre funcționariĭ moșiilor marĭ, carĭ maĭ târdiŭ aŭ devenit independenți și aŭ luat arendĭ în contul lor, căcĭ moșiile se daŭ numaĭ la agricultorĭ instruițĭ cu cunoscințe de specialitate. In Anglia de și arendile sunt *at will* fără termen, și *at life* pe viața totușĭ 2—3 generațiunĭ de ómenĭ se petrec pe aceiașĭ moșie, și decĭ eĭ aŭ tot interesul să o menageze.

Și iarășĭ dacă sistema arendășéscă este rĕŭ alésă și greșit combinată, ea póte să ducă țara cea maĭ bogată și mo-

șiile cele maĭ frumóse și fertile la ruină și devastare cumplită cu poporul ajuns în sapă de lemn — dovadă este nefericita Irlanda — apoĭ România nu maĭ puțin calcă pe aceleașĭ urme, cum și regiunĭ întregĭ din Galiția, Ungaria etc. unde moșiile aŭ ajuns în masă, pe mânile speculanților și negustorilor ovreĭ, carĭ trăiesc la orașe și în streinătate ca *absentiștĭ*.

Arenda póte fi diferită pe termene scurte și pe termene lungĭ, arendă de parcele, de trupurĭ de moșie și de moșiĭ și domeniĭ întregĭ—arenda în producte — în parte și în dijmă, și arendă în banĭ.

Arenda pe termene scurte pe una saŭ două semănăturĭ se usitéză maĭ cu sémă de țăranĭ și locuitoriĭ mărginașĭ de la orașe, carĭ iaŭ cu chirie câte un locșor, douĕ în apropierea curțeĭ lor pentru pus de porumb, cartofĭ, legume, etc. saŭ că iaŭ pămînt de la proprietar și arendaș pe care îl cultivă în parte orĭ în dijmă. Legea tocmelilor agricole nu le permite de a încheia contractele de cât pe un singur an. Acésta este decĭ sistema cea maĭ usitată la noĭ, dar ea e cea maĭ defectuósă între tóte, fiindcă nicĭ odată cel ce ia usufructul pămîntuluĭ nu se póte dimite să-l gunoiéscă și curețe de pir și buruienĭ, căcĭ luĭ nu i se plătesce munca. D'aci producțiunea pămîntuluĭ este minimă provenită din nestatornicie și nesiguranță, căcĭ nicĭ ce-l ce îl arendéză și nicĭ arendașul nu are un interes deosebit să-l curețe și îngrijéscă, ci caută să scóță din el pe cât va putea fără de sacrificiĭ.

Alte orĭ arendașiĭ și proprietariĭ schimbă locurile de hrană date argaților și personaluluĭ lor de serviciŭ din lipsa de gunoiŭ, ca dânșiĭ să le gunoéscă cu gunoiul produs în menagiul lor, dar pentru cărat le pun la dispoșiție carele proprietățiĭ. Arendarea acésta este admisibilă numaĭ în casurĭ estreme pentru pămînturĭ isolate îndepărtate, unde nu este posibilă cultura în regie, dar póte fi avantagiósă închirierea lor de către proprietariĭ vecinĭ. Maĭ este admisibilă în jurul orașelor, fiind-că tîrgovețiĭ mărginașĭ le pot ușor îngrășa cu gunóiele de tot soiul de la oraș, și le întrebuințéză la cultura de legume pentru

aprovisionarea orașuluĭ, și plătesc de obiceiŭ arendĭ de 3—4 orĭ așa de marĭ, ca pentru alte pămînturĭ arabile.

Pămînturĭ în complecse marĭ trupurĭ întregĭ de moșie și moșiile marĭ și micĭ în genere se arendéză pe termene maĭ lungĭ de la 3—5—6 anĭ, saŭ de la 12—15—18—24 de anĭ. Nicĭ odată nu este consult și nicĭ legea nu permite de a le arenda pe un termen maĭ lung de 30 de anĭ, dar nicĭ pe termene prea scurte nu este bine. Viéța medie și activitatea maximă independentă a unuĭ om nu trece peste 25—28 de anĭ, și decĭ la o arendă de peste 30 de anĭ ar fi de a lega douĕ și treĭ generațiunĭ de ómenĭ. Și iarăși o arendare pe termene prea scurte 3—5 anĭ nu este așa de folos nicĭ pentru moșie și nicĭ pentru cel ce o închiriéză, căcĭ pe moșia mare îĭ trebuesce arendașuluĭ 2—3 anĭ de ḑile ca să se orienteze și până să cunóscă moșia bine cu tóte calitățile și defectele eĭ, și apoĭ un an doĭ înainte de a-ĭ espira termenul trebue să scóță treptat ce a băgat și învestit în ea. Nemerind câțĭva anĭ rĕĭ el este ruinat, pe când la arenda maĭ lungă el este despăgubit în aniĭ ceĭ bunĭ. De cele maĭ multe orĭ este înlocuit cu un altul, care tot așa de puțin cunósce moșia și agricultura ca și el la început. Prin scurtimea timpuluĭ de arendă este împedicat și paralisat orĭ-ce arendaș de a face ceva îmbunătățirĭ pe moșie.

Pe terenul social și economic cu toțiĭ deplângem aḑĭ nenorocirea Principatelor sub domnia Fanarioților și ruina lor ca provenită unic din licitația domniilor țărilor la Constantinopole pe câte 3—5 anĭ, celuĭ care dedea maĭ mult, fără considerare dacă întrunea în sine aptitudinile de domn orĭ nu, și care sistemă n'a permis nicĭ unuia nicĭ altuia, nicĭ bun nicĭ rĕŭ să se așeze și consolideze stările lăuntrice, și să facă ceva, ci toțĭ aŭ stors și impilat, cât aŭ putut. O sistemă care notoric a dat resultate atât de funeste pentru o țară întrégă, nu póte să dea resultate bune nicĭ aplicată în mic. Căcĭ ce era țara și domnia eĭ sub Fanarioțĭ — un fel de Macrocosmos — nu este alt-ceva moșia un Microcosmos, arendată la cel d'ântâi venit, care oferă maĭ mult pe ea, indiferent dacă se pricepe la căutarea eĭ saŭ ba. Apoĭ schimbarea continuă de persóne și

sisteme, încă nu póte duce la nicĭ un resultat bun, nicĭ pentru proprietate nicĭ pentru locuitorĭ și cultura moșieĭ și țăreĭ, unde cel vrednic și întreprindĕtor este împedicat prin nesiguranță și nestabilitate să facă ceva durabil, iar cel neonest și esploatatorul prin espirarea iute a arendeĭ 'șĭ acopere și maschéză greșelile și storcerile sale.

Ea fu potențată prin speculațiune, și favorul acordat elementuluĭ burghez, căruia nu-ĭ se cere nicĭ cunoscințe de agricultură nicĭ ómenĭ pricepuțĭ în trebile agricultureĭ nimic. Găsescĭ arendașĭ, carĭ aŭ avut 2—3 prăvăliĭ de manufactură la oraș, dar le-aŭ vêndut și aŭ abandonat comerciul pentru a lua moșiĭ în arendă, pentru a se îmbogați maĭ curând la țară. Grație legilor numite a tocmelilor agricole, elementul burghez deveni agricultor, și cultura mare a Țĕriĭ a ajuns în marea sa majoritate în absoluta stăpânire a arendașilor, fără însă de a forma dintr'ânșiĭ cultivatorĭ în sensul strict al cuvîntuluĭ.

Termenele scurte de 3—5—7 anĭ eraŭ considerate la început ca un preservativ și mijloc de precauțiune de a nu lăsa pe arendașĭ să se prea îmbogățéscă fără scirea proprietaruluĭ și fără de a beneficia și proprietarul din ceea ce scot dînșiĭ, și pentru a preveni tot-odată o devastare și istovire a moșiilor. In realitate însă ele nu avură alt efect de cât de a substitui pe proprietarĭ prin arendașĭ în urma concurențeĭ inegale, apoĭ de a înlocui pe arendașul în cât-va inițiat în afacerĭ și cunoscĕtor de moșie, care altul póte avea vite propriĭ, unelte și ómenĭ stabilĭ și consuma o parte din producte pe moșie, și menagiase pășunĭ pădurĭ și fînațe în interesul ținereĭ vitelor sale — carĭ tóte eraŭ în favorul sĕŭ și al moșieĭ, prin un altul, care atuncĭ părăsise saŭ vroia să părăséscă micul comerciŭ, unde nu maĭ făcea trébă, pentru a trece în agricultura mare și oferise cu câte-va sute de leĭ maĭ mult peste fostul arendaș. Fie-care termen de arendă aduse urcarea arendeĭ, pe baza concurențeĭ artificiale, care atrase după sine scumpirea pămîntuluĭ. Proprietarul putu urca arenda și grație speculațiuneĭ nesănătóse găsi tot-d'auna arendașĭ carĭ să-ĭ dea cât cerea el, deși acest spor, era maĭ tot-d'auna în detrimentul fonduluĭ, și provenea din deteriorarea sub-

stanțeĭ. Cu ce resultat îngrijesc arendașiĭ de moșie, am vĕḑut maĭ sus, la pag. 434 și următóre. Și póte că nicĭ că era posibilă alta, sub aceleașĭ împrejurărĭ. O cultură rațională cu rotațiunĭ și învestirĭ de tot felul de capitale, nicĭ că este posibilă la atarĭ termene scurte.

Dacă la agricultură, stabilitatea în tóte este lucru de căpetenie și siguranța, apoĭ moșia mare saŭ mică este maĭ bine să se arendeze pe termene lungĭ, carĭ variază între 12—15 de anĭ. La acest termen lung, cel puțin $^2/_3$ din timp arendașul se substitue întru tóte și se consideră de proprietar, unde trebue să învestéscă în ea capitalurĭ însemnate, ca să-ĭ măréscă venitele, să facă instalațiĭ, ecarete, ameliorațiunĭ maĭ micĭ, să-șĭ procure vite și unelte de tot soiul, ca să o pótă munci cum se cade, și tóte i se plătesc și vor renta în de ajuns și numaĭ $^1/_3$ din termenul sĕŭ la urmă va retrage succesiv capitalurile sale și va căuta să scótă și el cât maĭ mult. Și pentru el este și maĭ avantagios termenul lung, dar și pentru moșie și pentru locuitorĭ; însă în interesul e tuturor ca arenda să nu trécă peste 24 anĭ căcĭ exploatarea pămîntuluĭ póte fi prea mare și raporturile economice să se schimbe. Maĭ potrivită este una între 15—18 anĭ. Pentru menajarea substanțeĭ de pe moșie, este maĭ nimerit de a pune pe arendaș în posiția de a deveni bun cultivator, de cât de a-l împedica prin tot felul de mĕsurĭ restrictive, carĭ arare-orĭ îșĭ ajung scopul de a feri moșia de stórcere. Singura mĕsură rațională este de a-l obliga să țină vite propriĭ, ca paiele, fînul și cocenii produșĭ să le folosésca cu vitele sale propriĭ pe moșie, și gunoiul produs să-l care pe moșie și îngrașe anual o anumită suprafață de teren. Să i se interzică însă vîndarea și scóterea din moșie a nutrețuluĭ și paielor, în aniĭ din urmă etc., iar în casul de a le vinde, să-ĭ impună condițiunea să cumpere îngrășeminte chimice în raport cu ele.

Arenda pe termene îndelungate pe o viață de om, orĭ pe timpurĭ nehotărîte cu embatic saŭ emphyteoză încă era usitată înainte vreme, unde proprietariĭ, puneaŭ colonĭ să islăzuiască din pădurĭ și ceĭ codri vaștĭ să facă locurĭ de cultură din ele, orĭ să planteze viĭ și pomĭ roditorĭ și pămîntul câștigat ast-fel cultureĭ, rĕmânea de drept în usufructul colonuluĭ

dar avea să dea o anumită parte din producte, — canon orĭ otaştină — saŭ bezman în banĭ proprietaruluĭ moşieĭ, iar la transmiterea luĭ asupra uneĭ alte persóne fie prin moştenire orĭ prin vînḑarea cu învoirea proprietaruluĭ sĕŭ, capĕtă o desdaunare odată pentru tot-d'auna numită *laudemium*. Lucru de căpetenie, era că proprietarul nu putea nicĭ urca şi nicĭ scădea canonul, câtă vreme colonul se ţinea de angajamentele sale, şi la renunţare de bună voie nu-ĭ dedea nicĭ o despăgubire pentru edificiile sale. La deposedare forţată pentru auumite cause însă trebuia să-l despăgubéscă, pentru învestirile sale şi munca depusă. In România eraŭ cu embatic cu deosebire viile şi obratiile cu prunĭ, pentru carĭ locuitorĭ plătiaŭ bezman în banĭ şi otaştina în natură dar şi multe moşiĭ s'aŭ vîndut pe la orăşenĭ cu drepturĭ de embatic, plătiad însă o taxă mică în banĭ.

Legiuirile maĭ nouĭ însă tind în tóte statele, de a le rĕscumpĕra, ca agricultorul să devină absolut liber şi stăpân pe proprietatea sa şi rodul munceĭ sale. Dacă însă munca cu embatic pe termene lungĭ de 30 — 60 anĭ nu ar fi de preferat munceĭ cu învoială şi cu urcarea progresivă a învoelilor în fie-care an orĭ tot la cincĭ anĭ, rĕmâne de cercetat. Nouĕ, ni s'ar părea maĭ bună pentru proprietate şi locuitorĭ de cât cea din urmă.

Căutarea moşieĭ prin darea eĭ în parte şi cu dijma la locuitorĭ, am studiat'o maĭ sus. Ea este cea maĭ usitată în Muntenia, că proprietarul saŭ arendaşul, subarendéză la locuitorĭ o parte din moşie pentru muncă şi în parte. Ca mod de exploatare, este cea maĭ avantagióză pentru arendaş, fiind-că luĭ aprópe nu-ĭ trebuesce capital de exploataţie, căcĭ după ce a plătit un câştiŭ din arendă şi sĕmînţă, pune să are şi semene pentru el şi apoĭ începe să încaseze. Pentru muncitor însă este fórte împovărătóre ca şi pentru proprietate, căcĭ pămîntul dat în dijmă orĭ în parte la locuitorĭ nicĭ odată nu aduce atât folos şi nicĭ bucatele nu ies aşa bune ca la cel cultivat în regie, fiind tot-d'auna cultivate şi semĕnate în urmă. La acésta nu contribue atât munca defectuósă ci cu deosebire lipsa de unelte propriĭ şi vite la arendaşĭ şi proprietarĭ, căcĭ eĭ

obligă pe locuitorĭ să-ĭ facă lor la timpul oportun pogónele deșĕvîrșite și rușfeturile, și numaĭ după ce aŭ terminat cu ele să caute de cele cu dijma orĭ de ale lor proprĭĭ. Efectiv numaĭ $^1/_3$ — $^1/_2$ din arealul muncit este productiv, cel l'alte acoperit cu buruienĭ orĭ vetre, de unde productele ies tot-d'auna maĭ ușóre la bob și gozóse. De amendat și de o lucrare sistematică la ea abia póte fi vorba după ce terenurile li se mĕsóră și împart în fie-care an. Cultura ce se urméză, este maĭ mult cultura rapace rafinată.

Despre cultură în parte pe timp maĭ îndelungat, mezzeria saŭ meteyage, fórte uzitată la popórele romanice, cu avantagele și defectele eĭ (pag. 337). Introducerea luĭ în țară abia va fi posibilă, după ce pe lângă pămînt proprietarul saŭ arendașul ar fi dator să dea săteanuluĭ jumĕtate din capitalul de investire și exploatație, chestiune aprópe imposibilă de îndeplinit.

Arendarea de moșiĭ și averĭ întregĭ la companiĭ și societățĭ de arendașĭ, pentru a le sub-arenda ele maĭ departe, deși sunt începute și pe cale de a se forma maĭ multe, pag. 32, totușĭ ele implică în sine marĭ pericole sociale și economice, căcĭ ar păși pe urmele vechilor societățĭ de publicanĭ aĭ Romeĭ — carĭ aŭ repus agricultura italică și din coloniĭ, cu carĭ nime în urmă nu maĭ putu lupta și susține concurența. Mijlocul contra formăreĭ lor ar fi de a impune și arendașilor unele condițiunĭ și restricțiunĭ în favorul moșieĭ și cultureĭ țĕreĭ, ca să contribue și eĭ la promovarea cultureĭ țĕreĭ în raport cu suprafețele ce țin în arendă.

Arendarea de domeniĭ marĭ și averĭ întregĭ la una și aceeașĭ persónă orĭ societate este tot-d'auna maĭ puțin avantagiósă, fiind-că cererea și oferta este maĭ mică, de óre-ce sunt puținĭ capitaliștĭ marĭ și societățĭ carĭ să ia asuprășĭ atarĭ complexe marĭ. Din contra, ar fi maĭ avantagios desfacerea domenielor în trupurĭ maĭ micĭ și arendarea lor deosebită, pentru carĭ se găsesc tot-d'auna maĭ mulțĭ mușterĭĭ și arenda ce se obține pe ele este maĭ mare. In schimb are de a face cu maĭ mulțĭ arendașĭ, unde înainte era unul singur.

Despre condițiunile de arendare și contractul de arendă este greŭ de a da schițe și formulare generale, carĭ să se potrivéscă sub tóte raporturile și să feréscă moșia de sleire și să reprime abusurile arendașuluĭ. Rĕmâne maĭ mult la onestitatea și demnitatea luĭ de om și cultivator. De aceea proprietarul la arendare să caute nu numaĭ la solvabilitatea și arenda mare ce oferă concurentul, ci și la persónă și aptitudinea luĭ de cultivator și să-l pună în condițiune de a putea urma o cultură rațională iar nu cultura rapace. Să ia și unele mĕsurĭ în favorul locuitorilor ca să le lase imașul în apropiere și pe locul maĭ potrivit, apoĭ ca arendașul să-ĭ dijmuiască la timp etc. Pentru eventuale ameliorațiunĭ și înzestrărĭ să contribue și el în raport cu scopul urmărit. Proprietarul să avanseze capitalul de lipsă, iar arendașul să plătéscă dobînda și amortisația pentru aniĭ luĭ de folosință. Obligațiunea impusă arendașuluĭ de a face eĭ ecarete și îmbunătățirĭ de durată, abia va da unde-va resultate practice.

Pe unele locurĭ există obiceiul de a da moșia cu întreg inventarul în arenda cu unelte, vite, producte și semĕnăturĭ cu tot, cu condițiunea ca arendașul la eșire din moșie să le predea în acelaș numĕr și valóre, și să le țină tot-d'auna în bună stare pentru a nu abusa de forțele moșieĭ — așa numitul *inventar de fer*. Condițiunea acésta nu prea îșĭ ajunge scopul eĭ, de óre-ce depinde mult de evaluațiunĭ, și tot-d'auna arendașul ce ese caută să înstrăineze o parte din vitele maĭ bune, și va semĕna maĭ puțină sĕmînță și de calitate próstă pentru succesorul sĕŭ, și în aniĭ din urmă caută să restrângă cât maĭ mult cheltuelile. Maĭ bine este ca arendașul ce intră să-șĭ aibă inventarul sĕŭ complect, pe care la expirarea arendeĭ i-l duce cu sine.

I se pot pune unele restricțiunĭ în vederea cultureĭ, proporția între cereale și alte plante saŭ și rotațiunile ce să adopteze, ca să nu abuzeze de forța pămîntuluĭ — să nu pună grâŭ după grâŭ și nicĭ plantele carĭ storc pămîntul după olaltă, suprafața ce are să gunoiască câte vite să-șĭ țină și să nu schimbe destinația terenurilor ca să spargă, pășunĭ, fînațe, pădurĭ. Pădurile maĭ bine se

exclud din arendare, dar i se póte acorda lemnul de foc și de construcție pentru eventuale clădirĭ din noŭ. In colo pentru aniĭ din urmă, trebuesce interzis, de a vinde și scóte nutrețul și paĭele din moșie. Tot așa să i se interzică pășunatul în pădure exploatarea minelor, carierelor de pétră, nisip, cărămidă pentru a face speculă cu ele, afară de cele de lipsă pentru instalațiunĭ și usul propriŭ pe moșie.

Clădirile și instalațiunile de tot felul, zăgazurĭ, stăvilare, etc., să le țină tot-d'auna în bună stare, și reparaturĭ maĭ micĭ cad în sarcina luĭ. Reparaturĭ marĭ și ameliorațiunĭ costisitóre privesc însă tot-d'auna pe proprietar, iar întreținerea și amortisarea lor cade în sarcina arendașuluĭ. La ameliorațiunĭ marĭ și învestirĭ de durată, cu dreptate nu póte fi obligat arendașul. Contra incendiuluĭ, este dator să asigure tóte clădirile. Gardurĭ, podurĭ, stăvilare, drumurĭ, este dator el să le țină în bună stare, care se folosesce ḑilnic de ele și este pus în situația de a observa îndată orĭ-ce stricăciune a lor, ca să o repare. Pentru repararea clădirilor este maĭ bine de a specifica anume ce % are să calculeze și dovedéscă pe fie-care an cu acte justificative de a fi întrebuințat la reparat după durata și folósele lor (p. 136).

Unde lipsesc orĭ-ce ecarete și clădirĭ pe moșie fără de carĭ arendașul nu póte fi și munci nicĭ chiar o lună, este maĭ nimerit ca proprietarul însușĭ să-ĭ avanseze capitalul necesar ca să le ridice în contul sĕŭ; dacă însă le face arendașul pe contul și risicul sĕŭ cu prealabila învoire a proprietaruluĭ și admise de el, este necesar și just ca la ieșire să-ĭ dea proprietarul o rebonificațiune după valórea lor, dacă sunt de natură de a ținea încă o arendă orĭ și maĭ mult. Unde nu sunt construcțiĭ solide ci numaĭ instalațiunĭ provisoriĭ, proprietarul cel mult îĭ póte rĕscumpĕra materialul din ele, eventual arendașul este volnic să și le ridice, jus tollendi.

Dar acestea se pot vedea și prevedea de maĭ 'nainte și este bine să se stipuleze și prevadă anume în contractul de arendă, modul cum are să se urmeze cu ridicareà lor. Obligațiunea arendașilor de a vĕrsa sumele necesare de clădirĭ și învestițiunĭ în ceĭ 5 anĭ d'intâiŭ, dar de a le

face clădirile numaĭ treptat peste 4—5 anĭ, în raport cu sumele întrate nu este potrivită, căcĭ arendașul a vĕrsat baniĭ dar nu dispune de ecaretele de carĭ are absolută trebuință chiar în primele ḑile de la intrarea în posesie, și pentru beneficiul și folosința cărora el maĭ plătesce și arendă. Pentru drenagiurĭ, irrigațiunĭ și canalisațiunĭ marĭ, carĭ atrag după sine o ameliorațiune constantă și durabilă a substanțeĭ, și efectul cărora se resimte și după 20—30 de anĭ, este necesar ca proprietarul să acorde capitalul necesar calculat cu 5% și 2% amortisație, fiind-că acesta se acopere cu prisosință prin recoltele maĭ marĭ și maĭ sigure, în urma ameliorațiuneĭ săvîrșite în bune condițiunĭ.

Ameliorațiunĭ maĭ micĭ, deschiderea unuĭ șanț cu plugul etc., se pot face fără de ver-ce despăgubire, căcĭ arendașul îșĭ scóte cheltuielile avute deja în primiĭ anĭ. Adausul de var și margă se rebonifică în de ajuns prin sine însușĭ, prin recoltele maĭ marĭ obținute în urma lor și nu are lipsă de a fi despăgubit arendașul de ele. Din contră la arenḑĭ lungĭ trebuesc interḑise adaosul de var, margă, mult nitrat de Chili și amoniacurĭ, ca unele carĭ disolvă prea tare substanțele humice din pămînt, și favorisézā numaĭ istovirea repede a pămîntuluĭ. Arăturile adîncĭ și desfundarea cu plugul cu abur cad în sarcina arendașuluĭ, care profită nemijlocit de ele.

Reducerĭ din arendă nu póte pretinde cu drept cuvînt arendașul, din causă de cataclisme și nenorocirĭ, incendiŭ, grindină, contra cărora se póte și este dator a se asigura. Pentru alte eventuale perderĭ, de secetă, insecte, bóle în vite, se desdaunéză în de ajuns la arenḑĭ maĭ îndelungate în aniĭ ceĭ mănoșĭ, prin care 'șĭ niveléză profit și perderĭ. Precum proprietarul este dator să-ĭ dea în posesie și folosință deplină tóte obiectele moșieĭ prevĕḑute în contract, tot așa este dator și arendașul a-ĭ servi plata regulată a câștiurilor la termen, și pe lângă cauțiunea depusă, este responsabil cu întréga sa avere mișcătóre și nemișcătóre.

Contractul se încheie tot-d'auna între ceĭ viĭ. Decesul proprietaruluĭ nu resiliază contractul. La mórtea arendașuluĭ ca factorul principal al întreprinderiĭ, însă rĕmânênd vĕ-

duvă și copiĭ minorĭ orĭ mărișorĭ, este bine ca dânșiĭ să aibă facultatea de a decide dacă dânșiĭ sunt în stare să mérgă cu arendă în aceleașĭ condițiunĭ înainte, saŭ resilieze contractul orĭ să cedeze și intre în asociație cu o altă terță persónă. Dacă proprietarul nu consimte la cesiune, orĭ că nu-ĭ găsesce capabilĭ pe eĭ de a merge înainte, atuncĭ póte resilia contractul, însă despăgubindu-ĭ deplin pentru ameliorațiunile și investirile fácute. Tot așa și la vînḑarea moșieĭ, căcĭ vînḑarea priméză arenda, unde noul proprietar vroesce să ia moșia să o cultive în regie. Insă de cele maĭ multe orĭ arendașul continuă în aceleașĭ condițiunĭ ca maĭ nainte până după espirarea termenuluĭ de arendă. Trebuesc însă anume specificate casurile și modul de resiliare și deposedare în contract.

Maĭ mult bine ar face însă proprietarul ca la licitație și darea moșieĭ în arendă să caute, nu atât la urcarea arendeĭ, cât maĭ mult la persóna arendașuluĭ sĕŭ, ca el să fie om de meserie, să fi fost încă ocupat în agricultură ca să fie în stare să o cultive sistematic tot odată și să menageze.

Maĭ multe se pot vedea în valorósele lucrărĭ:

Dr G. Drechsler *Der landwirthschaftliche Pachtvertrag. Gekrönte Preisschrift.* Halle 1871.

A. Blomeyer, *Pachtrecht und Pachtverträge,* Berlin 1873.

7) Exploatarea în dăvălmășie și prin societățĭ.

Exploatarea în dăvălmășie ca proprietate cumulativă este tot-d'auna inferióră celeĭ private individuale, căcĭ investesce maĭ puțin capital în ea. De aceia d'ăvălmășiile și proprietățile collective cu sila de culturĭ și folóse comune — *cu obștea* — aŭ fost desființate saŭ sunt pe cale de desființare în tóte statele, ca ne maĭ fiind compatibile cu spiritul timpuluĭ modern, și numaĭ o pedică din calea progresuluĭ.

Dar nu însă în privința tuturor terenurilor și folóselor. Sunt o pedică arăturile, fînețile și grădinele în indivisiune și ca proprietate collectivă, căcĭ unde póte munci unul, este împedicat altul. Dar nu și pășunile și pădurile, carĭ

în complecse maĭ marĭ se pot maĭ bine amenagia și folosi, de cât ca proprietate individuală în mic.

De aceia, comuniunile de casă la Românii din Banat și Sêrbiĭ din fosta graniță militară aŭ fost desființate de guvernul ungar, dar pășunile și pădurile comunale aŭ fost menținute ca atare. Pășunile ca proprietate collectivă a obșteĭ aŭ asigurat peste munțĭ ținerea vitelor și pădurile le-a salvat de islazuire totală, în Transilvania, Bucovina și Ungaria, pe când în România unde aŭ rĕmas pur proprietaricescĭ, cele maĭ multe aŭ fost defrișate, devastate cu totul, și în urmă aŭ dispărut de pe fața pămîntuluĭ.

Un alt noŭ soiŭ de proprietate collectivă s'a ivit în societățile moderne de digurĭ, de canalisațiunĭ și irrigațiunĭ, carĭ prin investițiunĭ de capitale însemnate în lucrărĭ idraulice și de artă, aŭ regulat o mulțime de rîurĭ și cursurĭ de apă, și aŭ secat și ameliorat mulțime de mlaștinĭ și bălțĭ, câștigând terenul ocupat de ele cultureĭ și folosințeĭ omuluĭ. Reuniunile și tovărășiile de vierĭ aŭ făcut fórte mult pe terenul cultureĭ raționale a vieĭ și la reconstituirea viilor distruse de fillocseră și prin înființarea pivnițelor comune.

Un orisont cu totul noŭ s'a deschis micilor cultivatorĭ țăranĭ în tovărășiile agricole de consum și de producțiune, prin cumpĕrarea de unelte, mașinĭ, semințe și îngrășemite în comun, și vîndarea productelor lor cumulativ, prin intermediul cărora eĭ pot lua concurența cu mariĭ producĕtorĭ. Arealurĭ sterile și de puțină fertilitate pentru a căror punere în valóre se cer sacrificiĭ marĭ ce trec peste puterile unuĭ particular numaĭ ca proprietate cumulativă, se maĭ pot utilisa și supune cultureĭ: prundurĭ sterile, ponóre, déluri mobile, dune de nisip sburător, canalisărĭ și secărĭ de bălțĭ și mlaștine. Prin transformarea proprietățiĭ private deteriorate, déluri carĭ se surpă, ponóre, rîpĭ, prundurĭ etc. în proprietate collectivă, prin rĕscumpĕrarea lor de stat saŭ societățĭ, comune rurale și urbane etc., ar putea cea maĭ mare parte din ele a le împăduri orĭ transforma în viĭ și grădinĭ roditóre de pomĭ de soiurĭ alese și terenul lor mobil al consolida. Prin aceia délul steril și plesuv de adĭ, care nu aduce nicĭ un folos de cât pagube megieșilor,

devine iarăşĭ producĕtor, dar şi în vale, ne maĭ venind petriş şi nisip de la deal, care să acopere luncile, prundurile se înerbéză iarăşĭ şi după câţĭ-va anĭ se pot transforma şi ele în păşunĭ şi fîneţe mănóse de luncă. Prin ele comunele şi-ar produce în scurtă vreme atât lemnul necesar de foc şi construcţiĭ, cât şi păşune şi fîn pentru vite. Peste munţĭ în multe comune ţăraniĭ aŭ cumpĕrat păduri de la proprietarĭ, le-aŭ pus eĭ în tăiere de aŭ scos preţul lor din vîndarea lemnuluĭ şi le-a rĕmas pămîntul ca păşune şi parte ca pădure comunală pe vecie.

Formarea de tovărăşiĭ de arendaşĭ şi antreprenorĭ dintre sătenĭ ar trebui încuragiată cât maĭ des şi din partea proprietarilor. De cât a arenda moşia unuĭ cârciumar-grec, jidan orĭ bulgar, care nu are nimic al sĕŭ în comună şi pe moşie şi nicĭ la agricultură nu se pricepe şi nu este de cât un intermediator între proprietate şi locuitorĭ, *un strîngĕtor de imposite,* proprietarul ar face maĭ bine să dea o parte orĭ un trup din moşie, ce nu-l póte căuta el în regie, în arenda pe 10—15 anĭ la locuitorĭ direct. Aceştia ne maĭ fiind cine să-ĭ împieteze şi trăiască din sudórea lor, în curînd vor rĕsufla şi vor ajunge şi eĭ în stare nu numaĭ să-şĭ plătéscă ratele la termen, dar să-şĭ procure şi facă dînşiĭ ecaretele şi vitele necesare pentru exploatarea pămîntuluĭ cu concursul proprietaruluĭ sĕŭ fără de acela. Exemple sunt maĭ multe.

Căutarea moşieĭ Filipescĭ, din jud. Brăila, în timp de 20 şi maĭ bine de anĭ exclusiv prin sătenĭ fără intermediatorĭ, a dat bune resultate, şi proprietarul a fost mulţumit de eĭ. Ea a fost însă abandonată în aniĭ din urmă de bună voie de către însă-şĭ sătenĭ, eĭ ne maĭ putênd urma cu plata regulată din causa anilor rĕĭ ce s'aŭ succedat maĭ mulţĭ de-a rîndul.

Pe moşiile Principeluĭ Schwarzenberg în Boemia maĭ mult de jumĕtate din terenul arabil este dat în arendă în loturĭ micĭ la ţĕranĭ şi anume: 14,53%. se caută în regie, 3,76% este dat în arendă la arendaşĭ, în trupurĭ marĭ iar 15,47%, se află dat la locuitorĭ în arendă, pe termene de câte 6 anĭ, carĭ însă eĭ înşişĭ aŭ ecaretele şi vitele necesare pentru exploatarea raţională al luĭ şi în-

grijesc de el ca și un proprietar. De aceea ar merita casul studiat maĭ de aprópe și încercat de către institutele de bine-facere de la noĭ.

Exploatarea colectivă de moșiĭ de către societățĭ capitaliste societățĭ in comandită și pe acțiĭ, este maĭ puțin usitată în agricultură, de cât la exploatarea de pădurĭ, la înființarea a diferite fabricĭ și instalațiunĭ industriale. Dar și acolo am vĕḑut că este maĭ bine ca agricultoriĭ și proprietariĭ moșiilor, însușĭ să formeze societățile de întreprinderĭ industriale, de cât capitaliștiĭ streinĭ, carĭ prea ușor s'ar putea întórce în contra lor, fabrica scăḑênd prețul materiĭ prime, pentru a scóte dividende cât de marĭ în detrimentul producĕtorilor și al consumatorilor.

Suppliment.—Comptabilitatea.

Fie-care agricultor mare saŭ mic, lucreze el cu capital propriŭ saŭ strein, ca să-șĭ pótă cunósce situația materială a luĭ în orĭ-ce moment, și să pótă distinge operațiunile avantagióse de cele păgubitóre, el trebue să pórte o comptabilitate în regulă. Fără comptabilitate el merge pe dibuite în afacerile sule, nesciind nicĭ odată ceea ce posedă și ceea ce póte el cheltui.

Inainte vreme comptabilitatea era aprópe neusitată în agricultură și numaĭ de domeniul comerciuluĭ și industrieĭ dar și raporturile eraŭ altele. Până bine de curînd păstoriĭ românĭ se serviaŭ de *revașe* și *rebóje* ținênd în evidență pe un bĕț de lemn de lungimea unuĭ metru cireḑĭ numeróse și turme de sute și miĭ de capete de vite marĭ și micĭ. Așeḑĕmintele feudale între proprietate și locuitoriĭ clăcașĭ eraŭ consfințite prin usul de sute de anĭ, și păstrate prin tradiție și memorie, și se prestaŭ și luaŭ după *obiceiul vechiŭ*, «obiceiul pămîntuluĭ», după cum s'aŭ pomenit din moșĭ și strămoșĭ, după cum se făcea și maĭ 'nainte. Acele datine și obiceiurĭ eraŭ considerate ca sfinte, și nime nu cuteza de a se atinge de ele, ținênd ast-fel locul registrelor de astăḑĭ, de cărțĭ funduare, cadastre, mape, etc. Astăḑĭ însă operațiunile fiind maĭ complicate, agricultura destul de mobilă și schimbăciósă, me-

moria nu maĭ póte fi suficientă și trebuesc notate, iar registrele sunt cu atât maĭ multe cu cât afacerile sunt maĭ variate și complicate.

Distingem douĕ felurĭ de comptabilitățĭ, simplă și dublă saŭ comptabilitate în partidă simplă și în partidă dublă.

Comptabilitatea simplă.

Numirea de comptabilitate simplă provine nu numaĭ de acolo că este maĭ simplă și maĭ ușóră de ținut, ci și din causă că la ea fie-care post orĭ partidă e trecută o singură dată în registru, trecere simplă.

In comptabilitatea agricolă fie simplă, fie dublă, deosebim douĕ felurĭ de registre, și anume registre carĭ se pórtă la curent, trecênd în ele ḑi de ḑi *jurnale*, și *registre* saŭ *tabele*, ce se alcătuesc la anumite ocasiunĭ și pe sesóne.

Intre cele d'întâiŭ avem: 1) Jurnalul. 2) Registrul de casă saŭ casa. 3) Registrul de producte. 4) Registrul de materiale. 5) Registrul inventaruluĭ viŭ. 6) Registrul inventaruluĭ mort. 7) Registrul de plata lucrătorilor. 8) Registrul de salariĭ și simbriĭ. 9) Registrul de culturĭ și recolte. 10) Registrul de gunoiŭ și îngrășeminte. 11) Registrul industriilor anexe.

Jurnalul

Lunĭ, 20 Aprilie, 1900.

TIMPUL	LUCRĂRI EFECTUATE	OBSERVAȚIUNI
BAROMETRU: Dim. 26,9 Prânz 27,1 Séra 27,6 TERMOMETRU: Dim. + 7 Prânz + 13 Séra + 9 Vîntul SW.	Cărat gunoiŭ în ogóre La pus de porumb.	

Intre cele din urmă sunt:

1) Tabela de culturĭ. 2) Tabela de producte. 3) Tabela de nutreț. 4) Bugetul. 5) inventarul 6) Incheierea bilanțuluĭ.

Jurnalul este registrul în care se trec pe lângă mersul timpuluĭ tóte lucrările curente ce se fac în acea ḑi cum și evenimentele întâmplate — cumpĕrărĭ, vînḑĕrĭ.

Casa (jurnalul casa, registru de casă). Acesta este registrul în care se trece manipularea banilor în douĕ părțĭ, una pentru venitur̆ĭ și alta pentru cheltuelĭ. Acestea pot fi pe o singură față, orĭ pe douĕ fețe opuse. Pe fața din stânga este debitul (încasărĭ) și pe cea din drépta creditul (plățĭ). Pentru maĭ mare înlesnire putem să trecem operațiunile registruluĭ de casă în douĕ registre separate, unul pentru venitur̆ĭ (încasărĭ) și altul pentru cheltuelĭ (plățĭ).

1 DEBIT

No. cor.	Data	Specificarea încasărilor	Suma L.	Suma B.	Observațiunĭ
1	1 Iulie 1900				

1 CREDIT

No. cor.	Data	Specificarea plăților	Suma L.	Suma B.	Observațiunĭ

La plățĭ este bine a se indica anume persóna care a primit, și prin cine și pentru ce lucrărĭ anume.

Totuși spre siguranța maĭ mare a dirigintelui orĭ casieruluĭ este necesar să aibă douĕ registre — unul este notițul care îl pórtă tot-d'auna nedeslipit la sine, ca să nu dea orĭ încaseze un singur ban fără să însemneze. De multe orĭ el are să dea banĭ afară pe câmp, la ómenĭ indigenĭ și streinĭ, sume micĭ, cumpĕrătorĭ, amende, plățĭ, bĕuturĭ, hrană etc., pe carĭ nu este consult nicĭ odată să

le lase în păstrarea memorieĭ, căcĭ fiind tare ocupat prea des 'şĭ uită de ele; dacă sunt trecute în notiţul sĕŭ, însă nu le uită. Afară de notiţ este registrul de casă saŭ jurnalul de casă, în care trece după notiţ şi după listele presentate de funcţionariĭ sub-alternĭ, isprăvniceĭ diminéţa orĭ séra sumele achitate orĭ primite peste ḑi. Plăţile la lucrătorĭ de obiceiŭ le face Sâmbăta séra orĭ Dumineca diminéţa când are timp tot-odată să le trécă şi în jurnal.

Registru de producte. In registrul de producte vin trecute tóte productele, fie cultivate pe moşie orĭ cumpĕrate din altă parte, după greutatea şi preţul lor. Cerealele se calculéză în hectolitri saŭ în chile à 7 hl., deşi se vînd maĭ des şi după greutate. Quintale=100 klgr., saŭ cu vagonul= 10.000 klgr. Insă capacitatea de o chilă à 7 hl., ca şi chiar de un hectolitru este prea mare şi nu se póte pune tot-d'auna în fracţiunĭ. De aceia este maĭ potrivită o subdivisiune a eĭ în decalitru saŭ dublu-decalitru cu care deobiceiŭ se măsóră productele, tainul şi făina date la muncitorĭ şi impiegaţiĭ moşieĭ, grăunţele şi uruiala date la vite; une-orĭ şi semînţa ce s'a semĕnat se calculéză în duble. Pentru tóte aceste scopurĭ şi motive este maĭ nimerit de a introduce ca mĕsură unitară decalitru saŭ dublu-decalitru, pe care apoĭ la adunat le transformăm în hectolitri. Semińţele mĕrunte însă se cumpĕră şi calculéză în kilograme; decĭ se pot trece şi ele în kilograme. Plantele tuberculóse şi rădĕcinóse în quintale.

Pentru fie-care specie de producte să avem un registru separat al cerealelor, porumbuluĭ, al semińţelor, al nutreţuluĭ, al plantelor tuberculóse etc. Insă agricultura maĭ produce ca accesoriŭ o mulţime de materiale, pentru care nu este nicĭ căutare şi nicĭ că există debuşeŭ pentru ele, şi nicĭ avem posibilitatea de a le păstra timp maĭ îndelungat, ci trebuesc consumate pe loc şi în scurt timp: bostanĭ, plévă, tirnométă, cocenĭ, paie de cereale de tómnă, păstăĭ şi lugerĭ de leguminóse, chiar şi gunoiul etc. Pe aceste este greŭ de a le evalua şi a le pune un preţ óre-care, când ele nu sunt *mărfurĭ negociabile.* Cu tóte acestea ele aŭ o valóre reală, şi servesc la anumite scopurĭ şi satisfac anumite trebuinţe. Pe acestea ar trebui decĭ saŭ

să le trecem cu valorĭ și țifre fictive, carĭ nu există și pe carĭ nu le-am putea obține în realitate, saŭ că să le trecem cu totul din vedere și să le excludem din calculele nóstre, ceea ce evident ar fi greșit, de óre-ce ele fac parte din recoltă, servesc la nutriționea vitelor și la producțiunea de gunoiŭ. Prin taxarea lor fictivă nu facem de cât să înmulțim lucrările și complicăm socotelile, care însă nu póte fi scopul contabilității. Scopul eĭ trebue să fie de a lumina și a pune starea adevĕrată în evidență.

Tot așa este greŭ de evaluat tainul și alte emolumente în natură, ce acordăm muncitorilor și argaților. Lucru principal însă este pentru unele și altele o taxare justă, ca ceea ce este trecut odată în registre, să se pótă justifica și susținea înaintea orĭ și căreĭ instanțe judecătorescĭ și autorităților, căcĭ alt-cum nu numaĭ ne încurcăm noĭ dar amăgim și ducem în eróre și pe alțiĭ. Insă o taxare exactă și uniformă a lor pentru tóte productele și sub tóte raporturile noĭ nu putem da, ci rĕmâne de stabilit pentru fie-care moșie și an în parte,

In registre vin trecute tóte obiectele cumpĕrate, orĭ vîndute saŭ tocmite cu prețul lor real nu fictiv. Cele care se produc dar se și consumă în moșie, trebuesc trecute cu prețul lor curent, dacă sunt negociabile, indiferent dacă s'aŭ făcut vîndatóre orĭ nu, căcĭ nu este admisibil ca pentru ovĕsul vîndut să puĭ un preț, și pentru ovĕsul și orzul dat în consumațiune la caĭ alt preț, afară numaĭ dacă nu am dat numaĭ pe cel de calitate inferióră la vite. Productele carĭ se produc în masă dar nu se pot vinde de cât în mică cantitate se trec cu prețul lor curent din orașul de aprópe după scăderea taxelor de transport, d. es., cartofĭ, sfecle, etc.

Paiele și fînul sunt une-orĭ negociabile la orașe și se pot vinde cu bune prețurĭ scăděnd cheltuielile de transport ale lor, dar în alte localităților nu se pot vinde de loc. Apoĭ depinde de abundența orĭ lipsa de nutreț. Une-orĭ paiele din aceiașĭ șiră se vînd pe jumĕtate cu bune prețurĭ la locuitorĭ, iar la cele nevîndute li se dă foc din șira de jumĕtate orĭ întrégă, pentru a curăți locul de ele, saŭ că se ard în vaporul din móră etc. Decĭ care este prețul lor?

Paiele vîndute se pun cu preţul lor, cele ce se consumă în moşie cu vitele proprii, acelea se trec cu valórea lor usuală, a căror preţ îl stabilim după valórea şi preţul fînuluĭ, ca valorĭ de fîn, vedĭ Zootechnia pag. . . iar cele arse în cuptorul de pâne, în maşina de abur, la móră etc., după preţul combustibiluluĭ, cărbunilor, lemnelor, pe carĭ le substitue. Paiele date la vite se trec în sarcina vitelor, cele arse la vapor în sarcina treerişuluĭ orĭ moreĭ, iar cele carĭ s'aŭ aşternut şi prefăcut gunoiŭ în sarcina gunoiuluĭ, iar cele cărora li s'a dat foc cu şira întrégă orĭ la treer, numaĭ după valórea cenuşeĭ lor, orĭ cu nicĭ o valóre.

Tot aşa este şi la producţiunea şi taxarea gunoiuluĭ. Uniĭ calculéză preţul gunoiuluĭ după preţurile curente ale nutreţurilor consumate de vite, alţiĭ îl ignoréză cu desăvîrşire, ca pentru eĭ fără valóre, neîngrăşând pămîntul. Cea din urmă evident că este o greşélă, căcĭ sub orĭ-ce raport gunoiul are o valóre şi încă destul de mare. Pentru taxarea şi calcularea luĭ s'ar putea pune preţul de cumpĕrătóre, unde se usitéză a se vinde şi cumpĕra, orĭ după preţul îngrăşemintelor chimice, avênd în vedere substanţele utile din el, orĭ după nutreţul consumat de vite. Alţiĭ scad din conturĭ atât paiele de aşternut cât şi gunoiul, punênd paiele în contul gunoiuluĭ ce aŭ dat, şi gunoiul în contul paielor ce are să dea în vara viitóre.

In *registrul de materiale*, vin trecute cu deosebire acelea carĭ se cumpĕră din altă parte combustibil unsorĭ, sfóră, cuie, ferărie diversă, articole de băcănie etc., după cumpĕrĕtórea şi împărţirea lor la muncitorĭ, după greutate, cantitate şi valóre.

In *registrul vitelor* saŭ inventaruluĭ viŭ, vin trecute tóte vitele după specie, rasă, şi folóse. La caĭ vom deosebi caiĭ de trăsură, de caiĭ de muncă, şi de caiĭ sirepĭ. La vitele bovine deosebim boiĭ de muncă de junciĭ stingherĭ, vacile fĕtătóre, de gonitorĭ şi gonitóre şi viţeiĭ sugĕtorĭ, la oĭ, oile mânzărĭ de sterpe, mieĭ şi berbecĭ, apoĭ berbecĭ de rudă de berbeciĭ întorşĭ şi de ceĭ puşĭ la îngrăşat; la porcĭ, porciĭ de rudă, de scrófe şi vieriĭ de prăsilă. La fie-care din ele trebue să notăm proveniença lor, dacă sunt

din producțiunea proprie orĭ de cumpĕrat, cum și crescĕmintele și scăderile, și cele cărora li s'a schimbat destinațiunea d. es. boiĭ slabĭ de picióre s'aŭ pus la îngrășat, vacile sterpe s'aŭ trecut între boiĭ de jug și pus la muncă etc.

Ca registre ajutătóre la registrul vitelor, maĭ sunt registrul genealogic, la vacĭ registrul de mulsóre, registrul stâneĭ și cășerieĭ, registrul de clasificarea oilor după lână de pe trup. De óre-ce nu este posibil de a sta în fie-care ḑi de mĕsurarea orĭ cântărirea lapteluĭ de la fie-care vacă și mulsóre, este de ajuns dacă în registrul de mulsóre trecem data fĕtăreĭ vaceĭ, apoĭ aranjăm câte 2—4 mulsorĭ de probă în fie-care lună, și data întărcăreĭ lor pentru a obține producțiunea medie și anuală de lapte a fie-căreĭ vacĭ în parte. Registrul de împărechere este bine ca să se țină pe fie-care moșie, ce se ocupă cu crescerea de vite de rasă, pentru a stabili consanguitatea și genealogia lor pentru reproducțiune. Registrul de clasificarea lâneĭ pe oĭ vine în considerare numaĭ la oile merinóse, pentru a vedea dacă lâna a perdut orĭ a câștigat în calitate. In *registrul stâneĭ, cășĕrieĭ* și *lăptĕrieĭ*, vine trecută cantitatea de lapte primită în fie-care ḑi de la fie-care mulsóre și productele scóse din el.

Registrul *inventaruluĭ mort*. In acesta, trecem la începutul anuluĭ tóte mașinile, uneltele, mobilierul moșieĭ și cancelarieĭ după valórea lor. Apoĭ se maĭ adaogă cele venite peste an prin cumpĕrătóre, reparare, și scădem pe cele scóse din serviciŭ ca stricate, usate, perdute.

Registrul de gunoiŭ și îngrășeminte chimice.

Aci trecem cantitatea și felul gunoiuluĭ produs de vite cornute, caĭ, oĭ, porcĭ, îngrășemintele chimice cumpĕrate carĕle, câte aŭ fost duse pe câmp, și pe fie-care loc și teren în parte, carĭ table s'aŭ gunoit cu bătătura și cu îngrășeminte verḑĭ. La carĭ s'aŭ dat pe lângă gunoiŭ și îngrășeminte chimice sub ce formă și cât aŭ costat ele?

In registrul de culturĭ vine trecută munca după ḑilele întrebuințate efectiv, d. es. în câte arăturĭ s'a semĕnat și dacă s'a dat gunoiŭ și îngrășeminte chimice fie-căre plante orĭ ba, în care an vine după gunoiŭ, de câte orĭ s'a prășit etc., pentru a putea aprecia maĭ bine costul și pro-

ducțiunea fie-căreĭ plante. Pentru acésta nu este de ajuns să se ḑică numaĭ s'a seměnat atâtea pogóne cu grâŭ, și atâtea pogóne cu orz etc.. dar în ce condițiunĭ s'a seměnat fie-care?

In registrul de plățĭ se trec numaĭ ḑilele muncite efectiv de fie-care muncitor în parte și personal. Ḑilele de plóie, unde nu s'a muncit ḑiua întrégă, vin trecute ca fracțiunĭ de ḑile $^1/_4$—$\frac{1}{2}$—$^3/_4$ din ḑi. Tot odată se trece în dreptul fie-căreia prețul stabilit care variéză după seson. Și în fine nu este de ajuns numaĭ de a însemna lucrarea, ci a și specifica maĭ de aprópe la ce a servit ea, d. es. la împrăștiat gunoiŭ pe tabla V, pentru seměnat grâŭ.

In registrul de salare și simbriĭ se trece atât sumele stipulate în numerar la fie-care slujbaș și impiegat al moșieĭ, cât și ceea ce i s'a tocmit în natură pâine, încălțăminte, alimente, apoĭ ceea ce i s'a dat efectiv, în altă colónă, și ceea ce are să priméscă.

Registrul industriilor anexe. Acesta, variază după felul industriilor ce sunt pe moșie.

Tabela de culturĭ trebuesce făcută cu 2—3 lunĭ înainte de a o pune în aplicare. De ordinar după terminarea seměnăturilor de primăvară procedăm fără amânare la facerea tabeleĭ de culturĭ și a devisurilor de cheltuelĭ pentru seměnăturile de tómnă. Acésta este cea principală, căcĭ are nevoe numaĭ de a fi complectată cu o a doua listă pentru culturile de primăvară, din causă că cea ce n'am putut seměna tómna, rěmâne să facem arăturĭ de tómnă pentru seměnăturile de primăvară. In acésta din urmă vin trecute și seměnăturile de tómnă nereușite, compromise și întórse. In ele să se cuprindă nu numaĭ estensiunea dată fie-căreĭ culturĭ și plante, ci și modul de îngrijire și cultura pămîntuluĭ în câte arăturĭ s'a seměnat și dacă pămîntul a fost gunoit orĭ ba?

După planul de cultură ne orientăm cu casa, și viceversa culturile și cheltuelile le facem după capitalul de exploatație disponibil.

Tabela de producte se stabilesce îndată după seceriș, făcênd cele d'întâiŭ încercărĭ de treeriș de probă, pentru a vedea ce resultate are să dea. Este necesar de a sta-

bili acésta de maĭ nainte prin treerișș de probă, deja la începutul luĭ Iulie, fiind-că de cătimea de producte recoltate depinde cătimea ce avem disponibilă de vînḑare, cătimea necesară de sĕmînță și cătimea necesară pentru consumațiune cu ómeniĭ și vitele, și pe basa eĭ avem să facem devisul de nutreț pentru vite, eventual lipsurile să căutăm să le acoperim de timpuriŭ prin cumpĕrătóre.

Treerișul se póte prelungi cât de mult, numaĭ sĕmînța și ceva producte pentru vînḑare să scótem maĭ întâiŭ din paie, pentru a putea întâmpina cheltuelile ḑilnice, dar este bine să se stabiléscă de maĭ nainte cătimea probabilă ce avem să scótem.

In tabela de producte avem să trecem cât a dat treerișul de probă, apoĭ în altă colónă numĕrul clăilor, pogónelor orĭ carĕlor din fie-care plantă, apoĭ în altă colónă deosebită cătimea probabilă cât sperăm să scótem și în alta cât a dat efectiv fie-care. Până la 1 Octombre avem terminate treerișul, culesul porumbuluĭ, scosul sfeclelor, nutrețul recoltat și eventuale lipsurĭ, carĭ se pot prevedea cu siguranță, le acoperim atuncĭ prin cumpĕrătóre.

Tabela de nutrețurĭ încă trebuesce făcută înainte de intrarea în iarnă, nu numaĭ ca să putem sci de ce cantităţĭ de materialurĭ diverse dispunem în raport cu vitele, dar ca eventuale lipsurĭ și golurĭ se pot atuncĭ maĭ ușor acoperi prin bucatele de calitatea II-a, pe carĭ le dăm la vite, iar nu le vindem pe un preț scăḑut, eventual prin cumpĕrătórea de nutrețurĭ întăritóre din altă parte.

Tómna tot-d'auna sunt nutrețurile maĭ ieftine de cât iarna și primăvara, și apoĭ în lipsa mare de nutrețurĭ este maĭ avantagios de a vinde și desface unele din vite, de cât a cumpĕra nutreț iarna întrégă și peste valórea lor; alte orĭ, când avem mult nutreț disponibil maĭ putem a maĭ cumpĕra vite pentru îngrășat, eventual a tocmi vite la iernatic pe moșie, ca să ne rĕmână gunoiul, în loc de a vinde fînul și paiele. Rațiunea de hrană, se calculéză pe ḑi de cap de vită mare și mică în parte pe întréga durată a ținerii lor în grajd, și după tóte speciile în total la o laltă, la care raportăm nutrețurile disponibile.

In fine trebuesce făcut un devis de cheltuelile de carĭ vom avea trebuință peste an, atât de baniĭ în numerar ce vom avea în casă cât și de sumele ce sperăm să putem încă încasa.

In devisul de cheltuelĭ are să figureze la intrărĭ suma în numerar ce am primit din anul precedent, sumele vĕrsate din noŭ de proprietar, creanțele de încasat și de carĭ suntem siguri că le vom putea încasa de la datorniciĭ vechĭ și nouĭ, sumele încurse din vînḑarea de animale și producte animalice, taxele de pășunat de la locuitorĭ și de iernatic de la ciobaniĭ streinĭ, sumele din vînḑarea de bucate și tot felul de producte ale soluluĭ și din fabricate și semi-fabricate.

La cheltuelĭ sunt de trecut arenda, fonciera, imposite, ratele la credit și alțĭ creditorĭ particularĭ tacsele de asigurare, sumele necesare pentru cumpĕrătórea de semințe de semĕnat, de nutrețurĭ și alimente cum și diverse materialurĭ necesare în decursul anuluĭ, achitarea de datoriĭ în restanță către particularĭ, cheltuelĭ de reparație la clădirĭ, ameliorațiunĭ agricole, reparațiunea și procurarea de mașinĭ și unelte. Cheltuelĭ cu întreținerea vitelor, sare, medicamente, veterinar, potcovit, lefĭ și simbriĭ la personalul administrativ și stabil al moșieĭ, plățile muncitorilor. Cheltuelĭ generale de regie, și cheltuelĭ neprevĕḑute.

Inventariul.

Inventariul, este registrul în care trecem cu cea maĭ mare minuțiositate atât activul cât pasivul moșieĭ. El ne arată situațiunea întreprinderiĭ. De obiceiŭ, inventarul se face odată pe an, afară de casurĭ extraordinare.

In fie-care moșie și gestiune regulată, ca ea să funcționeze bine este necesar să aibă o bază solidă adică să se bazeze pe un inventar, de la care emană tóte cele-l'alte. Facerea inventaruluĭ este absolut indispensabilă la cumpĕrarea moșieĭ, la arendare, la predare și luare în primire a administrațiuniĭ uneĭ moșiĭ, căcĭ el pune pe dirigintele și proprietarul moșieĭ în starea de a cunósce bine moșia cu tóte cele ce se află în ființă și țin de ea. Apoĭ în

fie-care an odată este necesar să se facă o revisiune și evaluare exactă asupra tuturor obiectelor și valorilor moșieĭ ca în fie-care moment dirigintele să scie în ce stare se găsesce moșia și zestrea eĭ. Facerea inventaruluĭ este necesară pentru a nu se perde obiectele carĭ aparțin moșieĭ, a constata lipsurile și golurile ivite și a pune la cale repararea și complectarea celor defectuóse.

Asupra timpuluĭ oportun de a face inventarul agricultoriĭ practicĭ nu sunt de acord: uniĭ propun a-l face primăvara, alțiĭ vara la 1 Iunie saŭ 1 Iulie, și alțiĭ tómna la 1 Septembre. Pentru raporturile nóstre însă timpul cel maĭ favorabil este primăvara între Sf. George 24 Aprilie și 10 Maiŭ. Vedĭ pag. 648 căcĭ este maĭ apropiat de obiceiurile românuluĭ.

Facerea inventaruluĭ la 1 Iunie, 1 Iulie orĭ 1 Septembre, pentru raporturile nóstre, este maĭ puțin potrivită, fiind-că la 1 Iunie deși șura, magaziĭ și ambare sunt deșerte, dar începe munca întensivă, cósa, făcutul fînuluĭ, ogorul, seceratul și treeratul rapițeĭ, în Iulie suntem în deplin seceriș ba în Ialomița la 1 Iulie începe deja treerișul, și decĭ făcênd și inventarul atuncĭ, pe lângă lipsa materială de timp ar fi multe producte de estimat încă nerecoltate pe câmp orĭ din stogurĭ și șirĭ, și nu ne dă date precise.

La facerea inventaruluĭ moșia este trecută cu întréga zestre a eĭ, active și pasive la o laltă. Moșia nu este de mĕsurat din noŭ, de cât părțile anexate din noŭ orĭ scădute, dar trebue evaluată în părțile cărora li s'a schimbat menirea.

Bine este să se iea în el o descriere exactă și amĕnunțită a moșieĭ cu tóte trupurile și părțile eĭ după întindere, hotare, mărime și calitatea pămîntuluĭ. Clădirile, inslalațiunile și ameliorațiunile se taxéză din noŭ după valórea lor reală în starea în care se găsesc ele, plantațiunile tinere carĭ încă nu produc după costul lor, cele bĕtrâne cu pomĭ roditorĭ după producțiunea lor și recolta fructelor și lemnuluĭ extras din ele. Inventarul viŭ și mort după valórea luĭ usuală; pretențiĭ și datoriĭ după probabilitatea de plată a datornicilor.

Inventarul moşieĭ X încheiat la . .

	Active.	Leĭ	B.	Leĭ	B.
1	Casa în numerar	—	—	5.610	30
2	Efecte de primit după borderoŭ .	—	—	8.914	20
3	Efecte publice după borderoŭ . .	—	—	6.312	—
4	Imobile (specificarea lor)	—	—	261.178	—
5	Material şi maşinĭ agricole (specificarea lor)	—	—	10.500	—
6	Animale (specificarea lor).	—	—	9.311	—
7	Ogóre (specificarea locurilor ogorite după întindere)	—	—	1.210	—
8	Ingrăşem. chimice în magazie . .	—	—	150	—
9	Exploataţiunĭ şi semĕnăturĭ . . .	—	—	1.218	—
10	Recolte	—	—	1.815	—
11	Diferiţĭ debitorĭ:				
	N. I. Socolescu	865	20	—	—
	Gr. N. Spetea & Comp.	2.311	10	3.176	30
12	Cheltuelĭ generale făcute pentru exerciţiul următor:			6.218	—
				315.612	80
	Pasive.				
1	Efecte de plată:				
	L. . pr. 12 Iunie 1900 N. N. & C.	—	—	865	—
2	Creditorĭ:				
	V. Naum	125	—	—	—
	E. Mendelbaum Buzĕŭ.	1.210	—	—	—
	P. Stratilescu Bucurescĭ	66	—	1.401	—
				2.266	—
	Recapitulaţiune:				
	Suma activuluĭ	315.612	80		
	Suma pasivuluĭ	2.266	—		
	Averea actuală	313.346	80		
	Averea din anul trecut	280.828	15		
	Câştig	32.518	65		

Inscrierea în inventar se face pe cât e cu putință de lămurit. La fie-care lucru vom trece prețul luĭ curent. Efectele atât cele comerciale cât și cele publice le înscriem cu valórea lor efectivă. Recapitulațiunile din inventar se maĭ numesc și Bilanț.

Afară de inventar se maĭ póte face și un bilanț a parte, pentru arĕtarea succesuluĭ saŭ nesuccesuluĭ intreprindereĭ din anul expirat. In el să se cuprindă pe de o parte tóte cheltuielile avute în decursul anuluĭ, apoĭ productele aflătóre în magazie, hambare, valórea clădirilor și moșieĭ, inventarul viŭ și mort primite tóte la începutul anuluĭ, iar pe de alta veniturile moșieĭ de peste an, productele, inventarul viŭ și mort, valórea moșieĭ și ecaretele de finele anuluĭ curent. Scăḑênd sumele de pe o parte prin cele de pe cea-l'altă parte, vom afla câștigul net orĭ perderea moșieĭ pe anul expirat.

2) Comptabilitatea în partidă dublă.

Ceia ce s'a ḑis despre evaluațiunĭ în agricultură la comptabilitatea simplă, aceia are deplina valóre și pentru comptabilitatea în partidă dublă. Și registrele principale sunt aceleașĭ: inventarul, jurnalul, casa, tabelele de culturĭ, de producte, de materialurĭ și bilanțul. Comptabilitatea în partidă dublă este însă ceva maĭ amplificată, căcĭ are și registre ajutătóre, și e menită să ne dea informațiunĭ detaliate asupra fie-căruĭ serviciŭ și ramură de producțiune în parte, cât costă și cât aduce el. Ea se baséză în definitiv pe aceia, că fie-care post și partidă este introdusă de 2 orĭ, odată ca debitor și altă dată ca creditor, se află óre-cum personificată. Și în adevĕr fie-care muncitor, vită, unéltă, teren și plantă, primesce și dă, costă și aduce, și nu este una singură care numaĭ să priméscă fără să dea, orĭ să dea fără să priméscă ceva în schimb. Comptabilitatea dublă comercială, trebuesce însă simplificată pentru trebuințele speciale ale agricultoruluĭ, căcĭ alt-fel dă loc la prea mult lucru de prisos. Dacă ne am deprins odată cu mecanismul eĭ, nu ne presintă nicĭ o dificultate maĭ

mult, căcĭ fie-care factor al producțiuneĭ agricole se presintă de 2 orĭ, odată ca primitor și altă dată ca dătător, saŭ debitor și creditor.

Comptabilitateă în partidă dublă pe lîngă registrele principale specificate maĭ sus, maĭ are și *Cartea mare, registrul general* saŭ maestru, care constă din diferite conturĭ deosebite în ordine cronologică. Intréga operațiune se desface decĭ în o serie de conturĭ după factoriĭ principalĭ aĭ producțiuniĭ, avênd fie-care câte 2 paginĭ opuse, una pentru debit și alta pentru credit. In cartea mare trecem după jurnal.

Insă nu este bine ca comptabilul să deschidă îndată de la început și maĭ cu sémă novicele prea multe conturĭ, carĭ să cuprindă în sine fie-care operațiune și producțiune în parte, căcĭ de multe orĭ este fórte greŭ și pentru agricultorul experimentat de a intra în tóte evaluațiunile migălóse și detaliile producțiuniĭ. Așa lucrările marĭ principale se fac de ordinar în câte o ḑi întrégă eventual consecutiv maĭ multe ḑile de-a rîndul. Dar sunt și lucrărĭ micĭ unde persónele și vitele se schimbă des de câte 2—3—4 orĭ pe ḑi, din causa puțineĭ ocupațiunĭ, orĭ din causa timpuluĭ nefavorabil și altor piedicĭ materiale etc., și atuncĭ este greŭ de a stabili în detaliŭ cât revine din participarea munceĭ ómenilor, vitelor, și uneltelor, pe fie-care lucrare în parte, și trebuesc trecute ca ḑile muncite întregĭ la lucrarea principală.

Conturile din carĭ putem afla direct cât a produs fie-care ramură de producțiune se numesc *conturĭ principale*, d. es. contul agricultureĭ, al vitelor; acele conturĭ însă a căror sume aparțin la maĭ multe ramure de producțiune, și carĭ aŭ de scop de a aduna pe partea debituluĭ tóte acele sume pentru a le repartisa pe partea creditului la contul respectiv, se numesc *conturĭ auxiliare*, d. es. contul gunoiuluĭ și îngrășăreĭ pămîntuluĭ, contul lăptărieĭ, contul de plățĭ și simbriĭ etc.

Contul principal de regulă nu se saldéză adică totalul debitelor nu e egal cu totalul creditelor, pe când conturile auxiliare tot-d'auna se saldéză. In fine maĭ avem o

a treia categorie de conturĭ numite *conturĭ de încheiere* carĭ aŭ de scop de a aduna resultatele tuturor celor-l'alte conturĭ.

Trecerea în cartea mare se face din jurnal, iar jurnalul este registrul pe care se baséză tóte cele-l'alte.

Numĕrul conturilor din cartea mare depinde după felul și mărimea intreprinderilor. Vom deschide pentru fie-care ramură principală de producțiune un cont deosebit. De ordinar vom deschide următórele conturĭ principale după ramurile principale de producțiune.

1) Contul agricultureĭ.
2) Contul fînațelor.
3) Contul pășunilor.
4) Contul grădineĭ.
5) Contul vieĭ.
6) Contul pădureĭ.
7) Contul bălțĭ și eleșteie, cu pesce.
8) Contul herghelieĭ.
9) Contul văcărieĭ.
10) Contul oierieĭ.
11) Contul porcilor.
12) Contul galițelor.
13) Contul intreprinderilor industriale.
14) Contul amelioraiiunilor agricole.

Contul agricultureĭ este contul cel maĭ important din cartea mare, de óre-ce aprópe pe orĭ-ce moșie agricultura este ramura principală de producțiune. Pe partea debituluĭ vor fi trecute tóte cheltuelile făcute pentru agricultură, iar pe cea a creditului tot ce a produs agricultura. Vom avea dar la debit, cheltuelĭ de acoperit din exercițiul trecut, munca cu brațele, munca cu vitele, munca cu mașinele, sĕmînța, gunoiul, eventuale ameliorațiunĭ: cu partea cuvenită din cheltuelile generale de exploatație, diriginte, comptabil, biuroŭ, asigurărĭ etc. carĭ se repartiséză pe tóte culturile și folósele moșieĭ. La credit vom trece ce a produs diferitele terenurĭ, culturĭ, vite, arendĭ din terenurĭ și taxe de pășunat, munca pentru terenurile date la locuitorĭ etc. Următorul exemplu ne arată liniatura conturilor în cartea mare și modul de a trece în ele.

Comptul agricultureĭ

Contul creditor	Fila	DEBIT	Suma Leĭ	Suma B.
Casa	2	Din casă	192	20
Chelt. g-le.	7	Partea aliquotă din cheltuelĭ generale	2.000	—
Gunoiŭ . .	10	236 carĕ de gunoiŭ de vite.	2.000	—
Simbrĭĭ . .	11	Simbrĭĭ la argaţĭ	1.210	—
Vite trăg. .	15	3.978 ḑile de muncă cu boĭĭ	11.034	—
		Sold creditor	5.218	60
			21.654	80

Contul debitor	Fila	CREDIT	Suma Leĭ	Suma B
Casa	2	Pentru 6 ha teren arendat	180	—
Oieria . . .	17	Incasat de la ciobanĭĭ strĕinĭ pentru păşunea de Sf. Dumitru şi Sf Gheorghe	850	—
Producte .	19	Vîndut 80 kile grâŭ . . etc. etc.	5.600	—
			21.654	80

Tot ast-fel trecem din jurnal și în cele-l'alte conturĭ la debit tóte cheltuelile avute peste an și la credit tóte venitele și produsele ramurilor respective. Orĭ-ce cont principal póte fi desfăcut în maĭ multe conturĭ ajutătóre, după cum vroim să avem o deslușire maĭ mare saŭ maĭ sumară a afacerilor.

Așa la contul agricultureĭ se póte deschide conturĭ ajutătóre pentru trupurile isolate ale moșieĭ orĭ pentru culturile principale în parte: cultura grâuluĭ, orzuluĭ, porumbuluĭ, sfeclelor, etc. La contul văcărieĭ se pot deschide conturĭ ajutătóre pentru vacile de lapte, văcăria de tamaslîc, și deosebit pentru vitele puse la îngrășat. In fiecare din aceste trecem la pasiv numĕrul vitelor, după specia, destinațiunea și după valórea lor, nutrețurile consumate de ele peste an, sare, medicamente, vitele perite, chiria grajduluĭ și usarea instrumentelor, plata argașilor și păstorilor, iar la activ vitele vîndute, produsele ce aŭ dat, vițeĭ, lapte, pieile de la cele căḑute și gunoiul produs, La vitele de muncă de diferite specii, caĭ, boĭ, bivolĭ. trebuesc conturĭ pentru fie-care din eĭ, în carĭ la debit se trec tóte cheltuielile avute peste an pentru a lor întreținere dimpreună cu amortismentul, chiria grajduluĭ, și simbria argatuluĭ, iar la credit ḑilele de muncă sevîrșite de eĭ, eventual câștigul realisat prin transporturĭ, muncă, și gunoiul.

La muncitorĭ dacă li se dă hrana în natură, atuncĭ trebuesce deschis un cont auxiliar al menagiuluĭ, în care se trec la pasiv saŭ debit, productele, carnea, leguma, și tóte articolele de băcănie consumate peste an, dimpreună cu plata bucătaruluĭ și a servitorilor aplicațĭ în bucătărie, chiria bucătărieĭ și usagiul mobilieruluĭ a vaselor și utensiliilor, iar la activ serviciile prestate de eĭ, după ḑile de muncă servite, orĭ și după plata eĭ. Dacă însă li se dă de la curte numaĭ tain, mălaiŭ, brînză, legume, sare, în natură, atuncĭ aceste se pot trece în favorul contuluĭ de producte și materialurĭ, iar când li se rebonifică în banĭ, atuncĭ se trece în favorul caseĭ.

La conto productelor sunt necesare conturĭ ajutătóre la magazie, în carĭ se trec la debit productele rĕmase

prisos din anul trecut, cele cumpĕrate din afară şi apoĭ cele obţinute din recolta nouă la diferite treerişurĭ, după cum s'aŭ primit ele la magazie; la credit vin trecute în ordinea cum s'aŭ distribuit: cele vîndute, cele date la móră pentru consumaţiune în menagiul caseĭ şi al muncitorilor, şi cele date ca tain la argaţĭ şi la grajd pentru nutreţul vitelor. Din conto simbriilor, simbria argaţilor vine trecută în sarcina boilor de muncă, a servitórelor de la bucătărie, în acea a menagiuluĭ. Contul cheltuielilor generale de regie: administraţia, biuroŭ, asigurărĭ, representaţiunĭ, ofrande, binefacerĭ, etc., vin repartisate asupra diferitelor ramurĭ de producţiune în raport cu venitul lor. Contul de reparaţiunĭ şi construcţiunĭ din noŭ se repartiséză la finele anuluĭ asupra diferitelor ramurĭ de producţiune la carĭ aŭ servit ele: magaziĭ, şopróne, grajdurĭ, ambare. La contul de unelte şi maşinĭ vin trecute la debit valórea instrumentelor şi maşinelor primite la începutul anuluĭ, apoĭ materialele cumpĕrate, plata personaluluĭ ocupat cu repararea lor, costul celor procurate din noŭ, la credit valórea instrumentelor transmise pe un alt an; apoĭ ele se subdivid şi trec în contul diferitelor serviciĭ la carĭ aŭ să servéscă.

La conto plăţĭ şi simbriĭ vin trecute la debit plăţile efectuate pentru ţilele muncite, după cum ne arată jurnalul cum şi valórea emolumentelor în natură ce s'aŭ dat, iar pe pagina din drépta la credit plăţile vin repartisate şi încasate pe diferite serviciĭ şi conturĭ la carĭ s'aŭ întrebuinţat: conto administraţieĭ, conto boilor de muncă, conto cailor, văcărieĭ, oierieĭ, agriculureĭ, vieĭ, grădineĭ, etc.

Uniĭ aŭ obiceiul de a deschide conturĭ deosebite pentru argaţiĭ şi muncitoriĭ permanenţĭ aĭ moşieĭ, carĭ sunt plătiţĭ în banĭ şi producte, şi altul deosebit pentru muncitoriĭ liberĭ cu ţiua, ceea-ce nu este rĕŭ. Maĭ bine este însă de a deschide cont deosebit pentru fie-care muncitor învoit şi care lucréză cu învoelĭ şi a primit avansurĭ. La moşia maĭ mică este de ajuns un singur cont general al munceĭ.

Maĭ sunt necesare încă douĕ conturĭ ajutătóre — acela al moşieĭ şi proprietăţeĭ. La contul moşia se trece la

credit orĭ-ce diminuare, deteriorare și înstreinare de terenurĭ prin vîndare, desfacere în loturĭ, ruperĭ de ape, depunerĭ de nisip și prund etc. la debit însă orĭ-ce crescere și sporire în valóre și estensiune, achisițiunĭ nouĭ prin cumpĕrătóre, prin depunerĭ de prundurĭ din partea apelor, prin fixare de terenurĭ mobile, prin tot felul de ameliorațiunĭ agricole, canalisărĭ, drenagiurĭ, irigațiunĭ etc. sporite cu costul ameliorațiunilor.

Pe moșiile marĭ, carĭ nu se caută de însușĭ proprietarul lor ca diriginte și cele arendate, când proprietarul 'șĭ reserva pe séma sa unele emolumente și folóse în natură, atuncĭ trebuesce deschis un cont deosebit al proprietaruluĭ saŭ al menagiuluĭ caseĭ proprietaruluĭ orĭ arendașuluĭ, și la debit se introduc tóte productele, materialele și ḑilele de muncă obținute de pe moșie după valórea lor curentă, iar la credit sumele vĕrsate de dînsul în numerar, materiale și diferite unelte, mașinĭ etc. furnisate pentru diferite ameliorațiunĭ și investirĭ nouĭ pe moșie etc.

Pentru încheierea socotelelor și gestiuniĭ de peste an deschidem un cont special al bilanțuluĭ și în acesta introducem saldo debit și saldo credit al fie-căruĭ cont în parte, iar nu numaĭ productele recoltate și sumele încasate, fiind-că se póte fórte bine ca numerile arătate în devis să fie marĭ, dar bilanțul cu tóte acestea să fie nefavorabil, căcĭ s'aŭ deteriorat și înstrăinat mulțime de obiecte, carĭ trebuiaŭ păstrate și îngrijite, clădirile reparate, etc., ceea ce nu s'a făcut din spirit de economie. De aceia vitele, uneltele, clădirile, trebuesc evaluate din noŭ după valórea lor reală, și scăḑute din cele primite la începutul anuluĭ. Apoĭ vitele tinere și cele în desvoltare tóte aŭ crescut și sporit în valóre și preț peste an. Tóte aceste sporurĭ și diminuărĭ de valorĭ trebuesc făcute să reapară în contul bilanțuiuĭ. La debit trecem anul trecut a transmis celuĭ actual, și la credit anul curent transmite celuĭ viitor.

In fine maĭ este și saldo-conto care resuma saldurile tuturor conturilor principale și secundare atât la debit cât și la credit, carĭ trebuesc să fie egale, dacă nu s'a strecurat unde-va în cartea mare vre o greșală, din causă

că fie-care post și partidă se trece de douĕ orĭ odată la debit și altă dată la credit. Unde cele douĕ posturĭ nu coincid prin compararea conturilor cu cartea mare trebue să ésă greșéla la ivélă.

Afară de încheierea sumară a anuluĭ și facerea bilanțuluĭ, maĭ tot-d'auna este necesar de a se face extrase și liste din diferite jurnale, registre și conturĭ la sĕptĕmâna și lună, orĭ rapórte la anumite timpurĭ, despre lucrările săvîrșite, plățile făcute și mișcarea caseĭ pentru dirigintele care se află pe altă moșie, orĭ pentru proprietarul care se află în străinătate, etc. pentru a-ĭ pune și pe dînșiĭ în cunoscință de starea lucrurilor și de lucrările săvîrșite. In aceste estrase se introduc numaĭ cifrele sumare.

In cartea mare se introduc întâiŭ conturile ajutătóre și apoĭ cele generale, căcĭ este necesar să cunóscem și stabilim maĭ întâiŭ cât ne costă și produc vitele trăgĕtóre și fie-care plantă și cultură în parte, înainte de a stabili venitul general al agricnltureĭ, al grădineĭ, vieĭ, vitelor, etc. Fie-care cont îșĭ are numĕrul luĭ de ordine și se trece în cartea mare după registrele curente, maĭ mult numaĭ cifrele sumare, când nu avem contabil deosebit. La fine vin contul bilanțuluĭ și saldo conto.

Vom explica, diferitele operațiunĭ de contabilitate în partidă dublă printr'un alt exemplu.

Jurnalul nostru între alte diferite lucrărĭ curente sĕvîrșite ne dă pentru luna Maiŭ următórele indicațiunĭ:

La 1 Maiŭ dat argatuluĭ Stan Petre 3 leĭ pentru cumpĕrat opincĭ, și vîndut 10 ocale brânză de la oĭ cu 16 leĭ; la 2 Maiŭ am dat muncitoruluĭ Vasile Ionescu 20 leĭ, pentru făcut o rótă la car, și luĭ Dumitru Săniuță 8 leĭ ca să-și cumpere porc, în 3 Maiŭ, am plătit fonciera cu 160 leĭ și am dat la móră 2 sacĭ de grăŭ 4 sacĭ de porumb pentru menagiŭ; în 5 Maiŭ am vîndut o păreche de juncĭ de câte 4 anĭ cu 350 leĭ, în 6 Maiŭ am vîndut 80 chile de porumb cu 50 leĭ chila loco, și am încasat 4.000 leĭ, în 7 Maiŭ am dat luĭ Ghiță Stănescu 10 leĭ pentru bir, în 9 Maiŭ am încasat restul chirieĭ Sf. George și Sf. Dumitru de la han cu 230 leĭ, în 10 Maiŭ am vîndut măcelaruluĭ Tănase 60 mieĭ tinerĭ cu 5 leĭ bucata, 300 leĭ și 45 berbecĭ bătuțĭ grașĭ à 20 leĭ buc.=900 leĭ, etc.

Debit C A

					LEĬ	B.
1	Maiŭ	1	36	Vînd. 10 oca brândă.	16	—
2	»	5	32	Vîndut o păr. juncĭ de 4 anĭ.	350	—
3	»	6	42	Vîndut 80 chile porumb à 50 . . .	4.000	—
4	»	9	48	Incasat restul chirieĭ de la han	230	—
5	»	10	36	Vîndut 60 mieĭ tinerĭ cu 5 leĭ	300	—
6	»	10	36	Idem luĭ Tănase 45 berbecĭ bătuțĭ . . .	900	—
					5.796	—

S A Credit

					LEI	B.
1	Maiŭ	1	—	Luĭ Stan Petre pentru opincĭ. . . .	3	—
2	»	2	—	Luĭ Vasile Ionescu pentru o rótă. . .	20	—
3	»	2	—	Luĭ Dumitru Săniuță pentru porc . . .	8	—
4	»	3	—	Plătit foncieră . . .	160	—
5	»	1	—	Luĭ Ghiță Stănescu pentru bir	10	—
				Saldo debitor. .	5.519	—
					5.796	—

Tóte aceste posturĭ şi partide diferite trebuesc trecute fie-care la contul sĕŭ sub care este debitat orĭ creditat. Aşa în cartea mare la pag. 16.

pag. 32. *Conto Văcăria.*

Debit	Credit	
	5 Maiŭ vîndut o pereche juncĭ de 4 anĭ	350 leĭ

pag. 36. *Oieria.*

Debit	Credit	
	1 Maiŭ vîndut 10 ocale brînză.	16 leĭ
	10 » » măcelar. Tănase 60 mieĭ din primăvară à 5 leĭ bucata	300 leĭ
	10 Maiŭ idem 45 berbecĭ bătuţĭ graşĭ à 20 leĭ.	900 leĭ
	Suma . .	1.216 leĭ

pag. 42. *Conto producte.*

Debit	Credit	
	3 Maiŭ dat la móră pentru menagiŭ 2 hl grâŭ à 9 leĭ. .	18 leĭ —
	3 Maiŭ dat la móră pentru menagiŭ 4 hl. por. à 7,1. . .	28 leĭ 40
	6 Maiŭ vîndut 80 chile porumb à 50 leĭ	4 000 leĭ —
	Suma . .	4 046 leĭ 40

pag. 48. *Conto administraţie.*

Debit		Credit	
9 Maiŭ încasat restul chirieĭ de la han pe termen. Sf. Gheorghe Sf. Dumitru	230 l.	5 Maiŭ plătit fonciera . . .	160 l.
Suma .	230 l.	Suma .	160 l.

LITERATURA CONSULTATĂ

1. *A. Thaer.* Grundsätze der rationellen Landwirthschaft, 4 Bände V. Auflage 1854.
2. *H. Settegast.* Die Landwirthschaft und ihr Betrieb. Breslau 1875.
3. *H. W.* von *Pabst.* Lehrbuch der Landwirthschaft. III. Auflage. Berlin 1885.
4. Dr. *Th. Freiherr* v. d. *Goltz.* Handbuch der Landwirthschaftlichen Betriebslehre. Berlin 1886.
5. Dr. *Freiherr* v. d. *Goltz.* Landwirthschaftliche Taxationslehre. Berlin 1886.
6. Dr. *Guido Kraft.* Die Betriebslehre, IV-te Auflage. Berlin 1885.
7. *Hensch Arpád.* Jószág berendezés-és kezeléstan Magyar-Óvár. 1895.
8. *Szüts Mihály.* Mezögazdagsági becsléstan, Budapest 1896.
9. Dr. *A. Thaer.* Die Wirthschafts-Direction des Landgutes. Berlin 1879.
10. Dr. *A. Kulisz.* Die Grundsätze der Organisation des Landwirthschaftsbetriebes. Leipzig.
11. Dr. *Guido Kraft.* Ein Grossgrundbesietz der Gegenwart Wien 1872.
12. *Franz Horsky* von *Horskyfeld.* Mein Streben, Wirken und meine Resultate nebst practischen Rathschlägen, Kolin 1873.
13. *Albrecht föherczeg Ö Fensége.* Bellyei uradalmának leirása, kiadja az országos magyar gazdagsági egyesület. Bécs 1883.
14. Landwirthschaftliche kurze Beschreibung der Herschaft Zsombolja. Budapest 1897.
15. *Max Wirth.* Ungarn und seine Bodenschätze. Frankfurt a/ Main 1885.
16. Magyar Sztatisztikai évkönyv. VI. Évfolyam. 1898.
17. A magyar korona országainak mezögazdagsági sztatisztikája, III. rész. Budapest 1900.

18. *H. C. Carey.* Lehrbuch der Volkswirthschaft-u. Socialwissenschaft. Autorrisirte deutsche Ausgabe von Dr. *Karl Adler.* Wien 1870.
19. *Wilhelm Roscher.* Nationalœconomik des Ackerbaues und der verwandten Urproduction, X-te Auflage. Stuttgart 1882.
20. *Max Sering.* Die Landwirthschaftliche Concurrenz Nordamerikas in Gegenwart und Zukunft. Leipzig 1887.
21. Entstehung, Umgestaltung und Entwickelung der siebenbürgisch sächsischen Landwirthschafts-Vereines und dessen Wirksamkeit in den Jahren 1845—1895. Hermannstadt 1895.
22. Das sächsische Burzenland 1895.
23. Der siebenbürgisch-sächsische Bauernhof und seine Bewohner von *Gustav Schuller.* Hermannstadt 1896.
24. Mezögazdagsági munkabérek Magyarországon 1897-ben, kiadja a földmivelésügyi M. Kir. Minister, Budapest 1899.
25. Dr. *Th. Fr.* v. d. *Goltz.* Die Landwirthschaftliche Buchführung. Berlin 1874.
26. Dr. *Th. Fr.* v. der *Goltz.* Die ländliche Arbeiterfrage und ihre Lösung. Danzig 1872.
27. Buletin statistic general al Românieĭ, anul III No. 1 şi 2.
28. Buletinul Ministeruluĭ Agricultureĭ, Industrieĭ, Comerciuluĭ şi Domenielor, anul IX, No. 7 şi XI, No. 10. — Bucurescĭ.
29. *Vasile Taban.* Fabricaţiunea şi monopolul alcooluluĭ, Bucurescĭ 1898.
30. Dr. *Max Märcker.* Handbuch der Spiritusfabrication IV. Aufl. Berlin, 1885.
31. Practischer Unterricht in der Buchführung für die Landwirthschaft. Gorlitz 1894.
32. *Prof. Schmoller.* Agrarwesen und Agrarpolitik. (Curs predat la Berlin).
33. *Dr. Albert de Bedö.* Description économique et commerciale des forêts de l'État hongrois, II-e édition. Budapest 1896.
34. Notices sur les forêts du Royaume de Roumanie, publiées par le Ministère de l'Agric., du Comerce, de l'Ind., et des Domaines. Bucarest 1900.

TABLA DE MATERII.

Pag.

PARTEA I-a.

Economia rurală și obiectul eĭ . . 1
1. Despre moșie și mijlócele eĭ de exploatare saŭ despre basele agriculturei 7
A) *Proprietatea și moșia* 20
Divisiunea proprietăţiĭ rurale . . . 29
Solul arabil 36
Clasificarea terenurilor arabile după Settegast, Thaer, Schübler și alţiĭ 47
Fînețele 52
Pășunele 55
Grădinile și cultura de grădinărie 61
Plantaţiunĭ de protecţiunĭ și pădurĭ 64
Padinĭ, mlaștinĭ, eleșteie și bălţĭ. . 81
Ape curgĕtóre, puţurĭ și fontânĭ . 87
Cariere, gropĭ, puţurĭ de păcură . 90
Căile de comunicaţiune, drumurĭ și șosele 94
Curţĭ, ograde, heiurĭ, armane și ariĭ 96
Construcţiĭ rurale, clădirĭ, instalatiĭ 102
Planurĭ de situație 122
Capitalul de investit în clădirĭ . . 133
Durata construcţiilor rurale și amortisarea lor 136
Inventarul mort al moșieĭ, unelte, mașinĭ 138
Inventarul viŭ mișcător 152

Pag.

Statistica vitelor din România pe 1897 173
Vitele trăgĕtóre și de muncă . . 184
Contingentul vitelor de muncă și munca cu vitele, producţiunea și costul eĭ 194
Ţinerea vitelor 213
Cultura cailor 214
Ţinerea și crescerea vitelor bovine 220
Vînḑarea lapteluĭ próspăt 225
Fabricaţiunea de unt 230
Ţinerea vitelor pentru îngrășat . 236
Prăsirea și crescerea de vite tinere 239
Ţinerea oilor și caprelor 242
Ţinerea porcilor 252
Pasĕrile de curte 259
B). *Capitalul circulator saŭ de exploatație* 265
Repartiţia diferitelor capitale . . . 275
C). *Brațele și munca* 281
Agricult. în legătură cu meseriile . 297
Argaţiĭ și feciorĭ boerescĭ 301
Muncitorĭ liberĭ cu ḑiua, ḑilerĭ. . 314
Muncitorĭ cu ruptul, ruptașĭ . . 315
Lucrătorĭ strĕinĭ ambulanţĭ . . . 321
Lucrătorĭ cu contract 327
Colonisările nouĭ cu rente și embaticurĭ în banĭ 329

Pag.

Munca în dijmă și în parte. . . . 330
Legea tocmelilor agricole 331
Meteiajul 337
Determinarea cătimeĭ brațelor de muncă și munca cu brațele . . 341
Felelatul de peste munți. 353
Educațiunea muncitoruluĭ 355
D). *Creditul în agricultură* . . . 365
E). *Piața și desfacerea* 376
Tacsele de transport ale produselor agricole, ... 381

PARTEA II-a

Organisarea economieĭ. Sistemele de cultură. 387
a) Sistema suhaturilor 387
b) Regimul micst păstoral . . . 392
c) Regimul cerealelor pur . . . 400
d) Cultura alternă saŭ schimbătóre 409
Spesele de cultură pentru diferite sisteme 412
Rotațiunĭ diferite 414
e) Cultura industrială 418
f) Cultura liberă saŭ speculativă . 421
g) Cultura dublă saŭ îndoită . . 424
h) Cultura și economia fără vite . 426
i) Cultura de compensațiune . . 428
j) Cultura rapace 434
k) Cultura ameliorătóre 445
l) Statica 446
Principii de organisarea administrațiuneĭ uneĭ moșiĭ 455
Industriile 473
Intinderea de dat cultureĭ plantelor, sistema de cultură și rotațiunile de introdus 505
Rotațiunĭ provisoriĭ de transiție . 511
Numĕrul și specia vitelor 514
Cultura cailor 517
Numĕrul și specia vitelor bovine,

Pag.

Oieria 521
Planul economic al uneĭ moșiĭ . 540
Verificarea luĭ din punct de vedere economic 552

PARTEA III-a

Administrația moșieĭ 557
1. Instrucția agricultoruluĭ . . . 557
2. Invĕțămîntul agricol 557
A) Șcóla inferióră de agricultură . 567
B) Șcóla regională de agricultură 575
a) Instrucția practică afară din șcólă 576
b) Instrucția în șcóla regională . 585
c) Invĕțămîntul agricol superior . 589
3) Aptitudinile personalĭ ale agricultoruluĭ 608
4) Personalul administrativ al moșiilor marĭ și domenielor . . . 616
5) Retribuțiunea funcționarilor și împiegaților moșieĭ 626
6) Atribuțiunile person. de serviciŭ 634
7) Revisia caseĭ și facerea bilanțuluĭ 654

PARTEA IV

Exploatarea moșieĭ 657
1) Căutarea eĭ în regie de însuși proprietarul eĭ 657
2) Căutarea eĭ prin administratorĭ și regisorĭ plătiți 659
3) prin darea eĭ în arendă la arendași 662
4) prin darea în arendă la locuitorĭ în banĭ 677
5) prin sindicate și societăți de exploatațiune 680
Supliment. *Comptabilitatea* 680
Comptabilitatea simplă 681
Comptabilitatea în partidă dublă . 692

FINE.

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA